

1265

1265
XIX-4

958

AMBROSII

ANSBERTI GALLI PRESBYTERI,
uiri facundissimi, in sancti Iohannis apostoli &
euangelistæ Apocalypsim libri decem,
ad sanctissimum in Christo pa-
trem ac dominum, D. Ste-
phanum diuina gra-
tia Papam,
post sexcentos & uiginti a prima ipso-
rum descriptione annos,
nunc primum typis
excusi.

Cum indice rerum & uerborum
in opus totum locupletissimo.

Coloniæ per Eucharium Ceruicorum, opera & im-
pensa M. Godefridi Hittorpij. Anno Christi nati
M. D. XXXVI.
moderantibus orbem Christianum Paulo III.
Carolo V, Ferdinando I.

es D *sancta Maria de los Angeles*
JB.

NOTRITEMIVS IN LIBRO DE SCRIPTORIBVS ECCLE SIASTICIS.

Ambrosius Ansbertus, monachus & presbyter ordinis sancti Benedicti, uir in diuinis scripturis studiosus & eruditus, ingenio mitis, & dulcis eloquio, multos in sacris uoluminibus commentarios edidit, quibus nominis sui famam ad posterum transmisit. Pauca tamen ad notitiam meam uenerunt, Reperi enim duntaxat subiecta.

In Cantica canticorum
In psalterium quoque
In Apocalypsim Iohannis
De cupiditate
Epistolarum ad diuersos

Lib. I.
Lib. I.
Libr. decem.
Lib. I.
Lib. I.

Donum sapientiae cum Sa.

Claruit sub Arnaldo Imperatore, Anno domini D. CCCXC.

CLARISSIMO

VIRO D. TILMANNO GRAVIO SIVE A
FOSSA, VENERABILIVM AC ILLV.

strium dominoꝝ summi templi Colonienfis à secre-
tis, D. & Meccenati suo iugiter obseruando,
Eucharis Cericornus S. P. D.

EST non improbandus mos ille uulgo receptus, clarissime uir, q̃ ubi amicus ab amico longinquius aliquanto discedit, alter alteri, potissimū uero discedens manenti, amoris sui pignus relinquat. Hic mos quanq̃ hoc tempore mihi difficulter admodum erga omnes seruari potest, facile tamen & libenter erga te seruatur: libenter, q̃ ipsa re compertum habeam, te non esse mihi ex uulgaribus illis amicis, quibus ipsum tantummodo Vale sufficiat, sed ē summis, atq̃ adeo summum: facile, quod ea tibi munera cordi esse sciam, quibus nos, hoc est, chalcographi, ualeamus. Quam sis em̃ studiosus librorum, præcipue bonorū, si nulla alia res, uel bibliotheca illa tua indicio fuerit, inter priuatas omnes huius ciuitatis r̃bsq̃ dubio celeberrima, cum publicas etiam nonnullas antecellat. His de causis simul etiam quod tertio ab hinc anno, Primasii super Apocalypsim libros quinque tuo nomini dicatos publicauī, idq̃ hac spe, si forte castigatius aliquod exemplar emergeret interim, ut em̃diores redderem, frustratus uoto illo, cū nunc abundū mihi sit, en offero tibi decem alios in Apocalypsim libros, numero & amplitudine facile compensaturos, quod illi quinque Primasii, breuitate sua paucitateq̃ minus ualuerunt. Hi sunt Ambrosij, non illius Mediolanensis, sed Ansberti, natione Galli, professione Benedictini, ætate quidem iunioris & dignitate inferioris q̃ est Primasius, tamen labore atq̃ facundia adeo nō cedentis, ut longe etiam antecedit. Eos tibi habe uel in monimentum animi erga te nostri, uel in gratiarum actionem pro beneficijs in me tuis. Quamuis autem illa maiora sint, q̃ ut ipsis per hæc satisfactum uelim, tamen hoc tempore his contentus sis oportet. Nam posthac si qua nobis dabitur facultas gratificandi tibi, & spes est datum iri, erimus fortasse gratiores. Nec enim ea mēte hinc discedimus, quanquam illud nonnulli comminiscuntur nequiter ut omnia, quod bonis omnibus renunciatum uelimus, sed ut nobis & bonis ipsis aliquādo maiori usui esse possimus. Conduxit enim me uniuersitas Marpurgensis ut chalcographum, idq̃ stipendio mihi placito generosissimi illustrissimiq̃ principis & domini, D. Philippi Lantgrauij Hessiæ, non in offensionem aut contumeliam cuiusquam, sed ut hoc ibi agamus & simus, quod annis circiter uiginti hic egimus & fuimus, aut deinceps futuri essemus, si ita fors uellet. Hoc igitur animo hinc nunc demigro, instituturus officinam meam Marpurgi, quam hactenus hic in patria mea summo studio adornatam, uarijs & insignibus characteribus decoratam, maximis laboribus & impensis exercitam & instructam habui, multos interim & illustres autores, uel nūquam excusos antea, uel excusos q̃dem, sed diligentius restitutos, partim pro meo dilectissimo compatre M. Godefrido Hittorpio, partim pro meipso in publicum emittens, idq̃ subinde maiori patriæ gloria & studiosorum commodo, quam rei meæ familiaris utilitate: id etiam ipsum æquiori animo laturus, dum nisi faxit deus, ut p̃ tot laboribus alioqui frustra mihi exanclatis, is habear & agnoscar, qui & patriam meam hoc modo studuerim reddere illustriorem, & publicæ studiosorum utilitati hac uia uoluerim melius esse consultum. Sed reminiscens commutationis rerum humanarum, quam ciuitatē, cuiusmodi patriam, quales hic amicos relinquam, humani quiddam patior, ut quiduis potius ualeam, quam plura tecum loqui. Tantum Ansbertus hic noster tibi dicatus, sit perpetuum nostri erga te animi monimentum, Eucharisq̃ tui à calumniatoribus defendendi, si quando uenerit usus, incitamentum. Bene uale, Colonia ex officina mea pridie Calend. Martij. M. D. XXXVI.

*a ij

INDEX RER VM AC

VERBORVM IN DECEM LIBROS ANSBERTI SVPER

Apocalypsim, alphabetica serie ordinatissime dispositus.

A Aron quid sonet	186. b	Altitudines terræ, mystice quid	10. a
Aaronis uirga	295. b	Amen quid sonet	19. b 85. a 359. b
Abaddon	173. a	Amen an iustis conueniat	153. a
Abel occisus typus	184. b	Amethystus	417. b
Abimelech quid sonet	116. a	Amomum	348. b
Abraam cuius figura	185. a	Angelus cum thuribulo aureo quis	160. a
Absinthium	164. a	Angelus fortis	190. a 122. b
Abyssus 86. b 167. a 237. b 238. a b	376. b	Angelus in sole stans	371. a
Abyssi angelus quis	46. b	Angelus quid sonet	355. a
Abyssum abyssum inuocare	366. b	Angelum candelabrumq; idem esse	45. b
Accusare in die ac nocte	229. b	Angelum in medio candelabrorum ambulare	41. a
Adam græce scriptum, quem numerum faciat	259. b	Angelum ponere manum super Iohannem, quid	36. b
Adam quid sonet	98. b 417. a	Angelorum uocabulo qui digni	129. a
Adæ dormientis typus	184. b	Angelos cum plagis exire	296. a
Adæ dormienti costam detrabi, quid	79. a	Angelos secunda die creatos esse	232. a 229. b
Adulterij Dauid cum Bersabee, mysterium	116. b	Anguli duodecim	406. a
Aegyptus	210. a	Animal unum & quatuor & Iohannē, idem esse	133. a
Aerius color	415. b	Animalia ante & retro oculos habere	104. a
Aes	348. a	Animalia & seniores titharas habere, quid	127. a
Aestus	506. a	Animalia quatuor quid figurent	102. b
Acternitas q̄ uarie in scripturis designetur	425. a	Animalium quatuor significatio	105. b
Aethera sursum firmare	87. a	Animalium eorundem alia applicatio	106. a
Afflictionis locus	95. a	Animarum uerba	138. b
Afflictionis electorum una ē multis causa	37. b	Animas sanctorum munditiam exposcere, quid	138. b
Ager	339. b	Annis	424. a
Agnus	183. b	Ansberti humilitas	441. a
Agni cornua septem, quid	125. b	Ansberti interna allocutio	362. b
Agni septem cornua, septemq; oculi, quid	9. a	Ansberti oratio simul & de seipso protestatio	442. a b
Agni uocabulo quid signetur	151. a	Ansberti studium quale fuerit	320. b
Agnus stare in medio throni, quid	125. a	Ansberto internas inspirationes factas esse	330. a
Agnus tanquam occisus in medio throni cornua habere, quid	126. a	Ante	177. b
Alarum sex quis intellectus	107. a	Ante esse	168. b
Alba uestimenta	100. b	Ante prepositionis significatio	103. b
Albi equi & rufi diuersa acceptio	133. b	Antemos	257. b
Ale duæ aquile magnæ	166. b	Antemus quid sonet	258. a
Ale duæ	233. b	Antichristus quid sonet	ibidem
Ale locustarum	172. a	Antichristi miracula quanta	315. b
Ale quatuor animalium quid	106. a	Antichristum de tribu Dan oriturum	208. b
Alexander magnus qd fecerit gentibus qbusdā	385. a	Antiphys	57. b
Aliquando in multis unum, & in uno multos intelligi	53. b	Apertio sigilli quid	132. a
Aliud, habere septem spiritus: aliud, septē stel'as	75. a	Apertum ostium	78. a
Aliud non esse uerbum dei q̄ Iesum Christum	5. b	Apocalypseos uisio qualis fuerit, dissensio	39. a b
Alleluia quid sonet	358. a 359. b	Apollinarius	221. a
Alpha & ω mystice quid	20. a	Apollinaris dogma	245. a
Alpha & ω toties repeti propter mysterium	436. b	Apostolus quid sonet	43. b
Altare 137. a 100. a 173. b	201. a	Apostolos falsos tentare	44. a
Altare dei quid	113. b	Apparitiones omnes ueteris testamenti, per angelos factas	3. b
Altare de terra facere, quid	180. b	Apum mos	57. a
Altare mystice qui	16. b	Aqua in sanguinem uersa, quid	163. a
Altariū duorū tabernaculi mystica significatio	137. b	Aquæ nomine quid signetur	31. a
Altitudo	413. a	Aquæ	194. a 235. b 441. b
Altitudo sathane quæ	68. b	Aquarum fontes librare	87. a
		Aquas in sanguinem mutari, quid	303. b

LIBRORVM ANSERTI INDEX

Aquile & iohannis et triū angelorū persona una	166.a	Blasphemia spiritus sancti	307.a
Aquilo	407.a	Blasphemiam in spiritum sanctum dicere, quid	246.b
Aquilo quando surgat	88.a	Blasphemiam duobus modis fieri	307.a
Arbores	162.b 169.a	Blasphemie aliquot iudeorum in Christum, & earū confutationes	152.b
Arca intra uelum	180.b	Boanerges quid sonet	194.b
Arca testamenti	219.a	Bonæ aues	375.b
Arca dei sub pellibus esse, quid	118.a	Bonos ferre malos & non ferre, quomodo	43.a
Arcus sedentis in equo albo, quid	133.b	Botrus	181.b 282.b
Areā permundare	281.b	Booz cuius figura	188.a
Arentia	405.a	Byssus	348.a
Argentum	347.b	C adere cum citharis ante agnum	127.a
Aries	183.a	Cadere in faciem	209.a
Armageddon quid sonet	314.b	Cadere Iohannem tanquam mortuum, quid	35.b
Arnume quid sonet	258.a	Calamus	200.b
Arrij dogma	44.a 242.b	Calcari	204.a
Arrij mendacium	20.a	Calculus	61.a b
Arundinea mensura	409.b	Caliginosus mons	142.b
Ascendere de terra	251.b	Calix iræ	271.a
Ascensor equi quis	208.b	Calix quid signet	157.a
Ascensus	386.a	Camelus	185.a
Ascensus mentis in deum mystice quo signetur	223.b	Candelabrum	6.b 205.b
Aser quid sonet	146.a	Candelabrum aureum & ductile	180.a
Asia quid sonet	10.a	Candelabra septem	26.a (27.a
Asinus	340.a	Candelabrorū septem & similis filio hoīs, significatio	
Asinorum petulantia	64.a	Canes	421.b
Astra matutina	72.a	Capilli mulierum quid signent	46.b
Atrium	203.b	Capilli	29.b
Auaritia quorum sit	54.b	Caput	367.b 352.b 354.b
Aues	372.a	Caput Christi	29.a
Augustini de uirginitate sententia	264.b	Capita	178.a
Aureum altare	180.a	Capita equorum	177.a
Aurichalei effectus	30.b	Carceris nomine quid intelligendum	14.a
Auris carnis & cordis	47.b	Cardines	86.b
Aurum 91.a 173.b 297.b 329.a 347.b 416.a		Carmen quorum sit	24.a
Auri precium	414.b	Caro quorūdā cur carnibus asinorū cōparetur	64.a
Authentici ueteris testamenti libri quot	101.a	Carpocrates hereticus	245.a
B abylon quid sonet	269.a 329.b 345.a	Catholica quid sonet	6.b 286.a
Babylon mystice quid	270.a	Cauda draconis	222.b
Babylon quos signet	43.a	Cauda	177.b
Baiuli duo qui	182.a	Caudæ	178.a
Balaam quid sonet	58.b	Caudæ scorpionum	172.b
Balaam quis fuerit	58.a	Celum	96.b 97.b 140.a 158.b 164.a
Balaam quos designet	59.a		207.a 222.a 253.b 262.b 279.a 286.a 441.b
Balach quos exprimat	58.b 59.a	Celestini & Pelagij heresis	245.a
Balach quid sonet	58.b	Cœne uocabulum non uno modo accipi	362.b
Baptisma secundum cuiusmodi sit	16.b	Centenarij perfectio	187.a 259.a 261.b
Baptismata duo	76.a	Cerastæ quid sit	208.b
Baptizatum esse, sed male agere, quid sit	16.a b	Character	382.a
Bardezanes	221.a	Character bestie	256.a
Beniamin quid sonet	146.a	Charitas prima	45.a
Bersabee adduci ad Dauid, quid	117.b	Chalcedonius	416.a
Bersabee cuius figura	116.b	Chaldei quid sonent	345.a
Bersabee quid sonet	116.b	Cherintus	43.b
Beryllus	417.a	Cherintii (alias Cherinthi) & Ebionis causa euan- gelium iohannis scriptum	200.a
Bestia	208.a b 229.b 307.b 310.b 373.a	Chordæ citharæ quid	127.a
Bestiæ septem capita, decemq; cornua	326.b	Christus cur primogenitus mortuorū	14.b
Bestiarum uocabulo quid innuatur	136.a	Christus deum quomodo habere dicatur	48.b
Blasphemare deū propter plagā grādinis, quid	320.a		
Blasphemari ecclesiam, quid	53.a		

Christi duplex aduentus	119. b
Christi extra portam passi mysterium	8. b
Christi in serui forma dominium	2. a
Christi nomen nosse & accipere, quid	61. a
Christi sedes qui	56. b
Christum & leonem & agnū iure dici	124. b
Christum Paulo conuertendo, in forma angeli ui-	
sum esse	4. a b
Chrysolithus	417. a
Chrysoprasus	417. b
Cibus Christi quis	94. a
Cilicium quibus congruat	140. a
Cinamomum	348. b
Circulus	377. b
Circuncisione quid intelligebatur	120. a
Cithara mystice quid figuret	127. a
Citharæ lignum & chordæ	291. b
Ciuitas	280. a 394. a 403. b
Ciuitatis nomen super uictorem scribi	84. b
Ciuitates due	316. a
Clauis abyssi	376. b
Clauis Dauid	78. a
Clauis putei	167. b
Clauium nomine quid exprimatur	37. b
Coccus	118. b 328. b 348. a
Cognoscere perfecte	419. b
Collyrium	92. a
Color niger, candidus, mineus	416. b
Columba græce quæ uocetur, & numeri eius myste-	
rium	437. a
Columbæ ex arca missæ reuersio quid significarit	
42. a	
Columna	32. b 234. b
Columnæ	192. b
Columnas septem excidere	9. a
Complexi huius, omnem hominem, determinatio	
24. b	
Concubine	176. b
Confessionis nomen subinde etiam laudem sonare	
146. a	
Conflatiuncula cum Arrianis	85. b
Coniunctiuus modus	111. a
Conquestio de impatientia	42. b
Consilium ad quid pertineat	23. b
Consilium Balaam	58. a
Constantini soror, Arrianorum asylum	171. b
Corda	67. a
Cornua Christi quid, & diaboli cornua quid	24. a
Cornua altaris	174. a
Cornuum natura & mystica significatio	126. a
Coronæ	109. a 171. a
Coronas ante thronum ponere, quid	100. b 109. a
Corrumperre terram	218. b
Costæ dormienti Adam subtractæ mysterium	113. a
Cruciari in die	389. a
Crucifixionis Petri assertio quædam	264. a
Crystallum unde fiat	405. b
Crystallus	102. a
Cubitus	413. b

D An quid sonet, & cur à Iohanne in catalogo	
patriarcharum prætermisus	148. b
Dare claritatem deo	306. b
Dauid quid sonet	116. b
Dauid cuius figura	116. b 188. b
Dauid uultum suum mutantis, mysterium	116. a
Decem dierum numerus quid innuat	54. a b
Delinquens proximus quomodo tractandus	15. b
Denarij perfectio	258. b
Deosculari inuentū sponsum & apprehensum, quid	8. b
Desertum	325. a b
Deuorare librum	198. a
Deus Abraam	436. b 437. a
Dextera angeli	36. a
Dextera Christi	34. a
Dextera lampadis	7. b
Dextera sedentis in throno, quid	110. a
Dexteram sedentis in throno & agnum, idem esse	
126. a	
Dextera sedentis in throno etiam aliud quiddam in-	
telligi	126. b
Diabolus quid sonet	228. b 376. b
Dic lux, quem numerum conficiat	258. b
Dies	87. b 107. b 156. b 389. a 424. a
Differentia testimoniorum & mandatorum	236. b
Differentia præceptorum uitæ agendæ & figuran-	
dæ	120. a
Differentia donorum Christi & nostrorum	121. b
Digitus dei	253. b
Dilectionis dei per tria distinctio	31. b
Dilectionis proximi modus	32. a
Dilectionem dei per tria distingui: proximi, ad duo	
deriuari	313. a
Diligere caste	419. b
Disputatio de prædestinatione	250. a
Disputatio longa de uisione dei	426. b
Disputatiuncula cum Origenista	422. a b
Diuersitas nubium	17. b
Diues quis	413. b
Diuisio cornuum	24. a
Diuisio mystica generis in species	27. a
Diuites mystice qui	141. b 142. b
Diuites in malum	256. a
Dogma Photini	245. a
Dogmata aliquot impia ueneficorum	64. a
Domus dei Iacob, quæ	96. b
Dominica dies mystice quid	22. a
Donati secta	245. a
Donec	422. b
Dorsum Iohannis	22. b
Draco	222. a 310. b
Draconis angeli qui dicantur	227. b
Dracones	178. a 340. a
Duodecim fructus ligni	425. a
Duodenarij diuisi partes	165. b
Duodenarij perfectio	411. a
Duo filij Abraæ, mystice quid	112. b
Duo quædam hæreticorum propria	46. b
Duplex timor	399. b

E Bion	43. b	Fons uitæ	398. b
Ebur	348. a	Foramen acus	183. a
Ecclesia cur modo stare, modo sedere dicatur	149. b	Fornax magna	167. b
Ecclesia per quam multa innuatur	286. b	Fornicatio quadripartita	63. a
Ecclesie arma	209. b	Fornicatio duplex	28. b
Ecclesia ex bonis malisque consistere peregrinantem	44. b	Fornicationis differentie multæ	322. b
Ecclesie septem, cuius figura sint	6. a	Fornicatores	400. a
Edere de ligno uitæ quid	49. a	Fortis uox	338. b
Elationis uocabulo non semper uitium notari	10. a	Fortes mystice qui	141. b 142. b
Electorum numerum nec augeri, nec minui	81. b	Frater & uir quis idem appellatus	8. a
Electos mortem querere, quid	170. a	Freni equorum	281. a
Electos ab hora tentationis seruari, quid	81. a	Frigidi mystice qui	88. a b
Elias cuius figura	189. a	Frons	256. a 382. a 432. a
Eliseus cuius figura	189. a	Fructus ligni duodecim	424. a
Eliseus quomodo uiderit absentem Giezi	430. a	Fulgor armorum mystice quid	101. b
Enoch cum Elia uenturum contra antichristum	204. b	Fulgura	101. a 315. a
Enoch cuius typus	184. b	Fumus ex aromatibus	349. a
Enodatio locutionis cuiusdam duræ	57. a b	Fumus	167. b
Ephesus quid sonet	23. a	Funda	373. b
Equus albus	367. a	G Ad quid sonet	146. a
Equus pallidus mystice quos signet	135. b	Gaudia appetenda quæ	2. b
Equi mystici uaria significatio	133. a	Gedeon quid sonet, & cuius figura	187. a
Equi	281. a 351. a 372. b	Gemellorum Thamar mysterium	118. a b
Equi parati in prælium	170. b	Gemina paupertas	50. b
Erectio lapidis	181. a	Gemina uitæ qualitas	120. a
Esse creaturæ quale	12. a	Genera martyrij duo	136. b 205. a
Esse feliciter	419. b	Generatio cuiusmodi per quam generas saluatur	55. a
Esus ligni uitæ, qualis	49. a	Generationes mille	411. a
Etheus quid sonet	116. b	Genericos quid sonet	258. b
Euangelistarum per animalia significatio	105. b	Getas secundum quosdam per Gog insinuari	385. a
Euphrates	309. b 174. b	Gladius	134. a
Eutiches hereticus	245. a	Gladius antiqui hostis	377. a
Exclamatio in mortem eternam	56. a	Gladius ori	59. b
Execrati	400. a	Gladius utraq; parte acutus	34. b
Exicari flumen dei	310. a	Gladium circa femur accingere	334. b
Exire de templo	278. a 282. a	Gog quid sonet	385. b
Ex semita uiam facere	319. a	Grando	161. b 220. a 318. b
Exterminari seu extra terminum fieri	173. b	Grando mystice quid	10. b 11. a
F acies angeli	35. b 191. a	Granum frumenti	182. a
Facies Christi	35. a	Granum sinapis	372. a
Facies dei	426. a	Gratia præueniens & subsequens	441. a
Facies locustarum	171. a	Gratia unde dicatur & quid sit	11. b
Facies spiritus Iohannis	22. b	Gressus angeli ad Iohannem uenientis	321. b
Falx	277. b 281. b	Grossi ficus	397. a
Femur	370. b	H Abere in manibus palmas, quid	149. b
Femur Abrahæ	112. a	Heresiarchæ cuiusdam superbum dictum	69. a
Fœnum	168. b	Heresis Nicolaitarum	46. a
Ferrum	348. a	Heresis quedam de angelis	227. b
Fistilia uasa	71. b	Hereticorum aliquot tempore apostolorum, mentio	43. b
Ficus mystice quid	114. b	Hereticorum ad ecclesiam inuitatio	13. a
Figuli uasa	225. a	Hereticorum aliquot assignatio	221. a
Filij regni qui	421. b	Hereticos per Balaam designari	58. b
Flens Iohannes quorum personam assumpserit	124. a	Herodes quot tribubus imperarit, & quibus de tri-	
Flos	182. b	bubus infantes occiderit	145. b
Flumen	423. b 424. a b	Hieronymi de Apocalypsi sententia	305. a
Flumina	194. b	Homicidæ	400. a
Flumina uel fontes, quid	164. a	Homines	169. a 254. a
Folia ligni	424. a	Hora tentationis quæ	80. b
Fons	157. a	Horæ	424. a

LIBRORVM ANSERTI IN APOCA-

Horribilitas poenarum inferni	346.a	Iudei mystice qui	52.b
Hubera duo	390.b	Iudeorum sectæ duæ	53.a
Humentia loca	237.a	Iudeos ante pedes angeli adorare, quid	80.a
Humilitatis præconium	52.a	Iudicanti de tenebris quid faciendum	391.a
Hibacanthus	417.b	Iudicium & ignem conflagrationis simul fore	390.a
Hyacinthinus color	176.a	lumentum	350.b
Hyems	397.a	Iurare filio dei quid sit	196.b
Iacob cuius figura	185.b	Iustina Arrianorum faulrix contra Ambrosium	171.b
Iacula in lumine ire, quid	101.b	Iustitiam, non poenam, sanctos facere	21.b
Iaspis	98.a 415.b	Abadon	173.a
Idolothyta manducare, quid	58.b	Lachrymarum diuersæ causæ	158.a
Idololatriæ	400.a	Lachrymarum diuersitas	396.a
Idololatriæ origo	178.b	Lacus iræ dei	283.b
Iephthe cuius figura	187.b	Lacus uel torcular	279.b
Ierusalem quid sonet	84.a	Lagenæ	187.b
Iezabel quæ	63.a	Lamentatio quorum sit	24.a
Iezabel quid sonet	63.b	Lampas candelabri	6.b
Iezabelem & moechantes cum ea, idem esse	65.b	Lampades	187.b
Ignis 161.b 206.b 234.b 253.b 291.a	386.b	Lanæ candor quid signet	29.b
Ignem de celo descendere	254.a	Laodicea quid sonet	25.b
Imago bestię	254.b	Lapis	181.a 348.a
Imò cuius significationis	294.b	Lapis abscissus de monte sine manibus, quis	144.b
Imperatiuus modus	111.a	Lapis candidus	61.b
Impersonalis modus	111.b	Lapis mundus	297.a
Increduli	400.a	Lapis preciosus	329.a
Indicatiuus modus	111.a	Latitudo	410.a 413.a
Infernus	391.b 392.b	Leſti nomine quid accipiendum	66.a b
Inferni nomine qui notentur	135.b	Lædi quid possit	56.a
Inferni poenæ	317.b	Leo	183.a 242.b 244.a
Inferorum uocabulo qui figurentur	37.b	Leui quid sonet	146.a 385.b
Infinitiuus modus	111.b	Libanus mons ubi	31.a
In fronte scribi	329.b	Libanus mystice quid	110.b
Infusoria septem quid	7.a	Libellus apertus	192.b
Inquinationem coniugio etiam legitimo inesse	263.b	Liber	181.a
In spiritu esse, quid	97.a	Liber mystice quis	141.b 142.b
Insula	317.b	Liber quid signet	141.a
Insula maris	141.a 142.b	Liber uitæ	77.a 250.a 331.a 390.b 393.a
Interpretes Apocalypſeos ante Anſbertum	440.a	Liber scriptus intus ac foris	110.a
Inuoluti libri mysterium	140.b	Liberi & serui in malum	256.a
Iob cuius figura	187.a	Libidinosi descriptio artificiosa	64.a
Iohannes cuius personam gerat	20.b	Libri nomine qui aliquando designentur	22.b
Iohannes quorum formam assumat aut gesserit	3.b 35.b	Ligna mystice quid	114.b
Iohannis in spiritu esse, cuiusmodi	21.b	Lignum citharæ quid	127.a
Iohannis persona qui signentur	38.a	Lignum uitæ	48.a 181.b 424.a 437.b
Ioseph cuius figura	186.a	Ligni folia	425.a
Ioseph quid sonet	146.a	Lilium	182.b
Iosue cuius figura	186.b	Linguae principales tres	173.a
Iris	190.b	Linguarum comestio	308.a
Iris quid sit & signet	99.a	Lintea munda	297.b
Isaac cuius figura	185.a	Locus candelabri quis	45.b
Isaac immolatio quid signarit	113.a	Locustæ de fumo exeuntes, quid	168.a
Isachar quid sonet	146.a	Locutiones aliquot tropicæ	27.b
Israel quos signet	58.b 59.a	Longitudo	410.a 413.a
Israel quid sonet	58.b 406.a	Loricæ	176.b
Iudas quid sonet	146.a	Loricæ ferreæ	172.a
Iudæa tondentis oues & nurui concumbentis, myste- rium	185.b	Loth quorum personam gesserit	119.a
Iudæus quid sonet	52.b 80.a	Lucem ueritatis in tenebras conuerti, quomodo in- telligendum	165.a

Lucifer	189.b	Millenarius	161.b	376.b
Luciferum producere	72.a	Millenarius quid signet		145.a
Lucilla Donati schismatici sectatrix	171.b	Millenarij perfectio		411.a
Ludere spiritibus immundis quid	339.b	Mirabilia dei		292.ab
Luna	220.b	Miracula antichristi		254.b
Luna in sanguine uersa, quid	140.a	Misericordia unde dicatur		89.a
Lux alia Christi, alia membrorum eius	35.a	Modi uerborum septem		111.a
M aceria mystice quid	118.b	Modi alij scripturarum septem		111.b
Magni in malum	256.a	Modus primus & secundus & tertius		112.a b
Magni qui	360.a	Modus quartus		113.b
Magog quid sonet	385.b	Modus quintus		114.a
Maioresse luctum amisse glorie, quam recepti tor- ment i		Modus sextus		119.b
Mali quomodo uel uitentur uel uincantur	43.a	Modus septimus		120.a
Malos sustinere non posse, quale sit	43.a	Modorum istorum alius intrinsecus, alius extrinse- cus		121.a
Mamille angeli	29.a	Mola		355.a b
Manasses quid sonet	146.a	Molaris lapis		355.a b
Mancipia	351.a	Momentaneum esse quicquid hic uel dulce uel ama- rum est		2.a
Manicheorum scetidum quoddam & abominabile fa- ctum	46.b	Mons ardens		163.a
Manna	226.b	Mens	96.b	142.b 180.b 405.a
Mahna quid sonet	60.b	Montes		141.a 317.b
Manus	382.a	Montes & colles		86.b
Manus angeli	192.b	Montes tangi & fumigare		300.a
Manus dextera	256.a	Mori in domino		275.a
Manus domini	212.a	Mori ex amaris aquis		164.b
Manus mystice quid	150.b	Mors	391.b	392.b
Manum ad celum leuare	196.b	Mors triplex		55.b
Mare	102.a 130.b 291.a	Mortis nomine quis exprimatur	37.b	135.b
Mare post iudicium an mansurum sit	393.b	Mortui		391.b
Margaritu	348.a	Mortui mystice qui		14.b
Margarite	329.a	Moueri can. labrum de loco		45.b
Maria cur in partu dolorem non habuerit	221.b	Moyse cuius figura		186.b
Maria ecclesie figura	220.b	Moyse egyptium intersectum oculis, typus		117.a
Maria & ecclesie comparatio	224.a	Mulier Samaritana cuius typum gesserit		117.a
Maria ex humilitate laus & exaltatio	51.b	Mulier		232.b
Marmor	348.a	Mulieris & uiraginis appellatio quid uelit		113.a
Martyres proprie qui	14.a	Mulierem in solitudinem fugere		225.b
Martyrium apertum & occultum	105.a	Mulierem super bestiam sedere, quid		326.a
Martyrij genera duo	76.a	Mulierum capilli		171.a b
Masculi diuersa in scripturis acceptio	224.a	Murus ecclesie quis		405.b
Massagetarum quorundam opinione per Magog signa- ri	385.a	Mysterium conuenientie uocum istarum iris & ^{signum}		99.a
Maximilla quem hereticum secuta	171.b	Mystice aliquot significationes ecclesie		149.a
Melchisedec cuius figura	185.a	N ares		377.b
Mendacium quid intelligendum	64.a	Natura omnium equalis		15.b
Mendacij genera quot	400.a	Neminem calidum esse, nisi prius frigidus fuerit		90.a
Menses	424.a	Nepthali quid sonet		146.a
Menses quinq;	172.b	Neronem (iuxta quosdam, sed inepte) ab inferis reuo- catum, antichristum fore		330.b
Meretricis lectus	66.b	Nicolaus heresiarcha		46.a
Meretricem super aquas sedere quid	334.b	Nicolaus quid sonet		46.a
Meridies, qui	191.b	Nicolaitarum sectam mystice qui foueat	46.a	47.a
Merum quid	271.a	Nigri equi significatio		134.b
Messis tempus	281.a	Nihil habentes & omnia possidentes, qui		51.a
Metere	282.b	Nini cur castitas assimiletur		30.a
Michaelis angelos quosdam dici, quomodo intelli- gendum	227.b	Nix mystice quid		10.b
Mille anni seu millenarius annorum numerus	388.a	Noe cuius figura, & quid sonet		184.b
Mille ducenti sexaginta dies, quid	226.a	Nomen patris super uincem scribi, quid		84.a

INDEX IN LI

Nomen nouum	61. a	Passer	183. b
Nominū filiorū Iacob, mystica explanatio	146. 147.	Paterfamilias, quis	114. b
Non ascendere per gradus ad altare, quid	114. a	Patientia uera	42. b
Non ualere pugnantibus resistere, quid	228. a	Patientie laus	20. b 21. a 42. b 274. a
Nouissima ecclesie opera quō plura prioribus	62. b	Patmos	21. a (32. b
Nox	107. b 156. b 389. a	Patriarcharū aliquot charitate insignium, catalogus	
Nubes	189. b 234. b 277. a 399. b	Patritij hæresis	245. a
Nubis uaria significatio	18. a	Pauidos nos continue esse debere	295. a
Nubes præ fulgore transire	11. a	Pauper quis	51. a 413. b
Nubium uocabulo magnū sacramētū significari	17. a	Pauper spiritu quis	51. b
Nudus mystice quis	51. b	Pauperes in malum	256. a
Numerus ipsius alpha & ∞	436. b	Paupertas quædam diues	51. a
Nuptiarum cœna	362. a	Peccati natura	318. b
O bservatio sabbati quid innuat	120. a	Peccatorum omnium principale	289. a
Obstetricum mendacium quale	400. b	Pedes angeli	35. b
Ostionarius mystice quos signet	165. b	Pedes aurichalco similes	62. a
Ostrogenarius	176. a	Pedes domini, quid	30. b
Oculi	367. b	Peristera quem numerum græce reddat	437. a
Oculi Christi	30. a	Pes dexter & sinister	193. a
Oculi ut flamma ignis, quid	62. a	Petra	180. b
Odium bestie	335. a	Petrarum mystica significatio	142. a
Odire animam	ibid.	Pharao cuius figura	234. b
Officium dilectionis proximi	315. b	Phares quid sonet	118. b
Oleaster mystice quid	82. a	Phiale secundæ & primæ plage Aegyptijs illatæ, col latio	303. b
Oleum	350. a	Phialam in solem effundere quid	306. a b
Oleo quid signetur	135. a	Phialam in terram effundi, quid	302. a
Oliua	114. b 205. b	Phiale aureæ quid	127. a
Oliuæ duæ quid	7. a	Phiale	286. b
Omnis oculus quid	18. b	Philadelphia quid sonet	25. b
Omne uiride	169. a	Photini dogma	44. a
Onocentaurus	340. a	Pictura 1. 26. 97. 132. 136. 139. 144. 159. 167. 175. 190. 200. 220. 237. 261. 277. 301. 321. 338. 371. 376. 405.	
Operis istius nomen	284. a	Pilosin nomine qui signentur	340. a
Optatiuus modus	111. a	Piscis assus	183. b
Ora leonum foetida	177. a	Plaga inimici percutere, quid	289. a
Ordo uirtutum quatuor cardinalium	410. b	Platea quid signet & sonet	418. b
Orientalium sinistra de Apocalypsi sententia	440. b	Platonem multa ab Ieremia didicisse	304. a
Oriens	407. a	Pluuia	207. a
Origenes cur anathematizatus	421. b	Poculum aureum	329. a
Origenis error	245. a	Poderis quid	27. b 28. a
Origeniani dogmatis uacuatio	18. b	Podes quid	27. b
Origenici dogmatis confutatio	272. b	Pondus	69. b
Os	198. a b	Portæ	406. a
Os serpentis	235. b	Potestas in ligno uitæ quæ	437. b
Ostium	78. a 95. b 179. b	Præcepta uitæ figurandæ	70. a
Oues	351. a	Præcinctio duplex mystice quid signarit	28. b
Ouis	185. a	Præcingi ad mamillas zona aurea	29. a
P aleas comburere	281. b	Primasius	176. a
Pallidi equi significatio	135. b	Principalia regna quatuor	143. a
Palmas qui gerant	150. a	Principes	141. b 142. b
Palme quid signent	149. b	Principium creaturæ quō filius dicatur	85. a
Pan quid sonet	417. a	Professiones in ecclesia tres	148. b
Panis uocabulo etiā delicias aliquando signari	341. a	Pronunciatiuus modus	111. a
Papyrus	232. b	Prophetæ cur dicti uidentes	427. b
Parabolæ de lignis in libro Iudicum locutis, mysticus sensus	114. b	Propiciatorium	180. a
Paradisus	48. b	Propter quos uctitum apponi aut addi quicquā Apo calypsi	440. a
Parare se ad canendum tubis, quid	161. b		
Pardus	242. b		
Partis diaboli quadripartitio	136. a		

Prosperitatibus malorum non inuidendum	2.b	Questio de sessuris super thronos	95.a
Pseudopropheta	310.b	Questio de signandis uerbis Apocalypsis & non signandis	434.b
Puelle ad calefaciendum Dauid requisita, mysterium	112.b	Questio de spiritibus septem	12.b
Pugnare in gladio oris, quid	59.b	Questio de tacito patris nomine	12.a.b
Pulsantem audire	94.a	Questio de transitu celi & terræ,	389.b
Puluis	352.b 354.b	Questio de uirginibus	283.a.b
Puluis pigmentarij	349.a	Questio gemina	95.b
Purgatorie poenæ	118.a	Questio notabilis de esu ligni uitæ	49.b
Purpura	328.b 348.a 415.b	Questio notabilis	195.a.b
Pusilli qui	359.b	Questiones aliquot	374.a
Pusilli in malum qui	256.a	Quicquid aqua perijt in diluuiio, id igne periturum	
Puteus abyssi quid	167.a	in iudicio	389.b
Puteus Rachelis	185.b	Quorundam temeraria de seculi fine assertio	260.b
Q Vadragenarij perfectio	261.b 413.b	Quoties agnus quasi occiditur	125.b
Q uadraginta duo dies	204.a	Quot quis uirij seruierit, tot de se partes facere	55.a
Q uadraginta duo menses	247.a	Quot tentationibus primus homo tentatus	54.b
Q uadraginta sex, græce scriptum, quos numeros con-		R Achelem osculari à Iacob, mystice quid	185.b
ficiat	259.b	Radix Dauid	439.a
Q uadripartitum diaboli corpus	162.a	Ramos in uia sternere	109.b
Qualitates quædam beatitudinis tres	419.b	Ranæ	311.a
Qualitatibus septem hominem constare	9.b	Rhamnus quid	115.a
Quanta tribulatio sit, nescire nos utrum amore an		Reges	95.a 141.b 142.b
odio digni simus	156.b	Reges & exercitus	373.a
Quando agnus aperiat librum	127.a	Reges qui	128.a
Quasi aduerbij acceptio	245.b	Reges terræ	15.a 420.a
Quaternarius quos quatuor designet, & eius com-		Regula quædam scripturæ	12.a.b
mendatio	9.b	Rem unam eandemq; non eodem modo semper accipi	
Quaternarius	174.a 261.b	Renis cingulum	28.b 36.a
Quaternarius sacer	413.b	Renes	67.a
Quaternarij duplicatio	165.b	Respicere quomodo accipiatur	123.b
Quaternarij perfectio	145.a	Respondēdi ubi nulla interrogatio præcesserit, modus	
Quatuor angeli	143.a.b 174.a	Respondere Iei	139.a 154.a
Quatuor animalium oculi	103.b	Resurrectio prima & secunda expectentur	96.a
Querela infirmorum in fide contra deum	248.b	Retia apostolorum	303.b
Quæ legis præcepta abolita, quæ stabilita sint	70.a	Retro cadere	209.a
Questio	2.b 169.b	Retro esse	168.b 177.b
Questio de acceptione aquæ uitæ gratis	439.b	Reuelationes celestes quibus aperiantur	2.a
Questio de adoranda bestia à terre	252.b	Reuerti in terram	215.b
Questio de amisso nomine Iudeorum	52.b	Rex terræ à Christo constitutus quis	15.a
Questio de animalibus quatuor, aliter à Iohanne, ali-		Rhede quid sint, & quid signent	350.b 351.a
terq; à Iezechiele descriptis	104.b 105.a	Ridendi quidam	440.a
Questio de dando pane nostro quotidiano	218.a	Ridiculum quiddam	306.b
Questio de dracone mulieris filium deuorare conan-		Roma	329.a
te	223.a.b	Romphæa utrinq; acuta	56.a
Questio de futuro tempore & non futuro	197.a	Rota in rota, quid	106.b
Questio de legis importabilitate	70.a	Ruben quid sonet	146.a
Questio de lege iustis non imposita	120.b 129.a.b	Rubus	181.b
Questio de iudicijs dei manifestis & non manifestis		Rugitus leonis	193.b
Questio de libro quem nemo potuit aperire	123.a	S Abellij dogma	44.a
Questio alia de non respiciendo librum illum	123.b	Sacci	205.a
Questio de ligatione & solutione diaboli	380.a	Sacerdotes qui	128.a
Questio de modicam habente uirtutem	79.a	Sacerdotes mystice qui	16.b
Questio de non inuento mendacio	267.a	Sacrificium mystice qui	ibid.
Questio de non iurando	196.a	Sadoc quid sonet	385.b
Questio de numero dierum persecutionis antichristi		Sagitta	573.b
Questio de ostio aperto	78.b 1260.a	Salomon cuius figura	188.b
Questio de peccantibus post baptismum	76.a	Samson quid sonet, & cuius figura	188.a
Questio de scriptis in libro uitæ	76.b	Samuel cuius figura	ibid.

INDEX LIBRORVM ANSER-

Sanguis	163.b	280.b	283.a	Sexta etatis finis incertus	1260.b
Sanguinis nomine quid intelligatur			63.b	Sigillis septem cur liber signatus	110.b
Sanguinem tangere sanguinem	435.b	280.b		Significationis significatio	2.b 3.a
Sapientie uocabulo quis designetur			9.a	Significationes aliquot uariae quibus ecclesia intelligi	
Sapientie lusus quis			87.b	tur	152.a
Sapphirus			415.b	Signum dei in frontibus habere	169.a
Sardis quid sonet			25.a	Silentium medie horae	158.b
Sardius	98.a b	416.b		Simeon quid sonet	146.a
Sardonix			416.b	Simila uel triticum	350.a
Sathanas quid sonet	228.b	376.b		Similis filio hominis, quis & cur sit dictus	26.b
Sathanæ sedes			24.b	Sinapis granum	182.b
Saturnini dogma			245.a	Sindon	256.b
Saul cuius figura			188.a	Sinistra lampadis	7.b
Scabellum pedum dei			129.b	Sion quid sonet	202.b 261.a
Scandali nomen quousq; extendatur			355.b	Smaragdus	416.a
Scire dei quid sit			42.a	Smaragdus cuius coloris sit & quid signet	99.b
Scorpius uenenum quomodo diffundat			170.a	Smyrna quid sonet	24.a
Scorpionis natura			57.a	Sodoma	210.a
Scriptura sacra q̄ uarijs appelletur uocabulis			564.a	Solarium unde dictum	117.b
Sedens in sede, quis			98.a	Sol	189.b 205.a 306.a b 371.b
Sedentis in throno persona, cuius sit			110.a	Solis, lune & stellarum appellatione, ecclesiam figu-	
Sedentes in sedibus			380.a	rari	164.b
Sedere cuius sit	151.b	125.a	262.b	Solem obscurari	139.b
Sedere in throno filij, quid			94.b	Sole quid intelligatur	140.a
Sedere super nubem leuem			18.a	Solitudo	225.b 234.a
Sedes Christi			24.b	Solus filius quō testis fidelis dicatur	13.b
Sedes una & plures			425.b	Spina	177.a
Sedes	97.b	216.b	380.a	Spina & tribuli	396.b
Sedes sathanæ			56.b	Spiritus sine additamento quid signet	439.b
Seges			282.b	Spiritus unus cur septuplex dicatur	12.b
Seleucij hæresis			245.a	Spiritus uocabulo quid aliquando signetur	48.a
Semen mulieris			236.b	Spiritus sanctum non nisi in ecclesia esse	15.a
Sempiterna ueritas			437.a	Spiritus septem	328.a
Senarij perfectio	101.a	258.b		Sponsa	394.b
Seniores XXIII.			216.a b	Stadium	411.a
Septem angeli tubis canentes, quid			159.b	Stare cuius sit	125.a 262.b
Septem candelabra aurea			26.b	Stare supra mare uitreum	291.b
Septem candelabra quid			40.a	Stare super mare uitreum igni permixtum	13.a
Septem phiale septem angelorum			402.a	Stare super pedes	211.b
Septem stelle quid			40.a	Statera sedentis in equo nigro, quid signet	175.b
Septem tonitrua loqui uoces suas, quid			101.a	Stella	189.b
Septenarius	245.a	286.a	327.a	Stella matutina	72.a
Septenarij commendatio	6.a b	19.a b		Stella magna tanquam facula ardens, quid	163.b
Septenarij diuissio			331.b	Stella splendida ac matutina	439.a
Septenarij mysterium			195.a	Stellæ	72.b
Septenarij partium integritas			9.b	Stellæ septem quid	33.b
Septenarij perfectio			159.b	Stellas de celo in terram cadere, quid	140.a b
Septenarij significatio			110.b	Stellas in absinthium mutari quid aut quādo	307.a
Septenario ecclesiam intelligi			9.a	Stellas in dextra tenere angelum	41.a
Septimus angelus & septima tuba			197.a	Stellas in terram rueri	212.b
Sericum			348.a	Stola candida	437.b
Serpens æneus			180.b	Stole albæ quid	138.b
Serpentis ænei mysterium			112.b	Stole stantium ante thronum	149.b
Seruare scripta in Apocalypsi, quid			6.a	Stolas lauare	437.b
Seruus mystice quis	141.b	142.b		Struthio	340.a
Sessores equorum			373.a	Subtus altare esse	157.a
Seth quid sonet, & quem signet			184.b	Subtus se esse	138.a
Sexagenarius			176.a	Sugere hiberam matris, mystice quid	8.a
Sexagenarij perfectio			259.a	Sulfur	271.b

Super fœnum sedere, quid	162. b	Tribulationum in hac uita diuersæ causæ	93. a
Synagoga cuius mater	8. a	Tribuni	141. b 142. b
T Abernaculum dei mystice quid	248. a	Tribus terræ	19. a
Tabule duæ	295. b	Tubæ septem	159. b
Talentum quot librarum pondus	284. b	Tubæ	187. b
Talentum	318. b	Turtur	183. b 397. a
Taurus	340. a	Tympanum	256. b
Templum	179. b	Typi aliquot ecclesiæ	27. b
Templum dei	82. b 201. a 219. a	V Alentinus hæreticus	43. b
Tempus exeundi de medio Babylonis	341. b	Vallari certa lege & gyro	87. a
Tempus quo septem mulieres uirum unum apprehen-		Vasa papyri	232. b
dunt, quod	8. a	Vasorum fictilium comparatio	71. a
Tenere in manibus palmas	150. b	Velare caput & pedes alis	107. a
Tentatio	80. b	Velocitas temporis	433. b
Tentationis uocabulum quomodo accipiat	43. b	Venefici	400. a
Tepidus	89. a	Venio tibi, quid sit	45. b
Tepidorum nausea	90. a	Venter	198. a b
Ternarij perfectio, & quos tres signet	9. b	Ventus	399. b
Ternarij perfectio	145. a	Vepribus arietem cornibus inhæsisse	183. b
Terra 162. b 235. b 239. a 245. b 252. b	254. a	Væ quorum sit	24. a
Terra cui uæ dicitur, quæ	232. b	Vermis	183. b
Terra promissionis	182. a	Vespasianus & Titus per quid mystice signati	244. a
Terræmotus magnus	139. b	247. a	
Terræ marisq; nomine qui signati	231. b	Vestis aspersa sanguine	369. a
Tesseræ contabex literatim diuisum, quantos nume-		Vestis uerbi dei	368. b
rōs faciat	260. b	Vestimentum	370. b
Thamar	186. a	Vestimenta non inquinata	75. b
Thos Abraam quem numerum græce reddat	457. a	Vestimentis albis indui	91. b
Thesauri etymologia, quanq̃ incredibiliōr	10. b	Via	181. a
Thronus magnus ac candidus	389. a b	Viarum nomine quid intelligendum	86. a
Throni nomine quid aliquando intelligendū	9. a 12. b	Victorini martyris opinio de Ieremia, exhibetur	
Thronum, animalia & seniores, idem esse	125. a	Victoris nomen confiteri	77. b (204. a)
Throni duodecim, & filij thronus	94. b	Vigilare quid	75. a
Thuribulum angeli	160. a	Vigintiquatuor seniorum & thronorum diuersus re-	
Thyatira quid sonet	24. b	spēctus	100. a
Thyinum lignum	348. a	Vigintiquatuor throni	49. b
Ticonius	176. a	Viginti seniores cadere, quid	109. a
Ticonij ridicula quædam interpretatio	296. a	Vindemiare	282. b
Timidi	399. b	Vinum	350. a
Timor geminus	121. b	Vinum iræ quid	271. a
Titan	258. a	Viola	417. b
Tonitrua	315. a	Vir sagittarius	373. b
Tonitrua septem	194. b	Virentia	405. a
Topazius	417. a	Virga ferrea	71. a 224. b 370. a
Torcular	370. a	Virginitatis commendatio insignis	264. b
Torcular iræ dei	283. a	Virginitas duplex	266. b
Tormenta sanctorum	209. a	Virtutem bestie dare	244. b
Tormenta timenda quæ	2. b	Virtutum duodecim cum duodecim patriarcharum	
Tormentorum sanctis illatorum, explicatio	155. a	nomibus collatio	148. a
Torqueri in nocte	389. a	visio huius libri qualis fuerit	128. b
Tortoribus martyrum maius fuisse tormētum in ani-		visionum & gestorum differentia	96. a
ma, q̃ ipsis tortis	306. a	Vitis	181. b
Tres uiri, Noe, Daniel, Iob, quos signent	68. a	Vitis mystice quid	115. a
Tres quidam modi, s. locutionis, cognitionis & actio-		Virum	102. a
nis (quanquam hoc loco archetypa constanter ha-		Vitri natura	414. b
bent, agnitionis)	132. a	Vitulus	183. a
Tria quædam uitia quibus noībus designata	340. b	Vitulus saginatus quis	83. a
Tribulatio quædam spiritalis, sed acerrima	50. a b	Viuos in ignem mitti	374. b
Tribulationes spirituales sanctorum	155. b 156. a	Vmbilicum præcidere	322. b

Vndenarij omen	241.4	Vr quid sonet	186.b
Vngentum	349.4	Vrias cuius figura	116.b 117.b
Vngulam equi mordere	208.b	Vrias quid sonet	116.b
Vnio quid signet	135.4	Vrna aurea	180.b 295.b
Vnus de senioribus, quis intelligendus	124.4	Vrsus	242.b
Vnus idemq; quomodo & pauper & diues	52.4	Vxoris Loth significatio	119.a
Voces	315.4	Z Abulon quid sonet	146.a
Voces doctrinarum Christi	51.b	Z ara quid sonet, & quos signet	118.b
Voluntas ad quid pertineat	23.b	Zelum dei recedere ab hominibus, quid	66.a
Vox magna	229.4	Zizania colligere	281.a
Vox quam Iohannes audiuit, cuiusmodi fuerit	26.4	Zona aurea	29.a
Vox similis tubæ, seu aquarum multarum	31.4	Zona pectoris	28.b
Vox tonitru in rota, quæ	101.4	Zonæ auræ	297.a

AD LECTOREM.

NON erat sententia, lectori negocium facessere. Sed quia labor hic noster tot periculis obnoxius est, ut facilius quis sine peccato uiuat, quam quod liber aliquis absq; ullis omnino mendis prodeat, quam uulgus impressorum fortiter id & impudenter dissimulat: in tanta operarum tum præcipitatione, tum inscitia, tum incuria, tum inuidia, ne dicam petulantia, fieri non potuit quin & nos infelicitati publicæ succumberemus. Itaq; relecto cursim opere toto, qui nobis absentibus & alioqui uel inscientibus, uel aliud agentibus, errores facti sunt, studiose collegimus, fideliter hic & absq; suco subijcientes. Quæ quidem in re si cui magis superstitiosi quæ res exigit uidemur, is sciat nos non id agere, quod operam nostram hic ostentatâ uelimus, quasi nihil ultra nobis imponi queat: sed hoc tantum uelle, præter hæc aut his minor, reliqua non nobis, sed uel auctori ipsi, uel archetypis quibus in imitando sumus usi, debere ascribi. Auctori, quod præter nescio quid Gallismi, cum in scripturis allegandis non nisi sensum respiciat, ipsa scripturæ uerba uel truncatè, uel ex aliena translatione, uel alioqui mutatis quibusdam, subinde citet: & hoc adeo, ut imprudentibus nostra siue dormitatione, siue nequitia factum uideri possit. Archetypis, quod ultra uulgare errandi consuetudinem, tot & tantis mendis oppleta fuerint, ut uix Argus ille qui centum oculos habuisse fabulatur, & poete cuidam totus oculus fuit, omnia uidere: aut Oedipus, alioqui in soluendis nodis felix, uniuersa conijcere ualuerit. Ut mirum non sit, nos haud quaquam cuncta uel aduertere uel restituere potuisse: imo ut nobiscum bene patemus actum, quod quantum uides præstiterimus, tametsi minus quam ipsi uoluerimus. Quamquam id uere & audacter asserere possumus, ita sudatum a nobis in hoc Ansberti sudore, quod auctor ipse, si uiueret, haud alium laborè sicuti nunc res habet, & primaria eius exemplaria sunt, optaret. Eius rei testes erunt hi, qui nostrum istud exemplum cum archetypis ipsis quibus & quot usi fuimus, aliquando collatum ibunt. Nam primarijs exemplaribus freti sumus duobus. altero monasterij S. Viti Gladbacensis in ducatu Iuliacensi, altero Montis S. Michaelis Sibergensis in ducatu Montensi. Montense, quod licet spoliatum tegmine, blattisq; alicubi perforatum) castigatius erat, communicatum est nobis a reuerendo patre & domino, d. Iohanne Furstenberg, Abbate Sibergensi: intercedente uenerabili item patre, domino Iohanne Abbate S. Pantaleonis intra muros Colonienfes. Iuliacense, quod erat multo quidem pulchrius, communicauit reuerendus dominus Aegidius Boichoiltz, Abbas monasterij S. Viti in Gladtbaich, interueniente homine studioso F. Damiano Huttropio Assindienfi, conuentus S. Pantaleonis in hac urbe, professore. Quod hic obiter admonere libuit, ne quis bene meritis sua laude fraudaretur, neu aliquando ad benefaciendum segnior esset. Illud etiam admonendum uidetur, auctoris nostri cognomen quod est Ansbertus, in archetypis quæ nobis usui fuerunt, sic ubiq; scriptum fuisse, Autpertus: nos autem secutos Tritemium, Ansbertus legisse, non Autpertus: tum quia hoc durius est, illud suauius: tum quia nostris exemplaribus non admodum fidebatur, præcipue cum in principio utriusq; aliquanto plus quam sex nostri exempli folia deessent: quem hiatus ex archetypo Corbeienfi, quod unicum dicitur integrum esse, magnis ob id itineribus emensis, suppleri curauit supradictus Damianus. Ceterum ut subiecti errores facilius intelligantur, meminerit lector, priori in subsequētibus numero, significari paginam: posteriori, habitæ iam pagine lineam: inde lectionem ueram sequi.

22.35. dit, quæ 24.42. qui in 25.22. scriptas ibid. 53. ex ore 30.27. eccl 33.8. uxit ibid. 50. lishoc 41.33. Quod 44.45. unde 47.21. qui ex ibid. 27. quæqua- 49.30. Sicut misit me 61.30. quia per 67.49. mus, 77.10. nit: q 84.28. cet di 95.40. aurem 96.39. præd 102.36. aut non 104.40. tuor 110.23. sens 116.41. tus, lux 123.5. Chri 124.40. narent ibid. 43. uicit 130.7. Quia 154.28. strare 164.35. les ill 197.19. zata 230.5. in salu 235.39. quamuis 242.27. fit ut ibid 33. omnes cum 254.9. re poss ibid. 19. quiq; 256.8. etsi ibid. 28. signum 271.34. stri 282.22. te mess 287.30. quia 288.2. factum est ibid. 5. nequaquam primum 292.38. re, miss ibid. 48. caticum 305.31. sitione 306.23. inijciat ibid. 24. consumant 316.48. relato 319.50. plagâ 320.15. tur: acc 321.30. ntis, 335.41. ipsi se 338.2. niuit 339.14. const 340.1. quilibet 343.36. cordatur ibid. 47. orate 344.16. Cum præcedenti uersu 362.33. quidam 364.45. const 398.15. repetitio 407.47. tamen hinc 410.3. Non enim 411.21. tas 412.20. ubi odo- 430.6. de quo

BEATISSIMO PA

PAE STEPHANO AMBROSIVS

ANSBERTVS PRESBYTER.

SANCTORVM ecclesia, quæ corpus redemptoris sui est, cuius tu quoque pontificalis ordinis primatum sortitus es, inter cætera sua miracula uerbo prædicationis eminet. Vt enim doctissimi eiusdem ecclesiæ tractatores dixerunt, plus est sanctis exhortationibus nunquam essentialiter morituram animam, à peccati morte uiuificare: quàm corpus dehuo moriturum, coactis interuentionibus suscitare. Hinc certe in fastigiũ culminis eleuata, hinc super totius orbis celsitudinem est erecta. Vnde dominus quoque cū in typum eiusdem ecclesiæ ad prophetam diceret, *Ieremias. 1.* Ecce constitui te hodie super gentes & super regna: causalem præmisit cur id fieret, dicens: *Ibidem.*

ba mea in ore tuo. Et quidem carere nunc ecclesiam reliquis miraculis, reprehensio nulla est: tacere uero ecclesiam ab exhortatione, laus nulla: imò etiam sine reprehensione ullo tempore postponi nõ ualeat, quod omnipotens deus sine intermissione fieri mandauit. Ait namque multis in uno, unitatisque prædicatorum in uno: Verba mea quæ posui in ore tuo, non recedant de ore tuo, & de ore seminis tui, amodo & usque in sempiternũ. *Isaia. 59.* Hinc rursum præcepit, dicens: Clama, ne cesses. quasi tuba exalta uocem tuam. Quis interdicat mō non esse clamandũ, cum in hac sententia audiat nõ esse à clamore cessandũ? *Isaia. 58.* Et certe si quis prædicator ueritatis, ne id faceret, ab aliquo prohiberetur: cum illis profecto, qui cæsi, denunciati fuerant ne in noīe Iesu loquerentur, cæsus etiam libera uoce clamaret: Obedire oportet deo magis quàm hominibus. An forte loquendi tantum libertas isto in tempore tribuenda est, non autem scribendi quæ loqui bona quisque potest, sic ut maiores nostros fecisse omnibus notum est? Quis hoc dixerit, uel ubi hoc scriptum inuenerit? At contra spiritus sanctus per Salomonem admonet, dicens: Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare. Ecce etenim potest manus stylo proferre, quod potest lingua uerbo formare. Et quis erit à culpa innocens, nisi fecerit hoc, quod ut facere posset, desuper accepit? Aut quis aliquādo sine crimine prohibebit, quod dominus ut fieret imperauit? Et reuera sanctissime pater, totius ecclesiæ libertas nunc usque talis permansit, ut unusquisque prout desuper accepisset, sine alterius controuersia uolumina conderet, nec dñatum aliud ab alio sentiret, nisi (quod absit) horum quilibet contra fidẽ sensisset, ne scilicet spiritum sanctum, qui unicuique prout uult bona distribuit, humano imperio aliquis subiacere putaret. Dammandus itaque cõsetur, quisquis hanc libertatẽ spiritus abolerere conatur. Atque inquit multi: Non est tempus iam nunc differẽdi scripturas. Quibus nimirum si præmissa scripturarũ testimonia id fieri etiam usque in finem seculi laudabiliter posse nequaquam persuadent, necesse est ut argumentorum colaphis cæsi, ab eo quod defendunt, tandem resipiscant. Si itaque præsens tempus hoc adimit, ut scribi nõ debeat quod quisque bene intelligit: ergo quod nefas est dicere, spiritus sanctus omnipotentiam amisit, qui uarietati temporum subiacere cœpit, quasi ei istis diebus nũc agere nõ liceat, quod eum per sanctos prædicatores in præcedentibus fecisse nullus fidelium dubitat. Ergo & præsens tempus Christum operantem amisit, qui in euangelio ueraciter dixit: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Sed usquequo domine? Ecce ego, *Iohannis. 5.* ait, uobiscum sum omnibus diebus usque ad cõsummationem seculi. Sed iam tempus est, *Matthæi. 28.* ut aperiam cur ista præmiserim. Infulgente gratia redemptoris nostri, qua nullis præcedentibus meritis, celestibus indigni perfruimur donis, nuper in Apocalypsim Iohan-

nis decem edidi libros. & quanquam sufficeret mihi quia sanctorum scripturarum testi-
 monijs ueræ fidei congruentibus roborati erant, quia præcedentium tractatorum sen-
 su uigebant; humilitati tamen meæ prospiciens, peto ut uestro etiam decreto profuturi
 firmi maneant, quod uidelicet nullum præter me alium tractatorem fecisse reperio. Sed
 non ideo libertas succubuit, quia humilitas semetipsam libere prostrauit. In quibus pro-
 fecto libris nec ipsi, qui obrectatores mei esse uidebantur, aliquid se inuenisse quod re-
 ctæ fidei aduersaretur, coram uobis testati sunt. Quod certissime uellent, si (quod absit)
 ullo modo possent: qui utique uoluerunt, ne ultra in hoc opere desudarem. Deo autem
 gratias, quia ut discipulū crucis ac magistrū ueritatis decuit, nulli horū in hac parte be-
 atitudo uestra consensit. Non enim illorum uesaniæ assensum præbuiisti, sed potius ut id
 agerem, diuinis credo nutibus incitatus, admonere studuisti. Sic nanque illis furenti-
 bus, mihi dixisti: Labora sicut coepisti. Laboro itaque uenerabilis pater in hoc opere gau-
 dens, quia monuisti. laborare certe etiam tristis, si prohibuisses, ne scilicet humano sub-
 ditus timori, talentum quod fidelibus populis erogandum accepi, sub terræ silentio da-
 mnandus cōderem. Desudabo inquam in hoc cœpto labore pro uiribus, etsi rusticanus
 domini seruus, non ut quidam arbitratur, temerarius atque præsumptor: sed ut propria
 mihi cōscientia testatur, collatæ desuper gratiæ promptus executor. Si itaque bona sunt
 quæ describo, ac per hoc non iam mea, sed dei sunt quæ de scriptis profero, sicut per Ia-
 cobum dictum intelligo, Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sur-
 sum est, descendens à patre luminum; & rursum per Iohannem baptistam, Nemo po-
 test accipere quicquam, nisi ei datum fuerit de cælo: ergo quod ago, non est præsumptio
 uel temeritas, sed est diuina gratia & superna largitas. Vnde nō mihi, sed deo derogant,
 qui me in hac parte obrectationibus laniant. Caueant prorsus, ne ex bono dei, ipsi mali
 deficient, dum propter hominē cui inuidēt, quod non hominis, sed dei est, abominandū
 existimant. Hinc etenim & Apostolus clamat: Christi bonus odor sumus deo, & in his
 qui pereunt, & in his qui salui fiunt; & alijs odor mortis in mortem, alijs odor uitæ in ui-
 tam. Sed quid ego beatissime pater, quid ad ista nisi gaudere debeo? qui si omnium tra-
 ctatorum ultimus, tamen ex eo quod bonum prædicationis scriptis profero, obrecta-
 tores (sicut & illi) habere mereor. Quibus profecto lenius ego respondeo, quam alios
 respondisse inuenio: quoniam illos canes & canino dente rodentes uocabant, & cætera
 si qua sunt iniuriæ cōdigna: quia & sicut me illorum meritis imparem cerno, sic ab isto-
 rum obiurgatione linguam refreno. Dixerunt illi quod tales decuit audire. dicam ego
 quod humilitati meæ sentio conuenire. Valuit forte contra tales illorum aspera redar-
 gutio. ualeat apud tales mea lenis deprecatio. Obsecro itaque uos, quicūque estis qui in
 mea reprehensione uigilatis, per mansuetudinem Christi, qua estis præuenti: obsecro
 uos per sanguinem crucifixi, quo estis redempti, ut à detractione linguæ parcatis, dum
 in rectitudine uerbi non inuenitis quod possit offendi. Quod si uobis de uita & mori-
 bus indignis displiceo, pariter uobiscum sentio. Nullus enim potius in hac parte me re-
 prehēdit, quam ego. Sed sicut sæpe pro defensione sacri uerbi ingerere soleo, nō est deo
 indignum, per me etsi peccatorem, tamen utcunque Christianum, sua uerba scriptis
 formare, quem dudum per sacrilegos & impios nouimus prophetasse, Balaam scilicet,
 Saulem & Caiphā. Non solum autem per homines etsi malos, ratione tamē utentes,
 prophetica uoce clamasse: uerum etiam per insensatum & mutum animal, cum uoluit,
 humana uerba formasse. Quid multa? Si rationi adquiescit, satis est quod dixi. Vnum au-
 tem quo magis indigeo, obsecro pater, semper mei memento, Amen.

Matthæi. 25.
Lucæ. 19.

Iacobi. 1.
Iohan. 3.

2. Corin. 2.

Philip. 3.
Hieronymus

Num. 23. et 24.
1. Regum. 10.
Iohannis. 11.
Num. 22.

Et illustratione afflatus, eiusq; muneris largitate deuinctus, ac de eiusdem domini accepti talenti mercatione sollicitus, quia penè omnes scripturarum diuitias per ecclesiasticos numularios Christianis populis erogatas agnouit, ad Apocalypsim Iohannis me uerto. Et quia hanc, ut auaritiæ meæ poscebat ingenium, ad plenū expositionem reperire non ualui, ex ea talentum mihi creditum multiplicari posse persensui. In quam uidelicet apud Latinos primus commentatus est martyr Victorinus, cuius assertiones prosequens beatus Hieronymus, quædam autem quæ ille iuxta litteram intellexerat, auferens, quædam uero ex

Victorinus.
Hieronymus

proprio adiiciens, unum in eam condidit librum, promittens de reliquo, si uita spatium adesset, suum in ea potissime ingenium sudaturum. Sed opus illud promissum, nescio si fuerit completum. Donatista etiam Ticonius, multipliciorem in præfata Apocalypsi edidit explanationem. Qui etsi multa spiritalium sensuum mella congegit, ueneno tamen perfidiæ eadem commiscuit. Post quem Primasius Africanæ ecclesiæ antistes, uir per oia catholicus, atque in diuinis scripturis eruditus, quinque prædictam Apocalypsim enodauit libris. In quibus ut ipse asserit, non tantum propria quam aliena contexit, eiusdem scilicet Ticonij bene intellecta deflorans, praua quæq; abijciens, atque incomposita componens: sed & beatæ recordationis Augustini quædam de iam dicta Apocalypsi exposita capitula annectens. Et quanquam plenius quam alij eam exposuerit, non tamen omnes eius obscuritates aperuit, nec eandem suam expositionem uel mediocribus, uel paruulis congruere fecit. Fateor enim multa me in eius dictis sæpissime legendo scrutatum esse, nec intellexisse. Extant autem in eiusdem Apocalypsis librum, etsi numero pauca, luculentissime tamen à sancto Gregorio papa Romano exposita, capitula per diuersa eius opuscula. Ego igitur hæretici perfidiam improbens, catholicorum uero fidem & sententias sequens, multa uero ex meo, imò ex dono gratiæ dei, in his quæ deesse uidentur adiiciens, quædam etiam prout necessitas expositionis cogit, conseruata in omnibus fidei dei regula, ex eorum sensibus commutans: sæpe dictam Apocalypsim expositorus aggredior, utens proculdubio locis omnibus nullius horum, si propriæ locutionis stylo, præter beati Gregorij: cuius uerba non solum in his quæ de hac Apocalypsi sensit, uerum etiam in alijs quæ pro confirmando operis mei dogmate occurrunt, proprium in illis expositionis laborem refugiens, adnecto. Ad cuius me locutionis instar, etsi minus sapiens, ita conformare studeo, ut à rarissimis intelligi possit, qua sibi concatenatione illius uerba misceantur & mea. Quod si à me queritur, cur postquàm omnes ecclesiastici scriptores siluerunt, hoc agere præsumo: cum humilitatis satisfactione cito respondeo, quod ad hoc ipsum diuina gratia impulsus me esse cognosco. Si autem de uita tractatoris indigna cõquiritur, potius ego quàm alij in hac parte me reprehendo. Sed non est deo indignum per hominem etsi peccatorem, tamen utcumque Christianum, sua uerba depromere, quod dudum per sacrilegos & impios prophetauit. Quis enim nesciat Balaam ariolum de CHRISTO uaticinatum esse? Quis nesciat Saulem reprobum regem, inter bonos prophetas spiritu prophetiæ repletum fuisse? Quis nesciat Caipham impiissimum prophetando simul & ignorando remedia uitæ procurasse? Sed quid de hominibus ratione utentibus ista loquor, cum brutos asinæ sensus eundem deum omnipotentem in modis humanæ locutionis formasse sciamus? At inquit multi: Non est tempus differendi scripturas. Quod si ita est, ut ob ueniam illorum dicam, ergo nec bene loquendi, nec bene operandi. Quid obsecro deliquit tempus? Nunquid nam CHRISTVS in eo nunc non operatur qui dixit: Pater meus usque modo operatur, & ego operor? Sed usque quo domine? Ecce ego, ait, uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Audiant tales patienter, quod ab eis spiritu mansuetudinis inquiritur. Respondeant benigne, ubi in diuinis uoluminibus legerint, quædam tempora ad expo-

Ticonius.

Primasius.

Augustinus.

Gregorius.

Numer. 24.

1. Regum. 10.

Iohannis. 11.

Numer. 22.

Iohan. 5.

Matthæi. 28.

- nendum indulta, quædam uero prohibita fuisse. Quod si non inueniunt, cedant bona scribenti: ac nequaquam dono gratiæ dei insultando derogent, dū hominem reprehendere quærunt. Quin potius reprehendant praua condentes, hæretica machinantes, mendacia describentes: me que peccatorum meorum pondere grauatum, ut recta, catholica & uera edere possim, suis sanctis precibus subleuent. Sed iam illis respondendum est, qui tantum hebetes simul & pertinaces sunt, ut negent hanc Apocalypsim à quolibet exponi debere, pro eo quod autor illius in fine eiusdem libri contestando dicat: Si quis apposuerit ad hæc, apponet deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de uerbis libri prophetiæ huius, auferet deus partem eius de libro uitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto. O infirmi, o ad intelligendum nimis paruuli: si propter horum occasionem uerborum hæc Apocalypsis exponi non debet, ergo nec omne dei eloquium, quia spiritus sanctus per Salomonem loquitur, dicens: Ne addas quicquam uerbis illius, & arguaris inueniarisq; mendax. Ergo & post Paulum apostolum omnes fidei tractatores sub anathematis maledicto erunt, quia ipse dixit: Si quis uobis euangelizauerit præterquam quod accepistis, anathema sit. Cur itaque non uidetis hoc de additamento historiæ uel diminutione dictum fuisse, nisi quia crassissima stoliditatis nebula oculos uestri sensus operuit? Recte enim ista diceretis, si in ea ita scriptum inueniretis: Si quis hæc exposuerit Apocalypsim. Quod si hoc nequaquam ita esse recipitis, quin potius in hac parte, prout intelligitis, in mea reprehensione perduratis: reprehendite, necesse est, Victorinum martyrem, Hieronymum presbyterum, Augustinum episcopum, Primasium item episcopum, & ad extremum Gregorium pontificem Romanum, quorum alius plus, alius minus, in eadem Apocalypsi exposuerunt. Mihi sane cum talibus uiris reprehendi, gloriæ est, non pudori. Quia itaque & istis & illis, ut arbitror, ratio ueritatis breuiter satisfecit: restat ut quæ sit huius libri dignitas uel autoritas, quæ ue sint eiusdem locutionis modi, pandamus. Inter reliquos igitur noui testamenti libros, sola Apocalypsis prophetia uocatur, de qua per eius us autorem dicitur: Beatus q̄ legit, & qui audierit uerba prophetiæ libri huius, & seruauit ea quæ in ea scripta sunt. Quia ergo noua prophetia est, sic excellit ueteres prophetias, sicut euangelium obseruantis legis. In quo autem ueteres excellit prophetias, nisi in eo quod de CHRISTO & ecclesia adimpleta iam sacramenta denunciat, quæ illæ à longe prospicientes, uentura cernebant? Sic enim ista prophetia excellentior illis habetur, sicut Iohannes baptista qui digito dominum ostendit, maior prophetarum antiquorum, qui eum uenturum prædixerant, uocatur. Hinc est quod cum sit multarum figurarum densissimis umbris opacata, nouo nomine Apocalypsis (id est, reuelatio) inscribitur: quia scilicet, ut dictum est, ea quæ de CHRISTO & ecclesia antiqua prophetia reuelanda prædixit, hæc reuelata ostendit. Ad cuius roborandam firmitatem occurrit etiam autoritas mittentis, deferentis, & accipientis, ac loci ipsius uisionis. A quo enim missa fuisse cognoscitur, nisi à patre & filio & spiritu sancto? Per quem missa, nisi per angelum? Nisi enim hanc per angelum deus palam faceret, nequaquam Iohannes diceret: Apocalypsis IESV CHRISTI, quam dedit deus palam facere seruis suis, quæ oportet fieri cito, & significauit mittens per angelum suum. Et nisi à filio per eundem angelum mitteretur, nequaquam idem unigenitus patris diceret: Ego IESVS misi angelum meum testificari uobis hæc in ecclesiis. Nisi autem à spiritu sancto per iam dictum angelum reuelanda dirigeretur, minime in eadem reuelatione diceretur: Dominus deus omnipotens spiritus prophetarum, misit angelum suum ostendere seruis suis quæ oportet fieri cito. Idem enim est spiritus sanctus, qui & spiritus prophetarum, qui que secundum Petri sententiam specialiter per prophetas locutus fuisse perhibetur. Sciendum itaque, quia cum in diuina scriptura sine additamento spiritus ponitur, raris in locis una per eum spiritus sancti persona ostenditur, sed tota simul trinitas declaratur. Vnde est illud: Spiritus est deus. Et illud in hac Apocalypsi: Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Et rursum: Spiritus & sponsa dicunt, ue-
- Apocal. 22.*
- Prouer. 30.*
- Galat. 1.*
- Apocal. 1.*
- Iohan. 1.*
Matthæi. 11.
- Apocal. 1.*
- Apoc. 22.*
- ibidem.*
- 2. Petri. 1.*
- Iohannis. 4.*
Apoc. 2. & 3.
Apocal. 22.

ni. Cum uero singulariter spiritus sancti persona exprimitur, sæpius cum additamento interseritur: ut est, spiritus dei, spiritus CHRISTI, spiritus prophetarum, spiritus sanctus. Sed quia & a patre & a filio & a spiritu sancto hæc Apocalypsis missa prædicatur, absit ut separatim pater, separatim filius, separatim spiritus sanctus eandem misisse credantur: sed simul pater & filius & spiritus sanctus, unus & uerus deus, trinitas inseparabilis, quæ tota in angelo fuit, tota per angelum Iohannem docuit, quanquam idem angelus solius incarnati uerbi personam gesserit. Cui autem talia reuelarentur ac tanta, nisi illi quem dominus IESVS CHRISTVS præ cæteris discipulis sic præcipuo amore dilexit, ut hic adhuc positus præsentia corporali, super suum pectus faceret felici sorte discubere, & de ipsius fonte uitæ spiritalia ueritatis arcana hubertim haurire, ut præeunte huius dilectionis indicio, nulli putaretur dubium, tali Iohannem reuelatione condignum. Magnitudinem quippe reuelationis, commendari primum decuit magnitudine charitatis. Vbi uero talia uidere ac tanta promeruit? Nunquid in urbibus? Nunquid in regum ædibus? Nunquid in locis sublimibus? Non, sed in insula Patmos, à Domitiano relegatus, exilio deportatus, metallo dānatus. Sed in magna celsitudine, in magna mentis cōstantia stetit: qui ubi putabatur humana uinciri custodia, ibi metas humanitatis transcendens, libero contuitu meruit uidere diuina. Et cui tunc certa terrarum spatia uetita sunt adire, secreta concessa sunt cælestia penetrare. Sic, sic CHRISTI fides, sic sibi etiam bene utens tpalibus malis, bonis pfruitur sempiternis. Puto igitur iam per hæc quæ dicta sunt, quoslibet agnoscere, cuius dignitatis, cuius ue autoritatis sit hæc Apocalypsis. Sed nunc profunditatem reuelationis eius aperire, qualitatem uisionis discutere, personas cognoscere, ordinem narrare: utrum exterius iuxta literam accipi possit, an interius figurarum umbris mystica ratio lateat: utrum etiam in figuris rerum, an in intellectu ostensa fuerit, uel quem ordinem in narratione habeat, considerandum nobis est, quibus etiam modis in angelo uel Iohanne uicissim sibi causæ mysterij succedat, qualiter ad Iohannem tanquam ab alijs personis fiat locutio, cum hoc sint in mysterio quod est angelus qui ad eundem Iohannem loquitur: uel qualiter idem Iohannes easdem personas plerumque non ad se, sed sibi inuicem colloquentes introducat: quod tale est, quale si diceret, angelus ad me fuit locutus. Sed iam tempus est, ut in nomine atq; adiutorio trinitatis, ad hæc quæ proposuimus, soluēda redeamus. Quia igitur nihil in superficie huius reuelationis sonet historicum, ipsius uerba, si subtiliter inspiciuntur, docere probantur. Et ut pauca de omnibus ad medium proferamus, ecce Iohannes introducit uidisse se equos in uisione, quorum sessores haberent loricas igneas & hyacinthinas & sulfureas. Hic curiosius attendat, quisquis hanc reuelationem iuxta literam accipi posse præsumit: & quod ridiculum est, quærat artificem, qui loricas ex igne & hyacintho & sulfure possit aptare. Rursum idem Iohannes narrat mulierem se amictam sole uidisse in cælo, ibi que peperisse. Draconem autem ante eam, ut filium eius deuoraret, stetit: sed ad deum & ad thronū eius, eundem filium raptum fuisse. Mulierem uero post hæc in solitudinem fugisse, statim que prælium magnum in cælo factum fuisse: & draconem de cælo in terram proiectum, mulierem insectatum esse. Quid enim dementius, quid stultius reperiri potest, quam ut in superna illa cælesti que habitatione, partus mulierum esse dicantur? Sed & si draco deiectus est de cælo in terram, quomodo persecutus est mulierem, quæ non dicitur de cælo ruisse in terram? Si inquam draco proiectus est in terram, quæ necessitas compulit mulierem de cælo in solitudinem fugere? An forte quando diabolus de illa superna habitatione ruit, iam mulier in cælo parturiens clamabat, quæ necdum in terra condita fuerat? An uero filius mulieris in cælo utique natus, nec de cælo deiectus, ut morsum draconis euaderet, alibi de cælo fuit raptus, quo deum & thronum eius inueniret? Sic itaque in omnibus superficiem literæ confundunt tales obluentiones: quatenus cauere nos doceant in figuratis locutionibus literam exterius, & ad mystica intelligenda spiritum interius sequi. Quia uero nequaquam hanc iuxta literam intelligi debere manifesta ratione docuimus, superest ut qualitatem uisionis

Iohannis. 13.

Literalem
Apocalypsis
os sensum nō
posse stare.

Tres uisionū
modi.
Visio corpo-
ralis.
spiritalis.

eius discutiamus. Tres itaque uisionum modos patres nostri intelligendos docuerunt: primum scilicet corporalem, secundum spiritalem, tertium intellectualem. Corporalis igitur uisio (sicut omnes nouimus) est, qua per oculos carnis aspicimus cælum & terram, solem & lunam & sidera, montes & colles & campos, maria, fluctus, tempestates & flumina: homines, animalia, monstra, bestias, serpentes, pisces, & si qua sunt alia. Spiritalis autem uisio, aliena per omnia à sensibus corporis, quæ fit in extasi, id est, in excessu mentis, siue uigilantibus siue dormientibus uiris, non utique res corporales, sed similitudines rerum corporalium intuentibus, et eas quæ aut nunquam, aut certe uix, quantū ad diuinarum pertinet seriem scripturarum, significationibus futurorum mysteriorū. Quæ scilicet uisio dum in somnis agitur, non solum eorum quibus manifestatur, mentes ad uidenda futura subleuat, sed etiam reproborum, ut Pharaonis & Nabuchodonosor: quorum unus uidit septem macilentas, septem quæ spicas plenas hubertatis septem annorum. Per septem em̄ macilentas ac uenti uedine percussas, septem subsequentiū uenturæ famis indicia accepit. Alter uero redemptionis nostræ futuram salutem, in lapide absciso de monte sine manibus, qui creuit & factus est mons magnus in uniuersam terrā, aspexit. Si uterq; quod uiderat non intellexit, nisi & illi Ioseph, & isti Daniel quæ ostensa fuerant, prophetico spiritu reuelasset: quia nimirum cum ista in solo hominis spiritu cernerent, defuit eis spiritus æternitatis, angelus à deo missus, qui ueritatē uisionis aperiret. Quid autem mirum, si reprobi talia uidentes, uel sine dei prophetico per homines spiritu, uel angelī ministerio non intelligunt: cum pleræque electorum mentes, nisi aut sancto spiritu, aut ab angelo desuper ministerium administrāte, intelligere nequaquam posse probantur? Hinc etenim est, quod cum Daniel propheta diceret, Videbam in uisione mea nocte, & ecce quatuor bestię ascendebant de mari, diuisæ inter se: & cætera uisionis uerba, quæ ibi similiter enumerauit se uidisse, dicens: Accessi ad unum de astantibus, & ueritatē quærebam ab eo de omnibus his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum, & docuit me. Hinc etiam cum paulo inferius aliam uisionem describeret, ait: Vidi in uisione mea cum essem in Susis castro, quod est in *Hela ciuitate. uidi autem in uisione esse me super portam Vlai. & leuaui oculos meos, & uidi. & ecce aries unus stabat ante paludem, habens cornua excelsa. & ea quæ ibi prolixè uisa narrantur, protinus addidit: Factum est cum uiderem ego Daniel uisionem, & quærerem intelligētiā, ecce stetit in conspectu meo quasi species uiri, & audiui uocem uiri inter Vlai, & clamauit & ait: Gabriel, fac intelligere istum uisionem. Hinc est quoque quod Zacharias penē ultimus prophetarum, cum diceret, Vidi per noctem, & ecce uir ascendens super equū rufum, & ipse stabat inter myrteta quæ erant in profundo, & post eum equi rufi uarii & albi: statim intelligentiam uisionis requirens, dixi, inquit: *Quid sunt isti domine mi? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi quid sint hæc. Sciendū uero quia nōnunquam in ipso mētis excessu, dum nocturna uisio humana corda ad intuendas rerum corporalium similitudines perducit, sancti uiri ipsa spiritus sui uiuacitate, quædam uisa per semetipsos ex aliarum uisionum coniecturis capiunt, quædam uero nec audita intelligunt. Vnde & prædictus Daniel propheta uno in loco cum diceret, Vidi arietem cornibus uentilantem contra occidentem, & contra aquilonem, & contra meridiem, & omnes bestię non poterant resistere ei, neque liberari de manu eius: fecit quæ secundum uoluntatem suam, & magnificatus est, protinus subiecit: Et ego intellegebam. Altero autem, cum idem de angelo q sibi apparuerat, loqueretur & diceret, Cū eleuasset dexteram & sinistram suam in cælum, & iurasset per uiuentem in æternum, quia in tempus temporum & dimidium temporis: & cum completa fuerit dispersio manus populi sancti, complebuntur uniuersa hæc, ilico subintulit: Et ego audiui, & non intellexi. Cum uero ipsa spiritalis uisio non dormientes, sed uigilantes assumit, soli quidem per hunc electi ad uidenda sublimia eleuantur: sed tamen nec ipsi semper in ipsa mentis contemplatione, quid significant, quæ per imagines rerum spiritaliter uident, intelligere possunt: intantum, ut etiam nec similitudines rerum corporalium, sed ipsas

res se uidere existiment. Hinc est quod Petrus cum hora sexta esuriens prandere uellet, in extasi raptus, uidit uas quoddam uelut lintheum magnum quatuor initijs de caelo ad terras submitti, in quo erant animalia quadupedia & reptilia: uidens que, uocem ad se delapsam audiuit: Surge Petre, macta & manduca. Sed quia non solum, quid designarent similitudines illae rerum corporalium ostensa, ignorabat, uerumetiam corporalia se uidere existimabat, respondit ad uocem secum loquentis: Absit domine, nunquam aliquid commune aut immundum introiit in os meum. Tertia igitur uisio refertur, quae intellectualis appellatur: per quam nec corporales res, nec similitudines rerum ostenduntur, sed ipsa rerum ueritas uidentibus manifestatur, quae hinc maxime pendet, quo omnipotentem summumque ac uiuificantem spiritum deum nostrum, solo mentis intellectu contemplari nitimur: in quo neque res corporales, neque similitudines rerum corporalium, ipso acumine intellectus intueri perdocemur. Si autem ad ea uidentenda quae in creaturis sunt, uisio ista prophetis inesse potuit, ut scilicet nec in praesenti quae uel transacta uel manentia uel futura erant per imagines rerum ostensa uiderent, uel longo post tempore fienda in corde imaginarentur: sed esset uis quaedam in eis, quae illa in spiritu dei iam facta cognoscerent: ita intelligendum est, sicut sanctus Hieronymus adscribit: cuius scripta tanta constant autoritate, ut aduersus ea nullus audeat mutare. Ita nanque de his uisionibus dicit: Vna corporalis, altera spiritalis, tertia intellectualis. Ista autem intellectualis, secundum beatum Hieronymum. Sanctus uero Augustinus non intellectualem hanc, sed spiritalem intelligi debere, & per similitudines rerum corporalium ostensam, omnimodis docet. Ego igitur inter utrosque positus, de utrisque nolo iudicare, cum sint tanti meriti ac tantae scientiae uiri, ut unum alteri sine mea reprehensione non possim praeferre: tantaque sit scientia mea, illorum scientiae comparata, quanta est gutta ex digito pendens, ad magnitudinem maris. Ipsi autem uiderint, quis horum uerius dixerit. Sicut autem reus teneri debeo, si quemlibet horum reprehendero: sic a quibuslibet reprehendi non debeo, si quem ex his mihi placuerit, secutus fuero. Quod forte diuina gratia modificante ita agam, ut in nullo horum temerarius appaream. Sed nec magnopere curo, qualiter sit uisa intelligere: tantum, ut salubriter possim in his quae uisa sunt, rei ueritatem cognoscere. Illud quoque sciendum, quia in his quae Iohannes & uidit, & tamen quid significant ea quae uiderit, ab angelo discit: nec Hieronymi, nec Augustini contrarius est intellectus: quia potest secundum unum, in auditorum persona discere, quod intelligit in sua: secundum alterum uero & in aliorum erudiri, quod nescit & in sua. Sed iam uidendum est, quem ordinem in narratione haec reuelatio teneat. Sed hoc solis nunc uerbis agimus, ne ante expositionem ultra modum in praefatione effluamus. Cum itaque ad eius enodandam seriem transferimus, apertis id ipsum documentis manifestabimus. Aliquando igitur ab aduentu redemptoris quaedam narrare incipit, & usque ad finem seculi sermonem extendit: aliquando autem ab ipso quidem redemptionis exordio inchoat, sed antequam ad finem enarrando perueniat, ad initium redit: & eadem quae dixerat, diuersis figuris repetens, atque illa quae praetermiserat potius, nec distulerat, simul complectens, ad secundum domini aduentum percurrit. Aliquando uero a nouissima persecutione exordium facit: sed nescio utrum ante ad finem locutio transeat, quam recapitulando utraque coniungat: aliquando quoque ad enarrandum quaedam proposita paululum intermittit, & aliud quid non ad eandem rem pertinens, medio interserit. Quo expleto, ea quae dicere coeperat resumens, ordini conciso adiungenda perdocet. Aliquando etiam in eodem locutionis genere, sic mutata figura quasi alia, medio permiscet, ut tamen hoc ipsum nil aliud significet, quam quod enarrare inceperat. His igitur ita succincte breuiterque indagatis, considerandum nobis est, quibus modis in angelo uel Iohanne uicissim sibi causa mysteriorum succedant personae: qualiterque ad Iohannem tanquam ab alijs personis fiat locutio, cum hoc sint in mysterio, quod est angelus, qui ad eundem Iohannem loquitur: uel qualiter idem Iohannes easdem personas non ad se, sed sibi inuicem colloquentes introducat.

Actuum. i. 8.

Ibidem.

Visio intellectualis.

Hieronymi
autoritas
quanta.

Inter Hieronymum & Augustinum si quando dissensio est, non temere iudicandum.

Quod tale est, quale si diceret, ad me fuit locutus. Nulli itaque dubium quin angelus ad Iohannem missus, personam gesserit incarnati uerbi dei, ipso per eundem angelum Iohanne attestante: Ego sum primus & nouissimus, & uiuus fui & mortuus, & ecce sum uiuens in secula seculorum. Hinc est quod similis filio hominis in medio septem candidalaborum aureorum apparuisse describitur: quæ omnino nulli alij cõueniunt, nisi mediatori nostro deo domino nostro IESV CHRISTO. Et quia idem dominus & ecclesia, caput scilicet & membra, unum sunt corpus, gessit proculdubio idem angelus in significatione personam eiusdem ecclesiæ. Quod enim ad mamillas zona aurea præcinctus dicitur, quod pedes aurichalco similes habere describitur, ad mēbra CHRISTI omnino pertinere probatur. Iohannes autem qui hanc reuelationem uidit, typum eiusdem ecclesiæ præten dit, modo scilicet in sanctis prædicatoribus, modo autem in cunctis uel bonis uel prauis auditoribus. Non quod angelus & Iohannes duas præfigurent ecclesias, sed locis suis nunc ille, nunc iste, unam designent ecclesiam. Et hoc in explanatione huius libri necessario pandere curabimus. Fit etiam tanquam ab alijs personis ad Iohannem locutio, cum hoc sint (sicut diximus) in mysterio, quod est angelus qui eundem Iohannem instruit. Cunctis nanque uera scientibus liquet, ab uno angelo, imò per unum angelum personam CHRISTI gerentem, hæc omnia sacramenta beatam & inseparabilem trinitatem Iohanni reuelasse. & tamen idem Iohannes dicit: Cum aperuisset agnus unum de septem signaculis, audiui unum ex quatuor animalibus, dicens tanquam uocem tonitruui magni: Veni & uide. Item que inferius ait: Respondit unus de senioribus, dicens mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & unde uenerunt? Et dixi illi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui uenerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Quid est o beate euangelista Iohannes, quod ab uno animalium uel ab uno seniorum, hæc tibi reuelata fuisse fateris, cum ille qui tibi sicut in angelo apparuit, & tu ipse cui apparuit, ab uno eodemque angelo cuncta tibi hæc manifestata dixeritis: nisi quia hoc est in significatione, unum ex quatuor animalibus, unusque de senioribus, quod est angelus ad te missus, hoc etiam tu ipse? Vnum enim corpus describis, sed diuersis modis, diuersis que figuris. Introducit autem idem Iohannes quasdam etiam personas, quasi non ad se, sed ad alios loquentes. Quod unum est, quasi si diceret, angelus ad me fuit locutus. Vt est illud: Audiui uocem unam ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos domini, dicentem sexto angelo qui habebat tubam: Solue quatuor angelos. Rarissimis plane in locis, in hac reuelatione uel angelus uel Iohannes proprias tenent personas. Ad extremum uero restat inspiciendum, qualiter nunc à specie ad genus, nunc à genere ad speciem, nunc ab specie ad speciem sermo recurrat: qualiter uel modo in specie genus inueniatur, modo genus generi iungatur. Species enim dicitur, qua nō totum generaliter, sed aliquid specialiter scripturæ sacræ locutio determinat. Genus uero, quo cuncta generaliter comprehendit. Ab specie enim ad genus sermo recurrit, sicuti cum ex persona domini angelus prædicatore Thyatiræ torpentē erga Iezabelis correptionem, specialiter increpat, & repente subiecit: Et dabo unicuique uestrum secundum opera uestra. Quod utique generaliter siue bonis siue malis congruere uidetur, secundum illam euangelicam sententiam quam dominus dicit: Filius hominis uerturus est in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opus eius. A genere autem ad speciem sermo transit, ipso dei filio per angelum ostendente: qui cum generaliter omni electorum ecclesiæ, quæ in medio malorum ubique per orbem degit, sub specie pastoris Pergamenorum diceret: Scio ubi habitas, ubi sedes est sathana, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam: continuo eidem negligenti pastori specialiter intulit: Habeo aduersus te pauca, Habes illic tenētes doctrinam Balaam, qui docebat Balach scandalum mittere coram filiis Israel, edere & fornicari. Ab hac etiam specie transit ad aliam, cum protinus subdit: Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. similiter poenitentiam age, Qui enim non ait, habes etiam illic tenentes doctrinam Nicolaitarum: sed ait, ita hæc

bes & tu: patenter innuit, quia ab una specie ad aliam sermonem conuertit. Plerunque uero & in qualibet specie genus inuenitur expressum. Nam cum Iohannes ad electos scriberet, dicens: Ego Iohannes frater uester & particeps in tribulatione & regno & patientia in Iesu, fui in insula quae appellatur Patmos, propter uerbum dei & testimonium Iesu, fui in spiritu in dominica die: in sua proculdubio speciali persona, illorum praefigurabat generalem fidelium formam, & ad quos tunc scribebat, & ad quos eius scripta usque in finem peruenirent. Insula enim illa persecutiones ecclesiae designat, quas propter uerbum dei quotidie patitur: quaeque dum spiritus uigore facta carnis mortificat, ut iam non sibi uiuat, sed ei qui pro ipsa mortuus est & resurrexit, semper in spiritu & dominica die consistit. Iam ergo generalis ecclesiae figura in Iohanne erat, quando hac ad electos eiusdem ecclesiae, de sua speciali persona scribebat. An non in Iohannis persona diuinitatis spiritu afflati, illi erant, quibus Paulus dicebat, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu? An non in eius persona figuratim expressi, dominica resurrectionis secretorum caelestium sacramenta iam rimabantur, de quibus per eundem Apostolum spiritus sanctus loquebatur, qui conresuscitauit & confedere fecit nos in caelestibus? Iungitur etiam genus generi, cum sedes posita apparuisse describitur in caelo. Nam & sedes sine additamento caeli, & caelum sine additamento sedis, sapissime in hac reuelatione generalem ecclesiam designant. Cum autem in unum iunguntur, unam eandem ecclesiam figurant. Ecce ut breuissime enumerare posuimus, quibus locutionum modis tota haec rotatur Apocalypsis. Vnde quia intellectui nostro altiora sunt, ad quae contemplanda pertingere nitimur: quia ultra uires nostras sunt, ad quae consideranda progredi conamur: quia ingenio nostro difficilia sunt, ad quae enodanda transire cogimur: necessarium ducimus, orando magis quam differendo huic operi initium dare.

Apo. 1.

Rom. 8.

2. Cor. 5.

Rom. 8.

Ephe. 5.

ORATIO.

Omīne deus meus, aeternae ac sempiternae deus meus, incommutabilis & solus immortalis, ac summe bonus deus meus, sine mole magnus, sine situ praesens, cuncta uirtute complectens deus meus: inuisibilis, incorporeus, & incomprehensibilis deus meus: creator omnium rerum uisibilium & inuisibilium deus meus: lux inaccessibilis, luxque mentium deus meus: uita & beatitudo, uirtusque omnium beatorum deus meus: pater & filius & spiritus sanctus, unus & uerus deus meus: alius pater, alius filius, alius spiritus sanctus: & tamen pater in filio & spiritus sancto, filius in patre & spiritus sancto, spiritus sanctus in patre &

filio: unus, & in trinitate perfectus deus meus: pater ex quo omnia, filius per quem omnia, & spiritus sanctus in quo omnia: solus omnipotens deus meus: pater non habens a quo sis, & tamen habens sapientiam cui prior non sis, quae est deus meus, quamque pro humana salute hominem fieri uoluisti, ut esset mediator dei & hominum homo CHRISTVS IESVS deus meus, essetque una persona ex duabus atque in duabus naturis, diuina scilicet & humana in CHRISTO IESU, qui est deus meus: filius habens patrem a quo sis, non tamen habens post quem sis deus meus: spiritus sanctus habens patrem & filium a quibus sis, non tamen habens quibus posterior uel inferior sis deus meus: quia una est natura, una aeternitas, una aequalitas, una maiestas, una potestas, una uirtus, una beatitudo in trinitate quae est deus meus: Te nunc gemitibus cordis deprecor, uti ad secretorum caelestium uerba rimanda transeunti assis mihi deus meus, ut oculos mentis meae illumines ad uidenda obscura quaeque diuinarum scripturarum sacramenta, quod oculos caeci nati tua uirtute illuminasti: lux mea deus meus, ut custodias gressus intentionis meae, per obscura allegoriarum atque aenigmatum itinera gradientes, ne praecipitium erroris incurrant: sitque uerbum tuum lucerna pedibus meis: & lumen sem-

1. Tim. 2.

Ioh. 9.

Psal. 118.

tīs meīs deus meus: ut tribuas facilitatem linguæ meæ dicendi exterius hoc, quod te do-
 nante utcunque animus comprehendit interius: qui aperis ora mutorum, & linguas in-
 fantiū facis disertas deus meus. Hoc etiam desidero enixius, hoc peto humiliter, hoc sup-
 plico attentius: ut si forte in tam difficilimis sensibus aliud quàm autor huius reuelatio-
 nis intellexit, sensero: tamen & ea quæ dixerō, non fuerint rectæ fidei contraria: & ad ea
 quæ sensero, scripturarum occurrerint testimonia: ne mihi ad crimen erroris proficiat:
 I. Co. 12. quæ fortasse spiritus ueritatis, q̄ singulis prout uult dona diuidit, ita mysticas huius Apo-
 calypsis sententiās tunc per eum deprompsit, ut multa in eis sub alio intellectu rimanda
 seruariet, quæ illi tunc (si dici licitum est) non aperuit dominus deus meus. Nūquam em̄
 à ueritate discrepat, quod consona scripturarum sanctarum testimonia eidem congruē-
 ter applicita, uerum esse demonstrant. Vnum itaque ueraciter scio, quia si aliter ille in
 his intellexit quàm ego intellexero: multo melius ille, multo excellentius, multo utilius
 ille quàm ego. Non tamen propterea falsa erunt quæ sensero ego, si adhibita diuinarum
 scripturarū eloquia, eisdem consona demonstraui. Quod etiam ut per me fieri possit,
 tū ipse donabis, qui neminem tuorum fallis, dator prudentiæ atq; intellectus deus me-
 us. Et quia in hoc tam laborioso opere, notariorum solatia deesse mihi uidentur: obse-
 cro domine, ut nec manus uerborum characteres formans, aut uisus exterior uerba lite-
 ris formata cōspiciens, impedimentū præstent cordi intus secreta mysteriorum riman-
 ti. Sic quæ cordis intentio uigilet intrinsecus, quatenus officium manus nequaquam tor-
 peat extrinsecus. Aperī ergo domine sensum interius, moue artus ad scribendū exteri-
 us: & ita utraque officia modificans dispone, disponēs quæ modifica, ut in sudore huius
 expositionis, necessario sibi applaudāt, concorditer quæ deseruiant domine deus, in his
 Psal. 69. & in omnibus adiutor meus, Deus, in adiutorium meum intende: domine, ad adiuuan-
 dum me festina,

AD AMBROSII

ANSBERTI PRESBYTERI, IN APOCALYPSIM
IOHANNIS APOSTOLI,

Liber primus.

APOCALYPSIS IESV CHRISTI,
quam dedit illi de-
us palam facere ser-
uis suis, quæ opor-
tet fieri cito.

PRimo igitur hoc in loco notandus est lite-
ræ textus, qui iuxta usitatum quidem hu-
manæ locutionis modum, minus habere ui-
detur. Plenior enim sensus illius redderetur,
si præpositis illi duarum orationum particu-
lis, id est, pronominis ac uerbi, Hæc est Apo-
calypsis, diceretur. Sed frequentatissimus di-
uinarum scripturarum mos iste reperitur, ut
in principiis librorum prænominatæ partes
orationum non anteponantur. Vnde nec Sa-

*Proverbi. 1.
Ecclesi. 1.*

lomon ait, Hæc sunt parabolæ Salomonis: uel, Hæc sunt uerba Ecclesiastes: sed tantum,
Parabolæ Salomonis: & Verba Ecclesiastes. Hæc consuetudine usus est Isaias, hæc Iere-
mias, hæc Matthæus, hæc Marcus: hæc etiâ illi, qui psalmos titulis prænotauerunt. Quod
uidelicet agentes, ad id quod humana consuetudo in suis locutionibus tenet, ipsi breuita-
te utentes, subauditione tales sententiâs habere docuerunt: ut uerbi gratia, cum legimus,
[Apocalypsis IESV CHRISTI,] subaudiamus, Hæc est apocalypsis Iesu Christi. In eo
etiâ quod subditur, [quam dedit illi deus palam facere seruis suis:] usitatio sermo
esset, si, qua dedit illi, pronunciaretur. Sed & hæc sacræ scripturæ cōsuetudo est, quæ fre-
quenter pro septimo casu, qui sine præpositione ablatiui regulam sequitur, accusatiuum
ponere consuevit. Vnde est illud Psalmistæ, dicentis: Exaudi domine uocem meam quâ
clamaui ad te: cum rectius atq; usitatius diceretur, qua clamaui ad te. Non enim illâ uo-
cem, sed illa uoce psalmista clamaui ad dominum. Et multa talia in sacris paginis repe-
riuntur inserta. Non solum autem in pronominiibus sunt ista, uerumetiam in nomini-
bus: ex quibus est illud quod Paulus apostolus dicit, Bonum certamen certauit: cum es-
set proculdubio usitatus, si ita pronūciaretur: Bono certamine certauit. Non enim illud
certamen, sed illo certamine Paulus certauit. Vt autem ad illam, pro qua his testimonijs
utimur, locutionem reuertamur: uidetur nobis hoc per eam significatū fuisse, ut & ipsi-
us Iesu Christi hæc reuelatio esse credatur: & hoc à deo accepisse, ut ipse sua reuelatione
palam faceret seruis suis quæ oportet fieri cito. Si enim quū dictum esset, Apocalypsis
Iesu Christi, quam dedit illi deus: nō fuisset additum, palam facere seruis suis: esset nimi-
rum sensus, quia à deo illam acceperit. Sed quia additū habet, palam facere seruis suis: &
q; ipse esset, & q; ipse sua reuelatione quæ oportet fieri manifestaret, à deo declarāt ac-
cepisse. Quamobrē ita subdistingendum est, Apocalypsis Iesu Christi: ac deinde subiun-
gendum, quam dedit illi deus palam facere seruis suis. Pro eo quod est, qua dedit illi de-
us. Quorū uidelicet unum ad diuinitatem, alterum uero redigitur ad eius humanitatē.
Filius enim dei, idemq; filius hominis, deus ac dominus Iesus Christus, in natura diuini-
tatis ipse cum patre & spiritu sancto cuncta reuelat mysteria: in natura uero humanita-
tis non solum à patre & spiritu sancto, uerumetiam à seipso accipit, ut ipse sua reuelati-
one ea quæ cito oportet fieri, seruis suis declaret, Vnde nec definite dicitur, quam dedie-

Psalm. 26.

2. Tim. 4.

Matth. 11.
Luce. 10.
Marci. 4.
Luce. 8.
Colossen. 1.

1. Iohan. 2.

illi deus pater ac spiritus sanctus: sed indefinite, quam dedit illi deus. Ac si aperte diceretur: Humana in Christo natura, ab inseparabili trinitate accepit, ut hoc quod ipsa beata trinitas reuelat, palam faciat seruis suis. Vbi mirabili prorsus locutione ostenditur dei filius, etiam in forma serui non seruus, in eo quod eius humanitas domina prædicatur seruorum: quia ab agnitione cælestium sacramentorum Iudæi quoque de scientia legis tumentes, philosophi uero mundana sapientia gloriantes, iusto internoque dei iudicio longe repulsi sunt: ideo signanter dicitur, quam dedit illi deus palam facere seruis suis. Ac si aperte diceretur: Non seruis Mosaicæ legis, sed euangelicæ prædicationis; non mundanæ sapientiæ deditis, sed diuinæ gratiæ subiectis, reuelatio cælestis aperitur. Hinc dominus in euangelio ad patrem ait: Confiteor tibi pater, domine cæli & terræ, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Hinc rursum ad apostolos dicit: Vobis datum est nosse mysterium regni dei. ceteris autem in parabolis, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant. Hinc etiam Paulus loquitur, dicens: Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis omnibus, quibus uoluit dominus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus. Quæ sunt autem hæc quæ oportet ut cito fiant, nisi & ea quæ temporaliter transcurrunt, & ea quæ post huius uitæ temporalitatem in æternū perseuerant? Quamquam uero innumera sint, singulari tamen inrétione, cum hæc reuelatio ecclesiam Christo coniunctam ostendit, de temporalibus eius prætoris, gaudiisque perennibus uenturis, ac de malorum præsentibus felicitatibus, æternisque futuris cruciatibus sermonem contextit. Et reuera ea quæ temporaliter aut uoluptatibus homines demulcent, aut aduersitatibus cruciant, cito fiunt & cito esse desinunt: quia hoc præsens tempus, quamlibet diuturnis horarum prolixitatibus extendatur, sine aliquo tamen momenti interpositione ad finem transuolare cōpellitur: & inde accipit defectum, unde uidetur accipere incrementum. Quam ob causam Iohannes quoque in epistola sua unius horæ spatium, præfatum tempus determinat, dicens: Filioli, nouissima hora est. Ea uero quæ post hanc temporalitatem occurrunt, cito quidem fiunt, sed nequaquam esse desinunt: quia non iam tempora transeunt, sed post finita tempora, quæcūque sunt, æterna succedunt. Vnde nec timenda sunt tormenta quæ transeunt, sed ea metuenda quæ in æternum perseuerant. Nec gaudia fugitiua sunt appetenda, sed iugī statu permanentia: quæ scilicet pro magno munere à Christo reuelantur ecclesiæ, ut dum & se temporaliter affligi, & iniquos cernit prosperari, statim oculos mentis ad breuitatē huius temporis dirigat: & quæ uelociter transcant siue gaudia siue tribulationes cum tempore, quæque uehementissimo cursu siue gaudia siue tribulationes appropinquant, quæ manent sine tempore: ac solícite attendat, ac per hoc nequaquam malorum prosperitatibus inuideat, sed potius in suis aduersitatibus gaudeat. Hanc enim diuersas calamitates, innumeras clades, multasque persecutiones, siue ab apertis infidelibus uel hæreticis, siue à falsis Christianis cursus sui tempore hæc reuelatio cælestis dicit passuram: sed in fine temporis, acrius ab antichristo eiusque ministris cruciandam. Siue autem modo, siue tūc, idcirco inter pressuras inuicta perseuerat: quia (ut dictum est) & ea mala quæ patitur, temporalia: & ea bona quæ expectat, æterna esse considerat. Ad æternorum namque comparisonem bonorum, parum est quod ad præsens patitur ecclesia sanctorum: & ad æstimationem manētium tormētorum, nihil est quod temporaliter delectat uoluptatibus reproborum. Sequitur:

Et significauit mittens per angelum suum seruo suo Iohanni.

Daniel. 12.
Isaia. 8. in-
sta LXX.

Hoc loco significationis uerbum, non ab ostensione, sed à signo positum intelligere debemus. & hoc esse dictum significauit, quod est sigillauit. Signum enim sigillum uocatur. Vnde & Danieli dicitur: Vade Daniel, quia clausi sunt signati que sermones. Hinc Isaia dicitur: Claude librum, signa uisionem in discipulis meis. Quod autem non dicitur, signauit, sed significauit, usus esse sacri eloquii dinoscitur. Vnde & in beata redemptoris passione non est positum, colaphiseum cæderunt, sed ceciderunt. Quid itaque sibi uult, quod non soluta hæc cælestis reuelatio, sed signata per angelum mittitur, cum in eiusdem reuelationis fine idem angelus ad Iohannem cōtestetur, dicens: Ne signaueris uerba pro-

phetiæ libri huius: nisi quia & in hoc loco diuina sacramenta impijs signo clauduntur, illo uero pijs reuelata monstrantur: Non enim propter fideles seruos, sed propter fures & latrones diuino sub signo clauduntur. Vnde & illud cuius initium præmisimus, Danieli dicitur: Vade Daniel, quia clausi sunt signatiq; sermones usq; ad tempus præfinitū. Eligentur & dealbabitur multi, & quasi ignis probabuntur multi, & impie agent impij, porro docti intelligēt. Quia ergo nō fidelibus seruis, sed furibus & latronibus, utiq; de qualibus dominus dicit, Omnes quotquot uenerunt ante me, fures & latrones fuerunt, hæc cælestia sacramenta signantur: tentemus etsi inutiles ac desides, tamen in diuinis eloquijs fraudem minime perpetrantes serui, ipso reuelate qui dixit, Ego anteibo, & potentes terræ humiliabo, Portas æreas conteram, & uectes ferreos cōfringam, & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum aperiam, tantæ profunditatis mysteria pandere. Neq; enim ab hac cognitione, etsi pigritia languentes, diuina misericordia alienos fieri uoluit, quos uerbū prædicationis suæ sine fraude fidelibus populis administrare uelle cognoscit: sed dicendo, significauit, & infidelibus seruis claudi, & fidelibus spiritali exercitio docuit aperiri. In signo enim, allegoriæ uelamen ostendit, quod infidelium corda oppandat, non apertionem sacramenti his qui reuelata facie gloriam domini speculantur, denegauit. Attendant etiam minus intelligentes, qui hanc reuelationem putant iuxta literam accipi posse, quia nequaquam nos spiritus sanctus superficie historiæ contentos esse uoluit, quos ad mysteria altius perscrutanda, significationis uerbo fecit intentos. Qualiter autem eadem reuelatio per angelum missa sit, quibus uel modo dis per eundem angelum beata trinitas Iohannem docuerit, cuius etiam ille per quem missa est, paulo superius in præfatione huius operis præoccupantes iam diximus: sed ea nunc breuiter retexere curamus, ne debitīs locis debitam expositionem legentibus subtrahamus. Per angelicum enim spiritum missa fuit. sed qui hanc misit, incircumscriptus uidelicet, summus ac uiuificator spiritus, & in eo fuit per quem misit, & in eo cui misit, atq; ex alternantibus personis, angeli uidelicet & Iohannis, uerba formauit. Verba, sub audis non exterius sono uocis perstreptentia, sed interius sine uoce ac corporali sono mentia. Idem autem angelus qui apparuit, in quo tota trinitas fuit, solius incarnati uerbi, eiusq; corporis quod est ecclesia, figuram gessit. Iohānes uero cui apparuit, & ipse typū eiusdem ecclesiæ prætendit, non quo duās ecclesias angelus præfigurasse credat, sed quo cum angelus personam capitis nostri specialiter tenuit, Iohannes prædicatorum figurā expressit. Cum uero idem angelus prædicatorum ordinem, Iohannes auditorum formam designauit: uel certe in angelo præcedentia ecclesiæ membra capiti connexa, in Iohanne uero subsequencia demonstrata sunt: uel etiam in angelo ecclesia, post resurrectionem futuram gloriæ corporis Christi configuranda, ostensa est. Vnde & facies angeli sicut sol refulsisse describitur, quia nimirum secundum redemptoris eloquium, electi sicut sol in regno patris eorū fulgebunt, ubi iam nihil doctrinæ indigebunt, sed ipsius reuelatione doctrinæ satiati, gaudebunt. In Iohanne uero præsentis temporis ecclesia figurata est, adhuc ab ipso capite erudienda atq; docenda. Quod autem post ascensionem suam ad patrem, unigenitus dei filius non per eam substantiam quā sumpsit ex nobis, sed per angelicam creaturam apparere uoluit, patenter in hoc facto intelligi dedit, non debere cum nunc a mortalibus corporali præsentia ad docendum requiri, qui ubiq; præsens est maiestate. Tempus enim quo mortalibus per carnem loqui debuit, illud solummodo extitit, quo siue adhuc mortalis inter mortales conuersatus est, siue iam post resurrectionem immortalis per dies quadraginta in multis argumentis apparens, discipulos in fide solidauit. At uero post ascensionem suam in cælos, iam sic apparet mortalibus, sicut ante incarnationem suam, Abrahæ, Isaac, Iacob, Moyfi, Iosua & cæteris patribus. Per angelos em̄ illis, per angelum apparuit Iohanni, per angelum hæc sacramenta reuelauit Iohanni, sicut se habet hic uersus, quem exponendum in manibus tenemus: Significauit, inquit, mittens per angelum suum seruo suo Iohanni. Quod autem idem Iohannes de eo qui sibi apparuit, angelo dicit: Conuersus uidi septem candelabra, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis, uestitum podere, quod omnino nulli alio conuenit, nisi domino Iesu Christo, nemo debet æstimare, illam eius hu-

Daniel. 12.

Ioh. 10.

Isaie. 45.

2. Cor. 9.

Matthai. 19.

Actuum. 1.

Gen. 12. 15.

17. 18. 22. 26.

28. 32.

Exo. 3. 4. 6.

Ios. 1. & 5.

manitatem quam assumpsit ex uirgine, quamq; eleuauit ad sedem paternam, tunc in angelo fuisse, sed typum atq; figuram illius eundem angelum expressisse: fuisse tamen eundem filium, totum in angelo iuxta diuinitatis potentiam, totumq; in sede paterna cum assumpta carnis ueritate: nec patrem uel spiritum sanctum deferuisse, cum per angelum uenit, nec sine patre & spiritu sancto in angelo fuisse, cum assumptam humanitatem non deferens, cum patre & spiritu sancto mansit in cælis. quod nulli alio potest tribui, nisi illi incorporeæ simpliciq; naturæ, cuius nō alia pars in cælis, atq; alia inuenitur in terris: quia nec moles aliqua localis est, ut in loco teneatur, uel particulatim per partes inueniatur, sed tota sine mole in cælis, tota in terris: tota sine loco in locis, tota sine parte reperitur in partibus. Quid est autem mirum, si post incarnationem Christi, angelus in typum eius apparens, similis filio hominis uocatur: cum & ante incarnationem eius, siue in figuram summæ trinitatis, siue in eiusdem uerbi incarnati mysterium angeli apparetes, uiri uocentur? Nam & Abraæ in figuram beatæ trinitatis, tres angeli demonstrati, uiri appellantur. & angelus qui cum Iacob luctatus esse perhibetur, nō angelus, sed uir uocatur: Et Daniel propheta angelum Gabrielem, uirum nominasse perhibetur. Quis admiretur, post incarnationem redemptoris dictum per angelum, uel dictum per dominum in angelo, Noli timere, ego sum primus & nouissimus, & uiuus fui & mortuus, & ecce sum uiuens in secula seculorum: cum & ante incarnationem eius, siue angelus ex persona dei, siue deus per assumptam angeli personam dicat, Ego sum deus Abraam & deus Isaac, & deus Iacob? Sicut enim Moyses eū qui in rubo sibi apparuit, modo angelū, modo deum uocat: sic Iohannes & per angelum sibi hanc reuelationem missam perhibet, & ipsum in mysterio atq; figura dominum Iesum Christum fuisse cōfirmat, & nūc ad pedes eius, qui mortuum se & resurrexisse fatetur, cecidisse ad adorandum se dicit: nunc eundem ipsum, quem ut dei filium cadēs adorauerat, ne se debeat adorare tanquā dominum, sed agnoscere conseruum, monentem introducit. Et quia post ascensionē suā uisus etiam a Paulo dominus perhibetur, sciendum nobis est, quia apparuit quidem ei per angelum in forma uel specie, qua recognosci ab hominibus solet: sed ipsa demonstratio speciei uel formæ, mysticum qd significauit: sicuti cum Iohanni apparens, eiusdē redemptoris corporisq; eius quod est ecclesia, sacramenta figurauit. Dicit fortasse aliquis: Vnde probas quia Paulo non per semetipsum, sed per angelum apparuit, cum illic modus uisionis incertus sit, qui hic per omnia certus habetur? Cui citius respondeo: Quia si eum in ea substantia conuersus Paulus nuper uidisset, consequens ratio esset, ut de suis suisq; corporis sacramentis instruendo, præ omnibus dilecto discipulo, sibiq; ab adolescētia dicato, non per angelum, sed per semetipsum appareret. Iam uero quod Iohānes siue de propria persona, siue de eius cuius gessit figuram, tanquā de alio loquitur, dicens: Et significauit mittens per angelum suum seruo suo Iohanni, quis non consideret morē esse sanctarum scripturarum? Hinc est enim quod Moyses ait: Erat Moyses uir mitissimus super omnes qui morabantur in terra. Hinc probatissimus Iob dicit: Vir erat in terra Hus, nomine Iob. & erat uir ille simplex & rectus, ac timens deum, & recedens a malo. Hinc etiam idem Iohannes, cuius est hæc reuelatio, in euangelio suo loquitur, dicens: Discipulus ille quem diligebat Iesus. In quibus scilicet uerbis atq; sententijs patenter intelligi datur, quia scriptores sacri eloquiū non a se loquuntur, sed ab illo qui de eis testimonium perhibere uidetur. a summo uidelicet atq; omnia uiuificante spiritu, cuius opus est loqui per os omniū prophetarum. Sequitur autē adhuc in unius Iohannis persona de unitate prædicantium, & dicitur:

Qui testimonium perhibuit uerbo dei, & testimonium Iesu Christi quæcunque uidit.

¶ Perhibuit testimoniū Iohannes de dei uerbo, perhibet & ecclesia. Ille tunc, illa nūc: imo etiam ille & illa tunc, & ille & illa nunc: quia & in illo iam tunc erat ecclesia, cuius membrum idem erat, cum testimonium de dei uerbo perhibebat, cuiusq; figuram gerebat, cum hanc apocalypsim in spiritu cernebat. Et nunc in ecclesia manet Iohannes, cui semper adhæret per doctrinam, cuius euangelium totum clamat per orbem, cuius

epistola mores instruunt omnium electorum, cuius Apocalypsis mentes exercet perfectorum. Quia enim & in Iohannis persona ecclesia praefigurabatur futura, & in eadem ecclesia forma Iohannis semper erat mansura: ideo haec caelestis reuelatio & Iohanni & ecclesiis simul mitti perhibetur. Nam cum praecedenti uerticulo dictum sit, significauit mittens per angelum suum seruo suo Iohani: in fine tamē huius Apocalypsis dominus fatetur, dicens: Ego Iesus misi angelum meum testificari uobis haec in ecclesiis: quatenus scilicet & in uno Iohanne septem ecclesias, & in septem ecclesiis unum Iohannem intelligamus: atque in illo unitatem, & in istis uniuersitatem credentium attendamus. Illius enim unitas in Iohannis persona designatur, de qua in Canticis canticorum dicere sponsus perhibetur: Vna est colūba mea, perfecta mea: una est matri suae, electa genitrici suae. In quo etiam praecipuus amor Christi ecclesiae conuenire probatur, quem intantum dilexisse fertur, ut hunc super pectus suum in cena strictis amplexibus contineret: quatenus humanitatem pra omnibus diuini uerbi fonte satiatus, arcana secretorum eructans, atque (ut ita dixerim) humanae intelligentiae modum transcendens, altiora se rimaretur. Quis itaque non uideat, in illo dilecto beatoque discipulo, illam sponsam incomparabili amore a sponso suo diligi, de qua idem in Cantico canticorum dicit: Adiuro uos filiae Ierusalem per ca preas ceruosque camporum, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa uerit. Hinc & ipsa dicit: Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. Et rursum: Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Rursumque: En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & ueni. Ecce, in uno Iohanne unitas credentium, ecce in uno dilecto omnium designata dilectio, ecce & in unitate credentium unus Iohannes, & in omnibus dilectis unus Iohannes dilectus. Quamobrem ab exordio praedicationis usque ad terminum eius, & ecclesia in Iohanne, & Iohannes in ecclesia testimonium perhibet de dei uerbo. Quod autem est testimonium perhibentis de dei uerbo, idem Iohannes indicat, dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso uita erat. & cetera quae eodem loco de diuinitate uerbi sequuntur. Et ut per uerborum dogmatum haereticos, qui ueritatem carnis redemptorem nostrum assumpsisse denegant, confutaret: perhibuit etiam eadem testimonium in homine assumpto, cum dixit: Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Vnde hic quoque cum dixisset, testimonium perhibuit uerbo dei: propter utraque naturam iterato subiunxit, & testimonium Iesu Christi. Neque enim aliud uoluit intelligi uerbum dei, atque aliud Iesum Christum, cum idem uerbum dei & homo assumptus, unus sit Iesus Christus. Sed (ut dictum est) in repetitione uerbi, utraque uoluit naturam commendare, dei uidelicet & hominis. Quod uero ait, quaecumque uidit, subaudiendum est, quaecumque de incarnato dei filio, siue in diuinitate, siue in humanitate uidit, testimonium perhibuit. Vidit uero dixit, aliud oculis cordis, aliud oculis carnis. Oculis scilicet cordis, diuinitatem: oculis uero carnis, humanitatem. Vidit inquam eundem patris unigenitum ante tempora ex eo genitum, cuncta tempora ac temporalia cum eo operatum, eundemque pro salute nostra in tempore ex uirgine natum, matris uberibus lactatum, aetate ac sapientia adulescentem, esurie sitiisque defessum, itineris lassitudine fatigatum, compassionis dolore lachrymatum, probrorum iniurijs affectum, flagellorum uerberibus caesum, horrendis sputis illitum, molestis spinarum aculeis coronatum, exquisitis illusionibus derisum, in crucis patibulo suspensum: felle, aceto, myrrhatoque uino potatum: uera morte, ueraque passione defunctum: ab homine iusto in sepulchro humatum, tertia die ex mortuis a patre suscitatum, quadragesima uero ad caelos secundum carnem eleuatum, indeque ad iudicandum uiuos & mortuos in fine uenturum. Vidit, & ut uerax discipulus, quantum ad speciem pertinet, uerum testimonium perhibuit, sicut idem de seipso in fine euangelij sui testatur, dicens: Hic est discipulus qui testimonium perhibet de his, & scripsit haec. & scimus quia uerum est testimonium eius. Quantum autem ad genus, quotidie id ipsum in Iohanne agit ecclesia, a cuius ore testimonium ipsius non recedit, quae indefinenter doctrinis eius insistit, Sequitur:

Apocal. 22.

Cantic. 6.

Iohan. 13.

Canticor. 2.

Ibidem.

Canticor. 5.

Canticor. 2.

Iohan. 16.

Ibidem.

Iohan. 21.

Beatus qui legit, & qui audiunt uerba prophetiæ libri huius, & seruant ea quæ in ea scripta sunt. tempus enim prope est.

¶ Hic liquido claret, quanta autoritatis, quanta ue excellentiæ inter ceteras prophetas ista habeatur prophetia, quæ beatitudinem legenti; & audientibus atq; seruantibus ea quæ in ea scripta sunt, speciali quodammodo repromittit sponfione. Dicendo autem, qui legit & qui audiunt, doctorum personam & discentiũ demonstrauit. Sed nisi uterque lecta uel audita seruauerit, ad beatitudinem quam spondet, nequaquam pertingit. Ad utrosq; enim pertinet quod subditur: [Et seruant ea quæ in ea scripta sunt.] Vnde alibi quoq; dictum est: Non auditores legis iustificabuntur. Seruant autẽ ea quæ in hac reuelatione scripta sunt, qui fidem de Christo & ecclesia non uiolant, cauent uero prohibita, custodiunt mandata, metuunt minata supplicia, amant etiam promissa cælestia: quæ omnia in eadem abundantius uidentur expressa, quæq; ita magnifice sub tegumento figurarum prolata, ut etiam iuxta ipsius literæ textum non modicum uel pauorẽ uel amorem audientibus conferant. Vt autem ad hæc obseruanda, siue doctorum siue auditorũ animos incitaret, subiicit dicens: [Tempus enim prope est.] Ac si diceret: Felix qui fidei sacramentis imbutus, & quæ in his iubentur, custodit; & quæ prohibentur, non præsumit: quia & obseruationis tẽpus non longas moras innectit, & retributionis dies quodammodo in ianuis consistit. Tempus enim (ait) prope est, subaudis, quo huius reuelationis dicta operibus compleantur, quo uel iusti per obseruantiam mandatorum remunerentur, uel iniusti post negligentiam eorundem damnentur. Sequitur:

Iohannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia.

¶ Quid namq; in septem ecclesijs, nisi uniuersalis ecclesia figuratur: cuius idcirco uniuersitas per septenarium numerum exprimitur, quia uidelicet illius septiformis spiritus gratia afflatur, qui orbem terrarum repleuisse perhibetur, sicut scriptura quodam loco testatur, dicens: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. & hoc quod continet omnia, scientiam habet uocis. Spiritus enim domini orbem terrarum repleuit, subaudis, in eisdem gentibus, ex quibus tota ecclesiam aggregauit, de quibus nimirum per Psalmistam paterna uoce filio dicitur: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Cui etiam idem Psalmista ex persona ecclesiæ dicit: Exurge deus, iudica terram. quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Hinc & græca locutione, catholica (id est, uniuersalis) eadem ecclesia uocatur, eo qd septiformi spiritu oia replente, seculum totum per eum quo repletur, possideat. Quæ uidelicet ut plena septiformis gratiæ spiritu signaretur, Eliseo super puerum mortuum incumbente, septies puer ad uitam rediẽs oscitasse describitur. Super extinctum quippe populum dominus ueniens, ut ex mortis peccato ad iustitiæ uitam redeat, septies hunc oscitare facit, quia ei dona septiformis gratiæ misericorditer tribuit. Vnde & eidem uenienti ecclesia deprecans, dicit: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. De hac uniuersali ecclesia cum angelus interrogaret Zachariam prophetam, dicens: Quid tu uides? respondit: Ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernarum, quæ erant super caput ipsius, & duæ oliuæ super illud: una à dextris lampadis, & una à sinistris eius. Quid em̃ in candelabro accipimus nisi dominum redemptorem? Quod uidelicet candelabrum bene totum aureum dicitur, quia nullum in Christo humanæ prauitatis uitium admixtum inuenitur. Quid autem in lampade super caput candelabri, nisi spiritum sanctum super dominum nostrum manentem intelligere debemus? Vnde scriptum est: Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cõsilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Et quia eodem septiformi spiritu ecclesia in religionis suæ principibus, id est, apostolis uel eorũ condiscipulis, ipso capite principaliter inhaerentibus, speciali quodam modo præ omnibus membris gratia repleta est, apte subiungitur: Et septem lucernæ eius super illud, subaudis, super candelabrum totum aureum, An non super hoc candelabrum primi ecclesiæ prædicatores septiformis spiritus face succensi, tanquam lucernæ lucebāt? quibus idem ma

Roman. 2.

Sapient. 1.

Psalm. 2.

Psalm. 81.

4. Reg. 4.

Psalm. 103.

Zach. 4.

Isaie. 11.

Zach. 4.

gnum candelabrum dicebat, Vos estis lux mſdi. non potest ciuitas abſcōdi ſupra mon-
tem poſita. neq; lucernam accendunt, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrū,
ut luceat omnibus qui in domo ſunt. ſic luceat lux ueſtra coram hominibus, ut uideant
ueſtra bona opera, & glorificent patrem ueſtrum qui in cælis eſt. Quia uero illis prædi-
cantibus, exemplis quoq; & miraculis coruſcantibus, eiſdem ſpirituſſancti gratia ad
gentes in Chriſtum credentes peruenit: conſequēter ſeptem lucernæ, ſeptem infuſoria Zach. 4.
habere deſcribuntur. Quasi enim de lucernis ardentibus oleum in infuſoria deſcēdit, cū
apostolis prædicantibus, gentes ad Chriſtum conuerſas ſpirituſſanctus inunxit. Et no-
randum quod in lucernis oleum ardet, in infuſorijs uero flammæ minime reddit. Quia
nimirum ſiue in prioribus, ſeu in ſubſequentibus eccleſiæ prædicatoribus, amplius ſpi-
rituſſancti gratia coruſcauit, quàm in eiſus auditoribus. Hinc eſt quod ſuper apoſtolos Actuum. 2.
ueniens, in igneis linguis apparuit idem ſpiritus, ut uidelicet eos quos ad prædicadum
gloriam Chriſti in gentibus miſſurus erat, & ardentes pariter & lucentes redderet, atq;
loquentes. Sed nec mirū. Nam ignis, calorē habet ſimul & fulgorē, lingua uero uerbū.
In igneis ergo linguis ſup ſanctos p̄dicatores ſpūſſanctus deſcendit: quia nimirū eos &
ardentes amore, & lucentes exemplis uel miraculis, & loquentes cauſa ædificationis ef-
ficat. Ex quibus autē populis, ſiue in ſanctis prædicatoribus, ſeu in ſuis auditoribus hæc
conſtaret ſeptiformis eccleſia, idem Zacharia aperuit, dicens: Et duæ oliuæ ſuper illud. Zach. 4.
ſubaudis, ſuper candelabrum: una à dextris lampadis, & una à ſiniſtris eiſus. Duæ quip-
pe oliuæ ſuper candelabrum, ipſa eſt eccleſia ex ludæis & gentibus, ſuper Chriſtum ra-
dicata atq; fundata. Nam unam rem diuerſis uocabulis propheta ſignificat. Qui enim ſep-
tē lucernas, ſeptem infuſoria ſuper candelabrum uidiſſe ſe dicit, ac deinde ſuper ipſum
duas oliuas eſſe confirmat: nimirum patēter inſinuat, quia hoc ſunt ſeptem lucernæ, ſep-
temq; infuſoria, quod ſunt duæ oliuæ quæ in uno loco cernuntur. Ibi enim dixit eſſe
lucernas uel infuſoria, ubi & oliuas. liquido etiam hæc omnia ſuper candelabrum con-
ſtituta, ex eo unum eſſe colligimus, quod & lucernis flammæ globos oleum præbet,
& in earūdem infuſoria ignis calore feruens oleū decurrit, atq; in oliuis oleū latens cer-
tiſſime uiget. Sed ut præfati ſumus, unam eandemq; rem diuerſis modis ſignificans, p-
pter ſeptiformē ſpirituſſancti gratiam, in ſeptenario numero eccleſiam deſcribit. Inter
prædicatores uero & auditores diſcretionem faciens, eundem ſeptenariū numerum
in ſeptem lucernis ſeptemq; infuſorijs duplicatum introducit. Inter utraq; etiam teſta-
menta diſtinguens, ac generaliter eorundem teſtamentorum populos comprehendens,
duas oliuas myſtice ac figuratiter interſerit, de quibus nimirum oliuis apte ſubiungit:
Vna à dextris lampadis, & una à ſiniſtris eiſus. Quid itaq; in dextera lāpadis accipimus,
niſi noui teſtamenti gratiæ lenitatem, quæ peccantibus non uicem talionis rependere,
ſed miſericordiā clementer nouit impendere? Quid uero in ſiniſtra eiſus, niſi ueteris le-
gis aſperitatem, quæ nulli peccanti parcere nouerat, ſed cunctis ſecundum reatus ſui in-
iquitatem, uindictā reddere conſueuerat? Solet enim plerunq; in ſacro eloquio p de-
xteram proſperitas, per ſiniſtrā uero aduerſitas designari. In dextera itaq; lampadis mu-
lier illa conſtiterat, quæ poſt adulteri crimē audiebat: Nec ego condemnabo te. Vade,
& amplius noli peccare. In ſiniſtra uero eiſus ille poſitus erat, de quo lex præcipiebat: Cō-
demnabis impiū, & reddes ei ſecundum iniquitatem ſuam. In dextera ſiquidem poſi-
ti publicani & meretrices, amici uocantur, & ad conueſcendum recipiuntur: in ſiniſtra
uero, inimici deputantur, & ab omni communionis participatione penitus alienantur.
Quia igitur populus gratiæ non corporalis necis damnationē in delinquentibus ſecun-
dum euangelij manſuetudinem incurrit, ſed ad conuerſionem & pœnitentiā recurrit,
quaſi in dextera lampadis oliua germinans uiget. Quia uero plebs Iſraelitica in ſceleſtis
& peccatoribus non ad conuerſionem & pœnitentiā recurrit, ſed corporalis necis da-
mnationem iuxta Moſaicam legem incurrit, quaſi in ſiniſtra lampadis oliua poſita, ra-
mos præcidendos gignit. Hanc uniuerſalem eccleſiam ac ſeptiformem Chriſto coniun-
gi Iſaias proſpexerat, cum dicebat: Apprehendent ſeptem mulieres uirum unum in il-
la die, dicentes: Panem noſtrum comedemus, & ueſtimentis noſtris operiemur. tātum-
modo inuocetur nomen tuum ſuper nos, aufer opprobrium noſtrum. Dies quippe qua

septem mulieres uirum unum apprehenderunt, tempus est redemptionis, quo septiformis ecclesia septiformi spiritu aggregata, septiformi spiritu illuminata, Christum per fidem & charitatem arripuit & tenuit. Bene autem eidem sponso & uiro mulieres dicunt: Panem nostrum comedemus, & uestimentis nostris operiemur. tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. Ac si electorum ecclesia dicat: Vnum est quod opprobrium passa deploro, unum quod despecta exoro, ut ne iudaei insultantes absque deo me esse, ultra irrideant, per fidem & charitatem mihi iungaris. Quod si amplexus destituta non abnueris, uoto me constringo, quia nequaquam ultra carnis ollas, cepas atque pepones, uestimentaque fluxui apta, quae non mea, sed Aegyptiorum sunt, requiram: sed pane eo, uidelicet manna & uestimentis simplicibus, nunquam utique ueterascentibus, quae populo exeunti de Aegypto congruunt, contenta ero: id est, non delicias ac uoluptates carnales, mundi que pompas inquiram, sed pane uiuo qui de caelo descendit, uelcar: ac uestimentis uirtutum, quae mihi in duobus charitatis praeceptis tanquam in duobus lignis contexero, induar. Ad hos uiri sui amplexus despectui habita uenire anhelabat, cum ei in Canticis canticorum suspirans diceret: Quis det te mihi fratrem meum, sugentem hubera matris meae, ut inueniam te foris, & deosculer, & iam me nemo despiciat. Apprehendam te, & ducam te in domum matris meae, & in cubiculum genitricis meae. Et notandum quod fratrem uocat, cuius sortiri coniugium desiderat. Idem enim frater propter carnis natiuitatem, idem & uir est ecclesiae propter fidem & charitatem. Dicat itaque ecclesia: Quis det te fratrem meum, sugentem hubera matris meae? ac si aperte diceret: Quis tribuat ut gentibus per fidem appareas, qui homo factus, matris synagogae hubera lambis, id est, uerba legis ac prophetarum eloquia in te completa demonstras: eandemque legem non soluere, sed adimplere te uenire nuncias? Quasi enim hubera matris suxit, cum omnia quae in lege & prophetis sacramenta de ipso continebantur, ad se ipsum quodammodo trahens, in se completa monstrauit. Ideo autem mater ecclesiae synagoga uocatur, uel quia Christus qui se fratrem electorum uocari dignatus est, ex eius carne generatur: uel quia legis ac prophetarum documentis, quasi noua soboles, eadem ecclesia procreatur. Et quia extra synagogam, extra plebem scilicet Iudaicam, ecclesia ex gentibus Christum inuenit, recte ab ea optando subiungitur: Ut inueniam te foris, & deosculer, & iam me nemo despiciat. Repulsa etenim a perfido Iudaorum populo apostolorum praedicatio, ad gentes statim transiuit. Vnde & Paulus eisdem Iudaeis dicit: Vobis quidem oportebat primum loqui uerbum dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis aeternae uitae, ecce conuertimur ad gentes. Hinc est quod idem dominus, ut ab ecclesia foris deosculandus inueniretur, extra portam uoluit pati. Hinc ab illo impietatis populo recessurum, & ad gentes uenturum se esse designans, ait: Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Foris itaque spiritum suum ecclesia deosculandum inuenit, quia nimirum extra synagogam illum per apostolorum praedicationem cognouit. Vel certe foris eum ut deosculetur, inuenire desiderat in humanitate, in qua & ab ipsa ualet apprehendi, qui incomprehensibilis manet in diuinitate. Inuentum autem atque apprehensum deosculari, est euangelicis mandatis ad eius amorem incitari. Hinc etenim in Canticis canticorum dicit: Osculetur me osculo oris sui. Suspirans itaque sancta ecclesia ante aduentum mediatoris dei & hominum, quae osculis prophetarum iam erat subarrata, uerba orationis eloquio spiritus sancti ad patrem facit, ut filium dirigat, ut sua illam praesentia illustret, ut eidem ecclesiae non iam prophetarum ore, sed suo ore locutionem faciat. Vnde de eodem sponso in euangelio scriptum est, cum sederet in monte, & sublimis um praepetorum uerba faceret: Aperiens os suum, dixit. Ac si dicatur: Tunc os suum aperuit, qui prius ad exhortationem ecclesiae aperuerat ora prophetarum. Quod autem foris inuentum & apprehensum, in domum matris suae & in cubiculum genitricis suae, ecclesia sponsum suum ducere se fatetur, nouissimam ad Christum conuersionem Iudaorum insinuare uidetur. Appropinquate etenim fine mundi, apparentibus etiam Enoch & Elia, ad Iudaeos Christum ecclesia reducet. De qua nimirum uniuersali ac septiformi ecclesia in hac reuelatione per Iohannem dicitur: Vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum, agnum stantem tanquam occisum, habentem cor

nia septem & oculos septem, qui sunt septem spiritus dei, missi in omnem terrā. Quod est thronus, hoc animalia, hoc seniores, id est, uniuersalis ecclesia. In cuius medio agnus cum septem cornibus oculisq; septem, quæ (ut ipse exposuit) unum sunt, stare perhibetur. Quid enim est, agnum in medio throni & animalium & seniorum, septem cornua septemq; oculos habere, nisi septenaria spiritus sancti operatiōe, ubiq; per orbem in sua Christum ecclesiam morte deuicta regnare? Hoc enim significat, quod septē agni cornua, uel oculi in omnem terram missi referuntur. Ipsa quippe quæ à Christo tanquam thronus præsidetur, tanquam animalia pascitur, tanquam seniores iudicio potestatis honoratur: ipsa utiq; super eum ædificata, in septē cornibus fortitudinis regno exaltatur, atq; in septem oculis, signis & uirtutibus illuminatur. Istis siquidem exaltatis cornibus, subaudis, ecclesia uirtute spiritus sancti in regni fortitudinem eleuata, peccatorum cornua cōfringi narrantur, sicut scriptum est: Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. Istis oculis radio supernæ lucis splendentibus, ipsa scilicet electorū ecclesia signis & miraculis fulgente, infidelium cæcitas confusa est, domino in euangelio dicente: Lumen uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. De hac etiā sanctorum ecclesia per Salomonem dicitur: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Quem enim alium sapientiæ uocabulo intelligi uoluit, nisi eum de quo Paulus ait, Christum dei uirtutem & dei sapientiam? Quam uero domū eandem sapientiam ædificasse innuit, nisi illam de qua idem egregius prædicator dicit, Quæ domus nos sumus? Vt autem ostenderet, in septenario numero firmitatem & decorem ecclesiæ designari, statim subiicit & ait: Excidit columnas septē. Columnas etenim septem excidit, quia ab amore præsentis seculi dura gentilium corda septiformi spiritu implēda separauit, atq; in fortitudinem cælestis ædificij erexit. Hæc igitur sanctarū scripturarum testimonia satis indicant, in septenario sacratoq; numero uniuersalem ecclesiam intelligi debere. sed hæc eadem alijs adhuc fidei argumentis studeamus approbare. Septenarius itaq; numerus ex ternario & quaternario constare uidetur, ex impari uidelicet & pari. Primus quippe eius impar, ternarius est: primusq; par, quaternarius. Ternarius autem numerus ideo in diuinis libris perfectus habetur, quia uel trinitatem, quæ unus & uerus est deus: uel fidem, spem & charitatem: uel etiam tres fidelium ordines, uirginum scilicet, continentium, & bonorum coniugatorum, demonstrat. Quaternarius uero quanquam in multis perfectus habeatur, principali tamen intētiōe, siue propter quatuor mundi notissimas partes, siue propter quatuor principales uirtutes, id est, prudentiam, temperantiam, fortitudinem atq; iustitiam: seu etiam propter quatuor flumina paradisi, quatuorq; redemptoris nostri euangelia, consummatus innotescit. Quia igitur siue trinitatis cognitio quatuor cardines cæli comprehendat, siue fides, spes & charitas quatuor principalium uirtutum summam perficiant, seu etiam tres ordines credentium, quatuor euangeliorum præceptis se subdant: recte per hunc septenarium numerum uniuersalis ecclesia figuratur. Occurrit etiam adhuc ipsius septenarii numeri ad ostendendam ecclesiam aptissima ratio: quæ dum septem qualitatibus humanam uitam uiuere docet, nimirum orbem terrarum in electis eodem numero concludit. Homo itaque, quia ex anima constat & corpore, in septem qualitatibus retinetur. Nam tribus spiritaliter, & quatuor corporaliter uiget. In dilectione etenim dei tribus qualitatibus spiritaliter excitatur, cum ei per legem & euangelium dicitur: Diliges dominum deum tuū ex tota mente tua, ex tota anima tua, & ex tota uirtute tua. Corporaliter uero quatuor qualitatibus continetur, quia uidelicet ex materia calida & frigida & humida & sicca componitur. Quia ergo fidelis quilibet istis septem qualitatibus uigent, non immerito hæc ratione uniuersalis ecclesia per septenarium numerum exprimitur. Sunt autem quāplurima siue scripturarum testimonia, siue fidei argumenta, quæ sanctorum ecclesiam in septenario numero expressam demonstrant. Sed iam ista debent sufficere, præsertim cum & in eisdem locutionibus quæ ad septem fiunt angelos ecclesiarum, apertissime declaretur, ad omnem pertinere ecclesiam quæ narrantur. Sic plane ista cōhecimus, non ut funditus ab specie transeamus ad genus, sed ut in ipsa specie genus ostendamus. Nam speciatim ad septem ecclesias Iohannes hæc sacramenta de exilio scripta mandauit, Sed quia

Psalm. 74.

Iohan. 3.

Prouerbi. 9.

1. Corinth. 1.

Hebræ. 3.

Prouerbi. 9.

Deutero. 6.

Matthæi. 22.

generaliter ad omnem electorum ecclesiam pertinerent quæ scripserat, idem ipse aper-
tissime demonstrauit. Sic etiam in ipso Iohāne inuenimus speciem in specie, inuenimus
etiam genus in specie. Quia in eo quod audit uel uidet, & suam & prædicatorum for-
mam specialiter gerit: & in eo quod audita uel uisa in sua persona discit, generalis eccle-
siæ figuram prætendit. Quid sit autem, quod septenario numero mystice ecclesia signata,
in Asia esse describitur, requiramus. Asia quippe interpretatur elatio. Elatio autē in scri-
ptura diuina nō semper pro uitio tumoris accipitur, sed aliquando culmen uirtutis de-
signat. Quia enim uirtutis culmen elatio designet, hinc maxime claret, etiam si testimo-
nia scripturarum non occurrerint, cum electus quisque uoluptatibus mundi ac uitijs ser-
uire dedignatur. An non elationis cornu contra regnum peccati erectura pronuncia-
batur ecclesia, cum eidem à domino per prophetam diceretur, Ponam te in superbiam
seculorum? Ac si aperte diceretur: Sicut seculum in suis principibus mea monita conte-
mnens, omnes sub se positos mentis elatione conspiciat: sic te meis præceptis astringens,
omnia uitia, omnes uoluptates, omnesque infimos honores despiciere faciam, ac tuis pedi-
bus conculcanda prosterneam. Cui etiam rursum prophetica uoce dicit: Sustollam te su-
per altitudines terræ. Quasi quædam namque inferiora terræ sunt: damna, cōtumelia, ege-
stas, abiectio, quæ ipsi quoque dilectores seculi, dum per latæ uia planitiem ambulant, ui-
tando calcare non cessant. Altitudines autem terræ sunt: lucra rerum, blandimenta sub-
ditorum, diuitiarum abundantia, honor & sublimitas dignitatum. Quæ quisque dñi ad-
huc per ima desideria incedit, eo ipso alta aestimat, quo magna putat. Ac si semel cor in
caelestibus figitur, mox quæ abiecta sint, cernitur, quæ alta putabatur. Nam sicut cum mō-
tem quisque conscendit, eo paulisper cætera subteriacentia despiciat, quo ad altiora plus
gressum tendit: ita qui in summa intentione ferre nititur, dum annisu ipso nullam præ-
sentis uitæ gloriam esse deprehendit, super terræ altitudines eleuatur: & quod prius in
imis desideriis positus, super se credidit, post ascendendo proficiens, sub se esse cognoscit.
In hac elatione, in hac celsitudine, in hac sublimitate positam ecclesiam sine ullo fidei de-
trimento affirmamus. Quod & si hoc loco ipsius elationis nomine, uitium tumoris intel-
ligamus, nec sic à ueritatis ratione discrepamus: non scilicet quo sanctorum ecclesia pma-
neat elata, sed quo dudum in elationis fastu erecta, humilis futura superno munere sit
prædestinata. Vniuersa itaque tanquam in huius mundi prouincia in elatione posita com-
monetur ecclesia, ut eadem elatione reiecta, leni iugo Christi subdēda mitis accedat. De
superbis enim atque elatis ecclesiam suam Christus quotidie per internam gratiam uo-
cans, mitissimam reddit. O quam multos in elationis fastu constitutos cernimus, quos ta-
men gratia caelestis subito illustrans, humilimos facit. Sicque fit, ut hi qui adhuc ante hu-
manos oculos elati apparent, iam in conspectu diuinitatis, cui nec præterita nec futura
succedunt tempora, humiles approbentur. Hinc quoque ad beatum Iob per increpationē
dominus dicit: Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti,
quæ præparauī in tempus hostis, in diem pugnae & bellis? De quo nimirum beatus Gre-
gorius latam edidit explanationē. Ego uero ut in præfatiōe huius operis præfatus sum,
cum de his scripturarum testimonijs quæ ille exposuit, ad confirmandas meas sententi-
as assumo, proprium in eis exponendi laborem refugiens, nonnunquam illius uerbis &
sensibus utor. Sic autem instar eiusdem beati tractatoris styli, meū quoque etsi minus sa-
piens informare studeo, ut nec a' ipsis prudentibus facile possit intelligi, qua concatena-
tione illius uerba meis admisceantur. Quid itaque aliud in niue uel grandine, nisi frigida
ac dura intelligenda sunt corda prauorum? Sicut enim feruore charitas, sic solent in sa-
cro eloquio, frigore maligna designari. Scriptum namque est: Sicut frigidam fecit cisterna
aquam, sic frigidam fecit malitiam suā. Et rursum: Abundabit iniquitas, refrigescet cha-
ritas multorum. In frigore ergo niuis, uel in duritia grandinis, quid accipi aptius potest,
quam uita prauorum, quæ & torpore frigescit, & per duritiæ malitiam percutit? Sed
quia omnipotens deus sanctos suos de talibus elegit, & quam multos adhuc electos, in-
ter prauorum uitam repositos habeat, apte in niue uel grādine thesauros se perhibet ha-
bere. Thesauri quippe ἀπὸ τῆς θέσεως, id est, a' positione nominantur. Et plerisque in uita fri-
gida dum latentes respicit, eos & ad mediū cum libet educit, & iustitiæ nitore candidos

Isaie. 60.

Isaie. 58.

Iob. 38.

Ieremie. 6.

Matth. 24.

per supernam gratiam ostendit. Scriptum quippe est: Lauabis me, & super niuem dealbabor. Quos in diem belli pugnaeque prae paratos habet, dum intra suae praesentiae sinum regit. Sed cum repente eos eduxerit, resistentia aduersariorum pectora illorum uerbis & redargutionibus quasi quibusdam grandinibus percutit. Vnde alias dictum est: Prae fulgore in conspectu eius nubes transierunt, grando & carbones ignis. Prae fulgore nubes transierunt, quia praedicatores sancti uniuersa mundi spatia miraculorum claritate percurrunt, qui etiam grando & carbones ignis uocati sunt: quia & per correptionem feriunt, & per flammam charitatis accendunt. Ipsa quoque libera sanctorum increpatio, natura grandinis conuenienter exprimitur. Grando enim ueniens, percutit: liquata, rigat. Sancti autem uiri corda audientium & terrentes feriunt, & blandientes infundunt. Nam quemadmodum feriant, propheta testatur, dicens: Virtutem terribilium tuorum dicet, & magnitudinem tuam narrabunt. Et quemadmodum blandientes riget, sequutus adiunxit: Memoriam abundantiae suauitatis tuae eructabunt, & iustitia tua exultabunt. In niue ergo uel grandine habentur thesauri: quia plerumque iniquitatis torpore frigidi, a superna gratia assumpti, in sancta ecclesia iustitiae luce fulgescunt. Vnde aperte est subditum: Quae prae parauit in tempus hostis, in diem pugnae & belli. Nix quippe uel grando fuerat Saul per frigidam insensibilitatem. Sed nix & grando contra aduersariorum pectora factus est, uel candore iustitiae, uel districti eloquii correptione. O qualem hunc thesaurum in niue uel grandine habuit, quando illum inter prauorum uitam positum, iam tunc electum dominus latentem uidit. O ad quam aduersariorum pectora ferienda hac in manu sua grandinem sumpsit, per quam tot sibi resistentia corda prostrauit. Nemo itaque de suis operibus extollatur, nemo desperet eos quos adhuc frigidos uidet, quia thesauros dei in niue & grandine non uidet. Quis enim crederet, quod per apostolatus gratiam, lapidatum Stephanum ille praecederet, qui in morte eius omnium lapidantium uestimentera seruauit? Si ergo ad ista dona uel iudicia occulta recurrimus, nullos omnino desperamus: nec illis nos in corde nostro praefereamus, quibus pro tempore praelati sumus. Quia & si iam uidemus quantum praecessimus, nescimus quantum dum currere coeperint, praecedamus. Sicut itaque in niue & grandine thesauri dei absconditi perhibentur, sic nimirum septiformis ecclesia in elatione posita non inconuenienter intelligitur. Et quia nullis (ut dictum est) praecedentibus meritis, sed sola gratuita dei uoluntate de talibus sanctorum numerus aggregatur, recte Iohannes ad septem ecclesias quae in Asia commorantur, scripturus, titulum salutationis praemittit, dicens:

Gratia uobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui uenturus est:
& a septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, & a Iesu Christo.

Gratia enim dicitur gratis data, subaudi, non merces reddita, sed uenia gratis collata. Hac namque gratia insulgente, ex inimicis ad amicitiam creatoris sumus reducti, ex impijs pii effecti: ex seruis peccati, in filios iustitiae adoptati. Hac praeuiente quotidie illuminamur, ut uidere possimus quod gressus boni operis ponere debeat. Hac subsequente custodimur, ne in infimo calcaneo a serpente mordeamur. Hac ad bonum opus incitamus: sed incitati, nisi illa adiuuerit quae incitauerat, idem opus perficere non ualemus. Hinc Paulus dicit: Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Vnde igitur tibi uelle adiacet, nisi quia a gratia accepisti, sicut tu ipse alibi dixisti, Quid habes quod non accepisti? Ergo sicut uelle adiacet Paulo, quia a gratia hoc ipsum accepit: sic perficere bonum non inuenit, nisi ipsa gratia adiuuet quae uelle dedit. Vnde & idem Apostolus rursum ait: Deus est qui operatur in uobis & uelle & perficere pro bona uoluntate. Hanc enim gratiam Iohannes, hanc Petrus, hanc Paulus, fidelibus scripturi, in suis uoluminibus titulo salutationis praemisunt, ut uidelicet populos gratiae exhortaturi, omnem salutationis summam in hac esse monstrarent. Et notandum quod non dicitur, pax uobis & gratia: sed praemittitur gratia, ac deinde subiungitur, & pax. Vnde sciendum quia nullus ad pacem dei reconciliatus uenire poterat, nisi hunc gratia misericordiae praecessisset. Ut enim ad pacem dei uenire possimus, hac sumus praeventi, Hoc autem nobis quar edum

Psal. 50.

Psal. 17.

Psal. 144.

Ibidem.

Iob. 38.

Actum. 7.

Roma. 7.

1. Corint. 4.

Philippen. 2.

est, cur in datione gratiæ nominato filio & spiritus sancto, persona patris reticetur: uel cur unus idemq; spiritus patris & filij, in septem spiritibus describatur: uel cur, si (ut uerum est) cum patre & filio in throno amborum residet spiritus, in conspectu throni esse dicatur: cur etiam persona filij iterato ponatur. Ait autem Iohannes: Gratia uobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui uenturus est: quod omnino specialiter unigenito dei filio assignandum est. Etenim quia cum patre & spiritus sancto idem solus essentialiter est qui est, nec aliud in eo est quam est, cui mutabilitas nulla accidit, ut sit in illo modo est, modo non: sicut Paulus de ipso fatetur, dicens: Non fuit in illo, est & non: sed est, in illo fuit. *Quamquam enim omnis creatura per eum condita, habeat quandam essentiam suam, ad comparationem tamen eius qui creauit eam, non esse habet: quia eo ipso quo creatura est, mutabilis omnino est. Hinc per Psalmistam deo dicitur: Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnia sicut uestimētum ueterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Tu autē idem ipse es, & anni tui non deficient. Erat uero, quia antequam de beata uirgine nasceretur in tempore, cuncta cum patre tempora fecit. Vnde & Iohannes qui hæc loquitur, in capite euangelij sui ita exorsus est: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Atq; post pauca: Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. In qua scilicet incarnatione idem filius uenturus est ad iudicandos uiuos & mortuos, in qua etiam uenit iudicari à mortalibus, in qua remeauit ad dexteram patris, sicut scriptum est: Hic Iesus qui assumptus est à uobis in cælum, sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in cælum. Cum itaq; hæc non nisi filio congruere uideantur, & certum sit, quia sicut à filio & spiritus sancto, sic à patre per filium & spiritum hanc gratiam ecclesia iustorum acceperit: quid sibi uult, quod hoc loco in eius datione persona patris filetur, nisi quia mos est diuinarum scripturarum, ut ubi una uel duæ de trinitate personæ in operatione uel datione ponuntur, quantum ad diuinitatis attinet rationem, tota simul trinitas intelligatur. Neq; enim quia de sola filij persona in euangelio suo Iohānes dicit, Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est: ideo ab hac operatione patris persona separanda est, cum Paulus fidelibus testetur, dicens: Gratia uobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. Et idem Iohannes in epistola sua: Sit uobiscum, ait, gratia, misericordia à deo patre & Iesu Christo filio patris. Sed neq; quia de solo patre & filio Paulus & Iohannes in epistolis suis testimonium perhibent, quod gratiam hominibus tribuant, propterea ab ipsius muneris largitate spiritus sanctus alienandus putabitur: cum, præmissa sibi persona, à septem spiritibus in hac Apocalypsi gratia fidelibus perhibeatur largiri. Restat ergo, ut ubi solam filij personam credentibus gratiam tribuere legentes audiuius, simul in ipsa datione patrem & spiritum sanctum intelligamus. Similiter autem ubi filium & spiritum sanctum, consequenter & patrem: & ubi patrem & filium, indubitanter accipiamus spiritum sanctum. Sed cum sit unus idemq; spiritus patris & filij, una in trinitate persona, cur Iohannes septem spiritus in hac reuelatione introducit, nisi quia unius eiusdemq; spiritus septenariam operationem, per septuplā spiritus appellationem insinuare curauit? Hinc est quod propheta cum unum spiritum domini super redemptorem nostrum quieuisse perhiberet, dicens: Requiescet spiritus domini super eum: repente in uno septem introducit, & ait: Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Hinc est etiam quod cum idem spiritus dei legaliter insinuetur unicus uel simplex, continuo phibetur multimodus uel multiplex, sicut se diuersitas translationum habet. Simplex, utiq; singularis proprietate naturæ: multiplex uero, distributione gratiarum. Quicq; cum sit patri & filio consubstantialis atq; coæternus, sedeatq; in throno cum illis, in conspectu throni solus perhibetur uel ea locutionis regula, qua de gratia dominationis supra iam diximus, ut scilicet simul tota trinitas sedens in throno, tota intelligatur consistens in conspectu throni, id est, in conspectu ecclesiæ, in memoria sanctorum, quatenus & ecclesiæ præsideat, & appareat ecclesiæ. Vel quia principaliter eidem spiritui sancto remissio peccatorum assignatur, sicut dominus ad apostolos dicit: Accipite spiritus*

tum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Et nequaquam alibi tempore baptismatis, nisi in conspectu ecclesiæ reperitur. Multi siquidem hæreticorum, tempore cælestis renouationis extra ecclesiam hunc se uel dare uel accipere putant: sed audiant, quia alibi nec datur nec accipitur, nisi ubi est in conspectu scilicet ecclesiæ, quæ thronus dei est. Hinc lōge inferius in hac Apocalypsi per Iohannem dicitur: Septem lampades ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus dei. Et in conspectu sedis tanquam mare uitreum. Huc ergo ueniāt hæretici, ubi septiformis spiritus accēdit & illustrat, quos unda baptismatis lauat. Quia etsi foris possunt habere mare, non tamen in uitrum concretum, sed fluidum: nec lampadarum incendia uel fulgorem, sed frigus ac tenebras possunt habere. Hinc in ipsa hac reuelatione adhuc inferius autor eius testatur, dicens: Vidi eos qui uicerunt bestiam & imaginem eius, stantes super mare uitreum igni permixti. Hoc nanque est super mare uitreum igni permixtum stare, quod est, ante thronū uel sedem septem lampades ardere, ac mare uitreum esse. Quod si dubitant, utrum ecclesia per thronū uel sedem, baptismum uero per mare figuretur, audiant ad utraq; quid sanctæ paginæ respondeant. Scriptum quippe est: Anima iusti sedes sapientiæ Paulus quoque ait Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Ecce in his manifeste declaratur, quia sedes sapientiæ sunt sanctorum animæ, sapientiā autē Christus. Quod autē mare baptismū designet, idem egregius prædicator insinuat, dicens: Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Ergo (ut dictum est) ad ecclesiæ baptismum conueniant hæretici, in cuius conspectu septiformis spiritus more lampadarū ardet, in cuius medio agnus cum septem cornibus septemq; oculis residens, eandē roborat, eandemq; illuminat: quæq; super mare uitreū igni permixtum stare perhibetur, ac de bestia eiusq; imagine triumphare. Attendant salubriter, quia mare fluidum, quod ignis calore in uitrum minime conuertitur, non columbas stabiles reddit, sed coruos demergit. Omni enim uento doctrinæ fluctuāt, quos extra sanctam ecclesiam sine charitate spiritus hæreticorum baptisma lauat. Iam uero si querimus, cur persona filij in datione gratiæ iterato ponatur, facile nobis occurrit, quia idem patris unigenitus, primus & nouissimus est, & deus: scilicet ante secula, & homo in fine seculorū. Et idcirco inculcādo nomen eius iteratur, ac si apertius diceretur: Et a diuinitate filij, & a septiformi spiritu, atq; ab humanitate prædicti filij, qui est & qui erat & qui uenturus est, gratia uobis & pax. De quo & subditur:

Qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ.

¶ Ea locutionis regula, quam suprà præmisimus, solus hoc loco filius testis uocatur fidelis, cum & pater & spiritus sanctus simul testimonium fidele perhibeant de ipsis, sicut scriptum est: Tres sunt qui testimonium dant in cælo: pater, uerbum & spiritus sanctus: & hi tres unum sunt. Sciendum autem, quia sicut hi tres unum sunt, sic horum testimonium unum esse cognoscitur, quanquam alterius testimonio alter insinuetur. Nam cum pater perhibeat de filio, quod sit uita æterna, sicut scriptum est: Si testimonium hominū accipitis, testimonium dei maius est: quoniam hoc est testimonium dei quod maius est, quia testificatus est de filio suo, mittens eum saluatorem mundi super terram. Atq; post pauca: Et hoc est testimonium, quoniam uitam æternam dedit nobis deus, & hæc uita in filio est. Qui habet filium, habet uitam: qui non habet filium, uitam non habet. Ibi se patriter intelligi uoluit uitam æternam, qui ex se genuit uitam sibi coæternā. Cui etiam ipsa sua uita quæ filius est, alibi dicit: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deū, & quem misisti Iesum Christum. Ibi etiam consequēter & spiritum sanctum, qui & ipse patris & filij uita est, de quo scriptum legimus: Spiritus est qui uiuificat. Cum autem filius de patre testatur, dicens: Sic dilexit deus hunc mundum, ut filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam: ibi se pariter hoc ipsum fecisse tacitus innuit, qui alibi ait: Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem, & animam meam pono pro ouibus meis. De quo etiam per Paulum dicitur: Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis

- Gala. 2.* oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Et rursum: Qui dilexit me, ait, & tradidit semetipsum pro me. Ibi etiam consequenter & spiritum sanctum hoc secum fecisse, à nobis sciri uoluit, quia ita apostolum Paulum dicere docuit: Si sanguis hircorum aut taurorum & cinis uitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quāto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum deo uiuenti: Cum uero idem filius de spiritu sancto testimonium perhibeat, dicens: Cum uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio: ibi se pariter intelligi uoluit, quod alibi carnalibus propinquis, sibi quoque necdum credentibus, ait: Non potest mundus odisse uos, me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Ibi etiam consequenter & patrem, sicut Psalmista ex persona ecclesiæ idem dicit: Apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terræ ab increpatione tua domine. Vt autem hoc de patre dixisse ostenderet, adiecit de eo & ait: Misit de summo, & accepit me. Ac si electorum ecclesiæ dicat: Pater unicum filium à summa beatitudine ad suscipiendas nostras miseras misit, nos quoque cum illo tanquam unum hominem, tanquam unum corpus, tanquam unam personam, de imis ad summa euexit. Sed & cum spiritu sanctus de filio testimonium dicit quod sit ueritas, sicut scriptum est: Spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est ueritas: ibi se pariter consensum eternam charitatem ostendit, de quo per eundem filium apostolis dicitur: Cum uenerit paraclitus, quem ego mitto uobis à patre spiritum ueritatis, qui à patre procedit. Ibi etiam consequenter & patrem, de quo ueritas ex eo genita, in euangelio iudeis dicit: A me ipso non ueni, sed est uerus qui misit me. Potest etiam hoc loco, in homine assumpto filius specialiter dici testis fidelis: ideo scilicet, quia pro testimonio ueritatis, usque ad mortem peruenit carnis. Nam cum omnis electorum ecclesiæ in sanctis prædicatoribus testimonium perhibeat de Christo, illi tamen principaliter dicuntur martyres, qui pro Christi testimonio mortem pertruxerint corporis. In eo ergo Christus martyr fidelis exiit, quo ueritatis testimonio se & patrem unum esse confirmans, seque non à se ipso, sed à patre esse, spiritum uero sanctum à patre & à se esse testificans, usque ad passionem crucis peruenit. De quo & subditur: [Primogenitus mortuorum.] Libet propter minus intelligentes aperire, quæ sit ratio, quare Christus primogenitus mortuorum uocetur. Primus etenim homo qui ex limo terræ plasmatus in animam uiuentem, ad lucem iustitiæ processit, quasi ex utero matris uiuus est procreatus. Idem uero quia mandata uitæ deserens, ad iniquitatis tenebras deuolutus est: accepta mortis sententia, rursum in matris uuluum mortuus repedauit, sicut et dictum est: Terra es, & in terram ibis. Ac si ei alius uerbis diceretur: Quia ex utero matris ad uitam prodiens, mandata uitæ deseruisti, eandem repetes uuluum de qua existi. In cuius uidelicet genere, quod nos sumus, intantum hæc sententia grassari uidetur, ut autor uitæ ad nos ueniens, carnem quoque ex nobis suscipiens, moreretur: atque in utero matris quo peccatores fratres eius sepulti iacent, & ipse sine peccato mortuus ingrederetur. Sed quare resurrectionem suam nequaquam in mundi distulit finem, qui deuicta morte post triduum resurrexit, nostram autem in fine seculi futuram reseruauit, terræ uuluum in æternum uicturus primus aperuit: & ideo primogenitus mortuorum appellari debuit. Quamquam enim alii ante eum à mortuis resurrexerint, nullus tamen eorum primogenitus dici potuit mortuorum: quia non surrexerunt in æternum uicturi, sed iterum morituri. Recte enim quilibet eorum primogenitus mortuorum uocaretur, si ex morte ad uitam rediens, non moreretur. At quia post receptam uitam ex mortuis, iterum mortuus est, quasi non resurrexisse uel uixisse computandus est. Ille ergo primogenitus mortuorum iure uocatur, qui sic resurrexit à mortuis, ut ultra non moreretur. Iam enim ille in æternum uicturus, ex utero terræ uiuus processit: sed omnes adhuc fratres eius in ipso teguntur funere mortis, quandoque tamen & ipsi procreandi, sicut de illis primogenitus eorum dixit: Veniet hora, quando hi qui in monumentis sunt, audient uocem filii dei, & procedent. Potest autem ex alia ratione, idem dominus primogenitus mortuorum uocari. Omnes itaque qui præsentis uitæ uoluptates non appetunt, uitiorum quoque illecebras funditus in se gladio præcepti iugulant, recte mortui appellantur, Quibus per Pau
- Iohan. 16.*
- Iohan. 7.*
- Psalm. 17.*
- Ibidem.*
- I. Iohan. 5.*
- Iohan. 15.*
- Iohan. 8.*
- Qui proprie martyres dicendi.*
- Genesis. 2.*
- Genesis. 3.*
- Iohan. 5.*

Ium dicitur: Mortui estis, & uita uestra abscondita est cū Christo in deo. Et rursum: Obsecro uos per misericordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctā, deo placentem. Quorum scilicet primogenitus digne uocatur, is qui singulariter ex patre natus, mirabiliter ex uirgine procreatus, mortificationem uitae carnalis principaliter in semetipso monstrauit: atq; exemplum posteris praebens, multos sibi mundo mortuos, per matrem gratiam fratres in regnum adoptauit: de quibus psalmista uoce ad patrem loquitur, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis. De quibus etiam per semetipsum in euangelio, Mariae dicit: Vade ad fratres meos, & dic eis. De quo adhuc apte subiungitur: [Et princeps regum terrae.] Quid itaq; per reges terrae, nisi omnes electi designantur? Qui bene reges uocantur, quia nequaquam uitiorum tyrannidem in se cōsurgere permittunt, sed eis iure potestatis dominantur. Dumq; modo luxuriae appetitū frenant, modo aetum auaritiae temperant, modo gloriam elationis inclinant, modo suggestiones lioris obruūt, modo ignem furoris extinguūt, quasi super subiectam terram lege uirtutis regnant. Possunt per reges terrae, specialiter sancti praedicatores intelligi: quodum carnalium corda censura uigoris à prauitate restringunt, super terram ut reges imperant. Caterum spiritualibus uiris recte uiuentibus, recteq; ad uiam dei ingredientibus, non reges, sed socios se esse recognoscunt. Hinc est quod Petrus à Christo rex terrae constitutus, cum auaritiae studentes atq; spiritui sancto mentientes, Ananiam reperisset & Sapphirā, ilico uitam eorum gladio uerbi peremit. At uero cū quosdam in ecclesia dei iustitiae uigorem tenere conspiceret, ac nequaquam à recto tramite deuiare, statim socium se eorum recognouit, dicens: Deprecor uos seniores consenior & testis reuelationis gloriae socios, pascite oues dei qui sunt in uobis. Hinc Paulus & ipse magnus rex terrae, cum pro terrena gloria disceptantes diuisosq; cōtra se inuenisset Corinthios, sceptrum regni sui uibrans, minatus est, dicens: Quid uultis? in uirga ueniam ad uos, an in charitate? Inter quos etiam fornicatorem reperiens, spiritui tradidit sathanā, ipse in spiritu praesens. Cum uero inter spirituales naturae suae iura seruantes, recteq; uiuentes se esse deprehendit, non solum socium se illorum arbitratus est, uerum etiam minimum iudicauit, dicens: Facti sumus paruuli in medio uestrum. Et iterum: Nos seruos uestros per Christum. Sciendum autem quia praedicatores ecclesiae, ita etiam ipsis carnalibus dominari appetunt, quatenus & compassionem naturae, & uirgis rectitudinem exhibeant. Sic quippe contra delinquentes zelo ultionis accenduntur, ut tamen mansuetudinis litem ulciscendo non egrediantur. Sicq; se superiores illis qui praesunt, per disciplinae uigorem exterius ostendunt, ut tamen semper aequales uel etiam superiores, per mansuetudinis spiritum intus attendant. Quod uidelicet agere minime possent, nisi aequalitatem naturae in hominibus considerarent. Magni etenim muneris est, semetipsum hominem attendere, quod est. Omnes namq; homines natura aequales genuit. nec est ulla distantia inter nauitatem regis & militis, inter domini & serui, inter diuitis & pauperis. Simul etenim cuncti uno more exorti, unius peccati traduce damnati, simulq; omnes uno sanguine Christi redempti, uno precio cōparati, uno baptisinate mundati, una fide iustificati, una gratia praeuerti atq; assumpti, uno sunt caelesti pane nutriti. Restat ergo ut cum delinquentem proximum conspiciamus, mentis oculos ad nosmetipsos reducere curemus: ut dum nos similiter aut lapsos, aut labi posse cognoscimus, nisi gratia dei praeueniamur, sic eum amemus, ut nos corrigamus: scientes proculdubio quia & ipsi, cum peccatores essemus, à Christo dilecti sumus. Hinc etiam ipse publicanorum & meretricum amicus appellatus est. Si ergo impij quod uerum est, dilecti sumus: superest, ut eo modo impie agentem proximum odire curemus, quo nos constat à domino odio habitos, dum impij essemus. De quo etiam apte nunc sequitur:

Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

Quo etiam amore dei filius dilexerit nos, passionibus illius indicant, quas in homine assumpto pertulit pro nobis. De hac dilectione per Apostolum fidelibus dicitur: Christus dilexit ecclesiam, & seipsum dedit pro ea. Ac de ipso, qui dilexit me, ait, & tradidit semetipsum pro me. Ad instar huius dilectionis informandos fideles monet, cum dicit:

- Ephesi. 5.* Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. O si considerare possemus, qui dilexit & quales dilexit: utique pulcher fœdos, pius impios, sine peccato peccatores. Sed nunquid nos quales eramus, tales dilexit? Absit, sed quales ipso amore nos fecit. Vnde & protinus subditur: [Et lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.] Libet itaque hæc pie considerare. Sed tam ineffabile pietatis opus, non sufficit humana mens æstimare: quanto minus os uel lingua pronunciare? O amor ineffabilis, amor inattingibilis, amor incomprehensibilis, quis te quamlibet amator ualidissimus, ut es apprehendat? quis te digne capiat?
- Roman. 5.* Vt enim Apostolus dicit, uix pro iusto quis moritur. CHRISTVS autem secundum tempus pro impijs mortuus est. Sed quo fructu? Vt quid occisus est? Audi. [Et lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.] Quo autem ordine in sanguine suo nos lauerit,
- Roman. 6.* Apostolus indicat, dicens: Quicumque baptizati sumus in CHRISTO IESU, in morte ipsius baptizati sumus. Ecce principalis ablutio peccatorum, ecce candidatio uniuersalis ecclesiæ. Hinc iam munda, hinc iam sine macula, indumentum Christi efficitur, ipso eximio prædicatore attestante, qui ait: Vt exhiberet sibi ipse gloriosam ecclesiā non habentem maculam aut rugam, aut aliquid eiusmodi. Sed inter hæc studendum est nobis, ne semel abluti per sanguinem Christi, iterum inquinemur sordibus seculi. In hac denique ablutione, pactum cum diabolo fecimus, ut eum cum operibus simul & pompis eius renunciaremus. Qui si rursum in his quæ renūciauimus, illecti deprehendimur: quod abluti per baptismum fuimus, nihil nobis profuisse sciamus. De talibus quippe dicit apostolus Petrus: Si refugientes coinquinationes mundi in cognitionem domini & saluatoris Iesu Christi, his rursus impliciti superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat non cognoscere uiam iustitiæ, quam post cognitionem retrorsum reuertī ab eo, quod traditum est illis, sancto mandato. Contingit illis illud ueri prouerbij: Canis reuersus ad suum uomitum, & sus lota in uolutabro luti. Quia itaque nihil profit homini hæc sola baptismi ablutio, si subsecuta fuerint opera diaboli, testatur quidam sapiens & dicit: Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid profuit lautio eius? Tanquam diceret: Qui lauat baptismate ab operibus mortuis, & crimina mortalia post ablutionem admittit, nihil ei profuit quod lotus fuit. Hinc dominus per Isaiam admonet, dicens: Lauamini, mundi estote. Lauatur enim & mundus est, qui & per baptismum præterita crimina diluit, & post baptismum recentia non admittit. Sed quid si contigerit post hanc ablutionem, stolam sordibus peccatorum inquinari? Nullus de uenia desperet, si iteget lauari cupit. Restat enim adhuc & aliud baptisma, quo momentis singulis baptizantur publicani & meretrices. Et quod est illud, nisi fons lachrymarum? In quo uidelicet Maria post multas criminum maculas, & Petrus ablutus est post trīnam dñi negationem. Sequitur:
- Et fecit nos regnum & sacerdotes deo & patri suo.
- ¶ Omnes electi, per hanc sententiam sacerdotes uocantur, qui supra reges fuerant appellati. Quia enim caput membrorum rex & sacerdos est, congruenter & membra capitis, reges & sacerdotes uocantur, quibus per Petrum dñs: Vos genus electum, regale sacerdotium. Ipsi etenim sunt reges, ipsi & sacerdotes, ipsi & altare, ipsi & sacrificium: quia & tumultus carnalium uitiorum contra se insurgentes, ut reges refrenant: & sacrificium mortificationis & laudis, ut sacerdotes, deo immolant: & corda sua igne compunctionis tanquam altare succendunt: & corpus suum à præsentis seculi uoluptatibus mortificant, ut hostia uiua fiant. Quibus per Paulum dñs: Obsecro uos per misericordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem. Dicatur itaque: [Et fecit nos regnum & sacerdotes deo & patri suo.] Ac si diceretur: Unigenitus patris, rex & sacerdos nobis effectus, electos suos quos reges terræ esse constituit, sacerdotes dei ipsius operis effectum monstrauit. Quod autem dicitur, deo & patri, non duæ de trinitate personæ, sed una persona patris insinuari uidetur: quanquam spiritus sanctus secundum promissam intelligentiæ regulam ibi intelligatur. Moris enim diuinæ scripturæ est, ita sæpe de uno quolibet eorum pronunciare. Vnde & Apostolus dicit: Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, deum scilicet & patrem, unam personam assignans patris, tanquam unus idemque & deus pater sit, Inter hæc autem agamus gratias conditori nostro, qui hoc donum accipere
- 1. Petri. 2.*
- Roma. 12.*
- 2. Corin. 1.*

meruimus, qui ex seruitute diabolicæ dominationis ad regnum, & ex ignobili conuersatione ad sacerdotium æternum translati sumus. Respondeamus moribus tantæ pietatis uisceribus, ac pro tantis muneribus, pro tantis beneficijs collatis, dicamus singuli, dicamus omnes, dicamus uocibus corporis, dicamus sensibus mentis:

Ipsi gloria in secula seculorum. Amen.

¶ Cui gloria, nisi ei qui nos reges & sacerdotes fieri uoluit: & ei cui nos reges & sacerdotes effecit, filio uidelicet & patri? Vbi certissime amborum intelligimus charitatem, quæ est spiritus sanctus. Charitas enim dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Bene autem non sibi, sed ei à quo accepit, pro his ecclesia tribuit gloriam. Hinc psalmistæ uocem eius electi dicunt: Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Hinc dominus ad apostolos dicit: Videant uestra bona opera, & glorificent patrem uestrum qui in cælis est. Hinc de Petri passione eundem redemptorem dixisse lohanes refert: Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset deum, Sequitur: Roman. 5.
Psalm. 113.
Matt. 5.
Iohan. 21.

Ecce uenit cum nubibus.

¶ Magnum sacramentum uocabulo nubium significari credimus, quarum mentionem frequenter à spiritu sancto in diuina scriptura fieri cernimus. Cum nube quippe omnipotens deus filios Israel de Aegypto exeuntes præcessit, & ad terram repromissionis perduxit; cum nube super tabernaculum testimonij descendit. In nube gloria eius hominibus apparuit. In monte sancto coram tribus discipulis, incarnato dei uerbo in maiestatis gloria refulgente, Moysen & Eliam nubes lucida obumbravit, ac de eadem nube uox paterna insonuit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Cum nube, uidetur apostolis, cælos penetrauit. cum nube & in fine ueniet, sicut scriptum est: Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Atque post pauca: Hic Iesus qui assumptus est à uobis in cælum, sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in cælum. In nubibus etiam, adueniente domino ad iudicium, secundum Apostoli sententiam, rapient sancti obuiam ei in aëra, & sic semper cum eo erunt. Hoc sane in loco si nubes elementorum secundum literam intelligamus, sciendum nobis est, quia diuersitas nubium erit. Nubes siquidem erit blanda, quæ sanctos obumbrans & protegens, ab igne seculi cremante defendat. Nubes autem erit terribilis, cuius fragoribus, reprobi terreantur, cuius fulminibus opprimantur. Sed quia in hac Apocalypsi non facile iuxta literam quippiam sentiendum est, dicamus de his nubibus, quas in diuinis uoluminibus mystice positas esse cognoscimus, cum quibus etiam ad iudicandum dominum uenturum non dubitamus. In sacro itaque eloquio cum plurali numero nubes ponuntur, prædicatores sanctos designant: cum uero singulari nubes ponitur, aliquam mansuetudinem domini in electos, simul animaduersionis ultionem in reprobos figuraliter exprimit: aliquando uero illuminationem iustorum, simul & obsecrationem reprobos ostendit: aliquam etiam ipsum corpus redemptoris figurat. Nubes enim in scriptura sacra cum plurali numero ponuntur, prædicatores sanctos designant, sicut Isaias propheta de eis admirando testatur, dicens: Qui sunt isti qui ut nubes uolant? Recte autem prædicatores sancti nubes appellantur, quia & munditia mentis leues sunt, & prædicationis guttis corda audientium rigare non desistunt. Cum uero singulari numero nubis nomen interseritur, aliquam mansuetudinem domini in electos, simulque animaduersionem ultionis ostendit in reprobos, sicut in Numerorum libro & historiae liter factum, & mystice figuratum legimus: quia loquente domino ad Moysen & Aaron, murmurauit omnis multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen & Aaron, dicens: Vos interfecistis populum domini. Cumque oriretur seditio, & tumultus increpesceret, Moyses & Aaron fugerunt ad tabernaculum foederis. Quod postquam ingressi sunt, operuit eos nubes, & apparuit gloria domini. Dixitque dominus ad Moysen: Recedite de medio huius multitudinis. etiam nunc delebo eos. Et infra: Iam egressa est ira à domino, & plaga defecit. Ecce etenim dominus fugietes Moysen & Aaron, nube protegit: contra murmurantes uero, ex nube incendij fulmen emittit. In quibus nimis uerbis & actis, patenter innuitur, quia in eo quod fideles famulos, Moysen scilicet & Aaron, dominus in tabernaculo nube protegit, mansuetudo eiusdem patris creatoris atque protectio in electos, per eandem nubem figurat. In eo uero quod iratus fulmen incendij contra aduersarios de nube iaculat, animadu-

uersio ultionis eius in reprobos exprimitur. Aliquā autē eiusdem nubis nomine illuminatio iustorum simul & obsecratio designatur iniquorum, sicut in Exodo & historialiter gestū, & figuraliter gerendum designat: quia populū Israel de Aegypto exeuntē, angelus dñi præcessit cū nube, persequentibusq; Aegyptiis, scriptū est de eo, Tollēs se angelus dñi q̄ præcedebat castra Israel, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis, priora dimittēs post tergum, stetit inter castra Aegyptiorū & castra Israel. Et erat nubes tenebrosa & illuminans noctem, ita ut ad seinuicem toto noctis tempore non ualerent accedere. Quod mirum ualde est. Si nubes tenebrosa erat, quō noctem illuminabat, nisi quia & populo Israel fulgoris lumen præbebat, & Aegyptiorū oculos excæcabat. Quod uidelicet iusto internoq; dei iudicio & quotidie agitur, & in nouissimis agi creditur: ut unde electi illuminantur, inde reprobī obtenebrent. Aliquā uero nubis uocabulo corpus dñi exprimit, sicut propheta de eodem testatur, dicens: Ecce sedet dñs super nubem leuem, & ingreditur in Aegyptū. Sedere etenim dño super nubem leuem atq; in Aegyptum intrare, ē, assumptā carnem ex beata uirgine, diuinitatis suæ potentia p̄sido mortalibus ostendere. Quæ s. nubes recte leuis esse describitur, quia nimis in carne redēptoris nostri nullius peccati grauitudo reperitur, quantum in similitudinem carnis peccati apparuisse p̄hibetur. Cum istis siquidem nubibus uenturū esse ad iudiciū humani generis redēptorem, ueraciter fatemur. Veniet enim cum nubibus p̄dicatorum, sicut de illo per p̄phetā dñ: Ecce ueniet dominus ad iudiciū cum senioribus populi sui. Veniet autē cum nube mansuetudinis, simulq; uindictæ ultionis: quia & iustos ab ira furoris sui misericorditer regens, blande ad regnū uocabit: & reprobos iudicio damnationis seueriter ad laci p̄funda minabit. Illis namq; dicet: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. istis autē, Discedite à me maledicti in ignem æternum, q̄ p̄paratus est diabolo & angelis eius. Veniet uero cum nube illuminationis & obsecrationis simul: quia & electos diuinitatis suæ luce perfundet, quorū uox in psalmo resonat, dicens: Apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen: & reprobos mancipabit in tenebras exteriores, de quibus sub persona unius impij alibi dñ: Tollatur impius ne uideat gloriā dei. Rursumq; in euāgelio: Tollite eum, & ligatis manibus & pedibus ei, mittite eum in tenebras exteriores. Quæ uidelicet nubes illuminationis atq; obsecrationis, sicut in Exodo legimus, agit ut toto noctis tpe filij Israel atq; Aegyptij ad seinuicem non possint accedere. Vbi proculdubio Origenis impiū dogma uacuatū est, cū æternæ noctis infinito spatio nec iusti ad impiorum, nec iniqui ad iustorum consortia transire posse narrantur. Vnde & in euangelio chaos magnum inter utrosq; positum perhibetur, ne de utrisq; partibus sibi unq̄ appropinquare posse credantur. Veniet etiā cū nube, atq; in nube corporis sui, ut simul eum & electi & reprobī in iudicio aspicientes cognoscāt, sicut scriptum est: Videbit omnis caro salutare dei nostri, Vnde hic quoq; apte subiungitur:

Et uidebit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

¶ Omnem sane oculum usitato scripturæ uocabulo, pro omni homine positū hic esse cognoscimus. Omnis itaq; oculus eum uidebit, subaudis, omnis homo quicumq; tūc surrexerit, siue ad uitā, siue ad mortem. Non autē animalium, quibus nō est datum post mortem resurgere: quia nec eis post mortis ruinā uitalis spiritus remanet, quibus solus sanguis ad uitam proficit. Videbit uero eum omnis oculus, dictū est, in forma serui, in qua ab impijs iudicatus est: non in forma diuinitatis, quæ ab ipsis uideri non pōt. Quæ tñ uisio filij hominis, non ut prius humilis, sed ualde excelsa cunctis apparebit. Vnde & alterius translationis interpres, ita exposuit, dicens: Videbit illum oīs terra talem. Ac si diceret: Talem eum tunc omnes uidebunt, qualem hic positum impij futurum non credebāt. de cuius secundi aduentus potentia, idem iudex uenturus loquitur, dicens: Sicut fulgur exit ab oriente, & paret usq; ad occidentem, ita erit aduentus filij hoīs. Et rursum: Cum uenerit filius hoīs in gloria sua & patris & sanctorū angelorum, tūc cōgregabuntur ante eum omnes gentes. Videbunt tunc incredulæ nationes ac falsi Christiani, quis & quant⁹ fuerit, quem in humilitate positum audire noluerunt, Videbunt iudæi & milites Pilati,

Exodi. 14.

Isaie. 19.

Isaie. 3.

Matt. 25.

Psalm. 35.

Isaie. 26. iij.

Acta Lxx.

Matt. 25.

Exo. 14.

Luce. 16.

Isaie. 40. iij.

Acta Lxx.

Matt. 24.

Luce. 9.

Matt. 25.

cutus potentia & magnitudinis fuit, quem illudentes crucifixerunt. Videbunt autem non ut iam sicut prius contemnunt, irrideant, insultent ac latentur: sed ut paueant, gemant, lugeant & tristentur. Cum enim talem uiderint, qualem autem non credebant, aut credentes, eius praecepta contemnebant: contemnentes, falsa seipsum securitate decipiebant: omnes semetipsos sera poenitentia lamentabuntur. Vnde nunc quoque congrue subditur:

Et plangent se super eum omnes tribus terrae.

¶ Quos ante per oem oculum, & qui Christum pupugerunt, designauerat: hos nunc, omnium tribuum facta mentione, demonstrat. Et notandum quod tribus cum terrae ad ditamento ponantur, terrena utique desiderantes, auaritia studentes, elationi succumbentes, honoribus extollescentes, in luxurijs degentes, quibus uidelicet terribiliter dominus minatur, dicens: Vae uobis diuitibus, quia habetis consolationem uestram. Quibusque rursum uane letatibus, per sententiam asperae inuectionis ait: Vae uobis qui ridetis nunc, quia plorabitis & flebitis. Quis autem sermo, quod eloquium, quae lingua huius planctus infelicitatem exprimere ualet? Vbi & si amarissimae sint lachrymae, indulgentiam tamen inuenire ultra minime possunt. Pulsabunt siquidem miseri ad ianuam regni, dolentes atque lugentes, dominationemque ingeminantes, pulsabunt & dicent: Domine domine, aperi nobis. Sed ab intus illis respondeat: Amen dico uobis, nescio uos qui estis. Discedite a me operarii iniquitatis. illic erit fletus & stridor dentium. Cuius autem rei dolore selugeant, aperitur cum dicitur: [Plangent se super eum omnes tribus terrae.] Tanquam aperte diceretur: Et si multarum miseriarum luctus ibi erit, ad comparisonem tamen fletus ex uisione claritatis Christi, nullus erit. Magis enim tunc dolebunt infelices pro eo quod talem perdiderunt dominum, quam quod in tam atrocissimum inciderint tormentum. Hinc Habacuc eidem uenturo iudici dicit: Videbunt te, & dolebunt populi. O si nunc praesentiae Christi peregrinatione dolerent, o si nunc amore Christi incessanter lugerent, ne eis postmodum ipsa gloria ultionis eius fieret in luctum atque tormentum. O si remouerent homines amorem seculi a cordibus suis, & conditorem seculorum totis amplecterentur charitatis uisceribus. ea uero fide quae per dilectionem operatur, pollentes, ad contemplandam charitatis eius faciem quem diligunt, passibus tenderent intuitum. Ad quam nimis sitienter Psalmista anhelabat, cum diceret: Sitiuit anima mea ad deum uiuum, quando ueniam & apparebo ante faciem dei? In cuius manifestatione satiandum se post huius uitae arumnam atque egestatem perhibet, cum ei de satietate sanctorum dicit: Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Ad cuius sine dubio nouissimi aduentus claritatem, luminaria caeli tenebrescent, elementa omnia ignis calore tabescent, cuius potentia uirtutes commouebuntur, caeli ut liber inuoluentur. Ad cuius uocem, in ictu oculi mortui suscitabuntur. Et quis hic tantus, quis hic tam terribilis? Ille certe, ille, quem superbi atque elati in humilitate positum contempserunt, cuius uerba pro nihilo aestimada duxerunt. Ille inquam, qui primum mitis & occultus aduenit, qui tanquam ouis ad immolandum ductus fuit, qui ut agnus coram tondente se tacuit: siluit, nec aliquis eum in plateis clamantem audiuit. Ille utique, qui conuitia, opprobria, irrisiones, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit. O homines, si talem qualis uenit, contemnitis: qualis uenturus est, cur non formidatis? Veniet certe tempus & prope est, quando is qui humilis apparuit, excelsus adueniat: qui prius ut agnus siluit, postmodum ut pasturiens clamat: & cuius nunc patientiam contemnitis, iram excipietis, quando partem claritatis eius non ut gaudeatis, sed ut doleatis aspexeritis. Ne autem uerba dei effectum habere dubitetis, cum interpositione ne iuramenti ea quae prolata sunt, autor huius reuelationis affirmat, qui protinus subdit:

Etiam amen.

¶ Quod enim est apud Latinos etiam, hoc apud Hebraeos amen. utrumque autem ad uerbum affirmandi est. Tanquam ingeminando diceret: Verum est, uerum est. Verum itaque est quod dictum est. Omnino uerum est, mutari non potest. Plangent se super eum omnes tribus terrae. [Etiam amen.] Sequitur:

Ego sum & omega, principium & finis, dicit dominus deus, qui est, &

b iij

Luce. 6.

Luce. 6.

Matt. 25.

Matt. 7.

Haba. 3.

Psal. 41.

*fontem

uiuum

Psal. 16.

Isaia. 34.

2. Petri. 3.

Isaia. 53.

Isaia. 42.

Matthaei. 12.

qui erat, & qui uenturus est omnipotens.

2. Corin. 13.
Psalm. 77.

Isaie. 43.

Iohan. 1.

Ibidem.

Iohan. 8.
Roma. 10.

Hic manifeste declaratur, quia Iohannes ea quæ in hac reuelatione narrauit, non à se ipso protulit, sed ille per eum uerba formauit, cuius nunc personam in se loquentem introducit. Sic denique Paulus quia non ex seipso loqueretur, insinuauit dicens: An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Sic etiam Dauid ait: Attendite populus meus legem meam, inclinate aurem uestram in uerba oris mei. Non enim lex Dauid, aut populus Dauid: sed personam ex quo loquebatur assumens, ipsius autoritate loquebatur, cuius aspiratione replebatur. Hoc plane significant alpha & ω, quod principium & finis. Nam alpha apud grecos initium est elementorum, ω uero finis eorundem. Principium itaque Christus dñs, non quo in natura diuinitatis, ut Arrius mentitur, initium habeat, sed quo ab illo omnis creatura initium existendi accipiat. Finis uero non quo deficiat, sed quo ipse quasi terminus omnia concludat. Quamobrem ipse principium sine initio, ipse finis sine defectu. Ipse principium, quia nullus ante illum, sicut idem ipse per Isaiam testatur, dicens: Ante me non est formatus deus, & post me non erit. Ego sum, ego sum dñs, & absque me non est saluator. Hinc etiam omnipotens uocatur. Vel certe α & ω, principium & finis uocatur: quia ipse est & deus ante secula, & homo in fine seculorum. Videmus autem utrum huic sensui Iohannis euangelium attestet, cuius hæc reuelatio esse cognoscitur. In eo idem Iohannes ita exorsus est, dicens: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ecce alpha principium. Quicquid post pauca infert & dicit: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ecce ω finis. De hoc principio, ipsum principium Iudæis loquitur, dicens: Ego principium, qui & loquor uobis. De hoc fine Paulus testatur & dicit: Christus finis legis, ad iustitiam omni credenti. Hoc autem quod seipsum & esse & fuisse & uenturum esse pronunciat, qualiter intelligendum sit, supra iam diximus. Sequitur:

Ego Iohannes frater uester & particeps in tribulatione & regno & patientia in Christo Iesu, fui in insula quæ appellatur Patmos, propter uerbum dei & testimonium Iesu Christi.

Actuum. 9.
Colo. 1.

Matt. 25.

Luce. 1.
Luce. 17.

1. Corin. 15.

Matt. 18.
Psalm. 144.

Isaie. 43.

Si genus in specie attendamus, hoc loco Iohannes & specialiter suam, & generaliter ecclesiæ ferre uidetur personam. Iam enim (ut in præfatione huius operis prælibauimus) tunc in illo erant, ad quorum personam idem Iohannes ista describebat. Notandum uero quod & tribulatio & regnum & patientia, quadam in Christo Iesu connexionem sibi adhareant. Sed aliud hoc ad membra, aliud ad caput, aliud referendum est ad utrumque: tribulatio scilicet ad membra, regnum autem ad caput, patientia uero ad utraque. Quod tamen totum in uno Iesu reperitur. An non tribulationem patiebatur caput in membris, cum de caelo clamaret: Saule Saule, quid me persequeris? Unde & idem Saulus iam ex persecutore prædicator effectus, dicebat: Compleo ea quæ defunt passionum Christi, in carne mea. Ecce tribulatio Iesu in membris. Attendamus nunc regnum Iesu in capite quod est ipse. Ipse enim dñs ac redemptor noster, in fine dicturus est electis suis: Venite benedicti patris mei. percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. Venite membra, regnate post tribulationem in capite, quia ego regnum uestrum. Non enim aliud, sed seipsum daturus repromisit membris suis, sicut scriptum est: Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis. De hoc regno idem discipulis loquitur, dicens: Amen dico uobis, quia regnum dei intra uos est. Ipse denique regnum, ipse possessio erit electorum, cum deus erit omnia in omnibus. Attendamus quoque patientiam in utrisque, in capite scilicet & in membris. Quis itaque ad ueniam post culpas rediret, nisi hunc dñi patientiam misericorditer ad poenitentiam expectaret? Cui uidelicet secundum euangelicam parabolam dicimus: Patientiam habet in me, & omnia reddam tibi. De quo etiam per Psalmistam dñs: Misericors & miserator dñs, patiens & multum misericors. Mala siquidem nostra patitur, sed conuersionem nostram patienter expectare uisetur, An non mala nostra patiens tolerat, & tolerans, si conuertamur, indulgentiam pollicetur, quod per prophetam clamat & dicit: Verumtamen seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuiisti mihi laborem in iniquitatibus tuis, Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter

me, & peccatorum tuorum non recordabor? Hanc patientiam incarnatum dei uerbum ostendit in actis, quam prius docuerat uerbis, cum in cruce positus, pepercit suis persecutoribus: *Lucæ. 23.* quique ab ipsis iniurias suscipiens, benignissime tolerauit; quibusque nihil aliud quam mansuetudinis uerba respondit. alapas, sputa, flagella sustinens, ut mirissimus agnus obmutuit. & multa alia, quæ de illo nec ut dignum est exprimere ualemus, nedum (quod peius est) imitari conamur. De hac patientia, ipse omnium patientissimus conditor, discipulos alloquitur, dicens: In patientia uestra possidebitis animas uestras. Hinc Petrus admonet, dicens: Patientes estote usque ad aduentum domini. Hinc Paulus ait: Patientes estote ad omnes. Hinc per Solomonem dicitur: Melior est patiens fortis. Et rursum: Vir patiens loquitur uictorias. Ecce etenim tribulatio & regnum præsto sunt; sed nisi quis hic positus patientiam studuerit, tribulationem pro Christo sustinere non ualet. Si uero tribulationem pro Christo sustinere nolu- *Lucæ. 21.* erit, ad gaudia regni non pertinet. Vnde et Apostolus dicit: Si non cõpatimur, nec cõ *Iaco. 5.* regnabimus. Sola ergo principaliter, ut idem egregius prædicator docet, patientia in presenti est necessaria: in qua et animæ possidentur, et tribulationes illatae tolerant, per quã & regnum *1. Thes. 5.* sempiternum consequitur. Solicite itaque considerandum est, quia tres hereditatum uncias *Prouerbi. 16.* introducit Iohannes, quibus se participem esse ostendit. i. tribulationem, regnum et patientiam. Sed media hæc. i. regnum, possideri non potest, nisi et hæc tribulatio exercuerit, & illuc patientia defenderit. Quid autem per insulam Patmos, quæ fretum interpretata sonat, in qua *Prouer. 21.* Iohannes exilio relegatus erat, quoniam hæc reuelationem cernebat, nisi persecutionum angustias designat, quas siue ille tunc passus est, siue ecclesia postea pertulit, cuius figuram ipse gerebat? Sed siue ille, siue ista tribulationum fluctibus circumdatur, metallo dantetur, huc illucque egredi non permittatur: calum tamen inhabitans, mysteria diuina contemplatur. Sic denique Paulus pressuræ uinculis colligatus, dicebat: Nostra conuersatio in caelis est. Et rursum: *Roman. 8.* In omnibus tribulationem patimur, sed non derelinquimur: derisimur, sed non perimus. Quibus scilicet uerbis, imo exemplis, discimus: tanto magis dei sanctos celestibus propinquare, quanto amplius pro redemptoris nomine tribulationibus contigerit arctari. Quo contra iniquos et mala similiter sapissime pati, & post passionem non coronari, sed condemnari. Non enim facit poena sanctos, sed iustitia. Similia plerumque sustinet iustus, similia & iniustus. Sed iustus propter iustitiam coronatur, iniustus uero propter iniquitatem damnatur. Hinc Psalmista exorat, dicens: Iudica me deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Vnde hic quoque Iohannes, ut ostenderet cuius rei merito, siue ipse, siue electorum ecclesia tribulationibus angustetur, repente subiunxit:

Propter uerbum dei & testimonium Iesu Christi.

Electi enim dei in eo uirtutum culmen se posse ascendere confidunt, si propter rectitudinem praua patiantur. Ceteri: si aliquid pro suis erratibus sustinent, nequaquam se propterea beatos existimant, sed magis illud ipsis suis iniquitatibus deputant. Et econtra infirmi quilibet dum plerumque uel modicum quod pro iustitia nolentes sustinent, impatientiæ stimulis agitati, dicunt se nequaquam in his quæ patiuntur, doluisse. si excessum suum pro quibus illa patiuntur, agnouissent. Quos bene Petrus apostolus admonet, dicens: Non patiamur quis uestrum tanquam homicida, aut fur, aut maledicus, aut aliena appetens, sed tanquam Christi discipulus. Hinc dominus generaliter omnibus dicit: Beati estis cum maledixerint uos homines, & dixerint omne malum aduersum uos, mentientes propter me. Gaudete in illa die & exultate. ecce enim merces uestra multa est in caelo. Siue ergo Iohannes, siue electorum ecclesia, non ideo beati, quia pressuris angustati: sed quia propter uerbum dei & testimonium Iesu Christi, subaudis quia et diuinitatem uerbi, & humanitatem eius, fide & moribus prædicant. Sequitur:

Fui in spiritu in dominica die.

Hinc iam singulatim de specie, singulatim dicendum est de genere. Non itaque Iohannis spiritus carnem funditus deseruit, quoniam hæc reuelationem uidit, quoniam hæc sacramenta penetrauit: sed tamen in extasi positus, ab omni sensu carnis abstractus fuit. Nec aliquid per corpus uel uidere, uel audire, uel sentire, uel intelligere potuit: ac sic quodammodo & in carne & extra carnem, caelestia contemplanus fuit: quia & corpus quod sine spiritu non uiuit, tunc in Iohanne mortuum non fuit, & tamen sicut dictum est, nil per corpus uel uidit, uel audiuit, uel sensit, uel

intellexit. Spiritui autem eternitatis, adhæsit spiritus Iohannis. Ab spiritu docere, assumptus fuit spiritus docendus. Vnde & tam magna, tam alta, tam mystica, tamque profunda intueri potuit spiritus hominis. Notandum uero quod idem Iohannes non in sabbato, sed in dominica die in spiritu fuisse se dicit: quia nimirum iam uetus illa quæ mortē operabatur, lex transierat: & noua quæ uiuificat, in Christi resurrectione claruerat: atque corporalis illa uacatio sabbati, in spiritalem animarum requiem conuersa uigebat, quando ille hæc sacramenta cernebat. Hæc de specie. Nunc dicamus de genere. Quia itaque sancta ecclesia in electis suis facta carnis spiritu mortificat, ut in nouæ uitæ conuersationem assurgat, proculdubio in spiritu & dominica die se esse demonstrat. Vnde & ipsidem electis Apostolus dicit: Vos in carne non estis, sed in spiritu. Si autem Christus in uobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus uero uiuit propter iustificationē. Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, habitat in uobis: qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, propter inhabitantem spiritum eius in uobis. Vel certe in spiritu & in dñica die sunt oēs electi: quia hinc inde tentationibus afflictī, per afflatum sancti spiritus, de gaudio futuræ resurrectionis hilarescunt. Vnde idem quoque egregius prædicator, qui electos mundo mortuos ostenderat, spe futuræ resurrectionis quodammodo iam uiuificatos demonstrat, cum dicit: Qui conresuscitauit & confedere nos fecit in cælestibus. Sequitur:

Et audiui post me uocem magnam tanquam tubæ, dicentis: Quod uides, scribe in libro.

Sicut Iohannes in spiritu positus, spiritalia audiuit: sic ea quæ ad eum sonuit uox, spiritalis fuit. Sed quærendum nobis est, quod dorsum spiritus eius habere potuerit, quod claustra corporis per contemplationē egressus, atque spiritu eternitatis ad uidenda cælestium alta mysteria fuerat subleuatus. Neque enim per corpus ista uidit, ut post dorsum corporis, aliquid auribus corporis audiret. Quamobrem à magno intellectu non uacat, quod in spiritu raptus, non ante, sed post se uocem audit. Quod si gratia illuminante, abdita huius loci penetremus, iuxta quandam rationē, & faciem & dorsum in ipsa spiritus cōtemplatiōe inuenimus. Ut enim ipse aperire dignatur, qui hæc Iohanni per angelum ostendit, uidetur nobis facies spiritus illius fuisse, ipsa uis diuinæ cōtemplationis, qua ad ea quæ in ante sunt, uidenda extendebatur: dorsum uero, obliuio de præsentibus, ex quibus diuino spiritu eductus uidebat. Qui idcirco cælestibus intentus, uocem in his quæ oblitus fuerat, audiuit: ut faciē mētis ad ea cōuerteret: & quæ uidebatur auditoribus p̄ futura, in libro scriberet. Sic autē ei dñs: [Quod uides, scribe.] Ac si diceretur: Quod uisurus es, scribe. Necdum enim aliquid uiderat, sed tantum ad audiendum subleuatus fuerat. Denique post hanc admonitionem, sicut ipsa testatur reuelatio, uidit, quod angelo dictante ecclesiis scripta mādauit. Sic plane ista cōiungimus, ut nō tēporis inītiū, sed ordinē uisionis in ipsa spiritus subleuatione fateamur. Ac si ei ipsa uox diceret: Ea quæ in spū dei uidere incipis, atque ut eadē uisa scribere debeas, à me admoneris: in his quæ per spiritū subleuatus reliquisti, subaudis in terris, uel gesta uel gerenda sunt. Hic enim ubi me audis sine sono sonantē, hic Christus in terra ex uirgine natus, hic passus, hic sepultus, hic est à mortuis suscitatus. Hic membra eius quotidie ex noua nupta, quæ uirgo appellatur & sponsa, nascunt: hic patiuntur, hic sacro baptisinate sepeliuntur, hic à morte animæ per uiuificantē spiritū suscitant. Ad me ergo conuertere: quia hic uel acta uel agenda sunt, quæ uidens, ut stylo p̄sequi debeas, admone ris. Quod si in Iohāne hoc loco ecclesiā intelligere debemus, imo certe quia debemus, de Christi ac sua copula uocē audit post se. i. à lege & p̄phetis, ut est illud: Erunt duo in carne una. Atque illud: Quasi sponso imposuit mihi mitrā, & quasi sp̄sam decoratā corona. Vox autē hæc siue in Iohāne, siue in ecclesia, recte magna uocat: quia non de mediocribus, sed de summis quibusque sacramentis loquitur. Quæque ideo tubæ cōparat, quia nimirum per ora p̄dicantiū diffunditur. Vnde & cuilibet eorum dñs: Quasi tuba exalta uocem tuam. Quæ etiam in Iohanne ecclesiam admonet, ut ea quæ uidet, in libro scribat, tanquam subaudias, in memoria mētis recōdat. Nam & dominus & ecclesia plerumque in sacro eloquio libri nomine designantur, ut est illud: Libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est uita, Paulus quoque apostolus spiritalem legē in tabulis cordis carnalibus spū dei

Roma. 8.

Ephē. 2.

Gene. 2.

Isaia. 61.

Isaia. 58.

Apocal. 20.

2. Cor. 3.

scriptam asserit. In qua etiam præmissa iussione, exterior librorum conscriptio apte cōplectitur: ut quod intus spiritus dei uiui scribit, foris stylo manus exaret. In eo autem, quod unam eandemq; præmissam iubentis uocem, & sine sono ad Iohannem sonuisse, & cū sono per ora prædicantiū ad aures ecclesiæ peruenisse docuimus: à ueritatis tramīte non recessimus, cum prædicatores sancti multa intus sine sono uocis audiant, quæ foris per linguæ officium proferunt. Fitq; ut una eandemq; spiritalis locutio & intus audiat sine sono uocis, & foris proferatur cum strepitu carnis. Atq; ideo cum intus audiat, tubæ comparatur: quia hoc quod foris per illam futurum est, demonstratur. Nam aliter ad prophetas diuina uox sonuit, aliter per prophetas, cum hoc sint foris locuti prophetæ, quod dominus est intus locutus ad prophetas: quia & ad illos lingua spiritus, & per illos lingua carnis uerba formauit: quanquam nec illud possit absurdum uideri, idcirco diuinam uocem tubæ comparari, non tantum quia exterius ad aures corporis pulsatur, sed quia intus aurem cordis erudit. Siue autem speciei seu generi, quid uox eadem præcipiat, audiamus. Deinde sequitur:

Et mitte septem ecclesijs quæ sunt in Asia, Epheso, Smyrnæ, Pergamo, Thyatiræ, Sardis, Philadelphię & Laodiceæ.

¶ Quamquā superius in septenario sacratoq; numero uniuersalem ecclesiam, siue sanctarum scripturarum autoritate, siue argumentis fidei ostendisse me recolam: libet tamen adhuc in his nominum ecclesiarum interpretationibus consona uoce quæ ad angelos fit, earundem ecclesiarum actus, totius ecclesiæ quæ ex electis & reprobis constat, demonstrare. Ephesus itaq; interpretatur uoluntas, siue consilium meum. Et cuius alterius uoluntas, uel cuius consilium, nisi illius qui reprobatur consilia gentium, reprobatur autem cogitationes populorum, & reprobatur consilia principum, consilium uero illius in æternum manet. Quid autem ad hæc dicturi sumus? Nunquid non sola Ephesus uoluntas est & consilium dei? Nonne potius omnis electorum ecclesia, quæ cuncta sua opera cum uoluntate & consilio dei peragit, quæ etiam quotidie ad patrē uoce capitis sui clamat: Non mea uoluntas, sed tua fiat: & cui à domino per prophetam dicitur, Non uocaberis ultra derelicta, & terra tua non uocabitur amplius desolata: sed uocaberis uoluntas mea in ea, & terra tua inhabitabitur? Cui etiam exhortationis sermo alibi fit, eiq; dicitur: Audi consilium, & suscipe disciplinā, ut sis sapiens in nouissimis tuis. Et rursum: Omnia fac cum consilio, & post factum non pœnitebis. Quo cōtra reprobis dominus dicit: Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Et rursum: Væ qui profundī estis corde, & à domino absconditis consilium. quorū sunt in tenebris opera: & dicunt, quis uidet nos? & quis nouit nos? Quibus rursum per prophetam ex persona domini dicitur: Non est uoluntas mea in uobis, ait dominus. Sciendū uero est, quia hæc uoluntas ad charitatem pertinet, consilium uero ad correctionem. In illo etenim perfecte uoluntas est dei, qui non timore pœnali, sed uoluntarie, sed sponte, creatori se subdit. Vnde scriptum est: Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine. Ille uero qui nec amore, nec timore ad seruitium dei conferre se uult: sed potius permanere in prauitatis suæ consilio, agente diuina clementia, fit ad eum correctionis sermo, ut reiecto errore, consilium salutis percipiat. Quod uidelicet alij ad uitam prædestinati, suscipiunt: alij ad mortem præsciti, contemnunt. Hoc consilio correptus est Saulus, atq; ex lupus factus est agnus. Consiliū siquidem erroris inierat, ut nomē Christi de terris deleteret. Sed consilium suscepit correctionis, ut quem insequeretur prædicaret, prædicans uapulareret, atq; eius stigmata in corpore suo ubiq; portaret: & cætera, quæ de illo ad imitandū penē cunctis sunt difficilia. Hoc etiam consilio, minime corrigendus, exhortatus est impius Nabuchodonosor. Deniq; cum ei Daniel propheta somniū deiectionis eius interpretando manifestasset, ad extremum intulit, dicens: Quamobrem consilium meum rex placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. Nam & in locutione quæ ad huius ecclesiæ fit angelum, uoluntatem charitatis, & consilium correctionis insertum inuenimus: uoluntatem scilicet charitatis, in eo quod ei diuina uoce dicitur: Scio opera tua, & laborem & patientiam tuam. Et iterum: Patientiam habes, & sustinuisti propter nomē meum, nec defecisti. Consilium uero correctio-

Ephesus.
Psal. 32.

Matth. 26.
Isaia. 62.

Prouer. 19.
Ecc. 32.
Prouerbi. 1.
Isaia. 29.

Malachia. 1.

Psal. 55.

Daniel. 4.

Apo. 2.

- Apocalyp. 2.* nis, in eo quod eidem testatur: Habeo aduersus te pauca, quod charitatem tuam pristina
Smyrna. reliquisti. Memor esto itaq; unde excideris, & age poenitentia, & prima opera fac. Smyr-
Psalm. 95. na, in latinum sermonem uertitur, canticum eorum. Canticum uero quorum nisi electo-
Iohan. 15. rum: Et quod est hoc canticum, nisi mandatum nouum? Hinc Psalmista admonet, dicens:
Iob. 35. Cantate domino canticum nouum, catate domino omnis terra. Quod uidelicet ecclesiae
Ieze. 2. uniuersali nullus fidelium dubitat conuenire, quae modo diligendo deum & proximum,
Isaie. 65. cantat canticum nouum, id est, adimplet mandatum nouum. Ad cuius membra domi-
Apocalyp. 2. nus in euangelio dicit: Mandatum nouum do uobis, ut uos inuicem diligatis. In futurum
Iob. 35. autem hymnidicis sociata angelorum choris, perfectius atq; huberius id ipsum decantat
Ieze. 2. in exultatione, ubi ei iam non dabuntur carmina in nocte, sed in die perenni. Quo con-
Isaie. 65. tra huic electorum catico, impiorum uae futurum, Iezechiel propheta subiungit, qui de
Apocalyp. 2. uolumine sibi ostenso dicit: Et erant in eo scriptae lamentationes, & carmen, & uae. Lame-
Perzgamum. tationes scilicet in hac aeterna poenitentium, carmen autem in futura beatitudine laeta-
Psalm. 74. tium: uae quoq; impiorum, in aeterno supplicio gementium, Hinc per Isaiam prophe-
Lu. 14. & 18. tam a dno dicitur: Ecce serui mei laetabuntur pra exultatione cordis, & uos clamabitis
Apocalyp. 2. pra dolore cordis, & pra contritione spiritus ululabitis. Quod utrunq; uno uersiculo co-
Perzgamum. prehenditur, cum in locutione quae ad huius ecclesiae fit angelum, dicitur: Qui uicerit,
Psalm. 74. non laedetur a morte secunda. Ac si diceretur: Qui in Christo antiquum aduersarium ac
Lu. 14. & 18. praesens seculum superauerit, ad uae impiorum non perueniet: quia hoc carmen electorum
Apocalyp. 2. assumet, ut scilicet illis sine fine dicentibus uae, isti sine termino alleluia resultent. Per-
Thyatira. gamum in nostra lingua interpretatum, sonat diuidendi cornua eorum. Cornua uero
Isaie. 60. quorum, nisi Christi & diaboli? Quid itaq; in cornibus Christi, nisi regnum eius quod est
Matthaei. 5. ecclesiae? Quid uero in cornibus diaboli, nisi ipsius etiam regnum, quod est congregatio
Ibidem. impiorum? Audi denique diuisionem cornuum. Scriptum quippe est: Omnia cornua
Ephe. 5. peccatorum confringam, & exultabuntur cornua iusti. Audi adhuc apertius, quae sit di-
Isaie. 9. uisio cornuum. Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hinc
Luca. 1. discernitur, hinc diuiditur regnum Christi, regnumq; diaboli. Humilitate scilicet eleua-
Iohan. 1. tur regnum Christi, superbia deicitur regnum diaboli. Eleuatur siquidem cornu super-
Philip. 2. biae contra humilitatis cornu. Sed quamlibet eleuetur, ab eo superat: quia Christus prin-
 ceps humilitatis, in humilibus regnans, mansuetudine sua diabolum in reprobis exupe-
 rat. Dicitur namq; & ad huius ecclesiae angelum: Scio ubi habitas, ubi sedes est sathanas:
 & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Ecce cornua Christi & cornua dia-
 boli permixta, sed audi diuisionem cornuum. Habes, inquit, illic tenentes doctrinam Ba-
 laam. Quid enim aliud est, hinc tenentes fidem Christi, illinc tenentes doctrinam Balaam
 ostendere, nisi diuisionem inter cornu & cornu facere? Sicut itaq; per sedem sathanas, il-
 lo in loco tenentes doctrinam Balaam designantur: sic per eos sedes Christi exprimitur,
 qui fidem eius firmiter tenere narrantur. Thyatira, dicitur illuminata. Et quae alia il-
 luminata intelligitur, nisi illa cui a domino per Isaiam dicitur: Surge illuminare Ierusa-
 lem, quia uenit lumen tuum? Et ad cuius praedicatores ipsa lux illuminans, per semeti-
 psam in euangelio dicit: Vos estis lux mundi. & Non potest ciuitas abscondi supra mon-
 tem posita: neq; accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum,
 ut luceat omnibus quae in domo sunt. Et, Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uide-
 ant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in caelis est. Bene autem illumi-
 nata uocatur, ut meminerit se tenebras fuisse. Vnde & ad eius membra Paulus aposto-
 lus dicit: Fuiſtis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino. Hinc per Isaiam rursum
 dicitur: Gentium populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam. Sedentibus
 in regione umbrae mortis, lux orta est eis. Hinc Zacharias ait: Illuminare his qui in tene-
 bris & in umbra mortis sedent. Hinc per Iohannem dicitur: Erat lux uera, quae illumina-
 nat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Vbi cum audis omnem hominem,
 non a toto totum, sed a toto partem intelligere debes. Omnem hominem, subaudis praes-
 destinatum ad uitam, illuminandum ad iustitiae fidem. quia & ea quae hac luce illuminata
 lucet, utiq; in tenebris peccatorum lucet, sicut per egregium praedicatorem quibusdam
 dicitur: In medio nationis praeuae & peruersae, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo

do, uerbum uitæ continent. Hoc etiam in sermone qui ad angelum huius ecclesiæ dirigitur, positum inuenimus, lumen scilicet iustitiæ ac fidei, in eo quod ei dicitur: Noui opera tua & charitatem & fidem & ministerium & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus. Tenebras uero iniquitatis, in eo quod phibetur mulier Iezabel sanctis admixta, dei seruos nocte fornicationis decipere. Sardis, latine sonat principii pulchritudinis, tanquam subintelligas, eidem principi aptata ac præparata. Et quis iste princeps est pulchritudinis, nisi ille de quo per Psalmistam dicitur: Speciosus forma per filijs hominum. Quis iste princeps est pulchritudinis, nisi ille cui in Canticis canticorum sponsa ipsius loquitur, dicens: Ecce tu pulcher es dilecte mi, ecce tu pulcher. Quæ autem ista est, huic principi pulchritudinis aptata ac præparata, exhibita quoque uel subornata, nisi illa de qua eidem principi propheta dicit: Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumamicta uarietate. Cui etiam in Canticorum cantico sodales dicunt: Murenulas aureas faciemus tibi, uermiculatas argento. Quæ est ista principi decoris aptata, nisi illa cui per Isaiam ab eo dicitur: Confurge confurge, induere fortitudinem tuam Sion, induere uestimentis gloriæ tuæ Ierusalem ciuitas sancti, quia non adiiciet ultra ut pertranseat per te incircuncisus & immunus. Cuius uidelicet pulchritudo, ad comparisonem alterius sceditatis proponitur, cui certissime per Isaiam dicitur: Descende, sede in puluere uirgo filia Babylon, sede in terra, non est solum filiæ Chaldaeorum, quia ultra non uocaberis mollis & tenera. Tolle molam, & mole farinam. Denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum tuum, reuela crura, transflumina. Reuelabitur ignominia tua, & uidebitur opprobrium tuum. Hærum duarum species, quibus boni ostenduntur permixti cum malis, in locutione quæ ad huius ecclesiæ prædicatorem profert, scripta cernimus: ornatum selectorum, quod ad comparationem reproborum, pauci uocantur, in eo quod ei dicitur: Habes pauca nomina in Sardis, quod non iniquauerunt uestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis, quoniam digni sunt. Deformatate uero reproborum, in eo quod permittitur: Scio opera tua, quia nomen habes quod uiuas, sed mortuus es. Philadelphia, interpretata dicitur saluans hæreditatem domino. Quæ itaque alia est hæreditas domini, nisi electorum ecclesia, quæ diuino adiutorio seipsam saluare contendit. Hanc enim hæreditatem, quam antiquus hostis per gustum ligni uetiti sub peccato uenundauerat: dei filius incarnatus, proprio sanguine redemit. De quo nimirum peruersi uineæ cultores dicunt: Hic est hæres. Venite, occidamus eum, & nostra erit hæreditas. De hac hæreditate, paterna uoce dicitur: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessiōnem tuam terminos terræ. Ipsa enim est ager dei, ipsa uinea dei: quæque seipsam per prædicatores suos ita saluare satagit, ut damnum deo per negligentiam torporem non inferat: ut scilicet nullis pressurarum grandinibus, nullis terrorum pluuijs, nullis comminationum coruscis, nullis infidelitatum pruinis, nullis persecutionum aestibus corda auditorum aratro euangelicæ prædicationis sulcare ut agrum desinat, fodere ut uineam desistat, spinas ac tribulos uitiorum eradicare intermitat. Vnde autem ad hanc seruandam hæreditatem ita robusta persistit, nisi quia patientia illa uiget, de qua omnibus electis dicitur: In patientia uestra possidebitis animas uestras. Quamobrem in locutione quæ ad huius ecclesiæ angelum dirigitur, audire meretur: Quia seruasti uerbum patientiæ meæ, & ego te seruabo ab hora tentationis, quæ uentura est in orbem uniuersum, tentare inhabitantes terram. Vbi scilicet & saluantium hæreditatem domini à tentatione liberatio, & dissipantium eam casus, in ipsa tentatione monstratur. Laodicea uertitur in nostram linguam, tribus amabilis domino: siue, fuerunt in uomitu. Quæ nimirum interpretatio nominis, permixtos bonos cum malis in ecclesia ostendit. Quæ autem tribus alia amabilis domino intelligitur, nisi uniuersalis ecclesia, de qua per Paulum dicitur: Christus dilexit ecclesiam, & seipsum dedit pro ea. Qui uero uertuntur in nauisam uel uomitum, nisi omnes reprobi, qui in corpore Christi non possunt trahi. De quibus Psalmista loquitur, dicens: Expelle eos, quoniam exacerbauerunt te domine. Vtrorumque autem personas, in sermone qui ad huius ecclesiæ prædicatorem dirigitur, insertas inuenimus. De amabili namque tribu ei dicitur: Ego quos amo, arguo & castigo. De odibili uero nauisam prouocante, talis ad eundem locutio profertur: Quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere eo ore meo. Ecce in his interpretationum nominibus, scripturarum etiam

Sardis.

Psalm. 44.

Cant. 1.

Psalm 44.

Cant. 1.

Isaie. 52.

Isaie. 47.

Apocalyp. 3.

Ibidem.

Philadelph. 1.

Genes. 3.

Matt. 21.

Psalm. 2.

Luc. 21.

Apoc. 3.

Laodicea

Ephesi. 5.

Psalm. 5.

Apocalyp. 3.

Ibidem.

am alitrinsecus sanctarum occurrentibus testimonijs, uniuersalis ecclesia ostenditur, quæ ex electis & reprobis hominibus constare permixta uidetur. Sequitur:

Et conuersus sum, ut uiderem uocem quæ loquebatur mecum.

¶ Hic liquido claret, nō corporalem, sed spiritalem uocem Iohannem audisse: quam non ut audiat, sed ut uideat conuersum se dicit. Quod utiq; iuxta corporis sensus impossibile esse cognoscitur. Iuxta uero spiritalem mentis subleuationem, per omnia possibile quia is qui spiritu diuinitatis ad summa contemplanda rapitur, non aliud illi est audire q̄ uidere, nec aliud uidere q̄ audire: sed hoc illi est audire quod uidere, hoc uidere quod audire. Quod etiam huius historiae scriptor sapissime ostendit, cum dicit: Et uidi & audiui hoc uel illud. Si autem ab specie ad genus recurrimus, ecclesia in Iohanne ut uocem uideret, conuersa narratur: & quia mētis desiderio ad patriarcharum uerba, legis & prophetarum semet contulerat, ut effectum rei, quod idem de sponsi sui suisq; sacramentis prædicant, & adimpleta iam cerneret. Vnde & alibi optando anxia dicit: Osculetur me osculo oris sui. Et quia diu dilata desideria quandoque ad uotum perueniunt, bene illic subiungitur: quia meliora sunt hubera tua uino. Ipsum enim iam cernebat, ipsiq; loquebatur, cuius prius oscula requirebat. Vnde quoq; recte subinfertur:

Et conuersus, uidi septem candelabra aurea, & in medio septē candelabrorum aureorum, similem filio hominis.

¶ Et quid per septem candelabra aurea, nisi apertissime ipsa septiformis ecclesia designatur, in cuius medio similis filio hominis apparuisse describit, dominus uidelicet Iesus Christus, qui natus ex uirgine, saepe seipsum filium hominis uocauit? Idcirco autem hoc in loco non iam filius hominis, sed similis filio hominis appellat: quia deus c̄ta morte, iam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur. uel certe propterea similis filio hominis uocatur, quia non cum peccato, sed in similitudine carnis peccati natus, inter homines apparuit. Bene autem in medio apparuisse perhibetur: quia omnes q̄ in circuitu eius sunt, offerunt munera. Hinc Isaias latari ecclesiam admonet, dicens: Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel. Hinc Iezechiel ait: Ut sciant gentes q̄a in medio Israel ego sum, Hinc Psal-

mista ait: Suscepimus deus misericordiam tuam in medio templi tui. Hinc eadem misericordia suscepta loquitur, dicens: Vbi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Recte quoq; septiformis ecclesia in septem aureis designatur candelabris: in quibus & septiformis spiritus sancti operatio per numerum, & æternæ sapientiae claritas per aurum figuratur. Non solum autem, sed etiam effectus candelabrorum, longanimitatem ecclesiae inter mundi pressuras demonstrare uidetur. Sicut itaq; aurum per ignem probatum, percussionebus productum, candelabrum efficitur: sic sanctorum ecclesia igne tribulationis ad purum excocta, tentationum ictibus in longanimitatē extēta consummatur. Hanc electorum ecclesiam igne tribulationis excoquendam aspexerat Isaias propheta, cum loqueretur: Dixit dominus cuius ignis est in Sion, & caminus eius

Canti. 1.

Ibidem.

Romani. 6.

Roma. 8.

Psalm. 75.

Isai. 12.

Ioel. 2.

Psalm. 47.

Matthæi. 18.

Isai. 31.

in Ierusalem. Cui etiam à domino per eundem prophetam dicitur: Conuertam manū meam ad te, & excoquam ad purum scoriā tuā, & auferam omne stannū tuū. Quamq; ad tolerandas passiones ita roborat, dicens: Cum ambulaueris per ignem, non combure ris, & flamma non ardebit in te, quia ego dominus deus tuus, sanctus Israel, saluator tuus. Illud autem nobis sciendum est, quia sicut in septem candelabris generalis ecclesia, sic in simili filio hominis, eadem designatur ecclesia. Et sicut in simili filio hominis, forma ecclesiæ: sic in septem candelabris, filij hominis inuenitur persona. quia & in septem candelabris maximum & principale candelabrum, & in simili filio hominis, ipsa inueniuntur candelabra. Vna itaq; est Christi ecclesiæq; psona, quæ & in septem candelabris, & in simili filio hominis constare uidetur. Idem em̄ dominus, qui uestitus podere, in medio candelabrorum apparuit, indutus est ipsa candelabra. Quamobrē hoc est uestis ipsius summi pontificis, quod sunt septem candelabra: quia & uestis eius & candelabra, unam designant ecclesiam, quam dominus indutus esse cognoscitur, sicut per Paulum dicitur: Vt exhiberet sibi ipse gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, ac per hoc cum in utrisq; partibus .i. & in candelabris & in simili filio hoīs, unum sit genus, .i. generalis Christi ecclesiæq; persona: propter figuratas tamen locutionis tropicæ causas, hoc ipsum ita diuiditur in partes uel species, ut in aliquibus speciebus genus etiam inueniatur expressum. Et ut apertius id ipsum exprimere ualeamus, ita potius iungitur genus generi, ut certis locis modo in genere species, modo in specie genus inueniatur insertum. Certis autem propter subtiles minutias, & eloquij diuini altitudinem, liquido genus non possit in specie demonstrari, quod facilius uideri q̄ exprimi potest. Libet autem ad hæc confirmanda qualiter genus in partes uel species diuidatur, uel potius genus generi iungatur, ex alijs diuinis uoluminibus ostendere. Diuiditur itaq; genus in partes uel species, imo certe genus iungit generi, ut arca Noë & octo animæ intra eam. Nam & per solam arcam sine additamento octo animarum, generalis ecclesia figuratur: & per solas octo animas, quæ intra ipsam saluātur, sine additamēto arcæ, ipsa nimirum tota designatur ecclesia, cum & præfata arca Noë, & octo animæ intra eam, una sit ecclesia. Vnde est illud quod dominus per prophetam dicit: Habitatores Ierusalē & uiri Iuda, iudicate inter me & uineam meam. Habitatores enim Ierusalem, ecclesia: ipsaq; Ierusalem, ecclesia. Necnon & uiri Iuda, ecclesia: & uinea domini sabaoth, ecclesia: cum habitatores Ierusalem, ipsaq; Ierusalem, necnon & uiri Iuda ac uinea dñi, una sint ecclesia. Hinc est & aliud, quod secundum Apostolum, in domo magna uasa aurea & argētea esse describuntur, cum eadem uasa sint domus magna. Hinc est etiam & illud: Exite de medio eius qui fertis uasa domini. cum idem ipsi qui uasa ferunt, sint uasa domini. Hinc est quoq; & illud: Quis ascendet in montem domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundo corde. cum & mons domini, & locus sanctus eius, ipsi sint innocentes & mundicordes. Sic, sic nimirum (sicut supra iam dictum est) nunc inter septem candelabra quæ sunt ecclesia, in filio hominis eadem describitur ecclesia: cum idem filius hominis & septem candelabra, una sit capitis & corporis persona. Vnde & per legem atq; Apostolum sermo propheticus testatur: Erunt duo in carne una. Quodq; idem beatus Apostolus exponens, ait: Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Illud uero qd̄ supra ad caput referendum diximus, .i. quia Christus resurgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur: idcirco iam non filius hominis, sed similis filio hominis uocetur, potest quadam ratione etiam ad mēbra referri. Quod enim caput nostrum morte deuicta uiuus ab inferis resurrexit, resurgens quando uoluit cælos penetravit, nosq; secundum Apostolum diuina gratia conresuscitauit, & confedere fecit in cælestibus, non solum ad ipsum, sed etiam ad nos pertinet, quod idem similis filio hominis appellatur, qui & si nondum re, tamen iam spe cum Christo resurreximus, iam per fidē in cælestibus cum illo sedemus, quem sub tali habitu describit Iohannes, ut dicat:

Vestitum podere.

Podes siquidem græce, latine autem pedes dicuntur. Quid itaq; per poderem, nisi uellem talarem (id est, usq; ad pedes, accipere debemus? Quæ, Zacharia attestante, sacerdos

talís esse cognoscitur. Quid quoq; per hanc, nisi & specialiter caro redemptoris, & generaliter omnis designatur ecclesia? Singulari quippe suæ carnis hostia Christus sacerdotis um gessit, quando se crucis patibulo pro nobis offerens patri, seipsum crucifigi permisit. Quæ scilicet sacerdotis uestis, usq; ad talos est: quia corpus eius quod est ecclesia, usq; ad nouissima membra, ea quæ desunt passionum Christi adimplet. Ipse enim quotidie ueraciter patitur, qñ corpus eius aliquid pati probatur. Vnde & sedens in caelo, clamabat: *Actuum. 9.* Saule Saule, quid me persequeris? Vel certe uestis ei usq; ad talos, fuit op⁹ charitatis usq; ad passionem mortis. quo passuro, ab euangelista præmittitur: Cum dilexisset suos qui in mundo erant, in finem dilexit eos. De quo etiam, *Iſaia* interrogante ac dicente, q's est iste qui uenit de Edom, tinctis uestibus de Bosra, diuina uoce respondetur: Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Ac si ei diceretur: Is qui in diuinitatis suæ natura speciosus forma est præ filiis hoim, in similitudine carnis peccati sine peccato apparens, iter uitæ præsentis peragit: quia caro quam sumpsit ex hominibus, iter est ipsius. Quicq; & si fatigatus ex carnis infirmitate sedet, tamen ex diuinitatis fortitudine ultra homines esse uidetur. Quia uero hanc uestem quam sine peccato indutus fuit tempore passionis, idem propheta cruentam aspexit, eidem summo sacerdoti quasi conqui-
Iſaia. 63. rendo dicit: Quare ergo rubrum est indumentum tuum? Ac si diceret: Si in diuinitate tua speciosus forma præ filiis hominum, in nostra quoq; humanitate sine peccato apparuisti, cur ad passionem crucis uoluntarius accessisti? Ad hæc ille respōdit: Torcular calcaui solus. Quasi ei ad cuncta congruenti responderet, dicens: Quia me speciosum in mea, sine peccato autem in tua natura iter præsentis uitæ peragranter uidisti, in multitudine fortitudinis meæ eandem carnis infirmitatem ad cuncta quæ uolui roborantem aspexisti: ac per hoc cur sponte mori sine debito mortis uoluerim, conquisisti. Hæc sola causa extitit, quia torcular solus calcare potui. i. mortem qua calcatus sum, conculcare. Nullus etenim mortalium immortalitatis stolam reciperet, nisi ego autor uitæ, in crucis patibulo hanc quoq; meam rubram efficerem. Quicq; sicut nouo more ex uirgine natus, nouo ordine deus hominem indutus, sic nouo more apparui cunctis. De quo cum *Iohannes* diceret, conuersus uidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorū aureorum similem filio hominis, uestitum podere, subiunxit dicens:

Et præcinctum ad mamillas zona aurea.

Daniel. 10. ¶ In ueteri testamento legimus Danieli dominum præcinctum apparuisse, sed in renibus, ipso attestante qui ait: Leuaui oculos meos & uidi, & ecce uir unus uestitus lineis, & renes eius accincti. In nouo autem Iohanni per angelum apparens, non iam in renib⁹, sed in pectore cinctus ostenditur. Quid itaq; per cingulum renis, nisi restrictio carnalis fornicationis? Quin uero per zonam pectoris, nisi cohibitio cordis luxuriæ designatur? Sed cum constet, redemptorem nostrum nec corporis, nec cordis luxuriæ tactum, quid est quod & in renibus in ueteri testamento à propheta, & in pectore in nouo à Iohanne cinctus perhibetur: nisi quia duplex præcinctio illa, non ad caput, sed ad membra redigitur? Quia igitur in priori testamento adulterium solummodo corporale per legem cohiberi uidetur, idcirco propheta in renibus cinctus ostenditur. Quia uero testamenti sequentis munditia, cordis etiam luxuriam frenat: propterea idem ipse qui in eo nouus homo apparuit, cinctus in pectore uenit. Quem bene zona aurea stringit: quia quisquis supernæ patriæ ciuis est, non iam timore supplicij, sed amore supernæ claritatis immunditiam deserit. De his duabus frenandis fornicationibus idem redemptor noster in euangelio ad discipulos ait: Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ecce renes accincti. Sequitur & dicit: Ego autem dico uobis, quia qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, mœchatus est eam in corde suo. Ecce pectus præcinctum. Quod autem ad eosdem in nouo iam testamento dicitur, Sint lumbi uestri præcincti: sciendum nobis est, quia quisquis adhuc fornicationem carnis non frenat, ad uitæ ueteris hominem pertinet. Et ideo in talium persona ipsi sancti prædicatores lumbos præcingere iubentur, ut consequenter balteo spiritualis præcepti, in pectore ualeant constringi. Iam enim apostoli carnis immunditiam deseruerant, quando ista in aliorū persona audiebant. Pos-

sunt autem hæc & aliter intelligi. Nam is qui apparuit angelus, ad mamillas præcinctus aduenit. Et quid per angeli mamillas, nisi duo testamenta figurantur? Vnde & in Canticis canticorum de domino & ecclesia legimus: Duo hubera tua, duo hinnuli caprea gemelli, qui pascuntur inter lilia. Et rursum: Hubera tua similia botris. Vnde & idem Iohannes, cuius hæc est apocalypsis, super pectus domini tanquam huberibus alendus, in coena recubuisse describitur. Quid uero per zonam auream, nisi electorum ecclesia figuratur? Quæ idcirco per auream zonam designatur, quia charitate quæ uinculum perfectionis est, domino unitur. Zona itaque aurea ad mamillas angelus præcingitur: quia redemptor noster ab spiritalibus uiris in duobus testamentis charitate complectitur. Ille namque qui mortalium oculis substractus sedet ad dexteram patris, quotidie ab electis præcingitur in duobus testamentis. Ibi enim inuenitur, cum legitur: ibi præcingitur, cum & lectio nem fides & opus sequitur. Vel certe ad mamillas zona aurea angelus præcingitur: quia electorum ecclesia ex duobus populis ueniens, hebraico scilicet & gentili, charitatis compage in Christo unitur. Sequitur:

Cant. 4. 7

Cant. 7.
Iohan. 13

Caput autem eius & capilli erant candidi tanquam lana alba & tanquam nix.

¶ Possunt hæc ad utraq; referri, ad redemptorem scilicet nostrum, & ad eius ecclesiam. Ut autem de ipso prius loquamur, quid eius aliud caput esse credit, nisi deus pater? Vnde & per Paulum dicitur: Caput Christus. Cuius nimirum antiquitas atque æternitas, iuxta humanæ consuetudinis locutionem, in candore capitis demonstratur, Daniele attestante qui ait: Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedet. Vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. Ut autem de patre hoc dictum intelligi deberet, in subsequētibus dicit: Aspiciebam in uisione noctis, & ecce cum nubibus quasi filius hominis ueniebat, & usque ad antiquum diem perueniebat. Cum enim tale aliquid in deo secundum essentiam naturæ suæ non sit, quid aliud in candore capillorum exprimere uoluit, nisi (ut dictum est) antiquitatem æternitatis, si tamen in eo antiquitas dici potest, imo quia propter nos paruulos ita dici oportet. Metas enim nostræ capacitatis spiritus sanctus considerauit, qui per Danielelem ita de æternitate patris loqui uoluit. Ut uero hæc etiam ad ecclesiam referamus, quid esse aliud caput eius æstimatur, nisi ipse suus redemptor, Paulo rursum attestante qui ait, Caput uiri Christus: Et iterum, Ipse est caput omnium ecclesiarum. Cuius capilli, quid aliud quam præcellæ dignitatis membra corporis designantur, quæque propter innocentiam ouis & agni, ipsius uidelicet redemptoris, non immerito lanæ albæ comparantur: propter resurrectionem uero corporis, quæ præcessit in capite, recte niui assimilantur. Et quia utrunque caput in se ostendit, innocentiam scilicet ac resurrectionem, quorum unum nunc in præsentis tempore imitandum fidelibus præbuit, aliud uero in futurum expectandum perdocuit: idcirco non solum capilli, sed & ipsum caput lanæ albæ & cadore niuis simile perhibetur. Quia itaque innocentia mansuetudinis per candorem lanæ figuretur, exponi nulla necessitas cogit. Nam propter quid oues uel agni uocantur electi, quibus dicitur: Ecce ego mitto uos sicut oues in medio luporum: & iterum, Ecce ego mitto uos sicut agnos inter lupos, nisi propter innocentiam? Quia uero resurrectionis futura claritas cadore niuis designetur, ipse autor resurrectionis indicat, qui futuram ecclesiæ innovationem post huius mortalitatis ærumnâ, ostensurus in monte sancto coram tribus discipulis, uestimenta sua quibus eadem figurabatur ecclesia, in niuis speciem mutauit. Hinc est quod testis resurrectionis eius angelus mulieribus apparens, uestimenta alba tanquam nix figuraliter exhibuit. Vel certe pro eo quod siue per lauacrum regenerationis, seu per internam cordis compunctionem quotidie post maculas delictorum emundantur, sicut scriptum est: Lauabis me, & super niuem dealabor: propterea niui comparantur. Hos itaque Christi capillos adhuc peccatorum contagijs ingentibus nigros, quandoque tamen superna gratia dealbandos aspexerat sponsa, quæ in Canticis canticorum de eodem suo sponso dicebat: Caput eius optimum aurum, comæ eius sicut elatæ palmarum, nigrae quasi coruus. Hinc rursum de seipsa loquebatur, dicens: Nolite me considerare quod fusca sim, quia decolorauit me sol. Ac si alijs uerbis ludæorum contumaciam increparet, dicens: Quia me ingentibus adhuc peccatorum for-

1. Corin. 11.

Daniel. 7.

Ibidem

1. Corin. 11.
Eph. 1. 5.
Coloss. 1.

Matt. 10.

Luc. 10.

Matt. 17.

Matt. 28.

Psal. 50.

Cantic. 5.

Cantic. 1.

Malach. 4. dibus nigram conspicietis, caute ne talem semper esse credentes despiciatis: quia cum in carne apparente capiti meo inhæsero, tanquam lana alba & tanquam nix candida ero. Hoc est enim dicere, decolorauit me sol, subaudi sol iustitiæ, qui timentibus deum oriri descriptur. Potest etiam propter charitatem electorum, quæ ex lana immaculati agni, ex nouo eius mandato in duobus lignis, uidelicet in duobus ipsius mandati præceptis, tanquam uestis nobis nuptialis contextitur, capillorum candor lanæ assimilari. ipsa enim operit omnem nigredinem peccatorum. propter castitatem uero, quæ & corporis & mentis munditia fulget, & calorem uoluptatû carnalium non recipit, niui assimilari, Sequitur.

Et oculi eius uelut flamma ignis.

Apocalyp. 5. Qui itaque sunt isti oculi, nisi illi de quibus longe inferius in hac reuelatione dicitur: Et uidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium & in medio seniorum, agnû stantem tanquam occisum, habentem cornua septem & oculos septem, qui sunt septem spiritus dei, missi in omnem terram: quicquid hoc loco flammæ ignis, alio uero inferius ardētibus comparantur lampadibus, sicut illic dicitur: Septem lampades ardentes ante thronû, quæ sunt septem spiritus dei, de quibus etiâ per Zachariam prophetâ ita pronuntiatur, Isti sunt oculi domini missi in omnem terram. Oculi itaque Christi uelut flammæ ignis, sunt spiritus sanctus, illuminans & accendens corpus eius quod est ecclesia, qui principaliter super ipsum mediatorem dei & hominû requieuisse perhibetur. Quia igitur idem spiritus sanctus ad fidem illuminat ecclesiam, recte oculorû luminibus comparatur. Quia uero quos ad fidem illuminat, in amorem dei cōcremat, bene idem oculi flammæ ignis assimilantur. De hoc igne dñs in euangelio dicit: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut ardeat? Iis denique oculis tota ad fidem ecclesia illuminata, tota in dei amore accensa est, cum illud impletum est, quod de eodem spiritu dictum fuerat: Spiritus dñi repleuit orbem terrarum. Hoc etiam apertissime & ipsius reuelationis & prophetæ uerba testantur, cum & illa de his oculis dicit, qui sunt septem spiritus dei missi in omnem terram: & ille, isti sunt oculi domini missi in omnem terram. Possunt per oculos angeli spirituales in ecclesia designari, qui luce scientiæ eandem ecclesiam illustrant. Vnde & dominus apostolis dicit: Vos estis lux mundi. Qui uidelicet non solum lucet, sed & ardent: quia uerba eorum lumen scientiæ simul & amoris incendium præbent. Possunt etiam per eosdem oculos præcepta dei exprimi, Salomone attestante qui ait: Mandatum lucerna est, & lex lux. Hinc Psalmista ait: Lucerna pedibus meis uerbum tuum dñe, & lumen semitis meis. Quod autem ipsa dei præcepta, quæ lumen scientiæ electis præbent, ignem amoris subministrant: idem Psalmista alibi testatur, dicens: Ignitum eloquium tuum uehementer. Hinc de Ioseph dicitur: Eloquium domini inflammauit eum. Sequitur:

Et pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti.

Apocalyp. 5. Per pedes domini, in sacra scriptura aliquando aternitas eius intelligitur: qua sine mutabilitate prætermeantibus seculorum uoluminibus, decurrentibus etiam mutabilium creaturarum qualitatibus, cui nec præterita transeunt, nec uentura succedunt, fixa ut est stabilitate consistit: aliquando humanitas ipsius, qua diuinitas eius terram tetigit. Aliquando uero apostoli, uel omnes prædicatores, per quos mundi prædicans circuit: aliquando quoque ultima eius membra in fine mundi nascitura, post quæ nulla pars corporis supererit: aliquando etiam exemplum imitationis passionum illius. Hoc autem in loco quam omnes sancti prædicatores recte per pedes angeli possint intelligi, congruentius tamen ad illa nouissima ecclesiæ membra rediguntur, quæ sub antichristo nimio persecutionis incendio sunt excoquenda: sed in morem firmissimi metalli, sine detrimento fidei perduranda. Talis siquidem huius metalli. i. aurichalci perhibetur effectus, quod ac in camino missum, adhibito uehementi incendio, immisso etiam quodam medicamine, ut firmiorem accipiat fortitudinem, & in auri conuertatur fulgor. Quod si ita est, multum effectus ipsius huic nostro intellectui suffragari uidetur. Quanto enim tunc illa nouissimo tempore ecclesiæ membra amplioribus exuruntur tribulationibus, tanto fortiora & clariora redduntur. Et reuera iuxta redemptoris eloquium, erit tribulatio qualis non fuit, ex quo homines esse coeperunt super terram, usque ad diem illam: sed nec fiet.

In qua scilicet ueluti in camino ignis, probabuntur sancti tanquam uile aramentum. sed adhibito medicamine tolerantia, fortiores (ut dictum est) ac clariores reperientur. Quod autem alia translatio aurichalcum Libani posuit, pro eo quod mons iste in Iudaea esse prohibetur: liquido manifestauit, nouissima corporis Christi membra in illis tunc regionibus uehementius esse uexanda camino tribulationis, ubi & dominus eorum crucifixus est ab impijs Iudaeis. Sed sciendum quia ubi uehementius pressurarum ignis ardebit, ibi consequenter & fortiora membra ad tolerandas passiones dominus praeparabit. Exuretur siquidem tunc pedes corporis Christi. sed ut amisso stano uel plumbo. id est scoria delictorum, lapis ille qui abscissus est de monte sine manibus, creuitque & factus est mons magnus, atque impleuit uniuersam terram, firmitus ac robustius eisdem suis aurichalcinis pedibus staturam illam percutiat in parte pedum fictili, confringat atque comminuat, per quam in Danielis prophetia omne designatur seculi regnum. Vnde scriptum est: In diebus regum illorum suscitabit deus caeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur, & imperium eius populo alteri non tradetur. Comminuet autem & consumet uniuersa regna haec, & ipsum stabit in aeternum. Sequitur:

Et uox eius tanquam uox aquarum multarum.

Superius huius qui apparuit, uocem tubae comparauerat: nunc autem uoci aquarum multarum, eandem uocem assimilat. Quid est hoc, nisi quia & prius per paucos praedicatores, qui tubae uocabulo designantur, increpuit, & postea populorum multorum officio resultauit? Aquae enim nomine, in sacro eloquio figurari solent turbae populorum, sicut in hac ipsa Apocalypsi angelica uoce dicitur: Aquas quas uidisti ubi meretrix sedet, populi sunt & gentes & linguae. Quod Daniel quoque propheta apertius indicat, dicens: Et uox sermonum eius ut uox multitudinis. Idcirco ergo uox eius in sono discrepauit, quia (ut dictum est) quod prius pauci praedicatores, hoc postea totus mundus clamauit. Potest autem per uocem similem tubae, praedicatio ueteris & noui testamenti: per uocem uero similem aquarum multarum, charitas intelligi. Quae uox dilectionis ideo tanquam uox aquarum multarum dicitur, quia ab ea cunctae spiritalium doctrinarum uoces prodeunt, sicut de hac ipsa gemina dilectione scriptum est: In his duobus praecipis (id est, in dilectione dei & dilectione proximi) tota lex pendet & prophetae. Hinc in euangelio de autore huius charitatis dictum est: In nouissimo magno die festiuitatis stabat Iesus, & clamabat: Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. Et qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquae uiuae. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Ac si diceret: Qui latitudinem diuinarum scripturarum intelligere scienter cupit, fidei gressibus ad me ueniat: ueniens, spiritum charitatis bibat. deus enim charitas est, eodem spiritu satiatus, operando in me credat, & de interiore hominis eius uentre. id est de methorla cordis spiritalium doctrinarum fluentia manabunt. Quod itaque in euangelio dicitur: Clamabat Iesus, si quis sitit, ueniat ad me & bibat: & qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquae uiuae: hoc in ista reuelatione, & uox eius tanquam uox aquarum multarum. Quia uero de charitate sermo se intulit, libet breuiter strictimque, quae sint doctrinae eius uoces ad mentem reducere, quam difficile sit, a quolibet homine rem tam multiplicem pleniter apprehendi, utpote omnem diuinarum plenitudinem scripturarum. Huiusnamque initium, dilectio dei est, ac dilectio proximi. Sed dei dilectio per tria distinguitur: quia ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota uirtute diligere conditor iubetur. Qua in re notandum est, quod diuinus sermo cum deum diligere praecipit, non solum narrat ex quo, sed etiam informat ex quanto, cum subiungit: Ex tota fortitudine, ut uidelicet qui perfecte deo placere desiderat, sibi de se nihil relinquat. Proximi autem dilectio ad duo praecipia dirigitur, cum & per quendam iustum dicitur: Quod ab alio tibi odis fieri, uide ne tu alteri facias. Et per semetipsam ueritas dicit: Quaecumque uultis ut faciant uobis homines, ita & uos facite illis. Haec est enim lex & prophetae. Quibus duobus scilicet utriusque testamenti mandatis, per unum malitia compescitur, per aliud benignitas praerogatur: ut malum quod pati non uult quisque, non faciens, cesset a nocendi opere: & rursum, bonum quod sibi fieri appetit, impendens, erga utilitatem se proximi exerceat ex benignitate. Sed haec nimirum duo dum sollicita intentione cogitantur, cor ad innumera uirtutum ministeria tendit: ne uel ad

inferenda quæ non debet, ex desideriis inquieta mens ferueat: uel erga exhibenda quæ debet, ocio resoluta torpescat. Nam cum cauet alteri facere, quod nequaquam uult ab altero ipsa tolerare: sollicita se intentione circumspicit, ne superbia eleuet, & usque ad despectum proximi exaltet: deiciat animum, ne ambitio cogitationem laniet: cumque hanc ad aliena appetenda dilatat, angustet: ne cor luxuria polluat, & subiectum desideriis per illicita corrumpat: ne ira exasperet, & usque ad proferendam contumeliam inflammet: ne inuidia mordeat, & alienis felicitatibus æmula, sua se face consumat: ne immoderate linguam loquacitas pertrahat, eamque usque ad lasciuiam obrectationis extendat: ne odium malitia exciet, & os usque ad iaculum maledictionis irriter. Rursum, dum cogitat ut ea alteri faciat, quæ ipsa sibi fieri ab altero expectat: pset nimirum, ut malis bona, ut bonis meliora repondat: ut erga procaces mansuetudinem longanimitatis exhibeat, ut malitiæ peste languentibus gratiam benignitatis impendat, ut discordes ad pacem reducat, ut concordēs ad concupiscentiam ueræ pacis accendat, ut indigentibus necessaria tribuat, ut errantibus uiam rectitudinis ostendat, ut affictos uerbo & compassione mulceat, ut accēsos in huius mundi desideriis restringat, ut minas potentium ratiocinatione mitiget, ut oppressorum angustias quanta ualeat ope subleuet, ut foris resistentibus patientiam opponat, ut intus superbientibus cum patientia disciplinam exhibeat: ut erga errata subditi: sic mansuetudo zelum temperet, quatenus à iustitiæ studio non eneruet: sic ad ultionem zelus ferueat, ut tamen pietatis limitē feruendo non transeat: ut ingratos beneficiis ad amorem puocet, ut gratos quoque ministerijs in amorem seruet, ut proximorum mala cum corrigere non ualeat, taceat: ut quæ corrigi loquendo possunt, eorum silentium cōsensum esse premeat: ut sic ea quæ tacet toleret, ne tñ in aīo uirus doloris occultet: ut sic maleuolis munus benignitatis exhibeat, ne tñ per gratiā à iure rectitudinis excedat: ut cūcta proximis quæ ualeat impendat, sed hæc impendendo non tumeat: ut sic in bonis quæ exhibet, tumoris præcipitiū pauet, ne tñ à bonis exercitatio torpescat: ut sic quæ possidet tribuat, quatenus quanta sit largitas remunerantis attendat, ne cū terrena largitē, suā plusquam necesse est inopiam pauet: & in oblatione muneris, hilaritatis lumen tristitia obscuret. Bene itaque uox singularis Christi, tanquam uox aquarum multarum dñi: quia nimis cū una eademque sit charitas, si mentē plene ceperit, hanc ad innumera uirtutū opera multiformiter accēdit. Cuius diuersitatē breuiter exprimimus, si in electis singulis bonā illius perstringēdo numeramus. Hæc namque primū ecclesiæ membrū Abel docuit, deum præ omnibus esse diligendum, eidemque potiora munera offerenda. Docuit etiam impiū fratrem amare, à quo in typum dñicæ passionis occidendus erat. Quem si non amasset, pculdubio sæuienti resluctasset. Hæc pro eodem Abel natum Seth instruxit, postpositis mundi occupationibus, diuinæ contemplationi inhærere, orationibusque uacare. Hæc Enoch & inter hoīes uiuere docuit spiritualiter, & ad sublimem uitā ab hominibus etiā corporaliter abstraxit. Hæc Noe, despectis omnibus, soli deo placere monuit, atque in arcæ fabrica studio longanimitatis exercuit, & mundi superstitē pia opera exercendo reseruauit. Hæc per Sem & Iaphet humiliter uerenda patris erubuit: & superiecto dorso pallio, quæ non uidebat, abscondit. Hæc Abraam instruxit, ut postposito amore parentum, deū potius diligere agnosceret: agnoscens quod nesciret, iam tunc euangelicus uir obediens exiret: quem etiam in oblatione unigeniti filij, discretionē docuit inter dei amorem & hoīm. Plus enim hunc deū amare cōpulit quam seipsum, cui unicam prolem pro qua solent piī parentes animas suas in mortis periculū mittere, deuotus mactare uoluit. Et certe amabat p cunctis hominibus filiū, cui tñ in oblatione amorē prætulit deī. Quamobrem quia ipsa de qua loquimur charitas, eiusdē Abrahæ dexterā in mortē filij obediēdo extulit, hunc proli innumera gentiū patrem fecit. Hæc Isaac mentem, quia semper ad mūditiā tenuit, caligantibus cæcitate oculis, ad uidenda lōge post uentura dilatauit. Hæc Iacob docuit, ut duarum uel potius quatuor foeminarum maritus, ita debitū carnis cōiugibus redderet, ut uxores diligēs, ad æterna contemplanda amor eius non deficeret. Cui soli pernoctanti angeli occurrūt: cū quo angelus tota nocte luctat, luctans superatur. Compulit etiā hunc pia dilectio, ut amissum bonū filiū medullitus gerneret, & prauorum filiorum præsentiam æquanimiter toleraret. Hæc Ioseph à fratribus uenundatum liberauit, & erudiuit animo illatum seruis

Genes. 4.

Ibidem.

Gen. 5.

Genes. 6.

Gen. 9.

Gen. 22.

Gen. 22.

Gen. 27.

Gen. 29. 30.

Gen. 32.

Gen. 37.

Gen. 39.

tium perpeti, & eisdem post fratribus mente non elata principari: uel potius ita hūc do-
cuit uenditores fratres fortiter interius diligere, ut tamen exterius pro expiatione cri-
minis durius illos exaggerans affligeret. Hinc est quod eorum quosdā uinculis ligat, car-
cere trudit, iuniorē fratrem requirit, quem reductū, pro reatu furati scyphi in seruitium
retinere fingit. Et tū tot tantāq; foris exaggerans, tactus internis uisceribus amore præ-
cipuo, se continere non ualens, ad lachrymas currit: rursumq; lota facie, durus exactor
egreditur, & duriora quā prius loquitur. Quod uidelicet agens, regulam ueræ chari-
tatis imitandam proponit, uerū & nō falsum amorē ostēdit. Hæc Moysen instruxit, sic di-
lectione pximi uigere, ut Israelitis peccantibus, semet morti p eis obijceret, dicens ad de-
um: Si dimittis huic populo peccatum, dimitte. Sin aut, dele me de libro in quo me scri-
psisti. Sic zelo feruere, ut uice dei irascens, uiginti tria millia ex eis una die gladio truci-
daret. Hæc Phinees brachium in ultionem peccantium erexit, ut accepto gladio coeun-
tes transfigeret, & iram dñi iratus placaret. Hæc Iosue animum ita deuinxit, ut humili
eius imperio in figendo sole & luna dominus quoq; obediret. Quem etiam intantū aua-
ritiam cauere docuit, ut nihil ex prædis uel terris hostium, utpote dux populi, præsume-
ret, nisi quod ei ex communi sorte obuēisset. Hæc Samueli & in principatu humilitatē
præbuit, & integrum in deiectione seruauit. qui cum persequētem se plebem diligeret,
ipse sibi testimoniū extitit, quia culmen ex quo deiectus est, non amauit. Hæc Dauid an-
te iniquū regem & in humilitate cōmouit ad fugā, & pietate repleuit ad ueniā: qui per-
secutorē suū & timendo fugit ut dñm, & tū cum potestatem ferendi reperisset, nō agno-
uit inimicum. Hæc Nathan & cōtra peccantem regem in auctoritatem liberæ increpati-
onis sustulit. & cum regis culpa deesset, in petitiōe humiliter strauit. Hæc per Isaiam nu-
ditatem carnis in pñicatione non erubuit: & subducto carnali uelamine, mysteria supna
penetrauit. Hæc Eliam, quia feruoris zelo uiuere spiritaliter docuit, ad uitā quoq; & spi-
ritaliter abstraxit. Hæc Eliseū, quia magistrū diligere simpliciter instruxit, magistri spiri-
tu dupliciter impleuit. Per hāc Ieremias, ne in Aegyptū populus descēderet, restitit: sed
tū & inobedientes diligens, quo descendi prohibuit, & ipse descendit. Hæc Iezchielem,
quia prius a terrenis desiderijs sustulit, post per cincinnum capitis in aère librauit. Hæc
in Daniele, quia regis dapibus gulam compescuit, & esurientium ora leonū clausit. Hæc
tribus pueris, quia in tranquillitate positis incendia uitiorum subdidit, tribulationis tpe
& flammās in fornace temperauit. Hæc septem Machabæos fratres edocuit p testamēto
dei & legibus eius, blandientē simul & terrentē impiū regē despiciere, intrepidōsq; acer-
rimam mortem subire. Hæc Mattathiam, Iudam & fratres eius armauit, ut p dilectione
ciuium nec animabus suis parceret. Hæc ut de sexu muliebrī aliquid loquamur, Iudith,
Esther simili uoce perdocuit. Hæc ut ad noui testamenti patres ueniamus, Stephanum
tam ingeniosa arte erudiuit, & ut prius secum disceptantes Iudæos, incircuncisos corde
atq; spiritui sancto resistentes, zelo dei commotus uocaret: & post paululum, pro eis a q-
bus lapidum ictibus moriebatur, genibus in terram fixis, oraret, dicens: Domine, ne sta-
tuas illis hoc peccatum. Nullus itaq; putet, in illa aspera increpatione charitatē defuisse,
cum exitus rei clamet multum eū amasse, quibus talia zelo cōmotus dicebat. Hæc in Pe-
tro & minis potentum principum restitit fortiter, & in circuncisione submouenda, mi-
norū uerba libenter audiuit. Hæc in Paulo & manus persequentium humiliter ptulit.
& tamen in circuncisionis negotio, longe se impares priores audacter increpauit. Quæ
uidelicet cūcta ut enarrare breuiter potuimus, siue lenia siue aspera, charitatis impulsu a
sanctis agunt: quæq; ego etsi pauper ingenio, ex aliorū diuitijs huberrime aggregaui, oñs
dens nō inaniter uocē Christi aquarum multarum uoci assimilata fuisse. Sequitur:

Et habebat in dextra sua stellas septem.

¶ Quid in his septem stellis intelligere deberemus, is qui apparuit angelus, inferius
exposuit, dicens: Septem stellas quas uidisti in dextera mea, angeli sunt septem ecclesia-
rum. Nobis autem quarendum reliquit, de quibus angelus hoc dixerit. Cuius uidelicet
locutiones, quas ad hos septem dirigit angelos ecclesiarum, si solerter inspicimus, aperte
innuunt, nequaquam hoc loco de illis supernæ patriæ spiritibus mentionem fieri, sed
de sanctis prædicatoribus, de quibus scriptum est: Et angeli pacis amare flebunt, Et

Genesis. 44.

Genesis. 43.

Exodi. 32.

Ibidem.

Numer. 25.

Ios. 10.

1. Re. 7 & 8.

1. R. 24. & 26

2. Regum. 12.

Isaie. 20.

4. Regum. 3.

Ibidem.

Ier. 42. & 43.

Ieze. 8.

Daniel. 1.

Da. 6. & 14.

Daniel. 2.

2. Mach. 7.

1. Macha. 2.

Actuum. 7.

Ibidem.

Isaie. 33.

Malachia. 2.

rursum: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Neque enim in illis caelestis patriae angelicis spiritibus inuenitur aliquid quod reprehendatur, sicut in istis quaedam digne reprehendi, aperta locutione monstratur. Quid quoque tam absurdum, quam si illos per Iohannem reprehendi a quolibet credatur, qui in nullo iam delinquere posse monstratur? Et quid congruentius, nisi illos per hominem redarguere, quibus adhuc inest quod reprehendatur? Quia uero septem non numero sunt, sed significatione uniuersitatis, nimirum omnes ecclesiae praedicatores illa species comprehendit. Quamobrem in significatione non iam septem, sed unus est angelus, id est perfectus ordo praedicantium: sicut septem candelabra non solum septem Asiae ecclesias, sed unam atque uniuersalem ecclesiam designant. Sed & si subtiliter intendimus, in istis septem stellis septem etiam candelabra inuenimus, id est in sanctis praedicatoribus uniuersalem ecclesiam, hoc ipso domino innuente, qui in subsequentiis unum esse & angelos & ecclesias docet. Cum enim de quolibet angelo in principio locutionis dicat, Et angelo ecclesiae illius scribe: atque in fine eiusdem locutionis concludat, Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis: non angelo, sed ecclesiae dicat: ostendit proculdubio hoc esse angelos, quod ecclesias. Sic autem ista coniungimus, ut non speciem uel genus confundamus, sed ut in specie genus, & rursum in genere speciem ostendamus, id est & in septiformi atque speciali praedicantium ordine, septiformem ac generalem ecclesiam: & rursum in septiformi ac generali ecclesia, septiformem, id est atque specialem ordinem praedicantium demonstramus. Non enim possunt separari ab inuicem, quia unum sunt corpus: quodque una est ecclesia, quae in nocte uitae praesentis, siue caelestibus uerbis, siue signis & miraculis, seu bonorum actuum exemplis, uelut astra firmamenti refulget. De quibus nimirum si dominus adiuerit, paulo inferius plenissime disputabimus. Nunc autem quae sit dextera Christi, in qua septem stellae esse perhibentur, regimur. Vt enim paruitas ingenioli mei capit, de xtera eius hoc loco prosumma beatitudine, pro summa prosperitate posita est: quae uidelicet nunc manet in spe, tunc erit in re, quam in futuro agni ab haereticis fuerint separati, & in dexteram principalis agni collocati. Electorum itaque ecclesia in dextera Christi est, subaudi, beata praedestinatione in sortem caelestis uitae futura: ubi iam sinistra non erit, quia infelicitas uel aduersitas nulla nocebit. In hac dextera futuram ecclesiam deus pater praesciebat, cum eidem per Isaiam prophetam loqueretur, dicens: Ne timeas, quia ego tecum sum: & ne declines, quia ego deus tuus confortauit te, & auxiliarius sum tui, & suscipiet te dextera iusti mei. De qua eisdem susceptori Psalmista dicit: Astitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato, circumamicta uarietate. Cuius astantia singula membra tangens, dicturum se esse perhibet cum dicit: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi. Quia uero iustorum ecclesia nunc permixta cum reprobis degit, cum ea in dextera Christi teneri audimus, a toto parte intelligere debemus, quae in futuro ad dexteram locanda, & ab impijs separanda erit. Multi enim sunt uocati, pauci uero electi. Sequitur:

Et de ore eius gladius utraque parte acutus exibat.

Matthaei. 52.

Isaie. 41.

Psalm. 44.

Matt. 25.

Matt. 10.

Ephes. 6.

1. Cor. 5.

Matthaei. 10.

Canti. 5.

2. Corin. 6.

Psalm. 44.

Ieremie. 30.

Quid itaque hoc loco per gladium utraque parte acutum accipimus, nisi praedicationem ueteris ac noui testamenti? Quia enim gladius praedicationem sanctam designet, testatur Paulus, dicens: Et gladium spiritus, quod est uerbum dei. Qui bene utraque parte acutus esse dicitur: quia uidelicet hinc culpas operis, illinc refecat illicitas cogitationes. Vel certe ideo bis acutus uocatur, quia hinc electos dum percutit, a terrenis uoluptatibus abiciens, in nouae uitae conuersationem uiuificat: illinc reprobos feriens, litera occidit. Hinc Paulus dicit: Litera occidit, spiritus autem uiuificat. Hoc gladio iugulantur hi, qui ob amorem patriae caelestis parentes ac carnales propinquos deserunt, domino attestante qui ait: Non ueni mittere pacem in terra, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suum. Hoc certe a sanctis praedicatoribus percussa fuerat sancta ecclesia, quae dicebat: Inuenerunt me custodes qui circueunt ciuitatem, percusserunt me, & uulnerauerunt me. Hoc accinctus Paulus, dicebat: Per arma iustitiae a dextris & a sinistris. Hoc accingi in carne redemptor aspererat Psalmista, cum diceret: Accingere gladio tuo circa femur potentissime. Hoc etiam uersa uice Iudaeorum perfidia fuerat confossa, ad quorum personam dominus per prophetam dicebat: Plaga inimici percussit te, Ac si diceret: Litera occidi te, De quibus in infidelitate perdurantibus,

longe inferius specialiter in hac reuelatione dñ: Ceteri occisi sunt gladio sedentis super equū, qui procedebat de ore ipsius. potest etiā ideo sacrum eloquiū gladius utraq; parte acutus uocari: quia & imperfectos secundum literam exterius informat, & perfectos iuxta mysticum intellectum interius erudit. Sequitur:

Et facies eius sicut sol lucet in uirtute sua.

¶ Quia ut saepe iam diximus, Christus & ecclesia una sunt persona, possunt per faciem eius solis claritate fulgentem, omnes electi designari: non tamen tales quales nunc in presenti uita sunt, sed quales in resurrectione futuri sunt. De quibus in euangelio ipsum caput electorum dicit: Tunc fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. In qua uidelicet sententia, si de sole isto uisibili hoc dictum intelligere debemus; sciendū nobis est, ampliore eum tunc claritatem habiturum, q̄ nunc habere uidetur. Ampliorem etiam & sanctos, cuius futurae claritati comparantur, Isaia attestante qui ait: Et erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus uulnus populi sui. Vnde & hoc loco cum de sole diceretur, sicut sol lucet: additum fuisse arbitror, in uirtute sua. Illud autem uigilanter considerandum est, quia ad comparationem membrorum ita tunc fulgentium, ualde excellentiorem, ualde sublimiorem esse capitis claritatem: quippe cum membrorum suorum ipsum sit sempiterna claritas. Caput enim lumen non illuminatum, membra uero & ipsa lumen, sed illuminata. Vnde scriptum est: Erat lumen uerum quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Quam uidelicet magnitudinem claritatis, ideo post resurrectionē discipulis apparens abscondit, ut eū uel sufferre quiuissent uel agnoscere. Quod si non fecisset, mortalium eum oculus intueri non posset. Deniq; cum adhuc mortale corpus gestaret, claritatem faciei eius quæ ut sol tunc refulsisse perhibetur, cum se coram tribus discipulis in monte transfigurauit, idem ipsi ferre non ualuerunt: quanto minus possent, si eis ostenderet postquam resurrexit à mortuis, non iam ut sol uel septies sole, sed multo amplius refulgentem? Quid autem ista de domino loquimur, cum nec angelorum uel animarū sanctarum cum æterno sole fulgentium, nos adhuc miseri atq; mortales, fulgorem sustinere ualeamus, nisi obtutibus nostris ipsam uisionis formam abscondendo quodammodo obumbrēt? Sed hæc melius intelligimus, si pro quadam significatione dicta ad caput referamus. Quid itaq; per faciem angelī, nisi manifestam redemptoris in carne presentiam, qua loquebatur hominibus facie ad faciem, intelligere debemus? Quæ scilicet recte per solem designatur, quia habet & ipsa sicut sol iste uisibilis, ortum & occasum, atq; iterum ortum post occasum. Ortum, scilicet natiuitatem per carnem: occasum autem, mortem in carne. Rursumq; ortum post occasum, resurrectionem post mortem. De huius solis ortu per prophetam dicitur: Vobis qui timetis dominum, oriatur sol iustitiæ. De huius uero occasu Psalmista testatur, dicens: Iter facite ei qui ascendit super occasum. Super occasum nāq; ascendit, quia unde occubuit, inde surrexit. Cuius ortum post occasum, probatissimus Iob in spiritu præuidebat, cum diceret: Rursum post tenebras spero lucem. Iam autem sol iste ortus, iam ad occasum uersus, ad ortum iterum fuerat reuersus, indeq; meridianas conscenderat horas, quando ista Iohannes cernebat, id est, iam dominus in carne natus, iam passus, iam suscitatus, iam in cælos ascenderat, ipsaq; eius natiuitas, passio ac resurrectio, totum claruerat per orbem. Et idcirco nō simpliciter sicut sol, sed sicut sol lucet in uirtute sua, facies angelī refulserat. Sequitur:

Et cum uidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus.

¶ Iohannes hoc loco generalem membrorum formam assumit. Angelus uero non ita sicut supra, generaliter capitis & corporis, sed solius capitis specialiter personam gerit. Quid autem hoc in loco pedes designant angelī? non utiq; uel redemptoris nostri prædicatores, uel ultima eius membra sicut superius, sed indicia passionis eius, sed signa itineris eius, sed exempla imitationis eius. Hinc Petrus ait: Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius. Quid itaq; est, Iohannem ad pedes angelī tanquam mortuum cadere, nisi ecclesiam mundo & uitis mortuam, Christi uestigia imitari? Dicatur ergo: Cum uidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mor-

Apocal. 19.

Matth. 13.

Isa. 30.

Iohan. 1.

Marci. 9.

Malach. 4.

Psal. 67.

Iob. 17.

1. Petri. 2.

tuus.] Ac si electorum ecclesia dicat: Cum unigenitum dei filium pro me incarnatum, passum, & suscitatum agnouissem, siue scilicet in apostolis corporeis oculis, seu in subleuantibus membris meis fidei luminibus, mox mūdo moriens, ad imitanda uestigia eius memetipsam prostrauī. Bene autem non mortuus, sed tanquam mortuus, Iohannes ad pedes angeli cecidisse describitur: quia & si electi ut redemptoris sui passionem possint imitari, mundo & uitis moriuntur, deo tamen spiritaliter uiuere comprobantur. Hinc & Paulus ait: Viuo autem iam nō ego, uiuit uero in me Christus. Hinc fidelibus dicit: Obsecro uos per misericordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem. Vel certe propterea non mortuus sed tanquam mortuus, ad pedes angeli Iohannes cadit: quia sancti uiri & si pro Christo morte afficiunt tota die, tamen spe futura resurrectionis iam uiuunt cum Christo. Vnde idem quoque egregius prädicator dicit: Mortui estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Non solum autem, sed & in ipso Iohannis casu humilitas ecclesie commendatur: quia & si carnem domat, uoluptates illicitas frenat, humilitate tamen ad imitanda Christi uestigia pertingit. Sequitur:

Et posuit super me dexteram suam, dicens: Noli timere.

¶ Magna legentium debet esse cautela, ne in sacro eloquio unam eandemque rem, maxime in figuratis locutionibus, uno semper modo accipi posse sperent: sed pro qualitatibus locorum, diuersa significari cognoscant. Paulo namque superius per dexteram angeli, in qua figuratim septem stellae uisae describuntur, futurae prosperitatis intelleximus beatitudinem: quae iam nihil habebit aduersitatis, nihil miseriae, cum ab hoedibus oves fuerint separatae. Nunc autem non ipsum angeli dextera significat, sed aliud quiddam, sicut & pedes eiusdem superius uel sanctos praedicatores, uel ultima ecclesiae membra. In praecedenti autem uersiculo, exempla imitationis passionum Christi designant. Quam frequens uero in alijs uoluminibus haec reperiatur consuetudo, praecessores nostri, qui magnificeatissime sacras scripturas enodauerunt, frequenter ostenderunt. Quid itaque hoc loco per dexteram angeli, nisi praedicatores figurantur? Hinc enim per Moysen dicitur: In dextera eius ignea lex. Ac si diceretur: In sanctis praedicatoribus doctrina spiritus sancti, quae in tabulis cordis carnalibus spiritu dei scriberetur, super apostolos idem spiritus in igneis linguis apparuisse describitur. Siletur plane, quid angelus dexteram suam super Iohannem, imo potius Christus per angelum super ecclesiam ponens, fecerit. Sed certa ratione colligimus, quia siue illum, seu ecclesiam in illo à terra leuauit. Vnde Daniel quoque similem penè huic cernens uisionem, ait: Leuaui oculos meos, & uidi. & ecce uir unus uestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolithus, & facies eius uelut species fulgoris, & oculi eius ut lampas ardens, & brachia eius & quae deorsum usque ad pedes, quasi species aeris candentis, & uox sermonum eius ut uox multitudinis. Atque post pauca: Ecce, ait, manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. Quid itaque est, angelum super Iohannem tanquam mortuum ad pedes suos iacentem, manum ponere, eumque (si tamen ita est) à terra erigere, nisi dominum redemptorem nostrum, ecclesiam suam imitantem passionem eius, à cordis mœrore ad spem futurae gloriae per sanctos praedicatores exhortando leuare? Quasi enim dextera Christi super fidelium corda pressurarum angustijs uallata, ut ad spem futurae remunerationis erigerentur, Paulus positus fuerat, cum exhortando dicebat: Non sunt condignae passionem huius temporis ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis. Intelligat etiam lector meus, non me dixisse ecclesiam ab imitatione passionum Christi submotam, in eo quod eam à pedibus eius dixi erectam: sed pro illatis passionibus, ad gaudia caelestis patriae cor eius subleuat. Bene autem illic additur: [Noli timere.] Ac si electorum ecclesiae diceretur: Erige mentis obtutum in passionis certamine ad futura praemia: & accepta desuper fidutia, humanum timorem audacter longe propulsa. Audi denique similia in euangelio, per quod credidisti: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Hinc Petrus admonet, dicens: Charissimi, nolite pauescere ardore accedenti uobis in tentatione. Nolite trepidare, quasi noui aliquid contingat. sed quotiescunque comunicatis Christi passionibus, gaudete, ut & in aduentu gloriae eius gaudeatis exultantes, Quod si impropere uobis Christus, beati estis, quoniam nomen gloriae & uir

Gala. 2.

Roma. 12.

Colo. 3.

Matt. 25.

Deut. 33.

2. Corinth. 3.

Actuum. 2.

Daniel. 10.

Ibidem.

Roman. 8.

Matt. 10.

1. Petri. 4.

tutis dei super uos regescit. Hinc rursus autor salutis nostræ ad discipulos ait: Beati estis cum maledixerint uobis homines, & dixerint omne malum aduersum uos mentientes, propter me uel nomen meum. Gaudete in illa die & exultate, ecce enim merces uestra multa est in cælo. Hinc Paulus ait: Et si abundant tribulationes nostræ, abundat etiam & consolatio nostra, Sequitur:

Matt. 5.

Lucæ. 6.

2. Corin. 1.

Ego sum primus & nouissimus, & uiuus fui & mortuus, & ecce sum uiuens in secula seculorum.

¶ Hinc manifestissime declaratur, cuius specialiter personam iste gesserit angelus, q̃ Iohanni hæc reuelatus apparuit. Et certe sicut uerba ipsius reuelationis indicant, angelus fuit qui ad eum ista perlatur⁹ aduenit, sed in angelo dominus apparuit. Nulli enim alio quæ nunc in isto uersu narrantur, nisi redemptori nostro nato & passo ac suscitato, competunt. Ipse etenim primus, quia per ipsum in diuinitate facta sunt omnia: ipse nouissimus, quia in ipso restaurantur omnia. Ipse primus, quia ante ipsum nullus: ipse nouissimus, quia intra ipsum omnes. [Et uiuus fui] ait. Ac si diceret: Vel ante susceptam humanitatem in diuinitate, uel ante mortem in carne. [Et mortuus.] subaudis post natiuitatem carnis in carne. [Et ecce sum uiuens in secula seculorum] uidelicet post resurrectionem carnis in carne. Inter hæc autem considerare libet, quanta sit pietatis compassio, quanta spes consolationis: tanquã mortuo diceret, uiuus fui & mortuus. Nihil enim pietate plenius, nihil affectione congruentius: quàm quod sibi similem in morte suum dominum audiret is, qui tanquam mortuus pauebat. Ac si caput corpori diceret: Nolite membra pauere pro capite pati, cum ego caput uestrum, prius pro uobis mori non dubitauerim. Quin potius attendite, quia post mortem uiuit uita uestra quæ constat in capite, exemplum uobis ostendens quandoq; in gloriam resurgendi, si modo uano timore non recesseritis de corpore. Sequitur:

Et habeo clauēs mortis & inferorum.

¶ Quid congruentius clauium nomine, q̃ potestas diuini iudicii exprimitur? Quam uidelicet nullus effugere ualet, quia cunctos ut clauis includit, quanq̃ ad tempus occulta dispositione quibusdam potestas nocendi aperiri uideatur. Hinc enim scriptum est: Qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Quis autem mortis appellatione designatur, nisi ille de quo scriptum est: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum? Qui uero inferorum uocabulo figurantur, nisi omnes qui ex parte mortis esse noscuntur? Quod utrunq; in hac Apocalypsi apertius declaratur, loco quo dicitur: Ecce equus palidus, & qui sedebat desuper, nomen illi mors, & infernus sequebatur eum. Rursumq; Mors, ait, & infernus missi sunt in stagnum ignis ardentis sulfure. Istis siquidem clauib⁹ ad probandam atq; exercendam ecclesiam, occulta omnipotentis dei ordinatione referatur antiquus aduersarius cum suis in persecutione: istis recluditur, cū satis fuisse perspexerit ille qui aperit. Istis diuinæ potestatis clauibus fuerat relaxatus, cum Petrum seruilis timore negare compulit redemptorem. Istis rursum post paululum reclusus est, cū negationem amarissime flentem, quodammodo de faucibus amisit. Istis supernæ dispositionis clauibus fuerat dimissus, quādo Mariam multis sibi criminibus deuinxerat: istis iterum detrusus, cum eam peccata lachrymis diluentem amisit. Istis diuini iudicii clauibus quotidie referatur, cum electos tērationibus fatigare permittitur: istis restringitur, cum non supra modum, sed ad mensuram ipsas tentationes exaggerare permittitur. Vnde scriptum est: Fidelis deus qui non patietur uos tentari supra quàm potestis ferre. sed faciet cum tentatione etiam prouentū, ut possitis sustinere. Fit etiam plerunq; miro dispositionis ordine, ut unde se hostis noster apertionis clauem inuenisse gratulatur, inde amplius concludatur: quia dum nonnunquam quibusdam uitijs etiam electos pulsant, extollere eos de transactis uirtutibus non permittit. Hinc Paulus de seipso ait: Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus sathanæ qui me colaphizet. Hinc est quod iustum Iob ore domini ultra omes homines laudatum, sic ad tentandum accepit, non ut eum superaret, sed ut & transactas eius uirtutes nesciens cu-

Isaie. 20.

Apoca. 3.

Sapient. 2.

Apocalyp. 6.

Apoca. 20.

Lucæ. 22.

1. Corint. 10.

2. Cor. 12.

Iob. 1.

stodiret, & merita potiora post flagella augeret. Habet siquidem & ecclesia pro modulo suo has clauces in Christo, cum pro disciplina celestis uigore quosdam sathanæ tradit in interitum carnis, sed ut spiritus saluus sit in die dñi: sicut Paulum fecisse cognoscimus, qui Corinthium peccatorem hac poena indicauit plectendum. Nec mirum si habeat in Christo clauces mortis & inferorum, quæ ipso annuente, in Petro accepit clauces regni cælorum. Vnde scriptum est: Tibi dabo clauces regni cælorum. Et quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Et rursum: Accipite, ait, spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Consideret itaque unica à Christo dilecta, consideret autem desiderio gemens, spe gaudens, quanta illi in patria uiuenti potestas maneat, si adhuc & in exilio tanquam mortua, in cælis pariter & in terris soluit & ligat. Hanc enim potestatem ipsum quoque membrorum caput in membris accepit in tempore, cuius potestas cum patre manet sine tempore. Ait enim: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Tanquam diceret: Homo factus, in hominibus à patre accepti, quod ipse cum patre mihi & membris meis dedit. Quod utrumque Psalmista & Apostolus docet, cum unus horum dicit, accepit dona in hominibus: alter uero ait, dedit dona hominibus. Sequitur:

Scribe ergo quæ uidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc.

¶ Hic à genere ad speciem sermo deriuatur: quia Iohannes non totum generaliter ecclesiam corpus, sed specialiter sanctos prædicatores in sua persona resumit: qui Christi uoce admonentur, ut ea quæ de ipso & eius ecclesia superno munere sibi reuelata cognoscunt, profutura legentibus pandant. Sed cum superius ei cõstet iam dictum, ut ea quæ uidit, scribere deberet: nunc quid sibi uult, quod ad scribendum iterata uoce compellitur, nisi quia in repetitione uerbi, negligentia torporis à prædicatorum studio remouetur, ut quæ sapientius admonentur, sine tarditate impleantur? Scribe ergo, ait, quæ uidisti, tanquam diceret: In lege & prophetis futura de me, & quæ sunt, subaudis iam impleta per me, & quæ oportet fieri post hæc. Ac si patenter dicat, adimplenda in membris meis. Si quis sane in hac parte me reprehendendum putat, quia unum hominem spiritu aternitatis ad diuina mysteria rimanda subleuatum, id est, Iohannem, diuersas personas pro locorum qualitatibus tenere assero: caueat ne beatæ recordationis Augustinum, nec non & Gregorium, & penè omnes sanctarum scripturarum tractatores reprehendat, dum ad me oculos tendit, qui docente spiritu sancto, hoc sapissime usi uidentur ingenio. O quod diuersas personas in uno homine Iob, beatus ac præcipuus eius expositor intellexit Gregorius. Nunc enim in eius persona dominum redemptorem, nunc autem sanctos prædicatores, nunc uero bonos auditores, nunc etiam totum omnino corpus ecclesie, quod ex electis & reprobis constat, intelligi docuit. Et quidem ad remouendas talium querelas, multa scripturarum occurrunt argumenta. sed liber in longum protractus, iam debito fine claudendus est: ne ante lassemur in cæporum planitie, quam ad huius Apocalypsis subeundos montes ueniamus.

ANSBERTI PRESBYTERI, IN APOCALYPSIM

IOHANNIS APOSTOLI,

Liber secundus.

ACILIVS in hac reuelatione quid designet ostensa uisio, quod ipsius uisionis qualitatem inuenimus, & quidem alij, ut iam meminimus, spiritalem hanc & per similitudines rerum corporalium ostensam fuisse asserunt, alij uero intellectualem confirmant. Ego igitur inter eos positus, temere nequaquam affirmo, utrum Iohannes in extasi raptus, hanc per imagines rerum corporalium aspexerit, an ipsa spiritus subtilitate hoc intus in intellectu sine similitudinibus rerum corporalium uiderit, quod foris per litteram figurata locutio clausit. Si itaque intellectualis est, cur ea quae uidet, postmodum quid significant discit? Rur-

sum, si intellectualis non est, sed per imagines rerum corporalium ostensa, cur tam multis in locis nec requirit nec discit quid sibi uelint ea quae uiderit? Et reuera paucis in capitulis quid significant illa quae uiderit in hac Apocalypsi, Iohannes ab angelo didicisse se fatetur. Plurimis autem tantum quia uiderit profitetur. Vbi profecto innuitur, quia nisi intellexisset quae uiderat, nimirum interrogasset angelum quid sibi uellent ea quae sibi ostensa fuerant. An forte obscuriora ad intelligendum fuerant quae ab angelo didicit, lucidiora uero quae per semetipsum intellexit? Ecce etenim ei nunc dicitur:

Sacramentum septem stellarum quas uidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: septem stellae, angeli sunt septem ecclesiarum: & candelabra septem, septem ecclesiae sunt.

¶ Sed nunquid difficiliora sunt intellectui ista, quam illa quae postea uidit, ac per semetipsum (si tamen est) intellexit? Denique paulo inferius ostium se in caelo apertum uidisse, ac sedem positam innotuit, quam uidelicet praesidebat uir similis aspectui lapidis iaspidis & sardij, quamque uir similis uisioni smaragdinae ambiebat, in cuius etiam circuitu uiginti quatuor seniores sedebant, circumamicti uestimentis albis, & regalis diadematis honore coronati, & ante eam septem lampades ardebant. In medio quoque & in circuitu sui, quatuor animalia plena oculis ante & retro, intus & foris habebat, quaeque senis alis per singula utebantur. Hac certe obscuriora sunt ad intelligendum, quam illa quae de septem stellis, septemque candelabris didicit. & tamen quid ista significaret, non dicit quod eum aliquis docuerit, sicut de septem stellis septemque candelabris fecit. O quam obscuriora uidit alia, quae illa sola forte intellectualis uisio patefecit. Praedixi autem & praedico, non me de huius uisionis qualitate propriam sententiam dare, de qua maiorum ecclesiarum tractatorum uideo sententias uariare. Hoc solum ueraciter affirmo, quia si intellectualis fuerit ista uisio, non in sua, sed in aliorum persona ea quae uidet, postmodum Iohannes quid exprimit discit, sicuti nunc fortassis de septem stellis septemque uisibus candelabris. Si autem per imagines rerum corporalium demonstrata, quibusdam in locis quomodo intelligentiam uisionis acceperit dicit, quibusdam uero tacet: profecto non sine causa etiam iuxta hanc rationem quaedam sibi exposita introducit, quaedam uero utrum ne fuerint exposita, silentio tegit: quatenus uidelicet per id quod intellectum aperit, legentium ad se animos inuitet: per id uero quod clausum non pandit, exercitium illis subministret. Nisi enim in tam obscuris locutionibus essent quaedam ipso quo edita sunt, stylo dilucidata, quis legentium non abhorreret, cum totum obscurum cerneret? Rursum, nisi essent quaedam obscura relicta, quis prudentum non fastidiret, cum omnia in promptu esse conspiceret? Est ergo in eis quod ad se puocet, est quod ad se puocatos, in se exercent. Sed iam nunc ad expositionis ordinem styllum uertamus, Dicatur itaque: ¶ Sacramentum septem stellarum quas uidisti in

Apoc. 4.

dextera mea, & septem candelabra aurea: septem stellæ, angeli sunt septem ecclesiarum: & candelabra septem, septem ecclesiæ sunt.] Hæc aperte enodata, hæc aperte sunt explana-
 nata. Sed quia paulo superius hoc esse diximus septem stellæ, quod septem candelabra,
 cum angelus uel potius in angelo dominus, hoc loco septem stellæ, septem angelos ec-
 clesiarum: septem uero candelabra, septem ecclesias exposuerit: libet paulo uigilantius
 eadem repetendo considerare, & qualiter in specie genus, ac rursum in genere expressa
 inueniatur species, demonstrare. Constat namq; & uerum est, quod ueritas exposuit, sep-
 tem stellæ septem esse angelos ecclesiarum, id est, uniuersalis ecclesiæ septiformem p̄di-
 cantium ordinem. Qui nimirum recte per stellæ, recte per angelos designantur: quia &
 in huius seculi nocte, prædicatores ueritatis lucent per munditiam uitæ, & auditoribus
 suis cælestia nūciando, angeli ueritatis existunt, quibus bene per Paulum dicitur: In me-
 dio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, uerbum ui-
 tæ continētes. Sed in hac specie totum ecclesiæ corpus generaliter inuenitur expressum:
 quia & si prædicator dispensatione sacramenti auditoribus præponitur, compaginis ta-
 men unitate eisdem auditoribus connectitur. Quamobrē & in septem stellis septem can-
 delabra, & rursum in septem candelabris septem inueniuntur stellæ. Nam unum sunt,
 nec diuidi ab inuicem possunt, quos unitas fidei & compago charitatis annectit. Quam-
 uidelicet intelligentiæ regulam, hæc quoq; cælestis reuelatio seruans, una eademq; locu-
 tione & angelos & ecclesias unum esse designat. Nam cum in principio locutionum quæ
 ad septem fiunt angelos, dicat, & angelo illius ecclesiæ scribe: in fine tamen earundem lo-
 cutionum non dicit, qui habet aurem, audiat quid spiritus angelo dicat: sed, quid ecclesiis
 dicat: quatenus per hoc dictum, in angelo ecclesias designet. Hinc est etiam quod cum hic
 ad angelos iussu diuino scribat, initio tamen huius reuelationis, ad septem ecclesias scrip-
 pisse se demonstrat. Iohānes, inquit, septem ecclesiis quæ sunt in Asia. Et uox quam post
 tergum audit, dicit: Quod uides, scribe in libro, & mitte septem ecclesiis. Ipse quoq; do-
 minus hæc eadem in fine huius uisionis confirmat, dicens: Ego Iesus misi angelum meū
 testificari uobis hæc in ecclesiis. In quibus scilicet uerbis patenter innuitur, & in angelis
 ecclesias, & rursum in ecclesiis angelos intelligi debere: quatenus & in specie genus, &
 rursum in genere species inueniatur expressa. Illud etiam sciendū, quia hoc est unus an-
 gelus, quod septem: quia uidelicet quantum ad figuratam locutionem pertinet, non nu-
 mero, sed significatione septem ponuntur. Necnon & illud solerter intuendum, quia an-
 gelum diuina locutio ecclesiam ostendens, duas in eo partes designat, dum unum eun-
 demq; & laudat & increpat. In consequentibus enim ostendit non eundem se increpare,
 quem laudat. Quo utiq; locutionis genere dominus quoq; in euāgelio utitur, cum omne
 prædicatorum corpus, unum seruū dicit beatum & nequam, quem ueniens ipse do-
 minus diuidet: & non totum seruū, sed ut idem ait, partem eius cum hypocritis ponet.
 Hanc locutionis regulam Paulus etiam tenebat, cum Corinthiis loqueretur, dicens: Gra-
 tias ago deo meo semper pro uobis, in gratia dei quæ data est uobis in Christo Iesu, quæ
 in omnibus diuites facti estis in illo, in omni uerbo & in omni scientia. & sicut testimo-
 nium Christi confirmatum est in uobis, ita ut nihil uobis desit in ulla gratia. Quibus rur-
 sum ait: Obsecro uos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis
 omnes, & non sint in uobis schismata. Et infra: Significatū est mihi de uobis fratres mei
 ab his qui sunt Chloes, quia cōtentiones inter uos sunt. Hoc enim dico, quod unusquisq;
 uestrum dicit: Ego quidem sum. Pauli, ego autem Apollo, ego uero Cephæ, ego autem
 Christi. Diuisus est Christus? Neq; enim fieri potest, ut idem sint diuites in omni uerbo,
 & in omni scientia, ita ut nihil eis desit in ulla gratia, qui inferius comprobantur per oīa
 schismatici. Sic, sic in hac reuelatione, sic unus (ut dictum est) angelus & laudibus mulce-
 tur, & increpationibus iruehitur. Sciendum præterea, quia nunc quidem in eo genera-
 liter totum corpus electorum, quod ex sanctis prædicatoribus & bonis constat audito-
 ribus, præconio laudis attollitur: nunc autem tota similiter pars reproborum, imprope-
 rio uituperationis exaggeratur: nunc uero pars corporis specialiter in eodem collauda-
 tur in bonis, nūc etiam pars similiter specialis noratur in malis. Et modo quidem ab spe-
 ciali corporis parte, ad generale totius ecclesiæ corpus locutio transit: modo uero à ge-

Philippen. 2.

Apoc. 22.

Matt. 24.

I. Cor. 1.

Ibidem.

Ibidem.

nerali corpore ad specialem corporis partem, modo autem à parte ad partē, uel ab specie ad speciem recurrit, nunc à figura ad proprietatem redit. Quod melius postmodum exponendo, q̄ nunc asserendo monstrabimus. Sequitur:

Et angelo Ephesi ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelaborum aureorum: Scio opera tua & laborem & patientiam tuam.

Apocalypses
caput II.

¶ Hoc in loco beatus Iohannes siue ex propria, siue ex præcedentium prædicatorum persona, ad uniuersalem ecclesiam uerba domini, ipso iubente, scribit. Particulatim uero pro quibusdam significationibus superius præmissis, ecclesiarum angelos tangit: sed in fine uniuscuiusq; locutionis, non uni, sed omnibus ecclesiis se uerba fecisse innotescit. Dicatur itaq;: [Et angelo Ephesi ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelaborum aureorum.] Ac si diceretur: Ille angelo scribe, qui in sacro septem stellarum ac septem candelaborum numero consistit, quem ego & in dextera mea teneo, & in medio eius deambulo. Nam cū septem stellas angelus in dextera tenet, nimirum septem candelabra tenet. Et cum in medio candelaborum ambulat, utiq; in medio stellarum ambulat: quia & stellas & candelabra unū esse, idem angelus assignat. Quid itaq; est, angelū stellas in dextera sua tenere, nisi (ut iam fati sumus) redemptorem nostrum electos suos in prosperitatis beatitudine, quæ sine ulla aduersitatis perturbatione trāquilla manebit, præcognitos ac prædestinatos habere? Quid uero est, eundem ipsum in medio candelaborum ambulare, nisi unicuiq; sanctorum suorum quos ad dexteram futuræ pacis locandos prædestinauit, donorum gratiam largiurum, per internam discretionem ubiq; præsentem adesse? Dum enim aliū ad custodiendam carnis munditiam superna aspiratione incitat, aliū ad seruandam coniugalem castitatem informat, aliū ad hospitalitatis ministerium accendit, aliū ad contemptum mundi, ac simul cunctas facultates pauperibus erogandas, patriā parentesq;, uxorem ac filios relinquēdos, prouocat: aliū ad prædicationis officium inflammat, aliū ad silentij taciturnitatem informat, aliū ad tolerandas iniurias, opprobria, irrisionesq; roborat: aliū ad uigiliarum atq; orationum studia instigat, aliū ad suspiria uel gemitus pertrahit, aliū ad lachrymas impingit, aliū de præsentibus per contemplationis excessum ad supernæ pacis quietem degustando eleuat, quasi in medio candelaborum quotidie ambulat. Vel certe dum quemlibet electorum intimo discretionis examine præbandum ad tempus in tentatione deserit, atque aliū ut à tentatione eripiat, pio fauore prosequitur, tanquam in medio candelaborum quotidie discurrere uidetur. Quid si hoc loco totum ecclesiæ corpus, quod ex electis & reprobis constat, & non solum partem ei⁹ electam per stellas & candelabra intelligere debemus: quid aliud in dextera Christi accipimus, q̄ potentiam diuinitatis eius, quam nullus potest euadere, quia in manu eius sunt omnes fines terræ? Nam & si multi eius permissu contra uolūtatē ipsius peragant, nullus tamen horum potentiam dextræ illius euadit: quia uidelicet unde ex una parte contra uolūtatē eius agunt, inde ex altera uolūtatē ipsius deseruiūt. Neq; enim uult misericors deus, ut praua reprobi faciant, qui mortem non fecit, nec lætatur in perditione peccatorum. Vult tamen, ut eorum prauitatibus electi proficiāt. Sic itaq;, sic summe bonus omnipotens deus, malos, ut in uoluptatibus suis eant, secundum desideria cordis eorum dimittit, ut tamen ad electorum utilitatem sibi seruire compellat. Hæc uirtutis dextera retinentur, ne in quantum uolunt nocere præualeant: sed tanquam serui sub potestate domini, ad mensuram filios uerbere cædant. Hæc etiā ipsi filij comprimuntur, ne uel ultra mensuras acceptæ uirtutis per inanem gloriam transeāt, uel ad uitiorum illecebras præcipientes ruant. Quod fit miro dispositionis ordine, ut dum caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, inter utraq; positus animus, non quæcunq; uult illa faciat, sed quæ dextera iudicātis ordinauerit. Et quia unius corporis utraq; partes, & electam scilicet & reprobam, angelus in dextera uirtutis tenet: nimirū in medio utrarunq; partium deambulat, sed unam deserens, ad alteram perueniens. In medio enim candelaborum angelus ambulat: quia uidelicet redēptor noster permixtos in ec-

Psal. 94.

Sapient. 1.

Psal. 80.

Gal. 5.

Gen. 8.

Iſa. 66.

Iohan. 14.

Amos. 3.

Exodi. 33.

2. Tim. 2.

Matt. 7.

et 25.

Gen. 22.

Heb. 4.

Psalm. 138.

1. Corint. 13.

eclesia malos intuens, aduentus quidem sui praesentiam sentire eos facit, dum cognitionis suae luce perfundit. Sed quia fidem opera non sequuntur, nequaquam apud eos manet. sed ad electorum corda ab eis transit, in quibus per opera uirtutum inhabitat. Hoc enim indicat columba illa ex arca dimissa, quae super aquas diluuii uolitans, cum non inuenisset ubi requiesceret pes eius, ad arcam reuerſa est. Hinc per prophetam dominus dicit: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos? Hinc in euangelio ait: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui igitur de suo patrisque dilectore dicit, ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus: ostendit proculdubio, quia ne sine excusatione pereat, ad eos etiam uenit, in quibus mansionem non inuenit. Bene itaque dominus dicit, quia ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Ac si aperte diceret: Tandiu inter electos & reprobos exhortationis uerbo discurret, quousque inueniat apud quem per opera uirtutum mansionem faciat. Quid autem ambulans dicat, audiamus. Ait enim: [Scio opera tua & laborem & patientiam tuam.] Hoc certe non uni specialiter, sed generaliter omnibus electis congruere uidetur: quorum opera, labor & patientia, a domino praecognita numerantur. Scire autem dei, aliquando pro electionis approbatione ponitur: aliquando uero pro eo quod est, scire nos facere: aliquando quoque simpliciter, pro eo quod nihil ei possit latere. Scire namque dei, pro electionis approbatione in scriptura sacra ponitur: sicut ipsi, necdum gentibus ad cognitionem fidei perductis, hebraeorum populo dicit: Vos cognoui de cunctis terrarum populis. Hinc Moysi ait: Noui te ex nomine. Hinc per Paulum dicitur: Nouit dominus qui sunt eius. Quo contra reprobis in fine dicitur: Non noui uos. subaudis, nequaquam uos per electionis approbationem meos recognosco. Ab eo autem quod est scire nos facere, scire deus perhibetur, sicut Abrahae per angelum ab eo dicit: Nunc cognoui quod timeas deum, eo quod non peperceris filio tuo unigenito propter me. Ac si diceret: In eo quod unice propaginis tuae soboli non pepercisti propter me, cognoscere te feci quod timeas me. Plerumque uero scientia dei, simpliciter ipsa uis diuinae subtilitatis, cui nuda & aperta sunt omnia, accipitur. Vnde ei per Psalmistam dicit: Tu cognouisti omnia nouissima & antiqua. In istis autem septem ecclesiarum locutionibus, scire dei siue propter electionis approbationem, siue pro eo quod est scire nos facere, seu simpliciter pro eo quod nihil ei possit latere, pro locorum qualitatibus accipiamus, a sano intellectui non discrepamus. In hoc itaque uersiculo, quem exponendum praemanibus habemus, opera, labor & patientiam uniuersalis ecclesiae scire se dominus perhibet: ab eo quod est, per electionis gratiam approbat. Quia uero opus uirtutis assumptum laborem gignit, laborem autem patientia tolerat, idcirco ordo iste uerborum ita contextitur, ut dicatur: [Scio opera tua & laborem & patientiam tuam.] Sciendum quoque quia magna laus ecclesiae in operibus ac laboribus, sed magnificentior in patientia praedicatur, quae cunctas custodit uirtutes, cunctosque tolerat labores. Opera enim & labores, communia sunt bonis & malis. Patientia autem uera, singulare munus collatum electis. Quae si desit, multa opera multique labores, subito ad nihilum rediguntur. Patientia autem uera est, quae & mala proximorum aequanimiter tolerat: & eos quos praeue agentes portat, synceriter amat. Scriptum quippe est: Caritas patiens est, benigna est. Caritas quippe patiens est, quia irrogata mala tolerat. Benigna uero est, quia & eos diligere nouit, a quibus illatas iniurias portat. Inter haec autem libet miseriam nostram deſlere, qui in tanta pusillanimitatis deſidiam uenimus, ut hoc nobis solum sufficere posse credamus, si nulli damnum uel contumelias inferamus. Si enim uere membra nostri redemptoris sumus, nulli quidem malum inferre debemus, sed tamen illatum ab alio, aequanimiter sustinere. Sed quia prauorum mala tolerare renuimus, propterea in subsequenti uersiculo mirabiliter nostra persona notatur. Nam cum hic sermo dei laudibus attollat opera, laborem ac patientiam omnium electorum, mox a generali corpore ad infirmantem specialem corporis partem reuertens, eiusdem ignauiam notat, dicens:

Et quia sustinere non uales malos.

[Subaudis scio, Ac si ei apertius diceret: quia a patientia membrorum meorum diſiun-

geris, quàm ignominiosa pars inter illa latitas, iratus palam detego. Non enim (ut arbitror) laudis, sed magnæ infirmitatis indicia sunt, angelum malos sustinere non posse. Et certe huic angelo post paululum dicitur: Patientiam habes, & sustinuisti propter nomē meum, nec defecisti. Quomodo enim sibi conuenire possunt, sustinere non uales malos: & sustinuisti propter nomen meū, nec defecisti: nisi quia in uno horum infirmitas, in altero autem membrorum firmitas ostenditur. Nonnunquam itaq; infirmi quilibet, maiorum prauitates dum non ualent sufferre, eorū confortia gressibus corporis conantē fugere: ignorantes q̄ impium sit, propter prauorū aduersitatem, sanctorū relinquere unitatem. Qui si patientiæ studerent, quia alibi locus deest, in semetipsis inuenirēt ubi eos euadere possent. Nunquam certe in hac peregrinatione mali uitantur, nisi benignitate: nunquam uincuntur, nisi longanimitate. Tolerentur ergo necesse est, sine quibus in hac uita nullus esse potest. Quod si forte ad laudis præconiū pertineat, quod angelus ferre malos non posse perhibetur: sciendum nobis est, quia in eo reprobos tolerare non posse narrat, quod in eis peruersam uitā nequaquā libenter tulisse, sed sancta cōuersatione, ne imitarentur, eos deseruisse probatur. Sic enim salubriter declinari posse docentur, quorū cōuersatio electis displicere uidetur. Hinc per Ieremiā prophetam dī: Exite de medio eius populus meus, & saluet unusquisq; animam suam ab ira furoris domini. Nequaquā enim in hac uita de medio ciuitatis reprobæ, id est, de medio malorū quos Babylon illa significat, electorum aliquis ualet exire, nisi detestando quod ab ipsis agitur, & agendo quod ab eis detestatur. Sustinere namq; malos electi non ualent, subaudis libenter sufferre quod agunt. Caterum & si non libenti, tamen patienti animo illorum mala tolerant. Quomodo autem dicimus, non libenti animo tolerant, cum nisi eis tolerare libeat, minime tolerent: nisi quia hīs quibus reproborū mala sustinere libet, non utiq; ut reprobi agāt, quæ ipsi sustineant libet. Libenter itaq; iniquorum mala iusti ferunt: quia eos etiam qui illis displicent, amare nouerunt. Non libenter uero ferunt, quia odio habent quod illi male agunt. Cur autem amantur qui displicere probantur, nisi quia in eis natura bona attenditur quæ diligatur? In qua itaq; uitiū inoleuit, quod abominetur. Hinc Dauid ait: Iniquos odio habui. Non quo natura iniquorum, sed opera iniquitatis odio habuerit. Quod alibi quoq; idem exponens, ait: Nonne qui te oderunt deus, oderam illos, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. Hinc rursum ait: Vidi non seruantes pactum, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt. Quos proculdubio morib⁹ relinqueret quærebat, relinquens aufugerat cum dicebat: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam? Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Sequitur:

Jeremia. 51.

Isaia. 52.

Psal. 118.

Psal. 138.

Psal. 118.

Psal. 54.

Et tentasti eos qui se dicunt apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces.

¶ Pullulasse in Ephesi tunc ecclesia credendū est falsos apostolos, quos etiā Iohannes in epistola sua sæpe antichristos uocat, ex quibus erat Ebion, Cherinthus ac Valentinus. De qualib⁹ quoq; dicit apostolus Paulus: Eiusmodi pseudo apostoli, operari subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. In quorū s. persona, oīm notatur hæreticorū p̄fidia. Quia em̄ apostol⁹ missus interpretat, & nullus ad officiū p̄dicatiōis uenit, nisi q̄ aut à ueritate quæ Christus est, aut à falsitate quæ antiquus est hostis, mittat: cōstat nimirū, quia & oēs rectæ fidei prædicatores, ueraciū apostolorū quadā ratione & mēsurā uocabulum sortiunt: & cuncti peruersorū dogmatū inuentores, fallacium appellatione designantur. Quid em̄ aliud Ebionē, Cherintū, ac Valentinū, utiq; pseudo apostolos specialiter designatos, æstimare debemus, nisi peruersorū dogmatum hæreticos? Sed quō hac reuelatio apostolos esse denegat, quos cōstat à mendacio missos fuisse, nisi q̄a ueraces nō sunt, qd se esse cōfingūt? De talibus namq; p̄phetā dñs dicit: Ipsi ueniebāt, cū ego nō miserim eos. Tentatio autē aliquā ad probationem pertinet. Vnde & per Moysen Israelitis dī: Tentat uos dñs deus uester, ut sciat utrum diligatis eum in toto corde uestro, an non. Ac si diceretur: Probat uos, quia secundum deceptoriam tentationem dominus neminem tentat, hoc ipsum Iacobo affirmante, qui ait: Dñs intentator malorum est. Hinc Daniel in respuēdis dapibus regis, & eligēdis leguminū alimonijs, p̄posito sibi ac socijs suis ab eodē rege, exactori ciborū mēsa ei⁹, ait: Tenta nos obsecro, saltē decē dieb⁹. Huic sensui Iohānes apti⁹ cōcinit,

Ier. 23. & 27.

Ieze. 13.

Deutero. 13.

Iacob. 1.

Daniel. 1.

I. Ioh. 4.

dicens: Probate spiritus si ex deo sunt. Quod itaq; hæc reuelatio ab electis tentari perhibet falsos apostolos, hoc Iohannes in epistola sua monet: Probate spiritus si ex deo sunt. Angelus igitur falsos apostolos tentat, cum in sanctis prædicatoribus ecclesia catholica occultos hæreticos de fide interrogat, ut sciat cuius sint doctrinæ discipuli, utrum nam ueritatis, an certe mendacij. Non autem tentantur nisi qui intus sunt, id est, qui intra sint fidei latent. Qui enim per apertum errorem unitati fidei obuiant, siue adhuc patientia sanctorum in corpore tolerantur, siue iam à corpore abscissi sint, sine ullo inquisitionis tēstamento foris manifesti uidentur: nec eos opus est tētari, intus foris ue sint. Ergo Ebion, Valentinus & Cherintus, anteq̃ examinarentur, occulti erant: quia ostium deserentes, p̃ sepe in ouile ouium introierant. Vnde & dñs dicit: Qui non intrat p̃ ostiū in ouile ouium, sed aliunde ascendere uult, hic fur est & latro. Tales etiam ante aduentum suum exitisse item commemorat, dicens: Omnes quotquot uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Tentandi ergo erant, subaudis examinandi, utrum nam per ostium in ouile ouium tanquam pastores introissent, an sepe disrupta, quasi fures gregem disperdere uelint. O si nunc tentarentur, qui se fidei regulam tenere profitentur, quāti pseudo apostoli inuenirentur. Tentaretur dico, de ea fide interrogarentur. Occultus siquidem intra sinum fidei latebat Sabellius, usquequo à ueritatis doctoribus, cuius doctrinæ esset, tentaretur. Tentatus autem innotuit, q̃ peruersa de deo sentiret. Ait enim latro detegendus: Non alium patrem, & alium intelligi uolumus filium. Vnde qui pridem ab insipientibus putabatur uerax, certissime uisus est mendax. Infra turturum habitationem garrulus coruus tegebatur Photinus, quo usq; ab ecclesiæ pastoribus cuius prædicationis sectam teneret, interrogaretur. Interrogatus autem palam fuit, q̃ impie de incarnatione uerbi dei prauo corde machinaret. Ait namq; ales immundissima, morticina cadauerum uomens: Ego credo Christum de Maria uirgine initium sumpsisse. Quamobrem qui dudum aestimabatur ueritatis prædicator, hinc apparuit falsitatis executor. Intra gregē ouium uespertinus lupus occultabatur Arrius, q̃ diu ab arietibus gregis cuius fidei discipulus esset, inquireretur. Inquisitus autem, uoce lupina professus est, dicens: Nec de substantia patris filius natus, nec illi iudicandus est æqualis. Quapropter qui ante credebatur de dei agno qui tollit peccata mundi, uera cū agnis sentire, inuentus est cum lupis & agnū & agnos insequi. Sic, sic innumeri, sic intra gremium fidei latentes, ab ecclesia tentati, falsi inuenti sunt apostoli: qui non à deo missi, per ostium in ouile ouium intrare uoluerunt: sed tanq̃ fures & latrones, aliunde sepe disrupta ascendere. A quibus plerunq; annuentibus huius seculi principibus, exilia, carceres, uerba, uincula & mortes in electis suis pertulit ecclesia. Sed idcirco contra mendaces seq̃ persequentes fidei ueritatem defendere potuit, quia illo patientiæ muro circunvallata māsit, quem nullus hostis irrumpere ualet. Vnde hic quoq; recte nunc sequitur:

Sabellij dogma.

Photini dogma.

Arrij dogma.

Et patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum, nec defecisti.

¶ Ac si electorum personæ diuina uox loqueretur, dicens: Quia in tot malis patientiā habuisti, ideo propter nomen meum eadem sustinere ualueristi. Quia patientiam habuisti, idcirco non defecisti. Nisi patientiam habuisses, in tot aduersis defecisses. Sauiant igitur illi in quantum ualent, uerberibus affligant, uinculis tradant, exilijs deportent, carceribus trudent, mortibus afficiant. tu uincis, nec deficis. tu patientiam habes, nec succumbis: quia non pro terrena gloria, sed propter nomen meum sustines. Sequitur:

Sed habeo aduersus te, quod charitatem tuam primam reliquisti.

Memor esto itaq; uude excideris, & age poenitentiam, & prima opera fac.

¶ Absit ut is primam charitatem reliquisse credatur, quem in præcedenti uersiculo tanta laude profecutus est sermo diuinus, ut eum patientiæ clypeo munitum, aduersa propter nomen eius tolerasse, nec defecisse perhiberet. Sed ab illa specie quam laudis fauore prosequitur, ad aliam reflectit sermonem, quam dignam iudicat reprehensione. Præfatam enim à principio retinens regulam, mixtos optimis pessimos peregrinantem docet ecclesiam habere, Alius ergo est, qui dilectionem deseruisse inchoatam: alius, qui p̃

pter nomen dei circa malos quoque seruasse patientiam perhibetur. Vni denique dicitur, patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum, nec defecisti: alteri autem, habeo aduersus te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Simpliciter autem & humanæ locutionis usu, primam charitatem, id est, prioris temporis deseruisse modesta inuectiōe obiurgatur is, cui præmissa alterius laus nequaquam conuenire probatur. Sed sciendum, quia dei dilectione relicta, dilectione seculi aestuabat. & idcirco primam hunc charitatem dimisisse sermo diuinus notabat, tanquā ei alijs uerbis omnipotens uerbum sub specie mulieris diceret: Adulterinum amorem meretrix sequens, casti sponsi dilectionem abiiecisti. Dum enim à quibusdam charitas dei inchoata repellitur, protinus cupiditas seculi introducit. fitq; modo miserabili, ut nec ad memoriam illa redeat, cum hæc mentem plene possederit. Sed diuina misericordia quæ ingratos quoque ad gratiam redire monet, benigne ad memoriam derelictæ charitatis bona reducit, atq; ad eius repetendam dignitatem, interposito compunctionis lamento, redire persuadet, dicens: [Memor esto itaq; unde excideris, & age poenitentiam, & prima opera fac.] Ac si alijs uerbis diceret: redeat ad mentem celsitudo dignitatis tuæ, quando mihi dilectione coniuncta quælibet anima, sanctitatis decore fulgebas, uirtutumq; prole fecundabaris. Atque reiecto amoris mei foedere, subintroductum huius seculi amorem tanquam adulterum suscepisti: decorem sanctitatis prolemq; uirtutum amittens, genimina uitiorū quasi uile mancipium parere cœpisti. Agnere ergo poenitentiam, & prima opera fac, subaudis abominare adulterum, detestare prolem adulteri, redi ad legitimi uiri amplexus, & castitatis sobolem uirtutumq; succresce. Cui adhuc comminando subdidit, dicens:

Sin autem, uenio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris.

[Cui etiam egregius prædicator ait: An ignoras quoniam benignitas dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii dei, in quo reddet unicuique secundum opera sua. De quo nimirum per beatum Iob dicitur: Dedit illi deus locum poenitentiae, & ille abutitur eo in superbia. Quid est autem, cuiuslibet impœnitenti deum dicere, Venio tibi, nisi præsentiam iræ meæ sentire te faciam, qui clementiam uocantis propter duritiam cordis minime sentis? Secundum præmissam sane intelligentiæ regulam, unum sunt, angelus & candelabrum. Ac per hoc angelo dicitur: [Venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo.] Tale est quale si diceretur, Venio & mouebo te de loco tuo. Vbi tamen non totus angelus, sed pars eius impœnitens & reprobata debet intelligi. Quis autem huius candelabri locus est, nisi electorum ecclesia, quæ ipsum candelabrum est? Sed quia scriptor huius reuelationis per hanc sententiam non genus, sed speciem in angelo tangit, ideo locum speciei in genere ostendit. De hoc loco dominus ad Moysen dicit: Est locus penes me. Et rursus: In locum quem elegerit dominus deus tuus, ut habitet nomen eius ibi. Quibus omnibus singularem ecclesiæ declarari nouimus unitatem. Et notandum quod non ait, projiciam candelabrum tuum de loco suo: sed tantum, mouebo: ostendens utique, impœnitentem quam diu in hac uita uersatur, nequaquam de ecclesia funditus auelli: sed donum sanctitatis quo pridem ante humanos oculos lucebat, propter duritiam & cor impœnitens non mereri. Sic enim huius angeli candelabrum de loco suo dominus mouere dicitur, pro eo quod est, non statuere illum in loco suo: sicuti cor Pharaonis indurare, pro eo quod est, duritiam cordis eius non emollire. Quando igitur quisque mortale crimen admittit, tunc in conspectu hominum de loco suo mouetur. Qui si cito perpetratam nequitiam poenitentiae fletibus diluat, à domino de loco suo non mouetur: quia rursus in eodem loco misericorditer collocatur. Hæc etiam ratione cum quilibet in conspectu hominum cecidisse uideatur, stare in conspectu dei certissime comprobatur. Dicatur itaq; impœnitenti & ad deum redire nolenti: Mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris. Ac si ei diceret: Munus sanctitatis post lapsum criminis à me nequaquam recipies, nisi cor ad poenitentiam emollire curaueris. Sequitur:

que magis cor accendit ad mortem, tale, magis se tale, nō qd amet, ob omnes deum, deus est, amos terrarum, terrarum ut Adā ei qui ne contrahat, delicias, uirtutibus qd spū sancto, pmissis nolite contrahere. p. 17.

prima opa fac, i. redimites tam p. 17, emulsi mi charitatem me. Iona. f. obliuiscat omnia patris, dicit Iohā qd ē cū p. oculis semp. Iohā cū p. quidē m. d. in conspectu meo sep. & redit. cantem. est ipse m. d. adx. tū. sep. p. 17. et meū neq. f. t. b. 17. n. p. d. p. 17. cū ingratitud.

Roman. 2.

Exo. 33.

Deut. 12.

Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.

¶ Ac si uniuersali angelo diceretur: Non in hac specie quam nunc terrendo ad pœnitentiam prouocare studui, sed in alia hoc habes, ut facta Nicolaitarum odisse proberis: in illa scilicet, quam superius tentasse falsos apostolos, & mendaces eos inuenisse perhibui. Quæ sint autem specialia Nicolaitarum facta, beatæ recordationis Augustinus in libro de hæresibus, compendio breuitatis succingit, dicens: Nicolaus, ut fertur, unus fuit ex illis septē diaconibus, qui ordinati sunt ab apostolis. Qui cū de zelo pulcherrimæ conjugis culparetur, purgandi se causa permisisse fertur, ut ea qui uellet uteretur. Quod ei factum in sectam turpissimam uersum est, qua placet usus indifferens fœminarum. Sectatores namq; eius, nec ab eis quæ idolis immolantur, separant cibos suos, & alios ritus gentili superstitione non auersantur. Narrant etiam quædam fabulosa de mundo nescio quo, barbara principum nomina miscentes disputationibus suis, quibus terreant auditores. Intelligunt etiam non deo tribuere creaturam, sed quibusdam potestatibus, quas mirabili uel fingunt uanitate uel credunt. Propria quidem Nicolaitarum acta, iuxta prædicti tractatoris sententiam, hæc esse declarantur, quæ à fidelibus tanquam inaudita detestantur, tanquam stercorea repudiantur. Sed si à proprietate ad figuram (ut solet) sermo recurrit, omnes hæretici Nicolaitæ esse probantur. Nicolaus enim, interpretat stultus populus. Et qui alij huius stulti populi uocabulo rectius figuratur, q̃ hæretici: qui cū de sapientia dei patris quæ filius eius est, uera non sentiunt, & si secundum hoc seculum sapientes sint, tamen secundum deum stultos se esse demonstrant. Et reuera ubi sapientia, per quam & in qua facta sunt omnia, principatum non obtinet, sola stultitia nequiter regnat. Quorum posteritatem Iob quoq; ita detestans exprobrat: Filij stultorum & ignobilium. Hinc de quolibet eorum Psalmista ait: Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Cum enim Arrius redemptorem nostrum affirmat non esse natum de substantia patris, sed à patre creatum: spiritum uero sanctum à creatura (quam Christum ante incarnationem esse confingit) factum, & ipsum creaturam existimat, nimirum unius deitatis substantiam atq; naturam confundit. Ac per hoc talia fingens, talia cogitans, quid aliud fatuus atq; stultus dicit, nisi deum non esse cui contradicit? Et non solum ipse uel sectatores eius, sed etiam innumerī diuersa ac falsa de deo sentientes, dicunt in cordibus suis, nō est deus. Quorum acta q̃ sint diuersa, q̃ sint peruersa, cuius explicat lingua? Duo plane sunt, quibus principaliter notantur hæretici: quia & idolorum cultores, & fornicarij saepe uocantur. Nam longe inferius in hac reuelatione locustarum uocabulo designati, & regem angelum abyssi super se habere dicuntur, & capillos sicut capillos mulierum. Quis enim alius per abyssi angelum super locustas regnum tenentes, nisi antiquus hostis debet intelligi? Quid uero per capillos mulierum, nisi fluxus libidinis designatur? Per hoc ergo q̃ angelum abyssi regem super se habent locustæ, idolorum cultores; per hoc uero quod capillos mulierum, luxuriæ illecebris dediti notantur hæretici. Quod apertius in illorū nefandis operibus, q̃ in sacris literis reperimus. Nam ut de cæteris taceamus, quis nō uideat, in uno Manichæorum errore utrunq; malum sibi perplexum, cum præcipua (ut ipsi putant) eorum sanctificationis oblatio, ut nos uero certissime retinemus, abominationis execranda libatio, illo pollutionis humano semine miscetur, quod tunc egeritur, quando sacra illorum uirgo ab adolescente corrumpitur? Sed & cuncti gentiles, qui redemptorem nostrum per fidem non receperunt, Nicolaitarum (stulti uidelicet populi) uocabulo recte censentur. Vnde & Paulus dicit: Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Quorum acta subtili descriptione enumerat, dicens: Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidijs, contentione, dolo, malignitate, susurriones, detractores, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, sibi placentes, inuentores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompósitos, sine affectione, absq; fœdere, sine misericordia. Non solum autem, sed & si diligenter attendamus, non foris, sed intra sanctam ecclesiam alios adhuc Nicolaitas inuenimus: eos uidelicet, quos in terreno amore thesaurizare uidemus. Quid enim stultius reperiri potest, quàm eo loco tota mentis anxietate pecunias recondere, quo non licet in perpetuū habere? Ab hac siquidem stultitia,

Iob. 30.
Psalm. 13.

Apocalyp. 9.

1. Corint. 1.

Roma. 1.

discipulorum animos incarnata dei sapientia reuocabat, dicens: Nolite thesaurizare uos Matt. 6.
 bis thesauros in terra, ubi aerugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur.
 An non diues ille in numero Nicolaitarum (id est, hominum stultorum) recte compu-
 tatur, de quo cum dominus in euangelio diceret, Hominis cuiusdā diuitis huberes fru- Luc. 12.
 ctus ager attulit, & cogitabat intra se dicens, quid faciam quod non habeo quo congre-
 gem fructus meos? & dixit, hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam: & il-
 luc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea. & dicam animæ meæ, Anima,
 habes multa bona posita in annos plurimos. requiesce, comede, bibe & epulare, protin-
 adiunxit: Dixit autem illi deus: Stulte, hac nocte repetunt animam tuam à te. quæ autem
 parasti, cuius erunt? Quæ scilicet hominum terrenarum rerum lucra quærentium stul-
 titia, omnium uitiorum parit genimina: quia secundum Apostolum, radix omnium ma- 1. Tim. 6.
 lorum est cupiditas, per quam alius ad rapinam, alius ad luxuriæ uoraginem, alius ad ho-
 micidium, alius ad rixam, contentionem atq; æmulationem, alius ad periurium, alius ad
 falsum testimonium, atq; omnes ad inuidiam pertrahuntur: quæq; intantum est atrox
 malum, ut nec sibi nec alijs parcat. Nam cupiditas inuida, nec Christo pepercit. Cupidi-
 tas inuida, animam ipsius laqueo extorsit. Per hanc enim unusquisq; reproborum animā Ecc. 10.
 suam uenalem portat, contraria domini dictis peragens: Quam dabit homo commuta- Matt. 16
 tionem pro anima sua? Et illud: Quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur, Ibidem.
 & animæ suæ detrimentum patiatur? Ecce etenim ut breuiter enumerare potuimus, ista Marci. 8.
 sunt acta Nicolaitarum, id est, hominum stultorum, siue in hæreticis, siue in gētibus, seu
 etiam in falsis Christianis, quæ & dominus & quæ ex parte illius sunt, odire probantur.
 Nunquid autem naturam, quæ bona in illis creata est, quanquam peccato sit uitiatā? Ab-
 sit. Vnde nec hoc loco dicis, odisti Nicolaitas, quos & ego odi: sed signanter, facta Nico-
 laitarum. Hinc redemptori nostro per Psalmistam dicitur: Dilexisti iustitiam & odisti Psalm. 44.
 iniquitatem. Hinc electos admonet, dicēs: Qui diligitis dominum, odite malum. In quib- Psalm. 96.
 us nimirum uerbis illud etiam innuitur, quod non sufficit nobis mala non facere, nisi
 quoq; & ab alijs nequiter gesta oderim⁹. Quicquid enim à rectitudinis tramite quaque-
 uersum deuiat, odio habendum est: ne malum quod odisse debemus, probemur con-
 sensisse. Sequitur:

Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

¶ Cum in principio hui⁹ locutionis, uni angelo, uni Ephesi ecclesiæ scribere dominus
 iusserit, hic autem nō unum angelum, nec unam Ephesi ecclesiam ad audienda dicta spi-
 ritus, sed ecclesias inuitet: patet certe, quia quod uni dicit, omnibus dicit. Et in uno ange-
 lo, unaq; Ephesiorum ecclesia, unitatem atq; uniuersitatem credentium depingit, quam
 in pastores & oues sæpe distinguit. Cum autem certum sit, non omnes qui corporis au-
 re fruuntur, sed rarissimos dicta spiritus percipere posse: patenter intelligi datur, quia
 in eo quod dicit, qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis: non carnis, sed cor-
 dis aurem requirit, quam inter innumeras populorū turbas paucissimos habere præui-
 det. Quam uidelicet aurem mentis nisi quis habere potuerit, eloquia spiritus capere ne-
 quaquam ualebit. Hinc est quod dominus in parabolis ad turbas loquens, dicebat: Qui Matt. 13.
 habet aures audiendi, audiat. Omnes enim qui illic aderant, proculdubio aures corpo- Marci. 8.
 ris habebant. Ad capienda ergo parabolarum suarum ænigmata, interiores aures requi- Luc. 4.
 rebat: qui cunctos exteriores habere cernebat, quibus talia clamabat. Hinc rursum ad di-
 scipulos ait: Vobis dico qui auditis. Ac si diceret: Verba cælestium sacramentorum illis Luc. 6.
 aperio, quos eadem interna cordis aure percipere posse cognosco. Loquebatur siquidem
 dominus & ad turbas, sed tamen non eis adiecit uel præmisit, Vobis dico qui auditis. ga-
 nimirum quod foris audiebant, intus non intelligebat. Carnis itaq; auris, in auditu tan-
 tum consistit: cordis uero, auditu simul & intellectu uigetur. Nec aliquid audit, nisi cum
 audita intelligit. Intellectus enim eius, auditus illi⁹ est. De his auriū differentijs, idē quo-
 que dominus ad apostolos ait: Vobis datum est nosse mysterium regni dei, cæteris autē Matt. 13.
 in parabolis: ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant. Sciendum uero, esse Marci. 4.
 nonnullos qui aurem spiritalis intelligentiæ habent, sed dicta spiritus per negligentiam Luc. 8.

audire contemnunt. Qui & in sacra scriptura spiritualium secretorum sensus, cordis aure percipere ualent: sed terrenos actus superducentes, hanc sibi ne intima spiritus audire possint, aurem obturant. Cum autem in principijs harum locutionum angelus ex persona filij dei, imo certe per angelum filius dei loquatur, quid sibi uult quod in fine earundem locutionum non dicitur, Qui habet aurem, audiat quid dei filius, sed quid spiritus dicat ecclesijs: nisi quia ad instruendos mores humanos uerba filij, spiritus uerba sunt. Quamquam habeant in illa beata trinitate, relatiue ad se inuicem proprias locutiones singulae personae. Spiritus etiam uocabulo, non mihi uidetur hoc loco sola spiritus sancti persona exprimi, sed tota simul trinitas, de qua dicitur: Spiritus est deus, ut ubi filium electorum ecclesiam docentem audimus, in eius uoce, patris & spiritus sancti uocem intelligamus: quia sicut sunt inseparabiles unitate, sic inseparabiliter docent sanctorum unitatem. Sed & rarissime spiritus sancti persona sine additamento in scriptura sacra ponitur. & nescio si alibi, praeter unum locum quo Iohannes euangelista de domino testatur: Hoc, inquit, dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Ceterum alibi aut spiritus dei, aut spiritus Christi, aut spiritus domini, aut spiritus prophetae, aut spiritus sanctus uocatur. Intelligamus itaque solius incarnati uerbi personam, angelum qui Iohanni apparuit, gessisse: sed totam simul trinitatem per eundem angelum ecclesiam docuisse. Cognoscamus etiam quasdam locutionum proprietates in hac reuelatione habere dei filium iuxta carnis humanitatem, quae nec patri conueniunt, nec spiritui sancto: & tamen ea quae filius proprie secundum humanitatem loquitur, cum patre & spiritu sancto proferre. Sequitur:

Vinceti dabo edere de ligno uitae, quod est in paradiso dei mei.

Proverbi. 3. Lignum uitae, sapientia dei patris est, Salomone attestante qui ait: Beatus homo qui inuenit sapientiam. lignum uitae est his qui apprehenderint eam, & qui tenuerint eam, beatus. Quod autem haec sapientia filius dei sit, Apostolus testatur, dicens: Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Quae scilicet recte lignum uitae dicitur: quia & in carne secus decursus aquarum, id est, praeter defluentes nostrae mortalitatis horas & dies & menses & annos, plantata est, & in diuinitate sua fructus aeternae satietatis credentibus reposita est. Bene lignum uitae uocatur: quia & in praesenti uita electos suos ab aestu uitiorum umbra defensionis protegit, & in futura beatitudine cibum aeternae contemplationis se desiderantibus praebet. Et quis est qui de hoc ligno edere dat, nisi ipse qui est quod dat, qui de seipso ait: Qui diligit me, diligetur a patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. In qua uidelicet manifestatione quid aliud intelligere uel expectare debemus, quam fructum aeternae satietatis? Vnde & Psalmista ait: Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Dabit itaque Christus secundum humanitatem suam, uincetibus edere de ligno uitae, quando perduxerit credentes ad contemplationem diuinitatis suae. Dicat ergo de uincetibus, dicat: Qui uicerit, dabo ei edere de ligno uitae. Tanquam diceret: Qui in me atque per me antiqui hostis tentamenta superauerit, qui dixi, gaudete quia ego uici saeculum: hunc, ad iudicium ueniens, a forma humanitatis meae, ad contemplandam perducam diuinitatem maiestatis meae. Quem autem alium intelligimus paradysum, in quo idem est lignum uitae, nisi uitam aeternam, quae est in ligno uitae? De qua ipsa uita ad patrem ait: Haec est uita aeterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Quamobrem & ipse de ligno uitae uincetibus dat, & ipse est lignum uitae de quo dat, & in ipso fructus ligni est de quo dat. Quod autem deum se habere dicit, in cuius paradiso hoc esse lignum uitae asserit, secundum humanitatem loquitur, quam assumpsit pro nobis, iuxta quam etiam in cruce positus clamabat: Deus deus meus, ut quid me dereliquisti? Possunt autem haec & aliter intelligi. Sanctorum etenim ecclesia recte per significationem paradysus uocatur, quae & diuersarum religionum hominibus tamquam uarijs arboribus confita, & multarum uirtutum floribus ac pomis repletur, quadrifluisque euangelicae praedicationis fonte rigatur. Hinc eidem ecclesiae in Canticis canticorum dicitur: Emissiones tuae sicut paradysus pomorum. In cuius uidelicet medio lignum uitae a quarentibus inuenitur. Quod omnino redemptor noster incarnatus intelligitur, ad quod nimirum nunc si quis extenderit manus non cum primo Adam, qui de ligno

scientiæ boni & mali comedit, noxiam patitur mortem: sed cum secundo, qui uersatili
 omphæam per sanguinem passionis suæ remouens, aditum uitæ aperuit, uiuet in æter-
 num. Sed de hoc ligno non comedit nisi qui uicerit, subaudis tentationem illam serpen-
 tis, qua primus homo succubuit. In quo autem eandem inimici tentationem uincit, nisi
 in eo quo se diuinorum mandatorum præceptis astringit? Sicut enim primus parens
 antiqui hostis calliditate uictus, per inobedientiam à ligno uitæ exclusus est: sic nos ex ei-
 carne propagati, eiusdem insidiatoris suasionē refellentes, per obedientiam ad esum spi-
 ritualis ligni pertingimus, certissime non iam cum primo Adam foras egressuri, sed cum
 secundo intus mansuri. Hinc in euangelio ipsum lignum uitæ, ipse nouus ac secundus
 Adam, ait: Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet: & cum qui uenit ad me, non eiciā
 foras: quia descendi de cælo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui
 misit me. Ac si patenter loqueretur, dicens: Idcirco uenientes ad me, ab internæ pacis ge-
 te non excludo, quia illa eos obedientia mecum intus concludo: quia non ut meam, sed
 ut patris uoluntatem faciam, de cælo descendi. Esus autem ligni huius, iuxta hanc para-
 dii intelligentiam, non futuri temporis, sed præsentis intelligitur: ille qui nunc sumitur
 per fidem in spe, non ille qui tunc futurus expectatur per contemplationem in re. Quid
 itaq; est, in huius temporis paradiso edere de ligno uitæ, nisi mediatoris nostri corporis
 & sanguinis sacramenta percipere? Idem enim panis uiuus est qui de cælo descendit, qui
 & lignum uitæ inter amœna paradisi secundum humanitatem radicans, fructificauit.
 Hinc ipse ludæis ait: Ego sum panis uitæ. Patres uestri manducauerunt in deserto man-
 na, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso manducauerit, non
 moriatur. Quodq; ad confirmandam tantæ rei autoritatem inculcando replicat, dicens:
 Ego sum panis uiuus qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in
 æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uitâ. Quibus scandalizanti-
 bus atq; spiritalia capere non ualentibus, rursum intulit, dicens: Amen amen dico uobis,
 nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis ui-
 tam in uobis. Atq; post pauca: Qui manducat, ait, carnem meam, & bibit sanguinem me-
 um, habet uitam æternam. Et iterum: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est
 potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in
 illo. Vbi & addidit: Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: & q
 manducat me, & ipse uiuet propter me. Iterumq;: Hic est panis qui de cælo descendit, non
 sicut patres uestri manducauerunt manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem,
 uiuet in æternum. Sed quia superius iuxta autoritatem huius reuelationis, solos uictor-
 es hoc cibo alendos prædiximus, ipsi nobis in hac assertione quæstionem legauimus, q
 quotidie ab antiquo hoste deuictos, dominici corporis & sanguinis sacramenta percipe-
 re uidemus. Sed sciendum nobis est, quia illa ratione hi solummodo qui uincunt, ad esum
 dominici sacramenti pertingunt, qui nō indigne, sed decenter eum accipiunt. Sic etiam
 intelligenda est illa domini sententia, quam supra posuimus: Qui manducat carnem meam,
 & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in illo. subaudis, qui sicut edenda est, car-
 nem meam edit: & sicut bibendus est, sanguinem meum bibit. Quid autem est, sicut edē-
 da est, uel sicut bibendus: nisi ea fide, ea cordis munditia, eaq; ut decet passionis imitatio-
 ne? Multi enim hunc esum indigne percipiunt. Et quia non ut accipiendus est accipi-
 unt, nequaquam uitam, sed mortem ex ipsa sibi perceptione cōquirunt. Ecce etenim ali-
 us iram, uel quod est grauius, odium in corde cōtra proximum retinet: & p accepta con-
 tumelia, non solum iniuriosa uerba, ueruetiam damna, læsionesq; irrogare festinat. Alius
 uoluptati carnis semetipsum prosterbens, gulæ illecebris, fornicationibus, adulterijs,
 uel etiam irrationabilibus incestisq; amplexibus fœdat uitæ innocentiam: alius auaritiæ
 æstibus anhelans, furtis, rapinis, fraudibus, falsis testimonijs, homicidijsq; semetipsum cō-
 taminat. Quid itaq; istis accepta dominicæ passionis sacramēta fiunt, nisi laqueus culpæ?
 Quid istis fiunt, nisi iudicium damnationis sempiternæ? Hinc per Paulum dicitur: Qui
 cunq; manducauerit panem, uel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis &
 sanguinis domini. Vbi etiam admonendo subiungit: Probet autem seipsum homo, & sic
 de pane illo edat, & de calice bibat, Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi

Iohan. 6.

Iohan. 6.

Ibidem.

Ibidem.

I. Corint. II.

Ibidem.

manducat & bibit. Dicatur itaq; [Vincenti dabo edere de ligno uitæ.] Ac si diceretur: Qui obedientiæ mandatis semetipsum humiliter prosternens, oblectamenta peccati superauerit, ille ad accipienda corporis & sanguinis mei sacramenta digne pertinget. Sed iam nunc adiuuante domino his ita discussis, quæ ad Ephesi ecclesiæ prædicatorem prolata sunt, ad sequentis ecclesiæ mysticas locutiones enodandas transeamus. Sequitur:

Et angelo Smyrnæ ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & uiuit: Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, sed diues es.

Psal. 33.

[Hoc non tantum uni, sed magis unitati sanctorum dicitur, quorum uidelicet tribulatio singulari numero posita, quasi simplex hoc loco sonare uidetur: sed proculdubio subtiliter indagata, omnifaria & multiplex inuenitur. Vnde & alia translatio, plurali numero tribulationes posuisse uidetur. Hinc & Psalmista: Multæ, inquit, tribulationes iustorum. Quia igitur multiplex ecclesiæ tribulatio, uel potius multæ tribulationes ei describuntur, nec omnes ualemus enumerare, debemus tamen quasdam ex eis quibus principaliter electi eius affliguntur, breuiter perstringere. In hac itaq; ærumnosa peregrinatione, in hoc carceris exilio, tribulationem exterius patitur ecclesia, cum aut ab aduersariis probra, uincula, carceres, uerbera, famem, sitimq; tolerat, gladij quoq; ac diuersorū tormentorum excipit mortem: aut cum à seipsa laboribus, fatigationibus, ieiunijs, uigilijsq; lassata, pene succumbit. Quæ nimirum & si interiori consolatione in, exteriori tamen homini tribulationem asferre uidetur. Affligitur quoq; alia tribulationis interna penuria, cum resistente spiritui carne, necdum plene uitia superare uel extinguere ualet. Hinc emulgæ appetitus pulsant, illinc fornicatio mentem titillat: hinc ira perturbat, illinc tristitia seculi animum obscurat: hinc auaritia mordet, illinc tedium instabilis pene dissoluit: hinc elatio corrumpit, illinc superbia atrocior cunctis occurrit. Quia uero istis atque alijs undiq; oppugnantibus uitijs, & ad plenum (ut diximus) non ualet resistere, & tamē iuxta uires proprias resistens, certamen quoque suum in longum uidet protrahi, quam ualide tribulationum angustia corda electorum eius possideant, quis ualet exprimere?

Psal. 119.

Roma. 7.

Horum tædio affectus fuerat Psalmista, cum diceret: Heu me quod incolatus meus prolongatus est. habitauit cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Hinc & Apostolus: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Occurrit etiā ex aliorum erratibus, electis languor tribulationis: quia charitate illa uigēt, q̄ proximos sicut seipsos diligere nouerunt. Cum enim alium per uoracitatis ingluuiem ad æstum libidinis, per æstum libidinis uident ad apertum opus fornicationis captiuum adduci: alium per cupiditatem rerum temporalium ad rapinā, ad furtum, ad falsum testimoniū, ad periurium conspiciunt pertrahi: alium per iram ad odium, per odium ad homicidium cernūt ruere: alium per honoris adepti dignitatem ad elationem, per elationem ad superbiam considerant dilabi: alium per succrescentes negligentiarum guttas, iam de pelago carnalis desiderij eductum, in portu quietis tanquam nauem attendunt demergis: alium per afflatum maligni spiritus, à semel arrepto proposito quasi arborem intuentē funditus auelli, totis uisceribus à fundo cordis quatuntur. Fiunt pene exanimes dum talia fieri cognoscunt à suis. Quæ uidelicet tribulatio dum mentem interius exurit, corp⁹ quoq; exterius affligit. Hanc saluberrimam in singulis tribulationem patiebatur Paulus,

2. Corint. 12.

cum diceret: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego nō uoror? Omnifariam igitur sanctorum tribulationem in hoc uersiculo considerantes, paupertatem quoq; eorum geminam intelligere debemus, in terrenarum scilicet rerum abdicatione, atq; in spiritus contritione. Et quidem harum unam paupertatem, quæ in abdicatione terrenarum consistit, pauci habere probantur. Alteram uero quæ in contritione spiritus, omnes electi habere possunt: quamuis & illi facultates terrenas abdicasse credantur, qui eis non ad illecebras carnis, sed ad opus pietatis ususq; necessarios uti uidentur. Quanquam enim nonnulli electorum multas pecunias possideant, tamen quia (ut diximus) non ex desiderio carnis, sed ex uoto pietatis atq; instinctu necessitatis ab eis possidentur, pauperes proculdubio esse probantur. An pauperes non sunt, qui cuncta terrena

non tanquam propria, sed tanquam aliena dispensant? Sed unde pauperes, inde diuites fiunt: quia nimirum unde in terris temporales pecunias indigentibus erogant, inde sibi æternas diuitias in cælis congregant. Vtrisque autem illa Pauli sententia potest aptari, qua dicitur: Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Quasi enim nihil habentes, omnia possident: qui terrenas diuitias penitus abiicientes, cælestes per fidem iam tenent. Quasi nihil habentes, omnia possident: qui etiam istis in usum uel opus misericordiae retentis, illas in dilectione quandoque se habituros sperant. Vel certe ut de eorum persona loquamur, in eo tanquam nihil habentes omnia possident, quo res perituras & ad illicita desideria suas non recognoscunt: & tamen ad cuncta quæ sunt utilia, suas omnino esse perpendunt. Hæc de una electorum paupertate breuiter dicta sunt, nunc de altera plena diuitijs utique etiam breuia loquamur. Libet enim hanc succincte discutere, & quanti sit meriti demonstrare. Hanc itaque omnes habere probantur, qui ad æternas diuitias peruenire merentur. Et quæ est ista diues paupertas, nisi (ut iam fatus sum) illa contritio spiritus, qua superbia minuitur, humilitas uero augetur? Hac paupertate locupletibus dominus dicit: Beati pauperes, quia uestrum est regnum dei. *Lucæ. 6.* Vt autem ostenderet nequaquam in diminutione rerum temporalium hanc paupertatem consistere, per alium euangelistam aperuit, de qua dicere uoluerit. Ait namque: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Pauperes uidelicet non amittunt, sed spiritu. Ille autem spiritu pauper est, qui etiam cum bona agit, semper se inutile attendit. Ille spiritu pauper est, qui cum plures uirtute & sanctitate superet, cunctis se ipsum inferiorem meritis perpendit. Cuius nimirum uox in psalmis resonat, dicens: Ego egenus & pauper sum. Et rursum: Egenus sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. Dicitur itaque cuilibet electorum: [Scio paupertatem tuam, sed diues es.] Ac si diceretur: Vnde te per humilitatem spiritus pauperem existimas, inde per omnia diues comprobaberis. Sic enim dictum est, Scio paupertatem tuam: tanquam diceret, Scire te facio. Ista namque paupertas, spiritalium uirtutum congregatas diuitias conseruat. Quæ si desit, cunctas elatio tollit. Vnde & dominus in euangelio discipulos admonet, dicens: Cum feceritis omnia quaecumque mandauimus uobis, dicite quia serui inutiles sumus. quod debuimus facere, fecimus. Quomodo enim serui inutiles sunt, qui quod debent facere faciunt: nisi quia apud æstimationem suam uiles semper habentur hi, qui diuina præcepta implere uidentur? Neque enim, ait dominus, cum feceritis omnia quaecumque mandauimus uobis, serui inutiles estis: sed docuit, quid hæc facientes ipsi, ex animo dicere deberent. Quo contra cuilibet reprobo increpatio talis dirigitur: Dicis quod diues sum & locupletatus, & nullius egeo. & nescis quia tu es miser & miserabilis, & pauper & cæcus & nudus? Quasi enim diuitem se iactat, qui meliorem se alijs existimat. quasi diuitem esse se putat, qui ad recompensationem æternæ uitæ si quid forte parum bonum egerit, sufficere sibi posse confidit: sed pauper, cæcus & nudus redarguitur. Pauper scilicet, quia humilitatem amisit. Cæcus autem, quia hoc quod amisit, minime uidet. Nudus uero, quia ipsis quoque quæ egerat, bonis elatio illum expoliavit. O si superbiæ spiritus minueretur in nobis, & ipsa paupertas, ipsa diminutio spiritus nunquam perituras humilitatis nobis auferret diuitias. Quid enim boni non habet, qui humilitatis spiritu elationem calcauit? Ad has itaque diuitias autor omnium diuitiarum discipulos inuitabat, cum diceret: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. & inuenietis requiem animabus uestris. His locupletata fuerat beata uirgo quæ dicebat: Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Cum itaque Maria uirgo ideo beata credenda sit, quia sine humano semine ex spiritu sancto concepit: quia dei filium hominem factum, intemerata uirginitate mundo edidit: radicem tamen beatitudinis suæ ipsa solertius inspiciens, ait: Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Ac si diceret: Quia humilitas uera præcessit, quæ dei filium ad habitaculum carnis meæ inuitauit, quæ spiritum sanctum ad mundiciam cordis mei attraxit, ut uerbi carnem cum uerbo & patre in uisceribus meis formaret, propterea beatitudinis nomen in cunctis generationibus ipsa promerui. O quantum meruisti, o quantum beata humilitas in sacra uirgine ualueris, Quid enim in sacra uirgine meruisti, nisi ut

deum homini coniungeres, ut uerbum carni unires? Quid in sacra uirgine ualueris, nisi ut spiritum sanctum super eam attraheres, qui carnem uerbi cum uerbo & patre in utero eius formaret? Quid in sacra uirgine potuisti, nisi ut quæ erat ancilla conditoris sui, mater fieret & sponsa? Mater scilicet carnis, sponsa uero amoris. Considerauimus itaque & utinam uel digne, quantum in una beata meruit, quantum in una sacratissima uirgine humilitas ualuerit: consideremus nunc, quantum in reliquis sanctorum animabus mereatur uel possit. Ipsa certe in singulis electorum æternitatis spiritum assumit. super hæc spiritus dei quiescit. Quæ si defuerit, spiritus sanctus ad hominem non accedit. Si inchoata ab homine discesserit, nec ipse post abcessum eius cum homine remanet. Hinc enim deus pater per prophetam dicit: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & tremmentem sermones meos? Per hanc de egestatis penuria quæ in diminutione uirtutum consistit, anima cuiuslibet fidelium educitur, & à conclusionem manus inimici extrahitur, sicut Psalmista de ipso testatur, dicens: Quia respexisti humilitatem meam, saluam fecisti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manus inimici. Sine hac ad culmen uirtutis nemo exurgit: quia ut autor humilitatis dicit, non alius nisi qui se humiliat, exaltabitur. O humilitas paupercula & diues. & inde apud deum diues, unde apud te paupercula te uides. Et quia in tua paupertate cuncta simul possides, uirtute quoque maxima uiges. Antiquum certe aduersarium, hostem exercitatum, astutissimum atque fortissimum, cum innumerabili hostium multitudinem innumeris deceptionum armis protectum, sola uincis, sola exuperas. Cunctis saeuientibus, cunctis etiam electorum inimicis oblatrantibus, quæta persistis. Et quia tota in dei fiducia pendes, mortem quoque nullatenus paues. indeque (ut dixi) sublimia penetras, unde quasi prostrata uideris: atque inde aduersantia cuncta superas, unde tamquam uicta putaris. Potest autem quilibet electus, ideo pauper simul & diues uocari: quia & adhuc cælestis patriæ mansuras diuitias nequaquam habet in re, & tamen easdem iam possidet per fidem in spe. Unus enim idemque, & pauper & diues est. Pauper, subaudi adhuc peregrinus: diues, quandoque ciuis futurus. Pauper terrena commoratione, diues beata prædestinatione. Præsentis siquidem temporis paupertatem electorum Ieremias conspiciens, ait: Ego uir uidens paupertatem meam. Hanc enim paupertatem tunc homo incurrit, quando peccando à paradisi gaudijs exiit. Sed amissas illas æternæ patriæ diuitias, iam nos Apostolus in uno, atque per unum mediatorum dei & hominum, hominem Christum Iesum, recepisse testatur, dicens: Omnia nobis cum illo donauit. Itemque, Conresuscitauit & consedere nos fecit in cælestibus. Sequitur:

Et blasphemaris ab his qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagogæ sathanæ.

¶ Hic (ut sæpe id ipsum propter assertionis nostræ firmitatem repetamus) manifestissime claret, non speciali tantum ecclesiæ loqui, cum constet nequaquam in sola Smyrna uel fuisse uel esse Iudæos blasphemantes, sed in toto orbe terrarum, quo Christi ecclesiam nouimus dilatari. Dicatur itaque uniuersali angelo: Blasphemaris ab his qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt. Tanquam ecclesiæ diceretur: Et in singulis membris per loca, & in toto corpore per orbem, ab inimicis saluberrimæ salutis, à cordibus incircuncisis, quasi rea ac male credula derogaris. Quærendum uero nobis est, ubi nomen proprium amiserint Iudæi, cum eos etiam post necem redemptoris nostri, non solum humana consuetudo, uerum etiam sacra scriptura ita cognominet, ut in Actibus apostolorum & epistolis Pauli. Sciendum itaque, quia nomen quod exterius secundum litteram prætendunt, interius in spiritu amiserunt. Iudæus namque interpretatur confitens. Et dominus in euangelio ait: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cælis. Et qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, & coram angelis eius. Iudæorum ergo nominis expressio, mediatoris nostri est confessio. Ac per hoc quicumque Christianitatis nomine censeantur, spiritualiter Iudæi appellantur, Paulo attestante qui ait: Nos sumus circuncisio, qui spiritu deo seruimus, non in carne fidutiam habentes. Et rursum: Non qui in aperto Iudæus, sed qui in abscondito

Matt. 10.

Philippen. 3.

Roman. 2.

Iudæus, & circuncisio cordis spiritu, non litera. Aperti ergo Iudæi, de semine carnis & circuncisione gloriantes, quia Christum repellunt, intus proprietatem nominis amittunt. Quicq̃ alternantibus uicissitudinum temporibus, quantum ad linguam carnis, modo aperte, modo occulte: quantum uero ad nequitiam cordis, semper ecclesiam latenter blasphemant. Et quia illi quæ una est Christi sponsa, una est eius columba, uniri nolunt, plures de seipsis sathanæ synagogas faciunt. Sed nec dubium quod iam in plures sint diuisi, qui ab ipso redemptoris aduentu duos de se populos diuersæ hæreseos dogmati illectos addiderunt, Phariseos scilicet ac Saducæos. Hæc specialiter proprieq̃ de apertis ac falsis Iudæis dicta sunt. Caterum si à proprietate ad figuram sermo transeat, multos nunc intra sanctam ecclesiam occultos ac falsos Iudæos, eandem ecclesiam blasphemantes, inuenimus. Et quos alios esse putamus, nisi recte credentes, sed male uiuentes Christianos? Qui uidelicet Iudæos se esse dicunt, & non sunt: quia Christianum quidem nomen habent, sed opera Christianitatis non habent. De quibus per Paulum dicitur: Confitentur se nosse deum, factis autem negant. Quos itaq̃ Iacobus dæmonibus comparat, dum cuilibet eorum dicit: Tu credis quod unus est deus? bene facis. Nam & dæmones credunt, & contremiscunt. Hinc rursus ait: Fides sine operibus mortua est. Quo contra fides uiua est, quæ in dilectione dei & proximi uirtutum opera construit, nō sicut mortua, quæ super arenæ mobilitatem ædificat. Blasphematur itaq̃ ecclesia à falsis Iudæis, quia electorum uerba & opera à reprobis diiudicantur. Semper enim displicent eloquia & acta iustorum, cogitationibus peruerforum. quicq̃ & si cum electis intra sinum fidei degunt, uita tamen & moribus in multas sathanæ synagogas seipso diuidunt. quia quot uitijs inseruiunt, tot de se partes reddunt, non sicut electi, qui ex multis actionum uirtutibus, unum construunt charitatis corpus. Congruentius autem adhuc iuxta figuræ qualitatē hæreticis isti conueniunt: quia & si Christum confiteri se dicunt, tamen quia non ut sentiendum est, de illo sentiunt, falso sibi Iudæorum nomen assumunt. Quicq̃ uehementius zeli flammis succensi, dolore separationis suæ instigati, ecclesiam dei blasphemare consueuerunt, q̃ hi qui nunquam ad eius consortium accesserunt. Sed usquequo zizanias nouissime à tritico separaretur, nullus horum deferendus est, sed omnes admonendi, omnes sunt tolerandi, in exemplum redemptoris nostri, qui sacrilegum impiumq̃ proditorē usq̃ ad passionem mortis Iudam tolerauit. Ad quorum uidelicet mala perferenda exhortatur ecclesiam, & quasi armis potentibus accingit sermo diuinus, cum subdit:

Cantic. 6.

Tit. 1.

Iacob. 2.

Ibidem:

Nihil horum timeas quæ passurus es.

¶ Ac si diceret: Quicquid à non credentibus Iudæis, quicquid à bene credentibus, sed male uiuentibus Christianis pœnarum, iniuriarū, lationumq̃ tuleris, pro eo quod transiunt, admono ne formides. Hinc in euangelio de corporalis necis occisione non timenda exhortatur, dicens: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Indicat autem quid sit timendum, cum in hac ipsa sententia subiungit: Sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Quo contra de reprobis per Psalmistam dicitur: Illic trepidauerunt timore, ubi nō erat timor. Præmissa quoq̃ exhortatione, qua sanctorum ecclesia ad toleranda mala prauorum domin⁹ roborasse uidet, easdem quæ illi uenturæ sint, tribulationes subdendo manifestat, dicens:

Matt. 10.

Psalm. 15. & 52.

Ecce missurus est diabolus aliquos ex uobis in carcerem, ut tentemini. & habebitis tribulationem diebus decem.

¶ Hic etiam liquido claret, diuersas in uno angelo personas alloqui. Præmisit enim diuina uox quasi ad unum loquēs, Nihil horum timeas quæ passurus es. Nunc uero adiungit tanquam ad multos, Ecce missurus est diabolus aliquos ex uobis in carcerem. Sed nec ait, ut tententur hi quos ex uobis miserit in carcerem, sed ut tentemini. Vel, habebitis tribulationem diebus decem: sed, habebitis, ut scilicet per hoc dictum aperte daretur intelligi, in multis unum, imo in uno multos constare. Tale est & illud quod Psalmista ait: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Ierusalem. In quo scilicet uersiculo, in multis confidentibus unus qui non commouebitur: & in uno qui non commouebitur, multi confidentes designantur, Præmittitur namq̃

Psalm. 124.

plurali numero, qui confidunt: ac deinde subiungitur, Non commouebitur. Vtrum aut proprietates aut figura, utrum etiam proprietates simul & figura, carceris uocabulo hic debeat intelligi, debemus animaduvertere: & quidem proprietatis nomen hoc loco recipimus, pro eo quod multos sanctos & carcerali poena afflictos cognoscimus: sed figuram in proprietate requirimus, quia plurimos absque ulla clausione, alijs pressuram angustijs tentatos ac tribulationem passos scimus. Neque hi solummodo tentati uel tribulationem habentur in hac sententia describuntur, quod forinsecus carceralibus tenebris recluduntur: sed secundum Apostolum, omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu. Ipse enim dixit: Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Vbi nimirum subaudiendum est, siue persecutionis, siue pacis tempore qui recte quaerunt uiuere, praua coguntur sustinere. Aut nunquid tantum persecutionis articulo sancti pie uolunt uiuere in Christo, & non etiam pacis ac tranquillitatis spatio? Recte igitur uniuersas ecclesiarum pressurarum angustias, nomine designauit carceris, cum soleat plerumque sacrum eloquium in parte totum ostendere. Cuncta autem quae sancta ecclesia siue a malis hominibus, siue ab occultis diaboli suggestionibus, seu a resistentibus illecebris carnis temptationibus patitur, ad caput malorum referuntur, cuius suggestionem atque impulsu agi creduntur. Idem enim electos mittit in carcerem, cuius nequitia agitur ut undique tententur. Quod autem non ait, missurus est diabolus omnes in carcerem: sed, aliquos ex uobis non omne corpus angelus tangit, quod ex electis & reprobis constat: sed illos uult intelligi, qui ex illatis tribulationibus uictores existunt: qui ideo tentantur, ut probentur: ideo probantur, ut coronentur. Quibus nimirum bene congruit illud, quod Iacobus de quolibet electorum dicit: Beatus uir qui suffert temptationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitae, quam repromisit deus diligentibus se. Sed quid sibi uult, quod ecclesiarum temptationem decem dierum numero concludit, nisi quia contra uarias persecutionum passiones, contra diuersas cupiditatum illecebras, decalogi mandatis subdita configitur? Recte igitur denario dierum numero tempus afflictionis eius comprehendit: quia quoad in hac uita subsistit, sub decalogi praecipis degit. Nullus etenim dies extra decalogi mandata exit, quia pari rotatu totum ecclesiarum tempus euoluunt. In qua uidelicet euolutione nec dies sine mandatis, nec rursus mandata sine diebus esse possunt. Cum enim transierint mandata, transient statim & dies: quia sicut pari cursu iter praesentis uitae peragunt, sic quoque pari exitu determinant. Dicatur ergo electis: [Habebitis tribulationem diebus decem.] Ac si aperte diceretur: Nolite quaerere in bello uitae praesentis requiem, quandiu contra tentamenta inimici siue aperta, siue occulta, decem praecipis tanquam milites armamini. Neque enim gaudij locus est, ubi uita hominis tota tentatio est: sed alibi expectatur, ubi tentatio nulla est. Potest autem hic decem dierum numerus & aliter intelligi. Cunctis legentibus liquet, tribus principaliter temptationibus primum hominem a serpente in paradiso tentatum ac superatum, scilicet gula, uana gloria, & auaritia. Per gulam enim hunc antiquus hostis tentauit, cum cibum ligni uetiti ad comedendum suaserit. Per uanam autem gloriam tentauit, cum dixit: Aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii. Per auaritiam uero tentauit, cum subiunxit: Sciens bonum & malum. Auaritia enim non solum pecuniae est, sed etiam altitudinis, Paulo attestante, qui de unigenito dei filio ait: Non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo. Quibus etiam secundum caput, uidelicet dominum nostrum Iesum Christum, idem teterrimus serpens aggredi praesumpsit. sed illo tentato, ipse succubuit. Per gulam quippe hunc tentare nisus est, cum ait: Dic ut lapides isti panes fiant. Per uanam autem gloriam, cum eidem intulit: Si filius dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Per auaritiam uero, cum illi in monte omnia regna mundi, & gloriam eorum se daturum repromisit, cum a cadente adorari uellet. Contra quas scilicet principales inimici temptationes, quotidie cum CHRISTO dimiccat, quotidie in Christo ecclesia uincit. De qua sub figurata mulieris locutione in paradiso ad serpentem dicitur: Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Quod utique non illi primae mulieri conuenit, quae iam ore serpentis absorpta fuerat,

sed ecclesiæ, quæ per Christum antiqui hostis insidias ad tentationum primordia cauet. Cuius calcaneo serpens insidiatur: quia circa finem uniuscuiusque electi uitam supplantare quærit, quem in primordiis conuersationis suæ decipere non ualet. Nam & Apostolus huius docens intelligentiæ formam, cum de Adam loqueretur & diceret: Adam nō est seductus, mulier autem seducta est in prauaricatione: ad figuratam mox locutionem transiens, ecclesiam ostendit, dicens: Saluabitur autem propter filiorum generationem, si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Quod utique non mulieri mortuæ, de qua tunc præmiserat Apostolus, quod seducta fuerit in prauaricatione, uidelicet Euæ, sed ecclesiæ conuenit CHRISTI. Nunquid nam propter carnalem filiorum generationem quælibet mulier saluari creditur, cum eo modo pariat casta quo & adultera? eo fidelis, quo & infidelis? Nunquid ad salutem mulieris pertinet illa generatio, quæ in iniquitatibus concipitur, & in delictis parturit? Aut forte sola saluantur quæ pariunt: quæ uero steriles perseverant, non saluantur? Quis hoc dixerit? Ecclesia ergo saluatur per filiorum spiritalem generationem, quæ fit per uerbum prædicationis & lauacrum regenerationis. Quia igitur in hac peregrinationis terra, illa quam prædiximus, trina tentatio, in quibus cætera uitia potissimum obtinent principatum, non potest deesse, & hæc ipsa mortalis uitæ peregrinatio per septem dierum curricula euoluitur, recte principalis ecclesiæ tribulatio, decem dierum numero exprimitur. Hæc enim trina tentatione septem diebus applicita, denarius numerus adimpletur. Dicatur ergo electis: [Habebitis tribulationem diebus decem.] Ac si diceretur, Usquequo præsens uita finiatur, quæ septem dierum euolutionibus peragitur, contra diuersas tentationes quæ in tribus suum maxime obtinent principatum, certamen habebitis. Non est autem mirum, si adiecta trina tentatione, septem dierum numerus in decem assurgit, qua agitur ut omnes dies uitæ præsentis longiores quàm sunt, ab electis astimentur. Sequitur:

1. Tim. 2.

Psalm. 50.

Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ.

[Hæc etiam generaliter uniuersali ecclesiæ, hæc specialiter unicuique sanctorum dicta conueniunt. Hinc dominus in euangelio ait: Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Hinc est quod Ioseph typum ecclesiæ prætendens, uestis suæ habitu, perseverantiam certaminis habere nos admonet, cuius longitudo usque ad talos eius peruenit. Dicatur itaque in tentationibus posito: [Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ.] Tanquam diceretur: Inter multas pressuras, inter innumeras clades, inter diuersas tentationes positus, semper uictoriæ triumphum attende. Certa ut fortissimus agonothesa boni certamen, cursumque ut agilissimus gigas consumma. Noli regis tui fidem relinquere, noli aduersariis eius terga præbere. Antequam uincas, noli pusillanimitas existere. Antequam bellum conficias, noli ignauia succumbere. Antequam iter perficias, noli in uia lassescere. Erige arma contra tentationes. sed nec deponas arma, antequam finiantur tentationes. Nunc enim est tempus decertandi, tunc autem coronandi. Dabo tibi, inquit, coronam uitæ. subaudis, si mecum toto belli tempore dimicaueris, si mecum perstiteris, si mecum uiceris, in fine certaminis mecum coronaberis, id est, regnandi sortem accipies. Vnde & inferius dicitur: Qui uicerit, faciam eum sedere mecum in throno meo: sicut & ego uici, & sedeo cum patre meo in throno eius. Sequitur:

Matt. 10.

Gen. 37.

Apoec. 3.

Qui habet aures, audiat quid spiritus dicat ecclesiis: Qui uicerit, non lædetur a morte secunda.

[Cum sacra scriptura tres ponere mortes solita sit, unam scilicet peccati, alteram autem carnis, tertiam uero supplicium damnationis: cur in hac reuelatione, ultima damnatione non tertia, sed secunda mors appellatur, nisi quia hic poni uidentur mortes quæ nocere probantur? Mors scilicet peccati, morsque æterni supplicij: ad quorum comparisonem, ista quæ carnis est, mors dicenda non est. Vnde & Apostolus sæpe carne mortuos, dormientes uocat. Hinc enim ait: Nolumus uos fratres ignorare de

1. Thes. 4.

1. Corint. 15. dormientibus. Et rursum: Ex quibus multi manent adhuc, quidam autem dormierunt. Mors itaque primogenita quæ lædit, peccatum est. Huic autem nulla alia quæ lædere possit, nisi æterna damnatio, succedit. Prætermissa ergo media quæ non lædit, illa debuit uocari secunda, quæ post peccatum lædit. Et quidem peccati mors, quanquā in æterno supplicio miseris semper adhæreat, in hac tamen uita potissimum læsionis suæ tempus aspectat; ubi dum consummatum fuerit peccatum, subsequens mox supplicij mortem parat. **Iacobi. 1.** turians gignit, quæ uices eius sine termino ad lædendum teneat. Vnde scriptum est: Peccatum dum consummatum fuerit, generat mortem. Dicatur itaque: [Qui uicerit, non lædetur à morte secunda.] Ac si diceretur: Qui mortem peccati hoc in tempore animas necantem superare contenderit, ad læsionem eius quæ post hanc & animas & corpora sine fine cruciat, non perueniet. In quo scilicet læsionis uocabulo, miseriæ debet intelligi corruptio. Lædi enim non potest, nisi qui corruptioni subiaceret. Si itaque reprobi æternæ corruptioni non subiacerent, quid in inferno ignis, quod uermes facerent? O durissima mors, o atrocissima mors, o incogitabilis mors, quæ semper susceptos corrumpis, & nunquam ad plenum consumis, mors quæ semper occidis, & nunquam ad integrum extinguis, mors semper grassans, & nunquam perfecte interimens. mors semper auide glutit, & nunquam saturitatem inueniens, o mors, o amara mors. quid de te magis sumus dicturi, nisi ut cogitemus qualiter te euadere possimus, nisi ut sororẽ tuam primogenitam uincendo totis uiribus in Christo fugere quæramus? Qui enim os suggestionis eius nunc in pugno uirtutis contuderit, deuorandus in tuas fauces non transibit. Iam uero his ita pertractatis, quæ ad prædicatorem ecclesiæ Smyrnæorum prolata sunt, ad sequentis ecclesiæ mysticas locutiones euoluendas ueniamus. Sequitur:

Et angelo Pergami ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet romphæam ex utraque parte acutam: Scio ubi habitas, ubi sedes est sathanæ.

¶ Per romphæam ex utraque parte acutam, sicut in superiori libro ex abundanti iam diximus, & uetus & nouum testamentum significatur. Bene autem utraque parte acuta esse perhibetur: quia hinc iudeos dum percutit, litera occidit; illinc credentes dum iugulat, spiritu uiuificat. Recte utraque parte acuta describitur: quia hinc hostem necat, illinc militem armat, uel certe quia hinc culpas operis, illinc refecat illicitas cogitationes. Quid autem siue ad perniciem, seu ad salutem quorundam, hac utens romphæa dicat, audiamus. Ait enim: [Scio ubi habitas, ubi sedes est sathanæ.] Quod nimirum generaliter uniuersali ecclesiæ dicitur, quæ mixta cum reprobis, ubique sathanæ per orbem tentationibus exercetur. Qui enim alij per sedem sathanæ, nisi reprobi designantur? Sicut econtra sedes Christi electi uocantur. Ista est ipsa illa sedes bestię, quæ longe inferius in hac Apocalypsi, effusa prædicationis phiala dicitur obscurari, indeque reprobos linguas suas commanducare. Vnde electos ad loquendum linguas accepisse, nullus potest dubitare. Dicatur itaque unitati ecclesiæ: [Scio ubi habitas, ubi sedes est sathanæ.] Ac si diceretur: Per orbem uniuersum, quo diabolus regnat in suis. Neque enim in sola Pergami ecclesia sedes sathanæ tunc erat, sed in omnibus gentibus, in quibus iam sedem suam Christus construi cernebat, in quibus iam agnos inter bestias accubare, iam columbas inter accipitres uolare, iam lilium inter spinas crescere uidebat. O quam magna laus electorum est, quod inter malorum prauitatem boni persistunt: quod inter bestiarum sauitiam, agni innocentiam custodiunt: quod inter accipitrum uenandi astutiam, columbæ simplicitatem retinent: sed prudentia serpentis edocti, nullis insidiarum iaculis caput ferire permittunt: quod inter spinarum punctiones odorem floris emanat, quod inter peccatorum tenebras luce iustitiæ resplendent. Hinc est quod sponsus in Canticis canticorum ad laudem sponsæ loquitur, dicens: Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Hinc Paulus ait: In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, uerbum uitæ continentes. Hinc Petrus conuersationem prioris uitæ, in Lot præconijs attollit, dicens: Et iustum Lot oppressum à nefandorum iniurijs, conuersatione eripuit. Visu enim & auditu iustus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam iusti iniquis operibus cruciabant. Hinc talium aduersitate iam probatus Iob quoque, ait: Frater fui draconum & socius

Apoc. 16.

Matt. 10.

Cantic. 2.

Philip. 2.

2. Petri. 2.

Genesis. 19.

Iob. 30.

struthionum. Hinc dñs in euangelio ad discipulos dicit: Ecce ego mitto uos sicut oues in medio luporum. Hinc lezechieli dicitur: Fili hominis, subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas. Subuersores scilicet, quia uitam aut blandimentorum suasionib⁹, aut terrorum comminationibus à rectitudine inclinant. Scorpiones uero uocantur, quia nonnunquam & in facie adulationis uerba prætendunt, & à tergo obtreccionis aculeo pungunt. Scorpio enim palpando quidem incedit, sed cauda à tergo ferit. Hinc electorum ecclesia Psalmistæ uoce ait: Circudederunt me sicut apes. Apis in ore mel portat, in cauda uenenum occultat. Sic nimirum hi qui fraudes moluntur, dulcia apponunt, ut à malis inficiant. Quod uidelicet agentes, electorum uitam dum excruciant, à peccati rubigine purgant. Vnde bene quoq; Psalmista subiungit: Et exarserūt sicut ignis in spinis. Ignis enim si subito afflatus inter spinas uirentes flammascit, non ipsa arbuscula, sed harum aculeos incendit. Sic nimirum, sic reprobi intra sanctam ecclesiam constituti, dum uitam electorum duris tribulationibus premunt, à delictorum tantummodo sordibus mundant. Sequitur:

Matt. 10.

lez. 2.

Psalm. 117.

Ibidem.

Et tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. & in diebus Antiphas testis meus fidelis, qui occisus ē apud uos, ubi sathanas inhabitat.

¶ Hæc locutio quem habeat interius sensum, utcumq; agnosco: sed textum literæ exterius plene non capio. Si enim diceretur, non negasti fidem meam in diebus Antiphas testis mei fidelis, qui occisus est apud uos, planus esset proculdubio sensus. At cum dicatur, non negasti fidem meam, & in diebus Antiphas testis meus fidelis qui occisus est apud uos: prorsus quid dici uelit, ignorare me fateor, nisi forte aut uitio scriptorum, aut certe more scripturarum, adempta credatur habere quasdam orationū particulas, quæ subauditioni deseruiant. Addamus ergo ipsas subauditiones, si quomodo superficiem eius comprehendere possimus. Puto enim talem esse huius locutionis textum, ut cum dñs, tenes nomen meum & non negasti fidem meam, & in diebus, protinus addi debeat, illis: ac deinde cum exequitur, Antiphas testis meus fidelis qui occisus est apud uos, adhiberi statim subauditionis sententiam qua dicatur, non negasti fidem meam. Et est sensus: Tenes nomen meum, & non negasti fidem meam, & in diebus illis Antiphas testis meus fidelis, qui occisus est apud uos, non negasti fidem meam. Huic penè simile est illud quod in psalmo canimus: Nolite extollere in altum cornu uestrum, & nolite loqui aduersus deum iniquitatem: quia neq; ab oriente, neq; ab occidēte, neque à desertis montibus, quoniam deus iudex est. Cum enim dicit, nolite extollere in altum cornu uestrum, & nolite loqui aduersus deum iniquitatem: si subiungeret statim, quoniam deus iudex est, aperta sententia uideretur. Sed cū interponit, quia neq; ab oriente, neq; ab occidente, neq; à desertis montibus, ac deinde subnectit, quoniam deus iudex est, in media proculdubio sententia uerborum intellectus plenus non est. Sed quia quasi minus dixit, subauditionē nos in ea quærere monstrauit. Cuius uidelicet sententiæ talis est sensus, ut cum dicimus, neq; ab oriente, neq; ab occidente, neq; à desertis montibus: subaudiamus, patet aditus fugiendi, propterea utiq; quoniam deus iudex est. Si igitur hæc Psalmistæ locutio similis est huic, quam uentilamus, bene sermo diuinus à genere recurrit ad speciem, ut prædictum martyrem, & fidelem & pro fide recta doceat interfectum, qui fortasse à quibusdam infidelis & pro perfidia putabatur occisus: uel certe tales subauditiones huic sententiæ applicare debemus, ut eam ita pronunciemus: Et tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. & in diebus illis extitit Antiphas testis meus fidelis, qui occisus est apud uos. Quod si (ut moris est) in hac ipsa specie genus declaratur, multi in uno, imò omnes in uno, siue manifesto siue occulto martyrio testes, reperiuntur præconio laudis attolli. Quod autem apud sanctos testem suum dominus commemorat interfectum, sic intelligendum est, non quo ab illis, sed quo inter illos fuerit interemptus, ab his uidelicet, in quibus sathanas inhabitat. Ipsi enim sunt sedes sathanæ, ipsi & habitatio sathanæ. Attendat etiam prudens lector, in hac locutione plures in una persona afferri. Præmittitur enim singulari numero tanquam ad unum, ¶ Tenes nomen meum, & non negasti fidem meam.

Psalm. 74.

am.] Subiungitur autem plurali numero, tãquam ad multos qui designantur per unũ, [& in diebus Antiphas testis meus fidelis, qui occisus est apud uos.] Sic penẽ in singulis locutionibus, quæ ad septem fiunt angelos, & unus in multis, & multi in uno designantur, Sequitur:

Numer. 24.

Sed habeo aduersus te pauca. Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum coram filiis Israel, edere & fornicari.

¶ Nequaquam ista illi conueniunt, cui pramiserat, Tenes nomen meum, & non negasti fidem meam: sed alij, quem hæreticam perfidiam minime redarguentem inspexit. Nunquid nam qui praua docere tacendo permittat, fidem ipse non negat? Quis hoc dixerit? Sed uideamus quã doctrinam Balaam tenere dicantur hi, quos ægra pars angeli redarguendo minime sanasse contineatur. Et quidem fertur, eisdem Balaam harionum fuisse, & artis suæ libros condidisse. Sed nõ illa hic doctrina interseritur, cũ de eodẽ aperrissime dicatur: [Docebat Balach mittere scandalum coram filiis Israel, edere & fornicari.] Istam itaq; doctrinam eos tenere redarguit, quã ille regem Balach ad decipiendos filios Israel erudiuit. Quæ uidelicet doctrina, imo deceptio Israelis, ad Balach ab eodem prolata, huiusmodi fuit. Nam cum ab eo ad maledicendum populum Israel fuisset euocatus, quem maledicere non ualuit, cui se etiam in morte similem fieri optauit: mulieribus uictus, in eiusdem populi mortem, consilium dedit. Qui etiam callidus deceptor uitium per quod facilius ruerent, explorauit. pronos enim ad fornicationem prauidit animos filiorum Israel, & ideo consilium dedit Balach, ut mulieres pulcherri-
mas coram eis poneret, quarum speciebus delectati, in illicitos amplexus ruerent: quarum blanditijs deliniti, de sacrificijs Phogor manducarent: per quod uidelicet factum a deo suo deserti, coram inimicis suis caderent. Hoc itaq; consilium initum & impletum

Numer. 23.

est, in quo & filij Israel facile decepti sunt. Et nisi Phinees sacerdos zelo dei actus, uindictam exercuisset in adulteros, fortasse in conspectu aduersariorum suorum omnes pariter corruissent. Sed nec ad plenum huius pœnam per hoc factum euadere potuerunt. Nam pro hoc reatu ex eis una die uiginti & tria millia gladio ceciderunt. Hæc tunc ita facta sunt, impio docente diuino. Hæc etiam specialiter in Pergami ecclesiæ doctrina fuisse refertur. Sed si in specie genus attendimus, & a proprietate ad figuram recurrimus, qualiter post uel gesta uel gerenda sint inuenimus. Balaam quippe interpretatur, populus uanus. Balach autem, elidens. Israel quoq; uir uidens deum. Et qui alij per Balaam, q

Numer. 25.

populus uanus dicitur, nisi hæretici designantur? Qui dum pondus rectæ fidei pensare nequeunt, ipsi a grauitate eiusdem ponderis diuersis erroribus euanescent. Qui uero per Balach, qui elidens interpretatus sonat, nisi huius seculi potestates exprimuntur? Quibus nimirum bene congruit hoc, quod Balach elidens uocatur: quia proculdubio dum huius terræ principes semper alijs superiores existere quærunt, si quem ad dignitatis suæ culmen ascendere nitentem conspiciunt, pro uiribus ad terram elidunt, uidelicet ad humilia deponunt. Vel certe propterea elidentis uocabulum gerunt: quia plerumq; suadentibus hæreticis, celsitudinem ac dignitatem ecclesiæ ad tempus inclinant. Qui quoque per Israel, uirum scilicet deum uidentem, nisi electi figurantur? An non deum uident, qui cũ apostolo Paulo dicunt, Videmus nunc per speculum in ænigmate? Docente itaq; Bala-

II. Corint. 13.

am, mittit coram filiis Israel Balach scandalum, mulierum uidelicet deceptionem, cum quibus de idolothytis edant, & fornicent: quia hæreticis suadentibus, huius seculi principes eorum sectam nostris fidelibus quasi pulchram foris ostendunt in locutionibus, quæ intus plena omni spurcitiã in sensibus esse noscuntur. Multa enim ad decipiendas animas paruulorum, lenia & dulcia ac suasoria suis peruersis dogmatibus miscent, ut eisdem quasi fœminis suadentibus, Israel de idolothytis manducant, id est, ipsis dogmatibus fidelis cor suum polluat. quibusq; miserabiliter contaminatus, fornicetur. subaudi, relicta ueritatis doctrina, ardentissimo libidinis incendio, mendacijs peruersorum doctoꝝ inhæreat. Est autem & alius Balaam, quo docente scandalum mittit Balach coram filiis Israel, ut de illicitis edant, & fornicentur cum meretricibus. Designat itaq; Ba-

Iam populus uanus, per inania discurrentes malignos spiritus. Balach autem elidens, carnem spiritui resistentem. Mulieres uero quæ ad sacrificia & fornicationem illiciunt, terrenarum rerum uoluptates. Israel quoque animam deum contemplantem. Docente igitur Balaam, mittit Balach uoluptatum amatrices coram filiis Israel, quarum suasionibus edant de immolatis, & fornicentur cum eis: quia uidelicet spirituum immundorum suasionibus caro delectata, ad aspectum mentis ipsas cupiditatu illecebras deducit: quarum amore plerumque anima illecta, ad consensum utendi illicitis rapitur. Absurdus hic uideretur intellectus, si & Apostolus idolorum culturam cupiditatem non uocaret, & simulacrorum seruitus, spiritalis fornicatio non esset. Ab his nefandis sacrificijs, ab hac polluta commixtione, quam maligni spiritus ad animam per officium carnis deducunt, abstinere fidelia & casta ecclesiæ membra monebat Iohannes, cum diceret: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Causamque protinus addidit, quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ. Quicumque igitur his electus probatur, quid aliud quam amorē summi boni in infimis se colasse testatur? Cui nimirum terribilis illa Iacobi sententia conuenit, qua dicitur: Quicumque uoluerit amicus esse seculi huius, inimicus dei constituitur. Ac si alijs uerbis diceretur: Cui edulium & fornicatio Ammonitarum placere uidetur, deum sine dubio iratum habere cognoscitur. Sequitur:

Colossen. 3.
Ephesi. 5.

1. Iohan. 2.

Iacob. 4.

Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum. similiter poenitentiam age.

De factis Nicolaitarum satis (ut arbitror) supra iam diximus. Et quidem ibi facta Nicolaitarum angelum odisse collaudat, hic autem doctrinam Nicolaitarum quosdam tenere redarguit. Sed quid est quod dicitur, ita habes & tu? Quid est hoc? Cur non ita contextitur, ut dicatur, habes illic tenentes doctrinam Balaam & Nicolaitarum: sed hox uno præmisso, subinfertur, ita habes & tu? Quid inquam est hoc, nisi quia ab specie ad speciem sermo transit, & simili eam ignauia tabescentem ostendit, quanquam dissimile ad corrigendum in suis auditoribus peruersitatem habeat? Et quia nihil interest, utrum pro doctrina Balaam, an pro Nicolaitarum tacuisse redarguat, recte subiungitur: [Similiter poenitentiam age.] Nequaquam certe in præmissa locutione doctrinam Balaam tenentes, angelum minime redarguentem, ad poenitentiam sermo diuinus coegit, ut isti qui Nicolaitarum dogma non increpat, dicatur: [similiter poenitentiam age.] Sed quia (ut dictum est) in uno morbo utraque species agrotare inspexit, uno etiam medicamento poenitentiae eas sanari debere, salubriter admonuit. Hoc autem quia nobis sciendum est, in his negligentium prædicatorum speciebus illi etiam tacite ad poenitentiam prouocatur, quos nondem torpentes prædicatores nequaquam correxisse probantur, Balaam uidelicet & Nicolaitarum doctrinam sectantes, quod sequens uersus manifestissime declarat, quo terribiliter cōminando dominus per angelum, subiungit:

Sin autem, uenio tibi, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.

Nunquid non angelum propter negligentiam correptionis, ad poenitentiam inuitauerat? Cur ergo si poenitere noluerit, non subdit: Pugnabo tecum, sed pugnabo cum illis: nisi quia (ut dictum est) illos etiam cum torpenti prædicatore ad lamentum uenire hortauerat, quos eodem torpore perisse cognouerat? Sic quoque utrumque quod dicitur, uenio tibi & pugnabo cum illis in gladio oris mei, ad utrosque pertinet. Quod tale est, quale si diceretur, uenio tibi & pugnabo tecum, sicut alia translatio demonstrat: uel uenio uobis, & pugnabo uobiscum. Pari enim reatu astringitur & ille qui praua docet, & ille qui praua docere tacens permittit. Quid itaque est, talium cuilibet dicere, uenio tibi, nisi respectu iræ meæ atque uindictæ sentire te faciam? Quid quoque, & pugnabo cum illis in gladio oris mei, nisi acutis eloquiorum meorum sententijs damnabo, quo non solum rectæ fidei contradicentes, uerum etiam falsæ doctrinæ consentientes pariter atque impoenitentes parior? Gladius enim oris illius, est sermonum eius ualida præcepta, Paulo attestante qui ait: Et gladius spiritus quod est uerbum dei. Hoc denique gladio ad ultionem inimicorum suorum, nouissimi examinis die se uti designans, in euangelio dicit: Verbum

Eph. 6.
Iohan. 12.

Luc. 14.

Heb. 11.

Iero. 2.

quod locutus sum, ipsum iudicabit de uobis in nouissimo die. Quia uero nonnulli & is qui praua docet, & is qui praua docere permittit, opera iustorum habent, quibus se saluari posse confidunt: bene utrisque illa euangelica aptatur parabola, qua ad considerationem sui, talium presumptio a domino reuocatur, cum dicitur: Quis rex iturus aduersus alium regem committere praelium, non prius sedens computat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum uiginti millibus uenit ad se? Rex enim contra regem uiginti millium exercitus habentem, cum decem millibus uenit: quia sunt plerique, qui solis operibus in conspectu summi illius regis ac iudicis saluari se posse presumunt, etiam si recte fidei regulam non teneant: uel tenentes, praua docentibus alijs non contradicant, qui simul operibus & fide cunctos examinant. Scriptum quippe est: Sine fide impossibile est placere deo. Quos tamen pauca consideratione ab hac incauta ac deceptorum presumptione dum adhuc longe est, uidelicet dum adhuc uenire ad iudicium differt, legatis interuenientibus, pacem postulare ipsis uerborum figuris admonet, id est, prioris temporis postposito errore, deum sibi pia confessione dignoque poenitentiae fletu reconciliare. Hoc etiam & illis conuenit, qui sola fidei confessione ad aeternam beatitudinem peruenire se posse presumunt, etiam si opera fidei non habeant: quia rursus scriptum est, Fides sine operibus mortua est. Sequitur:

Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs: Vincenti dabo manna absconditum.

Exo. 16.
Iohan. 6.

Ibidem.

I. Cor. 10.

I. Corin. 11.

I. Cor. 2.

Psalm. 16.

¶ Ac si de seipso mediator noster diceret, Panem inuisibilem quæ de caelo descendit. Qui ideo factus est homo, ut panem angelorum manducaret homo. In cuius figura illud in eremo manna præcessit, quod qui manducauerunt, ideo mortui a domino perhibentur, quia increduli permanentes, de hoc abscondito & spiritali singulariter manna, quodque immortalitatem fidelibus pollicetur, non manducauerunt. Vnde & sequenti eorum progeniei dicit: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Nam qui etiam illo tunc cibo potuerunt spiritaliter pasci, eadem meruerunt immortalitate potiri, ut Moyses & ceteri. Eundem enim cibum spiritaliter, docente Apostolo, manducauerunt: quia non eis obfuit manna uisibile spiritaliter utentibus cibo corporeo, sicut nec hominibus presentis temporis proderit manna spiritale corporis dominici, si eum indigne percipiant, quia iudicium sibi manducant & bibunt. Quod uidelicet manna nunc in sacramento per fidem, quandoque autem in ueritate per speciem sumetur: quandoque nunc absconditum, quandoque uero apparebit manifestum. Manna etenim interpretatum sonat, quid est hoc? Nos autem nequaquam dicimus, quid est hoc, nisi de re quam ante non uidimus. Cui sententia Paulus concinit, dicens: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. De hoc manna abscondito satiari se in illa eius reuelatione Psalmista cognouerat, cum eidem loqueretur, dicens: Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Sequitur:

Et dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum, quod nemo scit nisi qui accipit.

¶ Calculus, lapis est preciosus, qui alio quoque uocabulo uisitatius carbunculus uocatur. Vtrumque autem nomen in diuina scriptura, & pro lapide precioso & pro carbone sapientius ponitur. Lapis igitur iste ideo calculus uel carbunculus appellatur, quia nimis a carbone similitudinem ducere uidetur. Sicut enim carbo succensus, qua magnitudine subleuit, ea in tenebris positus refulget, ita & hic lapis a multis facere perhibetur. Quis itaque per hunc, nisi mediator dei & hominum homo Christus Iesus designatur? Bene autem per lapidem calculum, qui secundum hanc reuelationem candidus esse, & naturæ suæ attestatione in tenebris lucere perhibetur, incarnata ueritas exprimitur: qui uidelicet & iuxta humanitatis nostræ naturam, sine ulla peccati obfuscatione mundus inter homines apparuit: & diuinitatis suæ luce, tenebras nostræ mortalitatis illustrauit. Proponitur itaque lapis hic figuraliter de hoste humani generis triumphantibus, ad similitudinem illius

lius margaritæ, quam negociator inueniens, uenditis omnibus comparauit. Alia deniq̃
translatio pro calculo margaritâ posuit. & notandū quod in omnibus his locutionibus
se dominus in præmium uincētibz dare repromittit, fratrē scilicet & cōparticipē in
regno & paterna hæreditate futurum. Vnde & per Iohannem dicitur: Quotquot rece- *Iohan. 1.*
perunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui non
ex sanguinibus, neq̃ ex uoluntate carnis, neq̃ ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt: Di-
cat itaq̃: Qui uicerit, dabo ei calculum candidum. Ac si diceretur: De mundo atq̃ auto-
re mortis triumphantem, per adoptionis gratiā consortem & cohæredem meum in
regno patris efficiam. Vnde etiam ipse à mortuis resurgens, sanctis mulieribus ait: Ite,
nunciate fratribz meis, ut eant in Galilæam. Hinc quoq̃ per Psalmistam longe ante p̃- *Matt. 28.*
dixerat: Narrabo nomen tuum fratribz meis, in medio ecclesiæ laudabo te. In qua ui- *Psalm. 21.*
delicet adoptionis gratia, nomen etiam nouum datur, subaudiis nomē Christianum, no-
men pridem inauditum. A Christo enim Christiani uocantur, sicut ab Israel Israelitæ, à
Iuda Iudæi. De hoc nouo nomine quod in calculo datur, per Isaiam prophetā idem do- *Isaie. 62.*
minus ecclesiæ prædixerat: Vocabitur tibi nomen nouum, quod os domini nominauit.
Sed cum multi hoc nomine censeantur, qui uicti à diabolo superantur, quomodo solis
uincētibz idipsum daturum se dominus pollicetur, nisi quia illa hic datio ponitur, qua
prædestinatos ad uitam nouimus supernæ ciuitatis electos? Qua quisque fidem operi-
bus ornat, moribus conseruat: non illa, qua secundum Apostolum, habentes quidam for-
mam pietatis, uirtutem eius abnegant. Vbi adhuc aperte subiungitur. [Quod nemo no- *2. Tim. 3.*
uit nisi qui accipit.] Tanquam si diceretur: Nullus dignitatem nominis Christi uita &
moribus defendit, nisi qui idipsum nomen diuina prædestinatione ad æternam uitam
promeruit. Nosse tenim Iesu Christi nomen, ad custodiā mādatorum pertinet. Quo
contra Iohannes de quolibet reprobo ait: Qui dicit se nosse deum, & mādātā eius nō cu- *1. Iohan. 2.*
stodit, mendax est, & in ipso ueritas non est. Vnde & Paulus de quibusdam dicit: Confi- *Tit. 1.*
tentur se nosse deum, factis autem negant. Accipere uero, ad gratiā diuinā prædesti-
nationis refertur. Vnde baptista quoq̃ Iohannes cum de eodem mediatore nostro loque-
retur, inter cetera ait: Testimonium eius nemo accepit. Qui autem accepit eius testimo- *Iohan. 3.*
nium, signauit quia deus uerax est. Cum enim constet, omnes qui ad fidem ueniunt, te-
stimonium de Christo suscipere: patet nimirum, qui per hanc sententiā qua illud &
alius accipere perhibetur, & alius assequi omnino denegatur, illa eiusdem testimoniū ac-
ceptio designatur, qua unusquisq̃ electorum gratia beatæ prædestinationis, in sortē ca-
lestis patriæ ascribitur. Potest autem per hunc lapidem, qui & candidus & ignitus esse
perhibetur, charitas figurari. Habet enim charitas candorem, habet & ignem. Candorem
scilicet, quia uestis est: ignem uero, quia amor est. Ipsa enim uelut mundissima uestis, ope-
rit nigredinem peccatorum: ipsa tanquam uehementissimus ignis, ad amorem proximi
accendit corda sanctorum. An non recte per hunc lapidem cādīdum, charitatis uestimē-
tum exprimitur, cum de sanctis prædicatoribus in hac Apocalypsi dicatur: Exierunt de *Apoc. 15.*
tēplo, uestiti lapide mundo candido? An non ipsum charitatis uestimentū, quod constat
ex lapide mundo, congruenter ignis uocatur, cum & Iohannes dicat, Deus charitas est: *1. Iohan. 4.*
& Moyse & Paulus attestentur, deus noster ignis consumens est? Datur itaq̃ uincēti- *Deutero. 4.*
bus calculum candidum, ut diligant deum & proximum. Datur in calculo uincētibz *Heb. 12.*
nomen nouum, ut ipsam dilectionem adimpleant in mandato nouo. Scriptum quippe
est: Mandatum nouum do uobis, ut uos inuicem diligatis. Ecce in calculo nomen nouū *Iohan. 15.*
discipulis collocatum, quod nemo (inquit) nouit nisi qui accipit. Tanquam diceret: Hui-
us uirtutem nominis per omnia ignorat, quisquis illud in mandato nouo non conser-
uat. Sed iam sequentis ecclesiæ mystica sunt uerba rimanda. Sequitur:

Et angelo Thyatiræ ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius dei, qui habet
oculos ut flamma ignis, & pedes eius similes aurichalco: Noui ope-
ra tua & charitatem & fidem & ministerium & patientiam tuam, &
opera tua nouissima plura prioribus.

¶ Qui sunt isti oculi, flammæ ignis comparatione radiantes: qui ut pedes angeli au-

Psal. 118. 11
Ibidem. 5
Psal. 104.

richalco similes, in principio huius operis latius differuimus. Oculi enim angeli ut flamma ignis, sunt aut spiritus mediatoris nostri, illuminans & accendens corpus eius, quod est ecclesia: aut sancti eiusdem ecclesiae praedicatores, qui & lumen fidei & incendium illi praebent amoris: aut certe eloquia scripturarum, quae idem lumen, idemque cunctis incendium subministrant. Vnde scriptum est: Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine, & lumen semitis meis. Et iterum: Ignitum eloquium tuum uehementer. Iterumque: Eloquium domini inflammauit eum. Pedes uero eius similes aurichalco esse perhibentur, id est, aut omnes praedicatores sancti, per quos mundum circuit, igne tribulationis probati: aut certe extrema ac nouissima illius membra, ultima persecutione candentia. Quid autem dicat, audiamus. Ait enim: [Noui opera tua & charitatem & fidem & ministerium & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus.] Quod omnino non tantum specialiter uni Thyatirae praedicatori, sed generaliter cunctis electis congruit. Generalis enim ecclesiae persona in hac angeli specie introducit, cuius opera nouissima plura prioribus narrantur. Noui, ait, opera tua. tanquam uniuersali ecclesiae diceret: Per electionis gratiam tua bene gesta approbo, qui ut eadem ageres, gratuite contuli. Et charitatem & fidem, subaudis, eo modo quo opera tua, noui. Et quia mystica diuinarum scripturarum eloquia ordinem dictorum saepe praeposterant, idcirco in hac sententia prius opera, inde charitas, dehinc fides subinfertur, cum prius sit credere, dehinc quod quisque credit amare, inde uero quod credulitas & amor compellit, operari. Subiungitur autem adhuc in laudem ecclesiae ac dicitur: Et ministerium & patientiam tua. Ministerium hoc loco illud uult intelligi, quod secundum Apostolum fit in sanctos, id est, impen-
 2. Corint. 8. *sa* misericordia ex terrenarum rerum facultatibus. Patientiam uero, in omnibus ecclesiae officiis arcem sublimitatis docet tenere. Sed iam uideamus, cur ecclesiae opera nouissima, plura praedicentur quam priora. Sciendum itaque, quia in exordio suo electorum ecclesia leuioribus ac facilioribus praecipis in fide solidata est: quia & ordo tenerioris uitae poscebat, ut a minimis inchoaret, quatenus crescendo ad maiora pertingeret. Hinc est enim, quod primum ab apostolis quatuor tantummodo capitula gentibus ad Christum conuersis, seruari praecipuntur, uidelicet ut abstinerent se ab immolatis & fornicatione, suffocatis & sanguine. At cum processu temporis parua spatia deuoluta fuissent, creuerunt ad culmen perfectionis, ita ut multi credentium cuncta mundi postponerent, habitata pauperibus tribuerent: patres, matres, uxores, fratres, sorores, filios, agros, domos, familias propter uitam aeternam relinquerent. Ab hinc etiam exordium sumpsit monachorum religio. Ecce ut arbitror, imo pro certe retineo, nouissima ecclesiae opera plura praedicantur prioribus, quae nunc usque effectus sui sagacitate percurrunt, & usque in finem seculi pertendunt. Vel certe quia sub antichristi persecutione amplior in ea uirtus enitebit operationis, idcirco sermo diuinus nouissima opera eius plura prioribus asserit futura. Extrema enim eius opera plura erunt prioribus: quia quae nunc ex gentibus sola laborat, tunc ad gremium suae uniuersitatis Iudaeos perducens, duplo roborabit. Sequitur:

• pauca, ga

Sed habeo aduersus te quia permittis mulierem Iezabel, quae se dicit prophetem, docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothytis.

Leuit. 19.
Matt. 22.

¶ Nulla ratio permittit, ut ille hoc uitio notetur, quem praecedenti uersiculo tanta laude dominus fuerat prosecutus: cuius opera, charitatem, fidem, ministerium & patientiam, atque opera nouissima plura prioribus, per electionis gratiam approbasse se dixerat. Si enim charitate uiguit, quomodo errata proximorum incorrecta dimisit, cui praecipitur, Diliges proximum tuum sicut teipsum? Sed a generali electorum corpore, ad specialem praedicatorum corporis partem conuertit sermonem: & nec totam speciem, sed partem in ea reprobam tangit, illam scilicet, quae sua negligentia fornicationem & idolatriam in ecclesia sub nomine Christi finit. Sicut autem omnes electi uirtutum similitudinem compagine unum redemptoris corpus de se reddunt, sic reprobi uitiorum parilitate coniuncti, unum antiqui hostis corpus efficiunt. O quam multi Cain impium non uiderunt, & tamen quia hunc imitantur, ipsi Cain probantur. De quibus scriptum est: Vae illis, qui

Iuda. 1. d

uiam Cain abierunt. Quam multi antichristi futura tempora necdum conspexerunt, & tamen malae imitationis exemplo, ipsi antichristi esse meruerunt, Iohane apostolo docente qui ait: Nunc antichristi multi facti sunt. Quorum uenturum caput, idem ipse iam in mundo esse protestatur. Sicque fit, ut & praecedentia membra subsequētibz, & rursus subsequentia praecedentibus inueniantur coniuncta. Vnde & hoc loco, post aduentum mediatoris in carne, Iezabel idololatra simul & fornicaria, dei seruos seducere perhibetur. Neque enim usque ad illud tempus Iezabel uxor Achab, in corpore manebat, quam ungulis equorum comminutam nouimus. Sed quia erant in illa tunc ecclesia, qui actus illius imitabantur, ideo in eis ipsa mater fornicationum Iezabel notabatur. Quod si forte (ut adsolet) etiam in figura proprietates ostenditur, potest ita conijci, ut fuisse in illa tunc ecclesia credatur mulier, quae hoc nomine uocaretur, ex cuius forma speciali ad generalem totius orbis Iezabel, sermo figurate transferretur. Nam & alia translatio eadem Iezabel uxorem fuisse ipsius Thyatirae praedicatoris designat, dicens ad eum: Habeo aduersus te multa, quod finis uxorem tuam Iezabel, quae se dicit prophetem, & finis eam docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de sacrificijs. Quanquam etiam auditores non inconuenienter doctoris sui uxor uocentur, in bonis scilicet casta, in malis uero adultera. Fornicatio a se Iezabel quadriformis intelligitur, imo in quatuor species subdiuiditur. In singulis autem suis speciebus cauendum prorsus docetur, quanquam harum una minoris reatus esse credatur. Vna itaque huius quadripartitae fornicationis species est, quae quisque mentem tantum obscenae carnis uoluptati misceri concupiscit. Altera autem, quae ipsius uoluptatis opus concupitum, copula carnali admixtus, ad effectum perducit. Altera uero, quae simulacra pro deo uenerans, demonibus seruitutem impendit. Altera quoque, quae terrenis desiderijs aestuans, plus creaturam quam creatorem creaturarum diligit. De istarum una specie dominus in euangelio dicit: Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. De altera autem Apostolus monet, dicens: Fugite fornicationem fratres. Quodcumque enim peccatum fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. De altera uero idem dominus per prophetam contra plebem Iudaicam conqueritur, & ait: Moechata est cum lapide & cum ligno. De altera quoque praedictus gentium Apostolus testatur: Et auaritiam, inquit, quae est idolorum seruitus. Et quidem in tribus hae speciebus nunc quoque sub nomine Christi Iezabel fornicationes uigent, id est, in appetitu luxuriae corporalis, in affectu ipsius obscenae commixtionis, atque in auaritia terrenae felicitatis. Sed nec quarta ad plenum in ea extincta est, quae constat simulacrorum culturis. Notandum uero quod Iezabel meretrix prophetem se dicit, & ideo dei seruos seducit. Cum igitur quilibet lubricus continens dicit: Veni, fruamur concupitis: quia si hoc deus fieri nolisset, masculinum & foeminam non fecisset, nec corporis membra tali usui apta formasset: quid aliud agit, quam quod quasi prophetando dei militem seducere querit? Cuius uidelicet mentem dum suauiora uerba titillant, quae etiam cuncta animantia terrae & uolucres caeli usque ad muscas mutuo sibi misceri perhibent, atque stultum esse, a tali commixtione illum tantum abstinere, sit plerumque ut carnem delectari compellant, animumque ad consensum libidinis pertrahant. Postquam uero animus delectationi consenserit carnis, sine mora perficit scelus concupitae delectationis, nisi locus defuerit perpetrationis. Dumque ipsa abdita ac turpis operatio in consuetudinem uenerit lubrico ac titubanti, amissa processu temporis reuerentia pudoris, nonnunquam ipsum quod turpiter gessit, coram alijs laudibus effert. De talibus enim scriptum est: Peccata sua ut Sodoma praedicauerunt, nec absconderunt. Quae scilicet omnia nomen ipsius Iezabel indicat, si interpretatio illius patefiat. Iezabel namque dicitur sanguinis fluxus, aut fluens, aut certe sterquilinum. Sanguinis uero nomine in scriptura diuina solent nonnunquam uitia carnis figurari, Dauid propheta attestante, qui post adulterij crimen admissum clamat & dicit: Libera me de sanguinibus deus. Mulierum autem in partiendo fluxu sanguinis, ista esse consuetudo perhibetur, ut plurimorum dierum collectus sanguinis humor, cum menstruum tempus aduenerit, superabundans egeratur. Sic, sic uniuersali Iezabel euenire probatur, ut scilicet diu in corde turpium congesta delectationum peccata, cum tempus perpetrandae iniquitatis aduenerit, ad apertam operationem

1. Ioh. 2. & 4.

4. Regum. 9.

Fornicatio
quadriparti-
ta.

Matt. 5.

1. Cor. 6.

Ieremia. 3.

Colossen. 3.

Sapient. 2.
Genesis. 2.

Isaia. 5.

Psalm. 50.

nis deformitatem prosiliant: dumq; opus desiderata uoluptatis uenerit ad effectum, fit mens uehementius anxia q̄ fuerat, & auget in corde flammam libidinis effectus ipsius peccata commixtionis, seq; ipsam petulantis anima non capit, libidine caeca. Marcescit spiritus, languescunt & membra. atq; ut cera ante faciem ignis, totus (ut ita dixerim) pariter homo liquefcit. unde & recte ipsa lezabel, fluens uocatur. Quia uero ut praemisimus, cum opus peruersae actionis in consuetudinem uenerit operantis, amittit reuerentiam pudoris, bene lezabel quoq; sterquilinum interpretatur. Dum enim lubrici atque incontinentes assiduitate turpis operationis reuerentiae frōtem perdunt, ex ipsis perpetrata luxuria inquinamentis, longe lateq; mala opinionis foetorem emittūt. De quibus apte per prophetam dicitur: Computruerunt iumenta in stercore suo. Et de quibus rursum scriptum est: Quorum carnes sunt ut carnes asinorum. Carnes autem fornicatium, idcirco asinorum carnibus comparantur: quia non solum naturalibus, uerumetiam his qui contra naturam sunt, amplexibus plerumq; iunguntur. Talis siquidem esse probatur asinorum petulantia, ut in alieno genere animalium misceantur. Quibus non incongrue aptari putamus illud quod in psalmo canimus: Homo cum in honore esset, non intellexit. comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Sed & multi intra sanctam ecclesiam constituti, solent in alia specie fornicationis multos fidelium decipere. Dum enim quilibet erroris sui prauitate deceptus, de quibusdam aegritudinibus pro quibusdam rerum euentibus ad arbores, ad fontes, ad montes, quosdam uota soluere docet: dum ad maledicos, ad diuinos, ad hariolos, ad mathematicos, ad sortilegos, ad incantatores currere monet: dum ad ligaturas conuenire, dum corpus dominicum in balneis uel ipsos sumere, uel alijs sumendum tradere: dum in monumentis auspicia celebrare, dum in cubiculis cibos quasi ab spiritibus comedendos praeparare. dum plumbi laminae uel alia huiuscemodi protectione habitantium super limina domorum abscondere suadet, dicens: Ego haec agens, talem & talem aegritudinem euasi, inimicum meum extinxi, amicum familiaritate dilectionis mihi coniunxi, bona quaelibet assequi merui, alienam coniugem ad proprios amplexus pertraxi, propriam ab alienis mundā seruauī. dumq; haec & alia innumera hisq; similia quasi rationabiliter ingerit, quid aliud agit, nisi ad spiritalem fornicationem & nefanda sacrificia, uelut lezabel pseudoprophetae & meretrices, dei seruos inuitat? Non solum autem, sed & in alia fornicationis specie plures decipit, dum peruersis suasionibus sub amore dei trahens, desiderijs terrenis seruire compellit. Probat enim Apostolus simulacrorū seruitutem, auaritiam esse, cum hoc quod supra protulimus, dicit, & auaritiam quae est idolorum seruitus. Vae itaq; miseris, uae seculi amatoribus: quia toties fornicantes idolis seruiunt, quoties plus terrena q̄ caelestia appetūt, plus creaturam q̄ creatorem diligunt. Sed utinā post multas fornicationes, post multas maculas, ad caelestis sponsi amplexum per poenitentiae lamentum redirent. Quod quia propter cordis duritiam agere nequeunt, propterea à domino de lezabel fornicaria conuergitur, cum protinus subinfertur:

Et dedi illi tempus ut poenitentiam ageret, & non uult poenitere a fornicatione sua.

Hinc de quolibet reprobo per beatum Iob dicitur: Dedit illi deus locum poenitentiae, & ille abutitur eo in superbia. Ex quo reatu quae poena impoenitentem sequatur, Paulus indicat, dicens: An ignoras, quoniam benignitas dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam & cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicii dei. Quisquis enim delinquit & uiuit, ideo hunc diuina pietas iniqua agentem tolerat, ut ab iniquitate compescat. Sed quia diutius toleratur, nec tamen ab iniquitate compescitur, benignitatem quidem supernae mansuetudinis percipit, sed reatus sui uinculis ex ipsa benignitate arctius astringitur. Nam quia accepta poenitentiae tempora uertit in culpam, districtus in ultimis iudex, impensa misericordiae remedia conuertit in poenam. Hinc Isaias ait: Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Ac si aperte prauos deterreat, dicens: Vita quidem pueri in longum protrahitur, ut à factis puerilibus corrigatur, Sed si à peccati perpetracione

nec temporis longinquitate compescitur, ipsa uitæ longinquitas quam per misericordiam accepit, ei ad cumulum maledictionis accrescit. Vnde necesse est, ut qui se diutius expectari cognoscunt, ipsa prærogata pietatis tempora quasi dānationis timeant argumēta, ne ex clementia iudicis, crescat supplicium peccatoris: & unde quis eripi à morte poterat, inde grauius ad mortem tendat. Sed quærēdum nobis est, cum in præcedenti uersiculo, negligenti prædicatori atq; ab exhortatione torpenti dictum sit, Habeo aduersus te, quod permittis mulierem lezabel, quæ se dicit propheten, docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolo thytis; cur nō subiungitur, dedi tibi & illi; aut certe sub uno, dedi uobis tempus ut pœnitentiam ageretur, & non uultis pœnitere? An forte qui consentit fornicariæ, reus ipse adulteri non tenetur, ut ei pœnitentia iure non imponatur, cum scriptura sancta aperte testetur, non solum qui faciunt malum, sed & qui consentiunt facientibus, digni sunt morte? Et certe superius ad angelum Ephesi ecclesiæ dictum scimus; Memor esto itaque unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et ad Pergamī, Similiter pœnitentiam age. Cur inquam nō ita & hic, nisi quia sermo dei à specie ad genus transit, & in eo partem speciei reprobam quasi ex occulto impœnitentem redarguit, quam supra aperte increpauerat, quatenus una eademq; species modo rea, modo digna appareat, cum & aperte negligens increpatur, & tamen non aperte impœnitēs redarguitur? Hoc autem idcirco, ne pars speciei quæ in sanctis prædicatoribus constat, illi quæ in reprobis est, uideretur coniuncta. In peruersis itaq; doctoribus unus idemq; angelus, & pro reatu taciturnitatis, aperte corripitur in specie; & pro mentis obduratione, occulte redarguitur in genere. In sanctis uero nec aperte corripitur in specie, nec occulte increpatur in genere. In eo enim quod diuina uox ait, habeo aduersus te quod permittis mulierem lezabel, quæ se dicit propheten, docere & seducere seruos meos, torpentium ab exhortatione prædicatorum innotescit silentium. In eo uero quod subiungit, & dedi illi tēpus ut pœnitentiam ageret, & non uult pœnitere à fornicatione sua, ab specie ad genus transiens, & speciem & genus simul sub uno redarguit. Sic quippe per hanc sententiam in genere speciem reprobam notat, sicut plerumq; in specie genus condemnat. Ab utrisq; autem sanctorum excludens personam, ita eos ab illa torpentium desidia ostendit alienos, quatenus per malorum quoq; exprobrationem semper uelit manere prouidos atq; suspectos. Quia enim prædicatores sancti, quosdam sibi subiectos per uerbum exhortationis à prauis actibus cito corrigere nequeunt, at nequaquam ecclesiasticæ disciplinæ uigorem mox ut deliquerint exercēt: sed tempus quo uel exhortatione, uel increpatione, uel certe disciplinæ uigore corrigi possint, in longum expectādo differunt, reos se nonnunquam animarum illorum deputant. Vnde quia & mala ab eis fieri, nec tamen eos corrigi cernunt, cui potius aptetur ista sententia quæ dicitur, habeo aduersus te, quia permittis mulierem lezabel, quæ se dicit propheten, docere & seducere seruos meos, discernere omnino non possunt. Et quidam instant uerbo, prædicant opportune, importune, arguunt, obsecrant, increpant. sed tamen quia nonnunquam (sicut dictum est) disciplinæ uigorem corripiendis ad tempus subtrahunt, proculdubio ne subdita plebs pereat metuunt, cum tali in facto non illos hac sententia, sed alios percussisse uideatur. Quam autem formidinem ab exhortatione torpentes tenere debent, si & exhortationi instantes, ista formidant? Sed utinam saltem cum illis qui eorum ignauia depereunt, ad pœnitentiæ lamentum ipsi conuerterentur. Quod quia nec uolunt nec possunt, & ideo non possunt, quia nec uolunt: atq; ideo nolunt, quia nec possunt: quæ illos pœna pro hac cordis obduratione maneat, audiamus. Sequitur:

Roman. 1.

2. Tim. 4.

Ecce poniam eam in lectum, & qui mœchatur cum ea, in tribulationem maximam, nisi pœnitentiā egerit ab operibus eius, & filios eius interficiam in mortem.

¶ Hoc est meretrix lezabel, quod mœchantes cum ea. Hoc etiam filij ex ipsius fornicatione procreati, id est, unum corpus sathanæ. quod totū constat in generali atq; uniuersali lezabel. Sed diuiditur genus in partes uel species, ut ostendatur quibus successibus antiqui hostis corpus proficiat, quibus incremētis eius soboles coalescat. Primum enim

f in

a suadentibus, deinde a suis simul & suadentibus, malorum actuum exemplis occiden-
 da meretricis proles incrementa percipit. Si igitur meretrix & moechantes cum ea &
 filij fornicationis eius, una sunt Iezabel, unum sunt corpus meretricis, totum procul
 dubio in Iezabel lecto prosternitur, totum in moechantibus cum ea tribulationi maxi-
 mae traditur, totum in filijs fornicationis morte trucidatur. Ponitur autem ista uniuersalis
 meretrix in lectum, non ut quiescat, sed ut febre languescat, ut phrenesim incur-
 rat: quatenus ea iam dicat uel agat, quae alij audire uel uidere erubescant. Quid itaque hoc
 loco appellatione lecti, nisi audaciam ac securitatem delinquendi accipere debemus?
 Hanc audaciam uel securitatem peccantium ecclesia flere se indicat, quae cum Psalmista
 clamat: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum ri-
 gabo. Ac si aperte diceret: Quae nunc permixta cum reprobis dego, in illis adhuc per
 actionem reprobam inferius iaceo, quae iam in electis meis culmen uirtutis teneo. Ibi ergo iaceo,
 ubi lectum meum uel stratum intelligo. Quamobrem audaciam uel securitatem pec-
 candi quam in reprobis patior, in electis meis amariter de flere non cesso. Per singulas
 autem noctes, tanquam diceret, aut per singula criminum augmenta, aut certe per sin-
 gula temporum incrementa. Hanc enim deceptoriam securitatem uel audaciam tunc
 reprobi incurrunt, cum peccantes experti non fuerint praesentis irae uindictam, & poenitentiam
 eo usque negligunt, donec eis repentinus superueniat interitus, sicut dolor parturientis, &
 non effugient. Quo contra beatus Apostolus in hoc lecto dormientes, ne idem eos repentinus
 interitus apprehendat, exuscitat, & ad quemlibet eorum clamat: Surge qui dormis, & exurge a mortuis.
 In hoc securitatis uel audaciae lecto, occidenda meretricis proles iacere perhibetur, sicut per Salomonem dicitur: Aversio paruulorum
 interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos. Hinc etiam per prophetam
 hac securitate peccantibus dominus dicit: Israel, iam non irascar tibi, & zelus meus recessit
 a te. Non scilicet quo propiciationem fuerint consecuti, sed quo indigni iudicabantur
 temporaliter flagellari. Ac si alijs uerbis diceret: Praecedentium delictorum poculis debriatus,
 o Israel, phrenesim pateris, & ideo temporalis uindictae seueritatem nequaquam incurris.
 E contra uero, de illis quibus misericorditer fuerat iratus, dicit: Zelatus sum Sion zelo magno,
 & indignatione magna zelatus sum eam. De quibus etiam in hac Apocalypsi per angelum
 a domino dicitur: Ego quos amo, arguo & castigo. Pro sperantur siquidem ad tempus iniqui,
 aeterna morte plectendi, affliguntur ad modicum electi, perennibus bonis uegetandi. Sic, sic ab homine duo filij procreati,
 unus ad hereditatem capiendam promptus, alter insaniam mentis passus: unus horum haeres
 futurus, disciplinae uerberibus affligitur, obsequijs laboribusque fatigatur, uinctis etiam pedibus
 nonnunquam pernoctare compellitur. Alter uero & honoris & futurae hereditatis
 successor indignus, nulla peccans disciplina coercetur, nullis obsequijs fatigatur, nullis
 uigilijs conficitur. Hae exempli causa protulimus, ut ostenderemus qua ratione a domino
 contemptores in lectum audaciae uel securitatis ponantur. A domino autem ponantur,
 dicimus: non quo ipse impellat, sed quo ab hac securitatis deceptione flagellando non
 eripiat: sicuti & cor Pharaonis indurare dicitur, cuius duritiam etiam per flagella
 misericorditer non emolliuit. Quae uidelicet reproborum peccandi securitas, non solum
 peccatum est, sed peccatum simul & poena peccati: quia praecedens peccatum quod per
 poenitentiam deletum non est, Iezabelis uidelicet fornicatio, hoc de se genuit. Quasi enim
 quaedam sunt peccatoris supplicia, ipsa uitiorum incrementa. Vnde & bene ipse
 meretricis lectus tribulatio magna uocatur, quae uidelicet supplicium praecedentis
 delicti esse cognoscitur. Hinc nanque per Psalmistam dicitur: Non audiuit populus meus
 uocem meam, & Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis
 eorum, & ibunt in uoluptatibus suis. In hoc itaque lecto, in hac maxima tribulatione
 filij meretricis trucidantur. subaudis, cuncti reprobi per impunitatem scelerum suorum
 ad mortem perueniunt animarum. Potest autem per lectum, in quo moechantes pariter
 atque impoenitentes ponuntur, quo uel successio meretricis interimitur, aeternum
 supplicium designari: in quo quisque positus non iam insanit, non securitate torpeat,
 sed aeterna tormenta sentiat, sed perpetua cruciamenta sustineat. Nisi enim lecti

Psalm. 6.

1. Thef. 5.

Ephesi. 5.
Prouerbi. 1.

Ieze. 16.

Zacha. 8.

Apoca. 3.

Exo. 7.

Psalm. 80.

uoluntatibus

uocabulo illud reproborum supplicium designaretur, nequaquam antiquo hosti subfigurata locutione per Isaiam diceretur: Detracta est ad inferos superbia tua, concidit caudauer tuum, subter te sternetur tineae, & operimentum tuum erunt uermes. Quod mihi uidetur alterius editionis interpres insinuare uoluisse, qui pro lecto luctum posuisse uidetur, quo manifestius æternum supplicium designaretur, de quo per euangelium ueritas attestatur: Ibi erit fletus & stridor dentium. Cui sententiæ bene & illud congruit, quod idem lectus tribulatio maxima uocatur. Ibi itaque ueraciter futura pronuntiat maxima tribulatio, quam nulla carnis explicat lingua. Ibi etiam iniqua posteritas, cum iniquis parentibus gladio sempiternæ occisionis iugulari narratur, ubi quisque & deficiens nõ deficit, & moriens semper uiuit. De qua morte ille tunc eripitur, qui nunc mundo & uitij moritur. Sequitur:

Et scient omnes ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda.

¶ Quia in præcedenti uersiculo non perspicua, sed occulta idololatrias atque adulteros omnipotens deus prædixerat morte damnandos: nunc in consequenti fidem ecclesiæ demonstrat, quæ etiam non uisa iam credit. Ac si de fidelibus diceret: Cum in abditiis atque occultis reprobos condemno, etiam tunc cunctorum me acta cognoscere non ambigunt. Quod nisi ita intelligatur, in hac sententiâ fides credentium aboleri putatur. Nunquid nanque prius quam dominus idololatrias atque adulteros in publicum prodatur & trucidet, nescit hunc ecclesiæ occultorum esse cognitorem? Aut quomodo ecclesiæ dici potest, si exitu rerum, & non potius initio fidei suæ deum secretorum nouerit esse cognitorem? Non ergo (ut diximus) in hac sententiâ experientia rerum, sed certa fide tenendum est, non perspicua, sed abdita idololatrias atque adulteros morte puniri. Abdita, subaudis, non quantum ad futuri, sed quantum ad præsentis temporis attinet qualitatem, in quo per fidem ambulamus, & non per speciem. In renibus sane adulterorum, ipsam uult intelligi corporalis luxuriæ perpetrata nequitiam: cordium autem uocabulo, spiritalis adulterij incentiua. Quia enim humanæ conceptionis semen de lumbis egreditur uirorum, non inconuenienter hoc loco ipsa corporalis luxuriæ perpetratio, per renes designatur adulterorum. Quia uero de corde etiam spiritale prodeat adulterium, testatur dominus in euangelio, dicens: De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. Harum fornicationum incentiua in renibus & corde, spiritus sancti incendio exuri poscebat ecclesiæ ex gentibus ueniens, cum diceret: Proba me domine & tenta me, ure renes meos & cor meum. Hinc iterum Psalmista eiusdem uoce dicebat: Miserijs afflictus sum & conturbatus sum usque in finem, tota die contristatus ingrediebar. quoniam anima mea completa est illusionibus, & non est sanitas in carne mea. Potest fortasse hoc quod ecclesiæ in reproborum ultione deum scrutatorem esse renum & cordium scire perhibetur, non incongrue ita intelligi, ut quod nunc fide retinet certa, in futurum cernat rerum experientia. Hinc quoque (ut arbitror) Psalmista ait: Cognoscetur dominus iudicia faciens, non quo & ante per fidem non sit cognitus, cum occulte iudicaret, sed quo ipsa tunc iudiciorum experientia cognoscatur. Sequitur:

Et dabo unicuique uestrum secundum opera uestra.

¶ Hinc à parte qua totum ostenderat, ad totum sermo recurrit, cum singulis propria redditur se esse dñs spondet. Totum autem, sicut sequens uersus declarat, tam in reprobâ parte. Vbi manifeste quoque apparet, omne genus peccatorum nomine fornicationis concludi. Si enim de uno genere fornicationis Iezabel & meretrices cum ea & filioseius increpauerat, cur hoc in loco discretionem peccatorum faciens ait, dabo unicuique uestrum secundum opera uestra: & non potius, condemnabo uos propter fornicationem uestram? Non itaque per hanc sententiam unius operis, sed multorum futura damnatio prædicitur. Vnde & ipsam Iezabelis fornicationem, quâ superius quadriformem intelleximus, omnifariam cogimur modo fateri: quanquam etiam in una eius specie de qua dñs, radix omnium malorum est cupiditas, simul totum possit comprehendere. De qua omnifaria fornicatione per Psalmistam deo dñs: Perdes omnes qui fornicant abs te. Non autem uolenter quolibet ad sequendum hunc sensum trahimus, cum forte omnipotens uerbum & ibi solam speciem tetigerit, & hic ab specie ad genus redierit. Dicatur

itaque: [Dabo unicuique uestrum secundum opera uestra.] Vbi quod amplius exponi de beat non est, sed quod magis timeri. Valde enim pauenda, ualde tremenda est illa retributionis uindicta his, qui pauere & tremere ad uerba domini nouerunt. In qua nullus sanctorum districto iudicio obuiare ualet precibus, quibus ueniam impetret peccatoribus. Vnde & prudentes uirgines oleum stultis petentibus respondet, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis & uobis, ite potius ad uendentes, & emite uobis. Et quid mirum si tunc non ualent, cum sicut parturiens contra inimicos suos iratus clamauerit, qui nunc eo tacente ac sustinente, pro pereuntibus interuenire pijs suffragijs nequeunt? Hinc per prophetam a dño dicitur: Si bestias pessimas introduxero super terram ut uastem eam, & fuerit inuia, eo quod non sit pertransiens propter bestias, tres uiri isti si fuerint in ea, Noe, Daniel & Iob: uiuo ego, dicit dominus deus, quia nec filios nec filias liberabunt, sed ipsi soli liberabuntur, terra autem desolabitur. Super peccantem etenim terram, ut uastetur, bestias dominus introducit: quia exigentibus reproborum meritis, iusto occultoque iudicio malignorum spirituum deceptionibus eos perire permittit. De his bestiis alibi quoque per sanctum Iob dicitur: Omnes bestiae agri ludent ibi. subaudis, in reproborum cordibus maligni spiritus ludibria uoluptatum exercent. Quae uidelicet terra propter bestias inuia fit, nullusque per eam transit: quia dum prauos in corpus suum apostatae spiritus dente miserae deceptionis trahunt, in eorum corda nullum adeundi sancti praedicatorum iter inueniunt. Dumque arcu & sagitta praedicationis, a malignis spiritibus ea non ualent defendere, sanctis procul dubio precibus nequeunt liberare. Vnde & subditur: Tres uiri isti si fuerint in ea, Noe, Daniel & Iob: uiuo ego, dicit dominus deus, quia nec filios nec filias liberabunt, sed ipsi soli liberabuntur, terra autem desolabitur. In quibus nimirum tribus uiris discretus ordo praedicatorum apertissime declaratur, dum inter duos coniugatos Daniel quoque medius, nec filium nec filiam liberare posse perhibetur, qui nec filium nec filiam secundum carnem legitur habuisse. Et quidem Noe & Iob filios & filias ex propagine carnis habuerunt. sed nec parentes, nec filij in carne tunc erant, quando dominus per Iezechielem ista dicebat, ut gignentem a deuoratione bestiarum carnis suae genitam prolem liberarent. Sanctos ergo praedicatores quotquot uel fuerunt ante nos, uel erunt post nos, a deceptione malignorum spirituum nec eos liberare posse designat, quos per spiritalem gratiam ad fidei quidem cognitionem perducunt, sed a prauis operibus in melioris uitae studium non immutant. Sequitur:

Vobis autem dico & ceteris qui Thyatirae estis, quicumque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudinem sathanæ.

¶ Increpata uehementi comminatione reproborum duritia, ad electos uerbum dei recurrit: eosque doctrinam Iezabel habere denegat, atque altitudinem sathanæ nescire denunciat. Doctrinam autem Iezabel non habent, quia eos prauorum suasio ad opus peruersum non inclinatur. Altitudinem uero sathanæ ignorant, subaudis, nullo consensu imitanda recipiunt. Sic enim dicuntur electi altitudinem sathanæ ignorare, sicuti sacra scriptura dicere consuevit, non cognouisse uiros mulieres innuptas, id est, nequaquam fuisse expertas opera uirorum in concubitu, uel sicut nos quotidiana locutione hominem ueracem ignorare mentiri dicimus. Quae autem alia sathanæ altitudo intelligenda est, nisi ruïnosa illius superbia, qua primus contra deum elatus, tumuit: tumens, de caelo ad terram ruit: ruens, multas angelorum legiones sibi consentientes secum deiecit: deiectus, etiam elationis uento primum hominem de paradiso propulsauit? Cuius elationis tumorem, quo primo seipsum deiecit, dominus per prophetam insinuat, cum eidem sub quadam figurata locutione dicit: Quomodo cecidisti de caelo lucifer qui mane oriebaris? corruisti isti in terram, qui uulnerabas gentes: qui dicebas in corde tuo, in caelum conscendam, super astra caeli exaltabo solium meum, sededo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo? Huius tumoris altitudinem tunc homo cognouit, cum hanc imitando, deo similis fieri concupiuit, iuxta promissionem scilicet deceptoris sui, dicentis: In quocumque die comederitis de ligno scientiae boni & mali, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dei, scientes bonum & malum. Hanc alti-

tudinem sathanæ illi cognouerant, qui turrem usque ad cælum erigere gestiebant. Hanc altitudinem sathanæ Simon Samaritanus & magus agnouerat, qui se uirtutem magnā afferbat. Hanc quidam hæresiarcha nouerat, qui diabolo similis, dicebat: Non in uideo Christo deo. possum enim & ipse, si uolo, fieri deus. Hanc certissime omnes nouerunt, quod alios sibi semper inferiores deputant, imitantes illum de quo scriptum est: Omne sublimē uidet, & ipse est rex super uniuersos filios superbiæ. Quo contra caput suum imitatur electi, de quo scriptum est: Cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuentus ut homo, humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. A quo & competenter audiunt: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris. Notitiam altitudinis sathanæ electi non habent, quia in cunctis semetipsos humiliant. Solerter enim attendunt, quo elationis præcipitio peremptorem sequentes, à paradisi gaudijs primi parentes ruerunt: quo uel humilitatis ascensu redemptoris uestigia imitantes, eadem nunc repetant gaudia credentes: pauentque uehementer, ne unde ad tempus exaltari possunt, inde post finem temporis miserabili lapsu ad æterna supplicia ruentes descendant, maxime cum & à principe humilitatis dictum intelligant: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hinc ergo rationis accepto consilio, humilitatis semitam arripiunt, per quam ad celsitudinis culmen ascendunt. Quodque agentes, ne in itinere humilitatis lassescant, nequaquam huius temporalitatis potentiam respiciunt: sed ad ea quæ in ante sunt, cum Apostolo semetipsos extendunt. Quibus etiam ipsa peregrinatio uitæ præsentis rebus quodammodo loquitur, non debere cælestis patriæ peregrinum, in terra uelle honorari: non oportere ad hec quandoque consolationis uentura, in loco afflictionis lætari. Hinc etiam cum Psalmista domino dicunt: Humiliasti nos in loco afflictionis. Quid autem talibus subiungat, audiamus. Sequitur:

Quemadmodum dicunt, non ponam super uos aliud pondus: tamen id quod habetis, tenete donec ueniam.

¶ Qui sunt qui hoc dicunt, nisi qui altitudinem sathanæ cognouerunt, id est, populi Iudæorum, qui de legis obseruantia inflati, contra incarnatum dei filium superbiæ ceruicem tetenderunt, asserentes eum Beelzebub discipulum esse atque dæmonium habere? Quod autem pondus super credentium dicunt humeros imponi, nisi ceremonias ueteris legis? Hoc certe quia quandoque futurum sit, nunc increduli autumant Iudæi. Hoc in ipso redemptionis exordio & dicebant, & facere gestiebant, etiam illi qui iam ex ipsis in Christum crediderant. Denique, ait Lucas euangelista, Quidam descendentes à Iudæa, docebant fratres: quia nisi circumcidamini secundum morem Moyse, non potestis salui fieri. Quamobrem facta seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos, statuerunt ut ascenderet Paulus & Barnabas, & quidam alij ex illis, ad apostolos & presbyteros in Ierusalem super hac questione. Et post pauca: Cum autem ascendissent Hierosolimam, suscepti sunt ab ecclesia & ab apostolis & à senioribus, annunciantes quanta fecisset deus cum illis. Surrexerunt autem quidam de hæresi pharisæorum, qui crediderant, dicentes: quia oportet circumcidere eos, præcipere quoque seruare legem Moyse. Sed quid audiunt ab apostolo Petro? Quid tentatis, ait, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus aliquando? Ab hac importabili sarcina, ab hoc grauissimo pondere liberati iam fuerant, quibus Paulus dicebat: State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Sed quia ab importabili onere liberantur, sub leni sarcina Christi permanere monentur, cum dicitur: [Tamē id quod habetis, tenete.] id est, onus leue ad quod uocati estis, abijcere nolite. Et quod est illud, nisi gratia ipsius redemptoris nostri? Vnde & Petrus cum Iudæis diceret, quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus aliquando, protinus addidit: sed per gratiam domini Iesu credimus saluari, quemadmodum & illi. Ad huius gratiæ leuissimum pondus ferendum, cælestis magister discipulos per euangelium inuitabat, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam

uos. Tollite iugum meum super uos. Atque post paululum subiiciens: Iugum, inquit, meum suauē est, & onus meum leue. Ab onere igitur ad onus uocat, sed à graui ad leue, à lege ad gratiam, per quam non solum impleatur lex, uerum etiam transcendatur. Quæ uidelegamus. delictet dum loquimur, quæstionem nobis ipsi • ligamus. Si enim importabilis est lex, quomodo non solum impletur, uerum etiam transcenditur? Sed sciendum nobis est, quia in obseruatione carnalium præceptorum, eadem lex importabilis est: in custodia uero spiritualium mandatorum, quæ in decem constant uerbis, duarum tabularum adimpletur lex. In actione quoque quam illæ uictimæ futuræ præsignabāt, transcenditur lex: quia ad comparationem illarum rerum quas mystice tunc uenturas prænuñciabant, uilissimæ nunc apparent illæ, quæ sola litera exterius prolata, ab auditoribus impleri nequeunt. Alia enim fuerunt in ueteri testamento præcepta uitæ figurandæ, alia uero uitæ peragendæ. Et quidem præcepta uitæ figurandæ, Apostolo dicente, in decretis euacuata sunt. Sed præcepta uitæ peragendæ, etiam sub gratia stabilita sunt, ipso Apostolo confirman-
 te qui ait: Ergo per gratiam legem destruo? Absit, sed per gratiam legem statuo. Quæ sunt autem præcepta uitæ figurandæ, ut de multis pauca commemorem, nisi carnalium uictimarum oblationes, quæ aut singularem illam hostiam pro nobis in altari crucis positam, id est, dominum redemptorem significabant: aut pluralem corporis eius quod est ecclesia, mortificationem parturiebant. Quæ uero præcepta uitæ peragendæ, nisi illa decem in tabulis lapideis digito dei scriptæ? In mandatis igitur uitæ peragendæ, impletur à credentibus lex. In mandatis autem uitæ figurandæ, iuxta literam importabilis quidē est, sed iuxta spiritum transcenditur lex. Valde enim preciosus est, deo semetipsum hominem hostiam uiuam offerre, quàm sanguinem occisi pecoris immolare. Ecce unde impletur, ecce unde non impletur, ecce unde transcendit lex. Nec impletur autem, nec transcenditur, nisi gratia præueniente, in tabulis cordis carnalibus spiritu dei uiui scriberetur. Agenda ergo sunt gratiæ redemptori nostro, qui nos proprio sanguine redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quicquid dedit, ut spiritu dilectionis suæ non solum impleri, uerum etiam spiritualiter lex posset transcendi, quæ per seruilem timorē carnaliter in suis obseruationibus uiuē poterat enumerari. Quod autem dominus hac expleta sententia, ita concludit, ut dicat, [donec ueniam:] nimirum ostendit, usque ad restorationis tempora ecclesiam sub gratia permanere, ac nequaquam iuxta mendacium ludæorum ultra onus legis credentium humeros aggrauare. Sequitur:

Et qui uicerit, & qui custodierit opera mea usque in finem, dabo illi potestatem super gentes, & reget illas in uirga ferrea, & tanquam uas figuli confringentur, sicut & ego accepi a patre meo.

¶ Hanc potestatem tunc Christus à patre accepit, cum pro nobis incarnatus, passus, ac suscitatus, per apostolorum prædicationem totum sibi mundum subiugauit. Absit autem ut qui in diuinitate coequalis est patri, super gentes hanc potestatem accepisse credatur à patre: sed in humanitate, qua minor est patre. Secundum quam humanitatem in euangelio quoque loquitur, dicens: Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Secundum quam etiam paterna ad eum uoce dicitur: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Nam de potestate quam cum patre ante tempora habet, Daniel propheta testatur, dicens: Potestas eius, potestas æterna. Illam igitur potestatem quam in tempore homo factus, à patre accepit unigenitus dei, electis suis se dare repromittit: sed in se, à quo totum regitur corpus, & cui totum ecclesiæ inhæret corpus. Ipse enim secundum Apostolum caput est omnium electorum. Si quod ergo membrorum digne capiti inhæserit, ueraciter habere dicitur, quod ipsum caput hæreditario iure possidere probatur. An non ecclesia in capite suo potestatem super gentes accepit, quæ in sanctis prædicatoribus ipsas gentes ex quibus constat, auctoritate capitis sui, uigore capitis sui, scientia capitis sui docet & regit, atque ab illicitis operibus censura distractionis coercet? Sed nec mirum, si super gentes potestatem habet ecclesia in terris, quæ ligandi atque soluendi potestatem accepit in cælis pariter & in terris.

Matt. 28.

Psalm. 2.

Daniel. 7.

Ephes. 1. 4. 5.

Sciendum uero, quia & ipsi prædicatores qui ex fidelibus populis eliguntur, cum potestate super eos accipiunt, seipsos prius conueniunt, suiq; dominantur: quatenus correctionis iustæ dominationem, quam in alijs exercent, in seipsis solerti custodia tenere studeant. sicq; seipsos ab illicitis compescant, sicut subditos compescere satagunt, sic semet ipsos censura districtiōis coartant, ut dum ipsi in quibusdam delinquit, exemplo suæ correctionis super peccantes subiectos disciplinæ uigorem extendant. Vnde & ipsum eorum regimen, digne per uirgam ferream exprimitur. Virga etenim ferrea, rectitudinem habet, molliem non habet: quia uidelicet sancti prædicatores nec sibi nec alijs contra iustitiam parcere nouerunt, qui & in se & in alijs tantum iustitiæ tramitem diligere student. Hinc enim per Psalmistam redemptori nostro dicitur: Virga recta, uirga regni tui. Quid autem esset quod dixerat, repetiuit dicens: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quo contra mollis & distorta uirga, est quorundam in ecclesia præpositorū ipsa iustitiæ permutatio. Dum enim in simili operatione delictorum & pastor & grex deprehenditur, seq; is qui præest, molliter delinquens palpat, subditos uero temporali potentia grauiter exaggerat, mollem proculdubio & flexibilem uirgam portat. Econtra dominus admonet, dicens: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. Ac si diceret: Si non alio mō subiectos peccātes iudicaueritis, nisi quo prius uosinet ipsos similiter delinquentes iudicatis: nec alio modo illos labentes condemnaueritis, nisi quo uos ipsos si labi contingat, cōdemnatis: à me futuro examinis die nec iudicabimini, nec condemnabimini. Hæc inter pastores & greges. Caterū dum quoslibet eorundem gregum prælatos, nunc humana gratia contra delinquentes blandos facit, nunc priuatus furor asperos reddit, nimirum eandem uirgam quam gerunt, nequius à rectitudine inclinant. Bene autem gentes in Christum credentes, uasis comparantur fictilibus. Vasa etenim sunt, quia thesaurum illum à seculo absconditum, in seipsis reconditum possident: sed fictilia, quia adhuc carnis corruptione grauantur. Hinc per Paulum dicitur: Habemus thesaurum istum in uasis fictilibus. Quod autem hæc uasa, tantu uirgæ confringi narrantur: pars uasorum debet intelligi, quæ ad hoc dissipantur, ut in melius reformatur, id est, ad hoc censura districtiōis quidam à pristina conuersatione euertuntur, ut in melioris uitæ studium commutentur. Hinc est quod dominus Ieremiam ad figuli domum ire iubet, ibiq; uas dissipatum atq; in melius à figulo reformatum ostendens, ait ad transgressores populi eius: Nunquid sicut figulus iste, non potero facere uobis domus Israel, ait dominus: Ecce sicut lutum in manu figuli, sic & uos in manu mea domus Israel. Hinc alibi humani generis figulo dicitur: Verte impios, & non erunt. subaudis, post euerfionem non iam impij, sed pij proculdubio permanebunt. Qd si forte aliq; intelligantur, qui in uirga ferrea reguntur: aliq; qui eadem uirga percussi, uelut uasa fragilia conteruntur: sciendum nobis, quia ex bono electorum reprobi perire narrantur, tanquam scilicet una eademq; uirga regat uel pascat ad uitam præordinatos, destruat uel confringat ad mortem præscitos. Hac siquidem uirga ecclesiam à domino regi Psalmista prospexerat, cum eius uoce futura nunciaret, dicens: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. Hæc uasa fictilia, id est, reproborū corda, dissipanda præuiderat cum diceret: Destrues illos, nec ædificabis eos. Sed quid si bi uult quod præmittitur, qui uicerit, & qui custodierit opera mea usq; in finem? Nunquid nam prius, q̃ de antiquo hoste ac mūdi desiderijs quisq; in perpetuum triumphet, gentes ad Christum conuersas adhuc cum illo in certamine desudans non regit? aut anteq̃ opera dei usq; in finē custodiat, in labore regiminis non desudat? Constat namq; quia quisquis ad finem operandi peruenerit, non iam populos reget, sed cum eis quos regere studuit, sine fine quiescet. Quapropter sciendum nobis est, quia per gratiam prædestinationis iam uicisse, iam usq; in finē opera sua custodisse, futuro pro pterito utens tempore, dominus designat, quibus se potestatem super gentes daturum pronunciat. Ac si diceret: Illi & non alio bene gerendi effectum ministrabo, quem uictorem & opera mea usque in finem seruaturum perspexero. Cui se etiam quiddam adhuc clarius dare re-promittit, cum protinus subdidit:

Etdabo illi stellam matutinam.

Psalm. 44.
Ibidem.

Matthæi. 7.

2. Corint. 4.

Iere. 18.

Prouerbi. 12.

Psalm. 22.

Psalm. 27.

Prouerbi. 12.

¶ In scriptura sacra cum singulari numero stella matutina ponitur, per hanc ipse mediator dei & hominum, homo Christus Iesus figuratur. Cum uero plurali astra matutina interferuntur, angelicam creaturam designant. Sed & cum simpliciter ac sine additamento stellæ ponuntur, doctores ecclesiæ nonnunquam exprimunt. Stella matutina mediatorem dei & hominum, hominem Christum Iesum designat, sicut in hac Apocalypsi ipsa magna & fulgida stella apertissime determinat, dicens: Ego sum genus & radix David, stella splendida & matutina. Quia enim discussis transactæ noctis tenebris, diem mox affuturum stella matutina denunciat, recte per eam siue natiuitas redemptoris nostri in carne, seu resurrectio eiusdem post mortem figuratur. Hinc diuina uoce ad beatum Iob per increpationem dicitur: Nunquid produces luciferum in tempore suo? Ac si diceret: Vt ego? Pater etenim in suo tempore luciferum produxit: quia sicut scriptum est, cum uenit plenitudo temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Qui natus ex beata uirgine, uelut lucifer, qui & matutina stella uocatur, in tenebris nostræ noctis apparuit: quia fugata caligine peccati, æternum nobis mane nunciauit. Vnde & Apostolus clamat: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. An non ex alia quoque ratione luciferum se esse insinuauit, qui diluculo ex mortuis resurrexit, & fulgore sui luminis mortalitatis nostræ tenebras illuminauit? Viuis quippe apparendo post mortem, matutina nobis stella factus est: quodum in semetipso exemplum nobis resurrectioris præbuit, quæ lux sequeretur, indicauit. De hac stella per Petrum fidelibus dicitur: Habemus adhuc firmiorem prophetici sermonem, cui bene facitis intendentes, quasi lucernæ luceti in caliginoso loco, donec dies luceat, & lucifer oriatur in cordibus uestris. Per astra uero matutina, angelica designatur natura, sicut de se dominus testatur, dicens: Cum me laudent simul astra matutina. Quia enim prima in tempore creata natura rationabilium spirituum creditur, non immerito matutina astra angeli uocantur. Qui, si ita est, dum terra facta inuisibilis & incomposita, dum tenebræ essent super abyssum, uenturam diem sequentis sæculi per lucem sapientiæ existendo præuenerunt. Sed & cum simpliciter ac sine additamento plurali numero in diuina scriptura stellæ ponuntur, doctores ecclesiæ nonnunquam per eas figurantur, sicut per Daniele prophetam dicitur: Qui docti fuerint, fulgebunt sicut stellæ firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Dominus autem stellam matutinam uincens dare se proficitur. subaudi, dominicæ resurrectionis futuram claritatem. Stellam matutinam uincens dabit, quando configuratum corpori claritatis suæ corpus humilitatis nostræ reformabit. Matutinam stellam uincens dabit, quando hi qui in monumentis sunt, audient uocem filii dei, & præcedent. Quos ad perfectum diem perducet, cum post carnis resurrectionem diuinitatis suæ claritatem illis ostendet, in qua ipse solis claritate fulgebunt. Mortalitatis etenim tenebris resurrectione insurgente depressis, quasi quidam lucifer apparebit, qui perfectum æternitatis diem demonstrat. Quia uero diuersitas erit meritorum his, qui matutina stella duce ad æternam diem peruenerint, ut & ipsi solis ac lunæ uel stellarum claritate emicent, recte per Paulum dicitur: Alia est claritas solis, alia est claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella enim ab stella differt in claritate. sic & resurrectio mortuorum. Et notandum quod pius conditor frequenter in his locutionibus inculcando se ipsum uincens dare repromittit in præmium, seque participem illis futurum, illosque cōparticipes sui demonstrat: quatenus desidiam nostri torporis excutiat, dormientes exscitet, & ad superanda præsentis uitæ mala tentantia, armis uirtutum accingat. Sed nec mirum, ut uincens dignetur habere consortes is, qui uictor resurgens ex mortuis, fratres illos uocauit, dicens: Ite, nunciate fratribus meis. O magna gratia, o magna pietas, o magna dignitas, ut is qui uicerit, non aliud quam conditorem suum in præmium accipiat. Hinc itaque prouocantur electi, ut os suadentis lezabelis pugno uirtutis contendant: illaque tenebris fornicationum obuoluta, ipsi luce castitatis refulgeant, usquequo matutina stella apparete, dies æterna appropinquet. Quibus per Paulum dicitur: In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, uerbum uitæ continentes. Quibus etiam in proximo eandem diem iam iamque uenturam esse denunciat, dicens: Nox præ-

cessit, dies autem appropinquauit.

Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs.

¶ Sequitur:

Et angelo ecclesiæ Sardis scribe: Hæc dicit qui habet septem spiritus dei, & septē stellas: Scio opera tua, quia nomen habes quod uiuas, & mortuus es. Esto uigilans, & confirma cætera quæ moritura erant. Non enim inuenio opera tua plena coram deo meo.

Apocalypse
os caput
III.

¶ Quia per septem spiritus dei, septiformis spiritus, una uidelicet de trinitate persona exprimitur, & quia septem uniuersalem ecclesiam, angelorum facta mentione, designent, superius ex abundanti differuimus. Sed in hac sententia hoc nunc uigilanter attendendum est, quia aliter habet dei filius septem spiritus, aliter septem stellas. Habet enim septem spiritus, uidelicet septiformem spiritum, æqualem sibi in natura unitatis. Habet septem stellas, id est, septiformem ecclesiam, subiectam sibi tanquam ancillam in ditione potestatis. Quid autē eidē ecclesiæ in quadam sui parte dicat, audiamus. Ait enim: [Scio opera tua, quia nomen habes quod uiuas, & mortuus es.] Si sola fidei confessione siue in prædicatoribus, seu in quibusdam suis auditoribus hunc angelum nomen habere dicit, quod uiuat, operibus uero mortuum designat: quomodo eidem admonendo subinfert, [Esto uigilans, & confirma cætera quæ moritura erant.] Ex parte hūc iam mortuum, ex parte uero adhuc uiuum esse demonstrat, id est, ex parte criminibus mortuū, ex parte uero operibus bonis uiuum ostendit. Sed quomodo uel ex parte uiuere probatur, qui uel uno crimine mortuus inuenitur, nisi quia agente pietate redemptoris, si à peccati somno per poenitentiam lamentum perfecte quis euigilat, nec illa quæ etiam mortuus bene gessit, post uiuens opera amittet? Atq; in eo illa uiuificat, quo ipse à peccati somno euigilat. Sic enim dicitur: [Esto uigilans, & confirma cætera quæ moritura erant.] Tanq̃ diceretur: Si ex ea parte qua mortuus es, reuiuiscis, cætera quæ adhuc uigēt in te, ne moriantur confirmas. Dicatur ergo: [Nomen habes quod uiuas, & mortuus es.] Ac si diceretur: Ideo te uiuere putas, quia in quibusdam bonis operibus exercitium habes. Sed attende quia uiuere non uales, si uel uno crimine uitam commacules. Sæpe enim nonnulli eleemosynis quidem insistunt, pauperum curam gerunt, nudos uestimentis operiunt, sed ipsi à rapina manus non coercunt. Quibus bene per quēdam sapientem dicitur: Qui offert sacrificium de rapina pauperis, tanquam si quis uictimet filium in conspectu patris sui. Nonnulli autem & eleemosynarum largitioni inseruiunt, & à rapina pauperum manus retrahunt: sed à ppetratione fornicationis uel adulteri, freno continentia seipsos non constringunt. Nonnulli uero & eleemosynarum frugalitate uigent, & à rapina pauperum manus coercunt, atq; à fornicationis uel adulteri ppetratione seipsos cohibēt: sed ira atq; inuidia stimulis agitati, quorundam uitam extinguere quarunt. Sic quoque in similibus, dum se quibusdam bonis operib⁹ uiuere putant, uno quolibet facinore moriuntur. De quibus recte per iacobum dicitur: Quicumq; seruauerit totam legem, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, non mœchaberis: dixit & nō occides. Quod si non mœchaberis, occidas autem, factus es transgressor legis. Ad quorū uidelicet personam benigna exhortatio dirigitur, qua dicitur: [Esto uigilans, & confirma cætera quæ moritura erant.] Ac si diceretur: Si uis ut in illis quæ bene gessisti, uiuas: ab his quæ male operaris, per poenitentiam euigila: quia si in illis mortuus permanēs, in istis nullatenus uiues. Hinc Psalmista admonet, dicens: Declina à malo, & fac bonum. Tanquam diceret: Bonum facere nō præuales, nisi prius à malo declinaueris. Hinc per Paulum dicitur: Euigilate iusti, & nolite peccare. Hinc Isaias ex persona domini loquitur, dicens: Lauamini, mundi estote. Sed quia id agere declinant, recte de illorum persona subiungitur: [Non enim inuenio opera tua plena coram deo meo.] Tanquam alijs uerbis diceret: Non est arbor uirtutum pomis repleta, quia uno quolibet sceleris contagio putrefacta depereunt. Quamuis possunt hæc & aliter intelligi. Multi etenim sunt intra sinum matris ecclesiæ constituti, qui uitam quidem ab omni crimine custodiunt, atq; exercitio uirtutum apud humanam æstimationem uigent, Sed quia intentio recta

q̃ bonū est ex integra causa, at
malum, ex singularib⁹ defectib⁹

Ecc̃i. 54.

Iaco. 2.

Psalm. 36.

1. Cor. 15.

Isaia. 1.

Matt. 6.

Matthæi. 6.

Luce. 11.

I. Cor. 13.

Mat. 27.

Marci. 15.

Iacob. 2.

non præcedit in cogitatione, prauū est omne opus quod sequitur in ostensione. Per hoc ergo quod exterius procedit in publicum, uiui apud homines aestimantur: sed per hoc quod latet interius, apud deum mortui deputantur. Quibus recte congruit hoc quod uni, imò multis in uno dicitur, [nomen babes quod uiuas, & mortuus es.] Pia autem admonitio subinfertur, qua dicitur: [Esto uigilans, & confirma cetera quæ moritura erant.] Ac si alijs uerbis diceretur: Si uis ut membra corporis, id est, compago uirtutū uiuat, caue hostem, ne caput corporis feriat. subaudis, ne intentionem operationis elatio uitiet. Hinc dominus in euangelio admonet, dicens: Attendite ne iustitiam uestram faciat is coram hominibus, ut uideamini ab eis. Alioqui mercedem non habebitis apud patrem uestrū qui in cælis est. Sequitur adhuc & dicit: [Non enim inuenio opera tua plena coram deo meo.] Veluti si diceret: Quia caput elanguit intentionis, nequaquam uel plena uel pingua uigent membra uirtutum, sed macilenta ac penè mortua tabescunt. Hinc rursus in euangelio à saluatore dicitur: Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Quod si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuū lucidum erit. Si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Quid enim hoc loco per corpus, nisi multarum uirtutum compago debet intelligi? Quid uero per oculum corporis, nisi intentio actionis? Si igitur oculus corporis simplex fuerit, totum corpus lucidum erit: quia nimirum si intentio operantis ab omni laudis appetitu aliena extiterit, atque in superni amoris culmine defixa, omnis actio succedens, splendore sanctitatis perfunditur. Si autem nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia uidelicet si prædicta agentis intentio iactantiae illecebris fuerit obumbrata, cunctarum quæ subsequitur actionum summa, caligine peruersitatis tenebratur. Cuncta autem hæc quæ sub duplici intellectu discussimus, possunt de his intelligi, qui sine charitate uirtutes reliquas habere se iactant. Quibus nimirum cōgruit illud, quod per Paulum dicitur: Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum uelut æs sonans aut cymbalū tinniens. Et si habuero prophetiam & nouerim mysteria omnia & omnem scientiam, & habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. & si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Notandum uero quod unigenitus dei filius, unus scilicet deus cum patre & spiritu sancto, deum se habere dicit, ante cuius conspectum plena angeli opera se nequaquam inuenire denunciat. Quod utique sicut ante nos dictum est, secundum humanitatem loquitur, quam ex nobis atque pro nobis assumpsit, secundum quam etiam in cruce clamabat: Deus meus, deus meus, ut quid me dereliquisti? Sequitur:

In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris, & serua, & poenitentiam age.

[Hæc sententia singulis superioris intelligentiæ cōgruit sensibus. Et illis enim aptari potest, qui reliquis uirtutum actionibus uigent, sed uno quolibet facinore tabescunt: & illis, qui exercitio uirtutum ab omni crimine uitā custodiunt, sed praua intentione ipsas actionum uirtutes confundunt. Non solum autem, sed & illis conuenit, qui sine matre uirtutum quæ est charitas, et si operationum genimina pariunt, non tamen eadem ut castra atque in æternum uictura educant, sed ut adulterina gladio æternæ animaduersionis occidenda præparant. Dicatur itaque illi, qui in quibusdam uirtutum operibus uiget, sed uno quolibet reatu criminis confossus tabescit: [In mente habe qualiter acceperis & audieris, & serua, & poenitentiam age.] Tanquam diceretur: Memeto quia à sanctis prædicatoribus ita accepisti, ita audisti, quod quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, non mœchaberis: dixit &, non occides. Quod si non mœchaberis, occidas autem, factus es transgressor legis. Quamobrem nec unius criminis impunitas peccanti promittitur, etiam si multorum admissionem caueas. Quod quia usque modo non seruasti, saltem nunc resipiscens seruare stude: & hoc non sine lachrymis præteritæ recordationis. Dicatur & illi qui multarum uirtutum copiis quasi uiuit, sed prauæ intentionis iaculo percussus tabescit. [In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris, & serua, & poenitentiam age.] Ac si diceretur: Recordare solerter, quia ta-

tem fidei regulam ab angelis ministrantibus, hoc est, à sanctis prædicatoribus accepisti & audisti, ut praua intentio non præcedat uirtutum opera, si uis ut ad mercedem retributionis ipsa opera perueniant. Scriptum quippe in euangelio accepisti: Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis. Alioquin mercedem non habebitis apud patrem uestrum qui est in cælis. Serua ergo qualiter accepisti & audisti, & neuum prauæ intentionis à succrescente corporis actione lamentorum fletibus dilue. Dicatur quoque etiam illi qui sine charitate uirtutes congregat: [In mente habe qualiter acceperis & audieris, & serua, & poenitentiam age.] Veluti si diceretur: Non transeat in obliuionem, quod per doctorem gentium accepisti & audisti, si linguis hominū loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum ut æs sonans aut cymbalum tinniens. Et cætera. Talibus etiam in fine dicentibus, domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo uirtutes multas fecimus: ab ipso respondetur: Amen dico uobis, nescio uos qui estis, discedite à me operarij iniquitatis. Proponitur quoque talibus, ut respiscant ad lamentum poenitentiae, cum extra fundamentum charitatis super arenam construere uisi fuerint domum uirtutis. Sequitur:

Si ergo non uigilaueris, ueniam ad te tanquam fur, & non scies quando ueniam.

[Quid est enim uigilare, nisi (ut ad singula respondeam) à peccati somno per poenitentiae fletum ad iustitiam exurgere? Quid est uigilare, nisi sagaci discretionē unicuique ab humanæ laudis appetitu intentionem operationis suæ custodire, & nihil fauoris in hac uita quærere, sed solo conditoris uel amore uel terrore cuncta peragere? Quid est uigilare, nisi negligentiarum torporem excutere, atque aduentum superni iudicis pauida consideratione præstolari? Sed dum alij ad uias iustitiæ à somno peccati non euigilant, dum alij ab humanæ laudis appetitu intentionem operis sui non custodiunt, dum cuncti aduentum superni iudicis, qui improuisus occurrit, considerare negligunt, in die & hora qua nesciunt, subito humanis rebus excedunt. Apta autem furis comparatio hoc loco introducitur: qui dum improuisus aduenit, dormientes quosque reperiens iugulat, & bona illorum deprædat. Sic nimirum, sic cælestis iudex dum insperatus occurrit, impoenitentes ac negligentes animaduersionis sententia perimit, eorum acta uelut fortissimus prædo disperdit. Sed quia nec ingratis beneficium prædicationis subtrahit, pie antè prædicat hoc, quod se facturum prouise cognoscit: & quodammodo scientes reddit ex eo, quod eos nescire perhibet, dum nec diem nec horam illis repromittit. Quid autem mirum, si reprobos lateret hoc, quod dominus electis non aperit? Ad eos denique in euangelio ait: Si sciret paterfamilias qua hora fur ueniret, uigilaret utique, & non sineret perfodire domum suam. Quid autem per hoc dictum insinuare uellet, protinus exposuit, dicens: Idemque & uos estote parati, quia qua nescitis hora, filius hominis uenturus est. In qua uidelicet sententia non solum extremus ille aduentus domini, quo nouissime seculū per ignem iudicabit, uerumetiam quotidianus debet intelligi, quo nunc improuisus animas rapit: quia nec illos tantum futuri temporis expectatione, sed quotidiani obitus die cunctos sollicitos esse admonet. Sequitur:

Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt uestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.

[Quid itaque hoc loco in uestimentis non inquinatis accipimus, nisi receptam per baptismum cælestis uitæ munditiam? His enim uestimentis primum hominem tunc antiquus hostis expoliauit, cum sibi hunc per peccati consensum strauit. Vnde & perizonia ex folijs fici cōsuens, pudenda contexuit: atque ad notā ignominiae suæ, pellibus indutus, de paradiso exiuit. Sed saginati illius uituli mactatiōe ad patrem iunior filius poenitens reuersus, prima stola rursum indui meruit, exutus proculdubio uetusti hominis pellibus in ablutione originalium criminum. Hinc Paulus admonet, dicens: Exuentes uos ueterem hominem cum actibus eius, & induentes nouū, cum qui renouatur in agni-

Ephesi. 4.

1. Petri. 2.

Apocalyp. 19.

Zacha. 13.

Apocalyp. 7.

Apoca. 16.

1. Iohan. 5.

tione dei. Hinc rursus exhortans, dicit: Renouamini spiritu mentis uestræ, & induite nouum hominem, qui secundum deum creatus est, in iustitia & sanctitate ueritatis. Ille autem uestimenta sua sordibus non intingit, qui post baptismatis sacramentum, mortale crimen non admittit. Sed quia ualde rari sunt, quæ à contagione criminis immaculati post baptismum maneant, idcirco præmittitur: [Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt uestimenta sua.] de quibus adhuc dominus subdit: [Et ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.] Quod domine tecum ambulaturi sunt? Vnde & quod ibi cum eis, nisi de te in te, nisi per te ad te? Tecum enim quotidie ambulant, qui passionis tuæ uestigia sequentes obseruant. Tu certe præcedis dando exempla, illi sequuntur imitatio exempla. Hinc agilis passionum tuarum executor Petrus apostolus dicit: Christus passus est pro uobis, relinquens uobis exemplum, ut sequamini uestigia eius. Hinc longe inferius in hac reuelatione dicitur: Et exercitus qui sunt in cælo, sequebantur eum in uestibus albis. Causam quoque subiungit, cur in albis cum illo ambulent, cum dicit: [quia digni sunt.] subaudis, uel quia mundi, uel quia mea dignatione condigni. Sed quid de illis dicendum est, qui post lauacri undam, maculis criminum uitam coinquinant? Nunquid nam desperandi sunt? Absit. Currant itaque ad sanguinem agni, non quo rursus aqua baptismatis in eo intingantur, sed quo lachrymarum fontibus peccatorum maculis abluantur. Non solum enim hi tantum in sanguine agni baptizantur, qui per aquam regenerationis transeunt; uerum etiam hi, qui lachrymarum fletibus prioris uitæ maculas detergunt. Sicut enim duo sunt martyrij genera, sic quoque duo baptismata. In hoc itaque baptismo negationis suæ maculas Petrus detexit, in hoc Maria Magdalene multas fornicationum sordes diluit. De hoc per Zachariam prophetam dicitur: In die illa erit fons patens domus Dauid habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatae. Ad hoc ergo (ut dictum est) baptisma currant, & uestimentorum maculas diligenti studio abstergant. Et certe in hoc abluti fuerant, de quibus per unum seniore Iohannes au diebat: Hi sunt qui uenerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Quæ scilicet magna tribulatio, non tantum in aperto martyrio, sed etiam in afflictione pœnitentiæ intelligenda proponitur. Hæc enim uestimenta in alijs immaculata seruantur, in alijs post maculas candidantur, quæque alijs dormientibus ab occulto aduersario furantur: quia & alijs post lauacri undam nullum (ut dictum est) crimen admittunt, & alijs admissum pœnitentiæ fletibus abstergunt, & alijs siue sponte seu agere persecutionis acerbitate, ad incredulitatis errorem redeunt. Quamobrem admonendi sunt, qui munditia uitæ post baptismum resplendent, ne maculas criminis eidem superducant. Quod si contigerit, exhortandi, ut sine tarditate easdem maculas lachrymarum undis diluant. Admonendi etiam, ut eandem uitæ munditiam, siue lachrymas criminum ignorarent, seu post maculas ad pristinum candorem redeuntem, ita custodiant, quatenus nulla subripiante persecutione, funditus illam amittant. Vnde scriptum est: Beatus qui uigilat, & custodit uestimenta sua, ne nudus ambulet. Quod si euenerit, incitandi, ut arreptis fidei armis, ab antiquo aduersario eandem fortiter uindicerent. Vnde hic quoque exhortatio subinfertur, qua dicitur:

Qui uicerit, sic uestietur uestibus albis.

¶ Ac si alijs uerbis diceretur: Qui pro recipiendis uestibus cum inimico fortiter dimicauerit, dimicans uicerit, ita rursus eisdem indutus splendebit, ut illi qui eas aut immaculatas seruauerunt, aut post maculas abluerunt. Potest etiam hæc exhortationis sententia & illis aptari, qui adhuc diabolicæ dominationis iugo detenti, fide necdum fuerunt uestiti. Hortantur autem ut dicant, id est, ut credant in Christum: quia hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides nostra: quatenus in hac renuntiatione antiqui hostis, per lauacrum regenerationis, cælestis uitæ munditiâ ab ipso in quem crediderunt, percipiant. Sequitur autem adhuc de eo qui uicerit, ac dicit:

Et non delebo nomen eius de libro uitæ.

¶ In qua sententia magna nobis & ualde perplexa exoritur quæstio, quia cum dominus de uictore dicat, non delebo nomen eius de libro uitæ: eius proculdubio nomen de

eodem libro delendum insinuat, qui non uicerit. Cum constet itaque, non alios nisi electos beatæ prædestinationis stylo cæli libro teneri ascriptos, quomodo hoc in loco de uictore imponitur, non delebo nomen eius de libro uitæ: tanquam qui non uicerit, nomen eius de eodem libro deleatur. Et certe nullus in illo libro scribitur, nisi qui uictor futurus præscitur. Et quis ille liber est, nisi uis quædam diuina, quæ electorū numerum certum ac definitum ante secula prædestinauit in gloria futurum. Si ergo non alios, nisi electos idem liber tenet ascriptos, Paulo attestante qui ait, quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginī filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: quos autem prædestinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & magnificauit. Quomodo aliquis eorum de illo libro deleri posse creditur, quod in eo nequaquam scribitur. Et ne forte dubia sit huius loci sententia, occurrunt alia scripturarum testimonia, quæ deleri quorundam nomina de libro uitæ confirmant. Hinc enim dominus Moyse deprecanti, si dimittis huic populo peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro tuo in quo me scripsisti, ait: Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. Hinc Psalmista de reprobis dicit: Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur. Hinc Ieremias non optantis, sed prophetantis uoce exorat, dicens: Dele eos domine de libro uiuentium. Quid hinc dicturi, quid hinc sumus intellecturi? Certum est enim, quia reproborum nomina nunquam scribuntur in cælis, quia secundum eiusdem prophetae testimonium, recedentes a cælis, in terra scribentur. Quomodo ergo inde delentur, ubi nunquam scribuntur? Restat itaque ut secundum usitatam diuinarum scripturarum locutionem, intelligamus reproborum nomina de libro uitæ deleri, ab eo quod est, per meritum reprobationis nequaquam scribi: sicut & Pharaonis cor a domino dicitur indurari, ab eo quod est, duritiam cordis eius per gratiam non emolliri. Nam ut hoc ita intelligeremus, Psalmista innuit: qui cum hoc quod supra protulimus, de eisdem reprobis diceret, deleantur de libro uiuentium: quid esset quod diceret, deleantur, protinus secutus exposuit, dicens: Et cum iustis non scribantur. Sic contra electorum nomina de libro uitæ nequaquam deleri, ab eo quod est, per electionis gratiam in æterna claritate futuros ascribi, intelligere debemus. Quæ etiam illis plerumque peccantibus, non possunt deleri: quia per immutationem uitæ in extremis suis beati futuri antè prænoscentur. Quod autem Moyse utique electus, atque in tota domo dei fidelis, cui dominus omne bonum se promiserat ostensurum: pietatis uisceribus actus, deleri se de hoc libro postulat, rem impossibilem se petisse insinuat. Vnde nec illi petenti ait dominus, si peccaueris mihi, delebo te de libro meo, quem utique præsciebat postmodum ad aquas contradictionis peccaturum: sed, qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. Ac si diceret: Eum quem permanere in peccatis prænosco, per electionis gratiam nequaquam in libro uitæ ascribo. Dicatur ergo de uictore, [non delebo nomen eius de libro uitæ.] Quod tale est, quale si diceretur: Quem uictorem futurum scio, nomen eius scriptum in cælis iam teneo. De quo adhuc subditur:

Roman. 8.

Exo. 32.

Psalm. 68.

Ieremia. 17.

Exo. 7.

Psalm. 68.

Exo. 33.

Numer. 26.

Exo. 32.

Et confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius.

Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

¶ Confessione nominis, illam fidem designat, quæ per dilectionem operatur: non illam quæ sine operibus, dæmonum credulitati comparatur: quia & multi confitentur se nosse deum, factis autem negant: & non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Quid itaque est filio dei, nomen uictoris coram patre & coram angelis eius confiteri, nisi per operibus sibi unitum ostendere eum, qui illo uincete, cum illo atque in illo meruerit uincere? Quod utique tunc principaliter fiet, cum regnum deo & patri tradiderit, & omnem principatum euacuauerit. Tunc inquam, cum ad dexteram positus, quos etiam in præscientiæ suæ libro suos esse recognoscens, dixerit: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod uobis paratum est ab origine mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. & cætera quæ tunc ab eo laudabilia in publicum proferentur. Ista etenim est uera nominis Christiani coram patre &

Gal. 5.

Iaco 2.

Tit. 1.

Matt. 7.

1. Cor. 15.

Matt. 25.

Matt. 10.

coram angelis eius filij professio. Hinc in euangelio idem dominus ait: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo, & coram angelis eius. Ac si diceret: Qui nominis mei proprietatem lingua simul & opere coram hominibus fuerit executus, cum in sede paterna angelis ministrantibus ad iudicandum sedero, tunc illum non inaniter nomen meum usurpasse monstrabo. Sequitur:

Isaie. 22.

Et angelo Philadelphiæ ecclesiæ scribe: Hæc dicit sanctus & uerus, qui habet clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere.

Iob. 15. iuxta

Ixx.

Ibidem.

Roma. 3.

Mat. 1. & 22.

Iohan. 10.

Roma. 1.

Isaie. 53.

Actuum. 5.

Actu. 4.

Actuum. 16.

Lucæ. 24.

¶ Idcirco principaliter ac singulariter sanctum & uerum dominus seipsum appellat, quia etsi quosdam inter homines sanctos dicimus & ueraces, ad comparisonem tamen eius nullus est sanctus uel uerax. Scriptum est enim: Nullus mundus a sorde, nec si unius diei sit uita super terram. Et rursum: Ecce inter sanctos nemo immaculatus. Itemque Apostolus: Omnis homo mendax, solus autem deus uerax. Quam autem aliam intelligimus clauem Dauid, nisi incarnationem redemptoris nostri, quam sumpsit ex semine Dauid? Hinc etiam sapissime idem dominus appellatur filius Dauid. Ostium autem quod eadem clauis aperit uel claudit, ipsum intelligimus dei & hominum mediatorem, per quem ad uitam æternam quæ est ipse, intramus, ipso dicente qui ait: Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur: & ingreditur & egredietur, & pascua inueniet. Sic enim ipse clauis simul & ostium dicitur, sicut pastor, ostiarius simul & ostium uocatur. Quam obrem cum clauis Dauid ostium aperit, seipsum utique aperit, qui est secundum carnem ex semine Dauid. Ostium itaque apertum, est Christus secundum carnem natus & passus, ac tertia die suscitatus. Apertum, subaudis, coram credentibus: clausum uero, coram infidelibus: quia ipsa incarnationis suæ clauis quibusdam diuinitatis suæ potentiâ resurgendo monstrauit, quibusdam moriendo celauit. Ostium apertum claudit illis, qui tempore passionis eius dixerunt: Vidimus eum, & non erat ei aspectus. Clausum illis ostium aperuit, qui in Iohannis persona faciem eius perfecta resurrectione ut solem fulgentem uiderunt. Hoc ostium apostolis prædicantibus, iam apertum claudere nitebantur Iudæi credituris, cum illis cæsis denunciarent, ne in nomine Iesu loqui deberent. Sed quia illo aperiente nemo claudit, prius cæsi responderunt: Non possumus nos quæ audiuius & uidimus, non loqui. Hoc Asianis clausum, aperire tentauerant apostoli. Sed quia eo claudente nemo aperit, prohibuit eos spiritus Iesu, ne in Asia loquerentur uerbum dei. Potest autem per ostium apertum scriptura sacra intelligi, per quam fidei gressibus ad Christum intramus. Hoc ostium dispensationis suæ clauis tunc primum redemptor noster ecclesiis patefecit, cum post resurrectionem suam duobus in uia ambulatibus, ut intelligerent scripturas, sensum aperuit: atque in se adimpleta fuisse, quæ scripta erant in lege Moyse & prophetis & psalmis, edocuit. Aperuit itaque ostium clauis Dauid, & nemo claudit: quia scripturæ sacræ eloquia quæ per gratiam incarnationis suæ electos spiritaliter intelligere facit, nullo Iudæorum uelamine in eorum cordibus adumbrari ualet. Claudit & nemo aperit, quia eadem sacra eloquia quæ per meritum obsecrationis Iudæos intelligere carnaliter sinit, nulla credentium exhortationis manu, in illorum mentibus potest reuelare. Siue autem hoc, siue illo modo ostium apertum intelligamus, cuius rei merito electorum ecclesia ita illud mereatur habere patefactum, ut nullius unquam ui, nullius conamine possit præcludi, sequenti uersiculo declaratur, quo per angelum a domino subinfertur:

Quia modicam habes uirtutem, & seruasti uerbum meum, & non negasti nomen meum.

¶ Quæ scilicet sententiæ duplicem nobis gignunt quæstionem. Quæri etenim potest, cur dominus ideo ostium apertum coram angelo, id est, coram ecclesia ponit, eo quod modicam uirtutem habet: quia & si pietas largitoris humanæ infirmitatis figmento compatiens, gratis dona largitur, non tamen conditionis infirmitas præmium meretur, Rur-

sum quæri potest, quomodo is qui modicam habet uirtutem, uerbum dei seruat, & nomen eius non negat. Neque enim modicæ, sed maximæ uirtutis est, inter pressuras & tribulationes uerbum dei intemeratum seruare, ac nomen eius non negare. Vnum autem e duobus est, aut maximæ uirtute uiget ille qui uerbum dei conseruat, nomenque eius non abnegat: aut modicam habet uirtutem, & uerbum dei negligit, nomenque eius denegat. Dicit fortasse aliquis, quia modicam habet uirtutem ex se, maxime autem ex eo qui infirmatus est pro se. Cui contra nos dicimus, quia maximam habet quidem ex eo qui infirmatus est propter eum, nec modicam uero nec ullam ex se, cum non uirtus uel modica, sed totum infirmitas sit ex se, Apostolo dicente: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Et rursum: Deus est qui operatur in uobis & uelle & perficere pro bona uoluntate. Rursumque: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Hinc Psalmista ait: In deo faciemus uirtutem. Et iterum: Diligam te domine uirtus mea. Iterumque, Fortitudo mea & laudatio mea dominus. Atque iterum: Tu es deus meus & fortitudo mea. Quam procul dubio uirtutem ac fortitudinem in Christi infirmitate percipere meruimus. Vnde enim ille infirmus, inde nos fortes efficimur. Et ut apertius sonet quod dicimus, illius infirmitas nostra fortitudo est: quia & Paulus dicit, Quod infirmum est dei, fortius est hominibus. Hinc est quod in figura nostri redemptoris, atque eius corporis quod est ecclesia, Adā dormienti costa ex latere detrahatur, eademque costa in mulierem ædificatur, atque pro costa caro suppletur. Quam uidelicet sententiam exponens Apostolus ait: Magnum est hoc sacramentum. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Quid itaque est, quod Adam dormienti costa ex latere detrahatur, costa uero detracta in mulierem formatur: nisi quia Christo in cruce moriente, profluentibus ex eius latere sacramentis fabricatur ecclesia? Quid est autem, quod non ex carne, quod magis infirmiori ac fragiliori sexui congruere uidebatur, sed ex osse mulier ædificatur: locus uero ossis, non osse, sed carne repletur, nisi quia (ut dictum est) infirmitate illius nos roboramur? Si ergo hac uirtute ita uiget ecclesia, ut uerbum dei & nomen eius illibatum conseruet, quomodo ipsa uirtus modica uocatur? Restat itaque ut hoc iuxta æstimationem humanæ infirmitatis dictum accipiamus, qua cum electi multa per Christum possint, parum se posse præsumunt. Sic enim dicit, [modicam habes uirtutem:] Tanquam diceretur, paruam te putas habere uirtutem. Põ hæc nodosissima quæstio non inconuenienter ita resolui. Sed nec beatus Paulus, qui plus se quam ceteros apostolos laborasse perhibuit, atque omnia in eo qui se confortabat, posse monstrauit, ab hac humilitatis consideratione deuiauit. Idem enim alibi ait: Non quod iam acceperim, aut iustificatus sim, aut iam perfectus sim. Atque post pauca: Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. O beate Apostole, si te adhuc non æstimas perfectum, nec comprehendisse te confiteris, quomodo omnia in eo qui te confortat, posse te dicis, nisi quia cum libertatis assertionem dei in te munera collaudasti, hic autem eadem munera attributa, cum humilitatis consideratione seruare studuisti? Et ideo multa per Christum potuisti, quia in ipsis non tumuisti. Sic, sic in electis suis sancta ecclesia, cum ad omnia uirtute capitis sui roboretur, multa sibi adhuc de perfectionis sanctitate minus perpendit: cui adhuc in præmium repromittitur, cum hac expleta sententia subinfertur:

1. Corin. 4.
Philippen. 2.
2. Corin. 5.
Psalm. 59.

Psalm. 17.
Psalm. 117.
Psalm. 42.

1. Cor. 1.
Gene. 2.

Ephesi. 5.

1. Corin. 19.
Philip. 4.
Philip. 5.

Ibidem:

Roma. 11.

Ecce dabo de synagoga sathanæ, qui dicunt se esse Iudæos, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos ut ueniant & adorent ante pedes tuos, & scient quia ego dilexi te.

¶ Cunctis uera scientibus liquet, quia susceptis ad plenum gentibus, Israelitæ ad Christum in fine seculi conuerterentur, Paulo attestante qui ait: Donec plenitudo gentium introierit, & sic omnis Israel saluus fiet. Quod se dominus in hoc loco facturum repromittit. Qua uidelicet expectatione suspensa, tolerat nunc Iudæos blasphemantes ecclesia, quos ab ipso redemptoris aduentu amisisse se dolet. O si nunc pacis tempore aut uellet, aut possent ad unitatem fidei redire, quod amplo dilectionis sinu reciperent? Quod quia facere nec uolunt nec possunt, synagoga sathanæ fiunt, Quicquid Iudæos se esse dicunt, & non sunt, sed mentiuntur.

quia nomē quod exterius secundū literam gerunt, intus secundū spiritū amiserūt. Hinc
Roma. 2. Paulus dicit: Non qui in manifesto iudæus, neq; in carne circumcisio: sed qui in abscondito
Matt. 10. iudæus, & circumcisio non carnis, sed spiritus. iudæus namq; interpretat, confitens. Et do-
Iohan. 1. minus in euangelio ait: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eū
Roman. 11. coram patre meo & coram angelis eius. Et qui me negauerit coram hominibus, nega-
 bo & ego eum coram patre meo qui est in cælis. iudæorū ergo nominis expressio, Chri-
 sti est confessio. Quo contra dicunt se iudæi nominis sui proprietatem in eo habere, quo
 deum factorem cæli & terræ uidentur adorare. Sed quia incarnatum dei uerbum per
 quod facta sunt omnia, non recipiunt, mentiri probantur. Qui enim habet filium, & pa-
 trem habet. Qui non habet filium, nec patrem habet. Qui tamen (secundum Apostolum)
 etsi inimici propter conuersas gentes, charissimi tamen habentur ppter patres. Quosq;
 ut dictum est, etsi nunc amisit ecclesia, in nouissimo tamen per eximios prædicatores,
 Enoch uidelicet & Eliam, recipiet. Ac secundum scripturæ mysticam significationem,
 quilibet eorum ecclesiæ dicit: lacta me in unam partem sacerdotij tui manducare panē,
 tunc ante pedes eius adoraturi uenient. Quid enim est, ante pedes ecclesiæ iudæos adora-
 re, nisi actionis eius exempla imitando uenerari, uenerādo imitari? Sed cur dedignamini
 o iudæi ante pedes ecclesiæ adorare, cum & ipsa ex gentibus ueniens, uestigia pedū nō
 tamen omnium, sed quorundam adorauerit uestroꝝ, id est, prophetarum atq; apostolo-
isaie. 60. rum? Sic enim per prophetam ad Ierusalem dicitur: Venient ad te curui filij eorū qui
 humiliauerūt te, & adorabunt uestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, &
 uocabunt te ciuitatem domini Sion sancti Israel. Quāquam ista sanctorum etiam eccle-
 siæ aptius conueniūt. Cur inquit uenire ante pedes eius adoraturi dedignamini, nisi quia
 abominandam à deo putatis, quæ ex gentibus obfuscata peccatis. I Christum dealban-
Cant. 1. da cucurrit? Quamobrem clamat ad uos, & dicit: Nolite me considerare quod fusca sim,
 quia decolorauit me sol, sed expectate me paululum. Certe in finem cognoscetis in quā-
 tum dilecta deo fuerit, quam uos nunc odiosam existimatis, cum illi uos ipse dñs omni-
 um in fide subdiderit. Vnde & hoc loco ad eandem sententia de uobis dirigitur, qua di-
 catur: [Et scient quia ego dilexi te.] Ac si diceretur: Tunc uoluntate scient, cum tibi hu-
 miliati cucurrerint, quod utique nunc uoluntate nesciunt, cum te aduersantur, uidelicet
 quoniam ego dilexi te. Cui adhuc subiungitur:

Quoniam seruasti uerbum patientiæ meæ, & ego seruabo te ab ho-
 ra tentationis, quæ uentura est in orbem uniuersum, tentare habi-
 tantes in terra.

¶ Verbum patientiæ est, quod ipse dominus exemplo mōstrauit, cum positus in cru-
Luce. 23. ce pro persecutoribus exorauit: quodq; uerbis edocuit, cū in cōmune generaliter omni-
Luce. 21. bus dixit: In patientia uestra possidebitis animas uestras. Hinc & Apostolus admonet, di-
1. The. 5. cens: Patientes estote ad omnes. Quod uidelicet patientiæ uerbum in omni pressura, in
 omni angustia, sibi proponit Christi sponsa. Propter quod principaliter quoque hanc ab
 hora tentationis seruaturum se esse promittit. Quæ sit autem illa tentationis hora, uidea-
 mus. Fortassis enim non inconuenienter illa accipitur, de qua per euangelistam Iohannē
1. Iohan. 2. dicitur: Filioli, nouissima hora est. In qua proculdubio sententia à primo usque ad nouis-
 simum domini aduentum, totum hoc tempus uitæ comprehendit. Sed cum indefinen-
 ter in hac temporalitatis hora intestino externoq; conflictu omnis exerceatur ecclesia,
 & siue partiliter singuli, siue generaliter impugnentur uarijs tentationibus uniuersi, quo-
 modo ab hac secundum huius uersiculi sententiam electos suos seruaturum dominus se
 esse pollicetur? Et certe iuxta alterius scripturæ auctoritatem nullus electus probatur, ni-
Heb. 11. si tētationibus. Vnde Paulus de sanctis dicit: Tentati sunt. Et ad Thobiam angelus ait: Ne-
Thob. 12. cesse fuit ut tentatio probaret te. Hinc & Iacobus dicit: Beatus uir qui suffert tentationē.
Iacob. 1. Hinc alias dicitur: Fornax probat aurum, & homines iustos tentatio tribulationis. Qua
Eccl. 27. propter sciendū nobis est, qā tētatio hoc in loco p deceptionis ponitur lapsu. Sicq; dicit:
 [Seruabo te ab hora tētationis:] tanq̃ diceret, ne te seducat hora tentationis, id est, ten-

ratio temporalis. Ab hac etenim tentationis hora electos seruari, est, nequaquam scilicet siue occultis siue manifestis tentationibus, deo seruante, decipi posse. Hinc etenim quotidie dominum deprecamur, ne nos inducat in tentationem. subaudi; ne nos patiat^{Matt. 6.}ur decipi a tentatione. Et tentantur ergo electi, & tamen ab hora tentationis seruantur, quia ad hoc tentantur, ut probati coronentur, non ut seducti damnentur. Dicat itaque: [Quo^{Iacob. i.}niam seruasti uerbum patientiae meae, & ego te seruabo ab hora tentationis.] Ac si electorum ecclesiae diceretur: Quia uerbi mei patientia uigere te cerno, nullis tentationibus succumbere permitto. Ut autem pro deceptionis lapsu horam tentationis hoc loco intelligeremus, ipse notitia uerborum instruxit, qui hanc non caelum, sed terram inhabitantes tentare perhibuit. Ita nanque de eadem conclusit, [quae uentura est in orbem uniuersum, tentare habitantes in terra:] ueluti si diceret, terrena quarentes, mundi desiderijs astuantes, carnis uoluptatibus seruientes. Quo contra beatus Apostolus de sanctis dicit: Nostra conuersatio in caelis est. Et rursus: Qui conresuscitauit, & consedere nos fecit in caelestibus. Sed quia haec eadem tentationis hora non iam uenisse, aut in praesenti esse, sed uentura praedicitur, melius per hanc antichristi tempus specialiter comprehenditur. Tunc enim ueniet illa tentatio, quae non per partes, sed totum simul examinabit mundum. Tunc quod nusquam in retro actis temporibus apparuit, persecutores eiusdem ecclesiae miraculis coruscabunt: & hinc tormenta saeuient, illinc miracula suadebunt. Vnde nec immerito coram illo tempore a domino dicitur: Erit tunc tribulatio, qualis non fuit ex quo homines esse coeperunt super terram, sed nec fiet. Cur autem hoc domine indica nobis. Tunc surgent, inquit, pseudo Christi & pseudo prophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. O quam dura erunt corporis uulnera, sed quam duriora aduersariorum miracula. Non autem paueant electi: quia exceptis forinsecus tormentorum flagellis, uisis etiam falsis prodigijs, seruantur ab hora tentationis, id est, non franguntur, non decipiuntur, propterea utique quia electi sunt. Qui etsi ad momentum uisis miraculis parum haesitantes hora tentationis appropinquabunt, tamen quia in sorte sanctorum futuri praenoscentur, ad integrum ab hora tentationis non rapiuntur. Quod uidelicet persecutionis tempus recte alibi quoque fornaci comparatur fumanti: quia & reproborum sensum excacabunt uisa miracula, & ad blasphemandam Christianae religionis fidem pressurarum cogent experta incendia. Quo contra electorum mentes non ad infidelitatis caecitatem pertrahunt, sed ad dolorem compassionis excitant falsa portenta: nec eas ad fidei negationem impellunt, sed ad uitae purgationem illis proficiunt adhibita pressurarum incendia: quia & fumus quorundam oculos excacat, quorundam ad lachrymas prouocat: & ignis paleas deuorat, aurum purgat. Sequitur:

Ecce uenio cito, tene quod habes, ut nemo alius accipiat coronam tuam.

[Ne uniuscuiusque electi mens a uigore certaminis pusillanimitate soluat^{I. Ioh. ii. 2.}ur, cito se dominus ad remunerandum uenire testatur. Cito enim fit omne quod transit. Totum namque tempus uitae praesentis, quam uix prolixis tendatur morarum spatijs ad finem, inde citius attenditur, unde quasi crescere uidetur: indeque defectum patitur, unde augmentum percipere uidetur. Propter hunc uelocem eius transcursum, omne Christianitatis tempus, sicut praemissi, unius horae uocabulo per Iohannem coronatur. exhortatio autem subinfertur, qua dicitur: [Tene quod habes.] Quid itaque illum dicit habere, quid uel admodum tenere, nisi hoc quod alium dicit posse accipere, id est, caelestis uitae conuersationem, per quam regni percipiat decorem? Cur autem ad hoc tenendum quod habet, istum ad moneat, sequitur & dicit: [Ut nemo alius accipiat coronam tuam.] In qua nimirum sententia electorum numerum certum ac definitum, quem secundum propositum dei in uitam aeternam praedestinatum uocat Apostolus, uidemus compleri, stupenda prorsus consideratione intuentes, huic sacro ac definito electorum numero, nec addi quenquam posse, nec minui: cum dominus ac redemptor noster, sic istum propriam coronam dicit amittere, ut alius eam percepturus accedat: ubi intelligitur, nec alium posse succedere,

si quod ille tenet, perseveranti sine custodit. Quapropter sciendum, quia hæc eadem sententia quasi omnipotens uerbum, hoc quod habet quemlibet tenere admonet: ut tamen, nisi tenuerit, alius eius coronam accipiat. Et spes nutritur humilium, & elatio premitur superbiorum, dum & illi bona possunt amittere de quibus superbiunt: & isti ea percipere, quæ quia non habent, contemnuntur. Formidemus igitur in his quæ accepimus, nec eos qui illam necdum assecuti sunt, desperemus. Quid enim sumus hodie, nouimus: quod autem post paululum esse possimus, omnino nescimus. Hi etenim quos fortasse despiciamus, & tarde possunt incipere, & tamen uitam nostram feruentioribus studiis anteire. Timendum itaque est, ne etiam nobis cadentibus surgat, qui a nobis stantibus irridetur: quæ uis stare iam non nouerit, qui non stantem nouit irridere. Hunc autem supernorum iudiciorum merum Paulus apostolus discipulorum cordibus incutiens, ait: Qui se existimat stare, uideat ne cadat. Hinc rursum dicit: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Qui ergo habet, teneat, ac nequaquam non habentem irrideat: ne per hoc quod alium despicit, ab eo quod habet, alienus fiat. Sic nempe, sic iudæorum elatio frustrata, qui de oliuæ naturali pinguedine, id est, de stirpis Abrahæ procreatione tumuerant, fractis superbiam ramis, oleaster (hoc est, natura gentium) inseritur. Inserta autem ac radicis socia facta & pinguedinis, ne contra incisos uel confractos superbiat ramos, audiat ab Apostolo: Si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dicis ergo: Fracti sunt rami, ut ego inferar. Bene: Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide sta. Noli altum sapere, sed time. Cur autem hoc, exposuit dicens: Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Atque id ipsum inculcando replicans, dicit: Vide ergo bonitatem & seueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem dei, si permanseris in bonitate. Alioqui & tu excideris. Sed & illi si non permanserint in incredulitate, inferentur. Potens est enim deus iterum inserere illos. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam: quanto magis hi secundum naturam inferentur suæ oliuæ? Hoc est certe, quod in hac proluxa disputatione docere uult: Tene humiliter quod habes, uti ne superbia contra iudæos tumens deiectus, quos irrides uel desperas, coronam tuam accipiant: quia si tu ex lapidibus suscitaris in filios Abrahæ, multo magis hi possunt, qui ex ipsius carne sunt & semine procreati. Sequitur:

Qui uicerit, faciam illum columnam in templo dei mei, & foras non egredietur amplius.

Templum dei, electorum ecclesiam dici nullus ambigit, qui uerba Apostoli attendit. Ipse enim ait fidelibus: Templum dei sanctum est, quod estis uos. Hinc etiam beatus Petrus dicit: Et uos tanquam lapides uiui superædificamini in domum spiritalem. Quamquam autem huius templi prædicatores sancti specialiter columnæ possunt intelligi, iuxta Pauli sententiam, de Petro, Iacobo & Iohanne dicentis, qui uidebantur columnæ esse: tamen quia non solum ipse, uerum etiam auditores boni de antiquo hoste triumphant, atque in hoc uersiculo omnis qui uicerit, columna in templo dei fieri perhibetur: fateri cogimur, non pro quorundam regimine, sed pro omnium fide atque operationis firmitate hoc loco columnam interfieri: & hoc esse templum, quod columnam in templo. Sic itaque de uincente dicitur, [Faciam illum columnam in templo dei mei:] ueluti si diceretur, Electorum personam quam per gratiam tanquam templum inhabito, fide atque operationis robore confirmo. Sic denique prædicator gentium unam eandemque ecclesiam & domum dei & columnam & firmamentum ueritatis uocat, in qua utique dilectum discipulum columnam statuerat, cui officium prædicationis imposuerat. Ait enim ad eum: Hæc tibi scribo, sperans me uenire ad te cito. Si autem tardauero, ut scias quemadmodum oporteat te in domo dei conuersari, quæ est ecclesia dei uiui, columna & firmamentum ueritatis. In eo autem quod de eo qui uicerit subditur, [et foras non egredietur amplius:] aperte innuitur, quia iam pridem in præcedentibus humani generis membris exco-

1. Cor. 10.

1. Cor. 4.

Roma. 11

Ibidem.

Ibidem.

Matt. 3.

1. Cor. 3.

1. Petri. 2.

Gal. 2.

1. Tim. 3.

rat, in illo scilicet iuniore fratre, qui relicta domo paterna, abiit in regionem longinquā: ubi & porcos paut, ac substantiam suam cum meretricibus luxuriose uiuendo dissipauit. Ab unitate siquidem fidei atq; operationis, quam in prophetis sub lege tenuit ecclesia, ad errorem perfidiæ ac peruersæ actionis transierat: sed occisione illius uituli saginæ (id est, domini redemptoris) cruore reconciliatus atq; redemptus, foras ultra non exierat: quia quem pius pater poenitentem recepit, anulo fidei decorauit, atque innocentia stola uestiuit. Simulq; in domum conuius, id est cælestis patriæ ædificium, quo dominicæ dispensationis sacramenta celebrantur, introduxit. Quantiscunq; aut schismatum, aut persecutionum arietibus quatiatur, non mouetur: quia firmum firmamentum stat, habens signaculum hoc, Nouit dominus qui sunt eius. Quod si hoc non solum de his, qui ex gentibus antiquum hostem in sanguine agni superantes, firmamentum ecclesiæ fiunt: uerumetiam de his simul, qui ex ludæis & gentibus in unitatem fidei cucurrerunt, intelligere debemus: uideamus unde uel quo uterq; populus exierat. Primus itaq; homo ad imaginem dei conditus, in paradisi delicijs positus, dum seruandæ obedientiæ mandata suscepit, quasi quædam firmitatis columna fuit. Sed impulsu diabolicæ suggestionis per mulierem quasi quodam ariete percussus, ab statu firmitatis uel rectitudinis ruens, à paradisi felicitate ad ærumnam seculi, à uita ad mortem, à quiete ad laborem exiit. Quo scilicet ruente, nos quoq; pariter ruimus: quo exeunte, nos simul exiimus. Vnde quoq; dominus in euangelio sub quadam figurata locutione ait: Homo quidam descēdebat ab Ierusalem in Iericho. Ac si diceret: Humanum genus in primo parente à paradisi gaudijs ad ærumnam mortalitatis, impulsu antiqui serpētis, in principio pariter defluebat. Sed huius miseriam intuens autor eiusdem humani generis, quia eum per inobedientiam foras exisse condoluit, formam serui suscipiens, ad hoc unde exierat, effusione sanguinis sui reduxit. Factus utiq; pro inobediente obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Quæ uidelicet introductio non solum in his intelligenda est, qui iam exuti corporibus, in specie lætantur in cælis: uerumetiam de his, qui adhuc commorantes in carne, per fidem ambulant, spe gaudentes in terris: quia & de omnibus Apostolus dicit, Conuersi estis & confedere nos fecit in cælestibus. Introducti sane uictores ad secundum Adam, columnæ in templo dei efficiuntur, ac nequaquam amplius foras egredimur: quia per sanguinem eiusdem mediatoris nostri, antiqui hostis tentamenta superantes, illa mandatorum stabilitate in superna sanctorum gloria solidamur, quam in primo Adam amisisse ac foras exisse probamur. Et inde foris quodammodo per Christum uincimus, unde in uita mandatis cōcludimur. Hinc est quod dominus cum diceret, omne quod dicit mihi pater, ad me ueniet: & eum qui uenit ad me, non eiciam foras: protinus causam subiicit, cur uenientem ad se non eiceret foras, cum dixit, quia descendit de cælo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Ac si diceret: Totum quod à patre accipio, idcirco intus mecum manere facio, ac nequaquam foras eicio: quia illa ad hoc ipsum obedientia astringor, qua non ut meā, sed patris uoluntatem faciam, de cælo descendit. Hinc Psalmista uoce electorum dicit: Etenim ipse est deus meus & salutaris meus, adiutor meus, non mouebo amplius. Atq; post paululum idipsum repetens, ait. Quid ergo frustra arietibus quatiendo o malignorum spirituum turba laboras? Firmum stat fundamentum dei, cadere non potest. Fortissimum est charitatis ædificium, columnis superimpositum dei non potest. Dicatur ergo: [Qui uicerit, faciam illum columnam in templo dei mei.] Ac si diceretur: Electorum numerum quem uictorem esse prænosco, mandatorum meorum præceptis astringens, in cælestis patriæ ædificio, quod utique ex ipsis cōstat electis, inflexibili amore solidabo. [Et foras non egredietur amplius.] subaudis, nullis inimici suasionibus uel terroribus ab illa cælestis patriæ communi felicitate auellatur. Ipsi etenim sunt (ut præmisimus) templum dei, ipsi & columnæ in templo dei. Ac per hoc q columnæ fiunt in templo dei, in seipsis utiq; fiunt, qui sunt templum dei. Et cum amplius foras non exeunt, proculdubio à seipsis non exeunt. Quod autem filius dei, utique deus, æqualis patri, atq; cum patre & spiritu sancto unus uerus & solus deus, domum habere se dicit, in cuius templo uictores suos columnas se facturum spondit, ut sæpe iam diximus, secundum humanitatem idipsum loquitur, quam sumpsit ex nobis: in qua

Luce. 17.

2. Tim. 2.

Genesis. 3.

Luce. 10.

Philippen. 2.

Ephesi. 2.

Iohan. 8.

Psal. 61.

etiam non solum patri, uerum etiam sibi ipsi minor esse probatur. Sequitur:

Et scribam super illum nomen dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouae Ierusalem, quae descendit de caelo a deo meo, & nomen meum notum. Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.

Quo utique stylo uel calamo super uictorem, nomen dei patris scribi a filio putamus, nisi gratia amboꝝ spiritus? Quid uero est nomen patris super uincens afficere, nisi per adoptionem spiritus filium eius effici eum, qui in Christo atque per Christum de hoste antiquo mundiꝝ desiderijs, meruerit uictor existeret? Hinc Paulus fidelibus dicit: Quoniam estis filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, abba pater. Hinc iterum ait: Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij dei. Ecce nomen patris, scriptum super uictores stylo sacratissimae conscriptionis per spiritum adoptionis. Vbi adhuc apte subiungit: [Et nomen ciuitatis dei mei nouae Ierusalem, quae descendit de caelo a deo meo:] subaudis, super eum qui uicerit, scribam. Ierusalem itaque uisio pacis interpretatur, quae uidelicet de caelo a deo descendere perhibetur, quia nimirum electorum ecclesia quae ad uisionem supernae pacis passibus amoris tendit, cum domino cuius corpus est, in utero uirginis praedestinata descendit: uel certe in eo de caelo descendit, quo caelesti gratia quotidie numerus eius accrescit. Bene autem noua uocatur, quia per lauacrum regenerationis simul & spiritum dilectionis, uetustate terreni hominis expoliatur, & caelestis nouitate uestitur. Vnde & Apostolus fidelibus dicit: Exuentes uos ueterem hominem, & induentes nouum, qui renouatur in agnitione dei. Vnde etiam alibi ait: Si qua in Christo noua creatura, uetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Hinc quoque per Isaiam prophetam deus loquitur, dicens: Noua facio omnia, quae nunc orientur. Hinc longe inferius in hac reuelatione Iohannes dominum introducit loquentem: Dixit, inquit, qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia. Quid est autem, nomen ciuitatis dei nouae Ierusalem, de caelo a deo descendens, super uictorem scribi, nisi in numero sanctorum per donum sancti spiritus consortium mereri? Vnde autem filij dei, unde ciuitas noua Ierusalem de caelo descendens uocemur, redemptor noster per angelum subdit: [Et nomen meum nouum.] Aperte uidelicet dicens, super eum qui uicerit, scribam. Et quod est hoc nomen nouum, nisi illud quod eidem nostro mediatori accessit ex tempore, id est, Christus, uidelicet unctus praeparationibus suis, quo totius orbis regni in electis sortitus est? Hinc certe dignitas nobis, hinc celsitudo prouenit. Hinc reges, hinc sacerdotes, hinc uictores, hinc filij dei, hinc noua Ierusalem, hinc Christiani uocamur. Vbi autem totius summa salutis sonat, ibi tandem hic liber debitum finem accipiat.

AMBROSII

ANSEBERTI PRESBYTERI, IN APOCALYPSIM
IOHANNIS APOSTOLI,

Liber tertius.

Gene. 1.
Marci. 10.
Luc. 18.
Psalm. 101.

Visquis diuinarum scripturarum audis inuestigator es, solum in his sine alterius comparatione rerum omnium conditorem inuenit, incommutabilem simul & summe bonum. Creaturam uero bonam quidem, sed ad comparationem creatoris, nec incommutabilem, nec summe bonam, quanquam de ipso omnium factore dictum sit: Vidit deus cuncta quae fecerat, & erant ualde bona. ipso alibi dicente, Nemo bonus nisi solus deus: & iuxta illud Psalmistae, loquentis: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & oes sicut uestimentum ueterascent. & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es. Hinc est quod cum in hac Apocalypsi de centum quadraginta quatuor millibus hominum, longe

inferius dicatur, In ore ipsorum non est inuentum mendacium, tamen uerax gentium doctor clamat & dicit: Omnis homo mendax, solus autē deus uerax. Vnde in hac quoque septima atq; ultima ecclesiarum locutiōe, de qua huius operis tertius liber initium sumit, a domino per angelum dicitur:

Et angelo Laodiceae ecclesiae scribe: Hæc dicit Amen, testis fidelis & uerus, qui est principium creaturæ dei.

¶ Amen quippe interpretatum, sonat uerum siue fideliter, quod proculdubio ad illā incommutabilem ueritatem redigendum est, de qua in euangelio ipsa per se loquitur, dicens: Ego sum ueritas. Hoc etiam insinuare uolebat, cum toties pro affirmatione uerborum suorum in carne loquens diceret: Amen amen dico uobis. Ac si apertius loqueretur: In his quæ dico, quia ueritas sum, per huius operationis particulam demonstro. Hic ergo est singulariter amen, id est, sempiterna ueritas, ad cuius comparisonem tota reputatur mendacium humani generis quælibet fuerit ueritas, de quo & bene subditur, [Testis fidelis & uerus.] subaudis, principaliter ac singulariter, cum sint etiam multi testes ueri atq; fideles. Ille etenim singulariter ac principaliter uerum & fidele testimonium dedit, qui se ex sempiterna ueritate consempiternam ueritatem docuit genitam, atq; ex sempiterna & consempiterna, quæ non duæ ueritates, sed una est ueritas, spiritum ueritatis processisse perhibuit. Qua autem regula in plerisque scripturarum locis, solus filius testis uocetur, cum & pater & spiritus sanctus testimonium simul cum filio perhibeant de se ipsis, sicut scriptum est: Tres sunt qui testimonium dicunt in cælo, pater & uerbum & spiritus sanctus, & hi tres unum sunt, in primo huius operis libro aperte docuimus. Quod autem idem filius principium creaturæ dei dicitur, & ad diuinitatem & ad humanitatem potest utrunq; referri. Principium itaq; creaturæ dei in diuinitate sua filius uocatur, non quo (ut Arrius confinxit) a deo patre creatus sit, sed quo cuncta per ipsum deus pater creauerit, sicut scriptum est: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Principium creaturæ dei dicitur, quia ab illo habent cuncta existendi initium. Vnde & iudeis interrogantibus quis esset, respondit: Principium, qui & loquor uobis. Huic sententiæ Paulus concinit, dicens: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Et ne forte sicut ipsum, sic etiam creaturam genitam putaremus, ut ideo ille primogenitus uocaretur, quia post illum eo modo & hæc genita sit, occurrit idem egregius prædicator: & quid sibi uellet, quod eum primogenitum omnis creaturæ uocauerat, insinuauit dicens: Quia in ipso condita sunt uniuersa in cælis & in terris, uisibilia & inuisibilia: siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Primogenitus ergo omnis creaturæ est, quia ante omnes idem est, a quo & per quem omnis creatura exorta est. Occurrunt fortasse contra hunc sensum illi peruersorum dogmatum hæretici, si tamen de his aliqui remanserunt, qui dicunt de domino Iesu Christo: Erat quando non erat, & proponunt nobis quæstionem, dicentes: Si principium creaturæ dei propterea filius appellatur, quia omnia ab ipso exordium habere creduntur: & non potius, quia ipsum deus pater primum ante omnes creaturas condens, per adoptionis gratiam sibi in filium assumpsisse perhibetur, quid est quod in Salomone sapientia loquitur, dicens: Dominus possedit me initio uiarum suarum, antequam quicquam faceret a principio, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terram faceret: necdum erant abyssi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole constiterant, ante colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat & flumina & cardines orbis terræ? Ecce, inquiunt, ubi sapientia dei, quæ Apostolo docente Christus est, narratur a deo patre possessa: uel sicut uetus translatio habet, creata, ordinata, concepta quoq; & necdum nata. Quorum nimirum sententiæ qua de ipsa sapientia dicunt, Erat quando non erat, prius ueritatis ratione confutanda est: & tunc demum aperiendū, qualiter hæc quæ male intelligunt, bene intelligantur. Dicitis itaq; si tamen remansistis qui adhuc talia dicatis, nam fuistis qui talia diceretis de æterna dei sapientia, Erat quando non erat, Sed respondemus, quia si erat quando non erat, ergo quod nefas est cogitare

Apoc. 14.
Roma. 8.

Iohan. 14.
Ioh. 1. g. 3. d.
b. c. 5. d. e. f.
6. c. d. e. f. 8.
e. f. g. 10. a. 13.
b. c. d. e. 14.
b. 16. d. e. 21. f

I. Iohan. 5.

Iohan. 1.

Iohan. 8.

Col. 1.

Ibidem.

Proph. 8.

I. Cor. 15.

I. Cor. 1.

Psalm. 103.

Proverbi. 8.

Ephē. 1.

Col. 1.

Pro. 8.

Psalm. 71.

Iob. 9.

Pro. 8.

Ibidem.

re, deus pater insipiens erat, antequam sapientiam suam generaret. Et certe negare non potestis, quod sapientia patris filius appelletur, Apostolo dicente, Christum dei uirtutē & dei sapientiā. Quomodo inquam dei sapientiam deus pater adoptando genuit, si ipse antequam hanc generaret, stultus erat? Aut unde illi sapientia aduenit, si cū illo non erat? Creauit, inquit, illam. Et nos: Quomodo hanc creauit, si ille sine sapientia antequam crearetur, fuit, utpote insipiens & nesciens quid ageret? Erigite aures surdi, & ad confusionem uestram audite. Si per sapientiam dei facta sunt omnia, Psalmista dicente, Omnia in sapientia fecisti: ergo sapientia non est à patre creata, sed antequam omnia fierent, erat cum patre: nec tempore illi posterior, quia nūquam uel pater sine sapientia, uel tempus extitit in aeternitate. Vbi si mutitio, imò oblatratio uestra conquiescit, aperiamus donante ipsa sapientia, quomodo intelligatur hoc quod in Salomone de seipsa narrare uidet. At enim: Dominus possedit me, uel sicut alia editio habet, dominus creauit me initio uiarum suarum. Quod nimirum iuxta humanitatem loqui uidetur, quam sumpsit pro nobis. Quid itaq; hoc in loco uñs dei figurari intelligimus, nisi actiones ipsius? Initio itaq; uiarum dei, ab eo possessa uel creata est sapientia: aut quia antequam creaturam institueret, eandem sapientiam incarnandam prædestinauit: aut certe quia uiarum nomine, nouarū actionum indicia præsignare uoluit, ut uidelicet sapientiam suam in diuinitate sibi æqualem tunc possederit uel creauerit, cum nouarum actionum uias instituens, hanc carnem suscipere uoluit. Solet enim plerumq; sacra scriptura ea quæ futura sunt, quasi iam facta narrare. Vbi & subditur: Antequam quicquam faceret à principio, ab aeterno ordinata sum: & sicut in antiquis, antequam terram faceret. Si omnipotens deus secundum Apostoli sententiam ante mundi constitutionem in Christo omnes sanctos elegit, & in gloria futuros prædestinauit: quid mirum, si ipsum caput electorum, quod est Christus, antequam quicquam faceret uel à principio atq; ab aeterno, aut ex antiquis antequam terram faceret, ordinauit ut esset idem super omnes primatum tenēs, de quo per Apostolum dicit: Ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit ipse in omnibus primatum tenens. Hinc etiam principium creaturæ dei rectissime appellatur, caput scilicet omnium credentium. Quod autem adhuc subiungitur, Necdum erat abyssi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarū eruperant, nedum montes grauī mole constiterāt, ante colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, & flumina & cardines orbis terræ: ostendit proculdubio, quia uel antequam cuncta temporalia fierēt, in præscientia ac prædestinatione dei patris ipsam unigeniti eius incarnationem conceptam, & temporalis diei partum expectatē, uel certe priusquam electorum ecclesiam illi per effectum deus pater coniungeret, quæ etiam diuersis membrorum officijs, diuersis uocabulis designantur, in utero uirginis conceptus erat, quāquam sine dolore matris parturitio eius præstolabatur. Possunt enim per abyssum prædicatorum corda signari, pro eo quod immensitatem scripturarum uidentur loquendo euomere. Per montes uero & colles, eorundem ordo discretus, in apostolis scilicet ac successoribus eorum, figurari, de quibus scriptum est: Suscipiant montes pacem populo tuo, & colles iustitiam. Per terram quoq; & flumina, generalis ecclesiæ persona, siue in bonis auditoribus fructum uerbū ut terra referens, siue in sanctis prædicatoribus eloquiorum uerbis affluenter ut lumen exundans. Per cardines etiam quibus uertitur orbis, qui alij q̄ idem figuratur ecclesiæ doctores, de quibus aliās dicitur: Sub eo curuantur qui portant orbem: Subiūgit adhuc ipsa sapientia, ac de semetipsa dicit: Quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege & gyro uallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum: quando circundabat mare terminis suis, & legem ponebat aquis ne transirent fines suos: quādo appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens. Hæc si iuxta literam sequamur, facilem habet intellectum. Quis enim ignoret sapientiā dei, in qua facta sunt omnia, cum deo fuisse cum faceret omnia? Sed ea quæ sequuntur, spiritalē nobis in his intelligentiam quærere cogunt. Deniq; horum uerborum circūitus ita concluditur: Et delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbem terrarum, & deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Quæ utiq; si ad literam uiolenter inflectamus, ludicra pro tempore putabuntur. Age ergo sequamur in his

uiuificantem spiritum, & breuiter singula tangentes, quid mysticum designet ostendamus. Dicit igitur sapientia dei, per quam facta sunt omnia. dicat, Quando faciebat cælos, aderam. Sed quando præparabat? Vtiq; in prædestinatione faciendos. Et quos alios per hoc dictum intelligere debemus, nisi sanctos apostolos, de quibus scriptum est, Cæli enarrant gloriam dei? Quando certa lege & gyro uallabat abyssos, sine dubio aut persecutores ecclesiæ, aut (sicut prædiximus) doctores eius designas. Certa autem lege & gyro uallantur, ne ultra terminos egredientes, terras operiant, id est, ne aut persecutores eius seculari potentia sanctam ecclesiam funditus extinguant, diuina uirtute coartantur: aut forte ne ipsius prædicatores sine moderamine uel discretionem scripturarum, immensis profundisq; sententijs auditorum corda demergat, quibus iussum est pluuiarum guttis ad mensuram arentia corda rigare, interna dei aspiratione cohibentur. Quando æthera firmabat sursum. Repetita sententia est, nisi quod supra dixerat, quando præparabat cælos: hic autem subiunxit, quando æthera firmabat sursum. Præparabat enim cælos, subaudi apostolos in ministerium prædicationis. Aetheram autem sursum firmabat, uidelicet eosdem ipsos à terrenis desiderijs suspendens, in superno amore, beata prædestinatione solidabat. Hinc etiam in alio psalmo legimus: Aduocauit cælos sursum. Cælos enim sursum aduocauit, quia uidelicet mentes prædicatorum ad supernam patriam interna aspiratione prouexit. Vnde & bene per sapientiam subditur: Et librabat fontes aquarum, id est, prædicantium corda à terrenis contagijs ad supernam claritatem præsciendo suspendebat. Quando circundabat mare terminis suis, & legem ponebat aquis, ne transiret fines suos. Hinc etiam repetita sententia uidetur. Quod enim dixerat, quando certa lege & gyro uallabat abyssos: hoc repetiuit, dicens: Quando circundabat mare terminis suis, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens. Et hoc loco repetita sententia est. Nam hoc est in significatione, æthera sursum firmare, aquarumq; fontes librare: quod est, terræ fundamenta appendere, doctorum scilicet mentes in amore supernæ pacis ab imis desideriorum eleuare. An non fundamenta terræ iidem sunt, de quibus per Apostolum fidelibus dicit: Superædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum? An non ab imis suspensi, ipso alibi dicente, Nostra conuersatio in cælis est? Et delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbem terrarum. Quid hic per dies, nisi electorum opera designantur? Vnde & per Paulum quibusdam dicitur: In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. Hinc etiam æterna dies ad apostolos dicit: Vos estis lux mundi. Vnde autem lux uocarentur, continuo subiicit: Videant opera uestra bona. Quid autem per sapientiæ lulum, nisi passio nostri redemptoris exprimitur, quæ infidelium cordibus risum præbuit & præbet? In cuius figuram Samson ille corā allophylis ludens & moriens, inimicos suos pstrauit. In eo itaq; sapientia dei per singulos dies delectatur, quo omni tempore coram eo ludere probatur: quia nimirum in eo redemptori nostro opera iustorum placent, quo passionibus eius ipsi imitandas assumunt. Omni enim tempore corā patre ludere uidetur, quia uidelicet siue occulto martyrio pacis tempore, quod designatur per diem: siue manifesto persecutionis articulo, cui nox aptissime conuenit, in electis suis ipse pati probatur. Contrarium est quod dicimus, si hoc sancta scriptura non affirmat. Certe Saulo sæuienti, caput in membris patiens, de cælo clamabat: Saule Saule, quid me persequeris? Hinc etiam ipse ex persecutore prædicator effectus, dicebat: Compleo ea quæ desunt passionū Christi in carne mea. Hoc certe indicat quod subiungitur, Ludens in orbem terrarum. Non est autem mirum, si quod futurum erat, iam factum narrauit: si non est contrarium, quod per Psalmistam sonuit: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Quod nimirum in redemptore nostro multum post futurum erat, quando id ipsum iam in se adimpletū, idem per Psalmistam dicebat. In eo uero quod sic æterna sapientia concludit, Et deliciae meæ esse cum filiis hominum: quis non gaudeat o domine, o uirtus & dulcedo, uita & panis angelorum? Delicias computas, si nobiscum moraris. Moraris certe cum tuis, & perpetua mansione moraris, sicut tua beata pollicitatio declarat, dicens: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem sæculi. Nec sine delicijs morar

Psalm. 18.

Pro. 8.

Psalm. 49.

Pro. 8.

Ephesi. 2.

Philip. 3.

Pro. 8.

Philippen. 2.

Matt. 5.

Iudic. 16.

Actuum. 9.

Col. 1.

Pro. 8.

Psalm. 21.

Pro. 8.

Mat. 28.

ris, quia operibus electorum tuorum pascaris. In eo enim delicijs afflujs, quo ab eis uoluntatem patris adimpleri cognoscis. An non quasi quædam dapes sunt, adimpletio uoluntatis dei, sicut tu ipse docuisti, dicens: Meus cibus est ut faciam uoluntatem patris mei. Isti siquidem cibi præparantur in mensa, qua cum tuis accumbens, sacratissimam cœnā peragis. Vnde & in hac reuelatione dicis: Si quis audierit uocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Sed iam nūc ad expositionis ordinem reuertamus, à quo paulo longius necessitate digressi sumus: & quid ipsa sapientia per hanc cœlestem reuelationem cuilibet ignauia torpēti dicat, audiamus, Deniq; sequitur:

Scio opera tua, quia neque frigidus es neq; calidus. Vtinam calidus esses aut frigidus.

Hi itaq; quos aut Iudaica perfidia, aut error gentilium tenet astrictos, frigidi sunt: quia nimirum ille eos glaciali quodammodo more constringit, qui dixit: Sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Aquilo itaq; ualde frigidissimus uentus, terræ latitudinem solitus est congelare: & tandiu rigidas terræ glebas tenere, usquequo flante austro, ipsius calore soluantur, quatenus possint fruges terræ coalescere. Sic, sic Iudæorum corda ille malignus spiritus in perfidia obdurat, usq; dum flante gratia spiritus sancti, ad fidei calorem redeant, & opera uirtutum pariant. Hinc ex persona ecclesiæ Psalmista exorat, dicens: Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. Torrens etenim in austro, à glaciali duritia in aquarum decursus conuertitur, quia uidelicet incredulorum corda in perfidia obstinationis congelata, spiritus sancti desuper ueniente calore afflata, in amorem fidei & charitatis quodammodo liquefunt. Hinc in Canticis canticorum dicitur: Surge aquilo & ueni auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius. Aquilo etem surgit, cū malignorū spirituum princeps, incredulorū corda dura & frigida deferens, propriā in eis sessionē amittit. Auster uero ueniens pflat hortū, ut aromata illius fluant: quia nimirum spiritus sanctus eadē corda illustrans calore fidei tangit, ut resoluta incredulitatis duritia, amisso erroris frigore, bonorū operū fragrantiam emanent. Sic deniq; uiuificantis spiritus ardore, siue exterius p linguā doctōrū, siue interius p occultā aspirationem succenso, quidam ex frigidis commutantur in feruentes. Possunt autem hi frigidi intelligi, qui post baptismatis sacramentum, criminū facinoribus obnoxij, cor gerunt impenitens. Ad quorum personam per Apostolum dicitur: An diuitias bonitatis eius contemnīs, ignorans quoniam benignitas dei ad pœnitentiā te adducit? Secundum duritiā autem tuam & cor impenitēs, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei. Valde enim frigida sunt talium corda, sed solent plerunq; spiritus sancti incendio tacta, de talibus ad amorem dei pœnitendo conuerti, intantū, ut etiam feruentiores post conuersionem in sancto studio appareant, quā hi quos nullum criminis frigus astrinxit. Recordantur siquidem quales ante peccatum fuerunt, qualesq; per gratiam sui conditoris postmodum fieri meruerunt. Qua propter quo magis peccatores se fuisse recolunt, eo amplius liberatorem suum diligere appetunt. Quibus nimirum iuste illa sententiā aptatur, qua de muliere peccatrice, sed conuersa, à domino perhibetur: Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Necnon & illa, quæ per ipsum aliās dicitur: Gaudium erit in cælo coram angelis dei super uno peccatore pœnitentiā agente, q̄ supra nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitentiā. Agunt certe hi tales post conuersionem bona quæq; præcipua, declinare semper student malitentantia: lugent præterita delicta, metuunt uentura supplicia: amant & ardent, atq; ad speciem sui conditoris feruendo & suspirando anhelant. Sicq; ex frigidis in calidos mutantur, cum recedente iniquitate, ignescit charitas eorum. At contra sunt nonnulli intra sanctam ecclesiam constituti, qui uirā quidem ab omni crimine custodiunt, sed ad agēda quælibet bona præcipua non assurgunt. Hi profecto nec frigidi, nec calidi esse probantur. Non enim sufficit mala cauere, nisi quis studuerit & bonis ardenti desiderio insistere. Hinc Psalmista admonet, dicens: Declina à malo, & fac bonum. Ecce etenim alius in actione seculari constitutus, aliena non diripit, sed tamen indigentibus propriā non tribuit.

Quid itaq; hunc, nisi tepidum dixerim? Frigidus enim non est, quia in diripiendo aliena crimen non admittit. Feruens em̄ non est, quia in propria largiendo, misericordiæ opus non exercet. Tepidus ergo est, quia nec rapinæ, nec misericordiæ congruit. Is proculdubio aut ignorat quod diues ille, qui apud inferos torquetur, nequaquam ideo damnatus est, quia aliena diripuit, sed quia propria non tribuit, aut certe sciens contempsit. Alius autem aliena non diripit, & propria tribuit: sed tamen quia opus misericordiæ non charitatis studio uel compassionis dolore, sed aut timore supplicij, aut humanæ gloriæ appetitu, uel certe temporalis tribulationis metu impendit, nec frigidus nec feruens esse cognoscitur. Et quidem eleemosynarum largitas, opus est misericordiæ: imò ipsa imp̄sa largitas, misericordia uocatur. Is ergo qui misericordiæ opus impendit, debet uim nominis perpendere, ac secundum proprietatem eius indigenti proximo subuenire: quatenus id agens, uel remissionem peccatorum percipere, uel perenne supplicium imminensq; periculum merito possit uitare. Misericordia enim à misericorde uocatur. Et quilibet bona largiendo, tunc misericors existit, cum alterius cordis miseriam cor eius impatiens, intimo mœrore tabescit. Quo contra alius indigentium miserijs quasi condoleret, & tamē ex eo quod habet, retrahente manum cupiditate, nequaquam eorum miseriam stipem largiendo subleuat. Iste profecto hac sola mentis falsa compassionē misericors nō existit, cum posset utiq; si diuitias huius seculi nō accepisset. Restat ergo ut qui terrenas facultates perceperunt, sic pauperum indigentiam ex eis subleuent, quatenus ipsa subleuatio ex amore compassionis procedat. Audiant tales quod ab Apostolo dicitur: Si distri-
buero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Audiant quod in hoc uersu subiungitur: [Utinam calidus esses aut frigidus.] Ac si diceretur: Satiū fuerat ut uel p̄fecte bonus, uel ex toto malus existeres, q̄ nec bonis nec malis congrueres. Sed iam ueniendum est ad eos, qui cunctas terrenarum facultatum opes deserunt, sanctæ religionis habitum sumunt, sed tamē uiam perfectionis ingredi nequaquam appetunt. Quorum uidelicet personæ rectissime hæc aptatur sententia, qua dicitur: [Scio opera tua, quia neq; calidus es, neq; frigidus.] Tales enim nec in seculari actione torpent, nec desiderio patriæ cælestis feruent. tantumq; sibi sufficere putant, si ea crimina sub religionis habitu constituti non admittant, pro quibus peruersæ uitæ seculares uisæ, iuxta mundanæ legis sanctionem, aut facultates amittunt, aut certe mortis sententiam excipiunt. Qui si attenderent illud euangelij dictum, quia arcta uia
& angusta porta est quæ ducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniunt eam: & illud, Regnum celorum uim patitur, & uiolenti diripiunt illud: necnon & illud Apostoli, Oportet nos per multas tribulationes introire in regnum dei: illudq; Non coronabitur nisi qui legitime certauerit: atq; illud, Si non compatimur, nec conregnabimus: non sibi de his tantum falso applauderent, quæ etiam ipsis uiris secularibus ad uitam minime sufficiunt. Audiant tales, & utinam nos non tales, quod dominus in euangelio ait: Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm scribarum & phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum. Audiant qui alienam carnem materiali gladio non perimunt, sed tamen iræ furorisq; spiculis propria corda transfodiunt, quod illic subiungitur: Audistis quia dictum est antiquis, Non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Audiant qui ab omni cōcubitu carnis abstinent, sed tamen illicitis cogitationibus per cōsensum animas suas polluūt, quod illic sequitur: Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico uobis, quia omnis qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Audiant qui tantum diligentes se, diligunt, & odientes se, odiunt, quod illic subinfertur: Audistis quia dictum est, diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum. Ego autē dico uobis, Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderūt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos. Audiant qui de solo exteriori habitu sibi met applaudunt, sed tamen interius læsiones proximorum exquirunt, quod dicitur: Attendite à falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, intrinsecus autē sunt lupi rapaces. Audiant qui laudantibus se, præconium laudis rependunt: uituperantes uero, obrectationis iaculo dilaniant, quod scriptum est: Qui detrahit fratri suo, detrahit se

Luce. 16.

1. Cor. 13.

Matt. 7.

Matt. 11.

Actu. 14.

2. Tit. 2.

Roman. 8.

2. Tit. 2.

Mat. 5.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Matt. 7.

Iaco. 4.

gi. Audiant qui & aduersa huius seculi tolerant, & tamen tentationibus fracti, contra autorem suum, siue uocibus, siue peruersis cogitationibus, murmurant, quod dñ: Neq; murmuraueritis, sicut qdā eorū murmurauerūt, & à serpētibus perierūt. Audiant q sub alieno imperio degētes, cōtra p̄latos sibi iniuste susurrāt, quod scriptū est: Nec cōtra nos est murmur uestrū, sed contra deū. Audiant omnes, proponāt sibi omnes qui religionis habitum suscipiunt, seq; mundo & uitij mori disponunt, quod eis ab Apostolo dicitur: In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in uigijs, in ieiunijs, in castitate, in scientia, in lōganimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in uerbo ueritatis, in uirtute dei, per arma iustitiæ à dextris & à sinistris. Audiant tepidi, quod cum eodem egregio prædicatore dicunt calidi: Mihi uiuere Christus est, & mori lucrum. Et illud: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Potest etiam tepidorum persona in illis intelligi, qui & magna quælibet sancti certaminis agunt, & tamen ad supernam patriam feruenti desiderio non anhelant. Quidam enim ignis est charitas, quæ sanctorum corda quælibet operando bona præcipua, ad desiderandam claritatem supernam accendit. Quæ si defuerit, quamuis summa uirtutum opera in publicum prodeant, operantis cor tepidum remanet. Sequitur:

Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.

¶ Nullus inuenitur calidus, qui prius non fuerit frigidus: quia nullus unquam in hominibus extitit bonus, qui prius non fuerit malus. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei. Tepidus autem & ex frigido solet fieri, & ex calido: quia & alius à frigore iniquitatis conuersus, ad perfectum iustitiæ feruorem non transit: & alius ab ipso iustitiæ calore, quo perfecte feruebat, ad negligentiam remissioris uitæ animos actusq; deflectit. Omnes autem experimēto didicimus, quia frigidum quid uel calidum, facile in corpus traicitur. Tepida autem cum magna animaduersionis nausea, ab ipso etiam ore proijciuntur. Quod etiam in ecclesia Christi quæ corpus ei⁹ est, cuius caput idem dominus est, fieri quis dubitet? Quotidie enim redemptor noster calidos quosq; cibos in corpus suum per os traicit, cum sanctæ fidei sanctæq; operationis studio animos feruentes, ut in augmentum & uigorem ecclesiæ proficiant, per uerba doctorum ad meliora incitans, intra eam aggregare non desinit. Frigidos etiam, cū siue infideles, siue prauos fideles per eadem uerba prædicationis numero perfectorum associat, nō iam ut frigidi remaneant, sed ut à frigore in feruorem mutantur. De hoc esu Petro dicitur: Macta & māduca. Tepidos uero ab ore uomēdos prædicat, quia nimirum ipso eos exhortationis uerbo indignos iudicat, quos in melius commutari nō posse prænoscit. Exhortatur etenim feruens in sancto proposito, & statim fit feruentior. Tangitur lingua prædicantium siue infidelis, siue prauus fidelis, & plerunq; à frigore iniquitatis in calorem iustitiæ commutatur. Tepidum autem quæ exhortatio sermonum, quæ dulcedo uerborum, quæ asperitas eloquiorum, ab ignauia torporis in feruorē uertit sancti certaminis? Quapropter sicut terra infructuosa à cultore deseritur, & uel illa quæ iam exutis uepribus huberes fructus affert, uel illa quæ adhuc sentibus operata, æque fertilis, si emundetur, futura præuidetur, spe ueturae messis excolenda assumitur: ita sancti quoq; prædicatores exhortari nonnunquam tepidos in conuersatione desistunt, quia eos in melioris uitæ studium difficile reformari conspiciunt: & ad exhortandos uel infideles semetipsos conuertunt, in quibus si eos conuerti contigerit, huberiorem se fructum inuenire posse perpendunt. Sequitur autem adhuc sententia, cur tepidus ex ore domini uomatur, qua protinus subinfertur:

Quia dicis quod diues sum & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.

¶ Alius etenim propterea diuitem se iactat, quia rectæ fidei cōfessionem portat. Sed si in fide positus, male agere non desinit, profecto non diues, sed pauper est. Alius autem

qz si in hunc & in domo
facti fuissent qz hunc

ideo locupletatum se putat, quia & recte credit, & malis non insistit. Sed si & recte credens, & malis non insistens, bona non agit: proculdubio non diues, sed pauper est. Alius uero idcirco nullius egere se dicit, quia & recte credens, mala cauet: & mala cauens, non nullis bonis insistit. Sed si hæc agens, recta intentio non uiget in corde, ueraque dilectio non manet in pectore: nimirum non diues, sed pauper est. Quod quia tepidorum quilibet non intelligit, recte miser & miserabilis, pauper & nudus & cæcus, a domino redarguitur. Miser scilicet, quia semetipsum decipit: miserabilis autem, quia nec illud intelligit, quod seipsum illudit: pauper uero & nudus, quia ueris uirtutibus uacuus: sed peius, quia nec conficius, unde & merito cæcus. Quia uero diuina pietas etiam ex his quos propter tepiditatem uomédos prædixerat, aliquos ut ad feruorem iustitiæ redeant, uocat, recte subiungitur:

Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum, ut locuples fias: & uestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ: & collyrio inunge oculos tuos, ut uideas.

Quid congruentius tepido, quam aurum ignitum emere? Quid autem hoc loco per aurum, nisi incarnata dei sapientia intelligitur? De qua uidelicet aliàs dicitur: Accipite sapientiam sicut aurum. Bene autem aurum ignitum probatum uocatur, quia nimis redemptor noster igne passionis examinatus intelligitur. Sic nanque dicitur, Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum, ut locuples fias: tamquam diceretur, Si uis uirtutibus diues existere, me imitandum assume, ut fias & ipse aurum, siue manifesto, siue occulto tribulationis incendio decoctum, pertinens ad aurum quod probatum est ab igne qui arsit in Sion, & in camino qui succensus est in Ierusalem: ad me uidelicet, qui proba, irrationes, flagella, sputa, alapas, spineam coronam, crucemque a populo Israel sustinui. Nos itaque toties hoc auro ditamur, quoties passionibus eiusdem nostri redemptoris imitamur. Toties hoc auro locupletamur, quoties & ille in nobis patitur, & nos in illo compatimur. Et notandum quod pius conditor quem superiori uersiculo uehementer in tentando teruerat, nunc ad emendum aurum non terrendo, sed suadendo tepidum inuitat, formam scilicet imitandam nobis præbens, ut asperis lenia permisceamus, & modo increpationibus, modo suasionibus auditorum corda pulsemus. Sed quid dabit tepidus domino, ut passionibus illius imitari, ut illi possit commori? Aut nunquid is, qui miser & miserabilis & pauper & cæcus & nudus redarguitur, aliquid boni habet, quod pro tanto bono largitori suo tribuat, nisi forte prius ab ipso accipiat, quod per accipiendos alios illi tribuat? Sic certe inuenit quod det, quod nisi desuper acceperit, non habet quod det. Et quod aliud erit nisi uoluntas, nisi deuotus petitionis affectus? Cui etiam adhuc subditur: [Et uestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ.] Ad operiendam quippe nuditatis confusionem, uestimentis albis induitur is, qui aurum ignitum probatum mercatur: quia uidelicet ad euitandum tepiditatis pudorem, in nouæ uitæ conuersationem transfertur, qui nouo cælestique homini imitationis uirtute inherere meretur. Potest autem per aurum ignitum probatum, charitas intelligi: quam qui obtinuerit, cunctarum uirtutum diuitiis locuples fiet. Ille etenim ueras possidet, qui charitate dei & proximi uiget. Cui etiam recte congruit, quod aurum ignitum probatum dicitur: quia uera dilectio amoris sui ignibus succensa, sola quæ permanent, amare nouit. Hinc est quod dominus per angelum Iohanni apparens, zona aurea ad mamillas præcinctus describitur. Hinc de septem angelis septem plagas nouissimas habentibus, id est, de sanctis prædicatoribus euangelicam doctrinam tenentibus, dicitur: Exierunt septem angeli, habentes septem plagas, de templo, uestiti lapide mundo candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Septem enim angeli zonis aureis circa pectora præcinguntur, quia uidelicet prædicatorum corda illa charitate iunguntur, quæ ab Apostolo uinculum perfectionis uocat. Vestimentis quoque albis induit, qui hoc auro potius: hoc est, ipsius charitatis obseruatia decorat. Ipsa enim in una ueste, in pluribus sæpe describit, quia & a dilectione dei & proximi incipit, & ad multa uirtutum facta dilatatur. Ipsa principaliter operit nuditatis confusio, sicut scriptum est: Charitas operit multitudinem peccatorum, & bene alba describunt uestimenta, I. Petri. 4.

quā charitas quæ nigredinem peccatorū operit, habere maculam criminis nescit. Subiungitur adhuc, & suadentis uoce cuilibet tepido dicitur: [Collyrio inunge oculos tuos ut uideas.] Ac si ei apertius diceretur: Adhibe diuina præcepta ad mentem cecā, quatenus uirtutum nuditatem quam pateris, uideas: uidēsq; operire festines. Nisi enim quoddam esset collyrium diuina mandata, nequaquam Psalmista diceret: Præceptum domini lucidum, illuminans oculos. Cum itaq; superna aspiratione quilibet per singulas scripturarum paginas, quid dominus iusserit, legendo seu audiendo ad mentem reuocat, uidet nimirum uel quantum ex uirtutibus minimum habet, uel certe si ex toto nihil habet. Quod si facere dissimulat, cæcus remanet. Potest autē per collyriū quod ex terra fit, assumpta redemptoris nostri temporalis egestas designari, de quo & per Apostolum si delibus dicitur: Scitis gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniam propter uos egenus factus est, cum esset diues, ut illius inopia uos diuites effectis. quicq; de se ipso in euangelio ait: Vulpes foueas habent, & uolucres cæli nidos. filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Hinc est quod in hospitio nascitur, natus pannis uilibus obuoluitur, obuolutus in præsepio reclinatur. Collyrium itaq; oculos puluere cæcatos solet mundare, medicamentum uidelicet factum de terra, puluerem terræ ab oculis eiciens. Et quid est aliud terrena concupiscentia, nisi quidam puluis corda terrenorum excæcans? Ergo qui puluere cæcatos oculos habet, collyrium factum de terra superimponat, ut lumen recipiat, id est, qui per terrena delectamenta defluit, temporalem redemptoris sui egestatem ad mentem reducat, ut ipsius consideratione remota carnali concupiscentia, interioribus oculis cōtempletur sanctorum futura præmia. Vnde idem redemptor noster in euangelio ait: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen uitæ. Ac si alijs uerbis diceret: Qui imitationis meæ collyrio inunctos habet oculos, nequaquam terrenæ concupiscentiæ cæcitatem patitur: sed perpetuæ claritatis luce perfusus, cælestia contemplatur. Hanc oculorum emundationem mediator noster in electis esse perhibet, quibus uidendam diuinitatem repromittat, dicens: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Sequitur:

Ego quos amo, arguo & castigo.

In qua sententia quod exponi debeat non est, sed quod magis libenter amplecti. Pro uoto itaq; suscipienda sunt, sine quibus nemo à domino diligitur. Redargutio sane ad uerba, castigatio uero pertinet ad flagella. Hinc per Salomonem dicitur: Quem diligit dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Quo contra de his quos odiosos euomit de corpore, dominus per Psalmistam dicit: Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, & ibunt in uoluptatibus suis. Hinc per prophetam ad peccantē Israel, nec correptione iam dignum loquitur, dicens: Israel, iam non irascar tibi, & zelus meus recessit à te. Libenter itaq; toleranda sunt diuinæ correptionis uerba & uerbera, tanquam à pijsimo patre illata. Vnde & ipse admonet, dicens: Filii mi, disciplinam domini ne abijcias, & ne fatigeris cum ab eo argueris. Nec illis inuidendum, qui temporalibus flagellis iudicantur indigni: quia & electi per præsentis tribulationes ad hæreditatem paternam, & reprobī sine temporali flagello ad mendicitatem perueniunt æternam, exemplo carnalium parentum, qui simile quiddam suis impendunt pignoribus. Sic certe, sic duorum filiorum pater, unum quem substantiæ suæ aptum hæredem fore perspexerit, incessantibus contumelijs afficit, quotidianis uerberibus coerces: edendi, bibendi ac dormiendi ei plenitudinem adimit: diebus sæpe ac noctibus uinctis pedib; stare compellit, & plerunq; quasi extraneum alieno etiam obsequio subdit. Alterum uero, quem hæreditatis suæ aptum dubitat futurum successorem, nullis hunc contumelijs afficit, nullis uerberibus coerces: edendi, bibendi ac dormiendi ei copiam plenitudinis relaxat: ad ambulandum quō uoluerit, liberos gressus concedit. Quam sint autem detestandi, qui paternis disciplinis iudicantur indigni, Paulus indicat, dicens: Quis filius quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, ergo adulteri, & non filij estis. Eant ergo nunc reprobī, eant mundi desiderijs dediti, & uoluptatum suarum illecebras inulti perficiāt: atq; eo præsentia flagella non sentiant, quo eos æterna supplicia expectant, Iusti uero cæ-

lestibus inhiantes, pro minimis etiam erratibus, flagellis temporalibus atterantur, ab aeterno uerberare liberandi: quia & uitulus qui occisioni præparatur, liberis pascuis saginari permittitur. Qui uero ad usus necessarios reseruat, iugo & loribus domatur, stimulis pungitur, & uerberibus cæditur. Et agro cui desperatur, quicquid animo concupierit, etiam salutis eius contrarium, à medico conceditur. Cuius uero recuperanda salus æstimmatur, quæque sunt animo eius desiderabilia, salutisque contraria, omnino negantur. Et reuera dignum est, ut ira districti iudicis à correctione filiorum hic incipiat, ut in reproborum damnatione quandoque conquiescat: quanquam soleat nonnunquam euenire, ut per commissis sceleribus quidam etiam in hac uita flagellentur. Quia enim electorum flagella finem habent, idcirco ab eis inchoari iudicium dei dicitur. Hinc Petrus ait: Tempus est ut iudicium incipiat de domo dei. Quæ autem hæc esset domus dei, admirando subiunxit: Quod si primum à nobis, quis finis eorum qui non obediunt dei euangelio? Percussionum autem quibus filii in hac uita flagellantur, diuersa sunt genera. Alia namque est percussio, qua quisque percutitur ut præterita uitia corrigat: alia, qua nonnunquam quis liber percutitur, non ut præterita corrigat, sed ne futura admittat. Aliqua plerumque percutitur, per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur: sed dum inopinata salus percussione sequitur, saluantis uirtus cognita ardentius ametur: cumque innoxius flagello atteritur, ei per patientiam meritorum summa cumuletur. Aliquando enim quisque percutitur ut corrigatur, sicut cuiusdam in euangelio dicitur: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Verba enim saluantis indicant, quia peccata præcedentia habitum uim doloris exigebant. Aliquando quisque non pro præterita culpa diluenda, sed pro futura uitanda percutitur: quod aperte Paulus de semetipso testatur, dicens: Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus fathanæ, qui me colaphizet. Qui enim non ait, quia extulit, sed, ne extollat: aperte indicat, quod percussione illa, ne eueniat, compescitur: non ea quæ euenierit, culpa purgatur. Nonnunquam uero quisque nec pro præterita, nec pro futura iniquitate percutitur, sed ut sola diuinæ uirtutis potentia ex amputata percussione monstretur. Vnde cum dominum in euangelio discipuli de cæco nato interrogarent, dicentes: Rabbi, quis peccauit, hic aut parentes eius, ut cæcus nasceretur? respondit & ait, Neque hic peccauit, neque parentes eius ut cæcus nasceretur, sed ut manifestetur opus dei in illo. In qua manifestatione quid agitur, nisi ut ex flagello meritorum uirtus augeatur: & cum nulla præterita iniquitas abstergitur, magna de patientia fortitudo generetur? Hoc etiam Iob. 1. & 42. percussione genere iustum Iob afflictum cognouimus, quem & ante percussione dominus laudauit, & post percussione reddita sanitate, dupla substantia remunerauit. Sed dum electi affliguntur, dum temporalibus flagellis uerberantur, ab his qui sine disciplina remanent, infideles æstimmantur. Qui si ueraciter æterna flagella metuerent, uerberari cum illis temporaliter potius appeterent, quam perennibus cruciatibus subiacere: ac beatiores in flagello positos, quam infelices iudicarent. Proinde exhortatio subinfertur, qua dicitur:

Aemulare ergo, & poenitentiam age.

¶ Aperte uidelicet dicens, Dum iudicium à domo dei inchoari uides, dum filios flagellari conspicias, dum tribulationibus temporaliter amicos opprimi consideras: satage similia pati, ut in eorum possis numero computari: quia si cum illis temporaliter flagella non receperis, sine illis æternis cruciatibus subiaceris. Aemulare ergo in presenti horum fieri particeps, & cur tam diu paternam nolueris suscipere disciplinam, prius fletibus ueniam deprecare. Sequitur:

Ecce sto ad ostium & pulso. Si quis audierit uocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum.

¶ Status hic non localis nec corporalis, sed sine loco & sine corpore intelligitur: quia & quos inhabitando omnipotens deus præsidet, non deferit cum ad alios inhabitando transit. Quid autem hoc loco per ostium, nisi aditum cordis debemus intelligere? Ad corda nostra

1. Petri. 4.
nihil impunitum
& nihil irreuerentatum

Iohan. 5.

2. Cor. 12.

Iohan. 9.

Iob. 1. & 42.

mirum siue per exteriorem exhortationem, quæ sit per uerba doctorum exterius sonantia: seu per internam aspirationem, quam ipse dominus per semetipsum sine sono uocis format, interius pulsatur. Pulsantem uero audit, quisquis amore dilectionis, præceptorum illius monita custodit. Qua scilicet audita uoce, ianuam aperit, qui ad uidendum æternitatis summum & incommutabile bonum, inhiante cor dilatat. Aperta quoque ianua, dominus ad habitaculum simul & inhabitantem intrat, quia per internam dulcedinem desiderij animum æstantem illustrat. Quod utique breuiter quidem, sed apertissime idem dominus in euangelio declarat, dicens: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Cui adhuc benigne subiungit: [Et cœnabo cum illo, & ipse mecum.] Si querimus quis sit cibus quo Christus cum dilectoribus suis uestitur, in uerbis ipsius facile reperimus. Ipse enim ait: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris mei qui in cælis est. In eo autem uoluntatem patris idem dominus impleuit, quo pro nobis ad passionem mortis peruenit, sicut ipse ad eandem passionem pergens, discipulis dixit: Vt cognoscat mundus quia uoluntatem patris mei facio, surgite, eamus hinc. Hic principaliter tota capitis membrorumque eius agitur cœna. Et ut manifestius id ipsum dicamus, cœnat caput cum membris in domo sanctificatæ mētis receptus: quia ut faciendo uoluntatem patris perficiant, moriuntur cum illo. Et quidem in mensa capitis, singularis occisus est agnus: in mensa corporis, multi iugulantur agni. Sed tamen omnes in uno, atque unus in omnibus, unus quotidie immolatur cum omnibus. Quia enim omnes agni in uno, & cum uno moriuntur agno, testatur Paulus apostolus, dicens: Mortui estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cum illo in gloria. Quia uero unus in omnibus, unus immolatur cum omnibus, ipse hoc agnus singularis indicat, qui lupo agnos deuoranti dicit: Saule Saule, quid me persequeris? Dicitur itaque: [Si quis audierit uocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum.] Ac si diceretur: Qui operando & amando præceptorum meorum sermones fuerit excusus, atque ad percipiendam diuinitatis meæ dulcedinem animo dilatatus, hunc per integram gratiam ipsius maiestatis meæ præsentia tangens irradiabo, & cœnabo cum illo, & ipse mecum, subaudis, in faciendo uoluntatem patris, & ego illius, & ipse meis passionibus concorporatus, uterque delectabimur. Sequitur:

Qui uicerit, faciam illum sedere in throno meo, sicut & ego uici, & sedeo cum patre meo in throno eius.

¶ Vincens dominus, in throno patris sedisse se asserit, qui post passionum certamina, post resurrectionis palmam, clare se omnibus quod potestate patri esset æqualis, indicauit: eique se non disparem, sed parem, calcato mortis aculeo, innotuit. Nobis autem in throno filij sedere, est, ex eiusdem filij potestate iudicare. Quia enim iudicij principatum ex eius uirtute percipimus, uelut in eius throno residemus. Nec abhorret a uero, quod alibi super duodecim thronos testatur esse discipulos, hic uero in throno suo perhibuit esse sessuros. Per thronos quippe duodecim, uniuersale iudicium: per thronum uero filij, singulare culmen iudiciariæ potestatis ostenditur. Hoc ergo duodecim thronis, quod uno throno filij, designatur: quia uidelicet uniuersale iudiciū, ex mediatoris nostri interuentione percipimus: quod etiam paulo inferius apertissime declaratur, ubi in circuitu sedis uigintiquatuor seniores, super totidem thronos sedere perhibentur. Vna itaque sedes est, quia siue in prælatis, siue in subditis, singulariter Christus omnem ecclesiam præsidendo examinat. Viginti uero & quatuor throni, quia ueteris & noui testamenti prædicatores, & ipsi cum domino in eodem examine, siue ad bonorum remunerationem, siue ad condemnationem malorum, uniuersale iudicium exercent. Quorum numerus, scilicet duodecim tribuum ac duodecim apostolorum, geminatus, in uiginti & quatuor confurgit. Quapropter cum sit unus mediatoris nostri thronus, hac ratione uel uigintiquatuor, uel duodecim throni uocantur, de quibus locis suis post modicum opportunius atque subtilius, domino adiuuante, tractabimus. Sed dum constet, quia non omnes qui uiuunt, in iudicio cum domino sedebunt: sed alij ex uincensibus iudicabunt, alij uero iudi-

Iohan. 14.

Iohan. 4.

Iohan. 14.

Col. 3.

Actuum. 9.

Matt. 19.

Apocalyp. 4.

agni uini cui agno uino. agni
gloriosi ac victoriosi in agno
gloriosi & principis
mostrare uictorias
mensa uini in capite uini
& mensa glorificatæ

3
 eabuntur: & omnes omnino qui & iudicabunt, & qui iudicabuntur, uictores erunt: quo-
 modo per hanc sententiam interminate dicitur, qui uicerit, faciam sedere illum in thro-
 no meo: Et certe omnis illa turba sanctorum, ex his erit qui uicerint: nec tamen omnes
 cū domino iudicabunt, quia etsi illa sedes quas dominus præsider, id est, prædicatores ec-
 clesiæ, sedebunt: non tamen illa in quibus idem prædicatores sedent, sedebunt: sed poti-
 us possidentur, siue singulariter à Christo, siue uniuersaliter à sanctis prædicatoribus.
 Quid hinc intellecturi, quid hinc sumus dicturi, nisi quia hi quibus iudicij potestas non
 tribuitur, habebunt potestatem in alijs, quam non habent in seipsis: Omnis itaq; ecclesia,
 sic iudicando potestatem accipiet in prælatis suis, sicuti habet potestatem totum homi-
 nis corpus loqui per os, uidere per oculos, audire per aures, odorare per nares, operari
 per manus. Sed ut ad hanc dignitatem quandoq; perueniat, in hac interim peregrinatio-
 ne humiliata gemit: nec quærit celsitudinis culmen, ubi tota uita sanctorum, humiliatio-
 nis obtinet nomen. Hinc certe idem ipsi domino dicunt: Humiliaſti nos in loco afflictio-
 nis. Locus quippe afflictionis, est uita præsens. Qui ergo ad aternam patriam tendunt,
 nunc semetipsos temporaliter in loco afflictionis despiciunt, ut tunc in loco gaudijs ue-
 raciter sublimentur. Hinc alibi scriptum est: Reges in solio collocat in perpetuum, & il-
 lic erigentur. Quos autem alios reges hoc loco accipimus, nisi eos, quos hæc reuelatio
 uincens appellat: Vbi cum de eis dicitur, illic erigentur: proculdubio datur intelligi,
 quia hic humiliantur. Bene autem sancti uiri reges uocantur, quia nequaquam tyranni-
 dem uitiorum in se consurgere permittunt, sed eis iure potestatis dominantur: dumq;
 modo appetitum luxuriæ frenant, modo astum avaritiæ temperant, modo gloriam ela-
 tionis inclinant, modo suggestiones liuoris obruunt, modo ignem furoris extinguunt,
 iure uictores & reges appellantur. Sed & si subtilius hanc sententiam intuemur, qua di-
 citur: Qui uicerit, faciam illum sedere in throno meo, sicut & ego uici, & sedeo cum pa-
 tre meo in throno eius: quanquam omnes qui ad patriam redeunt, uictores sunt, illos
 tamen qui clariores in uictoria atq; alijs excellentiores sunt, per eam designari inueni-
 mus. Ad quorum comparisonem, multi etiam qui uincunt, uictores minime arbitran-
 tur. Sic enim præmittitur: Qui uicerit, faciam illū sedere in throno meo: ut statim sub-
 iungatur, Sicut & ego uici. Ac si aperte diceretur: Quisquis eo labore, eo certamine, eo su-
 dore, pro humano modo uiribusq; desuper acceptis dimicando uicerit, quo ego dimi-
 cans uici: cum singulari potentia cunctos examinans iudicaui, iudicandi potestatem su-
 per quosdam & illi tribuam. Sequitur:

Psalm. 43.

Iob. 36.

Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs.

¶ Nec auditoribus inutile, nec impigrum esse perpendo, si expositionem huius uer-
 bula iterato breuiter repeto, præsertim cum autor huius reuelationis non semel aut
 bis, sed septies inculcando eundem uersum repetere utiliter ac salubriter perspexerit.
 Nam & Paulus dicit: Eadem uobis scribere mihi quidem nō pigrum, uobis autem ne-
 cessarium. Dicatur itaq;: Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Et quis est
 qui non habeat corporis aurem? Ergo cordis aurem requirit, quæ dicta spiritus percipe-
 re possit. Quid autem sibi uult quod non ait, qui habet aurem, audiat quid dei filius, sicut
 in principio locutionis: sed, quid spiritus dicat ecclesijs, nisi quia uerba filij, uerba sunt spi-
 ritus sancti, exceptis illis, quibus de humanitate sua loquitur? Quanquam & illa sic loqui
 possit spiritus sanctus cum filio, non quod ad se pertineant, sed quod sine illo dici non pos-
 sint. Vbi etiam patrem simul intelligimus loqui cum filio & spiritu sancto, & unam tri-
 nitatem inseparabiliter ecclesiam docere credimus, in eo quod dicitur: Qui habet aurē,
 audiat quid spiritus dicat ecclesijs. Nec mirum. Ipsa enim trinitas, filio dicente, unus spi-
 ritus est deus. Quid etiam est, quod cū in principio locutionis, angelo illius uel illius ec-
 clesiæ dicta sua dominus scribere iubeat, in fine tamen ad audiendum quid spiritus dicit,
 non eundem atq; eiusdem ecclesiæ angelum, sed ecclesias inuitat: nisi quia in uno angelo
 septies repetito, septiformem atq; uniuersalem ecclesiam mystice designatam, intelligi
 debere nos admonet? Sequitur:

Philip. 5.

Post hæc uidi, & ecce ostium apertum in cælo. & uox prima quam

Apocalyp. c.
 os caput illius.

audiui, tanquam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc. Et statim fui in spiritu.

¶ Recapitulata redemptoris natiuitate, ea quæ iam dicta fuerant, sub alijs diuersisq; figuris repeti uidentur. Quamobrem in eo quod dicit, post hæc uidi, nō ad ipsam rei ueritatem figuris ostensam, sed ad uisionem figuris obumbratam reditur. Visionū quippe diuersum tempus est, quia gradatim una post alteram in figuris cernitur: gestorū uero, non diuersum. Quia enim unum est in rei ueritate quod per figuras discernitur, ac si quæ unam rem diuersis modis enarret, narrationes habebunt diuersum tempus, nō ipsa res quæ uno in tempore gesta est: sic certe auctor huius reuelationis, totum ecclesiæ tempus diuersis figuris repetit enarrandum. Sed cū constet, antiquos prophetas uisionis suæ spatia per reges & tempora, mēses & dies subtiliter designare, quamq; proluxa uel breuia inter ipsas prophetiæ suæ uisiones habuerint interualla, non tacere: quid sibi uult, quod Iohannes nouus propheta, silet regum tempora, tacet uisionis suæ spatia, radicem tantum eiūdem uisionis in sola dominica resurrectione defigit: & cum frequenter inculcet, post hæc uidi hoc aut illud, non tamen indicat, si fuerit inter ipsas discretas uisiones uel longū uel breue interuallum: nisi quia totum ecclesiæ tempus quod in sua uisione sæpius recapitulando contexit, ad illam continuatam resurrectionis diem docet referendum, de qua non longe inferius in hac reuelatione dicitur, Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima? Prima enim resurrectio qua à morte peccati ad uitam iustitiæ animæ resurgunt, toto nunc tempore agitur. Secunda uero, qua de terræ puluere ad uitam corpora redeant, in futurum expectatur. Bene itaq; Iohannes uisionis suæ tempore ecclesiæ tempus designans, in dominica resurrectione collocat: quia nimirum secundum euāgelij sententiam, Venit hora & nunc est, quando mortui audient uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Vnde & Apostolus admonet, dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Dicatur itaq; Post hæc uidi, & ecce ostium apertum in cælo. Quibus oculis uidit? Nimirum quantum ad figuratam ostensionem, non carnis, sed mentis. Quantum uero ad ipsius rei ueritatem, quæ iam in carne domino apparente manifestata erat, non solum oculis carnis uidit, uerum etiam manibus contrectauit. Et quid est illud ostium apertum? Quid uel hoc loco designatur per ostium, nisi mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, ipso dicente: Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur? Iure igitur non iam clausum, sed apertum ostium intuetur: quia nimirum idem mediator noster nascendo, moriendo, resurgendo, atq; ad cælos ascendendo, cunctis fidelibus innotuit, quia ipse esset redemptio mundi. Vbi uero hoc ostium uidit, subdendo manifestat cum dicit, in cælo. Et quid hic per cælum, nisi ecclesiam intelligimus designari? Quia cum dominus per prophetam dicat, cælum mihi sedes est: Salomon uero testetur, anima iusti sedes est sapientiæ: Paulus quoq; occurrat, dicens Christum dei uirtutem & dei sapientiam: constat proculdubio quia cælum electorum, ecclesia est. In qua ostium apertum cernitur, quia redemptor noster natus & passus, suscitatus, atq; ad cælos ascendisse, in ea predicatur & creditur. Quid autem in hac uisione positus audierat Iohannes, manifestat dicens: [Et uox prima quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc.] Quò, nisi ad ostium, nisi ad cælum, id est, ad Christum & ecclesiam? Quibus gressibus, nisi fidei, nisi credulitatis? Ac si aperte cuilibet electorū diceretur: Ad cognoscenda Christi ecclesiæq; sacramenta, fide conscende, credulitate pertinge. Recte quoq; à uoce prima Iohannes inuitatur, ut ad ostium & cælum ascendat: quia uidelicet unusquisq; electorum, ut inoffenso credulitatis pede per euangelium ad ueræ fidei sacramenta pertingat, ueteris instrumenti doctrina, quæ nouam præcedit, unde & in hac Iohannes prima uisione post tergū audit, roboratur. Hinc em̄ unus prophetarū ait: Exit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in uertice montium, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite, ascēdamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob. Quis enim alius mons, nisi unigenitus patris intelligitur? De quo etiam in Daniele propheta dicitur: Lapis qui percussit statuam, creuit & factus est mōs magnus, & impleuit uniuersam terram. Quæ uero alia domus dei Iacob, nisi sanctorū ecclesia uocatur? Paulo attestante, qui ait: Moyses quidem fidelis erat in tota

Apo. 20.

Iohan. 5.
Eph. 5.

I. Iohan. 1.

I. Tim. 2.
Iohan. 10.

Isa. 66.
Sap. 7. iuxta
quosdam
I. Corint. 1.

Isa. 2.

Daniel. 2.

Heb. 3.

domo eius tanq̃ famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant, Christus uero tanq̃ filius in domo sua. Quæ domus sumus nos, si fidutiam & gloriam spei usq; ad finem firmam retineamus. Hoc itaq; est, unum Iohannem ad ostium apertum & cælum ascendere: quod, plurimos populos ad montem domini & ad domū dei Iacob. Quicumq; enim de unigenito dei filio ita instruitur, ut unum eundemq; secundum formā deitatis æqualem patri, cōsubstantialē atq; cōæternū credat: secundū formam uero humanitatis, in uera carne mediante anima, ueraciter ex uirgine natum, in uera carne ueraciter p̃ nobis mortuum, in uera carne ueraciter à mortuis suscitātū, in uera carne ueraciter ad cælos eleuatū, ipsumq; in nobis qui corp⁹ illius sumus, quotidie nasci, quotidie mori, quotidie resuscitari, atq; per fidem & spem iam cū illo in cælestibus cōsedere tota fide p̃nunciet: qd aliud egisse, q̃ ad ostium apertū & cælum, ad montem dñi & ad domū dei Iacob ascendisse, iam cernitur. Recte etiam uox, quæ ad ostium apertū & cælum Iohannē ascendere monet, tubæ cōparatur: quia uidelicet ad procinctum fidei, agmina bellatorū uocare uidetur. Hinc enim prædicatori dī: Quasi tuba exalta uocē tuā. Sciendum uero, q̃a in eo quod dī, ostendā tibi quæ oportet fieri post hæc: nō quo iam non essent, denegat: sed quo deinceps permansura essent, declarat. Dignitas enim, honor & celsitudo ecclesiæ, quibus iam per orbē exaltata erat qñ Iohannes ista cernebat: usq; in finē seculi, quo cū dño ad iudicandum sessura est, hac sententiā perduranda demonstrat. Quod aut̃ subdit, & statim fui in spiritu: si ad solam personā uidentis refertur, quid aliud p̃ hoc dictū, q̃ abstractus à sensib⁹ carnis spiritus eius, atq; spiritu diuinitatis in extasi assumptus, & ad uidēda futura subleuatus intelligitur? Si uero ad oīm electorū, quorū personam tūc ille gerebat, qd melius quā spiritalis eorū cōuersatio declarat? Præmiū itaq; spiritalis gratiæ, recta fides in electis p̃meret. Vñ & post ascensum ad ostiū apertū & cælū, statim in spū esse referunt, quibus bene per Paulū dī: Non estis in carne, sed in spū. i. nō carnis uoluptatibus dediti, sed spiritalis cōuersatiōis gratiæ subditi. Quibus rursus per eundē prædicatorē exhortatio dirigit, quæ dī: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Sequit̃:

Isaie. 58.

Roma. 8.
Gal. 5.

Et ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens.

¶ Quid hoc loco per sedem, nisi sanctā ecclesiam nouimus designari? Anima enim iusti, sedes sapientiæ. Sed si sedes est ecclesia, cælū quid erit, ubi ipsa cernitur sedes? Nunquid nam de hoc quod supra nos cernimus cælo, uel cælorum cælo dictum intelligi debet, p̃sertim cum cuncta Apocalypsis uerba, plena sint mysticis sacramentis? Quid ergo per cælū, nisi (sicut præmissimus) sanctam ecclesiam intelligimus? Quod si ita est, quomodo sedes, id est, ecclesia, in cælis cernitur, quæ est ecclesia? Sed sciēdum nobis est, quia sicut in primo huius operis libro iam fastus sum, sic plerunq; genus generi iungitur, ut nō duo genera, sed unū intelligatur. Nam & sedes cælum, & cælum sedes est. & hoc totum una sanctorum ecclesia est, quia & dominus dicit: Cælum mihi sedes est. Et Salomon indicat, quia anima iusti sedes sapientiæ est. Sedes itaque in cælo ponitur, cum ipsum cælū, id est, electorū ecclesia, à domino præ-

Sapi. 7. ut uolunt.

Isaie. 66.
Sapient. 7.

fideri meretur. Vnde & subditur: [Et supra sedem sedens.] Age nunc. Nunquid non aperte iam uidemus, non diuersas res diuersis Iohannem figuris designasse? Quid enim aliud est ostium apertum in cælo, & sedes posita, & super sedem in cælo sedens, q̄ filius hominis in medio candelabrorum aureorum apparens: nisi quod ibi ambulat, hic autē sedet, id est, ibi dona tribuit, hic uero pro collatis muneribus iudicium exercens, singulos dñudicat? Sciendum uero, quia per sedentem in sede, aliquando pater, aliquando filius exprimitur, cum simul pater & filius uno in throno sedere credantur. Quia enim aliquando per sedentem in sede, pater exprimitur: locus ille declarat, quo non longe inferius in hac reuelatione per Iohannem dicitur: Vidi in dextera sedentis in throno, librum scriptum: dexteram scilicet in throno sedentis, filium per quem facta sunt omnia: ipsum uero sedentem in throno, patrem designans. Quia uero per sedentem in sede, filius designetur: sequenti uersiculo apertissime declaratur, quo de sedente in throno dicitur:

Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis iaspidis & sardij.

¶ Quid enim per lapidem iaspidem, nisi diuinitas mediatoris nostri figuratur? Quid uero per sardium, nisi humanitas eiusdem exprimitur? Lapis enim iaspis, ex uirenti specie constat: per quem rectissime illa paradisi uirentia pascua designantur, quibus oues unius pastoris nutriuntur. Et quæ sunt illa, nisi diuinitas Christi, in qua uiuunt omnia? Hinc enim per Iohannem dicitur: Vitam æternam dedit nobis deus, & hæc uita in filio eius est. Qui habet filium, habet uitam. Qui non habet filium, non habet uitam. De his uirentibus ouium pascuis, idem in euangelio ait: Per me si quis introierit, saluabitur. & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Et rursum: Oues meæ uocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis. Ad hanc uirentem iaspidis speciem quilibet electorum mentis oculos tendit, usquequo eidem perfecte inhærens satietur, sicut quodam scripturæ loco subfigurato onagri uocabulo dicitur: Circumspicit montes pascuæ suæ. Et rursum: Virentia quæq; perquirat. Ad hanc Petrus apostolus auditores suos inuitabat, cum diceret: Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suam regenerauit nos in spem uiuam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatē incorruptibilem & incontaminatam & immarcescibilem, cōseruatam in cælis. Sardius autem lapis, terræ rubræ speciem habet. Vnde nec immerito per eum humanitas nostri redemptoris exprimitur, quia ueritas de terra orta esse perhibetur. Bene autem rubræ terræ speciem præterdit, quia primi Adam erroribus corrigendis, ipse secundus Adam in carne apparuit. Adam enim, interpretatur terra rubra. Digne terra rubra appellatur, quia nimirum humanitas eius tempore passionis sanguine coloratur. Vnde & eidem à propheta dicitur: Quare rubrum est indumentum tuum? Et quidem aliud est quod in eo uiret, aliud quod rubet: sed tamen hoc totum non duo, sed unus est Christus: quia ex duabus confert naturis, & nulla ratione duas admittat personas. Perfectus enim est deus, perfectus est homo: sed deus & homo, unus perfectus est Christus. Quod itaq; uiret in eo, potentia est: quod uero rubet, misericordia. Vtraq; autem in illo admiranda, utraq; sunt amplectenda: quia & ex eo quod uiret, nos creauit: & ex eo quod rubet, nos redemit. Ex eo inquam quod uiret, ouibus pascua præparauit: ex eo uero quod rubet, ad eadem pascua oues perduxit. Potest autem per horum lapidum species ecclesia designari, quam sibi Christus ita uniuert, ut una persona sint sponsus atq; sponsa, ut unum corpus iure uocentur caput & membra. Sed nec abhorret à uero, si ipsa designetur per habitum sedentis, quæ & per sedem regnantis. Quia enim sanctorum ecclesia, arentia huius mūdi ac peritura bona despiciens, æternæ uiriditatis iam per fidem & spem pascuis inhæret, recte iaspidi comparatur. Cui etiam in Canticis canticorum dicitur: Quæ habitas in hortis, amici auscultant te, fac me audire uocem tuam. In hortis enim sancta ecclesia habitat, quia internæ refectionis delicijs iam per fidem atque spem inhæret. Cui bene dicitur, amici auscultant te, fac me audire uocem tuam. Ac si diceretur: Quæ æternis delicijs iam per fidem & spem affluïs, canticum suauæ prædicationis emitte, ut amici qui audire desiderant q̄ suauia sint quibus intus perfrueris, ex ipso prædicationis cantico experimentum foris accipiant. Quia uero electi uniuscuiusq;

Apoc. 5.

I. Ioh. 5.

Ioh. 10.

Iob. 39.

I. Petri. 1.

Isa. 63.

Cant. 8.

Et iris erat in circuitu sedis, similis uisioni smaragdinae.

[illegible]

GENC. 9.

Iohan. 14.

LUCAS, L.

Et in circuitu sedis sedilia uigintiquatuor, & super thronos uiginti quatuor seniores sedentes, circumamicti uestimentis albis, & in capitis eorum coronæ aureæ.

¶ Cum dominus in euangelio super duodecim thronos prædicatores ueritatis sessu-
ros testetur, dicens: In regeneratione cum sederit filius hominis in sedem aieſtatis ſuæ, *Matt. 19.*

Apo. 7.

Gene. 17.

Matt. 3.

Psalm. 121.

Gal. 3.

Iohan. 16.

Apocal. 6.

Iohan. 15.

sedebitis & uos super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel: quid sibi uult quod Iohannes in circuitu sedis uiginti quatuor thronos, totidemque introducit seniores sedentes: nisi quia propter geminum testamentum, numerus etiam duodecim tribuum duplicatur, quatenus aperte monstraretur, quia ecclesia quae ex gentibus uenit, in duodecim tribubus mystice figuratur. Hinc est quod numerus signatorum centum quadraginta quatuor millium, ex quo omnis constat ecclesia, in duodecim tribubus figuratum concluditur. Quia enim ecclesia Israel uocetur, nulli dubium esse probatur, praesertim cum Abraam ex quo illa gens originem secundum carnem traxit, pater multarum gentium uocetur, sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te ante deum cui credidisti. Hinc Iohannes baptista Iudaeis superbientibus dicit: Ne coeperitis dicere, patrem habemus Abraam. Dico enim uobis, quia potens est de lapidibus istis suscitare filios Abraae. Hac itaque ratione uiginti quatuor throni, ac uiginti quatuor seniores dicuntur, cum tamen duodecim sint: quia & apostoli, qui omnem ecclesiam, siue ex Iudaeis, siue ex gentibus cum domino iudicabunt, duodecim tantum tribus Israel iudicaturi perhibentur. Quantum igitur ad distinctionem utriusque testamenti, ueteris scilicet & noui, uiginti quatuor sunt seniores ac uiginti quatuor throni: quantum uero ad unitatem & concordiam eorundem testamentorum, duodecim sunt seniores ac duodecim throni, id est, omne corpus doctorum cum subiectis plebibus auditorum. Non enim soli apostoli cum domino iudicabunt, sed quotquot uitam apostolorum tenuerunt, praedicationem apostolorum administrauerunt. Sic enim in duodecim thronis cum apostolis sedebunt ceteri praedicatores, sicut in Petro clauis regni caelorum acceperunt. In his etiam duodecim thronis prophetae sedebunt, qui Christum uita & uocibus uenturum praedicauerunt. Sed nec debemus intantum carnaliter sapere, ut aliud aestimemus unam sedem, aliud uiginti quatuor thronos in circuitu sedis: cum constet, ipsos etiam qui in circuitu sedis super uiginti quatuor thronos sedent, in uno throno cum domino sedere: ipsumque dominum, cum quo seniores in uno throno sedent, super uiginti quatuor thronos cum senioribus sedere: necnon & ipsos etiam qui cum domino sedent, sedes eius esse cum quo sedent, sicut scriptum est: Illic sederunt sedes in iudicio, sedes super thronum Dauid. Ac si aperte diceretur: Super quos dominus sedet, iidem ipsi cum domino sedebunt. Sed quia singulariter ac principaliter uniuersam dominus, siue in praelatis, seu in subditis, iudicabit ecclesiam, idcirco seniores & throni, una sedes dicuntur. Quia uero eiusdem sanctae ecclesiae praedicatores, siue ueteris siue noui testamenti, quos Christus cum subiectis plebibus uno praesidet throno, cum eodem subditas plebes examinabunt: consequenter in circuitu sedis super uiginti quatuor thronos, totidem sedent seniores. Hac certe intelligentia solus ad iudicandum dominus uel sedet uel sessurus est, cum tamen ecclesia sedeat uel sessura sit cum illo, iudicans duodecim tribus Israel. uelut si apertius dicatur, Sedet uel sedebit ecclesia iudicans duodecim tribus Israel, sed in Christo atque per Christum, cuius corpus est, sedent certe uel sedebunt membra ad iudicandum: sed in uno & per unum caput, cui subdita sunt atque coniuncta. Quod autem de senioribus subditur, circumamicti uestimentis albis, & in capitibus eorum coronae aureae: non ad solos praedicatores, sed ad omnem pertinet ecclesiam, sicut in specie multis locis genus expressum diximus reperiri. Quae uidelicet uestimentis albis circumamictur, quia Christum in baptismo uestitur, sicut per Apostolum fidelibus eius dicitur: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Alba autem uestimenta dicuntur, subaudi, inuiolata baptismatis sacramenta. Cuius etiam electi coronas aureas in capitibus habent, quia ueraciter de mortis autore triumphant. Sed sicut in mediatore suo habet ecclesia, ut cum illo sedens iudicet: sic in illo atque per illum uictoriam possidet qua uincit, ipso dicente: Gaudete quia ego uici seculum. Hinc est, quod paulo inferius coronas suas ante thronum seniores posuisse dicuntur, id est, uictoriam qua de mundo ac mortis principe triumphant, deo assignasse. Hinc etiam de equi albi sessore, singulariter ac principaliter inferius per Iohannem dicitur: Qui sedebat super eum, habebat arcum: & data est illi corona, & exiit uincens ut uinceret. Hinc idem quoque uictor uictoribus dicit: Sine me nihil potestis facere. Potest autem sub alio intellectu in uiginti quatuor senioribus ecclesia figurari, propter senariam

scilicet perfectionem, quæ per quatuor sancti euangelij libros consummatur. Senarius etenim numerus ideo perfectus habetur, quia in sex diebus cuncta opera sua deus fecisse perhibetur, atque in sexta mundi ætate hominem reformasse narratur. Quia itaque siue ueteris, siue noui testamenti patrum opera, in sex mundi ætatibus tanquam sex diebus perfecta, quatuor sancti euangelij libros adimplet ecclesia, recte in uiginti quatuor senioribus tota describitur. Quater enim seni, uiginti quatuor faciunt. Vel certe, quia prioris testamenti uiginti quatuor libris utitur, quos et autoritate canonica suscepit, in quibus etiam noui testamentum reuelatum agnoscitur, idcirco in uiginti quatuor senioribus ecclesia figuratur. Ideo enim est noui testamenti prædicatio fructuosa, quia ex ueteri roborata, tanquam scilicet ab eisdem trahat numerum ecclesia, quibus in sanctitate perficitur. Sequitur:

Et de throno procedebant fulgura & uoces & tonitrua.

¶ Hic manifestissime claret, qui sit thronus de quo fulgura & uoces & tonitrua procedunt. Omnia certe hæc non nisi ecclesiæ spiritualiter conueniunt. Quid itaque in fulguribus, nisi miraculorum signa accipimus, de quibus Psalmista domino dicit, Illuxerunt fulgura tua orbi terræ? Quid uero in uocibus ac tonitruis, nisi prædicationem ueritatis, sicut per eundem Psalmistam eidem domino dicit, Vox tonitruui tui in rota? Vox enim tonitruui dei in rota, est apostolorum prædicatio mundi circuiens. Vnde & bene illic dicit, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Istis itaque uocibus septem tonitrua inferius tonuisse describunt, sicut per Iohannem dicit, Locuta sunt septem tonitrua uoces suas. Quid enim est, septem tonitrua, uoces suas loqui, nisi septiformem ecclesiam septiformis spiritus prædicamentis per orbem tonare? Et notandum quod autor huius reuelationis, quasi ex obliquo ab una figura ad aliam transiens, de sede dicit procedere fulgura & uoces ac tonitrua, cum hæc non sedi, sed nubibus congruant. Ipsam ergo sedem, nubem uult intelligi, de qua imbres, fulgura & tonitrua procedunt. Super hanc certe nubem, cum in extremis ad iudicandum apparuerit, sessurum dominum Iohannes perhibet, dicens: Vidi, & ecce nubes candida, & super nubem sedentem filium hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. Bene autem iustorum ecclesia per nubem figuratur, quia prædicatores eius & uerbis pluuunt, & comminationibus tonant, & miraculis coruscant. De quibus per euangelistam dicitur: Illi autem profecti, prædicauerunt ubique, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. De his prædicamentis à domino per Habacuc prophetam dicitur: In lumine iacula tua ibunt, in splendore fulgoris armorum tuorum. Iacula itaque in lumine ire, est, uerba eius aperta ueritate sonare. Sed quia sæpe homines uerba uitæ etiam intellecta despiciunt, adiunguntur miracula quibus terreantur, sicut scriptum est: Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. Vnde et idem Habacuc cum dixisset, In lumine iacula tua ibunt: protinus addidit, in splendore fulgoris armorum tuorum. Fulgor quippe armorum, est claritas miraculorum. Armis namque nos tuemur, iaculis aduersarios destruimus. Arma ergo cum iaculis, sunt miracula cum prædicamentis. Sancti enim prædicatores uerbis suis quasi quibusdam iaculis aduersarios feriunt: armis uero, id est, miraculis, seipso defendunt: ut & quantum sint audiendi, sonent per impetum iaculorum: & quantum sint reuerendi, clareant per arma miraculorum. Istis enim tanquam nubibus uerbis pluentibus, comminatione tonantibus, miraculis coruscantibus, tremefactus formidauit & credidit mundus. Sequitur:

Et septem lampades ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus dei, & in conspectu sedis tanquam mare uitreum, simile crystallo.

¶ Vnum horum ipse spiritus septiformis aperuit, alterum nobis quærendum reliquit. Sed dum quid unum horum esset edocuit, facile alterum reperiri posse monstrauit. Sed si seipso non exponeret, in his septem ardentibus faculis nil aliud, quam ipsum intelligere conueniret: quanto magis nunc, cum ipse subiunxit, quæ sunt septem spiritus dei? Bene igitur ardentibus comparatur lampadibus omnipotens spiritus, qui fidei lumen præ-

bet ecclesia, ne in nocte presenti ad patriam tendens, erroris foueam incurrat. Digne faculis ardentibus similatur, quia ad amorem dei & proximi electorum animas accendit, ne in iniquitatis frigore remaneant. De quo uidelicet spiritu incarnata ueritas per euangelium dicit: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut ardeat? Hinc est quod die pentecostes super discipulos in igneis linguis apparuisse describitur. Isto nimirum igne succensi fuerant duo ambulantes in uia, qui post domini locutionem atque abscessum dicebant: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in uia, & aperiret nobis scripturas? Quid autem per mare, nisi baptismum intelligimus figurari? Vnde & Paulus dicit: Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Cur uero mare uitreum dicitur, nisi quia fides per ipsum transeuntium, tropica locutione demonstratur, ab efficiente scilicet illud quod efficitur, scriptura sacra designante? Quae bene uitro similis dicitur, quia & intus simplex credulitate, & foris uerax ostenditur confessione. In uitro enim non aliud uidetur exterius, quam quod gestatur interius. Hinc nanque dicitur: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ac si alij uerbis diceretur: Mare uitreum & intus & foris puritate resplendet. Recte credentium fides per uitrum exprimitur, quia omni uento doctrinae non circumfertur. Ne autem fragilis putaretur haec credentium fides, utpote uitrum, quod clarum quidem est, sed cunctis metallis fragilius, digne crystallo comparatur. Talis siquidem effectus crystallo dicitur, ut glacies hyemali pressa continuo frigore, post plurimorum annorum eurricula, in fortitudinem petrae obdureat. Sic, sic electorum fides inter pressuras ac tribulationes, per incrementa temporum ad effectus sui firmitatem perducitur. Vbi autem lampades ardentes, ubi mare uitreum crystallo simile cernitur, ubi inuenitur, nisi ante sedem uel in conspectu sedis, id est, in iustorum ecclesia? Sic enim dicitur, ante thronum uel in conspectu sedis: sicuti ad Moysen dominus loquitur, dicens: Est locus penes me, uel sicut idem Moyses in Deuteronomio sapissime dicit: In loco quem elegerit dominus deus tuus, ut inhabitet nomen eius ibi. Quibus omnibus singularem ecclesiae declarari nouimus unitatem. Neque enim alius deo inuenitur locus in terra, quam unica eius ecclesia, in qua & septiformis spiritus gratia, & trinitatis baptisma dari uel accipi potest ad salutem, cum utraque foris generent danti uel accipienti perniciem: non quia malum est quoddam uel accipitur, sed quia male extra ecclesiam utitur, a quo datur uel accipitur. Redeant ergo haeretici ad unitatem matris ecclesiae, ibique spiritum sanctum accipiant, ubi more lampadarum luceat & ardeat. Audiant quid per beatum Iob dicitur: Auro locus est in quo conflatur, id est, in conspectu sedis, ubi idem septiformis spiritus in similitudinem facularum ardet, ibi certe conflatur uita electorum, ibi purgatur a sordibus uitiorum. Audiant quid Apostolus dicat: Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem non habuero, nihil mihi prodest. Ac si diceret: Nisi in conspectu sedis ubi locus est conflationis, flamma spiritus sancti succensus fuero, ardere possum, sed purgari non possum. Huc ergo ueniant haeretici, ubi ueraciter lampadarum fulgore illuminentur, ubi salubriter lampadarum ardore succendantur: & non ibi remaneant, ubi per fluidum transire nitentes, dimergi facile possunt. Hoc est certe totum quod monemur, ut tanquam columba ad arcam redeant, ne tanquam corui inundatione diluuii pereant. Sequitur: Et in medio sedis & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro.

Nulli dubium, quin per haec quatuor animalia, sancti quatuor figurentur euangelistae. Cum autem horum omnium unum sit euangelium, domino dicente: Ite, praedicate euangelium omni creaturae: propter quatuor tamen paradisi flumina, quibus orbis irrigandus traditur uniuersus, quatuor principaliter demonstrantur. Et notandum quod & in medio sedis, & in circuitu sedis, animalia esse dicantur. Si enim in medio sedis, quomodo in circuitu sedis? Aut rursum, si in circuitu sedis, quomodo in medio sedis esse prohibentur? Et certe in medio sedis dominum, & in circuitu sedis uiginti quatuor sedisse, iam dictum fuerat. Quapropter sciendum nobis est, quia & in domino animalia, & in animalibus dominus: & rursum in senioribus animalia, & in animalibus seniores inueniuntur. Quamobrem cum & animalia quae in medio sedis cum domino sunt, in senioribus

inueniuntur qui in circuitu sedis sunt: nimirum & seniores cum animalibus in medio sedis cum dño sunt, & animalia cum domino in circuitu sedis cum senioribus sunt. Et hoc totum, unus sedens atq; una sedes sunt. Sed nec mirum. Neque enim possunt ab inuicem separari, q̃a & nos cum euangelistaz narratione redemptoris nostri dicta & acta cognoscimus, procul dubio & dominus euangelistis, & nos domino atque euangelistis unimur. Ergo & dominus & seniores atque animalia unum sumus, unius sedentis una sedes. Cum enim nos uellet autor huius reuelationis, aliud sedentem, aliud seniores, aliud quatuor animalia, uocabulorum diuersitate cognoscere: unius tamen sedis nomine, uno cuncta uidetur loco miscere, quatenus diuersis membris unum corpus, atque in diuersis speciebus unum ostenderet genus. Sciendum uero est, quia ut sæpe meminimus, sic plerumque ex diuersis membris unum corpus depingitur, ut tamen nonnunquam in quolibet membrorum totum corpus exprimitur. Sic sæpe ex diuersis uocabulorū speciebus genus formatur, ut tamen in unaqualibet uocabulorum specie genus ostendatur. Quod facilius mente peruideri, quàm lingua potest eloqui. Et ut hæc quæ dicimus, manifestius utique pandamus, ecce per sedentem in throno, per uiginti quatuor seniores sedentes, specialiter omne corpus præpositorum: per quatuor animalia, specialiter quatuor euangelistæ designant. Sed tamē & in domini specie generaliter ecclesia, & in uiginti quatuor seniorum specie generaliter ecclesia, & in quatuor animalium specie plurimis in locis generaliter exprimitur ecclesia. Non solum autem in hac Apocalypsi, uerū etiam in alijs diuinis uoluminibus frequenter ex multis membris unum corpus, quod est redemptoris ecclesia: frequenter uero in uno quolibet membrorum, ipsum generale corpus totum designatur. Ex multis enim membris unum mediatoris corpus depingitur, sicut per Paulum dicitur: Corpus non est unum membrum, sed multa. Atque post paululum: Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Quæ uero essent corporis membra, subsecutus exposuit, dicens: Quosdam autem posuit deus in ecclesia, primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde uirtutes, exinde gratiam curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetae? nunquid omnes doctores? nunquid omnes uirtutes? nunquid omnes habent gratiam curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? Ecce quàm in uarijs atque diuersis membrorum officijs, unum corpus per Apostolum compingitur. In uno autem quolibet membrorum totum corpus ostenditur, cum sancta ecclesia in Petro apostolo super fluctus maris ambulare iubetur. Et non solum in illo, uerum etiam in singulis atque egregijs patribus ueteris ac noui testamēti: nec tantum in uiris, sed etiam in fœminis tota sæpe figuratur. Bene autem de animalibus subditur, quia plena sunt oculis ante & retro. Et quid in animalium oculis designatur, nisi diuinarum scripturarum sacramēta, quibus sanctorum ecclesia ad fidem illuminatur? Plena itaque sunt oculis animalia: quia quot sunt sanctarum scripturarum eloquia, tot nimirum sunt electorū spiritualia lumina. Hæc autem orationis particula qua dicitur, ante; in scriptura sacra aliquando pro futuro tempore, aliquando ponitur pro præterito. Pro futuro namq; tpe ante, ponitur: sicut per Paulum dicitur, Vñ quod retro oblitus, ad ea uero quæ in ante sunt, extentus. Pro præterito uero ipsa pars orationis ponitur, sicut dñs in euangelio testatur: Amen amē dico uobis, quia ante Abraham ego sum. Vbi prudens lector animaduertere debet, non ad deum, cui nec præteritum nec futurum tempus congruit, sed ad Abraham pertinere, qui ante & post habere potuit. Hoc autem in loco, ante pro præterito tempore ponitur. Ante itaque & retro animalia plena sunt oculis, quia perfecte ueteris ac noui testamēti uniuersa continent sacramenta, quæ scilicet trium temporum principaliter causas enarrant, id est, præteriti, præsentis & futuri. & alia quidem prædicta, alia autem iam impleta, alia uero adhuc implenda pronunciant. Fides enim quæ gemino testamento continetur, omnium temporis causas cōplectit. Cū igit quod ante in ueteri tñ testamento cōgruebat, quod nouo succedere reuelatū claruit, quod uel his docētibz speratur uenturæ electi cognoscūt, qđ aliud q̃ fidei oculis toto corpore animalia fulgent? Præterito namq; tpi tāquam anteriori, pmissa dispensatio nři redēptoris principaliter ascribi uidet: præsentī uero, ipsi dī

1. Cor. 12.

ibidem.

Matthæi. 14.

Philip. 3.

Iohan. 8.

penfationis adimpletio: futuro aut, electorum à malis segregatio, qua iustos in gloriam, impios uero in pœnam futuros nouimus deputatos. Istis deniq; oculis utriusq; etiam testamenti concordiam intelligimus designari, & inter se plena fidei ueritate concinere, ut scilicet hoc luceat in ueteri testamento, quod fulget in nouo. uerbi gratia, cum in ueteri testamento agno mystice occiso, quinquaginta diebus exactis datur lex ad timorem, scripta digito dei in tabulis lapideis: nunc quando pascha nostrum immolatus est Christus, idem iuxta Iohannem agnus dei qui tollit peccatum mundi, peractis quinquaginta diebus, spiritum sanctum discipulis misit de cœlis promissum, quem ipse agni autoritate, digitum dei certissime retinemus: per quem uetusta lapidei remota cordis duritia, charitas datur, qua timor foras protinus pelleretur. Vt uero lex quæ ante infirmis difficilis erat, facile impleretur, charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quo uidelicet operante, deus gratis colitur, non iam timore pœnæ, sed delectatione iustitiæ. Sic se omnino animalium oculi mutuo respiciunt, singulis congruentibus sacramentis, de quibus hoc unum protulisse satis sit. Vel certe animalia ante & retro oculos habent, quia omnes electi redemptorem suum & iudicatum in primo humilitatis suæ aduentu, & iudicatum in secundo celsitudinis suæ semper attendunt. Hæc iuxta fidem de animalium oculis dicta, sufficiant. Nunc qualiter se ante & retro in actionibus operibus eadem animalia circumspectant, attendamus. Cum igitur quilibet electi euangelistarum uerbis edocti, & præcedentia peccata recolentes desent, & quæ subsequi possunt solícite præcauent, ante & retro animalia oculos habent. Istis siquidem oculis anteriora sua Paulus considerabat, cum eiulans diceret: Non sum dignus uocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Istis posteriora sua circumspectabat, cum de seipso præhiberet, dicens: Castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Potest autem quod animalia ante & retro oculos habere dicuntur, & aliter intelligi. Quia enim sancti uiri omne quod agunt, præuenire per studium considerationis non desinunt, ne scilicet praua qualibet faciant, ne malum sub uelamine boni se palliet, ne bonum mali se contagione fœdet, animalia ante se oculos habent. Quia uero quæ bene de his gesserint, ab hominibus transitoria laudis gloriam non appetunt, retro animalia oculos habent. Sed & cum sanctorum patrum tam in ueteri quàm in nouo testamento uirtutum opera considerantes, in melioris uitæ studium commutamus, nimirum ante & retro oculos habemus. Vel certe ante & retro oculos habent, quia electi & præsentia, quæ carnales uoluptatibus demulcent, uel spirituales amaritudinibus pungunt, sine ullo statu transire attendunt: & futura, quæ uel malos tormenta afficiunt, uel bonos gaudijs oblectant, sine transitu permanere considerant. Cauta enim circumspectio ne utraq; dum uident, nec læta quæ transeunt appetere, nec tristia fugere student: dum modo & læta quæ manent inuenire, & tristia possent euadere. Sequitur:

Et animal primum simile leoni, & secundum animal simile uitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilæ uolantis.

¶ Istæ animalium quatuor species, & ad quatuor euangelistas pertinent, & ad dominum Iesum Christum, quem ipse euangelistæ prædicant: & ad cuncta eius membra, quæ per quatuor euangelistarum fidem capiti suo inhaerent: quia sicut præmisimus, in domino animalia, & in animalibus dominus: & rursum in senioribus dominus & animalia, & in domino atq; animalibus seniores inueniuntur. Sed mirandum ualde est, cur Iohannes animal primum simile leoni dixerit, cum Iezechiël propheta non leonis speciem, sed hominis, primo animali inesse perhibuit. Sic enim ipsorum animalium ordinem describit: Similitudo uultus eorum, facies hominis & facies leonis, à dextris ipsorum quatuor. Facies bouis à sinistris ipsorum quatuor, & facies aquilæ desuper ipsorum quatuor. Quid itaq; est, quod Iohannes animal primum leonem, propheta uero hominem ponit? In qua nimirum sententia, magna nobis oritur quaestio, sed quæ possit adiuuante domino absolui. Primum itaq; sciendum nobis est, quia mystica nobis scripturarum eloquia non semper seruant ordinem historicum. Quod si facerent, non iam mystica, sed tantum historice

Exo. 12. & 19.

1. Corin. 5.

Iohan. 1.

Actuum. 2.

Roma. 5.

1. Cor. 15.

1. Cor. 9.

Ieze. 1.

ea essent. Denique si ad conscriptionem euangeliorum recurrimus, lezechiel quidem propheta animalia describens, ordinem seruauit: qui Matthæo humanam faciem inesse designans, primum de humanitate Christi exorsum fuisse; Marco autem leonis formam tribuens, secundum à clamore in deserto cœpisse; Lucæ uero uituli speciem assignans, tertium à sacerdotio inchoasse; Iohanni quoque aquilæ similitudinem aptans, quartum à diuinitate uerbi initium sumpsisse monstrauit. Sed si ad dispensationem redemptoris nostri quam eadem animalia peractam declarant, nec ipse ordinem tenuit, qui secundo loco leonem posuit: cum idem redemptor noster, natus ut homo, prius fuerit ut uitulus immolatus, quam ut leo à mortuis suscitatus. Videamus itaque, quam ob causam euangelistarum ordo præposteretur. Idem certe lezechiel propheta, de ostensis sibi animalibus dicit: Quatuor facies uni, & quatuor pennæ uni. Vbi scilicet cum dicit, quatuor facies uni, patenter innuit, quia unumquodlibet animalium, & suam & trium possididet formam: unde & in uno tria, atque in tribus unum inuenitur. Ergo si in uno animali tria inueniuntur, quodlibet horum primum est, nec alteri cuiuslibet posterius. Quæ cum ita sint, lectorem meum admoneo, ut cum in uno animali tria, atque in tribus unum uideat: ac per hoc quodlibet eorum primum intelligat, me quoque in hoc loco, si alium ordinem, prout expositionis necessitas cogit, fuero secutus, temere non reprehendat. Sic me Iohannis ordinem non impugnare cognoscat, sicuti nec propheta nec Iohannes in diuersa ordinum narratione sibi impugnant. Quod si forte adhuc quæris, cur Iohannes primum animal leonem ponere uoluit, & nec de præmissis sibi satisfieri credidit: attendat unde in Christum maxime credidit mundus, & tunc cognoscet quare leonem primum posuerit Iohannes. Non enim idcirco in eum crediderunt populi, quia uel natus ut homo, uel occisus ut uitulus, sed quia post mortem surrexit ut leo. Si itaque solummodo natus & passus, non autem resuscitatus prædicaretur, quis in hominem natum & mortuum credere cogeretur? Quia ergo per id quod à mortuis resurrexit, mundum in se compulit credere, recte Iohannes animal primum leonem dixit. Primus itaque est in ordine, homo & uitulus: sed primus in uirtute, leo. Huic sensui Paulus concinit, dicens: Etsi noueramus Christum secundum carnem, sed iam nunc non nouimus. Ac si alius uerbis diceret: Non iam in animalibus hominem moriturum, sed leonem post mortem attendimus in æternum uicturum. Sed nos ordinem uirtutis secundum Iohannem indagantes, ordinem narrationis secundum prophetam in euangelistis sequimur. In redemptoris uero dispensatione, & ipsius prophetæ ordinem mutamus: quia ut dictum est, idem redemptor natus ut homo, non prius ut leo resurrexit, quam ut uitulus moreretur. Ut ergo primum de sanctis euangelistis, qui mediatoris nostri dispensationem solerter prædicant, loquamur: quia ab humana generatione cœpit, iure per hominem Matthæus: quia à clamore in deserto, recte per leonem Marcus: quia à sacrificio exorsus, bene per uitulum Lucas: quia uero à diuinitate uerbi cœpit, digne per aquilam significatur Iohannes. Ut autem in ipsius domini nostri Iesu Christi præacta dispensatione, quam euangelistæ prædicant & annunciant, animalium formas ostendamus: ipse nimirum unigenitus dei filius, ueraciter factus est homo: ipse in sacrificio nostræ redemptionis dignatus est mori ut uitulus: ipse per uirtutem suæ fortitudinis resurrexit ut leo, ipse etiam post resurrectionem suam ascendens ad cælos, in superioribus est eleuatus ut aquila. Et quia omnes electi, redemptoris sui membra sunt, in ipsis etiam quadam ratione horum animalium formæ inueniuntur. Omnis itaque electus, & homo & uitulus & leo simul & aquila est. Qui enim exuta terreni hominis uetusta conuersatione, in nouæ uitæ cælestisque natiuitatis imaginem transformatur, ad nouum hominem perueniens, nouus homo est. Vnde scriptum est: Si qua in Christo noua creatura, uetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Et unde rursum fidelibus per Apostolum dicitur: Expoliantes uos ueterem hominem, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitione dei. Cui recte humana facies ascribitur: non autem illa quæ Moyfi uelamine tegitur, sed illa quæ in apostolis reuelata gloriâ domini speculatur. Et quia is qui capiti suo per fidem inheret, ea quæ desunt passionum eius, in carne sua adimplet, recte species uituli eidem aptatur. Hinc enim Apostolus dicit: Mortui estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Hinc rursum admonet, dicens: Obsecro uos per misericordiam dei,

lezech.

2. Cor. 5.

2. Cor. 5.

Col. 3.

Col. 3.

Roma. 12.

Gal. 5.
Gal. 2.
Col. 1.

ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentē, sanctam, deo placentē. Hinc alibi ait: Qui sunt Christi, carnē suā crucifixerunt cū uitijs & concupiscentijs. Atq; idē de seipso: Christo confixus sum cruci. Et rursum: Cōpleo ea quæ desunt passionū Christi in carne mea. Quia uero passionū particeps effectus, iam p̄ fidē atq; spem à mortuis resurrexit, resurgēs cælos ascēdit: bene similitudo leonis & aqlæ, fidei eius atq; spei cōuenit. Si em̄ passione illi cōmorit̄, qd̄ miæ si fide atq; spe cum illo suscitāt, cū illo in dextera patris collocat̄. Hac certe confidentia p̄dicator gentiū clamat & dicit: Conresuscitauit & consedere nos fecit in cælestibus. Hinc fideles exhortatur, dicens: Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera dei sedens. Possunt autem horum animalium species, sub alio intellectu fidelibus congruere. Homo enim rationale est animal. Vitulus autem in sacrificio mactari solet. Leo uero fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum. Aquila ad superiora euolat, & irreuerberatis oculis radios intēdit. Omnis ergo qui in ratione perfectus est, homo est. Et quoniam semetipsum ab huius mundi uoluptatibus mortificat, uitulus est. Quia uero ipsa sua sponte contra aduersa omnia fortitudinem securitatis habet, (unde scriptum est, iustus autem quasi leo confidens, absq; terrore erit) leo est. Qui autem sublimiter contemplatur ea quæ cælestia atq; æterna sunt, aquila est. Igitur quoniam iustus quisq; per rationem homo, per sacrificium mortificationis uitulus, per fortitudinem securitatis leo, per contemplationem uero efficitur agla, recte sub hac intelligentia unusquisq; perfectus per hæc quatuor animalia significari potest. Sequitur:

Ephē. 2.
Col. 3.

Pro. 30.

Pro. 13.

Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas.

Apocal. 12.

¶ Quid in alis quatuor animalium accipimus, nisi duorum testamentorum eloquia, quæ paulo ante per oculos eorundem animalium fuerant designata? Quibus uidelicet sancta ecclesia & uidet sublimia, & ad ea quæ uiderit, mentis uolatu conscendit. Cum autem unum sint animalia ex quibus constat ecclesia, ac duo testamenta, duæ sint eiusdem ecclesiæ spirituales alæ, quas longe inferius in hac quoq; reuelatione datas fuisse mulieri, id est, eidem ecclesiæ, Iohannes commemorat, dicens: Data sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum locum suum: propter geminatum tamen duodenarium numerū, qui in tribubus Israel atq; in apostolis inuenitur, ipsæ duæ alæ duodecies multiplicantur, & uiginti quatuor alas de se reddunt: tanquā scilicet duodecim pennata animalia, in uiginti quatuor senioribus bipartita, ex quibus tota constat ecclesia. Nam quater senæ in animalibus alæ, uiginti quatuor sunt. Sicut autem propter geminatum duodenarium sacramq; numerum, duo testamenta tanquam duæ alæ duodecies multiplicantur, & uiginti quatuor de se reddunt: sic propter notitiam trinitatis, quam toti orbi diffundit, ter multiplicantur, & sex in solidum apparent. Qui uidelicet testamentorum numerus, propter trinitatis notitiam ter multiplicatus, dum illi numero iūgitur, qui quatuor cardines cæli comprehendit, id est, quaternario, ad duodenarium certa ratione consurgere probatur. Dum enim trinitatis notitia duorum testamentorum prædicatione quatuor notissimas mundi partes comprehendit, tres utiq; & quatuor iuncta, septem faciunt. Siue autem tria per quatuor, siue quatuor per tria dicamus, ad duodenarium perueuimus. Hinc est, quod sancti apostoli, qui tria summa per quatuor mūdi infima prædicare missi sunt, duodecim sunt electi. Istis proculdubio duabus utrorunq; testamentorum alis, siue duodecies, siue ter multiplicatis, totus in electis ad superna tollitur mundus. Vnde & in alia translatione animalium alæ per circuitum esse describuntur, totum uidelicet orbem in electis ambientes atque eleuantes. Hinc enim scriptum est: Vox tonitruui tui in rota, illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Et rursum: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Hinc Iezechiel cum hæc anima sua ostensa sibi fuisse diceret, ait: Cumq; aspicerem animalia, apparuit rota una iuxta animalia super terram, habens quatuor facies. & una similitudo ipsarum quatuor. Quam etiam sibi ostensam designat, ut quasi sit rota in rota. Quid enim est rota in rota, nisi nouū testamentum in ueteri reuelatum? Quæ uidelicet rota quatuor facies habet, quia uidelicet quatuor cardines mundi, duorum testamentorum notitia respicit. Vna autem simi-

Psal. 76.
Psal. 18.

Ieze. 1.

litudo est ipsarum quatuor, quia nimirum non alia testamentorum cognitio ad unam mundi partem, quā simul ad quatuor partes peruenit. Possunt autem animalium sex alae in singulis, & aliter intelligi. Prima siquidem in animalibus ala, est lex naturalis: de qua tractans Apostolus, dicit: Cum gentes quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt faciunt, huiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Secunda autem ala, lex data per Moysen. Tertia uero, eminentior legis sermo prophetarum. Quarta quoque, excellentissima incarnati uerbi mandata. Quinta etiam, apostolorum epistolae. Ad extremum autem sexta, siue regulae principalium synodorum, siue doctrina catholicorum in ecclesia tractatorum. Quibus uidelicet omnibus, certum est electos tanquam pennata animalia, ad caelestia sustolli. Vel certe singula animalia senas habent alas, quia tantum ea quae in sex mundi aetatibus peracta sunt uel aguntur, electi mentis uolatu comprehendunt. Hinc est quod in Isaia propheta duo cherubim caput & pedes dei alis uelare referuntur. Caput enim dei & pedes alis uelare, est, aeternitatem eius quae & ante tempora sine initio mansit, & in aeternum post finem temporum sine fine permanet, à quolibet angelorum uel hominum inuestigari non posse. Sequitur:

Et in circuitu & intus plena sunt oculis.

¶ Supra iam dixerat, eadem quatuor animalia plena fuisse oculis ante se & retro: nunc autem ne aliqua in eis pars à luce uacaret, subinfert: [Et in circuitu & intus plena sunt oculis.] In circuitu uidelicet, quia ubicunque per orbem fructificans dilatatur ecclesia, praedicationis lumen ostendit credentibus. Intus uero, quia hoc ipsum doctrinae lumen quod exterius lucet fidelibus, quibusdam infidelibus claudit interius. Vnde & Paulus dicit: Quod si opertum est euangelium nostrum, in his qui pereunt, est ad opertum. Vel certe in circuitu & intus plena sunt oculis, quia sancti praedicatores & paruulorum mentibus tanquam foris per solam historiam, & perfectorum quasi intus per allegoriam iter fidei & sanctitatis ostendunt. Quasi enim exterius per circuitum animal oculos habebat, cum Paulus Corinthiis diceret: Tanquam paruulis in Christo, lac uobis potum dedi, non escam: nōdum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales. Quasi intus oculos habebat, cum idem alibi diceret: Sapientiam loquimur inter perfectos. Et rursum Perfectorum est solidus cibus. Nam & omnes electi quia sanctarum scripturarum luce perfusi, & exteriora sua indefinenter conspiciunt, ut bona de se exempla fratribus praebeant, & interiora sua uigilanter attendunt, ut sese irreprehensibiles interni iudicis obtutibus ostendant, & in circuitu & intus plena sunt oculis. Quod utrunque & si diuerso ordine, pari tamen sensu Psalmista complectitur, cum de sancta ecclesia loquitur, dicens: Omnis gloria eius filiae regum ab intus, in fimbrijs aureis, circumamicta uarietate. Omnis enim ecclesiae gloria ab intus est, in intentione uidelicet cordis, ubi deus uidetur: ubi & ipsa quantulacunque luce superni muneris perfusa, deum uidet, cum in electis suis corda mundare studet: quia beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Ibi seipsam sub conspectu diuinitatis examinat, & qualis cuiusue sit meriti, solerter attendit. Hinc etiam Apostolus ait: Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. In fimbrijs autem aureis, circumamicta uarietate, à foris ostenditur: quia nimirum exteriora sua etiam irreprehensibilia custodire probatur, quatenus per utranque sententiam & alijs pulchra sit foris, & intus sibi: & alios erudiens per exteriora operum exempla, & se prouehens per internam gloriam. Dicatur ergo de sanctis animalibus: Et in circuitu & intus plena sunt oculis. Ac si diceretur: Sanctorum ecclesia & alijs per exteriora uirtutum opera foris, & sibi per cordis intentionem intus lucet. Sequitur:

Et requiem non habebant, die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus omnipotens, qui est, & qui erat, & qui uenturus est.

¶ Sic dicitur hoc loco, requiem non habent, tanquam diceretur, à clamore nō cessant. Quid autem per diem, nisi prosperitas: quid uero per noctē, nisi huius seculi aduersitas

debet intelligi? Liquido etiam claret, generale corpus ecclesie in quatuor animalium specie hoc loco demonstrari. Non enim soli euangelistae, sed omnis electorum ecclesia, circunquaque per orbem diffusa, in singulis membris professionibusque diuersis, urbibus, regionibus, prouincijs, linguis & gentibus varijs, ore & opere, in prosperis & aduersis, hac continuata professione deum collaudat, qua dicitur: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus omnipotens. Vnde nec immerito animalia in clamando requiem non habent, quia uidelicet beatæ uitæ confessione, per amplius & perfectius à caelestis patriæ angelicis spiritibus sanctorumque animabus iam corporibus exutis, superna Ierusalem consummatur, ad cuius se instar informari peregrina latatur ecclesia. In eo autem quod animalia ter dicunt, sanctus, tres proculdubio personas designant. In eo uero quod subiungunt, dominus deus omnipotens, unius naturæ eiusdemque substantiæ unum deum uel dominum in his tribus ostendunt. Sed cum solus filius ad extremum iudicium uenturus secundum carnem prædicetur, quid sibi uult, quod quatuor animalia trinitatē, quæ unus & uerus est deus, uenturam esse denūciant? Et quid est hoc quod præmittitur, qui est & qui erat? Quanquam Paulus de solo filio dicat, Non fuit in illo, est & non: sed est, in illo fuit: & de quo Iohannes prosequitur, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, hoc erat in principio apud deum: congruentius tamen propter consonantiam loci, quo animalia trinam personarum laudem acclamant, de tota simul trinitate intelligitur. Vnus enim & uerus deus, pater & filius & spiritus sanctus, quia solus mutabilia condens, immutabilis perseuerat, solus semper esse habet. Idem quippe solus est, qui est; nec in eo aliud est, quam est. Vnde & Moyse locutus est: Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad uos. Cui etiam per Psalmistam dicitur: Tu autem idem ipse es. Erat autem, subaudis, non quo in eum præteritum uel futurum tempus cadat, sed quo ante tempora esse doceatur, cui tempora non succedunt. Sed quod subiungitur, qui uenturus est, quo modo trinitati deputandum est, cum solus (ut dictum est) filius in humanitate ad iudicium uenturus sit? Vbi sciendum nobis est, quia inuisibilis trinitatis natura, per assumptam filij humanitatem iustos & peccatores examinabit. Veniet, autem dictum est, non de loco ad locum transiendo, sed per susceptam filij hominis formam, quæ de caelo ad inferiora descendit, manifestam potentiam ostendendo. Potest autem per hanc sententiam qua tota trinitas uentura prædicatur, præsens diuinitatis aduentus, quo sancti eius quotidie illustrantur, intelligi: de quo scilicet incarnata ueritas loquitur, dicens: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vbi etiam consequenter spiritum sanctum intelligi uoluit, de quo alibi ad discipulos ait: Rogabo patrem meum, & alium paraclitum dabit nobis, ut maneat uobiscum in æternum, spiritum ueritatis, quem mundus non potest accipere: quia non uidet eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit. Sequitur:

Et cum darent illa animalia gloriam & honorē & benedictionem sedenti super thronum, uiuenti in secula seculorum, procidebant uiginti quatuor seniores, & adorabant uiuentē in secula seculorū.

¶ Secundum præmissam intelligentiæ formam, hoc loco ex diuersis membris unum corpus ædificari uidetur, atque in animalibus non iam ut supra genus, sed species declarat, id est, non omnis ecclesia, sed sancti euangelistae per hanc figurantur. In uiginti uero & quatuor senioribus, uniuersalis ecclesia cum præpositis ac subiectis plebibus designatur. Dant itaque animalia gloriā & honorem & benedictionem sedenti super thronum, uiuenti in secula seculorum, cum sancti euangelistae munera diuinitatis sanctis collata, ad illū referri docent, à quo eadem perceperunt. Gloria enim & honor omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Et tamen non ab ipsis gloria & honor, sed ab illo qui humanam in Christo naturam per passionem mortis gloria & honore coronauit, per quam etiam multos filios in gloriam adduxit. Vnde Iacobus dicit: Omne datum optimum, & omne donū perfectum, desursum est, descendens à patre luminum. Nam & in hoc uocati sumus, ut benedictionem possideamus: & tamen non à nobis benedictio, sed ab illo

2. Corint. 1.
Iohan. 1.

Exo. 3.
Psalm. 101.

Iohan. 14.

Ibidem.

Roman. 2.

Heb. 2.

Iaco. 1.

de quodiciſ: Benedictio domini ſuper uos. Atq; iterum: Etenim benedictionẽ dabit* qui legiſſa
legẽ dedit. Ad illum ergo humani generis munera referenda ſunt, à quo utiq; ut haberi tor
poſſint collata ſunt. Hinc enim Pſalmiſta domino dicit: Non nobis domine, non nobis, Pſalm. 128. 83.
ſed nomini tuo da gloriam. Hinc idem admonet, dicens: Date gloriam laudi eius. Et rurſus Pſalm. 13.
ſunt: Date honorem deo. Rurſumq;: Benedicite gentes deum noſtrum, & obaudite uos Pſal. 65. 67.
cem laudis eius. Illis autem talia dicentibus, quid eſt uiginti ſeniores cadere, niſi omnem Pſalm. 65.
eccleſiam in electis ſuis humilia de ſe ſentire, nihilq; de ſuis uiribus præſumere? Vbi au-
tem cadit, ibi adorat: quia unde ſibi nihil tribuit, inde deum honorat. Si itaque hic caſus
non ſpiritalis, ſed corporis intelligitur: adoratio non mentium, ſed uerborum quarit.
Quo contra ueritas in euangelio ait: Deus ſpiritus eſt, & eos qui adorant eum, in ſpiritu Iohan. 4.
& ueritate oportet adorare. Huic ſenſui Paulus concinit, dicens: Si conueniat uniuerſa 1. Cor. 14.
eccleſia in unum, & omnes prophetent, intret autem quis infidelis uel idiota, conuincit
ab omnibus, diiudicat ab omnibus: occulta quoq; cordis eius manifeſta fiunt. & tunc ca-
dens in faciem, adorabit deum, pronuncians quod uere deus in uobis ſit. Ac ſi diceret: Ibi
per humilem ſatisfactionem adorans cadet, ubi occulta cordis ſui manifeſtari cogno-
ſcet. Sequitur:

Et mittebant coronas ſuas ante thronum, dicentes: Dignus es do-
mine deus noſter, accipere gloriam & honorem & uirtutem, quia
tu creasti omnia, & propter uoluntatem tuam erant, & creata
ſunt.

¶ Diuerſis ſermonibus repetita ſententia uidetur. Hoc enim eſt, coronas ante thronũ
ponere: quod eſt, in faciem cadere & adorare. Quid itaq; per coronas, niſi triumphos ui-
ctoriæ debemus intelligere? Ante thronum enim ſeniores coronas ſuas mittunt, quia ui-
delicet electorum eccleſia, quicquid uirtutis, quicquid fortitudinis habet, illi intra men-
tis ſuæ ſecretum tribuit, à quo ut uincere poſſit, accipit. Ipſa enim designatur per thro-
num, ipſa & per ſeniores ante thronum. Ergo ſeniores ante thronũ coronas ſuas ponere,
eſt, electos pia mentis confeſſione, ante conſcientias ſuas, quibus deus præſidet, de acce-
ptis uirtutibus tumorem ſuperbiæ deponere, & præſidenti ſibi cuncta tribuere. Quod
ut humiliter agat, euangelis tis prædicantibus didicerunt, quoq; unus dominum dixiſſe
fert: Gaudete, quia ego uici ſeculum. Vnde & elationem de acceptis uirtutibus calcantes Iohan. 16.
ſeniores, dicunt: Dignus es domine deus noſter, accipere gloriam & honorem & uirtu-
tem. Ac ſi dicant: Nulli alij principaliter niſi tibi iſta conueniunt, à quo & per quem &
in quo eſt gloria & honor & uirtus ſanctorum. Cuius in euangelio actionis figura præ-
ceſſit, quando beata turba redemptoris ſui uestigia præcedens, ramos palmarum in uia
ſternebant. Quid enim per ramos palmarum in uia ſtratos, niſi hoc quod per ſenio-
rum coronas ante thronum poſitas figuratur, uirtus ſcilicet & dignitas & triumphus ec-
cleſiæ? Et illi quidem dicunt, Benedictus qui uenit in nomine domini, rex Iſrael: iſti autẽ, Iohan. 12.
Dignus es domine deus noſter, accipere gloriam & honorem & uirtutẽ. Vt quid hoc?
Idem ſubiungunt, dicentes: Quia tu creasti omnia, & propter uoluntatem tuam erant,
& creata ſunt. Ac ſi dicant: Idcirco cuncta tibi quæ à tuis geruntur, aſcribenda ſunt: quia
ut eſſe poſſent, quia ut ea quæ tua ſunt agerent, à te acceperunt. Sed miradum ualde eſt,
quod de his quæ creata ſunt, domino dicunt: Propter uoluntatem tuam erant, & creata
ſunt. Si enim creata ſunt, quomodo antequam crearentur, erant? Si uero antequam crea-
rentur erant, quomodo creata ſunt? Vbi ſciendum nobis eſt, quia & erant in prædeſti-
nationis arte, priuſquam formarentur in opere: & creata ſunt, quando in ſuis quæq; na-
turis ſecundum præſcriptos in dei ſapientia terminos, etiam uiſibilia inſtiterunt. Sic qp
pe antequam crearentur erant, ſicut ars in uoluntate facientis. Creata uero ſunt, ſecundũ
quod iam in arte uolentis diſpoſita erant. Huic ſenſui Iohannes quoq; euangelis ta teſtatur,
cum de patris uerbo loquitur, dicens: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum Iohan. 1.
eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo, uita eſt. Ac ſi diceret: Quicquid per uerbum uiſibiliter
factum in tempore apparuit, ante tempora in uoluntate uerbi facientis uita erat: quia tm
in arte ipſius uolentis in quo uita eſt, ut qñq; in tpe fieret, ante tempus manebat. Sequit:

Apocalyp.
caput V.

Et uidi in dextera sedentis in throno librum, scriptum intus & foris.

Psal. 117.

Psal. 117. 62.

Deutero. 32.

Heb. 12.

1. Corin. 2.

2. Cor. 4.

¶ Cuius hoc loco per sedentem in throno, nisi patris persona ostenditur? Quid autē per dexteram sedentis, nisi eiusdem patris filius, per quem facta sunt omnia? De qua scilicet dextera quodam in psalmo propheta dicit: Dextera domini fecit uirtutem, dextera domini exaltauit me. Et rursum: Dextera domini suscepit me. Et de qua, paterna uoce dicitur: Tollam in cælum manum meam, & iurabo per dexteram meam. Liber autem scriptus intus & foris, utrunq; testamentum, uetus scilicet & nouum, continere uidetur. Intus proculdubio nouum, foris autem uetus. Et uetus quidem iuxta literam foris apparebat, sed iuxta mysticum intellectum intus nouum occultabat. Hinc Paulus Hebræos alloquitur, dicens: Non accessistis ad tractabilem ignem & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & uocem uerborum, quam qui audierunt, excusauerunt se ne eis fieret uerbū, non enim portabāt quod dicebatur. Atq; alibi: Nunc autē spiritalibus spiritalia cōparantes, non contemplamur quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Quæ em uidentur, temporalia sunt; quæ autem non uidentur, æterna sunt. Lex enim quæ iuxta literam foris uidebatur, non æterna, sed temporalia promittebat. Euangelium uero quod intus celabatur, non temporalia, sed æterna despondebat. Paulus itaq; quia non carnaliter uel secundum literam, legem Mosaicam intelligebat, quæ foris temporalia tantum promittebat: sed spiritaliter ac iuxta sensum, unde & euangelium intra ipsam latere cernebat, quod non temporalia, sed æterna promittebat: idcirco spiritalibus spiritalia comparans, non contemplabatur quæ uidentur & temporalia promittunt, sed quæ non uidentur & æterna pollicentur. Intus igitur liber scriptus ostenditur: legoria, foris autem historia. Intus, per spiritalem intellectum: foris uero, per sensum literæ simplicem, adhuc infirmantibus congruentem. Intus, quia inuisibilia promittat: foris, quia uisibilia præceptorum suorum rectitudine disponit. Idcirco autem uetus & nouum testamentum unus liber dicitur, quia nec nouū a ueteri, nec rursum uetus a nouo ualet disungi. Nam uetus testamentum, nuncius est & uelamē noui. Nouū uero, adimpletio & reuelatio est ueteris. Recte uero in dextera sedentis in throno, hic liber scriptus intus & foris denūciatur: quia principalis diuinarum scripturarum intentio, ad dispensationem nostri redemptoris, natiuitatis scilicet & passionis ac sepulturæ, resurrectionis quoq; atq; ad cælos ascensionis, certa ratione diriuatur. Vnde nec immerito omnis eiusdem saluatoris dispensatio libri hic nomine frequentatur, quæ in utroq; testamento uel promissa uel per acta declaratur. De illo enim per Apostolum dicitur: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Quia uero ipsa mediatoris nostri dispensatio, antequam per acta reuelaretur, allegoriarum umbris in lege atq; prophetis tegebatur, recte de ostenso libro subiungitur:

Col. 2.

Signatum sigillis septem.

Hab. 3.

Luca. 24.

¶ Qui uidelicet septenarius numerus uniuersitatem sæpe designat. Septem enim sigillis liber signatus esse perhibetur, quia uidelicet dispensatio domini saluatoris, antequam reuelata in plenitudine temporum fuisset, in diuinis uoluminibus omnifaria mysteriorum latentium plenitudine abscondebatur. Hinc Habacuc propheta ait: Deus a Libano ueniet, & sanctus de monte umbroso & condenso. Mons enim Libanus umbrosus & condensus, est altitudo diuinarum scripturarum adoperta figuris allegoriarum. Et dominus noster a monte umbroso & condenso uenit, quia scilicet scripturarum allegoricis sacramentis quando uoluit reuelatus apparuit, in quibus antequam appareret pronuntiatus eiusdem aduentus latebat. Quasi enim de umbrosis & condensis sylvarum opacitatibus exiuit, qui remotis figuris allegoriarum, in ueritate lucis emicuit. Vnde & post peractam redemptionis nostræ dispensationem, idem ad discipulos ait: Oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moyfi & prophetis & psalmis de me. Hæc de septem sigillis propter eiusdem numeri perfectionem, qui uniuersitatem sæpe designat, illis dicta sufficere possunt, quibus assiduitas legendi non tribuitur, aut certe collata, in temporis fastidium conuertitur. Catege quibus nec tempora in legendo, nec mo-

menta penè sufficiunt, non mihi uidetur de his plenius satis fieri. Vnde licet septenarius numerus uniuersitatem, sicut præfatus sum, in hac sententia solite complectatur, nō in-
conuenienter tamen existimo, septem modos tanquam septem sigilla in sacris uolumi-
nibus exercitio spiritali quæri debere. Quibus inuentis, talia per eos iudicia legentibus
dare, ut intra ipsos omnia Christi ecclesiæq; sacramenta uideantur breuiter posse cōpre-
hendi. Quod ut decenter facere possimus, primū eloquiorum modos, quos etiā ipsi mū-
danī autores in suis dictionibus, deo reuelante, animaduertere potuerunt, quasi quædā
spiritalium rerum lineamenta ponimus. Sacris igitur diligenter perscrutatis uolumi-
nibus, septem primum modos uerborū uidemus facile cōprehendi. i. indicatiuum, prun-
ciatiuum, imperatiuum, optatiuum, coniunctiuū, infinitiuum, impersonalem. Indicatiuus
enim modus est in eo quod legimus, Ego sum dñs deus tuus, docēs te utilia, gubernans
te in uia qua ambulas. Alibi quoq; Indicabo tibi homo qd sit bonū, aut quid dñs quærat
à te. Vtiq; diligere iudiciū, & facere misericordiā. Itemq; cū à propheta quæritur, qd
est iste q uenit de Edom, tinctis uestibus de Bosra? indicando proculdubio respōdetur:
Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Pronunciatiuus autem,
Audi me iacob, & Israel quē ego uoco. Ego primus & ego nouissimus, & absq; me non
est deus. Et rursum: Quare dicis iacob, & loqueris israel, abscondita est uia mea à domi-
no, & à deo meo iudiciū meum transiit? Nunquid nescis aut non audisti, deus sempit-
ternus dominus, qui creauit terminos terræ? Non deficiet, & non laborabit, nec est in-
uestigatio sapientiæ eius, qui dat lasso uirtutem. Necnon etiam in eo quod aliās dicitur:
Ecce dies uenient, dicit dominus, & consummabo super domum israel & super domū
iuda testamentū nouum. Imperatiuus uero, Non accipies nomen domini dei tui in uas-
num, & Non habebis deos alienos præter me. Et, Clama, ne cesses, quasi tuba exalta uocē
tuam. Optatiuus quoq; Vtinam attendisses mandata mea, facta fuisset sicut lumen pax
tua, & iustitia tua sicut gurgites maris. Et, Vtinam dirigantur uia mea, ad custodiendas
iustificationes tuas. Et, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam?
Coniunctiuus etiam, Si audieritis uocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis
mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, & uos eritis mihi re-
gnum sacerdotale, & gens sancta. Alibi quoq; Habitabo in illis & inambulabo, & ero il-
lorum deus, & ipsi erunt mihi populus. Vel ibi: Si stetissent in substantia mea, utiq; auer-
tissem eos à pessimis cogitationibus eorum. Infinitiuus porro modus, qui & in ordine
sextus est, ita se habet: Scire & intelligere dominum, & facere iudiciū & iustitiam in
medio terræ. Itemq; Continere à malo, intelligentia est. Impersonalis ad extremū, Quis
adiuuat spiritum domini? cum quo consilium inijt, & instruxit eum semitam iustitiæ, &
uiam prudentiæ ostendit illi? Alibi etiam: Quis est in uobis qui audiat hoc, attendat &
auscultet futura? Et quis est homo qui timeat dominum? legem statuet ei in uia quam
elegit. Vel certe, Scire legem, sensus est optimus. Vel, Quis loquetur potentias domini,
auditas faciet omnes laudes eius? Et his similia, quæ singulis poterunt modis congru-
enter copiosius applicari. Hac itaq; in uerbis facile reperimus, sed iustus nunc ordo de-
poscit, ut in ipsis proprie rebus tanquam septem sigillis, regularis intelligentiæ formas
congruis testimonijs coaptemus: imo ipsa potius testimonia, eisdem regulis seruire pro-
babiliter doceamus. Præmissos enim locutionis modos inuenisse, & si congruum utcu-
que uidetur, ad illud tamen quod quærimus, exiguum iudicatur. Ideo quippe scriptor
huius reuelationis librum signatum septem dicit sigillis, quia secretos in eo altius mo-
dos admonet indagandos, quos ante redemptionis quidem tempus absconditos, ipso
uero redemptionis tempore per Christum atq; in Christo nouimus reuelatos. Inqui-
rentibus itaq; nobis scripturas, primus historiæ actionis textus occurrit: secundus autem
allegoricus gestus, tertius uero uterq; modus agnoscitur, actionis uidelicet & allegoriæ:
quartus quoque de incommutabili diuinæ trinitatis essentia, quando proprie, quando
figuratim sacris insinuetur oraculis: quintus etiam parabolarum, qui tam relatu uerbo-
rum, quam actu conficitur operum. quicq; intantum est mysticus, multiplex atque occul-
tus, ut non solum cuncta quæ iuxta literam in creaturis rerum stare non possunt, in se re-
cipiat, uerum etiam quibusdam in locis mystica narraturus, testimonium de historia assu-

Isaie. 48.

Mich. 6.

Isaie. 63.

Isaie. 48.

Isaie. 40.

Iere. 31.

Hebræ. 8.

Exod. 20.

Isaie. 58.

Isaie. 48.

Psal. 118. 4.

Psal. 54.

Exod. 19.

Leuit. 26.

Iere. 23.

Iere. 9.

Mich. 6.

Iob. 28.

Iere. 40.

Roma. 11.

Ose. 14.

Psal. 24.

Sapient. 6.

Psal. 105.

mens, ipsius literæ gestum immutet; quibusdam etiam, de ipsis peccatis hominum & transgressionibus adulterorum, aut prophetiam annunciet operum futurorum, aut secreta spiritualium sensuum. Sextus porro de gemino saluatoris aduentu, uel ad eos pertinentia, ne aut primus pro secundo, aut secundus intelligatur pro primo. Quæ discretionis regula si Iudæorum cordibus, adueniente domino in carne, refulsisset, nunquam gloriæ dominum crucifixissent. Septimus atque extremus, quo sic diuinis præceptis instrui mur, ut certis quidem locis forma uitæ agendæ, certis uero figura uitæ significandæ regulariter per eum insinuetur. Et hæc certe enumerando facile cucurrimus, sed necesse est ut iam præfatos modos scripturarum testimonijs robaremus. ¶ Primus, idemque historicus, indicat nobis unum deum esse, hoc modo: Audi Israel, dominus deus tuus, deus unus est. Qui uidelicet ea tantum scripturarum eloquia comprehendit, quæ nihil mysticum significant, sed simplici narratione rerum causas euoluunt. ¶ Secundus allegoricus gestus occurrit, ut est illud, quod Abraam seruum suum tam nouo & insolito obtinet iuramento, dicens: Mitte manum tuam sub femore meo, & iura mihi per deum cæli. Qui proculdubio cum aliquid gestum narret, idcirco tamen gestus ille allegoricus reputatur, quia non usu omnium generaliter frequentatur, nisi Abraam, Isaac & Iacob, prophetis spiritaliter patriarchis, de quorum femore Christus speraretur corporaliter nasciturus. In illo enim Abræ femore, redemptoris nostri intelligitur incarnatio. In qua uidelicet recte per deum cæli iurare mandatur, quia nimirum is qui de stirpe patriarcharum secundum carnem temporaliter natus apparuit, in substantia patris deus ante tempora mansit. Intra hunc modum illud etiam concluditur, quod in omnibus finibus Israel, puella regi Dauid quaeritur, & inuenitur tam feruens, ut argenti membra senis congruo fouens calore mulceret; tam casta, ut calefactum, ad libellinam non prouocaret. uel illud, quod populus in eremo ignitis serpentibus flagellatus, a nei conspectu serpentis à serpentum morfu typice sanabatur, & si qua sunt similia, quæ si ad literam discussa tractentur, ludicra pro tempore putabuntur. Si uero illis quibus iussa sunt deputanda mysterijs applicentur, magnarum nobis rerum insinuant sacramenta. In illa namque uirgine sapientia figuratur, quæ etiam in senibus cōsenescit: sed frigescētibz membris, dilectores suos intemerato amplexu constringit, igneque diuini amoris succendit. In serpente autem æneo, passio mediatoris nostri exprimitur: qui ut nos à morte ueniens liberaret, mortem quoque uoluit deuote suscipere, ut scilicet serpentis morfu (id est, diaboli) sua morte frustrato atque destructo, beatæ immortalitatis remedia fidelibus condonaret. Quod in sapientia quoque sic probatur expressum, ubi cum autor eiusdem historia diceret, moribus colubrorum peruersorum exterminabantur, sed non diu permanfit ira: continuo subiecit, Qui enim conuertebatur, non per hoc quod uidebat sanabatur, sed per te omnium sanatorem. Quod utique filio dei euidenter assignans, adhuc inculcando subiunxit: Etenim neque herba neque malagma sanabat eos, sed tuus domine sermo qui omnia curat. Quod quidem sermo patris in euangelio exposuit, dicens: Sicut Moyses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. ¶ Tertius modus, uterque est, historicus scilicet atque allegoricus: qui quadam lucis indagine admonet nos, ut secundum Apostolum duos filios Abræ, unum de ancilla & unum de libera, duo testamenta mystice cognoscamus. De quibus idem Apostolus tractans, ait: Scriptum est, quoniam Abrā duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta. In quibus uidelicet & Iudaicam plebem tamquam Ismael, figuratim seruire docet: & à seruitute legis absolutos, cælestis Ierusalem populū, tanquam Isaac liberos denūciat. Vnde & subtili inuestigatione id ipsum explicat, dicens: Hæc enim sunt duo testamēta. Vnus quidem à monte Sina, in seruitutem generans, quæ est Agar. Sina enim mōs est in Arabia, qui coniunctus est ei quæ nūc est Ierusalē, & seruit cū filiis suis. Hæc de Ismael ancillæ filio. Quid autem de Isaac filio liberæ? Nos autem fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. Atque post pauca: itaque fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ, Qua libertate Christus nos

liberauit. Ecce etenim in duobus patriarchæ filiis, & ueritas historiæ manet, & prophetia futurorum certissime claret. Intra hunc modum & illud concluditur, quod Isaac in holocaustum paternæ deuotione dispositus, ligna sibi comportans, Christi passionem figuraliter designauit: quem pater pro nobis omnibus tradens, propriam baiulare passus est crucem. Necnon & illud, quod ex primi hominis latere costa detracta, atq; in mulierem ædificata, actione simul ipsius operis, & prophetia eiusdem hominis, typicum Christi ecclesiæq; figurauit sacramentum. De illo namq; Adam sopore consurgens, dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Adam quippe dormiente, costa ex latere detrahitur: detracta, in mulierem ædificatur: quia uidelicet redemptori nostro in cruce morienti, lancea latus percutitur: percussum, uim sacramentorum emanat, per quam sancta ecclesia spiritalis uiri sui uxor aptatur. Os ex ossibus, & caro de carne, subaudis, fortes atque infirmi. Quam ob causam ipsa electorū ecclesia figuratim mulier simul & uirago appellatur. Mulier enim infirmitatem, uirago fortitudinem ostendit. Harum duarum in ecclesia figurarum personarum caput corporis prædebat, cū & ex uigore spiritus passionem mortis appeteret, & ex carnis infirmitate tristaretur, mœstus esset, ac diceret: Spiritus quidē promptus est, caro autem infirma. Hinc etiā fortis, simul & sciens ferre infirmitatem, perhibetur. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Vbi quærimus, quomodo propter suscipiendam ecclesiam redemptor noster patrem reliquerit, cum sint ipse & pater inseparabiles. Sed reliquit, dictum intelligere debemus: missus à patre, formam serui accepit, per quam & eandem ecclesiam sibi coniunxit. Talis etiā illa locutio est, qua in euangelio ipse dicit: Quis ex uobis homo qui habet centum oues, & si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonagintanouem in deserto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Cum utique seipsum in hoc facto intelligi uolens, nunquam ipse diuinitus nonagintanouem oues in deserto, id est, angelicam creaturam in cælo reliquerit, cum per assumptam humanitatem in terra unam quærebat. Quam autem aliam eius matrem hoc loco intelligimus, nisi synagogam, ex qua naturam nostram suscepit? Ut itaque uxori suæ homo adhæreat, sintq; duo in carne una: patrem & matrē relinquit, quia uidelicet redemptor noster ut ecclesiam sibi ex gentibus coniungeret, effectq; unum corpus caput & membra, una persona sponsus atq; sponsa, uir atque uxor: à patre missus, humanam naturam suscepit, & iudaicam plebem in incredulitatis perfidia remanere permisit. Qui uidelicet sensus à sanctis patribus frequenter inculcatus, ab egregio doctore primum emicuit. Sic enim ipse in epistola sua ad Ephesios dicit: Viri, diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo, ut exhiberet sibi ipse gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. Ita & uiri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam: quia mēbra sumus corporis eius de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia.

¶ Quartus modus est, quo nobis aliquando proprie, aliquando uero mystice, creatoris nostri diuinitas sacris intimatur oraculis. Proprie scilicet, sicut ipse Moyse locutus est: Ego sum qui sum, sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad uos. Vel sicut per Malachiam idem ait: Ego sum dominus deus uester, & non mutor. Vel etiā illud, quod eidem per Psalmistam dicitur: Tu uero idem ipse es. Mystice autē, in eo quod ad altare dei gradibus ascendere prohibemur. Siquidem nonnulli patrum nostrorum, per altare dei, ipsum deum omnipotentem figurari dixerunt. Vnde & beatæ recordationis Augustinus, ut de cæteris taceam, cum illum psalmi uersiculum explanaret, quo dicitur, Introibo ad altare dei: quid esset hoc altare, eiusdem psalmi testimonio docuit, dicens: Ad deum qui lætificat iuuentutem meam. Non est autem mirum, si altare dei deus uocetur. Si enim

Gene. 22.

Gene. 2.

Matt. 26.

14. 53.

Luce. 15.

Ephe. 5.

4.

Exo. 5.

Mal. 3.

Psalm. 101.

Exo. 20.

Psalm. 42.

1. Ioh. 4.
Roma. 8.
Exod. 20.

Amos. 2.
Isa. 6.

Isaie. 66.
Isaie. 40.

5.

Iudic. 9.

Ibidem.

Iudic. 1. d

Luce. 19.

Psal. 79.
Isaie. 5.

est, mirum quod charitas dei, ipse deus intelligatur; utrunque enim legimus, quia charitas dei diffusa est. Quid ergo est dicere, Non ascendes per gradus ad altare meum, nisi, non gradatim unum alteri præferens, ad me peruenies: neque priorem atque posteriorem tempore discernes, quia diuisum & sequestratum, propitium non habebis. Hoc enim Arriani faciunt, qui inseparabilem patris & filii & spiritus sancti substantiam diuidunt. Mystice autem omnipotens deus sicut plaustrum onustum stridere se dicit, cum grauius hominum peccata portare se indicat. Mystice hunc Isaías super solium excelsum & eleuatum sedere describit, subaudis, angelicæ substantiæ dignitatem, interno discretionis examine ad quod uoluerit sibi subijcere. Mystice idem de seipso ait: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Mystice cælum palmo metiri, ac tribus dignis molem terræ appendere perhibetur. & cætera innumerabilia æque similia, quæ de incommutabili diuinæ maiestatis essentia, translate & non proprie dici possunt, de quibus nunc longum est disputare. ¶ Quintus modus est parabolarum, qui tam relatu uerborum, quam actu conficitur operum: quicquid (ut prædiximus) intantum est mysticus, multiplex atque occultus, ut non solum cuncta, quæ iuxta literam in creaturis rerum stare non possunt, in se recipiat, uerum etiam quibusdam in locis narraturus, testimonium de historia ad suum ipsum literæ gestum immutet: quibusdam uero, etiam de ipsis peccatis hominum & transgressionibus adulterorum, aut prophetiam annunciet operum futurorum, aut secreta spiritalium sensuum. Parabolis enim uerborum hic modus conficitur, ex quibus est illud quod legimus: Ierunt ligna ut ungerent super se regem. Nunquidnam ambulare possunt ligna, sibi regem constituere, cum hoc utique denegat impossibilitas naturalis? Sed aliud quiddam per congruam significationem metaphoricè talibus scripturarum sententijs profertur. Quia uero tam obscurissimæ locutionis, tamque iuxta humanam rationem contrariæ, mentionem fecimus: superest ut textus ipsius locutionis exequentes, quid singula mysticum designent, breuiter indagemus. Denique, ut ad historiam ipsius loci recurramus, cum Abimelech filius Gedeonis natus ex concubina, septuaginta fratres suos super unam petram interficeret: unus extra illos, ac nobilior omnium, Ioatham nomine, aufugit. Dumque uiri Sichem eundem Abimelech sibi regem constituerent, nuntiatumque esset Ioatham, iuit & stetit in uertice montis Garizim. eleuataque uoce, clamauit & dixit: Audite me uiri Sichem, ita ut audiat uos deus. Ierunt ligna ut ungerent super se regem. Dixeruntque oliuæ: Impera nobis. Quæ respondit: Nunquid possum deferere pinguedinem meam, qua diutuntur & homines, & uenire ut inter ligna commouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum: Veni, & super nos regnum accipe. Quæ respondit: Nunquid possum deferere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire ut inter cætera ligna commouear? Locuta sunt quoque ligna ad uitem: Veni & impera nobis. Quæ respondit: Nunquid possum deferere uinum meum, quod latificat deum & homines, & inter cætera ligna commoueri? Dixeruntque omnia ligna ad rhamnum: Veni & impera super nos. Quæ respondit eis: Si uere me regem constituitis super uos, uenite & sub umbra mea requiescite. Sin autem non uultis, egrediatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani. Quæquam itaque uir iste translate locutionis prudentissimus, homines Sichem, ligna: oliuam autem, ficum & uitem, propter differentiam gratiarum, se fratresque suos: rhamnum uero, Abimelech intelligi uoluerit: aliquid tamen futurorum, in hac eius locutione figuratè expressum inuenimus. Quid igitur per ligna, nisi populi tortuosi atque infructuosi, æternoque incendio præparati designantur, de quibus uidelicet per Iudam dicitur: Hi sunt arbores autumnales, infructuosæ, eradicatæ, bis mortuæ? Quid autem per oliuam, nisi spiritus sanctus exprimitur, quo & Christus præ participibus suis, & Christiani pro mensura donationis eius unguntur? Quid uero per ficum, nisi lex ueteris testamenti figuratur? Vnde & in euangelio dominus dixisse probatur: Quidam paterfamilias plantauit uineam, & in uinea sua plantauit ficum. Quis enim paterfamilias rectius, quam omnipotens deus uocatur, qui eos quos condidit, quasi pater regere non desinit? Hic itaque paterfamilias plantauit uineam, subaudis plebem Iudaicam, quia uineam de Aegypto transtulit: & uinea domini sabaoth, domus Israel est. In hac uinea

plantavit ficum, id est, in ipsa plebe legem constituit: Quæ uidelicet lex, primitiuum populum uelut ficus grossos acerbos & inutiles in terra deiecit, & postmodum legitimos protulit fructus, in quibus intelligitur populus Christianus; quem utique adhibita euangelica disciplina, ad fidei maturitatem & suauissimam CHRISTI dulcedinem, cum gloria & honore perduxit. Quid quoque per uitem, nisi mediator dei & hominum homo Christus Iesus intelligitur? Sicut ipse in euangelio de seipso testatur: Ego sum uitis uera, & pater meus agricola. Quid autem designatur per rhamnum, genus uidelicet rubi, asperum nimis & spinosum? Quis non uideat, etiam si non exponatur? Antichristus enim per eum exprimitur. Quid est igitur quod ligna ambulant ad oliuam, ficum & uitem, postulantque ut super ea regnum accipiant, sed non impetrant: nisi quia homines quidam peruersi, à uita dei alieni, optant quidem sub gratia spiritus sancti, sub legis protectione ac Christi nomine manere: sed male, quia non tam ut eis utantur, quam potius abutantur, & idcirco reprobantur? Volebant enim Iudæi ut regnaret super illos oliua, sed male: quia non ut illi spiritu sancto in prophetis uera loquentibus obedirent, sed ut eis ad desideria sua idem spiritus sanctus mendacium per eos prophetaret. Volebant ut ficus, sed male: quia non ut ipsi iussa legis spiritualiter implerent, sed ut indefinenter uictimas eius comederent. Volebant ut uitis, quando CHRISTVM conati sunt regem constituere, sed male: quia non ut mandata eius seruarent, sed ut temporalem famem euaderent, uidentes eum ex quinque panibus & duobus piscibus quinque millia hominum saturasse. Optant hæretici regnare super se oliuam, sed nequiter: quia spiritum sanctum extra hæreditatem suam (id est, extra ecclesiam) uolunt abicere, de quo non recte probantur sentire. Optant ficum, sed nequiter: quia rectitudinem legis ad peruersa dogmata conantur inflectere. Optant uitem, sed nequiter: quia CHRISTVM nec uerum deum, nec uerum hominem uolunt profiteri. Vnde & tortuosis atque infructuosis lignis oliua recte respondit: Nunquid possum deferere pinguedinem meam, qua & deus utuntur & homines, & uenire ut inter ligna commouear? Ac si peruersis hominibus spiritus sanctus diceret: Non placet æquitatis meæ iudicio, ut deferam gratiam unctionis, quam effudi in filios adoptionis: & ad nequam seruos transeam, in quibus non eadem unctionis gratiam possideam, sed omni uento doctrinæ circumferar. Sed nec contrarium est fidei, quod electi, deus & homines appellantur: deus scilicet, quia ex deo nati; homines autem, quia rationales effecti. Bene ficus respondit: Nunquid possum deferere pinguedinem meam, fructusque suauissimos, & ire inter cætera ligna ut commouear? Ac si ueteris testamenti lex, quæ secundum Apostolum spiritalis est, diu à Iudæis, diu ab hæreticis fatigata: & idcirco fatigata, quia male intellecta: talibus loqueretur. Non est æquum ut eos deferam, in quibus spiritalem præceptorum meorum suauissimam obseruantiam cerno: & eis faciam, in quibus nullum fructum afferam, sed tantum peruersis sensibus quatiar. Digne uitis respondit: Nunquid possum deferere uinum meum, quod lætificat deum & homines, & inter cætera ligna commoueri? Veluti si mediator noster diceret: Expers rationis causa est, ut ab eis recedam, quos in nuptiis cælestibus doctrinarum mearum uino debriatos aspicio: & ad eos transeam, qui non uinum, sed solas feces bibere consueuerunt, id est, non ueritatis doctrinam, sed falsitatis errorem tenere nouerunt, quod diuersis flatibus commoti, quietem perdiderunt. Quis autem iam non intelligat, super electos oliuam, ficum, & uitem regnare: cum uideat eorum interiores facies unctione spiritus sancti exhilarari, fructu spiritalis legis corda confirmari, uino euangelicæ prædicationis mentes debriatas lætificari? Sed quia infructuosa ligna indigna iudicantur, ut super ea oliua, ficus uel uitis regnum accipiant, ad rhamnum concurrunt, id est, reprobis quilibet ab ecclesiæ unitate disuncti, antichristum cum uenerit suscipiunt. Iure autem à rhamno lignis dicitur: Si uere me regem constitutis super uos, uenite & sub umbra mea requiescite. Ac si diceret: Si me super oliuam, ficum & uitem emine-re uultis, uestrique dominari: nolite ulterius sub eorum umbra, sed sub mea requiescere. Quod tale est, quasi peruersus ille homo tunc ad se uenientibus dicat: Si uere me regem

Iohan. 15.

• loquenti

Iohan. 6.

Iudic. 9.

Iohan. 1.

Roma. 7.

Iudic. 9.

Iudic. 9.

2. Thef. 2.

1. Regum. 21.

Philip. 2.

Isaie. 55.

Actuum. 13.

Matthai. 21.

Psalm. 25.

Isaie. 14.

Iohan. 8.

2. Cor. 11.

2. Thef. 2.

• illa

Christum arbitramini, nullius uel sub caelo, uel super caelum alterius protectionem nisi si meam requirite. Cuius temeritatem Paulus quoque breuiter insinuat, dicens: Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita ut in templo dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus. O miserabilis rhani umbræ protectio. Quæ etsi secularis potentia tuetur, spinis tamen duris imperii desuper premere uidetur: ne quisque sub ea constitutus, prout libitum fuerit, sine punctione erigi possit. Valde enim se reprimat, qui sub umbra rubi se protegendum subternit. Sin autem, inquit, non uultis, egrediatur ignis de rhano, & deuoret cedros Libani. Aperte uidelicet dicens, quia si alterum deum præter me habere uultis, ac meo imperio subiacere, præsto est ut à me flamma zeli, iræ, indignationisque procedat, quæ altitudinem superbiam uestram consumat. Huic locutioni quicquid sacra scriptura contra humanæ rationis usum dictis profert, coniungi uidetur. Qui uidelicet modus dum etiam parabolis rerum conficitur, aliquando (ut dictum est) mystica narraturus, testimonium de historia assumens, ipsum literæ gestum immutat. Vnde est illud, quod in titulo psalmi XXXIII. dicitur, Psalmus ipsi Dauid, quando commutauit uultum suum coram Abimelech, & dimisit eum & abiit: cum in libro Regum, coram Achis rege, suum Dauid uultum mutasse legatur, quando tympanizans ad ostia ciuitatis, propriumque corpus suis manibus portans, & saluam super barbam suam decurrere faciens, uel cætera tanquam more insanientis exercens, typum dominicæ passionis expressit. Cum ergo mutato nomine, pro Achis Abimelech posuit, legentem utique admonuit, ex ipsius interpretatione nominis, latens altius penetrare mysterium. Abimelech enim interpretatum, dicitur patris mei regnum. Tunc itaque dei filius, deus ac dominus Iesus Christus, coram regno patris sui, id est, Iudæis uultum suum commutauit: quando in forma serui humilis apparens, factusque obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: quod proprie tympano figuratur, diuinitatis suæ claritatem illis abscondit, carnem crucifigendam præbuit. Vnde & per Isaïam dicitur: Vidimus eum, & non erat ei aspectus: despectus & nouissimum uirorum, uirum dolorum, & scientem ferre infirmitatem: & quasi absconditus uultus eius & despectus, unde nec reputauimus eum. Dimisit autem Abimelech Dauid, & abiit: quia uidelicet Christus à Iudæis minime receptus, ad gentes cum apostolis transiuit. Vnde & Paulus eisdem Iudæis non credentibus, dicit: Vobis primum oportebat loqui uerbum dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos uos iudicastis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad gentes. Hinc domino sub parabola uirum de hac re Iudæos interrogante ac dicente, Cum uenerit dominus seruorum illorum, quid putas faciet? nescientes responderunt, Malos male perdet, & uineam suam locabit alijs agricolis. Aliquis uero idem modus in parabolis rerum, de ipsis etiam peccatis hominum & transgressionibus adulterorum, prophetiam insinuat operum futurorum. Publicum certe peccatum Dauid de uxore Uriæ Ethæi parebat: sed de illo opere malo aliquid boni prophetia nobis figurabat. Dauid namque interpretatur manu fortis. Urias autem, lux mea dei. Ethæus uero, abscissus. Bersabee quoque, puteus satietatis, siue puteus septimus. Cuius itaque figuram illo in loco Dauid manu fortis gessisse creditur, nisi domini Iesu Christi, de quo per psalmistam dicitur: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio? Cuius autem Urias, qui interpretatur, lux mea dei, sonat: nisi antiqui aduersarii, qui superbiam inflatus tumore, dixit: Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo? Quia uero creatrici ac sempiternæ luci, lux contra in tempore, se similem fieri concupiuit: hoc ipsum etiam quo à conditore lucebat, amisit. Vnde quia & in ueritate non stetit, sed à luce sua, quam à creatore præ omnibus creaturis clariorem acceperat, superbiam merito tanquam horrendæ tenebræ exclusus est: recte ei conuenit, quod Ethæus (id est, abscissus) uocatur: quicquid cadendo uera fortitudine amissa, nunc etiam transfigurat se uelut angelum lucis, audens adhuc dicere: Lux mea dei est. Et quid mirum, si dei lucem suam dicat, cum de illo Apostolus clamet, Aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur? Cuius Bersabee, quæ in latinam linguam, puteus satietatis uel puteus septimus uertitur, nisi ecclesiæ figuram expressit? Recte enim sanctorum ecclesiæ, puteus satietatis siue puteus septimus uocatur: quia nimirum ille septiformis spiritus doctrina in electis suis redundare cernitur, quæ sæpe in diuinis uoluminibus aquarum fluentis aptis-

finē comparatur. Hinc dominus in euangelio ait: Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. Et qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquae uiuae. Quae autem esset illa potatio, subsecutus euangelista exposuit, dicens: Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Hinc mulieri Samaritanae typum ecclesiae gerenti, ad puteum dicit: Qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum. sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in uitam aeternam. Super solarium itaque domus lauantes se Bersabee Dauid rex manu fortis, petulanti oculo uidit, concupiuit & abstulit: quia uidelicet redemptor noster deus ac dominus Iesus Christus, ecclesiam quam ex gentibus acquisiuit, lauacro aquae in uerbo mundatam, terrena calcantem, caelestibus inhiantem, praedestinatam uidit prouidus, uocatam dilexit sponsus, ut iustificatam sibi coniungeret legitimus spiritali coniugio maritus. Sed ut Bersabee Dauid coniungatur, Vrias uir eius interficitur: quia ut isto rum ecclesia caelesti sponso adhæreat, antiqui hostis uirtus confringitur: confracta pedibus electorum calcanda prostrernitur. Vnde & per angelum illius a domino dicitur: Ecce dedi uobis potestatem calcandi super omnem uirtutem inimici. Cuius rei figura Moysi gestus expressit, qui percutientem Hebraeum Aegyptium interfecit, interfectumque sabulo texit. Moyses etenim ut Hebraeum ab effusione sanguinis eripiat, percussorem eius Aegyptium interfecit, interfectumque sabulo abscondit: quia uidelicet mediator noster ut electos suos ab aeternae mortis casibus defendat, antiqui hostis uirtutem confringit, confractamque suorum subdens pedibus famulorum, in eis tantum latere permittit, quos uelut arenam mobiles praenoscit. Vnde & draco qui cum sanctis pugnaturus ascribitur, super arenam stare perhibetur. Ecce etenim ut taceamus de Moyse, cui pro certo licitum erat, alienigenam & inimicum gentis suae interficere, sicut ei dominus postea in lege mandauit: si factum Dauid iuxta litteram attendimus, cui certe illicitum erat adulterium perpetrare, uirumque mulieris cum qua incestum facinus perpetrauerat, utique & dei & gentis suae amicum dolo interficere, atque eam sibi in coniugium sumere: si inquam factum illius Dauid secundum historiam attendimus, quid unquam potest inueniri scelestius? Si uero mysterium figurandae rei in ipso facto consideramus, quid aliquando ualet reperiri salubrius? Est ne aliquid adhuc quod in hoc Dauidico figuretur? Est plane. Dauid itaque in solario deambulans, sicut praemisi, typum exprimit redemptoris. Bene autem in solario, quia in sole posuit tabernaculum suum. Solarium enim non tantum ab eo nomen accepit, quod ad similitudinem terrae, solum habeat: sed etiam ab eo, quod eminentius ceteris domibus in sole sit positum. Sed nec habet Iudaica plebs, sicut nos, tectum super solarium, cum aeris qualitate compulsi, Absalom ad concubinas patris ingrediendi, ministri eius super solarium illi tabernaculum tetendissent. Vnde & uidentibus cunctis, sicut figura illa praetextatur, ad easdem concubinas ingredi potuit. Siue ergo in solario, siue in sole dicamus, tantumdem ualet. Vtrumque enim pro manifesto ponitur. Hinc etiam per Nathan prophetam eidem Dauid dicitur: Tu fecisti uerbum istud in abscondito, ego uero faciam in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis. Quid autem est, Bersabee Dauid ad se adducere, nisi datorem legis, carnali populo lege coniunctam, spiritali sibi intellectu sociare? Bersabee enim, ut praefati sumus, puteus septimus dicitur: quia nimirum per cognitionem legis, infusio spiritalis gratiae, perfecta nobis sapientia ministratur. Quem uero Vrias, nisi Iudaicum populum signat, cuius nomen interpretatum dicitur, lux mea dei? Iudaicus autem populus, quia de accepta legis scientia extollitur, quasi de dei luce gloriatur. Sed huic Vriae Dauid uxorem abstulit, sibique coniunxit: quia uidelicet manu fortis, quod Dauid dicitur, in carne redemptor apparens, dum de se spiritaliter loqui legem innotuit, per hoc quod iuxta litteram tenebatur, hanc Iudaico populo extraneam demonstrauit: sibique coniunxit, quia se per illam praedicari declarauit. Vria tamen ad domum ire Dauid admonet, & pedes lauare: quia incarnatus dominus ueniens, Iudaico populo praecipit, ut ad conscientiam redeat, & sordes operum sordibus tergat, ut spiritaliter mandata legis intelligat: & post tantam duritiam praepceptorum, fontem baptismatis inueniens, ad aquam post laborem recurrat. Sed Vrias quod arcam domini sub pellibus esse memorat, reddit quod domum suam intrare non possit. Ac si Iudaicus populus dicat: Ego mandata dei in sacrificiis carnalibus uideo, & redire

Iohan. 7.

Ibidem.

Iohan. 4.

Ephe. 5.

Luc. 10.

Exodi. 2.

Apocal. 12.

Deutero. 20.

Psal. 18.

2. Regum. 16.

2. Regum. 12.

ad conscientiam spiritalem intelligentiam non requiro. Quasi enim arcam esse sub pellibus dicit, quia precepta dei non nisi ad exhibendum ministerium sacrificii carnalis intelligit. Hunc tamen etiam redire ad domum nolentem, David ad mensam uocat: quia quamuis Iudaicus populus ad conscientiam reuerti contemnat, ei tamen redemptor ueniens, mandata spiritualia praeedicat, dicens: Si crederetis Moyse, crederetis forsitan & mihi. de me enim ille scripsit. Legem itaque Iudaicus populus tenet, quae eius diuinitatem loquitur, cui idem populus credere dedignatur. Vnde & Vrias ad Ioab cum epistolis, ex quibus occidi debeat, mittitur: quia ipse Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur. Dum enim mandata legis retinens implere nititur, ipse nimirum defert iudicium unde damnetur. Quid ergo per factum istud, David scelestius? quid Vria mundius dici potest? Sed rursus per mysterium quid David sacrius, quid Vria infideli? inuenitur, quoniam ille per uitae culpam, prophetiae signat innocentiam: & iste per uitae innocentiam, in prophetia exprimit culpam: sic certe, sic actio Thamar cum Iuda concumbentis, & execrabilis iuxta literam, quamquam non aequali pondere: & laudabilis habetur iuxta significatiuam intelligentiam, merito consimili. Quo contra duarum Loth filiarum incestum libidinis stuprum, quamquam aliquid futurum significet, in utrisque tamen partibus deestandum habetur. Illis igitur culpa cadentibus, a deo qui nouit bene uti etiam malis nostris, congruum de illis mysterium parabatur. Cuncta namque illius temporis in eodem populo gesta, prophetiam esse futurorum docet Apostolus, dicens: Omnia enim haec in figura contingebant illis. Et licet illi aut purgatorias pro commissio scelere poenas luerent, ut David ante faciem filii sui Absalom nudis pedibus apertoque capite fugiens, flens & lugens: aut certe ueniam sibi poenitentiae remedijs impetrarent, ut idem David: nobis tamen, ut diximus, diuina clementia in illorum nefandis operibus aut dispensationis incarnationis uerbi praeprae parabat effectum, aut aliud quid futurorum praeuidebat agendum. Foris ergo peccata parebant, intus autem mysteria latebant. Sed quia Thamar mentionem fecimus, libet breuiter indagare, quid eius proles illicita mixtione percepta, mysticum designauerit. Denique ut ad locum eiusdem historiae ueniamus, cum geminos pareret Thamar, unus de utero eius praemisit manum: quam arripiciens obstetrix, coccino ligauit, dicens: Hic egredietur prior. Sed in matris utero illo manum reuocante, exiuit alter. Cui obstetrix dixit, Quare diuisa est propter te maceria? Vnde uocat ut nomen eius Phares, id est, diuisio. Post quem exiuit frater eius, qui prior manum de utero praemisit, quam & coccino obstetrix ligauerat: uocauitque nomen eius Zara, qui interpretatus, oriens sonat. Quis hic non uideat, quantum aenigmata mysterium prodant? Ecce manus de utero praemissa, cocco ligata, in utero matris reuocata: uox obstetricis gemina, quod prior alter exiret, maceriam alter diuideret. Quid itaque in his duobus geminis, nisi gemina describitur uita populorum: una secundum fidem, altera secundum legem: una secundum gratiam, altera secundum literam? Et quis alius in Zara, qui prior ex utero manum praemisit, sed post natus fuit, nisi populus fidei, populus gratiae figurabatur? Mansit igitur Zara ex utero praemisit, quia uidelicet populus fidei & gratiae, in patriarchis sine lege iustitias fidei & gratiae operari coepit, in Abel scilicet, Seth, Enoch, Noe, Melchisedec, Abraam, Isaac, Iacob, Ioseph & Iob, & alijs qui illorum imitari potuerunt exempla. Hi etenim uitae suae actum, qui figuratur per manum, libere per gratiam in hoc seculo praemisit. In quoque perfecto manu, nostri quoque actus tanquam pleniores corporis, qui adhuc natura quodammodo gestantis utero tenebamur, figura praecessit. Vnde & ipsa manus secum in utero coccum retraxit, iudicia uidelicet Christi passionis, cuius effusio sanguinis, actum illustrabat Christianum. Hinc enim idem paruulus nomen accepit Zara, id est, oriens: tanquam scilicet orientis populus, domini uidelicet redemptoris, de quo per Zachariam dicitur: In quibus uisitauit nos oriens ex alto. Qui uidelicet populus gratiae, etsi post natus, tamen mystica obstetricis uoce primatum accepit, dicens: Hic egredietur prior. Sed nec mirum, ut ipse post sequens, primatum teneat, qui prior ad opus gratiae manum extendit. Vt nam autem cum ad hoc opus manum praemisit, perfecte natus exisset: & non illo manum retrahente, alter maceriam incidisset. Et quid per maceriam, nisi aedificationem gratiae, nisi opus euangelicum intelligimus figurari? Sed cum manum Zara in uterum retraxit,

Phares exiens, maceriam diuifit: quia nimirum cum opus fidei & gratiæ in patriarchis cessauit, lex cum Moyse apparens, quasi quidam paries semet mediū interseuit, & quodammodo uitam patriarcharum & Christianorum diuifit. Sed ueniēs dominus, parietem legis de medio tulit, & diuifam maceriam coniunxit, ac quodammodo ex duabus unam effecit, Paulo attestante qui ait: Ipse est pax nostra, qui fecit utraq; unum. Et mediū parietem maceriæ soluēs, inimicitias in carne sua, legem mandatorum in decretis euacuans, ut duos condat in semetipso in unum nouum hominem, faciens pacē, & reconciliāuit ambos in uno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso. Vbi notandum, quod ipsum parietem qui maceriam diuifera, inimicitias Apostolus uocat. Observatio etiam ueteris legis, quasi quoddā diuortium inter uitā simplicē patriarcharū, & uitam sequentium Christianorum fecerat: nec poterant reconciliari deo in uno corpore, nisi per unum nouum hominem, imo in uno nouo homine Christo Iesu, qui mediū parietem maceriæ soluit, seq; tanquam lapidem angularem opposuit, nō iam qui diuideret, sed qui uniret. Quid quoq; de Loth dicturi sumus, qui postquā laudabiliter angelis præcedētibus, cum uxore & filiabus de peritura Sodoma exiuit, uino debriatus, cū eisdem filiabus in monte concubuit? Certe mihi uidetur non unus idemq; in mysterio Loth extitisse: & à Sodomis exiens, & inebriatus cū filiabus in monte concumbens. Loth enim à Sodomis exiens, personam illorum gessit, qui per gratiam dei uocati, ea quæ retro sunt obliuiscuntur, & ad ea quæ in ante sunt, se extendunt: non sicut illi qui in eius uxore figurati, accepto itinere retro respiciunt, contraria domini dictis peragentes: Ne mo' mittens manum suam in aratro, & aspiciēs retro, aptus est regno cælorum. Quo uidelicet in facto nec illud scriptura exemplo tacuit, quo nos tanquam sale condiret, ut nō fatui negligeremus, sed prudēter hoc malum cauere. Vnde & illa mulier, ut hoc admoneret, in statuam salis conuersa est. In monte uero inebriatus cum filiabus concumbens, futuræ legis perhibetur gestasse personam. Quam quidam, uidelicet ex ea procreati, & sub ea positi, male intelligendo, quodāmodo inebriantur: eaq; non legitime utendo, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, ait Apostolus, si quis ea legitime utat. Si igitur in scelere Dauid, boni aliquid figuratū intelligimus: nec tamen tali in facto Dauid collaudamus, sed magis detestamur: quanto magis cum in facinore Loth filiarumq; eius, mali aliquid signatum uideamus, eos tali in facto iustificare nō debemus. ¶ Sextus modus est de gemino saluatoris aduentu, quo uigilanti intentione discretionis est regula adhibenda, ne aut primus accipiatur pro secundo, aut secundus pro primo. Cuius uidelicet Iudæi ignari, apparente domino in humanitate, caligabant: & nunc usq; eadem ignorantia cecitate laborant, nescientes quid ad primum, quid ad eius secundum pertineat aduentum. Primus itaque humilitatis sibi uindicat loca. Vnde est illud quod Moyses dicit: Prophetam suscitabit uobis dominus deus uester de fratribus uestris tanquam me, ipsum audietis. Quod dominus quoq; de se scriptum fuisse aperte indicat, dicens: Si crederetis Moyfi, crederetis forsitan & mihi. de me enim ille scripsit. Et illud propheta, dicentis: Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Illudq; Non est ei species neq; decor. & uidimus eum, & nō erat ei aspectus: despectum & nouissimum uirorum, uirum dolorum. Atque post pauca: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et nos putauimus eum quasi leprosum & percussum à deo & humiliatum. Ipse autē uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. & liuore eius sanati sumus. Nec nō & illud, Sicut ouis ad occisionem ductetur, & sicut agnus coram tondente se obmutescit, sic non aperiet os suum. Secundus autem, celsitudinis ac terroris obtinet loca. Vnde scriptum est: Deus manifestus ueniet, deus noster & non filebit. Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas ualida. In euangelio quoque ipse de se uenturus iudex ait: Tunc uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cum potestate magna & maiestate. In quo scilicet aduentu, illos etiā cū in carne uisuros designauit propheta, qui corpus eius patibulo crucis adfixerūt, cum eidem longe prædixit: Aspicient ad te quem confixerunt. Vnde etiam in principio huius reuelationis dicitur: Ecce uenit cum nubibus, & uidebit eum omnis oculus, & qui cum pupugerunt. Hinc quoq; per Malachiam ipse dicit: Accedā ad uos in iudicio, &

Ephe. 2.

Gen. 19.

Philippen. 3.

Lucæ. 9.

Lucæ. 17.

1. Tim. 1.

6

Deut. 18.

Iohan. 5.

Baruch 5.

Isa. 55.

Ibidem.

Ibidem.

Psal. 49.

Matt. 24.

Marci. 13.

Zach. 12.

Apoc. 1.

Malach. 3.

7

ero testis uelox maleficis & adulteris & periuris, & qui calumniantur mercedem mercedarii, uiduas quoque & pupillos opprimunt & peregrinum, nec timuerunt me, dicit dominus exercituum. ¶ Septimus modus est, qui geminam praeceptorum retinet qualitatem, id est, uitae agenda, uitaeque figuranda. Qui modus cum in uitae figurandae praeceptis secundo similis uideatur, illa tamen ratione discernitur, quod hic ad mores tantum, ille uero ad fidem redigitur: in illo quid credere, in isto uero quid operari debeamus inseritur. Et quidem agenda uitae praecepta, nunc usque manent: uitae uero figurandae, manifesta ueritate transierunt. Vitae enim agenda praecepta sunt, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota uirtute tua, & proximum tuum sicut teipsum: uel caetera talia, quae etiam euangelica auctoritate seruari iubentur. Vitae uero figurandae, circuncisionis & sabbati uel carnalium uictimarum: quae, ut diximus, apparente ueritate, uelut umbra transierunt. In circuncisione siquidem praeputij, carnalium figurabatur detruncatio uitiorum. In sabbati autem obseruatione, illa requies animarum, de qua per Psalmistam dominus dicit: Vacate & uidete, quoniam ego sum deus. In uictimarum uero oblationibus, sanctorum hostia uiua simul & immaculata, de qua illis per egregium doctorem dicitur: Obsecro uos per misericordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem. Quia uero nec illa quae in uitae agenda praeceptis, nec illa quae in uitae figurandae praeceptis, data fuerant carnali Iudaico populo, impleri poterant, beato Stephano ad eos dicente: Accepistis legem in dispositionibus angelorum, nec custodistis; illis implendis suam Christus gratiam porrigere, istis remouendis se praenunciatum suo tempore uoluit praesentare. Neque enim illa ab infirmis impleri quauerant, quae uitae agenda mandatis continebant: nisi ille cum gratia descenderet, qui uitae figurandae praecepta in offerendis uictimis euacuaret. Licet enim in his quae pro dilectione proximi, uel cohibitione delicti apertius iuebantur, patens atque incommutabilis praecepti forma permanerit: gratias tamen infirmus populus agebat, qui gemens sub legis pondere laborabat. In illis uero figuratis pecorum uictimis, agnus ille expectabatur, cui certissime haec eadem reposita fuisse pronuntiabatur: ut ipso ueniente, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi: uitae agenda praecepta, data gratia, contemplarentur: figurae autem tanquam umbrae, manifesta ueritate, protinus fugarentur. Illis igitur apertis, lex conuincebat reos, prodebat infirmos, ut redemptio quaereretur. Istis uero significatiuis, tanquam interiora uelaminis Christum parturiebant fore uenturum. Quo ueniente, remota celebratio destitit figurarum, quae umbra fuerat futurorum. Nec est ulterius iam quaerenda, ex quo ipsius uiui corporis ueritas clauit manifesta. In illo enim nobis uitae caelestis forma consistit, ex cuius fide iustus uiuit. Hinc per Apostolum legitur: Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Intra hunc modum, illam etiam praeceptorum intelligimus bipartitam concludi distributionem, de qua tractans Apostolus, dicit: Bona est lex, si quis ea legitime utatur. Dixerat enim, Finis praecepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Quo dicto legem fidei euidenter insinuans, legem quoque factorum mox secutus expressit, dicens: Iustis lex non est imposita, sed iniustis, impijs & peccatoribus: & caetera enuncians, quae sanae dicit aduersari doctrinae. Vnde quaeri potest, ut si lex iusto non imponitur, quomodo ea legitime iustus uti dicatur. Sed sciendum nobis est, quia in eo lex iusto non imponitur, quo eam iustus data gratia spiritaliter implere probatur. Non enim indiget terri poena minantium praeceptorum, qui per gratiam libera iam fruitur perfectione uirtutum. Iam quippe ei fides dilectionis imperauit, quod lex iram operans imperauit, quod ne quisquam suis uiribus assignaret, Apostolus prohibuit, dicens: Omnes peccauerunt & egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius. Ostenditur quippe in nobis primo uoluntas infirma per legem, sed uoluntatem gratia sanauit, & legem uoluntas impleuit. Sed quid est quod dicimus, uoluntas legem impleuit? Dicamus potius, quia uoluntas legem implendo, legem transiuit. Dicamus inquam potius, quod idcirco lex iustis non imponitur, quia nimirum ab eis perfectione uirtutum supergreditur. Quomodo ergo lege utuntur iusti, quibus lex non imponitur, nisi ad prauos disciplinae uerbere coercendos? Quos uidelicet non amor charitatis, sed censura distractionis ad recti-

Deut. 6.

Matthaei. 19.

Psalm. 45.

Roma. 12.

Actu. 7.

Col. 2.

Roma. 1.

Roma. 10.

1. Tim. 1.

Ibidem.

Roma. 3.

tudinem uitæ perducit. Talibus certe timere nolentibus lex imponit, ut eis impune peccare nō liceat. Iustis autem cur imponatur, qui accepto dilectionis pignore, peccare dedignantur, etiam si impunitas peccatorum promittatur. Quod utrunq; prædictus Apostolus ab inuicem discernit, dicens: Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Quia uero liber ostensus, intus & foris scriptus asseritur: constat nimirum, quia & intus & foris signatus fuit. Quamobrem uigilanti intentione debemus inspicere, de his septem quos præmisimus modis, qui intus, qui uel forinsecus debeant reputari. Primus itaque historicus idemq; simplex, nihil in se mysticum retinens, totus est foris. Secundus autem allegoricus, totus omnino intus. Tertius uero, utriusque geminam in se retinens formam, ut præsentis tunc temporis congruum suppleret officium, & aliquid figurate gereret futurorum, ex parte foris, & ex parte deputatur intus. Quartus quoque de deo apud quem nō est commutatio, nec uicissitudinis obumbratio, fide atq; pietate uterq; sensus intus debet accipi. Nam intellectu nō potest comprehendere. Pax enim dei exuperat omnem sensum, quia & eius essentia nostræ capacitatis metas excedit, & eius clementiam qua de se figuratim multa narrauit, nullus competenter attingit. Quintus porro, in parabolis uerborum diffusus, in parabolis rerum gestum literæ immutans, atque de peccatis hominum & transgressionibus adulterorum, uel prophetiam operum futurorum, uel secreta spiritalium sensuum præsignans, ita est abstrusa quadam ambiguitate suspectus, ut intus sit modus omnibus reputandus. Sextus etiā de gemino saluatoris aduentu, certis claret testimonijs foris in promptu positus, certis intus latet occultus, ut uidelicet in his quæ aperta sunt, dubitationem auferat: in his uero quæ occulta sunt, fideles exerceat, fastidiaq; detergat. Septimus ad extremum, in præceptis uitæ agenda foris apparet: in præceptis autem uitæ figuranda, intus latet. Quia uero fidei sigilla latius indagantes monstrauiimus, superest ut uirtutum quoque signa pandamus: quæ in mediatore nostro & reuelanda uetus testamentum perhibuit, & reuelata nouum declarauit. Et quænam alia esse creduntur nisi septiformis spiritus septem spiritalia munera? Sicut enim fides noui testamēti in illis septem quos præmisimus, modis allegoriarum, figuris uentura prænūciabat: sic eiusdem operationis summa, in istis septem excellentissimis muneribus præsignabatur. Et sicut dominus & ecclesia una persona est, unum corpus caput & membra: sic fides illa de utrisque habetur, sic operatio illa in utrisque claruisse cognoscitur. Scriptū quippe est, Erunt duo in carne una. Quod utique Apostolo dicente, de Christo & ecclesia propheta tum est, & hæc fides nostra est. Sed unus horum præcellit alterum, tanquam uir mulierem, tanquam spiritus carnem, tanquam caput cætera membra. Et rursum scriptum est: Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Et hæc proculdubio in domino & ecclesia, in sponso atq; sponsa, in uiro & nupta, in capite ac membris, quæ uisisse credenda sunt: sed excellentius in eminentiore corporis parte, quæ in inferiore claruisse, nulli nisi hæretico dubium est. Est enim sapientia in nobis, sed nunquid tam matura ut in domino? Est intellectus, sed nunquid tam perspicuus quam in domino? Est consilium, sed nunquid tam prouidum ut in domino? Est fortitudo, sed nunquid tam robusta ut in domino? Est scientia, sed nunquid tam acuta ut in domino? Est pietas, sed nunquid tam ampla ut in domino? Est timor, sed nunquid tam castus ut in domino? Sed iam uideamus, qui pro mensura donationis eius in redemptore nostro ista percepimus, quibus gradibus, quibus uel passibus in nobis proficiant, imò nos in illis perficiamus. Nō enim cuncta sub uno cuilibet tribuuntur, sed gradatim à primo usque ad extremū peruenitur, sicut de iustis scriptum est: Ibūt de uirtute in uirtutem. Hinc etiam de ipso capite nostro, in quo principaliter ista claruerunt, dicit: Iesus perficiebat ætate & sapientiā & gratia apud deum & homines. Et cum scriptum sit, Initium sapientiæ timor domini: constat nimirum, quia sapientiā quidem à timore, qui primus est gradus, incipit: sed per singulos proficiens, in septimo perfectionem accipit. Vnde ergo proficendo incipit, inde loqui incipiamus. Est itaque timor domini in mente, sed timoris duo sunt genera. Alius enim timet, ne incurrat gehennam; alius, ne amittat uitam æternam:

Roma. 8.

Iacob. 1.

Philip. 4.

Gene. 2.

Ephesi. 5.

Isaie. 11.

Psalm. 83.

Luc. 2.

Psalm. 110.

1. Ioh. 4.
Psalm. 18.

alius, ne puniatur pro iniustitia: alius, ne agat contra iustitiam. Et illum perfecta charitas foras eiecit, istum uero intus assumit. De illo dicitur: Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. De isto dicitur: Timor domini sanctus permanet in seculum seculi. Absit autem ut ille seruilis, quem perfecta charitas foras eiecit, super dominum quieuisse dicatur. Sed ecce quilibet iam ita deum caste timet, ut etiam si impunitas peccatorum promittatur, contra iustitiam non agat. Hic proculdubio ad alium gradum ab hoc proficiens ascendere debet, ut qui malum cuiuslibet non irrogat, misereri proximo in qualibet tribulatione festinet. Proficiens ergo a timore, ad pietatem ascendat. Quales enim timor est, si cum eo pietas non est? Qui enim proximum ignorat, qui compati eius tribulationi dissimulat, huius timor ante omnipotentis dei oculos nullus est, qui non subleuat ad pietatem. Sed saepe pietas per inordinatam misericordiam errare solet, si fortasse pepercerit quae parcenda non sunt. Peccata enim quae feriri gehennae ignibus possunt, districto sunt uerbere corrigenda. Sed inordinata pietas cum temporaliter parcat, ad aeternum supplicium pertrahit. Vt ergo uera & ordinata sit pietas, ad gradum est alium subleuanda, id est, ad scientiam: ut sciat uel quid ad misericordiam puniat, uel quid ex misericordia dimittat. Sed quid si sciat quid agere quisque debeat, uirtutem quoque agendi non habeat? Scientia ergo nostra crescat ad fortitudinem, ut cum uidet quid agendum sit, hoc agere per mentis fortitudinem possit: nec timore trepidet, ne pauore collapsa, non ualeat bona defendere quae sentit. Sed saepe si fortitudo improuida fuerit, & minus contra uitia circumspecta, ipsa sui praesumptione in casum ruit. Ascendat ergo ad consilium, ut prauidendo praemuniat omne quod agere fortiter potest. Sed esse consilium non potest, si intellectus deest: quia qui non intelligit malum quod agentem grauat, quomodo potest bonum solidare quod adiuuat? Itaque a consilio ascendamus ad intellectum. Sed quid si intellectus magno quidem acumine uigeat, & moderari se nesciat per maturitatem? Ab intellectu ergo ascendamus ad sapientiam, ut hoc quod acute intellectus adinuenit, sapientia mature disponat. Sed sic sapientia quae de sursum est, a primo timoris gradu per singulos ascendendo proficiens, in septimo perfecte solidatur. Quae cum ita sint, siue scientia salutaris arcanaque uoluminibus sacris indita, in illis septem modis septem sigillis ambrosius opacantur: siue omnis summa perfectioque uirtutum, quibus homo per septiformis spiritus donorum gratiam interioribus proficit incrementis, non indiscrete confusis, sed gradatim spiritaliter ordinatis, Christo domino misericorditer patiente, ueraciter resurgente, mirabiliter ascendente, & semper in singulis operante, & reuelari & cognosci & acquiri & perfici, uel potuisse uel posse cognoscitur: illa sigilla in ipso & per ipsum reuelata atque perfecta, ueraciter praedicatur, Paulo attestante qui ait: Mysterium quod absconditum fuit a seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, in quibus uoluit deus notas facere diuitias sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in uobis spes charitatis quem nos annunciamus, corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo, quod & laboro, contendens secundum operationem eius, quam operatur in me in uirtute, Sequitur:

Col. 1.

Et uidi angelum fortem, praedicantem uoce magna: Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius?

Malach. 2.

¶ Quem itaque hoc in loco angelum fortem & praedicantem, nisi nuncios legis, nisi praconem legis intelligimus? Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Quid est autem, angelum fortem uoce magna praedicare, quis est dignus aperire librum & soluere signacula eius: nisi annunciatorem ueteris legis, praesentiam illius anxie quaerere, qui possit eandem legem in se ipso reuelata ostendere, & in decretis mandatorum euacuare, quatenus deinceps & salubriter adimpleri, & spiritaliter possit intelligi? Cum autem iuxta humanam rationem prius libri sigilla soluatur, quod liber aperiat: nec possit liber apiri signatus, nisi ante fuerit resignatus: mystica tamen locutio, angelus legis usitatum ordinem pro posteris, prius de aptatione libri, ac de signa-

culorum eius solutione, cōqueritur. Deniq; & in subsequētib; idem præposterus ordo seruatur. prius librum dicit aperiri, & sic demum eius septem signacula resolui. Sed ordo literæ præposterus, ordinem sensus discretum ostendit. Prius etenim liber apertus est, & sic eius signacula soluta sunt: quia uidelicet ante in mediatore dei & hominum, homine Iesu Chnisto, qui est caput corporis ecclesiæ, diuinæ legis pconia specialiter impleta sunt, cum idem opus uoluntariæ passionis impleveret: unde & ex mortuis resurgēs, ait: Oportebat impleri oīa quæ scripta sunt in lege Moyfi & pphetis & psalmis de me: ac deinde generaliter in toto corpore, quadam sui ratione, sicut declarat singulorū apertio sigillorum. Quia uero necdum plenitudo temporis aduenerat, quando talia præco legis flagitabat, recte nunc eius uoce subiungitur:

Luce. 24.

Et nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram, aperire librum, neque respicere illum.

¶ Scilicet nemo in cælo, quia neq; angelus humanæ salutis dispensationem perficere poterat. Homines enim redempturus filius dei, uera humanitate assumpta, cuncta per se uoluit adimplere. Hinc Isaias ait: Non angelus, nō legatus, sed ipse dominus saluos faciet eos. Nemo in terra, quia neq; homo uiuens in corpore. Redimendus enim homo, solius creatoris egebat auxilio. Nemo subtus terram, quia neq; anima exuta corpore. Si enim homo uiuens in corpore, qui utique potest tāquam uictima mori, hoc implere nō poterat, quanto minus anima sine corpore, quæ mori essentialiter nō nouit? Sed quid est o beate euāgelista Iohannes, quod neq; in cælo, neq; in terra, neq; subtus terram, aliquē inuentum fuisse dicit, qui hunc librum uel uidere uel respicere posset: cum & de teipso asseras, Vidi in dextera sedentis in throno, librum scriptum? An forte nec in cælo, nec in terra, nec subtus terram fuisti, quando eum uidisti? Vbi (quæso te) fuisti, quādo illum in dextera sedentis aspexisti? Aut nunquid tibi soli hoc munus concessum est, angelis uero & reliquis hominibus denegatum? Cur ergo hanc distinctionem non fecisti, ut diceres: Ceteri uel in cælo, uel in terra, nō poterant respicere illū uel uidere, nisi ego: sed te pariter atq; omnes ab eius uisione exclusisti, dicēs: Nemo poterat? Si ergo nemo poterat, omnino nec tu. Quod si nec tu, falsum profecto erit quod dixisti, Vidi in dextera sedentis in throno, librum scriptum. Sed obsecro uerax in cūctis, uerax in oībus dictis, uerax in euāgelio, uerax in epistolis, uerax in noua pphetia, quæstionē quidē uentilo, in utrisq; aut ueracē te sentio, & quia librum in dextera sedentis scriptū uideris, & quia nemo eum uidere potuerat. Sequar igitur propositum quæstionis, dum modo & te ueracem ostendam, & solutionem eius inueniam. Nunquid igitur aut supernæ patriæ angelicis spiritibus, aut sanctis hominibus, siue in carne uiuentibus, seu defunctis, uetura redemptoris dispensatio latuit, ut eam à longe spiritalibus oculis respicere non possent? Quis hoc dixerit? Si uentura à longe prospici non poterit, ut de angelis uel exutis corpore animabus fileam, quibus subtilior inesse potest uisus, quā est in hominibus carnis corruptione grauatis: quid est quod Isaias tāquam in præsentī posito dicit, Quare rubrum est indumentum tuum? Ac si diceret: Quid est quod in carne mori uoluisti, qui nullum peccatum ex carne traxisti? Cui ille respondit: Torcular calcaui solus, & de gentibus non est uir mecum. Solus itaq; torcular calcauit, quia solus mortem quam pertulit, superauit. Sed ut mihi uideatur, respicere hoc loco pro comprehendere ponitur. Quis enim capiat, quō incarnatus sine femine deus, quomodo incarnatus clauso exijt utero uirginis homo deus; nec tantillus exiens homo deus, ut est meatus uteri uirginis paruus: sed ita magnus, ut reliqui mulierum infantes? Quomodo dominus gloriæ crucifigitur, cum solus homo moriatur? Quomodo post mortē resurgens, palpabile corpus in uera carne uerisq; ossibus, pfectæ ætatis uir, clausis ianuis ad discipulos intromisit, ubi nec corpus exinanitum uel phantasticum, sed palpabile & uerum exhibuit, sicut eisdem dixit: Palpate & uidete, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me uidetis habere. nec tamen ut pal-

63. iuxta quosdams

Isaie. 63.

Ibidem.

Luce. 24.

Ephesi. 3.

care se dicit. Non solum ergo à quolibet angelorum uel hominum liber aperiri non potuit, uel signacula eius solui: id est, diuinarum scripturarum sacramenta in eis adimpleri monstrari: uerum etiam nec respicere illum, subaudi, qualiter adimpleretur, mentis ratione comprehendere. Vel certe ita subaudiendum est quod dicitur, neque respicere illū: tanquam diceretur, etsi reuelandam à longe Christi dispensationem uidere, non tamē reuelatam quisquam potuit tunc temporis intueri. Sequitur:

Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec uidere eum.

¶ Nemo scilicet dignus inuentus est aperire librum, nec uidere eum: quia nec aliquis Christi dispensationem indebite usurpare poterat, nec eam in ipso qui necdum uenerat, reuelatam uidere. Cuius autem hoc in loco Iohannes figuram gerit, qui flens, neminem dignum aperire librum uel uidere eum asserit inuentum fuisse, nisi electorum ecclesiae. Non enim in sua persona fleuisse creditur, qui post ascensionem domini ista scripsisse cognoscitur. Iam enim liber apertus, iam pro humana facundia uisus fuerat, propter cuius apertionem uel uisum, idem Iohannes in exilium missus fuerat, ubi hæc describebat. Ecclesiam ergo ante redemptoris aduentum in sua persona fleuisse demonstrat, quæ grauata oneribus peccatorum, eisdem fletibus mediatoris sui præsentiam anxie quærebat, cuius dispensatio in illius libri apertione quandoque declaranda manebat. Ex huius namque persona psalmista dicebat: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus? Cui amariter flenti mox consolatio dirigitur, sicut ipsa in Iohanne dicere perhibetur.

Et unus de senioribus dixit mihi: Ne fleueris. Ecce uicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum & soluere signacula eius.

¶ Quid itaque in uno seniore, nisi ordinem intelligimus prophetarum, quorum certis ecclesia consolabatur oraculis, Christum de tribu Iuda, mundum suo sanguine redempturum, mortem mortisque principem sua morte superaturum? Quorum uidelicet unus patriarcha propheticus ait: Nō auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de femoribus eius, donec ueniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Hinc rursus idem ait: Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti ut leo & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Non est autem mirum, si idem leo simul & agnus uocetur. Nam sequens uersus agnum tanquam occisum narrat, quem iste leonem uicisse confirmat. Leo scilicet propter uictoriam, agnus uero propter uictimam. Leo, quia diabolum uicit: agnus, quia semetipsum offerens, mūdum redemit. Leo, quia uictor à mortuis resurrexit: agnus, quia innocens pro nobis in morte occubuit. Et unde tanquam agnus occubuit, inde tanquam leo superauit. Vnde mortem tanquam agnus excepit, inde mortem mortisque principem tanquam leo peremit. Cui uidelicet morti dudum per Osee prophetam minatus est, dicens: Ero mors tua o mors, ero morsus tuus inferne. Quod autem idem leo & agnus, radix Dauid esse perhibetur, sic intelligendum est, tanquam diceret: genus Dauid, semen Dauid, filius Dauid. Ex ipsius enim semine tanquam radix in carne prodijt, quo futuræ ecclesiæ uirgulta germinarent. Vnde scriptum est: Ecce radix Iesse, ascendet in salutem populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Sed nec mouere debet lectorem, cur nō dicat unus de senioribus, uincet leo, tanquam de futuro: sed uincit, tanquam de præterito: cum dominum lōge antequam pateretur, per psalmistam dixisse cognoscat: Foderūt manus meas & pedes meos, dirauerunt omnia ossa mea. Nam & particulatim unusquisque fidelium cum sua studet lugere peccata, & promissæ dispensationis Christi meminit, ac per consolationem scripturarum spem æternæ salutis habere cognoscitur: ab uno seniore, simili (ita ut dixerim) responso firmatur, ac si ei ipsa diuinarum scripturarum coaceruata testimonia dicerent: Cessa iam à ploratu, quia ille commissæ tuæ abluit, qui ut uitam tuam resurgendo reparet, mortem tuam moriendo superauit. Sequitur:

Et uidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium & in medio seniorum, agnum stantem quasi occisum, habentē cornua septem & oculos septē, qui sunt septē spūs dei, missi in oēm terram.

¶ Sicut supra à nobis expositum meminimus, hoc est thronus, quod quatuor animalia: hoc etiam seniores, quod quatuor animalia & thronus. Sed ex diuersis speciebus unū genus, ex diuersis membris unum depingitur corpus: cum soleat plerumque in unaqualibet earum specie genus expressum inueniri, uel in unaqualibet parte membrorum, totum corpus describi. In medio enim ecclesiæ, in medio corporis Christi agnus tanquam occisus stare perhibetur. Vnde scriptū est: Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel. Hinc idem per Psalmistam deo patri loquitur, dicens: Naborabo nomen tuū fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Hinc per Zachariam propheta dicitur: Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, ait dominus. Hinc in euangelio ad discipulos per semetipsum loquitur, dicens: Amen amē dico uobis, regnū dei intra uos est. Sed nec alibi dum quæritur in terris, inuenitur, nisi in medio throni, in medio quatuor animalium uel uigintiquatuor seniorum: quæ utique, sicut saepe iam diximus, omnia unum esse probantur. Cui sententiæ nec illud contrarium occurrit, quod in psalmo legimus, Dominus in circuitu populi sui: cum in eodem uersu præmittatur, Montes in circuitu eius. Siue ergo in medio, quia montes in circuitu: siue in circuitu, quia dominus in circuitu populi sui: in ecclesia dictū intelligimus, quā idem suus mediator & in medio præsidens regit & iudicat, & in circuitu ambiens protegit & defendit. Sed quid est quod in hoc loco nō sedere, sicut supra, sed stare in medio throni perhibetur? Nisi quia ibi examen & regnum, hic autem solamen & auxilium ostēditur? Sedere autem, regnantis & iudicantis est; stare autem, consolantis & adiuuantis. Et notandum quod iam non occisus, sed tanquā occisus in ecclesia cernitur: quia etsi crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Ibi certe pura fide intuetur: ibi pura fide de intuitus, certa spe comprehenditur. ibi certa spe comprehensus, uera charitate in perpetuum retinetur. Vel certe in medio sedis, & in medio quatuor animalium ac uigintiquatuor seniorum, agnus tanquam occisus stat, quia in singulis suis membris idem quotidie immolatus hostia uiua fit. Hoc est etiam, nō occisus, sed tanquam occisus agnus uideri. Toties enim idem agnus quasi occiditur, quoties membra eius quæ nos sumus, aut spōte à præsentis uitæ desideriis semetipsa mortificant, aut à prauis hominibus persecutiones tolerant, ut passionibus capitis in carne sua adimpleant. Vnde & ueraciter cum psalmista & Apostolo domino dicunt: Propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus ut oues occisionis. Quid autem in septem agni cornibus, nisi ut ipse exposuit, septem spiritus dei intelligimus? Septem, subaudis, propter septenariam unius septiformis spiritus operationem. Quod apertius Isaias propheta insinuat, qui eundem septiformem spiritum super incarnatum dei uerbum mansurum esse denunciat, dicens: Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cōsiliij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Vnū enim eundemque spiritum domini, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis ac timoris domini uocauit. Qui uidelicet septiformis spiritus, non solum in capite quieuisse, uerumetiam totum corpus illustrasse perhibetur. Vnde & hoc loco septem spiritus dei in omnem terram missi narratur. Hinc alibi apertissime legimus: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Cuius etiam hæc eadem septenaria operatio, quæ propter regnum & fortitudinem per cornua figuratur, recte propter illuminationem ecclesiæ per oculos designatur. De quibus nimis oculis Zacharias propheta ait: Septem isti oculi domini, qui discurrent in uniuersa terra. Sed sciendum nobis est, quia etsi corpus idem exaltatur muneribus, non tñ in se, sed in capite: quia cornua super caput sunt agni, in quo totum constat regnum ecclesiæ. Exaltantur etenim cornibus membra, sed in capite, quo uigēt oīa membra. Istis itaque spūs sancti muneribus super caput exaltandum corporis regnum, deus pater perhibuit, dicens: Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. Hinc Anna ex sterili iam facta fecunda,

Isaie. 12.

Psalm. 21.

Zach. 2.

Luce. 17.

* Ecce em

Psalm. 124.

2. Cor. 13.

Psalm. 43.

Roma. 8.

Isaie. 11.

Sapient. 1.

Zach. 4.

Psalm. 74.

I. Regum. 2.

Matt. 16.

dicat: Dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Hinc Petro typum ecclesie gerenti, dominus ait: Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam. Ac si diceret: Super me edificabo te. Agnum ergo tanquam occisum, in medio throni & in medio quatuor animalium & seniorum septem cornua habere, est, septenaria spiritus sancti operatione totum per orbem in membris tanquam caput Christum regnare, totum per orbem membrorum celsitudinem, dignitatem & regnum in seipsum collocare. Possunt etiam in istis septem cornibus, illa capitis nostri membra uideri, quae spiritus sancti muneribus, fortitudine ac celsitudine ceteris uidentur eminere. Cornua enim, naturalia locorum iura, erumpendo nascuntur. Nec carnis aequalitate contenta residet, sed crescendo altiora magis ac magis petunt. Sic itaque, sic spirituales uiri septiformi spiritu excellentius ceteris illustrari, generalia praecepta transcendentes, ac quodammodo minima aestimantes, ad illa quae etiam iussa non sunt, peragenda semetipsos extendunt.

I. Cor. 2.

I. Cor. 4.

Rom. 8.

Vnde fit, ut cum omnia iudicent, ipsi a nemine iudicari possint, Apostolo dicente: Spiritus iudicat omnia, ipse autem a nemine iudicatur. Hinc idem carnalibus adhuc discipulis ait: Mihi autem pro minimo est ut a uobis iudicer, aut ab humano die. Hinc alibi spiritus sancti munere quaedam membra ceteris eminere prospiciens, ait: Vos in carne non estis, sed in spiritu. Ac si alijs uerbis diceret: Nequaquam ut cetera corporis ossa carne circumdaminis, sed tanquam cornua super carnem & ossa erigimini. Quid autem agnus tanquam occisus, in medio throni & animalium ac seniorum cum his septem insignibus titulis apparens fecerit, audiamus. Denique subsequitur:

Et uenit, & accepit librum de dextera sedentis in throno.

¶ Idem est dextera sedentis in throno, qui & agnus tanquam occisus in medio throni: quia dei filius per quem creatus est mundus, & hominis filius per quem redemptus est mundus, non duo, sed unus est Christus. Dextera igitur propter creationem, agnus uero predicatur propter redemptionem. Quamobrem cum librum de dextera sedentis in throno agnus tanquam occisus accipit, a seipso utique, qui est dextera sedentis in throno, accipit. id est filius hominis a sua diuinitate. Quid est autem agnum, de dextera sedentis in throno librum accipere, nisi ipsam humanae salutis dispensationem, cui omnes scripturarum paginae attestantur, filium hominis a sua maiestate dispositum, operis ueritate complere? Quod ut in plenitudine temporum fieret, agnus uenit, id est, inuisibilis dextera patris, uisibilis per carnem apparuit. Verum quia omnis libri intentio, omnis Christi dispensatio in uictoria consistit: uictoria autem non solum capitis, uerum etiam corporis: quia & hoc in aperitione libri uel sigillorum manifestissime declaratur: potest hoc loco per dexteram sedentis in throno, ipse triumphus capitis & corporis non inconuenienter intelligi, cui sinistra non ualet obuiare. In dextera ergo sedentis in throno, liber scriptus ostenditur: quia maxima quaeque scripturarum sacramenta, in Christi ecclesiaeque uictoria consistunt. Sed si (ut dicimus) capitis & corporis triumphus, dextera sedentis accipitur, uideamus quomodo admodum de illo triumpho agnus librum accipiat. Et certe liber ille uictoriam Christi ecclesiaeque frequentat, quae tota in dextera collocatur, per quam idem triumphus designatur. Quapropter non aliud de illa dextera accipit, quam quod ipsa dextera signat. Quomodo ergo agnus de dextera librum accipit, tanquam scilicet dexteram de dextera, uictoriam de uictoria: nisi quia cum idem in ecclesia quotidie dimicans uincit, eamque uictoricem existere facit, quasi de eius dextera librum accipit, qui est utique ipsa dextera, id est, de eius uictoria singulariter triumphum capit? Sic etiam idem agnus in membris suis tanquam de dextera librum, tanquam de libro dexteram accipit: cum ecclesia de ipsius singulari triumpho uictoriam capit, quem in se quotidie uincit attendit.

Et cum aperuisset librum, quatuor animalia & uiginti quatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas & phylas aureas plenas odoramentorum, quae sunt orationes sanctorum.

¶ Tunc agnus librum aperuit, cum opus uoluntariæ passionis impleuit. Cum autem superius nemo dignus inuentus dicatur, qui librum posset aperire: hic iam animalia & seniores agnum imitantes, quasi librum aperire monstrantur. Et reuera dignum erat, ut prius in capite, & tunc demum in corpore scripturarum sacramenta operibus reuelarentur. Sed & hoc per unum caput, quo totum corpus compaginatur & regitur. Hoc certe indicant animalia & seniores, qui citharas quidem habent, & tamen ante agnum cadunt. Et quid est, animalia & seniores citharas habere, nisi electorum ecclesiam ea quæ defunt pressurarum Christi, in carne sua adimplere? Quando enim hi qui sunt Christi, carnem suam crucifigunt cum uitis & concupiscentiis: citharis concinunt Christo, ut quod ille pro eis, ipsi pro illo patiantur, aspicientes in autorem fidei & consummatorem Iesum. Quasi enim cithara Paulus Christo concinebat, cum diceret: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Et rursum: Nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata Iesu in corpore meo porto. Apte autem per citharas passionem Christi figurantur. In citharis enim aliæ fortius, aliæ chordæ lenius tenduntur: sed tamen dissimiliter tensæ, nequaquā dissimile canticum reddunt. Sic certe, sic diuersa in Christi corpore membra, passionem eius aliā plenius, aliā minus imitantur: sed tamen dissimiliter patientes, unam concordē resonant laudem. Lignum itaq; in cithara, crucem domini designat. Chordæ uero in cithara tensæ, carnem sanctorum compatiuntur. Quid uero est, animalia & seniores citharis ante agnum cadere, nisi quicquid membra patiuntur pro capite, per humilem ac piā confessionem capiti tribuere, sine quo nihil possunt membra perficere? Aperiūt ergo animalia & seniores librum, cum ea quæ defunt passionum Christi, in carne sua adimplent: sed per illum, per quem dimicantes uincunt. Sic autem ista conijcimus, ut non totum librum per animalia & seniores aperiri dicamus, cum sint in eo quædam quæ solo capiti conueniant, quædam uero quæ simul capiti & corpori comperant. Quid quoq; in phialis aureis accipere debemus, quæ odorem, id est, orationibus sanctorum plenæ fuisse perhibentur, nisi charitatem, quæ non solum pro amicis, uerumetiam pro ipsis nouit inimicis exorare? Vnde & recte, plenæ fuisse memorantur. Bene autem post citharas phialæ ponuntur, quia prius dominus crucis patibulum subiit, & sic incomparabili charitate pro persecutoribus suis exorauit, dicens: Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Ex cuius uidelicet persona Psalmista dicit: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Hoc certe ut imitentur animalia & seniores, in ipso uiderunt, ab ipso acceperunt. Hoc enim in citharis sustinent, hoc in phialis propinant, De quibus etiam sequitur:

Col. 1.
Gal. 5.
Heb. 12.

Gal. 6.
Ibidem,

Luce. 23.
Psalm. 140.

Et cantabant nouum canticum, dicentes: Dignus es domine deus noster accipere librum & aperire signacula eius, quoniam occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo, ex omni tribu & lingua & populo & natione.

¶ Consona utriusq; testamenti ueritate, nouum mediator canticum reddidit, quādo se coæternum deo patri docuit. Nouo ortu de uirgine natus, hominem gessit: potestate propria occidentibus traditus, de sepulchro mirabiliter resurrexit. Super cælos quando uoluit ascendens, misso spiritu sancto, ecclesiam ex gentibus acquisiuit, seq; futurum iudicem nunciauit. Hoc nempe in animalibus ac senioribus omnis terra uerbo decantat, cum electorum caput suum talia peregissem commemorat. Hoc etiam ipsis operibus quadam ratione eidem concinit, cum eius electi noua natiuitate cum Christo regenerantur, atq; ex hominibus dii quodammodo efficiuntur, mirabili dispensatione illi commoriuntur, certa fide cum illo suscitantur, uera spe ad cælestia cum illo subleuantur. Ipsa re eius spiritu locupletantur, sine aliqua dubitatione ad iudicium cum illo se sursi creduntur. Quid autem uerbis, quid etiam ipsis operibus nouum canticum decantantes animalia & seniores dicant, audiamus: Aiunt enim, [Dignus es dñe deus noster accipere librum, & aperire signacula eius, qm̄ occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo.] Ac si dicerent: Ad cōparationē uictoriarum nostrarum, tua sola iudicat digna uictoria, cuius singulari passionem de mortis principe ac maledicto legis sumus redēpti. Neq; em̄ effusio nostri sanguinis

nis imperium mortis destruere ac legis maledictum poterat auferre, nisi tu ipse in cruce pendens, precium nostræ redemptionis effunderes, ac pro nobis ipse quodammodo maledictum fieres. Sed ecce fortasse quis dubitat, utrum in quatuor animalibus ac uiginti quatuor senioribus secundum præmissam intellectus nostri formam, tota ecclesia designetur. Quæso uos o beata cæli animalia, o præcellæ dignitates totius mundi seniores, dicite si solum quatuor uel uiginti quatuor estis, an mystico numero uniuersitatem ecclesiæ designatis? Dicunt enim: [Redemisti nos deo in sanguine tuo, ex omni tribu & lingua & populo & natione.] Si enim ex omni tribu & lingua & populo & natione redempti sunt, constat nimirum, quia non iam quatuor uel uiginti quatuor sunt, cum per totum orbem multi populi multæq; nationes, & ferme septuaginta & duæ linguæ reperiuntur, ex omni tribu & lingua & populo & natione redempti, totum ecclesiæ corpus efficiuntur. A quibus adhuc subiungitur:

Et fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram.

1. Petri. 2.

¶ Hoc est certe illud totius ecclesiæ genus regium, regale sacerdotium, quod per apostolum Petrum describitur. In quo uidelicet genere regio regalique sacerdotio, omnes per gratiam reges, omnes per gratiam electi, sacerdotes uocantur. Qui bene reges appellantur, quia scilicet nequaquam tyrannidem uitiorum in se consurgere permittunt, sed eis iure potestatis dominantur. Dum enim modo appetitum luxuriæ frenant, modo æstum auaritiæ temperant, modo gloriam elationis inclinant, modo suggestiones liuoris obruunt, modo ignem furoris extinguunt, quasi super subiectam terram lege uirtutis regnāt. Hoc etiam indicant animalia & seniores, qui se super terram regnum accepisse confirmant. Recte quoque sancti uiri sacerdotes appellantur, quia se ipsos quotidie in contritione corporis atque spiritus sacrificium domino immolant, quibus de offerenda uictima carnis suæ per Apostolum dicitur: Obsecro uos per misericordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem. Hostiam uero spiritus Psalmista indicat, dicens: Sacrificium deo spiritus contribulatus. Ostendit etiam animalia & seniores, ecclesiam in Christo librum accepisse reuelandum, cum ex omni tribu & lingua & populo & natione redempti, potestatem se accepisse fatentur & regnū. Sed nec mirum si ecclesia in Christo librum accipiat reuelandum, id est, illam generalem atque insignem de imperio mortis uictoriam, qua totus in malis uincitur mundus, totus in bonis eripitur mundus, cum scriptum sit: Qui adhæret domino, unus spiritus est. Et rursum: Erunt duo in carne una. quod exponens Apostolus, ait: Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Hinc per Isaiam prophetam idem caput ecclesiæ dicit: Quasi sponso imposuit mihi mitram, & quasi sponsam coronauit me ornamento. Quid itaque hac sententia lucidius, quid dici manifestius potuit? Ecce unus idemque & sponsum se dicit & sponsam: quia & mitram sibi tanquam sponso impositam, & ornatum ornamento tanquam sponsam perhibuit. Vbi etiam intelligimus, hoc habere sponsam in sponso, quod habet sponsus in sponsa, & rursum hoc possidere sponsum in sponsa, quod possidet sponsa in sponso. Vnde nec immerito ipsam uniuersalem uictoriam, quam nunc ecclesiam in Christo, paulo superius Christum de ecclesia accepisse docuimus.

1. Cor. 6.
Ephesi. 5.
Isaie. 61.

Et uidi & audiui uocem angelorum multorum in circuitu throni & animalium & seniorum, & erat numerus eorum millia millium, dicentium uoce magna: Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem & diuinitatem & sapientiam & fortitudinem & honorem & gloriam & benedictionem: & omnem creaturam quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & in mari, & quæ sunt in eo.

¶ Qualis ista uisio fuerit, hic manifestissime Iohannes declarat, qui ipsam quoque uocem quam audiuit, uidisse se perhibet. Visus enim ille audiuit, atque auditus ille uidit. Cum autem (ut sæpe protulimus) unum sint, thronus, animalia & seniores, in quorum medio uel circuitu uox angelorum uisa atque audita describitur: subtili, obscura, & penè alijs locis

eis inusitata locutione, à figura ad figuram transiens, imò figuræ figuræ adiungens, ipsa animalia & seniores, angelos uocat. Si enim (ut paulo superius præmissum est) in circuitu sedis animalia & seniores sunt, quomodo in circuitu sedis angeli sunt eiusdem, nisi quia eadem animalia & seniores, angeli sunt? Cur autem non ipsi angeli, qui filij dei uocantur? De quibus per Iohannem dicitur: Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Hinc idem in epistola sua dicit: Nunc filij dei sumus. Hinc Paulus fidelibus ait: Quoniam estis filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, abba pater. Et rursum: Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Possunt certe ueraciter angeli uocari, qui uocabulo filiorum meruerunt censerì. Vtrunq; autem gratia, non natura. De istis namque angelis dictum intelligimus: Angeli pacis amare flebunt. Licet angelorum quoque celestis militia, proprie possit unito laudis præconio cum animalibus & senioribus, de tanto nostræ redemptionis munere congratulando ista concinere, si tamen possibilitas admittit, ut saltem angelorum uocabulum in hac reuelatione iuxta literam accipiamus. Non enim dubium, quod de reparatione generis humani, ipsi quoque angelici spiritus in lætitiâ fuerint conuersi, qui pridem homines à suo consortio deputabant extraneos. Vnde & nato redemptore, angelus pastoribus apparet, eosque claritas dei illustrat. Quo apparente, multitudo militiæ celestis exercitus illi adiungitur, & communi exultatione deum collaudant, dicentes: Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Siue autem de hominibus, seu de celestis patriæ spiritibus, innumerabilis ostenditur multitudo, cum subiungitur: [Et erat numerus eorum millia millium.] Cum autem dicitur, millia millium, nec additur quot millium: constat proculdubio, quia innumerabilis numerus innumerabilem multitudinem ostendit. De electis namque hominibus dicitur: Nescit homo numerum militum eius. De angelicis uero spiritibus dicitur: Millia millium ministrabant ei. Siue autem illi, seu isti angelorum uocabulo exprimantur, quid dicant audiamus. Aiunt enim: [Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem & diuinitatem & sapientiam & fortitudinem & honorem & gloriam & benedictionem: & omnem creaturam quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & in mari, & quæ sunt in eo.] sub iudis, humana in Christo natura, ita meruit uniri diuinitate uirtutis ac sapientiæ dei, ut una uirtus deus & homo, una persona deus & homo, una sapientiæ dei existeret deus & homo. Hinc Paulus ait: Nos autem prædicamus Christum crucifixum, iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis iudæis & Græcis, Christum dei uirtutem & dei sapientiam, qui & si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Vnde & idem egregius prædicator alibi dicit: Et si noueramus Christum secundum carnem, sed iam nunc non nouimus. Et rursum: Christus surgens à mortuis, iam non moritur. & mors illi ultra non dominabitur. Necnon & si ipsa humana in Christo natura sapientiâ proficit in terris, tamen ipsa nunc angelos docet in cælis: quia ut dictum est, uerbum & caro, unus deus homo, unus homo deus, una uirtus atque una sapientiâ dei esse probatur. Quod autem præmissa uirtute, diuinitate ac sapientiâ, fortitudo subiungitur: repetita sententia uidetur, cum hoc sit uirtus quod fortitudo. Vbi adhuc subiungitur: Et honorem & gloriam & benedictionem. subaudi, agnus occisus accipere est dignus. Non itaque mirum, si honore & gloria & benedictione digna iudicetur humana in dei filio natura, quæ post flagella, post sputa, post alapas, post spineam coronâ, post maledicta, post crucem, post sepulchrum, & in dextera dei collocari, & ab omni creatura meruit adorari, honorificari, glorificari, ac benedici. Nisi enim ipsa humana in dei uerbo bonatura, ab omni creatura adoranda esset, nequaquam Psalmista admonens diceret: Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Recte igitur scabellum pedum dei, ipsa incarnatio redemptoris dicitur, cui æternitas inhæsisse probatur. Quod aperte alio in loco diuinitas eiusdem mediatoris per prophetam indicat, dicens: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Terra, scilicet non iam in primo Adam maledicta, sed in secundo benedictionem consecuta. Illi namque dictum est, Maledicta terra in opere tuo. Isti autem dñs, Benedixisti dñe terram tuam. Vbi etiam intelligimus, quod diuini

Iohan. 1.

1. Iohan. 3.

Gala. 4.

Roma. 8.

Isaia. 53.

Luca. 2.

Iob. 25.

Daniel. 7.

1. Cor. 1.

2. Cor. 13.

2. Cor. 5.

Roma. 6.

Luca. 2.

Psalm. 98.

Isaia. 66.

Gene. 3.

Psalm. 84.

nitas mediatoris nostri, cum terram per humanitatem tangeret, cælum in angelis præfide-
 bat: quia cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Adoremus ergo scabellum
 pedum dei, id est, humanitatem à uerbo diuinitatis susceptam: quia & uirtutis, & diuini-
 tatis, & sapientiae, & honoris, & gloriae, & benedictionis ipsius per gloriam resurrectionis
 fieri meruit, quæ ante passionem dum infirma ad puteum federet atque sitiret, dum
 se filium hominis sæpe commendaret, dum sapientia proficeret, dum opprobria, con-
 tumelias ac maledicta sustineret, minor quodammodo angelis erat. Qua uero Christus
 & ecclesia una sunt persona, possunt hæc quæ præmisimus, quadam ratione, quadam men-
 sura ad ipsam referri. Dicatur ergo: [Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem
 & diuinitatem & sapientiam & fortitudinem.] Ac si diceretur in membris suis, in agnis
 tanquam occisis. Cum enim ipse sit dei uirtus ac dei sapientia, in corpore suo quod nos
 sumus, accipit quod in seipso possidet. De illo namque in ueraciori nouaque translatione
 ex Hebræorum purissimo fonte manata, scriptum legimus: Accepit dona in hominibus.
 Ecclesia itaque mundo iam mortua, dum adhuc in quibusdam membris suis lactis potu
 nutritur, infirmia à philosophis uel hæreticis deputatur. Sed unde ab illis infirma, inde à
 catholicis robusta prædicatur: quia quod infirmum est dei, fortius est hominibus. At cer-
 te robusta infirmitate confractus, ac in initio prædicationis superatus est mundus. Vel
 certe dum tribulationibus atteritur ecclesia, dum pressuris angustatur, dum fame siti-
 que conficitur, dum nuditate ac frigore attenuatur, quasi infirma à reprobis iudicatur. Sed
 unde carnis infirmitate quasi succumbit, inde fortitudine spiritus amplius uiget, Paulo
 attestante qui ait: Quando infirmior, tunc fortior sum. Ipsa etiam quæ ab infidelibus tan-
 quam ancilla despicitur, per adoptionis gratiam diuinitatem accipere digna perhibetur.
 De quibus membris hoc quod supra protulimus, Iohannes loquitur, dicens: Quotquot
 receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Quibus
 etiam per Psalmistam dicitur: Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes. De quibus idem
 quoque per Psalmistam præmiserat, dicens: Deus stetit in synagoga deorum, in medio au-
 tem deos discernit. Hinc incarnata ueritas cum discipulos interrogaret, dicens: Quem
 dicunt homines esse filium hominis? & illi responderent, alij Iohannem baptistam, alij
 autem Eliam, alij uero Ieremiam aut unum ex prophetis: qui nam illi essent, quos talia
 interrogaret, aperuit, dicens: Vos autem quem me esse dicitis? Ac si diceret: Vos qui non
 homines, sed per gratiam dii facti estis, quem me esse dicitis? Ipsa quoque dum mundanae
 sapientiae pompas despicit, dum stultas & sine disciplina quaestiones euitat, hanc infide-
 les uel hæretici tanquam stultam contemnunt. Sed unde quasi insipiens, inde uere sapi-
 ens inuenitur: quia qui uult esse sapiens, stultus in hoc seculo fieri debet, præsertim cum
 sapientia huius mundi stulticia sit apud deum. Sapientiam ergo non huius mundi acci-
 pit, sed illam quæ deorsum descendit, de qua uidelicet per Iacobum dicitur: Sapientia
 quæ deorsum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis
 conseruitiens, plena misericordia & operibus bonis. Ipsa certe & dum infirmos honores
 calcit, dum exteriorem gloriam frenat, dum benedicit, adulantium uoces recusat, & ho-
 nore & gloria & benedictione indigna à reprobis aestimatur. Sed unde exterius hono-
 rem & gloriam fugit, inde cumulatius honorem & gloriam interius acquirit: quia glo-
 ria nostra hæc est, testimonium conscientiae nostrae, & omnis gloria eius filiae regum ab
 intus. & unde adulantium benedictiones respuit, inde increpantium maledictionibus ad
 futuram benedictionem proficit. Ipsa enim illa sapientia admonetur, qua per Salomonem
 dicitur: Si benedixerit tibi inimicus tuus uoce grandi, non credas ei. Iam uero quod sequi-
 tur, & omnem creaturam quæ in cælo est, & super terram, & sub terra: soli capiti prin-
 cipaliter conuenire probatur, ut uidelicet ipsa humanitatis assumptio, in dei uerbo an-
 gelis prælata, dominetur in cælo: prædicata regnans domine & in terra: quæ solutis ge-
 mitibus inferorum præualens, dominata doceatur & sub terra. Hinc sensui Paulus con-
 cinit, dicens: In nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum:
 & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Mare
 uero & quæ in eo sunt, præsens seculum designat, in quo illi ceterum quinquaginta & tres
 sacratissimi pisces, apostolorum retibus concluduntur, Quamuis possunt & hæc in capite suo

Psal. 67.

Eph. 4.

1. Cor. 1.

2. Cor. 12.

Iohan. 1.

Psal. 81.

Ibidem.

*di iudicat

Matt. 16.

1. Cor. 3.

Iacob. 3.

2. Cor. 1.

Psal. 44.

Pro. 26.

aut. 27.

Philip. 2.

Iohan. 21.

possidere & membra. Vnde scriptum legimus: Omnia nobis cum illo donauit. Itemq; Conresuscitauit & confedere nos fecit in caelestibus. Hinc Petro typum gerenti ecclesiae, dicit: Quodcumq; ligaueris super terram, erit ligatum & in caelis: & quodcumq; solueris super terram, erit solutum & in caelis. Hinc ipsum membrorum caput, in membris suis loquitur, dicens: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Sequitur:

Roma. 8.
Eph. 2.
Matthaei. 16.

Mat. 18.

Omnes audiui dicentes sedenti in throno & agno: Benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum.

Illos hoc loco repetita sententia laudantes introducit, ex quibus totam ecclesiam constare praemittit, id est, animalia, seniores, & angelos. Sed cum laudantes dicunt sedenti in throno & agno, Benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum, id est, patris illam hoc loco intelligentiae regulam adhiberi insinuant, qua plerumq; ubi pater & filius in scriptura diuina ponuntur, consequenter ibi & spiritus sanctus intelligitur: aut ubi filius & spiritus sanctus, sine dubio ibi etiam & pater, sicut in primo huius operis libro latius disseruimus. Sequitur:

Et quatuor animalia dicebant: Amen. & uiginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt uiuentem in secula seculorum.

Sicut saepe protulimus, hoc sunt animalia quod seniores, id est, totum ecclesiae corpus. Quamobrem & seniores cum animalibus Amen respondēt, & animalia cum senioribus adorant & cadunt. Vna enim eademq; ecclesia diuersis uocabulis figurata, & deum collaudat, & ipsum laudem qua deum collaudat, interposito Amen, ueram esse confirmat. & eum quem non inani, sed uero laudis praconio attollit, cadens humiliter adorat. Qui sit autem iste casus & haec adoratio, supra iam exposuimus. Ne itaq; longo progressu ultra modum lassemus, hunc librum isto fine claudamus.

✠ D. AMBROSII ✠

ANSBERTI PRESBYTERI, IN APOCALYPSIM

IOHANNIS APOSTOLI,

Liber quartus.

C. 6.

Diuuante deo domino Iesu Christo, si quas haec reuelatio planities habere uidebat, lento conamine peregrinamur: atq; eo impetu quo leniter gradiebamur, & si paulo durius, colles eius conscendimus: sed cum magno difficultatis labore, montes ipsius subire iam coepimus. Dumq; lassati penè succumbimus, qd aliud nobis agendum est, nisi ut ad illum oculos erigamus, cum quo iter istud agere coepimus, quem ductorem, conuiatorem atque impulsorem habemus, id est, mediatorem dei & hominum, hominem Iesum Christum, aeternam dei uirtutem, dantem lasso fortitudinē: Sed nec deest cordibus nostris fidei lumen, quo

ipsam ducem itineris huius in montē cum Petro & Iacobo & Iohanne, nobis praere ceruamus. Fitq; ut dum hunc sequentes, cum Moyse arduas per mōtes uias agimus, ac quodammodo fractis uiribus, cum Elia super unam iuniperum decidimus, apparente ipso domino, inter utrosque solis claritate fulgente, à terra cum tribus apostolis erigamur. Qua fiducia animati, qua fide roborati, in ipsius adiutorio & nomine ea quae coepimus, exequamur. Denique praecedenti disputatione hucusque peruenimus, quo in apertione libri, animalia, seniores, & angeli debitae laudis officium agno persoluunt. Nunc autem in ordine ita sequitur, quod de solutione sigillorum per Iohannem dicitur:

Mat. 17.

3. Regum. 19.

Apocalyp.
caput VI.

Hebræi.

Et cum aperuisset agnus unum ex septem sigillis, audiui unum ex quatuor animalibus, dicens, tanquam uocem tonitruui magni: Veni & uide. Et ecce equus albus, & qui sedebat super eum, habebat arcum. & data est illi corona, & exiit uincēs ut uinceret.

¶ Apertio sigilli, reuelatio est sacramenti. Verum quia nō unum, sed multa sunt sacramenta; nec unius modi, sed sicut Apostolus dicit, multifarie multisq; modis olim deus locutus patribus in prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit heredem uniuersorum, per quem fecit & secula. & ualde longum est de sacramentorum nunc diuersitate tractare, quibus & futura Christi dispensatio, & ecclesiæ præparabatur uentura saluatio: possunt tamen in his tribus modis, id est, locutionis, cognitionis quoque & agnitionis, uniuersa comprehendere, ut uidelicet locutio omnia in se præcepta totius cælestis concludat oraculi; cognitio autem regula-

riter adhibita, intelligentiæ formā insinuet, actus uero cognitioni pariter ac locutioni concordet. Et quoniam latentes pridem modos locutionis atq; intelligentiæ salutaris, superiori disputatione peregrinatus: nunc quæ in actu latebant, singulorum apertione sigillorum attentius audiamus. Si itaq; apertio sigilli, reuelatio creditur sacramenti, eiusq; mysterium in sermone dicimus, intellectu actusq; existere: uideamus quomodo hæc simul tria certis etiam locis dicta, intellecta atq; peracta, probabiliter possint inueniri: ut eadem dicta intellectu sobrio capiantur, & intellecta opere comprobentur. uerbi gratia, Ecce ego uenio, in capite libri scriptū est de me. Dicendo uenio, adhuc tacito nomine quodam, prænunciat esse uenturum. Cum autem quis iste sit quæritur, proculdubio desideratus cunctis gentibus Christus intelligitur, præsertim quia in capite libri Geneseos de se scriptum ostendit, quod dicitur, in principio creauit deus cælum & terram. Idem enim est illud principium, in quo & per quod facta sunt omnia. Vnde & iudæis interrogantibus quisnam esset, principium se esse respondit. Cum uero quæritur, propter quid uenerit, sequitur & dicit: Vt faciam uoluntatem tuam deus meus uolui. De qua nimirum in euangelio idem ait: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem eius qui me misit. De qua etiam circa horam passionis ad discipulos loquitur, dicens: Vt sciat mundus, quoniam uoluntatem patris mei facio, surgite, eamus. Quocirca omnes libri signati opacitatum figuras tunc reuelasse cognoscitur, quando se unum cum patre manere docuit principium, atq; ex uirgine natus, gessit hominem uerum. Indebitum quoq; pro mundi salute suscipiens mortem, postquam confregit infernum, triumphali morte surgens à mortuis, aperuit tumulum: ac quando uoluit repetens cælum, promissum discipulis misit spiritum sanctum. Quo replente orbem terrarum, acquisiuit multitudinem gentium, seq; sperandum edocuit iudicem futurum. Aperto autem uno ex septem sigillis, unū ex quatuor animalibus in modum tonitruui magni, Iohannem inuitat ut ueniat & uideat: quia uidelicet manifestata ueritate, præcedens ecclesia subsequenter ad fidem promouat eccle-

psalm. 39.
Hag. 2.

Iohan. 8.
psalm. 39.
Iohan. 4.
Iohan. 14.

Nam. Hoc autem est unum animal, quod quatuor: hoc unum & quatuor animalia, quod Iohannes, qui ab uno animalium ad cōtemplandam Christi ecclesiāq; sacramenta ut ueniat, inuitatur. Ac si in apostolis præcedens ecclesia subsequenti dicat: A mystico legis & prophetarum eloquio, ad cognitionis intellectū fidei passibus ueni: & hoc quod intellectu capis, ipsius operis ueritate cōpletum, inspicere. Vnde & recte post hāc admonitionem subditur: [Ecce equus albus, & qui sedebat super eum, habebat arcum, & data est illi corona, & exiit uincēs ut uinceret.] Potest nanque hoc loco per equū, incarnatio uerbi dei non incongrue figurari, quam ipsius uerbi diuinitas singulariter uoluit præsidere. Hunc enim equum tunc diuinitas Christi ascendit, quādo animam & carnem sibi intra uterum uirginis condidit atque coniunxit. Vnde & ipsa incarnata ueritas per psalmistam deo patri loquitur, dicens: Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecū. Et ne forte cuius hęc uerba essent dubitarem, continuo subiūxit: Tenuisti manum dexteram meam, & in uoluntate tua deduxisti me, & cum gloria assumpsisti me. Potest etiam per equum ordo prædicatorum designari, de quorū pluralitate propheta dicit: Misisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas. Quætā quippe aqua iacuerūt, quia humana mētes diu sub uitiorum suorum torpore sopitæ sunt. Sed equis dei mare turbulentum est, quia missis sanctis prædicatoribus, omne cor quod pestifera soporitate torpuit, impulsu salutiferi timoris expauit. Hinc per Habacuc prophetam, equorum ascētori dicitur: Ascendens super equos tuos, & equitatus tuus sanitas. Siue autem humanitas redemptoris nostri, siue ecclesia ipsius, in sanctis prædicatoribus equi nomine figuretur: recte utrisque conuenit, quod idem equus albus esse perhibetur. quia & humanitas nostri redemptoris nōquaquam peccati obfuscationem de originali culpa contraxit, & ecclesia quæ corpus eius est, in morte ipsius, lauacri unda etiā contractam diluit. Vnde & ipsa in psalmis dicit: Asperges me domine hyssopo, & mūdabor. lauabis me, & super niuem dealbabor. De qua etiā in Canticis canticorū admirādo dicitur: Quæ est ista quæ ascendit dealbata? Quid autem per arcum sedentis in equo, nisi uetus ac nouum testamentum intelligimus? De quo uidelicet arcu, id est, sessor, à propheta dicitur: Tendens extendens arcum tuum super sceptrā, dicit dominus. Ex quo nimirum tot prodeunt sagittarum iacula, quot sunt testamentorum eloquia. Istis etenim sagittis arcu dei emissis, terrena corda transfiguntur, ut seculi cupiditatibus moriantur, psalmista attestante qui eidē sessori dicit: Sagittæ tuæ acutæ potentissime, populi sub te cadent in corde. Et rursum: Sagittæ tuæ pertransierunt. Rursumq; de eodem bellatore: Misit sagittas suas, & dissipauit eos. Istis testamentorum sagittis percussa fuerat ecclesia, quæ in Canticis canticorū dicebat: Inuenerunt me custodes qui circūeunt ciuitatem. percusserunt me, & uulnerauerunt me. Quod uero coronam equi sessor accepisse describitur, non solum ad caput, uerum etiam ad corpus referri uidetur, quod in capite coronatur. Sed nec mirum. Nam idem sessor qui coronam accepisse perhibetur, per sanctos prædicates quos præsidet, arcu & sagittis totum mundum debellauit. De quo adhuc recte nūc subditur: [Et exiit uincēs ut uinceret.] Vñ exiit, nisi ex apto sigillo. i. reuelato scripturæ sacramēto, ipsa sacramēti ueritas manifeste apparuit. Exiit autem uincens ut uinceret, subaudis, primum caput uictor apparuit, ut post in corpore suo idem quotidie dimicans, diabolicæ temptationis nequitias, peruersorumq; hominum insidias superaret. Quas profecto nūc autor huius scripturæ subdendo manifestare incipit, cum dicit:

Et cum aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal, dicens: Veni & uide. Et exiit alius equus rufus. & qui sedebat super eum, datum est ei ut sumeret pacem de terra, & ut inuicem se interficiant. Et datus est illi gladius magnus.

Quod itaq; eadem exhortationis uerba ueniendi & uidendi, in causa dissimili reperiuntur, cum equus albus (ut præmisimus) in bonum, rufus autem accipiat in malum: sciendum nobis est, quia sicut ibi lætitia de prosperitate uictoriæ, sic etiam hic sollicitudo ministratur de futuro certamine. Equus autem rufus, antiqui hostis est corpus, omnes uidelicet reprobi, impietatis habitu cruenti, aiarumq; interfectionibus sanguinei. Hinc

Psalm. 72.
ibidem.

Habac. 3. iij.
xta LXX.

ibidem.

Psalm. 50.
Canti. 3. 7. 8.

Habac. 3.

Psalm. 44.

Psalm. 76.

Psalm. 143.

Cantico. 5.

Iohan. 14.

est quod inferius bestia sup quā meretrix sedet, coccinea esse perhibetur. Et quidē sessor electorum dicit: Pacem meam do uobis, pacem relinquo uobis. De sessore autem reproborum dicitur: [Datum est illi ut sumeret pacem de terra.] Ille concordia, hic uero auctor est discordia. Datum itaque est isti ut sumat pacem de terra, subaudis, deo cuncta iuste disponente permissum. Pacem autem tollit non de caelo, sed de terra, id est, non de electis, sed de reprobis: qui pacem dei aut nequaquam recipiunt, aut certe receptam, scandalum denuo sumentes, proijciunt. Quod autem huic nequissimo sessori datum fuisse perhibetur, ut inuicem reprobi se interficiant, non carnalis in hac sententia, sed spiritalis interfectio debet intelligi, praesertim cum in figuratis locutionibus, quibus tota haec Apocalypsis tegitur, litera occidens subintroduci minime permittatur. Et quidem multae clades, multaeque persecutiones corporales ab antiquo hoste illatae, in ea ponuntur: nescio autem utrum sine figurata locutione. Vnde uero seipsos interficiant reprobi, manifestatur cum de illorum principe subditur: [Et datus est illi gladius magnus.] Ac si diceretur: Spiritalis simul & malignus, quo spiritali nequitia contra ecclesiam dimicant, quo non corpora, sed animas reproborum iugulant. Gladius enim est malae locutionis, ipsius prauae suasionis gladius ac pestiferae deceptionis. Quo uidelicet duobus principaliter modis antiquus hostis ferit, cum aut per semetipsum spiritalem locutionem interius facies decipit, aut per carnalium suorum linguam exterius pulsans, ad occisionem animae pertingit. Illa itaque lingua per semetipsum ludae locutus est, ut redemptorem nostrum ludais traderet, sicut in euangelio dicitur: Et coena facta, cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Scariothis. Illa, ut uetita cōtingeret, primae mulieri sermonem fecit: hac uero per membra sua eundem dominum Iesum Christum a Pilato crucifigendum petiit. An non spiritalis eius locutio gladius fuit, quae matris uiuentium animam occidit? An nō membrorum eius locutio, gladii extitit, de quibus psalmista dicit: Exacuerunt in gladios linguas suas? Et rursum: Lingua eorum gladius acutus. Rursumque: Gladius est in labijs eorum. De hoc malae suggestionis gladio corpus Christi, quod est ecclesia, liberandum psalmista denunciat, dicens: Qui liberas Dauid seruum tuum de gladio maligno. Benignus quippe sanctae praedicationis est gladius, quo percutimur ut culpa moriamur: malignus uero est prauae suggestionis, quo quisque percutitur ut a uita rectitudinis extinguatur. Illo certe omnes ad uitam praedestinati exercentur, isto cum ad mortem praesciti necantur. Illo pijs increpationibus iusti coercentur, isto prauis suasionibus reprobi nequius iugulantur, quo aperta persecutione materiali gladio corpora trucidantur. Sed nec magnopere curat hostis antiquus cum corpora iugulat, nisi etiam per mortem carnis ad mortem animae pertingat. Dat autem illi uis diuina gladium nequitiae, non quo ipsa ad malum compellat, sed quo iuste mala suadere permittat, sicuti cor Pharaonis indurauit, cuius duritiam misericorditer non resoluit. Sequitur: Et cum aperuisset sigillum tertium, audiui tertium animal, dicens: Veni & uide. Et ecce equus niger, & qui sedebat super eum, habebat stateram in manu sua.

Matthaei. 16.

Ibidem.

Genesis. 3.

[In huius equi nigredine, illa malorum esuries designatur, qua Christi corpus inhians antea deuorare, atque in malitiae suae uentrem transire concupiscit. Quibus etiam principis sui affectus paratissimus seruit, cum stateram in manu tenens, temporalibus stipendijs quorundam uitam mercari quaerit, quae illorum suamque esuriem saturari queat. Quo contra dominus admonet, dicens: Quid prodest homini si totum mundum lucretur, & anima suae detrimentum patiatur? Et rursum: Quam dabit homo commutationem pro anima sua? Hanc enim suggestionis stateram in manu tenuit, quando unum ad manducandum obtulit pomum, & totum ad perdendum mercatus est mundus. Vilia igitur offert, ut preciosa quaeque fraude praeripiat. & ut famis nequiae suae auidius expleatur, eis quos temporalia promittendo mercari quaerit, prius audiendi uerbum dei alimentum subtrahit, quatenus substantiam prius fraude praeripiat, & sic demum nudam animam captiuans, potestati suae subiiciat: atque ut dignum est, inedia spiritalis cibi necatos in augmentum sui corporis sumens, famem suae malitiae augeat potius quam expellat. De hoc

sublato reproborum subsidio dominus per prophetam dicit: Ecce ego mittam famem *Anos. 8.* in terra, non famem panis, neq[ue] sitim aquæ, sed audiendi uerbum dei. Quod si dominus hoc agit, quid ad antiquum hostem in hoc facto pertinet, nisi quia dñs agit deferendo, antiquus hostis inuadendo? Hac deceptionis fraude electorum etiam animas hostis noster querit mercari, sed quando possunt penuriam famis pati, qui frumentum dei, hordeum dei, uinum dei, oleum dei congrua significatione sunt appellati? Quin potius patiantur hanc famem paleæ, uinacea & amurca? Aut quando possunt peremptoris fraude mercari, qui iam sunt redemptoris precio comparati? Occurrant ergo ad seductoris stateram supradictæ species, id est, paleæ, uinacea & amurca, nullius precij digna. Quod ut fiat, uis illum diuina modificans frenet. Vnde apte nunc quoq[ue] subiungitur:

Et audiui tanquam uocem in medio quatuor animalium, dicentem: Bilibris tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario uno, & uinum & oleum ne læseris.

¶ Tunc itaque in medio quatuor animalium (id est, in medio ecclesiæ) uox ista perfonauit, quando adunatis in fide gentibus, ab electorum læsione diuinitatis potentia antiquum aduersarium compescuit. Ac si ei per irrisiōem diceret: Frumentum & hordeum oblatum denario sessor equi albi sibi comparauit, paleas autem tibi reseruauit. Vinum calcatur, qñ ipsa non oleum quæ tanq[ua]m oliua in angustiarum prælo contusa liquat. Vel certe in uino crux dominicæ passionis, in oleo autem exprimitur unctio spiritus sancti, quæ diuina uirtus antiquum hostem in electis prohibet uiolare. Hoc enim uinum læ

Psalm. 103.

Et cum aperuisset sigillum quartum, audiui uocem quarti animalis, dicentis: Veni & uide. Et ecce equus pallidus & qui sedebat desuper, nomen illi mors. & infernus sequebatur eum.

¶ Ipsi designantur per equum pallidum, qui & per rufum & nigrum, quor[um] nunc spiritualis mors, in ipsius equi pallore figuratur. Sed nec mirum, si per equi pallorem signum mortis exprimat[ur], cui mors præsidens dominari uidetur. Sic enim dñs: [Et qui sedebat desuper, nomen illi mors.] Et quis alius mortis nomine designat, nisi de quo scriptum legimus, Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum? Autor itaq[ue] mortis contra uiuos pugnaturus, super equum pallidum sedere describitur: quia nimirum per officium eorum quos iam specialiter occidit, electorum uitam extinguere querit. Si autem per mortem autor mortis, qui alij per infernum, nisi illi in quibus mors inhabitat, debent intelligi? Qui uidelicet recte per infernum designatur, quia sicut profundus tartarus ad recipiendas animas semper sinum laxat, nec dicit, sufficit: sic sequaces occulti aduersarij, ad ambienda quælibet terrena, mentem per incrementa dilatant: nec tantum se acquisisse quantum cupiunt, dolent. Ipsi sane sunt subiugales, qui & sequaces. Ipsi à peremptore miserabiliter præsentur, qui peremptorem miserabiliter sequuntur. Quid uero est sequi, nisi imitari? Sequuntur enim illum qui imitantur. De quibus scriptum est: Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius. Possunt itaq[ue] per equum pallidum specialiter hæretici designari, qui cum de Christo, qui uera est uita, recte non sentiunt, mortis signum ex ipsa prauæ hæreseos doctrina se habere demonstrant. Qui uidelicet ante seductas turbas, lingua & moribus præcipitium parant, quo post antiquum hostem currentes, sine obstaculo ruunt. Sequitur:

Sapient. 2.

Pro. 30.

Sapi. 2.

Et data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestiis terræ.

¶ Hic liquido claret, & equos & sessor[es] ecclesiæ dei contrarios, unum esse. Nam cū autor huius reuelationis per gladium sessoris equi rufi, spiritale bellū: p[er] staterā nigri, aīæ famē superius designauerit: nūc in isto atq[ue] p[er] istū mortis uocabulo expressum, omnia enumerando prædicat futura plagarum exitia. Ostendit etiam in hoc tertio & quarto adiungi, cum post gladium, famem & mortem, bestias terræ introducit. Vnde & hunc

Ioh. 17.

Tit. 1.

1. Corin. 15.

iuxta plagarum numerum super quatuor partes terræ potestatem accepisse denunciatur. Quanquam autem quaternarius numerus, siue in bonum, siue in malum, uniuersitatem sæpe designet: possunt tamen quatuor partes terræ innoculi hostis nominatim ac diuise exprimi. Duæ etenim in mundo sunt partes: una Christi, altera diaboli. Sed Christi nec disiuncta, nec scissa, nec diuisa: quia una est columba mea, perfecta mea. Vnde & dominus in euangelio ad patrem de credentibus ait: Rogo ut unum sint, sicut & nos unum sumus. Pars autem diaboli, in quatuor subdiuiditur partes, foris uidelicet in gentilitatis stultitiam, in Iudaicam perfidiam, in hæreticam pertinaciam: & intra ecclesiam, in reprobam quorundam Christianorum uitam. Qui uidelicet errores & unum corpus faciunt, & tamen multum inter se dissentiunt. Ecce quam ob causam in uno nequam sessore, quatuor diximus intelligi debere. Cum istis igitur quatuor reprobis partibus, cõtra unam electam dimicat occultus aduersarius: sed ideo lupi contra agnos dimicantes non uincunt, quia illi diuisi, isti uero inueniuntur uniti. Quid sit autem antiquo hosti, partem suam reprobam & diuisam, gladio & fame & morte interficere, in singulis sessoribus exposui: gladio scilicet malæ suggestionis, fame autem audiendi uerbum dei, morte uero interiori atq; spiritali. Nunc quoq; quid significant bestiae, quarum moribus homines perire probantur, uideamus. Solet nonnunquam diuina scriptura bestiarum uocabulo, efferatos animi mores designare. Vnde Paulus cuiusdam gentilis utens testimonio, ait: Crentes semper mendaces, malæ bestiae. Quod etiam ex seipso affirmat, dicens: Testimonium hoc uerum est. Et rursum: Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi. Bestiis itaq; hostis noster reprobos animas interimit, quia dum diuinorum caueis carnales animi motus non retinentur, efferati (ut ita dixerim) impulsu diabolicæ suggestionis per abrupta quæq; miserorum uitam præcipitant. Sequitur:

Et cum aperuisset sigillum quintum, uidi subtus altare dei animas occisorum propter uerbum dei & testimonium quod habebant.

¶ Quid sancti in spiritali pugna deprehensi, siue corporaliter, seu etiam spiritaliter ab impugnantibus dum pugnarent, fuerint passi, quasi ex obliquo uersus iste declarat: ubi certe in occisorum animabus, omnium electorum animas intelligimus, qui siue corporalibus, siue spiritalibus a reprobis impugnationibus angustantur. De cunctis enim electis Apostolus dicit: Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur. Omnesq; electi cum Psalmista & Apostolo dicunt: Propter te morte afficimur tota die, aestimati sumus ut oues occisionis. Hinc idem doctor egregius Paulus apostolus ait: Quotidie propter uestram gloriam morior fratres. Nullus enim fidelium dubitat duo esse martyrii genera, unum in aperto, alterum in occulto. Mori etenim in carne, martyrium est in publico: ferre uero cõtumeliam;

probra, irrisionesq; martyrium est in occulto. Quod etiam apertissime dominus declarat, qui duobus Zebedæi filiis, id est, Iacobo & Iohanni loquitur, dicens: Calicem quidem

2. Tim. 3.

Psalm. 43.
Roma. 8.*per
1. Cor. 15.

Matt. 20.

meum bibetis. Quid enim per calicem, nisi tormētum passionis exprimitur? Et certe cū
 et nouimus Iacobum ab Herode decollatum, Iohannem uero in pace defunctum. Sed
 uterque calicē bibit, quia unus horū aperto, alter uero occulto, martyrio coronati sunt.
 Quod si forte contendat aliquis, non esse figuratam præcedentem locutionem: nec eam
 reproborum spiritalem necem, sed sanctorum corporalem designare: ut scilicet ille qui
 gladium tenebat, corpora sanctorum materiali gladio trucidauerit: ille autem qui staterā
 ram, fame necauerit: ille uero qui mortis nomen habebat, ignibus, flagris, uerberibus,
 bestiarum dentibus, equuleis, cruciatibus, diuersisq; tormentis interemerit: si potest ut
 cunque fieri, ut figuratis locutionibus in hac Apocalypsi litera misceatur, nos non con
 tradicimus. Mouemur tamen, si figurata locutio non est, quomodo is qui mortis nomē
 habet, gladio, fame & morte sauire dicatur, ut habeat gladium rufi, staterā nigri, suiq;
 uocabuli mortis imperium. & sunt quodammodo duo in uno, imo etiā tres in uno. Aut
 quomodo ille qui super equum rufum sedebat, accepisse dicatur, ut gladio eius inuicem
 se interficiant homines, si necem illam non spiritalem uel reproborum, sed corporalem
 & electorum intelligere debemus? Aut nunquid inuicem se iusti corporaliter occidit,
 ut martyres fieri possint? Quid multa? Teneamus potius quod certū habemus, & ibi spi
 ritalem ac reproborum mortem, & hic sanctorum corporalem simul atq; spiritalem,
 quæ in duobus martyrii generibus subdiuidit: ac nequaquam gladio illo, fame uel mor
 te necatos, occisos tamen uel cruciatos ab his, qui gladio illo, fame uel morte utebantur,
 alio gladio, alia fame, aliaq; morte. Vbi autem talium animas uiderit Iohannes, subden
 do manifestat, dicēs: [Subtus altare dei.] Per quod nimirum mediator dei & hominū,
 homo Christus Iesus, apte potest intelligi. In hoc itaque altari sacrificia nostra deo patri
 offerimus, cum unigenitum eius imitantes, hostia uiua in cōspectu eius appaeremus. Sub
 tus altare igitur dei, animæ occisæ sunt, quia scilicet mediatori nostro æquari non pos
 sunt. Omnes enim sub ipso, & ipse super omnes est, utpote eminens caput super corpus
 suum. Sed uideamus utrum ne alius hic lateat intellectus. Duo quippe altaria in taber
 naculo testimoniū à domino fieri iussa sunt: unum uidelicet exterius, aliud uero interius,
 unū in atrio, aliud ante arcam: unū quod are coopertum est, aliud quod auro uestitur.
 Atque in altari æreo cremantur carnes, in altari uero aureo incenduntur aromata. Quid
 itaque per æreum altare, quo foris in atrio carnes cremantur, nisi Iudaica plebs figurat?
 Quæ dum in carnalibus populis Mosaicam legem carnaliter intelligēs, exterioribus ui
 ciis inferuire studuit, spiritualia de Christo arcana penetrare nequiuit. Quid uero per
 aureum, quo intus ante arcam thura incenduntur, nisi sancta ecclesia designatur? Quæ dū
 in spiritualibus utriusque testamenti uiris, patriarchis uidelicet & prophetis, apostolis ac
 populis credentium, eandem legem cognoscens, interioribus hostiis, id est, spiritualibus,
 quæ nunc celebrantur in sanctis, cum ipsi hostia uiua fiunt, mediatori suo deo ac domi
 no Iesu Christo, uniri meruit. Hinc est quod idem dominus in monte transfiguratus,
 Moysen & Eliam, Petrum & Iacobum & Iohannem exhibuit, atque altrīsecus utrius
 que testamenti in se ecclesiam uniuīt, siue scilicet in uiuis, seu etiam in defunctis. Sciendū
 uero, quia altare illud aureum, de quo nunc agitur, prius quidem ante arcam erat: sed
 uelum inter hoc & illam pendebat, quod sanctum & sancta sanctorum diuidebat. Ve
 niens autem pontifex noster, sua passione uelum scidit: & altare aureum atque arcam te
 stamenti, quæ intra uelum latebat, uniuīt: quia uidelicet nos secum pariter suscitauit, at
 que in cælestibus confedere fecit. Illud enim tabernaculum quod intra uelum erat, cæles
 tē patriā designabat, Paulo attestāte: q cū de duobus tabernaculis, id est, sancta & sancta
 sanctorum, quæ uelo oppanso diuidebantur, tractaret, dicens: In priori tabernaculo sem
 per introibant sacerdotes, sacrificiorū officia consummantes: in secundo uero, semel in
 anno solus pontifex, non sine sanguine: post paululum subiunxit, Christus assistens pon
 tificex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum nō manufactū,
 id est, nō huius creationis, neq; per sanguinem hircorum aut uitulorum, sed per propri
 um sanguinem introiuit semel in sancta, aterna redemptione inuenta. Et rursum: Non
 enim, ait, in manufacta sancta Iesus introiuit, exemplaria uerorū: sed in ipsum cælum,
 ut appareat nunc uultui dei pro nobis. Rursumq; Talein, inquit, habemus pontificem,
 ut appareat nunc uultui dei pro nobis. Rursumq; Talein, inquit, habemus pontificem,

Actum. 12.

Exo. 27. 30.

Matt. 17.

Hebræ. 9.

Ibidem.

Hebræo. 8.

Col. 2.

Hebræ. 6.

qui confedit in dextera magnitudinis in excelsis, sanctorum minister, & tabernaculi ueri, quod fixit deus, & non homo. Ut autē ostenderet hoc altare, id est, ecclesiā dei & arcam testamenti, quæ utique hoc loco dominum significat, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi, ablato uelamine uniri, ait: Fortissimum solatium habemus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentē usq; ad interiora uelaminis. ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, secundum ordinem Melchisedec, pōtifex factus in æternum. Sed nec mirum, si iam ibi sit altare aureum, siue scilicet adhuc per fidem & spem in uiuis, siue iam p speciem in defunctis, ubi introiuit pontifex summus: cum & pontifex & altare unum sint corpus, & assistēs scilicet, & cui assistitur. Quamobrem & pontifex altare, & unius pontificis sacerdotes ipsum sunt altare: de quibus paulo inferius, prout dominus dederit, subtilius disputare intendimus. Ante hoc nempe altare angelus thuribulū aureum habens, uenit. super hoc incensa, id est, oratiōes sanctorum obtulit. quodq; ante oculos dei esse, unumq; ex eius cornibus, sexto angelo locutum fuisse intelligimus. Cum autem beatissimi martyres sint nobiscum ipsum altare, ac summo pōtifici nostro iam inhæreant p speciem, cui nos adhuc inhæremus per fidem atque spem: quid sibi uult, quod corū animæ subtus hoc altare esse perhibentur? Si enim (ut uerū est) ipsi altare dei sunt, quomodo idē subtus altare dei sunt? Sed sciendum nobis est, quia uel pro eo quod cum domino unū altare sunt, sub illo sunt, uel pro eo quod adhuc, deuicta morte, per gloriam resurrectionis ppria corpora nō receperūt, subtus altare (id est, sub se) sunt. Quasi em subtus se sunt, qui immortalitatis corpore uestiti non sunt. Tunc autē iam subtus se non erūt, quando animæ simul & corporis immortalitate gaudebunt. Quod quia necdū in se adimpletum aspiciunt, propterea quasi in querelam profiliunt. Vnde nunc quoq; per Iohannem dicitur:

Et clamabant uoce magna, dicentes: Usquequo domine sanctus & uerus, non uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?

¶ Quid est autem, animas sanctorum uindictam sanguinis de persecutoribus exposcere, nisi diē extremi iudicii & resurrectionē mortuorū p̄stolari? Quorū uidelicet clamor, mentis est desiderium. Neq; em ab his corporeo modo acrius flatus folle uentris attrahitur, ut per organum gutturis uocis expressiōe uerba reddatur, quæ necdum corpora recepisse uidentur. sed magnus earū clamor, magnum est desiderium: & tāto quælibet earum minus clamat, quāto minus desiderat: tantoq; maiorem uocem ad aures in circumspecti spiritus exprimit, quāto se in eius desiderium plenius fundit. Animarum ergo uerba, ipsa earum sunt desideria. Nam si desiderium sermo non esset, Dauid nequaquam dixisset: Desideria cordis eorum exaudiuit auris tua. Sed cum aliter moueri soleat mens quæ petit, aliter quæ petit, & sanctorū aīa ita interni secreti sinu deo inhærēt, ut inhærendo quiescāt: quomodo dicuntur petere, quas & uolūtātē dei, certum est, & ea quæ futura sunt, non ignorare? Sed in ipso positæ, ab ipso aliquid petere dicuntur: non quod uindictam desiderent, quod ab eius quem cernunt, uoluntate discordet: sed quo ardentius inhærent, eo etiam de ipso accipiūt, ut ab ipso petāt, quod eum facere uelle nouerunt. De ipso ergo bibūt, quod ab ipso sitiūt: & modo nobis adhuc incomprehensibili, in hoc quod petendo esuriunt, præsciendo satiantur. Discordarent enim à uoluntate cōditoris, si quæ eum uident uelle, non peterent: eiq; minus inhærent, imo nec inhærent, si uolentem dare desiderio pigriori pulsarent. De quibus adhuc subditur:

Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus conseruorum & fratrum eorum, qui interficiendi sunt sicut & illi.

¶ Quid itaque hoc loco per albas stolas, nisi merces baptismi, nisi præmium martyrii, nisi retributio laborum, nisi gaudia cælestis patriæ designantur? Vbi etiam intelligimus, quia sanctorum animæ quæ nunc singulas stolas acceperunt, binas quandoque

psalm 9.

albis apertis uindicta, est
tra p̄clus iustitie, desiderat
Iustus dicitur & cetera. In uerbo
huius, si duplici stola: quæ sunt
p̄fixi, ut hinc optineat cō
ditione p̄dicta uult. Dicit
q̄d uult: Vnde si petitis
uindicta & dep̄cā delicti: nā
p̄ncipi palatium in uindicta
huius bonis creditis. In me amore
Vnde q̄d sanctus est. Sanctus eo
ardentiori cupit p̄tingere ad
centum, nō tū amore cōmitti
q̄d ardore uisus me uisus

accipient, id est, dupla gaudia. Ante resurrectionem quippe stolas singulas accepisse perhibentur electi, quia in sola adhuc anima aeternis beatitudinibus perfruuntur. Binas autem in resurrectione accepturi sunt, quando cum animarum perfecto gaudio etiam corporis incorruptione uestientur. Ecce unde adhuc sub se. Cum autem binas stolas acceperint, iam non erunt sub se. O quam longius, o quam inferius, non adhuc subtus nos iacemus, qui necdum saltem uel unam stolam accepimus in re, & tamen duas nos accipituros praesumimus in spe. Quid autem iam illis in animabus perenni latitia exultantibus, & adhuc corporis immortalitate uestiri desiderantibus, diuino responso dicatur, audiamus. Requiescite, ait, tempus adhuc modicum, donec compleatur numerus conseruorum & fratrum uestrorum. Desiderantibus itaque animabus futuram corporum resurrectionem, requiescite adhuc modicum tempus, dicere est, inter ardorem desiderij ex ipsa praescientia solatia consolationis accipere, ut animarum uox sit hoc quod amantes desiderant: & respondentis sermo dei sit, eas retributionis certitudine inter ipsa desideria confirmare. Respondere ergo dei, est, ut collationem fratrum expectare debeant, eorum mentibus libenter expectandi moras infundere: ut cum carnis resurrectionem appetunt, etiam ex colligendorum fratrum augmento gratulentur. Quo contra beatus Apostolus in carne adhuc corruptibili constitutus, cupiebat dissolui & esse cum CHRISTO. Et corpus, quod sanctorum animae immortale desiderant quandoque recipere, ipse desiderabat mortale abijcere: sed hac eum interna uoce admonitum nouimus, quem dicentem pro instruendis animabus fidelium legimus, manere in carne necessarium propter uos. Sicut enim Paulus cupiebat quidem dissolui & esse cum Christo, sed tamen pro instruendis fidelium animabus libenter in carne corruptibili morabatur: sic contra iustorum animae corpora quidem recipere incorrupta desiderant, sed tamen patienter moras recipiendorum corporum expectant, usquequo numerum fratrum adimpletum intelligant. Sequitur:

Philip. 1.

Ibidem.

Et uidi cum aperuisset sigillum sextum, terræmotus factus est magnus. & sol factus est niger tanquam faccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis.

¶ Quid itaq; hoc loco per terræmotum intelligimus, nisi nouissimam ecclesiae sub antichristo persecutionem? Bene autem non simpliciter terræmotus, sed cum additamento, terræmotus magnus uocatur: quia secundum redemptoris sententiam, erit tunc tribulatio qualis nunquā fuit ex quo homines esse coeperūt super terrā, sed nec fiet, cuius uehementi impetu, tanquam terræmotu, orbis uniuersus praedicatur concus-
ti. Et quia multi intra sanctam ecclesiam constituti, eadem ultima persecutione territi, Christum negabunt: ideo sol dicitur obscurari, de quo uidelicet scriptum est: Vobis qui timetis dominū, orietur sol iustitiae. De quo etiam impij in inferno dicturi sunt: Sol non ortus est nobis. Quasi enim sol in nouissimis obscuratur, cum hi qui in corpore Christi quasi lucere uidebant, ad aper-

Matt. 24.
Matth. 17.

Malach. 4.

Sapient. 5.

Apoc. 8.

ti erroris tenebras deuoluuntur. Hinc est quod inferius tertia pars solis percussa fuisse narratur, ut percussa obscuraretur. Tertia etenim pars solis percutitur, ut percussa obscuraretur: quia uidelicet reprobi ecclesie fideles aut terroribus aut blanditijs persecutorum illaqueantur, ut aperte redemptorem mundi negare cogantur. Potest autem hoc in loco per solem, fulgens uita predicatum intelligi: qui & suis splendent, & alienis tanquam saccus cilicinus nigri apparebunt. In extremo quippe tempore sol quasi saccus cilicinus niger ostenditur, quia nimirum fulgens fide & uirtutibus uita predicantium, ante reproborum oculos aspera & despecta monstratur. Cilicium quippe criminosis & peccatoribus congruit. Vnde quia tunc sancti predicatorum ante persecutorum cateruas infidelitate uel impietate obscuratas, nihil aliud aestimabuntur quam peccatores, sol in se suisque fulgens, illis ut saccus cilicinus ostenditur. Quid uero per lunam in sanguinem uersam, nisi sanctam ecclesiam in electis cruore passionis agnoscimus infectam? Tota sane, & non ex parte sanguis effecta dicitur: quia nullus illa nouissima persecutione expers erit, qui in fide mediatoris permanserit. Quae cuncta in extremo tempore uentura, Iocel propheta testatur, dicens: Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies domini magnus & manifestus. Sequitur:

Iocel. 2.

Et stellae ceciderunt super terram, sicut ficus mittit grossos suos cum a uento magno mouetur.

Isaie. 66.

Sap. 7. ut uolunt.

I. Cor. 1.

¶ Caelum est ecclesia sanctorum, quae ut dominus dicit, caelum mihi sedes est. Et Salomon ait: Anima iusti, sedes sapientiae. Paulus quoque confirmat Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Quae uidelicet in nocte uitae praesentis, dum in se innumeratas sanctorum uitas continet, quasi radiantibus desuper sideribus fulget. Sed in terram stellae de caelo cadunt, quia nimirum hi qui ante humanos oculos fide & uirtutibus lucere uidebantur, impulsu nouissimae persecutionis tacti, eadem fide, eisdem relictis operibus, toto desiderio terrenis inhiant. Stellae enim de caelo in terram cadere, est, eos qui uidentur sanctorum fide uel operibus inhaerere, ex amore terreno ad iniquitatem aperti erroris ruere. Scien dum uero, quia dum figurata locutio ab alijs similitudinibus comparationem trahere uidetur, ipsa in eis pro certo inuenitur. Hoc namque est in significatione stellae de caelo cadere, quod est, grossos de ficu emitti. Arbor etenim fici a uento magno mouetur, cum extrema persecutione omnis ecclesia concutitur. Qui uentus idcirco magnus uocatur, quia ut paulo superius dictum est, persecutio illa nouissima, ad comparationem praesentium persecutionum, sola ingens probatur: qua utique homines agitati, tanquam grossi de ficu ab ecclesia euelluntur. Quid autem mirum, si uento concussi cadunt, qui etiam sine uento inanes effecti decidunt? Porro alia translatio non grossos, sed acerbos fructus posuit: siue scilicet propter infidelitatem, quam reprobi abiecta fide malunt repetere: seu propter immaturitatem temporis, per quam contingit, ut cum felicem ecclesia horum concipiendo quaesierit ortum, infelici tamen euentu flebilem de eis patiatur aborsum. De talibus namque dicit Iohannes: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Illis autem infidelitate & transgressionem ab ecclesiae celsitudine ad ima ruentibus, quid ipsa in suis agat, audiamus. Denique sequitur:

I. Iohann. 2.

Et caelum recessit ut liber inuolutus.

Isaie. 52.

¶ Sicut reprobi ab ecclesia non corpore, sed infidelitate & transgressionibus cadunt: sic eadem ecclesia in electis suis non abscissu corporis, sed fide & operatione de medio malorum recedit. Hinc propheta admonet, dicens: Egredimini de medio eius, & immundum ne tetigeritis. Ille etenim de medio reprobae ciuitatis salubriter egreditur, qui infidelitatis & transgressionis immunditia in medio habitatorum eius non polluitur. Et quia non imitando malum, a malis ecclesia separatur, restat etiam ut eis & bona ipsius abscondant. Vnde nec simpliciter, sed ut liber inuolutus recessisse perhibetur. In libro enim inuoluto quid interius contineatur, non uidetur, nisi ab illis quibus uoluntarie aperitur. Sic, sic & electorum ecclesia illius temporis persecutione agitata, intima sua & extraneis foris claudit, & suis discrete intus aperit, Cuius uidelicet membra Iohannes allo-

quitur, dicens: Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex deo sunt. Hic itaque discretionem uigens, sanctum dare canibus & margaritas suas ponere ante porcos cauet. Bene autem per librum ecclesia designatur, quia totius uitae caelestis mandata ascripta continere uidetur, non solum scilicet in membranarum atramento uel calamo, sed etiam in tabulis cordis carnalibus spiritu dei. Hinc propheta ex persona domini ait: Hoc est testamentum quod disponam domini Israel post dies illos, dicit dominus, dando leges meas in mente eorum, & in cordibus eorum superscribam eas: & ego ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum, & non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum dicens, Cognosce dominum: quoniam omnes scient me, a maiore usque ad minorem. Sequitur:

1. Ioh. 4.
Mat. 7.
Iere. 31.
Heb. 8.

Et omnis mons & insulae de locis suis motae sunt.

¶ Quid hoc loco per montes, nisi praecellae dignitatis uiros intelligimus? Qui ita uerbis, uirtutibus, atque miraculis ceteros eminent, sicut montes planitie terrae transcendunt. Ad quorum personam dominus per prophetam dicit: Leuaui oculos meos ad montes, unde ueniet auxilium mihi. Sed quia non a montibus est sanctorum auxilium, quanquam per montes saepe illud accipiant, sed ab illo monte qui transcendit cacumina montium, recte subiungit: Auxilium meum a domino, qui fecit caelum & terram. Hinc propheta ait: Erit in nouissimis diebus praeparatus mons domus domini in uertice montium, id est, Christus transcendens uirtutes omnium sanctorum. Iste est mons ille coagulatus & pinguis, a quo illi montes huberes fiunt, quibus dicitur: Vt quid suspicitis montes huberes? Mons in quo beneplacitum est deo, habitare in eo, etenim dominus habitabit in finem. Hunc montem isti montes ambiunt, Psalmista dicente: Montes in circuitu eius. Quid uero per insulas maris, nisi minoris iustitiae homines, atque in tribulationibus adhuc fluctuantes accipimus? quamuis repetita sententia, omnis ecclesia possit siue in magnis, siue in minoribus per eas intelligi. De his insulis dominus dicit: Taceant ad me insulae, & gentes mutent fortitudinem. Et rursum: Audite insulae, & attendite populi de longe. Rursumque: Me insulae expectabunt, & brachium meum sustinebunt. Hinc etiam propheta admonet, dicens: In doctrinis glorificate dominum, in insulis maris nomen domini dei Israel. Quod autem de locis suis & montes & insulae motae perhibentur, ad superiorem sensum redigitur, quo sanctorum ecclesia fide & conuersatione ab eis qui Christum negauerint, disiungitur. Quali enim locus eius erat, permixta conuersatio malorum: sed illis a fide cadentibus, quasi extra locum fit, cum ab eorum consortio fide & moribus separatur, nec eis in quolibet caelestium sacramentorum negotio participatur. Sic enim illa ultima tribulatione uexabitur ecclesia, ut penitus nullus ad uitam praedestinatus, careat tormentis: nullus ad mortem praescitus, non fiat negando manifestus. Sequitur:

Psal. 120.
Ibidem.
Isa. 2.
Psal. 67.
Psal. 124.
Isa. 41.
Isa. 49.
Isa. 60.
Isa. 24.

Et reges terrae & principes & tribuni, & diuites & fortes, & omnis seruus & liber, absconderunt se in speluncis & in petris montium.

¶ Reges terrae sunt, qui corpora sua bene regere nouerunt, ne scilicet uitii insolescant, ne penuriis succumbant. Principes autem sunt, qui non omnibus ut reges, sed pro concessis uiribus, quibusdam uitii resistunt. Tribuni uero, & ipsi minoris potentiae, minorisque uirtutis contra passionem carnis quam principes existunt. Diuites quoque non opibus, sed bonis operibus uocantur. Vnde & Apostolus admonet, diuites fieri in operibus bonis. Fortes etiam, non corporis uirtute, sed animi uigore: quia & Paulus dicit, Quando infirmor, tunc fortior sum. Seruus quoque, coniugio obligatus: liber, a copula coniugali absolutus uocatur. Qui uidelicet ultima persecutione deprehensus, dum quibusdam futuri iudicii erumpentibus signis territi, nihilque de suis operationibus praesumentes, in speluncis & petris montium semetipsos abscondunt, id est, sanctorum suffragia petunt. Qui recte montes uocantur, quia uirtutibus alii: recte petrae, quia robore fortes. Digne mon-

1. Tim. 6.
2. Cor. 12.

tes, quia terrena despicientes, caelestia contemplantur: digne petrae, quia in Christo qui est petra, roborantur. Ad hos montes, nouissima persecutione deprehensos incarnata ueritas fugere hortatur, cum dicit: Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes. In quibus proculdubio tutissima pauentes latibula firmaque inueniunt refugia, dum eorum se intercessionibus tota committunt fiducia. Hinc enim Psalmista ait: Montes excelsi ceruis, petra refugium herinaceis & leporibus. Hinc Salomon dicit: Lepusculus plebs inualida, collocat in petra cubile sibi. Hinc etiam per Isaiam de talibus dicitur: Introibunt in speluncas petrarum & in uoragines terrae, a facie formidinis domini & a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. Et rursum: Ingradientur, ait, fissuras petrarum & caernas saxorum, a facie formidinis domini. Quod etiam agendum admonet, cum dicit: Ingrederet petram, abscondere fossa humo a facie timoris domini, & a gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. Possunt autem per montes & petras, supernae uirtutes intelligi, ad quorum suffragia imminente ira diei iudicii, quis dubitet ecclesiam confugere? Hinc dominus ad iustum Iob per increpationem loquitur, dicens: Nunquid ad praeceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum sibi? In petris manet, & in praeceptis filicibus commoratur atque inaccessis rupibus. Quid uero siue ad sanctos homines, siue ad beatos angelos confugientes dicat, audiamus. Sequitur:

Et dicunt montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum, & ab ira agni, quoniam uenit dies magnus irae eius, & quis poterit stare?

¶ Ac si aperte dicat: Misericordia animum flectite, nosque pijs interuentionibus ab ira iudicantis tegite. Non autem a facie parcentis, sed a facie nos abscondite irascentis. Cur autem ita pertimescant, adhuc subiungunt, dicentes: Quoniam uenit dies magnus irae eius, & quis poterit stare? Ac si de suis actionibus trepidi dicant: Si illius diei iram sanctus pertimescit, quis nostrum subsistit? In quo & si iustus uix saluabitur, peccator & impius ubi parebunt? De illo namque die propheta dicit: Dies irae dies illa, dies tribulationis & angustiae, dies calamitatis & miseriae, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulae & turbine, dies tubae & clangoris. In quo uidelicet examinis die, secundum praemissam sententiam, nec iustitia iusti secunda est, si remota pietate iudicetur. Vnde & Psalmista dicit: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quamuis ergo bona praecesserint opera, necesse est ut semper ad caelestium ciuium confugiamus latibula, id est, angelorum intercessionibus ab ira iudicantis nos deprecemur liberari. Quamuis cuncta haec quae de electis dicta intelleximus, possunt impiorum etiam personis aptari. Dicatur ergo: Omnis mons & insulae de locis suis motae sunt. Superbas huius seculi potestates appellari uocabulo montis, propheta indicat, dicens: Super montem caliginosum leuate signum, exaltate uocem, leuate manum, & ingradientur portas duces. Quem enim per montem caliginosum, nisi regem Babylonium uoluit designare, infidelitatis atque impietatis nebula coopertum? Per insulas autem maris, non incongrue illi figurantur, qui secularium negotiorum fluctibus quatiuntur, quibus recte per prophetam dicitur: Tace te qui habitatis in insula. negociatio Sidonis, transfretantes mare, repleuerunt te. Qui uidelicet persecutionis ultimae fragore concussi, eo citius ab ecclesiae unitate separantur, quo terrenis desideriis amplius inhiare uidentur. Quis enim tunc potentum, quis cupidorum non deserat fidem, ne amittat stipem, ne perdat honorem, cum pacis tempore non solum periurjs, fraudibus, falsisque testimonijs, uerum etiam quorundam mortibus, siue exterorum seu propinquorum, aliorum substantiam atque honorem praeripiunt? Reges autem terrae, principes ac tribuni, iuxta qualitatem actionis, per gradus iniquitatis proficientes, reprobos designant. Diuites uero illi appellantur, qui ad quod uicium manus extendere uoluerint, non indigent alieno solatio. Fortes quoque, uel ad misericordiam ebrietatem, uel ad subuertendam iniquis consilijs uitam quorundam. Seruus etiam peccati, liber iustitiae. Vnde & Paulus dicit: Cum serui essetis peccati, liberi sui-

Matt. 24.

Psal. 103.

Prouer. 30.

Isa. 2.

Ibidem.

Ibidem.

Iob. 39.

I. Petri. 4.

Soph. 1.

Ieze. 33.

Psal. 142.

Isaie. 13.

Isaie. 23. 1.

Isaie. 5.

Roma. 6.

itis iustitiæ. Hos omnes, non dubium est, imminente futuro iudicio, ad auxilia dæmonum currere, cum desperati, ad quemlibet sanctorum non præsumunt accedere. hoc est eos in speluncis & petris montium latibula quærere, eorumq; ruinis operiri uelle. Sed quomodo alios ab ira furoris abscondent, qui primi iram furoris excipient? Quæ cuncta etiam iuxta literam, magnum audientibus timorem incutiunt, sed non propter ea figurata locutiones uiolenter ad literam inflectendæ sunt. Sequitur:

Et post hæc uidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor uentos terræ, ne flarent super terrā, neq; super mare, neq; super ullam arborem.

Apocalyp.
caput VII.

In præfatione huius operis promississe me recolo, huius libri narrationis ordinem singulis locis aperire. Vnde nunc breuiter notandum uideo hoc genus locutionis. Auctor etenim huius reuelationis, à primo usque ad sextum narrando perueniens sigillum, ordinem narrationis custodisse uidetur. Sed prætermisso interim septimo, ad initium incarnationis Christi redit: & ea quæ executus fuerat, mutatis ænigmatum figuris, breuiter recapitulat, atque easdem duas narrationes septimo sigillo concludit. Quæ uidelicet recapitulatio non semper isto modo, sed diuersis fit modis, sicut per singula monstrare curabimus. Aliquando enim ab origine dispensationis CHRISTI, aliquando à medio tempore, aliquando de sola ipsa persecutione, aut non multo ante dicturus recapitulat. Nunc autem (ut præmisimus) descripto sexto sigillo, ad originem redit, eadem breuiter aliterq; dicturus. His igitur propositionis meæ solutionibus breuiter indagatis, ad expositionis ordinem reuertamur: & qui sunt isti quatuor angeli, solícite requiramus. Quid itaque per eos figurari intelligimus, nisi corpus antiqui hostis? Propter quatuor autem principalia mundi istius regna, Assyriorum uidelicet, Medorum, Persarumq; uel certe Macedonum, atque Romanorū, in quibus malignorum spirituum princeps per idololatriæ culturam regnauit, quatuor in reprobam partem angeli ponuntur. Non autem mirum, si per malos angelos mali etiam designentur homines, cum & de Iuda ad apostolos dictum legamus: Vnus ex uobis diabolus est. Sciendum uero, hoc esse quatuor angelos, quod quatuor uentos, iuxta Danielis prophetiam, dicentis: Ecce quatuor uenti cæli pugnabant in mari magno, & quatuor bestię ascendebant de mari, diuersæ inter se, uentos scilicet & bestias unum esse designans, quæ sunt præfata quatuor seculi regna. Hinc est quod inferius in hac Apocalypsi, non uentos, sed angelos idem qui hæc loquitur, alligatos dicit. Quamobrem cum angeli uentos, ne flare debeant, tenent, se ipsos utique tenent. Et quia diabolus omnesq; iniqui unum sunt corpus, profecto & in angelis & in uentis ipse intelligitur. Quid itaque fuit, quatuor angelos super quatuor angulos terræ stantes, uentos ne flarent, tenere: nisi occultum aduersarium eiusq; totum omnino corpus, ita se inuicem unire atque constringere, ita os omnium obstruere ac præfocare, ne quis auderet contra idololatriæ culturam uerbum ueritatis efflare? In terra autem diuersitas prouinciarum, in mari uero numerositas designatur insularum. In arboribus quoque, quia genus siluit, pro earum diuersitate diuersa etiam officia atque hominum præsignantur qualitates. Ipsi enim designantur per arbores, qui & per angelos & uentos, qui terra mariq; consistunt, seq; ipsos præfocando interimunt. sed malorum potentiam, qua iniuste se ipsos ne flarent, tenebant, uel potius autoris sui diaboli uirtute suffocabantur, domini aduentus frustrabit. De quo apte nunc sequitur:

Iohan. 6.

Daniel. 7.

Apoca. 9.

Et uidi alterum angelum, ascendentem ab ortu solis, habentem signum dei uiui. & clamauit uoce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ, neq;

Isaie. 9. iuxta
lxx.

Daniel. 2.

Ibidem.

Ibidem.

Daniel. 2.

Exod. 12.

mari, neque arboribus, quoadus-
que signemus seruos dei nostri in
frontibus eorum.

¶ Qui bene angelus uocatur, quia
nouae uitae gaudia mundo nunciasse co-
gnoscitur. De quo scriptum legimus:
Vocabitur nomen eius, magni consilij
angelus. Ascensus autem ipsius ab ortu
solis, ille intelligitur, qui ab ipsa resur-
rectione, quae tanquam nouus sol emi-
cuit, totum mundum crescendo reple-
uit: atque inde crescendo repleuit, unde
euangelica doctrina orbem illustrauit.
Illa etiam uoce, à lésione terrae, maris
& arborum, noxiam quatuor angelorum
potestatem in autoribus simul & mini-
stris confregit, atque in notitiam & cultum
unius dei, omnia regna mundi conuer-
tit. Hoc etiam modo Daniel propheta
sanctissimus, in statua quae Nabuchodo-
nosor nocturna uisione apparuit, seculi
regnum à praeciso de monte sine mani-
bus lapide confractum, regnumque me-
diatoris nostri totum orbem repleuisse
narrauit, cum eidem stolido atque amen-
ti, somnium ad notitiam reduceret, di-
cens: Tu rex uidebas, & ecce quasi sta-

tua una grandis, statua illa magna & statura sublimis, stabat contra te, & intuitus eius ter-
ribilis. Huius statuae caput ex optimo auro erat, pectus autem & rachia de argēto. Por-
ro uenter & femora ex aere, tibiae autem ferreae. Et post pauca subiungit: Videbas ita do-
nec abscisus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis
& fictilibus, & comminuit eos. Atque post paululum subinfert: Lapis autem qui percussit
statuam, creuit: & factus est mons magnus, & impleuit uniuersam terram. In qua uide-
licet una eademque statua, sicut ipse impio regi somnium explanans aperuit, quatuor re-
gna mundi figurantur. In auro scilicet Assyriorum, in argento autem Medorum, in aere
etiam Persarum uel Macedonum, in ferro quoque Romanorum: in lapide uero de monte
sine manibus absciso, quod ipse tacuit, nos dominum intelligimus Iesum Christum, de
stirpe Iudaica sine opere mortali procreatum. Qui uidelicet in pedibus statuam percus-
sit, & cecidit: quia uerbi praedicatione extremitatem regni Romanorum tetigit, & praefata
seculi regna, quae unius continebantur tunc regno, salubriter erigenda contriuit.
Hinc iam creuit lapis, & factus est mons magnus, & impleuit orbem terrarum: quia il-
lis ruentibus, regnum eius excreuit, sicut idem Daniel perhibet, dicens: In diebus autem
regum illorum, suscitabit deus caeli regnum quod in aeternum non dissipabitur, & impe-
rium eius populo alteri non tradetur. Comminuet autem & consumet omnia regna haec,
& ipsum stabit in aeternum. Idem autem lapis & angelus ab ortu solis ascendens, atque
uniuersam terram illustrans & replens, signum dei uiui habere perhibetur, id est, crucis
mysterium, quo uidelicet omnes quos gladio linguae superat, in numerum electorum
transientes consignat. In eo uero quo noxiam angelorum uoluntatem à lésione terrae ma-
risque & arborum cohibens, non dicit singulariter, quousque signem seruos dei mei in fron-
tibus eorum: sed pluraliter, quousque signemus seruos dei nostri, plures in se ostendit, per
quos illud ministerium adimplet. Vbi etiam exteriorem simul & interiorem frontem
cognoscimus, quia sanguine agni utrumque postem linimus: & nihil prodesse hoc exterius

quenquam portare, nisi accipiat & interius, quia fides sine operibus ociosa est. Nam multæ autumnales arbores exterius hoc charactere signantur, sed solæ fructuosæ, atque à latione noxia defensæ, interiori signo censentur: quia multi sunt uocati, pauci uero electi. Dicatur ergo: [Nolite nocere terræ, neq; mari, neq; arboribus, quoadusque lignemur seruos dei nostri in frõtib; eorum.] Ac si diceretur: In illis speciebus nolite laedere, ex quibus electorum numerus soli; deo cognitus, inuiolabili signo usq; in finem seculi cõsetur. De quo uidelicet prædestinatorum numero Paulus apostolus dicit: Qui elegit hos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius, prædestinans nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, De quo etiã nunc apte subiungitur:

Iacobi. 2.

Matthæi. 20.

Ephesi. 1.

Et audiui numerum signatorum, centum quadragintaquatuor millia, signati ex omni tribu filiorum Israel.

¶ Qui uidelicet numerus tanquã finitus, p infinito debet intelligi, & sacratus ac mysticus innumerabili electorum multitudini certissime deputari. Omnis enim ecclesia per hunc in electis suis designatur, nec ad solas duodecim tribus iuxta literam pertinere uidetur. Hinc est quod Ierusalem ciuitas de cælo descendens, duodecim millium stadia quaquauersum habere describitur: & ambitus eiusdem ciuitatis in solidum, centum quadragintaquatuor cubitos. Sed uideamus qua ratione hic numerus electorum summam designet. In scriptura igitur sacra ternariũ numerum quis neget perfectum, præsertim cum ipse summum & maximum bonum, id est, trinitatem quæ deus est, ostendat. Quaternarium uero, siue propter quatuor mundi notissimas partes, seu propter quatuor paradisi flumina, quæ sunt quatuor euangelia, seu etiam propter quatuor principales uirtutes, perfectum esse nullus ambigit. Siue autem tria per quatuor, siue quatuor per tria ducamus, ad duodenarium numerum peruenimus: qui & ipse uel propter duodecim tribus, uel propter duodecim apostolos, sacratus habetur. Millenarius quoque numerus uniuersitatem sæpe designat, ut est illud: Verbi quod mandauit in mille generationes. Ecclesia itaq; quia trinitatis notitia ex uniuersis generationibus aggregatur, quatuorq; paradisi fluminibus adunata rigatur, recte in duodenis millibus figuratur. Sed ut in eo quod credidit periciatur, necesse est ut duodenarius milliũ numerus, quadrata soliditate iungatur. Ducantur ergo duodecim millia per quatuor, & quadraginta octo millia fiant. Ut uero ad id quod credidit, id est, trinitatis contemplationẽ pertingat, rursum quadraginta & octo millia ter multiplicentur, & de se ceterum quadragintaquatuor millia reddant. Et quia sunt nonnulli paruulorum, qui hunc numerum ad interfectos sub Herode paruulos redigi putant, admonendi sunt ut considerent, nequaquam tunc Herodem in duodecim tribubus habuisse potestatem: sed ut euangelium loquitur, quartam partem obtinẽs regni, id est, tribus Iuda & Beniamin, tantæ crudelitatis autor existens, in sui iuris dominio prout insanus ualuerat, paruulos interemisse. Si enim hic numerus ad illos innocentes redigitur, quomodo ex duodecim tribub; ueturus dicitur, cũ illi ex duabus tantum fuerint occisi? Restat ergo ut secundum præmissæ expositionis sensum, omnium electorum summam in eo nouerint comprehendĩ. Sequitur autem numerus signatorum, mentione facta singularum tribuum, & dicitur:

Apoca. 14.

Psalm. 104.

Matth. 2.

Ex tribu Iuda, duodecim millia signati. Ex tribu Ruben, duodecim millia signati. Ex tribu Gad, duodecim millia signati. Ex tribu Aser, duodecim millia signati. Ex tribu Nephtali, duodecim millia signati. Ex tribu Manasse, duodecim millia signati. Ex tribu Simeon, duodecim millia signati. Ex tribu Leui, duodecim millia signati. Ex tribu Isachar, duodecim millia signati. Ex tribu Zabulon, duodecim millia signati. Ex tribu Ioseph, duodecim millia signati. Ex tribu Beniamin, duodecim millia signati.

¶ Si ad Geneleos historiam recurrimus, horum nomina iuxta natiuitatem singulorum nequaquam hoc ordine inserta inuenimus. Nam Iudas ibi quarto, hic primo ponitur loco. Ruben ibi primo, hic secundo. Gad ibi septimo, hic tertio. Aser ibi octauo, hic quarto. Nephtali ibi sexto, hic quinto. Manasses ibi nullo, hic sexto ponitur loco. Simeon ibi secundo, hic septimo. Leui ibi tertio, hic octauo loco subrogatur. Isachar tantum, Zabulon, Ioseph atque Benjamin, sicut ibi, ita hic ponuntur. Dan uero quintus Iacob filius, de hoc spiritali catalogo oimodis exploditur, nec in eo recipitur. Quod cur factum fuerit, facile animaduertimus, si à carnis natiuitate mentis intentionem remouentes, cum inter pretationibus nominum singulorum spiritalem in eis profapiam requiramus. Iudas itaque interpretatur confessio siue laudatio. Ruben, uidens filium, uel uidetis filium. Gad, tentatio siue accinctus aut latrunculus. Aser, bear⁹. Nephtali, latitudo. Manasses, oblitus uel necessitas. Simeon, audiui tristitiam, uel nomen habitaculi. Leui, addit⁹. Isachar, ē merces. Zabulon, habitaculum fortitudinis. Ioseph, augmentum. Benjamin, filius dexteræ. Vt autem huius ordinis secreta rimemur, interpretatio nominis Iudæ, quod aliud designat, quam confessionem peccatorum ac laudem uirtutum. Iudas enim, ut diximus, confessio uocatur, siue laudatio: confessio scilicet de præteritis malis, laudatio uero de subsequenter bonis. quanquam & confessionis uocabulum non semper ad peccata redigi, sed plerumque etiam pro laude uideatur poni. Hinc dominus nullum omnino habens peccatum, ait: Confiteor tibi pater, domine cæli & terræ. Hinc psalmista de illo utique tempore, quo iam peccatum electi non habebunt, dicit: Domine deus meus, in æternum confitebor tibi. Exprimitur itaque in Iuda confessio peccatorum, & laus insinuetur prædicanda uirtutum. Vnde & eidem in benedictionibus dicitur: Iuda, te laudabunt fratres tui. In Ruben uero, qui uidens filium uel uidentis filium dicitur, ipsa uirtutum opera designantur. Sæpius enim in filiorum uocabulo, in scriptura sacra bonorum operum fructus figurari cognoscimus. Vnde scriptum est: Videas filios filiorum tuorum, pax super Israel. Filios enim filiorum nostrorum uidemus, cum ex uirtutibus nostris aliarum uirtutes oriuntur. Sicut enim uitæ uitia, sic uirtutibus uirtutes nascuntur. Quia uero ipsa uirtutum opera, quæ Iudæ in Ruben succedunt, aliorum prouectibus deferuire debet: bene congruit, quod idem Ruben non solum uidens filium, sed uidentis filium appellatur, ut scilicet ea in quibus nos iam profecisse uideamus, & alijs uidenda manifestemus. Quod tamen agentes, non nostram in his, sed dei gloriam querere debemus. Vnde & idem dominus utrumque complectens, in euangelio ait: Videant uestra bona opera, & glorificet patrem uestrum qui in cælis est. Et quidem laudanda sunt opera in Ruben, sed laus ipsa ad illum referenda est, qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate. Quis itaque hinc iam non uideat, cur patriarcharum nomina in hoc spiritali catalogo non ita fuerint posita, ut in carnis genealogia? Nonne in Iuda præcedit initium conuersorum, atque in Ruben succedunt incrementa uirtutum? Nam si à primogenito carnis Ruben, qui uidens filium uel uidetis filium dicitur, hic ordo inchoasset, & quarto natiuitatis suæ loco Iudam posuisset, spiritalem ecclesiæ profapiam utique confudisset, ac per hoc non iam mysticus, sed carnalis ac nullius secreti dignus habitus fuisset. Bene autem primum Iudas ponitur, ac deinde Ruben succedit: quia nisi per confessionem renunciemus actibus malis, non informamur rectis & placitis: nisi de testanda uitemus, laudabilia agere non ualemus. Verum quia etiam bene operantes semper tentatio solet probare, sicut iusto uiro insistenti per angelum dicitur: Quoniam acceptus eras deo, necesse fuit ut tentatio probaret te: ideo, post Ruben Gad, id est, tentatio, subrogatur. Hinc enim scriptum legimus: Militia est uita hominis super terram, uel sicut in uetusta translatione dicitur, tentatio. Quia uero contra eandem multiplicem illatam tentationem, diuina uirtute præcincti, fortes existunt: recte eis conuenit, quod idem Gad, etiam accinctus uocatur. Talibus enim conuenit, ut agonothetam suum sequentes, contra multiformem quotidie tentationem dimicent, dimicantes superent. Quibus idem admonendo dicit: Sint lumbi uestri præcincti. Hinc etiam sancto Iob loquitur, dicens: Accinge sicut uir lumbos tuos. Hinc & quilibet eorum cum psalmista domino dicit: Præcinxisti me uirtute ad bellum. Quia quoque bonorum certaminum finis ad deum

dirigere, non ad fauorem humanæ laudis torquere debemus, ob hoc etiam prædictus Gad, latrunculus uocatur, tanquam scilicet bona cordis latenter acquirens, deo offerat approbanda, non humanis obtutibus detegat præferenda: ut secundum quod ipse promissit, pater eius qui uidet in abscondito, reddat ei in manifesto. Quasi enim quidam latrunculus erat Dauid, cum diceret: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Quod omnino ad animi intentionem totum refertur, quia & multi opera sua abscondunt, & tamen per intentionem foris pandunt: & nonnulli actionem suam foris detegunt, & tamen intus abscondunt. Verum quia illata tentatio & electos probat, & probatos coronat: recte post Gad Aser supponitur, qui beatus uocatur. Hinc Iacobus ait: Beatus uir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromissit deus diligentibus se. Cuius uidelicet beatitudinis certa promissione roborati bellatores ecclesiæ, inter ipsos etiam malos non angustantur uisceribus charitatis, sed cum Apostolo clamant & dicunt: Cor nostrum dilatatum est. Et psalmo concinunt: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum. Vnde bene quoque post Aser Nephtali supponitur, qui latitudo interpretatur. Per illud enim mandatum currunt, de quo in eodem psalmo legimus: Latum mandatum tuum nimis. Quia uero per hoc amplissimum dilectionis præceptum dilatati currentes, & ea quæ retro sunt obliuiscuntur, ad ea uero quæ in ante sunt extenduntur: & adhuc æternas diuitias ad quas apprehendas extenduntur in spe, non habent in re: unde in hac peregrinatione mendicos se esse fassentur, usquequo ad illas peruiuant: digne post Nephtali Manasses interseritur, qui oblitus uel necessitas intelligitur. Oblitus, scilicet quia unum quod retro est dimisit: necessitas uero, quia ad hoc ad quod extenditur, nondum peruenit. Hanc electorum necessitatē Ieremias inspexerat, qui dicebat: Ego uir uidens paupertatem meam. De his erui psalmista concupiuerat, cum diceret: De necessitatibus meis eripe me. Sed quia desiderium talia postulantium, saepe differtur, non tamen aufertur: iure post Manassen Simeon collocatur, qui, audiui tristitiam, interpretatus appellatur. Hinc certe tristantur, hinc lugere probantur. Sed qui audiunt tristitiam, audiant necesse est & nomen habitaculi, quod idem Simeon sonare uidetur: ut qui in præsentibus malis tristantur, de futuris bonis consolentur: & qui morerentur in tabernaculo corruptionis, gaudeant de tabernaculo æternæ quietis. Scriptum quippe est: Corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimat terrenam inhabitatio sensum multa cogitatem. Et rursus: Quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Rursusque: Qui sumus in hoc habitaculo, ingemiscimus grauati. Ecce hinc auditur tristitia. Rursus scriptum est: Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex deo, domum non manufactam, æternam in cælis. Ecce hinc magna consolationis lætitia. Audiant ergo electi, & quid hic sit habendum, & quid illic expectandum. Audiant quid de his psalmista dicat: Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Venientes autem uenient cum exultatione, portantes manipulos suos. Audiāt quid de illis dominus dicat: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Audiant quid eis rursus ab ipso dicatur: Plorabitis & flebitis uos, mundus autem gaudebit. Vos uero contristabimini, sed tristitia uestra uertetur in gaudium. Quales autem isti sint, & in his quæ retro obliti, ad ea uero quæ in ante sunt, inueniuntur extenti, atque de præsentī habitatione tristes, de futura tantum consolati: Leui subiunctus indicat, qui interpretatione nominis sui, additus sonat. Multi enim tales generalia transcendentia præcepta, superaddunt non iussa, ut est cœlibatus sanctæ uirginitatis, erogatio dimidii bonorum uel omnium facultatum, separatio ab inuicem carnalium coniugatorum. Quæ omnia quia non iubentur, sed admonentur, utique non iussa, consilio superadduntur. Quibus nimirum iure conuenit, quod Isachar post Leui annexitur, qui interpretatus dicitur, est merces. Ista præcipua agentibus, præcipua atque specialis merces debetur. Hinc Ieremias cuilibet talia agenti, ac de præsentibus miserijs lugenti, dicit: Quiescat uox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo, ait dñs. Sed solent nonnunquam etiā talia facta, imo talia facientes, priusquam remunerentur, illatæ persecutiones probare, non autem superare. Vnde nec immerito Zabulon post Isachar sequitur, qui habitaculum fortitudinis appellatur. Tunc enim horum qui

Matthæi. 6.

Psalm. 118. b

Iacob. 1.

2. Corin. 6.

Psalm. 118. d

Ibidem. m

Psalm. 39.

Thre. 3.

Psalm. 24.

Sapientie. 9.

2. Corin. 5.

Ibidem.

Ibidem.

Psalm. 125.

Matthæi. 5.

Iohan. 16.

Ierem. 31.

2. Corin. 12.
Hebræ. 11.

libet habitaculū efficitur, quando uirtus in infirmitate perficitur, sicut & Apostolus dicit: Conualuerūt de infirmitate, fortes facti sunt in bello. Ut corpus quod ab inimicis putatur infirmum, & per cuius materiam animo quoque inferre nituntur interitū, deo conforante, experiantur inuictum. Qui uidelicet non solum pacis tempore amicis, uerum etiam in ipsa persecutione talentum diuini uerbi gratis erogant inimicis. Quamobrem non sine causa Ioseph post Zabulon annectitur, qui augmentum interpretatus uocatur. Ut enim de accepta pecunia lucrum referant, nec ipsis inimicis hanc erogare dubitant. Vel certe in eo augmentum domino suo reportant, quo etiam passi pro psequentibus orationem deuotissime fundunt. Et ut hos omnes quibus istæ uirtutes, quas enumerando potius, quam plenius exponendo peregrinamus, inesse potuerūt, in dextera regis æterni locandos intelligas, Beniamin, id est, filius dexteræ, postremo loco constituitur, tanquam scilicet ipse sit finis ordinis, cui felicitas promittitur æternæ mercedis, in ipso omnes concluduntur, qui ad dexteram Christi locantur: & quasi ab ipsa dextera generantur, qui eius uirtute in hoc seculo proteguntur. Sed libet hæc eadem cursum retexere, ut ab his qui sensu tardiores sunt, facile possint comprehendere. Sancta igitur ecclesia confessione laudabilis, in Iuda, in Ruben, pijs operibus clara & fecunda; in Gad, tationum exercitijs probata; in Aser, post deuictas tentationes beata; in Nephtali, charitatis amore dilatata; in Manasse, ea quæ retro sunt oblita, ad ea uero quæ in ante sunt extenta; in Simeon, quasi tristis adhuc in cōuale plorationis, sed spe gaudens de supernorum ciuium habitaculis; in Leui, uirginitate decora, continentia post concubitum sancta, misericordia pietatis haberrima; in Isachar, futuræ mercedis expectatione suspensa; in Zabulon, martyrio coronata; in Ioseph, duplicato spiritalis substantiæ talento ditata; in Beniamin, dexteram felicitatis æternæ omnino comprobatur sortita. In quibus expositionis læ sententijs, non duodecim me professiones posuisse aliquis existimet, sed uirtutes. Tres enim tantum professiones in ecclesia inuenimus, in quibus tamen cuncta hæc quæ enumerauimus, continentur: uirginum scilicet, continentium, ac bonorum coniugatorum: sicut dominus exposuit, cum de iactis seminibus loqueret, dicens: Alia ceciderūt in terrā bonā, & dabant fructus: aliud ceterisimū, & aliud sexagesimū, & aliud tricesimū. In uirginib⁹ em, cōtinētibus, ac bonis coniugatis duodecim isti inueniuntur animarum proventus, qui uidelicet & in octo beatitudinibus secundum Lucam inueniuntur expressi. Nec amplius habent duodecim quam octo, nec amplius octo quam quatuor. Inter hæc autem nequaquam prætereundum existimamus, cur Dan Iacob utique filius, siue in Genesi, siue in Exodo cum cæteris fratrib⁹ annumeratus, in hac Apocalypsi de catalogo spiritali fuerit eiectus; Manasses uero inter alienigenas natus, utique non filius, sed tanquam in filium adoptatus, sexto uideatur loco subrogatus. Non igitur aliud innuitur per Dan, quod in latina lingua interpretatur, iudicium siue iudicans Hebræorum transeuntium: nisi reprobatio ueteris sacerdotij, carnaliumq; abolitio uictimarum, sicut Apostolus de his plenissime tractans exposuit, dicens: Nam si consummatio sub sacerdotium Leuiticum erat, & populus sub ipso legem acceperat, quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedec alium exurgere sacerdotem, & non secundum Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. Et rursum: Reprobatio quidem fit præcedentis mādati, propter infirmitatem eius & inutilitatem. Rursumq;: Nam si illud prius culpa uacauisset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos, dicit: Ecce dies uenient, dicit dominus, & consummabo super domum Israel & super domum Iuda testamentum nouum. Atque post pauca: Dicendo, inquit, nouum, ueterauit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum fit. Et cætera de quibus diutissime tractauit. Dan ergo de spiritali catalogo eiectus, ipsa nominis sui interpretatione docet, quod in sexta mundi ætate, mediatore nostro adueniente, occulto quidem, sed iusto, iudicio Iudaica perfida plebs proprijs sedibus expulsa, sacerdotij dignitatem perdidit: atq; in eius loco Manasses inter alienigenas natus, non quidem filius, sed tamen in filium adoptatus, id est, gentium populus, per gratiam noui testamenti meruit subrogari. Qualiter autem iste numerus intelligendus esset, & unde aggregandus, sequens uersus declarat quod dicitur;

Matth. 13.
Marci. 4.
Lucæ. 8.

Lucæ. 6.

Hebræ. 7.

Ibidem.
Hebræ. 8.

Jerem. 31.
Hebræo. 8.

Post hæc uidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis.

Quæ igitur necessitas fuit, ut nominatis cunctis gentibus, populis & linguis, omnes hic cum iam præmissæ fuerint, tribus innecterentur: nisi quia & in tribubus omnes gentes, populi & linguæ designantur: & in cunctis gentibus, populis & linguis, illæ tribus intelliguntur. Non quo una sit natio, sed quo una redemptoris connexio. Numerus ergo præmissus, non est accipiendus pro finito, sed certi causa mysterij pro infinito. Quæ obrem hæc quoque innumerabilis turba illo inuolabili signo uidetur censeretur, quo duodecies duodecim millia: quia ut dictum est, & hæc in illis intelligitur, & illa in hac inueniuntur. Sed cum ecclesiæ innumerabilis multitudo demonstratur, nobis utique, & non deo innumerabilis ascribitur. Ipse enim dixit: Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Et rursum: Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat, Vbi etiam hæc turba qualis uel sit uisa, manifestatur cum subiungitur:

Psalm. 138.

Psalm. 146.

Stantes ante thronum & in conspectu agni, amicti stolas albas, & palmæ in manibus eorum.

Quia uniuersalis ecclesia unius mediatoris throno designetur, certissima ratione declaratur. Quia uero & hæc innumerabilis turba omnem electorum cōtineat summam, ambiguitas nulla relinquitur. Quid ergo est, quod ante thronum turba conspicitur, nisi quia uisio figuris obumbrata uariatur, cum tamen res figuris ostensa, nequaquam uarietur? Ipsa enim uniuersalis sanctorum ecclesia designatur per unum thronum, ipsa per uigintiquatuor thronos, totidemque seniores in circuitu throni sedentes, ipsa per habitum in throno sedentis, ipsa per quatuor animalia in medio throni & in circuitu throni, ipsa per innumerabilem turbam statem ante thronum. Sed nec potest figurata locutio, quæ diuersis modis unam eandemque rem describit, aliter apte contexi. Verbi gratia: Si diceretur, uidi thronum stantem ante thronum: uel, uidi thronum in circuitu throni: uel, thronum in medio throni: non esset apta, cum tamē esset uera locutio: nec diuersas unius corporis officiorum uirtutes, sed unam tantum designaret. Sicut enim una est ecclesia istis uocabulis figurata, sic eius diuersa uirtutum officia demonstrata. Significat itaque aliquid, quod hoc loco innumerabilis turba non sedere, sed stare ante thronum perhibetur, cum superius per circuitum throni in senioribus ipsa sedisse describatur. Sedet namque, cum per quadam membra sua aliorum facta examinat: stat uero, cum in cunctis suis electis animum in soliditate fidei & dilectionis roborat. Hinc enim Psalmista ait: Statuit supra petram pedes meos. Et rursum: Statuisti in loco spatioso pedes meos. Quod uidelicet unum ad firmitatem fidei, alterum uero pertinet ad amplum charitatis mandatum. Ante thronum igitur & in conspectu agni innumerabilis turba stare perhibetur, quia nimirum electorum ecclesia ad amorem patriæ cælestis fide & dilectione solidatur, ut conditori suo præsens efficiatur. Ante thronum namque & in conspectu agni gladium fixerat Elias, cum diceret: Viuit dominus, in cuius conspectu sto. Quid uero per stolas ante thronum stantium, nisi habitus mentis designatur? Sed ante mediatoris aduentum non erant stolæ albae: quia uidelicet humani generis corda, originalium peccatorum maculis erant respersa. At ubi tincta sunt per fidem in sacramento baptismatis, statim receperunt pristinum decoris candorem, quem in primis parentibus dudum amiserant. Sciendum uero, quia has stolas alij post lauacrum baptismatis mundas conseruāt, quia nullum crimen admittunt: alij uero inquinant, quia uel in quibusdam, uel in multis facinoribus uitam commaculant: sed inquinatas postmodum candificant, quia aut lachrymarum fletibus, aut aperto uel occulto martyrio, in sanguine Christi maculas peccatorum deterguunt. Vnde & omnes qui ad numerum electorum pertinent, stolas albas habere perhibentur. Nec quales post baptismum quidem peccando extiterint, sermo propheticus notat: sed quales, postquam peccare desierint, superna gratia esse meruerint, collaudat. De quibus recte subditur: [Et palmæ in manibus eorum.] Quid per palmas, nisi triumphus uictoriarum? Quid per manus, nisi uirtus operationis exprimitur? Palmas itaque in manibus habere, est per uirtutem sancti certaminis de antiquo hoste mundi uoluptatibus triumphare.

Psalm. 39.

Psalm. 30.

3. Regum. 17.

- Roma. 8. Palmas em̄ in manibus habēt, q̄ cū Apostolo dicūt: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculū? an gladius? Psalm. 43. Sicut scriptū est, Qm̄ propter te morte afficimur tota die, aestimati sumus ut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus ppter eum q̄ dilexit nos. Palmas itaq̄ in manibus ferunt oēs, qui cum ipso clamant & dicunt: In omnibus tribulationē patimur, sed nō angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deſcimus, sed non perimus. Palmas uictoriæ in manibus ipse & cōmilītones eius habebant, de quibus dicebat: Certus sum enim, quia neq̄ mors, neq̄ uita, neq̄ angeli, neque principatus, neq̄ instantia, neq̄ futura, neq̄ fortitudo, neq̄ altitudo, neq̄ profundū, neq̄ alia creatura poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu dño nostro.
- Philipp. 1. Palmam in manu idem gestabat, cū diceret: In nullo confundar, sed in omni fiducia sicut semper, & nūc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortē. Mihi uiuere Christus est, & mori lucrum. Hanc palmam in manu ferens, ad consummationem uictoriæ tendebat, dicens: Sequor si quo modo comprehendam, in quo & cōprehensus sum à Christo Iesu. Vnum quod retro est obliuiscens, ad ea uero quæ sunt in priora, extendens me ad destinatū, persequor ad brauium supernæ uocationis dei in Christo Iesu. Palmas in manibus gerunt, qui uirginitatem carnis & cordis, ob amorem celestis patriæ contra oblectamenta peccati defendunt. Palmas in manibus ferūt, qui etiam post complexus uoluptatis, continentiam uindicant castitatis. Palmas in manibus habēt, qui & ab illicitis complexibus abstinent, & licitis non nisi causa filiorum uel certe alterius incontinentiæ consulentes, uel maritus scilicet uxoris, uel uxor mariti, utuntur. Unde nec uiri, nec uxores adinuicem in potestate habere dicuntur propria corpora. Palmas in manibus tenent, qui & aliena non appetunt, & indigentibus, propria distribuūt. Palmas in manibus ferunt, qui cuncta mundi postponunt, habita deserunt, omnesq̄ affectus carnales relinquunt, ac duris hominum imperijs se subdunt: qui contra ic̄tum superbiæ, humilitatis gaudium extendunt. Et ut summam breuiter cuncta comprehendam, contra omnia inimici tela, contra cuncta ignita eius iacula, scutum fidei opponūt, lorica iustitiæ induunt, galeam salutis & gladium spiritus, quod est uerbum dei, assumunt. Hinc in die malo resistunt, hinc triumphant, hinc coronas uictoriæ in die æternitatis percipiūt. Bene igitur electorum numerus palmas in manibus habere describitur, quia nimirum triumphus uictoriæ, in uirtute operationis consistit. Potest autem per manus quibus palmæ tenentur, illa sanctorum potestas intelligi, qua ut filij dei essent, superno munere acceperūt. In scriptura enim sacra saepe per manus potestas intelligitur.
- Psalm. 94. Vnde & Psalmista de domino dicit: In manu eius sunt omnes fines terræ. Hinc est quod dominus Ioseph omnia in manu eius dedisse perhibetur. Per quam uidelicet potestas omnium quæ ab eo tradita gubernabat, intelligitur. Quod etiam genus locutionis, quotidianus loquendi retinet usus, cum frequēter nos quoq̄ dicamus, In manu nostra est hoc aut illud. Vbi scilicet ostendere uolumus, in potestate nostra cōsistere quod dicimus. De hac itaq̄ potestatis manu per euangelium dñs: Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in noīe eius. Iuxta hanc itaq̄ intelligentiā palmā in manu tenere, est illius muneris dignitatē, qua per adoptiōis gratiā filij dei efficiuntur, de mortis principe mundiq̄ desiderijs uictores existere. Tota namq̄ electorū uictoria in illa principaliter consistit, pro qua uindicanda etiam usq̄ ad sanguinem dimicare uidentur. Cuius nimirum uictoriæ summa, in capite membrorum consistit, ipso capite membris suis loquente: Gaudete, quia ego uici seculum. Quotquot itaq̄ in illo atq̄ per illum uincunt, oēs in manibus palmas ferunt, utentes nō sua, sed illius uirtute, qui eos per electionis gratiam sibi in fratres adoptauit. In illa inquam manu uictoriæ palmas gerunt, qua accepta potestate ut filij dei essent, mediatori suo, qui seculum moriens uicit, in quo & per quem uicerūt, uniri meruerūt. Sequitur:

Et clamabant uoce magna, dicentes: Salus deo nostro qui sedet super thronum, & agno.

Clamor iste nō corporis, sed cordis intelligitur. Magna em̄ hæc uox, magnus est deuotionis affectus, Et tanto amplius hac quisq̄ clamat, quanto amplius deum amat. Hinc

enim per Psalmistam de humilibus dicitur: Desiderium pauperum exaudiuit dñs, desideria cordis eorum exaudiuit auris tua. Hinc Moyſi cum nil exterius diceret, sed uociferante ac metuente populo Israel, intus gemēs oraret, dñs ait: Quid clamas ad me? Quid aut hac magna uoce electi dicāt, audiamus. Aiunt em: [Salus deo nro qui sedet sup thronū, & agno.] Et quā hīc salutem deo tribuūt, nisi quā ab ipso ut salui fierēt acceperunt, ad autorē utiq; referētes, q̄cqd ad salutis eorū pertinet qualitātē? Vbi p̄culdubio Pelagij atq; Caelestini dogma euacuari cognoscit, qui intm liberū uoluntatis arbitriū defendūt, ut sine gratia dei posse hoīem salutem suā operari cōfirmēt. Quo cōtra Apostolus clamat & dicit: Gratia salui facti estis per fidē, & hoc nō ex operibus, ut neq; gloriē. Et rursum: Quid habes quod nō accepisti? Si aut accepisti, qd gloriaris q̄si nō acceperis? Hinc & Iacobus ait: Omne datū optimū, & omne donum perfectū desursum est, descendēs à patre luminū. Hinc etiam Psalmista ab humana p̄sumptione quosdā deterrens, loquit, dicēs: Dñi est salus. Dicatur igitur de electis: Clamabāt uoce magna, dicētes: Salus deo nostro q̄ sedet super thronum, & agno. Præcedēti uersiculo, hī qui ista in laudibus dñi dicūt, ante thronū & in cōspectu agni stetisse referunt. Agni aut uocabulo, solius incarnati uerbi persona signatur. Vbi intelligimus, quia agnus in throno sedebat, ante quē ista turba stabat. Hīc aut ab ipsis, ex qbus prædicta turba cōstat, dī: Salus deo nostro q̄ sedet super thronū, & agno. Quibus nimis dictis pater & filius specialiter designant. Vnde dat intelligi, qd ubi filius nōiatur, ibi & pater intelligitur: & ubi pater, ibi & filius. Mirabili pr̄sus locutionis genere hæc dicentes, & unam in patre filioq; substantiam, & duas p̄sonas ostendunt. Est enim talis ordo uerborū quo dicūt, Deo nostro & agno qui sedet super thronum, salus: tanq̄ dicerent, Vni deo nostro, patri & agno, qui sedet super thronum, salus. Simile est etiam illud, quod in euangelio filius ad patrem ait: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te unum uerū deum, & quem misisti Iesum Christum. Ac si diceret: Vt te & quē misisti Iesum Christum, cognoscant unum & uerum deum. Et quia hoc loco summa nostra salutis patri filioq; ascribitur, patri s. quia & filium tradidit pro nobis: filio uero, qd & ipse cum patre semetipsum obtulit pro nobis: nunquid propterea spiritum sanctū ab hac extraneum putabimus, in quo oīa certissime cōstare retinemus? Clamat em Apostolus & dicit: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omīa. Ex ipso, s. ex patre: per ipsum uero, per filium: in ipso aut, in spiritu sancto. Aut nungd ab hac locutionis regula idem spiritus separabitur, qd u. patris persona ostendit, ibi filij intelligitur: & ubi filij, ibi & patris cognoscitur: cū in actibus apostolorū quibuscūq; pastoribus dictū legamus, Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo uos spūs sanctus cōstituit episcopos, regere ecclesiā dei uiuī, quā acq̄siuit sanguine suo: Et certe nō spūs sanctus, sed solus filius pro nobis sanguinē fudit. Restat itaq; ut ubi una de trinitate persona, nostræ salutis in operationem ponitur, ibi tota simul trinitas intelligat. Quod ex abundanti iam supra oñdimus, cū de dono gratiæ dei tractarem. Quid autē sit, datorem salutis super thronum sedere, & hoc prout intelleximus, demonstrare curauimus. Sedere enim, regnātis & iudicātis est: quod oīno inseparabili trinitati, quæ unus & uerus est deus, assignandum est. Sequitur:

Psalm. 9.

Exod. 14.

Ephē. 2.

1. Cor. 4.

Iacob. 1.

Psalm. 3.

Iohan. 17.

Actuum. 20.

Et omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium, & ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes: Amen, Benedictio & claritas & sapientia & gratiarum actio, honor & uirtus & fortitudo deo nostro, in secula seculorum, amen.

¶ Difficile uidetur posse linguam ad liquidū explicare, tantarū, tamq; diuersarū, & (ut ita dixerim) perplexarū intellectum figurarū, quē utcunq; mēs sufficit capere. Dictū qp̄pe superius fuerat, in medio throni dñm sedisse: & in circuitu throni uigintiquatuor seniores æque uigintiquatuor tribunalia p̄sedisse: & rursum, in medio throni & in circuitu throni, quatuor animalia fuisse. rursumq; ante thronū innumerabilē turbam stetisse. Vbi quid aliud dabit intelligi, nisi quia in eo quod cuncta uno uidebantur loco misceri, unū esse crederetur, i. unū corpus, una p̄sona in Ch̄so atq; in ecclesia? Nūc aut in circuitu throni & seniorū & quatuor animalium, oēs angeli stetisse referūt, Et qd in medio throni

animalia fuisse perhibentur, nimis angeli qui in circuitu animalium stabant, super thronum cum animalibus fuisse creduntur. Sed si super thronum, quomodo in circuitu throni, quomodo in circuitu animalium, nisi quomodo animalia & in medio throni, & in circuitu throni: nisi quia & thronus & animalia & seniores & turbæ, angeli sunt in circuitu stantes. Supra autem iam diximus, nunc non posse aliter figuratam locutionem, quoniam una eandemque rem propter diuersitatem officiorum eiusdem rei diuersis modis significat, apte contexti. Qui enim per unum thronum figuratim ecclesiam exprefferat, uolens eam sub alia figura propter diuersitatem officiorum eius, per uiginti quatuor seniores exprimere, quibus iure competit super thronum nos sedere: ubi eos congruenter nisi in circuitu throni quo dominus sedebat, diceret sedere. Et ut ostenderet has duas figuras unam rem designare, per alias duas hoc ipsum aperuit, cum quatuor animalia & in medio throni quo dominus sedebat, & in circuitu throni ubi seniores sedebant, esse prohibuit, cum angelos & in circuitu throni, ubi seniores sedebant: & in circuitu eorum de seniores, atque in circuitu animalium, quæ & in medio throni & in circuitu throni erant, stare perdocuit. Similiter etiam cum hæc sub alia figura per turbam demonstrare uellet, cui aperte conuenit stare, ubi illam nisi ante thronum diceret consistere. Sic certe per diuersas figuras ipsa ante se, ipsa in medio sui, ipsa in circuitu sui, propter diuersa officia diuersis modis exprimitur. Quia enim singulariter dominus in ecclesia regnat, singulariter cunctos examinat, recte omnes eiusdem ecclesiæ electi, per unum thronum designantur: quia uero potestate capitis sui ipsa sancta ecclesia aliorum facta examinans iudicat, digne per seniores: quia quoque internis paradisi uidentibus pascuis in quibusdam membris suis adhuc per fidem tantum inhaeret, in quibusdam uero iam per speciem fruitur, bene per animalia: quia autem uentura quæque, siue bona, siue mala, siue prospera, siue aduersa, prædicando annunciat, apte per angelos: quia etiam ex diuersis gentibus aggregatur, iure per turbam figuratur. Ut autem ostenderet autor huius reuelationis, eandem turbam innumerabilem quam uidit ante thronum stantem, ipsos esse angelos qui ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum: neque ipsam turbam, neque seniores, neque animalia, hoc loco memorat adorasse, sed solos angelos: tanquam si aliud esset turba, aliud seniores, aliud animalia, angelis adorantibus, ipsi rigida ceruice starent. Ipsi ergo sunt turba ante thronum, ipsi seniores & animalia in circuitu throni, ipsi ceciderunt in facies suas in conspectu throni, id est, in secreto mentis suæ, quo internus iudex sedet, & adorauerunt. Quid autem adorantes dicant, audiamus. Añunt enim: Amen, Benedictio & claritas & sapientia & gratiarum actio, honor & uirtus & fortitudo deo nostro in secula seculorum. Quæ uidelicet cuncta cum beatæ trinitati, quæ unus & uerus est deus, apte conueniant: specialiter tamen ad incarnati uerbi personam redigitur, & insultantium iudeorum ora oppilare uidentur. Ecce etenim dicunt illi: Christus uester quem colitis, purus homo, filius fabri extitit. Et quia deus se esse uoluit, omnino mendax fuit. Nos econtra respondemus, nec purus homo, nec mendax homo, sed deus & homo, una ueritas deus & homo, quod sonat amen. Ipsi dicunt, Maledictio congruit Christo crucifixo: quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Nos econtra, Nulli potius conuenit benedictio, quam illi qui maledictum legis auferens, factus est pro nobis maledictum, ut in gentibus benedictionem Abrahe dignaretur effundere. Ipsi dicunt, Non conuenit homini mortuo claritas, sed soli deo uiuo. Nos econtra: Nemini magis quam illi ascribitur claritas, qui & in diuinitate semper uiuens, candor est lucis æternæ: & in humanitate ad horam mortuus, post paululum resurrexit per gloriam patris, & est illi claritati comparticeps homo assumptus, & uiuit ac sedet in dextera patris, unus Christus & deus homo cuncta per secula. Ipsi dicunt, Non est Christus uester illa sapientia quæ attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, qui tantillus ex nostra sorte paruulus natus, per incrementa temporum sapientia profecit ut homo. Nos econtra, Non est detrimentum passa in homine assumpto illa sapientia, cum idem secundum hominem per uicissitudinem temporum profecit sapientia, sed magis hæc ab illa assumpta, mansit una sapientia: qua sapientia mundus est factus, qua sapientia mundus est reconstitutus, qua sapientia homo est de terra ad caelum eleuatus. Ipsi dicunt, Nulla debetur gratiarum actio pro animarum salute, qui animam suam liberare a morte minime pos-

Deutero. 21.
Gal. 3.

Sapi. 8.
Lucæ. 2.

tuit. Nos econtra, Nulli congruentius q̃ illi, qui ut salutem animarum nostrarum afferret, sic uoluit ex potestate animam ponere, qui si nollit, nunquam posset animam effundere. Ipsi dicūt, Nulla admittit ratio, illi dei honorem ascribi, qui exprobratus, irrisus, illusus, sputatus, contemptui dignus habitus est. Nos econtra, Inde dignius à nobis honorandus est, unde & indigna pro nobis sustinuit: nec minuit honorem eius quem cum patre possidet, irrisio atq; illusio uestra, quam in homine sustinuit. Ipsi dicūt, Non fuit Christus æterna uirtus uel fortitudo, qui lassari potuit ex itinere. Non ecōtra respondemus, quia quod infirmum est dei, fortius est hominibus. Illa enim infirmitate, totam mundi uirtutem ac fortitudinem prostrauit. Possunt autem ex his etsi non omnia, quædam tamen membris congruere, quæ & in capite possideri, & ad caput referri docentur. Videbit sane quis, utrum amen iustis conueniat, non autem illud incommutabile quod deus est, sed illud quod in hominibus mutari potest. Congruit enim pro modulo humanæ naturæ electis amen, id est, uerum siue fideliter, qui æternæ ueritati per fidem & operationem inhærere meruerunt. Omne autem quod ab hac ueritate discordat, mendacium commendat, sicut scriptum est: Omne mendacium ex ueritate non est, nec illi potest adhærere, nisi quod constat uerum esse. Si enim habeat quis rectam fidei credulitatem, non autem habeat rectæ fidei cōgruentem operationem, mendacium est totum quod est: nec ad ueritatem pertinere potest, scriptura sancta loquente: Qui dicit se nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in hoc ueritas non est. Et rursum: Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur & non facimus ueritatē. Rursumq;: Qui enim dicit se in eo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Si autem amplius polleat bono opere, non tamen clarescat fidei lumine, nō lux ueritatis, sed totus mendacium noctis digne uocatur. Nec ex uno potest placere, qui ex altero probatur displicere. Scriptum quippe est: Sine fide impossibile est placere deo. Quia igitur sancti uiri æternæ ueritatis fide & moribus inhærendo, omne quod contra ipsam uenit, quantum ipsa ueritate adiuuante cui inhærent possunt, cauere nituntur: amen utiq; quod est uerum siue fideliter, hæreditario iure possidere probantur. Neget autem iam qui uult, benedictionem fidelibus dei congruere, quibus dicitur: Benedictio domini super uos. Neget & claritatem, quæ primitias Israel in pastoribus illustrauit, sicut in euangelio dictum audiuit: quia angelus domini astitit iuxta illos, & claritas dei circumfulsit illos. De qua etiam in Psalmo canimus: Signatum est super nos lumē uultus tui domine. Et rursum: Sit splendor domini dei nostri super nos. Neget sapientiam, iacobo cōtradicens qui ait: Si quis indiget sapientia, postulet à deo, & dabitur ei. Iam uero si hanc translationem sequimur, quæ non gratiarum actionem, sed gratiam posuit, mēbris eius aptatur, quibus & dicitur: Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex operibus. Iure namq; honor eisdem ascribitur, sicut per Paulum in epistola ad Romanos dicitur: Gloria & honor & pax omni operanti bonum. Digne quoq; uirtus & fortitudo, quæ unum sunt, ipsis deputantur. Vnde & Isaias de domino dicere probatur: Qui dat lassio uirtutē, & his qui non sunt, robur multiplicat. Gaudeat itaq; lætetur & exultet in his muneribus ecclesia: sed non tumeat quasi de proprijs, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descēdens à patre luminum. Referat potius ea quæ accepit ad eum, per quem & à quo illa percepit, & dicat: Amen, benedictio & claritas & sapientia & gratiarum actio, honor & uirtus & fortitudo deo nostro in secula seculorum. Sequitur:

Et respondens unus de senioribus, dicit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & unde uenerunt? Et dixi illi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui uenerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni.

¶ Cum nullius interrogatio præcesserit, quid sibi uult quod unus de senioribus Iohāni respondisse perhibetur? Sed solet plerunq; sacra scriptura, nullo interrogante, ita respondentis uoce sententiam proferre. Vnde est illud, quod in euangelio legimus: In illo tempore respondens Iesus, dixit: Confiteor tibi pater, domine cæli & terræ, quia abscon

Iohann. 19.

Iohann. 4.

1. Cor. 1.

1. Iohann. 2.

1. Iohann. 1.

1. Iohann. 2.

Heb. 11.

Psalms. 128.

Lucæ. 2.

Psalms. 4.

Psalms. 89.

Iacob. 1.

Ephes. 2.

Roma. 2.

Isaiæ. 40.

Iacob. 1.

Mat. 11.

Matt. 28.

disti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Et certe illo in loco nulla uel patris, uel alicuius interrogatio præcessit, ut eum respondisse sancta illa autoritas testaretur. Hinc est quod sanctis mulieribus ad sepulchrum domini tacentibus, nihilq; omnino interrogantibus, sed tantum lugentibus atq; amariter flentibus, de angelo qui perennem eius resurrectionem nunciare uenerat, dicitur: Respondens autem angelus, dixit mulieribus: Nolite timere uos. Scio enim quod Iesum qui crucifixus est, quæritis. Non est hic. Surrexit enim sicut dixit. Vt quid igitur respondit, qui interrogatus non fuit? Si à me quæritis qualis sit ista locutio, respondo deo quia in sacris uoluminibus habetur usitata. Cuius autem generis, nec intelligo, nec intelligere magnopere curo, præsertim cum nil significationis eam habere uideam. Vnde nec uel mihi ignoratio eius inutilis est, uel quibuscumque laudabilis scientia. Hoc autem in hac reuelatione, unius senioris responsio dissimilitudinis habet ab illis, quia ista interrogatoria est, illæ uero interrogatiuæ. Quid itaq; in uno seniore accipimus, nisi ordinem prophetarum, nisi unitatem omnium prædicantium? Viginti enim & quatuor seniores, propter numerum duorum testamentorum, quæ duodenario duplicato numero, in duodecim tribubus ac duodecim apostolis exprimentur, sæpius hic frequentatur. In uno uero seniore, unitas eorundem testamentorum declaratur. Vel certe ipse senior seniorum, dominus uidelicet prædicatorum, designatur. Quid quoque per hanc respondentis uocem unus seniorum interroget, audiamus: Ait enim: [Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & unde uenerunt?] Ideo interrogat senior, ut quærat Iohannes, quarens audiat, audiens intelligat: intelligens, ad imitanda quæ quærit, audit, atq; intelligit, semetipsum accendat. Deniq; ostenduntur ei amicti stolis albis, ut talem habitum, tale concupiscat indumentum. Sed statim requiritur qui sunt tales, aut unde uenerint tales, quatenus scilicet, si uult ad talium numerum transire, dum audit qui sunt & unde uenerint, studeat talis esse quales illos cernit: satagat inde uenire, unde illos uenisse cognoscit. Et quidem paulo superius per stolas albas, siue baptismatis sacramento, siue martyrio aperto uel occulto, siue lachrymarum fonte, habitum mentis candidatum intelleximus: hic autem & hæc & quæ his in futurum debentur, idem habitus demonstrare uidetur, & fidem scilicet ac laborem certaminis in præsentī uita, & præmium fidei atq; certaminis in sequenti uita. Dicatur igitur: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & unde uenerunt? Ac si prædicatores sancti uel dominus prædicatorum, prius auditoribus diceret: Quotquot ante mundi constitutionem electi sunt, nunquid amatores mundi sunt? Nunquid uoluptatum suarum executores? aut nunquid de illecebris uel cupiditatibus uenerunt? In qua nimirum sententia, finis consummata iustitiæ intuendus est. Nam rari sunt qui non de talibus eligantur. In prædestinatione igitur iam tales sunt, quales futuri sunt. Hi qui adhuc in fide uel operatione tales non sunt, tales post conuersionem futuri sunt. Ergo quales circa finem inueniendi sunt, tales inspicendi sunt. Tunc iam amatores mundi non sunt, iam tunc per iter cupiditatis non ambulant. Ad hæc cum Iohannes ex persona bonorum auditorum uni seniori respondet, domine mi, tu scis, rursum ille ex persona domini uel prædicatorum eius subinfert: Hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Cuius uidelicet uox ab exordio prædicationis noui testamenti usq; ad finem eius, toto isto in tempore per ora docentium talia clamat, talia prædicat. Vnde & in eo quod dicit, uenerunt: trium temporum summam concludit, præteriti scilicet, præsentis & futuri: pro eo quod est, uenerunt, ueniunt, atq; uenturi sunt. Sed si omnis electorum numerus hac sententia terminatur, qua dicit, Venerunt de magna tribulatione: sicut & Apostolus ait, Oportet nos per multas tribulationes introire in regnum dei: ualde metuendum est, ne si aliunde quis ueniat, ad eorum consortium non pertingat. Sed multimodam ac multiformem tribulationem intelligentes, adiuuante deo domino Iesu Christo, partes eius distinguere debemus, ne quibusdam desperationem irrogare uideamur. In una etenim hac magna tribulatione, multe sunt tribulationes iustorum. Et Apostolus, hoc quod præmisimus, Oportet nos per multas tribulationes introire in regnum dei, atq; omnes unam de se reddunt multiplicem & magnam tribulationem. Ecce etenim persecutionis tempore, alios improuiso ictu immerfus iugulo strauit gladius, alios

Actuum. 14.

Psalm. 33.

crucis patibulo affixit, in quo mors & prouocata repellitur, & repulsa prouocatur: alios hirsutis ferra dentibus attriuit, alios armatos ferro insultans ungula sparfit, alios beluina rabies moribus detruncando comminuit, alios ab intimis uiscerum per cutem pressa uis uerberum erupit, alios effossa terra uiuentes operuit, alios altum dimersos in morte præcipitium fregit, alios in se proiectos aqua absorbit, alios edax flamma usq; ad cineres depasta consumpsit. Hæc certe magna in singulis, magna insimul tribulatio iuste reputatur. Sed nunquid hi solummodo ad electorum numerum, qui de magna tribulatione uenisse refertur, pertinere probant? Quid de illis dicendum est, qui timētes mori, ne uitam negarent, antequam tenerentur uel interrogarentur, fugam petiuerūt? Sequētes utiq; uocem domini, infirmitati humanæ consulentis atq; dicentis: Si uos persecuti fuerint in unam ciuitatem, fugite in aliam. Fugientes autem, angustis diuersorij, latibus, speluncis, cauernis semet occulerunt: famē, sitim, nuditatemq; sustinuerunt. Nunquid non ad maximam tribulationem talia pertinent quæ pertulerunt, cum beatus Apostolus tales ita collaudet, dicens: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiat, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus & in speluncis & in cauernis terræ? Sed certe nec hi tantum ad illum pertinent numerus, qui de magna tribulatione uenisse perhibentur. Quid namq; æstimandum est de illis, qui tantum propter fidem Christi substantijs sunt nudati, nec eos exterior pœna uel trucidauit, uel fugere compulit? Ex quibus certe primum illi hoc perpeti meruerunt, qui in Iudæa per apostolos crediderunt. Quibus nimirum gentes per Paulum ad Christum conuersæ, stipem necessariam administrabāt: quia & illos extra synagogam, & facultates auferendo, Iudæi expulerant. Nunquid isti non uenerūt de magna tribulatione? Quis hoc dixerit? Sed procu! dubio nec hi soli qui talia perpeffi sunt, ad illum pertinent numerus, qui de magna tribulatione uenisse narratur. Redeamus ergo ad pacis tempora, & audiamus Apostolum dicentem, credamus Apostolo dicenti: Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur. Et quia uolunt omnes electi etiam pacis tempore pie uiuere in Christo Iesu, ac per hoc constat quia persecutionem patiuntur, uideamus quisquis quo modo magnam tribulationem sustineat. Ecce etenim alius uirginitatē corporis seruaturum se domino spondit. sed ubi religiosam uitam agere cœperit, statim aduersitas seculi creseit. Venit in odium illis qui talia agere recusant, patitur iniuriæ, opprobria, irrisionesq; ac deuotiones. subannant eū lubrici, incontinentes despiciunt atq; contemnunt. Dicunt quoq; adinuicem: Venite, agamus contra simulatorem qui se finxit iam sanctum, qui communis ordinis conuersationem respuit, uideamus quæ sit patientia eius, quæ uirtus, quæ humilitas, qui se à nostra religione seiungit, ac meliorem se nobis existimat, nec communiter nobiscū perfruitur lætitia. Si uult tristari, augeamus tristitiam, cui displicuerunt omnimodis gaudia nostra. Et forte desunt ista. Sed nunquid desunt blandimenta, quibus à rigore sanctæ religionis animus mollescat? Nunquid desunt occulta inimici tentamenta, quæ ante oculos religiosæ mentis, foedam illam carnis commixtionem quasi in dulcedinem conuertant, quæ affectum iugal, fecunditatem prolis, amorem atq; obsequium filiorum, qui senectutem eius enutrient, si nupisset, proponant? Dumq; hæc atq; his similia momentis singulis aut inuita tolerat, aut forte aliquoties sponte sancta illa anima recipit, sed recepta cum magno laboris sudore repellit, adhibet ieiunia, insistit uigilijs, multiplicat orationes, putamus ne huic magnam deesse tribulationem? Quod ille potest dicere, qui tale certamen nō nouit experiri. Alij autē postpositis mundi facultatibus, relictis parētib, abdicatis coniugum amplexibus, ad seruitium sese omnipotentis dei cōferunt, sanctæ religionis habitum sumūt, alieno imperio se subdunt, uoluntates proprias in semetipsis gladio præcepti interficiunt. Dumq; cælestē agere cœperint uitam, cum maxima corporis fatigatione laboribus insistere, nec exquisitis, nec delicatis, nec affluentibus, sed grossioribus ac parcissimis corpus cibis sustentare, uilibus indumentis cōtegere, uigilijs insistere, & quæq; sunt carni contraria, sibi pspexerint occurrere: reducit ad mentem antiquus hostis quietem prioris uitæ, qñ subditioribus fruebatur. Vacās ocio atq; delicijs, accuratissimos cibos, uina preciosa, quæ & quantum & qualiter & quando uolebat, potestate propria insumebat: insumēs uoluptatibus

Matt. 10.

Heb. 11.

Hebr. 10.

Gal. 2.

* hoc non

2. Tim. 3.

• aliarum

carnis, mutua cōmixtiōe gaudebat: ac penē totis noctibus ad nihil aliud q̄ ad uoluntatē
carnis, uel ad somnū uacabat. Et forte sancto certamine, pio labore, multoq; sudore iam
ista deuicit. sed nunquid iram, uanā gloriam, atq; tristitiā funditus extinxit? Aut quan-
diu in hac uita uiuit, certaminibus aliorum cogitationū caret? aut ita perfectus ut uult,
existere ualeat? aut cum praua agere uidet, non dolet? cum odientes se ad amorem ueræ pa-
cis laborans perducit, cum inobedientes ad subiectionem, cum uoraces uel ebriosos ad
parcitatem & sobrietatem, cum somno deditos ad uigilias, cum loquaces ad taciturni-
tatem pertrahit, tribulationem minime sentit? Nunquid non solemus dicere, & uerum
dicere, cum tale aliquid agimus, si ad conuertendum sunt duriores, o cum quanta tribu-
latione ad uiam illum potuit reuocare? Ille etenim tribulatiōem in his quæ modo præ-
misimus, non sentit, qui certamen in acquirendis uirtutibus & resistendis uitij non assu-
mit. Sed omnino nec isti soli ad illum pertinent numerum, qui de magna tribulatione
uenisse monstrantur. Pertinent certe & boni coniugati, qui in tantum boni sunt iuxta mo-
dulum religionis suæ, magnamq; (ut ita dixerim) sustinent tribulationē, cum aut pro-
pter ueritatem contra principem fortiter defensam, substantijs uel honoribus nudantur,
exilijs atq; carceribus deputantur: aut inter delicias & honores positi, per abstinentiam
carnem affligunt: ab amplexu coniugum, excepta causa suscipiendæ prolis, semet coercēt:
uel certe, ne unus in adulterij foueam ruat, alter semetipsum pro altero ad uoluptatem
inclinat: sicq; debitū carnis exoluit, ut tamen à præceptis dei animus non eneruet: nec de-
lectationis seruus existat, dum liberaliter delectationi succumbit. Contingit autem ple-
runq; imō penē semper, ut unus horū moribus bonis polleat, alter prauis agitur: unus
horū sit blandus, alter iracundus: unus hūilis, alter superbus: unus sobrius, alter ebriosus:
unus castus, alter existat adulter. Sicq; fit ut unius prauitas, alterius p̄probet bonitatem:
unius bonitas, alterius sustineat prauitatē. Vbi certe magnam tribulationē deesse illi q
bonus est, negare nullus potest. Quid igitur? Etsi quā breuiter potui, ne prolata sentē-
tia desperationem alicui conferret, tñ in singulis gradibus religionum professionūq;
hominum electorum magnam tribulationem ostendi. Adhuc autem adiūcio generalem
cunctorum, & in hac uita (ut uerum dicam) inuitabilem ac magnam tribulationem:
quā qui non habet, nescio si ad electorum numerum pertineat. Et quā aliam, nisi il-
lam quā nemo nostrum nouit, si ad sanctorum cōsortium pertinēat, Salomone attestā-
te qui ait: Nescit homo utrum amore an odio dignus sit, sed omnia reseruantur in futu-
rum incerta? Hinc omnino, hinc certe omnes qui electi sunt, magna tribulatione quati-
untur, cum nesciunt utrum amore an odio digni sint. & hinc lugent, hinc mœrent, hinc
semetipsos quotidianis lamentis afficiunt. Dicit fortasse aliquis: Rari sunt, qui tales sint.
Ad hæc non ego, sed dominus respondet: quia multi sunt uocati, pauci uero electi. Væ
autem animæ, quæ per quamlibet harum tribulationum nō transierit, quia aliunde ne-
quaquam remanet iter, quo ad electorum numerum perueniat. Omnes itaq; hi quos dis-
tincte enumerando tetigimus, de hac multimoda ac magna tribulatione uenientes, flo-
las suas lauant, & eas in sanguine agni candificant. subaudis, in Christi passionibus habi-
tum mentis exornant, eumq; ad accipienda futura gaudia præparant. De quibus apte
nunc subditur:

Eccēs. 9.

Matt. 20.

Idco sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo
eius. & qui sedet in throno, habitabit super illos.

¶ Ac si diceret: Propterea ad electorū numeꝝ pertinent, p̄pterea thronus dei, p̄pterea
tēplū dei sunt, propterea in tēplo eius sanctam illi exhibēt seruitutem: quia talibus indu-
mentis uestiti, quia sanguine agni uidentur abluti. Ipsi enim à conditore suo tanquā thro-
nus præsententur, ipsi tanquā templum inhabitantur, ipsi & ante thronum in templo
dei, deo deseriūre probantur. Quod utiq; in præsentī uersiculo declaratur, quo per
unum seniore[m] dicitur: Qui sedet in throno, habitabit super illos. Non dixit, habitabit
in illis: sed, habitabit super illos, ut eos templum simul ostenderet & thronū. Quod em̄
dixit, sedet in throno: hoc repetiuit, habitabit super illos, ubi thronum & templum eos
esse demonstrauit. Seruiunt autem ei die ac nocte, id est, in prosperis & aduersis fidei atq;
que operationis rectitudinem conseruant, Dies enim prosperitatem, nox uero significat

huius seculi aduersitatem. Sed in utrisq; sancti deo deseruiunt, quia eos nec prosperitas, nec aduersitas à beata institutione ac libera conditoris sui seruitute ualet inclinare. Vbi uero hanc liberam seruitutem, hunc beatum deo exhibent famulatū, nisi in templo eius, hoc est, in ecclesia ipsius, nisi in semetipsis, qui sunt ecclesia ipsius? De quibus & subditur:

Non esurient neq; sitient amplius, & non cadet super illos sol, neque ullus æstus: quoniam agnus qui in medio throni est, reget eos, & ad uitæ fontem aquarum deducet eos.

¶ Causa redditur cur non esuriant neq; sitiant, neque solem uel æstum patiantur, qui uestimentis albis coruscare uidentur: cum dicitur, quoniam agnus qui in medio throni est, reget eos, & ad uitæ fontem aquarum deducet eos. Vbi etiam ex obliquo turba illa ante thronum stans, ex agnis constare monstratur. Agnus enim agnos regit. Sed caueat lasciuiam agni, quia mitis agnus in uirga ferrea regit. Vbi autem perducit agnos quos regit, nisi ad uitæ fontem aquarum, id est, ad seipsum, ad patrem suum, ad spiritum suū? Quia enim fons iste beata trinitas intelligatur, diuina eloquia id ipsum attestari uident. Dicitum quippe est de filio ad patrem: Apud te est fons uitæ. Et ut ipse pater fons ille esse crederetur, subiunctum est: Et in lumine tuo uidebimus lumē, id est, in te lumine filium lumen. Vbi profecto consequens erat, ut diceretur, & in fonte tuo uidebimus fontem. Vt autem spiritus sanctus & ipse fons ille intelligatur, euangelica docet autoritas, in qua dictum à dño legitur: Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. Et qui credit in me, sicut dixit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Atq; euangelista eius subsequente, Hoc autem dixit de spiritu, quē accepturi erant credētes in eum. Per quam autem uiam, p quod iter agnus multitudinem agnorū ad hunc fontem perducit, nisi per se, ipso attestante qui ait: Ego sum uia? Per se ergo deducit ad se, & nemo uel ad eum uel ad patrem uel ad spiritum sanctum uenit, nisi per ipsum. Ipse enim dixit: Nemo uenit ad patrem nisi per me. Et de spiritu sancto: Si quis sitit, ueniat ad me. Sed unde uenitur & ad te, nisi per te, qui es uita qua itur ad te? Et notandum quod unus idemq; fons, & esuriem simul & sitim aufert. Famem igitur remouet, quia panis uiuus; sitim repellit, quia potus uitæ est. Et nec mirum si unus idemq; fons, & cibus & potus intelligatur, cum de ipso creatore oīm scriptum legamus: Erit deus oīa in omnibus. Hinc enim per Isaiam à dño dī: Super uīs pascenē, & in oībus planis pascua eorū. Non esurient neq; sitient, & nō percutiet eos æstus & sol: quia miserator eorū reget eos, & ad uitæ fontes aquarū potabit eos. Hinc Psalmista ait: Dominus regit me, & nihil mihi deerit. in loco pascuæ ibi me collocauit. Super aquā refectiōis educauit me. Vt quid autem aquarum fons, & nō simpliciter fons introducit, nisi quia multiplicitas donationū dei in sanctis, per hanc sententiam exprimitur? Vnus enim fons, propter unitatem naturæ patris & filij & spiritus sancti. Aquarū uero fons, ppter numerositatem (ut diximus) gratiarum introducit. Vnde & dñs cum uno in loco de spiritu sancto dicat, Fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam; alio tñ ita de illo pronunciat, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Qui igitur agno regēte ad huius aquæ satietatem perducitur, exitiabili fame sitiq; depulsa, nec solem, nec ullum æstum patit. i. uitioꝝ calore non uritur. Vbi etiam intelligimus, quod fons ille q esuriē ac sitim remouet, umbraculum sit quod à sole uel æstu ptegens defendit. Vnde & per Isaiam dī: Sup oēm gloriā protectio & tabernaculū erit in umbra diei ab æstu, & in securitatē & absconsionē à turbine & à pluuiā. Ad huius fontis umbrā peruenerat ecclesia, quæ in Canticis canticorū dicebat: Sub umbra eius quā desideraueram sedi. Hanc Psalmista quærebatur cū diceret: Obumbra caput meū in die belli. Hac beatā uirginē Mariam ab æstu ptegendam angelus denunciabat, cum ei diceret: Virtus altissimi obumbrabit tibi. Sequitur:

Psalm. 35.

Iohan. 7.
Ibidem.

Iohan. 14.
Ibidem.
Iohan. 7.
Iohan. 6.

1. Corin. 15.
Isaie. 49.

Psalm. 22.

Iohan. 4.
Iohan. 7.

Isaie 4.

Cant. 2.
Psalm. 139.

Lucæ. 1.

Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

¶ Omiræ pietatis affectus. Patrem se demonstrat, matrē ostendit, qui plangētium filiorū lachrymas abstergit, cui nec immerito Isaias dicit: Tu enim pater nŕ, & Abraā nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu dñe pater noster, redēptor nŕ, à seculo nomē tuū. Hinc idē affectuosus pater, auersos à se filioꝝ animos reuocat, dicēs: Conuertimini filij reuer-

tere. 5.

Isaia. 49.

tentes, & sanabo auersiones uestras. Materna quoque uiscera pietate transcendens, ait: Nunquid potest mulier obliuisci infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Tamen si illa oblita fuerit, ego non obliuiscar. Ecce amat ut pater, ecce misereatur ultra matrem. Ecce uelut geruli parentum officio, dilectissimam prolem internae charitatis sinu fouet, blanditur, lachrymasque ab oculis detergit. Sed uideamus quae sint filiorum lachrymae, quae abstergi merentur a patre. Alius enim propterea plangit, quia malum egit: alius, quia bonum non fecit: alius, quia dura correctionis flagella sustinet, nec tamen murmurat. Quis enim filius non plangit dum uapulat? Ingratus tamen habetur, si superbiae tumore contra flagellum patris obmurmurat. Alius autem, quia uitij & resistit, & ad plenum superare non ualet. Alius uero, quia mala ab alijs fieri cernit, nec corrigere sufficit. Alius, quia diu in hac peregrinatione uiuit, & tarde ad patriam redit. Quae scilicet piorum lachrymae filiorum, ad affectum compassionis paternum excitant animum. Sed ut perfecte ad suscipiendam hereditatem promissae beatitudinis erudiantur, diu hic flere permittuntur. Vnde Isaia quoque ait: Multitudo uiscerum tuorum & miserationum, super me continuerunt se: ostendens utique numerositatem uiscerum paternorum & super se fuisse, & tamen ut diuturno mœrore tabesceret, se continuisse. Misereatur itaque & comparitur lachrymis filiorum, & tamen quia ita expedire cernit filiis quos erudit, suspensa (ut ita dixerim) pietate, patitur flere, usquequo a lachrymis cessandum esse praeuiderit. Sed quando lachrymae filiorum abstergendae erunt? Nimirum cum de exilio ad patriam redierint. Quandiu enim in huius uitae peregrinatione retinentur, quid aliud eis agendum est, nisi quod decet in liminio, mœrendum scilicet, flendum atque lugendum? Stultus itaque diuino iudicio comprobatur, qui in carcere uitae praesentis latari conatur. Hinc enim dominus in euangelio ait: Plorabitis & flebitis uos, mundus autem gaudebit, uos autem contristabimini. Sed quid post ploratus tristitiam sequatur, audi: Tristitia uestra uertetur in gaudium. De quibus quoque alibi dicit: Beati qui nunc lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Quoadu igitur mala praecedentia conscientiam exaggerant, bona minime gesta contristant. Quae diu flagella exundant, uitia repugnant, aliorum mala mœstificat, peregrinationum molestiae excruciant, non est cessandum a lachrymis: nec bona uel uaria latitia cor dissoluent, sed tempus gaudij post mœrorem expectandum: quo manente, impiorum fletu aeterna sanctorum iucunditas succedat. Hinc namque Psalmista de sanctis praedicatoribus dicit: Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Venientes autem uenient in exultatione, portantes manipulos suos. Sequitur:

Isaia. 63.

Iohan. 16.

Ibidem.

Matt. 5.

Psalm. 125.

Apocalyp.
caput VIII.

Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in caelo quasi media hora.

Sapi. 9.

¶ Caelum namque (ut frequenter iam diximus) iustorum ecclesia uocatur, quae scilicet dum per quaedam membra sua surgentes ab imis cogitationum tumultus reprimens, internae quietis secretum penetrat, quasi quoddam deo silentium in mente praeparat. Mens enim sanctorum dum a frequentia rerum corporalium intima contemplatione secreti cuiusdam secessum petit, quid aliud quam silentium deo praebet? Quod tamen silentium, quia in hac uita non potest esse perfectum, ideo quasi media hora dei factum. Renitenti namque animo cogitationum tumultus se ingerunt, eumque iam secreti sinu tacentem inquietant, ac quodammodo ad loquacitatem praesentium rerum uiolenter pertrahunt. Fitque ut is qui in summis spiritu fixus silebat, deorsum retractus, tumultuosum carnis clamorem toleret. Scriptum quippe est: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitatem. Vnde nec immerito hoc silentium non integra, sed quasi media hora factum dicitur: quia hic nequaquam contemplatio perficitur, quamuis ardentissime inchoetur. O quam insolentes humanarum rerum in animo perstreperunt clamores, post silentium diuinae contemplationis. Quod si in hac uita fuisset perfectum, nequaquam quasi media hora quae imperfectionem significat, sed integra perhiberetur factum, quae perfectionem demonstrat. Quasi ergo media hora silentium fit in caelo, cum electorum animus in hac mortali uita & aliquid de superna quiete percipit, & tamen in eo quod percipit, diu stare non ualet, Sequitur:

Et uidi septem angelos stantes in conspectu dei, & datae sunt illis septem tubae. Et alius angelus uenit & stetit ante altare, habens thuribulum aureum.

¶ Aperiendum uideo hoc etiam genus loquutionis, sicut me spondisse cognosco in huius operis praefatione, quod uidelicet hoc in loco narrationis ordinem & praeposterat & intercidit. Praeposterat scilicet, quia prius septem angelos in conspectu dei stetisse, ac septem tubas accepisse, quod unum quem alium uocat, ante altare cum thuribulo aureo uenisse testatur: cum sicut sequentia demonstrabunt, prius iste cum thuribulo aureo ueniens ante altare steterit, quod illi tubas in conspectu dei acceperint. Intercidit uero, quia propositis ad enarrandum septem angelis, antequam omnia quae de illis dicenda sunt, narret, hunc cum thuribulo medium interferit. Est autem & in Apostolo genus locutionis, quod ordinem quidem narrationis intercidit, non tamen praeposterat. Dicitur enim Timo-

1. Tim. 5.

theo ab eodem praedicatoris gentium: Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis. Noli adhuc aquam bibere, sed modico uino utere, propter stomachum tuum & frequentes tuas infirmitates. Quorundam hominum peccata manifesta sunt, praecedentia ad iudicium, quosdam autem & subsequuntur. Nunquid igitur propterea dilectum discipulum admonuit Paulus aquam non bibere, sed modico uino uti, quia subiunxit, quorundam hominum peccata manifesta sunt? Sed ordo narrationis confusus est. Remoue de medio paululum illud, quod sententia concidit, & iungitur sententia, apparetque manifestus eiusdem sententiae sensus. Sic enim coniungitur, ut cum dicitur, Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis: suspensa discipuli medela, in non bibendo aquam, sed modico uino utendum: statim causa subiungatur cur hoc fieri non debeat, atque dicatur: Quorundam hominum peccata manifesta sunt. Quid itaque in septem angelis intelligimus, nisi sanctam ecclesiam in suis praedicatoribus? Bene autem per angelos, ueritatis praedicatores designantur: quia nimirum aeternae uita annuntiatores ordinantur. De his namque scriptum est: Et angeli pacis amare flebunt. Recte etiam septenario numero exprimuntur, quia uidelicet septiformi spiritu replentur. Aptè septenario numero terminantur, quia profecto uniuersitati credentium praeposuntur: septenarius enim numerus & perfectionem & uniuersitatem designat. In conspectu quoque dei stare perhibentur, quia proculdubio calcatis terrenis cupiditatibus, diuinæ contemplationi inhaerere probantur. An non in conspectu dei Paulus stabat cum diceret, Tanquam ex deo coram deo in Christo loquimur? Et rursum: Siue mente excedimus deo, siue sobrii sumus uobis. Hinc & Elias: Viuit dominus, in cuius conspectu sto. Quid quoque per septem angelorum tubas, quas iidem accepisse referuntur, nisi perfecta ueteris ac noui testamenti praedicatio declaratur? Hinc namque praedicatori dicitur: Quasi tuba exalta uocem tuam. Has certe angelorum tubas illae praesignabant, quae in iubilei usibus per Moysen factae fuisse memorantur. Quibus septem diebus circuitu clangentibus, in typum huius seculi, muri Iericho cecidisse narratur. Et illis quidem sacerdotes, istis uero angeli cecid-

Isaia. 33.

2. Cor. 2.

2. Cor. 5.

3. Regum. 17.

Isaia. 58.

Leuit. 25.

10. Iue. 6.

nisse perhibentur. Quod omnino contrarium esse nequaquam uidetur. Nam doctores ecclesie, & sacerdotes & angeli sunt. Sacerdotes, quia spirituales hostias immolant: angeli, quia uentura quaque annunciant. Quod utrumque Malachias propheta breuiter insinuat, dicens: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Quis autem iste sit angelus, qui cum thuribulo aureo apparuisse describitur, altare indicat cui idem assistisse perhibetur. Sacerdotis enim officium est altari assistere, & aptatum aromatibus thymiana cremare. Iam ergo agnoscitur, quia angelus iste mediator est dei & hominum, homo Christus Iesus, septem angelorum angelus, & (ut ita dixerim) septem sacerdotum pontifex. Quia enim angelus sit, testatur propheta, dicens: Vocabitur nomen eius, magni consilii angelus. De quo etiam Elihu filius Barachel Buzites, cum per eius aduentum redemptionem hominis futuram inspiceret, dixit: Si fuerit angelus pro eo loquens unum de mille. Quia uero idem sit pontifex, aperte Paulus innuit, dicens: Christus assistens pontifex futurorum bonorum. Vbi aperte colligimus quod ante dixeramus, prius istum angelum uenisse, quam septem angelos tubas accepisse. Dicatur itaque: [Et alius angelus uenit, & stetit ante altare.] Et quid hic designatur per altare, nisi omnes intra sanctam ecclesiam electi? Qui recte altaris uocabulo exprimuntur, quia uidelicet igne diuini amoris succeduntur. Digne per altare figurantur, quia spiritale in eis sacrificium celebrant. Venit autem iste angelus per carnem, stetit uero per diuinitatem. Et quia idem dominus & ecclesia unum sunt corpus, & altare in angelo, & angelus in altari cognoscitur. Quid quoque designatur per thuribulum angeli, nisi humanitas Christi? Aperte uero per thuribulum aureum, quia profecto humanitas nostra mortalitatis a redemptore suscepta, eiusque diuinitati ueraciter unita, uerbum & homo, una est sapientia, de qua dicitur: Accipite sapientiam sicut aurum. Potest autem per thuribulum aureum quo cremantur aromata, ecclesia sancta figurari, quae igne diuini amoris succensa, quotidie dicit: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Siue autem specialiter dominus, siue generaliter totum eius corpus per thuribulum aureum exprimitur, recte singulariter de illo subiungitur:

Et data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum, & manu angeli coram deo.

[Sicut fumus ex crematis aromatibus egreditur, sic uirtus compunctionis gignitur ex studio orationis. Sed ut deo fiat accepta compunctio, angelo dantur incensa. id est redemptori nostro committuntur orationum nostrarum studia. Non autem mirum, si orationes nostrae uel lachrymae, non per nos, sed per summum pontificem nostro deo offeruntur, cum Paulus exhortetur, dicens: Per ipsum offeramus hostiam laudis semper deo. id est fructum labiorum confitentium nomini eius. De quo etiam idem egregius praedicator dicit: Sempiternum habet sacerdotium. unde & saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad deum, semper uiuens ad interpellandum pro eis. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior caelis factus: qui non haberet quotidie necessitatem, quemadmodum sacerdotes prius, pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Quia enim ut praefati sumus, dominus & ecclesia una persona est, & haec una persona in capite constat & corpore, dignum est ut caput interpellat pro corpore. Nec omnino ad deum potest loqui corpus, nisi officio capitis quo regitur corpus. De quo etiam Iohannes dicit: Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Quia uero ignis mittitur in thuribulo. id est in toto Christi corpore, quo orationum cremantur incensa, & idem ignis spiritus sanctus intelligitur, de quo per eundem redemptorem dominus: Ignem ueni mittere in terram. & quid uolo nisi ut ardeat? Consequenter ipse spiritus dei, hoc officio angeli atque pontificis nostri fungi perhibetur, sicut per Paulum dicitur: Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quod uero super altare aureum haec incensa per angelum deo offerri

Malach. 2.

1. Tim. 2.

Isaie. 9.

Iob. 33. & 9.

Heb. 9.

Psalm. 140.

Hebrae. 13.

Heb. 7.

I. Iohan. 2.

Luc. 12.

Roma. 8.

dicuntur, patenter intelligi datur, quia non alibi nisi in corpore Christi, quod totū diuini uerbi sapiētia resplendet, orationis uel cōpunctionis sacrificiū à deo accipiat. Cumq; fit thronus ecclesia, altare uero ante thronū, ecclesiæ: non duæ tñ in his, sed una intelligit ecclesia: sicut arca Noæ, ecclesia: octo uero animæ intra arcā, ecclesia, non tamen arca & octo animæ, duæ ecclesiæ, sed una est ecclesia, de qbus satis superq; iam diximus. Sequit̃:

Et accepit angelus thuribulum aureum, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram.

¶ Hoc si de capite dictum intelligimus, tunc angelus thuribulum accepit, cū dñs sibi intra uterq; uirginis humanam naturā coniunxit: si uero de corpore eius qd est ecclesia, cū primū in Iudæa discipulos elegit. Cum uero angelus & thuribulū, digne unum sint corpus, una persona: in eo quod thuribulum de igne altaris dñs impletū, sic intelligendū est tanq̃ diceretur: Et caput & corpus, non alieno nisi proprio igne succensum est. i. de spiritu sancto, quo & caput & totū corpus repletum est. Sed caput non ad mensurā. Quodq; addit, [& misit in terram:] siue de ipso mediatore nostro, siue de primis prædicatoribus apte intelligi potest. Nam & ille, & isti illo regente in terrā missi. i. ad hanc sunt gentilitatem pducti. Neq; enim iam in Iudaica plebe uel altare aureū, uel thuribulum iuxta litterā cernitur, non ignis in altari conseruatur: sed cuncta hæc in gentibus spiritaliter habentur. Ibi enim altare igni succensum, ibi thuribulum igne repletum, ibi pōtifex orationū sacrificia offerens quotidie salubriter intuetur. Vbi apte quoq; subiungitur:

Et facta sunt tonitrua, & uoces, & fulgura, & terræ motus.

¶ Post cognitionē quippe mediatoris nostri, post acceptionē spiritus sancti, fiunt tonitrua & uoces. i. prædicationū terrores, quibus humana corda quatiantur. Fiunt fulgura. i. miraculorum signa, quibus alij cæcentur, alij illuminentur. Fiunt terræ motus, scilicet persecutiones, quibus credentes exerceant. Quæ idcirco nunc breui narratione transcurrimus, quia de his latius retro iam diximus. Sequitur:

Et septem angeli qui habebant septem tubas, parauerunt se ut tuba canerent.

¶ Vbi quid aliud q̃ sanctos doctores ad prædicandum aptatos, intelligere debemus? Quid est autē præparare, nisi diuina eloquia scrutari, ut sciat p̃dicator populi, quid, cui & qualiter loqui debeat, ne incertū sonū tubæ mittat, ne ubi debet lenior, fiat sonus concisior? Præparatur ergo ad tubā canendam, q̃a prius meditantur qbus alios exhortentur: Vel certe ad tubam canendam se præparant, q̃a uitā sanctis operibus exornāt, qua ut alios admonere possint, conualecant. Admonendum sane uideo lectorem, ut cū in subsequentibus singulatim atq; distincte septem angelos audit tuba canere, non plus septem q̃ unum angelum intelligat: sed semper & in singulis, septem cognoscat: & in septem, unū attendat: ne ad numerum, sed ad mysterium eos redigi sciat, cum propter figuratas locutionum causas, quæ non possunt sub uno narrari, in septem distinctos accipiat.

1. Cor. 14.

Et primus angelus tuba cecinit, & facta est grandis & ignis mixtus sanguine, & missum est in terrā. & tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum combusta est, & omne fœnum uiri de combustum est.

¶ Quid hic per grandinē, nisi ira omnipotentis dei exprimitur? Vnde & quodam scripturarum loco dñs: Ira dñi sicut grandis descendens. Quid uero per ignem, nisi zelus uel odiū designatur, sacro eloquio pronunciante: Zelus apprehendet populum ineruditū, & nunc ignis aduersarios cōsumet? Recte autē sanguine mixtus idem ostenditur ignis, quia sicut per Iohannē dñs, qui odit fratrem suū, homicida est. Non autē mixtus, si unde electi clementiam inueniunt, inde reprobī iram incurrant: & unde boni flamma charitatis accenduntur, inde mali zelo liuoris urantur, cū Paulus dicat: Christi bonus odor sumus deo, & in his q̃ pereunt, & in his q̃ salui fiunt. Et alijs odor mortis in mortē, & alijs odor uitæ in uitā. Cui etiā sententiæ uenerabilis Simeon cōcinit, dicens: Ecce positus est hic in ruinā & in resurrectionē multorū in Israel, & in signū cui cōtradicitur. Ab hac grandine, sub audis, ab hac ultionis ira, electos eripi per unigenitū patris Apostolus denūciat, cū dicit:

1. Iohan. 3.

2. Cor. 2.

Luce. 2.

1. Theſ. 1.
Iſai. 43.

Mat. 20.

Hebr. 6.
Iude. 1. d

Zacha. 13.

Iſai. 40.
1. Petri. 1.
Iohan. 6.

Qui eripuit nos ab ira uentura. Ab hoc igne. i. reproborū inuidia non poſſe cōburi eccleſiam, dñs per Iſaiam pollicetur, dicēs: Cum ambulaueris per ignē, non cōbureris, & flamma non ardebit in te. Vnde hic quoq; ad grandinem & ignem ſanguine mixto, non tota terra uel omnes arbores, ſed tertia pars terræ & arborū conſumpta deſcribitur. Vbi minus intelligentes admonendos eſſe conſidero, ne cū tertiam partem terræ & arborū deperiffe audiūt, duas partes iuxta literam in electis remanſiſſe exiſtimēt, contraria dñi dictis intelligentes cum dicit: Multi ſunt uocati, pauci uero electi. Neq; enim ad quātitatē literæ, ſed ad qualitātē figuræ pertinere uidetur numerus iſte. Quod certe ipſius immutatio demonſtrat, quæ uno in loco duas tertias, altero autē tres tertias, altero uero unam tertiam, in reproborū forte eueniſſe pronūciat. Et quidem ſuperius in quatuor partibus corpus antiqui hoſtis fuerat designatū, nunc autē in duabus tertijs, poſt uero in tribus tertijs, poſt etiā in una tertia figuratur. Et ut maniſteſtus eluceat, nec minor eſt una tertia à duabus uel tribus tertijs: q̃a per illam unitas corporis, per has uero eiſdem corporis partes uel ſpecies designantur. Sed & tres cōponuntur tertiæ, non tñ ſemper unius quātitatis habentur. Vt autē breuiter ac ſummatim cuncta perſtringamus, cū in quatuor partibus diaboli corpus per hanc cæleſtem reuelationem ſpūſſctūs depingit, unam intra eccleſiam, tres uero extra eccleſiam partes oſtendit: unam ſc. intra eccleſiam, in falſis fratribus: tres uero extra eccleſiā, in ludæis, hæreticis atq; paganis. Cum autē in duabus tertijs, unam ſimplicem intra ſanctam eccleſiam in male uiuentibus Chriſtianis: alterā uero triplicem, extra eccleſiam in male credētibus, ludæis, hæreticis atq; paganis. Tres quoq; tertias cum ponit, aliqñ totum per eas corpus, aliqñ uero unam tñ corporis partem demonſtrat. Cum em̃ totum corpus in tribus tertijs deſcribit, una tertia int⁹, in prauis fidelibus ſimplex: altera uero foris in ludæis atq; hæreticis, duplex. Tertia quoq; & ipſa foris in gentibus, ſimplex inuenitur. Cum uero unam corporis partē eodem ternario tertiatoq; numero figurat, duas omnino ex tribus tertijs partes conſtituens, & occultos ſimul & apertos intelligi uult male credentes hæreticos. Reſtat una tertia intus & foris, quæ oīm in ſe retinet formas, Hæc prout occurrerint, locis ſuis maniſteſtus aperire curabimus. Nunc ad expoſitionis ordinem redeamus. Dicatur itaq; [Tertia pars terræ cōbuſta eſt, & tertia pars arborū cōbuſta eſt, & omne ſcœnum uiride combuſtum eſt.] Hoc eſt terra quod arbores. i. malorū ſumma in duabus tertijs cōprehenſa, quæ una ſimplex, altera triplex eſſe cognoscitur. Terra enim ſunt peccatores, quia nimirum terrena ſapientes, terrena quærentes, terrena deſiderantes: illa inquam ſunt maledictionis terra, quæ ſpinas & tribulos uitiorū germinat, cuius conſummatio iuxta Apoſtolum in cōbuſtionē ignis erit. Arbores autē ſunt, quia uidelicet inſtabilitate nutantes. De quibus recte per Iudam dñs: Hi ſunt arbores autumnales, infructuoſæ, eradicatæ, bis mortuæ. Conſiderandū uero, q̃a contra unam tertiam quæ eſt eccleſia, nunc duæ tertiæ opponuntur, quæ (ut dictum eſt) ex ludæis conſtat, hæreticis, gentilibus ac falſis fratribus, quatenus unitas electorum dimicet contra duplicitatē malorum. Miſſa itaq; grādine & igne ſanguine mixto in terra, duæ tertiæ comburuntur, una uero illibata ſeruatur: quia uidelicet exaggerante ira ſuperni iudicis, ſocietas antiqui hoſtis dū ſanctorū prædicatione non colligitur, odij ſui flammis ſuccendit. Congregatio uero Chriſti dū ipſo malorū odio exercet, nō conſumitur. Hinc Zachariās ex perſona dñi loquitur, dicens: Et erunt in omni terra, dicit dñs, partes duæ disperdentur in ea & deficient, & tertia pars relinquetur in ea. & ducā tertiam partem p ignem, & uram eos ſicut uritur aurū, & probabo eos ſicut probatur argentū. Inuocabit nomen meū, & ego exaudiam eum. Dicā, populus meus es: & ipſe dicet, dñs deus meus. Quod autē ſubditur, & omne ſcœnum uiride cōbuſtum eſt, repetita ſententia uidetur. In duabus ſc. tertijs omne ſcœnum cōbuſtum. i. memorata malorum pars odij ſui flammis conſumpta. Viriditas quoque ſcœni, propter illecebras carnis hoc in loco poni uidetur. Omnis enim caro ſcœnum, & omnis gloriā eius ut flos ſcœni. Quo contra hi qui à dño ex multiplicatis panibus & piſcibus ſpiritaliter in deſerto paſcuntur, ſupra ſcœnum federe narrantur. Quid eſt enim ſuper ſcœnum federe, niſi uoluptates carnis premendo ſubigere? Sequitur:

Et ſecundus angelus tuba cecinit. & tanquam mons magnus igne

ardens, missus est in mare. & facta est tertia pars maris sanguis, & mortua est in eo tertia pars creaturæ eorum quæ habent animas in mari, & tertia pars nauium interiit.

¶ Quis hoc loco nō intelligat, etiam si minime exponatur, p montem ardentem, anti-
quum aduersarium designari? Qui uidelicet uel pro eo quod illi in principio similis est
se cōcupiuit, de quo scriptum est: Et erit in nouissimis diebus preparatus mons domus
domini, in uertice montium, & eleuabitur super colles; uel pro eo, quia in extremis tem-
poribus per damnatum illum quem assumpserit hominē, iam deo similis esse despicit,
Paulo attestāte qui ait: Aduersatur & extollitur super omne quod dicitur deus, aut quod
colitur, tāquam mons magnus appellatur. Pro eo autem quod malitia sua atq; inuidia
torquetur, ardens etiam uocatur. Quis etiam maris ac creaturæ eius, nauiumq; uocabu-
lo, hunc mundum cum suis habitatoribus ignoret figurari? Angelo itaq; tuba canente,
tanquam mons magnus igne ardens in mare mittitur: quia uidelicet ecclesia prædican-
te, hostis noster exclusus non suis, id est, electis, inuidiæ flammis succensus, ad suos, hoc ē,
reprobos, redire compellitur, non quo & in eis ante nō erat, sed quo eiectus ab istis, am-
plius illis dominari cōcepit. Quasi enim ad illos redit, quos non deserit, cum se totum ad
illos perdendos colligit. Videtur autem nobis in una tertia, quæ in sanguinem uersa nar-
ratur, genus mortis, * quod duæ tertiæ pereunt, figurari: ut uidelicet in una illa mors, in
duabus uero numerus affligatur morietium. Et quid per aquam in sanguinem uersam
exprimi putamus, nisi sapientiam carnis, quæ animas perditorum necare cōsueuit? Vn-
de & Apostolus dicit: Sapere secundum carnē, mors est. Quæ uidelicet sapientia carnis,
nō solum pro malæ credulitatis insanā, uerum etiam pro malæ operationis indicio po-
ni uidetur. Ad peruersitatem etenim erroris, sapiētia carnis redigitur, sicut quibusdam
male intelligētibus dicitur: Spiritus est qui uiuificat, caro autem nihil prodest. Ad utraq;
que autem sapientia carnis refertur, id est, ad malæ credulitatis errorem, & ad per-
uersæ operationis illecebram, sicut ad Noe dominus dicit: Non permanebit spiritus me-
us in hominibus istis, eo quod sint caro. Quia enim ad prauorum dogma sanguis perti-
neat, ipsa hoc litera indicat, quæ dicit: Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Quia
uero carnis uicia uocabulo sanguinis designentur, Dauid propheta testatur, qui post ad-
ulteri crimē clamat & dicit: Libera me de sanguinibus deus. Ergo sapiētia carnis, quæ
male credere docet extra ecclesiam aperto errore separatos, ipsa mala agere persuadet
intra ecclesiam prauos catholicos; & ad illos utraque p̄tinent qui foris sunt, ad istos uero
unū horū redigitur q̄ intus sunt. Ista tertia pars creaturæ in sanguine mortua, contra cen-
tum quinquaginta & tres pisces, qui apostolorum retibus ad littus trahuntur, opponi ui-
detur. Ista pars tertia nauium, quæ (ut Iacobus dicit) absq; gubernatore feruntur, illis cō-
traria opponitur, quæ apostolos proretas habere merentur. Sequitur:

Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit de cælo stella magna tā-
quam facula ardens. & cecidit in tertiam partem fluminum & in
fontes aquarum. & nomen stellæ dicitur absinthium. & multi ho-
mines mortui sunt ex aquis, quoniam amaræ factæ sunt.

¶ Ipse designat p stellā, q & p montē, antiquus uidelicet hostis, q nimis propter pri-
mæ cōditionis originē, manēte pristino uocabulo, iure stella uocat, nō quo iā luceat, & si
qbusdā se uelut angelū lucis trāsformat: sed quo q̄lis cōditus fuerit, scriptura sancta desi-
gnet. Et q̄a cæteris sideribus lōge clarior. i. summis ac beatissimis spiritibus ualde eminē-
tior fuit, ideo nō simpliciter stella, sed cū additamento stella magna uocat. Vñ & eidē per
Isaiā pphetam dī: Quō cecidisti de cælo lucifer, q mane oriebaris? Quia uero postq̄ ceci-
dit, humano gñi inuidit, tanq̄ facula ardēs appellari debuit. Isto em̄ igne ac flāma succen-
sus, totū in reprobis mūdū consumpsit, sicut de illo p quēdā sapientē dī: Inuidia diaboli
mors introiuit in orbē terrarū. Quia quoq; a ueritatis dulcedine resiliēs, in amaritudine
mēdaci cōmurtatus est, iure absinthij uocabulum fortitus est. De quo p semetipsam uerī-
tas in euāgelio ludæis loquī, dicēs: Ille homicida erat ab initio, & i ueritate nō stetit, q̄a

nō est ueritas in eo. Cū loquit̃ mendaciū, ex proprijs loquit̃, quā mendax est, & p̃f̃ eius. Et notandum quā sibi inuicem iuxta literam contraria sint, ut stella quæ ardet, absinthij naturam habeat, quæ herba amara est: sed quā iuxta mysticum intellectum aptissimi in utrisq; comparatio. Quod autem hæc stella ardens & amara, ardens uidelicet malitia, amara autem mendacio, de cælo cecidisse perhibetur: nequaquam in hac sententia prima antiqui hostis ruina intelligenda est, quæ à supernis sedibus electus est: sed secunda, quæ angelo tuba canente, subaudis ecclesia prædicat̃, ab electis exclusus est. Vt enim sæpe iam diximus, per cælum in hac Apocalypsi præsens ecclesia figuratur, quam dominus & inhabitando præsidet, & præsidendo inhabitat. Ab illis ergo sideribus quibus Paulus dicit, In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mōdo, uerbum uitæ cōtinentes, hæc stella ardens & amara ruens, quod ceciderit, audiamus. Nam subditur: [Et cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum.] Quid in fluminibus uel fontib⁹ aquarum accipimus, nisi humanam naturam, quæ ab exortu sui natiuitate, carnalium uoluptatum undis præterfluens decurrit ad mortem? Ruente autem de cælo stella, quæ absinthium cognominatur, in flumina uel fontes aquarū, amaræ fiunt aquæ: quia proiecto ab electis antiquo hoste, dum idem reprobos inuadit, mendacij illos ueneno inficit. Mendacium autem non solum peruersæ credulitatis, uerum etiam malæ operationis noxam intelligere debemus. Quicquid enim à ueritate discrepat, siue fide, siue operatione, totum omnino mendacium est. Et ut de singulis unius corporis partibus dicamus, quod sancta ecclesia in sacris paginis rectæ fidei congruere docet, hoc siue Iudæorum prauitas, siue hæreticorum pertinacitas, seu philosophorum uanitas, in prauum dogmā conuertit̃. Et quod illa ad incrementa uirtutum, hoc prauæ uiuentes catholici ad incrementa uitiorum utuntur. Quamuis autem & alij multa de deo recte intelligant, & isti quædam salutaria peragant: totum tamen amarum est, quod & illorum uerba sonant, & istorum opera clamant: quia nec illi ad Christi noticiam uel eius ecclesiæ, ut sese habet ueritas, pertingunt: nec isti illa fide pollent, quæ per dilectionē operans, ad contemplandam conditoris speciem sectatores suos perducit. Dumq; in uno, i. in dilectione dei & proximi, offendunt: prauum est omne opus illorum quod sequitur, tanquam scilicet amplissimæ dulcissiq; potioni modicum absinthij admixtum, totam eius abundantiam atq; dulcedinem uertat in amaritudinem. In hanc amaritudinem uersa fuerat plebs Israelitica, cui dominus conquerens, dicebat: Ego te plantaui uineā totam electam, quomodo conuersa es in amaritudinem uitæ alienæ? Et quia exemplis maiorum plurimi pereunt, apte subiūgitur: [Et multi hominum mortui sunt ex aquis, quoniam amaræ factæ sunt.] Quasi enim ex amaris aquis moriuntur homines, cum siue peruersorum dogmatibus, seu operationum exemplis carnales electi, spiritaliter percunt. Sequitur:

Et quartus angelus tuba cecinit. & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ut obscuraretur tertia pars eorum: & dici non luceret tertia pars, & noctis similiter.

[Quid hoc loco per solem, lunam atq; stellas, nisi sancta ecclesia figuratur? Quia enim solis ac lunæ uocabulo ecclesia designetur, locus ille in Canticis canticorū manifeste declarat, quo dicitur: Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol? Quia uero stellarum appellatiōe ipsa signetur, & hoc sicut protulimus, Paulus indicat, dicens: In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, uerbum uitæ continentes. Vnde & Psalmista de istorum conditore luminū dicit: Qui numerat multitudinē stellarū. Obscuritas aut̃ horū luminariū, proprie ad hæreticorū pfidiam refer̃. Et quanq̃ duæ sint partes ex tribus textijs confectæ, una s. diei p̃ solē, altera uero noctis p̃ lunam atq; stellas, unā tñ duæ faciunt, aut certe una in duabus subdiuidit̃. Neq; em̃ aliter hoc ipsum ppter subsequentiū locorū narrationes, intelligi permittitur. Ad hoc autē, ut arbitror, una pars in duabus exprimitur, ut & apertum eius errorē & occultū designet, publicas scilicet hæreticorum conflictationes, atq; abstrusas machinationes, Quorū alij per apertum errorem se præcipientes dantes, audacia

Philippen. 2.

Ierem. 2.

Cantico. 6.

Philip. 2.

Psalm. 146.

libertatis multos subuertunt: alij autem metu fidelium territi, occultis suasionibus in abditis quos possunt decipere quarunt. Quod autem de præmissis luminaribus non dicitur, percussa est tertia pars eorum & obicurata, sed percussa est ut obscuraretur: ad hoc scilicet percussa, ut non statim, sed cōgruo tempore obscuraretur, ita ualet intelligi: quia priusquam ab ecclesia publice diuidantur hæretici, occulte uulnerantur. Tūc autem obscurantur, cum aperte separantur, id est, tunc perfectè quia tenebræ sint apparet, cum error illorum ad notitiam fidelium uenit. Nam ante cum tenebræ essent nec agnoscerentur, quia lux esse putabantur. Vnde percutiuntur ut obscurerentur, nisi ex lumine fidei, nisi ex claritate uerbi dei. Sed nec mirum. Quicquid enim lucet in fide, totum in dogma tenebrosū hæretici conuertunt. Sic quippe illis lux ueritatis in errorum tenebras cōuertitur, sicuti infirmantibus oculis radij solis cæcitatem inferre probantur. Vnde & Paulus in his qui pereunt, opertum euangelium prædicit. Hinc alibi quod supra præmisimus, idem egregi⁹ prædicator dicit: Christi bonus odor sumus deo in omni loco, & in his qui pereunt, & in his qui salui fiunt. Et alij odor mortis in mortem, alij odor uitæ in uitam. Ne autem talium perditio ad deū referret, hoc quod de præfatis luminaribus dicitur, percussa est tertia pars eorum ut obscuraretur, sic intelligatur, sicuti cor Pharaonis ab ipso indurari dicitur, cui duritia per ipsum misericorditer non emollitur. Neque enim ideo sol culpandus est, quia radijs suis lippientibus oculis cæcitatem infundit: sed magis ad uitia oculorum redigendum est, qui ex lumine tenebescunt. Omnipotens autem deus quæ bene utens etiā malis nostris, multa bona ex his operari cōsueuit, quanta ueritatis dogmata intra sanctam ecclesiam ob illorum peruersam doctrinam propagauerit, quis uerbis explicare sufficiat? Ecce etenim per totum mundum innumerabilia penè tractatorum ministerijs edita habentur, qui procul dubio nequaquam ad differēdas scripturas tanto studio uacassent, nisi erroris mendacium ueritati resistēs increuisset. Excitauit itaque illos error schismaticorum ad defendendam ueritatem fidelium. Sed nec mirum. Quando enim error nascitur, amplius ueritas prædicatur. Et ut fidei integritas defendatur, latens iam dudum falsitas opportune frustranda detegitur. Hinc & Apostolus ait: Oportet hæreses esse inter uos, ut probati manifesti fiant in uobis. In quorum persona numerus horū luminarium, tertius sub alio intellectu inuenitur expressus, cuius nunc qualitatis formā necessario pādere curamus. Si igitur duodenario numero tertiam partē subtrahamus, octo certe remanent, quatuor uero subtrahuntur. Quorum secreta diuisionum si subtiliter inuestigamus & in octonario ter multiplicato numero prædicatores ecclesiæ, & in quaternario sub alia distinctione aucto, hæreticorum perfidiam principaliter expressam inuenimus. Octonarius etenim numerus propter trinitatis cognitionem ter ductus, uiginti & quatuor perficit. In quibus nimirum uiginti & quatuor seniores super thronos sedētes, qui sunt ecclesiæ præpositi, manifestissima ratione declarantur. Quaternarius uero propter utrumque sexum maris ac foeminae duplicatus, in octonarium surgit. Idē quoque octonarius propter geminatum utriusque sexus in quinarium sensum, in singulis suis partibus per denariū multiplicatus, octoginta perficit. Quo uidelicet numero, hæreticorum prauitatem Salomon designari apertissime docet: qui cum de sancta ecclesia sententiā protulisset, dicens: Sexaginta sunt reginae: protinus addidit, & octoginta concubinae. Concubina enim non legitimo cuiuslibet homini coniugio copulatur. & cum tempus nuptiarum aduenerit, à thoro excluditur. Sic, sic omnes hæretici, sic omnes schismatici dum recta & catholica fide Christo nō inhaerent, sed tantum exterioribus sacramentis palliati, de solo sibi nomine applaudunt, adulterino (ut ita dixerim) coniugio caelesti copulantur sponso. Quæ uidelicet sacramenta cum sint salutaria, & sine quibus deo nullus inhaerere possit, ut est baptismus uel communio corporis & sanguinis Christi, tamē sine recta fide nō sponsam, non coniugem, sed concubinā faciunt. Quæ & si alieno sponso, ut ita dixerim, adulterino complexu interim adhæret: tamen cum tempus nuptiarū aduenerit, cum steterit regina à dextris sponsi in uestitu deaurato, circum amicta uarietate, cum introierint quinque uirgines lanupadarum luminibus refulgentes cum sponso ad nuptias, à cubiculo caelestium nuptiarum (ut diximus) excludentur. Et quidem tales ab intus exclusi, foris ad ostium cubiculi ingeminando clamabūt: Domine domine, aperi

2. Corin. 4.

2. Corin. 2.

Exo. 4. 10. 11.
14.

1. Corin. 11.

Canticor. 6.

Psal. 44.

Matthæi. 25.

Mat. 25. et 7. nobis. Sed respondetur illis ab sponso, nouæ nuptæ iam perenniter sociato: Amen dico uobis, nescio uos unde estis. discedite à me operari iniquitatis. Ibi erit fletus & stridor dentium. Ac si alijs uerbis diceret: Iam non recipio, iam non mihi placent falsa concubinarum blandimenta, quæ me non ut casta sponsa diligebant, sed propter temporale cõmodum me in prauis dogmatibus utebantur. Recedite ergo, ne confusis clamoribus quæsceretur inquietare uideamini. Recedite, inquit, quia non uos amaui cum me falso abuteremini, sed necessitate oĩmodis toleraui, quoadusq; mihi dilectā sponsam uestro odio & emulatione erudirẽ. Aptissime autẽ prauæ uiuentibus Christianis ista congrue uiderent, nisi nos subsequentiũ locorũ intellectus ab hac intentione reuocaret. Nam pars ista luminariũ tertiã, de fumo peruersorũ dogmatũ, post tertiũ uersum declaraf. Sed iã cætera uideamus. Sequitur nãq; & unã eandemq; rem diuersis uocabulis designans, dicit:

Et uidi & audiui uocem unius aquilæ uolantis per medium cælum, dicentis uoce magna: Væ, uæ, uæ habitantibus terram, de cæteris uocibus tubarũ trium angelorũ, qui erāt tuba canituri.

¶ Illius figuram hoc loco gerit Iohannes, cuius & aquila per medium cælum uolans & plorans, cuius etiã & tres angeli subsequentes, qui tubis canituri pronunciantur, subaudis, sanctorum ecclesia. Ipsa enim in Iohanne & uidet & audit aquilam per medium cælum uolantem & flentem. i. seipsam. Ipsa in aquila per medium cælum uolat & plorat, ipsa in tribus angelis eadem malã postremis temporibus uenisse denunciat, quæ aquila uolans deflebat. Quamobrem & Iohannes & angeli in aquila uolant & ululant, & Iohannes & aquila in angelis tuba canunt, & aquila & angeli hæc eadem in Iohanne uident & audiunt. Quod autẽ uocem aquilæ uolantis & uidisse & audisse se dicit Iohannes, ostendit procul dubio, quia spiritali locutione hoc uidere, quod audire: hoc audire, quod uidere. Visus enim cordis quid est aliud, quàm quidam auditus mentis? Vel certe uisus ad fidem, auditus autem pertinet ad uerbum. Quod uero non de præcederũ quatuor angelorum uocibus, sed de trium subsequentium qui erant canituri, uocẽ unius aquilæ uolantis atq; lugentis, uidisse & audisse se dicit: nimirum aperte innuit, quia electorum ecclesia uenturas diuersæ calamitatis plagas, diuersis temporibus lugere simul ac prædicare se uidet: lugere scilicet in aquila, prædicare uero in angelis. Dicit ergo Iohannes: [Uidi & audiui uocem unius aquilæ uolantis per medium cælum, dicentis uoce magna: Væ, uæ, uæ habitantibus terram, de cæteris uocibus tubarum trium angelorum, qui erāt tuba canituri.] Ac si electorum ecclesia in suis prædicatoribus diceret: Reproborum perditionem per totum tempus uite præsentis flere simul ac prædicare me cerno. Bene autem & una & aquila uocatur, quia & in unitate fidei consistit, de qua scriptum est: Una est amica mea, perfecta mea, columba mea. & calcatis terrenarum uoluptatum desideriis, intima contemplatione ad cælestia subleuatur. Cuius uidelicet membra cum Apostolo dicunt: Nostra cõuersatio in cælis est. Ipsa est certe illa mulier, quæ inferius duas alas aquilæ magnæ, id est, duo testamenta uel duo charitatis præcepta, in quibus tota lex pendet prophetæ, accepisse perhibetur. De cuius electis alibi per Isaiam prophetã dicitur: Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ. currēt, & nō laborabunt: ambulabunt, & non deficient. Bene quoq; per medium cælum uolat, quia hinc inde orbem terrarum in electis possidet. Recte per medium, quia dominus in circuitu populi sui. Iure per mediũ, quia operatus est salutẽ in medio terræ. Cuius prædicatio nō simpliciter uox, sed cū additamento uocis, uox magna uocat: quia nimis nō una parte mundi, sed in toto mũdo psonuit, sicut de primis eius prædicatoribus scriptũ ẽ: In oẽm terrã exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ uerba eorũ. Vel certe magna uox, magnæ libertatis audacia poni uideat. Et notadũ qd nō cælũ, sed terrã inhabitantib; uæ futurũ lamentando denũciat, terrenis s. desideriis atq; oblectatiõibus deditis. Hinc quædam aquila magna uolans & lugens, deĩ uolucris dicit: Multi ambulant, quos sæpe dicebã uobis, nunc autẽ & flens dico, inimicos crucis Chri, quorũ deus ueter, & gloria in cõfusiõẽ ipsorũ, q. terræna sapiũt. Et ut ostenderet hæc se esse aquilã per mediũ cælũ uolantem, uel potius in ipsa aquila, subsecutus adiunxit: Nostra autem cõuersatio in cælis est. Sequitur:

Cantico. 6.

Philip. 3.

Apoca. 12.

Marthæi. 22.

Isaiæ. 40.

Psal. 124.

Psal. 73.

Psal. 18.

Philip. 3.

Ibidem.

Et quintus angelus tuba cecinit, *Apocalyp. cap. IX.*
& uidi stellam cecidisse de cælo
in terram. & data est illi clauis pu
tei abyssi, & aperuit puteum abyf
fi. & ascendit fumus putei, sicut fu
mus fornacis magnæ.

¶ Quid aliud hoc loco per abyssum,
nisi iniquorum corda signantur? Quæ
& errorum tenebris obscurantur, sic
ut scriptum est, Tenebræ erant super fa
ciem abyssi; & immensitate nequitiarū
quasi quibusdam fluctuum uolumini
bus, dilatatur simul ac colliditur. Hæc
abyssus sapientiam dei patris non reci
pit, sicut per iustum Iob dicitur: Abyf
sus dicit, nō est in me. In hac abyfso anti
quus hostis toto nūc tempore uitæ p
sentis catenis religatus tenetur, ne in
quantum uult nocere permittatur. De
hac abyfso nouissimis temporibus be
stia ascendere perhibetur, cuius nomi
ne ipsum diabolum nouimus designa
ri. Qui uero alij per puteum abyssi de
bent intelligi, nisi prædicatores erro
re, per quos malorū iniquitas uenena cor
dis sui diffundit? Si enim os abyssi pu
teus est, recte illi designantur per puteum, qui falsa docere probantur. Quid quoque per
clauem putei, nisi temporalis potestas exprimitur, qua antiquus aduersarius ad peruer
sa dogmata os reproborum aperire docetur? Non enim falsa per suos loqui auderet, nisi
si temporali potentia fultus fuisset. Recte autem peruersa dogmata fumo comparantur,
quia uidelicet lumen ueritatis sibi in caliginem uertunt. Omne enim quod in sacra scri
ptura electis fidei lumen præbet, totum penè hæreticis malæ credulitatis cæcitatem in
fundit. Dignè fumo assimilantur, quia nimirum fidei lumen etiam in alijs obscurare ui
dentur. Hinc talium errore decepti, dicere perhibetur: Fumus afflatus est in naribus no
stris, & sermo scintillæ ad commouendum cor nostrum. Quia uero nouissimæ seducti
onis errorem hæc præire uidentur, idcirco fumus hic magnæ fornacis fumo similis es
se perhibetur. Fornax enim magna, est nouissima uexatio, nouissima antichristi persecutio.
De qua uidelicet fumus egreditur, i. peruersa dogmata, quæ mētes pereuntium in cali
ginem uertant. Sed cum dñs de illo tempore dicat, Erit tunc talis tribulatio qualis non
fuit ab initio seculi usque ad tempus illud, sed nec fiet: quomodo fumus iste similis fumo
fornacis magnæ dñi? Sed sciendum nobis est, quia nec propter tormenta, nec propter fal
sa dogmata, sed propter falsa miraculorum signa, persecutio illa immanior futura narra
tur. Hoc enim indicat dominus, dicens: Tunc surgent pseudo Christi & pseudo prophe
tæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam
electi. Ergo secundum falsa prædicamenta, fumus iste similis: secundum uero falsa mira
cula, non similis fumo illi. Ideo seductio illa immanior erit, quia per utraque decipiet.
Sequitur:

Et obscuratus est sol & aer de fumo putei.

¶ Ecce est iam apertè in hac quinti angeli locutione pars illa solis obscurata, quæ in
quarto angelo percussa fuerat ut obscuraretur. Tertiam enim partem solis, tertiam lu
næ, tertiam stellarum percussam fuisse ut obscurarentur, prædixerat; quod nunc factum

per solem & aerem designauit. Quales autem eos, quos tetigit hæc fumī obscuritas, fecerit, audiamus. Sequitur:

Et de fumo putei exierunt locustæ in terram.

¶ Ipsi etenim designantur per locustas de fumo exeuntes, qui & per solem & aerem de fumo putei obscuratum. Ipsæ inquam locustæ fumæ fiunt, quos fumus putei in sole & aere obscurat. Quasi enim de fumo locustæ in terram exeunt, cum ex hæreticorū tenebrosis disputationibus quidam qui lucere uidebantur, obscurati, malæ imitationis soboles fiunt. Sic namq; ex hæreticis hæretici nascuntur, sicut filij diaboli appellatur, qui eum imitari probantur, sicut ecōtra in bono filij dei, filijq; sanctorum, propter bonum imitationis exemplum. Digne autem per locustas hæretici exprimuntur, quæ nec perfecte ut aues uolant, nec ut cætera animalia terram gradatim passibus pergunt: sed tamē progressibus alarum libramine suspensæ, saltus dare ac sata terræ uidentur corrodere. Sic nimirum, sic omnes hæretici, nec planè scientiæ uolatum, nec perfectè operationis gressum habent, solis elationum saltibus moti, inaudita prædicantes, prauorum animas necant. Sequitur:

Et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ.

Isa. 9.

Psal. 15.

Psal. 9.

Can. 4.

Philip. 3.

¶ Potestas nocendi, scorpioni in cauda est. Per hanc enim percutit & uenena diffundit. Et sacra scriptura testatur, quia propheta doct̃s mendaciū, ipse cauda est. Vnde aperte datur intelligi, quia doctrina hæreticorum quoddam uenenum est, necans animas peccatorum. De quibus recte per Psalmistam dicitur: Sepulchrum patens est guttur eorū, linguis suis dolose agebant. uenenum aspidum sub labijs eorum, quorum os maledictione & amaritudine plenum est. De quorum etiam uenturo principe, id est, antichristo, alius psalmus loquitur, dicens: Cuius os maledictione & amaritudine plenum est & dolus, sub lingua eius labor & dolor. Quo contra in laudem sponsæ dicitur: Mel & lac sub lingua tua. Quia uero extrema pars corporis in caudam desinit, potest etiam per caudas locustarum, quæ paulo inferius scorpionū caudis comparantur, temporalitas designari. Sicut enim cauda extrema pars est corporis, sic temporalitas à semetipsa deficiens, à tergo derelinquitur. Hinc per Paulum dicitur: Vnum quod retro oblitus, ad ea uero quæ in ante sunt, extensus. Retro est enim omne quod transit, ante est omne quod ueniens permanet. Locustæ ergo ut scorpiones, terræ nocendi potestatem accipiunt: quia nimirum hæretici temporalibus fultis potestatibus, per ea quæ retro sunt nocent. Sed gratias redemptori nostro, quia nec ueneno perfidiæ, nec temporalī potentia electorum numerū deprouare ualent. Vnde & magna consolatio subinfertur, qua dicatur:

Et præceptum est illis ne læderent fœnum terræ, neq; omne uiride, neq; omnem arborem, nisi tantum homines qui non habent signum dei in frontibus suis.

Apocal. 7.

1. Cor. 3.

1. Cor. 2.

¶ Dictum superius quatuor angelis fuerat ab angelo qui à solis ortu ascendebat: Nolite nocere terræ, neq; mari, neq; arboribus, quoadusq; signemus seruos dei nostri in frontibus eorum. Vbi intelleximus & omnino uerum intelleximus, illam terram, illud mare, illasq; arbores à læsione quatuor angelorum defensas, ex quibus illi constarent, qui ad signum dei uiui occurrerent. Nunc autem nequissimis locustis præcipitur, ne lædant fœnum terræ, neq; omne uiride, neq; omnem arborem. Vbi quid aliud q̃ repetitam sententiam intelligimus, & in locustis quatuor illos nequā angelos, & rursus in quatuor angelis, has nociuas locustas attendimus? Cum autem possit fœnum inter omnia uirentia computari, non sine causa omne uiride à fœno distinguitur. Quir itaq; fiat facile animaduertimus, si gradus proficientium intra sanctam ecclesiam attendamus. Fœnum etenim non humanis, sed animalium congruit cibus. Multa enim uirentia inueniuntur, ex quibus homines uiuere, & in quibus delectari probantur. Qui ergo designantur hoc loco per fœnum, nisi paruuli adhuc fidei lacte contenti? Quibus uidelicet per Paulum dicitur: Nō potui uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. tāquam paruulis in Christo lac uobis potum dedi, non escam. Et rursus: Animalis homo non percipit ea quæ sunt spi-

tus dei. Qui uero per omne uiride, nisi in fide proficientes, & ad paradisi uirentia quæq; desideranda iam quodammodo aptiores? De quorum persona cuidam à domino dicitur: Virentia quæq; perquirat. Qui quoque per arbores, nisi iam robusti, & inter tentati onum uetos, inter persecutionum procellas, firma stabilitate radicati? De quibus nimirum per Psalmistam dicitur: Plantati in domo domini, in atrijs domus dei nostri flores bunt. Quod autem omne uiride, uel omnem arborem locustæ lædere prohibentur, à toto pars intelligenda est, quæ ab illa læsiõe seruat. Quia sunt & inutilia quæq; uiridia, & arbores autumnales, infructuosæ, eradicatæ, bis mortuæ, quæ nequissimarum moribus locustarum consumuntur. Vnde hic quoq; apte subiungitur: [Nisi tantum homines q non habent signũ dei in frontibus suis.] Mirabili prorsus & ab imperitis penè incredibilimodo, per fœnum terræ & omne uiride atq; omnem arborem, in hac sententia electi, per homines uero reprobi designantur, ut & illi fidei atq; operationis fructibus pleni, & isti humana sapientes, diuina gratia appareant uacui. Quibus profecto digne per Apostolum dicitur: Cum sit zelus & contentio inter uos, nōne homines estis? Et dominus ad Noe: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, eo quod sint caro. Considerandũ uero nobis est, qd sit, signũ dei in frontibus non habere. Neq; enim hoc de illis dicitur, qui extra ecclesiam uel in Iudaica perfidia, uel in gentili superstitione consistunt: sed de illis qui intra sanctam ecclesiam simulate lucere uidebantur, quia nec Iudæi nec gentiles hæreticorum suasionibus, sed proprio errore depereunt. Signum ergo dei in frontibus non habent hi, qui locustarum moribus uastantur: quia nimirum multi intra sanctam ecclesiam idem signum, sicut habendum est, non habent. Vnde & Paulus de quibusdam dicit: Confitentur se nosse deum, factis autem negant. Illi signum dei in frontibus non habent, quia ea fide quæ per dilectionem operatur, non pollent. Multis etenim locis in scriptura sacra talis inuenitur locutio. Vnde est illud quod dominus ait: Qui edidit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo: cum multi eadem cælestia sacramenta intra sinum matris ecclesiæ percipiant, qui nec in Christo manent, nec Christus in eis. Tales proculdubio secundum Apostolum, iudicium sibi manducant & bibunt, ac rei sunt corporis & sanguinis domini. Et Iudas traditor, accepta huius sacramenti buccella, à sathana inuaditur. Hinc est etiam & illud quod Apostolus ait: Nemo dicit dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, cum utiq; multi hunc foris hæretici, schismatici, oēsque intra sanctam ecclesiam reprobi, non ipsum in spiritu sancto, sed uerbo tantum nominet: quia habentes formam quidem pietatis, uirtutem eius abnegant. Sequitur:

Et dictum est illis ne occiderent eos, sed ut cruciarent mensibus quinque. & cruciatus eorum ut cruciatus scorpion, cum percutit hominem.

In quibus uerbis penè insolubilis oritur quæstio. Si enim (ut uerũ est) hi qui signũ dei non habent in frontibus suis, reprobi sunt, quò ab eorum interfectione locustæ prohibentur? Et certe de eisdem locustis paulo inferius dicitur: Potestas earum nocere hominibus mensibus quinque. Aut nũquid in eo quo nocet, non occidit? An forte uiuere peribantur, q signũ dei uiui habere nō uident? Quapropter sciendum nobis est, qd ad superiorẽ sententiã sub auditio fit, qd lædere fœnũ terræ, omneque uiride, uel oẽm arbore, quibus electi signũ dei habentes, figurantur, locustarum morsus prohibetur. Dicat ergo de nequissimis locustis: Dictum est illis ne occiderent eos, sed ut cruciarent mensibus quinque. Ac si diceretur: Diuina uirtus hæreticorum fraudẽ cohibuit, ne electorum animas signũ eius habentes, spiritaliter interimant: quas & in fœno inchoantes, & in omni uiridi proficietes, atq; in arboribus perfectas ostenderat: sed temporaliter, quod significant menses quinque, ad probationem affligant. Mensibus enim quinque cruciantur, subaudis quandiu in hac uita subsistunt, quæ quinque corporis sensibus regitur. Possunt autem per hanc sententiã illi etiam figurari, qui dudum mendacio hæreticorum seducti, gratuita dei clemẽtia circa finem uitæ compuncti, fidei recipiunt ueritatem, ut uidelicet à toto pars intelligatur, quæ ex hominibus uulneratis serã recipit sanitatẽ, quæque etsi in conspectu hominum iam perempta fuisse uidebat,

Actum. 9.

in conspectu tñ dei uiua remansisse creditur. De quorum profecto numero, in tantum plerumq; ad defendendam ueritatem fortiores uel inuenti sunt, uel inueniuntur, in quantum pridem obstinatior fuerant ad tuendum mendacium: sicut apostolus Paulus, qui dudum ecclesiam persequens, hanc postmodum usq; ad sanguinem defendit: & in tantum durius afflictus, in quantum ab his qui sui esse uidebantur, zelatus. Quod nimirum passionum eiusdem Apostoli, quas per totum orbem à ludæis pertulit, satis indicant. Vtriusq; autem conuenit quod subditur: [& cruciatus eorum ut cruciatus scorpion, cum percutit hominem.] ut uidelicet electi posteriora contēnētes, & ad ea quæ in ante sunt extēdētes semetipsos, ex eo ab alijs affligi credantur, quod ipsi per cōtemptum seculi respuisse uidentur. i. uel potestate seculari, uel malæ credulitatis errore. Sicut enim scorpio à posterioribus uenena diffundit, sic oīs uel impietas secularium potestatum, uel malæ prauitas doctrinarum, à posterioribus nocet, cum anterioribus (æternis uidelicet) bonis posteriora, id est, temporalia bona præponit, aut minis frangens, aut commodis blandiens, dummodo spem melioris uitæ percutere ualeat. Sequitur:

Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient:
cupient mori, & fugiet mors ab eis.

[Hæc sententiā utrarūq; partium electos complectitur, siue scilicet errore nequaquam præuentos, siue ab errore liberatos. Dies autem quibus cruciati mortem quærunt, & nō inueniunt, ab aduentu redemptoris usq; ad finem seculi decurrunt. Quid uero est, electis mortem quærere, nisi secreta conuersatione deo inhærere cupere? Cum enim nonnulli sanctorum uel prauis hæreticorū dogmatibus, uel huius seculi impijs potestatibus hinc inde agitantur, remotam & quietam ducere uitam concupiscunt. Sed non ualent, quia eos aut regiminis insolubile uinculum astringit, aut inferioris gradus honor iniunctus cohibet, atq; inter hæc mortificationem plenissimam indefinenter quærunt, sed quærentes non inueniunt: quia eis in usum gloriæ temporalis etiam nolentibus iuuat, cum illam pro defendenda ueritate cōtra hostes uindictant, & illud fortiter tenent, quod si fieri posset, habere nollent. Firēq; mira diuinæ pietatis dispositione, ut inde perfectius æternā gloriā acquirant, unde pro defendenda ueritate ad tolerandos exteriores honores semet ipsos inclināt: & inde apud deum pleniorē intus mortificationem inueniant, unde foris onerosam temporalis gloriæ uitam tolerant. Nonnunquam etenim sancti uiri unde desideriorum suorum detrimenta tolerant, inde maiora lucra ex aliorum prouectibus portant: quia dum eis uacare ut appetunt, non licet: rapere secum alios quibus admiscetur, libet. Quid namq; inter lupos grex relictus ageret, si pastores secreta conuersatione mundum laterent? Quid lactentes paruuli facerent, si patres ut cupiunt, mortem inuenirent? Quærunt homines mortem, & non inueniunt: cupiunt mori, & fugit mors ab eis: quia nimirum sancti uiri scandala huius seculi nonnunquam refugientes, secreta cōuersatione deo inhærere, per contemplationem cōcupiscunt: sed propter aliorum lucra ecclesiasticis sæpe ac publicis occupationibus prælati in regimine desudant. Nolentes itaq; uiuunt, sed dilatatam mortem propter aliorum uitam æquanimiter ferunt, attendentes profecto illud Apostoli dictum: Non quæ sua sunt singuli quærentes, sed quæ aliorum. Et illud: Inuicem onera uestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Sequitur:

Et similitudines locustarum similes equis paratis in prælium, & super capita eorum tanquam coronæ similes auro.

1. Corin. 10.
Gala. 6.Habac. 3.
Ibidem.

2. Ti. 3.

[Propter uelocē ubiq; discursum recte p aliā significationē hæretici in equis exprimunt, illis pculdubio obuiātes ac repugnātes, de qbus p Habacuc pphetā dñ: Ascēdēs ascēdēs sup equos tuos, & eqtatus tuus sanitas. Et rursum: Misisti in mari equos tuos, turbātes aq̄s multas. Vñ nec immerito parati ī plūū referūt, q̄ uidelicet q̄q̄ rōne subsistere aduersum p̄dicatores ueritatis nequeāt, semp irrōnabiliter ac p̄tinaciter ueritati resistūt, unitati repugnāt. De qbus nimis recte p Aplm dñ: Quēadmodū Iānes & Mābres resistērūt Moyfi, ita & isti resistūt ueritati, hoīes mēte corrupti, & reprobi circa fidē. Deo autē

gratias, in eo quod idem Apostolus subdit: In sapientia eorum manifesta erit, sicut & illorum fuit. Vnde hic quoque nequaquam de locustis dicitur, & in capitibus eorum coronae aureae, sicut supra de viginti quatuor senioribus: sed, tanquam coronae similes auro. Ac si diceretur: Nec coronae, nec ex auro, sed quoddam falsitatis figmentum erat. Per coronas enim triumphus uictoriae designatur. Et quidem impugnant, oppugnant, repugnant: sed nec coronas, nec ex auro, sed tanquam coronas similes auro se habere demonstrant: quia licet eorum falsitas principatum affectans, similitudinem ueritatis usurpet, differt tamen dignitas sapientiae a simulatione doctrinae. Decertant, desudant, resistunt, contendunt, sed nec coronas nec ex auro habere se indicant: quia ut Apostolus dicit, habentes formam pietatis, uirtutem eius abnegant. Sequitur:

2. Tim. 3.

Et facies earum sicut facies hominum erant, & habebant capillos sicut capillos mulierum.

¶ Per faciem itaque homo cognoscitur. Et quid hoc loco facies locustarum, nisi simulationem rationis designat? Cum enim sint doctores errorum quaedam monstra, id est, diuersorum generibus mendaciorum a uera fide alienati, per humanam faciem quam praetendunt, conantur illudere: subaudi, per simulationem uerae fidei sanctos nituntur decipere. Quid uero in capillis mulierum accipimus, nisi haereticorum effeminatos mores, nisi mollitiem fluxus? Fluxus enim mulierum in capillis esse dinoscitur, & maxime in his gloriantur, Apostolo attestante qui ait: Mulier si comam nutriat, gloria est illi. Sed nec mirum ut hi qui falsa praedicant, recte non uiuant. De illis certe per doctorem gentium Timotheo dicitur: Hoc scito, quoniam in nouissimis diebus instabunt tempora periculis, & erunt homines sibi placentes, seipsos amantes, cupidus, elatus, superbus, blasphemus, parentibus non obediens, ingratus, scelestus, sine affectione, criminatores, incontinentes, inimici, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, uoluptatum amatores magis quam dei, habentes quidem speciem pietatis, uirtutem eius abnegantes. Atque post paululum: Quemadmodum, ait, Iamnes & Mambres resisterunt Moyse, ita & isti resistunt ueritati, homines mente corrupti, & reprobi circa fidem. Possunt autem per capillos mulierum, non inconuenienter hi etiam designari, quos haeretici prauis dogmatibus decipere praebantur, animos scilicet habentes seductibiles, & mollitia foeminarum flexibiles. Vnde & per eundem Apostolum dicitur: Ex his sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulieres, oneratas peccatis, quae ducuntur uariis desideriis, semper discentes, & nunquam ad ueritatis scientiam peruenientes. Domos etenim penetrant, quia peruersa docentes, auditorum corda irrumpunt. Captiuas uero ducunt mulierculas, oneratas peccatis: quia illas animas decipiunt, quas paruulas simul & seductibiles inueniunt. Quae nimirum Apostoli sententia, qua subiungitur, semper discentes, & nunquam ad ueritatis scientiam peruenientes: quia utrum de seductoribus ac de seductis prolata sit, incerta est: de utrisque profecto intelligenda est, ut scilicet mulierculae designentur, qui mulierculas captiuas ducere uidentur. Potest etiam per facies humanas & capillos mulierum, uterque sexus designari: in humanis scilicet faciebus, forma uirilis: in capillis uero mulierum, ipse foemineus sexus ostendi. Plures siquidem mulieres fauorem praebuerunt haeticis, eorumque doctrinam & tenuerunt, & ut mulieres potuerunt, omnimodis defenderunt, sicut Constantini soror Arrium reuocans ab exilio, ac postmodum eiusdem Arrii doctrinam contra Ambrosium episcopum defendens Iustina, Montanum autem sequens Priscilla & Maxilla, Donatum uero Lucilla. Locustae ergo facies humanas & capillos mulierum habent, ut in haeretica perfidia uterque sexus sibi (ut ita dixerim) nequius applaudat, tueatur atque defendat. Sequitur:

1. Corin. 11.

2. Tim. 3.

Ibidem.

Et dentes earum ut leonum erant, & habebant loricas sicut loricas ferreas.

¶ Dentes leonum non solum laniare, uerum etiam naturalem solent afferre foetorem. Apte ergo illud designatur per dentes leonum, quod & per caudas scorpionum. In caudis uero scorpionum uenenum, in leonum uero dentibus foetor ostenditur. Quod utrumque ad haeticorum doctrinam quis ignoret pertinere, quae extinguit simul & foetet. Sicut enim rectae fidei

2. Cor. 2.
1. ad 3.

2. Tim. 4.

Iohan. 16.

prædicatoribus cōgruit quod dicitur, Christi bonus odor sumus; sic e contrario istis, & erit pro suaui odore fœtor. Quia itaq; ad hoc hæretici circumquaq; sicut locustæ saliant, sicut equi discurrent, ut sibi met temporaliter famam prædicatorum acquirant, & tamē quicquid uel dicūt uel agunt, contrarium est ueritati cui resistunt, recte illoꝝ opinio, fœtor esse describitur. Sed quia inaudita prædicāt, inepta pronūciant, fit modo miserabili, ut fœtor horribilis pro suaui odore ab his qui interiores clauſas habent nares, odoret. De quibus profecto per Apostolum dicitur: Erit cum sanā doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus; & à ueritate quidē auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Quod autem de nequissimis locustis subditur, & habebant loricas sicut loricas ferreas; obfirmata contra ueritatem, durāq; puerorum hominum corda monstrantur. Sicut enim lorice corpora tegitur, ne ab aduersario uulnerentur: sic hæreticoꝝ corda mendaciū obstinatione muniuntur, ne sagitta ueritatis penetrēt. Quorū uidelicet plurimi sic retinent pro ueritate mendaciū, ut pro fide putent defendendā omnino perfidiam. Vnde & dominus in euangelio dicit: Veniet hora ut omnis qui interficit uos, arbitretur se obsequium præstare deo. Plurimi uero & sciunt, quia peruersa prædicant: & tamen semel mendacio dediti, contemnunt obedire ueritati. Vtriusq; autem conuenit, quod locustæ uel equi loricas ferreas habere perhibentur. Et notandum quā apta sit hæreticorum in singulis speciebus comparatio, qui & in locustis elati ac uani, & in caudis scorpionum uenenati, & in equis lasciui ac uagi, & in humana facie simulatione callidi, & in capillis mulierum moribus incompofiti, & in dentibus leonum fœtidi, & in lorice ferreis corde notantur perfidi. Sequitur:

Et uox alarum earum, sicut uox curruum equorum multorū currentium in bellum.

¶ Quid per alas locustarum, nisi elatam intelligimus scientiam hæreticorum? Quasi uox bene etiam curruum equorum multorum currentium in bellum, similis esse perhibetur: quia nimis peruersi prædicatores & dogmatibus semetipsos diuidit, & uniti contra ecclesiam dimicant. Multitudo enim curruum ad bellum promota, rotarum impetu agentes, diuersis quidem stridoribus resonant, sed tamen adunata contra aduersarios properant. Fitq; ut & confusus sit rotarum sonus, equorū hinnitus, hominumq; tumultus, & ad bellū adunata connexio. Sic, sic omnes hæretici (sicut dictum est) & inter se dogmatibus discordes, & ad impugnandam ecclesiam inueniuntur concordēs. Vel certe ideo uox alarum locustarum, similis curruum equorum multorum dicitur, ut siue nouarum diuersitate sententiarum, siue numero perditorum aucti mōstrentur hæretici, duplicati scilicet in multis curribus, qui ante designati fuerant in paucis equis. In bellum porro currunt, quia ueritati rebellant, unitati repugnant. Quos simili quoq; Apostolus forma depingit, cum hoc quod sæpe protulimus, dicit: Quemadmodum lamnes & Mambres resistunt Moyſi, ita & isti resistunt ueritati, homines mente corrupti, & reprobi circa fidem. Sequitur:

Et habebāt caudas similes scorpionum, & aculei in caudis earum.

Potestas earum, nocere hominibus mensibus quinque.

1. Cor. 15.
Osc. 15.

¶ Dictum superius de his locustis fuerat, Data est illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terræ. Et scimus quia oīs nocendi potestas scorpioni in cauda est. Quod nunc idcirco replicatur, ut quæ sit potestas locustarum, apertius demonstretur. Caudas enim similes scorpionum habent, quia ut iam falsus sum, uel perfidiæ ueneno, uel temporali nocent potestate. In quibus nimirum caudis, quod supra silentio cōpressum fuerat, nūc aculei esse memorantur. Quid sit autē, locustarū caudas aculeos habere, Apostolus indicat, qui cū prophetæ testimoniū posuisset, dicēs: Absorpta est mors in uictoria, Vbi est mors uictoria tua? ubi ē mors stimulus tuus? hoc ipm exponēs, subiecit: Stimulus autē mortis, pccm est. Constat ergo quia oīs hæreticoꝝ assertio, oīs iniusta tpalitatis potētia, pccm est. Claret igit ex ea parte hæreticos dñari uelle, quā oēs scī ueritatisq; doctores magnopere studēt pccā uere. i. noxiæ pditionis errore & gloriæ secularis, Mēſibus autē quinque, pſens uita iterato

exprimitur. Et supra quidem potestatem locustarum accepisse referuntur, ut mensibus quinque homines cruciarent, nec eos occiderent: hic uero eorundem mensium numero nocere hominibus, facultatem habere perhibent. Quod utique ibi de bonis, hic uero intelligendum est de malis: quia et illos cruciat, sed non occidit: istos uero non cruciat, sed nocendo perimit. Sequitur:

Et habebant super se regem angelum abyssi, cui nomen hebraice Abaddon, graece autem Apollyon, & Latine habet nomen, Exterminans.

In hac sententia antiquus hostis sic dicitur rex peruersorum hominum, non quo ipse creauerit aut regat: sed quo iuste deo permittente, tyrannidem dominationis super eos exerceat, quos sibi per peccatum seruos addidit. Omnipotens itaque deus, licet occultis, iustis tamen iudiciis congruum talibus angelum praesse permittit: ut qui experiri noluit gratiam liberatoris, sentiat dominum exterminatoris. Unde et per Apostolum de talibus dicitur: Eo quod charitatem ueritatis non receperunt ut salui fierent, ideo mittet illis deus operationem erroris, ut credant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniquitati. Ipsi autem sunt abyssi, super quos angelus abyssi regnat, in qua scilicet abyssus catenatus nunc retinetur, ne in quantum uult nocere permittatur. De qua etiam nouissima persecutione soluendus praedicatur, ut propriis uiribus contra bonos efferetur. Trium quoque linguarum proprietatibus nomen eius exprimitur, quae primatum inter omnes tenere uidentur, & hoc non sine causa. Quia enim nouissimis temporibus nomen Christi fallaciter sibi per damnatum illum quem assumpserit hominem, usurpare nititur: propterea harum linguarum uocabulis profertur, quarum redemptoris nomen a Pilato expressum in titulo fuisse, euangelica testatur autoritas. Sed quia in Hebraicis interpretationibus, quas beatus Hieronymus per singulas alphabeti literas distinxit, non Abaddon, sed Labac non scriptum inuenimus: constat nimirum, quia scriptorum uitio ipsum nomen primam literam amisit. In singulis quoque proprietatibus linguarum, conuenit maligni spiritus actionis qualitas, & nominis expressa proprietas, qua dicitur exterminans. Sicut enim Christo aggregandi, sic antiquo hosti nomen congruit exterminandi. De illo namque per Psalmistam deo dicitur: Exterminauit uineam tuam aper de sylua. Et mediator noster in euangelio ait: Qui non colligit mecum, dispergit. De illo etiam per Apostolum fidelibus dicitur: Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Proprietas uero nominis exterminandi, est in eo quod extra terminum fit. Extra terminum enim fiunt hi, qui ab exterminatore depercutunt: quia ab electorum consortio per eum eliminantur, & ad perpetuae mortis exilium deducuntur. Sequitur:

Vae unum abijt, & ecce ueniunt adhuc duo uae.

Aquila per medium caelum uolans, & deflens ter uae, de trium angelorum uocibus qui erant canituri, praedixerat uentura: quorum nunc unum abisse describitur, subaudis uel in narratione praecessisse, uel in operatione prioris temporis iam impletum fuisse, & adhuc duo uentura esse, id est, uel narranda, uel posteriori tempore adimplenda. Sequitur post haec:

Et sextus angelus tuba cecinit, & audiui uocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos dei, dicentem sexto angelo qui habebat tubam: Solue quatuor angelos qui alligati sunt in flumine magno Euphrate.

Quid itaque hoc loco per altare, nisi ut supra iam diximus, sanctorum ecclesia figuratur? Quia enim altare ad sacerdotes pertinet, recte per ipsum membra summi pontificis figurantur, quibus uidelicet per Petrum dicitur: Vos genus regium, regale sacerdotium. Bene autem altare aureum dicitur, quia profecto ecclesia iustorum superna sapientia illustratur. Per aurum enim nonnunquam sapientia exprimitur, Salomone attestante qui ait: Accipite sapientiam sicut aurum. Recte quoque altare ante oculos dei esse memoratur, quia nimirum electorum animae, interno conditoris sui respectu ad perpetuam tuitionem illustrantur. Hinc namque scriptum legimus: Oculi domini super iustos. Et rursum: Abscondes eos in abdito uultus tui, a conturbatione hominum. Proreges eos in taberna-

2. Thess. 2.

Matt. 27.

Marci. 15.

Luc. 23.

Iohan. 19.

Psalm. 79.

Luc. 11.

1. Cor. 10.

1. Petri. 2.

Pro. 16.

Psalm. 33.

Psalm. 33.

culo tuo, à contradictione linguarum. Quo cōtra humilitatis exemplum præbens idem Psalmista, subiungit: Ego autem dixi in extasi mea, proiectus sum à vultu oculorum tuorum. Tanto quippe uerius diuinitatis respectu protegentur electi, quanto se humiliter ab eius uisione longe esse profitentur. Cuius altaris cornua quid aliud quàm sanctos prædicatores designant? Vnde & sanguis hostiarum, in ueteri quoque testamento cornua altaris frequentius mystice consecrabat. Quia enim peramplius & perfectius sancti prædicatores semetipsos hostiam uiuam offerunt, quicquid cum Psalmista & Apostolo dicunt, Propter te morte afficimur tota die, aestimati sumus ut oves occisionis, recte sanguis hostiarum altaris cornua sapientius sanctificat. Quæ uero alium in uno è cornibus altaris, nisi principem prædicatorum intelligimus. i. mediatorē dei & hominum, hominē Iesum Christum, qui sexto angelo tubam habenti. i. ecclesiæ prædicanti iubet, ut quatuor angelos soluat: ipsa enim in angelo, ipsa & in altari figuratur. Et cum ad angelum cornu altaris locuitur, ipsum proculdubio altare affatur. Ipsi inquam, ut quatuor angelos soluat, iniungit: quia uidelicet potestatem ei ligandi atque soluendi in cælis & in terris tribuit, cum ei in persona apostoli Petri dicit: Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Sed hanc potestatem non in se, sed in capite possident membra, quæ in uno & per unum caput soluunt & ligant. Non autem mendaciter ipsa facere creduntur, quæ per caput eorum fieri probantur. Quid quoque in quatuor angelis cognoscimus figurari, nisi corpus illud perditorum, quod ex malignis spiritibus & reprobis constat hominibus, cuius caput ille esse intelligitur, qui initio quidem temporis per superbiam deo similis esse concupiuit: sed in fine temporum per damnatum illum, quem assumet hominem, iam deo similis esse despicit, sicut per Paulum dicitur: Qui aduersat & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur? Quaternarius enim numerus, in scriptura sacra sæpe pro uniuersitate ponitur: unde & in fine seculi, à quatuor cæli ueteris, electi per angelos assumi perhibentur. Vnde etiam & hic post tertium uersum, intantum præfati quatuor angeli multiplicati monstrantur, ut super uicies millies dena millia equos sedere narrentur, quod uidelicet corpus & coniunctiuum & discretum est. Coniunctum, uidelicet propter meritum iniquitatis: discretum uero, propter utranque naturam, demonum uidelicet atque hominum. Sicque in utrisque partibus depingitur, ut pars in parte expressa inueriatur. Nam cum propter discretionem partium eiusdem corporis, autor huius libri aliud equos, atque aliud sessores nos uellet intelligere: propter meritum tamen iniquitatis, & in equis sessores & in sessoribus equos ostendit, cum & de ore equorum ignem & sulfur exire, & sessores equorum loricas igneas & sulfureas habere perhibuit: quatenus scilicet & equos, de quorum ore ignis & sulfur egrediebatur, loricas igneas & sulfureas, quibus sessores tegebantur, habere doceret: & rursum de ore sessorum, qui loricas igneas & sulfureas habebant, ignem & sulfur exire monstraret. Item cum superius propter discretionem eiusdem corporis, aliud angelos, atque aliud uentos ostendere uellet, dicens: Vidi quatuor angelos, stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor uentos terræ: propter meritum tamen iniquitatis, & angelos & uentos unum esse perdocuit, cum eisdem angelos qui super quatuor angulos uentos terræ, ne flarent, alligatos tenebant, in flumine magno Euphrate uinctos perhibuit. Sic etiam cum specialiter, proprie ac principaliter autores ac seductores malorum homines ponit, in eis subiectas & seductas plebes intelligere monet. Hæc propter sublequentium locorum intelligentiæ formam dixisse sufficiat, nunc ad expositionis ordinem redeamus. Dicatur itaque angelo tubam habenti: [Solue quatuor angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate.] Ac si ecclesiæ diceretur: Et in angelis homines, & in hominibus angelos solue. Secundum hæc rationem & diabolus homo appellatur, sicut redemptor noster in euangelio de super seminatibus zizanibus dicit, Inimicus homo hoc fecit. Et homo diabolus uocatur, sicut per eundem redemptorem de Iuda apostolis dicitur: Unus ex uobis diabolus est. Quid itaque per flumen magnum Euphratem, in quo quatuor angeli alligati perhibentur, intelligimus figurari: nisi hoc, quod in quatuor angulis terræ, super quos idem angeli stantes, uentos ne flarent tenebant. i. mundi regni potentiam Christo ecclesiæque contrariam? Euphrates enim fluuius est Babyloniarum, atque eadem Babyloniarum

ingrediens, in flumina diuisus. Quem uidelicet in sacris paginis in malum poni frequenter scimus. Hinc est quod electi iam terrenis exuti contagijs, dicere perhibentur: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Hinc Ieremias interfectionem reprobos nouissimis diebus futuram denunciens, dicit: Dies ille domino deo dies ultionis, ut ulciscatur se de inimicis suis, & deuorabit gladius, & implebitur sanguine eorum: quoniam sacrificium domini sabaoth in terra aquilonis, & in flumine Euphrate sacrificium, subaudis, non placationis, sed iugulationis. In quo uidelicet flumine. i. secum huius potentia, antiquus hostis cum corpore suo ideo alligatus praedicatur, quia decurrenti nunc tempore, in quantum uult nocere non permittitur, usquequo eiusdem corporis nouissima persecutio adueniet, qua membra Christi in capite suo quod ipse est Christus, a persecutione sui caput simul & membra iniquitatis absoluant. In qua uidelicet sententia membrorum Christi, quae & si pressuris angustantur, iudicio tamen capitis sui illa se pati gratulantur. Ac si ei apertius diceretur: In quantum persecutionis angustias aqua nimirum ferre debeatis attendite, quas uobis aduersarii uestri non ualent irrogare, nisi iudicio uestro quod constat in capite, in quo tota dignitas totaque corporis potestas consistit, quodque pro uobis atque in uobis clamat: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Sequitur:

Psalm. 136.
Ierc. 46.

*temporis

Matt. 28.

Et soluti sunt quatuor angeli, qui parati erant in horam & diem & mensem & annum, ut occiderent tertiam partem hominum.

¶ Horum angelorum solutio, nouissima persecutionis initium designat. Quatuor etiam tempora. i. triennium & sex menses, quibus ipsa persecutio grassabit, per horam & diem & mensem & annum, congrua sensim significatione exprimentur. Ideo enim in horam & diem & mensem & annum: quia congrue gradatim horis dies, & diebus menses, & mensibus certum est annos expleri. Parati autem ad occidendam tertiam partem hominum quatuor angeli dicuntur, quia nimirum antiquus hostis eiusque societas, inextricabiles contra ecclesiam inimicitias gerentes, oportunitatem semper nocendi praestolantur. Vnde nec immerito de locustis praemissum est, quod essent similes egs paratis in praelium. Tertia autem pars hominum quae occidi narratur, in praelatis simul & subiectis, suasoribus quoque ac suis, intelligitur. Eadem enim mor-

te persuasores, quae persuasi moriuntur: & nequaquam alios occidunt, nisi prius seipsos iugulauerint. Ac si mortui mortuos occidunt, dum perfidi ad perfidiam alios pertrahunt, dum iniqui ad iniquitatem multos perducunt. Sequitur:

Et numerus equestris exercitus, uicies millies dena millia audiui numerum eorum.

¶ Hic numerus sic specialiter ad errorum praedicatores refertur, ut tamen seductae plebes in seductoribus intelligantur, daemonumque societas in utrisque partibus expressa, ducatum sequacibus praebens, imo praecipitium parans, qui uidelicet contra electorum numerum ueniens, duplex simul & bis millies multiplicatus ostenditur. De electis nan-

Psal. 67.

raritas

Cant. 3.

Cant. 6.

Haba. 3.
Psal. 67.

Ecc. 39.

que dicitur: Currus dei decē millium multiplex. De istis uero, numerus equestris exercitus uicies millies dena millia. Et ut manifestius fiat quod dicimus, ad unum simplicem bis dena millia, i. uiginti millia occurrūt: ad decem autem simplices, uicies dena millia; ad centum uero, bis centies dena millia; ad mille etiam, bis millies dena millia; ad decem quoque millia, uicies millies dena millia. ut scilicet sicut dictum est, duplex simul & uehementer auctus, contra simplicem ac paruissimum numerum apponi credatur. Duplex itaque est, quia ex malignis spiritibus & reprobis constat hominibus. Duplex est, quia a foris ex Iudæis, hæreticis atque gentilibus; ab intus uero, aggregatur ex falsis fratribus. Multiplex uero est, quia ad eius comparisonem electorum numerus paruissimus est. Restat ergo ut contra geminum malum dimicet simplex bonum, contra multipliciter perditorum, desudet paucitas acquiritorum. Quod nimirum alia translatio, quam Donatus Ticonius exposuit, simili quodammodo sententia indicat, quæ ipsa uerba græca unde translata est, seruat, id est, bis myriades myriadum. Quod enim apud nos uiginti millia, hoc sunt apud græcos bis myriades. Ostendunt autem duplicem numerum contra simplicem uenire, uiginti scilicet millia, contra decem millia. Vbi subaudiendum est, malorum corpus ea ratione quā præmissimus, contra unicum corpus bonorum geminum opponi. Et ut eiusdem corporis membrorum multiplicitas, contra corporis Christi raritatem membrorum ueniens, manifestaretur: cum dictum esset, bis myriades, nequaquam subiunctum est, quot myriadum, sed interminatè bis myriades myriadum, ut scilicet per hoc dictum innumerabilis multitudo myriadum designaretur. Tertia quoque editio, quā Primasius enodauit, dissimilem numerum posuit. Sic enim habet: Et numerus militantium equitum illius, octoginta millia audiui numerum eorum. Quod omnino specialiter hæreticis conuenit. Sicut enim sexagenarius numerus bonorum nobis prædicatorum speciem præfiguratur, unde est illud, En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israelitis quoque octogenarius plerumque hæreticam prauitatem designat. Vnde & Salomon cum mentionem fidelium faceret, dicens: Sexaginta sunt reginæ: protinus hæreticorum perfidia non inmemor, subiunxit: Et octoginta concubinae. Quod autem Salomon per octoginta concubinas, hoc ista translatio per octoginta millia militantium equitum designauit. Pertinet sane ad multipliciter malorum, quod octogenarius in Salomone simplex, ad mille in singulis suis partibus multiplicatus in hac translatione ostenditur. Recte etiam concubinarum nomen, equitatum militanti, diabolo, eiusque uasi antichristo congruit, ut scilicet adueniente tempore nuptiarum, quo perfecte sponso cælesti ecclesia adhærebit, hæretici male de Christo sentientes, quasi concubina à thalamo exclusi, id est, ab eiusdem saluatoris confessione disiuncti, adultero misceantur: subaudis, diabolo & ei quem assumpserit, perditionis filio. Sequitur:

Et ita uidi equos in uisione. & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas & hyacinthinas & sulfureas.

¶ Ita in hoc uersu per equos specialiter errorum prædicatores designantur, ut tamen in specie genus inueniatur, id est, in seductoribus seducti exprimantur. Sicut autem de bonis prædicatoribus domino dicitur: Ascendens ascendes super equos tuos, & equitatus tuus sanitas: & rursum, dominus in illis in Sina in sancto, ascendens in altum: e contrario isti malignos spiritus seditores habere merentur, non à quibus regantur, sed à quibus precipitentur. Quid uero hoc in loco loricarum nomine, nisi impiorum tormenta figurantur? Hyacinthinas porro loricas, pro fumeis intelligere debemus. Ex igne enim fumus egreditur. Hoc etiam ipse color hyacinthinus indicat, qui speciem aeris tenet. Hoc quoque indicat, quod in sequenti uersiculo de ore equorum ignis & fumus & sulfur egrediens, tertiam partem hominum occidit: quam seditores equorum loricas habentes, iugulare narrantur. Igne itaque, fumo & sulfure distringuntur hi, qui in aeterna poena damnantur. Recte autem per loricas aeterna figurantur tormenta: quia nimirum armata, confirmata ac nulla prece, nulla misericordia euacuanda. Vnde & de eisdem malignis spiritibus has loricas habentibus, per quendam sapientem dicitur: Sunt spiritus qui ad uindictam creati sunt, & in furore suo confirmauerunt tormenta sua. Quod uero alia translatio spine

as loricas adiecit, ad equos magis quam ad sessores pertinet. Quibus nimirum uitia carnis aptissime figurantur, quatenus reproborum hominum præcedens meritum, sit subsequens æternum supplicium. Has denique spinas prima transgressionis terra protulit, cui dictum est: *Maledicta terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi.* Quod *Genes. 3.* Apostolus quoque exponens, ait de simili terra, eo quod spinas & tribulos germinans maledicta est, cuius consummatio erit in combustionem. De his per Salomonem dicitur: *Spinæ nascuntur in manibus temulenti.* Spinæ enim in manu temulenti nascuntur, quia uidelicet in operatione cuiuslibet insensati, uitia carnis, fomentum præparant æternæ combustionis. Sequitur:

Et capita equorum erant ut capita leonum. & de ore ipsorum procedit ignis & fumus & sulfur. Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne & fumo & sulfure, quæ procedebant de ore ipsorum.

¶ In capitibus equorum, autores figurantur errorum. Recte autem capitibus leonum comparantur, quia nimirum & fortes sunt ad conterendos infirmos: & cum se simulent bonum esse odorem, foetoribus inueniuntur repleti. Vt enim supra meminimus, os leonis & corpora dilaniat, & naturalem foetorem egerit. De ore autem equorum, ignis et fumus & sulfur egrediens, tertiam partem hominum occidit: quia uidelicet malorum prædicatio, sequacibus suis æterna supplicia præparat. Et non inconuenienter peruersa prædicatio tormentum impiorum uocatur, per quam ad illud multitudo impiorum peruenit. Genus enim tropicæ locutionis est ab eo quod procurat, illud quod procuratur, ostendens. Sicuti cum nos in manibus hominis plagas esse correctionis dicimus, per quam plagas accipiunt hi qui corriguntur. Illi etenim recte introducuntur hæc habere & ex ore proferre, quorum noxia prædicatione seducti intereunt, cruciandi igne, fumo & sulfure. Dicatur ergo: [De ore ipsorum procedit ignis & fumus & sulfur. Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum.] Ac si diceretur: Peruersorum hominum dogmatibus illud mortis supplicium incurrunt seducti, de quo scriptum est: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua & in manu sua, bibit de uino iræ dei, qui mixtus est mero in calice iræ ipsius. & cruciabitur igni & sulfure in conspectu sanctorum angelorum, & in conspectu agni, & fumus tormentorum eorum in secula seculorum ascendet. Quæ scilicet uerba illos tantum non deterrent, qui hæc aut uentura non credunt, aut certe non grauiora, sed leuiora putant. Cum autem in illa incurrerint, tunc experient quam amara mors sit semper igne cremari, nec funditus mori: semper fumum pati, lucem nunquam uidere: semper foetoribus repleti, suauitatis nil odorare. Horrenda sunt proflus peruersorum dogmata, quibus peruenitur ad talia. De quibus adhuc sequitur:

Potestas equorum in ore eorum est, & in caudis eorum.

¶ In ore namque doctorum scientia, in cauda uero (ut supra meminimus) secularium potentia figuratur. Per caudam quippe quæ retro est, huius seculi postponenda temporalitas designatur, de qua Paulus apostolus dicit: Vnum quod retro oblitus, ad ea quæ in ante sunt extensus. Retro enim est omne quod transit, ante uero est omne quod ueniens permanet. Istis ergo equis, id est, nequissimis prædicatoribus, ubique carnali impulsu discurrentibus, in ore & in cauda potestas est: quia ipsi quidem peruersa suadendo prædicant, sed temporalibus potestatibus fultri, per ea quæ retro sunt exaltantur. Hinc est quod de eorum principe, id est, antichristo, per Psalmistam dicitur: Sub lingua eius labor & dolor. & Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis. Propter peruersa etenim dogmata, sub lingua eius labor & dolor: quia multo labore ac cordis dolore satagit, ut plurimos peruersa prædicatione decipere ualeat. Sed quia quos uerbis suadere non ualet, miraculorum specie in errorem conuertit, recte in insidijs sedere dicitur. Et quia quos nec dogmatibus

bus, nec miraculorum specie decipere ualet, potentia seculari conatur opprimere, bene cum diuitibus: quia uero simul & miraculorum fraude & terrena potestate utitur, & in occultis & cum diuitibus sedere perhibetur. Sequitur:

Nam caudæ illorum similes serpentibus, habentes capita. & in his nocent.

Isaia. 9. ¶ In precedenti uersiculo per hos equos, prædicatores errorum: per caudas uero, secularis potestas fuerat expressa. In hoc autem subsequenti, contraria uice per caudas, ini qui doctores: per capita uero, ipsa secularis potentia designatur. Sed nec mirum, ut in narratione sibi altrinsecus uel anteponanantur, uel supponantur, qui ut plures decipiant, honorem sibi prætere uidentur. Nam & temporalis potentia, cauda est: & propheta docēs mendacium, cauda est: & rursum qui falsa suadet, caput est: & qui falsa consentire uolenter cogit, caput malorum est. sed congruis significationibus in narratione mutantur. Cum autem superius de locustis similibus equis, dictum sit quod haberent caudas similes scorpionum: apte nunc per aliam significationem serpentibus similes dicuntur, ut scilicet peruersorum dogmatum prædicatores, illius serpentis uoce hominibus suadere peruersa demonstrantur, cuius sibilo mulier in paradiso seducta, audacter illicita tetigisse probatur. Et quidem antiquus hostis sola tunc suadone decepit. Isti autem non tantum suasionibus, uerum etiam patrocinijs principum fulti, uolenter multos ad illicita pertrahunt. Vnde & recte caudæ similia serpentibus capita habere perhibentur, quæ iuxta aliam translationem capita draconum uocantur. Dracones etenim (ut aiunt qui nouerunt) sæpe aquis inhabitant, & omnibus penè bestiis grandiores sunt. Per quos uidelicet non incongrue potestas huius seculi figuratur. Quod nimirum lezechiel propheta confirmat, qui ex persona domini loquitur, dicens: Hæc dicit dominus deus, Ecce ego ad te Pharaon draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum. Hinc Ieremias quoque formam destructæ Ierusalem assumens, ait: Comedit me, deuorauit me Nabuchodonosor rex Babylonis, reddidit me quasi uas, mane absorbit me sicut draco. Principum ergo patrocinijs fulti, prædicatores errorum amplius nocent, quam si solo sermone suaderent. Ut autem ad hunc numerum & ad hoc corpus illi etiam deputari credantur, qui talium suasionibus non esse decepti probantur, sed solo gentilitatis errore perempti, siue scilicet in retroactis temporibus, seu in remotis tunc terrarum spatijs, si tamen ab illa extrema seductione corporaliter quisque potest abscondi: ut inquam solo gentilitatis errore detenti, ad hoc corpus pertinere credantur, apte subiungitur:

Et cæteri homines qui non sunt occisi in his plagis, neque poenitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non adorarent dæmonia & simulacra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea, quæ neque uidere possunt, neque audire, neque ambulare: & non egerunt poenitentiam ab homicidijs suis, neque a fornicatione sua, neque a furtis suis.

Sapi. 14. ¶ Ac si diceretur: Et hi tales, ad supradictum numerum pertinere uidentur. In eo uero quod ideo adorasse dæmonia & simulacra dicuntur, quod de operibus manuum suarum poenitentiam non egisse redarguitur, præcedens meritum sequentis culpæ monstratur. Quia enim criminis ac nefandorum hominum, uel filiorum suorum imagines ob recordationis memoriam habere uoluerunt, ad hoc usque perducti sunt, ut eas in deorum numero computantes adorarent. Vnde & per quendam sapientem dicitur: Acerbo luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem. Illum qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tanquam deum colere cœpit. Et constituens inter seruos suos sacra &

sacrificia, deinde interueniente tempore, conualefciente iniqua confuetudine, hic error tanquam lex conftitutus eft, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Notandum uero, qua poena plectendi funt hi, quibus iuffum eft non adorare idola, non occidere, non fornicari, non facere furtum, & fecerunt, ac pro his poenitentiam minime gesserunt: si hi qui legem non acceperunt, ideo damnandi funt, quia de his poenitentiam non egerunt. Cedat itaque poenitudini omnis excufationis tergiuerfatio. Exordium enim praedicationis suae in hac mediator noster constituit, euangelista attestante qui ait: Exin de coepit I E S V S praedicare & dicere: Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Vbi subaudiendum est, quia si poenitentibus regnum caelorum appropinquabit, utique impoenitentibus non appropinquat. Ab hac praecursor eiusdem nostri mediatoris coepit, hanc audis uestigiorum eius executor Petrus, ab infidelitate ad fidem redeuntibus proposuit. Attendat igitur prauus quisque fidelis, qua cordis amaritudine, quo mentis dolore, post fidei agnitionem perpetrata crimina debeat lugere: si ad fidem uenientibus primi ecclesiae praedicatores, ad abluendam pristini erroris nequitiam, lamentum poenitentiae indixerunt. Audiat quicumque impoenitens fidelis, quid ei Apostolus dicat: An ignoras quoniam benignitas dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam & cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicii dei. De qua profecto conuersorum poenitudine, suscepti nunc operis intentio non finit amplius loqui, praesertim cum & hic liber in longum protractus, debiti finis terminum spectet.

Matthaei. 4.

Matt. 5.

Actuum. 2.

Roma. 2.

AD AMBROSII

ANSBERTI PRESBYTERI, IN APOCALYPSIM

IOHANNIS APOSTOLI,

Liber quintus.

IN scriptura sacra, quae sp̄s aeternitatis caelitus ministrata cognoscit, redemptoris nostri dei hominisq; p̄sona, modo per terrena, modo per caelestem substantiam designatur. Et nunc quidem per insensibilem intellectum, uitaq; carentem, nunc autem per uitam habentem, sed insensibilem, intellectumq; non habentem: Nunc uero per insensibilem uitamq; habentem, sed intellectu carentem: nunc etiam per sensibilem creaturam, intellectum & uitam habentem, congrue figuratur. Cum itaq; per terrenamque insensibilem, intellectu uitaq; carentem substantiam designatur, modo per templum, modo per ostium, modo per

propiciatorium, modo per candelabrum aureum, modo per altare aureum, modo per altare de terra factum, modo per arcam testamenti, modo per urnam auream manna habentem, modo per aeneum serpentem, modo per montem, modo per petram aquarum fluentem manantem, modo per lapidem unctum oleo, modo per lapidem angularem, modo per uiam, modo exprimitur per librum, & si qua sunt similia. Ille enim singulariter templum dei est, in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, ipso attestante, qui de se in euangelio iudaeorum principibus ait: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Ille ostium, quo ad templum (id est, ad ipsum) intramus, cum

Col. 2.

Iohann. 2.

- Iohan. 10.* ad aeternam uitam quæ est ipse, pertingimus, ipso dicente: Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ipse propiciatorum, qui inter deum & homines medius propiciator interuenit. De quo uidelicet per Apostolum dicitur: Quem proposuit deus propiciationem per fidem in sanguine ipsius. Hinc Iohannes in epistola sua dicit: Ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Ipse candelabrum aureum, super quod posita lucet sanctorum ecclesia. Vnde idem ipse testatur, dicens: Nemo accendit lucernam & ponit eam sub modio, sed supra candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Addensque quid diceret: Sic luceat, inquit, lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cælis est. Hinc ad Moysem dicitur: Facies & candelabrum de auro mundissimo. Quis enim rectius per candelabrum aureum, quam mediator humani generis designatur? Qui in eo quod naturæ humanæ infusit, lumen diuinitatis ostendit, ut mundi candelabrum fieret, quatenus in eius lumine peccator, in quibus iaceret tenebris, uideret. Qui etiam pro eo quod naturam nostram sine culpa suscepit, candelabrum tabernaculi ex auro purissimo fieri iubetur. Quid est autem quod ductile fieri mandatur? Omne quippe quod ductile est, feriendo producit. Ductile igitur candelabrum fuit, quia redemptor noster qui ex conceptione & natiuitate perfectus deus & homo extitit, passionum dolores pertulit, & sic ad resurrectionis gloriam peruenit. Ex auro ergo mundissimo candelabrum ductile fuit, quia & peccatum non habuit, & tamen eius corpus per passionum contumelias ad immortalitatem profecit. Qui uidelicet iuxta animæ meritum, quo percussione potuisset proficere, omnino non habuit, in membris autem suis quæ nos sumus, quotidie proficit: quia dum nos tundimur, ut eius corpus esse mereamur, profectus noster illius esse probatur. Ipse quoque altare aureum est, in quo aromata cremantur, cum orationum nostrarum studia per ipsum deo patri offeruntur. Ipse altare de terra factum, quia ueritas de terra orta est. Vnde etiam in lege præceptum est, Altare de terra facietis mihi. Altare enim de terra deo facere, est incarnationem mediatoris expectare. Tunc quippe à deo nostrum munus accipitur, quando super hoc altare, id est, super dominicæ incarnationis fidem, nostra humilitas posuerit quicquid bene operatur. In altari ergo de terra, oblatum munus offerimus, si actus nostros dominicæ incarnationis fide solidamus, ipse etiam arca testamenti quæ intra uelum est, iure uocatur, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi esse probantur. Bene autem arca intra uelum est. Arca enim intra uelum, est redemptor noster in cælo. Ipse nimirum urna aurea congrue uocatur, quæ manna reconditum habere perhibetur. Urna enim aurea, caro mediatoris intelligitur pura atque sincera, quæ reconditum in se manna perpetuæ diuinitatis conseruat, & angelici illius panis perennem cælestemque gerit dulcedinem. Ipse proculdubio per serpentem æneum exprimitur. Quid enim aliud significabat, quod morsus mortiferi serpentis, exaltato & respecto æneo serpente, sanabatur: nisi quod nunc antiqui hostis uenena, à fidelium cordibus per respectum mediatoris in cruce pendentis, euacuantur? Qui enim uere expressitque imaginem filij dei ac passionem eius conspexerit, ipse antiqui serpentis uenena euadere poterit. Hoc certe indicant uerba ipsius domini, dicentis: Sicut exaltauit Moyses serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam aeternam. Apte autem æneus serpens ligno suspensus est, ut dominus & in serpente mortuus, & in ære significaretur aternus: uidelicet ut & indicaretur mortuus per humilitatem, & quasi esse æneus per diuinitatem. Ipse quoque diuine uocabulo montis designatur, quia & terræ inhæsisse per carnem, & eminentior terræ fuisse credit per diuinitatē. Mons enim & terræ inhæret, & super terrā eleuatur. De quo uidelicet per prophetā dicitur: Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus dñi in uertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Ipse certe petra illa intelligitur, quæ percussa, aquarum fluentia manasse perhibetur, Apostolo dicente qui ait: Bibebant de spiritali consequenti eos petra, petra autem erat C H R I S T V S. Per
- Rom. 1. 3.*
1. Iohan. 2.
Matt. 5.
Exodi. 25.
Psal. 84.
Exod. 20.
Col. 2.
Hebræ. 9.
Iohan. 3.
Isaie. 2.
1. Cor. 10.

cussa enim petra, aquarum riuos profudit: quia uidelicet redemptor noster lancea in cruce percussus, sitientibus populis lauacri gratiam præbuit, & donum sancti spiritus effudit. Quis autem non intelligat mediatorem nostrum in lapide, quem unxit Iacob in oleo? Lapis enim unctus, est redemptor noster, spiritus sancto præ participibus suis afflatus. Erectio autem lapidis, resurrectio est eiusdem redemptoris. In titulum uero lapis erigitur, quia uidelicet mediator humani generis surgens à mortuis, iam non moritur, & morsilli ultra non dominabitur. Quis etiam ipsum non accipiat lapidem angularem, cum Petrus aperte de illo dicat: Ad quem accedentes lapidem uiuum, ab hominibus quidem reprobatum, à deo autem electum preciosissimum? Quodque ex alia scriptura affirmans sequitur, dicens: Ecce pono in Sion lapidem angularem preciosissimum, & qui crediderit in eum, non confundetur. Ideo autem angularis lapis uocatur, quia duos parietes ediuerso uenientes, Iudaicum scilicet & gentilem populum, sibi coniunxit, auferens de medio obstaculum legis, quæ inter utrosque diuidebat. Vnde & per Apostolum dicitur: Ipse est pax nostra, qui fecit utraq; unum. & medium parietem maceriarum soluens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, ut duos cõdat in semetipso, in uno nouo homine faciens pacem, ut reconciliet ambos in uno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso. Cui dubium sit, ipsum esse uiam, per quam ad patriam currimus, cum ipse dicat: Ego sum uia, ueritas & uita. Et, Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Libri autem nomine idem exprimitur, cum in hac Apocalypsi per Iohannem dicitur: Libri aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est uita. Qui idcirco liber uitæ dicitur, quia in eius præscientia electorum numerus ascriptus tenetur. Cum uero per eandem terrenam creaturam æque insensibilem, uitam que habentem, sed intellectum non habentem, eiusdem redemptoris typus sacris uoluminibus interfertur, nunc per lignum uitæ, nunc per rubum, nunc per uitem, nunc per botrum, nunc per granum frumenti, nunc per granum sinapis, nunc per florem & lilium designatur. Vitam autem hæc habere dicimus, non per animam, sed per uiriditatem. Vbi etiam si queritur, quomodo granum frumenti uel sinapis uiuat, Paulum in testimonium adducimus: qui cum de futura resurrectione tractaret, exemplum de seminibus assumens, dixit: Inspiciens tu, quod seminas non uiuificatur, nisi prius moriatur. Si enim moritur postquam seminatum fuerit, constat nimirum quia antequam seminaretur, uiuum erat, ut seminatum moreretur, & mortuum rursum uiuificaretur. Lignum igitur uitæ euidentissime dominum signat, Salomone attestante qui ait: Beatus homo qui inuenit sapientiam. Lignum uitæ est his qui apprehenderint eam. & qui tenuerit eam, beatus. Quod autem hæc sapientia mediatorem nostrum designet, Apostolus indicat, dicens: CHRISTVM dei uirtutem & dei sapientiam. De quo etiam per Psalmistam dicitur: Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Ad quod uidelicet si quis nunc extenderit manum, uiuet in æternum. Cui etiam rubus igne succensus, nec combustus, iure ascribitur. Quid enim est rubus in flamma, nisi humana natura à diuinitate uerebi suscepta? Cur autem non comburitur rubus ardens & succensus, nisi quia mediator noster & si in similitudine carnis peccati apparuit, ut de peccato peccatum damnet in carne, non tamen habuit peccatum quod flamma diuinitatis in illo consumeret? Tantum enim similitudo spinarum in rubo parebat: & ideo quod flamma combureret, non habebat. Dixit itaque Salomon, quod sapientia lignum uitæ esset. dixit Paulus, quod Christus dei uirtus & dei sapientia esset, diximus & nos patrum sequentes traditionem, quod rubus flammæ sociatus, idem mediator dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS esset. dicat nunc ipse, utrum uitis eius personæ conueniat. Ait namque: Ego sum uitis uera, & pater meus agricola est. Hæc denique sacratissima uitis totum per orbem sarmeta tetendit. Vbiq; enim dilatata fructificans, quasi tot palmites misit, quot intra sanctam ecclesiam redemptor noster sanctos per gratiam elegit. Vñ idem quoque inculcanda subiungit: Ego sum uitis, uos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Et quia idem seipsum uitæ esse innotuit, uideamus nos quoque an etiam per botrum ipse signetur. Bo-

Iohannis. 19.

Genesis. 28.

Roma. 6.

1. Petri. 2.

Isaia. 28.

Ephesi. 2.

Iohan. 14.

Apocal. 20.

1. Corin. 15.

Prouerb. 3.

1. Corin. 1.

Psal. 1.

Exodi. 3.

Roman. 8.

Prouer. 3.

1. Corin. 1.

Iohan. 15.

Ibidem.

- Nume. 13.* trū autem illum dicimus, quem in ligno de terra promissionis duo adduxere uectores. Quid autem hoc loco per terram repromissionis intelligimus, nisi corpus genitricis Christi, quæ secundum carnem illum protulit botrum, iuxta illud quod scriptum est, Veritas de terra orta est. Bene igitur caro genitricis dei, repromissionis terra uocatur,
- Psal. 48.* quæ longe ante paritura deum & hominem à prophetis spōdebatur. Quæ uere mel & lac manauit, dum deum hominemq; intemerata uirginitate profudit. Vnde & per Isai-
- Isaie. 7.* am dicitur: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabunt nomen eius emmanuel. Butyrum & mel manducabit, ut sciat reprobare malū & eligere bonum. Qui sunt autem hi duo baiuli, qui botrum illum deferunt, nisi Iudaicus & gentilis populus, unus scilicet præcedens, alter uero subsequens: præcedens Iudaicus, subsequens gentilis. Sed præcedens, post tergum habet quem portat: subsequens, ante oculos semper respicit quem gerit: quia & Iudaicus populus adhuc eum uenturum pronunciat, & gentilis iam uenisse cognoscit. Quasi enim Iudaicus populus à tergo botrum portat, nec respicit: cum redemptorem nostrum & uenturum ex uirgine prædicat, & uenisse nō credit. unde & effæcatus sequi contemnit. De quibus recte per Psalmistam dicitur: Obscuretur oculi eorum ne uideant, & dorsum illorum semper incurua. Gentium autem multitudo post sequens, autorem suum & uenisse perspicit, & eum quem fide gerit, tanquam magistrum sequi decernit. Cui & bene ab ipso per euangelium dicitur: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Hic est certe botrus ille, qui calcatus in torculari crucis, uinum euangelicæ prædicationis sanguinemq; sacratissimæ passionis profudit. Iam deinceps ipsum in singulis expositorem habemus, quæ ut ipse docuit, ad eius personam apte redigenda uidemus. Granum enim frumenti ipse se dixit, quo in terram cadente, multarum messium per orbem seges surrexit. Vnde & ipse ante passionem suam ait: Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Granum quoque sinapis, se ipsum intelligi uoluit cum dixit: Cui simile est regnum dei? & cui simile existimabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum. & creuit, & factum est in arborem magnam, & uolucres cæli requieuerunt in ramis eius. Regnum autem dei aliquando seipsum indicat, unde est illud quod ad discipulos ait: Amen dico uobis, quia regnum dei intra uos est. Bene itaque grano sinapis, quod minimū est omnibus oleribus, regnum dei comparatur: quia redemptor noster tēpore passionis suæ despectus, & nouissimus uirorum inter homines apparuisse perhibetur. Bene in horto seminatum, quia mediator noster in horto sepultus. Creuit igitur granum sinapis, quod minimū est omnibus oleribus: & factū est in arborem magnam, quia saluator noster resurgens à mortuis, cunctis innotuit, quia deus & homo speciosus forma præ filiis hominū, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, qui in passione sua despectus & nouissimus uiro- rum apparuerat. In ramis uero eius uolucres cæli requiescunt, quia nimirum in dictis illius, sanctorum animæ spiritualium sensuum habitacula sibi cōstruunt. Indicet nobis etiam ipse, an ad eum pertineat flos & lilium, imō utrum in figura ipse sit flos & lilium.
- Canticor. 2.* Denique quodam scripturarum loco ita de se ait: Ego flos campi & lilium conuallium. Flos scilicet campi, subaudis, odor & decus mundi, & lilium conuallium, tanquam diceret, exemplum uirginitatis humilium uirginum. De hoc flore per Isaiam dicitur: Exiet uirga de radice Iessæ, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus dñi. Virga enim de radice Iessæ exiit, quia uirgo Maria de semine eius pcessit. Et flos de radice eius ascendit, quia ex ipsius propagine quæ peruenit usque ad illam sacratissimam uirginem, odor suauitatis quæ est CHRISTVS, secundum carnē manauit. Bene autem à templo incipientes, ac cætera rerum insensibilium exequentes, quæ ad mediatorem dei & hominum, hominem Christum Iesum, quadam ratione pertinere uidentur, ad florem peruenimus, ut eodem diuinitatis templum odore suauitatis repletum monstraremus. Nunc uero intuendum nobis est, quæ principaliter de his personæ illius cōueniant, quæ sensibilia quidem sunt uitamq; habet, sed intellectū nō habet. Cū em̃ p hæc figura ei⁹ portēdis, modo p camelū, modo p leonē, mō p uitulū, mō p arietē, mō p ouē,

modo per agnum, modo per piscem, modo per uermē, modo per aquilam, modo per passerem, modo per turturem designatur. Quia itaque dei filius uocabulo cameli figuretur, ipse hoc indicat, qui in euāgelio ad discipulos ait: Facilius est camelum per foramen acus trāsire, quā diuitem in regnum cælorum intrare. Ideo autem camelum se uoluit cognosci, quod ad suscipienda peccatorum nostrorum onera humilis accessit. Quid uero est foramen acus, nisi angustia passionis? Acus enim pūgit, cum passio carnem intrinū. Facilius ergo est camelum per foramen acus trāsire, quā diuitem regnum cælorum intrare. Tāq̃ diceret, Ante ergo in mortis passionē pro peccatoribus aīam meā eligo tradere, quā diues regnum cælorum terrenis sibi facultatibus acquirere. Quia uero leonis speciem ipse prætendat, plurima scripturarum docent testimonia: apertius autē hæc reuelatio, per quam Iohanni dicitur: Vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librū & soluere septem signacula eius. Qui ideo (sicut iam dixisse me recolo) per leonem exprimitur, quia mortem quam humiliter suscepit, resurgēdo tanquā leo confregit. Quia uitulū quoque idem ipse uocetur, euangelica autoritas testatur, qua in aduentu prodigi ac iunioris filij, paterfamilias uitulū saginatum mactasse perhibetur. De hoc namq̃ salutaris hostiæ uitulo per Psalmistam dicitur: Placebit deo super uitulū nouellum, cornua producētem & ungulas. Mediator etenim noster digne nouellus uitulū dici potuit, quia ad immolandum in mundo apparens, noua natiuitate de utero uirginis processit. Cornua produxit, quia regnū ecclesiæ crexit. Ungulas produxit, quia fortes in ea p̃dicatores elegit. Quibus nimirum recte dicitur: Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes uestigium bouis & asini. Indicat etiam hūc sacra scriptura arietem, propter ducatum gregis & sacrificium: ouem & agnum, propter innocentiam & oblationem. Et cuius alterius figuram gerebat aries ille per Abraam in terra uisionis immolatus, nisi huius de quo loquimur, domini redemptoris? Quid est igitur quod antequā aries immolaretur, in uepribus hærebat, nisi quia dominus Iesus Christus antequam crucis patibulo affigeretur, spinis coronatus erat? Cornibus autem in uepribus hærebat, quia uidelicet claritatem uultus eius illud illa celabat. Solet enim per cornua, intolerabilis humano uisui claritas designari. Vnde & Moyses ex consortio locutionis dñi, cornutā faciem habuisse describitur. Quam ob causam nec eam filij Israel, nisi uelaretur, intueri poterant. Non enim cornu, ut in animalibus cernimus, facies illa habebat: sed secundū Apostolum, gloria uultus, facies cornuta erat. Ve pribus ergo aries cornibus inhæserat, quia uidelicet redemptoris nostri faciei claritatem, ne agnosceretur, spinea corona retinebat. Quem uidelicet Isaias propheta ouem simul & agnum uocat, cū de eius sacratissima passione loquitur, dicens: Quasi ouis ad occisionem ducetur, & tanquam agnus coram tondeēte se obmutescit, sic non aperiet os suum. Ipse etiam designatur per assum piscem, quē post passionem suam idem comedisse refertur. Piscis em̃ assus, Christus est passus. Quid igitur mirum, si aries, ouis, agnus, & piscis uocetur, cum propter morticinā nostræ carnis, uermem ipse se uocet, dicens: Ego autem sum uermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis, Omnes qui uidebant me, aspernabantur me? Ecce ad quod uenit propter nos, ut uermis ex putredine natus, uocaretur deus in homine q̃ creauit nos. Is autem qui propter descensionem, uermis in carne: propter ascensionem ad patrem, aquila recte uocatur. Vnde & sancto Iob per increpationem dicitur: Nunquid ad præceptū tuum eleuabitur aquila? Ac si diceret, ut ad meum. Ad præceptum enim dei aquila eleuatur, quia nimirum post passionum certamina, post resurrectionis gloriā, assumpta humanitas in Christo, diuina uirtute ad sedem paternam euehitur. Quia uero idem designatur per passerem & turturem, unum psalmi testimonium apertissime declarat, quod dicitur: Passer inuenit sibi domum, & turtur nidum ubi reponat pullos suos. Passer etenim in procreandis fœtibus, ultra omnes penē aues petulans inuenitur. Turtur uero castissimæ naturæ est. Quæ utraque per mysticam significationem ad redemptorem nostrum referuntur, qui & per spiritalem gratiam novos quotidie populos gignit, & intermeratam sponsæ suæ quæ est ecclesia, fidem cōseruat. Passer igitur inuenit sibi domum, & turtur nidū ubi reponat pullos suos: quia uidelicet mediator noster sanctam ecclesiā nascendo quæsiuit, moriendo inuenit, in qua nouam natiuitatis suæ sobolem adunaret.

Matthæi. 19.

Apocalyp. 5.

Lucæ. 15.

Psalm. 68.

Isaiæ. 32.

Genesis. 22.

Exodi. 34.

2. Corin. 5.

Isaiæ. 53.

Lucæ. 24.

Iohannis. 21.

Psalm. 21.

Iob. 39.

Psalm. 83.

Leuitici. 5.

De quo uidelicet per legem figuraliter Moyſi mandatur, cum ei de oblatione turturis diuina uoce dicitur: Retorquebit caput eius ad pennulas, ita ut collo inhæreat, & nō pernitus abruptatur. Quid itaque in oblatione turturis, quæ pro peccato iubetur offerri, atque ut poſt mortem hoſtiæ caput corpori inhæreat, niſi mediatoris noſtri perſona ſignatur? Redemptoris etenim noſtri mors, ad coniunctionem ſui corporis (id eſt, eccleſiæ) ualuit, non ad ſeparationem. Mediator etenim dei & hominum, id eſt, caput noſtrum & ueræ emundationis hoſtia, unde pro nobis mortem pertulit, inde nobis uerius inhæſit. Poſt ſectionem ergo caput turturis ſuo corpori inhæret, quia Chriſtum & eccleſiam nec mors interueniens diuidit. Perſecutores igitur peregerunt hoc, quod perniciē ſuis moliti ſunt. Intulerunt mortem, ut ab eo abſciderent fidelium deuotionem. Sed inde fiſdes creuit, unde hanc ſe extinguere infidelium credulitas incredidit. Cum em̄ ſe exiſtimāt eius miracula perſequendo abſciderē, hæc nimirum compulſi ſunt neſciendo dilatare.

Epheſi. 1.

Quis nanque caput noſtrum eſt, niſi ſicut prædiximus, redemptor generis humani, de quo ſcriptum eſt, Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius. Quem cum ludæi perſequerentur, nomen eius de terra delere conati ſunt. Cumq; eum crucifixum & ſepultum uiderent, eū ab amore eius diuiſiſſe crediderunt. Sed caput turturis & inciſum eſt, & à ſuo corpore abſciſum non eſt: quia ex eo quod pro nobis mortē pertulit, omnes nos ſibi uerius in ipſa ſua morte coniunxit. Caput ergo turturis inciſum inhæſit corpori: quia pro nobis quidē redemptor noſter paſſus eſt, ſed à nobis diuiſus non eſt. Et in his certe quæ ſentiunt, uiuunt, ſed non intelligunt, recte à camelo inchoauimus, & ad turturem uſque peruenimus: ut uidelicet redemptorem noſtrum & paſſionum anguſtias tanquam camelum per foramen acus tranſiſſe, & tamen tanquam turturē immolatum, ſuo corpori perenniter inhæſiſſe doceremus. Iam uero ut terrenæ ſubſtantiæ qualitatem breuiter peragremus, illud aſpectat, ut humanam naturam quæ ſentit, uiuit, atque intelligit, eundem Ieſum Chriſtum deſignāſſe monſtremus. Rariſſimos enim ueteris teſtamenti, ex his quorum nomina publice celebrata ſunt, extiſſe reperimus, qui non aut actu, aut noſe illum præfigurāſſet: ut Adam, Abel, Seth, Enoch, Noe, Melchizedec, Abraam, Iſaac, Iacob, Iudas, Ioseph, Moyſes, Aaron, Iosue Iob, Gedeon, Iepthe, Samſon, Booz, Samuel, Saul, Dauid, Salomon, Eliās atque Eliſeus. Quis enim nō intelligat Chriſtum in eo, quod Adam dormiēs, uxorem de latere accepit? Dormit em̄ Adam, & fit illi mulier de latere. Patitur Chriſtus, dormit in cruce, pungitur latus lancea, & profluunt ſacramenta ex quibus formatur eccleſia. Quis non accipiat Chriſtum in eo, quod Abel à fratre occiditur, quod ſanguis eius de terra clamare perhibetur? Interficiſtur itaque Abel à Cain, occiditur Chriſtus à populo Iſrael. Ille in cāpo, iſte in caluariæ loco. Clamat uox ſanguinis Abel ad deū de terra, clamat uox ſanguinis Chriſti ad ipſum de eccleſia. Illa propter uindictam irrogandam, iſta propter uindictam auferendam. Quis nō uideat Chriſtum in Seth, cuius uocabulū reſurrectio interpretatur? Quis in eo Chriſtum figurari non uideat, quod Enoch tranſlatus non apparuit, quia tranſtulit illum deus? Quis in eo Chriſtū non attendat, quod Noe requies uocatur, quod ſolus iuſtus inuenitur, quod arcā fabricaſſe perhibetur, quod octauus in arca numeratur, quod de uinea quam plantaui inebriatus, in domo ſua nudatur? Noe igitur, ut præmiſimus, requies interpretatur. Et dominus in euangelio dixiſſe probatur: Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus ueſtris. Solus Noe iuſtus in illa generatione inuenitur, ſolus ſine alterius cōparatione in cunctis generationibus ſaluator nſ iuſtus & pfectus docetur. Fabricauit arcā Noe, ædificauit eccleſiam Chriſtus. Ille de lignis imputribilibus, iſte de ſanctis & perfectis animabus. Octauus Noe in arca numeratur, quia ſpes reſurrectionis noſtræ Chriſto aſſignatur: quia & octaua die, quæ & in ordine prima, & poſt ſabbatum occurrit octaua, à mortuis reſurrexiſſe probatur. Inebriatur Noe de uinea quam plantaui: inebriatus, in domo ſua nudatur: quia Chriſtus aceto felle mixto uinoq; myrrhato, à plebe quam ipſe de Aegypto tanquam uineam tranſtulit, & in monte hæreditatis ſuæ plantaui, potatur. Vnde & per Ieremiam cōqueritur: Ego te plantaui uineam totā electā, quō cōuerſa es in amaritudinē uitis alienæ: In domo aut ſua Noe inebriatus nudat, quā idē dñs in ipſa plebe Iudaica poſt potionē acetī,

Genesis. 2.

Iohan. 19.

Genesis. 4.

Ibidem.

Genesis. 5.

Ibidem. & 6.

7. 8. 9.

Matthæi. 11.

Iohan. 19.

Pſalm. 79.

Ierem. 2.

fellis & myrrhæ, carnis indumento expoliatur. Quis non admiretur pontificem futurorum bonorum in sacerdote Melchisedec, in eo quod sine genealogia in scriptura sacra repente introducit, quod panem & uinum deo in sacrificiū obtulisse perhibetur? Hic enim Melchisedec Apostolus sine patre, sine matre commemorans, figuraliter refert ad Christum. Ipse enim est solus de patre sine matre genitus per diuinitatem. ipse de matre sine patre per humanitatem. Ecce ex uno sine patre, ex altero inuenitur sine matre. Ipse quoque sacerdos æternus, cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Hic in sacrificium deo panem & uinum obtulit, subaudi, pro emundatione peccatorum nostrorum, carnem crucifigendam præbuit, sanguinemq; profudit. Quis autem alius figurata actione in Abraam de terra & de cognatione sua exiit, ut apud exteros locupletaretur, nisi mediator noster, qui relicta plebe Iudaica, nunc in populis gentium spiritualibus diuitiis præpollere uidetur? Quis nō sentiat Christum in eo, quod Isaac ad uictimā ducitur, lignaq; sibi holocausti ipse portare perhibetur: quod in terra australi ad puteum uidentis habitare dicitur, quod ad meditandum inclinata iam die, in agrum exisse refertur: quod Rebeccam uxorem accipiens, intantum diligit, ut dolorem ex morte matris mitigare narretur? Quid enim sibi uult, quod Isaac in holocaustum paterna deuotione depositus, ligna sibi super quæ immoletur, humero portat: nisi quia mediator noster, quem pater pro nobis omnibus tradidit, crucem sibi baiulat, super quam affixus, pro mundi salute mactetur? Quid est quod Isaac in terra australi ad puteum uidentis habitat, nisi quia diuinitas mediatoris nostri, humanitatem quam sumpsit pro nobis, & spiritus sancto perflatam, & aqua sapientiæ salutaris repletam demonstrat? Quid est quod Isaac ad meditandum inclinata iam die in agrum exit, nisi quia redemptor humani generis, extrema huius mundi ætate ad exercitiū spiritualis pugnæ in hac uita mortali, uisibilis per carnem apparuit? Cum autem sciamus, dolorem qui ex morte matris accidere solet, succedente carnis copula, quæ intantum diligitur, ut etiam pater & mater pro illa iure deferatur, non solum temperari, uerum etiam obliuisci: quæ necessitas fuit, ut de Isaac posteris scriberetur, quod intantum uxorem suam dilexit, ut dolorem qui ex matris morte obuenerat, temperaret, nisi aliquid aliud in illo eius erga coniugē amore signaretur? Hoc est certe quod in redemptore nostro impletum gaudemus. Dilectio enim eius quæ dilexit ecclesiam, abstulit ab eo mœstitiā cordis, quam ex perditione plebis Iudaicæ contraxerat, cum ante passionem suam tristaretur & mœstus esset. Quis per Iacob Christum designari non sentiat in eo, quod Rachel ad puteum quo greges adaquabantur, inueniens deosculatur? Iacob enim ad puteum Rachel deosculari, est saluatorem nostrum ecclesiam quam ex gentibus acquisiuit, in gratia spiritus sancti euāgelicis uerbis alloqui. Puteus enim ille quo greges adaquabantur, spiritus sancti gratiam designabat, de qua dominus ouibus suis dixisse perhibetur. Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. Rachel autem pulchra facie uenustoq; aspectu, sanctorum ecclesiam. Osculum uero Iacob quo Rachel osculatus est, euangelica mandata. Lapide autem quo ille puteus claudabatur, subaudi, uentura spiritus sancti gratia duritia legis tegebatur. Sed uenit Iacob, amouit lapidem: quia dominus noster legem mandatorum in decretis euacuauit. Adaquauit gregem, id est, dona spiritus sancti fidelibus populis ministravit. Oscularus est Rachel, subaudi, præceptis euangelicis in amorem sui ecclesiam concitauit. Hoc certe osculū ipsa requirebat, cum in Canticis canticorum diceret: Osculetur me osculo oris sui. Est etiam in reliquis operibus Iacob, typus redemptoris nostri, in eo scilicet quod duas uxores liberas accepit, duas quoque ancillas iuxta petitionem uxorū, in matrimoniū sumit, quod uarias, in aquarum canalibus uirgas ante oculos ouium ponit. Sed suscepti operis non finit intentio per singula discurre, præsertim cum & nos causa necessitatis breuiter hæc tangenda cœserimus, & ab alijs latius inculcata nouerimus. Ut igitur intentionis cœptum prosequamur opus, quis per Iudam, mediatorem nostrum significari non uideat, in eo quod ad oues tondendas pergit, quod cum Thamar, habitu fornicariæ delusus concumbit? Iudas enim ad tondendas oues pergit, quia dominus ad exonerandas peccatorū farcinis fidelium animas, in carne uisibilis apparuit. Hinc est quod de sanctis prædicat

Genesis. 14.

Hebræ. 7.

Psal. 109.

Genesis. 12.

Genesis. 22.

Genesis. 24.

Matthæi. 16.

Genesis. 29.

Iohan. 7.

Ephesi. 2.

Canti. 1.

Genesis. 29.

Genesis. 30.

Genesis. 38.

- Gen. 4. 6.** toribus eiusdem ecclesiæ, in Canticorum cantico dicitur: Dentes tui sicut grex detonsarum ascendunt de lauacro. Quid est autem, quod Iudas cum Thamar, habitu compositæ meretricis illusus, concumbit? Qui si pro certo sciret quod Thamar esset, nunquam proculdubio cum illa coiret. Quia enim Thamar non agnouit, sed meretricem aspexit, ideo se illi commiscuit. Quomodo autem dicimus, meretricem aspexit, cum habitu meretricis illusus fuerit? Sed iam in uoluntate cordis in habitu scortæ meretrix erat, & ideo uerū fuit quod Iudas aspexit. Quodammodo enim nō iam hoc mulier illa erat, quod Iudæ latebat, sed hoc quod illi apparebat. Quid est inquam, quod Iudas Thamar ignorat, & quasi cum meretrice concumbit: nisi quia in una eademq; Thamar dominus noster & synagogam quodammodo ignorans respuit, & ecclesiam agnoscens sibi coniungit? Thamar enim illa, & synagogæ & ecclesiæ typum portauit: in eo scilicet q̄ duobus nequā cōiuncta, synagogæ, quod Phariseis & Saduceis inhæserat: in eo autem quod habitu meretricis composita, ecclesiæ typum portendebat. Quis in Ioseph personam Christi nō attendat, in eo quod præcipue à patre suo diligitur, quod à sole & luna & undecim stellis adoratur, quod à fratribus tunica polymita expoliatur: quod expoliatus, in lacum mittitur: quod extractus de lacu, Ismaelitæ uenditur: quod dominus Aegypti constituitur, quod saluator mundi uocatur? Præcipuus enim amor Iacob erga filium suum Ioseph, præcipuum dei patris amorem circa Christum ostendit. Cui ab ipso dicitur: Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. A sole & luna & undecim stellis Ioseph adoratur, subaudis, Christus ab ecclesia, quæ ex perfectis atq; imperfectis constat hominibus. Sol etenim perfectæ claritatis uiros designat: luna uero, quæ modo crescit, modo decrescit, adhuc imperfectæ. Undenarius etiam stellarum numerus, imperfectus ostenditur. Istis luminaribus per Psalmistam dicitur: Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumen. Possunt proprie per undecim stellæ, pereunte Iuda, undecim apostoli designari, de quibus in euangelio scriptum est: Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Iesus, & uidentes eum, adorauerunt. Expoliatur Ioseph à fratribus tunica polymita, exiit dominus in cruce à Iudæis, omnium uirtutum uarietate depicta tunica corporali. Mittitur Ioseph in lacum, ponitur Iesus in sepulchro. Extractus de lacu Ioseph, uenditur Ismaelitæ. Christus resurgens de sepulchro, gentibus prædicatur. Constituitur Ioseph dominus super Aegyptum, Christus principatum accipit super omnem mundum. Cui & dicitur: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Iam uero quod saluator mundi Ioseph uocatur, quis in Christo impletum non gratulatur? Quis in eo redemptorem nostrum figurari nō intelligat, quod Moysen ad ripam fluminis filia Pharaonis excipit, quod idē percusso Aegypto, Hebræo ultionem facit: quod filios Israel per mare rubrum ad manna uestendum perducit? Filia enim Pharaonis Moysen ad ripam fluminis excipit, quia uidelicet electorum ecclesia in sacramēto baptismatis Christum induit. Percusso Aegypto, Moyses Hebræo ultionem facit: quia dominus, antiqui hostis uirtute confRACTA, ecclesiæ suæ de illo triumphum præbet. Moyses per mare rubrum filios Israel ad manna uestendum traicit, quia mediator noster electos per baptismum ad percipienda corporis & sanguinis sui sacramēta pducit. Quis in eo mediatorem ecclesiæ non accipit, quod
- Exo. 4. 17.** Aaron mons fortitudinis uocatur, quod sedentis super petram manus Moyse graues, Aaron & Vr sustentare perhibentur? Quis enim alius intelligitur per montem fortitudinis, nisi dominus Iesus Christus, de quo propheta testatur, dicēs: Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini in uertice montium? Quid est autē quod Moyses sedet super petram, nisi quia lex requiescit in ecclesia? Et quid est quod Aaron, qui mons fortitudinis dicitur: & Vr, qui incendium uocatur, manus Moyse graues sustentant, nisi quia mediator noster atque eius spiritus, grauiā legis præcepta per gratiam spiritalem leuia reddunt? Quis in eo Christum non sentiat, quod Iosue Iesu nomen accipit, quod filios Israel de deserto ad terram repromissionis introducit, quod illam eis sorte diuidit? Iosue enim ut filium dei in actu designet, ipsius etiam uocabulum sumit. Quid itaq; est,
- Ios. 1. 3. 6.** quod Iosue filios Israel de deserto ad terram repromissionis introducit, nisi quia domi-

nus noster electos suos ex huius uitæ penuriâ ad æternam requiem, de terra morientiu ad terram uiuentium perducit: Quid est quod Iosue terrâ repromissionis filiis Israel forte diuidit, nisi quia mediator humani generis pro meritis singulorū æternæ uitæ gaudia distribuit: Quis in eo saluatore mudi nō accipiat, quod Iob dolēs uocat, quod à plâta pedis usq; ad uerticē uulnerat, quod post flagella dupla substātia remunerat: De qb^o post sonitū organi tibia rauca debet filere, ego uidelicet post beatū Gregoriū, luculentissimū ipsius uiri ac potentissimum expositorem. Quis non intelligat redemptorem nostrum in eo quod Gedeon, circumiens in utero, interpretatus sonat, quod sub arbore quercus tritici messem uirga cædit, & à paleis frumenta excutit: qđ ad prælium cum trecentis pergit, eosq; in manibus tubas, lampades atq; lagenas habere iubet, & hac arte pugnandi aduersarios in fugam uertit: Gedeon itaq; (ut diximus) interpretatur in utero circumiēs. Et quid est quod in utero circumiēs uocatur, nisi quia omnipotens uerbum, deus ac dominus noster Iesus Christus, & intra uterum uirginis fuit per infirmitatis substantiā, & extra mundum per potētiā maiestatis: Quid est quod Gedeon sub arbore messem tritici uirga cædit, & à paleis frumenta excutit, nisi quia dei filius sub umbra sacratissimæ crucis, prædestinato futuræ incarnationis mysterio constitutus, rectitudine iudicii quasi per uirgam, electionem sanctorum à uitiorum paleis sequestrabat: Quid est quod Gedeon ad prælium cum trecentis pergit, nisi quia mediator humani generis, cum his qui perfectam trinitatis cognitionem habent, mundi gloriam sternit: Solet enim plerunq; in centenario numero, plenitudo perfectionis intelligi. Centenarius ergo in illis bellatoribus ductus, perfectam trinitatis agnitionem designat. Cum his quippe dominus noster aduersarios fidei strauit, qui possunt diuina cognoscere, qui sciunt de trinitate quæ deus est, perfecte sentire. Itum est igitur ad prælium cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis, atq; iste fuit ordo pugnandi: Cecinerunt tubis, intra legenas absconderunt lampades, fractis lagenis, ostenderunt lampades: quarum coruscante lumine hostes territi, in fugam uertuntur. Quæ nisi aliquid spiritalē designarent, risui apta iudicarentur. Designatur itaq; in tubis clamor prædicationis, in lampadibus autem claritas miraculorum, in lagenis uero fragilitas corporum. Tales quippe dux noster contra hostes suos elegit, qui despecta salute corporum, moriendo repugnantes prosternerent, eorumq; gladios non armis, sed patientia superarent. Armati em̄ uenerunt sub duce suo ad prælium martyres Christi, sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicauerunt: confregerunt lagenas, dum soluenda in passione sua corpora hostilibus gladijs opposuerunt: resplenduerunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscarunt. Moxq; hostes in fugam uersi sunt, dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspicerent, luce ueritatis fracti, quod impugnauerāt, crediderūt. Cecinerunt ergo tubis, ut lagenæ frangerentur: lagenæ fractæ sunt, ut lampades apparerent: apparuerunt lampades, ut hostes in fugam uerterentur, id est, prædicauerunt martyres donec eorum corpora in morte soluerentur: corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent: coruscauerunt miraculis, ut hostes suos ex diuina luce prosternerent. Quis non intelligat Christū in eo, quod Iepthe Galadites fugiens à facie fratrum suorū, constituitur in principem, ut pugnet pro Israel contra exercitum filiorum Ammon: quod filiam suam, ut uictoriā de aduersarijs capiat, domino uouit & soluit: Quid itaque est quod Iepthe à facie fratrum suorum fugiens, ut contra filios Ammon pugnet, in principem constituitur: nisi quia saluator noster à conspectu plebis Iudæorū se subtrahens, ut aduersarios ecclesiæ destruat, in gentibus principatum sortitur: Quid est quod Iepthe unicam filiam, ut triumphum de hostibus capiat, in sacrificium uouit & soluit: nisi quia mediator humani generis, omnia humanæ salutis sacramenta tanquam iuratus expleuit: & quasi filiam, ita carnem propriam pro salute credentium deo patri obtulit: Iurasse enim patri ac uouisse unigenitum scimus, Psalmista attestante, qui ait: Sicut iurauit domino, uotum uouit deo Iacob, scilicet ut sacramentum religionis, in passione suæ carnis pro salute generis humani expleret. Quis non agnoscat redemptorem nostrum in eo, quod Samson solis uocabulum accepit, quod nazareus fuit, quod inimicus

Iob. 1. 6. 42.

Iud. 6. 7.

Iudic. 11.

Psalm. 131.

Iudi. 13. 16.

- cos suos ludens & moriens strauit? Samson enim interpretatus, sol uocatur. Et quis per hunc nisi ille designatur, de quo per prophetam dicitur: Vobis qui timetis dominum, orietur sol iustitiæ? Et Zacharias: In quibus uisitauit nos oriens ex alto. Nazareus dei Samson appellatur. & euangelista de domino testatur, quoniam Nazareus uocabitur. Quid est autem quod Samson ludens & moriens inimicos suos interficit, nisi quia Christus sputis illitus, facie uelatus, ueste purpurea circumdatus, spinis coronatus, & ad extremum clauis cruci affixus, incredulas nationes sua morte deuicit? Quis non attendat Christum in eo, quod Booz Ruth Moabitidem in coniugium sumit? Quid enim aliud est quod Booz Ruth Moabitidem uxorem accipit, nisi quia dominus noster ecclesiam sibi ex gentibus uniuert? Bene autem ad portam ciuitatis Booz Ruth sibi despondit, quia secundum Apostolum, Iesus ut populum sanctificaret, extra portam crucifigi uoluit. Quis non agnoscat uerum & æternum pontificem in eo, quod Samuel, Eli reprobato, in sacerdotem assumitur, quod in uerum sacerdotem suscitandus prædicitur? Gessit etiam Saul reprobus rex typum redemptoris in eo, quod primus in plebe Iudaica Christus domini appellatus est. & ab ipso deinceps reges Christi domini uocati, quod dum ungeretur, melior cunctis inuentus, quod ab humero & supra eminentior omnibus. Saul itaque primus in plebe Iudaica Christus domini uocatur, & ab eo in reliquis regibus nomen hoc frequentatur. Et dominus noster primus in plebe Christiana oleo spiritus sancti inunctus, eandem unctionem ad posteros transmississe cognoscitur. Vnde & à Christo, Christiani iure uocamur. Saul dum ungitur, melior cunctis in illa generatione inuenitur. & dominus dum non ad mensuram spiritum accipit, sed omni plenitudine diuinitatis afflatur, in cunctis seculi generationibus uirtute sanctitatis omnes præire uidetur. Saul ab humero & sursum eminet omnibus, quia caput nostrum sursum est supra nos, quod est Christus. Quis non intelligat redemptorem mundi in eo designari, quod Dauid manu fortis oues pascit, quod leonem & ursum interficit, quod relictis ouibus ad regnum hominum transit, & plura huiusmodi in eius actione figuraliter demonstrata? Dauid enim manu fortis, illum exprimit, de quo Psalmista ait: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Dauid oues pascit, quia dominus noster in carne apparens, plebem Iudaicam docet. Vnde & dicit: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt, domus Israel. Dauid leonem & ursum interfecit, quia redemptor humani generis, antiquum aduersarium atque huius seculi noxiam uirtutem sua fortitudine confregit. Dauid Goliath lapide deiecit, quia incarnata dei sapientia, hostem antiquum prædicantium fortitudine prosternit. Dauid, relictis ouibus, ad regnum hominum transit: quia Christus, abiecta plebe Iudaica, ad gubernandam ecclesiam ex gentibus peruenit. Quis non accipiat Christum in eo, quod Salomon templum domino ædificauit, quod pacem habuit, quod sapientissimus fuit, quod uultum eius omnis terra desiderauit, & audire sapientiam eius concupiuit? Aedificauit enim Salomon templum domini, ædificauit Christus ecclesiam, sicut scriptum est: Sapientia ædificauit sibi domum. Ille de lapidibus, iste de sanctis animabus, quibus & per Apostolum dicitur: Templum dei sanctum est, quod estis uos. Pacem habuit Salomon in plebe Iudaica suis diebus, pacem habet Christus in ecclesia cunctis diebus. De quo nimirum per Psalmistam dicitur: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec extollatur luna, & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Hæc certe non illi Salomoni, sed domino conueniunt Iesu Christo. Non enim pax illius Salomonis, donec extollatur luna, permansit, sed domini redemptoris permanebit. Nec ille usque ad terminos orbis terræ dominatus est, sed noster uerus Salomon, qui totum orbem adeptus est. Sapientior fuit Salomon illo tempore cunctis hominibus, sapientior manet Christus toto in tempore omnibus angelis & hominibus. De quo scriptum est: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Desiderauit omnis terra uultum Salomonis, à toto pars terræ designata illo in tempore: desiderat faciem Christi uniuersa terra, à toto tota expressa omni in tempore, sicut scriptum est: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Concupiuit omnis terra sapientiam Salomonis audire, concupiscit & Christi, illam tanquam per seruum prolatam, hanc tanquam
- Malach. 4.*
Luce. 1.
Matt. 2.
- Ruth. 4.*
- Hebræ. 13.*
1. Reg. 2. & 3.
- 1. Regum. 10.*
16. 24. 26. b. c.
- Actuum. 11.*
Iohan. 3.
- 1. Regum. 16.*
& 17.
- Psal. 23.*
- Matt. 15.*
- 3. Reg. 6. 7.*
8. 9. 10.
- Pro. 9.*
- 1. Cor. 3.*
- Psal. 71.*
- Col. 2.*
- Psal. 44.*

per dominum allatam. Quis non aperte in eo uideat Christum, quod Elías pascendus ad alienigenam uiduam mittitur, quod ad cælum euehitur? Mittitur Elías ad alienigenam uiduam, ut ab illa pascatur, mittitur Christus ad ecclesiam, ut bonis eius operibus deleatur. De qua nimis per Psalmistam dicitur: Viduam eius benedicēs benedicam. Quæ bene duo ligna colligere uolebat, quia proculdubio uirtutem sacratissimæ crucis inuenire cupiebat. Euehitur Elías ad cælum aerium, Christus eleuatur ad cælum ætherium. Quis non amplectatur mūdi redemptorem in eo, quod Eliseus dei salus uocatur, quod ascendens Bethel, à pueris insultatur: quod baculum suum, ut mortuus puer reuiuisceret, per seruum misisse perhibetur: sed puero nequaquam reuiuiscente, per semetipsum uenisse ac mortuum resuscitasse docetur? Cui enim aptius conuenit nomen salutis dici, quàm domino I E S V C H R I S T O, per quem saluatus est mundus? Quid est autem, quod Eliseum ascendentem Bethel pueri insultant, nisi quia mediatorem nostrum singulis dispensationis suæ passionibus ad domum dei, uidelicet non manufactam, æternam in cælis, tendentem, ludæi derident? Vnde & hunc ascendentem in cruce, blasphemant: blasphemantes, capita mouent: mouentes capita, dicunt: Vah qui destruit templum, & in triduo illud reedificat. Quod autem pueri ascendentem Eliseum caluum uocant, illam in C H R I S T O derisionem exprimunt, qua ipsius caput milites Pilati, ut tanquam decaluatum ostenderent, uelauerunt. Misit interea Eliseus per seruum baculum super extinctum puerum, & non reuixit: uenit ipse, coniunxit & coaptauit se corpori eius, & reuixit: quia uidelicet dominus noster misit legem per Moysen, nec profuit in peccatis mortuo generi humano: uenit ipse, descendit cum gratia, humiliavit semetipsum, assumpsit mortalitatem nostram, & rediit ad uitam homo peccator. Recte quoque & in his quæ sentiunt, uiuunt & intelligunt, ab Adam incipientes, ad Eliseum usque peruenimus: ut ostenderemus hoc per mysterium fuisse, Adam dormiente de latere eius uxorem processisse: quod fuit, Eliseum super mortuum puerum incubasse, & eundem puerum à mortuis reuixisse. Cum uero per cælestem, æque insensibilem, intellectu uitæq; carentem substantiam, mediatoris nostri persona signatur, modo per nubem, modo per stellam communis uocabuli, modo per luciferum habentem proprium uocabulum, modo exprimitur per solem. Quia enim populum per deserta gradientem nubes præisse narratur, dig. e per hanc mediatoris nostri persona figuraliter expressa narratur. Qui uidelicet nisi per stellam quoque communis uocabuli signaretur, nequaquam de illo per Balaam ariolum dei spiritus loqueretur, dicens: Orietur stella ex Iacob. Et nisi per luciferum habentem proprium uocabulum exprimeretur, minime de illo ad sanctum Iob diceretur: Nunquid produces luciferum in tempore suo? Tanquam diceretur, ut ego. Pater etenim luciferum in tempore suo produxit: quia uidelicet, sicut scriptum est, Cum uenit plenitudo temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere. Nisi quoque per solem ipse intelligeretur, nequaquam per prophetam uox diceret: Vobis qui timetis dominum, oriatur sol iustitiæ. Cum autem per sensibilem creaturam, intellectum uitæq; habentem figuratur, in eius proculdubio expressione angelus assumitur. Vnde & Moyse de eo qui sibi apparuerat, idem dominus dicit: Est nomen meum in illo. Ecce quàm multa quæ mediatori nostro figuraliter conueniant in terrenis rebus, & quàm pauca in cælestibus reperimus. Sed quanto rariora sunt in mysticis significationibus inuenta, tanto frequentius in hac cælesti reuelatione per Iohannem inculcata. Nam cum aduentum mediatoris in carne, sæpius recapitulando frequentat, per angelum hunc figuraliter designat. Vt quid hoc, nisi quia eminentiorem alijs hanc prophetiam demonstrat, quæ dominum huberius quàm alia, per cælestem creaturam figurat? De quo uidelicet per eundem Iohannem apte nunc dicitur:

3. Reg. 17.

4. Reg. 2.

Psalm. 131.

4. Re. 2. ct. 4.

Matt. 27.

Mat. 26.

Exod. 14.

Numer. 24.

Iob. 38.

Gald. 4.

Malach. 4.

Exodi. 33.

Apocalyp.
cap. X.

Isaie. 9.

Mala. 2.

Psalm. 23.

Apoca. 8.

Isa. 19.

Psalm. 8.
Hebræ. 2.

I. Corin. II.

Gene. 9.

Et uidi alium angelum fortē, descendentem de cælo, amictum nube. & iris in capite eius.

¶ De quo etiam iuxta septuaginta interpretes legimus, Vocabitur nomē eius, magni consilij angelus. Bene autē mediator dei & hominū, homo Christus Iesus, angelus uocatur: quia uidelicet æternæ uitæ nouus nuncius hominibus apparens, noua nunciauit, noua promisit, noua suis fidelibus contulit. Si enim membra illius, angeli uocantur secundū illud, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirūt de ore eius, quia angelus domini exercituum est; cur non caput membrorū, angelus uocetur angelorum? Recte etiam fortis dicitur, quia aërias potestates moriendo uicisse probatur. Vnde & illis interrogantibus, quis est iste rex gloriæ, respōsum nouimus: Dominus fortis & potens, deus potens in p̄lio. In eo autem quod alium angelum Iohannes uidisse se dicit, non est rei diuersitas, sed ordo uisionis, sed consuetudo recapitulationis. Alium enim angelum uidit, quia aliam uisionem sub alio intellectu enarrandam repetiuit. Sic & paulo superius egit, cum de domino dixit: Et alius angelus uenit, & stetit ante altare. Sic etiam plerisque in locis inferius agit. Nube autem amictus apparuit angelus: quia nimirum carne indutus, inter homines uisus est dominus. De qua uidelicet corporis eius nube per prophetam dicitur: Ecce sedit dominus super nubem leuem, & ingreditur in Aegyptum. Recte quoque non grauis, sed leuis nubes dicitur, quia uidelicet redemptoris caro nullo pondere peccatorum grauatur. Cuius nimirum de cælis ad terras descensio, ipsa est carnis assumptio. Qui enim in sua diuinitate non localis, sed totus sine locis ubique est, nequaquam de loco ad locum transit: sed (ut dictum est) descendere ei de cælo, fuit humilitatis nostræ carnem assumere; & iuxta Psalmistam & Apostolum, paulominus quā angelus minorari. Cuius etiam diuinitas iure per caput angeli exprimitur, quia & Paulus hoc ipsum testatur, dicēs: Caput Christi deus. Iris autem, sicut & supra iam diximus, græca latineque cōsuetudine, arcus uocatur, qui diuersis coloribus in nubibus apparere uidetur. Et quid per hanc, nisi mundi reconciliatio, quæ per incarnati uerbi dispensationem facta est, intelligitur? Hoc enim indicat effectus ipsius iridis. Nam arcus in nube tunc fit, cum radijs solis imbrifera nubes fuerit illustrata. Sole igitur nubem illustrante, iris (id est, arcus) apparuit, quia uidelicet cum patris uerbū, quod candor est lucis æternæ ac sol iustitiæ, carnem assumpsit pro mundo, ipsa carnis assumptio, reconciliatio facta est mundi. Hinc enim aquis diluuij mundo deletō, misericordia motus, ad Noe dominus dicit: Cum obduero cælum nubibus, apparebit arcus meus. & recordabor foederis sempiterni, ut non inducam aquas diluuij ultra super terram. Potest autem per irin quæ (ut dictum est) arcus uocatur, geminum mediatoris nostri iudicium, quo mūdum examinat, intelligi. Arcus enim cum in nube apparet, ex parte est cæruleus, & ex parte rubicundus: qui nimirum colores, aquæ & ignis speciem reddunt. In aqua igitur diluuium præcedens, in igne uero concrematio seculi uentura demonstratur. Potest etiam per irin, quæ aquæ & ignis speciem habet, non inconuenienter baptismum atque martyrium figurari, in aqua scilicet

baptismum, in igne uero martyrium. Ne autem sponsionis meae factus immemor, mercedem notam incurrere uidear, considerandum uideo hunc etiam diuinæ locutionis ordinem, quem usus recapitulationis in hac sibi reuelatione uendicat, uendicansque iuxta humanam rationem præposterat: de quo propterea nihil dixeramus, quia terminus præcedentis libri hanc à se recapitulationem disiunxerat, unde nec erat aliquid quod quæri debuisset. In præfatione etenim huius operis promississe me recolo, qui esset in hac Apocalypsi à Iohanne ordo seruatus, locis singulis demonstrare. Descripto itaque nouissimæ persecutionis certamine, ac prætermisso septimo angelo, sub quo finis persecutonis ac domini speratur secundus aduentus: ad initium incarnationis CHRISTI, de quo modo tractauimus, redit: & prædicationem eius atque ecclesiæ ipsius, sicut sequentia demonstrabunt, quæ sit fortis, quæ terræ marique perspicua, describit. Hac uero narratione decursa, ad ea quæ paulisper omiserat, potius uel distulerat, enarrando decurrit. Meminerimus autem, cum hanc narrationem ad finem usque perduxerit, debere finem ordini conciso subiungi. Locus enim ille quo in subsequenter dicit, Væ secundum abhinc: ad hoc subauditionem habet, quo præcedentis libri termino de nequissimorum equorum ac gentium perditione tractauimus. Et quidem in superioribus usque ad sextum sigillum ordinem custodiuit, & prætermisso paulisper septimo, eadem recapitulando cōtexuit: ac duas narrationes interserens, quasi ordinem secutus, septimo conclusit. Hic autem præterquam solitus erat agens, ambas narrationes non uno fine, sed duobus determinat: quia & ordinem prætermisum, & recapitulationem singulatim distinguit, sicut post paululum manifestius apparebit. Hæc, causa reddendi mei debiti, breuiter dicta sufficiat. Nunc ad propositum expositionis ordinem reuertamur: & quid de incarnata dei sapientia Iohannes dicat, audiamus. Sequitur:

Apocal. II.

Et facies eius erat ut sol.

¶ Quid itaque per faciem angeli, nisi præsentiam Christi in carne debemus accipere? Per faciem enim quilibet agnoscitur. Et nisi idem carnem assumeret, quis mortalium escaperet? Hanc faciem Psalmista manifestari poscebat, dicens: Ostende faciem tuam, & salui erimus. Absit autem ut tantam faciei Christi tribuamus claritatem, quantam habere solem istum uisibilem cernimus, præsertim cum & de membris suis ipse dicat, Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Et quidem erunt electi æquales angelis dei, non tamen filio dei. Nam quod in monte coram tribus discipulis transfiguratus, faciem suam in solis claritatem cōmutauit, futura membra sua iam tunc in seipso ostendit. Cur ergo hoc in loco claritati solis facies comparetur, attendamus. Sol itaque iste uisibilis habet ortum & occasum, & rursum post occasum ortum: quia uidelicet redemptor noster in tempore habuit nasci per carnem, mori in carne, ac tertia die uiuus apparere post mortem in carne. Quod nimirum Salomon mystice designauit, cum diceret: Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur. Ibiq; renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Lustrans uniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Sol enim oritur, quia uidelicet Christus in carne nascitur. Occidit autem, quia ipsa carnis assumptio ad passionem mortis perducitur. Postquam uero ad occasum peruenit, ad locum suum reuertitur, ut ibi renascatur: quia humanitas ipsius, ex passione mortis ad gloriam resurrectionis redisse probatur. Ibiq; renascens, gyrat per meridiem: quia resurgens à mortuis, calore fidei & spiritu sancti discipulorum corda tangens illustrat. Iuxta enim illi meridiem uocantur, in quibus sol iustitiæ ampliore spiritus fudit calorem. Per meridiem quoque gyrans ad aquilonem flectitur, quia ad colligendam gentilitatem apostolorum prædicatione perducitur. Recte namque per aquilonem frigidissimum uentum, gentilitas designatur: in qua ille prius dominabatur, qui in superbiam elatus, dixisse probatur: Ponam sedem meam ad aquilonem. Quod autem subiungitur, lustrans uniuersa in circuitu pergit spiritus, totus per hoc dictum mundus in electis prædicatione domini repletus ostenditur. Vnde & eidem soli dicitur: Vox tonitruui tui in rota, illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Quodque sol spiritus appellatur, manifeste per hoc dictum redemptoris nostri diuinitas intimatur, Spiritus enim est deus, Sol itaque pergens

Psalm. 79.

Matt. 13.

Matt. 22.

Matt. 17.

Ecclesi. 1.

Isaie. 14.

Ecclesi. 1.

Psalm. 76.

Iohan. 4.

fm aliqd. f. m. per
potuit fieri ut alia
esset facies & et alia
sed aliter ualida
euenit. Scilicet deus
disposuit in domo
patris mei (ait Ioh.
14) mansit multa
sunt & melland i
fieri quædam in clar
tate & deus qd. qd
sunt fidei uerbi ut
pelle & motus uerbi
memoria

Eccles. 1. omnia lustrat, cum Christus notitiam dispensationis suæ ad cunctorum fidelium intelligentiam perducit. Illud etiam quod subinfertur, & in circulos suos regreditur: post aggregationem omnium gentium, Iudaici populi conuersionem demonstrat: ut scilicet postquam uniuersas mundi terras cognitionis suæ luce perfuderit, terram etiam illam de qua ortus est sol iustitiæ, illustret, sicut scriptum est: Donec plenitudo gentium introiret, & sic omnis Israel saluus fieret. Huius rei intelligentia arbitror Salomonem duos solis circuitus intinuisse. Et notandum quod idem Salomon, ut mystica designet, duos ad ortum solis regressus narrat, cuius unum tantum occasum designat. Possunt quoque facie angeli, solis claritate fulgente, hoc in loco membra nostri redemptoris intelligi, non scilicet qualia nunc in terris sunt, sed qualia in cælis quandoque cum angelis futura sunt. Vnde & hoc quod præmisimus, dominus dicit: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Quia enim dominus & ecclesia una persona est, non inconuenienter ipsa in facie angeli ut sol fulgere perhibetur. Hinc ipsa unius corporis persona in Isaia loquitur, dicens: Gaudens gaudebo in domino, & exultabit anima mea in deo meo, quia induit me uestimento salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. Sequitur:

Et pedes eius quasi columna ignis.

Marci. 16. *Isa. 52.* *Roma. 10.* *Gal. 2.* *Psalm. 74.* *Zach. 12.* *Actuum. 2.* *Eph. 2.*

¶ Nil congruentius in pedibus angeli, quam sanctos prædicatores accipimus. Istis etenim pedibus totum (ut ita dixerim) mundum incarnata dei sapientia perambulauit, sicut scriptum est: Illi autem profecti, prædicauerunt ubique, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Hinc Isaías propheta cum dominum in carne loquentem introduceret, dicens: Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum: continuo subiunxit, Quam pulchri super montes pedes annuntiatis & prædicatis pacem, annuntiantis bonum, prædicatis salutem. Pulchri, subaudis pedes illius, qui super montes annuntiat & prædicat pacem, annuntiat bonum, prædicatque salutem, id est, dei ac domini Iesu Christi, qui sanctorum prædicatione tanquam pedibus, huius seculi potestates sibi prostrauit. Qui bene etiam columnæ & igni comparantur: quia & in ore columnarum superimpositum ædificium ecclesiæ portant, & spiritu sancto accensi, auditorum corda ad amorem dei prædicando inflammant. Quia enim columnæ sint, testatur Paulus dicens: Cum uenissem Hierosolymam, Petrus & Iacobus & Iohannes qui uidebantur columnæ esse, dextras dederunt mihi. Hinc & Psalmista dominum loquentem introducens, ait: Ego confirmauimus columnas eius. Quia uero ignis uocentur, Zacharias indicat, qui ex persona domini dicit: In die illa ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis, & sicut flammam ignis in foeno, & deuorabunt ad dexteram uel ad sinistram omnes populos in circuitu. Sed nec mirum: quia enim spiritu sanctus super primos ecclesiæ prædicatores in igneis linguis descendit, eosque in amorem conditoris & intus flammauit, & foris loquentes reddidit, iure per ignem idem eos spiritu sanctus designauit. Quia igitur ad prædicationem mittuntur, recte pedes: quia autem ad amorem dei quibus prædicant accendunt, bene ignis: quia uero super eos ædificium ecclesiæ construitur, Apostolo dicente, Super ædificati supra fundamentum apostolorum & prophetarum, digne columnæ uocantur. Sequitur:

Et habebat in manu sua libellum apertum.

¶ In manu angeli quid aliud, quam dispensationem nostri redemptoris intelligimus? Manus enim illius, operatio nostræ salutis. in libello autem aperto, noui testamenti gratia declarata monstratur. Si enim in libro superius signato, ueteris testamenti profunda cognoscuntur latuisse secreta: apte nunc in libello aperto, noui testamenti reuelata claruisse signatur gratia. Et notandum quod nisi prius facies angeli ut sol refulsisset, libellum apertum in manu non tenuisset. Quandiu enim uelamen super faciem Moysi erat, liber inuolutus ac sigillatus manebat. At uero angelus de cælo descendens, uelamen abstulit, & claritate uultus sui librum aperuit: quia nimirum mediator noster in carne apparens, obseruantias legis euacuauit, & gratiam noui testamenti in semetipso adimpletam declarauit. Inde & in manu eius liber apertus ostenditur, subaudis, in eius dispensatione omnis

scripturarum summa congruo tempore reuelata. Hinc iam corpus eius quod est ecclesia, reuelata facie gloriam domini speculari perhibetur, Paulo attestante qui ait: Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à domini spiritu. Sequitur:

Et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.

In qua sententia distinctio prædicatorum & temporum ostenditur. Per dextrum etenim pedem illa designantur membra, quæ nullis aduersitatibus franguntur, nullis successibus extolluntur, quibus nil sinistrum nocet, quia à dextris & sinistris armata incedunt: quicquid iuxta Psalmistam, de huius seculi blanditijs uel terroribus, prosperis uel aduersis, lucris uel damnis, dicunt: Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. De his fortissimis ecclesie membris à domino dicitur: Serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Tales itaque super mare ponuntur, quia diuina modificante discretione, ad præferendas malorum hominum corporales persecutiones aptantur. Quibus rursum dicitur: Ecce dedi uobis potestatem calcandi super serpentes, & super scorpiones, & super omnem uirtutem inimici. Hinc Petrus typice à domino super mare ambulare iubetur, ut scilicet hoc in facto ostenderetur, sic tumētes seculi fluctus fortiora membra calcare. Sed ne sua uirtute quisquam hoc præsumeret, ideo Petrus permittitur paululum mergi. Per sinistrum autem pedem quid aliud, quàm pacis tempore prædicatores intelligimus? Dei enim omnipotentis uerbum, iuxta uicissitudinem temporum sic disposuit ecclesie membra, fortiora scilicet super fluctus maris, infirmiora uero super terræ soliditatem constituens. Et quanto acriora persecutionis tempora incurrerunt, tanto fortiora membra ad corporis saluationem præparauit. Vnde quis dubitet eum in fine seculi, quando acerrima omnium erit persecutio, de qua & ipse dicit, Et erit tunc tribulatio qualis non fuit ab initio seculi usque ad tempus illud, sed nec fiet: fortissima etiam membra, ne eius impetu totum corpus frangatur, reseruasse? Sicut enim huius seculi principes, ubi impetus belli fortior est, fortissimos milites præparant: sic cælorum rex contra immanius pugna certamen, robustissima omnium membra præparabit. Posito autem dextro pede super mare, sinistro uero super terram, quid fecerit audiamus, Sequitur:

Et clamauit uoce magna, quemadmodum cum leo rugit.

Bene ut leo rugiens angelus clamat, quia Christus qui per membra sua loquitur, huius seculi eremo bestiales hominum motus audacter deterret. In leonis uero rugitu, & terror & confidentia demonstratur, sicut scriptum est: Leo rugiet, quis non timebit? Et, Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum. In quibus uidelicet sententijs, prædicatores ecclesie & minas de futuro iudicio potestatibus huius mundi intentare, & nequaquam eorum aduersitatem formidare declarantur. Et quomodo bestiales hominum motus in mansuetudinem uerterent, nisi intrepidi minas intentarent? Hinc est quod Marcus euangelista, & suam & euangelistarum trium possidens formam, sicut & singuli quadriformem habentes speciem, leonis similitudini comparatur. Post rugientis autem leonis clamorem, apta locutio subinfertur qua dicatur:

Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua uoces suas.

In utrisque enim terror formidinis declaratur. Inter utraque igitur positæ quid agerent bestie? Leonis fortasse rugientis clamorem fugere quærebant, sed nunquid mugientium de cælis tonitruorum uoces euadere poterant? Quid itaque in septem tonitruis, nisi hoc quod in clamore angeli instar leonis rugientis accipimus, sanctam uidelicet ac diuini uerbi prædicationem? Nisi enim in sacro eloquio prædicationem nostræ salutis tonitrua figurarent, nequaquam Psalmista diceret deo: Vox tonitruui tui in rota. Vox enim tonitruui dei in rota inuenta est, quia uidelicet sacra eius eloquia totum orbem terrarum in electis ambiendo lustrarunt. Vnde & de tonantibus apostolis dicitur: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Hinc rursum

- Psalm. 17.* idem Psalmista loquitur, dicens: In tonuit de cælo dominus, & altissimus dedit uocem suam. Tunc namq; de cælo dominus in tonuit, & altissimus uocem suam dedit, cū die pentecostes super centū uiginti homines cū sonitu spiritus sanctus de cælo descendens, ut oīm gentium linguis magnalia dei loquerentur, in igneis linguis apparuit, sicut in Actibus apostolorum scriptum est: Factus est repente de cælo sonus tanq̄ aduenientis spiritus uehementis, & repleuit totam domum ubi erant sedentes: & apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditq; supra singulos eorum. & repleti sunt oēs spiritus sancto, & coeperunt loqui uarijs linguis, prout spiritus sanctus dabit eloq̄ illis. Hinc etiam per eundem Psalmistam dī: Vox dñi super aquas, deus maiestatis in tonuit, dñs super aquas multas. Vox quippe dñi super aquas fit, subaudis uerbum prædicationis eius super credituros populos. Quia cū aquæ populos significant, in hac potissimū reuelatione claret, ubi angelica uoce ad Iohannem dī: Aquas quas uidisti ubi meretrix sedet, populi sunt & gentes & linguæ. Quis autem iste dñs esset, aperuit dicens: Deus maiestatis. Et ne forte crediturarum gentium paruus numerus putaretur, addidit etiam, in tonuit dñs super aquas multas. De his dei tonitruis in hac quoq; Apocalypsi longe superius dī: De throno procedunt fulgura & uoces & tonitrua. Quid enim per thronum, nisi ut ibi aperte docuimus, sanctorum ecclesia figuratur? De qua procedunt fulgura .i. miraculorum signa. & uoces & tonitrua, subaudis, sanctarum scripturarum eloquia. Hinc in libro beati Iob legimus: Quis poterit magnitudinem tonitruī illius explicare? Tanquam subaudiamus, altitudinem ac profunditatem eloquiōꝝ dei nullus ad plenū potest comprehendere. Vnde nec immerito quibusdam locis ipsa sacra scriptura abyssus uocatur, quæ omnino immensitatem magnitudinis habere perhibetur. Ideo autem post clamorem angelī, in modum leonis rugientis septem mugientia tonitrua ponuntur: quia nimirum ea quæ mediator noster, deus ac dominus Iesus Christus, per semetipsum docuit in terris, eadem postmodum docendo per septiformem spiritū misit de cælis. Sed docente spiritu ueritatis, ipsa ueritas docere non desit, q̄a & Paulus dicit: An experimentū quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Ideo etiam clamor angelī nequaq; per septem tonitrua exprimitur, q̄a uidelicet dñs Iesus Christus non septiformis, sed unicus tm̄ patris filius appellatur. Clamor uero spiritus ppter ea in septem tonitruis oñditur, q̄a proculdubio idē ipse septiformis prædicat, Vnde & frequenter in hac reuelatione cum sit unus idemq; patris & filij spiritus, in septem spiritibus designatur. Sic cū de illo in eo dī: Et septē lampades ardētes ante thronū, quæ sunt septē spiritus dei. Et rursum: Vidi & ecce in medio sedis & in medio senioꝝ & in medio quatuor animalīū agnum stantem tanq̄ occisum, habentē cornua septē & oculos septē, qui sunt septem spiritus dei, missi in oēm terrā. Singularis ergo angelī clamor, propter unicū patris filiū ponitur: Septē uero tonitrua, ppter om̄isariam spiritus sancti locutionē, uel septiformē eiusdem spiritus operationē. Huius prædicationis, quæ una ac septiformis describitur, appellari mihi uidentur filij Zebedæi Iacobus & Iohannes, quibus dñs Boanergeos nomē imposuit: quod utiq; interpretatum dī, filij tonitruī. Hoc certe clamore angelī uel leonis rugientis his mugientibus tonitruis, totus in electis formidauit & credidit mundus. Bene autem septem tonitrua non alienas, sed suas uoces loqui perhibentur: quia uidelicet sancta prædicatione non ludæorum fabulas, non philosophorum nenias, non hæreticorum uersutias in suis dogmatibus recipit, se proprijs ut est sensibus edita, in auditorꝝ cordibus semetipsam p sanctos prædicatores diffundit. Huic sensui propheta in psalmo concinit, dicens: Eleuauerunt flumina dñe, eleuauerunt flumina uoces suas. Quid enim aliud sunt flumina, q̄ doctrina spiritus sancti? Vnde & dominus in euangelio ait: Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. & qui credit in me, sicut dixit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Ne autem aliud per hoc dictum, quàm quod præmisimus, intelligere deberemus: exposuit euangelista quid fluminum uocabulo uoluisset exprimere, dicens: Hoc autem dicebat de spiritu, quem accēpturierant credentes in eū. Quod ergo Iohannes dixit, locuta sunt septem tonitrua uoces suas: hoc Psalmista indicare studuit, eleuauerunt flumina uoces suas. Possunt autem in septem tonitruis ipsi etiam apostoli figuratim exprimi, per quos ipsa tonitrua mugiunt, ab eo scilicet quod efficitur, illud quod efficit, scriptura sacra demonstrante. Recte

enim tonitrua uocantur, quia tonant. Hinc etiam Iohannes baptista, qui uoce prædicationis per deserta emanat, uocem se esse pronunciat. Ait enim inquirentibus se ac dicentibus, tu quis es? Ego uox clamantis in deserto. Iure igitur apostoli per tonitrua designantur, quia uidelicet alta & profunda, obscura quoque & terribilia loqui probantur. Digne etiam per septenarium numerum, quia proculdubio tria summa per quatuor infima, id est, trinitatem sanctam quæ deus est, per quatuor mundi partes, septiformi spiritu repleti prædicare mittuntur. Septenarius etenim numerus ex impari & pari conficitur. Primus quippe eius impar, ternarius est: primusque par, quaternarius. Siue autem tria per quatuor, siue quatuor per tria ducamus, ad duodenarium numerum peruenimus. Sed ualde nodosissima atque ad soluendum perplexa nobis quæstio generatur in eo quod sequitur:

Iohann. 16.

Et audiui uocem de cælo dicentem mihi: Signa quæ locuta sunt septē tonitrua, & noli ea scribere.

¶ Si itaque sancta prædicationis iuxta hoc cæleste imperium scripta non fuisset, ad nos unde uenisset? si hoc quod sancti apostoli locuti sunt, literis non edidissent, illis de mūdo recedentibus, quis nobis eorum dicta insinuasset? An forte in septem tonitruis non recte uniuersalem prædicationem intelleximus? Dicat quis quod uult, intelligat quod uult. Ego certe iuxta cōsonantia scripturarum testimonia, quid aliud in his intelligere deberem, non inueni, sed nec illi qui ante me ista tractauerunt. Quamobrem quia sacra dei eloquia nec alium in his sensum ostendunt, nec istum abhorrent, sed affirmant: uidetur nobis non omnimodam, sed quandam descriptionem hoc in loco intelligi debere: sicut in eo quod dominus de iudeis dicit, Si non uenissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberet: non omne, sed quoddam peccatum intelligi uoluit, quod non admisisset nisi ille uenisset, cum utique non possent esse sine alijs peccatis, sicut etiam in eo quod Iohannes ait: Omnis qui natus est ex deo, peccatum non facit: non omne peccatum, sed quoddam designare studuit, quod omnino non admittit, quisquis ex deo natus est, cum sine alijs quamuis minimis, esse non possit, ipso dicente: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Sic ergo (ut diximus) in hac prohibitionem non omnis, sed quædam descriptio debet cognosci. Caterum quomodo illæ tonitruorum uoces, nisi stylo editæ, signarentur? Vbi si allegoriam in sigillo intelligimus, secundum quendam modum sacra dei eloquia inuenimus scripta, secundum quendam uero non scripta, sed signata: quia uidelicet & scripta per litteram, & non scripta per apertam intelligentiam, quam claudunt allegoriarum sigilla. Sed si hæc ita intelligimus, omnes (quod absit) ecclesiæ tractatores contra imperium dei egisse infamare conamur, qui bene omnium scripturarum diuitias, allegoriæ remouentes sigilla, stylo propalarunt. Ne autem plusquā decet, hanc quæstionem in longum protrahamus, apertius breuiter quid de illa sentimus. Ideo igitur aliquid nos sub sigillo claudimus, ut congruo illud tempore pandamus: nec cunctis, sed quibus nos credere debere pro certo scimus. Quod autem palam scribimus, ad cunctorum notitiam deducimus. lubemur ergo (ut satis elucet) eloquiorum dei sacramenta nos omnibus indiscrete propalare, sed ad mensuram & quasi de sub sigillo, prout idoneos ad capiendum uiderimus, ea subministrare: & alijs potum lactis dare, alijs uero solidum cibum administrare: & ut ita dixerim, preciosa quæque non infantibus, sed uiris perfectis omnino credere: sicque discreto moderamine cuncta temperare, quatenus ne aut nutriendis paruulis desit potus lactis, aut ad perfectam ætatem uiris perductis subtrahatur solidus cibus: & rursum, ne aut solido cibo suffocentur paruuli, aut lactis potu languescant uiri perfecti. Hanc discretionis regulam, dominus quoque in euangelio seruandam docuit, cum iam passioni proximus, discipulis dixit: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Ac si disceret: Ideo uobis thesauros altioris scientiæ resolutio sigillo non ostendo, quia ad eos capiendos nequaquam uos idoneos cerno. Clauduntur etiam diuina sacramenta sub custodia signo, ne padantur minime credituris infidelibus: ne, dum ea non recipiunt, irridere incipiant. Vnde & dominus discipulis ait: Nolite mittere margaritas uestras ante

Iohann. 15.

1. Iohann. 3.

Ibidem.

Iohann. 16.

Matt. 7.

porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis. Dicatur igitur Iohanni, imò unicuique prædicatori in Iohanne: Signa quæ locuta sunt septē tonitrua, & noli ea scribere. Ac si diceretur: Eloquiorum dei sacramenta sic intra mentis secretum tege, quatenus ne hi qui non debent, ad cognitionem earū pertingant: & ut hi qui debent, cum discretione & moderamine eius notitiam capiant. Sequitur:

Et angelus quem uidi stantem supra mare & supra terram, leuauit manum suam ad cælum, & iurauit per uiuentem in secula seculorum, qui creauit cælum & ea quæ in illo sunt, & terram & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt, quia tempus amplius non erit. Sed in diebus uocis septimi angeli cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas.

Matt. 5.

Cum dominus ab omni iuramento cohibeat fideles, dicens: Nolite iurare omnino, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum: sed sit sermo uester, est est, non non: quod his abundantius est, à malo est: quid sibi uult, quod ipse manum ad cælum extendens, per uiuentem in secula seculorum iurat? Nunquid non dicta eius & acta, exempla sunt ad imitandum credentibus posita, nisi quia homines sæpe in iuramento falluntur, ipse uero qui est ueritas, nunquam fallitur? Non enim homines à iuramento prohibuisset, si in eo peccatum deesse cognouisset. Quid autem per manū angeli intelligimus figurari, nisi (ut supra meminimus) dispensationē humanæ redemptionis? Manus enim ipsius, operatio est nostræ salutis: quanquam & (si dici possit) idem filius dextera sua sit, sicut cum patris uerbum loquitur, seipsum insinuat qui est uerbū patris. De hac

Deutero. 32.
iuxta lxx.

certe manu paterna uoce dicit: Tollam in cælum manū meam, & iurabo per dexterā meā. Ac si diceretur: Assumptā uerbo carnem ad cælos eleuabo, & per utranque naturā, i. uerbū & hominis, quæque futura sunt roborabo. Quod autem in Deuteronomio pater, hoc in hac reuelatione filius facere perhibetur, quorū natura una, quorū potestas una, quorū operatio in diuinitate una cognoscitur. Leuare igitur ad cælum manū angelo fuit, redemptorē nostrū sua uirtute ad sedem paternam euehere carnem quā ex uirgine sumpsit. Iurare uero eidem fuit per uiuentem in secula seculorū, seipsum quod est uerbum patris, & carnē quæ totum hominem, qui constat ex carne & anima, demonstrat, unam personam uerbū & hominis deum uerū ostendere. Vel certe idem filius, quia non à seipso, sed à patre est, per uiuentem in secula seculorū iurat: quia oīa illi tribuit, à quo sine initio æternaliter natus permanet. Quamobrē cum & pater per dexterā suā iurat, & ipsa dextera per patrē iurat, æquales se per oīa esse demonstrant. De quo uno & uero deo recte nūc subdit: [Qui creauit cælum & ea quæ in illo sunt, & terram & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt.] Quibus nimis uti aduersus hæreticorū insaniam aptissime conuenit, qui nō uentur assere, quædam à bono deo, quædam uero à principe facta tenebræ. Et alia quædam astruūt in creaturis bona, alia uero mala extitisse. Aptissime igitur hæc cælestis reuelatio, cuncta quæ in creaturis sunt, ab uno deo facta affirmat, dicens de illo: Qui creauit cælū & ea quæ in eo sunt, & terrā & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt: & ue-

Iohan. 1.

re concordans autoris sui euangelio, quo dicit: In principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū. hoc erat in principio apud deum: oīa per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil. Igitur si nihil factū est sine ipso, & oīa facta sunt per ipsum, constat quā minimis usque ad maxima, à uermiculis usque ad hoīes uel angelos, cuncta per illum creata sunt. Absit autem ut à bono conditore mala crearentur, de quo scriptū est: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Quod autem idem deus omnipotens in Isaia loquitur & dicit:

Gene. 1.

Isaie 45.

Ego dñs, faciens pacē & creans malū: non ad conditionē creaturarum, sed ad uitium refertur male utentis creaturæ, quibus bona dei mala existunt, sicuti bestia, serpentes, muscæ, pulices & cætera, si qua sunt similia, humano generi contraria. His igitur duobus uel tribus scripturæ testimonijs cōfutata hæreticorū stultitia, uideamus nūc quid angelus per illud incommutabile sacramentū iurans affirmat. Denique subinfert, [quia tēpus iam nō erit, sed in diebus uocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, cōsummabitur]

myfteriū dei, ſicut euāgelizauit per ſeruos ſuos pphetas.] Septimus angelus ac ſeptima tuba, finis eſt eccleſiaſticae p̄dicationis, in cuius conſummatione ſecundus dñi ac manifeſtus ſperat̄ aduētus. Vnde & inferius eodē ſeptimo angelo tuba canēte, dño quoq; ad iudiciū apparente, dñ: Aduenit ira tua & tēpus mortuorū. Hinc & Apoſtolus dicit: In nouiſſima tuba. canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti. Sed quārendū nobis eſt, ſi ſecundū hanc ſententiā, cū ſancta p̄dicatione finem acceperit, & ira dei ac tēpus mortuorū aduenerit, tēpus iam nō erit: qd ſibi uult quod Pſalmiſta loquit̄ dicēs: Erit tēpus eorū in aeternum. Nunquid nam contraria ſibi inuicē ſentiunt dñs & Pſalmiſta? Sciendū pinde, quia & iuſtis quos aeternitas immortalitatis ſuſceperit, nequaquā tempus uarietatis ſuccedet: iniuſtis uero, quos aeternus defectus aſſumet, quaſi tempora mutabilitatis occurrerent. Quia em̄ per momēta tempus deficit, noīe temporis congrue malorū defectus uocatur. Sine omnimodo nanq; defectu deficient hi, q; à uiſionis intimae cōtemplatione ſeparantur. Quod ergo de iuſtis dñs denegat, hoc de iniuſtis Pſalmiſta affirmat. Quāobrem in nouiſſima tuba non malorū, ſed bonorū tempus defuturū p̄diciſ: q; cū ad aeternitatē dei puenerint, nequaquā tēporis mutabilitati uel miſeriae ſubiacebunt, ſed ſtabili firmitate inhaerēdo aeterno, ſient etiam ipſi aeterni. Illud aut̄ quod ſubiungit̄, ſacramentū dei cōſummari, nō ad conſumptionē dictū, ſed ad perfectionē intelligere debemus, ſicuti finē conſummatū, nō cōſumptū: Conſummatum etem̄ ſacramentū dei, q; perficiat̄ p̄miſſum, nō quod deſinat ablatū. Quodq; hac per ſeruos eius pphetas euangelizati fuerint, nullus q; uerba pphetarū legīt, ignorat. Siquidē penē tota intentio pphetarū, principaliter de primo & ſecūdo dñi aduentu ac conſummatione ſeculi, fuit. Quapropter cuius iam primus aduentus redemit̄ electos, cuius tunc ſecūduſ ad regnum perducet redemptos, huius in hac perſecutione non incongrue myſterium dicitur conſummari. Sequitur:

Et audiui uocem de caelo iterum loquentem mecum, & dicentē:

Vade & accipe librum apertū de manu angeli, ſtātis ſupra mare

& ſupra terram. Et abiit ad angelum, dicens ei ut daret mihi librū.

¶ Ecce uox illa quae paulo ſuperius uel ppter minime credituros, uel propter credētes paruulos, uoces loquentiū tonitruorū claudere iuſſerat, nūc ad apertū librū quo certum eſt uoces illas p̄diſſe, ſanctam eccleſiam in ſuis p̄dicatorib; inuitat. Vox aut̄ interna atq; ſpiritalis intelligit̄, quae deus omnipotens p̄dicatorū corda inſtruit, ut legis & pphetarū in Chriſto manifeſtatā intelligant ueritatē, quae omnino perituris, uel in ſeptē tonitruis uel in ſeptem clauditur ſigillis. Hi etenim q; reuelata facie gloriā dñi ſpeculantur, ad apertum librū inuitant̄. Hi uero quorū corda uelamine teguntur, ſignatū ſeptē ſigillis librū, ſignataq; & ea quae ſeptē tonitrua loquuntur, uel uidere uel audire p̄bant̄, quatenus una eademq; diuini uerbi p̄dicatione, alijs ſit adaptio ſacramēti, alijs uero exiſtat adūbratio uelamenti. Videſ etiam nobis, uocē illam de caelo allatā, quae ad apertū librū eccleſiae doctores inuitat, ipſm̄ incarnatū dei uerbū intelligi debere. Non aut̄ mirū, ſi ipſe filius dei, de ſeipſo tanq; de alio ad electos loquat̄, cū frequentiffima ſit talis ſcripturarū locutio. Bene igitur uox non de terra, ſed de caelo ſonuit: q; ut Iohānes dicit, q; de terra eſt, de terra loquitur; q; aut̄ de caelo uenit, ſuper oēs eſt, & quod uidit & audiuit, hoc teſtatur. Recte uox de caelo, q; nemo aſcendit in caelum, niſi q; de caelo deſcendit, filius hoīs qui eſt in caelo. Greſſus aut̄, q;bus ſancta eccleſia in ſuis p̄dicatoribus ad angelum p̄git ut libellum accipiat, non corporales, ſed ſpirituales ſentire debemus, mētis ſ. deſideriū, quo deo p̄pino quare uidetur. Iſtis greſſibus nos ad ſe uenire poſſe demōſtrat, q; iam nō in terra p carnē ſermonē facit, ſed de caelo clamare non deſinit. Ait em̄: Venite ad me oēs q; laboratis & onerati eſtis, & ego reficiā uos. Quia uero iubentis uocē paratiſſimus ſequitur effectus ſanctorū, recte ſubiungitur: [Et abiit ad angelū, dicēs ei ut daret mihi librū.] Quia quoq; is qui ad promiſſa inuitat, neminē fallit, bene etiam poſt petitionē euntis ſubinfertur:

Et dicit mihi: Accipe librum & deuora illum. & faciet amaricari uentrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui eum. & erat in ore meo tanq; mel, dulcis. Et cum deuoraſſem eum, amaricatus eſt uēter meus.

¶ Acceptū librū deuorare, est scripturæ intelligētiā in secretis recōdere uisceribus. Sancta autē scriptura aliqñ cibus, aliqñ uero potus est. In rebus em̄ obscurioribus, quæ in telligi nullatenus possunt, nisi enodēt, cibus est. Quicqd em̄ exponit ut intelligat, qñ mā dicitur ut glutiat. In rebus uero aptioribus, potus est. Potū em̄ nō mādēdo glutimus. Apertiora ergo ac manifesta bibimus, quæ etiā nō exposita intelligere ualemus. Quāq̄ autē sancti p̄dicatores in Iohānis p̄sona iam tūc reuelata intelligerēt de dño scripturæ sacra menta, tamen quia adhuc ea quæ in ipso manifestata claruerant, qualiter ad eum pertine rent, expositione indigebant: nequaquam eidem Iohanni de sacro apertōq̄ libro diceit, accipe & bibe: sed, accipe & deuora. Ac si apertius diceretur: pertracta & intellige, id est, prius mande, & tunc degluti. Quod sanctos ecclesiæ tractatores postmodum diligenter fecisse quis ignorat? Quorum uolumina omnino tot, quot non sumus qui legamus. De quo adhuc libello subiungitur: [Et faciet amaricari uentrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel.] Vt in mysticis solet locutionibus fieri, ordo iste uerborum præ posterus inuenitur. Prius etenim in ore cibus assumitur, & tunc demū in interiora uen tris mansus trañcitur. Qui uidelicet in principio huius uersiculi præposteratur, sed in fi ne eiusdem mutatur cum dicitur: [Et accepi librum de manu angeli, & deuorauī eum, & erat in ore meo tanquam mel, dulcis. & cum deuorassē eum, amaricatus est uenter meus.] Ex ore ergo prædicatio emanat, de uentre uero stercora exeūt. Et qui aliq̄ per os ecclesiæ nisi hī figurantur, qui in lege domini meditātur diē ac noctē: nisi hī qui cū Psal mīsta dicere probantur, Quā dulciā faucibus meis eloquiā tua domine, super mel & fauum ori meo? Qui uero per uētre, nisi carnales uoluptatibus dediti, de quibus nimis rum electi dicunt, Adhæsit in terra uenter meus? Venter etenim in terra adhæret, cum carnales quibuslibet terrenis cupiditatibus inhiant. In terra uenter adhæret, cum repro bi peccatorum sordibus tanquam in uolutabro luti semetipsos coinquinant. Ex quorū uidelicet numero plures inueniūtur, q̄ ea quæ sancti prædicatores edisserūt, acuto sub tilitatis ingenio percipiunt. Tanquam enim per os in uentrem cibus mansus descendit, cum per sanctos ecclesiæ prædicatores diuinarum scripturarum notitia ad eos quoq̄ p̄ uenit, qui terrenis cupiditatibus dediti carnaliter uiuūt. Vñ & traiectus liber qui in ore tanq̄ mel fit dulcis, in uētre amarescit. His etenim qbus terrenæ uoluptates dulcescūt, p̄cepta eloquiā dei amarescūt. Quid em̄ illis amarius, q̄ quod iubet dñs, Nō concupisces uxorem proximi tui, nō domū, nō agrū, nō seruū, nō ancillam, nō bouē, nō asinū, & uni uersa quæ illius sunt? Quid illis amarius, q̄ quod monet apostolus Paulus, Tempus reli quū modicū est, superest ut q̄ habēt uxores, tanq̄ non habētes sint: & q̄ emūt, tanq̄ non pos sidentes: & q̄ utūtur hoc mūdo, tanq̄ non utātur? Quid illis amarius, q̄ quod cælestis ma gister dicit, q̄ non odit patrē & matrem & uxore & filios & fratres & sorores, adhuc au tem & aīam suam, nō potest meus esse discipulus? Et rursum: Si qs uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucē suam quotidie, & sequat me. Qui em̄ uoluerit aīam suam saluam facere, p̄det illam. Rursumq̄: Qui nō baiulat crucē suam quotidie & uenit post me, nō est me dignus. Quid illis amarius, q̄ quod idem admonet dñs, Intrare p̄ angustam portā, q̄ multi (dico uobis) quærēt intrare, & non poterunt? Potest autē p̄ os si mul & uentrē, una eademq̄ mēs hoīs designari. Vbi nāq̄ dulces uel amari sunt cibi, nisi in ore? Vbi dulciā uel amara dei eloq̄a, nisi in mēte? Ac sic quodā mō in his quæ aīam ob lectāt, dulciā: in his uero quæ affligūt, amara occurrūt. Quod ergo & i ore tanq̄ mel dul cis, & i uētre amar⁹ liber cōestus fuisse phibet: tale ē, q̄le si diceret: Et in his quæ suauia erāt, animus delectatus gaudebat: & in his quæ aspa, gemēs mœrebat. Et certe scriptura sacra & os & uētre plerūq̄ unū esse designat. i. cordis interiora, mētis secreta, ubi uel dulciā uel amara fiūt dei eloq̄a. Nisi em̄ p̄ os interiora corda signarent, nequaq̄ Psalmi sta de reprobis diceret: In corde & in corde locuti sūt mala. Et nisi p̄ uentrē mētis secreta figuraret, nequaq̄ Ieremias p̄pheta uentrē se dolere dixisset. Ventrē meū, ait, uentrē meum doleo. Quod q̄a de spiritali uētre loqueretur, ipse apuit dicēs: Sensus cordis mei cōtur bati sunt. Neq̄ em̄ ad salutē populī ptinebat, si p̄pheta uentrē se corporeū dolere p̄dica ret. Sed uentrē doluit, q̄a mētis afflictionē sensit. In ore igit̄ p̄dicātis tanq̄ mel dulcis fit li ber, q̄a nimis mēs eius uel in his quæ secreto legit, uel in his quæ publice alijs p̄dicat, de lectat. Sed citius in uentre amarescit, q̄a p̄culdubio cū eadē p̄dicationē uidet a plurimis

Psalm. 1.
Psalm. 118. 11

Thre. 1. ut ap
paret.

Exod. 20.
Deute. 5.
1. Corin. 7.

Luce. 14.
Luce. 9.

Luce. 14.

Luce. 13.

Ierem. 4.
Ibidem.

contemni, eiusdem mentis afflictionem sentit. Hinc est quod beatus Paulus euāgelij dulcedine oblectatus, cum eandem mellis suauitatem cerneret à iudæis repelli, tactus dolore cordis, ait: Tristitia est mihi magna & continuus dolor cordi meo. optabam ipse ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, q̄ sunt cognati mei secundū carnem, qui sunt Israelitæ. Hinc Moyses cū uideret legē per se datā, ab eadē incredula natione despicī, totus in mœrorem conuersus, seq̄ dño humiliter prosternens, dicebat: Si dimittis hanc noxā, dimitte: sin autē, dele me de libro in quo me scripsisti. Quasi enim sacra eloquia uni eidemq̄ prædicatori & dulcia & amara sunt, cū unus idemq̄ & delectatur in illis, quia iussa sunt: & contristatur, q̄ à multis contempta. Vel certe acceptus liber & comestus, in uentre fit amarus: cum doctor ecclesiæ ipsa sua locutione quosdā poenitentes atq̄ cōuersos aspiciens, mentis affectu illis coniungitur, quatenus iuxta egregiū prædicatorē doleat cum dolētibus, fleatq̄ cū flentibus. Vel certe liber acceptus in ore tanq̄ mel fit dulcis, cū legentibus uel audientibus nobis gaudia uitæ in eo promittunt. Amaros uero in uentre, cum carnalibus nostris desiderijs austera in illo opponuntur p̄cepta, per quæ ad æternā dulcedinē peruenitur. Tanq̄ mel in ore fit dulcis, cū in eo uel legimus uel audimus, Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorū. In uentre autē fit amarus, cum in eodē uel legimus uel audimus: Nisi efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnū cælorū. Quasi mel in ore fit dulcis, cum in eo scriptū legimus uel audimus: Nunc filij dei sumus, & nō dum apparuit quid erimus. Scimus autē quia cū apparuerit, similes ei erimus, qm̄ uidebitur eum sicuti est. Amaros uero in uentre, cū inibi p̄ponitur: Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. In ore tanq̄ mel dulcis fuerat apostolis, cū audirent: In regeneratione cū sederit filius hoīs in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super thronos duodecim, iudicātes duodecim tribus Israel. In uentre autē amarus, cū idē filius hoīs p̄poneret: Qui uult in uobis eē maior, fiat oīm seruus. An nō tanq̄ mel dulcis fuerat liber iste in ore filiorū Zebedæi, cū audita gloria regni futuri, interueniēte matre, à dño postularēt, ut unus à dextris eius, alius à sinistris in regno illius sedere debuisset? Sed uideamus quēadmodū illico eis in amaritudinē fuit cōuersus. Ait em̄ illis: Potestis bibere calicē quē ego bibiturus sum? Cui cū rñderēt, possumus: cōtinuo subiecit, Calicē q̄dem meū bibetis. sedere autē ad dexterā meā uel sinistrā, nō ē meū dare uobis, sed q̄bus paratū ē à patre meo. Tanq̄ eis alijs uerbis diceret: Bene quidē liber in ore dulcis fuit de audita gloria regni, sed necesse est ut in uentre amarescat, exaudita pœna mysterij. Sequitur:

Et dicit mihi: Oportet te iterum prophetare populis & gentibus & linguis & regibus multis.

¶ Solet aliquā in scriptura sacra sic res qualibet sub specie demonstrari, ut tñ nō specialiter uel uni uel paucis, sed oībus gñaliter cōgruat: aliquā autē & specialiter uel uni uel paucis, & cūctis gñaliter conueniat. Nā quod apostoli à saluatore audiunt, Ecce ego uobiscū sum omnibus diebus usq̄ ad cōsumptionē seculi: nō specialiter illis, sed omnī ecclesiæ quæ usq̄ ad cōsumptionē seculi in succedentibus membrorū suorū gñationibus pseuerat, generaliter congruit. Tale est & illud quod Paulus ait: Nos qui uiuimus, q̄ residui sumus in aduentu dñi, non p̄ueniemus eos q̄ dormierunt. Quod uero Petro dñs, Tibi dabo clauēs regni cælorū, & quodcūq̄ ligaueris sup̄ terrā, erit ligatū & in cælis: & quodcūq̄ solueris sup̄ terrā, erit solutū & in cælis: & illud quod simili locutiōe ad duodecim apostolos profertur, Quacūq̄ alligaueritis super terram, alligata erunt & in cælis: & quacūq̄ solueritis super terrā, soluta erūt & in cælis: & specialiter illis, & generaliter oībus rectæ fidei rectæq̄ operationis ecclesiæ doctoribus aptantur. Cur autem ista præmissa rīm, necessario pandam. Iohannes itaque penē omnia, imō omnia quæ præmissa sunt, nō specialiter ex sua, sed generaliter ex electorum protulit persona. Nunc autem illa quæ in hoc uersu narrantur, & suæ & aliorum personis congruere docet. Ita enim à genere ad speciem recurrit, ut tamen & speciem & genus coniungat. A præmissio igitur genere, ad iohannis speciem intentio certa dirigitur, qua dicitur: Oportet te iterum prophetare populis & gentibus & linguis & regibus multis, quem adhuc oportebat ab insula Patmo Ephesum reductum, non solum hanc Apocalypsim, quā manu sua inibi scripserat, ad notitiam sanctorum deferre, uerum etiam euangelium populis & gentibus &

linguis & regibus multis altius quam alij prædicare. In prædicta siquidem Patmo insula, a Domitiano exilio deportatus, hanc uidit Apocalypsim. & cum prouectæ iam esset ætatis, putaretq; se celerius ad CHRISTVM è mundo migrare, interfecto impio Cæsare, & post cuncta eius iussa diuino iudicio cassata, ab exilio reductus, præfatam Apocalypsim ecclesiæ tradidit legendam. Ebione autem, Valentino ac Cerintho aduersus Christum oblatrantibus, episcoporum precibus flexus, indictoq; ecclesiæ ieiunio, euangelium etiam scripsit. Et ideo tot populis & gentibus & regibus & linguis prophetauit, quia eius euangelium ad eorum notitiam peruenit. Verum etiam ut præmisimus, ea quæ illi specialiter ascribuntur, sanctis prædicatoribus generaliter deputantur. Ad quorum personam recte nunc dicitur: Oportet te iterum prophetare populis & gentibus & linguis & regibus multis, quia nimirum toto tempore uitæ præsentis, alijs ad Christum migrantibus, electorum ecclesia in subsequenibus suis prædicatoribus iterum non desinit prophetare. Prophetare autem intelligere debemus prædicare, quia & Paulus dicit: Prophetæ duo uel tres dicant, & ceteri diiudicent. Vel certe propterea iterum prophetare Iohannes iubetur, ut quod doctores ecclesiæ ore prædicant, factis iterato clamet; quatenus qui uocem linguæ audire contemnunt, opera uirtutum sequantur. Oportet enim ut is qui uerba uitæ credentibus nunciat, operibus etiam uitæ clamare non desistat. Sequitur:

1. Cor. 14.

Apocalyp.
cap. XI.Psalm. 44.
Iezechi. 40.

Et datus est mihi calamus similis uirgæ.

¶ Hoc iam non specialiter ex sua, sed generaliter ex prædicatorum ac sua pariter loquitur persona. Quid autem hoc loco per calamum, nisi diuini uerbi prædicationem intelligere debemus? Quia enim calamo liber scribitur, non immerito ipsius diuinæ scripturæ prædicatio per eum figuratur. Tropica enim est locutio, ab eo quod efficit, illud quod efficitur demonstrans. Nam si calamus prædicatio sancta non esset, nequaquam per Psalmistam dominus diceret: Lingua mea calamus scribæ, uelociter scribentis. Hinc est etiam, quod uir qui coram propheta Iezechiel edificati ciuitatem metiri dicitur, calamum mensuræ in manibus habere perhibetur. Bene autem non inanis, sed uirgæ similis calamus dicitur: quia nimirum prædicatio sancta non Iudæorum uanitatibus, non hæreticorum peruersitatibus, non philosophorum uanijs utitur, sed fidei rectitudinem & disciplinæ uigorem tenere uidetur. Recte calamus similis uirgæ uocatur, quia uidelicet

cælestis doctrina plena fide & operatione perdocetur. Digne calamus similis uirgæ esse perhibetur, quia profecto regnum cælestis prædicatio obtinet, in inflexibili iustitia perseverat, sicut per Psalmistam deo dicitur: Virga recta est uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Accepto autem calamo, qui latine arundo dicitur, quid per eum diuina uox fieri iubeat aperitur, cum protinus subinfertur:

Et dictum est mihi: Surge, & metire templum dei & altare & adorantes in eo.

Psalm. 44.

Quid per templum dei, nisi fideles designantur, sicut illis per Paulum dicitur: Templum dei sanctum est, quod estis uos: Quid uero per altare quod est in templo, nisi uirginum, continentium ac seculo renunciantium corda signantur: Sicut enim in templo altare est, ita uita religiosorum in plebe fidelium consistens, in quibus principaliter iugis permanet atque indeficiens sanctae cōpunctionis ignis. Quod autem subditur, & adorantes in eo, ita subaudiendum est, tanquam diceretur: Et in templo & in altari adorantes metire. Quo nimirum dicto iidem ipsi exprimuntur, qui internis uocibus, intimis clamoribus deum uenerantes adorant, sicut à domino Samaritanae mulieri dicitur: Veniet hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Quid est autem de arundine templum & altare & adorantes in eo metiri, nisi sacra praedicatione donorum gratiam unicuique largiri: Nulli enim dubium, quin per sanctam caelestemque diuini uerbi praedicationem, spiritus sancti gratiam fideles accipiant, domino attestante qui ait: Verba quae locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Et alij quidem sermonem sapientiae, alij sermonem scientiae, alij plenam fidem, alij gratiam sanitarum, alij operationem uirtutum, alij prophetiam, alij discretionem spirituum, alij genera linguarum, alij interpretationem sermonum, sanctae praedicationis officio idem spiritus acceptus largitur. Haec sunt mensurae caelestis templi, altaris, & adorantium in eo. Quae uidelicet spirituales mensurae & distinctae singulis subministrantur, & una compagine solidantur, ut scilicet & diuersa sint unius corporis membra, & ex diuersis membris unum efficiatur corpus: & habeat unum membrum quod non habet aliud, & tamen non sit schisma in membris. Ecce etenim in uno eodemque spiritu iste uerbo sapientiae pollet, nec tamen sermone scientiae fulcitur: quia sentire atque inuenire sufficit etiam quod per discendi studium non apprehendit. Ille sermone scientiae fulget, nec tamen in uerbo sapientiae conualescit: quia & sufficit explere quantum didicit, & tamen ad sentiendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Iste per fidem & elementis imperat, nec tamen per sanitarum gratiam infirmitates corporum curat. Ille orationis spe morbos subtrahit, nec tamen arenti terrae uerborum pluuias reddit. Iste operatione uirtutum ad praesentem uitam etiam mortuos reuocat, & tamen non habens gratiam prophetiae, quae sibi uentura sunt ignorat. Ille uentura quaeque uelut praesentia attendit, & tamen in nulla operatione signorum se exerit. Iste per discretionem spiritus infantes subtiliter mentes conspicit, nec tamen diuersi generis linguas habet. Ille diuersi generis linguas examinat, & tamen in rebus similibus dissimilia corda non pensat. Alius in una lingua quam nouit, sermonum pondera interpretando prudenter discuit: & tamen reliquis bonis quae non habet, patienter caret. Sic itaque creator noster ac dispositor cuncta moderatur, ut qui extolli poterat ex domo quod habet, humilietur ex uirtute quam non habet: sic cuncta moderatur, ut cum per impensam gratiam unumquemque subleuat, etiam per dispensationem alteri alteri subdat: & meliorem quisque ex dono alio est quam sibi subiicitur, attēdat: ac licet se praestare ex alijs sentiat, eidem tamen quem superat, in alijs postponat. Sic cuncta moderatur, ut dum singula quaeque sunt omnium, interposita quadam charitatis necessitudine, fiat omnia singulorum: & unusquisque quod non accipit, sic in altero possideat. Hinc enim per Petrum dicitur: Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae dei. Bene namque multiformis gratia dispensatur, quoniam acceptum donum & eius quod hoc non habet, creditur: quoniam propter eum cui impenditur, datum putatur. Hinc per Paulum dicitur: Per charitatem seruite inuicem. Tunc enim nos charitas a iugo culpae liberos reddit, cum uicissim nos nostro per amorem seruitio subiicit. Cum ergo aliorum bona nostra esse credimus, & nostra alijs quasi sua offerentes exhibemus, ex multis membris unum corpus efficitur. Hinc rursum per Paulum dicitur: Nam & corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes quoniam non sum manus, non sum de corpore, non ideo non est de corpore? Et paulo post: Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum uero corpus. Quid enim sancta ecclesia, nisi superni sui capitis corpus est? In qua alius alta uidentem, oculus: alius recte opando, manus: alius ad iniuncta discurrendo, pes: alius praeparatum uocem intelligendo, auris: alius malorum fetore bonorumque fragrantiam discernendo, nasus est: quae dum corporaliu more membris uicissim sibi accepta officia impendunt, unum de

1. Corin. 3.

Iohan. 4.

Iohan. 6.

1. Cori. 13.

1. Petri. 4.

Galat. 5.

1. Corin. 12.

Ibidem.

Ephesi. 4.

Psalm. 103.

Roma. 15.
2. Corio. iii.

Actuum. 8.

Apocaly. 21.

Isaie. 40.

semetipsis omnibus corpus reddunt: & cum diuersa in charitate peragunt, diuersa esse perhibent ubi continentur. Si autem unum quid cuncta agerent, corpus utiq; quod ex multis continetur, non essent: quia uidelicet multipliciter cōpactum non existeret, si hoc concors membrorum diuersitas non teneret. Hinc rursum per eundem Apostolum dicitur: Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministratōis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri, augmentum corporis facit, in ædificationem sui in charitate. Sed cum miro consilio autor & dispensator noster huic illa largitur, quæ alteri denegat, alij hæc denegat, quæ isti largit: extra mensuras calami egredi nititur, quisquis posse plusquam accepit conatur, ut fortasse is cui tantummodo donatum est præceptorum occulta differere, tēter etiam miraculis coruscare: ut is quem supernæ uirtutis dona ad superna miracula roborāt, etiā legis pandere occulta contēdat. In præcipitium enim pedem porrigit, qui mensurarum suarum limitem non attendit: & plerunq; amittit hoc & quod poterat, quia audacter ea ad quæ pertingere non ualet, arripere festinat. Nam & membrorum nostrorum tunc benemisterijs utimur, cum suā eis officia distincte seruamus. Lucem quippe oculis cernimus, uocem uero auribus audimus. Si quis autem mutato ordine uoci oculos, luci aures accommodet, huic incassum utraq; patent. Si quis odores uelit discernere sapore, sapores nare gustare, utriusq; sexus sibi ministeriū quia peruertit, interimit. Dum enim propriis hæc usibus non aptantur, & sua officia deserūt, & ad extranea non assurgūt. Bene Dauid intra has diuinæ largitatis mensuras, pedem cordis presserat, cum dicebat: Neq; ambulauī in magnis, neq; in mirabilibus super me. Super se quippe in mirabilibus ambularet, si appetere magna ultra quā potest quæreret. Super se nanq; in mirabilibus attollitur, qui & in his quæ non sufficit, uideri conatur. Bene se intra has mensuras Paulus etiam in ipsa prædicationis suæ latitudine coartabat, cum diceret: Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus. Et rursum: Non audemus inferre aut comparare nos quibusdam, qui se ipsos commēdant. sed ipsi in nobis nosmetipsos metiētes, & comparantes nosmetipsos nobis. Nos autē non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis deus mensuram pertingendi usque ad uos. Non enim quasi non pertingentes ad uos, superextendimus nos. Usque ad uos enim peruenimus in euangelio Christi. Nulli autē uideatur mirū, quod per ecclesiam istā disponantur mensuræ, cum hoc nulli alio principaliter conueniat q̄ omni potenti domino, qui in numero, mensura & pondere cuncta disposuit: sed non est mirū, quod ecclesia quorundam peccata remittit, cum hoc specialiter nemini cōpetat nisi creatori omnium. Disponit certe ecclesia istas mensuras fidelium, sed cum Christo atq; per Christum. Distribuit inquam has mensuras ecclesia prædicando, dominus administrando: illa exorando, iste infundendo: illa exterius clamando, iste interius docendo: illa manus imponendo, iste uirtutem spiritus mittendo. Quid igitur mirum, si tātum ualet prædicatio iustorum, ut unicuiq; mensuras spiritualium statuatur gratiarum? Si per impositionem manus eorundem spiritus sanctus largitur dator omnium gratiarum, non est certe absurdum, quod eam in capite suo tantum posse prædicamus, sine quo tamen nihil eā facere posse scimus. Vnde & hanc arundinem qua templum dei ecclesia in Iohanne metiri iubetur, dominus quoq; in fine huius reuelationis ciuitatem sanctam Ierusalem metiens, in manu habere describitur. Quasi igitur cælestis patriæ ædificium duo metiri uidentur. i. dominus & ecclesia. Sed dominus & ecclesia una persona, unū est corpus, cuius capite membroꝝ officia disponuntur. & quicquid mēbra agunt, iure ad caput eoꝝ refertur, quo membra in singulis actionibus disponuntur. Notandum uero quod qui templum dei metiri debet, surgere admonetur, ut scilicet qui aliorum uitam prædicando in formare cupit, ipse per torporis negligētiā in infimis desiderijs minime iaceat, ut nil quod transit ex desiderio quærat, nihil quod in mundo est per amorem concupiscat: sed ad excelsa uirtutum fastigia p exercitiū operis assurgat, quatenus eo quod metitur ædificio altior fiat. Vnde & eidem prophetica uoce dicitur: Super montem excelsum ascēde tu q̄ euangelizas Sion. Sion nanq; specula uocatur. Et qd aliud per hanc, nisi sanctoꝝ ecclesia figuratur? Quæ dum ad cælestis patriæ gaudia contemplanda, celsitudine uirtutis erigi

tur, quasi specula in mundo constituitur. Et quia alta est per desiderium actionum, dignum est ut is qui hanc exhortandam suscipit, excelsa uirtutum fastigia conscendat: quatenus inferior suis auditoribus non sit, quos ut alta uirtutum appetant, admonere non desinit. Qui adhuc in imis esse probatur, quomodo iudicare audeat de his quæ in excelsis aguntur? Sed quid nos miseri agimus, qui tantum alijs inferiores sumus meritis, quantum eloquentiores uerbis: qui alios exuscitantes, obdormiscimus: alijs lumen præbentes, ob tenebrescimus: nisi forte diuina misericordia uirtutes quas illi habent, nobis proueniât, quibus cum charitate offerre nitimur, si hoc unum quod nos agimus, illis proficit, cur non proficiat nobis totum quod illi agunt? Oculi itaque in corpore præbent manibus lumen, ut opari queant: manus operantur in corpore, ne oculi deficient. Et nunquid propterea uel oculus eruendus est, uel manus abscidenda est de corpore, quia uel ille non potest operari, uel illa uidere: & non potius ideo in corpore utraque tenenda, ut uicissim sibi administrent quæ agunt? Mihi etenim uidetur, quia officium oculorum manus possideant in corpore: & rursum ministeria manuum, oculi possideant in corpore. Dignus plane effossione iudicandus erat oculus, si uel operanti corpori uel præcipitium incurrit clauderetur. Quod nos omnino & desides agere nolumus, uideamus ne saltem unum gratiæ talentum quod accepimus, sub terræ silentio abscondentes, arctioribus reatus uinculis astringamur. Neque enim seruus ille propterea damnandus prædicitur, quia uel decem uel quatuor talenta non reportauit: sed ideo, quia unum quod habuit, in sudario ligans, sub terra abscondit, nec ad nummulariorum mensam erogauit. Nequaquam autem ista idcirco dicimus, ut prauæ uiuentes doctores defendamus: sed ut si forte in quibusdā minoris gratiæ suis auditoribus reperiuntur, minime desperandos usque quo perficiantur, doceamus. Sequitur:

Matthæi. 25.

Atrium autem quod est foris templum, eijce foras: & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus.

¶ Miranda prorsus talis locutio, quæ illud foras eijci præcipit, quod iam foris ostendit. Quomodo enim atrium hoc foras templum eijci iubetur, quod intus omnino non inuenitur? Quod enim non intra, sed iam foris est, utique unde foras mittatur non est. Sed sciendum nobis est, quia hoc est, atrium quod foris est, extra templum eijci: quod est, ne quaquam illud intra templi mēsuras admitti. Innumerabiles quippe in scriptura sacra inueniuntur tales locutiones. Vnde est illud quod dominus cor Pharaonis indurat, pro eo quod est, cordis eius duritiam non aufert. Et Isaias cor populi excæcat, cui lumen uitæ non administrat. Sic etiam nos quotidiano usu dicere solemus, dum quemlibet ianuam pulsantem ad nos introire nolumus: Proijce foras. Quid autem per atrium, quod foris templo est, intelligimus, nisi Iudæos, hæreticos atque gentiles, quibus ad sancta sanctorum nullus patet ingressus? De quibus recte per Apostolum dicitur: Quid mihi de his qui foris sunt, iudicare? nonne de his qui intus sunt, uos iudicatis? Quod autem eiectionem foris atrium, gentibus datum perhibetur, illud intelligi monstratur, quia etsi diuerso errore Iudæi, hæretici atque gentiles depereunt, tamen omnes infideles & increduli notantur. Ad numerum enim incredularum gentium transeunt, qui etsi diuerso modo, tamen & idola & simulacra colere uidentur. Christus enim ueritas, & quicumque ueritatem aut ex toto non colit, ut Iudæi & gentiles: aut male colit, ut hæretici, pfecto mendacium colit. Dicant ergo Iudæi deum qui locutus est Moyse, colere: tamen quia patris ueritatem quæ est filius, non recipiunt: nec patrem uere, sed falso adorant. Qui enim non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Mendacium ergo colunt, qui ueritatem non adorant. Dicunt se hæretici in Christum credere: & tamen qui hunc aut deum ueræ, aut hominem ueræ denegant, certe mendacium est quod colunt. Quamobrem uelint nolint, in illorum transeunt numerum, qui imagines hominum mortuorum adorant, præsertim cum in singulis partibus mendacium sit quod tenent. Quid uero foris exclusi, contra eam de qua proijciuntur agant, audiamus. Denique sequitur:

Exodi 4.
Isaiæ. 6.

1. Corin. 5.

Iohan. 5.

Et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadragintaduobus.

¶ Ipsa quippe designatur per ciuitatem, quæ & per templum & altare atque adoran-

Apoc. 21.
Psalm. 121.
Psalm. 86.
Psalm. 47.

tes in eo. Illa certe est ciuitas quæ de cælo descendit, non illa quæ prophetas in terris occidit. De hac per Psalmistam dicitur: Ierusalem quæ ædificatur ut ciuitas. Et rursum: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Rursumq; Magnus dominus & laudabilis nimis in ciuitate dei nostri, in monte sancto eius. Quid est autem, sanctorum ecclesiam ab his qui foris sunt calcari, nisi uerbis simul & tormentis persequi? Sed quantum ualet pes hominis contra silicem petrae durissimæ? Et limari siquidem turba calcantium filix potest, sed comminui non potest. Quantoq; calcantium pedibus teritur, tanto magis eliminata clarescit. In quadraginta uero ac duobus mensibus, alij simpliciter tempus & tempora & dimidium tempus, quæ uentura sunt sub antichristo, intelligunt: alij uero præfatum numerum & ad quantitatem literæ, & ad qualitatem figuræ referunt. Quos magis sequendos existimo, qui sic eum ad quantitatem literæ referunt, ut mysticum per omnia intelligant, id est, sic eum antichristi tempus exprimere docet, ut præsens uideatur comprehendere. Si enim mysticus in eo requiratur intellectus, omne tempus uitæ præsentis designat, propter sex mundi ætates, & septem dies quibus omne tempus euoluitur. Sexies enim septem, quadraginta & duos faciunt. Potest etiam quadragenarius ac secundus mensium numerus, sub alio intellectu præsens tempus designare. Populus quippe Israel ab Aegypto exiens usq; ad terram repromissionis, quadraginta & duas mansiones in itinere habuisse perhibetur. Quæ in figura illis contigisse, nullus q; Apostoli uerba legit, ignorat. Hæc enim ait: Omnia in figura contingebant illis. Ergo si omnia in figura illis contigebant, & numerus illarum mansionum in figura illis contigit. Et sicut terra illa antiquis patribus repromissa, uiuentium terram designauit: sic & mansiones illæ, usque quo ad terram repromissionis ueniretur, præsentem uitam figurauerunt. Quod ergo illic per mansiones in figura factum præcessit, hoc hic per menses figurata locutio expressit. Sequitur:

Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti faccos.

Mat. 17.

¶ Victorinus hoc in loco duos testes, Eliam uult intelligi & Ieremiam. Et quidem quantum ad speciem, de uno uerum sentit, de alio autem minime. Nam Eliam dominus uenturum prædicat: de Ieremia uero nusquam tale aliquid legimus. Dicit enim præfatus uir, & ut debitam ei uenerationem exhibeamus, martyr dei: non autem ideo uenerandus, quia tale sensit: sed ideo, quia ad coronam martyrii peruenit: dicit inquam, quia mors Ieremiæ in scriptura sacra non reperiatur, & quia prophetam eum dominus in gentibus posuerit, ille autem nondum ad gentes missus fuerit: & idcirco ipsum cum Elia uenturum credi debere, ut ecclesiam gentium contra antichristi perfidiam roboraret. Cui seruata martyrii reuerentia, martyr enim est Christi, econtra nos dicimus, quia si mors Ieremiæ in scriptura sancta non inuenitur, omnino nec assumptio uel translatio declaratur: & non solum uni, uerum etiam multis gentibus tunc uentura mala prophetaſſe, cum perditionem Israelis & futuram simul prædiceret, & uenientem cerneret: Edom scilicet, Moab, Tyro, Sidoni, Philistin, Aſcaloni, Gaza, Accaron, Azoto, Ammon, Arabia, Elam, Media, Aegypto, Idumæa & Damasco. Ergo propter neutrum horum, Ieremias uenturus cum Elia potest ueraciter astrui. Hieronymus uero atq; Gregorius pontifex Romanus, cum præfato Elia Enoch uenturum testantur: quibus certe magis credendum cognoscimus, quia scriptura Geneseos Enoch translatus, & Paulus apostolus non solum translatus, sed etiam uiuere in carne designat, dicens: Fide Enoch translatus est, ne uideret mortem. & non inueniebatur, quia tranſtulit illum deus. Ita plane in his duobus testibus, Enoch & Eliam accipimus, unum scilicet ante legem, & unum in lege, ut tamen in illorum specie genus etiam attendamus, id est, sanctam ecclesiam in suis prædicatoribus: sicq; mille ducentis sexaginta diebus specialiter tempus antichristi, ut tamen retroacta tempora quæ nunc uoluuntur, illi dies comprehendant: quatenus initium fidei Christianæ & consummationem, principium persecutionis Christianæ & finem contineant. Quod etiam ante nos qui hanc reuelationem subtilius q; alij exposuerunt, secuti sunt. Bene autem ecclesia prophetans in duobus testibus figuratur, quia nimirum in prædicatione cælesti duobus testamentis roboratur, ex duobus populis Iudæorum & gentium

Gene. 5.
Hebræ. 11.

aggregatur, in duobus charitatis præceptis uiuificatur. Quod ergo Iohanni dictum fuerat, oportet te iterum prophetare: hoc nunc prosequitur, & dabo duobus testibus meis, & prophetabunt. Quod enim est Iohannes, hoc duo testes: subaudis, sancta ecclesia, siue nunc, siue in extremis temporibus prædicans, prophetans & testificans, quoniam Christus est ueritas. Vel certe propter duo martyrii genera, in duobus ecclesia testibus figuratur. Duo etenim esse martyrii genera, per semetipsam in euangelio ueritas testatur, unum scilicet in habitu, alterum uero in actu: unum in publico, alterum in occulto. Et quidem in habitu soli deo cognitum gestatur, etiam quando patiendi tempus minime suffragari uidetur: in actu uero publice etiam coram hominibus adimpletur, quando opportunitas persecutionis innascitur. Nam duobus filiis Zebedæi, Iacobo uidelicet & Iohanni, dixisse dominum euangelica testatur autoritas: Calicem meum biberis. Et quod per calicem designare uoluit, nisi poenam mortis? Vnde & ipse iam proximus passioni, dixit: Pater mi, si fieri potest, transeat à me calix iste. Constat autem Iacobum Herodis gladio decollatum, Iohannem uero in pace mortuum ac sepultum. Vbi aperte datur intelligi, quia in uno calice duo genera martyrii ueritas expressit: quorum uno Iacobus in aperto, altero Iohannes coronatus est in occulto. Sustinere etenim carceres, ignes, uerbera, uincula, flagra, cruces, eculeos, gladios, ferarum dentes, præcipitia saxorum, dimerisiones aquarum, obrutionesque terrarum, martyrium est in aperto. Ferre uero contumelias, probra, irrisiones & damna, domare etiam uoluptates carnis, mori mundo & concupiscentiis eius, obtemperare duris hominum imperiis, martyrium est in occulto. Quid uero in facis testium accipimus, nisi humilitatis confessionem, qua se peccatores intimo cordis dolore pronunciant, cum sint magnæ uirtutis uiri? Cilicium etenim criminosis conuenit. Vnde & per Psalmistam dicitur: Dum mihi molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam. Vel certe quia sanctorum uita reprobis despecta simul & aspera monstratur, ideo testes induti saccis perhibentur. Hinc est, quod nouissima persecutione sol factus niger tamquam saccus cilicinus prædicatur. Sol enim nomine, illo in loco quid aliud quam prædicantium claritatem designat? Vnde & Salomon ait: Sapiens ut sol permanet. Tanquam saccus ergo cilicinus sol in nouissimis nigrescit, quia (ut diximus) uita prædicantium ministris antichristi obscura, despecta & aspera monstratur. Sequitur:

Matthæi. 20.
Matthæi 26.
Actuum. 12.

Psal. 34.

Apocalyp. 6.

Psal. 51.

Zach. 3.

3. Regum. 17.

Psal. 15.

Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra, in conspectu domini terræ stantes.

¶ Sanctorum ecclesia siue specialiter in illis duobus uiris, siue generaliter in cunctis suis prædicatoribus, propter unctionem spiritus sancti, oliuæ uocabulo designatur: propter lumen uero fidei & operationes, per candelabra congruenter exprimitur. Cum autem sit oleaster in bonam insertus oliuam, & oleaster & oliua unius pinguedinis humore uigean. i. præputium & circumcisio, Iudæi scilicet in Christum credentes, & gentes: tamē propter duo martyrii genera, duæ oliuæ ponuntur. Nam propter unitatem fidei una est oliua, sicut ipsa ecclesia per Psalmistam dicit: Ego autem sicut oliua fructifera in domo dei. Propter duo testamēta uel duo martyrii genera, ut dictum est, duæ sunt oliuæ, sicut Zacharias dicit: Duæ oliuæ erant super candelabrum, una à dextris lampadis, & una à sinistris eius. Sic etiam eadem ecclesia cum sit propter unitatem fidei unum candelabrum, uel propter septiformem spiritus sancti gratiam septem candelabra, uel propter geminum testamētum aut duplex martyrium, in duobus candelabris figuratur. Bene autem in conspectu domini terræ stare testes perhibetur: quia nimirum electorum ecclesia uictorum tumultus reprimens, intima contemplatione conditori suo in suis prædicatoribus inherere probatur. Hinc enim Elias cui specialiter ista ascribuntur, dicit: Viuit dominus, in cuius conspectu sto. Qui enim rerum transeuntium mutabilitate non mouet, recte in conspectu domini terræ stare perhibetur. Hinc Psalmista testatur: Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear.

Potest hoc quod duo testes in conspectu domini terræ stare perhibentur, sub alio in intellectu specialiter ad Enoch & Eliam referri, ut scilicet subtracti nunc humanis aspectibus, deo secretius inhæreant. Vnde & propter præsentem ludæorum reprobatione, beatus Iob de domino dicit: Qui præcipit soli, & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo. Quid enim hic per solem, qui præcipiente domino non oritur, nisi illuminatio ueritatis accipitur? Quid uero per stellas quasi sub signaculo clausas, nisi Enoch & Elias specialiter intelligimus? Nos autem idcirco aliquid sub sigillo claudimus, ut hoc cum tempus congruit, ad medium proferamus. Et sacro eloquio attestante didicimus, quod iudæa quæ nunc differtur, ad finem fidei in fine colligetur. Hinc namque per prophetam dicitur: Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ saluæ fient. Hinc Paulus dicit: Donec plenitudo gentium introiret, & sic omnis Israel saluus fieret. Qui igitur prædictos prædicatores ludæorum oculis subtrahit, sed postmodum ostendet, sicut de uno horum dixit: Elias ueniet & ipse restituet omnia: quasi sub signaculo stellas clausas tenet, ut abscondis prius & post coruscantibus astrorum spiritualium radijs, noctem suæ perfidiæ & nunc repulsa non uideat, & tunc illuminata deprehendat. Quasi ergo sub signaculo stellæ clausæ, sunt quia & nunc occultantur, nec appareri: & post, ut prodesse plurimis ualeant, apparebunt. Sequitur:

Et si quis uoluerit eos nocere, ignis exiet de ore illorum, & deuorabit inimicos eorum. Et si quis eos uoluerit lædere, ita oportet eum occidi.

¶ Hoc historialiter in libris Regum factum legimus. Cum enim ad Eliam missi duo quinquagenarii dicerent, Homo dei, descende: ille in singulis eorum ait, Si homo dei ego sum, descēdat ignis de cælo, & deuoret te & quinquaginta tuos. Statimque illic sequitur: Et cecidit ignis de cælo, & deuorauit eos. Sed non tale hic in mysticis locutionibus narratur, quale illic historialiter factum fuisse perhibetur: nec solum specialiter duobus, sed generaliter & illis & omnibus congruit ecclesiæ prædicatoribus atque martyribus. Et quod hoc loco per ignem, nisi prædicatio sancta figuratur? Bene autem per ignem designatur, quia uidelicet spiritus sancti facibus inflammatur. Recte ignis uocatur, quia auditorum corda ad amorem dei accendere uidetur. Si enim diuini uerbi prædicatio ignis non esset, nequaquam Psalmista de Ioseph dixisset, Eloquium domini inflammauit eum: nequaquam idem alibi deo loqueretur, Ignitum eloquium tuum uehementer. Si uocabulum ignis prædicatione fidei non exprimeret, minime dominus ad Ieremiam diceret: Ecce ego do uerba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna, & deuorabunt eos. Et rursum: Numquid non uerba mea sunt sicut ignis, ait dominus? Non autem mirum, si ex bono ecclesiæ mali deficiunt, cum Paulus hoc quod saepe protulimus, dicat: Christi bonus odor sumus in omni loco deo, & in his qui pereunt, & in his qui salui fiunt: & alius odor mortis in mortem, alius odor uitæ in uitam. Ecclesia itaque aduersarios suos non gladio maligno interficit, quia (ut dictum est) bona proferendo, nolens nocet. Vel certe de ore testimonium ignis egrediens inimicos eorum interficit: quia nimirum contraria Christo sentientes, atque in malo perseverantes, anathematis fulmine sancta ecclesia percutit. Potest etiam à toto pars quædam intelligi, quæ ex inimicis sanctorum prædicatione ac beneficijs tanquam quibusdam flammis pristino errore uel nequam conuersatione exuta, commutatur in melius. Alius enim ut per omnia intereat, alius uero ut melius uiuat, uno eodemque igne concrematur. De hac inimicorum parte, quæ uerborum dei flammis, ut in melius mutetur, succenditur, Salomonis uerba mystice loquuntur, quibus dicitur: Si esurierit inimicus tuus, ciba illi: si sitit, potum da illi. Hoc enim facies, carbones ignis congreges super caput eius: esurie uidelicet ac sitim, uerbi dei subtractam alimoniam designas. Vnde & alibi scriptum legimus: Mittam famem in terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi uerbum dei. Ergo quod hoc cibo atque isto potu esuriens & sitiens inimicum pascit & propinat,

carbones ignis congerit super caput eius, subaudi, ad amorem dei & proximi, mentem eius accendit. Sequitur:

Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga, quotiescunque uoluerint.

Quædã ex his per Moysen & Aaron in terra Aegypti, quædam uero per Eliam in terra Israel historialiter facta cognoscimus. Moyses enim & Aaron in Aegypto, cū nollet Pharaon dimittere filios Israel de terra sua, aquas fluminum & imbres .i. cisternas uel lacus, ad tactum uirgæ dei conuerterunt in sanguinem. multaq; plagarum signa atq; portenta irrogantes, tandem populum dei de Aegyptiorum seruitute eduxerunt. Elias uero, cum auersum à deo eundem cerneret populum, zelo commotus, tribus annis & sex mensibus ne plueret, cælos ligauit. Sed gestorum literam nequaquam Apocalypsis ista commemorat, quin potius spiritale cælum, spiritalem pluuiam, spiritualiter aquas in sanguinem uersas nos quærere monet. Quid itaque in hac sententia per cælum intelligere debemus, nisi hoc quod per duos testes .i. sanctos ecclesiæ prædicatores, qui dum cælum ne pluat claudunt, seipsos utiq; ne pluat claudunt? Ipsi enim hoc loco uocantur cælum, & duo testes: cæli, quia pluunt: testes, quia testimonium perhibent: cæli, quia prædicant: testes, quia moriuntur dum testificantur. Pluuia enim cælorum, prædicationes sunt sanctorum. Nisi igitur pluuia uocabulo eloquia dei signarentur, nequaquam Moyses diceret: Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea. Quod autem de his testibus dicitur, potestatem habent claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: sic accipiendum est, non quo omnimodis cæli imbres non mittant, sed quo super terram quæ spinas & tribulos germinat, ac secundum Apostolum maledictioni proxima est, eiusq; consummatio in combustionem præparatam, non pluant. Super uineam enim quæ botros gignit, imber descendit: super illam uero quæ pro uuis labruscas uel spinas profert, nequaquam cælum stillat. Vnde & dominus dicit: Nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem. Hinc idem alibi ait: Plui super unam ciuitatem, & super alteram non plui. Potestatem ergo habent ut reprobis cælum claudant, electis aperiant. Sed hanc potestatem in capite possident membra, sine quo omnino nil possunt agere membra, quodq; in ipsis membris clamat & dicit: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. De quibus adhuc subditur: Et potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga, quotiescunque uoluerint. Gladius literæ, quo spiritualiter utens ecclesia, sanctorum corda transfigit, ut ea spiritu uiuificet, in cordibus male intelligentium hominum hunc sanguinem emanare facit. Non solum igitur prædicatores ecclesiæ aquas suspendunt, ne reprobam terram irrigent: uerum etiam si descenderint, in sanguinem uertunt: quia uidelicet non tantum minime credituris uerbum uitæ subtrahunt, sed etiam hoc ipsum uitæ subsidium credentibus dum præbent, si ad aures futurorum hæreticorum peruenerit, occasionem illis qua bene prolata male intelligant, administrant. Et hinc dicuntur terram omni plaga, quotiescunque uoluerint, percutere: quia uidelicet potestati eorum diuinitus attributū est, ut quando non debent, uel quibus non debent, loqui non uelint: & quando debent uel quibus debent, omnino uelint. Quotiescunque enim infidelibus diuina mysteria claudūt, toties illos insanabili plaga percutiunt: quotiescunque uero fidelibus sacramenta dei pandunt, toties alios ad uitā, alios ad mortem pertrahunt. Fitq; ut una eademq; diuini uerbi prædicatio, & alijs abscondita, id est, minime credituris proueniat in mortem: & alijs ostensa, hoc est, credituris proficiat in salutem: & alijs æque demonstrata, futuris uidelicet hæreticis, conuertatur in peniciem: & alijs inquam spiritualis doctrinæ, dum filet, uinum subtrahat: & alijs, dum clamat, offerat: & alijs æque dum uerba format, sanguinem carnalis intellectus quo moriatur, porrigat. Et notandum quod non dicitur, habebunt potestatem: sed habent, ut hoc non de duobus tantum Enoch & Elia, qui uenturi sunt, sed etiam de præsentis nunc temporis ecclesiæ prædicatoribus dictum intelligamus. Sequitur:

Exod. 7.

3. Regum. 17.

Deut. 32.

Heb. 6.

Isaie. 5.

Amos. 4.

Mat. 28.

Et cum finierint testimonium suū, bestia quæ ascendit de abyſſo, faciet aduersus illos bellum. & uincet illos, & occidet illos.

¶ Hic etiam liquido claret, ante nouissimam persecutionem hæc fieri, cum dicitur: Cum finierint testimonium suum, subaudis illud, quod perhibet usque ad reuelationem bestiae. Sicut autem dicitur, cum finierint testimonium suum: ueluti si diceretur, cum ad calicem finiendi testimonium. id est antichristi tempus peruenerint. propter breuitatem enim illoꝝ dierum, de quibus dominus dicit: Nisi abbreviati fuissent dies illi, non fuisset salua omnis caro, sed propter electos abbreviabuntur dies illi; cum ad illos uentum fuerit, quasi iam finitum ecclesiae testimonium perhibetur. Bestiae autem uocabulo non solum damnatus ille homo, filius peccati ac perditionis, uerum etiam habitator eius diabolus, qui per illū aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus aut quod colitur, ita ut templo dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus: sed & prædicatores eiusdem antichristi uel diaboli, quorum duorum una persona est, atque subiectæ plebes figurantur: quia non tantū caput, sed etiam totum corpus bestiae contra agni membra sæuire probatur. Bestiae etenim uocabulo antichristus exprimitur, hac ipsa Apocalypsi paulo inferius demonstrante, ubi secunda bestia iubet inhabitantes terram ut faciant imaginem bestiae, quæ habet plagam gladii, & uixit, id est, nouissimi temporis pseudo prophetæ reprobos monent, ut imitentur antichristum, qui se in similitudinem Christi mortuū fuisse ac resurrexisse simulante confinget. Eiusdem quoque bestiae nomine, ipse autor malitiæ atque inhabitator antichristi diabolus designatur, sicut illic innuitur, ubi de præmissa bestia dicitur: Adorabunt eum omnes qui habitant terram. Præmissum quippe fuerat: Quis similis bestiae? & quis poterit pugnare cum ea? Ac deinde post paululum subiunctum est, & adorabunt non eam, sed eum: quatenus bestiam illam in antiquo etiam aduersario intelligere deberemus. Ipsius quoque bestiae uocabulo prædicatores antichristi uel eius habitatores designantur, sicut ibi dicitur: Vidi aliam bestiam ascendentē de terra, & habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco, & potestatem prioris bestiae omnē faciebat in conspectu eius. Eiusdem etiam bestiae expressione subiectæ plebis intelliguntur, sicut ipsa historia testatur, quæ uno in loco meretricem super bestiam sedere, alio autem super aquas multas: quæ, ipsa exponente, populi sunt & gentes & linguæ multæ, ostendit. De quibus cum ad ipsa loca enodanda uenerimus, si domino placuerit, ex abundanti dicemus. Bestia itaque ascendens de abyſſo, & cum duobus testibus prælium faciens, totum omnino corpus antiq̃ hostis intelligitur. Quæ nimirum bestia de abyſſo ascendere perhibetur, quia diuino iudicio efferari permittitur. iudicia enim dei abyſsus multa. Inde namque ascendet, unde in superbiam eleuari permittitur. Quod si hoc de solo antichristo specialiter dictum accipimus, ascensum eius de abyſso, natiuitatem carnis ex profundissimo impietatis ludæorū populo intelligere debemus. De tribu enim Dan antichristus docetur nasciturus, patriarcha iacob attestante qui ait: Fiat Dan coluber in uia, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor eius retro: salutare tuū expectabo dñe. Antichristus etenim coluber simul & cerastes uocatur, quia nimirum & per occultam nequitiam uenenum pestiferæ prædicationis diffundit, & per apertam secularem potentiam cornu ferit. Cerastes enim, cornutus serpens intelligitur. Quis autem nesciat semitam angustiores esse quam uiam? Fiat ergo Dan coluber in uia, quia in præsentis uitæ latitudine, peruersè ambulare prouocat, quibus quasi parcendo blanditur. Sed in uia mordens, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui ueneno consumit. Fiat etiam cerastes in semita, quia quos fideles reperit, & sese ad præcepta cælestis patriæ angusto itinere cōstringentes: non solum nequitia callidæ persuasionis impellit, sed etiam terrore potestatis p̃mit: & in persecutiōis angore post beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mundum significat, qui per elationem suā in cursu labentium temporalium spumat: & quia peruersus ille homo, filius peccati ac perditionis, extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste ungulas equi mordere perhibetur. Ungulā quippe equi mordere, est extrema seculi feriendo contingere, ut cadat ascensor eius retro. Ascensor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi, Qui retro cadere dicitur, & non in facie,

sicut Saulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere, est in hac uita unumquodque suas culpas agnoscere, easque digne deplorare. Retro uero quo non uidet cadere, est ex hac uita repente exire, & ad quæ supplicia ueniat ignorare. Et quia Iudæa erroris sui laqueis capta, pro Christo antichristum expectat, bene Iacob in eo loco repente in electorum uocem conuersus est, dicēs: Salutare tuum expectabo dñe. i. non sicut infideles antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram iam uenit, uenturæ quoque ad iudicandum uiuos & mortuos expectabo. Considerandum uero quod sit bestia prælii, quo aduersus testes belabit, quanquam illud breuiter in cornuto serpente demonstrauerimus: aut, si unum sunt qui uincuntur & qui occiduntur. Pugna itaque bestia aduersus agnos, corporalis simul & spiritalis intelligitur. Nam exhibebit cuncta quæ iam in passionibus præcedentium uidentur adimpleta. i. uirgas, fustes, plumbatas, cruces, eculos, candētes ferri laminas, reglamentum plumbum, ollas uel cacabos, ungulas ferreas, sauas bestias, fornaces ardentes, thermas succensas, uenenatos serpētes, foueas immensæ magnitudinis, uincula & carceres, gladios, & si qua sunt similia tormentorum genera. Hæc corporalia sunt bestia certamina. His autem certaminibus desudans, conuertetur ad callidiora argumenta, & exhibebit dona, uerba depromet dulcia & mollia: adhibebit (etsi falsa) miracula, ut quos non potest tormentis, decipiat suasionibus. Per utraq; igitur sauiens, multos a fidei rectitudine ad errorem inclinabit, alios scilicet terroribus, alios decipiēs suasionibus. Sed nunquid electos? Absit. In eo ergo quod dicit, uincet eos: pars quædam est admixta corpori Christi, quæ siue terroribus, siue blanditijs bestia uinci posse narratur. In eo autem quod, occidet illos: pars est electa, quæ occidi quidem potest, sed uinci non potest. Interfectio autem illa, non solum funditus extincta corpora in animarum egressione designat, uerumetiam multis pressuris arctatam electorum uitam demonstrat. De qua nimirum in perfectiōe Paulus apostolus dicit: Quotidie morior pro uestra gloria fratres. Et iterum: Quis nos separabit a charitate dei, quæ est in Christo Iesu? Tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est, Quoniam propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus ut oues occisionis. Absit uero ut præmissa sententia de duobus tantum ecclesiæ nouissimis prædicatoribus prolata credatur, qua dicitur: Et uincet eos. Si enim de solis illis duobus eximjs prædicatoribus, Enoch uidelicet & Elia dictum fuisset, quod absit ut credatur, bestia illos uinceret. Nam ambo electi sunt, nec a bestia uinci possunt, etsi occidi possunt. Intelligat ergo Enoch & Elias in illa ecclesiæ parte, quæ nec terroribus, nec blanditijs a bestia superari potest, sed tormētis affigi & mori potest: in illa uero, quæ uel tormentis uel suasionibus uinci potest, dummodo non occidatur, prauē uiuentes Christiani. Si autem quærimus quæ sunt arma ecclesiæ, quod prælium cōtra bestiam, inuenimus fidem & innocentiam. Gladio enim bis acuto, id est, duobus testamentis ac duobus charitatis præceptis, contra lupos agni utuntur: dumque falsa audiunt, uera prædicant: dum tormenta excipiunt, fidem proferunt: hinc proinde uictores existunt, etiam cum moriuntur. Sequitur:

Actum. 9.

Genesis. 49.

1. Corin. 15.

Roman. 8.

Psal. 43.

Et iacebūt corpora eorū in platea ciuitatis magnæ, quæ uocatur spiritaliter Sodoma & Aegyptus, ubi & dñs eorū crucifixus est.

¶ Per hoc quod sanctorum ecclesiæ in platea ciuitatis mortua iacere describitur, uehementer afflictæ ac dei iudicio temporaliter hostibus suis substrata monstratur. Ideo enim mortua iacere perhibetur, ut a transeuntibus conculcetur. Vnde & præmissum fuerat, quod gētes ciuitatem sanctam calcarent. Quonam modo enim exurgeret, uel potius staret & non iaceret, si ampla principum suorum potestate hostes coartaret? Sed iaceret, quia iusto pioque dei iudicio temporaliter affligenda aduersarijs traditur. Nequaquam sane mortuorum corpora, ut superiori uersu præmissimus, in solis tantum qui humanis rebus excedunt, sed in his etiam qui adhuc in corpore manent, intelligenda sunt: præsertim cum & isti spiritaliter mortui appellentur, sicut eis per Apostolum dicitur: Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Quia uero in illis tunc regionibus, in quibus Christus traditur crucifixus, in quibus & caput malorum apparebit

Col. 3.

antichristus, sedebit, atque regnabit, immanior persecutio ecclesiam uexabit: ideo præ omnibus illa ciuitas quæ occidit prophetas, & lapidat eos qui ad se missi sunt, subaudis, terrena Ierusalem, mortua sanctorum corpora in plateis habere describitur: tanquam scilicet ubi principale certamen erit, ibi mortuorum corpora multipliciter iaceant. In quibus uerbis patenter etiam datur intelligi, quia præ omnibus principaliter tunc Iudaica plebs antichristo adhærebit, usquequo Enoch & Elia prædicantibus, qui ex ea fuerint saluandi, reuertantur ad Christum. Bene autem illa ciuitas Sodoma & Aegyptus appellatur, quia uidelicet opera Sodomorum atque abominatiões Aegyptiorum sectasse cognoscitur. Vnde & Isaias Iudæis exprobrando dicit: Audite principes Sodomorum, percipite legem dei nostri populi Gomorra. De quibus etiam Moyses in cantico Deuteronomij ait: Ex uinea Sodomorum uitis eorum, & propago eorum ex Gomorra. Vitis eorum una felix, & botrus amaritudinis ipsis. De qua nimis uinea dominus horum testium, mortis suscepit poculum. cui & per prophetam dicit, Ego te plantaui uineam totam electam, quod conuersa es in amaritudinem uitis alienæ: Quod si totum mundum ciuitatem illam significare dicimus, nec a ueritate discrepamus. Persecutio etenim illa etsi illic immanior erit, tamen per totum orbem defæuiet. Nam & dominus non intra illam ciuitatem, sed extra portam eiusdem ciuitatis passus fuit: ut totum mundum occupasse, & in toto mundo crucifixus fuisse crederetur. Quamobrem potest generaliter totus orbis per illam ciuitatem in ecclesie persecutoribus exprimi, quo ipsa temporalibus pressuris ubique perhibetur conculari. Quod autem siue specialis, siue generalis ac reproba ciuitas specialiter Sodoma & Aegyptus appellatur, sic intelligendum est tanquam diceretur: Mystice ac figurally horum nominum expressione, persecutorum iniquitas designatur. Vnde & Apostolus propter figuratas uerborum atque actionum locutiones spiritalem legem appellat, cuius uerba litera gladium cauendum pronunciat. Ait enim: Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Sequitur:

Et uidebunt de populis, tribubus & linguis & gentibus corpora eorum tribus diebus & dimidio, & corpora eorum non sinent poni in monumentis.

¶ Sicut sepulchra ab humanis oculis mortuorum abscondunt corpora, sic pacis tranquillitas ab omni iniquitate uel aduersitate huius mundi sanctos plerumque cõregit. Vnde & per quendam sapientem figurally dicitur: Corpora eorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum uiuit in secula. Sed quia pacis huius tranquillitas uel certe uacatio alicuius negotij in extrema persecutione denegabit sanctis, ideo testium corpora poni uetant in monumentis. Ne autem absurdum uideatur, quod per sola testium corpora non tamen funditus in carne extinctos, uerumetiam pressuris attritos diximus figurari: scriptura sacra huic nostro sensui uidetur suffragari, quæ sæpe per solam animam, sæpe per solum corpus totum hominem exprimit: cum in libro Geneseos Iacob in animabus septuaginta Aegyptum intrasse testatur. neque enim uel Iacob, uel cognatio eius, cum solis animabus Aegyptum sine corporibus introiuit. Per solum uero corpus totum hominem ostendit, in eo quod Mariam Magdalenam de solo corpore Christi dixisse profiteretur: Tulerunt dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. cum nec diuinitatem, nec animam aliquis de monumento auferre potuerit, sed solum corpus, quod mortuum in illo iacebat. In eo ergo quod beati ministri non sinunt in monumentis testium corpora poni, nulli sanctorum probantur quietis ocio uacare. Quamobrem dum spiritualiter mortua in sepulchris non permittuntur corpora testium quiescere: constat nimirum, quia immanis illa persecutio nec ad sepelienda secundum Adam mortua, inducias permittit habere. Cuius uidelicet persecutionis tempus, modo per horam, modo per dies, modo per menses, modo per annos exprimitur. Hoc itaque in loco per trium dierum spatium ac dimidium, triennij & sex mensium summa describitur: more uidelicet scripturæ loquentis, quæ aliquando sicut à toto partem, sic plerumque à parte totum ostendit. Sic enim arbitror in hac sententia per dies annos figurari, sicut filij Israel quadragenario dierum numero, quibus exploratores terram Chanaan circumierunt, quadraginta annorum curricula, quibus in deserto peccata incredulitas

ris luerent, præfigurauerunt. Annus, inquit, uobis pro die reputabitur. Et sicut ibi pro *Numer. 14.* diebus anni, ita hic pro annis dies ponuntur. Sequitur:

Et inhabitantes terram, gaudebunt super illis, & iucundabuntur, & munera mittent inuicem, quia hi duo prophetae cruciauerunt eos qui habitant super terram.

¶ Cum superna dispositione in manus persecutorum ultimo tempore tradita fuerit ecclesia, mirum non est, si de eius humiliatione uel interfectione gaudeant reprobi, sibiq; inuicem munera mittant: uel datum scilicet temporale, uel sermonum congratulationem, tanquam diem festum celebrantes. Exposuimus autem ante tertium uel quartum uersiculum, quæ sint reproborum plagæ, quibus nunc ab electis cruciati referuntur, in deuotione scilicet ignis spiritualis, in suspensione pluuiæ salutaris, in conuersione aquarum in feculentiam sanguinis. Hinc pendet eorū maximus ad mortem cruciatus, quam insensibiles effecti ac quodammodo phrenetici, non sentiant quid sit cruciatus. Quomodo ergo de cruciantium se nece gaudent, sicut diximus, si cruciatum ipsi non sentiunt, nisi quia insensibiliter (ut ita dixerim) cruciatū sentiunt, cū exaggerante peccato, quo uel non oblata uel male oblata, & non recepta uel male recepta prædicatione inuoluntur, ad persequendā ecclesiam dei excitantur? Alij em̄ propterea hucusq; pertrahuntur ut bonos odiant, quia ipsi bonum eorum audire non meruerunt: alij autem, qui etiam oblatum non receperunt: alij uero, qui receptum in malum conuerterunt. Lætari autem nouissimo tempore in bonorum nece, gaudere de sua illata crudelitate dicuntur iniqui, qui toto nunc tempore iuxta Salomonis sententiam, lætantur cum male fecerint, *Pro. 2.* & exultant in rebus pessimis. Sed iam tunc non longa erit talium exultatio de afflictione uel morte iustorum, ac sua irrogata crudelitate. Cum enim dixerint, pax & securitas, *1. Thess. 5.* tunc repentinus eis superueniet interitus. Vnde hic quoq; apte subinfertur:

Et post tres dies & dimidium, spiritus uitæ a deo intrauit in eos, & steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos qui uiderunt eos.

¶ Generalis autem omnium sanctorum hoc in loco futura resurrectio declaratur, quæ imminente iudicio, reprobis quoq; in unum gementibus, post tres dies & dimidium, id est, post illam nouissimam persecutionem, quæ trium annorum & sex mensum curriculis euoluitur, uentura prædicitur. Spiritus autem uitæ a deo intrauit in illos, non quo alium spiritum accipiant: sed quo eundem ipsum quem habuerunt, beatorum corpora recipiant. Spiritum enim uitæ a deo accipient, cum mortale hoc induerit incorruptionem. Quia uero ex uiuis & mortuis duorum testium corpora constare præmisimus, *1. Cor. 15.* qualiter & hi qui in aduentu domini uiui inueniuntur in corpore, spiritum uitæ accipient, sequenti uersiculo pandere curauimus. Nam quid sibi uelit quod hi qui resurgunt, super pedes suos stare perhibentur, attendamus. Quid enim est, super pedes suos resurrectura corpora stare, nisi nulla iam rebus temporalium mutabilitate nutare? Quid est super pedes stare, nisi æterno summoq; spiritui inhærendo æternaliter subsistere? Cuius resurrectionis ordinem beatus Iezechiel plenus spiritu exequitur, dicens: Facta est super me *Iezech. 37.* manus domini, & eduxit me in spiritu domini, & dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus, & circumduxit me per ea in gyro. Erant autem multa ualde super faciem campi, siccaq; uehementer. Et dixit ad me: Fili hominis, putas ne uiuent ossa ista? Et dixi: Domine deus, tu nosti. Et dixit mihi: Vaticinare de ossibus istis, & dices eis: Ossa arida, audite uerbum domini. Hæc dicit dominus deus ossibus his, Ecce ego introducam in uos spiritum, & uiuetis. & dabo super uos neruos, & succrescere faciam super uos carnes, & superextendā in uobis cutem, & dabo uobis spiritum, & uiuetis: & scietis quia ego sum dominus. Cuius prophetiæ effectum insinuat, cū subiungit: Accesserunt ossa ad ossa, unumquodque ad iuncturam suam. & uidi, & ecce super ea nerui & carnes ascenderunt, & extenta est in eis cutis desuper. Atq; post pauca: Et ingressus est in ea spiritus,

& uixerunt, & steterunt super pedes suos, exercitus grandis nimis ualde. Quæ uidelicet cuncta cum manifeste resurrectionem carnis pronuncient, habent tamen penè in singulis uerbis, quæ subtili indigeant disputatione. Et ualde longum est, nunc plenius ea indagare: ingratum uero, ex toto postponere. Quid itaq; est aliud, manus domini facta super prophetam, nisi uirtus unigeniti sanctis prædicatoribus ostensa? Manus enim domini, si lius est, per quem facta sunt omnia. Bene autem manus hæc & facta, & super prophetam facta perhibetur: quia uidelicet mediator noster, & homo factus inter homines extitit, & uirtute diuinitatis ultra homines fuit. Educit igitur hæc manus prophetam in spiritum, unde & quo, nisi de domo ad campum? Id est, redemptor noster primos ecclesiæ prædicatores spiritu sancto afflatos, ab angulo Iudaicæ plebis ad latitudinem totius orbis. Plerumque autem ossibus campus ostenditur, subaudis, humano genere mundus repletus. Circumducitur per ea in gyro propheta, quia uidelicet orbis ambitum lustrat prædicatores ecclesiæ. Multa uero & sicca super faciem campi ossa iacere perhibentur, tanquam diceretur: Multitudo humani generis sine spe resurrectionis, inde arida, inde non habentia neruos, carnes & cutem ossa, qui non credebant homines in futuro resurgere posse. Interrogatur etiam propheta, utrum quandoq; uictura sint ossa demonstrata, non ut iam prædicatorum in eo formam gerat, sed dubitantium personam assumens, non humana, sed diuina de tanta re homines responsione firmentur. Vnde & eidem propheta quasi sub hæsitantis uoce dicitur: Putas ne uiuent ossa ista? Et ille tanquam ignorans, respondit: Domine deus, tu nosti. Cui & bene præcipitur: Vaticinare de ossibus istis, & dices eis: Ossa arida, audite uerbum domini. Hæc dicit dominus deus ossibus his, Ecce ego introducā in uobis spiritum, & uiuetis: & dabo super uos neruos, & succrescere faciam super uos carnes, & superextendam in uobis cutem, & dabo uobis spiritum, & uiuetis. Quid itaq; pertinet ad prophetam, ut ad ossa arida ac funditus post mortem carnis extincta, diceretur: Ossa arida, audite uerbum domini: cum omnino illa non possent audire prophetam loquentem, nisi quia figuram prædicatores gerebat, qui non carne, sed fide mortua ad spem futuræ resurrectionis prædicando uiuificant ossa? Nonne arida in fide atq; spe hominum ossa alloquebatur Apostolus cū diceret, Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Vnde & præmiserat: Si Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in uobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neq; Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est & fides uestra. Inuenimur autem & falsi testes dei, quoniam testimoniū diximus aduersus deū, quod resuscitauerit Christum quē non resuscitauit. Nam si mortui non resurgunt, neq; Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, uana est fides uestra, adhuc estis in peccatis uestris. Vbi & a propheta subiungitur: Prophetam sicut præceperat mihi. Factus est autem sonitus prophetante me, & ecce commotio. Et accesserunt ossa ad ossa, unumquodq; ad iuncturam suam. Et uidi, & ecce super ea nerui & carnes ascenderunt, & extenta est in eis cutis desuper. In quibus nimirum uerbis, dubitantium fides roborata cognoscitur. Annūciantibus enim sanctis prædicatoribus fidem futuræ resurrectionis, fit commotio. i. hæsitantium corda mirantur de audita gloria futuræ innouationis. Accedunt quoq; ossa ad ossa, unumquodq; ad iuncturam suam, ascendunt nerui & carnes, superducitur cutis, cum hæc plena fide in se futura iam credunt fideles. Vbi adhuc subditur: Et spiritum non habebant. Et dixit ad me: Vaticinare ad spiritum, uaticinare fili hominis, & dices ad spiritum. Hæc dicit dominus deus: A quatuor uentis ueni spiritus, & insuffla super interfectos istos ut uiuant. Et prophetam sicut præceperat mihi, & ingressus est in ea spiritus. & uixerunt, & steterunt super pedes suos, exercitus grandis nimis ualde. Cum futura corporum resurrectio has moras in recipiendis spiritibus habere minime credatur, Apostolo docente, in ictu oculi peragenda cognoscitur. Idcirco prophetam puto dixisse, spiritum non habebant, ut & illos qui post mortem carnis animas in nihilum redigendos docuerunt, & illos qui resurgentia corpora spiritum esse dixerūt, ad ueræ fidei cognitionem reuocare cupientes sanctos prædicatores monstraret. Vnde & uaticinando dicit: A quatuor uentis ueni spiritus, & insuffla super interfectos istos, ut ui-

1. Cor. 15.
Ibidem.

Iezechi 37.

Ibidem.

1. Corin. 15.

uant. Ac si prædicatores ecclesiæ dicerent: Ex cunctis mundi partibus omnium animarum in unitatem fidei conuenite, unum sentiendo, unum ex uobis quodammodo spiritum reddite: & corpora quæ in futurum ad uestrum ingressum uiuificabuntur, iam uos per spem uiuificasse præsumite, dicentes cum Apostolo: Conresuscitauit & consedere nos fecit in cælestibus. Vbi etiam effectus prædicationis apparet, cum subiungitur: Ingressus est in ea spiritus, & uixerunt. Hic etiam (deo gratias) euacuata cognoscitur quorundam hominum perfidia, qui aut animas in nihilum redigendas, aut corpora in spiritum cõuertenda putauerunt. Sic certe distincte, sic discrete resurrectio quæ futura est corporum mortuorum, nunc formatur in cordibus nostrorum fidelium, qui ut talem certe fidem gerunt, ita iam per fidem & spem resurrexerunt. Confirmat autem dominus hanc nostram sententiam, qui cum per prophetam suum tanquam ad ossa mortua loqueretur: repente ad ea quæ adhuc in carne uiuebant, conuertit sermonem. Et hoc quod iam quasi factum narrauerat, futurum promittit, dicens: Ecce ego aperiam tumulos uestros, & educam uos de sepulchris uestris populus meus. Possunt hæc sub alio intellectu ad animarum resurrectionem congruentius referri: sed si hoc loco agatur, superfluum potest iudicari. Ad propositum ergo reuertamur, & quid resurgentibus in futurum sanctis reprobi patiantur, attendamus. Denique illis à somno mortis euigilantibus, ait Iohannes: [Timor magnus cecidit super eos qui uiderunt eos.] Non est mirum itaque, si iustis resurgentibus timor reprobos inuadat, præsertim cum cælis ac terris ardentibus, terribili quoque iudicis examine iam apparente, atque angelorum uocibus totum per orbem terribiliter acclamantibus, ipsi etiam electi, & si securo timore, tamen in tanta subitatione paueant. De quibus adhuc subditur:

Eph. 2.

Iezechi. 37.

Ibidem.

Et audierunt uocem magnam de cælo, dicentem illis: Ascendite huc. Et ascenderunt in cælum in nube, & uiderunt illos inimici eorum.

¶ Vox magna de cælo, quæ electos ut ad cælum ascendant inuitat, illa esse cognoscitur, de qua per Apostolum dicitur: Ipse dominus in iussu & in uoce archangeli & in tuba dei descendet de cælo. In nube autem ascendunt, quia uidelicet in potestate iudicantis. Hinc est quod dominus depicta morte in nube ad sedem paternam ascendit, sicut Lucas euangelista testatur, dicens: Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Hinc est quod sic uenturus ipso in loco prædicitur, sicut in nube ascendisse monstratur, angelus attestantibus qui dicunt: Sic ueniet quemadmodum uidistis eum euntem in cælum. Vnde & in euangelio idem dominus ait: Tunc uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cum potestate magna & maiestate. Quod autem ex uiuis & mortuis corpora duorum testium constare præmissimus, idoneum testem ad hoc confirmandum, Paulum dicentem introducimus: Nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt: quoniam ipse dominus in iussu & in uoce archangeli & in tuba dei descendet de cælo. & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam domino in aera, & sic semper cum domino erimus. Sed si uera est hæc Pauli sententia de inueniendis in aduentu Christi uiuis hominibus, atque in nubibus obuiam ei rapiendis, imò quæ ueracissima est: ergo Psalmista mendax est qui dixit, Quis est homo qui uiuet & non uidebit mortem? Mendax & illa Genesis de humano genere sententia, terra es in terram ibis? Absit. Sicut enim uera est Pauli, sic uera Psalmistæ, sic uera Genesis sententia: quia & uiui reperientur, & tamen ut pater Augustinus docet, in ipso raptu nubium, & si momentaneam, mortem gustabunt. Vbi nec illud contrarium potest uideri quod dicitur, terra es & in terram ibis: cum hoc sit corpus in terram reuerti, quod est, exeunte anima remanere corpus, quod utique terra est. In qua scilicet sententia reddidisse uidemus debitum, quod in supradicto uersu promiseramus. Itaque securi dicimus, quia in ipsis nubibus spiritum uitæ accipient hi, qui in aduentu domini uiui reperientur, in quibus & momentaneam mortem gustabunt. Quam autem uelox sit utraq; immutatio, Apostolus indicat, qui omnia in istis oculi fieri confirmat. Sequitur:

1. Thes. 4.

Actuum. 1.

Matt. 24.

1. Thes. 4.

Psalm. 88.

Gen. 3.

1. Corin. 15.

Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit, & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia. Et reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam deo cæli.

¶ Summus ac uiuificator spiritus, qui autor est huius reuelationis, enarrata futuræ resurrectionis qualitate, recapitulando ad ea quæ prætermiserat, potius uel distulerat, enarranda redit. Non autem solito ad initium fidei, id est ad incarnationem Christi recurrit, sed ad ipsam immanissimæ crudelitatis sæuitiam, quæ fiet sub antichristo, de qua paulo ante sermonem contexerat, horam scilicet eam uocans, quam ante trium dierum spatijs ac dimidij figuratam expresserat. Sed nec mirum, si persecutionis illius tempus, cuius dies abbreviatos dominus dicit, unius horæ spatio exprimat, cum totum tempus uitæ præsentis Iohannes euangelista, cuius hæc est Apocalypsis, in epistola sua unam uocet horam, dicens: Filioli, nouissima hora est. Quid autem in terræmotu accipimus, nisi illam sæuissimam atque ultimam tribulationem? Bene igitur non simpliciter, sed cum additamento, terræmotus magnus uocatur: quia ut dominus (quod sæpe protulimus) in euangelio testatur, erit tunc tribulatio talis, qualis non fuit ab initio, ex quo homines esse cœperunt super terram, usque ad tempus illud, sed nec fiet. Hinc angelus ad Danielem loquitur, dicens: Veniet tempus, quale non fuit ex quo gentes esse cœperunt, & in tempore illo saluabitur populus tuus. Hoc autem terræmotu electorum simul ac reproborum terram agitante, decima pars ciuitatis cadit, subaudi in illis qui ad electorum numerum non pertinent, quod ex angelis constat & hominibus. Aliquando enim sacra scriptura unam eandemque Ierusalem ciuitatem dei in partibus ostendit, cuius unam partem in utrisque ciuitatibus suis iam gaudere in cælis, alteram uero in peregrinationibus ab ipsa adhuc gemere docet in terris. Aliquando autem utraque partes coniungens, futuram eius unitatem ostendit. Supra denique in peregrinantibus suis eandem ciuitatem conculcari à gentibus, interfici à bestia in testibus præmonstrat: nunc uero ambas eius partes præsignans, illos ab eo cadere demonstrat, qui ad eorum numerum non pertingunt: qui nouem ordinibus angelorum iuncti, & ruinas dæmonum sua numerositate instaurant, & decimum ordinis sui locum adimplent. Non itaque tota decima, sed pars decimæ debet intelligi quæ cadet. Illa inquam pars decima ruit, quæ ad nouem ordines angelorum non pertingens, locum decimi ordinis cum electis minime tenet: quamuis nunc & si super arenam, cum illis tamen ruiturum uitæ suæ ædificium construat, scilicet uel male credendo in Christum, ut hæretici: uel male uiuendo in corpore Christi, ut falsi Christiani: quorum cadentium numerus, recte etiam & in septem millibus hominum designatur, quia nimirum ab illa electorum innocentia, quæ in septem millibus ouium, quas beatus Iob possedisse describitur, qui typum Christi suis passionibus ac nomine expressit, mystice designatur, tanquam hæc bestiarum dentibus laniandi separantur. Quasi enim septem millia hominum in terræmotu ruentes moriuntur, cum pars illa quæ nunc inter agnos latitat, agente nouissima persecutione, ad publicum errorem deducta, in corpus bestię deuoranda traicitur. Unde & subditur: [Reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam deo cæli.] Quos hic reliquos intelligimus? illos qui in fide permanserunt, an illos qui post abnegationem fidei, ex pereuntium numero superesse meruerunt? an illos qui fidem necdum habuerunt, & tamen ex illis etiam ad fidem conuertendi erunt? Certe si subtiliter inspicimus, & his forte & illis atque illis hanc sententiam conuenire probamus. In singulis enim his partibus reliquos dicere ualemus: atque omnes in summa, qui ad numerum perditorum non pertinent, reliquos appellare debemus. Non est itaque dubium, quod reprobis cadentibus, paueant electi, dentque gloriam deo cæli, quod nullus nisi iusto iudicio eius ad iniquitatis errorem recurrat, nullus nisi misericordia eius ab iniquitatis errore saluus fiat. Nec est ambiguum quod ex his qui à fide discesserunt, sanctorum prædicatione quidam ad fidei cognitionem redeant, redeunt paueant, ac deo cæli gloriam tribuant, in eo quod & iuste cadere permitti, & misericorditer sunt post ruinam erecti. Nec cuilibet incertum, quod illis quoque qui fidem necdum habuerunt, Enoch & Elia docentibus, ad cognitionem eiusdem

Matth. 24.

I. Iohann. 2.

Matth. 24.

Daniel. 12.

Iob. 1.

fidei ueniant, uenientes timeant, dentq; creatori gloriam, in eo quod post tam longum iniquitatis errorem, tandem ad ueritatis notitiam pertingere meruerunt. Quod maxime ludæis assignandum est, à quibus utiq; priusquam ipsi ad fidei cognitionem redeant, non solum ex gentibus, uerumetiam ex ipsis qui crediderint ludæis, electorum ecclesia grauissimas persecutiones sentit. sed postmodum multos ex his, ad tolerandas passiones sibi associat. Vnde & ad Iezechielem prophetam figuratim dominus loquitur, dicēs: Et *Iezech. 3.* tu fili hominis, ecce data sunt super te uincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris in medio eorum. Et linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, & eris mutus nec quæsiuit obiurgans, quia domus exasperans est. Propheta etenim in domo sua uincula suscipit, & ligatur: quia in extremis cum ludæa crediderit, sauiissimas antichristi tempore persecutiones sentit, ita ut prædicationem eius ministri iniquitatis non recipiant, sed relinquendo hanc uinculis dolorum premant. Et in medio eorum non egredietur, quia ad corda prauorum prædicatione non peruenit, dum lingua bonorum ligata tribulationibus tacet. Erunt etenim (sicut præmisimus) tunc multi ex ludæis infidelibus, qui eosdem ipsos qui ex ludæis crediderint, persequentur. Vnde notandum est, quia in domo sua propheta uincula sustinet, ut uidelicet designetur, quoniam ex ipso suo genere ludæa, cum fidelis fuerit, persecutionem tribulationis portabit. Dum enim unigenitus summi patris, incarnatus ac mortuus, resurrexisset atq; ad cælos ascendisset non creditur, sicut per sacræ scripturæ paginas prædicatur, nimirum apud eos prophetia ligata erit. Quæ si (ut dictum est) in eorum intellectum decurreret, quasi gressus liberos suæ prædicationis propheta habuisset. Reprobis ergo tunc prædicatorum scientia tacere compellitur. Vnde & hic subditur: Et linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, & eris mutus nec quæsiuit obiurgans, quia domus exasperans est. Sed quia (ut præfati sumus) Enoch & Eliæ prædicantibus, multi ex his qui tunc ex ludæis infideles remanserant, ad cognitionem ueritatis redeunt, sicut de uno eorum dicitur: Elias ueniet, & ipse restituet omnia: recte hic quoq; subiungitur, Cum autem locutus fuero ad te, aperiam os tuum, & dices ad eos: Hæc dicit dominus deus. Tunc enim uelut in extremis os prophetae aperitur, cum ad prædicationem Enoch & Eliæ ludæis ad fidem redeuntibus, prophetia sacri eloquii de Christo fuisse cognoscitur. Et hos certe ex perditorum numero ereptos, digne possumus appellare reliquos: quia alijs pereuntibus, in timorē conuerti, & domino cæli gloriam dare narrantur. Sequitur:

*Ibidem.**Matt. 17.
Iezech. 3.*

Væ secundum abiit, & ecce uæ tertium uenit cito.

¶ Hic finis est duplicis recapitulationis, sed non huic secundum uæ ascribitur. Dictum namq; superius fuerat, peracto prælio locustarum, uæ unum abisse, & alia duo uentura esse: atq; enarratis quæ ad secundum uæ pertinebant, id est, solutionem quatuor angelorum, & innumerosa millia equitum, non est redditum uæ secundum. Hoc autem idcirco, quia recapitulatio ab aduentu Christi sequebatur, ne putaremus si ibi dictum fuisset, uæ secundum abiit, tertium uæ ad recapitulationem pertinere. Finita autem recapitulatione, uæ secundum in angelis & equis abisse describitur. Ac si aperte diceretur: Non ad hunc, sed ad superiorem locum, uæ secundum subauditionem habet. Enarrata ergo recapitulatione, quæ ordinem concidit, uæ secundum reddatur ordini conciso. Quod sit autem tertium uæ, quod cito uenturum prædicatur, manifestatur cum statim subiungitur:

Et septimus angelus tuba cecinit, & factæ sunt uoces magnæ in cælo, dicentes: Factum est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius, & regnabunt in secula seculorum. Et uigintiquatuor seniores qui in conspectu dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes: Gratias agimus tibi domine deus omnipotens, qui es & qui eras, qui accepisti uirtutem tuam magnam, & regnasti. & iratæ sunt gentes, & aduenit ira tua, & tempus mortuorum.

Apoc. 10.

1. Petri. 5.
Isa. 3.

Mat. 19.

1. Iohan. 3.
2. Cor. 2.
Psalm. 15.

¶ Post immanitatem illius nouissimæ persecutionis, apparente etiam domino ad iudicandum in maiestate sua, hic septimus angelus tuba canere perhibetur: in quo certe nil aliud quam ecclesia exprimitur, non quidem populis iam tunc prædicans, sed in conspectu iudicis sui misericordiam & iudicium decantans. Iam enim tunc desinet prædicare, cum tempus recipiendi mercedem pro labore prædicationis aduenerit. Hinc est quod angelus super mare ac super terram stans, per uiuentem in secula seculorum iurat, quia tempus iam non erit. Sed in diebus uocis septimi angeli, & cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. Septimo autem angelo tuba canente, uoces magnæ fiunt in cælo, id est, in ipsa electorū ecclesia, quæ cælum & sedes est dei, gratiarum personant actiones. Nec simpliciter, sed cum additamento, magnæ uoces esse perhibentur: quia nimirum de magnis rebus, magnum exortum cordis desiderium. Quid uero sit, unde in has tunc uoces erumpant electi, Iohannes insinuat, qui eos ita perhibet dicturos: [Factum est regnum huius mundi, domini nostri & Christi eius, & regnabunt in secula seculorum.] Hinc uoces, hinc magnæ in cælo resonant uoces, cum regnum huius mundi, cui pridem antiquus hostis dominabatur, factū sit regnum dei nostri & Christi eius, patris scilicet filijque eius. Vbi consequenter secundum illam intelligentiæ formam, quam longe superius in hac Apocalypsi, coattestantibus ac concordantibus diuinarum scripturarum oraculis expressimus, amborum spiritum intelligere debemus: quibus æqualis maiestas, æqualis æternitas, æqualis est regnandi potentia. Quanquam autem in superioribus huius operis partibus, de uigintiquatuor senioribus plenissime tractatum sit, ea nunc breuiter exponendo reteximus: ne forte dum lectoris mens quid inde superius tractatum fuerit non reminiscitur, expositionem nos in his præterisse arbitretur. Seniores namque prædicatores ecclesiæ uocantur, Petro attestante qui ait: Obsecro uos seniores consenior & testis reuelationis. Vnde & Isaias dicit: Ecce uenit dominus ad iudicium cum senioribus populi sui. Qui uero essent isti seniores, idem dominus qui cum illis in iudicio apparebit, ostendit dicens ad apostolos: Cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Bene autem uigintiquatuor, quia uidelicet ex utroque testamento in duodecim tribubus ac duodecim apostolis, plerumque uero in his uigintiquatuor senioribus, quibus omne corpus designatur præpositorum, tota figuratur ecclesia iustorum, tanquam scilicet genus in specie uideatur expressum, id est, generale corpus electorum, in speciali corporis parte omnium formam gerentis prædicatores. Cum uero sicut nunc, in sedibus suis sedere perhibentur seniores, per sedes quibus præsident, subiectæ plebes intelliguntur, quas diiudicantes regunt: cum quoque & seniores & sedes ad principem seniorum, qui cunctos singulari iudicio examinat, referuntur: & seniores & sedes, una Christi sedes reperiuntur. Recte etiam seniores non in conspectu hominum, sed in conspectu dei in sedibus suis sedere perhibentur: quatenus subiectorum facta examinantes, non humanam per hoc gratiam, sed dei gloriam requirant. In conspectu dei sedent, qui in cunctis quæ dicunt uel agunt, deum sibi præsentem semper attendunt. Hinc Iohannes euangelista dicit: In conspectu eius persuademus corda nostra. Hinc Paulus ait: Tanquam ex deo coram deo, in Christo loquimur. Hinc Dauid attestatur, dicens: Prouidebam dominum in conspectu meo semper. Hinc de ipso Dauid post acceptū diuinæ repromissionis oraculum, ut ei dominus domum fidelem construeret, dicitur quod sederit coram domino gratiarum uota persoluens. Sed quid sibi uult, quod seniores qui in conspectu dei sedent, cum gratias agentes deum adorant, de sedibus suis in faciem cadunt, nisi quia illi omnia tribuunt, a quo se talia posse præsumunt? Quid autem adorantes dicant, audiamus. Aiunt enim: [Gratias tibi agimus domine deus omnipotens, qui es & qui eras.] In quibus uerbis liquido claret, hæc omnia in extremo iudicio dicenda uel agenda esse: quia cum domino dicunt, qui es & qui eras: ac nequaquam subiungunt, ut solebant, & qui uenturus es: præsentem iam demonstrant, quem uenturum esse minime prædicant. Vnde uero gratiarum persoluant actiones, sequentes demonstrant cum dicunt: [Quia accepisti uirtutem tuam magnam, & regnasti, & iratæ sunt gentes, & aduenit ira tua & tempus mortuorum.] In quibus uidelicet gratiarum actionibus, duos domini aduentus comprehendunt, primum

& secundum, humilem & excelsum, occultum & manifestum. Cum enim dicunt, accepisti uirtutem tuam magnam, & regnasti, & iratae sunt gentes, sine dubio primum eius aduentum in carne designant: cum uero subiungunt, aduenit ira tua & tempus mortuorum, secundum in maiestate praeclarum. Tunc autem mediator noster magnam uirtutem suam accepit, & regnauit, cum resurgens a mortuis, gloriam mundi sibi prostrauit. Magnam uero uirtutem accepit, subaudis in humanitate, qui uirtus indeficiens est in sua diuinitate. Christus enim secundum Apostolum, dei uirtus est & dei sapientia. Hanc illam eius beata humanitas accepit, cum ex carnis infirmitate in fortitudinem diuinam uirtutis excreuit, Paulo attestante qui ait: Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Vel certe magnam uirtutem accepit in membris, per quae totum mundum de bellans sibi subiecit: ex quoque persona, ipsa in Christo humanitas dicit: Data est mihi ois potestas in caelo & in terra. Et hinc gentes iratae fuisse perhibentur, sicut Psalmista testatur: Dominus regnauit, irascantur populi. Irascantur igitur, sauiant, fremant, dominus humilis, humilitatis regnum tenens & regens, patiens persistit, tempus expectans quo & gentium ira desinat, & sua in peccatores exardescat. Apparuit quidem humilis, mansuetus, mitis: & iratae sunt gentes. Veniet quandoque tempus, ut is qui benignus apparuit, iratus adueniat, & irascentium ceruices confringat. Sed cum idem dominus praecipiat, diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos: quomodo isti de aduentu irae eius in reprobos, gratias agere referuntur? Dicunt enim: Gratias agimus tibi, quia aduenit ira tua & tempus mortuorum. Sciendum nobis est, quia non ideo gaudent electi, quia reprobi damnantur: sed ideo gaudent, quia illud tempus aduenit, quo & impij iustam damnationem, & ipsi recipiant bonorum operum dignam mercedem. Neque enim dicunt, gratias agimus tibi, quia iniquos condemnas: quod omnino si facerent, nil delinquerent, sed potius iusta iudicia eius collaudarent. sed aiunt, quia aduenit ira tua & tempus mortuorum, scientes proculdubio quia nequaquam transeunt ad regnum corpora piorum, nisi praecesserit damnatio impiorum. Iuxta hunc intellectum, animae occisorum subtus altare dei clamare perhibentur: Vsq; quo domine sanctus & uerus, non iudicas & uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Non quo scilicet uindictam exposcant, sed quo tempus uindictae adueniat, in quo ipsi post ipsam malorum uindictam, etiam cum corporibus aeternam recipiant uitam. Secundum hanc rationem & Psalmista loquitur, dicens: Laetabitur iustus cum uiderit uindictam impiorum. Ira autem iudicis, non perturbationem mentis, sed rectitudinem insinuat. Qui enim iuste tunc iniquos damnabit, ac nequaquam indignis misericordiam praestabit, non in sua, sed in illorum conscientijs quos damnabit, iratus apparebit. Qualem itaque ante eum conscientiam quis tulerit, talem & illum uidebit. Nam in mentibus electorum non iratus, sed benignus uidebitur. Hinc nanque scriptum est: Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. Non enim iratum, sed placatum conspiciunt hi, qui in eum confidunt, quiq; adhuc in eius laudem subiungunt:

1. Corin. 1.

2. Cor. 13.

Matthaei. 28.

Psal. 98.

Matthaei. 5.

Apocalyp. 6.

Psal. 57.

Psal. 2.

Iudicare & reddere mercedem seruis tuis prophetis, & sanctis,
& timentibus nomen tuum, pusillis & magnis.

¶ Cum Paulus dicat fidelibus, Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex operibus, ut ne quis gloriatur: & illud de largitore omnium bonorum, Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quomodo istis reddi merces narratur? Non enim redditur, nisi quod debetur. Et certe idem Paulus alio loco quasi sibi contrarius, dicit: Reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Quid est o doctor gentium, o praedicator egregie, quod ita uarias sibiq; contrarias introducis sententias? Si enim nullus illi prior dedit ut retribuatur ei, quid est quod dicis, tibi in die illa a iusto iudice reddi coronam? Sed sciendum nobis est, quia ut aliquid deo daremus, prius ab illo accepimus, sicut idem Apostolus testatur: Quid habes quod non accepisti? Et hoc omnino quod accepimus, & dei, quia ipse dedit: & nostrum, quia nos accepimus, ueraciter pro-

Ephesi. 2.

Roman. 11.

2. Timo. 4.

1. Corin. 4.

Lucæ. 11.

Apoc. 10.

Iob. 3.

Iob. 42.

Psalm. 138.

Cant. 1.

Cant. 6.

Iob. 3.

nunciamus. Quamobrem cum deus mercedem seruis reddit, ipsa sua in eis dona remunerat. Non enim reddere mercedem se diceret, nisi opera mercedis accepisset. Sed nos opus mercedis habere nequiuimus, nisi ab illo ut operaremur accepissemus. Sub hac certe intelligentia quotidie oramus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Si nostrum est, cur ut detur petimus? Sed sit noster accipiendo, qui non erat habendo. Quæri autem potest, cur nominatis ecclesiæ membris, id est, seruis & prophetis, sanctis & nomen domini timentibus, pusillis & magnis, ad hanc percipiendam mercedem apostoli non describuntur. In qua nimirum sententia illud datur intelligi, quia prophetarum uocabulo, idem apostoli, noui scilicet prophetae cū ueteribus, exprimuntur. An non prophetæ noui digne uocantur apostoli, cum Iohanni de cælo per hanc reuelationem dicatur, Oportet te iterum prophetare? Magna igitur consolatio demonstratur in eo quod subditur: [Timentibus nomen tuum, pusillis & magnis.] Nullus itaque de sua imperfectione desperet, si tamen perfecta agere contendit, nec ualet: quia non solum magni, uerumetiam pusilli ad illam mercedem pertingunt. Huic sententiæ beatus & iustus Iob concinit, dicens: Paruus & magnus ibi sunt. Hinc est quod idem dei homo, filiabus suis hæreditatem dedisse inter fratres suos perhibetur. Hic sanctorum ecclesia domino dicit: Imperfectum meum uiderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur. Omnes, utique & perfecti & imperfecti. Hinc eadem iustorum ecclesia in Canticis canticorum sponso suo dicit: Vnguentum effusum est nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te. Et quia talium numerosior summa inuenitur, ideo in subsequenti Salomon ait: Adolescentularum autem non est numerus. Sit ergo uoluntas, desiderium, atque studium perficiendi. Et si non fuerit attributa perfectio, nulla subripiat de imperfectione desperatio. Verax est omnino uox, qua in ueteri testamento dicitur: Paruus & magnus ibi sunt. Verax & hæc in nouo, qua pusillis & magnis merces reddi perhibetur. Enarrata autem retributione iustorum, subiungunt seniores de damnatione reproborum, dicentes:

Et exterminandi eos qui corruerunt terram.

Heb. 6.

[Subaudis, tempus aduenit. Qui uidelicet idcirco non occidit, sed exterminari dicuntur: quatenus ipsius exterminari uocabulo, perpetuum damnationis exilium, æternamque illorum demonstraretur mendicitas atque inopia. Exterminatur enim, quod extra terminum eicitur. A cælorum igitur limite exclusi, atque ab hæreditate sanctorum eliminati, perpetuoque damnati liminio tenebrarum atque ignium receptaculis, quasi quibusdam retruduntur carceribus, ubi maximam omnium absentiae dei patiantur inopiam. Illa certe est deterior mors, illa nequior fames. Non enim dubium quod sicut recedente anima moritur caro, sic deo deferente anima moriatur. Et reuera dignum est ut hi qui terram, ne debitos fructus redderent, corruerunt: à terra uiuentium exclusi, perpetuæ fami mancipentur. Quid est autem terram corrumpere, nisi prauis dogmatibus quorundam mentes peruertere? Quid est terram corrumpere, nisi iniquis operibus uitam deprauare? Quid est terram corrumpere, nisi comestationibus, ebrietatibus, fornicationibus, adulterijs, homicidijs, furtis, periurijs, falsis testimonijs, odijs, detractionibus, maledictis, & cæteris peruersorum actionibus conuersationem maculare? Ista est certe illa terra, quæ spinas & tribulos germinans, semen dei suffocat, ne incrementa frugum proficiant. De hac Apostolus dicit: Terra proferens spinas ac tribulos, reprobata est & maledictioni proxima: cuius consummatio in combustionem. Hinc pendet tertium uæ malorum, quod in septimo angelo prædictum fuerat cito uenturum. Sequitur:

Et apertum est templum dei in cælo, & uisa est arca testamenti eius in templo eius.

[Hæc locutio ad initium fidei recurrit, & recapitulata redemptoris corporea nati-

nitate, actus corporis eius quod est ecclesia, conflictusque quos aduersus antiquum hostem agit, alijs diuersisque figuris intexit. Quid enim aliud hoc loco per dei templum, nisi dominum intelligimus Iesum Christum? Bene autem apertum, & non clausum cernitur templum: quia uidelicet dei filius manifeste incarnatus, ueraciter in carne passus, mirabiliter in carne suscitatus, potenter in carne ad caelos eleuatus perhibetur. Quanquam enim omnes sancti templum dei ueraciter appellentur, illud tamen corpus pro humana salute susceptum, singulariter ac principaliter templum dei uocatur, in quo omnis plenitudo diuinitatis inhabitat corporaliter. De quo nimirum templo idem ad Iudaeos loquitur, dicens: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Quod uero esset templum de quo diceret, euangelista subsecutus exposuit, dicens: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. In caelo autem hoc templum aperitur, quia uidelicet redemptor nostrae dispensationem humanae salutis peregrinatus in ecclesia praedicatur ac retinetur. Vbi recte adhuc subiungitur: [Et uisa est arca testamenti eius in templo eius.] Ipsa designatur per arcam testamenti, quae uidetur in templo, ipsa per caelum in quo aperitur templum, id est, electorum ecclesia. Quae propterea arca testamenti uocatur, quia duorum in ea testamentorum uirtus digito dei, hoc est, in spiritu sancto inscribitur, non iam in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quae etiam iuxta fidem Exodi quatuor circulos aureos habere perhibetur, in quibus a quatuor uentibus portetur: quia uidelicet quatuor euangelij armatur, per quae a sanctis praedicatoribus gubernatur. in qua uirgine quoque aurea, manna continens, inesse dicitur, id est, diuini uerbi sapientia, pabulum continentens uitae: necnon & uirga Aaron quae fronderat, hoc est, approbatio regalis sacerdotij, ad cuius membra Petrus apostolus dicit: Vos genus regium, regale sacerdotium. Aperito itaque templo, arca testamenti apparet: quia peracta nostrae salutis dispensatione, in Christo aggregatur ecclesia. Potest autem in eo templum intelligi apertum, quo mediatorem nostrum legimus in cruce lancea perforatum: & uisa in templo arca testamenti, subaudis, sanguinis & aquae sacramenta, quibus aedificatur ecclesia. Sicut enim ex costa Adae dormientis formata est mulier, sic ex latere Christi pendens in cruce fabricata est ecclesia. Vnde nec immerito aperto lancea latere, cum exisset sanguis & aqua, Iohannes dixisse cognoscitur: Et qui uidit, testimonium perhibuit. Ac si alijs uerbis diceret: Qui arcam dei in templo aperto uidit, quod uerum esset quia uideret, testimonium perhibuit. In caelo autem ut diceret, in conspectu suo intelligi uoluit. De illorum enim numero erat, de quibus scriptum meminerat: Caeli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiant firmamentum. Sequitur:

Et facta sunt fulgura, & uoces, & tonitrua, & terrae motus, & grando magna.

¶ Quid per fulgura, nisi (ut saepe iam diximus) miraculorum signa figurantur? Fulgur quippe terrorem incutit, ac subita coruscatione humanam uirtutem debilitat. Quod omnino recte miraculis congruit, quibus mentes percussae, fractis mox superbiae uiribus, humilitati se subdiderunt. Hinc per Psalmistam domino dicitur: Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. Fulgura etenim multiplicauit, quia uidelicet innumera miraculorum signa per apostolos atque apostolicos uiros per orbem ostendit. Conturbauit uero eos, subaudis resistentes sibi aduersarios, a propria fortitudine deiecit. Hinc rursum alius psalmus dicit: Illuxerunt coruscationes tuae orbi terrae: uidit, & commota est terra. Quid autem aliud uocibus, quam praedicationes ecclesiae designantur? Vnde & merito septem tonitrua uoces suas locuta fuisse memorantur. Bene autem prius fiunt fulgura, ac deinde subsequuntur uoces: quia nimirum praedicatores sancti ut corda infidelium ad noua credenda loquendo perducerent, prius noua miracula exhibuerunt. Hinc est quod Petrus ut Iudaeorum mentes ad fidem uerbis informaret, prius ad portam templi paralyticum curauit. Hinc Paulus ut populum Meliteneum praedicando conuerteret, a dysenteria patrem Publii sanat. Post uoces uero tonitrua fiunt, ut hi qui forte miracula contemnunt, uerba despiciunt, terrore iudicii quatiantur. Post tonitrua quoque fiunt terrae motus, id est, persecutio ingens paganorum. Re-

Col. 2.

Iohan. 2.

2. Cor. 3.

Exodi. 25.

Hebrae. 9.

1. Petri. 2.

Iohan. 19.

Ibidem.

Psal. 18.

Psal. 17.

Psal. 76.

Actuum. 3.

ete etiam hi qui persecutionem commouent, per grandinem designantur. Grando quippe etsi fruges terræ illisa comminuit, comminuendo tamen & ipsa comminuitur: sicut ut grando funditus deficiat, & terram auferre conata, ad nihilum redacta est, aut uiribus scilicet, aut certe commutatione in melius. Plures etenim de his qui ecclesiam dei persecuti sunt, ad fidem mediatoris redierunt, & coeperunt pati quod ipsi prius alijs inferebant, Sequitur:

Apocalyp.
cap. XII.

Isaie. 7.

Luce. 1.

1. Cor. 1.

Et signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius.

¶ Ut hoc signum peteret, Achaz à domino admonitum nouimus, dicente: Pete tibi signū à domino deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra. Vbi cū idem perfidus rex responderet, Non petam, & non tentabo dominum: protinus ad domum Dauid sermo dirigitur, quo dicatur: Propter hoc dabit dominus ipse uobis signum, Ecce uirgo cōcipiet & pariet filium, & uocabunt nomen eius emmanuel. Hoc certe signū nunc usque uidetur in cælo, id est, in ecclesia sanctorum. Dicatur itaque apertius quod sit hoc signum. Denique sequitur: [Mulier amicta sole.] Ac si diceretur, Beata semperque uirgo Maria, obumbrata altissimi uirtute, cui uidelicet dictū ab angelo scimus: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi: illa scilicet uirtus, de qua Paulus dicit, Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Et quia plerūque genus inuenitur in specie, ipsa be-

ata ac pia uirgo hoc loco personam gerit ecclesiæ, quæ nouos quotidie populos parit, ex quibus & generale mediatoris corpus formatur. Non autem mirum, si illa typum ecclesiæ prætendat, in cuius beato utero capiti suo eadem ecclesia uniri meruit. Nam & in sequenti lectione aliqua narrantur, quæ iuxta literam beatæ uirgini specialiter congruere non possunt, sed electorū ecclesiæ secundum mysticam narrationem generaliter conueniunt. Sequamur ergo per omnia genus in specie, & totum etiam quod uni aptari posse uidemus, de omnibus dictū intelligamus. Dicatur igitur mulier amicta sole, quod omnino aptissime fidelium animabus conuenit. An non solis amictu uestiuntur, quibus per Paulum dicitur: Quotquot baptizati estis, Christum induistis? Christus enim sol iustitiæ & candor lucis æternæ. De hoc nimirum sole impij in inferno dicturi sunt: Sol nō ortus est nobis. Quo contra electi audiunt: Vobis qui timetis dominum, orietur sol iustitiæ. Quid autem hoc loco designatur per lunam, nisi mutabilitas rerū temporalium? Quia enim per incrementa temporum luna deficit, recte per eam defectus mutabilitatis signatur. Qui igitur corporalium rerum cuncta labentia despicit, quasi lunam sub pedibus premit. Possunt autem per lunam, quæ sub pedibus mulieris consistit, hæretici designari: non quo semper tempore manifestationis eorum, superior illis seculari potestaria extiterit ecclesia, præsertim cum sapius ab illis fuerit oppressa: sed quo ueritate luminis, qua totum corpus uertitur, obtenebrati atque defecti, ita ab statu eiusdem cor-

Gal. 3.

Sapi. 5.

Mal. 4.

poris merito reprobationis ceciderunt, ut saltem nec ad ultima eius membra, quæ defigantur in pedibus, pertinere meruerint: sed in his delectari potius, in his toto mentis annisu uersari, quæ sancti totis uiribus appetunt conculcare, id est, prauis dogmatibus ac mundi istius uanis honoribus. Sub pedibus ergo electorum sunt, quia ima quærunt, quia terrenis inhiant. Non autem mirum, si unde alij prouectum stabilitatis, inde alij defectum incurrant mutabilitatis: & unde alij tanquam sol lucent, inde alij tanquam luna deficiant, cū Simeon de domino dicat: Ecce positus est hic in ruīnam & in resurrectionem multorum in Israel. Quorum mutabilitatis defectum bene Salomon indicat, dicens: Stultus ut luna mutabitur. Quid enim stultius, sibiq; magis contrarium, quā quod hæretici de CHRISTO opinantur? Aliter itaque de illo sentit Valentinus, aliter Bardezanes, aliter Apollinarius, aliter Arrius, aliter Sabellius, aliter Photinus: & penè rari inueniuntur, qui sibi in suis sententijs concordari uideantur. Et qd in his nisi stultitiam, quid in his nisi defectum lunæ ac mutabilitatem intelligimus? Et ab his pro certo integritas Christi persequitur, qui mutabilitatis ac fidei defectum patientes, in imis sub pedibus iacere uideantur. Hæc autem quæ de hæreticis intelleximus, falsis possunt Christianis aptari: qui & terrenis cupiditatibus inhiant, & prauis moribus electorum uitam excruciant. Possunt etiā uocabulo lunæ illi nō inconuenienter exprimi, qui ita regibus ecclesiasticarum agere uidentur, ut nil de exterioribus spiritales uiri tractare conentur: fitq; ut dum hi terrenis inhærent, ecclesia in spiritualibus uiris terram minime tangat. Sequitur:

Et in capite eius corona stellarum duodecim.

¶ Sicut sæpe iam diximus, & omnes ueræ fidei tractatores dixerunt, dominus & ecclesia una persona est, caput & membra unum sunt corpus. In capite ergo suo coronatur ecclesia, id est, in Christo Iesu, de quo per Paulum dicitur: Ipse est caput omnium ecclesiarū. In duodecim autem stellis, quibus aptatur regis corona, quid aliud quā apostolos intelligere debemus, qui primi capiti nostro inhæserunt, qui primi ornatum eiusdem capitis extiterunt? Et recte per stellas designantur, quia tenebras ignorantia radio ueritatis illustrare probantur. Vnde & angelus generaliter de cunctis ueræ fidei prædicatoribus Danieli loquitur, dicens: Qui docti fuerint, fulgebunt sicut stellæ firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Hinc Paulus dicit: In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, uerbum uitæ continentes. Quanquam autem & in apostolorum numero omnes fidei prædicatores tãquam genus in specie possint uideri, ideo tamen illi specialiter corona capitis extiterunt, quia primum per eos ipsum caput de toto mundo uictoriam reportauit. Sequitur:

Et in utero habens, clamat parturiens, & cruciatur ut pariat.

¶ Hæc beatæ uirginis Mariæ secundum literam aptari nequeunt, quia cruciatum in partu habere non potuit, quæ nullum peccatum libidinis in conceptu contraxit. Sed iuxta mysticum intellectum certissime ad ecclesiam refertur, cuius excellentissimum membrum ipsa beata uirgo esse cognoscitur. Idcirco autem electorum ecclesia mulier uocatur, non quo mollis in fide uel actu, sed quo redemptoris sui corpus in credentibus populis quotidie pariat. Nisi enim ecclesia Christum pareret, nequaquam eidem eius filius diceret: Quicumq; fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est, hic meus frater & soror & mater est: nequaq; & per Psalmistam diceret, Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. An non in credentibus Christum Paulus genuerat, q dicebat: Etsi multa millia pædagogorum habeatis in Christo Iesu, sed non multos patres? Nam in Christo per euangelium ego uos genui. Sed usquequo ecclesia pariat, parturiens clamat, & cruciatur ut pariat: quia nisi ad tempus ultimum peruenerit, quo pfecte filium enixat, quando iam nihil de corpore superfit, quandam partus difficultatem hic patitur, dum in quibusdam quos iam pepererat, denuo parturit. Talibus namq; quasi mater parturiens & gemens, dicebat Paulus: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis. Usquequo ergo, sicut idem Apostolus dicit, occurramus

omnes in unitatem fidei & agnitionis filij dei, in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: mater ecclesia parturiens clamat, & cruciatur ut pariat: sed cum ad tempus uel horam illam peruenerit, qua ultima corporis membra ad lucem fidei nascendo procedant, tunc cessabit cruciatus ac parturitionis clamor, tunc in obliuionem ueniet et gemitus pressurarum, & succedet inenarrabilis lætitia futurorum bonorum. Vnde

Iohan. 16.

Ibidem.

Et uisum est aliud signum in cælo: & ecce draco magnus rufus, habens capita septem & cornua decem, & in capitibus septem, septem diademata.

suis

Iohan. 8.

Apoc. 13.

Nulli dubium quin per draconem antiquus hostis figuretur, qui & propter malitiam draco, & propter insidiarum multipliciter magnus, & propter homicidii rufus uocatur. Ille enim homicida erat ab initio. In cælo autem, non quo cælum possideat, sed quo cælo aduersetur. Cælum uero hoc loco nil aliud quam electorum ecclesiam intelligimus. Ipsa enim cælum, ipsa mulier in cælo: sic genus uarias diuiditur in species, cū hoc sit una species quod altera. In septem uero capitibus & decem cornibus, uniuersum antiqui hostis regnum accipimus: tanquam scilicet septem capita, contra septem ecclesias: septem spiritus nequam, contra septiformem spiritum dei: decem cornua, contra decem præcepta legis uenientia: septem capita, propter uerisimilem fraudem: decem uero cornua, propter secularem potentiam. Et quia inferius hæc septem draconis capita, hæc decem cornua bestia, quæ corpus est draconis, in qua & ipse consistit, quia caput & corpus una est bestia, unus est draco: quia inquam & bestia hæc eadem illic habere dicitur, quæ draco hic possidere narratur, cum ad loca illa tractanda domino adiuuante uenerimus, plenius de his ac subtilius disputare conabimur. Sequitur:

Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram.

Isaia. 9.

Apoc. 9.

Iob. 3.

Iob. 3.

Quid per caudam draconis, nisi peruersos intelligimus prædicatores? Vnde scriptum est: Propheta docens mendacium, ipse cauda est. Quid uero per stellas cæli, nisi illos debemus accipere, qui intra sanctam ecclesiam constituti, ante humanos oculos uelut magnis operibus lucere uidentur: sed prauorum hominum dogmatibus illecti, pro terrenis commodis aperto errore obscurantur? Stellas namque in terram ruere, est, eos qui uidetur studio uitæ cælestis inharere, ex amore terreno iniquitate aperti erroris inuolui. Non autem mirum, si in terram aperte ruunt stellæ, quæ si exterius lucebant, tamen interius obscuræ iam erant: ut per aperti erroris tenebræ cognoscantur, quæ per simulationem lucem se esse fingebant. Ipsa est certe illa pars tertia, quæ in quinto angelo obscurata fuisse perhibetur. Vnde & beatus Iob dum apostata spiritui maledictionem intorqueret, dicens: Sit nox illa solitaria nec laude digna: post paululi subiecit, obscuratur stellæ caligine eius. Sunt namque nonnulli, qui (ut præmisimus) ante humanos quidam oculos quasi pijs operibus lucent, sed quia hæc opera à mundo corde non prodeunt, capti in occultis cogitationibus noctis huius tenebris obscurantur: qui sæpe quæ mundo non faciunt opera, etiam amittunt. Quia ergo nox præualere permittitur, recte dicitur: Obscurentur stellæ caligine eius, id est, contra eos qui ante humanos oculos quasi bonis operibus splendent, malitia antiqui hostis obscura præualeat: & hoc quod ante humana iudicia sumpserant, lumen laudis deponant. Caligine quippe noctis obscurantur, cum eorum uita aperto errore confunditur: ut nimirum tales etiam foris in actione appareant, quales apud semetipsos in diuino parere iudicio non formidabant. Quia uero cauda fi-

nis est corporis, potest per eam specialiter dānatus ille homo, id est, antichristus eiusque prädicatores, designari. Tunc enim manifestior stellarum deiectione, tunc apertior obscuritas erit, cū hinc blandimentis, illinc tormētis; hinc prädicamētis, illinc decipientur falsis miraculorum signis. Quod autem präteritum tempus pro futuro ponitur, ut dicatur, trahebat: & huius reuelationis, & omnium penē uoluminum consuetudo est. Sic uero specialiter harum deiectionem stellarum ad nouissimum tempus referimus, ut tamen retroactis persecutionum temporibus ea iam obscurata fuisse dicamus, tanquam scilicet in fine temporum Iohannes in spiritu consistens, ac quodammodo retro aspiciens, de toto tempore transacto dicat: [Trahebat tertiam partem stellarū cæli.] Ab aduentu enim redemptoris, quo stellæ spirituales in cælo splendere cœperunt, & istæ cadere inchoauerunt, cum imminente persecutionis articulo ab statu fidei & rectæ operationis, ad iniquitatem erroris uel prauæ operationis decepti redierunt. Sequitur:

Et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cum peperisset, filium eius deuoraret.

¶ Stetit tunc idem draco ante uirginem Mariam, ut natum corporis caput deglutiret. Stetit imò postea semper ante ecclesiam, ut membra capitis deglutiat. Sed si idcirco fili⁹ mulieris morsum draconis euasisse creditur, quia ad thronum patris raptus fuit, ut in consequentibus patet: & raptus ille in eo intelligitur, quo uel caput nostrum carnem & animam uirtute diuinitatis suæ ad sedem paternam euexit, uel electorū animas quotidie ad seipsum eleuat, sibiq; associat, ut fiat quod ipse repromisit: Volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum. Et illud: Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Siue corporalis, siue spiritalis credatur draconis deuoratio, difficilis hic ad soluendum exoritur quæstio. Et quidem appetit hostis antiquus caput corporis ecclesiæ statim ut de uirgine natum apparuit, corporalis necis passione erroris officio deglutire: sed non ideo tunc eum euasit, quia ad thronum dei corporaliter ascendit, sed quia in Aegyptum cum parentibus fugit. Quia uero nequiuit eum tunc corporaliter extinguere, ei tentationum laqueos in deserto tendens, postmodum concupiuit spiritaliter necare. Sed nec tunc idcirco illum aufugit, quia ad sedem paternam corporaliter ascendit, sed quia scripturarum testimonia obijciens, præcepta legis custodiuit. Et ne in longum eamus, forte hinc totam quæstionem exoluimus. Nam fides recta quæ uitæ præcepta conseruans, per sacras scripturarum paginas declaratur, ascensus mentis est ad deum, qua draconis malitia uitatur. Cæterum nec caput idcirco deuorationem serpentis corporalem uel spiritalem euasit, quia corporaliter ad cælos ascendit: nec membra eius ideo dentes malitiæ aufugiunt, quia corpus temporali morte funditus deferentes, ad caput suū perueniunt, sed quia (ut diximus) & illud & hæc mandata uitæ per fidem custodiunt. De hoc mentis consensu Mariæ post resurrectionem à domino dicitur: Noli me tangere. nōdum em̄ ascendi ad patrem meū. Neq; enim post resurrectionem suam mediator noster refugit foeminarum tactus, cuius ad monumentum duæ tenuisse feruntur, sed tactum uoluit intelligi, cordis ascensum. Ac si eidem mulieri apertius diceretur: Quia me recta fide æqualem patri non credis, propterea in corde tuo ad patrem necdum ascendi, nam in sanctorum meorum cordibus ascensum disposui. Vt ergo malitiam draconis euadat, nec caput nec corpus ascensum corporalem petit, sed spiritalem. Is autem qui semper calcaneo mulieris insidiari conatur, inuitus ante mulierem stetisse perhibetur, qui semper uoluntarius posteriora appetere probatur, quatenus ne qui esset agnoscereetur, & caput suggestionis eius calcaretur. Ante Paulum nanque, & nō retro Paulum steterat, cum de illo fidelibus dicebat: Non enim ignoramus astutias illius. Quo contra reproborum calcaneum mordens, extrema illorum uel suggestionem uel terrore illaqueat. Sequitur:

Iohannis. 17.
Matth. 24.
Luce. 17.

Matthæi. 2.

Matthæi. 4.

Iohan. 20.
Matthæi. 28.

Genesis. 5.

2. Corin. 2.

Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in

uirga ferrea, & tanquam uas figuli confringentur.

¶ Siue tunc matrem & uirginem Mariam, siue tunc matrem & uirginem ecclesiam, Christum peperisse uel parere dicamus, à ueritatis ratione non discrepamus. Illa caput peperit, hæc membra capitis gignit. Sed quid sibi uult, quod non simpliciter filium, sed cum additamento, filium masculum mulier genuisse perhibetur? Quid enim necessarium fuit addere masculum, cum uocabulum filij præcesserit? Aut nunquid filij appellatione foeminam intellecturi eramus, nisi adderetur masculus? Patet enim omnibus, quia is qui filius uocatur, non foemina, sed masculus esse probatur. Quapropter sciendum nobis est, quia cum in diuina scriptura masculus ponitur, aliquando in bono pro excellentia fortitudinis, aliquando uero in malo pro immensitate sceleris intelligitur. Nam si hoc loco in bonum pro fortitudine ac uirtute capitis nostri, quo totum ipsius corpus uiget, masculus interseritur: sic in Ieremia propter immanitatem scelerum, filius masculus humanum genus appellatur, ipso dicente: Maledictus uir qui annunciauit patri meo, dicens: Natus est tibi filius masculus. Quod omnino nequaquam de Ieremia uel patre eius iuxta litteram intelligendum esse, sanus ordo permittit. Sed in hac sententia idem propheta humani generis personam gerit, & eius uoce loquitur, cuius pater quis alius, quam hic mundus intelligitur? Hinc ad ecclesiam dominus per Psalmistam dicit: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Vir autem qui patri annunciat quod natus est ei filius masculus, antiquus hostis intelligitur. Iure namque humanum genus masculus uocatur, quia (ut præmisimus) in malum uiribus excellens inuenitur. Vnde & humana consuetudine dum malum quisque fortiter peragit, ab his qui eius operibus delectantur, audit: Fecisti sicut masculus. Quo contra dicatur de Christo, dicatur de eius corpore, quia mulier peperit filium masculum. Ac si aperte diceretur: Non effoeminatum, non ignauia torpentem, sed ad debellandas aërias potestates caput & corpus uirile atque robustum. Nam de capite nostro scriptum est: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Ad eius uero corpus Petrus loquitur, dicens: Aduersarius uester diabolus tanquam leo rugiens circumit, querens quem deuoret. cui resistite fortes in fide. Hinc Psalmista admonet, dicens: Viriliter agite, & confortetur cor uestrum omnes qui speratis in domino. Hinc sub typo mulieris, de sancta ecclesia Salomon ait: Mulierem fortem quis inueniet? Atque post pauca: Manus suas, inquit, misit ad fortia. Quod autem hic filius masculus gentes in uirga ferrea rectoris prædicatur, & ad caput & ad corpus omnino redigitur. Vnde & longe superius prædicatori Thyatiræ dicitur: Qui uicerit & custodierit opera mea usque in finem, dabo illi potestatem super gentes, & reget illas in uirga ferrea, & tanquam uas figuli confringentur, sicut & ego accepi à patre meo. Sed sciendum quia in uno atque per unum caput, gentes in uirga ferrea regunt membra, sine quod nil agere possunt omnia membra, ipso capite ad membra loquente: Sine me nihil potestis facere. Quid autem designatur in uirga ferrea, nisi (ut supra meminimus) rectitudo iustitiæ? Vnde eidem quoque domino dicitur: Virga recta est, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. In eo autem ipsa constat rectitudo iustitiæ, quo in uno eodemque homine & diligimus bonum quod deus fecit, & insequimur malum quod homo nequiter gessit: quatenus & compassio humanæ reddatur naturæ, & uitæ correctio disciplina. Hinc Psalmista domino ait: Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Virga etenim percutimur, baculo autem sustentamur & regimur. Vbi notandum est, quod sanctus dei propheta non solum in baculo sustentationis, uerum etiam in uirga percussione consolationem se asserit. Hinc beatus Iob optando dicit: Soluat manum suam, & succidat me. & hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore, non parcat. Sancti enim uiri qui aperte per temporalia flagella ab æterno uerbere liberari se sciunt, eadem flagella consolationem uocant. Quid est autem, quod gentes quæ in uirga ferrea reguntur, tanquam uas figuli confringi narrantur: nisi quia censura iustitiæ lutulenta in subditis opera conteruntur, ut fiant ex uasis contemptibilibus uasa honoris & sanctificationis? Huic sensui Paulus concinit, dicens: In magna domo non solum sunt uasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam

autem in contumeliam. Si quis autem emundauerit se ab his, erit uas sanctum in honorem, sanctificatum & utile domino, ad omne opus bonum paratum. Hinc est quod Ieremias ad domum figuli ire iubetur, ibique uas fractum pro utilitate figuli reformatum in melius contemplatur. ne enim hoc in casum putarem gestum, ilico sermone prophetico subinfertur: Nunquid non sic potero uobis facere domus Israel, ait dominus? Scilendum uero, quia uasa figuli in scriptura sacra, aliquando pro infirmis actibus, aliquando uero ponuntur pro carnis corruptione. Vnde & Apostolus cum hac praemissa sententia, propter opera corruptionis uasa fictilia contumelijs perhibeat apta, uasa uero aurea atque argentea propter uirtutum excellentiam, honore & magnificentia praedicet digna: alibi tamen propter carnis corruptionem, eadem uasa aurea atque argentea fictilia uocat, dicens: Habemus thesaurum istum in uasis fictilibus. Potest autem per uasa fictilia quae ad tactum uirgae conteruntur narratur, illa pars ecclesiae non inconuenienter intelligi, quae ex reprobis constat Christianis: ut scilicet in eo quod de masculo nato dicitur, Recturus erit gentes in uirga ferrea, ad uitam praedeterminati intelligantur: in eo uero quod subditur, & tanquam uas figuli confringentur, non ipsi qui reguntur, sed illi qui confringuntur, id est, ad nihilum rediguntur, designari credantur: ut nimirum una eademque caelestis disciplina regat bonos, conterat malos. Quia enim inde mali deficiunt, unde boni proficiunt, testatur Apostolus dicens: Christi bonus odor sumus in omni loco, & in his qui pereunt, & in his qui salui fiunt: & alius odor mortis in mortem, & alius odor uitae in uitam. Sequitur:

Iere. 18.

2. Corin. 4.

2. Cor. 2.

Et raptus est filius eius ad deum & ad thronum eius.

Hac qualiter intelligenda sint, paulo superius praecipue iam diximus. Non enim arbitror, si filius mulieris ideo morsum draconis euasit, quia ad deum & ad thronum eius raptus fuit: quod corporalis, sed spiritalis raptus intelligitur. Quasi enim quidam mentis ascensus ab hoc mundo ad deum fit, cum fides recta custoditur interius, & pia opera geruntur exterius. Hic certe ascensus uenenum antiqui serpentis aufugit. Hinc est quod populus Israel in eremo ignitis serpentibus percussus, serpentis aenei conspectu mystice sanabatur. De hoc spiritali raptu per Psalmistam dicitur: Ascensus in corde eius disposuit. De hoc Paulus dicit: Conresuscitauit & consedere nos fecit in caelestibus. Ad hunc mentis credulitate peruenerat cum dicebat: Nostra conuersatio in caelis est. Hinc auditores suos idem admonebat, dicens: Si consurrexistis cum Christo, quae sum sunt quaerite. Sequitur:

Numer. 21.
Iohan. 3.
Psalm. 83.
Ephes. 2.
Philip. 3.
Col. 3.

Et mulier fugit in solitudinem, ubi habet locum praeparatum a deo, ut ibi pascant illam diebus mille ducentis sexaginta.

Hoc est mulierem in solitudinem fugere, quod est, filium mulieris ad deum & ad thronum eius euehi. Fugit autem mulier, subaudis sancta ecclesia in electis suis, non corporali abscesu, sed spiritali ascensu. Nam paulo inferius duas alas aquilae magnae accepisse perhibetur, quibus in solitudinem subuecta tolleretur: per quas nimirum siue duo testamentum, siue duo charitatis praecepta, in quibus tota lex pendet & prophetae, aptissime figurantur. Sed uideamus quae sit solitudo, ad quam mulier fugiens, locum a deo praeparatum inuenisse perhibetur. Et quanam alia esse creditur, nisi quies mentis, quae inordinatos motus desideriorum a secreto cordis eiciens, solatium deo inuenit? Sancti etenim uiri quia alibi draconis insidias euadere non possunt, seipsum desertum quietis faciunt, ut habeant quo salubriter fugere possint. Prius quippe terrenorum desideriorum motus manu considerationis a corde eiciunt, & postmodum quietis locum in ipsa solitudine quo latere possint, inueniunt. Quia enim transitoria cuncta despiciunt, ex his nascentes cogitationum insolentias non patiuntur. Solam namque aeternam patriam appetunt, & quia nulla huius mundi diligunt, magna mentis tranquillitate perfruuntur. In qua uidelicet cordis solitudine locum inueniunt quo saluantur, conditorem utique suum, cui Psalmista dicit: Esto mihi in deum protectorem & in locum refugii, ut saluum me facias. Ad hanc solitudinem, in qua idem locus refugii inuenitur, ad uolare concupiuerat idem Psalmista,

Matt. 22.

Psalm. 30.

manifestissima ratione colligimus. Cælum itaq; est electorum ecclesia, in qua id prælium ab eo inchoatum fuisse creditur, quo apostolica uoce clamatur: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus principes tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in cælestibus. Sic enim dicitur, Factum est prælium magnum in cælo, ut ab initio fidei Christianae usq; ad finem, totum tempus uitæ præsentis comprehendere sine aliqua dubitatione credatur: quatenus & factum in præteritis, & esse in præsentibus, & consummandum in nouissimis asseratur. Sed si secundum præmissam Apostoli sententiam, à nobis ac per nos cum antiquo hoste prælium id conficitur, quem fallacem nulli affirmare uel opinari conceditur: quid sibi uult, quod in hac reuelatione per Michaelem & angelos eius fieri perhibetur? Et certe non solum hoc in tempore secundum hanc Apocalypsim, sed etiam in nouissimis diebus iuxta Danielis prophetiam idem ipse pro populo dei, qui ex plebe Israelitica, Enoch & Elia prædicatibus, crediturus est, pugnaturus asseritur, sicut illic angelica uoce ad eundem prophetam dicitur: In tempore illo confurget Michael princeps magnus, qui stat profilijs populi tui. & ueniet tempus, quale non fuit ab eo quo gentes esse cœperunt, usque ad tempus illud: & in tempore illo saluabitur populus tuus. Quapropter sciendum nobis est, quia contra hostem nostrum & eius spiritalis nequitias, ut uincamus, & nostrum & angelorum certamen est. Quia enim contra dæmonum uersutias & nostrum & angelorum certamen sit, non solum in his duabus sententijs colligimus, uerum etiam in alijs quàm plurimis hoc ipsum reperimus. Nam cum Petrus Apostolus de hoste humani generis fidelibus dicat, Aduersarius uester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quarens quem deuoret, cui resistite fortes in fide: & Iacobus admoneat, Resistite diabolo, & fugiet à uobis: tamen hoc ipsum & per angelos fieri Psalmista testatur, dicens, Immittit angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Hinc & Apostolus dicit: Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui aeternae salutis capiunt hæreditatem? In quibus nimirum sententijs aperte datur intelligi, quia nec nos sine angelorum, nec rursus angeli sine nostro conflictu contra antiquum aduersarium dimicant. Erigamus ergo arma securi, qui fortissimos nostrae patriae conciuues & inuictos adiutores habemus. Inde autem illi fortes, unde & nos: inde illi inuicti, unde & nos, id est, ex diuina uirtute, sine qua nec illi aliquid ualent, nec nos. Cauenda prorsus hæreticorum uesania, in eo quod Michaelis angeli esse dicuntur hi, qui cum illo contra antiquum hostem pugnare perhibentur. Dixerunt enim quidam uaniloqui, alia per deum, alia per angelos facta fuisse: & nescio si per hanc sententiam deceptionis suae illam occasionem inuenerunt. Ut autem talium perfidiam confutemus, sic Michaelis angelos fateamur, non quo ipse creauerit, sed quo uel in adiutorium à deo acceperit, uel etiam ut uerius, quo ex una ciuitate sub uno rege militare creduntur: & ideo eius esse fateantur. Sic enim & humana consuetudine cum inter turbas populorum eos recognoscimus, quod sub eius imperio degunt, quo & nos ipsi militamus, dicere sapius solemus: Ecce mei, ecce nostri. sed quid de humana consuetudine loquimur, cum hoc ipsum & in diuinis scripturis plerumque reperitur? Hinc enim dominus in euangelio de pusillis ait: Angeli eorum semper uident faciem patris mei qui in cælis est. Hinc de Petro ad ianuam pulsante dicitur, quia angelus eius est. Hinc Iosue principem exercitus domini interrogat, dicens: Noster es, an aduersariorum? Quod autem & draco angelos nequam habere describitur, nec ipse eos creasse, sed superbiae ruina secum pariter deiecisse intelligitur. Ideo nanque eius uocantur, quia ad eum pertinere & eius uoluntatem perficere comprobantur: ubi etiam pariter malorum hominum forma comprehenditur. Nam pro qualitatibus uoluntatum, & de diabolo scriptum est, Inimicus homo hoc fecit. Et de Iuda ad apostolos dicitur, Unus ex uobis diabolus est. Quod si ita est, imò quia ita est, ergo & nos in bonorum angelorum numero comprehendimur, istius reuelationis attestantibus uerbis, quibus post modicum homines uicisse referuntur, cum hic angeli pugnasse dicantur, Sequitur:

Ephesi. 6.

Daniel. 12.

1. Petri. 5.

Iacobi. 4.

Psal. 35.

Hebrae. 1.

Matthaei. 18.

Actuum. 12.

Ios. 5.

Matthaei. 19.

Iohan. 6.

Et non ualuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo.

¶ Cum maligni spiritus multa præualeant aduersus quosdam electos, quos nonnisi quam post abrenunciationem eius dum resistentes impugnant, sibi per operationem nequaquam subiiciunt: fiuntque habitatio & locus peremptoris, qui pridem erant habitatio & locus redemptoris: quos tamen, quia electi sunt, aut celerius aut tardius amittunt: quos modo aduersus repugnantes non ualuisse, neque in cælo quod est cor electorum, ultra locum non habuisse idem maligni spiritus dicuntur: O quam multi post abrenunciationem hostis nostri iam penè uictores, ad eum sunt reuersi, & locus habitatioque eius facti: qui tamen diuina gratia ante mortem præuerti, resipiscunt à laqueis diaboli, à quo tenebantur captiui: & denuo sentiunt bene agentes impugnatores, quem ante paululum habuerant male agentes fautorem. Quomodo ergo (ut diximus) non præualent in cælo, neque locus eorum amplius in illo inuenitur, nisi pars à toto intelligenda est, cui præualere ad æternam mortem malignorum turba non potest? In qua locum habitationis inuenire non potest, quia post abrenunciationem eius, nullum eis uel infidelitatis crimen, uel operationis persuadere potest. Hoc est enim non ualere pugnantibus resistere, nec in eis ultra locum inuenire: nullum scilicet mortale crimen posse impingere, per quod illorum corda debeat possidere. Vnde & Paulus admonet, dicens: Nolite locum dare diabolo. Ille enim locum dat antiquo hosti, qui quodlibet mortale crimen admittit. Nam hi qui minima committunt & tamen à maximis cauent, habitatio antiqui hostis non fiunt, nec eo præualente succumbunt: quia & si per delectationem corda eorum nonnunquam penetrat, non tamen per consensum inhabitat. Intrat inquam per minimum, sed non inhabitat per maxima. Ille nanque eius fit habitatio, in cuius mente regnat peccatum. Tolle regnum peccato: non inuenitur locus diabolo. Vnde & Apostolus quia introitum eius ad corda fidelium in minimis excludi non posse præuidit, perpetuam illi habitationem auferendam præmonuit, dicens: Non regnet peccatum in uestro mortali corpore. Vel certe ad nouissimum ecclesiæ certamen, quod temporibus antichristi immanius contra hostes suos habebit, oculos hæc nouissima prophetia tetendit, quando ab eo funditus excludendi, ex toto superandi erunt. Et ideo dixit, aduersus eam malignos spiritus uel prauos homines non ualuisse, neque locum amplius in ea habuisse: tanquam scilicet ab aduentu redemptoris inito contra hostes certamine, ac deinceps toto tempore semper innouato, & nunquam finito, in consummatione seculi terminetur. quo peracto, ista sententia compleatur qua dicitur: [Non ualuerunt, neque locus eorum inuentus est amplius in cælo.] Non ualuerunt scilicet, quia in fine certaminis succumbent. Neque locus inuentus est eorum amplius in cælo, quia funditus ab electis exclusi, decipiendi tempus ultra non habent. Sequitur:

Et eiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui uocatur diabolus & sathanas, qui seducit uniuersum orbem: & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt.

¶ Hostis noster, ut iam diximus, propter malitiam draco: propter immanitatem sceleris, magnus: propter occultas insidias, serpens: propter seductionis diuturnitatem, antiquus: propter lapsum & accusationem, diabolus uocatur. Diabolus enim, & deorsum fluens, & criminator sonat. Vt autem de prima eius ruina taceamus, deorsum quotidie fluit, cum ab electorum cordibus expulsus, reprobos inuadit. Quibus sibi subiectis, contra eos accusationem intorquet, quos inuitus deserit: & inde accusat, unde sathanas sonat. Sathanas enim dicitur contrarius, quique uniuersum orbem seducit, partem scilicet orbis in his qui pereunt, quanquam & multos electorum plerumque seducat, non tamen in perpetuum nec ad æternam mortem. Proiectus est autem, unde & quo, nisi de cælo in terram, id est, de mentibus electorum in corda reproborum? Non quo in eis & ante non erat, sed quo ab istis exclusus, amplius illis dominari cœpit. Digne igitur ruinam eius terra excipit, quia nimirum terrena sapientium, terrena quærentium mētes inuadit. De

Eph. 4.

Rom. 6.

qua scilicet terra, eidem serpenti in prima maledictione figuratim dicitur: Terram comedes cunctis diebus uitæ tuæ. Sed si terram comedit cunctis diebus uitæ suæ, quid est quod alia scriptura de illo dicit, Esca eius electa: nisi quia etiam deuorat, qui apud humanam quidem æstimationem adhuc electi parebant, sed in diuina præscientia terra iam erant? Sequitur:

Et audiui uocem magnam, dicentem: Nunc facta est salus & uirtus & regnum dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die ac nocte.

¶ Toties draco de cælis in terram ruit, quoties ab electis exclusus reprobos petit. Et quia quotidie id fieri certum est, constat nimirum, quia uox hæc ab aduentu quidem redemptoris cœpit, sed usquequo ad consummationem mundi perueniat, clamare nō desinit. Toto quippe isto in tempore fit, quod ipsa factum laudibus attollit. Et quid est illud audi, [nunc facta est salus & uirtus & regnum dei nostri, & potestas Christi eius.] nūc, subaudi omni tempore uitæ præsentis, ab aduentu scilicet mediatoris usque ad finem eiusdem prædicationis. Salus autem, qua gratuita dei bonitate saluati; uirtus, qua roborati; potestas, qua per ipsum in beatitudinis gloria sumus collocati. Cuncta igitur hæc in hominibus facta sunt, sed non ab hominibus, neque per hominem, sed per IESVM CHRISTVM & deum patrem. Domini est salus, domini uirtus, domini regnum, domini potestas: quod totum mediator noster in corpore suo, quod est ecclesia, homo factus accipit. Vnde & dicit: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Qui sunt autem isti, qui hæc in cælo gratulantes clamant, nisi sancti in ecclesia? Vox uero magna sanctorum, ut paulo superius præfatus sum, magnus deuotionis affectus, magnus est internæ laudis conuentus. Vnde uero salus, unde uirtus, unde regnū dei nostri, & potestas Christi eius, subiungunt dicentes: Quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die ac nocte. Hinc attendant, & hinc erubescant, qui hoc certaminis bellum in supernis sedibus factum fuisse contendunt. Dicant itaque si ualent, quomodo hostis noster antequam caderet, fratres accusabat, qui prius cecidit quam homines fierent quos accusaret? De illo namque scriptum est, quia in ueritate non stetit. Quamobrem statim ubi creatus est, cecidit. Constat autem angelos prima die conditos, hominem uero sexta ad imaginem dei formatum. Quomodo autem fratres antequam caderet accusabat, cum adhuc creati non essent quos accusaret? Dicunt fortasse, quia usu scripturarum pro futuro tempore, accusabat, sit positum. Respondemus: Consequens ergo est, ut & illud quod præmittitur, proiectus est, similiter pro futuro tempore accipiat. Ac per hoc nisi insaniūt, omnino nobis consentiunt. Quia igitur primæ illius ruina nequaquam conuenit quod dicitur, accusabat fratres nostros ante conspectum dei nostri die ac nocte, uideamus quemadmodum secundæ conueniat. Et quidem quorundam hominum mentes cum eas maligni spiritus possident, in prædestinatione iam cælum sunt, sed tunc in re cælum apparent, cum eisdem malignos spiritus à se repellunt. Sed nunquid tales apostatæ spiritus accusant, quales adhuc possident? Sed sciendum quia iuxta consuetudinem scripturarum, sicut ex aliorum persona obiectum præmissi, in hac sententia præteritum tempus pro futuro accipiendum est. Tunc enim hostis noster homines accusat, cum fratres fiunt: tunc accusat, cum eum ab habitaculo cordis eiciunt. In die autem & nocte accusat, id est, in prosperis & aduersis. In die & nocte accusat, cum alios in prosperitatibus extolli, alios inspicit in aduersitatibus frangi. In die & nocte accusat, cum quosdam de uirtutibus erigi, quosdam attendit de aperto etiam iniquitatis opere gloriari. Sed ab hac accusatione ille per omnia liber apparet, qui hoc ipse accusare studet, quod ab aduersario accusari posse cognoscit, confitendo scilicet, damnando, flendo & poenitendo. Occulto autem aduersario fratres accusare, est non loquendo exterius, sed odiendo interius. Malitia enim ipsius, accusatio est aduersus sanctos. Dicatur itaque

Psalm. 9.

Matt. 28.

Iohan. 8.

Lucæ. 2.

Psalm. 21.

Iohan. 20.

[Nunc facta est salus & uirtus & regnū dei nostri, & potestas Christi eius; quia proiec-
tus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die
ac nocte.] Quod nimirum si quis ab angelicis spiritibus dictum intelligat, citius sequen-
dus est, dum tamen cælum ecclesiam sentiat, atq; in eo dictum accipiat. Non enim dubi-
um quod ipsi in salatione hominū talia dicant, qui nato dño secundū carnem gratulan-
tes, in terra clamāt: Gloria in excelsis deo, & in terra pax hominibus bonæ uolūtatī. Sed
nec illud absurdum potest uideri, quod angeli homines à seruitute diabolica liberatos,
fratres uocant, quos maius aliquid habere iam cernunt. Multo enim excellentius est, me-
diatorem dei & hominum, hominem IESVM CHRISTVM, fratrem homi-
nes habere quàm angelos. Ipse enim per Psalmistam dixit: Narrabo nomen tuum fra-
tribus meis. Ipse in euangelio per semetipsum: Vade ad fratres meos, & dic eis. Non em̃
dedignantur habere homines fratres, qui deum habent hominum fratrem. Fratres itaq;
dicimus angelos & homines, non natura, sed dignitate, sed æqualitate, sed futura beatitu-
dine. Sequitur:

Et ipsi uicerunt illum propter sanguinem agni, & propter uer-
bum testimoniū sui, & non dilexerunt animas suas usque ad mor-
tem.

Actuum. 21.

Iohan. 12.

[Hic manifestissime claret, quod sit cælum, qui uel sunt qui hoc bellum cum dracone
& angelis eius gesserint in cælo. Paulo namq; superius dictum fuerat, factum est præliū
magnum in cælo. Michael & angeli eius præliabātur cum dracone, & draco pugnabat
& angeli eius. & non ualuerunt, neq; locus inuētus est eorum ampliꝯ in cælo: hic autem
de hominibus dicitur, ipsi uicerunt illum propter sanguinem agni, & propter uerbum
testimoniū sui. Propter sanguinem uero agni uincunt, quia passionēs CHRISTI sequun-
tur: propter uerbum testimoniū sui uincunt, quia fidei rectitudinem custodiunt. De quib;
adhuc subditur: [Et non dilexerunt animas suas usq; ad mortem.] Tanquam dice-
retur: Ante elegerunt mori, quàm ut animas suas carnaliter diligerent. Usque ad mor-
tem se posuerunt, ne eas nequiter amarent. Hinc Paulus de seipso ait: Ego non solum ali-
ligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum pro nomine domini. IESV, nec facio ani-
mam meam preciosiorem quàm me. Quo contra dominus ait: Qui amat animam su-
am, perdet eam. Imitantur itaque omnes electi redemptorem suum, in quantum huma-
na fragilitas patitur, in non diligendo usque ad mortem animas suas, quem sciunt pro
sua redemptione non pepercisse etiā animæ suæ. Et quia glorioso certamine quotidie
dimicantes hostem humani generis exuperant, siue ipsi, siue etiam angelici spiritus, mu-
tua exhortatione subiungunt:

Lætamini cæli, & qui habitatis in eis.

[Plurali autem numero cælos ad lætandum inuitant, quia numerositatem eccle-
siarum assignant, quæ omnes unam de se reddunt. Habitantes uero in cælis,
homines sanctos uel beatos angelos innuunt, quibus concorditer in do-
mino conuenit gratulari: cum & homines, deuicto hoste, ad con-
sortium angelorum redeunt, & angeli redintegratum nu-
merum suum istis receptis aspiciunt: ubi non est aliud
quod exponi debeat, nisi ut hac manente lætitiā,
hic liber debitum soluat, finem accipiat.

ANSBERTI PRESBYTERI, IN APOCALYPSIM

IOHANNIS APOSTOLI,

Libër sextus.

IN FLUENTE gratia redemptoris nostri, qua nullis
præcedentibus bonorum actuum meritis, cælestibus in-
digni perfrui donis, nuper in prioribus Apocalypsis
partibus quinque edidi libros. Nunc autem eadem gratia
annuente, imò etiam impellente, ad ea quæ restant enodan-
da, stylum conuerto. Et quia notariorum solatia deesse ui-
dentur, ea quæ dicta uero, manu propria exarare conten-
do. Et tunc quidem solius diuinæ aspirationis instinctu,
nunc uero adiuncta etiam admonitione fraterna, id age-
re tento. Cur autem postquàm omnes ecclesiastici scripto-
res siluerunt, hoc agere studeo, in initio huius operis, ue-

ra suffragante ratione, lectori satisfecisse me recolo, ostendens utiq; nequaquam me ausu
temeritatis, sed diuina gratia ad hoc opus impulsus; sed nec mirum esse, si nunc spiri-
tus sanctus per hominem utcumq; Christianum, sua uerba depromat, qui dudum per im-
pios prophetauit: tempusq; per omnia scripturas differendi esse, si spiritus sancti gratia
cuiquam dignetur adesse: nec præiudicandum esse, quo quisq; tempore scribat: sed hoc
solummodo discendendum, utrumnam uera & catholica, an falsa & hæretica sint quæ
describit. Sed iam ne id ipsum in ea excusatione repetens, fastidium lectori generem, ad
expositionis tantum exordium, locutionis conuerto sermonem. Igitur postquam Iohan-
nes factum in cælo prælium magnum, atq; antiquum hostem in terra deiectum fuisse, uo-
cemq; in cælo latentium pro eius deiectione ac sua ereptione audisse se diceret: ilico de
reprobis sententiam protulit, dicens:

Numer. 23.
Iohan. 11.

Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad uos, habens iram
magnam, sciens quod modicum tempus habet.

¶ Iniquorum scilicet corda, terræ marisque nomine designas, ad quæ uersutus inimicus,
ab electis exclusus, descendit: non quo & ante in eis non esset, sed quo expulsus à non su-
is, quos ante iniuste possidebat, amplius suis, reprobis scilicet, dominari cœperit. Qui re-
cte uocabulo terræ designantur, quia contemnentes cælestia, terrenis semper, desideriis
inhiant: despicientes æterna, adipisci temporalia desiderant. De quibus in primæ male-
dictionis sententia ad antiquum serpentem dicitur: Terram comedes cunctis diebus ui-
tæ tuæ. Bene autem maris nomine idem ipsi designantur, quia semper & superbiæ flu-
ctibus tumidi, & uitiorum inueniuntur illecebris amarissimi. De quibus recte Iudas apo-
stolus dicit: Hi sunt fluctus maris ferocis, despumantes suas confusiones. Quibus scilicet
idcirco uæ futurum prædicatur, non quo illis uæ in æternum deesset, etiam si inimicus
ab electis non excluderetur: sed quo ualidius ab eo possessi, nequius per eos malitiæ suæ
nequitiam exerceret, q̃ faceret, si de ecclesia electus non fuisset: quicq; tanto fit feruentior
ad seuitiam, quanto se uicinior sentit ad pœnam. Considerat quippe quod iuxta sit, ut
licentiam nequissimæ libertatis amittat. Et quanto breuitate temporis angustatur, tanto
multiplicitate crudelitatis expanditur. Vnde & hic quoq; recte dicitur: [Væ terræ & ma-
ri, quia descendit diabolus ad uos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus
habet.] Quia enim præsens tempus quandoq; sine debito concluditur, quamlibet pro-
lixis morarum spatijs proteletur, ab ipso etiam exordio sui modicum esse ueraciter di-
citur: quanto magis aduersario nostro à tempore redemptionis, ex quo apostolica uoce
clamatur, Nouissima hora est, ad excedam malitiam suam angustum uidetur? Absit au-
tem à fidelium cordibus, ut hunc in illis supernis sedibus pugnare ualuisse credant, aut

Gen. 3.

Iude. 1. d

1. Iohan. 2.

Ephē. 6.

Ioh. 1. 3.

Ioh. 1. 12.

Apoc. 20.

Isa. 18.

Ibidem.

illam primam eius ruīnam in hac Apocalypsi narrari existiment: sed in aduentu redemptoris hoc praelium in ecclesia, quæ cælum est dei, factum fuisse, ex quo in eodem cælo apostolica uoce clamatur: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in cælestibus; maxime cū & eo proiecto, statim in laudibus deo dicatur: Cecidit accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die ac nocte. In quibus scilicet uerbis patenter intelligi datur, non de prima eius ruina hoc dictum fuisse. Si enim (ut uerum est) angelus prima, homo uero sexta die est conditus: apostata autem spiritus domino affirmate in ueritate non stetit, ac per hoc statim ut creatus est, cecidit: unde & cum homo conderetur, iam ille serpens erat qui homini inuideret: si inquam hoc ita est, quomodo in hac Apocalypsi cum proici de cælo dicitur, accusasse antea fratres die ac nocte asseritur? Et certe quando ille tunc cecidit, homo adhuc non erat quem accusaret. Restat ergo ut hanc eius ruīnam & in aduentu redemptoris nostri factam fuisse, & nunc usque fieri credamus. Hinc enim fortis ecclesiae praeliator dicit: Nunc princeps huius mundi eicietur foras. Sciendum uero nobis est, quia sic generaliter hoc praesens tempus ab aduentu redemptoris modicum uocatur, atque in tribus annis & sex mensibus saepe describitur, ut illud specialiter comprehendat quod futurum est sub antichristo, in quo & diabolus solui describitur, dum de eo dicitur: Oportet eum solui modico tempore. Cur autem hoc totum ecclesiae tempus tribus annis & sex mensibus generaliter designetur, patet ratio: propter euangelicam scilicet praedicationem, quæ trium temporum & dimidij spatijs edita fuisse cognoscitur. Quandiu ergo hac eadem mundum circuit, totum eius tempus in suo quo edita est, designat. Sciendum etiam quia quamuis hoc quod dicitur, uæ terræ, ad omnes generaliter reprobos pertineat, quos hostis antiquus possidens, contra ecclesiam defauit: specialiter tamen illi terræ ac principaliter congruit, de qua per prophetam dicitur: Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Aethiopiae, quæ mittit in mari legatos in uasis papyri super aquas. Terra quippe cui uæ dicitur, ille principaliter damnatus est homo, uidelicet antichristus, quem diabolus singulariter assumet. Qui alarum cymbalum uocatur, quia hi qui per superbiam in altitudinem cogitationis euolant, eundem peruersum hominem praedicando sonant. Quæ scilicet terra, recte trans flumina Aethiopiae esse perhibetur. Aethiopia enim nigrum populum mittit. Et omnem hominem iniquus iste quia peccatorem profert, quasi nigrum Aethiopia populum parit. Sed terra cui uæ dicitur, trans flumina Aethiopiae esse perhibetur: quia damnatus ille homo tanta iniquitate iniquus est, ut omnium peccantium peccata transcendat. Qui mittit in mari legatos, quia praedicatores suos in seculo spargit. De quibus recte subditur qualiter mittantur, dum dicitur: In uasis papyri super aquas. Ex papyro quippe charta est. Quid itaque per papyrum, nisi secularis scientia designatur? Vasa ergo papyri, sunt corda doctorum secularium. In uasis igitur papyri legatos super aquas mittere, est, praedicationem suam in sapientium carnalium sensibus ponere, & defluentes ad culpam populos uocare. Sic etiam quamuis generaliter omnibus reprobis uæ mari congruat, quod nunc diuino imperio proprijs terminis refrenatur: ad illud tamen specialiter refertur, quod in nouissimo ultra terminos egressum cunctam operit superficiem terræ. Dicatur ergo: Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad uos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet. Ac si diceretur: Generaliter quidem uæ terræ & mari, ad omnes pertinet iniquos: specialiter tamen illi peruerso homini, eiusque complicitibus pertinere uidetur, tanquam eisdem diuina uox diceret: Idcirco specialiter uæ uobis futurum denuncio, quia solutus diabolus cum modicum sibi superesse conspexerit, uersutius per uos iratus, contra ecclesiam defauit. Iratus utique non contra uos, terra & mari figuratos, sed contra eos qui in cælo habitant, a quibus uictus excluditur. Vnde & sequitur:

Et postquam uidit draco quod proiectus est in terram, persecutus est mulierem quæ pepererat masculum.

¶ Ipsa designatur per mulierem, quæ & per cælum. Et cum diabolus de cælo proie-

Quis persequitur mulierem, nimirum cælum insequitur in muliere. Electorum autem ecclesiam, ut supra iam diximus, idcirco diuinum eloquium mulierem appellat, quia ab sponso cælesti tanquam sponsa anulo fidei subarratur: eiq; sacramentis cælestibus uita & moribus, ut uxor, coniungitur: atque eundem Christum prædicationis uerbo in cordibus Christianorum, ut mater, parere uidetur. Hæc enim est illa sponsa, cui à domino per prophetam dicitur: Desponsauit te mihi in iustitia. Et cuius membra Paulus alloquitur, dicens: Despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo. De qua etiam in hac Apocalypsi angelica uoce ad Iohannem dicitur: Veni, ostendam tibi sponsam uxorem agni. Ipsa etiam (ut dixi) mater est, quæ spōsa & uxor: quia nouos populos quotidie deo gignit, ipso sponso uiro & filio attestante: Si quis fecerit uoluntatem patris mei qui in cælis est, hic meus frater, soror & mater est. Credendo ergo sponsa, operibus inhaerendo uxor, uocibus prædicando mater efficitur Christi. Toties enim parit Christum, quoties per officium prædicationis membra eius quæ nos sumus, ad fidem & operationem conformat. Et notandum quod malitiosus draco ab aduentu tantum redemptoris, principaliter infectæ mulierem: quia etsi in patriarchas atq; prophetas, gentilitatem adhuc inhabitans, malitiam suæ crudelitatis exercuit, domino ad apostolos dicente: Sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerunt ante uos: tamen ad comparisonem illius sæuitiæ, quam posteaquam de illa expulsus est, irrogauit, persecutio dici non potuit. Nam (ut ita dixerim) hanc ueternofus serpens in exordio natiuitatis suæ persecutus est, cum innocentem Abel parricidali Cain inuidia interfecit. Hanc usq; ad aduentum domini in singulis patribus tanquam adhuc adolescentulam, ac fidei anulo subarratam, persequi nequam destitit. Sed hanc iam Christo coniunctam, nouam intuens nuptam, acrius persequi aggressus est. Cum hanc inquam fidei uerbo plenius grauidari aspexit, seq; ab ea exclusum cognouit, uehementer ingemuit, atq; ad argumenta persecutionum callidius semetipsum conuertit. Alios enim hoc in tempore per membra sua lapidibus obruit, alios igni consumpsit, alios terræ hiatu humanæ uitæ subtraxit, alios gladio peremit, alios fluctibus aquæ demersit, alios per præceps comminuit, alios crucis patibulo affixit, alios uerberibus extinxit, alios ferarum dentibus laniauit, alios serpentibus tradidit. Et hæc quidem religar's, contra eam exercuit. Sed uehementissime tunc contra eam exurgit, cum & ipse uinculis diuinæ potestatis absolutus, & ecclesia CHRISTVM quæ diu parturiuit, gaudens enixa masculinum fuerit. Tunc quicquid callidius, quicquid malignius excogitare ualuerit, cum illum damnatum hominem possederit, contra eam exercet. Tunc etiam quod adhuc nusquam apparuit, subtractis ab ecclesia magna ex parte signis & uirtutibus, persecutores eiusdem ecclesiæ, etsi falsis, miraculis coruscabunt. Unde & in euangelio dominus dicit: Tunc surgent pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. O quam dura erunt corporis uulnera, atque omnium cruciamentorum tormenta: sed quam duriora erunt aduersariorum miracula? & quidem ecclesia in prioribus suis persecutionibus habuit solatia ex miraculorum signis, sed in extremis & miraculis caret, & grauissimas persecutiones sentit. Et cuius cor quamuis robustissimi, inter persecutorum miracula & sua uulnera non à fundo quatiatur, non formidolosa trepidatione moueatur? Nullum ne erit adiutorium? Exit certe. Tanto nanque robustior tunc sanctorum erit constantia, quanto immanior persecutorum sæuitia. Sed iam nunc uideamus, quod sit maximum saluationis eorum adiumentum, per quod in stadio uitæ præsentis hostem callidum ualent superando euadere. Deniq; sequitur:

Ose. 2.

2. Corin. 11.

Apoc. 21.

Matt. 12.

Matt. 5.

Gene. 4.

Matth. 24.

Et datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum in locum suum: ubi alatur per tempus & tempora & dimidium temporis, a facie serpentis.

¶ Sic dicitur, datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ: tanquam diceret, Hoc donum ipsa mulier meruit, ut aquila magna efficeretur. In duabus autem eiusdem mulieris alis, siue duorum testamentorum eloquia, siue duo charitatis præcepta, in quibus tota lex

pendet & prophetae, siue actiuam uitam, siue contemplatiuam, non incongrue dicimus figurari: quibus subiecta ecclesia, inquietos uitae praesentis tumultus deferens, solitudinem petiit, in qua locum suum inueniat. Et quae est illa solitudo, nisi corda electorum a terrenorum desideriorum tumultibus quieta? Sancti etenim uiri seipsos desertum quietis faciunt, ut habeant quo fugere possint. Prius namque a semetipsis inordinatos desideriorum motus manu sanctae considerationis eiciunt, ut postmodum quietis locum in ipsa cordis solitudine quo fugere possint, inueniant. Quia enim transitoria cuncta despiciunt, ex his nascentes cogitationum insolentias non patiuntur: solam namque aeternam patriam appetunt. Et quia nulla huius mundi diligunt, magna mentis tranquillitate perfruunt. In qua uidelicet solitudine locum inueniunt, quo fugientes saluentur, quia uidelicet in secreto mentis a quarentibus deus inuenitur. Cui per Psalmistam dicitur: Esto mihi in deum protectorem & in domum refugii, ut saluum me facias. Ad hanc solitudinem, in qua locus inuenitur refugii, auolare concupierat idem Psalmista cum diceret: Quis dabit mihi pennas sicut columbae, & uolabo & requiescam? Ad quam uidelicet solitudinem iuxta desiderium uoluntatis suae deductus, locum quo quiesceret quarebat, dicens: Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Expectabam eum qui me saluum faceret a pusillo animo & tempestate. Ad hanc ipse idem confugerat, cum diceret: Vnam petii a domino, hanc requiram: ut inhabitem in domo domini. A frequentia quippe terrenorum desideriorum fugiens, ad magnam uidelicet solitudinem semetipsum, ubi eo tutius nihil extraneum conspiceret, quo incompetens nil amaret, a tumultu rerum corporalium magnum quoddam secessum petierat quietam mentem, in qua tanto purius deum cerneret, quanto hunc cum se solo solum inueniret. Quis uero huius mulieris cibus est, quo uescitur in deserto, nisi ille qui & locus deserti? Ipse enim temporalia fugientibus, uia: ipse ad solitudinem peruenientibus, locus: ipse in eadem solitudine esurientibus, cibus. In loco autem deserti per tempus & tempora & dimidium temporis hoc cibo mulier uesci perhibetur, subaudis, per tempus hoc totum uitae praesentis, quo euangelica perfectio eorundem temporum quantitate prolata, electorum numerum creatoris sui amore succensum, ad aeterna ac sublimia contemplanda a terrenorum desideriorum tumultibus remouens, dum perficit, solitarium reddit. De qua solitudine Ieremias domino dicit: A facie manus tuae sedebam solus. Hinc ipsum perfectorum caput per Psalmistam loquitur, dicens: Similis factus sum pelicano in solitudine, factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilauit, & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Illa ergo mulier persecutionem draconis euadit, quae duabus alis utens, in desertum in locum suum auolat: quia uidelicet electorum ecclesia, siue duorum testamentorum uerbis & exemplis, siue duobus charitatis praeceptis a terreno amore suspensa, ac per hoc solitudo effecta, deum intra se locum refugii inueniens, eius uirtute ac protectione, & occultas inimici insidias praecauere, & apertas persecutiones nouit contemnere. Qui uidelicet fit ei etiam cibus, quia omnipotens deus quos protectione defendit, interna contemplatione reficit. Sic denique dudum populus ille Hebraeus persecutionem Pharaonis fugiens, columna nubis in die, & ignis in nocte, ueluti duabus alis mystice fultus, in desertum quo manna uesceretur, peruenit. Pharaon namque Israel persequens, figuram gerebat huius draconis, a cuius facie mulier ista auolare dicitur in desertum. Vnde & in typo cuidam Pharaoni dicitur: Pharaon draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum. Populus autem Israel hanc eandem mulierem designabat, imò magis in ipsis ista mulier erat. Columna uero nubis in die, & ignis in nocte, ut dictum est, uetus & nouum testamentum figurabat, quae ad patriam euntibus iter ostendunt. Nubes etenim in die, uisionis lene blandimentum est: ignis uero in nocte, terror aspicientibus. Per nubem ergo in die, nouum testamentum figuratur: in quo non uindicta peccantibus, sed misericordia lenitatis ostensa est. Vnde & ipse auctor noui testamenti cuidam in adulterio deprehensa dicit: Nemo te condemnauit? Cui cum diceret, Nemo domine: ait illi, Nec ego te condemnabo: uade, & amplius noli peccare. Et bene in die apparuit columna nubis, quia nouum testamentum a sole iustitiae, id est, CHRISTO, initium sumpsit. Per ignem uero in nocte, qui terror est uisionis, recte uetus testamentum designatur: in quo peccantibus non

Psalm. 30.

Psalm. 54.

Ibidem.

Psalm. 26.

Iere. 15.

Psalm. 101.

Exod. 13.

Iezechi. 29.

Iohan. 8.

uentia promittebatur, sed supplicium minabatur. Vnde & illic frequentius inculcatur: Si quis hoc uel illud fecerit, morte moriatur, lapidibus obruatur. Et bene in nocte appa-
ruit, quia necdum in mundum Christus aduenerat. Desertum quoque ad quod ille tunc
populus uenit, mentium solitudinem designabat. In qua etsi igniti serpentes uirus maliti-
ae conantur infundere, non nocent, quia de eisdem in solitudine commorantibus dicitur: Serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Et nec mirum si
non nocet, cum habitantes in eremo, indefinenter serpentem aeneum, id est, mortem rea-
demptoris, aspiciunt. Manna uero quo ille populus usus est, internam mentis refectione
i. diuini uerbi contemplationem, designabat de quo caelesti manna per Psalmistam dicitur: Panem angelorum manducauit homo. Hinc idem electorum manna loquitur, di-
cens: Ego sum panis uiuus qui de caelo descendi. Hinc ecclesiae a domino per prophetam
in munere repromittitur: Sustollam te super altitudinem terrae, & cibabo te haereditate
Iacob patris tui. De qua etiam ad iustum uirum dicitur: Nunquid ad praeceptum tuum
eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum sibi? in petris manet, & in praeceptis si-
licibus atque inaccessis rupibus commoratur. inde cōtemplatur escam. Potest autem de-
serti nomine illa regio designari, quam apostata angelus & homo deseruit. In hoc enim
deserto non agnoscant oues remanserant, quando dominus unam in terra quarebat.
In qua certum refugij locum inuenit ecclesia, quae undique persecutionibus angustatur in
terra: ibi cibum indeficienter reperit, quae hic dum affligitur, iustitiam esurit. In aliis au-
tem mulieris, ipsa suspensio intelligitur contemplationis. Solet autem hoc donum pro-
prium esse sanctorum, ut quo magis pressuris angustantur in terra, eo amplius contem-
plationis penna leuentur ad summa. Hinc Paulus tribulationibus circumdatus, pressuris
angustatus, & fortasse catena constrictus, dicebat: Nostra conuersatio in caelis est. Hinc
idem ait: Quando infirmor, tunc fortior sum. Et quia iustorum ecclesia secundum eun-
dem Apostolum, ea quae retro sunt obliuiscitur, ad ea uero quae in ante sunt extenditur:
eique de mundo euolanti, antiquus aduersarius, malitiae suae mole depressus, utpote ser-
pens, terrae inharens, obuiare non ualet, quid a tergo contra eam exerceat, audiamus.
Sequitur:

Marei. 16.

Psalm. 77.

Iohan. 6.

Isaie. 58.

Iob. 39.

Lucæ. 15.

Philip. 3.

2. Cor. 12.

Philip. 3.

Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flu-
men, ut eam trahi faceret a flumine.

¶ Solent per aquas in scriptura sacra, persecutionum impetus designari, Psalmista at-
testante, qui uoce martyrum ait: Cum insurgerent homines in nos, forsitan uiuos deglu-
tissent nos: & cum irasceretur animus eorum aduersum nos, forsitan uelut aqua absor-
bisset nos. Per os uero antiqui serpentis, suasio illius non incongrue accipitur, quia cō-
filijs eius agitur, ut cōtra ecclesiam reprobi eleuentur. Post mulierem ergo in desertum
uolantem, ex ore suo serpens flumen emittit: quia ecclesia appropinquante caelestibus,
antiquus hostis suasionem iniquitatis suae, infidelium hominum multitudinem in eius ne-
cem commouet, ad hoc utique, ut eam in corpus suum traiciat. Sed quid impedimen-
ti praestabit aqua, quamlibet elationum fluctibus tumida, quauis impetus sui uelocitate
rapidissima, ei qui ad uolandum alis utitur: nil omnino. Occidi potest, sed trahi a flumine
ne non potest. Occiduntur martyres in carne, sed post mortem carnis ueraciter dicunt:
Torrentem pertransiuit anima nostra. Quia uero hanc persecutores eius in corpus suum
trahere non ualuerunt, funditus delere conati sunt. Sed quam deus uoluit usque in fi-
nem perseuerare, nec de mūdo potest eius memoria perire, nec in corpus draconis a flu-
mine trahi. Vnde & bene sequitur:

quidam picea maris q̄ fuit ut ser-
pens mittunt aquas p̄ ola. l. i.
p̄ coeterna aut alia p̄ fūm
tū coeterna. & hoc in magna qua
Hic & sic tūcū nō solum
testantur. Verū et alii p̄sser
q̄ sic cōsequitur hūc in p̄ntem
Hic alius p̄sser mittit aquas ali-
quas. l. i. hūc tūcū p̄sser anima
p̄sser. l. i. gūtem tēreat ab in-
cipit

Psalm. 125.

Et adiunxit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbit
terra flumen quod misit draco ex ore suo.

¶ Solet in sacro eloquio terrae nomine, humana natura designari. Vnde & primo ho-
mini peccanti dicitur: Terra es, & in terram reuerteris. Quam uidelicet naturam ipse cō-
ditor suscipere dignatus est, sicut de illo scriptum est: Cum in forma dei esset, non rapi-
nam arbitratus est esse se aequalē deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens,

Genesis. 3.

Philip. 2.

in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. & rursus: Factus est primus homo in animam uiuentē, nouissimus in spiritū uiuificantem, & iterum, Primus homo de terra terrenus, secundus homo de caelo caelestis. Quæ uidelicet humana natura, in Adam maledictionis sententiam, in Christo autem benedictionis gratiam consecuta est. Vnde per Psalmistam dicitur: Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatē Iacob. Hoc autē in loco, quid aliud terræ uocabulo designari credimus, nisi humanam in Christo naturam? quæ tempore passionis, persecutorum impetus sustinuit ex carnis infirmitate; sed tertia die resurgens, abundantia uitæ suæ mortis principem deglutit, & inundantes passionum fluctus absorbit potentia diuinitatis; & quia de eo scriptū est, Ad hoc Christus mortuus est & resurrexit, ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Et de quo rursus dicitur, Dedit illi deus nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. præualente uictoria eius in caelo & in terra, quia impetus persecutionū in se suscipiens superauit, electorum ecclesia non finitur flumine persecutionis in corpus diaboli trahi. Ac si ipsa terra flumē absorbens, diceret: Corpus meum quod est ecclesia, propterea nō potest flumine persecutionis dīmergi, quia prior ego passiones eius bibi, bibēsque superauī. Frustra ergo draco flumen euomit, quod iam terra absorbit: quia nil ultra amplius præualebit in corpore, quā quod præualuit in capite. Sed quia idem malitiosus ut iniquo uoluit consilio, eam nec in corpus suum trahere, nec de mundo funditus eradere ualuit, per singulas hanc generationes persequi. acriter non destitit, recte subiungitur:

Et iratus draco in mulierem, abiit facere prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata dei, & habent testimonium Iesu. & stetit super arenam maris.

¶ Quanto nanque à præcedentibus diuino munere roboratis uincitur, tanto amplius in subsequētibz ecclesiæ membris defauire probatur. Hinc est enim quod cum ab homine expulsus exire dicitur, cum septem alijs spiritibus se nequioribus reuerti describitur. Et notandum quia iratus draco, cum his tantum prælium inire dicitur, qui & de semine mulieris nascuntur, & mandata dei custodire & testimonium Iesu habere uidentur. Semen enim mulieris, uerbum intelligitur prædicationis, quo in credentium cordibus proles concipitur caelestis. Tunc uero nascitur, cum baptismatis unda perfunditur. Hunc enim nouum hominem quotidie molitur extinguere diabolus, qui leges eius cōtemnens, dei se mandatis humiliter subdit. Quis autem unquam cōtra suos bellum gerit? quis sibi obediētes expugnat? Hinc certe, hinc probare se possunt homines, utrum custodiant mandata dei, & habeant testimonium Iesu. Ait nanque Apostolus: Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Si ergo quisquā persecutionem non patitur, adhuc pie uiuere non probatur. Si pie uiuere non uidetur, ab aduersario persequi dedignatur. Sed cum uideamus homicidas & maleficos, fures & latrones tormentis affici, supplicijs consumi, quomodo tantum electos persecutionem pati sermo diuinus hoc loco pronunciat? Sed sciendum nobis est, quia aliud sit, subiectū quempiā cum uoluerit quisque, interfici; aliud uero, sibi repugnantī persecutionem ingerere. Cū his ergo (ut dictum est) solummodo bellum draco facit, quos sibi repugnare uidet: quia nequaquam bellū fieri potest, nisi inter duas partes altrīnsecus cōcertātes. Vbi enim nō est qui percutienti resistat, & si unus ab altero succumbat, prælium non fit. Sic ergo iniqui qui quilibet & mala tolerāt, sed nequaquam aduersus eos diabolus bellū intorquet. Sed iam uideamus quæ sint mandata dei, & quod testimonium Iesu. Aliud enim sunt mandata, aliud testimonia. Mandata nanque dei sunt, quibus ad bene uiuendū instruimur. Vnde est illud, Diliges dominū deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota aīa tua, & ex tota mēte tua, & proximū tuū sicut te ipsum. In quibus duobz mādatīs, secundū Apostolū, tota lex pendet & prophetæ. Testimonium uero Iesu est, quo testificati sunt prophetæ, imō spiritus sanctus per prophetas de Christi & ecclesiæ sacramentis. Hinc est illud primī prophetan-

eis testimonium: Relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una. Quod Apostolus exponens, ait: Magnum est hoc sacramentum. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Ergo mandata ad charitatem, testimonium uero ad fidem pertinere probatur. Quamobrem proles huius mulieris, charitate & fide contra antiqui aduersarii machinamenta erigitur. Ne autem dubium sit, utrum nam testimonium ad fidem pertineat, angelus Iohanni inferius declarat, dicens: Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata dei & fidem Iesu. Sed cum prius sit credere, ac deinde fidem operibus fulcire: quid sibi uult, quod hoc loco mandata præponuntur fidei, nisi quod aperte innuitur, quia quamuis ad caelestem patriam uia fides sit, tamen charitas quæ in mandatis constat, maior esse uidetur, Apostolo attestante qui ait: Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem his est charitas. Et idcirco quæ fidei altitudinem supergreditur, iure eidem sæpe antefertur. Notandum uero, quod idem terribilis draco contra sanctos prælium exercens, non super petram, non super solidam terram, sed super arenam stare perhibetur. Cunctis autem liquet, quia serpens in petra uestigium imprimere non ualet: in arena uero quæque loca tetigerit, signa sui corporis relinquit. Quid autem sunt corda sanctorum, nisi quædam soliditas petrae? In quibus idcirco malignus hostis uestigium imprimere non ualet, quia peccata uoluptatis ea nequaquam emolliunt. Quid uero sunt iniquorum mentes, nisi quædam arenae mobilitas? In quibus idem antiquus aduersarius eo foeditatis suæ uestigia informat, quo eas per terrena delectamenta fluidas inuenit. Ibi ergo stat, ubi molliter gescere ualet: non ibi, ubi petrae duritiâ sentit. Hinc est enim, quod etiam dominus sub quadam figurata locutione in locis humilibus dormire perhibet. Loca ergo humilia sunt, terrenorum hominum mentes, quas humor carnalis concupiscentiæ, quæ replet, fluidas facit. In quibus malignus aduersarius iniquitatis suæ uestigia tanto altius imprimit, quanto in eisdem mentibus per transitus illius quasi in fluxa terrena descendit. Loca quoque humilia sunt, opera uoluptuosa. Pes quippe in arida terra non labitur, fixus uero in lubrica, uix tenetur. In locis ergo humilibus iter uitæ præsentis faciunt, qui in hac recti ad sustinendam stare non possunt. In his itaque locis humilibus hostis noster dormit, quia in reproborum hominum lubrica operatione requiescit. Quem ergo dominus in locis humilibus dormire perhibet, hunc Iohannes super arenam stare affirmat. Sequitur:

Et uidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem & cornua decem, & super cornua eius decem diademata: & super capita eius nomina blasphemiarum.

Hanc bestiam quam nunc de mari, superius de abyssu ascendisse iam diximus: quatenus nobis ostenderet, hoc esse in significatione mare, quod est abyssus. Videamus ergo quod ad rem magis pertinere uidetur, quid significet abyssus: & tunc demum quæ sit hæc bestia, requiramus. In sacro enim eloquio abyssi nomine aliquando inscrutabilia dei iudicia, aliquando hoc ipsum sacrum eloquium, aliquando inferni profundum, aliquando designantur infidelium corda, Christo

Gene. 2.
Eph. 5.

Apoc. 13.

1. Cor. 13.

Iob. 40.

Apocalyp.
cap. XIII.

Apoc. II.

- ecclesiæq; resistantia. Abyssus nomine incomprehensibilia dei iudicia figurantur, Psalmista attestante, qui domino dicit: Iudicia tua abyssus multa. Iudicia enim dei recte abyssus comparantur, quia immensitas ac profunditas eorum à nobis non comprehenditur.
- Rom. 4. 11.* Huius immensitatem abyssus penetrare non quiuerat Apostolus, qui dicebat: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quæ inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiae eius. Eiusdem abyssus nomine sacrum eloquium figuratur, ipso Psalmista dicente: Abyssus abyssum inuocat in uoce cataractarum tuarum. Abyssus namque abyssum inuocat, quia uetus testamentum nouum præstolatur: in uoce cataractarum, id est, in uoce prædicationis. Qui ueluti cataractæ cæli constituuntur, dum quibusdam retinent, quibusdam uero benedictionis imbrem effundunt. An non cæli cataractam modo clausam, modo apertam in Elia cognoscimus, qui oratione orauit, ut non plueret super terram, & non pluit annis tribus & mensibus sex: & rursum orauit, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quod tunc historialiter factum, nunc spiritualiter fieri cernimus, cum prædicatores sancti, nunc quidem propter peccatum populi, prædicationis imbrem retinent, nunc uero propter electos eundem largiter effundunt. Hinc est quod lezechieli propheta à domino dicitur: Adhærescere faciam linguam tuam palato tuo, & eris mutus, nec quasi uir obiurgans: quia domus exasperans est. Ecce propter exasperantem domum, reprobos scilicet, cæli cataractam clausam. Videamus nunc utrum ne propter electos aperiat. At namque: Cum locutus fuero ad te, aperiam os tuum, & dices ad eos: Hæc dicit dominus deus. Vel certe accepta potestate ligandi atque soluendi, more cataractarum quibusdam claudunt, quibusdam uero aditum regni cælestis aperiunt. Rursum abyssus nomine signantur inferni profunda, sicut in euangelio legimus legionem ab homine abiectam, dominum postulasse, ne eos imperaret in abyssum ire, quin potius permetteret introire porcos. Hinc est quod Psalmista de persecutoribus ecclesiæ, fluctibus eos comparans, dicit: Ascendunt usque ad cælos, & descendunt usque ad abyssos. Usque ad cælos namque ascendunt, quia usque ad summam sanctitatis uiros persequendos elationis uento eleuantur. Sed usque ad abyssos descendunt, quia unde temporaliter super bonos eriguntur, inde ad inferni profunda dimerguntur. Rursus abyssus uel maris nomine, figurantur infidelium corda, Christo ecclesiæque contraria, sicut iusto uiro narrante didicimus, qui de sapientia dei patris ab ipsis dictum perhibet: Abyssus dicit, non est in me: & mare loquitur, non est mecum. Ac si aperte diceret: Infideles & reprobi uita & moribus loquuntur, quia exteriora dei sapientia nec in illis, nec cum illis inuenitur. In illis enim non est, quia per respectum gratiæ longe abest, quibus tamē per retributionis uindictam præsens adest. Hinc enim scriptum est: Longe à peccatoribus salus. Cum illis uero non est, quia eam omnino neque esse suspicantur. Vnde Psalmista ait: Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Quia enim abyssus nomine, iniquorum atque infidelium corda signentur, eodem Psalmista testante didicimus, qui de domino loquitur, dicens: Fundauit terram super stabilitatem eius, non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus sicut pallium amictus eius, super montes stabunt aquæ. In quibus scilicet uerbis quasi historialiter inchoasse uidetur. Sed sequentis uersiculi finis indicat, non hæc historialiter, sed mystice dicta intelligi debere. Cum enim dicit, qui fundauit terram super stabilitatem eius, non inclinabitur in seculum seculi: ac deinde subiungit, Abyssus sicut pallium amictus eius, terræ utique amictus: adderet autē, super montes steterunt aquæ, & non stabunt, totum iuxta literam accipi poterat. Sed melius ostendimus quemadmodum spiritualiter intelligatur, si qualiter abyssus sicut pallium terræ amictus historialiter fuerit, demonstramus. Terram namque super stabilitatem suam consistentem, in diebus Noe legimus dudum abysso adopertam fuisse, sicut in ipsa historia dicitur: Rupti sunt omnes fontes abyssus magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt. Quæ utique abyssus dum eam undique circumdedit, quasi pallium amictus eius fuit. Cuius etiam abyssus immensitas non solum ad cacumina montium puenit, uerum etiam quindecim cubitis altior illis fuit. Sed si hoc propheta secundum literam, & non secundum mysticum sensum intelligi uoluisset: nequaquam ut præfati sumus, cum diceret, abyssus sicut pallium amictus eius: adderet, super montes stabunt aquæ, sed steterunt. Videamus ergo quid significet hæc terra, quid stabilitas eius, quid abyssus eam amictans, ac montium cacumina transcendens.

dens. Sicut in malo frequenter terram accipimus, propter terrenos terrena quærentes: sic sæpe in bonū, propter illud quod à saluatore dictum ē: Ignem ueni mittere in terrā, & quid uolo nisi ut accendatur? terram utiq; sanctorum corda esse designans. Hoc autē in loco terram, ecclesiam intelligimus. Et quæ huius terræ, alia est stabilitas, super quam fundata, non inclinabitur in seculum seculi, nisi Christus qui hanc super se construi uoluit: Hinc est quod Petro figurā eiusdem ecclesiæ gerētī, dicit: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Tanquam diceret, super me ædificabo te. Quod em̃ Psalmista de domino dicit, Fundauit terram super stabilitatem eius: hoc ipse dominus Petro ait: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Et quod ab eodem Psalmista dicitur, non inclinabitur in seculum seculi: hoc à domino cōfirmatur, Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Hinc per Paulum dicitur: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Terram autem abyssus circumamictās operuit, quia ecclesiam undiq; persequentium turba circūcūdidit. Cuius altitudo cacumina montium transcendit, quia apostolos etiam eadem persecutorum numerositas interfecit. Vel certe terram simul & montes abyssus operuit, quia ante aduentum spiritus sancti, propter metum persecutorum, neq; apostoli, neq; alij discipuli manifeste Christum prædicare audebant. Quia ergo propter metum hominum silebant, super terram & montes stabant aquæ: sed quia adueniente spiritu sancto super discipulos, metus populi persequentium contemptus est, bene illic subditur: Ab increpatione tua fugient, à uoce tonitruī tui formidabunt. Ab increpatione etenim dei aquæ fugerunt, à uoce tonitruī eius formidauerunt: quia ut dictum est, adueniente spiritu sancto super discipulos, alij ex nouis linguis, signis & uirtutibus, metu etiam fidelis populi, territi, frementes siluerunt: alij salubriter conuersi, crediderunt: & cœperunt apparere montium cacumina ac terræ soliditas in eis, qui dudum fuerant persecutionū fluctibus adoperti. Sicq; adimpletum est, quod in eodem psalmo subiectum est: Ascendunt montes & descendunt campī, in locum quem fundasti eis. Ac si aperte diceretur: Apostoli siue credentes, qui metu persequētis populi tanquam quibusdam fluctibus fuerant adoperti, in sublimē erigentur: & iidem persecutores abyssi more intumescētes, uiribus exiccati, atq; aridi effecti, in imis apparebunt campī. Quis autem locus eorū sit à deo illis fundatus, exponi necesse non est, cū uideamus eos in loco subiectionis & seruitutis nunc usq; manere, qui dudum in sublimi solio regni stare uidebantur. Huic sensui, quem de persecutorum multitudine sub figurata abyssi locutione sequimur, Ionas propheta concinīt, qui ex uoce capitis nostri dicit: Abyssus uallauit me, pelagus coope-ruit caput meum. Tempore etenim passionis, humani generis redemptor ē abyssus uallauit: quia à persecutoribus hinc sputa, illinc flagella: hinc maledicta, illinc sustinuit probra. Pelagus uero operuit caput eius, quia ab eisdem persecutoribus facie uelatus, artidine cerebro percussus, spinis etiam fuit coronatus. Ista persequentium abyssus Christū operuerat, cum diceret: Saluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animā meam. Quid autem hoc loco abyssi uel maris nomine figuretur, de quibus ista bestia ascendere dicitur, cum quid significet eadem bestia, subtiliter inuestigauerimus, necessario proferemus. Nunc ergo quæ sit prædicta bestia, quibus uē modis accipiatur, requiramus. In alia enim scriptura cum nomē bestię singulari numero ponit, ipse malignorū spirituum princeps per illud designatur: cū uero plurali, aut uniuersa dæmonia, aut bestiales hominū motus demonstrant. Bestię nomen cum singulari nūero ponit, malignorū spirituum principem designat, sicut per prophetam contra Ephraim dicit: Bestia agri scindet eos. Vel sicut Isaias ait, Mala bestia non transibit p̃ eam. Cum autem plurali, uniuersa dæmonia figurat, sicut dominus ad Iob de iniquorū cordibus dicit: Omnes bestię agri ludent ibi. Eiusdem nomine bestię plurali numero posito, bestiales hominum motus exprimunt, sicut beatus Apostolus ait: Si secundū hominē ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt. Vel sicut gētilis cuiusdā testimonio usus loquitur, dicens: Cretenses semper mēdaces, malæ bestię, uentres pigri. Quod etiam ex seipso affirmat, dicens: Testimonium hoc uerum est. In hac uero Apocalypsi cum singulari numero bestię nomen ponitur, generaliter quidem est agno contrarium, quo cum

Lucæ. 12.

Matthæi. 16.
Psalm. 103.Matthæi. 16.
1. Corin. 3.

Iohann. 20.

Psalm. 103.

Psalm. 103.

Ioh. 2.

Matth. 27.

Psalm. 36.

Osæ. 13.

Isaiæ. 35.

Iob. 40.

1. Corin. 15.

Tit. 1.

cta generaliter complecti dicimus. Sed in locutionis textu subtiliter considerandum est, quæ pars bestiae interferatur. Aliquando enim autor huius historiae, unius eiusdemque uocabulo bestiae, diabolus; aliquando autem corpus eius, uidelicet omnes infideles & reprobos; aliquando uero unum ex capitibus eiusdem bestiae, antichristum scilicet, quod quasi occisum resurrexit, simulatione utique, non ueritate; aliquando quoque solos praedicatores eiusdem peruersi hominis atque ministros designat. Quod utrum ita sit, ex hac eadem Apocalypsi necessarium ducimus affirmare. quia enim per huius bestiae nomen diabolus designetur, paulo inferius innuitur, cum de bestia à reprobis adorata, dicitur: Adorauerunt bestiam, dicentes: Quis similis bestiae? & quis poterit pugnare cum ea? Et post paululum, Data est ei potestas in omnem tribum & populum & linguam & gentem, & adorabunt eum omnes qui inhabitant terram. Nonne bestia nomen foemini generis positum fuerat? & quid sibi uult quod sequitur, adorabunt eum? Cur non foemini generis pronomen subiectum est nomini, sed masculini, nisi quia per hanc bestiam (ut dictum est) plerumque diabolus designatur? Et cum qualibet pars huius bestiae adorari dicitur, diabolus in ea sine dubio adoratur: quia in omnibus eius officiis, in omnibus eius partibus diabolus est, quod est bestia. Quia uero huius bestiae nomen corpus diaboli, omnes scilicet reprobos, figuret, angelica uox inferius indicat, quæ Iohanni dicit: Veni, & ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas. Quid autem significarent istæ aquæ, hoc ipsum illi exponens, ait: Aquas quas uidisti ubi meretrix sedet, populi sunt & gentes & linguæ. Et si forte quaereremus, utrum aquæ istæ populi & gentes & linguas designantes, bestia uocarentur: postquam hanc meretricem eidem super aquas sedentem angelus ostendisset, secutus Iohannes exposuit dicens: Et uidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam uerbis blasphemiarum, habentem capita septem & cornua decem. Quia ergo simul super aquas, id est, super populos & gentes & linguas & super bestiam meretrix sedet, hoc est utique bestia, quod populi & gentes & linguæ. Rursum, quia unum ex capitibus huius bestiae & tota ipsa uocetur bestia, locus ille indicat, quo cum dictum esset, & unum de capitibus suis quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est: post paululum de secunda bestia subinfertur, Et facit terram & inhabitantes in ea, adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Rursum, quia soli praedicatores atque ministri antichristi, bestia uocentur, id ipsum locus ille insinuat, quo per Iohannem dicitur: Et uidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni & loquebatur sicut draco, & potestatem prioris bestiae omnem faciebat in conspectu eius. Sed quia iam ostendimus quid hæc significet bestia, quibus uel modis accipiatur: uideamus nunc quid eius septem capita, quid uel figurent decem cornua. Hoc utique significant septem capita, quod omnis bestia: hoc omnis bestia septemque eius capita, quod decem cornua, regnum uidelicet diaboli, Christo ecclesiarumque contrarium: quia septem & decem non numero sunt, sed significatione uniuersitatis regni terreni. Quia enim hoc fit tota bestia, quod septem eius capita, locus ille declarat, quo cum meretricem super bestiam angelus sedere Iohanni ostendisset, post paululum subdidit: Hic est sensus qui habet sapientiam. Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet. & reges septem sunt. & paulo post: Aquas, inquit, quas uidisti ubi meretrix sedet, populi sunt & gentes & linguæ. Si super bestiam sedet, quomodo super capita septem, quæ reges simul & montes dicuntur? & si super septem capita, quomodo super aquas sedet, quæ populi & gentes & linguæ uocantur? nisi quia hoc est (ut diximus) omnis bestia, quod septem capita. hoc etiam septem capita, quod aquæ multæ, regnum uidelicet huius seculi. de qua adhuc bestia uoce angelica dicitur Iohanni: Bestia quæ erat, & non est, & ipsa octaua est, & de septem est, & in interitum uadit. Nonne superius unum caput tanquam occisum in mortem diximus rat reuixisse? Nunc quid sibi uult, quod hic non unum caput ex septem capitibus, sed bestiam uocat tanquam ex septem bestijs, nisi quia quæque loca bestiae tangit? In septenario numero, quo spiritus nequam significatur in malum, totam bestiam collocat. caput ergo tantum occisum, & ex septem capitibus est. id est, ex bestia septenario numero designata. & octauo loco positum cum septem capitibus est, tantum pars negotiorum, numerus septenarium excedens. Ac per hoc inuenimus quod supra non exposueramus, hoc etiam unum esse caput bestiae, quod septem capita: quia

Apocly. 17.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Apocly. 13.

ipsum caput ex septem capitibus, capita septē habere describitur, sup̄ quā nomina blasphemiae inesse dicuntur: dum Christum spernens, se uult haberi pro ipso. & ut hoc esse septem capita, quod decem cornua ostendamus, Daniele ad medium deducamus: qui dum quartam bestiam diceret decem cornibus fultam, protinus adiunxit, dicens: Considerabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum, & tria de cornibus prioribus euulsa sunt à facie eius: & ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens ingentia. Omne enim peccatum, undenarium est: quia dum peruersa agit, præceptum decalogi transcendit. & quia in cilicio peccatū plāgitur, hinc est quod in tabernaculo uela cilicina undecim fiunt. Hinc per undecimum psalmum dicitur: Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt ueritates à filiis hominū. Hinc Petrus in undenario numero remanere apostolos metuens, Matthiam duodecimum sorte missa requisit. Nisi enim significari culpam per undenariū cerneret, implexi apostolorum numerum tam festine duodenario non curaret. Quia ergo per undenarium numerum transgressio exprimitur, huius bestiae cornu undecimo, ipse autor transgressionis indicatur. Quod uidelicet paruulum oritur, quia purus homo generatur. Sed in immane crescit, quia usq; ad coniunctam sibi uim angelicæ fortitudinis proficit. Ecce ut aperte uidemus, quem Iohānes caput ex septem capitibus octauum futurum dicit, hunc Daniel cornu paruulum de medio decem cornuum ortum, undecimum ponit. & ut hi decem reges ad septenarium numerum redigerentur, & antichristus ex ipsis ortus, octauus supponeretur, sequitur scriptura illa, & dicit: & tria de cornibus prioribus euulsa sunt à facie eius. Dum enim tria ex decem euelluntur, septem utiq; remanent, quibus ille autor transgressionis undenarius, octauo loco subrogetur: manifestissime certe cognoscimus hoc figurare decem cornua, quod septē capita, uniuersum scilicet regnum diaboli. & hanc bestiam cum capitibus & cornibus iam fuisse & esse & futuram esse non dubitamus: quia ut saepe iam diximus, siue septem capita, siue decē cornua, non numero, sed significatione uniuersitatis posita uidemus. Quae ideo liquidius non explanamus, quia inferius locis ea opportunioribus exponenda esse à nobis scimus. Nunc de qua abyssus uel mari ista bestia ascendat, uideamus: & utrū generaliter tota bestia, an pars quaedam ex ea ascendat, cōsideremus: superius namq; præmissimus, abyssum uel mare aliquando in Crutabilia dei iudicia, aliquando diuina eloquia, aliquando inferni profunda, aliquando figurari infidelium corda, Christo ecclesiaeq; contraria. Hoc autē in loco abyssi uel maris noīe, siue occulta dei iudicia, siue infidelium corda nō incōuenienter accipimus. Hanc uero bestiam, in qua nunc diabolus, nunc caput uelut occisum, id est, antichristus, nunc totum diaboli corpus designatur, & singulatim in singulis partibus, & generaliter in toto corpore de hac abyssus uigilanti studio ascendere puidemus. Diabolus namq; q̄ est pars bestiae, de abyssus ascendit: quia propinquante nouissima persecutione, occulto quidem, sed tamen iusto dei iudicio ex infidelium cordibus prodians, eosq; non deferens, in quibus nunc religatus tabescit, cōtra ipsum uitæ autorem, eiusq; ecclesiam superbiens eleuatur. De abyssus ascendit, quia unde diuinæ potestatis uinculis absoluitur, inde in fastum superbiæ erigitur. De quo scriptū est: Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur, aut quod colitur deus, ita ut in templo dei sedeat, ostēdēs se tanquam sit deus. De hac abyssus caput uelut occisum, uidelicet antichristus q̄ est pars bestiae, ascendit: quia ex profundissimo incredulitatis iudaorum populo purus homo generatur, autorem transgressionis suæ imitans, in tantam uesaniā erigitur, ut se uelit haberi pro Christo, execrans & detestās nomen redemptoris nomenq; ecclesiae eius, sicut de illo in hac Apocalypsi dī: Aperuit os suū in blasphemias ad deū, ad blasphemandum nomen eius, & tabernaculū eius, & eos qui in cælo habitant. Inde & ipse ascendens, unde diuinæ potestatis uinculis ad modicum carens: & totum corpus diaboli, quod est oīs bestia, ascendit, cū contra deum & ecclesiam ceruicem superbiæ extendit. Sequitur:

Et bestia quam uidi, similis erat pardo: & pedes eius sicut ursi, & os eius ut os leonis.

Cum de hac bestia præmissum sit, quod septem capita haberet, nunc quid sibi uult,

Daniel. 7.

Exod. 36.

Actum. i.

Danic. 7.

2. Thef. 2.

quod descripto corpore eius, non septem, sed unum habere eam os autor huius reuelationis dicit: nisi quia ut supra meminimus, septem non numero sunt, sed significatione. Et hoc est omnis bestia, quod septem capita: hoc septem capita, quod unum caput. Vel certe descripto corpore bestiae, idcirco siluit de septem capitibus, ut & in ore leonis specialiter antichristum designaret: & in bestiae corpore, quae sine capitibus non est, omnes reprobos figuraret. Sicque fit, ut idem homo peccati, filius perditionis, septenarium numerum excedens, autor transgressionis appareat. Hinc est etiam quod inferius de eo dicitur: Et unum de capitibus suis quasi occisum in mortem, cuius plaga mortis curata est. Quod uidelicet caput, & unum ex septem esse, & octauum probat, cum de eo quasi de tota bestia dicitur: Bestia quae erat & non est, & ipsa octaua est, & ex septem est. Et quidem huius capituli corpus, ut supra iam diximus, apparuit, & nunc uidetur, & futurum esse creditur. Ipsum uero membrorum caput, quod necdum apparuit in se, iam apparuit in suis. De quo scriptum est: Datu est ei os loquens magna & blasphemias. O quanti illius temptationis tempore non uiderunt, & tamen in eius temptationis procella uersantur. Cain tempus antichristi non uidit, & tamen membrum antichristi per meritum fuit. Iudas saeuitiam persecutionis illius ignorauit, & tamen crudelitate eius auaritia suadente succubuit. Simon diuisus longe ab antichristi tempore extitit, & tamen eius superbia se, miraculorum potentiam per se appetendo, coniunxit. Sic iniquum corpus suo capiti, sic membris membra iunguntur, cum & cognitione se nesciunt, & tamen praua sibi actione copulantur. Neque enim Pergamus Balaam libros aut uerba cognouerat, & tamen eius nequitiam sequens, uoce supernae increpationis audiebat: Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere & fornicari. Thyatirae quoque ecclesiam ab Iezabel notitia, & tempore & loca diuidebat: sed quia eam par reatus astrinxerat, inesse ei Iezabel dicitur, atque operibus peruersis insistere, angelus attestante qui ait: Habeo aduersus te, quia permittis mulierem Iezabel, quae se dicit prophetam, docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothytis. Ecce quae reperiri potuerunt, quae Iezabel uitam reproba actione secuti sunt, Iezabel illic inuenta memoratur: quia uidelicet prauum corpus coniuncti mores unum faciunt, etiam si hoc loca & tempora scindunt. Unde fit in peruersis suis imitatoribus & iniquus quisque maneat, qui iam praeteriit: & in suis operatoribus ipse iniquorum autor iam appareat, qui necdum uenit. Hinc Iohannes in epistola sua ait: Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo est: & omnis spiritus qui soluit Iesum Christum, ex deo non est. Et hic est antichristus, quem audistis quoniam ueniet, & iam nunc in mundo est. & ne putaremus hoc non de membris eius, sed de ipso eorum capite intelligi debere, in ipsa epistola alibi dicit: Nunc antichristi multi facti sunt. Ac si diceret: Iniqui omnes cum imitando, quotidie membra eius fiunt, quae se, peruerse uel diuise edita, caput suum male uiuendo inuenerunt. Hinc Paulus uir: Ut reueletur in tempore suo, nunc mysterium iam operatur iniquitatis. Tanquam diceret: Tunc antichristus manifestus uidebitur. Nam in cordibus iniquorum secreta sua iam nunc occultus operatur. Nemo ergo illa extremae persecutionis tempore quasi sola perhorrescat. Apud iniquos namque quotidie res antichristi agitur, quia in eorum cordibus (ut dictum est) ministerium suum iam nunc occultus operatur. De cuius corpore ipsoque corporis capite, a Iohanne recte nunc dicitur: [Et bestia quam uidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut ursi, & os eius sicut os leonis.] Pardus etenim bestia saeva atque impatiensissima, uarietate cutis inuenitur discolor. Versus autem & spurcissima est bestia, & insania caeca: quae etiam dum irata saeuit, quicquid arripere ualuerit, prius pedibus conculcat, quam dentibus laniet. Leo uero cum sit fortissimus bestiarum, & ad nullum paueat occursum, praedam tamen insidiando praeipit sibi. Nisi enim insidians praedam caperet, nequaquam Psalmista antichristum assimilat leoni, diceret: Insidiatur ut rapiat pauperem. Cuius etiam maximus terror in lingua esse demonstratur, cum ad eius rugitum omnes bestiae pauere dicuntur, sicut scriptum est: Leo rugiet, quod non timebit. Et quod in uarietate huius bestiae accipimus, nisi quicquid ad reproborum corpus pertinere scimus? Significatur etenim in ea diuersitas generum, numerositas haereticorum, fictio hypocritarum, atque omnium actiones reproborum. Quia enim ex diuersis generibus hoc corpus extruitur, recte pardo similis uocatur: & quia haeretici quilibet diuersa quidem inter se sentiunt, sed uniti contra ecclesiam insaniunt, digne & ipsi pardo comparantur. Dum enim Arius patrem & filium & spiritum sanctum non unius eiusdemque substantiae esse, sed filium creaturam, patremque minorem, spiritum uero sanctum & ipsam crea-

turam creaturæ. i. à filio creatū dicit: dū Carpocrates Chrm hoīem tmō, ex utriusque sexu maris & fœminæ natū fuisse affirmat: dū hunc Photinus ex Maria uirgine initium sumpisse astruit: dū Apollinaris eundem saluatorem, carnem solam sine anima ex eadē beata uirgine assumpsisse docet: dum Eutyches ueram hūc carnem habuisse denegat: dū Seleucius eundem ipsum & in carne sedere ad dexteram patris abhorret, & baptismum respuit, & futuram resurrectionē nō credit: dum Donatus ubiq; ecclesiam dei diffusam esse porbē, nō uult cōfiteri: dum Pelagius atq; Cælestinus, sine gratia dei per libeꝝ arbitrium nos posse implere mandata dei docent: dum Saturninus solos angelos septem, sine conscientia dei patris mundū fecisse dicit: dum Patritius aīas hoīm nō à deo, sed à diabolo factas astruit: dum Priscillianus easdem aīas, eiusdē naturæ, eiusdē substantiæ cuius est deus, asseuerat: dum Origenes angelos apostatas atq; hoīes reprobos, aeterno supplicio deputatos, ad ueniā reuersuros docet: quid aliud in his eorū dogmatibus, atq; in numeris prauæ hæreseos doctoribus, nisi (ut itā dixerim) uarietatem huius bestię intuemur? Et qā hæc de qua loquimur bestia, cum sit intrinsecus natura impatientissima, extrinsecus tñ uarietate cutis suæ apparet pulchra, potest per eam nō incōuenienter hypocritarū fictio designari, q & hoībus se semper aspicientibus, ex singulari actione forinsecus placet, & ex occulta ac nequissima intētiōe intrinsecus deo displicent. Quia ergo & foris ex simulatis uirtutibus pulchri, intus uero inueniūtur neq̃tia plenī, recte pardo similes esse dicūtur. Propriū em̃ est semper hypocritarū, ut quicqd boni egerint, semper hoc ante oculos humanos ostendant: quicqd uero mali, ex uoto abscondāt. Hinc est qđ eos dñs sepulchris dealbatis cōparat, quæ foris quidem apparent hoībus pulchra, intus aut̃ plena sunt ossibus mortuorū & omī spurcitia. At contra de electorū ecclesia p̃ Psal̃ mistam dī: Omīs gloria eius, filiæ regum ab intus. Hinc Paulus dixit: Gloria nostra hæc est, testimoniū cōscientiæ nostræ. Hinc dñs admonet, dicens: Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant em̃ facies suas, ut pareant hoībus ieiunantes. Formamq; recte ieiunantium exprimit, dicens: Tu aut̃ cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne uidearis hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi. Hinc iterum exhortatur, dicens: Orantes, nolite multum loqui sicut hypocritæ faciunt, q amant in synagogis & angulis platearum stantes orare. Quibus bene orandi formam subinfert, dicens: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuū: & clauso ostio, ora patrem tuum: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi. Hinc rursus dicit: Cum facis eleemosynā, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt. Formamq; misericordiæ impendendæ exprimit, dicens: Faciente te eleemosynā, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Sed sit eleemosynā tua in abscondito: & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi. Sed cum dñs ad discipulos dicat, Sic luceat lux uestra coram hoībus, ut uideant opa uestra bona, & glorificent patrē uestrū q in cælis est: quid sibi uult, quod illud hic facere prohibet, quod illic fieri iubet: nisi quod in his dictis colligim⁹, qā & isti ad hoc opa sua faciūt, ut gloriam ppriam ex ipsis ab hoībus accipiāt: & illi ad hoc opa sua hoībus ostēdere iubent, ut nō ipsi per ea, sed p̃ cælestis glorificetur? Quia uero hui⁹ bestię uarietas oīm actiones reprobōrū significet, exponi necessitas nulla cogit, cū hoc ipsum prudēs lector in ipsa peccatiū diuersitate colligere possit. Quasi em̃ uaria cutis in hoc corpore apparet, dū aliū superbā inflat, aliū iactantia extollit, aliū auaritia in flammā, aliū inuidia dilaniat, aliū ira exulcerat, aliū luxuria fœdat, aliū homicidia cruētant, aliū periuria maculant: & cum unus isto, alius autem fœdetur illo uitio, tamen quia propter reprobam uitam unum corpus diaboli uterq; fiunt, totum in sui perniciem possidet unus in altero, quod non habet in seipso: sicut e contrario sancti atque electi, uirtutes quas non habent in seipsis, per humilitatis atq; charitatis coniunctionem possident in alijs. Quid autem in pedibus huius bestię, urfi pedibus assimilatis, qui & infania cæcus, & malitia inuenitur sæuus: nisi potestates huius seculi accipimus, quæ æternam dei sapientiam nō intūctes, terreno amore cæcati, uesaniā patiuntur mentis: & fraternæ charitatis ac naturæ æqualitatis immemores, pede secularis potentie conculcare uidentur pauperes & debiles, orphanos & uiduas, humiles & dei seruos? Nisi enim urfi uocabulo potestates seculi figurarentur, nequæ

Math. 23.
Psalm. 44.
1. Cor. 1.
Matt. 6.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Matth. 23.

quam Eliseus pueros sibi insultantes in typum maledicēs, urfis deuorandos tradidisset. Scriptum quippe est: Cūq; ascenderet Eliseus per uiam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Ascende calue, ascēde calue. Qui cum respexisset, uidit eos, & maledixit eis in nomine domini. Egressiq; sunt duo ursi de saltu, & lacerauerūt ex eis quadraginta & duos pueros. Pueri etenim hebræorum Eliseum ascendentem irrident, quia iudæi saluatorem crucem subeūtem insultant. Sed Eliseo illis maledicente, duo ursi de saltu egressi, quadraginta & duos ex eis lacerant: quia sanguine eiusdem redemptoris contra eos inclamante, duo seculi principes, Vespasianus scilicet & Titus, de gētium syluis egressi, post quadragesimum & secundum passionis domini annum, ipsam iudæicam gentem peremerunt. Sed q̄a adiuuante domino, quid corpus huius bestię, quid uē pedes eius significant ostendimus: nunc superest, ut de capite eiusdem bestię in ore leonis specialiter ostenso, loquamur. Vt enim supra præmisimus, leo cum sit fortissimus bestię, & ad nullius paucaat occursum, insidias tamen tendit cum prædam sibi præripit. Cuius etiam maximus terror in lingua ostenditur, cum ad eius rugitum omnes bestię pauere dicuntur, sicut scriptum est: Leo rugiet, quis non timebit? Per quem uidelicet recte autor transgressionis, id est, antichristus, designatur: qui & inaudita prædicans, & inaudita comminans, terret & fraude decipit, & ui secularis potentię premit. De quo per Psalmistam dicitur: Sub lingua eius labor & dolor. sedet in insidijs cum diuitibus in occultis. Propter peruersa etenim dogmata, sub lingua eius labor & dolor: quia multo labore a cordis dolore satagit, ut plurimas per falsam prædicationem decipere ualeat. Sed quia quos uerbis suadere non ualet, miraculorū specie seducere quarit, recte in insidijs sedere dicitur. Et quia quos nec dogmatibus, nec specie miraculorum decipere ualet, potētia seculari conatur opprimere, bene cum diuitib⁹ in occultis. Quia uero simul & miraculorum fraude, & terrena potestate utitur, in occultis & cum diuitibus sedere perhibetur. Non enim sola tunc potestate seculi eleuatur, nec sola signorū ostensione fulcitur: sed potestate simul eleuatur, & miraculorū signis fulcitur. De quo rursum per eundem Psalmistam dicitur: Insidiatur sicut leo in cubili suo. Ad apertam namq; potētiā suffecisset ut leo esset, etiam si insidians non fuisset: rursumq; ad occultas uersutias suffecisset ut insidians fuisset, etiam si leo non esset. Sed quia per hunc damnatum hominem antiquus aduersarius in cunctis suis uiribus efferatur, sēuire per utraq; permittitur, ut cōtra electos in certamine positos, & fraude, & uirtute laxetur: uirtute, per potētiā: fraude, per signa. Recte ergo & leo, & insidians dicitur: insidians, per miraculorum speciem: leo, per fortitudinem secularem. Vt enim eos qui aperte iniqui sunt pertrahat, secularē potētiā ostentat: ut uero etiam iustos fallat, signis sanctitatem simulat. Illis enim suadet elatione magnitudinis, istos decipit ostensione sanctitatis. Et quid mirū si contra homines ualeat, qui etiam contra conditorem omnium se eleuat? De quo per Daniele prophetam sub antichristi specie dicitur: Usque ad principē fortitudinis magnificatus est. Usq; ad principem enim fortitudinis magnificatur, quia contra ipsum autorem uirtutis extollitur. Sed unde ad tantę fortitudinis potētiā eleuatur, nisi quia uirtute sathanæ roboratur? Vnde rursum per eundem Daniele prophetam dicitur: Cōsurget rex impudens facie, & intelligēs propositiones: & roborabitur fortitudo eius, sed nō in uiribus suis. Illius namq; peruersi hominis fortitudo, non in suis uiribus roboratur: quia ut dicitur, sathanæ uirtute ad gloriā perditionis attollitur. Sequitur:

Et dedit illi draco uirtutem suam & potestatem magnam.

¶ Cui dedit hanc uirtutē uel hanc potestatem, nisi bestię? In qua parte bestię, nisi in illo capite ore leonis designato, quod etiam inferius tanquam occisum simulate reuixisse dicitur? Cunctis autem uera scientibus liquet, quia apostata ille spiritus gloriā quidē beatitudinis perdidit, sed naturę fortitudinem nō amisit. Quam scilicet uirtutem ei bestię dare, est, per illum damnatū quem assumpserit hominem, eandem exercere cum solutus fuerit. Quam etiā nunc habet, sed ea prout uult nō utitur, quia uinculis diuinę potestatis retinet. Quia em̄ dānatū illū hoīem hęc sathanæ uirtus roborabit, q̄cqd neq̄ter cogitare ualuerit, neq̄s ad tpa exercere ualebit. Nec ulla ei erit difficultas pagēdi malū, q̄a ille eū inhabitabit, q̄ p se omē malū adinuenit. Qd̄ autē idē antiqu⁹ aduersari⁹ patrē

magnam habere dicitur, ita intelligendū est: Non quod ab ipso sit, sed quod occulto dei iudicio ad tempus illi collata. Quam potestatem tunc bestia tradet, cum per antichristū ubiq; super gentes & regna eleuatus, contra bonos defauit. De quo in hac ipsa Apocalypsi dicitur: Et datum est illi bellum facere cum sanctis, & uincere illos. Et data est ei potestas in omnem tribum & populum & linguam & gentem. Et quia ut saepe iam diximus, non solum potentia temporali opprimit, uerum etiam signis & uirtutibus plures decipiet, idcirco hac potestas magna uocatur. Huic sensui Paulus apostolus concinit, dicens: Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui eum, cuius est aduentus secundū operationem sathanæ, in omni uirtute & signis & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, in his qui pereunt. Sequitur:

2. Thess. 2.

Et uidi unum de capitibus suis quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est.

¶ Sic unū hoc caput ueluti occisum, ut saepe iam diximus, ex septem bestia caputibus esse dicitur, ut & ex septem sit, & tamen ipsum septenarium numerum excedens, octauum inueniatur, habens & ipsum septem capita: quia & ipsum caput in subsequentibus tota bestia appellatur, cum dicitur: Facit terram & inhabitantes in ea, adorare bestiam primā, cuius curata est plaga mortis. Frequenter autem diximus, quia in septem huius bestia caputibus uniuersam secularis regni potentiam intelligimus. Sicut enim in bonum septenarius numerus propter septiformem spiritus sancti gratiam, sic plerumq; in malum propter septenarium immundi spiritus nequitiam accipitur. Et sicut in bonū idem numerus uniuersam ecclesiam designat, sic in malum totam malorum summam exprimit. Et hac quidem capita septem, uniuersum scilicet seculi regnum, contra septem ecclesias, s. uniuersalem ecclesiam quæ regnum dei est, opponuntur. Et quia nunc antichristus in hoc seculi regno mysterium suum iam occultus operatur, idcirco ex septē bestia caputibus esse pronuntiatur. Quia uero nouissimis seculi diebus manifestius apparens, super hoc regnum eleuatur, propterea & ipse tota esse bestia describitur, quæ sine septem capitibus esse non potest. Unū ergo caput de septem bestia caputibus, antichristus est, ex uniuerso potentatu secularis regni, Christo ecclesiæq; contrarij. Quod uidelicet caput quasi occisum, & plaga mortis eius curata fuisse asseritur: quia damnatus ille homo tanta tunc reuerentia progreditur, ut ad illudendos animos paruulorum, imitatione uerī capitis se quasi occisum resurrexisse: & pro Christo q hoc uere fecit, se suscipiendum audeat exhibere. Et ne forte ueritas, & non potius illusio putaretur, idcirco nequaquam affirmādo dicitur: & unum de capitibus suis occisum in mortem, & plaga eius mortis curata est: sed præmittitur quasi, ad uerbū scilicet similitudinis, ut per hoc (sicut dictum est) aperte ostendatur, non esse illud ueritatis perfectionem, sed uerisimilem fraudē. Quamquam illa particula non semper pro aduerbio similitudinis, sed aliquando etiam pro affirmatione ueritatis in scriptura ponatur. Pro similitudine enim ponitur, sicut Apostolus de se ac cæteris prædicatoribus dicit: Quasi tristes, semper autē gaudentes. Nam cum dicit, quasi tristes: ac deinde subiungit, semper autē gaudentes, ostendit quia pars illa p similitudine illo in loco ponitur. Pro ueritate autem eadem pars aduerbiij ponitur, sicut in euangelio de domino per Iohannem dicitur: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre, plenum gratiæ & ueritatis. Absit autem ut hoc loco pro ueritate illa particula orationis poneretur, & non magis pro uerisimili deceptionis fraude, maxime cum Apostolus de illo nequissimo homine hoc quod præmisimus dicat: Eum cuius est aduentus secundum operationem sathanæ, in omni uirtute & signis & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, in his qui pereunt. Sequitur:

2. Cor. 6.

Iohan. 1.

2. Thess. 2.

Et admirata est uniuersa terra post bestiam.

¶ Nulli dubium, quin per terram hoc loco terreni figuretur. Quia uero (ut certum est) bestiam istam quæ ex septem capitibus octaua est, cuius etiam plaga mortis curata est, terreni admirantes sequuntur, antichristū scilicet, quē à mortuis resurrexisse putat,

bestia illa cum septē capitibus, nil aliud q̄ terrenos designat. Hoc nūc huius hystoriæ scriptor ppter altitudinē diuini eloquii, honestatis suæ causa translationē nomīn faciens, post bestiam admirantes ire denunciat. Poterat enim dicere, admirata est bestia post bestiam, Sed si fecisset, textus scribentis honestatis ratione caruisset, cum tamen ueritatis sententia usus fuisset. Quid sit autem admirari uniuersam terram post bestiam, sequens uersus declarat quo dicitur:

Et adorauerunt draconem, qui dedit potestatem suam bestia: & adorauerunt bestiam, dicentes: Quis similis bestia: & quis poterit pugnare cum ea?

¶ Vnum ē, ut si quis uel draconem adoret, uel bestiam: quia nō separatim draconem, nec separatim bestiam, sed simul draconem adorent & bestiam, cū in antichrō tanq̄ in simulacro diabolus terreni adorant, q̄ suū & mediatoris sui, i. antichristi, locum implet. Ita enim dī, [Et adorauerunt draconē, q̄ dedit potestatem suā bestia:] tanq̄ diceretur, In eo draconem adorauerunt, quo bestiam illam, uidelicet antichrīm, nō solum diuinitis & potentatibus, uerumetiam signis & uirtutibus suffultum, esse Chrīm putauerunt. Contemnenda fortassis talis bestia fuisset, si solūmodo seculari potentia, & non signis & uirtutibus uallata fuisset: rursumq̄ despicienda fortassis esset, si solis simulatis uirtutibus, & non etiam seculari potentia usa fuisset. At cum & seculari potentia eleuata, & signis & pdignis uideatur suffulta, q̄s non solū reprobos, uerūetiam electos nō trepidet, non a fundo cordis quatitur? Vnde & adorantes dicunt: Quis similis bestia: & q̄s poterit pugnare cum ea? Ac si dicerent: Et si secularis gloriæ fastus in ea despiciendus ē, nunquid signis & uirtutibus resistendum ē? Et quanq̄ errore decepti, tamen uerum dicunt isti qui adorant hanc bestiam: quia neq̄ in seculari potentia, neq̄ in miraculorum fraude, in retro actis temporibus similis ei apparuit. Sed nec minus admiranda hac bestia in signorum fraude, q̄ est in potentia seculari: nec plus metuenda in terroris comminatione, quam in falsa prædicatione. De qua nunc & bene sequitur:

Et datum est ei os loquens magna & blasphemias.

¶ Absolute uidelicet diaboli & antichristi hoc loco personam introducens, cui datū ē os loquens magna: quia diuino iustoq̄ iudicio ad illudendos aīos, reprobos pmittit ei magna loqui. Magna utiq̄, non q̄ bona, sed q̄ inaudita, sed q̄ terribilia. Quæ etiam digne blasphemias pfert in uocibus: q̄a & his nominibus titulatur in suis capitibus, ut omī uidelicet ex parte dānatus ille homo, habitatorq̄ eius ondatur blasphemus, ne quicq̄ eius deesse putetur excessibus. Vnde & recte de hac bestia inferius à Iohanne dī: Vidi mulierē sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiarū. Tanq̄ diceret: Nulla ex parte in antichrō à blasphemis locus uacat, q̄a & uocibus Christum abnegans, se pro illo adorandum ingerit: & in hac pertinacia mentis perdurans, secundū duritiā suā & cor impœnitens usq̄ in finem perseuerat. Si em̄ ab hac ptinacia resipiscens, Christum fateretur ueq̄ deum esse, quem seipsum affirmat, uenīæ locus ei quodammodo pateret. Sed q̄a desperans in semetipsum, ad pœnitentiam non recurrit, ac per hoc in sp̄m etiam sc̄m per quem remissio p̄ctōrū datur, blasphemiam intorquet, ueniam p̄ctōrū accipere non meretur. hinc dñs in euangelio ait: Si quis dixerit blasphemiam in filium hoīs, remittetur ei: qui autem dixerit blasphemiam in sp̄ritum sanctum, non dimittetur ei, neq̄ hic, neq̄ in futuro seculo. Ac si diceret: Postquam me quisquam abnegauerit, si ad confessionem ueræ fidei atq̄ ad pœnitentiam reuersus fuerit, dimittetur ei. Si quis uero postquam me denegauerit, cor impœnitens usq̄ in finem gesserit, atq̄ desperans semetipsum remissionem peccatorum, quæ per sp̄ritum sanctum largitur, posse accipere dubitauerit, incredulusq̄ in hac parte extiterit, huic neq̄ in præsentī, neq̄ in futuro seculo remittetur. Ille etenim in sp̄ritum sanctum blasphemiam dicit, qui (ut dictū est) cor impœnitens gerēs, remissionē p̄ctōrū in sp̄s sc̄o accipere se posse desperat. De huius namq̄ dānati hoīs duritiā cordis, iusto electoq̄ lob à dño dī: Cor ei⁹ indurabit quasi lapis. Cor em̄ eius ut lapis indurāt, q̄a nulla unquā conuersionis pœnitentia mollitur. Sequitur:

Et data est illi potestas facere mensibus quadragintaduobus.

Apocal. 17.

Matt. 12.

1. m. do

Iob. 41.

¶ **H**oc dierum numerus in quadraginta ac duobus mensibus comprehensus, superius quidem totū ecclesiæ tempus designat, nunc uero nouissimæ persecutionis asperitatē specialiter comprehendit. Sed sciēdū, qā quanq̄ præfatus numerus, quadragenarius s. ac secundus, nouissimæ persecutionis tēpus simpliciter significare posse credatur: uidetur tñ nobis, non sine causā memoratū tempus, quod mille ducetorū quadraginta dieq̄, uel trium temporū ac dimidiū curriculum superius comprehensum fuerat, nunc in quadraginta duobus mensibus, recapitulando complecti. Poterat em̄ huius historiæ scriptor, sicut supra iā fecerat, eiusdē tēporis summā in tribus annis & sex mēsibus, uel in mille ducētis quadraginta diebus cōcludere, nisi aliqd nobis in quadragenario atq̄ secūdo numero subtiliter reqrēdū eē admoneret. Qui uidelicet numerus si subtiliter intueat̄, & ipsam immanitātē ultimæ uexationis, & cōtra eandē immanitātē scōrū firmitātē significare uidet̄. Nisi em̄ idem numerus scūitiā persecutionis designaret, nequaq̄ Eliseus ppheta insultātes sibi pueros in typū maledicens, quadraginta & duos ex eis, ur̄is lacerandos tradidisset. Quod tūc qdē in quadragintaduobus pueris gestū, in tota ludæorū gēte significauit gerendū. Nā post ascēsiōnē redēptoris ad patrē, cui ihdē ludæi pēdenti in ligno insultabāt, sentētia maledictionis ipsius aduersus eos pualente, qui ad crucē p̄gens, filiabus ierusalē dixisse fert̄: Filia ierusalē, nolite flere sup me, sed sup uos ipsas flete, & sup filios uestros: qm̄ ecce ueniēt dies in qbus dicēt, Beata steriles quæ nō genuerūt, & hubera quæ non lacrauerūt. Tunc incipiēt dicere mōtib⁹, cadite sup nos; & collib⁹, opite nos. Hac inquā maledictiōis sentētia aduersus eos pualēte, Vespasianus & Titus tāq̄ duo ur̄i de saltu egredi, eandē gentē uastauerūt: alios s. fame in obsidione ciuitatis mortī tradiderunt, alios apprehēsos peremerūt: alios in captiuitatē redigentes, p̄prijs sedibus expulerūt, ita ut gēs illa nequaq̄ ultra in potētia regni exurgeret. Hinc est em̄ quod idē populus Israel seruītutē Aegyptiā fugiens, fame sitiq̄ in deserto laborās, quo usq̄ ad repromissionis terram ueniret, xl. & duas māiones in itinere habuit. Sed qā hic numerus pressuras & angustias, calamitates atq̄ p̄secutiōes designat, uideamus utrū ne firmitātē scōrū in certamine positōq̄ figuret. Nā siue p̄pter q̄tuor flumina paradisi, s. quatuor euāgelia, siue p̄pter quatuor uirtutes legalē decalogū quater ducam⁹, in quo p̄fectiōis est signū, quadragenariū numerū cōplemus: cui dū duo charitatis p̄cepta, in qbus tota lex pendet & ppheta, adiciamus, quadragenariū scūdū p̄ficimus: qbus nouissimi atq̄ eximij bellatores ecclesiæ muniti, cōtra fortes fortiores, cōtra robustos inueniunt̄ robustiores. Dicat ergo de immanissima ac scūissima bestia: Data est illi potestas facere mēsibus xl. duobus. Ac si diceret: Potestate qdē iuste deo p̄mittēte aduersum scōs accipiet, sed idcirco inquantū uult nō pualebit: qā & si immanissimē defauiet, tñ cōtra robustos ac dei p̄ceptis munitos certamen inibit. Sed si (ut diximus) inquantū uult non pualebit, qd est quod post paululū de huius potestate subiūgitur, datū est illi bellū facere cū scīs & uincere illos? Si scōs uincet, quō inquantū uult nō pualebit, maxime cū & de antichrō angelus Danieli dicat, & p̄sperabit & faciet, & interficiet robustos & populū scōrū scūdū uolūtātē suā; uel cū rursus idē Daniel de eo loquat̄, dicēs: Aspiciebā, & ecce cornu illud faciebat plū aduersus sanctos & pualebat eis? Sed sciēdū nobis ē, qā & ad aliqd cōtra scōs pualebit, & ad aliqd nō pualebit: sed nec nos diximus qā aduersum eos nō pualebit, sed inquantū uult nō pualebit. Præualebit nāq̄ aduersus eos & uincet eos, cū corporalibus p̄enis mortī eos carnis tradiderit. Non pualebit aut̄ aduersum eos, qā ad cōsensum suū nequaq̄ p̄trahet eos, quicq̄ tūc melius uictores existūt, cū uinci putant̄, uel certe in hac sentētia illi uinci dicūtur, q̄ humana, & non diuina astimatione sancti esse uidebantur. Sequitur:

4. Regum. 2.

Luc. 23.

Daniel. 8.

Daniel. 7.

Et aperuit os suum in blasphemias ad deum, blasphemare nomen ipsius & tabernaculum eius, & eos qui in celo habitant.

¶ In qbus uerbis patenter datur intelligi, qā hac bestia quæ nūc os suū aperire dī, iā antea blasphematiū ora aperuerat. Et quæ illa bestia est, nisi occult⁹ aduersariū in antichrō tāq̄ bestia intra bestia latēs? Quotquot aut̄ blasphemauerūt aut blasphemāt, ille sine dubio eorū ora aperit. Sed tūc principaliter suū os apit, cū corporaliter in illo dānato hoīe habitare cōepit. Hoc etiā genus locutionis in euāgelio quanq̄ dissimiliter oñditur, dum de saluatore in monte cū discipulis sedēte, dī: Tunc aperuit os suū, & docebat eos.

Matt. 5.

Ac si diceretur: Qui dudum aperuerat ora prophetarum, in praesentia carnis apparens, os suum aperuit: sed agnus hoc ad doctrinam, bestia ad blasphemias. Vel certe quia nunc intra sanctam ecclesiam per membra sua metu fidelis populi aperte non presumens blasphemare, os eius obstruitur, Psalmista dicente, Obstructum est os loquentium iniquitatem: in futurum os aperire dicitur, quando damnatum illum hominem possidens, seculari potentia contra deum & ecclesiam eleuatus, publice ausus fuerit blasphemare. Qui in tantam temeritatem progreditur, ut qui in initio deo similis esse concupiuerat, nequaquam hoc solummodo iam contentus, deo esse aequalis despiciat. De quo per Apostolum dicitur: Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur. Et quia super ipsum creatorem omne eleuari nititur, deterior omnibus in illo blasphemia inuenitur. Quod est autem nomen dei, quod tunc ille ipso elationis ore blasphematur, nisi illud de quo per eundem Apostolum filio a patre traditum dicitur, Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine lesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Tabernaculum uero dei quod per antichristum apostata ille spiritus dicitur blasphemare, caro est eiusdem redemptoris nostri. Ipsa enim specialiter est tabernaculum dei, ipsa domus dei, ipsa & templum dei, in qua plenitudo inuenta est maiestatis dei. Quam tunc diabolus blasphemauit, cum se & illum nec nominandum hominem, filium dei filiumque hominis affirmare simulatis uirtutibus sataget. Vnde rursum per Paulum dicitur: Ita ut in templo dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus. Quos uero alios qui in caelo habitare dicuntur, accipimus, nisi sanctos & electos dei homines, siue qui iam Christianitatis tempore praecesserunt, siue qui nunc sunt, seu qui tunc futuri sunt: quique dum caelestia appetunt, dum choris angelicis per contemplationis excessum semetipsos quotidie immiscunt, recte in caelo habitare pronunciantur. Hinc per beatum Apostolum dicitur: Nostra conuersatio in caelis est. Hinc rursum admonet, dicens: Si conresurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera dei sedens. Quos tunc homo ille peccati, filius perditionis, maligno spiritu agitatus, in eo blasphematur, quo dum uult eos qui supersunt, quasi novos Christianos, imo ueteres antichristos facere, nec praeualeat: nullum ante se in retro actis temporibus uerum Christianum, sed omnes antichristos fuisse affirmat. Et quia deo ille permittente, contra sanctos quos infideles iudicat, ad tempus grassari permittitur, recte de huius bestiae persona subiungitur:

Et datum est illi bellum facere cum sanctis, & uincere illos.

Hinc Daniel hoc quod supra protulimus, ait: Aspiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum cum sanctis: & praeualebat eis. Et rursum: Sermones, ait, contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret, & tradentur in manu eius usque ad tempus & tempora & dimidium temporis. Quomodo autem aduersum sanctos praeualeat, aut quomodo eos hac bestia uincat, praecedenti uersiculo breuiter comprehendimus. Vincet namque sanctos, occidendo corpora, non decipiendo animas. Sed ecce dum quilibet infirmus talia perpeti sanctos deo permittente considerant, forte in querelam prosiliunt, dicentes: Si dominus sanctos & electos suos diligit, cur eos ita uehementissime affligi permittit? Quibus econtrario dicimus: Quia si filii sunt, idcirco flagellantur, quia a patre diliguntur, sicut scriptum est: Quem enim diligit dominus, corripit. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Hinc predicatori Laodicensi dicitur: Ego quos amo, arguo & castigo. Nil ergo de pressuris sanctorum ab infirmis debet conqueri, cum in his dictis per omnia sciant eos a domino diligi, qui paterno amore cognoscuntur flagellari. Nisi enim flagellarentur, minus diligerentur, imo nec diligerentur. Quamobrem in eo magis diliguntur, quo acius affligi permittuntur. Hinc dominus in euangelio ad discipulos ait: Sicut dilexit me pater, ita & ego diligo uos. Pater etenim filium dilexit, quem tamen in mundum uenire ad passiones uoluit: ita ergo & discipuli a domino diliguntur, qui tamen ad tolerandas mundi persecutiones mittuntur. Et quid mirum, si Christus potestatem reprobis contra sanctos ad tempus tribuit, qui sine peccato, quandiu in hac uita consistunt, esse nullatenus possunt: si hanc suis persecu-

toribus in se exercendam ad momentum tradidit, qui sine peccato in mundum uenit & uixit: De qua potestate in filium dei persecutoribus tradita, ipse ad Pilatum ait: Non haberes aduersum me potestatem ullam, nisi desuper datum tibi fuisset. Quam potestatem super electos iuste dñari ueritatis ratione affirmat dñs, dicens: Mementote sermonis mei quē ego dixi uobis, non est discipulus super magistrum, neq; apostolus maior eo qui misit illum. Si patrem familias Beelzebub uocauerūt, quanto magis domesticos eius? Si me percuti sunt, & uos persequentur. Conquiescat ergo humana aduersum deum querela: laudentur potius irreprehensibilia eius iudicia, quibus & electos suos misericorditer manibus tradit persequentium cruciandos, & reprobos contra bonos sauire permittit iratus: ut & iusti tanq̃ filij charissimi hāreditate paterna ditandi, nequaquā sine disciplina uitae insolescant: & reprobi ad numerum filiorū dei nō pertinentes, nullatenus incassum ad tempus affligantur minime corrigendi. Et reuera qui pie de dño sentiunt, utiliter ad tempus irā superni iudicis, quā ex uitio humanae corruptionis acceditur, in sanctos grafsari cognoscunt: quatenus eo post in iudicio placatū illum inueniant, quo in hac uita super eos ira eius quā displicebant uindicauit. Hinc est etiam quod beatus Petrus apostolus dicit: Tempus est ut incipiat iudiciū de domo dei. Iudiciū etenim de domo dei incipit, quia hic misericorditer dei ira à sanctis inchoat, ut in reprobis quandoq; sine misericordia conquiescat. Qui sine dubio tanto tunc districtius feriendi sunt, quanto nunc indistricta diuinā pietatis uinculis relaxantur. Sequitur de illa bestia:

10han. 18.
10han. 15.
10. 15.

Matt. 10.
10han. 15.

1. Petri. 4.

potestas
tis

Et data est ei potestas in oēm tribum & populum & linguā & gentē, & adorabunt eum oēs qui inhabitant terrā, quorū nō sunt nomina scripta in libro uitae agni, qui occisus ē ab origine mūdi.

Superius meminisse me recolo, sic unā eademq; bestia, mō gñaliter corpus diaboli, mō specialiter antichristū designare: ut tñ caput corpori inhærēs, in oībus eius officijs, in omnibus eius partibus esse insinuetur: quod hic certe manifestissime declarat. Nam cum superius in antichristi psonā Iohannes de terrenis dicat, & adorauerūt bestia, dicētes: Quis similis bestiae? & q̃s poterit pugnare cū ea? & cetera quae in eodē loco sequuntur: nūc autē adiungat, & adorabūt eū, & nō eā, masculini s. generis, & nō fœminini pnomē inter se res: apte innuit, q̃a cū antichristus à subditis adoratur, diabolus in eo adoratur: & cū idē hō p̃cti potestatem diuinitus sup regna accipit, habitator utiq; eius hanc in ipso accipit. Hoc autē quod de hac bestia dñs, data est ei potestas in oēm tribū & populum & linguā & gentem, duobus modis intelligi pōt. f. quia aut recapitulando contexit, quod in praecedenti uersiculo iam dixerat, Et datum est bellum illi facere cū sanctis & uincere illos, ostendens in omni tribu & populo & lingua & gēte sanctos esse, cōtra quos tēporaliter ipsa bestia p̃ualebit: aut certe q̃a iam de sanctorū nece dixerat, nūc eos q̃ illi subiiciuntur, q̃bus & put libitū fuerit dñabitur, subdendo manifestat. Et q̃a ex Iudaīs & gentibus exierunt q̃ certamen cum bestia habebūt. i. sancti: & hi q̃ ei miserabiliter succubent, hoc est, reprobi: in tribu & populo, Iudaicā plebē: in linguis uero & gētibus, oēs gētū nationes designauit. Sed iam nunc uideamus quo uocentur nomine, quibus uel meritis aeternae uitae iudicentur indigni hi, qui antiquum aduersarium in antichristi simulatione dicuntur adorare. Ait namq;: [Et adorabunt eum oēs qui inhabitant terrā, quorū non sunt nomina scripta in libro uitae agni, qui occisus est ab origine mundi.] Terrā etiam inhabitant hi, qui solis terrenis inferuiunt desiderijs: quorum nomina idcirco in libro uitae agni non assumuntur, quia per meritum reprobationis in terra scribuntur. De quibus Ieremias dicit: Recedentes à te, in terra scribentur. Recedentes enim in terra scribuntur, q̃a cognitione diuina uel à mandatis eius extranei, inferni supplicij mancipandi praesciuntur. Terra namq; plerūq; infernus uocatur, Iob attestante qui dño ait: Dimitte me, ut plangā paululū dolorem meum, anteq̃ uadam & nō reuertar, ad terrā tenebrosam & opertā mortis caligine, terram miseriae & tenebrae, ubi umbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. De hac terra in qua reproborū nomina scribuntur, per Iezechielē pphetā dñs: Ibi Helam & oīs multitudo eius per gyrum sepulchri eius: oēs hi interfecti ruentesq; gladio,

et hi exstē

Iere. 17.

Iob. 10.

Iezechi. 32.

qui descenderunt incircuncisi ad ultimam terram. Et ut ostenderet, qd significaret terra illa, post paululū de iisdē reprobis subiecit & ait: Dormient cū fortibus cadētibzq; & incircūcis, q descēderūt in infernū cū armis suis. Quis est aut liber uitæ agni, in quo istoz noīa non merentur ascribi, nisi uis quædā diuina, qua ante mundi cōstitutionem ad uitā æternā sanctos prædestinauit futuros? Vnde & Apostolus dicit: Benedictus deus & pater dominī nostrī Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in cōspectu eius in charitate, q prædestinauit nos in adoptionē filiorū per Iesum Christum in ipsum, secundum propositum uoluntatis suæ, in laudem gratiæ suæ. Hinc rursum ait: Scimus qm diligentibus deū, omnia cooperantur in bonū, his q secundum propositum uocati sunt sancti. Nam quos psciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit: quos aut iustificauit, illos & magnificauit. Qui uidelicet liber prædestinationis sicut fixa æternitate electos tenet ascriptos, ita nequāquā ulla ratione reprobos admittit scribendos. Sed cur hoc? Si à me quaeritur, citius respondeo, quia deus summe bonus & clemens & iustus est. Clemens, quia gratis quosdam saluat peccatores: iustus, quia propter meritum reprobationis non sine iustitia damnat iniquos. Cuius profunditatem quæstionis soluendam ingressus Apostolus, inter cætera de duobus geminis ait: Cum enim nondum nati fuissent, aut aliqd egissent boni uel mali, ut secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex uocāte dictum est, quia maior seruiet minori. sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau aut odio habui. Et ut iustitiam reprobantis demonstraret, secutus ait: Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Vt uero misericordiam simul qua gratis saluat quosdam pctōres, & iustitiam qua iuste damnat iniquos, ostenderet: post paululum quasi rationē reddens, ait: Ergo cuius uult miseretur, & quem uult indurat. Quia autem præsciebat quosdā de dei saluantis gratia, & iustitia repellentis posse conqueri, tanq cogitationibus humanis occurrens obuiat, & dicit: Dicis itaq; mihi, Quid adhuc quaeris? Voluntati enim eius quis resistit? O homo, tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus lutī, ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud in contumeliam? Digne etenim quaereret homo, cur omnipotens deus alios in libro uitæ scribit, alios uero ne scribantur repellit, si ex illa massa iniquitatis unus natus, suo merito saluaretur homo. Nemo qppe ut diuina illum gratia subsequatur, prius aliquid contulit deo. Vnde & Apostolus idē admirando dicit: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, q incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uia eius. Quis enim cognouit sensum dñi? aut quis cōfiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Nam si nos deum bene operando puenimus, ubi est quod ppheta ait, misericordia eius pueniet me? Sed qd nos bonæ operatiōis dedimus, ut eius gratiā mereremur? Vbi est quod Paulus apostolus dicit, Gratia salui facti estis per fidē, & hoc non ex uobis, dei em donum est, nō ex operibus? Si nra dilectio deum præuenit, ubi est quod Iohannes apostolus dicit: Non qa nos dileximus deum, sed qm ipse prior dilexit nos? Vbi est etiam quod per Osee dñs dicit, diligam eos spontaneē? Si sine eius munere nostra uirtute deum sequimur, ubi est quod per euangelium ueritas protestatur, dicens: Sine me nihil potestis facere? ubi qd ait, Nemo pōt uenire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum? ubi quod itez dicit, Non uos me elegistis, sed ego uos elegi? Si saltem dona bonorum operum uirtute nra bene cogitando puenimus, ubi quod rursum per Paulum tam subtiliter dicitur, ut omnis de se humanæ mentis fidutiā, ab ipsa cordis radice siccetur, cum ait: Non quia sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nra ex deo est? Nemo ergo deum meritis præuenit, ut tenere eum quasi debitorem possit: sed miro modo æquus omnibus cōditor, & quosdam in libro uitæ scribendos præligit, & quosdam in suis reprobis moribus damnandos iuste derelinquit. Nec tamen electis suis pietatem sine iustitia exhibet, qa hic eos duris affectionibus premit: nec rursum iustitiam in reprobos sine misericordia exercet, quia hic eos æquanimitè tolerat, quos quandoq; in perpetuum damnat. Si cr

go & electi prauentem se gratiam sequunt, & reprobi iuxta quod merentur accipiunt: & de misericordia inueniunt electi quod laudent, & de iustitia non habent reprobi quod accusent. Notandū uero, quod agnus ille, in cuius uitæ libro reprobi nō merentur scribi, ab origine mūdi pronuntiatur occisus. Et q̄s ille est, utiq; exponi opus non est, q̄a omnibus fidelibus notus est. Ille qp̄pe est, de quo Iohannes baptista protestatus est, dicēs: *Iohann. b. 1/4. 53.* Ecce agnus dei, ecce q̄ tollit p̄cā mūdi. Et de quo per Isaiam d̄r: Sicut agnus corā tondeute se fuit sine uoce, sic non aperuit os suū. Quem etiam Iohannes euangelista propter totius mundi sacrificiū atq; ipsius innocentiam cōmendandam, frequēter in hac Apocalypsi inculcat. Qui idcirco ab origine mundi occisus asseritur, quia aut agnus ille quem Abel obtulit, aut certe (ut uerius) ipse Abel innocens à fratre peremptus, cum praefigurauit. Toties enim agnus iste occiditur, quoties in membris suis compatitur. Hinc est quod Saulo sauiissimo lupo agnos uastanti, ab eodem singulari agno de cælis dicitur: *Gene. 4.* Saule Saule, quid me persequeris? Hic idem Paulus ex lupo agnus effectus, dicit: *Actuum. 9. Col. 1. Gal. 6.* Compleo ea quæ defunt passionum Christi, in carne mea. Et iterum: De cætero, ait, nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Iesu in corpore meo porto. Sequitur:

Si quis habet aurem, audiat. Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem uadet: & qui gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorum.

¶ Quoties in hac reuelatione ea per Iohannem spiritus sanctus dicit, quæ attentius audienda sunt, ita uel subsequitur uel præmittit, aurē scilicet cordis requirit, quæ dicta spiritus intelligere possit. Audiamus ergo & nos sollicitius, atq; aure cordis percipiamus dicta spiritus, quibus sanctos ad tolerandas exhortatur passiones. Facta etenim mentione illius potestatis, quam accepturus est draco & bestia, id est, diabolus & antichristus, super omnem tribum & populum & linguam & gentem, ne magni pendendum eius ruinosi culminis momentaneū superciliū sancti in tribulationibus æstimarent, cogitationibus eorū occurrens, instruit dicens: [Qui in captiuitatē duxerit, in captiuitatē uadet: & q̄ gladio occiderit, oportet eū gladio occidi.] Ac si diceret: Nolite terreri, nolite expauescere, nolite pusillanimes existere, sed estote fortes cōtra robustos: q̄a & hoc quod patimini, cito transit: & hi a quibus patimini, sine tarditate uindictam recipiēt. Et quia diabolus eiusq; dānatus hō unū sunt, unaq; persona, idcirco indefinite dixit: q̄ in captiuitatē duxerit, & qui gladio occiderit: qui tunc quidem accepta ad tempus potestate, alios insidiarum suarum fraude decipiens, in perpetuam captiuitatē, utpote crudelissimus hostis, deducet: alios, aperta nequitia sauiens, Enoch etiam & Eliam cum ipsis gladio trucidabit: sed aduentu protinus dei filij ipse æternæ captiuitatis uinculis redigendus, & morte perenni erit plectendus. De quo scriptū est: Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dñs Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui. Quia ergo nouissimi illi atque extremi martyres Christi, quanto multipliciter crudelitatis à persecutibus sustinēt, tanto uictoriam suam qui uicti putantur, citius ad futuram attendunt, quam in ipsis passionibus positi patienter expectant, bene nunc de his d̄r: [Hic est patientia & fides sanctorum.] Ac si aperte diceretur: In eo patientia & fides sanctorum inter pressuras atq; angustias constare uidetur, quo triumphaturos se post paululum, si perseuerauerint, de mortis principe sciunt. Hinc Apostolus admonet, dicens: *Iacob. 5. 1. Thes. 5.* Patientes estote usq; ad aduentum domini. Sequitur:

Et uidi aliam bestiam ascendētem de terra, & habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco: & potestatem prioris bestiae, omnem faciebat in conspectu eius.

¶ Priorem etenim bestiam hoc loco in capite ueluti occiso intelligimus. i. antichristo: hanc uero sequēte, sicut supra meminimus, in p̄positis atq; p̄dicatorib⁹ eiusdē antichristi, cū hoc totū gñaliter una sit bestia, quæ uidelicet secūda bestia. i. pars bestiae, post illā priore quæ de mari ascēderat, de terra ascēdere d̄r: q̄a post antichristū multitudo p̄dicatoꝝ illius ex terrena potestate gloriā. De terra qp̄pe ascēdere, ē terrena gloria sup̄bire. Quæ

2. Cor. 2.

3. Regum. 17.

etiam bestia habet duo cornua similia agni, quia per hypocrisin sanctitatis, eam quam in se dominus ueraciter habuit singularem, sibi inesse & sapientiam mentis & uitam, innocentiam atque uirtutem. Sed quia sub agni specie auditoribus reprobis serpentinum uirus infundit, recte subiungitur: [Et loquebatur sicut draco.] Si enim aperte ut draco loqueretur, agnus similis non appareret. Sed assumit agni speciem, ut draconis exerceat operationem. Agnus fingit, ut agnum inuadat. De qua adhuc dicitur: [Et potestatem prioris bestiae omnem faciebat in conspectu eius.] Illam potestatem haec bestia coram bestia facit, quam draco priori bestiae ascendenti de mari, in illo capite tanquam occiso dederat. Et quam aliam potestatem, nisi quae & ui premit, & fraude decipit? Quam uidelicet potestatem in conspectu bestiae bestia facit, non quo praedicatores atque praepositi damnati illius hominis, semper coram oculis eius acceptam potestatem in populos exerceant, sed quo dum praedicant & imperant, caput nequitiae suae sibi praefidentes intantum honorant, ut quicquid agunt, coram ipso se agere dicant, tanquam eum ut deum latere nil possit, quem adorare & fraude & potentia compellunt. Omnia enim simulate agere contentabunt, quae sanctos ueraciter egisse cognoscimus. Nam Apostolus de se & ceteris praedicatoribus dicit: Tanquam ex deo coram deo in Christo loquimur. Et Elias ait: Viuit dominus in cuius conspectu sto. Cum ergo praedicatores nequam in omne quod dicunt, in omne quod agunt, caput suum in malum sibi praeposunt, quasi in conspectu eius potestatem ipsius super populos exercent. In tantum enim utranque bestiam apparet unum esse corpus, atque unius cultum nequitiae exercere, ut etiam sequentis bestiae simulatio illi priori per hypocrisin bestiae assimilari uideatur: utpote quot sunt membra, tot uideantur antichristi esse: & tanquam multi antichristi uni antichristo, imo diabolo in antichristo militare cernant. Unde & de hac sequenti bestia bene nunc subditur:

Et facit terram & inhabitantes in ea, adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis.

[De sequenti namque dicitur: Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni. De priore uero dicitur, cuius curata est plaga mortis: quod utrumque ad fraudis nequitiam & simulationem uerae fidei pertinere probatur. Quarendum uero nobis est, quid sit quod hoc loco dicitur, facit terram & inhabitantes in ea, adorare bestiam primam. Si enim hic terra simpliciter accipienda est, habitantes uero in ea, terreni: quomodo terram compellit bestia adorare bestiam? Nunquid insensibilis haec terra aut uult, aut nouit aliquem adorare? Si autem (ut uerum est) terra hoc loco pro terrenis posita est: quid sibi uolunt inhabitantes in ea alij terreni, qui simul bestiam cum terra adorant? Aut nunquid non suffecerat dixisse, facit terram, aut facit inhabitantes terram, adorare bestiam? Sed sciendum nobis est, quia terra, pro terrenis corporibus: habitantes uero in terra, pro animabus dictum intelligi uoluit: ac per hoc uim seductionis ostendit, quae & animam & corpus miserabiliter mancipare sibi compellit. Qui enim ui cadit non seductus, solo corpore captiuus est: qui autem seducitur, & corpore & mente captiuatur. Sed quomodo haec bestia, cuius plaga mortis curata est, prima esse dicitur, cum ex septem bestiae capitibus unum caput esse pronuncietur? Dictum enim fuerat superius, & unum de capitibus, eiusdem scilicet bestiae, tanquam occisum in mortem, cuius plaga mortis curata est: nunc autem dicitur, facit terram & inhabitantes in ea, adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Quid in his intellecturi sumus, nisi quia ut aperte nobis elucet, caput istud tanquam occisum in illa bestia, cum septem capitibus primatum tenuit, & idcirco prima bestia uocatur? Nec immerito hoc unum caput ex septem bestiae capitibus, tota bestia uocatur, quia corpus totum ad caput refertur. Fit etiam hoc loco propter altitudinem diuini eloquii honestatis uel causam, translatio nominum. Bestia scilicet illa cum capitibus, uocatur terra & inhabitantes in ea: caput uero eius, totum obtinet bestiae nomen: & cum terreni hanc bestiam, cuius curata est plaga mortis, adorant, bestia utique illa cum capitibus illam adorat. Bestia ergo cum duobus cornibus, quae est pars bestiae, facit ut adoret bestia bestiam. Quia uero ut saepe iam diximus, cum haec bestia a terrenis adorari dicitur, diabolus in ea adoratur qui est bestia: utrum nam ita sit, probabili ratione necessari-

17
 mducimus affirmare: intentumq; uolumus esse lectorem in his, quæ paterna traditi-
 one cupimus indagare. Paulo namq; superius in hac Apocalypsi legimus adoratū draco-
 nem, adoratam & bestiam, cū solus draco adoretur à suis. Sed cur solus draco adoratur
 à suis, cum & bestia adorari dicatur à terrenis: nisi quia non habet diabolus mediatorē
 inter se & suos, sicut deus inter se & ecclesiam suam? Vt quid autē non habet mediatorē
 antiquus hostis inter se & suos, cum cernatur antichristus in medio positus, nisi quia nō
 in ueritate, sed in sola est simulatione, quod se dicunt homines adorare Christum, q mor-
 tuus est & resurrexit? In qua scilicet simulatione illum adorant, qui hanc ipsam simulati-
 onem suis damnabiliter adinuenit, id est, diabolus, de quo scriptum est: Ipse autem sa-
 thanas transfigurat se uelut angelum lucis. Et q̄a non ueritas, sed simulatio ueritatis est,
 idcirco mediator inter diabolus & eius corpus, nullus alius nisi simulatio ueritatis est.
 Hac deniq; simulatione dicit bestiam plagā gladij habere, & uiuere in similitudine utiq;
 mediatoris nostri domini Iesu Christi, qui clauis patibulo crucis affixus, lancea latere p-
 fectus, post triduum resurrexit. Tres siquidem, diabolus, bestia uelut occisa, populus cū
 prepositis, tantummodo duo sunt: quia non mediatorem ueritatis, sed simulationem ha-
 bent ueri mediatoris. Et reuera adorabunt terreni antichristum, sed tanq̄ dei filium. In
 quo uidelicet nomine q̄a non ueritatem, sed mendacium adorant, diabolus utiq; ado-
 rant, q̄ ipsum mendacium reprobis adorandum simulata ueritate opponit. De quo scri-
 ptum est: Qui loquitur mendaciū, de proprio loquitur: q̄a mendax est, & pater eius. Quā-
 obrem ut aperte uideamus, si quando bestia adorari dī, quæ habet plagam gladij & uiuit,
 diabolus sine dubio ostēditur. De quo Apostolus dicit: Qui aduersatur & extollit supra
 omne quod dī deus, aut quod colitur, ita ut in tēplo dei sedeat, ostendens se tanq̄ sit de-
 us. Idem ergo diabolus, q̄ & suū & mediatoris sui locum implet, in bestia intelligitur, q̄
 se suis neq̄ter adorandum opponit, de imitatione furti simulata obumbratione uocabu-
 li. Et quia prædicatores damnati illius hominis, ut plures seducant, non solū uerbis sua-
 debunt, sed etiam miraculis (et si falsis) coruscabunt, recte de hac bestia subditur:

2. Cor. 11.

Iohan. 8.

2. Theff. 2.

Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cælo descende-
 re in conspectu hominum.

¶ Hoc etiam de his dñs (quod sæpe ptulimus) testat, dicens: Tunc surgēt pseudochri-
 & pseudopropheta, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorē inducant, si fieri
 potest, etiam electi. Interq; admiranda atq; stupenda signa & prodigia, hoc unum prætu-
 lit, quod ignem de cælo descendere faciant. Et quid hic per cælum, nisi electorum eccle-
 siam: quid uero per ignē, nisi spiritus sancti donum accipimus, qui dudum in igneis lin-
 guis super centum uiginti homines descendisse legitur? De quo etiam dominus ait: Ignē
 ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut ardeat? Bestia ergo cū duobus cornibus ignē
 de cælo descendere facit in terram: quia prædicatores antichristi, falsa imitatione eccle-
 siæ, per impositionem manus dare se suis spiritum sanctum sequacibus fingunt. Et quia
 hi quibus apostoli spiritum sanctum dabant, statim linguis loquebantur nouis, hoc etia-
 am isti per hypocrisin simulata ueritatis faciunt, cum aut ex uarietate gentium, aut ex fal-
 lentis inimici astutia, nouis ac plurimis linguis suos loqui faciunt sequaces. Quod etiam
 inter cetera miracula præcipue credentium signum, dominus quoq; ascensurus ad pa-
 trem, commendat, dicens: Signa autem eos qui credituri sunt, hæc sequētur: In nomine
 meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, &c. Hinc ergo uehementia seductionis
 ostenditur, quo illud spiritus sancti donum bestia habere uel dare putatur, quo ecclesiam
 suam dñs confirmans, eminere uoluit super omnia regna mūdi. Nam cum multa nobis
 cum uideantur hæreses habere communia, hoc specialiter donum sola gloriatur se ha-
 bere Christi ecclesia. Hinc est quod magos Pharaonis similia Moyfi signa facientes, spiri-
 tus sanctus legitur frustra uisisse, cum in suis assumptionibus succumbentes, uera uicti con-
 fessione, dixissent: Digitus dei est hic. Digitum autem dei, sp̄s sanctum appellari, euange-
 listarum nos reuelatio docuit, cū unus horū asserit dñm dixisse: In digito dei eiicio dæmo-
 nia, alter uero in sp̄u dei. Quocirca hinc (ut diximus) uehementia fraudis ostenditur, ut
 illum habere aut dare sp̄m sanctum ministri sathanæ arbitrentur, quo resistente, uictrix
 ecclesia contra aduersarios suos, magorumq; fraudulentias iam tunc in Moyse erigi uis-

Matth. 24.

Actuum. 2.

Luc. 12.

Marci. 16.

Exod. 8.

Luc. 11.

Matt. 12.

debat. Et nec mirum si illa bestia, quæ duo cornua agni similia, id est, uirtutem atque innocentiam dei filij, habere se simulat, hanc etiam sancti spiritus largitatem per fraudis nequitiam specietenus sibi uindictæ, suisque sequacibus dare simulet. Sed cum terra super quam iste ignis de cælo descendit, nil aliud quam terrenos designet, quid est quod eundem ignem bestia illa in terram in conspectu hominum descendere facit? Nunquid non terra homines significat, nisi quia sicut terræ nomine, reprobi terrenis uoluptatibus dediti, bestia signis decepti, sic hoc in loco hominum uocabulo sancti figurantur & electi, rationabiles utique, dei imaginem habentes? Quos ut illi ministri sathanæ facilius decipere possint, coram ipsis spiritum sanctum dare se simulant: ut uidelicet ex concupito eiusdem spiritus sancti dono, ad suam eos perfidiam efficacius trahant. Sicut dudum Simon Magus per impositionem manus apostolorum spiritum sanctum dari conspiciens, idcirco credidisse ac pecuniam eisdem apostolis obtulisse scitur, ut similia illis facere posset. Vel certe ignem de cælo descendere facit, non in conspectu spiritualium, sed in conspectu ipsorum quibus dari fingitur spiritus sanctus: qui non immerito homines uocantur, quia non diuina, sed humana sapiunt. Ipsi etenim terra, ipsi & homines digne appellantur. Verbi gratia, quia per hanc simulationem non oculos spiritualium, sed carnalium ludificare probantur, ideo in conspectu hominum hunc ignem de cælo deponere dicitur. Postest autem hoc, quod ista bestia ignem de cælo deponere dicitur, & aliter intelligi. Quia enim electi quique nouissimis tribulationibus deprehensi, eos qui prius fideles esse uidebantur, signis & uirtutibus à fide retrahi conspiciunt, zelo feruoris accensi, anathematis fulmine deceptores percutiunt, recte de cælo in terram ignis descendere dicitur. Quem si ne dubio ignem illa bestia de cælo descendere facit, quæ propter immanitatem seductionis suæ, ad nimium zeli feruorem sanctos commouet. Ignem quippe de cælo descendere, est, de cælestibus electorum animis zeli flammæ emanare. Ac si spiritus sanctus diceret: Intantum proficient signa bestia atque prodigia, ut illa sanctorum pectora patientissima zeli flammæ accendant, quibus ipsi reprobi damnabiliter concrementur. Vnde & in hac Apocalypsi longe superius de sanctis ac nouissimis prædicatoribus specialiter dicitur: Si quis eos uoluerit nocere, ignis exiet de ore illorum, & deuorabit inimicos eorum. Quod etiam figuraliter in illis duobus quinquagenariis factum fuisse cognouimus, qui cum proteruo spiritu inflati, ut ad iussionem perfidi regis Elias descenderet, inclamarunt, ad utrumque ait: Si homo dei ego sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te & quinquaginta tuos. Et descendit ignis de cælo, & deuorauit eos. Quo uidelicet in facto, ex ore Eliæ uidetur nobis ignis descendisse, cum ut descenderet, solo uerbo probatur fecisse. Illique ignem eundem de cælo descendere fecisse credendi sunt, qui hominem dei ad zeli feruorem commouerunt. Quod tunc historialiter factum, significauit spiritualiter gerendum, Apostolo dicente: Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Quia uero ultimi ac peruersi illius hominis prædicatores, non tantum potentia seculari, quantum signis & prodigijs pene omnes decipient: recte cum de hac bestia dictum fuisset, fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cælo ruere in conspectu hominum, apte mox subditur:

Et seduxit inhabitantes terram, propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestia, dicens habitantibus terram, ut faciant imaginem bestia quæ habet plagam gladii, & uixit.

¶ Ac si apte diceretur: Hæc simulatio uirtutum adeo præualuit, ut terreni seducti, imaginem bestia facerent: tanquam non uerbis, sed ipsis hoc signis & uirtutibus ipse prædicator loqueretur. Hoc sane in loco bestiam quæ habet plagam gladii, & uixit, cui etiam imago ab illis prædicatoribus fieri iubetur, diabolum esse cognoscimus. Quæ est autem imago eiusdem bestia, nisi illa simulatio, qua putatur antichristus uere esse dei filius, cum sit in eo diabolus, idemque malignus in illa simulatione spiritus? Qui uero sunt qui faciunt imaginem huius bestia, nisi qui illam imitantur simulationem? Omnis enim imago similitudinem præstendit eiusdem rei, ad cuius similitudinem aut formam, aut sculpiatur, aut depingitur. Et reuera quantum omnes iniqui pro eo quod diabolum imitantur, imago illius esse probent: specialiter tamen datus ille homo, quem corporaliter inhabitando assumeret, illius imago esse cognoscatur.

feitur, in quo scilicet eius similitudo plenius ostenditur. Et nec mirum, si in eo expressius tanquam in filio imago patris appareat, quia in omni transgressione dissimilis diabolo non erit. Ad cuius membra saluator in euangelio ait: Vos ex patre diabolo estis. Ac si eis alijs uerbis diceret, Imago patris uestri estis. Ergo (ut dictum est) imaginem bestiae, quae habet plagam gladii & uixit, facere terrenis, est ad similitudinem illius imaginis seipsum informare. id est simulationem illam colendo ac uenerando imitari, qua putatur antichristus uere dei esse filius, ac resurrexisse a mortuis, cum sit in eo autor mortis, ac malignorum spirituum princeps. De qua adhuc simulatione subditur:

Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiae, & ut loquatur imago bestiae, & facit ut quicumque non adorauerint imaginem bestiae, occidantur.

¶ Cui datum est, nisi bestiae cum duobus cornibus, quae est pars bestiae, praedicatoribus uidelicet antichristi? A quo illi datum est, nisi ab eo cuius iusto iudicio. id est deo summe bono, fieri permissum est? Quid illi datum est, nisi hoc quod praemissum est, ut daret spiritum imagini bestiae, & ut loquatur imago bestiae? Quomodo autem intelligendum est dare illi spiritum, nisi quia siue praedicationibus, seu signis & miraculis suadere hominibus conatur, spiritu prophetiae plenum esse antichristum, cum constet eum repletum esse spiritu demoniorum? Sic enim dicitur, Datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiae: tanquam diceretur, permissum est illi siue prauis dogmatibus, seu signis & miraculis intantum ad tempus eminere, ut illa de antichristo testimonium perhibente, credatur a terrenis quod uere sit spiritus sancto plenus? Vfus enim scripturae est, ita saepissime loqui, ut est illud: Date honorem deo: & rursum, & exaltemus nomen eius in inuicem. Et ne putarent homines falsum esse, quod etiam uerbis, signis & miraculis suadentur habere spiritum prophetiae bestiam illam, subiecit penes inuitabilem seductionis fraudem, & ait: Et ut imago bestiae loqueretur. Ac si diceret: Intantum bestiae illius seductio praeualuit, ut quod uerbis simul & miraculis praedicat, operibus ostendat: ut scilicet imago illa quae putatur spiritu prophetiae plena, maligno agente spiritu, consulentibus sibi reddat responsa. Non enim dubium, quin diabolus per damnatum illum quem assumpserit hominem, tunc respondeat suis, qui olim per simulacra muta & furda loquebatur cultoribus suis, qui etiam seducendo homini ore serpentis allocutus est Euam. O quanta sunt haec, qualia sunt haec? Quid hic ad deceptionis laqueum non est praeparatum? Quid seductionis armis uidetur minus expressum? Ecce praedicationum dogmata, ecce miraculorum signa. Ecce tanquam ex spiritu prophetiae ad omnia parata responsa. Quis ista uidens non trepidet? quis talia considerans, non a fundo cordis contremiscat? Quis etiam haec contemnens, a perfidis sententiam mortis non accipiat? Vnde hic quoque enarratis tot tantisque insidiarum portentis, cum in calce locutionis de hac bestia Iohannes dixisset, & datum est illi ut daret spiritum imagini bestiae, & ut loquatur imago bestiae, subiecit dicens: Et facit ut quicumque non adorauerint imaginem bestiae, occidantur. Sequitur:

Et faciet omnes pusillos & magnos, & diuites & pauperes, & liberos & seruos, habere characterem in dextera manu, aut in frontibus suis.

¶ Quia igitur sunt nonnulli, qui haec quae praemissa sunt, cum ea aut legunt, aut audiunt, ad literam accipere uolunt, id est, aut imaginem bestiae, aut ignem de caelo delapsum: dicant, quaesumus, quam similitudinem imago illa habebit: bestiae cum septem capitibus, an hominis? Certe ipsi etiam paruuli sciunt, quod bestia illa antichristum maligno spiritu repletum designet: nullusque eorum ignorat, eundem antichristum hominem esse se peccati, filium perditionis. Si ergo dixerint, quia imago illa speciem hominis praetendat, quam in antichristi honorem terreni dicuntur adorare: quia & hoc post paululum dictum recognoscunt, cum de numero eiusdem bestiae subditur: Qui habet intellectum, computet numerum bestiae, numerus enim hominis est: respondemus, Cur ergo non hominis imaginem, sed bestiae iisdem terreni fingere dicuntur? Si uero dixerint, idcirco quia bestia illa antichristum specialiter eiusque habitatorem significat: nos econtra dicimus, quia sicut illa bestia figuraliter diabolus & antichristus designat, sic imago illa non corporalem speciem, sed spiritalem demonstrat. Hoc autem propter par-

uulos tantum dixerim, quos ad spiritalem intellectum perducere quero. Sicut igitur illa quæ modo præmisimus, ad literam accipi non possunt, sic nec ista quæ de charactere sequuntur. Videamus ergo quæ sint pusilli & magni, diuites & pauperes, liberi & serui, atque ipsum characterem quo signari dicuntur. Non enim hic de bonis, sed de reprobis hominibus mentio fit, ex quibus totum diaboli corpus extruitur. Ipsi sunt etiam illa bestia generalis, cum septem capitibus præmissa. Sed singulos uoluit per membra diuidere, quos sapissime in uno complectitur corpore, & in bestiae nomine. Pusillos in malum eos accipimus, qui & si perfectam nocendi malitiam habent, tamen effectum perficiendi ut cupiunt, habere non ualent. Magni sunt hi, qui ad omne quod uoluerint scelus præsumere, ut nequiter cogitauerint, nequius implere ualent. Diuites sunt, qui & terrenis diuitiis suffulti, & superbia spiritu inueniuntur inflati, quibus per Iacobum apostolum dicitur: Agite nunc diuites, plorate ululantes in miseris quæ aduenerunt uobis. Pauperes sunt hi, qui non tantum terrenis diuitiis, quantum uirtutibus inopes uidentur: qui etiam cum sint pauperes, diuites esse se iactant uirtutibus. Ad quorum personam in hac Apocalypsi uoce angelica dicitur: Dicitis quia diues sum & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis & pauper & cæcus & nudus. Liberi sunt & serui, hi qui sub peccati iugo degentes, nequaquam iustitiæ colla mentis submittunt. De talibus namque iam sancti fuerant effecti, quibus beatus Apostolus dicebat: Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Qui uidelicet simul ad bestiae characterem signandi accurrunt. Et quid per characterem, nisi notam criminis debemus accipere? Sed cum semper reprobis sinistra congruat, electis uero dextera: mirandum ualde, quod hoc loco in dextera manu iisdem reprobi characterem accipere dicant, cum non possint habere dexteram hi, qui characterem bestiae suscipere uidentur? Et quid per manum dexteram, nisi operatio uirtutum, quæ nil habet cōe cum reproba actione? Quid uero per frōtem, nisi fidei professio debet intelligi? Quamobrem subaudiendum nobis est, quia ubi debuerant habere dexteram reprobi, puramque & sine reprehensione frontem, ibi inueniuntur nota criminis deturpati. Quia ergo utroque bono, id est, uirtutum operatione ac fidei professione tales inueniuntur fraudati, recte utrobique nota criminis narrantur characterizati. Hoc denique signo & intra ecclesiam in manu, & extra ecclesiam in frontibus nunc ferre aspicimus: extra ecclesiam scilicet in frontibus Iudæos, qui Christi fidem abnegantes, antichristum expectant pro eo suscipiendum, ipso domino dicente: Ego ueni in nomine patris mei, & non suscepistis me: alius autem ueniet in nomine suo, & hunc suscipietis. Intra ecclesiam uero ab his in manu gestatur, qui fidem uerbotenius habent, sed opera fidei non habent. De talibus enim Apostolus dicit: Confitentur se nosse deum, factis autem negant. Si enim ut Iohannes in epistola sua dicit, iam nunc antichristus in mundo est, sine dubio & hoc signum in membris eius impressum est. Proprie autem atque specialiter nouissimis illis diebus, quibus manifeste idem homo peccati, qui nunc occulte in suis mysteriis iam operatur iniquitatis, apparuerit: characterem in manu dextera aut in frontibus, reprobos habere, est, eundem ipsum reproba fide ac reproba sequi actione. Cur autem hoc signum per suos prædicatores terrenis imponat, sequens uersus indicat quo dicitur:

Ne quis possit emere aut uendere, nisi qui habet characterem aut nomen bestiae aut numerum nominis eius.

¶ Quasi quoddam negocium faciunt, qui prædicationem prærogant, & à populis fidem reportant. Fidem impatiunt, & eorum sanctam protinus uitam sumunt. Si enim iustorum prædicatione negocium non fuisset, profecto Psalmista non diceret: Sumite psalmum & date tympanum. In tympano etenim corium siccatur, ut sonet. Quid est ergo dicere, sumite psalmum & date tympanum: nisi, accipite spiritale canticum cordis, & reddite temporalem macerationem corporis? Si superna prædicatione negocium non fuisset, nequaquam sub typo fortis mulieris Salomō de sancta ecclesia diceret: Sindonem fecit & uendidit, & cingulum tradidit chanaanæo. Quid signat linteo sindonis, nisi subtilis intextio sanctæ prædicationis, in qua molliter gescit, quia mens in illa fidelium spe superna refouetur. Unde & Petro alia in linteo demonstrant: quia peccatorum animarum misericorditer aggregata, in blanda fidei quete continentur. Hanc ergo sindonem ecclesia fecit & uendidit, quia fidem quam credendo texerat, loquendo dedit, & ab infidelibus uitam

rectæ conuersationis accepit. Quæ & chanaanæ cingulum tradidit: quæ per uigorẽ demonstrata iustitiæ, fluxa gentilitatis astrinxit. Vt ergo hæc negociatione pueri tunc illi predicatorẽ auferat, oēs reprobos antichristi signo depingunt: ut nõ iam ueri negociatores, sed (ut ita dixerim) quidam appareant mangones. Multis enim p̃stigijs satagēt predicatione & fide ecclesiæ, quæ usq; ad tẽpus illud quasi quædam mercatio celebrata est, auferre: oēsq; sic unius predicationis & fidei signo cēseri, sicut mercatores quæ una uidentur naue portari, uniformi cognoscuntur signo teneri. Sic namq; dicitur: [Ne quis possit emere aut uendere, nisi qui habuerit characterẽ bestię.] Tanq̃m diceret: Vt nemo istas tunc merces aut dare possit aut accipere, quibus nunc fideles characterẽ Christi signati, mercari uidentur: sed illas quas in tpe illo ministri sathanæ offerunt & accipiunt, antichristi signo cēseri. Quod utiq; p̃ualebunt in suis: sed nunc quod in nostris absit. Non enim ista mercatio cessabit in ños, quæ ad bestię characterẽ nullus electorũ accurret. Ad illas namq; ñdinas illi negociatores eximij atq; extremi Enoch & Elias occurrēt, quæ int̃m merces ecclesiæ præclaras ostendent, ut non solũ Christianæ fidei dediti, uerũ etiam ipsi eas concupiscant, qui signo bestię uidebantur cēseri, dñõ de uno eorũ dicente: Elias ueniet, & ipse restituet omnia. Et quæ prout dñõ largiente potuimus, quod significet characterẽ bestię, diximus: nunc superest ut etiam figuram eius exprimamus, quod uel sit nomẽ bestię, numerusq; nomis eius, subtiliter requiramus. Sed cũ similitudinẽ characteris expresserimus, prudentem lectorem admonemus: ne hunc secundũ literam aut in manu, aut in frontibus poni existimet: sed ex eodẽ characterẽ forinsecus expresso, intelligat quæ sit nota criminis, reprobos animabus interius depicta. Et quidem superius solum characterem posuerat: nunc uero per synonyma, & characterem & nomen bestię numerumq; nominis eius iterando inculcat: unumq; esse, qui habuerit aut characterem bestię, aut nomen eius, aut numerum nominis eius, ostendit. Et quia ualde ad intelligendum hæc quæ describebat, obscura cernebat, dedit signum per quod & characterem & nomen bestię lector intelligere posset. Denique exhortando subiungit, dicens:

Matt. 17.

Qui habet intellectum, computet numerum bestię. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex.

¶ Et reuera quasi indicium dedit, quo possint hæc ad intelligendũ penetrari. Sed adhuc nobis nimium obscura cernuntur, quia intellectus ille (ut cupimus) nobis inesse nõ uidetur. Oremus ergo necesse est datorem intellectus, ac gemitibus cordis dicamus: Da mihi intellectum dñe. Obsecro mi dñe Iesu, dator prudentiæ, qui das & nõ improperas: obsecro inquam, dic interiori homini meo: Intellectum dabo tibi & instruam te. Et ecce dum orans loquor, præsentiam tui adesse cognosco, qui etiam inuocantes te, pia munera largiturus præoccupans, dicis: Antequam me inuocauerint, dicā, ecce adsum. Quæ ergo à te mihi elucet, perducā necesse est ad cognitionẽ lucis. Age nunc, faciamus nume: quẽ dixit Iohannes accipi, ut in numero nomen etiā cognoscamus & characterẽ: ac primũ ponamus characterẽ, deinde nomen: ad extremũ, nume: nominis, ipsumq; nume: in nomine requiramus, quod utiq; in ea lingua faciendum esse cognoscamus, in qua prius hæc Apocalypsis initium sumpsit: in græca scilicet in qua præter euangelium Matthæi & epistolam Pauli ad Hebræos, nouum testamentum initium dedisse nulli dubium est. Quia enim hæc reuelatio græca locutione sit edita atq; conscripta, ipse Iohannes autor eiusdem historiæ indicat, qui angelum in persona Christi dicentem secundum idioma eiusdem linguæ introducit, dicens: Ego sum α & ω. Characterem sane ex minio scribendum censemus, nomen autem similiter rubeo colore. Numerum uero nominis, nigro super ipsum nomen exprimere scriptorem admonemus. Et quia his qui græcas literas ignorant consueuimus, ipsum etiā characterẽ & nomẽ latinis literis sequenti loco scribimus. Est autem character in hunc modum expressus, ubi compendio totũ Christi nomen includitur. Nomen uero est ^{1. ecc. v. xl. b. c. c.} Antemos. Numerus autem nominis est, sexcenti sexaginta sex. Quem numerũ ut fieri decreuimus, secundum quod græci per characteres suos scribunt numeros & lectitant super ipsum nomen affiximus. Sed quid prodest inuenisse characterem, in

Psal. 118. a
Psal. 31.

Isaie. 65. for
tasis.

Apoca. 1.
c. 22.

uenisse nomen bestiae, numerumque nominis eius: nisi quid ipsum nomen interpretatum in nostra lingua significet, indagemus? Nisi enim interpretatio nominis appareat, character positus, utpote Christi nomen, nil mali ostendit. Praemissis namque in quantum uoluit autor huius historiae, simulationibus partis aduersae, quibus sibi indebitum deitatis nomen diabolus nititur usurpare, in characterem scilicet quo Christi nomen exprimitur, ut ostenderet antichristum ipso honore contrarium, admonuit per numerum nomen quaerere, atque ex nomine qualitatem meritorum agnoscere. Nomen autem per numerum inuentum, id est antemus, in nostra lingua interpretatum, honori contrarius, sonat. Nec immerito: Nam & antichristus Christo contrarius interpretatur. Ac si ipsa interpretatio nominis loqueretur, dicens: Honori qui solum competit Christo, in eo contrarius, quo docetur ineptus, importunus, incongruus. Neque enim honor ei, sed anathema conuenit. Quamobrem per numerum nomen, & ex nomine supputatus numerus inuenitur: atque ipsius interpretatione nominis, qualitas meritorum agnoscitur. Est autem adhuc aliud nomen, imo graecum uerbum, quod eiusdem numeri complectitur summam, id est ^{cl lxxx ccccxlvi} arnume. Qui simul ducti, faciunt sexcentos sexaginta sex. Interpretatio autem eiusdem intelligitur, nego. Sed nec mirum quod hoc uocabulo dignus iudicetur antichristus, id est negationis, cum domino Iesu Christo nomen congruat credulitatis, ipso dicente: Hoc est opus dei, ut credatis in eum qui me misit; itemque, Creditis in deum? & in me credite, ac per hoc siue honori contrarius, quod est antemus; siue nego, quod est arnume: digne ad antichristi personam potest utrumque referri, utpote per duas partes orationis, nominis scilicet ac uerbi, & personae qualitas, & operis insinuet asperitas. Est quoque adhuc aliud nomen, graeca latinaque consuetudine apud poetas huius seculi usurpatum, apud uulgi uero multitudinem penitus ignotum. Quod si graecis literis quibus ipsi numeros scribunt, exaretur, ipso sexcentesimo sexagesimo numero impleri uidetur. Est enim nomen ^{ccc v x ccc i l} titan, dicitur uero sol. Et reuera non absurdum habet intellectum, ut damnatus ille homo tunc solem se iustitiae asserat, ac lucem ueram quae illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum; cum sit in eo apostata angelus, transfigurans se in angelum lucis, suadens hominibus se lucem ueram profiteri, quos uult a luce iustitiae separare. Nam & si latino proferamus, qualiter ille homo peccati, fraudulentem lucem se uocare suadeat, in ipsis etiam latinis literis hunc numem inuenimus hoc modo: ^{d i c i l v x} Nam d apud nos, quinque gentos; i, unum; c, centum; l, quinquaginta; u, quinque; x, decem perficiunt. Qui simul ducti, sexcentos sexaginta sex consummant. Et quia latino sermone hunc numerum etiam nomine in latino inuenimus, possumus adhuc eundem numerum, si per literas graecas scribatur, Gothico nomine reperire hoc modo: ^{iii v l cc viii c xxx lxxx cc} genfericus. Qui simul ducti, faciunt sexcentos sexaginta sex. Interpretatio autem nominis est eiusdem, gentium seductor, in eo Christo contrarium, quo ille seductor, iste uero dei gentium saluator. Siue ergo hoc, siue illo modo, siue in Graeca, siue in Latina, siue in Gothica lingua hic numerus accipitur, non incongrue ad antichristi personam refertur. Sed est adhuc quod de eodem numero subtili inuestigatione pensemus, ut plura de eo offerentes, lectori plenius satisfaciamus. Dicatur ergo: Numerus eius sexcenti sexaginta sex. Senarius quippe numerus apud secularem scientiam ideo perfectus est, quia primus in numeris completur partibus suis, id est sexta sui parte, tertia & dimidia, quae sunt unum & duo & tria: quae in summam ducta, sex faciunt: nec alius ante senarium numerum reperitur, qui suis partibus dum diuiditur, tota eius summa compleatur: quicquidum a sexta sui parte, id est ab uno in denarium, a tertia autem in uicinarium, a dimidia uero multiplicatus, in tricenarium surgit, quasi quadratum denarium reddit. Sed ut solidetur rursus, a sexta sui parte, quae in denarium surgit, ad centenarium peruenit: sicque in suis partibus multiplicatus, sexcentos consummat. Sed quia cuncta haec per sacrae scripturae celsitudinem proficiendo transcendimus, ibi senarium, ibi denarium, ibi sexagenarium, ibi centenarium, unde sit perfectus, inuenimus. In scriptura etenim sacra numerus senarius ideo perfectus est, quia in mundi origine dominus ea quae primo die cepit, sexto die opere impleuit, cum hominem propter quem cuncta creauerat, ad imaginem suam fecit. Denarius numerus in eo perfectus est, quia lex in decem praecipis concluditur, Omnisque culpa non amplius quam per decem uerba cohibetur.

Iohan. 6.

Iohan. 14.

Iohan. 1.

2. Corin. 11.

Gene. 1.

zur: atq; enarrate ueritate, operatores uinea denario remunerantur. Sexagenarius in eo perfectus est, quia omnia quæ in sex diebus operantur, eiusdem decalogi mandatis concluduntur: atq; euangelico protestate eloquio, terra bona fructum sexagesimum reddit. Centenarius in eo perfectus est, quia dum decalogi mandata decies multiplicata comprehendit, omnem operationis summam concludit. Nisi enim centenarius numerus perfectionem designaret, nequaquam dominus ad discipulos diceret: Omnis qui reliquerit domum uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum: ceteruplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Quia ergo primus homo sexta die conditus, uitæ præcepta contemnens, humanum genus à lege conditoris excluderat: sed ne sine lege periret, diuina cum pietas decalogi mandatis adstrinxit, restitit à sexta parte senarii, unus ad decem peruenit. Et quia eadem præcepta sex diebus quibus operari licet, ita peraguntur, ut etiā saluatore in sexta mundi ætate apparente, ac legem mandatorum in decretis euacuante, nequaquam aboleri, sed impleri præcipiantur: bene idem denarius sexies multiplicatus, sexaginta perficit. Quia autem ipsa decalogi mandata quidam transcendent, in perfectionis culmen eriguntur: iure idem denarius numerus decies multiplicatus, ad centenarium pertingit. Quia uero siue elementis mundi uisibilibus in sex diebus peractis, siue decalogi mandatis sex diebus peragendis, seu perfectioni laboris finis creditur imponendus: digne idem numerus centenarius sexies multiplicatus, ad sexcentos puenit. Quæ cum ita sint, non inconueniēter existimamus, ut idem senarius numerus suis partibus multiplicatus, omne tempus uitæ præsentis quod sex mundi ætatibus peragitur, significando percurrent: nouissimum etiam tempus, quo finis expectatur adfuturus, specialiter designet. & ut initia sibi cum fine concordari uideantur, adijcitur ad sexcentos sexaginta, idem senarius, & fiunt sexcenti sexaginta sex. Nā & nomen Christi, quod se per hypocrisin sanctitatis antichristus nititur usurpare, prope illum dierum perficit numerum, quem in persecutiōe eiusdem antichristi hæc Apocalypsis sæpius pronunciat affuturum, id est, dierum mille ducentorum uiginti quinque. hoc modo. ^{dc c x cc ccc v x} Christi. In cuius specie fraudulenter se opponit aduersitas, in

caractere scilicet superius expresso,
 includitur. Quia ergo homo ille pec
 fallaciter nouissimis seculi diebus af
 um, quæ in sex diebus peracta uoluñ
 & deum scilicet ante secula, & homi
 mer⁹ bestia per intellectum compu
 omne tempus uitæ præsentis comprehendens, & diabolicæ fraudis nequitiam, & fina
 lem seculi terminum ostendit. Verum quia solutus quoq; numerus nois, præfatam rur
 sum dieꝝ mille ducentorꝝ uiginti quinꝝ pficit summā, nō debemus esse ad indagādū pi
 gri, maxime cū aptus sit idē sensus huic expositioni. In quadragenario etem atq; senario
 numero, insinuatā nobis meminimus dñici corporis formā, quā prō primī Adam erro
 ribus corrigēdis, secūsdus Adam Christus de beata uirgine suscepit. Propter quod in eu
 angelio ait: Soluite templū hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Et respondētibus lu
 daeis, quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus exci
 bis illud? Quod euāgelista exponēs, ait: Hoc autē dicebat de tēplo corporis sui. In quibus
 s. uerbis & errātes nō errabāt, qā hoc qđ de tēplo terreno æstimabāt, de corpore Chris
 ti prophetabant. Nec immerito. Nomē quippe Adam literis græcis exaratum, secun
 dum quod ipsi numeros computāt, quādragenariū & senariū complet hoc modo.
 α δ ι ι ι ι x l Adam. qui faciunt quadraginta sex. Si autem ipse quoq; numerus fuerit solutus,
 & per semetipsum, sicut latine dī, græcis literis scriptus & ductus, i. quadraginta sex, illū
 profecto numerum complet hoc modo: xxx lxxx cccc i lili c i lili x lccc i cxxix
u o v a d p a x i v t a s i f Quadraginta sex, qui
 simul ducti, faciūt mille ducētos uiginti quinꝝ. Ecce etem tēpus illud, quod superius in
 caractere expressum ostēdimus, nunc soluti nois digesta series, eiusdē numeri summa
 demonstrat cōcludi. Quamobrē dū sibi utraq; cōueniūt, non inanis, sed certi causam my
 sterij indubitāter ostendunt. Hinc est em̄ quod de simulatione antichri Apostolus ait: Ita
 ut in tēplo dei sedeat, ostendēs se tanq̄ sit deus, Vt uidelicet sicut falsa agni occisi imitatio

Math. 204

Matthæi. 15.

Matt. 19:

Iohann. 2.

2. Theſ. 2,

- one ac rebus similiū, quæ supra meminimus, sic etiam in templū se dei arte, non ueritate transfiguret. Possunt quidem de hoc numero plura etiam intellectu apta perferri, sed iam ista debent sufficere. Inter hæc autem quæstio animi pullat, quod uera sit expositio hæc, quam modo protulimus, cum dies mille ducēti uiginti quinque in caractere comprehēsi, à tribus annis & sex mēribus qui in persecutione antichristi specialiter ac sapius describuntur, duos & quinquaginta dies minus habere uideantur. Quam quæstionem nisi enodauerimus, irridendus potius erit, quam suscipiendus, præmissæ expositionis sensus. Sed sciendum nobis est, quia per factum persecutionis tempus nec uno semper modo, nec sub unius eiusdemque numeri definitione, sacra scriptura ponere consuevit. Nam & in hac Apocalypsi de muliere quidem parturiente dicitur: Data sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut uolaret in desertum in locum suum, ubi alatur per tempus & tempora & dimidium temporis, à facie serpentis. Rursumque idem tempus recapitulando complectitur, cum de dracone & bestia dicitur: Data est ei potestas facere mensibus quadragintaduobus. Superius uero eiusdem temporis numerus ita terminatur: Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta. Et certe quadraginta & duo menses, id est, tempus & tempora & dimidium tempus, decem & septem dies super mille ducentos sexaginta, habere uidentur. Sed nec in ista tantum Apocalypsi eiusdem temporis numerus uariatur, cum in Danielis uisione id ipsum fieri reperiatur. Nam cum angelus qui eidem prophætæ uisionē ostendebat, de nouissimis tribulationibus diceret: Veniet tempus quale non fuit, ab eo ex quo gentes esse coeperunt super terram, usque ad tempus illud, &c. atque idem beatus interrogaret Daniel, usque quo finis horum mirabiliū, secutus angelus exposuit, dicens: Quia in tempus temporis, & cum cōpleta fuerit dispersio manus populi sancti, cōplebuntur uniuersa hæc: tempus scilicet tempus, unum & duos annos significans, quod faciunt dies mille nonaginta quinque. Quod rursum tempus exprimit, dicens: A tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolatione, diebus mille ducentis nonaginta: Rursumque hoc ipsum tempus cōcludit, dicens: Beatus qui expectat & peruenit ad dies mille trecētos triginta quinque. De cuius expressiōe temporis alibi ait, cum sanctos in manu antichristi ipso in tempore tradi denunciat: Sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret, & tradentur in manu eius usque ad tempus & tempora & dimidium temporis, id est, tribus annis & sex mēribus, quod faciunt dies mille ducētos septuaginta & septē. Ecce etenim uno in loco dies mille nonaginta quinque, alio autem mille trecētos triginta quinque, aliās uero mille ducētos septuaginta, positos inuenimus, quod eiusdem temporis significat quantitatem. Quæ cum ita sint, non absurde in caractere, quo dies mille ducēti uiginti quinque continentur, eiusdem temporis quantitatem expressam fuisse diximus, per quam fraus & nequitia illius hominis peruersi ostenderetur. Nam & in græco ^{cccvcccviixlxxxccc lviix} ^{τρεσπεκα οντ κη} ^{tefferacōtahex}, id est, quadraginta sex, per suos characteres scriptum, specialibus numeris si assumetur, ab ipsius significatione temporis non elongat. Facit enim mille trecētos decē & septē. Sed quod sibi uult, quod hic numerus circa ipsius significationem temporis ita uariatur, nisi quia per hoc factum & dei iudicij ac secundi aduentus notitia in ipsius etiam nouissimis seculi diebus positus hominibus denegatur, & deuotis lectoribus exercitium per laboris ministratur. Inquirentibus denique discipulis ac dicentibus, Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? respondit, Non est uestrum nosse tempora uel momenta quæ pater posuit in sua potestate. hinc perpendant, hinc erubescant, qui sex mundi ætates sexies senis millibus computantes, nouissimum tempus sua temeritate scire se iactant, si etiā in ipso fine positus hæc cognitio denegatur. Non enim sex millia annorum scriptura computare nos docet, sed ex mundi ætatibus omne tempus uitæ præsentis concludi. Prima etenim seculi ætas, duorum millium ac quadragintaduorum annorum cuiusculis euoluta cognoscitur. Sexta autem ac nouissima est, quæ nunc agitur, quæ quanto temporis spatio proteletur, ignoramus. Et quidem signa quæ à domino in euangelio de fine seculi prædicta sunt, completa iam cernimus sed quantum adhuc ipsius temporis finis in longum protrahatur, nescimus. At contra qui dicunt cum finiti fuerint sex millium anni, tunc erit consummatio: quid aliud agunt, quam contra dominum interdicta tempora se scire iactant? Sed absit à fidelium cordibus, ut hoc se scire aut dicant aut cupiant, quod dominus etiam angelos latere uoluit. Sequitur

Et uidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion, & cum illo centū quadragintaquatuor milia, habentes nomen eius & nomen patris eius scriptum in frōtibz suis.

¶ Nunc usque tristitia exponebamus, sed deo gratias, quia ad læta enodanda transiuimus. Hinc ergo læta procedat oratio, hinc iucunda proueniat expositio. Quid autē accipimus per montem Sion, qui interpretatus speculam sonat: nisi sanctam ecclesiā, quæ & uentura mala cauenda denūciat, & bona æterna indefinenter speculari contendit? Quia enim Sion ecclesiam designet, testatur Psalmista, dicens: Mater Sion dicet hō, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eā altissimus. De qua rursus per eundē Psalmistam dicitur: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Ierusalem. Ipsa est ergo Sion, quæ & Ierusalem, sancta uidelicet electorum ecclesia. Quis uero iste agnus sit, ex-

Psalm. 86.

Psalm. 124.

poni necesse non est, sed dici opus est. Ipse utiq; est, qui in uespera diei pro salute mundi immolatus est. De quo à nobis pro amoris eius magnitudine, Iohānis uoce sæpiissime dictum est: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et de quo alibi scriptum est: Oblatus est, quia ipse uoluit: & peccata nostra ipse portabit. Qui autē significantur per hunc numerū sacratum, nisi (ut ex consequentibus agnoscimus) carne & anima uirgines Christi? Qui uidelicet numerus tanquam finitus pro infinito debet intelligi, & sacratus secreti significatione mysterij. Centenarius etenim numerus in diuina scriptura, semper perfectus ostenditur. Vnde & à saluatore in euangelio de iactis seminibus dicitur: Aliud cecidit in terram bonam, & ortum, fecit fructum centuplum. Quod scilicet iuxta paternam traditionem, ad uirginum pertinere probatur professionem. Rursusq; pharisæis parabola proponens, ait: Quis ex uobis homo qui habet centum oues, & si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonagintanouem in deserto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat? & illud quod supra posuimus, eiusdem saluatoris dictum: Omnis qui reliquit domum uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum: centuplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Quadragenarius autem numerus quanquam multis diuinis coattestantibus oraculis probetur perfectus, in eo tamen nobis maxime commendatur, quo uel decalogi mandata per quatuor libros sancti euangelij quater ducta adimplentur, uel quo dominus noster quadraginta diebus ieiunium peregrisse cognoscitur. Quaternarius uero, siue propter quatuor paradisi flumina, quatuorq; euangelia Christi, seu propter quatuor notissimas mundi partes, quatuorq; principales uirtutes, manifeste perfectus habetur. Sed & millenarius in ipsa sacra scriptura uere perfectus habetur, quia appellatione eiusdem, uniuersitas designatur. Vnde scriptum est: Verbi quod mandauit in mille generationes. Cum enim nequaquam credendum sit, quod ad centum generationes mundus extendatur: quid aliud mille generationibus, nisi generationum uniuersitas figuratur? Hinc est, quod hoc

Iohan. 1.
Isa. 53.

Luce. 8.

Luce. 15.

Matt. 19.

Psalm. 104.

Apoc. 20.

præsens tempus à passione domini usque ad finem seculi millenario annorum numero in hac Apocalypsi designatur, cū per Iohannem de sanctis dicitur: Et uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis: cæteri mortuorum non uixerunt, donec consummentur mille anni. Sciendum etiam quod hic numerus ex alia ratione inuenitur perfectus. Nam propter rationem conuenerantem trinitatis, siue tres per quatuor, siue quatuor per tria ducamus, ad duodenarium peruenim⁹, quo scilicet penè nullus in numeris sacratior inuenitur. Siue autem ter duodenos per quatuor, siue quaterdecies dipondius per tria ducamus, centum quadragintaquatuor perficimus. Siue ergo isto, siue illo modo, hic numerus quia perfectus ostenditur, tanquam finitus pro infinito debet accipi. Dicitur igitur: [Vidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadragintaquatuor millia, habentes nomen eius & nomen patris eius scriptum in frontibus suis.] O quæ mirra, o quæ artificiosa sunt eloquia dei, o quæ opportune hoc in loco agnus uictor contra bestiam opponitur: agni uictores, agno triumphatori adherentes: agni cum agno, contra bestias & lupos pugnantes: agni cum agno, bestias & lupos superantes: agni bellatores, characterem bestia abnuentes, uictorias agni depictas & characteres fronte habentes. Et reuera oportebat ut ostensa imaginaria similitudine, quam colit & cui se simile facit aduersitas, in characterē s. aut nomine uel numero nominis, inuicta quoque ecclesia castra demonstrarentur, ne tam uehementi persecutionis impetu eandē ecclesiam uel succubuisse, uel perisse infirmus animus arbitraretur. Ac ne de electorum numero quæpiam cecidisse putaret, de solis uirginibus hic mentionem fieri decuit, qui arctioris uia & angustioris semitæ iter arripere maluerunt: ut cum de his tam copiosa ostenditur multitudo, maior de cæteris ecclesiae membrīs in fide permanisse non dubitetur. Et notandum quod hi qui cum agno contra bestiam pugnant, supra montem Sion stare perhibentur, cum ipsi sint ille mons Sion ac Ierusalem. Nisi enim quilibet seipso altior fuerit, nisi semetipsum despiciendo calcauerit, nisi æterna cōtemplando seipsum transcendiderit, de bestia non triumphabit. In magna enim mentis celsitudine stare debet, qui contra seculi principem certamen init. Sed cum deuicta morte, idem leo & agnus, dominus scilicet Iesus Christus, ad dexteram patris sedere dicatur: quid est quod hoc in loco scriptura ista nouissimo eum tempore super montem Sion stare testatur, nisi quia sedere iudicantis est, stare uero adiuuantis? Qua uidelicet narratione Christus pro ecclesia, quæ adhuc in laboris certamine desudat, dimicare ostenditur. Hinc est etiam quod beatissimus ille protomartyr Stephanus, manibus persequentium comprehensus, intuens in cælum, ait: Ecce uideo caelos apertos, & filium hominis stantem à dextris uirtutis dei. Et nec mirum, si tunc illis abundantius adiuuando inhæreat, quando immanior persecutio illos artabit: qui ascensurus ad patrem, omnibus in cōmune ait: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et quia uerum agnum sequuntur, ueri agni characterē signantur: qui & in uirginitatis custodia diu multumque laborauerunt, insuper etiam & martyrii tormenta sustinuerunt: post tam laboriosam uirginitatis custodiam, post tantæ immanitatis sauitiam, quæ sit eorum cæteris eminētior gloria manifestatur, cum protinus subinfertur:

Actu. 7.

Matt. 28.

Et audiui uocem de cælo tanquam uocem aquarum multarum, & tanquam uocem tonitruū magni: & uocem quam audiui, sicut citharcedorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum nouum, ante sedem & ante quatuor animalia & seniores. Et nemo poterat dicere canticum illud, nisi illa centum quadragintaquatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocumque ierit.

¶ Hoc loco per cælum quid aliud, quæ ipsa citharizantium corda signantur? Vox autē illa de cælo audita, nō corporalis, sed spiritalis debet intelligi. Amor etenim sanctorum,

vox est clamoris ad aures incircumscripti spiritus. Et quia idem numerus uirginum ex diuersis populis conficitur, idcirco uox decantantium tanquam uox aquarum multarum dicitur. Quia uero uenturi examinis ex ipsis predicatorum assistunt, ideo uox coru uoci tonitruu comparatur. Quia quoque passionem Christi imitando adimplent, propterea uox eorundem cantantium, uoci assimilatur citharizantium. Sed cum sint idem, uirgines, sedes dei, quatuorque animalia ac seniores: quid sibi uult, quod ante sedem & ante quatuor animalia ac seniores, hoc canticum decantare dicuntur? An forte, ut de ceteris taceam, Iohannes euangelista utique uirgo non est sedes dei: aut non computatur in numero animalium ac seniorum: absit ut credatur. Quid est ergo quod ante sedem & ante quatuor animalia ac seniores nouum canticum isti decantant, cum sint ipsi sedes dei, animalia dei, atque eminentiores ecclesiae dei: nisi quia remotis temporalium cogitationum uicissitudinibus, hi quos aeternitas fixa stabilitate suscepit, semper ante ipsos stare compellitur. Ante se etenim consistunt, qui nulla rerum mutabilium uarietate, a contemplatione conditoris animos elongant. Cum uero eminere apostolos certum sit ecclesiae dei, quorum unus, ut de ceteris taceam, Petrus uidelicet apostolus, qui uxorem habuisse legitur, in eo quod socrus eius febricitans, a domino in euangelio sanari manifestatur: quomodo quolibet fide & carne uirgines, illi praeferre secundum hanc scripturam ualemus, qui etiam specialiter audire meruit: Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in caelis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in caelis? Quique cum ceteris suis coapostolis principaliter ad iudicandum cum domino sessurus est, sicut illis dominus dicit: In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis & uos super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Et certe de uirginibus Isaias propheta dicit: Haec dicit dominus eunuchis, qui custodierint sabbata mea, & elegerint quae ego uolui, & tenuerint foedus meum: dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius a filiis & filiabus. nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Quique & nouum cantant canticum, quod nemo alius potest dicere: & agnum quo ceteri sequi non ualent, soli sequi dicuntur. An forte dicere poterimus, hoc non solum de fide & carne solis uirginibus dictum intelligi debere, sed de his etiam quibus Apostolus dicit, Despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo? Quod si ita est, quomodo soli dicere possunt canticum illud, ceteri uero non possunt? Aut quomodo hi agnum uirgines sequi ualent, quo ceteri non ualent? Quomodo de his ad comparationem aliorum dicitur, hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt? An forte dicere quisquam audebit, in legitimo coniugio hanc iniquitatem deesse? Nisi enim in ipso legitimo coniugio haec peccati inquinatio inesset, nequaquam Dauid propheta de legitimo utique coniugio conceptus & natus, diceret: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Quid in his intellecturi, quod de his sumus dicturi? Et certe affirmare non audemus, quamlibet uirginitate praclarum, in illa superna beatitudine aliquem beato Petro apostolo anteferru, praeter scilicet beatam illam ac sacratissimam uirginem, quae singulari merito atque integerrima uirginitate, & sponsa simul & mater effici meruit dei. Quod nomen nulli unquam alij diuina largitate concessum est. Exuperat igitur hoc solum omnia sanctorum merita, cum una eademque puella, & uirgo & mater permanet sempiterna. Vnum tamen est quod audenter & ueraciter dicimus: quia si uerum est quod de eodem beato Petro dicitur, id est, quod uxorem habuerit, nec canticum illud dicere, nec agnum quocumque ierit potest sequi. Sed si (ut dicitur) uerum est, quia idem apostolus coniugem habuit, ac per hoc nec canticum illud dicere, nec agnum quocumque ierit sequi ualebit, minus beatus erit. Quis hoc dixerit? Quomodo ergo hanc absoluimus quaestionem, nisi eo forte, quo sequestrata apostolorum, prophetarum, patriarcharum atque doctorum praecipua dignitate, quos CHRISTVS & hic & in futurum super ecclesiam suam uoluit eminere, qui fortasse legitimo adhaeserunt coniugio, de ceteris ecclesiae membris dictum intelligi debere? Sed quis audeat affirmare, quod in diuinis uoluminibus non potest inueniri? Habent certe secundum huius scripturae sententiam in illo futuro regno uirgines,

Matth. 8.

Matth. 16.

Matth. 19.

Isai. 56.

2. Cor. 11.

Psal. 50.

* quae de

quod non possunt habere sortiti coniugijs; quia & nouum canticū, quod nemo alius potest, insonant; & agnum, quod nemo alius potest, sequuntur. Et reuera multos hodie intra ecclesiam sanctam positos cernimus, qui dudū coniugio obligati fuerunt, uirgines quodam præcellere in sanctis operibus. Qui tamē utriq; ad uitam perducti, quo ordine isti qui fide uirgines sunt & corpore, eos in eadem uita antecellant, nescimus. Rursumq; alios inuenimus carnis copula sortitos, multas pro Christo pertulisse passiones, atq; in ipsis spiritum exhalātes, ad regnum peruenisse; alios uero in pace ecclesiæ, uirginitate custodita, quiescentes ad eandē patriam peruenisse. Et tamen qua ratione hi q̄ confessores & uirgines esse uident, in illo immortalī regno qualiter martyribus prælati sint, similiter ignoramus. Vnum est quod sapi⁹ replicamus, q̄a quo pacto ignorantes: tñ ibi est quædam egregia gloria uirginum, quā non potest habere grex reliquus Christi. Dicere forte possumus, quod ueraciter affirmare non audemus: quia nō omnes uirgines in illo beato regno coniugatos præcedunt, sed hi specialiter, qui & uita & moribus ac tormento passionis, uirginitate insuper custodita, coquantur coniugatis martyribus. Verbi gratia, si Iohannes apostolus in cruce fuisset leuatus ut Petrus, si uerum est quod de Petro dicitur, utiq; præcelleret eum; quia ille uirgo, hic uero esset non uirgo. Sic duo martyres, sic duo monachi sibi præire uidentur. Sed quid agimus, quia hanc differentiam in hac scriptura non inuenimus? Neq; enim hic dicitur, quidam uirgines cantant illud canticum nouum, quod nemo potest alius dicere; nec dicitur, quidam uirgines agnum sequuntur, quod nemo eum alius potest sequi; sed indiffinīte hoc de cunctis uirginibus pronunciatur. Et forte idcirco, quia intantum uirginitas carnis & cordis omnes uirtutes antecellit, ut etiā martyrio superior sit: ac per hoc, meritum dignitatis uirginum omnes emulere, in hac præcipue scriptura testatur diuina autoritas. Sed quid nos intellectu pauperes, quid in his ambages circuitus facimus, cum beatissimus Augustinus, ut doctor factissimus, in libro quem de sancta uirginitate edidit, de his plenissime inueniatur disputasse? Cuius etiam hoc in loco expositione usus fuit Primasius, qui ante nos ista tractauit. Veniat ergo ipse ad medium, de quo nullus dubitat fidelium. Veniat inquam, & dicat quid ipse de his sentiat. Ait autem in eodem libro inter cetera sua: Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honeste, quia licite, quia pudice, quia socialiter procreant, & procreatos salubriter instanterq; educant, qui thorī inuicem fidem seruant, quia sacramentum connubij non uiolant. Hæc tamen omnia, humani officij sunt munera. Virginitatis autem integritas, & per piā continentiam ab omni cōcubitu immunitas, angelica portio est; & in carne corruptibili, incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis fecunditas carnis, cedat pudicitia coniugalī. Et post paululum: Habebit, inquit, magnum aliquid præter ceteros in illa communi immortalitate, q̄ habet aliquid iam non carnis in carne. Et iterum: Propterea, inquit, præceptū domini de uirginibus nullum est; sed qm̄ deuitatis remissis ue peccatis, adeunda est uita æterna, in qua est quædam egregia gloria, non omnibus in æternum uicturis, sed quibusdā ibi tribuenda; cui consequendæ parum est, liberatum esse à peccatis, nisi aliquid ipsi liberatori uouetur, nō quod sit criminis, nō uouisse: sed uouisse & reddidisse, sit laudis. Et post pauca in subsequentibus dicit, quia ipsa uita æterna pariter erit omnibus sanctis æqualis denarius attributus; quia uero in ipsa uita æterna distincte fulgebunt lumina meritorum, multæ mansiones sunt apud patrem. Ac per hoc in denario quidem non impari, non uit alius alio prolixius, in multis autem mansionibus honoratur alius alio clarius. Pergite itaq; sancti dei, pueri & puellæ, mares ac scæminæ, calibes & innuptæ, pergitte perseueranter in finem. Laudate dominum dulcius, quem cogitatis huberius; suspirate felicius, cui seruitis attentius; amate ardentius, cui placetis attētius. Lumbis accinctis & lucernis ardentibus expectate dominum quando ueniat a nuptijs. Vos afferetis in nuptias agni canticum nouū, quod cantabitis in citharis uestris, hoc est, in cordibus dicatis laudibus: non utiq; tale quale cantat uniuersa terra, sed tale quale nemo poterit dicere nisi uos. Sic enim uos uidit in Apocalypsi quidam præ ceteris dilectus agno, qui discumbere super pectus eius solitus erat. Ipse uos uidit duodecies duodecim millia sanctorum citharcedorum, illibata uirginitatis in corpore, inuolata ueritatis in corde, Et q̄a sequimini agnū

1. Corin. 7.

Iohan. 14.

Lucæ. 12.

Iohan. 13.

quocunque ierit, scripsit ille de uobis. Quo ire putamus hunc agnum, quo nemo cum se qui uelaudeat, uel ualeat, nisi uos? Quo putamus eū ire? in quos saltus & prata? Vbi credo sunt gramina gaudia, non gaudia seculi huius uana, nec gaudia qualia in illo regno dei ceteris non uirginibus, sed à ceterorum omnium gaudijs sorte distincta, gaudia uirginum Christi. Quo inquam eum putamus ire, nisi de Christo in Christum, cum Christo post Christum, per Christum propter Christum? Gaudia propria uirginum Christi, non sunt eadem non uirginum, quamuis C H R I S T I. Nam sunt alijs alia, sed nullis talia. Ite in hæc, sequimini agnum: quia & agni caro utiq; uirgo. Hoc inserit in corporibus & cordibus uestris, quod matri non abstulit conceptus & natus. Merito eum se quimini uirginitate cordis & carnis, quocunque ierit. Quid est eum sequi, nisi imitari? Quia Christus pro nobis passus est, relinquens uobis exemplum, sicut ait Petrus apostolus, ut sequamini uestigia eius. Hunc in eo quisque sequitur qui imitatur, nō inquam ille filius dei est, unus per quem facta sunt omnia, sed inquantū filius hominis: quæ oportebant, ipse præbuit imitanda. Et multa in illo homine ad imitandum omnibus proponuntur, uirginitas autem carnis non omnibus. Non enim habent quid faciant ut uirgines sint, in quibus iam factum est ut uirgines non sint. Sequuntur itaque agnum ceteri fideles, qui uirginitatem corporis amiserunt, non quocunque ille ierit, sed quousque illi potuerint. Possunt autem ubiq; præter cum in decore uirginitatis incedit. Beati pauperes spiritu. Imitamini eum qui propter uos pauper factus est, cū diues esset. Beati mites. Et ceteris beatitudinibus pariter decursis, subiungit dicens: Sed certe etiam coniugati possunt ire per uestigia, etsi non perfecte in eadem forma ponentes pedem, uerum tamen in eisdem semitis gradientes. Sed ecce ille agnus graditur itinere uirginali. Quomodo post eum ibunt, qui hoc amiserunt quod nullo modo recipient? Vos ite post eum uirgines eius, uos & illuc ite post eum: quia propter hoc unum, quocunque ierit, sequimini eum. Ad quodlibet enim aliud sanctitatis donum, quo eum sequantur, hortari possumus coniugatos, præter hoc quod irreparabiliter amiserunt. Vos itaque sequimini eum, & tenendo perseveranter quod uouistis, ardentem facite cum potestis, ne uirginitatis bonum à uobis pereat, cui facere nihil potestis ut redeat. Videbit uos multitudo cetera fidelium, que agnum ad hoc sequi non potest. Videbit, nec inuidebit. & colatando uobis, quod in se non habet, habebit in uobis. Nam & illud canticum nouum proprium uestrum, dici ab eis non poterit: audiri autem poterit, & delectari uestro tam excellenti bono. Sed uos qui & dicitis & auditis, quia hoc quod dicitis, à uobis auditis, felicius exultabitis, iucundiusq; regnabitis. De maiore tamen uestro gaudio nullus mœror erit quibus hoc deerit. Agnus quippe ille quem uos quocunque ierit sequimini, nec eos deserit qui eum quo uos, non ualent sequi. Et uos enim præbit, & ab eis non abibit, cum erit deus omnia in omnibus. His sancti Augustini dictis ostenditur, quali de beat hic locus intentione cognosci. Ipsi credatur, ipsi consentiatur, qui in omnibus egressus præ ceteris tractatoribus habetur. Sequitur:

1. Petri. 2.

Matthæi. 5.

2. Corin. 8.

Matthæi. 5.

1. Corin. 15.

Hi empti sunt ex omnibus primitiæ deo & agno.

¶ In quibus uerbis ueraciter intelligere possumus, in illo regno beatitudinis eminentiores existere uirgines C H R I S T I illis, in quibus actum est ne esse possent iam uirgines, quamuis sint familia Christi. Et quid mirum, si in cælestibus regnis sunt eminentiores atque clariores, qui in hac uita sunt mundiores? Qui enim non ait, hi omnes empti sunt: sed, hi empti sunt ex omnibus, ostendit proculdubio quia egregij de ceteris ac meliores præelecti sint. Dignè autem primitijs frugum comparantur, ex omnibus frugibus ad emendum electis, hi qui uirginitatem carnis & cordis habere uidentur, quia primum sanctitatis fructum ac centesimum afferre uidetur. Nam cum alij sexagesimū, alij dicantur afferre tricesimum, hi tanquam primitias seipsos offerentes, ceterum refferunt. Quanta nanque sit celsitudinis uirginale decus, apertissime locus ille euangelicus indicat: quo cum discipuli insolubile coniugale uinculum, excepta causa fornicationis, à domino audissent, carnis integritatem coniugio præferentes, aiunt ad eum: Si ita

Matthæi. 19.

est hominis causa cum uxore, non expedit nubere. Et ne forte alio modo apostolorum dictum quis intelligere uellet, cum dominus illis ad hæc respondisset, non omnes capiunt uerbum istud, sed quibus datum est: subiicit & exposuit causam, dicens: Sunt enim eunuchi qui de matris utero nati sunt, & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum dei: Adhuc raritatem imitantium, Qui potest capere, capiat. Ac si diceret: Ego non impero, ego non precipio, sed admoneo, ut propria uoluntate, qui potest capere, capiat, id est, ad huius rei notitiam non coactus, sed spontaneus obseruatia sancta pertingat. Hinc est etiam quod Apostolus ait: De uirginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do. O beata uirginitas carnis, sed si affuerit integritas mentis. Nihil enim potest esse uirginem corpore, si contigerit mente corruptum quempiam esse. Sed nec proderit cuiquam uirginitatem carnis non iussam custodire, nisi ea quæ à domino iussa sunt, studuerit adimplere. Et quis potest cuilibet gratus apparere non iussa faciens, nisi ea quæ iussa sunt, faciat? In scriptura etenim sacra quædam prohibentur, quædam præcipiuntur: aliqua conceduntur, nonnulla suadentur. Prohibentur scilicet mala, præcipiuntur bona: conceduntur media, suadentur perfecta. Et in duobus namque illis quæ priori loco sunt, peccatum omne concluditur: atque in utrisque dei imperium continetur, quia non solum præcipere, sed etiam prohibere ipsum, iubentis est. Generaliter namque omnibus iustitia mandatur, quam saluator in euangelio breuiter quidem, sed plenissime comprehendens, ait: Quaecumque uultis ut faciant uobis homines bona, & hæc uos facite illis. Ac si diceret: Et bona quæ iuste uobis ab alijs impendi desideratis, ipsi proximis uestris impendite: & mala quæ omnino pati à quibuscumque non uultis, nulli inferre præsumite. Hæc sententia æquo iure præcepti uniuersos tenet affrictos. Nec uni omnino transgredi licet, quod omnibus imperatum est. Apertus enim contemptus dei est, facere prohibita, & iussa non facere. Duo uero reliqua quæ sequuntur, quorum unum conceditur, suadetur aliud, in nostra potestate dimissa sunt: ut aut cum minori gloria concessis utamur ac licitis, aut ob maius præmium etiam ea quæ nobis permissa sunt, respuamus. Conceduntur quidem nuptiæ, carniæ esus ac uini: sed horum omnium abstinencia, consilio perfici suadetur. Ad uirginitatis autem honorem pertinet licentia nuptiarum: escarum uero indulgentia, uirtutem abstinentiæ clariorem facit. Ex comparatione namque illorum, illa fulgescit. Sed nunquid à lege mandatorum dei solutus est, qui tantummodo non iussa custodire contendit? Minime, domino attestante, qui adolescenti ait: Si uis ingredi ad uitam, serua mandata. In causa enim iustitiæ unum debemus omnes, uirgo, uidua, nupta: medius, summus, & infimus gradus, æqualiter iubetur omnibus implere præcepta: nec à lege soluitur, qui supra legem esse proposuit: quinimo nullus magis illicita uitare debet, quam qui respuat quæ licebant. nec quisquam ita à se mandata pollicetur implenda, ut ille qui amore perfectionis supra mandata conscendit: quicquid dum amplius statuit facere quam præceptum est, ostendit minus sibi præceptum esse quam facere potest. De uirginitate namque dicitur: Qui potest capere, capiat: de iustitia uero non dicitur, qui potest facere, faciat: sed dicitur, Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Ac per hoc multum à consilio distat imperium. Ibi aliquos excipit, hic omnes generaliter comprehendit: ibi præmium proponit, hic poenam: ibi inuitat ut fiat, hic nisi factum fuerit comminatur. Hoc autem idcirco dicimus, ut de sola carnis integritate nullus sibi applaudat: quia nisi fecerit quæ iussa sunt, nequaquam apud deum accepta sunt, quæ non iussa offerre conatur. Multi etenim sibi de sola castitate applaudunt. & ut post suas uoluptates cant, dei uoluntatem abiciunt. Quicquid perpetuæ castitatis bonum non cum iustitia, sed pro iustitia offerre uolunt, & in compensatione peccatorum, præmium uirginitatis annuerat, atque in regno cælorum ceteris se præferendos putant, hi sibi mandatorum transgressione aditum claudunt ipsius regni cælorum. Admonendi autem sunt hic qui uirgines permanere decreuerunt, ut considerent quid Apostolus de uirginibus loquitur, dicens: Innupta & uirgo cogitat quæ domini sunt, quomodo placeat deo, ut sit sancta corpore & spiritu. Illa etenim uirgo quæ corpore & spiritu sancta est, nec in membris, nec in mente corrupta est. Peccare autem non in causa tantum uirginitatis

1. Cori. 7.

Matthæi. 7.

Matt. 19.

Matthæi. 19.

Mat. 3. & 7.

1. Corin. 7.

est, sed etiam in quacunque parte iustitiae. Quamuis enim corpore qualibet sit uirgo, & tamen aut manibus, aut oculis, aut auribus peccet, aut lingua, quomodo corpore sancta dicenda est? Deinde si odio infecta, si inuidia, si auaritia, si iracundia, si superbia, quomodo spiritus obtinet sanctitatem? In qualibet enim parte horum quae diximus si delinquat, maculam uirginitati superducit. Quod utique non solum de foeminis, uerum etiam de masculis uirginibus sentiendum est. Atendant igitur qui de sola carnis uirginitate sibi complacent, quia non in hoc beatiores futuri sunt, quia non iussa fecerunt; sed in hoc quo iussa perfecerunt, insuper & non iussa addiderunt. De quibus adhuc subditur:

Et in ore ipsorum non est inuentum mendacium, sine macula sunt.

¶ Quæstio nobis in hoc uersu magna occurrit, sed ita à maioribus nostris enodata, ut nihil in ea remanserit dubietatis. Dicamus tamen & nos de ea post ipsos, ut possimus, sed eadem quae ab ipsis didicimus. Hoc autem habet quæstionis, quod cum hic de tot millibus beatissimorum martyrum dicatur, in ore ipsorum non est inuentum mendacium, Psalmista e contrario obuiat, dicens: Ego dixi in excessu mentis meae, omnis homo mendax. Quique dum dicit, omnis homo, nullum praetermisit, nullum exclusit, sed omnes in hoc dicto comprehendit. Ergo si omnis homo mendax, quomodo tibi credendum est quod dicis, o Psalmista ueridice? Nunquid tu mendax? Dicit fortasse aliquis. Idcirco hoc dixit, quia sicut aliarum translationes habet, in pauore positus fuit. Quod si ille in pauore positus fuit, nunquid Paulus in pauore uel in excessu mentis se fuisse dixit, cum hoc ipso uersiculo usus fuit & dixit, Omnis homo mendax, solus autem deus uerax? Iohannes de tot millibus dicit, In ore ipsorum non est inuentum mendacium: propheta & Paulus e contrario, Omnis homo mendax. Quid sibi uolunt haec? Nunquid putandum est, unum horum mentitum fuisse, alterum uerum dixisse? Absit. Vnus enim idemque spiritus sanctus qui docet omnem ueritatem, per eos locutus est. In qua scilicet quæstione, quae (iam ut diximus) à nostris enodata est, uerborum circuitus querendus non est. Dicamus ergo breuiter, qualiter & quibus modis absoluenda sit. Igitur sicut euangelica docet autoritas, cum uenisset dominus in partes Caesareae Philippi, interrogauit discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis? Cui cum respondissent, alij Iohannem baptistam, alij Eliam, alij Ieremiam, aut unum ex prophetis: rursum ait illis, Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus omnium uoce, ait: Tu es Christus filius dei uiui. Et ille: Beatus es, inquit, Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in caelis. Ecce homo in confessione filij dei uerax, imo ueracissimus homo. Sed unde uerax? Quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in caelis est. Rursum, cum idem dominus & saluator omnium eisdem discipulis diceret, Ecce ascendimus Hierosolimam, & consummabuntur omnia quae scripta sunt per prophetas de filio hominis, tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur: & postquam flagellauerint, occident eum, & die tertia resurget: Petrus ueritate pridem clarissimus, seorsum ait illi: Absit à te domine, non fiet istud. Cui ille: Vade retro me sathanas, quia scandalum es mihi. non enim scapis ea quae dei sunt, sed quae hominum. Ecce homo mendax. Sed unde mendax? Vtique inde, quia non scapis ea quae dei sunt, sed quae hominum. Ergo omnis homo quantum de se, mendax: quantum de deo, uerax. Sed nunquid hinc absoluta putabitur haec quæstio? Et quidem quantum generaliter ad cunctos pertinet, traditione paterna absoluta iam cernitur. Sed quia de solis uirginibus specialiter hoc dictum intelligimus, sicut de solis uirginibus dictum accipimus. Nemo poterat dicere canticum illud, nisi illa centum quadragintaquatuor millia: & illud, hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt, hae sequuntur agnum quocumque ierit: nimirum quæstio quae putabatur iam soluta, adhuc restat enodanda. Vere enim (ut paterna traditione iam diximus) ad omnes pertinet electos, quod & ex se mendaces, & ex deo pronunciantur ueraces. At uero cum specialiter de sanctis dicat uirginibus, In ore ipsorum non est inuentum mendacium: sine dubio ostenditur, quia ad comparisonem aliorum, tanquam soli uirgines dicuntur ueraces, non quo alij non sint ex deo ueraces, sed quo (ut dictum est) ad

Psalm. 115.

Rom. 1. 3.

Matt. 16.

Luce. 18.

Matt. 16.

comparationem uirginum, non sint ueraces. Sed nec mirum ut hi ueraciores æstimentur, qui ueritati quæ est Christus, propter uirginitatem carnis & mentis, amplius inhærere uidentur. Et cū sit Christus caput ecclesiæ, uirgo utiq; ex uirgine natus, qui illi inhæreret primis nimirum uirgines corpore & fide. Et cum sint omnes electi in illa communi beatitudine sine macula, ad comparisonem tñ illorū, soli uirgines carne & mente dicuntur sine macula. Et hoc sacræ scripturæ usus esse probatur, ita sapissime loqui. ut est illud, *Eph. 1.* Nemo bonus nisi solus deus, cum dicatur etiam homines boni, sicut scriptum est: Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona. Sic inquam & hoc quod generaliter de omnibus præmisimus, id est, in ore ipsorum non est inuentum mendacium: & illud, *Luce. 18.* Ego dixi in extasi mea, omnis homo mendax: potest intelligi, ut ex comparatione aliorum hominum, soli uirgines dicatur sine macula atq; ueraces: ex comparatione uero dei, & ipsi cum macula atq; mendaces. Sequitur:

Et uidi alterum angelum uolantem per medium cælum, habentem euangelium æternum, ut euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem & tribum & linguam & populum, dicens uoce magna: Timete dominum & date illi honorem, quia uenit hora iudicii eius: & adorete eum qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum.

Cum in præcedenti locutione nequaquam angelorum mentionem fecerit, quid sibi uult, quod nunc alterum angelum introducit? Non enim dicimus alterum, nisi cum præcedit unus, & subsequitur alter. Quod idcirco fecisse credendus est, quia aut alteram uisionis figuram ostendit prodire ex altera: aut certe, quod uerius, quia in agno angelum intelligi uoluit, de quo scriptum est: Vocabitur nomen eius, magni consilii angelus. Ipse enim agnus, propter innocentiam & sacrificium: ipse appellatur angelus, propter nouam regni cælorum annunciationem. Et idcirco hunc, quem modo interserit, in cuius etiam uocabulo nil aliud quam prædicantium ordinem signat, alterum uocat: non quo Christus eiusq; prædicatores unus non sunt, in quantum ille homo est, sed quo in narratione nō unus. Non enim de angelicis spiritibus hic mentio fit, sed de sanctis prædicatoribus, de quibus scriptum est: Et angeli pacis amare flebunt. De quorū etiam persona p *Malachiæ* am dñi: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt de ore eius, quia angelus dñi exercituum est. Neq; enim illis supernæ patriæ angelicis spiritibus euangelium annūciare commissum est, sed sanctis prædicatoribus. Qui uidelicet prædicantium ordo, plerūq; in septenario numero ppter septiformem spiritus sancti gratiam, qua replentur, in hac Apocalypsi poni uidetur. Hoc autem in loco propter trinitatis annunciationem, qua electos ad fidem aggregant, in ternario designatur. Quid autem per cælum hic intelligim⁹, nisi (ut sæpe iam diximus) electorum ecclesiam, quæ semper cælestia meditat, ut ipsa cælū in quo deus habitat, efficiatur? Per cuius mediū bene iste angelus nō ambulare, sed uolare dñi: quia sancti prædicatores & penna contemplationis ad superna semet ipsos suspendunt, & tamen curam proximorum intueri non negligunt. Per medium cælum uolant, quia & terrenis desiderijs non inhærant, & hinc inde depositos populos, siue literis seu uerbis, ad cælestia inuitant. Quos propheta intuens, ait: Qui sunt isti qui ut nubes uolant, & sicut columbæ ad fenestras suas? Ut nubes enim uolant, quia a terrenis desiderijs penna uirtutis subleuati, & uerbis pluunt, & uirtutibus coruscant. Quiq; ut columbæ ad fenestras suas sunt: quia per hoc quod exterius conspiciunt, nil terrenum concupiscunt. Qui recte etiam euangelium æternum habere dicuntur, non quo aliquando non desinat euangelica prædicatio, sed quo uita futura quā prædicat, æterna esse cognoscatur. Quod uidelicet tropice dictum, prudens lector facile animaduertit: ab eo scilicet quod nunciat, illud quod nunciatur, ostensum fuisse. Quid autem iste angelus prædicet, audiamus. Ait enim: Timete dñm, & date illi honorem, quoniam uenit hora iudicii eius: & adorete eum qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum. Licet enim ab exordio fidei Christianæ regnum cælorū appropinquare nouerimus, domino & Iohanne baptista dicente:

Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: hoc tamen in loco instantissime horam iudicii eius iam iamq; nunciat affuturâ: & ideo huiusmodi prædicationem necessario præmisit omnibus exhibendam, dicens: Vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, tribum & linguam & populum. Vnde & dominus ait: Prædicabitur hoc euangelium in uniuerso orbe, & tunc ueniet consummatio. Bene autem prædicatorum uoce dicitur: Timete dominum, & date illi honorem, quia uenit hora iudicii eius: & adorare eum qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum. Ac si diceretur: Eum potius timete, qui potest animam & corpus perdere in gehennâ: quàm bestiam, quæ solis potest præualere corporibus hominum. Illiq; honorem tribuite, de quo per Daniele dicitur: Aspiciebam in uisu noctis, & ecce cū nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit: & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ ipsi seruiunt. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius non corrumpetur. Et de quo per Paulum dicitur: Propter quod illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Illi, inquiunt, date honorem, & non antichristo, qui honori contrarius in caractere & nomine ac numero nominis eius cognoscitur: atque eum adore, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum: & non imaginem illam diabolicæ seductionis, qua putatur antichristus conditor esse creaturæ. In cælo em, terra, mari & fontibus aquarum omnis creatura in tempore condita, demonstratur. Sequitur:

Et alius angelus secutus est eum, dicens: Cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ a uino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes.

In eo quod iste angelus primum secutus asseritur, succedens prædicatorum ordo monstratur. Bene autem angelus angelum sequitur, quia eius prædicationem imitatur. Ille dicit, Timete dominum, & date illi honorem, quia uenit hora iudicii eius: hic autem ait, Cecidit cecidit Babylon illa magna. Babylon autem interpretatum, confusio sonat. Et quid aliud Babylonis nomine, nisi mundus in maligno positus intelligitur, totum scilicet corpus diaboli, totaq; ciuitas eius, quæ ab impio Cain super terram fundamenta iecit: quæ scilicet quanquam in bono aliquando reædificanda destrui narretur, ut est illud quod dominus ad Ieremiam dicit: Ecce constitui te hodie super gentes & super regna, ut euellas & destruas, & disperdas & dissipes, & ædifices & plantes: hoc tamen in loco ruina eiusdem perfidæ ciuitatis nil boni significat, quia eam sermo diuinus aut temporalibus bonis destitui, aut contra deum & ecclesiam ostendit superbire. Nam quia mundus a propria ceciderit gloria, ipse hoc indicat, qui penè cum senectute inopia diuitiarum iam iamq; consumitur. Et quid mirum, si illi prædicatores extremi, ut ad cælestem patriam inuitent electos, iam temporalem gloriam cecidisse denunciant, qui eius ruinam qua funditus conteratur, præ oculis habent, cū nos etsi indigni id ipsum agere tētemus, qui quando corruat ad plenum, ignoramus? An non ueraciter mundum a sua gloria, etsi necdum funditus, corruisse dicimus, cuius diminutionem in rebus facultatibus, in robore fortitudinis, in ædificiorum munitionibus uidemus? Quod si ita non est, ubi est illa dum super omnia regna exaltata incluta Roma, Babylon secunda? Vbi etiam prima illa Babylonia, cuius regni nobilitas capiti ex auro optimo cōparatur? Nonne ubique ciuitates destructas, ubique castra euerfa, ubiq; mœnia diruta conspiciamus? Superest ergo ut non solum talis iam non ametur, uerumetiam ne quis ruinam eius excipiat, intentione cordis ab ea longe dissiliat: quia uero tunc irreparabiliter reprobæ ciuitas cadat, quæ contra deum & ecclesiam erigit, & hoc manifeste cognoscimus. Quanq; em iniqui tunc funditus cadant, cū æterna morte plectendi, ad mortem carnis peruenerint, iam tñ tunc cognoscuntur cadere, cū ausi fuerint supbire, sicut per Psalmistam dñō de eis dī: Deiecisti eos dñs alleluarent. Ac si diceret: Tunc deiecisti, qñ eos in supbiam erigi pmisisti. Sic deniq; nos usi tato humanæ locutionis mō, cū in supbiam aliquē erectum cōspicimus, cū iam cecidisse

pronunciamus. Quod autem idem angelus, prædicatorum uidelicet ordo, ruïnā per uersā ciuitatis secundo repetens ingeminat: aut pro cōfirmatioue rei idipsum facit, aut forte in eadem congeminatiōe simul gloriā temporalem cum superbis cecidisse denunciat. Ac si diceret: Et secularis gloria, & amatores eiusdē temporalis gloriæ, pariter ceciderunt. Quod maxime tunc fiet, cum iam & mūdus peruenerit ad temporis articulum, & superbi contra deum amplius intumuerint. Quæ scilicet impia ciuitas propter temporalis gloriæ appetitū, quam magna ex parte iam perdidit, calicem adhuc aureū in manu habere describitur, sicut de ea longe inferius per Iohannem sub typo meretricis dī: Et mulier erat circūdata purpura & coccino, & inaurata auro & lapide precioso & margaritis, habens poculū aureum in manu sua, plenum abominatiōe & immūditia fornicationis. Mulier enim poculum aureū in manu habet, q̄a reprobī oēm laborem pro temporalis gloriæ appetitu exercēt. Quod uidelicet poculū plenum est abominatiōe & immūditia fornicationis, q̄a oīm uitiorū summa intra temporalis gloriæ ambitū retinetur. Nihilq̄ in ea uacat à uitīs, quæ plena abominatiōe & immūditia fornicationis esse describitur. Pulchre autē uitia temporalis gloriæ, uīno iræ & fornicationis cōparantur. Solēt em̄ hī q̄ inebriantur, dum fuerint mentis insanīa cōpassi, sauiētes turpiter furere. Quod ita certum est reprobis euenire, qui dū illecebræ oīm uitīs fuerint debriati, atq̄ (ut ita dixerim) insensibiles effecti, furore cæco ad quodlibet scelus absq̄ ullo pudore prorumpunt. Hinc p̄ Ieremiam prophetam dī: Calix aureus Babylon in manu dñi, inebrians oēm terram. De uīno eius biberunt oēs gētes, & ideo cōmotæ sunt. Et qd p̄ Babylonē, quæ calix aureus eē describit, nisi ipsius reprobæ ciuitatis tp̄alis gl̄ia accipit? Quæ recte calix aure⁹ eē dī, q̄a dū pulchra esse tp̄alia ostētat, stultas mētes ī sui cōcupiscentiā debriat, ut speciosa tp̄alia appetāt, & inuisibilia pulchra cōtēnāt. Hoc aureo calice prima sponte sua Eua debriata est, de qua historia ueritatis dicit: q̄a cum ueritum lignum concupisceret, uidit quod esset pulchrum uisu, aspectuq̄ delectabile, & cōedit. Aureus ergo Babylon calix est, q̄a dū uisum exterioris pulchritudinis ostendit, sensum internæ rectitudinis subtrahit. Quæ s. idcirco in manu dñi esse dī, q̄a cuncta tēporalis gloria cum suis sectatoribus, & si inuita, eius ditioni deseruit. Quanta autē corruptelæ uitiorū intra hanc lateant, manifestat cū subditur: De uīno eius biberūt oēs gētes, & ideo cōmotæ sunt. Ac si diceretur: Quia gloriā tp̄alem uelut aurū fulgēs exterius cōcupierūt, ex eadē cōcupita gloria multa flagitiorū uitia hauserūt. Quæ recte (ut dictū est) uīno cōparatur, quod dū inordinate pcipitur, hoīes insensibiles facere uidetur. Sic, sic reprobī, sic dū innumera uitia ex tp̄alis gloriæ supercilio sumunt, ad hoc usq̄ pueniunt, ne sentiant cū delinquūt. Sciendū uero nobis est, q̄a hæc eadē reprobā ciuitas cū à uīno iræ fornicationis suæ oēs gentes debriat, uno eodēq̄ aureo calice. i. potentiā seculari, alios uitia is, alios ppīnat supplicij: cōsentiētes s. sibi ppīnat uitīs: abnegātes uero eius uoluptates, inebriat supplicij. Vñ & inferius de hac ciuitate uel meretrice martyribus, q̄ ab ea passi sunt, dī: Reddite illi sicut & illa reddidit uobis, & duplicate duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit uobis, miscete illi duplū. Ad hoc etiam ptinet, ut manifestior sensus elucet, quod poculū meretricis uīno iræ & fornicationis plenum esse describitur, ut scilicet hīc ira exasperans cruciet, illinc fornicatio titillās emolliat. Sciēdum etiam, quia cum ex ea parte calicis, qua uitia continentur, ipsa ciuitas omnes gentes propīnat, seipsam quæ ex eisdem gentibus constare uidetur, inebriat. Sed diuiditur genus in partes uel species, ut imitatione præcedentium, per singulas nationes subsequens genita proles perire doceatur. Sequitur:

Et angelus tertius secutus est illos, dicēs uoce magna: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua, bibet de uīno iræ dei, mixto mero in calice iræ ipsius.

¶ Cur tres angelorū psonæ in typū prædicantiū hoc in loco ponant, quō etiā angelus angelum in p̄dicatione sequatur, supra iam diximus. Quod autem uoce magna clamare dicuntur, quia temporalem bestię potestatem despiciant, in libertate uocis ostenditur.

Quid sit uero adorare bestiam & imaginem eius, & accipere characterē in frōte aut in manu, hoc ipm à nobis superius enodatū meminimus: nūc superest ut qd significet uinū iræ dei, in calice iræ ipsius mero mixtū, regramus. Hoc em̄ est uinū iræ, quod calix iræ. Nam & nos cum uinum in calice ponimus, non dicimus ecce uinum & calix: sed tantū, aut uinū aut calix. Sed idcirco & uinū & calicem posuit, ut ostēderet qd uinū quod erat in calice cum mero mixtum, ad comparationem meri, turbidum erat. Merum enim dicitur purū. Hinc nanq; per Psalmistam dicitur: Calix in manu domini, uini meri plenus est mixto. Et inclinauit ex hoc in hoc, ueruntamen fex eius non est exinanita: bibent ex eo omnes peccatores terræ. Quod utrunq; iuxta humanam rationem impossibile esse uidetur, ut in uno eodemq; calice & purum sit uinum, & fecibus mixtum. Bibent, inquit, ex eo omnes peccatores terræ. Ex quo nisi ex calice? Ex qua parte? ex ea utique, qua feces continere cernitur, non ex ea qua merum habere uidetur. Quid autem accipimus per calicem iræ dei, nisi supernæ animaduersionis uindictam, qua & in æternum iniqui damnantur, & ad tempus electi cruciantur? Et electi quidem potantur mero, ut ex percussione superni iudicis quandoq; lætiores reddantur: reprobi uero debriantur fecibus, ut cæcati, æterna morte damnentur. Bibant nunc electi quod merum est in calice, & nō bibunt reprobi: quia in præsentī uita misericorditer iusti flagellantur, iniqui uero sine flagello deferunt. Bibent uero in futurum reprobi quod remanet in calice, id est, feces, & non bibent electi: quia & reprobi iam tunc post uoluptatis lasciuiam æternis uerberibus inuitabiliter coercentur, & electi post paternæ eruditionis disciplinam, in potentiam regni erigentur. Dicatur ergo: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua, bibet de uino iræ dei, mixto mero in calice iræ ipsius. Ac si diceretur: Si quis diabolū eiusq; imaginem, uidelicet antichristum, adorauerit, eumq; aut fide aut operibus imitatus fuerit: non hic ad præsens flagella recipit, tanquam mero uino potatus, sed in futurum perenni uindicta plectetur, tanquam fecibus debriatus. Sed quia multi ex his per sanctorum prædicationem ad fidem & opera Christianæ religionis, Enoch etiam & Elia eximie prædicantibus, reuertentur: hoc de his intelligendum est, qui ad mortem præsciti, nulla unquā sunt correctione saluandi: quorū adhuc damnatio expressius subditur, cū de quolibet eorū dicitur:

Et cruciabitur igne & sulfure in conspectu angelorum sanctorū,
& ante conspectum agni.

¶ Cum sint tanta in illa æterna damnatione supplicia, quanta nec dici nec æstimari possunt, breuiter tamen in his duobus tormentis omnem illarum summam poenarum sacrū eloquium expressit. Ibi em̄ fletus & stidor dērium, ibi tenebræ exteriores, ibi uermes immortales, ibi horror sempiternus, & alia multa incogitabilia, quæ nec nos dicere possumus, nec (quod peius est) expauescimus. Sulfur autē quid aliud q̄ fōmētum ignis est? Quod tamen sic ignem nutrit, ut fœtorem grauissimum exhalet. Et fœtorem igitur habet, & ardorem nimium obtinet: ac per hoc & ex igne fœtor, & ex fœtore ignis succrescit. Suffecerat enim ad intolerabilem poenam, si solus ignis exurens, sempiternus fuisset, etiam si fœtor sulfuris ignem non comitaretur. Rursumq; suffecerat ad poenale supplicium, si solus fœtor sulfuris adesset, etiam si ignis æternus defuisset. Sed dignum est ut illic simul ignis ardore ac sulfuris crucientur fœtore, qui hic dum adiuuerent, ad peruersa desideria ex carnis arserunt fœtore. Ipsa nanq; cruciamenta reproborum, actus significant eorundem hominum peruersorum. Quid itaque in sulfure, nisi carnalem concupiscentiam accipimus? Quæ dum peruersis cogitationibus quasi quibusdam fœtoribus mentem replet, æterna incendia præparat: & dum fœtoris sui nebulam in mente reproba dilatat, contra eam flammis sequentibus quasi nutrimenta subministrat. Nam quia sulfur fœtorem carnalis concupiscentiæ designet, ipsa sacra eloquia testantur: quæ contra Sodomiam ignem & sulfurem dominum pluisse narrant. Qui cum carnis eius scelera punire decreuisset, in ipsa qualitate ultionis notauit maculam criminis. Sulfur quippe (ut diximus) fœtorem habet, ignis ardorem. Qui ergo ad peruersa desideria ex carnis fœtore arserant, dignum fuit ut simul igni & sulfure peri-

rent: quatenus ex iusta pœna discerent, ex iniusto desiderio quid fecissent. Quicq̃ æternis supplicijs deputati, ideo ante conspectum agni cruciari dicuntur, non quo ipsi eundem mansuetudinis agnum uideant, cum sint exterioribus tenebris mancipati: sed quo nec inter ipsa supplicia eius terrorem euadant, quem dudum superbe contemnebant. Angelorum autem uocabulo, in quorum etiam conspectu isti cruciari dicuntur, non solum illi angelici spiritus, uerum etiam electorum ecclesia exprimitur, quæ in septem angelis sæpe figuratur. Sed mirandum ualde est, cur hi qui summa felicitate perfruuntur, miserorum cruciatus sub oculis habere dicuntur. Quia enim celestis patriæ ciues perfectum gaudium ex uisione sui conditoris habebunt, proculdubio ex miserorum cruciatu nullum mœrorem contrahent: & quia eos minime ad ueniam redire posse considerant, profecto ad eos nulla misericordia seipsos inclinant. Cur ergo in conspectu eorum cruciatur, qui nec illorum miserijs ultra compati, ut pro eis apud iustum iudicem interueniant, nec de illorum supplicijs ullum mœrorem habere probantur? Sed sciendum nobis, quæ ordinante diuina iustitia hoc ideo fit, ut dum impiorum cruciatus iusti conspiciunt, in dei laudibus crescant: quia & in se cernunt bonum, quo gratis remunerati sunt: & in illis aspiciunt supplicium, quod misericorditer euaserunt. Eritq̃ ut malorum tormentum, ad electorum proficiat laudis incrementum. Ita enim tunc pulchra erit uniuersitas, dum & gehenna iuste cruciat impios, & æterna felicitas iuste remunerat pios. Sicut niger color in pictura substernitur, ut superiectus albus uel rubeus pulchrior ostendatur: ita inquam tunc malos bene ordinans deus, feliciora exhibet gaudia beatorum, ostensis ante oculos eorum supplicijs reproborum. Et quamuis illud ex uisione dominica eorum gaudium non sit quo crescat, magis tamen auctori suo se debitores sentiunt, quando & bonum cernunt quod gratis percipiunt, & malum quod misericorditer euaserunt. Sequitur autem adhuc de malorum supplicijs, & dicitur:

Et fumus tormentorum eorum in secula seculorum ascendet.

Fumus quippe indicium dat futurarum flammarum: & quamuis sine nutrimento lignorum, corporeus tamen manet ignis reproborum, ideo fumum eius sempiternum dicit inesse. Quia inquam sine fine reprobos ardere conspicit, idcirco fumum tormentorum in secula seculorum ascendere dicit: quæ magis timore indigent, quæ expositione. Aperte namque tormenta impiorum sine fine futura denunciat. Sed quia sunt plerique intra sanctam ecclesiam constituti, qui Origenianum secuti errorem, peruerse uiuentes Christianos, gehennæ ignibus traditos, dicunt ad ueniam posse redire: non incongrue puto, quanquam hoc plurimi ante nos fecerint, contra eorum uesaniam aliqua respondere. Tales etenim idcirco peccatis suis finem ponere negligunt, quia habere quandoque finem futura super se iudicia suspicantur. Quibus breuiter respondemus, quæ si quandoque finienda sunt supplicia reproborum, quandoque ergo finienda sunt gaudia beatorum. Per se metipsam namque ueritas dicit: Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam. Si igitur hoc uerum non est quod minatus est, neque illud uerum quod promissit. At (inquiunt) ideo æternam pœnam peccatoribus minatus est, ut eos à perpetratione peccatorum compesceret, quia creaturæ suæ æterna supplicia minari debuit, non inferre. Quibus citius respondemus: Si falsa minatus est, ut ab iniustitia corrigeret: etiam falsa est pollicitus, ut ad iustitiam prouocaret. Et quæ hanc eorum uesaniam toleret, quæ dum promissionibus suis reproborum supplicia finire asseruit, assertionem suam etiam electorum promissionibus remunerationesque confundunt? Quis hanc eorum stoliditatem toleret, quæ conantur astruere uerum non esse, quod ueritas de æterno igne minata est? Quicq̃ dum fatagunt deum perhibere misericordem, non uerentur prædicare fallacem. At (inquiunt) sine fine non debet puniri culpa, quæ cum fine perpetrata est. Iustus uimurum est omnipotens deus, & quod non æterno peccato commissum est, æterno non debet puniri tormento. Quibus uelocius respondemus quod recte dicerent, si iustus iudex districtusque ueniens, non uoluntates hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine uixerunt. Voluissent quippe sine fine uiuere, ut sine fine potuissent in iniquitatibus permanere. Nam magis appetunt peccare quam uiuere: & ideo semper hic uiuere cu-

piunt, ut nunquam desinant peccare cum uiuunt. Ad districti ergo iudicis iustitiam pertinet, ut nunquam careant supplicio, quorum mens in hac uita nunquam uoluit carere peccato: & nullus detur iniquo terminus ultionis, qui quam diu ualuit, habere noluit terminum criminis. At (inquiunt) nullus iustus crudelitibus pascitur. & delinquens seruus, a iusto domino idcirco cædi præcipitur, ut a nequitia corrigatur. Ad aliquid ergo cæditur, cum non eius dominus cruciatu delectatur. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi, quo sine semper ardebunt? Et quia certum est, quod pius atque omnipotens deus non pascitur cruciatibus iniquorum, cur cruciantur miseri si non expiantur? Quibus citius respondemus, quod omnipotens deus quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur: quia uero iustus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Quod si forte resumpta temeritate controuersiam dicunt, imò quia dicunt, æternum quidem supplicium dominum designasse: sed male uiuentes Christianos in eodem supplicio nequaquam æternam liter cruciari, apertis uerbis declarasse: dicant, quæsumus, quid sit illud quod beatus Iob, homo utique uerax, spiritus prophetiæ plenus, ait: Sicut consumitur nubes & pertransit, sic Iob. 7. qui descendit ad inferos, non ascendet. Et certe negare non possunt, in futuro iudicio peruersos Christianos ad inferos descendere. Qui si ad hæc ora sua oppilata inueniunt, quia quod iuste respondeant, non habent: dicimus nos uoce ueridica, quod ipsi nolunt audire: quia qui semel ad inferni profunda descenderit, nequaquam ulterius ad beatorum supernam habitationem conscendet. Ac si idem beatus uir sententiam suam exponeret, dicens: Reprobis quilibet in alto currendo ut nubes deficit, quia superbiendo ad interitum tendit: quem si semel poena ad tartarum pertrahit, misericordia ulterius ad ueniam non reducit. De quo adhuc subditur: Nec reuertetur ultra in domum suam. Et quæ huius alia domus à talibus, de quibus nunc loquimur, esse credatur, cum in falsa Christianitatis religionem uiuerent, nisi illa de qua per Psalmistam deo dicitur: Beati qui habitant in domo tua domine, in seculum seculi laudabunt te? De quo recte etiam adhuc subiungitur: Neque cognoscet eum amplius locus eius. Et quis eius locus ab eisdem putabatur, nisi ille cui idem Psalmista dicit: Esto mihi in deum protectorem & in locum munitum, ut saluum me facias? Et quidem post acceptam maledictionis sententiam, conabuntur reuertere ad locum, & dicent: Domine domine, aperi nobis. Sed locus eis respondit, dicens: Amen Matt. 25. dico uobis, nescio uos. Cum igitur Psalmista dicat, esto mihi in deum protectorem & in locum munitum: idem autem locus respondeat impijs, amen dico uobis, nescio uos: Iob quoque occurrat, ac de quolibet reprobo dicat, Neque cognoscet eum amplius locus eius: apertissime claret, quia semel æternis supplicijs iniqui deputati, nequaquam ulterius ad beatitudinis gloriam pertingent. Hæc breuiter aduersum Origenianos dixisse sufficiat: nunc quid de malorum supplicijs subdatur, audiamus. Sequitur:

Ibidem.

Psalm. 83.

Iob. 7.

Psalm. 30.

Matt. 25.

Psalm. 80.

Apocal. 10.

Nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt bestiam & imaginem eius, & si quis acceperit characterem nominis eius.

Mirum non est, si æterno supplicio deputatis requies nulla est. Sed mirandum ualde est, quomodo die ac nocte cruciari dicantur hi, qui æterna nocte damnantur. Neque enim ibi dies est, ubi lux nulla est. Sed sciendum nobis est, quia cum sit æternus malorum cruciatus, in die & nocte defectum mutabilitatis eorum exprimit: ut sicut diei & noctis uicissitudine succedente tempora deficiunt, sic illi sine omnimodo defectu deficiant, qui a conspectu creatoris damnandi resiliunt. Hinc est etiam quod cum æternitate adueniente iam tempora esse desinant, de reprobis per Psalmistam dicitur: Erit tempus eorum in æternum. Neque enim (ut dictum est) iam tempora erunt, quando post finita tempora æternitas aduenierit, angelo attestante, qui per uiuentem in secula seculorum confirmat, dicens quia tempus iam non erit. Qualiter uero bestia & imago eius adoretur a reprobis, quibus uemodis characterem eius accipiant in frontibus aut in manibus suis, plenissime iam tractauimus. Et ideo cum sæpius inculcatur, studiose a nobis in expositione non iteratur, ne fastidium lectori ipsa repetitio generare uideatur. Sequitur:

Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata dei & fidei Iesu.

¶ Enarratis malorum futuris tormentis, pro præterito utens futuro tempore, ad eos conuertit sermonem, q̄ in medio malorum positi, ne bestiam & simulacrum eius adorēt, eiusq̄ characterem accipiant, sola patientia uictores existunt. Quæ sint autem mandata dei & fides Iesu, superius abundanter expressimus. Sed quia toties in hoc libro tanquam eminentior alijs inter pressuras uirtus patientiæ repetitur, libet de ea aliquid breuiter dicere, quantæq̄ sit excellentiæ demonstrare. De hac namq̄ dominus inter scandala mundi discipulos mittens, ait: In patientia uestra possidebitis animas uestras. Sic quippe mirabiliter conditi sumus, ut ratio animam, & anima possideat corpus. Ius uero animæ à corporis possessione repellitur, si non prius anima à ratione possideatur. Bene ergo custodem conditionis nostræ patientiam esse dominus expressit, quia in ipsa nos possidere nosmetipsos docuit. De qua etiam per Salomonem dicit: Melior est patiens uiro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Minor est enim uictoria urbium, quia extra sunt quæ subiiciuntur. Valde autem maius est quod per patientiam uincitur, quia ipse à se animus superatur: & seipsum sibi met subiicit, quando eum patientia intra se frenari compellit. Hinc rursum per eundem Salomonem dicit: Doctrina uiri per patientiam noscitur. Tanto enim quilibet amplius uidetur esse sapiens, quanto amplius probatur esse patiens. Et ut ad radicem uirtutum redeamus, charitas (ait Apostolus) patiens est. Ac si diceret: Charitatis indicium, patientia est. Si ergo indicium charitatis patientia esse probatur, si doctrina uiri per eam dinoscitur, si expugnatore urbium fortior inuenitur, si ipsa animarum custodia esse uere dicitur: ipsa est quæ omni uirtutibus inest, & sine ipsa nulla uirtus est. Nulla etenim uirtus sine patientia inter mundi pressuras illa custodi potest. Et quid de ea amplius dicere ualeamus? Ipsa est quæ cuncta aduersariorum tela repellit, uniuersa ignita diaboli iacula longe propulsat: contra quam si totus mundus insurgat, non trepidat. Ipsa est inquam quæ maledicentibus benedictionem opponit, detrahentibus laudem rependit, irascentibus lenitatem offert, inuidentibus benignitatem obijcit, persequentibus opem orationis impendit. Quid multa? Ipsa in omnibus uictrix, in omnibus triumphans, sequaces suos mundo superiores existere facit, amatores suos cum lenitate dura & aspera tolerare compellit. O beata uera patientia, quæ sine labore omnia toleras, sine sudore cuncta aduersantia superas: quæ in nullo læderis, in nullo detrimentum pateris. Et nec mirum si inter homines custodias tuos illaesos, quæ etiam inter cateruas dæmonum eos triumphare facis. Merito enim bestiam & imaginem eius in tuis uincis, quia illis etiam corpore cadentibus illaesa persistis. Sed quid nos miseri, qd de huius tantæ excellentiæ uirtutis dicere præsumimus, cuius nec (ut dignum est) præconium uerbis attollere possumus, nec eam (ut cupimus) nobis inesse cognoscimus? Quomodo alios ad hoc quod non habemus, laudando inuitamus? Sed nunquid propterea tacebimus, quia minus eam nobis inesse conspiciamus, & non potius nos ipsos pariter cū auditoribus ad hanc appetendam prouocabimus? Remedium enim imperfectorum solet esse prædicatorum, ut ex ipsa sua prædicatione qua auditorum mentes instruere cupiūt, se pariter cum illis insequantur, se increpent, se redarguant, se accusent, seq̄ ad meliora semper prouocent: ut foris alijs, intus loquantur sibi. Sicq̄ fit, ut dum secum alijs pariter prædicant, pariter increpant, pariter accusant: nec ipsi de bonis quæ forte non habent, & alijs prædicant, apud districtum iudicem teneantur rei, nec auditores sanctæ prædicationis, officio inueniantur extranei. Sequitur:

Et audiui uocem de cælo dicentem: Scribe, Beati mortui qui in domino moriuntur. A modo iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.

¶ Hac uox quæ tunc de cælo sonuit, hodieq̄ sonat siue ad Iohannem, siue ad ecclesiam cuius figuram ille gerebat, spiritalis in corde facta cognoscitur: quia & ille tunc in spiritu raptus, spiritali hanc aure percipiens, eodem spiritu ecclesiam replendam esse, ut eandem uocem possit audire, in sua persona ostendebat. Hanc enim nos in Iohanne audiuius, hanc per Iohannem accepimus, hanc quotidie cælesti aspiratione cordis aure percipimus: sed quam magnum sit quod dicit, pensare non ualeamus. Ait enim: Scribe, beati mor-

tui qui in domino moriuntur. Ac si Iohanni diceret: Quia maximum est quod nunc solus audis, stylo exprime, ut ad eius aures perueniat, cuius figuram geris. Hoc ille iussus expressit literis, hoc commendauit memoria, hoc nos stylo scribimus, memoria infigimus: hoc ut in cordib⁹ suis spū dei uiuī scribāt, oēs admonemus. Omnes inquit idipsum siue stylo, siue spiritu scribant: omnes qui caelestem patriam desiderant, cum summo ardore dicant: Beati mortui qui in domino moriuntur. Quid est enim in domino mori, nisi per passionem illius de seculo transire? Quid est in domino mori, nisi plenum fide & sanctis operibus quenquam de mundo migrare? De quibus adhuc subditur: Amodo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis. Et reuera dignum fuit, ut facta mercede malorum, quos requiem die ac nocte in tormentis positos minime inuenisse dixerat, bonorū quoque beatitudo requies ac plenitudo prædicaretur. De illis namque dicitur, Nec habebunt requiem die ac nocte: de istis uero sequitur, amodo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis. Quis dicit? Spiritus utique. Qui spiritus? Nimirum deus: quia pater & filius & spiritus sanctus, unus spiritus est deus. Et quid dicit? Amodo iam requiescant à laboribus suis. In quibus uerbis ostenditur, sanctos in hoc mundo nequaquam à labore cessaturos, nec requiem illis esse quærendam. Quousque enim labor consummetur, necesse est ut ab opere manus intentionis non dissoluant. Qui enim dicit, amodo iam requiescant à laboribus suis: ostendit, quia ante nequaquam debent cessare à laboribus: sed cum nihil ad laborandum remanserit, tunc perfectam quietem percipere. Hinc Paulus admonet, dicens: Fratres, non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. Hinc dominus ait: Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Sed quia omnes quos in domino mortuos uox caelestis beatos pronunciat, in prælatis constant atque subiectis, potest hoc quod ait, Beati mortui qui in domino moriuntur, generaliter omnibus congruere: hoc uero quod subiungit, Amodo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis, specialiter sanctis prædicatorib⁹ aptari: ut uidelicet sic uniuersis in domino morientibus promittatur beatitudo uitæ perennis, quatenus populorum rectoribus tamquam agrum domini excolentibus, tanquam in uinea laborantibus, specialis atque huberior requiei fructus polliceatur post laborem. Ad quorum personam specialiter dominus dicturum se esse pronunciat ita: Euge serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Nam cum oēs electi in sanctis laboribus semetipsos exerceant, specialiter tamen illi laboratores uocantur, qui gregem domini commissum habere uidentur. De quibus Apostolus exhortatur fideles, dicens: Rogamus uos fratres, ut noueritis eos qui laborant in uobis, & præsumt uobis in domino, & monent uos, ut habeatis illos abundantius in charitate. Hinc dilectum discipulum admonet, dicens: Labora, opus fac euangelistæ. Hinc de seipso, quod omnes apostolos in hoc labore præcesserit, ait: Plus illis omnibus laboraui. Hinc dominus ad discipulos dicit: Alii laborauerunt, & uos in labores eorum introistis. Generaliter autem de omnibus subditur:

Opera enim illorum sequuntur illos.

¶ Huic sensui Psalmista concinit, dicens: Opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige. Sed cum præmiserit, amodo iam requiescant à laboribus suis: nunc quid sibi uult quod dicit, opera enim illorum sequuntur illos, nisi quia tropica locutione mercedem laboris dicit subsequi sanctos post laborē? Hinc per prophetā dñs: Cesset uox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia ē merces optuā, ait dñs. Quia em op⁹ efficit mercedē, cū merces post laborē electos subsequatur, quasi ipm op⁹ eos comitari dñs. Vbi autem finis annūciatur operis, ibi tandem huius libri sit finis.

biā membra que nō discē
parit a corpore. caput x^o m
greditur. celi p⁹ diam lūgū
p⁹ mētra; & sic sequitur. x^o
p⁹ mētra in uita & in morte. & h
q⁹ similes ei erūt in cha, nō
qui cū & p⁹ x^o tolerauerūt
mala, dēuēt cū & in cha ta
cipere bona: h⁹ argo qui in
dño moriuntur & nō sūt, nō
cū & vixerūt, nō p⁹cuti
tū & ac animadūgatione p
cento ut mouet obliuiscatur
fui. & recordandi cū deo
qui uiuēt obliuiscit deū &
vera imitatio. Baalam
dicit moriatur, anima mea
morte iudicet & uult uiuere
de mercede baalam in suis
idololatrij: uis ē de populo
dei & edere de idolijs. &c.

Gal. 6.

Matt. 10.

24.

Mat. 25.

1. Thes. 5.

2. Tim. 4.

1. Cor. 15.

Iohan. 4.

Psal. 89.

Iere. 31.

Psal. 74.

OLET nonnunquam in sacro eloquio una eademque res sic ambigue proferri, ut incertum sit, in qua magis partem debeat accipi, ut est illud: Calix in manu domini uini meri plenus est mixto. Dubium est enim, utrum iram dei magis significet, non usque ad nouissimam poenam, id est, usque ad feces, an potius gratiam scripturarum a ludæis ad gentes transeuntem, quia inclinauit ex hoc in hoc, remanentibus apud ludæos obseruationibus quas carnaliter sapiunt, quia fex eius non est exinanita. Sed sicut ignoramus in qua parte certissime accipi debeat, sic per certo scimus, quia in quamlibet earundem partium eam acceperimus, a ueritate non discordamus. Sciendum etiam, quia

sicut a sano intellectu non discrepamus, cum talem sententiam in quamlibet partem sibi congruentem acceperimus: sic utilius ac plenius sensum eius proferimus, si cum eandem exponimus, ex utrisque partibus nostram expositionem munimus, quatenus in illis duobus sensibus utrunque spiritus sancti intellectum attingamus. Quod forte facere non ualeamus, si non solummodo eiusdem sententiae sensum sequeremur. Hoc autem idcirco ad medium proferimus, quia nobis quaedam similia in hac nunc Apocalypsi ad exponendum occurrunt, de quibus septimo huius operis libro initium damus. Et ut summam ac breuiter ea perstringamus, introducit hoc loco Iohannes, imò per Iohannem spiritus sanctus, angelos quatuor, duos & duos: duos uidelicet imperantes, & duos iussa complentes. Quorum unus falcem messoriam, alter uero uindemiatoriam habere describitur: quique iussis angelorum imperantium obtemperantes, segetem terrae messuisse, ac botros uineae terrae uindemiassse referuntur. Sed cum subtiliter ipsius historiae textum intuemur, & duos qui imperant, unum: & duos qui obediunt, unum angelum esse inuenimus. Cum enim dicat unum horum terram messuisse, alterum uero uindemiassse botros uineae terrae: atque in expressione sententiae sileat, quid factum sit de segete, tantumque uuas in torculari uel lacu dicat calcatas fuisse: ostendit proculdubio hoc esse segetem terrae, quod sunt botri uineae terrae: & hoc esse torcular uel lacum, quo uuae mittuntur, quod est area qua manipuli segetum congregantur. Si ergo (ut apertissime cognoscimus) hoc sunt segetes terrae, quod sunt botri uineae terrae: patet sine dubio, quia & qui metit, & qui uindemiatur, unus est angelus. Si inquam & qui metit, & qui uindemiatur, unus est angelus: profecto & hi qui imperant, non iam duo, sed unus est angelus. Sciendum praeterea quia & hi qui imperant, domini personam figuratim exprimunt: & hi qui obediunt, nunc domini, nunc ecclesiae typi praefertur, sicut locis congruentibus inferius manifestabimus. Omnia autem quae hic de messoribus uel uindemiatoribus angelis facta narrantur, sic ad utraque tempora primi scilicet domini ac secundi aduentus, pertinere uidentur, ut incertum sit ad quod magis redigi debeant. Quia enim ad primum domini aduentum terrae demessio pertineat, ipse testatur, qui ad apostolos loquitur, dicens: Leuate oculos uestrorum & uidete regiones, quia albae sunt iam ad messiem: & qui metit, mercedem accipit, & qui congregat fructum in uitam aeternam. Et rursum: Ego misi uos metere, quod non seminastis. Alii laborauerunt, & uos in labores eorum introistis. Rursumque raros ad multiplicatam segetis operarios conspiciens, ait: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut eiciat operarios in messem suam. Quia uero eiusdem terrae demessio ad secundum domini pertineat aduentum, ipse etiam hoc ipsum confirmat, qui parabolam discipulis

Iohan. 4.

Matt. 9.

exponens, ait: Messis quidem consummatio est seculi, messiores autem angeli sunt. Matt. 13.
Quamobrem cum hæc ita sint, libet ut supra promissimus, qualiter ea quæ de messioribus uel uindemiatoribus angelis narrantur, ad utraque tempora conueniant, aperire.
Ait namq:

Vidi, & ecce nubes candida: & super nubem, sedentem similem filio hominis, habentem coronam auream in capite suo, & in manu sua falcem acutam.

¶ Satis manifestissime apparet, qd sit iste angelus q super nubem sedet. Neq enim ad angelicum spm pertinet, ut similis filio hois uocetur: sed ad dñm nostrum Iesum Christum, de quo scriptum est: Cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æquale deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinē hoim factus, & habitu inuentus ut hō. Quid uero designatur per nubē, super quā idem angelus sedet, nisi caro eiusdem redemptoris? Vnde scriptum est: Ecce dñs sedet sup nubē leuē, & ingredietur Aegyptum. Bene aut candida uocatur, quia omnino maculis peccatorum non conspergitur: uel certe (ut manifestius apparet) per eandē nubē ecclesia eiusdem redemptoris exprimitur, super quā dominus tanq in throno sedere describitur, quia per eam iudicio æquitatis

Philip. 2.

Isaie. 19.

Isaie. 60.

Ephe. 5.

Iohan. 16.

Matt. 10.

Actuum. 1.

mundum examinat. De cuius prædicatoribus propheta loquitur, dicens: Qui sunt isti q ut nubes uolant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Quæ uidelicet nubes, quam similis filio hominis præsidet, recte candida uocatur: quia electorū ecclesia, quam sibi dñs exhibuit non habentem maculam aut rugam, lauacro aquæ in uerbo mūdatur. Sciendum uero, qd & nubes & super nubē sedens, unū sunt corpus. Et cum dñs super nubē sedet, utiq ipsa nubes cū dño sedet. i. iudiciariam potestatem in mundo exercet. Quod aut hic sedēs, coronā aureā in capite habere describitur, sic intelligendum est: tanq diceretur, Corpus Christi quod est ecclesia, in capite possidet coronā uictoriæ. Ad cuius principes ipm caput loquitur, dicēs: Gaudete, quia ego uici seculum. Hinc est quod superius uigintiquatuor seniores coronas aureas habere narrantur. Quod uero subiungit, & in manu sua falcem acutā: & ad caput, & ad corpus utrunq pōt referri. Et quæ alia esse falx ista creditur, nisi euangelica prædicatio, qua homines à terrena cupiditate uident demeti: & ut ad horrea cælestia transeant purgati, in unitate fidei tanq manipuli cōgregati, tritura tribulationis agnoscuntur conteri. Hanc em falcem dñs alibi gladium uocat, dicens: Non ueni pacem mittere in terram, sed gladium: ueni em separare hominem aduersus proximum suum &c. Quid uero est, falcem in manu habere, nisi euangelium quod quisq uoce prædicat, manu sanctæ operationis implere? Opera em significantur plerunq per manū. Vnde & de eiusdem euangelij autore dicit Lucas: Quæ cœpit Iesus facere & docere. Sequitur:

Et alter angelus exiuit de templo, clamans uoce magna ad sedentē supra nubem: Mitte falcem tuam acutam & mete, quia uenit hora ut metatur, quoniam aruit messis terræ. Et misit qui sedebat su-

per nubem, falcem suam in terram, & messa est terra.

¶ Certum quippe est omnibus, manifeste apparet cunctis, nullum alium per sedentē supra nubem, similem filio hominis, accipi debere, nisi redemptorē nostrū eiusq; ecclesiā. Quis ergo ē iste angelus, q; ei ut segetem terrā metat, imperat? Nunquid nam pater aut spūsanctus? Absit ut hoc affirmare tentemus, quod nunq; in diuinis uoluminib; alia qm reperire poterimus. Nunq; enim aut pater, aut spūsanctus in diuino eloquio angelus uocatur. Quis inquam est? Certe idem ipse, qui & super nubē sedens. Cur autē alterum eum spūsanctus appellauit, nisi ut in nubem. i. in ecclesiam, nomen angeli transferret; atq; ut eandem nubem, quā angelum præsidere docuerat, nunc angelum uocans, pariter confedere denunciaret? Angelū ergo angelo, ut falcem suā in terrā mittat & metat, imperare, est, redemptorē nostrum apostolor; corda uerbis atq; occultis inspirationibus admonere, quatenus plebē iudaicā crediturā, quā patriarchæ atq; pphetæ ut agrū excoluerant, uerbis cōpluerant, ac segetē fructuū usq; ad maturitatē pduxerāt, euāgelica falce ab intellectu literæ legis, quæ terrena sectatoribus suis pmittit, abscondant, atq; in unitatem fidei Christianæ tanq; manipulos redigant. Quid sit autē, hunc angelum (i. redemptorem nostrum) de templo exire, quid ue sit hoc templū, debemus ingrere. Neq; enim in manufactis, ut scriptura pronunciat, aut habitasse, aut habitare creditur is, quē nec cælū, nec cæli cælō; possunt capere. Forte ergo, imō certe ipse est in diuinitate sua illud templum, ex quo ipse exire narratur. Apostolus nanq; ait: Scimus q; si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex deo, domū non manufactam, æternam in cælis. Quæ autem sit ista domus, Iohannes in hac Apocalypsi manifestius indicat: qui postquam in cælesti Ierusalem templum se uidisse denegasset, utiq; manufactum, continuo subiicit & ait: Dominus enim deus omnipotens, templum illius est, & agnus. Quid ergo est, hunc angelum exire de templo, nisi redemptorē nostrū corpus de immaculata uirgine assumere, qui possit ab hominibus uideri: de quo & Apostolus hoc, quod præmisimus, dicit: Cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Quicq; de seipso pridē quā esset passurus, cum discipulis coenam peragens, dixit: Exiui à patre, & ueni in mundum. Ecce angelum ad humanos oculos egredientem de templo. Quod autem subiungitur, & misit qui sedebat super nubem, falcem suam in terrā, & messa est terra: iam non solum de Iudaica plebe, sed de cunctis etiā gentibus intelligendum est. Messores etenim illi ab Ierusalem inchoauerunt, sed usque ad fines terræ metendo peruenerunt. Vnde scriptū est: Oportebat C H R I S T V M pati & resurgere à mortuis die tertia, & prædicare in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientes ab Ierusalem. Hinc rursum ad apostolos dicitur: Accipietis uirtutem superuenientis spūsancti in uos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & usq; ad ultimum terræ. Sequitur:

Et alius angelus exiuit de templo quod est in cælo, habens & ipse falcem acutam. Et alius angelus de altari, qui habebat potestatem super ignem, clamauit uoce magna ad eum qui habebat falcē acutam, dicens: Mitte falcem tuam, & uindemia botros uinæ terræ, quoniam maturæ sunt uuæ eius.

¶ Si hoc significant segetes terræ, quod botri uinæ terræ: sine dubio (ut supra iam diximus) ipse habet falcem uindemiatoriam, qui & messoriam, id est, dominus ecclesiā. Quis uero est iste sequens angelus de altari, qui habet potestatem super ignem, quicq; hūc ad uindemiādum inuitat, nisi idem dominus? Sed in solo ecclesiæ capite. Qui idcirco (ut supra meminimus) alius uel alter à spūsancto uocaf, ut uidelicet necessario genus in species diuisum, in mēbris nomē angeli trāsferat: quibus caput, ut uindemient, falcē dedisse nō dubiū ē. In eo em̄ quod angelus iste de tēplo exit, figurā capitis gerit: in eo uero q; imperanti obedit, ecclesiæ figuram resumit. Et ipse est qui iubet, & ipse est q; obedit. Iubet s.

ex capite, obedit uero in membris. Sed & membra cum in capite imperante quippiam gerunt, hoc ipsum per caput cui inhaerent, agunt. Quid sit autem angelum exire de templo, breui quidem, sed aperta expositione supra docuimus. Sed ibi tñmodo angelum de templo exisse dixerat, nunc autem ubi hoc templū uisum fuerit, indicare curauit, dicens: Angelus alius exiuit de templo quod est in cælo. Et quod est hoc cælum, in quo templū illud cernitur, nisi illud quod in eodem templo habitare cognoscitur, rationalis uidelicet creatura, ad cognoscendum deum condita in principio, in qua solummodo cum quæritur, deus proculdubio inuenitur? Hoc enim templum in cælo, & cælum in eodem templo futurum esse conspexerat, qui dicebat: Erit deus omnia in omnibus, & nos in illo. Bene autem angelus qui ad uindemiandum angelum prouocat, de altari exisse dicit: quia & ille pontifex noster, & nos altare ipsius & sacrificium sumus, cum corpora nostra hostiam illi uiuentem exhibemus. Sed & nos cum illo unus pontifex, & ipse nobiscum altare & sacrificium inuenitur. Quarendum uero nobis est, quomodo iste angelus, sacerdos uidelicet noster, super ignem altaris, quo significatur spiritus sanctus, qui successus est in patriarchis & prophetis atque apostolis, & nunc usque in eodē ardet altari, potestatem habere dicatur, cum sit pater & filius & spiritus sanctus, beata & inseparabilis trinitas, unus uerus deus, unius naturæ, unius potestatis, unius maiestatis. Hinc forte putauerūt hæretici spiritum sanctum creaturam esse filij, eo quod super hunc ignem potestatem habere dicitur. Sed sciendum nobis est, ita dici oportere, ita dici debere potestatem eū super hūc ignem habere, tanquam diceretur, Nullus per semetipsum hunc ignem ualet habere, nisi per eum meruerit accipere. Vnde & ipse dominus discipulis ait: Nisi ego abiero, paraclitus non ueniet ad uos. si autē abiero, mittam eū ad uos. Hinc est quod post resurrectionem suam discipulis apparens, insufflauit & dixit: Accipite spiritum sanctum. Hinc alibi ait: Ignem ueni mittere in terram: & quid uolo nisi ut ardeat? Quid autem obediens angelus, id est, ecclesia in sanctis prædicatoribus, isto iubente fecerit, audiamus. Sequitur:

1. Cor. 13.

Iohan. 16.

Iohan. 20.

Luce. 12.

Et misit angelus falcem suam in terram, & uindemiauit botros uineæ terræ, & misit in lacum iræ dei magnum.

¶ Nam quia hoc sit uindemiare uineā terræ, quod est segetē metere, aperte docuimus. Nuncautē qd de eisdem uuis, quas angelus uindemiauit. i. de credentibus quos uel à pristino errore, uel à terreno amore abscidens, unitati fidei coniunxit, consequenter fecerit, audiamus. Et misit, inquit, in lacum iræ dei magnū. Quid misit? Vtiq; hoc quod messuit uel uindemiauit. Quia est illud quod misit, nisi lacus uel (sicut alia translatio habet) torcular iræ dei magnum? Quid uero designatur per lacum uel torcular, nisi temporalis afflictio, in qua sancti tanquam segetes triturantur, ut à paleis separati, cælestibus horreis recodantur? Tanquam calcibus tunduntur, ut à uinaceis expressi, æternis promptuarijs includantur. Bene ergo dicitur: Et misit angelus falcem suam acutam in terram, & uindemiauit botros uineæ terræ, & misit in lacum iræ dei magnum. Ac si diceretur: Missa euangelicæ prædicationis falce in mundo, quos à pristino errore uel terreno desiderio abscidens ecclesia fidei unitati aggregauit, magnis tribulationibus tradidit. Quæ uidelicet pressuræ idcirco lacus iræ dei magnus uocantur, quia quanquam per eas ad paternā hereditatem dilecti filij erudiantur, tamen ex ira districti iudicis humano generi euenisse probantur, quæ hic temporaliter iustos affligunt, ut sint quibus deus misericors postea in æternum parcere possit. Quam utiq; iram nunc patienter sustinent filij, quia per hanc se ad regnum sciunt erudiri, apostoli sine dubio, uerba meditantes quibus dicit: Oportet nos per multas tribulationes introire in regnum dei. In hoc nanque torculari immensis ponderibus premebatur idem Apostolus, cum de hac ipsa sua pressione discipulorum animos permoueri formidaret, dicens: Nemo moueatur in his pressuris: scitis enim quia in hoc positi sumus. Ac si alijs uerbis diceret: Nemo nos in torculari calcibus tundi, ponderibus deprimi considerans, pertimescat, aut nos infelices existimet, sciens quod in hoc positi sumus, ut his calcibus uel depressionibus in uini saporem liquemur, atque æternis cellarijs recondamur. Hinc alibi ait: Nolumus uos fratres ignorare de tribulatione nostra quæ facta est in Asia, quoniam supra modum facta est & supra uirtutem, ita ut taderet

Actu. 14.

1. Thess. 3.

2. Cor. 1.

I. Petri. 4.

nos etiam uiuere. Hinc Petrus admonet, dicens: Charissimi, nolite expauescere ardores accedentes uobis in tentationibus, nolite trepidare quasi noui aliquid contingat: sed quocumque comunicatis Christi passionibus, gaudete, ut & in aduentu gloriæ eius gaudeatis exultantes. Sequitur:

Et calcatus est lacus extra ciuitatem.

¶ Hæc locutio tropica esse cognoscitur, ab eo scilicet quod continet, id quod continetur ostendens, tanquam ipsi sint lacus, qui calcantur in lacu. Vfitata namque, siue communi, seu diuinarum scripturarum locutione, talis sententia profertur. Mirandum autem ualde est, cum una persecutio, una temporalis afflictio & electos & reprobos intra sanctam ecclesiam deprimat, quod extra ciuitatem calcari debet lacus, & quæ alia est ista ciuitas, nisi electorum ecclesia? Si ergo eisdem pressuris affliguntur electi, quibus & reprobi Christiani: quod extra ciuitatem, quæ est ecclesia dei, debet idem lacus calcari? Sed sciendum nobis est, quod (ut solet) scriptura sacra genus diuidit in partes, & à parte transit ad partem: atque eos quasi solos dicit in lacu calcatos, de quibus consequenter sanguinem dicit emanasse, cum & solidas & putridas uuas una probauerit calcatio tribulationis. Dicatur ergo: Calcatus est lacus extra ciuitatem: subaudis, idcirco in reproba sui parte, quæ iam tunc per meritum reprobationis foris erat, cum intus lateret calcatus est, non ut uinum, sed ut sanguinem emanaret. Vnde & recte subiungitur:

Et exiuit sanguis de lacu usque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

¶ Absit autem ut de bonis uuis, quæ secundum electionis gratiam intus calcantur, sanguis exisse credatur: sed de illis, quæ propter meritum reprobationis foris conteruntur, quanquam intus esse uideantur: de illis scilicet, quas terra illa inculta protulit, de qua prophetam dominus dicit: Sustinui ut faceret uuas, fecit autem labruscas. Hinc alibi scriptum est: Ex uinea Sodomorum uitis eorum, & propago eorum ex Gomorra. Sanguinis autem nomine in scriptura sacra aliquando propagatio humanæ sobolis, aliquando uindicta districtæ animaduersionis, aliquando infidelitas mentis, aliquando designantur peccata carnis. Sanguinis enim nomine in sacro eloquio propagatio humanæ sobolis accipitur, Iohanne attestante, qui de filiis dei secunda generatione procreatis, ait: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Eiusdem sanguinis nomine uindicta animaduersionis districtæ exprimitur, domino ad Iudæos dicente: Ecce mitto ad uos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis uestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiz, quem occidistis inter templum & altare. Rursum autem uocabulo sanguinis infidelitas mentis designatur, sicut in Exodo atque in hac Apocalypsi consona ueritate in sanguinem aquæ commutari narratur. Rursumque peccata carnis per sanguinem figurantur, sicut per Dauid admissi adulterii crimine, dicitur: Libera me de sanguinibus deus. Et illud, Sanguis sanguinem tangit. Sanguis enim sanguinem tangit, cum peccatum peccato coniungitur. Quid autem hoc loco per sanguinem de lacu egressum intelligere debemus, nisi infidelitatem mentis? Mis sis ergo uuis in lacu uel torculari, sileatur quidem de uino ex bonis uuis interius eliquato, atque in promptuariis recondito: tantumque de uuis acerbis, atque (ut ita dixerim) labruscis uel hyemalibus racemis, qui simul cum uuis exorti, ad maturitatem non ualent peruenire, in torculari calcatis sanguis dicitur emanasse: quia exorta intra sanctam ecclesiam persecutione, quidam à fide declinantes, perfidiæ cruore infecti, foras dilabuntur: atque ideo extra ciuitatem calcari dicuntur, permanentibus electis intrinsecus uino fidei debriatis. Et quia non solum minimos intra sanctam ecclesiam constitutos, uerumetiam magnos pressura tribulationis ad infidelitatem mentis perducit, recte usque ad frenos equorum

Isa. 5.

Deut. 32.

Iohan. 1.

Mat. 23.

Exod. 7.

Apoc. 8.

Psalm. 50.

Osc. 4.

sanguis peruenisse narratur. Quid enim aliud per equos, nisi subiectos populos: quid uero per frenos equorum, nisi rectores accipimus populorum? Ac si aperte diceretur: Afflictio temporalis intantum prauauit, ut ipsos etiam qui plebes regere uidebantur, cruore infidelitatis macularet. Quod autem per stadia mille sexceta hic sanguis effluxisse narratur, omnium a fide declinantium summa in eodem numero concluditur, quæ in quatuor mundi partibus consistit. Propter quatuor namque eiusdem mundi plagas, mille sexcenti tanquam quaternitas conquaternata, uniuersitatem designat. Quater enim quadringenti, mille sexcentos faciunt. Quia uero hoc in tempore per uoluptatum ludibria currunt, idcirco stadiorum uocabulo eorum summa comprehenditur. Hæc de his quatuor, qualiter ad primum domini aduentum pertineant, beatum Hieronymum in quibusdam secuti, prout dominus posse nos dedit, disputauiamus: nunc autem quemadmodum secundo aduentui congruant, ipso domino annuente, demonstremus. Nouissimi namque examinis die iudicium per angelos exerceri, nullus qui euangelium legit, ignorat. Hinc est enim quod cum de zizanijs simul cum tritico exortis, seruis patrisfamilias dicentibus, Vis, imus & colligimus ea. Ait, Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul & triticum. Sed finite utraq; crescere usque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Quid sit autem tempus messis, quid uel messores, ipse alibi indicat, dicens: Messis quidem consummatio est seculi: messores autem, angeli sunt. Quid est enim, messores primum zizania colligere, & ad comburendum fasciculis alligare, nisi malos de medio iustorum auferre, ac pares cum paribus æternis incendijs tradere? Hinc rursus dicit: Simile est regnum celorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Quam, cum iupleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in uasa sua, malos autem foras miserunt. Quique secutus quid dixerit, exposuit dicens: Sic erit in consummatione seculi. Exibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus & stridor dentium. Sed sciendum nobis est, quia hoc quod angeli obsequio ministrantium, hoc dominus & ecclesia in iudicio sedens exercet potestate: ad cuius principes, ipse omnium iudex loquitur, dicens: In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Hinc est quod cum ad angelos hoc quod præmissus dicatur, Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum: quis tamē hoc principaliter iudicio potestatis exerceat, Iohannes baptista insinuat, qui de dño sub alia figura loquitur, dicens: Cuius uentilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Et quid est, aream permundare ac paleas comburere, nisi zizaniam colligere, & ad comburendum fasciculis alligare? Hinc est etiam, quod cum ipsum hoc apertius dñs obsequio angelorum dicat fieri, Exibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum: quis tñ hoc iudicio potestatis principaliter exerceat, indicat dicens: Cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem sicut pastor segregat oues ab hædis. Quamobrem secundum huius intelligentiæ regulam, in hac Apocalypsi de istis angelis, messoribus scilicet ac uindemiatoribus, sentiendum est: quia nec aliter, ut nobis uideatur, fieri potest. Nulli enim alij conuenit hoc quod de illis dicitur, nisi incarnato dei filio, eiusque corpori quod est ecclesia. Dicatur ergo: [Vidi, & ecce nubes candida: & supra nubem, sedentem similem filio hoīs, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam.] Quæ sit nubes candida, qui angelus desuper sedens, quæ corona in capite eius, supra iam diximus: nec aliud quàm hic, ibi intelligimus. Tatummodo falx aliud hic significare uidetur quàm ibi: quia nequaquam iam tunc euangelicæ doctrinæ falx per campos cordis discurret, ut in fidei manipulos populorum turbas astringat, quando reddēdi rationem de contempta eadem prædicatione tempus aduenerit. Quid ergo hoc loco falcis appellatiōe signatur, nisi potestas diuinæ iudicij? Potestas enim diuini iudicij quia intra se omnia incidendo cōplectitur, recte falcis uocabulo designatur. In falce enim quicquid inciditur, quaqua uersum flectitur, intus cadit, Et quia potestas superni iudicij nullatenus euitatur, intra ipsam

lubrica

Matthæi. 13.

Ibidem.

Ibidem.

Matthæi. 19.

Matthæi. 13.

Matth. 3.

Matthæi. 25.

Psal. 138.

Psal. 47.

Matth. 19.

E. Corin. 3.

quippe sumus, quolibet fugere conemur: recte cum iudex uenturus ostenditur, falcem tenere perhibetur: quia cum potenter ad omnia obuiat, incidendo circumdat. Esse se intra huius iudicii falcem uiderat propheta, cum diceret: Si ascendero in caeli, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Intra quandam falcem se uidit, cum ex nullo sibi loco paterere fugae aditum cognouit, dicens: Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis motibus, subaudis patet fugiendi locus. Atque mox ipsam supernae potentiae omnimodam comprehensionem subdens, ait: Quoniam deus iudex est. Ac si diceret: Fugiendi uia undique deest, quia ille iudicat qui ubique est. Sequitur: Et alter angelus exiit de templo, clamans uoce magna ad sedentem supra nubem: Mitte falcem tuam acutam & mete, quia uenit hora ut metatur, quoniam aruit messis terrae. Et misit qui sedebat supra nubem, falcem suam in terram, & messia est terra. ¶ Ut supra meminimus, ipse est iste angelus qui de templo exiit, qui est & qui super nubem sedet. Sed ideo alterum uocat, ut in nube, id est, in ecclesia, angelus nomen transferatur: quia nec ratio poscebat ut diceretur, clamauit angelus qui sedebat super nubem, ad eandem nubem, ut falcem suam mitteret in terram: sed ut angelus ad angelum, id est, caput ad membra sua. Quid est autem, istum angelum exire de templo, nisi redemptorem nostrum a secreto diuinitatis suae in forma humana in iudicio omnibus apparere: Quid uero est, angelum ad angelum ut metat, uoce magna clamare, nisi eundem redemptorem nostrum ecclesiae suae potestatem iudicandi tribuere? Sedebitis, inquit, mecum iudicantes duodecim tribus Israel. Quod autem segetem terrae angelus aruisse dicit, finem uniuscuiusque aduenisse designat. In qua scilicet segete, quia & in culmis aristisque fragilibus paleae, & in granis frumenta cognoscuntur inesse, recte hoc loco bonorum & malorum debitos fines significari maturitatem messium dicimus. Dicatur ergo: Misit qui sedebat super nubem, falcem suam in terram, & messia est terra. Ac si diceretur: Ecclesia cum domino sedens, iudicio potestatis inter malos & bonos discernens, cuncta examinauit. Nouissimi enim examinis tempore peractis cum bestia spiritaliter praeliis, sagaci discretionis iudicio inter bonos & malos ecclesia discernet: tuncque dei illustrata lumine, lucem a tenebris diuidet, cum alios aeterna claritate perfrui, alios dissimilis tenebris obscurari, iudicio potestatis iustae decreuerit. Sequitur: ¶ Et alius angelus exiit de templo quod est in caelo, habens & ipse falcem acutam. Et alius angelus de altari, qui habet potestatem super ignem, clamauit uoce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam, & uindemia botros uinae terrae, quoniam maturae sunt uuae eius. ¶ Qui habet falcem messoriam, ut iam diximus, ipse & uindemiatoriam. Et qui dixit messori, mete: ipse & uindemiatori, uindemia: quia & hoc figuratim ualeat tritura areae ad messem, quod lacus uel torcular ad uuarum expressionem. In qua scilicet locutione, & si tempus exurendi paleas uinaceaque proijciendi, nec non & frumenta ac uina recondendi aduenisse audimus: tamen in messe atque uindemia non duo quaedam, sed unum significari scimus. Et hoc iuxta consuetudinem sacri eloquii, cuius figurata locutio multis in locis similis reperitur, ut est illud Apostoli, Dei agricultura estis, dei edificatio estis. Quamobrem si hoc significat seges terrae, quod botri uinae terrae: utique hoc est angelum metere, quod est uindemiare. Quid sit autem caelum, quodque templum in caelo, quid uel sit angelum exire de templo, alterumque ad eum ut metat uel uindemiet clamare, latius supra expressimus. Cur autem is qui imperat, alter uocetur, cum unus sint, & qui iubet, & qui iubentis uoci obtemperat, id est, Christus & ecclesia, caput uidelicet & membra, hoc iam diximus. Nec non & illud, cur unus horum qui imperat, angelus de altari esse dicatur: quod uero modo super ignem altaris potestatem habeat, nisi fallor, indiscussum non praeteruimus. Quapropter in his quae iam disseruimus, immorandum non est, sed ad indiscussa transeundum. Sequitur: ¶ Et misit angelus falcem suam in terram, & uindemiauit botros uinae terrae, & misit in lacum irae dei magnum, & calcatus est lacus extra ciuitatem. ¶ Quid igitur est, angelum falcem mittere in terram, & uindemiare botros uinae terrae, uel metere segetem terrae, nisi (ut praefati sumus) dominum & ecclesiam iudicio intimae discretionis, zizania a mundis manipulis, paleas a granis, uinacea a uino. id est, reprobos ab electis separare? Et misit, inquit, in lacum irae dei magni. Quis misit, nisi Christus & ecclesia? Quid misit, nisi hoc quod uel messuit uel uindemiauit? Quo misit, nisi in lacum irae dei? Quid est autem lacus

uel torcular iræ dei, nisi eadē iræ, torcularis uel laci noīe designata? Quæ uidelicet iræ, i. di-
 strictæ animaduersionis sententia, mix in modū dum putribilia cōterit, imputribilia tā-
 tummodo probat: hoc est, dum cunctos ultimo iudicio examinat, non electos, sed solos
 reprobos calcit. Quamobrem tacetur hoc in loco de uuis bonis uinū eliquantibus, ac so-
 lummodo illi in lacum calcari reflexuntur, de qbus pro uino sanguis exire narratur. Vn-
 de & idem lacus uel torcular, illi s. qui in lacum uel torcular mitti dicuntur, extra ciuita-
 tem (i. extra ecclesiam) calcari narrantur. Quod ita quoq; esse exemplaria græca demō-
 strant, in quibus secundum idioma linguæ ipsorū, torcular non ut in nostris, neutri gene-
 ris, sed fœminini positū reperitur, magnū uero masculini. Quo uidelicet in facto nō tor-
 cular magnū uocatur, sed magnus in torcular missus fuisse narrat, antiquus uidelicet ho-
 stis, totumq; eius corpus tanq̃ una p̃sona. Vnde & idem reprobos princeps, draco ma-
 gnus uocatur: eiusq; societas, propter immanitatem sceleris, magna ciuitas consequēter
 appellatur. Non autem hæc nostra cōiectura astruimus, sed sensum patrū q̃ ante nos ista
 tractauerunt, sequimur: & ut unius horū uerbis utamur, dicendo, inquit, iræ dei, subaudis,
 torcularis nomine designatæ. Sentētiā hīc pro irā posuit, quā superbo dicit inflicta, quem
 etiam magnum uocat. Tu, inquit, humiliasti sicut uulneratum superbum. Quicq; breuiter
 exponendo, cetera percurrit, dicens: Extra ciuitatem, extra ecclesiam, futura ui-
 delicet discessione facta, foris erit omnis homo peccati. Calcatio hīc torcularis uel tritu-
 ra aræ inutilia conterit, imputribilia probat: ut ignis uasa, & iustos tentatio tribulatio-
 nis. Sequitur: [Et exiuit sanguis de lacu usq; ad frenos equorum, per stadia mille sexcen-
 ta.] Quid hīc per sanguinem, nisi uindictā accipimus sanguinis? Vnde exiit iste san-
 guis, id est, uindicta sanguinis, nisi ab illa sententiā districti iudicis, qua diaboli corpus, si-
 ue pro interfectione martyrum, seu pro corruptionibus uitiorum, damnatur? Quo excre-
 uit? Nimirum usq; ad frenos equorum. Ac si diceretur: Non solum pedes tetigit, id est,
 extrema atque ultima, uerumetiam usque ad frenos equorum, id est, usque ad rectores
 populorū peruenit. Cum enim persecutionis illatæ, corruptionisq; perpetratæ pœnas
 diabolus cum suis cœperit luere: sanguis sanctorum quondam effusus, carnaliumq; cor-
 ruptionum atque omnium uitiorum cruor, usque ad eum & principes eius non incon-
 gruere dicitur inundare. Quod autem per stadia mille sexcenta hīc sanguis emanasse p̃-
 hibetur, omnis malorum summa in eodem numero comprehenditur, secundum supe-
 riorē scilicet intellectū, quo quaternitas conquaternata, quatuor cardines cæli compre-
 hendit. Vt enim supra meminimus, quater quadringenti, mille sexcentos faciunt. Potest
 autem per lacum iræ dei, infernus designari: ut iste sit sensus, quod inutiles atque hyema-
 les racemos non uinum, sed sanguinem reddentes, à maturis uuis segregatos, in laci p̃-
 funda angelus miserit, æternis calcibus conterendos. Nisi enim uocabulum laci infernū
 designaret, nequaquam propheta diceret: Loquentur potentissima robustorum de me-
 dio inferni, qui cum auxiliatoribus eius descenderunt, & dormierunt incircuncisi inter-
 fectiq; gladio. Ibi Assur & multitudo eius, in circuitu illius sepulchra eius: omnes inter-
 fecti & qui ceciderunt gladio, quorum data sunt sepulchra in nouissimis laci. Et rursum:
 Ibi Helam & omnis multitudo eius, per gyrum sepulchri eius. Omnes hī interfecti ru-
 entesq; gladio, qui descenderunt incircuncisi ad terram ultimam, qui posuerunt terro-
 rem suum in terra uiuentium: qui portauerunt ignominiam suam cum his qui descen-
 dunt in lacum. Hīc Psalmista domino dicit: Saluasti me à descendantibus in lacum. De
 quo & recte nunc dicitur: Calcatus est lacus extra ciuitatem. Ac si aperte diceretur: Quia
 nunc reprobi intra ciuitatem, id est, intra sanctam ecclesiam, cælesti disciplina cōteri re-
 fugiunt: ab ea proiecti, tunc æternis contusionibus plectendi erunt, quando illa ex disci-
 plinæ uerbere ad paternam hæreditatem transferit. O si nunc uellent cum ecclesia uin-
 dictam de commissis recipere, ne in posterum cum cœperit illa latari, contingeret illis
 extra eam affligi atque cruciari. De quorum perpetuis tormentis aperte nunc dicitur:
 Exiuit sanguis de lacu usque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta. Tanquam di-
 ceretur: Nulli sanctorum latebit, quæ sit interior mors reprobos, quando uindicta
 sanguinis à minimo usque ad maximum exterius apparebit. Sequitur:

Apoca. 12.

Apoca. 16.

Psal. 88.

Ecc. 17.

Iezeci 32.

Ibidem.

Psal. 29.

Apocalyp.
cap. XV.

Et uidi aliud signum in cælo, magnum & mirabile, angelos septem habentes plagas septem nouissimas, quoniam in ipsis consummata est ira dei.

Apoca. 1.

Apocal. 17.

Apoca. 12.

Ibidem.

Apoca. 16.

Apoca. 17.

Apoca. 21.

¶ Quisquis diuinarum scripturarum locutiones intelligit, sanctorumq; patrum sensibus inuigilat, minime hanc Apocalypsin iuxta literam accipi posse facile cognoscit. Et quia frequenter idipsum propter minus intelligentes repeto, prudentem lectorem admoneo, ut patienter imò libenter ferat, si quod per hoc factum paruulorum lucrum intelligit. Si cui autem fastidiosus in hoc facto appareo, hunc ut ad superiores huius historiae tractatores recurrat, admoneo; in quibus non solum erudiri, uerumetiam (si studiosus est) amplius ualeat exerceri. Si quis uero propter excellentiam magnitudinis, sensum illorum (ut dignum est) non ualeat attingere, hunc ut ad me ueniat, inuito. Qui etsi propter diuini eloquii altitudinem eiusq; figuratae locutionis minutias, prolixam forte expositionem incurret, nil tamen in ea ad intelligendum difficile inueniet. Ad hoc enim in hunc meum studium insudat, ut ea quæ dissero, tanq; cibum dentibus mansum, in paruulorum corda traiciat. Quamobrè nec uerborum circuitus euito, dummodo tam subtilis eloquentiæ profunditates, prout dñs largiri dignatur, legentibus padam. Ob quā etiam causam opus istud, paruulorum speculum uocari decreui. Sūt enim pleriq; ut sæpe iam diximus, q̄ nil in hac reuelatione nisi quod in superficie literæ sonat, figurari intelligūt. Qui intantum intellectu sunt pauperes, ut nec ipsum literæ textum dum legūt, agnoscant. In quo locis quibusdam remota litera, sensus spiritalis aperitur, sicuti per angelum personam dñi gerentē Iohanni dī: Septē stellas quas uidisti in dextera mea, septē angeli sunt septē ecclesiarū. Et iteq; lōge inferius: Aquas quas uidisti ubi meretrix sedet, populi sunt & gentes & linguæ. Rursum aut sunt quidam, q̄ cuncta quæ in ea narrant, spiritalē habere intelligentiā credunt: sed tñ ut literæ textus sonat, ita secundū materiales formas ea Iohannem uidisse affirmant. Quod omnino nequaquam ita esse, si subtiliter inspicitur, ipsius etiam reuelationis uerba insinuāt. Et ut de multis pauca dicamus, ecce Iohannes mulierē se asserit in cælo uidisse, ibiq; peperisse: draconem uero ante eam, ut filium eius deuoraret, stetisse: sed filium mulieris, ad thronum patris raptum fuisse. Si enim hoc iuxta literam accipitur, quid magis mendacius, cum in cælesti patria carnales generationes et ipsi carnales intelligamus? Quicq; post paululum narrat prælium magnū in cælo factum fuisse, & draconem superatum in terram ruisse, ac deinceps mulierē persecutum fuisse, ipsamq; in solitudinem fugisse. Si enim draco de cælo deiectus, in terram corruit, quæ necessitas mulierē cōpulit, ut de cælo in solitudinem fugeret? Aut quō eā in cælo persecutus est draco, ubi etiam locus inuentus non est? Rursum idem Iohannes septimo angelo phialam in aerem effundente, grandinem talenti ponderis de cælo super homines dicit ruisse, atq; homines propter plagam grādinis deum blasphemasse. Si enim (ut apud Latinos pensatur) septuaginta duarum librarū pondus grandinis super homines cadit, quomodo uel unum momentum uiuere possunt, ut deum pro irrogata plaga blasphement? Longe autem inferius eidem Iohanni angelus dicit: Decem cornua quæ uidisti, & bestia, odient fornicariam, & desolatam facient illam & nudam, & carnes eius manducabunt, & ipsam igni concremabunt. Nunquid nam cornua quippiam possunt manducare ut homo uel animal? Aut nunquid aliud sunt carnes fornicariæ, atq; aliud ipsa, ut prius carnes eius, cornua & bestia manducant, & sic eam igni concrement? Aut si hoc est fornicaria quod carnes eius, si eam prius manducant, quomodo postea igni consumunt? Restat ergo ut intelligat nihil in ea historialiter factum narrari, sed mystica sacramenta (sicut in Canticis canticorum) sub uelamine locutionis tropicæ figurataq; contegi, ac proinde in hoc sacramento angelorum numero ecclesiam dei accipi. Sed huic nostro intellectui nisi subtiliter enodetur, illud contrarium esse uidetur, quod Iohannes in subsequentibus unum se ex his septem plagis nouissimis habentibus, adorare uoluisse testatur. Ait namque: Et uenit unus de septem angelis habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem agni. Et post

pauca infert & dicit: Ego Iohannes qui uidi & audiui hæc, & postquam audissem & uideissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat. & mihi dixit: Vi de ne feceris. conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. De um adora. In quibus uerbis patenter innuitur, quia angelus est quem Iohannes uult adora re. Sed cum constet, quia hæc Apocalypsis non per plures, sed per unum angelum Io hanni sit reuelata, sicut initium & finis libri demonstrat: quid sibi uult angelus iste unus ex septem, aliunde ueniens & Iohannem docens? Et certe idem Iohannes angelo ostende nte quia ad eum missus fuerat, hos septem angelos in caelo uiderat. Quasi ergo iste an gelus qui eidem Iohanni illos septem ostēderat, det locum, dimittatq; Iohannem, & ali us ex septem ueniens, reliqua quæ narrantur, eundem doceat, absit ut credatur: maxime cum dominus in fine istius reuelationis nō de pluribus, sed de uno angelo dicat: Ego Io hannes misi angelum meum testificari uobis in ecclesiis. Quæ cum ita sint, necesse est ut qualiter intelligi debeant aperiamus. Constat nanque & uerū est, dominum Iesum Chri stum, imō totam simul trinitatem, per assumptam angeli creaturam omnia hæc sacramē ta Iohanni reuelasse: eundemq; angelum, modo capitis nostri, modo prædicatorū eius, modo propriam gessisse personam: Iohannem uero cui apparuit, nunc prædicatorum, nunc auditorū, nūc ppriam formā tenuisse: ac per hoc cū idem angelus unus ex septem esse perhibetur, non iam ad proprietatem, sed ad figuram pertinere uidetur. Sed nec il lud ad propriam Iohannis refertur personam, quod ad se unum ex septem angelis ue nisse fatetur: sed ad eius, cuius typum tunc ille portasse cognoscitur. Neq; enim uel ad an gelum proprie, uel ad Iohannem proprie pertinere uidetur, quæ in hac reuelatione nar rantur, exceptis duobus in locis, quibus & Iohannes uult adorare angelum; & idem an gelus, ne se debeat adorare, prohibet: quod idem Iohannes ostēdit. Cui cum certum sit, quia ab uno angelo hæc ei mysteria reuelata sint, quædam se narrat aduersorum uocabu lorum personis uel audisse uel didicisse. Ait enim: Et uidi cum aperuisset agnus unū de septem signaculis, audiui unum ex quatuor animalibus, tanquam uocem tonitruū, dicēs: Veni & uide. Et rursum: Respondit, inquit, unus de senioribus, dicens mihi: Hi qui ami cti sunt stolis albis, qui sunt & unde uenerūt? Et dixi illi: Dñe mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt q uenerūt de magna tribulatiōe, & lauerūt stolas suas, & dealbauerūt eas in san guine agni. O beate euangelista Iohannes, qd sibi uolūt hæc tua uerba? Nunqd nō tu di xisti de hac Apocalypsi, quod eam tibi Christus per angelum ostenderit? Vt quid ab ali is discis hoc, quod tibi ab uno angelo reuelatum fuisse fateris? Dic ergo quod uerum est, quia (sicut te ueritas docuit) hoc est in figura unus ex septem angelis, quod unum ex qua tuor animalibus, atq; un⁹ de senioribus: & hoc tu ipse in eadem figura es, quod est unus ex septem angelis, quodq; unus de senioribus, uel unum ex quatuor animalibus, unū sci licet corpus, dominus & ecclesia, caput & membra. Sed quia genus diuiditur in species, tu doctorum formam hoc in loco figuraliter geris: angelus uero uel animal uel senior, domini redemptoris. Sicut enim dominus noster mons mōtium, ouis ouium, pastorq; dicitur pastorum: sic angelus angelorum, animal animalium, seniorq; uocatur seniorū. Potest autem in uno ex septem angelis, uel uno ex quatuor animalibus, unoq; de seniori bus, prædicatorum ordo intelligi: in Iohanne uero, fidelis populi auditorum multitu do designari. Quid est ergo unum ex septē signaculis soluere, nisi redemptorem nostrū (ut longe superius exposuimus) natiuitatis suæ, passionis, ac resurrectionis clauī, diuina rum scripturarum sacramēta aperire? Quid uero est, unum ex quatuor animalibus Io hannem, ut ueniat & uideat, uocare, nisi eūdem redemptorem nostrum, siue per internā aspirationem, siue per uocem prædicatorum, subsequenter ecclesiam ad fidem inuitare? Rursumq; quid est unum de senioribus Iohanni dicere, hi qui amicti sunt stolis albis, q sunt & unde uenerunt, uel cætera, nisi per semetipsum aut per officia prædicantium, ca put membra instruere quæ sint futuræ remunerationis gaudia illis, qui pro deo in passi onis certamine defudant? Rursum etiam quid est, unum ex septem angelis Iohanni dice re, Veni, & ostendē m tibi sponsam uxorem agni: nisi dominum I E S V M C H R I S T V M, siue per seipsum, seu per sanctos prædicatores, quæ sint eius ecclesiæ, quæ eius cælestia sacramenta, fidelibus populis demonstrare? Intelligent ergo tandem

Apocaly. 22.
Ap. 19. & 23

Apocaly. 22.

Ap. 19. & 23

Apocaly. 6.

Apocaly. 7.

paruuli, pro quibus in hoc opere defudo, in angelo & Iohanne siue Christum cum sanctis prædicatoribus, siue electos prædicatores cum pñs auditoribus loqui. Intelligant etiam sanctam trinitatem per angelum Iohannem docuisse; sicq; spiritum sanctum uel potius ipsam trinitatem in angeli atq; Iohannis persona, sicut in animalium uel seniorum, Christum & ecclesiam designasse, ac per omnia nil in hac reuelatione iuxta literam sonuisse. Sed iam ad propositum reuertamur: [Et uidi aliud signum in cælo magnum & mirabile, angelos septem habentes plagas septem nouissimas, quoniam in ipsis consummata est ira dei.] Et quid cæli nomine, nisi ecclesiam intelligimus figurari? Quia enim (quod sæpe protulimus) dñs per prophetam dicit, Cælū mihi sedes est: & Salomon ait, Anima iusti sedes sapientiæ: Paulus quoq; affirmat, dicens Christum dei uirtutem & dei sapientiam: recte cæli nomine, ecclesiam dicimus designari. An non cælum recte uocatur, in qua creaturæ conditor sedere comprobatur? An non cælū recte uocatur, quæ dñi terrena cuncta despiciens calcat, per mentis desiderium ad superna euolat? Vñ & Paulus dicit: Nostra cōuersatio in cælis est. Et rursum: Qui conresuscitauit, & cōsedere nos fecit in cælestibus. Quia uero eadem ecclesia ad uniuersas seculi gentes prædicando pertingit, digne in septenario angelorum numero figurata consistit. Septenarius em numerus, qui ex impari & pari constat, uniuersitatem designat. Vnde & ipsa electorum ecclesia, eo quod seculum totum .i. uniuersa possideat, græca locutione catholica, id est, uniuersalis uocatur. Sed si cælum est ecclesia, quomodo in cælo horum numero angelorū alia demonstratur ecclesia? Sed sciendum nobis est, quia sic plerunq; autor huius historiarū generi speciem permiscet, ut in ipsa specie genus etiam ostēdat. Cæli enim nomine, generaliter cunctam complectitur ecclesiam: angelorum uero, specialiter prædicatorū ordinem. In qua uidelicet specie genus etiam ostenditur: quia non solum per hanc prædicatores sancti, sed omnis ecclesia septiformi spiritus sancti gratia repleta figuratur. Angeli ergo in cælo, id est, prædicatores sancti in ecclesia, species est in genere. Sed cū post paululum siletur de cælo, inuenitur genus in specie, quia angelorum numerus omnem complectitur electorum summam. Ipsa enim in septem ecclesiis, ipsa in septem candelabris, ipsa in septem stellis, ipsa in septem cornibus agni, ipsa in septē tonitruis, ipsa in septem angelis tubis clangētibz, ipsa in septem phialas effundentibus, ipsa in uiginti quatuor senioribus, totidemq; thronis, ipsa in duodecim tribubz, ipsa in quatuor animalibus, ipsa in duobz testibus, ipsa in duobz candelabris, ipsa in duobz oliuis, ipsa in insulis, ipsa in montibus, ipsa in cælo, ipsa in templo, ipsa in throno, ipsa in altari, ipsa in arca testamenti, ipsa in angelo forti, medio cælo uolante, atq; æternum euangelium prædicante: ipsa in angelo in sole stante, ipsa in aquila, ipsa in muliere sole amicta, ipsa in uxore agni & sponsa, ipsa in ciuitate dilecta, ipsa etiam in Apocalypsi diuersis quidem, sed cōgruis exprimitur figuris. Et quia cognouimus quid significet septem angeli, uideamus nunc quæ sint eorum septem plagæ. Quas uidelicet plagas nūc quidem spiritus sanctus, ut ei moris est, in septenario numero qui uniuersitatem designat, generaliter breuiterq; perstringit. In subsequētibz uero idem genus in species diuidens, ipsasq; plagas in septem phialis effundendas accepisse designās, latius explicat. Et quid in septem phialis accipere debemus, nisi hoc quod & in septē angelis? Non enim aliud sunt ipsi, atq; aliud eorum phialæ, ut textus solet narrare historicus. sed figuratim hoc ipsi, quod eorum phialæ, id est, ecclesia uerbi prædicatione repleta. Hæc enim sunt uasa illa aurea in domo domini magna, ab Apostolo mystice expressa. Sed si (ut dicimus) nō aliud sunt septem angeli, atq; aliud septem phialæ, quomodo inferius easdem phialas aureas ab uno ex quatuor animalibus effundendas accipiunt? Non possumus (ut dignum est) minutias diuini eloqui ad liquidum comprehendere: tamen ut nobis paululum interlucet, idcirco septem angeli septem phialas aureas quæ ipsi sunt, accipiunt: quia spiritus sancto modifiscante, figura figuram gignit, quatenus quod sit in actione angelorū officium, lector agnoscat. & certe ecclesia propter prædicationis instantiam, angelorū uocabulū sortitur. Sed narrationis cogit necessitas, ut phialas accipiat: qā si de angelis diceretur, primus effudit semetipsum, ambiguum esset & ad intelligendum minus perspicuum, quid sibi uellet illa effusio. At cum dñs, primus effudit phialam suam, nulli dubium est, qn prædicationis

Isaie. 66.

Sapient. 7.

1. Cor. 1.

Philip. 2.

Ephesi. 2.

2. Tim. 2.

uerbum in effusione phialæ intelligatur. Vnum autem ex quatuor animalibus septem, angelis septem phialas dare, est, redemptorē nostrum sanctos prædicatores sapientia uerbi replere. Seruat autem spiritus sanctus ordinē recte loquendi, ne mysteriū in numero soluens, dicat: Vnus ex septem angelis dedit sex reliquis septem phialas, quod absurdū & mysterio carere esse uideretur, si fecisset. Potest etiam in uno ex quatuor animalibus, prædicatorum ordo: in septem uero angelis, auditorum multitudo signari; quia & autor huius reuelationis solet nonnunquam ita speciem speciei coniungere, ut una earum in propria significatione manente, alteram à propria significatione in alteram deriuat. Sic nunc forte in uno ex quatuor animalibus, prædicatorum specie in propria significatione manente, septem angelorum speciem commutat, ut per eos non sicut supra, prædicatorum ordinem, sed auditorum demonstret. Dicatur ergo: Vnum ex quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas. Ac si diceret: prædicatores sancti quosdā auditores suos ita diuini uerbi sapientia replent, ut eis competenter & alijs prædicandi officium iniungant: potestatem ligandi atque soluendi, annuente sibi diuina autoritate, tribuant. Sed nec possunt angeli esse, nisi fuerint phialæ effecti. sic enim dicitur: Vnum ex quatuor animalibus, dedit septem angelis septem phialas. Tanquam diceretur: Eis qui in præsentī notione angeli erant, à prælatis ordinibus prædicandi potentia, ligandi atque soluendi potestas collata est, quatenus in effusione phialæ, nomen appareat angeli. Has denique illæ tunc præfigurabāt, Ex. 25. et 37. quæ per Moysen aptatæ in tabernaculo testimonij mystice ponebantur: quibus in nuptijs sponsi caelestis uino bono repletis, gentes ad fidem uenientes, salubriter debriantur, infideles uero & reprobī fecibus excæcantur. Et ut ita dixerim, alij ex eis poculum uitæ, alij autem accipiunt mortis uenenum. Vnde & inferius uno in loco iracundia dei, alio uero septem plagis nouissimis plenæ memorantur. Quotquot enim salubria, quotquot mortifera animarum esse uulnera possunt, in eis consistunt: quia aut per ecclesiæ prædicationem quidam à pristino errore uel terreno abscessi amore, ad uitam perueniunt: aut propter eiusdem prædicationis contemptum, æternis uerberibus addicti traduntur. Scien- dum præterea duobus modis per ecclesiæ prædicationem reprobis animarum uulnera infligi: scilicet uel quia eorundem uulnera non sanat, sed uulneratos æterna morte cōdemnat: eo locutionis modo irrogat, quo deus indurare dicitur cor Pharaonis, cuius duritiam misericorditer non emollit, sed æternis uerberibus induratum addicit: uel qui tanquam medicamentum reprobis uulneribus oblatum, non solum uulneratos non sanat: uerum etiam recedentibus plagis, ut insanabilia fiant, exaggerat. Si cui forte dubium est, utrum in effusione phialarum, per quas reprobī deteriores effecti, nouissimis plagis dicuntur uulnerati, sancta prædicatione debeat intelligi, reflectat mentis intuitum ad eum locum, quo superius in hac Apocalypsi septem angelis septem tubis clangentibus, Apoc. 8. penè simili sermone humano generi eadem uulnera narrantur inflicta. Et certe ibi nullus dubitare potest, quin per angelos tubas habentes ecclesia dei prædicans accipi debeat, cui à domino per prophetam dicitur: Quasi tuba exalta uocem tuam. Istis etenim personantibus tubis, in electorum parte mundus in melius reædificandus destruitur: in re- Iſaie. 58. proba uero, ne unquam ædificetur, perpetuo anathemate condemnatur. Quod utrumque Ios. 6. septem illis iubilei tubis personantibus, Iericho ruente, mystice factum fuisse cognoscimus: in qua & Rahab meretricem saluatam, & cæteram multitudinem gladio peremptam fuisse, sacris literis perdocemur. Et ut breuiter quædam perstringamus, qualiter septem angelis tubis clangentibus, septemque phialas effudentibus, aliter in se sibi plagæ irrogatæ conueniant, ibi dicitur: Vidi septem angelos stantes in conspectu dei, & data sunt illis septem tubæ: hic autem, post hæc uidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cælo, & exierunt septem angeli habentes septem plagas de templo, & unum ex quatuor animalibus, dedit septem angelis septem phialas. Ibi dicitur, septem angeli qui habebant septem tubas, parauerunt se ut tuba canerent: hic autem, & audiui uocem magnā de templo dicentē septem angelis: Ite, & effundite phialas iræ dei in terram: ibi dicitur, & primus angelus tuba cecinit, & facta est grādo & ignis mixtus in sanguinem, & missum est in terram: hic autem, & abiit primus, & effudit phialā suā in terrā, & factū est uulnus saeuū ac pessimū in homines: ibi dicitur, & secundus angelus tuba cecinit, & facta est tertia pars maris san-

guis, & mortua est tertia pars creaturæ quæ habent aîas: hic aut, secundus effudit phialâ in mare, & factû suâ est sanguis tanq̃ mortui, & oîs anima uiuēs mortua est in mari, & cætera quæ longû est persequi altrinsecus sibi cōcordantia. Libet aut ab exordio mûdi usq; ad finē eius, mentis oculos tendere, & humanû genus qualiter uulnerē inspicere. Cunctis nanq; uera sciētibus liquet, nequa primumq; hominem in paradiso peccasse, nisi ei à summo bono obedientia bonum indictum fuisset. Sed nunqd in eo accusandus est deus summæ bonus, quo bonum præcepit: & non magis homo, qui magis bonum in contemptum abuti, q̃ in bonum uoluit uti: Cui etiam quia occultus aduersarius ex bono obedientia malum facere inobedientia persuasit, idem uero homo consensit, deus certe non nisi iuste fieri permisit. Et quia quod idem antiquus hostis fieri persuasit, homo aut consensit, deus uero iuste fieri permisit, ei minime placuit: statim quod factum fuerat, mortis sententia damnauit. Quo uidelicet in facto patenter elucet, quia & diabolus homini peccati uulnus inflixit, quia malum fieri ex bono persuasit: & homo semetipsum plaga lauciauit, quia consensit: & deus percussit, uel quia bonum præcepit, uel quia malum iuste fieri permisit, iratusq; nequaquâ abstulit, sed damnauit. Ecce quomodo humano generi in primo parente peccati uulnus & diabolus, & idem homo, & deus intorsit. De quo uidelicet humano genere à malignis spiritibus uulnerato, sub quadam figurata locutione dominus in euangelio ait: Homo quidam descendebat ab iherusalem in iericho, & incidit in latrones. Qui etiam despoliauerunt eum, & plagis impositis, abierunt, semiuuiore relicto. Quodq; à paradisi gaudijs expulsum, utinam his plagis tantum confossum iacuisse, & non etiam iterato semetipsum ferire tentasset. Despecto nanq; creatore, quem p certo deum esse sciebat, idola adorauit & coluit. Et quia sua sponte semetipsum his plagis addixit, & ipsum omnipotens deus præcedentium plagarum meritis uulnerandum corruptionibus carnis tradidit, Paulo attestante, qui de eis loquitur, dicens: Cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorû: dicentes em se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum & serpentium. Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis: qui commutauerunt ueritatem in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius q̃ creatori, qui est benedictus in secula. Sed pius conditor q non nisi iuste damnat iniquos, ut ostenderet diuitias misericordiæ suæ, quibus saluat electos, misit legem per seruum, tanquam alligaturam uulnerum: non quidem ut sanaret originalia, sed ut recentia mederetur uulnera, quoadusq; ueniret Samaritanus ille medicus ecclesiæ, qui infusione olei & uini, id est, sacramento baptismatis, omnium spiritalium alligans plagas uulnerum, languidum perfecte sanaret. Sed quia carnalis ille & Hebraicus populus acceptam legem, quæ secundum Apostolum spiritalis est, iuxta literam intellexit, ac per nouum testamentum, in quo illud medici illius cataplasma inuenitur, quo in remissionem omnium peccatorum baptizamus, suscipere contempsit: ipsum ei salutare remedium conuersum est in uulnus sauißimum, ut iusto internoq; dei iudicio, unde sanari debuerat sub gratia pietatis semetipsum humilians, inde moreretur sub obseruatione legis superbiens. Quia inquam & spiritalem legem carnaliter intellexit, & ea quæ in ipsa iubebantur, nec iuxta literam perfecte implere curauit: atq; illius præfati ueriq; medici, de quo scriptum est, languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, salutare medicamentum suis uulneribus adhiberi noluit, recte ei à domino per prophetam dicitur: Super quo percutiam uos ultra addentes præuaricationem. Omne caput languidum, & omne cor mœrens: à planta pedis usq; ad uerticem non est in eo sanitas. Vulnus & liuor & plaga tumens: non est circumligata, nec curata medicamine, neq; fota oleo. Hinc est quod cû in Actibus apostolorum de Paulo ad iudæos loquente diceret, quia exponebat illis testificans regnum dei, suadensq; eis de iesu ex lege Moyß & prophetis à mane usq; ad uesperam, mox illuc subditur: Cumq; inuicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum uerbum: Quia bene spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens: Vade ad populum istum, & dic: Aure audi-

Lucæ. 10.

Romæ. 1.

Lucæ. 10.

Romæ. 7.

Isa. 53.

Isa. 1.

Apoc. 28.

Isa. 6.

etis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & nō perspicietis. Incrassatū est em̄ cor populi huius, & auribus grauit̄ audierunt, & oculos suos compresserunt, ne forte uideāt oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertant se, & sanent illos. Hinc est etiam quod minime credituro eidem Iudaeorum populo, dominus iterum dicit: Plaga inimici percussī te, castigatione crudeli. Et quid est dicere, plaga inimici percussī te, nisi si litera occidit te? Sapientia enim carnis, secundum Apostolum, inimica est deo: & sapere secundum carnem, mors est. Hoc etiam uulnere illi periclitari narrantur, de quibus in hac Apocalypsi dicitur: Ceteri occisi sunt gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius. Hinc iam ad comparisonem istius uulneris, quasi nihil sunt cetera uulnera, cum hoc solo in reprobis principaliter omne depereat genus humanum: ac per hoc quasi in eo concludūtur omnia spiritalia ac mortifera uulnera, quod principale est oīm uulnerum. quo uigente, uigent omnia: quo sanato, sanantur omnia noxia uulnera. Omnia enim uulnerum principale est, Christum abnegare, qui uulneratorum salus est. Vnde & dominus de Iudaeis ait: Si non uenissē, & locutus fuissē eis, peccatum non haberent: non quo peccatum omnino non haberent, sed quo ad comparisonem illius peccati, nec peccatum dici posset quod habebant. O si cōsiderent miseri quid est ex quo percussī moriuntur: quā artificiosum ferramentum, per quod electorum uulnera ut sanitatem recipiant, secantur: considerantes autem, ex carnalibus spiritalia fierent, ut nō gladio litera morentur, sed à gladio spiritus uiuificarentur. Litera enim occidit, spiritus autē uiuificat. Hoc certe gladio in suā salutis remediū à sanctis praeicatoribus percussa fuerat ecclesia, quā in Canticis canticorū ardens & amans dicebat: Inuenerunt me custodes, qui circumneunt ciuitatem, percusserunt me, & uulnerauerunt me. Quia enim ex una eademq; ecclesiae praedicatione, & electis uita, & reprobis mors sempiterna proueniat, testatur Paulus apostolus, dicēs: Deo gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt: alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor uitae in uitam. Hinc de domino per Simeonem ad sacratissimam Mariam uirginem dicitur: Ecce positus est hic in ruina & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui cōtradicitur. Hinc percutit ecclesia aduersarios suos, hinc uulnerat, hinc sempiterna morte cōdemnat, hinc se defendit, hinc peccatorum suorum uulnera aperit, hinc etiam à mundi amore semetipsam feriens occidit. Sed ecce intra sanctam ecclesiam multi sunt, qui Christum uerbotenū tantum profitētur, in nomine sanctae trinitatis baptizantur, sacramentis caelestibus participantur. Ideo ergo sani aestimandi sunt, quia unum incredulorum uulnus, scilicet Christi abnegationem, nō habent: Nequaquam, quia eandem abnegationem quam non habent in uoce, habent in operatiōe. De talibus enim dicit Apostolus: Cōfiteantur se nosse deum, factis autem negant. His denique (ut dictum est) spiritalibus plagis per ecclesiae praedicationem diuina iudicia quibus phiala replentur, certum est humanum genus uulnerari, eo uidelicet locutionis modo, quo supra iam diximus. Vnde & prioribus ecclesiae praedicatoribus dī: Ite in orbem uniuersum, & praedicate euangelium omni creaturae: & qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Hinc Petro huius typum gerenti dicitur: Tibi dabo clauēs regni caelorum: & quodcūq; ligaueris super terram, erit ligatum & in caelis. & quodcūq; solueris super terram, erit solutū & in caelis. Hinc rursum omnibus apostolis, imo ecclesiae dicitur in apostolis: Accipite spiritū sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum detinueritis, detenta sunt. Hac interim de spiritalibus plagis, imo magis de efficientia plagarum dixisse sufficiat. Iam uero si solerter inspicimus, qualiter euangelica praedicatio incitet infideles ad persequendam ecclesiam: in effusione phialarum, persecutionum etiam supplicia uidemus permisceri. Quia enim electorum ecclesia uerbo praedicationis ad persequendum se infideles fecit, ipsa sibi (ut ita dixerim) persecutionum plagas irrogat, quibus affligi debeat: quae si à praedicatione cessaret, proculdubio eadem persecutio in mundo nō exurgeret. Quasi ergo inde exeunt corporales plagae, unde efficientiam accipiunt ut in mūdo crebrescāt: Hinc est quod cū septimo angelo phialam in aerem effundenti diceretur, Exiuit uox ma-

Ieremi. 30.

Roma. 8.

Apocaly. 19.

Iohan. 15.

2. Corin. 3.

Canticor. 5.

2. Corin. 2.

Luce. 2.

Tit. 1.

Marci. 16.

Matthaei. 16.

Iohan. 20.

Apocaly. 16.

gna de templo à throno, dicens: Factū est. Et facta sunt fulgura & uoces & tonitrua. quæ utiq; q̃a oīa spiritalia sunt, protinus subinfertur: & terræmotus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines in terra fuerunt: talis terræmotus, sic magnus. Ac si diceret: Ipsa sua prædicatione per quam infideles spiritaliter zelo liuoris uulnerauit, immani terræmotus persecutione semetipsam concussit. Quis autem sit terræmotus quem dixit, in euangelio dominus exposuit, dicens: Erit tunc tribulatio qualis nō fuit ex quo homi-
Matthæi. 24. nes esse cœperunt super terram usq; in diem illum. sed nec fiet. Huic autem nostro intel-
Apocal. 22. lectui illud cōtrarium esse uidetur, quod Iohannes in fine huius reuelationis comminan-
do dicit: Si quis apposuerit ad hæc, apponet deus super illū plagas scriptas in libro hoc: plagas sine dubio non corporales, quæ temporaliter affligunt etiā iustos, ut iustiores ex-
stant: sed spiritalis uocans, quæ reproborum animas interficere probantur. Sed potest hoc ita dictum intelligi, ut illas hic plagas Iohānes comminatus sit, quæ reprobis aut ex
sola prædicatione, aut ex temporalis afflictione euenire soleant, tanquam scilicet ex corpo-
ralibus spiritalis plagas crebrescentes. Multi enim intra sanctam ecclesiam dum tempo-
ralibus plagis tanguntur, deterius in anima uulnerantur. Qui tamen intellectus si cuius-
quam animum offendit, ego in hac parte nec temerarius assertor, nec contentiosus appa-
rere uolo. Apostoli enim sententiam sequor, dicens: Si quis uult cōtentiosus esse, nos ta-
lem consuetudinem non habemus, neq; ecclesia dei. Mouet tamen quod beatæ recorda-
tionis Gregorius papa Romanus, tractator egregius, in effusione phialæ, persecutionis
supplicium dixerat figurari, cum in libris moralibus quartum angelum in solem phia-
lam effundentem, assumpsisset exponendum. Absit autem ut credamus tam subtilis inge-
nij uirum, aliud hic per angelum q̃ sanctos prædicatores intellexisse. Si ergo utcuq; fi-
eri potest, esse diuinam prædicationem corporalium plagarum efficientiam: sit mirum
in modum, ut ipsa quidem fiat earundem persecutionum efficientia: ipsaq; persecutio-
num plagæ, sint efficientia spiritalium plagarum, quibus extra ecclesiam infideles mori-
untur. Quod & idem beatus Gregorius similiter intellexit, quatenus falsos Christianos
quos per semetipsum qui essent non ostendebat, efficientia corporalium plagarum effe-
cta, per easdem exteriores plagas eos ab intus foras in publicum educens, quibus uulne-
ribus digni sunt mori, demonstret. Cum autem certū sit, ab exordio sanctæ ecclesiæ has
plagas præcessisse, idcirco eas nunc spiritus sanctus nouissimas appellat, ut specialiter ul-
timæ persecutionis tempus designans, finalem earum terminum ostendat, quo in ipsis
ira dei conuiescat. De quo futuro tempore tanquam de præterito, psalmista domino
dicit: Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. Sunt quidē & alia
Psalm. 84. multa, quæ de his plagis possent tractari. Sed hoc tunc plenius faciemus, cum ad effusio-
nem phialarum enodandam uenerimus. Puto etiā hinc intelligere paruulos, quibus mo-
dis ecclesia prædicat, diuina iudicia humanum genus ex ipsa prædicatione uerberibus
affligant. Sequitur:

Et uidi tanquam mare uitreum igni permixtum: & eos qui uice-
runt bestiam & imaginem illius & numerum nominis eius, stan-
tes supra mare uitreum, habentes citharas dei, & cantantes cantu-
cum Moyse serui dei & canticum agni.

¶ Quoties iste ordo diuinæ locutionis in hac Apocalypsi repetit, toties à nobis neces-
sario in expositione iterat: ut dū frequenter inculcatur, qualis sit, obliuioni minime tra-
datur. Qui uidelicet locutionis ordo quædam ad enarrandū præposita paululum inter-
mittit, & alia quædā quasi non ad eadē pertinētia quæ prætermiserat, medio interferit,
cum unum sint in significatiōe mysterij diuersis figuris obumbrata: quibus expletis, ad
ea quæ dicere proposuerat, redit. Præmiserat enim Iohannes, imo spiritus sanctus per
Iohannē, hoc quod modo Christo largiente tractauimus: Vidi al iud signū in celo ma-
gnū & mirabile, angelos septem habētes plagas septē nouissimas, qm̃ in ipsis cōsumma-
ta est ira dei. Qd̃ ad modicū p̃termittēs, hoc qd̃ nūc tractari disponimus, q̃si aliud qddā
& nō hoc qd̃ p̃posuerat, interponit & dicit: Vidi tanq̃ mare uitreū igni pmixtū, & eos q̃
uicerūt bestia & imaginē illi⁹ & numeꝝ noī ei⁹, stātes supra mare uitreū habētes citha-

ras dei, & cantantes canticum Moyfi serui dei & canticum agni, & cetera quæ ab ipsis istis dei laudibus dicuntur. Quibus expletis, quasi ad ordinem redit: & quæ de septem angelis cœperat, enarrando percurrit, cum non alij sint isti septem angeli septem plagas habentes, atq; alij supra mare uitreum stantes, sed iidem ipsi qui & illi. Et hi enim q septem phialas habent, supra mare uitreum stantes, canticum Moyfi & agni citharis decantant: & hi qui supra ipsum mare stant, à citharis canticum Moyfi & agni personant, easdem phialas habent. Quod superius apertissime declarat, ubi cum dictum esset, & in conspectu sedis tanquam mare uitreum simile crystallo: post paululum subiungitur, Cum aperuisset agnus librum, quatuor animalia & uigintiquatuor seniores, subaudis ecclesia, ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas & phialas aureas, & cantantes canticum nouum. Quæ cum ita sint, facile animaduertitur, cur hic ordo diuinæ locutionis ita uarietur, ut sic in eo una eademq; res uarijs proferatur adumbrata figuris, ut non eadem credatur repeti potuisse, sed altera. Quod scilicet idcirco fit, ne aut facile diuina sacramenta ab omnibus cognita, fastidium generent: aut illis quibus non debent, cognita fiant: ut uidelicet altitudo & profunditas eloquiorum dei, sicutcunque per exercitium electorum inspiciatur ac pertractetur, quatenus sancti canibus minime def. Sed iam nunc ad propositum reuertamur. Ait em: Et uidi tanquam mare uitreum igni permixtum, & eos qui uiderunt bestiam & imaginem illius & numerum nominis eius, stantes supra mare uitreum, habentes citharas dei, & cantantes canticum Moyfi serui dei & canticum agni. Solet nonnunquam in scriptura diuina per mare, baptismatis sacramentum designari, Paulo attestante qui ait: Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Per ignem uero effusio sancti spiritus, simul & passio redemptoris. In quibus Iohannes baptista eundem redemptorem nostrum asserit homines baptizare, dicens: Ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni: ignem, eius uidelicet domini passionem uocans: quia cum spiritu sanctus ignis appellatione designetur, nequaquam hoc loco idem Iohannes præmissio spiritus sancti adderet ignem, nisi per eum domini passionem uellet intelligi. Paulus deniq; ait: Quicumq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Sed quia hoc mare ignis calore in uitrum conuerti uidetur, fides per eum transeuntium tropice declarat. Bene autem ne fluida sit, ignis ardore uitro comparatur: ut uidelicet spiritus sancti facibus inflammata, Christi passioibus tanquam aurum probata, & puritate resplendeat, & omni uento doctrinæ non fluctuet. Hoc est enim supra mare uitreum stare, ac de bestia eiusq; imagine triumphare. Ille etenim supra mare uitreum igni permixtum stat, qui fidei baptismum uirtute sancti spiritus ac domini passione roboratus, firma stabilitate ab hostibus custodit atq; defendit. Scriptum est em: Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Quorum uox in psalmis resonat dicens: Transiimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Ac si dicerent: Quia per baptismatis sacramentum dominiq; passionis, tanquam uasa figuli probandi transiimus, idcirco ad hoc peruenire meruimus, ut nullis terrorum imbribus, nullis persecutionum pruinis, in mollitiem conuertamur. De quorum fidei firmitate sub alia figura per Psalmistam dicitur: Qui fundauit terram super stabilitatem eius, non inclinabitur in seculum seculi. Et quid hic per terram, nisi ecclesia designatur? Quæ uero huius terræ stabilitas est, nisi baptismi obseruantia? Quæ idcirco in seculum seculi non inclinabitur, quia spiritus sancti calore ac domini imitatione passionum, in uitri soliditate aqua baptismatis conuertitur. De qua uidelicet ecclesia rursum per Psalmistam dicitur: Qui fundauit terram super aquas, subaudis, electorū ecclesiam super baptismum fidei. Vnde & ipsa ecclesia eiusdem Psalmistæ uoce dicit: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit: super aquam refectionis educauit me. Quod aut citharas dei de bestia triumphantes habere dicuntur, sic intelligendum est, tanquam diceretur: Ipsi erant citharæ dei, laudibus scilicet corda habentes dicata, & utriusq; testamenti consona ueritate canora. In Moyse etenim cantico, uetus testamentum: in agni uero, nouum designatur. Vel certe citharas habent, uoluptates scilicet carnis ligno passionis affixas. Passio etenim Christi, lignum est citharæ. Chordæ uero superextensæ, sanctorum sunt corpora, terrenis concupiscentijs emortua. De quibus Paulus di-

Apocal. 4.

1. Corin. 10.

Matthæi. 3.

Romæ. 6.

Eccî. 27.

Psalm. 65.

Psalm. 103.

Psalm. 135.

Psalm. 22.

Gal. 5.
Psalm. 118. p

cit: Qui sunt Christi, carnē suā crucifixerunt cū uitijs & concupiscentijs. Quorū uoce etiā Psalmista ait: Confige timore tuo carnes meas, a iudicijs em̄ tuis timui. Sed cū superius in aptione libri, electorū ecclesia quæ in utrisq; testamētis armata, & in utrisq; perfecta fuisse cognoscitur, solummō nouū canticū corā agno decantare dicatur: innuitur nobis ali quid, cur hoc loco non solum agni canticum, quod uocatur nouum, uerum etiam canticum cum Moyse, quod est uetus, isti decantare dicuntur. Et quid nobis in his datur intelligi, nisi quia illo in loco qñ ludæa perfidiæ suæ tenebris obuoluta, ad cognitionē Christi nō peruenierat, ecclesia ex gentibus quæ per euangelij in saluatore crediderat, principaliter nouū canticū decantabat: isti uero sub nouissima persecutione, qñ unitati ecclesiæ adiungenda erit synagoga, quæ nunc repulsa esse uidetur, nō solū agni, uerū etiam canticū Moysi resonare dicunt: Quæ em̄ pacis tpe Christum suscipere recusat, tunc eū suscipiet, qñ persecutionis tempora ecclesiam apprehenderint. De quorū susceptione Paulus apostolus clamat & dicit: Donec plenitudo gentium introiret, & sic oīs Israel saluus fieret. Vbi cum dicit, omnis, a toto pars intelligenda est, quæ in Christum creditura est. Ceterū in consummatione seculi nulla gens ita contra ecclesiā defauet sicut illa, cū secundū euāgelicā sententiā antichristū p Christo suscepit. Quid aut in Christū credētes & ludæi & gētes, siue pijs affectibus, siue carnis passionibus, Moysi & agni cātico dicant, audiamus.

Roma. 11.

Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotēs, iustæ & ueræ uia tua sunt rex seculorum.

Exod. 3. 4. 7.
C. 14.

Exodi. 15.
Deut. 32.

¶ Vtriusq; testamenti paginæ hoc nobis consona ueritate testantur quia magna & mirabilia sunt opera dei omnipotentis, iustæ & ueræ uia eius. O q̄ magnum & admirabile est, cuncta deum per uerbum ex nihilo creasse, cælestia simul & terrestria, uisibilia & inuisibilia, sensibilia & insensibilia, rationabilia & irrationabilia. O quā magnum & admirabile est considerantibus, per assumptam angeli creaturam deo apparente intru-
bo, ipsum rubum fecisse ardere, nec defecisse: uirgam Moysi in serpentem conuertisse, aquas Aegypti in sanguinem mutasse, coram filijs Israel mare aperuisse, aquas amaras immixtione ligni dulcorasse, sitiēti populo aquam de petra eduxisse: & ut murmurantes absorberet, terram aperuisse: aquas Iordanis coram arca fœderis a superiorib⁹ stare, ab inferioribus uero defluere, diuina potentia iussisse: muros Ierichuntinos septenario dierum numero sacris personantibus tubis, subito strauisse. Magna certe & mirabilia sunt hæc opera dei, & alia innumera, quæ Moysi cantico scripta cernuntur. Iam uero si attendamus, quid agni canticum resonet, penē elingues efficimur: quia hoc quod dicere uolumus, etiam si linguam angelorum haberemus, ut dignum est, loqui nequaquam ualeremus. Et quis unquam potest aestimare, quā magnum & admirabile sit, deum hominem fieri, creatorem creaturam effici: uitam angelorum, ne fame moriatur, lacte mulieris nutrire: eum qui orbem portat, puellæ manibus baiulari: dei uirtutem, humana imbecillitate lassari: ex quo & per quem omnia uiuunt, occidi, sed die tertiā a mortuis excitari: quadragesima uero cælos penetrari, misso etiam spiritu sancto super apostolos, eisdem legatis interuenientibus, eundem gentibus sibi ad pacem reconciliare, quibus iuste debuerat iram irrogare? Quis hæc dicere, quis digne considerare sufficiat? Sed tamen quia ut dignum est, dicere non ualemus, ne ingrati tantis beneficijs appareamus, dicamus in laude ipsius creatoris prout ualemus. Nam & ipsi qui hoc canticum in nouissimis decantare dicuntur, tantundem facere ualent. Et quia hæc nunquam debent recedere ab animo Christiani, dicamus qualiter ab amatoribus huius cantici breuiter possint comprehendī. Dei filius in principio manens uerbum, quia noua natiuitate in tempore de beata uirgine natus, nouo ordine indutus hominem, deus ueraciter in cruce pro nobis mortuus, mirabiliter suscitatus, quando uoluit super cælos eleuatus, misso spiritu sancto, nos gentes sibi misericorditer reconciliauit, hoc nobis canticum nouum iugiter decantandum reliquit. Quod autem uias dei iustas & ueras esse laudibus concrepant, illam irreprehensibilem eius operationem insinuant, qua cum gratuita ac bona uoluntate quosdam qui digni fuerant morte, ad uitam prædestinans saluat, non tamen iniquo, sed iusto iudicio reprobos ad mortem præscitos, damnat, Nisi em̄ reprobos damna-

iniquitas ei (quod absit) placeret: ac per hoc non iam iustus, quod nefas est dicere, sed iniustus putaretur. Sed quia iustitia exigente iniquos damnat, nunquid propterea iustitiam amisisse credendus est, quia quosdam ex illa massa iniquitatis misericorditer saluat? Absit, maxime cum idem & iustus & misericors iudex uocetur. Sic enim misericors & iustus existit, ut nec cum electos saluat, iustitiam amittat: nec cum reprobos damnat, immisericors existat. Et certe in deo nequaquam debet ab homine reprehendi, quod in hominibus certum est colaudari: ut scilicet qui iudex existat, iustus & misericors appareat. Idem enim dominus iustus & ualde laudabilis existit iudex, in eo quod humanum genus in primo parente ad poenitentiam nolens reuerti, damnauit: eumque per abrupta uitiorum ire, atque in cecitate incredulitatis manere permisit: misericors autem in eo, quod hebraicum populum legem mittens per seruum, & ad cognitionem suam perduxit, & flagitia perpetrare prohibuit. Rursumque iustitia eius in eo apparuit, quo eundem hebraicum populum de legis obseruantia gloriantem, ac per hoc Christi doctrinam respicientem, in perfidia cecitatis suae deseruit: misericors uero, in eo quod gentium populos nullis precedentibus bonorum actuum meritis, ad fidem perduxit. Vnde & Apostolus eisdem gentibus loquitur, dicens: Sicut aliquando & uos non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem, ita & isti nunc non crediderunt in uestra misericordia, ut & ipsi misericordiam consequantur. Concluserat autem deus omnia in incredulitate, ut omnem misereatur. Et rursum: Quid ergo dicemus? quod gentes quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quae ex fide est: Israel autem sectando iustitiam quae ex lege est, in lege iustitiae non peruenit. De qua etiam uocatione gentium ac Iudaeorum reprobatione, idem Apostolus superius cum de duobus geminis, Esau uidelicet & Iacob, disputaret, ait: Cum enim nondum nati essent aut aliquid boni egissent uel mali, ut secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante dictum est: Maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Et ut uocantis misericordiam ac repellentis iustitiam, ostenderet, subiicit & ait: Quid enim dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Moyses enim dicit: Miserebor cui misertus fuero, & misericordiam praestabo cuius miserebor. Igitur non uolentis neque currentis, sed misereantis est dei. Bene ergo de bestia triumphantes, in laudibus domino dicunt: Iustae & uerae uiae tuae sunt rex seculorum. Ac si dicant: Et cum gentes quibus tram irrogare debueras, ad misericordiam perducis, nequaquam iustus esse desistis: & cum Iudaeos quibus pro legis obseruantia mercedem te dare promiseras, iratus repellis, nullatenus ueritatem amittis. Quicquid adhuc subiungunt, dicentes:

Roma. II.

Roma. 9.

Ibidem.

Gene. 25.

Mal. 1.

Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum, quia tu solus pius, quoniam omnes gentes uenient & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt:

Quoniam profunda est diuinarum scripturarum abyssus ad intuendum. Quid sibi uoluerit talia? ut quid isti dicunt talia? Nunquidnam si timendus est, quia iudicia eius manifesta sunt: timendus erit etiam quia pius est, uel quia omnes gentes ad adorandum eum ueniunt? Sed sciendum nobis est, quia gentium hic humilitas ostenditur, ne quisquam de gratia pietatis ac sua numerositate contra Iudaeorum reprobationem uel paucitatem inflari praesumeret, ne forte de gratia saluatis ex gentibus uocati, cum illis & ipsi appareant reprobi, qui de legis obseruantia tumentes, Christum noluerunt suscipere. Vnde & Apostolus ad easdem gentes loquitur, dicens: Vobis dico gentibus, quam diu sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad amulandum prouocem carnem meam, ut saluos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quae assumptio nisi uita ex mortuis? Quod si delibatio sancta est, & massa: & si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuae factus es, noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Quicquid adhuc subiungit, dicens: Dicis ergo: Fracti sunt rami ut ego inserar. Bene: Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide

Roma. II.

Ibidem.

de ista. Noli altum sapere, sed time. Si enim de^o naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Ne ergo plenitudo ac numerositas gentium contra Iudaeos, ad comparationem sui numeri pauciores, audeat tumere, in illo nouissimo conuentu ex utrisque congregato humiliter dicis: Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum, quia tu solus pius, quoniam omnes gentes uenient & adorabunt in conspectu tuo? Ac si diceret: Quis pietatis tuae ineffabilem misericordiam attendens, qua nos nullis praecedentibus meritis ex peccati seruis regnum tibi libertatis efficis, non pertimescat iustitiam, qua filios regni de legis obseruantia gloriantes a conspectu gloriae tuae proijcis? Quis clementiam tuam inspiciens, qua ad mensam caelestem dudum canes nec micis filiorum dignos, id est, nos gentes introduxisti, non pertimescat seueritatem, qua filios (id est, Iudaeos) de conuiuio expulisti? Hinc est etiam quod quasi postpositis eisdem Iudaeis, solae gentes, utpote numerosior pars regni, ad uestigia aeterni regis adoranda introduci dicuntur. Nec mirum. Nam si ad cognitionem fidei, prior est populus Israel gentium populo: tamen supposito a matre gratia populo Christiano, tanquam Iacob a Rebecca, primogenita illius populi in benedictionibus accepit, quae ille pro cibo terreno iam sponte uediderat. Unde & in alia translatione propter hanc gentium dignitatem, nequaquam dominus rex seculorum, sed rex gentium a laudantibus uocatur, cum & credentium Iudaeorum pro certo rex esse credatur. Cui sententiae Ieremias quoque propheta concordans, ait: Non est similis tui domine. Magnus tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te o rex gentium? Quod enim in Apocalypsi dicitur, Iustae & uerae uiae tuae sunt rex gentium, quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum? Hic hic Ieremias ait, Non est similis tui domine. Magnus tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te o rex gentium? Hinc enim agenda sunt gratiae redemptori omnium a populis gentium, Apostolo hoc ipsum exhortante: Gentes autem super misericordia honorare deum. Hinc amoris uinculo eidem inhaerendum, ac nequaquam de gratia pietatis superbiendum: quia non iam apud Iudaeos tantum notus deus, sed sicut per Malachiam prophetam dicitur, A solis ortu usque ad occasum magnum est nomen eius in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini eius oblatio munda. Hinc Paulus ait: Nunquid Iudaeorum tantum deus? Nonne & gentium? Imo & gentium. In quibus uerbis utique apte innuitur, magis pertinere ut gentium deus uocetur quam Iudaeorum, quam in titulo Pilatus scripserit: Iesus Nazarenus rex Iudaeorum. Cum enim hoc quod praemisimus, idem Apostolus dicit, nunquid Iudaeorum tantum deus? Nonne & gentium? ac deinde subiungit, imo & gentium, quod scilicet aduerbium electionis est, quo sententia in aptiorem sensum corrigitur, proculdubio ostendit potius eum gentium quam Iudaeorum deum esse. De quo etiam per Iacob patriarcham dicitur: Non deficiet princeps de Iuda, neque dux de femoribus eius, donec ueniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium. Adoratio autem gentium, illa esse creditur, de qua dominus Samaritanarum mulieri loquitur, dicens: Mulier, crede mihi, quia uenit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem, sed in spiritu & ueritate ueri adoratores adorabunt patrem. Iam uero cum triumphantes de bestia, iudicia dei manifesta praedicent, quis non timeat? Et quia iusta & pia sunt, quis nomen eius non magnificet? Sed cum eadem dei iudicia inscrutabilia atque occulta esse multarum scripturarum coattestantibus oraculis credantur, maxime apostolica autoritate, qua dicitur: Quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiae eius? Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? Quid est quod idem de bestia triumphantes, in laudibus domino dicunt, quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum, quoniam iudicia tua manifesta sunt? Si autem a me quaeritur, quid sibi uult hoc quod Apostolus incomprehensibilia, isti uero asserunt manifesta esse dei iudicia: ut uerum dicam, nescire me fateor: nisi forte quod certa ratione colligere possum, quia & incomprehensibilia sunt, & manifesta: incomprehensibilia scilicet, quia nec a nobis, nec ab ullo homine scitur, qua subtilitate & prius gentes in errore deus deserens, ad cognitionem suam Iudaeos perduxerit: & postmodum Iudaeos repellens, gentes aduocauerit: manifesta uero, quia siue prius gentes ad intelligentiam suam minime perducens, Iudaeos misericorditer aduocauerit: siue postmodum eosdem

Gen. 27.

Ierem. 10.

Roman. 15.

Malach. 1.

Roma. 5.

Iohan. 19.

Roman. 3.

Genesis. 49.

Roman. 11.

repellens, gentes suscepit: & à nobis & ab omnibus uera scientibus, intelligitur iuste & uere hoc ipsum fecisse. Hæc etiam dei iudicia eo manifesta, id est, iusta & uera sunt, quo intra sanctam ecclesiam ex una eademque uerbi prædicatione, & electi misericorditer saluantur, & reprobis non nisi iuste damnantur: atque ex uno eodemque temporali flagello, & ad uitam prædestinati interius mundantur: & ad mortem præciti, deterius sordidant: & in hoc ergo uias dei iustas esse cognoscimus & ueras. Et quia pietate sua dominus multos uocat, sed iustitia exigente paucos eligit, sicut ipse dicit: Multi sunt uocati, pauci uero electi: Matth. 20. quis non expauescat, utrum ne ad electorum numerum non transeat? Et quidem quia uocati sumus, & quia inter sanctos uiuimus, scimus: utrum aut electi & ad electorum numerum pertineamus, omnino nescimus, Salomone attestante qui ait: Nescit homo utrum amore an odio dignus sit. Quis enim mortalium ualeat scire, utrum ne quod hodie catholicus apparet, cras in perfidiam hæreseos incidat? Aut quis nostrum cognoscit, utrum ne quod hodie in agro cordis excepto semine uerbi, fructum euangelicæ perfectionis ferre uideatur, cras orto sole. id est, excitata persecutione, simul fidem & operationem amittat? Quis inquam è nobis scit, utrum quod hodie est humilis, cras appareat superbus; quod hodie castus, cras impudicus; quod hodie in cibo & potu parcus, cras uorax & ebriosus; quod hodie mansuetus, cras iracundus; qui hodie dilectione plenus, cras odio repletus; qui hodie cum domino nudus, cras incedat cum seculo ornatus & comptus? Quamobrem tanto necesse est, ut sub gratia pietatis constituti, pauidi semper atque suspecti nosmetipsos humiliemus, quanto si simus electi nescimus. Dicant ergo electi, dicant, atque in laudibus domino gemitibus cordis dicant: Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotens, iustæ & ueræ uia tuæ sunt rex seculorum. Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum, quia tu solus pius, quoniam omnes gentes ueniunt & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt? Sequitur:

Et post hæc uidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cælo.

¶ Superius dixerat, apertum est templum domini in cælo, & uisa est arca testamenti eius in templo eius: ubi intelleximus, sacramenta de Christo & ecclesia, opere reuelata: in templo scilicet Christum natum & passum, ac suscitatum; in arca uero testamenti, electorum ecclesiam. Et quia caput & membra, Christus uidelicet & ecclesia, unum sunt corpus, & in templo nunc Christum, nunc ecclesiam: & in arca testamenti, nunc caput, nunc membra intelligimus designari. Est enim dominus secundum hominem templum dei, est & ecclesia, quia & idem dominus de semetipso Iudæis ait: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Et Apostolus Iohan. 2. fidelibus loquitur, dicens: Templum dei sanctum est, quod estis uos. Est dominus arca testamenti, 1. Cor. 3. quia in eo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Est & ecclesia, quia intra ipsam duæ tabulae testamenti, & urna aurea habens manna, & uirga Aaron quæ fronderat, mystice contineri uidentur. Et quod in duabus tabulis typice nouimus designatum, nisi aut duo testamenta uetus & nouum, aut duo charitatis præcepta, in quibus tota lex pædet & propheta: quæ non iam in tabulis lapideis scribuntur, sed in tabulis cordis carnalibus spiritu dei uiuunt? Quid autem in urna aurea habente in se manna, nisi corpus redemptoris nostri reconditum, in se perpetuæ diuinitatis manna continens, & angelici illius panis perennæ cælestis dulcedinem gerens? Quid uero in uirga Aaron sacerdotis frondente, nisi eiusdem summi uerique pontificis nostri Iesu Christi, salutare uexillum, immortalis memorie semper uiriditate frondescens? Tunc autem hoc templum apertum, & arcam testamenti hanc uisam fuisse cognoscimus, cum moriente redemptore nostro, scissioque templi uelo, in ueritate apparuerunt peracta, quæ dudum in eodem Iudæorum templo fuerant mystice coaptata. Quod autem illic Iohannes per synonyma dixit, apertum est templum domini in cælo, & uisa est arca testamenti eius in templo eius: hoc hic sub uno comprehendit, dicens: Vidi, & ecce apertum est templum in cælo tabernaculi testimonij. Apoc. 11. Sed cum sit ecclesia cælum, ut supra iam diximus, quomodo in cælo alteram intelligimus ecclesiam, quam in templo tabernaculi testimonij designari docuimus? Sed sciendum nobis est, quia certa ratione autor huius historie genus diuidit in partes, cum hoc sit cælum, quod templum tabernaculi testimonij in cælo: tanquam hoc agens, diceret de

Christo & ecclesia: Dudum figurata sacramenta, non alibi aperiuntur, nisi intra eandem ecclesiam. Sequitur:

Et exierunt septem angeli, habentes plagas septem, de templo.

Cum hoc sit templum quod septem angeli, id est, uniuersalis ecclesia: quid sibi uult, quod isti septem angeli septem plagas habentes, de templo exire narrantur? Nunquid nā pars ecclesiae de ecclesia exire creditur? Absit. Si enim iidem angeli de templo exeunt, iam non sunt ecclesia, sed haeretici abscissi ab ecclesia, Iohanne attestante qui ait: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Quod certe Donatista Ticonius non intellexit, qui impudenti temeritate, hoc loco exire ecclesiam ab ecclesia docuit. Quod uidelicet agens, pestifero ore astruere uoluit, in parte Donati a nobis exeunte, hanc potestatem remansisse, ut mundum plagis percutiat, nostramque ecclesiam illis exeuntibus, statim ignorantiae fumo repletam. Cuius nos uanitatem, imò perfidiam postponentes, quid sit angelos cum plagis exire de templo, aperiamus. Sancta itaque ecclesia dum in electis suis praedicatoribus tumultus secularium negotiorum fugiens, diuinæ cōtemplationis interna penetrat, quasi in templo, id est, in secreto mentis suae quiescit: dum uero ad carnalium mores componendos paulisper interna deferens, semetipsam conuertit, quasi de templo ad publicum exit. Sicque fit, ut una eademque & internis inhians, in templo sedeat: & rursus curam proximorum non negligens, de templo exeat. Inde enim in templo sedet, unde diuinis intenta, exterius silet: inde uero de templo exit, unde per officium praedicationis etiam carnalium uitam foris disponit. Si igitur hoc est illi de templo egredi, quod est, a secreto mentis ad proximorum curam per officium praedicationis seipsam aptare: proculdubio in eius egressu plagarum exitus declaratur, quia efficientia omnium uulnorum, ipsa praedictio esse dinoscitur. Gladius enim bis acutus est de ore domini procedens, sed diuersis modis plagas infligens. Quot enim salutaria de ecclesia exeunt uerba, tot sunt reproborum uulnera. Imò non solum reproborum mortifera, uerum etiam electorum saluberrima. Aliquando enim exaudita uerbi praedicatione, in quibusdam electis diuina iudicia lamentorum uulneribus uirtutes examinant, atque a praesentis uitae amore abscisos, dei charitati coniungunt. In quibusdam autem eisdem saluberrimis plagis, mortifera animarum uulnera sanant. Quot enim sunt poenitentiae gemitus, quot conuersorum lamenta, tot sunt animarum salubria uulnera. Nisi enim quoddam salutare uulnus diuina iudicia per ecclesiae praedicationem infligerent, nequaquam eadem de sanctis praedicatoribus ecclesia in Canticis canticorum diceret: Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, & uulnerauerunt me. Hinc enim de Dauid poenitente, eo quod Saulis chlamydem abscidisset, dicitur: Post hæc percussit Dauid cor suum. Quæ uidelicet iusta ueraque dei iudicia in cordibus reproborum intra ecclesiam consistentium, ex eadem dei uerbi praedicatione uulneribus uulnera exaggerant: sed non eisdem modis, quibus electorum plagas ad sanitatis remedium perducunt: Dumque per eandem praedicationem eorum uulnera non sanant, sed augent, morte perpetua uulneratos addicunt. Quod etiam de infidelibus extra ecclesiam constitutis, intelligendum est. Iam uero sic ut supra meminimus, uerum est, quod in effusione phialarum supplicium etiam intelligatur persecutionis: quia nec persecutio grassaret in mundo, si ecclesia cessaret a praedicatione. Ac per hoc ipsa eandem persecutionem effundit, quæ efficientiam eius qua infideles contra eam incitantur, emittit: ut quod illi patiuntur in anima ad perniciem, patiantur isti in corpore ad salutem. Videamus quibus modis ipsa uulnera ab ea procedant. Aliquando enim dum propter auditam euangelij praedicationem atque contemptam, plagæ in mundo crebrescunt, ideo diuina iudicia quosdam electos eisdem diuinis plagis castigant, ut solummodo in eis uirtutes examinent & augeant: quosdam autem, ut scelerum ac negligentiarum uulnera, quibus intra sanctam ecclesiam sauciati fuerant, in eis sanent: quosdam uero, ut sanctorum effusum sanguinem misericorditer in eis uindicerent, qui nuper ad fidem conuertuntur, ne in futurum ultionem de eis expectant. Quæque idcirco eadem persecutione latentes intra ecclesiam falsos Christianos

i. Iohan. 2.

Cant. 5.

1. Reg. 24.

cruciant, ut qui sint appareant, ac nequaquam ultra lateant, sed quibus sint digni uulneribus addici, cuncti agnoscant. Quia ergo ista quæ dicimus, minime fierent, si prædicatione CHRISTI cessaret: forte sicut spiritalium, sic etiam corporalium plagarum non incongrue eiusdem ecclesiæ prædicationem efficientiam dicimus esse. Vnde & cum dicitur, effudit angelus phialam suam, potest ita intelligi tanquam diceretur: Ecclesia concitauit persecutionem uerbis suis, operibus religiosis atq; uirtutibus. Sunt etiam & alia uulnera, quæ ex contempta prædicatione non solum fidelibus, uerumetiam quibusdam infidelibus irrogantur. De quibus nunc longum est disputare, sed nec ulla necessitas cogit ut fiat. Nunc ergo sequentia attendamus, & septem angeli has plagas habentes, nomenq; proprium resumentes, quo habitu induti appareant, uideamus. Deniq; postquam dixisset, uidi & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cælo, & exierunt septem angeli habentes septem plagas de templo, secutus adiunxit:

Vestiti lapide mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.

¶ Et quid in lapide mundo & candido accipimus, nisi dominum Iesum Christum, quem sibi electorum ecclesiæ in baptismatis sacramento circumamiciat, Apostolo attestante qui ait: Quicumq; baptizati estis, Christum induistis? Qui bene lapis, quia murus ecclesiæ impene-^{Gala. 3.} rabilis, procul sagittas diaboli ignitas repellens: recte mundus, quia omnino sine ullo peccato conceptus & natus: digne candidus uocatur, quia candor est lucis æternæ, & lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Quia uero idem dominus caput ecclesiæ, per assumptam angeli creaturam Iohani ad mamillas zona aurea cinctus apparuit, dignum fuit ut & membra zonis aureis circa pectora ostenderentur præcincta, quæ iam tunc in illo fuerant ostensa. Quid autem in zonis aureis nisi & charitas, quæ ab Apostolo uinculum perfectionis uocatur, & castitas mentis designatur? Recte enim angeli circa pectora præcincti zonis aureis ostenduntur, quia nimirum sanctorum prædicatorum corda dum pœnali iam timore nequaquam subiecta sunt, quæ charitas foris excludit, atq; à se uicissim nulla scissione soluuntur, ex sola se charitate constringunt. Recte zonis aureis circa pectora præcinguntur angeli, quia uidelicet idem sancti prædicatores supernorum ciuium amore deuincti, non solum pollutiones quæ in luminibus restringi uidentur, uerumetiam ipsas immundas cogitationes uigore mentis refrenant. Sed quia iuxta aliam translationem nequaquam idem angeli lapide mundo & candido, sed linteis mundis & candidis induti apparuisse describuntur, libet etiam quid significent lintea munda & candida demonstrare, maxime cum & ad superiorem intellectum magis uideatur pertinere. Solet enim nonnunquam mortificatio in linteis figurari, pro eo quod mortuorum corporibus uidetur adhiberi. Quæ scilicet mortificatio magis ad interiorem hominem pertinere probatur, quam ad exteriori: quæq; in hoc præcipue cognoscitur esse, quo iudicia dei in nullo reprehendere, sed in omnibus collaudare unusquisq; studet: unde & bene ipsa lintea candida demonstrantur. Candor enim in linteis apparet, quando mortificatus à propria uoluntate animus, irreprehensibilis esse dei iudicia in cunctis supernis dispositionibus & credit & firmiter tenet. Si igitur in candore irreprehensibilia dei iudicia recte intelligimus figurari, non incongrue mundis linteis mortificatus uidetur animus aptari: ut scilicet mortificati hoc etiam candore fulgeant electi, cum reuelata cordis facie iudiciorum dei gloriam speculantur. Ad quorum personam exhortantis sermo dirigitur, quo dicitur: Omni tempore sint uestimenta tua candida. Ac si aperte diceretur: Tempore quo moraris in terra, in cunctis supernis dispositionibus dei iudicia collauda. Quasi enim iniquatur mortificationis indumentum, cum iudiciorum dei laudis præconio obrectationis macula superducitur. Quod autem cincti circa pectora zonis aureis angeli narratur, potest huic sensui congruenter aptari, si in auro sapientiæ intelligamur figurari. Vñ scriptum est: Accipite sapientiā sicut aurum. Vñ & illud, Thesaurus desiderabilis in ore sapiētis regescit, Præcinguntur igitur angeli circa pectora zonis aureis

Sapi. 7.
Iohan. 1.

Col. 3.

Eccles. 9.

Pro. 16.

Pro. 21.

Psalm. 118.

tanquam membra summi pontificis: ubi certum est, priscis temporibus sacerdotis peccatus legaliter sæpe gestasse logist. i. rationale, ut scilicet electorum corda spiritali sapientia constricta, sibiq; bene confecta, diuina non reprehendere, sed laudare iudicia studeant: & illius auri fulgore, illustratione uidelicet sapientiæ, alios quoq; ad laudandū indubitanter hortentur: quicq; iam dicere cum Psalmista nouerunt: iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Sequitur:

Et unum ex quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas, plenas iracundiæ dei uiuentis in secula seculorum.

Cum hoc sint septem angeli quod septem phialæ, quid sit quod idem angeli hoc accipiunt quod sunt, paulo superius anticipantes exposuimus: scilicet quia idcirco præfati angeli phialas effundendas accipiunt, ut spiritus sancto modificante, figura ex se gignat figuram: quatenus quod sit angelorum officium, apertius ostendat, ne si diceret, primus angelus effudit semetipsum, ambiguitatem legentibus daret, quænam esset illa effusio. At cum dicit, primus effudit phialam suam, nulli dubium quin prædicationis uerbum in ipsa effusione designet. Seruat etiam recte loquendi ordinem, ne interrupto septenario sacratōq; numero, dicat: unus ex septem angelis, dedit sex reliquis septē phialas: sed unum, inquit, ex quatuor animalibus, cum & unus ex septem angelis, atq; unum ex quatuor animalibus, non diuersa, sed unum significant. Quid autem est unum ex quatuor animalibus, septem angelis septem phialas dare, nisi redemptorem nostrum sanctis prædicantibus uerbum sapientiæ ab occultis infundere: quatenus qui officio prædicatorum fungi præelecti sunt, hoc appareant in effusione uerborum, quod dudum iam erant in prædestinatione diuinorum iudiciorum? Quod tale est, quale si diceretur: Unum ex quatuor animalibus, dedit septem angelis ut esse angeli possent, id est, dominus qui ante mundi constitutionem prædicantium ordinem prælegit, cum eos in tempore ad prædicandam suam ecclesiam per mundum sparsit, effusione sancti spiritus uerbi sapientiæ repleuit. Vel certe in uno ex quatuor animalibus, ordinem prædicantium designans, in septem uero angelis auditorum multitudinem exprimens, præcedentia ecclesiæ membra per singulas generationes, prædicandi potentiam, ligandi atq; soluendi libertatem, subsequenter membris annuente eis diuina autoritate, tradere perhibentur. Quod utiq; quotidie agunt, cum per impositionem manuum in ciuitatibus præsules animarū constituunt. Bene autem phialæ quas accipiunt, aureæ esse describuntur: quia ut prædicandi officium implere possint, cælitus sapientiæ fulgore illustrantur. Vel certe ut celestes diuitias in se reconditas seruent, seruatas opportuno tempore dei populis conferant: igne tribulationis purgantur, pressurarum contusionibus extenduntur, sicq; in aurea uasa ex terræ arena commutantur. An nō phialam auream acceperat, imō phiala aurea effectus fuerat Paulus, de quo dominus dicebat ad Ananiam, Vas electionis est mihi? Notandum uero quod præfata phialæ superius quidem odoramentis, id est, orationibus sanctorum: nunc autem iracundia dei uiui, inferius uero septem plagis nouissimis plenæ referuntur. Si enim odoramentis plenæ, quis est in eis locus uacuus, quo scilicet possint uel iracundia dei uel septem plagæ recipi? Sed sciendum nobis est, quia non sicut in materialibus rebus, ita in spiritalibus difficultatis apparet effectus: ac per hoc in singulis prænominatis partibus, ipsæ phialæ plenæ reperiuntur. Quia enim & perfecta electorum salus, & consummata reproborum damnatio in eis continetur, recte in singulis partibus plenæ memorantur. Nam propter electorum salutem, plenæ odoramentis: propter reprobos uero mortem, iracundia dei plenæ. Et quia ipsius districti iudicis ira agitur, ut unde electi uiuunt conuersi, inde reprobi moriantur minime conuersi, iuste plagarū uocabulū ipsa ultionis ira sortitur. Sed nec mirum si præfata phialæ & suauitatem orationum, & iram plagarum continere dicantur: cum à sanctis pro regni del aduentu funduntur, cum Apostolus dicat, Christi bonus odor sumus deo, & in his qui salui fiunt, & in his qui percutiunt: & alijs odor mortis in mortem, alijs odor uitæ in uitam,

Actu. 9.
Apocal. 5.

2. Cor. 2.

Si enim de domino nostro scriptum est, ecce positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur: quid mirum, si phiala, id est, Luc. 2. eiusdem domini prædicatorum, iustis suauitatem præbeant, impijs uero plagarum irrogent ultionem? Sequitur:

Et impletum est templum fumo a maiestate dei, & de uirtute eius:
& nemo poterat intrare in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum.

¶ Templum fumo repletum non in capite, quod absit, sed in membris intelligamus, ne forte & ipsi eandem caliginem patiamur. Plagis autem de templo exeuntibus, quid est templum fumo repleti, nisi electorum ecclesiam in infirmantibus membris suis ex consideratione inflictarum plagarum mentis caliginem pati? Cum enim infirmi quilibet intra sanctam ecclesiam constituti, non ualent considerare, cur hic malis bene, & bonis sit male: cur hic mali incolumes gaudeant, & boni pressuris gemant: cur mali diuitijs abundent, & boni inopes fiant: cur malis prospera, & bonis aduersa succedant: cur reprobis exaudita uerbi prædicatione, detrimentum incurrant, per quam omnes iusti incrementum saluationis inueniunt: cur falsi fratres, excitata in ecclesia persecutione, per temporalia flagella ad æternam mortem perueniant, per quæ electi ad sempiternam uitam proficiunt? Cum inquam hæc & his similia ab eisdem infirmis non ualent inspicere, in eorum parte certum est templum fumo repleti, de quibus & subditur: Nemo poterat intrare in templum. Ac si diceretur: Nullus eorum qui hanc caliginem passus est, intra mentis suæ domum illud penetrare ualuit iudiciorum dei secretum. Quod uero usque ad consummationem plagarum & idem fumus in templo perdurare asseritur, & aditus introeundi in eum denegatur, ita intelligendum est, tanquam diceretur: Usquequo ad finem ecclesia perueniat, tales in ea deesse non poterunt, qui ignorantia caliginis tacti, nequaquam intra mentis suæ secretum iudiciorum dei gloriam speculari ualeant. Vnde & Psalmista ecclesiæ uoce de infirmantibus loquitur, dicens: Existimabam ut cognoscerem, hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium dei, & intelligam in nouissima. Psalm. 72. Inter hæc autem sciendum est nobis, quia sicut in parte infirmantium templum fumo repletur, quo perseverante nullus ex his in illud ingreditur, sic in robustorum sorte nec eodem fumo tangitur, nec eis in illud intrandi aditus denegatur, illis scilicet qui induti sunt linteis mundis & candidis, atque circa pectora præcincti aureis zonis. Quia enim nulla dubietatis caligo eorum mentes ualet obnubilare, quatenus iudicia dei iusta & pia cessent considerare: certum est eos quotidie ingredi templum, non de maiestate eius fumo repletum, sed eadem maiestate atque uirtute illuminatum. Quas utique personas, intrantium scilicet ac minime intrantium, Moyses figuraliter gessit, qui & tabernaculum Exod. 38. fœderis ingressus, facie ad faciem cum domino loquitur, sicut loqui solet homo ad amicum suum: & rursum in eodem non ualet ingredi, nube operiente omnia, & gloria domini illud implente, eiusque maiestate coruscante. Et ne forte quis dicat, quomodo alijs in hoc templum intrandi aditus prædicas, alijs uero denegas, cum hæc sententia qua dicitur, nemo poterat intrare in templum, omnes excludat, nullum intromittat, euangelicam locutionem huic penè similem necessario introducimus ut qualiter non sit contrarium quod dicimus, probabiliter ostendamus. Baptista denique Iohannes cum quadam de Christo loqueretur, inter cetera ait: Testimonium eius nemo accipit. Qui autem accipit eius testimonium, signauit quia deus uerax est. Vbi iuste quæritur, si testimonium eius nemo accipit, quomodo qui accipit, signat? Verax enim euangelista loquitur, quia testimonium eius nemo accipit: & idem uerax euangelista loquitur, quia qui accipit eius testimonium, signat. Quemadmodum autem hæc intelligenda sint, nisi quia sicut sunt plerique quorum nemo testimonium Christi accipit, sic & rursum sunt nonnulli quorum aliquis eius testimonium accipit? Sic ergo & hoc loco intelligendum est quod dicitur, nemo poterat intrare in templum. Tale est & illud Psalmistæ dictum: Non est qui faciat bonum, Psalm. 13. non est usque ad unum. Sed est adhuc quod utilius atque salubrius de templo fumo repleto, C. 52.

considerare ualeamus. In scriptura etenim sacra solet nonnisi quā fumi nomine, confessio peccatorum designari. Sicut namque fumus præcedit incendium, sic flammam fidei & charitatis præcedit confessio peccatorum. A maiestate autem dei & de uirtute eius impletur templum fumo, quia ille in cordibus hominum confessionem peccatorum gignit, de quo per Psalmistam dicitur: Confessio & magnificentia opus eius. Et rursum, Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Et de quo iterum dicitur: Qui tangit montes, & fumigant. Montes etenim dominus tangit, & fumigant: quia dum secularium mentes superbas ac tumidas, per respectum gratiæ de reatu pristinae conuersationis compungit, mox confiteri peccata atque desistere compellit. Sic denique Petrum respiciendo tetigit, ut confessionum lachrymis deleteret, quod negans pauore contraxerat. Repletur ergo templum fumo a maiestate dei & de uirtute eius, quia insulgente diuina gratia, non solum ex his qui intra sanctam ecclesiam Christum confitentes, scelera perpetraverunt: uerum etiam qui eandem ecclesiam dei in nouissimis persequentur, intra eam aggregati, confessionum lachrymis uulnera sua sanandi lauant: quæ propter contemptam eiusdem ecclesiæ prædicationem, extra eam sibi inflicta fuisse cognoscunt. Nemo autem potest intrare in templum fumo repletum, donec septem finiantur plagæ: quia nullus adhuc intra mentis suæ secretum secularitatis lætitiæ solennia laudis de indulgentia scelerum domino ualet celebrare, nisi qui prius studuerit de eisdem sceleribus tempus dignæ poenitiæ explere, ut consequenter cum Psalmista ualeat domino dicere: Deambulabam in innocentia cordis mei in medio domus tuæ, subaudis, in medio cordis mei ubi est domus dei. Ille etenim securus atque decepta innocentia gaudens in templo deambulat, cui nihil iam de præteritis criminibus quæ dum a maiestate dei & uirtute eius cremarentur, templum fumo replebant, remansisse cognoscitur. Cui etiam per prophetam dicitur: Quiescat uox tua a ploratu, & oculi tui a lachrymis. Hinc rursum per Psalmistam domino dicitur: Cogitatio hominis confitebitur tibi, subaudis, ecce fumus de maiestate dei & uirtute eius in templo, quo peccata cremantur, exurgens. Subiungit autem Psalmista, dicens: Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi. Ac si alijs uerbis diceret: Succrescente igne diuini amoris, ac per hoc euanescente fumo timoris, in emundatis cordibus tanquam in dei templo reliquæ cogitationis ingressæ, de impetrata peccatorum uenia iam securæ atque gaudentes, tibi domino solennia laudis celebrabunt, ut scilicet ubi ante cogitatio peccata confitens diem festum habebat in luctu, tanquam templum fumo repletum, consequenter eiusdem reliquæ cogitationis, de spe ueniæ præsumentes, sublata mœroris caligine, solennitatem sibi in lætitiâ uideant conuersam, tanquam domum immensis luminibus coruscantem. Ergo & secundum hanc intelligentiam cum electorū ecclesia nunc in quibusdam membris lamentationis fumo repletur, nunc uero in quibusdam consummatis delictorum lamentis, de spe future remunerationis ineffabili lætitiâ perfunditur, & semper in iustificandis timore supplicij incomparabilibus lachrymis exundat, & semper in iustificatis lætitiâ inenarrabili exultat: in illis scilicet sanandis, in istis autem iam sanatis ab his uulneribus, quæ ecclesiastica prædicatio aut sanat, aut exaggerat, possunt quidem hæc non inconuenienter ita accipi. Sed quia siue iam a perpetratis sceleribus per poenitiæ lamentum quidam emundati, siue qui nullis sunt criminibus inquinati, dum uterque nescit utrum aut illius antea poenitentia satisfactione appareat digna, aut istius seruata uitæ munditia, ab eo cuius comparatione immunda sunt omnia, iudicetur æterna claritate perfrui condigna, quicquid in multis se uident offendere, nec ita facere bonum posse, ut in quibusdam non peccent: quibus & illud absconditur, ut utrum sint electi ignorent: & tamen pietatem redemptoris aspicientes, suamque dilectionem quam erga illum habent, examinantes, peruenire se ad eius misericordiam posse præsumunt. Sed rursum ne eum cui ardenti desiderio inhærere concupiscunt, amittant, amplius timent: ac per hoc & metuunt & præsumunt, gemunt & gaudent: cogimur fateri tandem in hoc electorum templo, siue in illis qui poenitiæ lamentis præterita scelera diluerunt, siue in his qui se nullis criminum inquinamentis sordidauerunt, fumum perdurare, quam diu unusquisque eorum ad debitum carnis soluendum peruenierit, in quo omnium uulnerum plagæ debitum finem accipiant. Sequitur:

Psalm. 110.
Psalm. 95.
Psalm. 103.

Matt. 26.

Psalm. 100.

Ierc. 31.
Psalm. 75.

Ibidem.

Et audiui uocem magnam de templo, dicentem septem angelis: Ite, effundite phialas iræ dei, quas accepistis, in terram. Apocals. cap. XVI

¶ Vocē de templo ad septem angelos factam, idem templum certum est alloqui: quia ut supra diximus, hoc est templum quod septem angeli .i. uniuersalis ecclesia, sicut arca Noë, & octo animæ in ea. Sed à capite exit, & ad membra peruenit. Et ut breuiter cuncta de hoc templo repetens perstringam, aperitur templum in capite simul & in membris .i. in Christo & in ecclesia. Exeunt cum angelis plagæ de templo, sed iudicio capitis per membrorum prædicationem. Impletur templum fumo à claritate dei & de uirtute eius, sed in membris. Auditur uox magna de templo, sed à capite. Bene autē non simpliciter uox, sed magna uox de templo audiri dicitur: quia per hanc diuinæ iussione ineuertibilis exitus declaratur. Quid autem est, ad angelos deū dicere: Ite, effundite phialas iræ dei quas accepistis, in

terram: nisi, ite & offerte uulneratis potionem sanitatis? Quam si suscipere renuerint, ne sine excusatione pereant, eo quod eis non fuerat oblatum remedium salutis, inuitos eos etiam perfundite: ut quod eis puenire non ualuit ad remedium salutis, in testimonium cedat damnationis. Et addat adhuc deteriora uulnera, medicamentum potionis perfusum, quod curare poterat præcedentia, si gratanter haustum fuisset: fiatque illis modo miserabili, ut unde alij ueniam placationis, inde ipsi sumant iram ultionis. Hæc denique est illa potestas ecclesiæ, quā principaliter meruit accipere à Christo, ut uidelicet in cælo pariter & in terra ligans & soluens, alijs sua prædicatione cōuersis ueniam placationis, alijs uero minime conuersis iram irroget ultionis. Quæredum autē nobis est, cū istis septē angelis diuinā iussio phialas acceptas solūmō in terrā effundere præcipiat: quid sit, quod quasi mandatum transgredientes, alius in terrā, alius in mare, alius in flumina & fontes aquarum, alius in solem, alius super sedem bestię, alius in flumen Euphraten, alius in aerem phialam effundit? Quantum enim ad literam, quasi mandatū uidentur transgredi: quantum uero ad mysticæ locutionis sensum, diuinæ iussione præcepta pbanē implere: quia pculdubio hoc significat terra quod mare, hoc mare quod flūina & fontes aquarū, hoc flūina & fontes aquarū quod sol, hoc sol quod sedes bestię, hoc sedes bestię quod flumē magnū Euphrates, hoc flumen Euphrates quod aer. Sicut ergo ista oīa unū sunt, sic & septē angeli unū sunt. Ac p hoc ubi audimus primū, septē intelligere debemus. Similiter ubi secundū uel tertium uel oēs, semper septem esse in mysterio attēdere debemus. Sequitur:

Et abiit primus, & effudit phialam suam super terram: & factum est uulnus sæuum ac pessimum in homines, qui habent charactrem bestię, & eos qui adorauerunt imaginem eius.

¶ Sic hoc loco, per terram generaliter omne malorum corpus describitur, de quo ad diabolum in prima maledictionis sententia dicitur, Terram comedes cūctis diebus uitæ tuæ: Gene. 3. ut tamen illi per eam specialiter designentur, de quibus figurata locutione per beatum

Iob. 28.

Iob dicitur: Terra de qua ante panis oriebatur in loco suo, igni cōsumpta est: ludæorum scilicet gentem signans, de qua pri⁹ panes, i. eloquia prophetarū fructificabant. Quid est autem, angelum in terram effundere phialam, nisi (ut dictum est) prædicationem euangelicam omnibus plagis repletam, per orbem uniuersum diffundere, & ab Ierusalem incipere? Qua uidelicet effusa phiala, sit uulnus in omnibus non qualecunq; sed sæuum ac pessimum, irremediabile scilicet atq; mortiferum. Et quid est uuln⁹ sæuum ac pessimū, nisi nolle homines credere in Christum? Quo quisq; satiatur, irremediabiliter perire p batur. Hoc ludæi, hoc ex gentibus infideles mori uidentur, sed miserabilius ludæi q̄ gentes: quia licet prædicatione saluatoris eisdem gētibus uulnus intulerit mortis, non tamen de obseruātia legis, quam nec habuerunt, mercedem laboris perdidērunt, sicut gens illa Iudaica, de qua antichristus nasciturus traditur, hoc uno peccati uulnere confossa, si quas habere posset legis iustitias perdidit, & ipsa irremediabiliter perit, eo quod Christum sibi promissum suscipere noluit. Et quidem de obseruantia legis, tanquam de tota corporis mole, sana applaudet sibi gens illa. Sed utinam attenderet mortiferi uulneris qualitatem. Qualitas itaq; letalis uulneris ita esse cognoscitur, ut plus præualeat modicus, quē obtinuerit in corpore, locus ad inferendā mortem, q̄ residua pars corporis sana uel amplior ad reseruandam hominis sanitatem. De hoc peccato tāquam de hulcere pessimo, ut supra meminimus, dominus dicit: Si non uenissē & locutus eis fuissē, peccatū nō haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccatō suo. Si opera non fecissē in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & uiderunt, & oderunt & me & patrem meum. Hoc est certe irremediabile atq; insanabile uulnus, quo solo etiam si alia desint, quilibet uulnerati, æterna iudicantur pœna plendi. Quia uero nouissimas plagas nouissimamq; ludæorum cecitatem, qua secundum saluatoris sententiam antichristum pro Christo suscipient, spūs sanctus describit: idcirco eos homines dicit prædicatione Christi pessime uulnerari, qui characterem bestię uidentur habere, ei usq; imaginem adorare: cum & nunc antequam eadem bestia in mundo appareat, præfatio moriantur uulnere. Sed & cum subiliter in his intēdimus, & nunc idem ludæi cum hoc moriuntur uulnere, antichristum uidentur tenere, eiusq; imaginem adorare, fronte manusq; caractere ipsius signare, quem toto mentis desiderio uidentur præstolari. Sed hoc (ut dictum est) ad illud specialiter tempus refertur, quo eisdem peruersum hominem aperte suscipiēt, quem nunc uoto iam tenent. Ex quorum persona senior frater de agro regressus, ac de salute minoris fratris inuidia stimulatus, ait patri: Ecce tot annis seruo tibi, & nunquam mandatum tuum præterui, & nūquam dedisti mihi hœdū, ut cum amicis meis epularer. Postquam autem hic filius tuus, qui dissipauit substantiam suam cum meretricibus, uenit, occidisti illi uitulum saginatum. Quisq; super hoc uehementer indignans, nolebat ad hoc conuiuium introire. O miser, propter inuidiam fratris ad conuiuium quod pater ex uitulo saginato pparauit, nō intras: & cum tibi hœdū non dederit, in querelā proflis? Expecta paululū, certe accipies hœdū, pro quo causaris. Audi qd tuus, imo nō immolandum loquatur uitulus: Ego ueni in nomine patris mei, & non suscepistis me: alius ueniet in nomine suo, & hunc suscipietis. Et reuera dignum est, ut is qui uituli saginam tumens despicit, hœdum accipiat: contemnens uidelicet Christum, suscipiat antichristum. Quamobrem specialiter de illis dictum intelligimus, factum est uulnus sæuum ac pessimum in hoīes, qui habent characterem bestię, & q̄ adorant imaginem eius, quanq̄ hoc & incredulis gētibus gñaliter cōgruere uideamus. Multos em̄ in susceptione antichri ex incredulis gentibus idem ludæi sequaces habebunt, & non solum multos, sed etiam innumerabiles turbas. Nam sicut in bonū p imitationē sē dei, gentes quoq; filios Abraę scriptura sacra uocat, non de eius carne nascēdo, sed cōfitendo Christum de tribu Iuda a mortuis resurrexisse uictorē: sic in malum ludæos ex gentibus sectatores credendum est habituros, qui antichristum qui de tribu Dan dī nasciturus, suscipiēdo atq; sequendo, eorū notetur esse cōplices in caractere criminis, quorū participes erunt in pœna sempiternæ damnationis. Sciendū præterea, q̄a sicut ludæi & gentes p eo q̄ ecclesię contēpta p̄dicatione Chrm suscipe noluerūt, ad hoc pueniunt, ut merito præcedētis culpæ tanquam uulneri addito uulnere, suscipiant antichristum.

Iohan. 15.

Lucæ. 15.

an pictam est ut faceret
obit mentis: & fuit labrusca
q̄ deus est. m̄ scripturam
obit mentis

sic reprobi intra sanctam ecclesiam constituti, terrenis concupiscentiis dediti, quia Christum quem uoce profitentur, operibus abnegant: dignum est ut imminente persecutionis articulo, ipsosque uicti tormento, fidei professionem amittant quam gerunt in lingua, & characterem bestiae aperte habeant in fidei abnegatione, quem dudum occultum habebant in operibus manuum; atque imaginem simulationis eius palam adorent, cui pridem occulte ceruicem cordis inclinabant, quoniam in eisdem autor transgressionis mysterium iam operabatur iniquitatis: eundemque antichristum manifeste sequatur, post quem dudum occulte ambulabant: quatenus per hoc factum qui sint appareant, nec ultra latere possint. Quia enim praecedentium iniquitatum meritis per temporalia flagella reprobi intra sanctam ecclesiam constituti, ad hoc quod diximus perueniant, scimus: utrum autem in effusione phialae, persecutionis supplicium intelligi debeat, lectoris iudicio relinquimus. Vnum sane audenter dicimus, quia si uerum est quod beatae recordationis Hieronymus dixit, in singulis Apocalypsis uerbis multiplices latet intelligentiae: posse non inconuenienter hoc loco unam ex illis, istam quam posuimus, aestimari, sicut beatus Gregorius tractatorum ecclesiae egregius intellexit. Sequitur:

Et secundus effudit phialam suam in mare, & factum est sanguis tanquam mortui, & omnis anima uiua mortua est in mari.

¶ Non usquequaque laborandum est nobis, quatenus quid sit aqua in sanguinem conuersa, intelligamus. Lex enim ueteris testamenti quae ab Apostolo idcirco spiritalis uocatur, quia nouum in ea testamentum reuelatur, dum quorundam mentes perfundit, in uini saporem commutat: quia Christum in se mystice designatum ostendit, ut illorum qui in nuptiis sponsi caelestis ex aqua uinum facta spiritalibus poculis debriantur, quorundam uero in sanguinis feculentiam conuertit: quia eundem redemptorem sub tegmine literae reprobis abscondit, ut illorum de quibus in libro sapientiae dicitur: Sanguine sordido turbati in redargutionem. Litera enim quae occidit, hunc sanguinem de cordibus infidelium emanare facit. Sed hac labe illi periculosius perire probantur, qui in sui perditionem ante faciem Pilati Christum abnegantes, dixisse referuntur: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Quod iam dudum in illa plagarum prima, quas Aegypto legimus inflictae, apertissime nouimus figuratum. Sed illud animum mouet, quid sibi uelit quod ibi dulces aquae in prima plaga, hic autem in secunda phiala amarae dicuntur in sanguinem conuersae. Et reuera ut apparet, idem significantur per aquas Aegypti, qui & hoc loco per mare. Sed ibi ut dictum est, ad hoc dulces in prima plaga in sanguinem uersae, hic uero iam amari effecti, secunda phiala deterius uulnerati. Et quod est, in prima plaga aquas Aegypti, siue fluminum, siue imbrium, in sanguinem uerti: nisi ut dictum est, in spiritali lege à carnali Iudaeorum populo Christum non intelligi? Quid uero est, aquas maris amaras & salvas, secunda phiala in sanguinem commutari, nisi antichristum pro Christo adorandum existimari? Sed nec abhorret à uero, quod hoc loco per mare illos diximus significari, qui in populo Iudaeorum non solum spiritalem legem carnaliter sapere studuerunt, unde nec Christum in ea cognoscere potuerunt: quia ut Apostolus dicit, Si cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent: uerum etiam eo usque sunt pondere meritorum adducti, tanquam secundo uulnere deterioris plagae percussi, ut imaginem bestiae libenter suscipiant, atque inscriptionem nominis eius habentes, antichristum pro CHRISTO adorandum existiment: atque ideo putandum est, hoc loco in secunda phiala positum fuisse, quod in Exodo prima plaga describitur contigisse. Quod autem ex hac labe omnis anima uiuens mortua in mari dicitur, à toto pars intelligenda est quae occiditur, sicuti est illud Psalmistae dictum: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Neque enim hac morte percunt illi centum quinquaginta & tres pisces sacrari, ab asso in passione pisce electi, qui à retibus apostolorum inclusi, trahuntur ad littus. Et quid aliud sunt retia apostolorum, nisi testamentum nouum? Et hoc est pisces intra retia includi, quod est, in electorum parte aquas in sanguine minime conuerti: atque hoc est mare in sanguinem conuerti, quod est, omnem animam in eo necari. Ipsi enim sanguine mori nati

Roman. 7.

Iohann. 2.

Matthaei. 17.

Exodi. 7.

1. Corin. 2.

Iohann. 21.

rantur, qui fuisse cognoscuntur in sanguinem uersi. Sed quia multi tunc intra sanctam ecclesiam constituti reperiuntur, qui quidem legem spiritualiter intellexerunt, atque in ea nouum testamentum reuelatum susceperunt Christum, quem etsi fide coluerunt, sed corruptionibus carnis tanquam sanguinibus debriati, secundum eam uiuere noluerunt. Si utcumque fieri potest, ut in effusione phialae persecutionis supplicium intelligatur, diuino aeternoque iudicio agitur, quod eadem phiala plenae referatur: ut ex ipsa praedicatione ecclesiae, in fidelium excitata persecutione, tanquam effusa phiala secunda deterius uulnerentur: quatenus qui prius contemptae praedicationis exigentibus peccatis, uita & moribus, postea simul fide & operibus appareant sanguis, in quo & peccatum cognoscitur, & plaga peccati, & poena peccati. Sequitur:

Et tertius effudit phialam suam super flumina & fontes aquarum, & facta sunt sanguis.

In fluminibus uel fontibus aquarum, gentilitatem hoc loco cognoscimus figurari: quae sicut fuerat naturali errore prauecta, atque ad mortalitatem defluens, lutulentis operibus implicata, adiecit insuper in doctoribus suis. id est philosophis huius seculi, de diuinis carnaliter sapere. Multa enim a lege & prophetis uera didicerunt, quae tamen postea in prauum dogma conuerterunt. Referunt enim quidam, ut de ceteris taceamus, multa Platonem a Ieremia propheta in Aegypto posito, uera didicisse: sed haec ipsa postmodum (ut dictum est) in prauissimum dogma conuertisse. De talibus enim dicit Apostolus: Cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias agerunt: sed euenerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. dementes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Hoc est certe aquam in sanguinem uerti, id est, spiritalem intellectum abnuere, & carnalem per omnia sequi. Hinc Petro carnaliter sapienti a domino per increpationem dicitur: Vade retro me sathanas, quia scandalum es mihi. Non enim sapis quae dei sunt, sed quae hominum. Quo contra recte de eius diuinitate intelligenti, eidem ab ipso praemittitur: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in caelis. Hinc quibusdam uerba sua carnaliter intelligentibus dicitur: Spiritus est qui uiuificat, caro autem nihil prodest. Hinc doctor gentium loquitur, dicens: Sapere autem secundum carnem, mors est. Et rursum: Sapientia carnis, inimica est deo. Quae uidelicet plagae quibus meritis & iudeis & gentibus fuerint inflatae, Iohannes indicat, qui in laudem domini iuste haec omnia fieri permittentis, angelum aquarum refert se audisse dicentem, Ait enim:

Et audiui angelum aquarum, dicentem: Iustus es, qui es & qui eras sanctus, qui haec iudicasti: quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere ut digni sunt.

Superius iam diximus, quia hoc est unus angelus quod septem, quique in septenario numero lapide mundo & candido uestitus, ac zona aurea praecinctus intelligitur. Qui uidelicet angelus aquarum, id est, nuncius populorum interiori affectu laudibus diuinis concrepat: atque iudicia eius, quae superius manifesta esse citharis canticum decantans praedixerat, hic eadem repetens iusta commemorat, in eo scilicet quod iuste dederit sanguinem bibere illis, qui sanguinem sanctorum & prophetarum non timuerunt effundere. Ac si dicat: Iustitia tua exigit, ut ad cognitionem tuam minime pueniant hi, qui bona sibi annunciantes, non solum non audierunt, uerum etiam crudeliter peremerunt. Sed nec ualeat a sanguine infidelitatis emundari, contra quos sanguis innoxius clamat effusus. Vnde & dominus Iudeis loquitur, dicens: Ecce mitto ad uos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis uestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel iusti, usque ad sanguinem Zachariae filii Barachiae, quem occidistis inter templum & altare. Sed licet corporaliter Iudei quoque & gentes sanctorum sanguinem fuderint, quem dominus (ut promissimus) ita memorat exigendum, potest tamen illius plaga caecitatis in eo intelligi, ut & illi cognoscant prophetarum sanguinem fuisse, qui eis ab-

Roma. 1.

Matt. 16.

Ibidem.

Iohan. 6.

Roma. 8.

Ibidem.

Mat. 23.

utentes, eorum sensum in aliud deriuarunt: eo s. locutionis modo, quo nos Moysen legere dicimus, cuius uerba percurrimus: ac per hoc & Moyse sanguinem fundimus, si uerba legis iuxta literam quae occidit, intelligimus. Cuius interfectores idcirco dominus sanguinem bibere compellit: quia uidelicet iustitia recte omnia iudicantis exigit, ut hi qui spiritale uinum bibere noluerunt, corruptionibus uitiorum tanquam sanguinibus debruantur. Ac si idem angelus dicat: Qui spiritalem legem carnaliter sapuerunt, iuste corruptioni carnis & sanguinis addicti traduntur, ubi & peccatum & poena cognoscitur peccati. Vnde & Apostolus hoc quod saepe praemisimus, de eisdem dicit: Cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentium. Propter quod tradidit illos deus in reprobum sensum, in desideria cordis eorum, ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Hinc rursus ait: Pro eo quod charitatem ueritatis non receperunt, ut saluificarent, ideo mittet illis deus operationem erroris, ut credant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniquitati. Quia uero & meritum iniquitatis & iustitia punientis exigit, ut haec ita fiant, quae iuste & irreprehensibiliter agantur, angelus aquarum insinuat: qui postquam dixisset, iustus es, qui es & quae eras sanctus, qui haec iudicasti, quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem dedisti eis bibere, ut digni sunt: eadem affirmando, in laudibus eiusdem dei omnipotentis ingeminat. Nam sequitur:

Rom. 1.

2. Thess. 2.

Et audiui alterum, dicens: Etiam domine deus omnipotens, uera & iusta iudicia tua.

¶ Ac si diceret: Verum est domine deus omnipotens, quia in eo quod impios praecedentibus meritis deteriorari permittis, iusta & uera sunt iudicia tua. Ut autem ostenderet Iohannes unum esse angelum, qui hoc in laudibus repetit, non duos: nequaquam ait, audiui alterum dicentem, sed alterum dicens. id est alterum uerbum ab eo repetitum. Quod alia translatio manifestius indicat, in qua ita scribitur: Audiui alteram uocem, dicentem: Etiam domine deus omnipotens. Quod nos utique imitando debemus dicere, ac nequaquam exponendo sensum apertum, moras innectere. Sed quia possunt per flumina & fontes aquarum, haeresiarchae eorumque sequaces intelligi, libet breuiter strictimque succingere, quod in expositione superius promissimus inenodatum. Iure autem per flumina & fontes aquarum haeretici designantur, ex quorum ore abundantia eloquiorum tanquam flumina decurrere uidentur. Sed hi quia sanguinem sanctorum & prophetarum fundunt, in sanguinem conuersi, sanguinem bibunt: scilicet quia dum uerba legis, eloquia prophetarum, dictaque apostolorum, in alium sensum quam prolata sunt commutant, agere persecutionis articulo, ipsum nomen Christi quod falso tenebant, amittunt: & desiderijs carnis quae calcauerant, post abnegationem publice inseruiunt: quatenus non iam uno mortifero uulnere, sed addito etiam alio, miserabilius ceteris moriantur. In eo enim quo dicta sanctorum patrum male intelligunt, sanguis fiunt: in eo uero quo Christum aperte abnegant, atque corruptioni carnis deinceps inseruiunt, sordidiorem feculentioresque bibunt. Dicatur ergo illi, cuius iudicia, quia abyssus sunt, nullus ualet penetrare: Iustus es, quia es & quae eras sanctus, qui haec iudicasti, quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere ut digni sunt. Tanquam diceretur: Quia uerba legis, eloquia prophetarum, dictaque apostolorum deprauantes, quasi ipsos occiderunt, dignum est ut per temporalia flagella ipsum sanguinem quem effuderunt, quo & animas suas cruenta uerunt, coram omnibus bibant. id est nomen tuum quod falso colebant, publice negent: & corruptionibus carnis, quae inanis gloriae appetitu refrenauerant, iterare presumant. Sequitur:

Et quartus angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi aestu afficere homines & igni, & aestuauerunt homines aestu magno: & blasphemauerunt nomen domini dei, habentis potestatem super has plagas, neque egerunt poenitentiam ut darent illi claritatem.

Ecc. 17.

Apocalyp. 11.

Apocalyp. 11.

Ecc. 17.

¶ Quid hic aliud solis nomine accipere debemus, nisi illum peruersum hominē; qui se nouissimis seculi diebus solem iustitiæ mētur, cum sint in eo tenebræ densissimæ & umbræ mortis, antichristum uidelicet, eiusq; peruersorum dogmatum prædicatores, qui se in illorum forma atq; specie hominibus palliare conantur? De quorum persona à Salomone per comparisonem dicitur: Sapiens ut sol permanet, stultus autē ut luna mutatur. Quid est autem, angelū phialam in solē effundere, nisi contra antichristi eiusq; ministrorum peruersa dogmata ueritatis prædicationem proferre? Et datum est, inquit, illi aestu afficere homines & igni. Cui datum est? Soli qui perfusus est, an angelo qui solem perfudit? Certe non hic satis elucet. Sed quia ambiguum est, ad utrumq; referri potest. Quis uero alius est, uel ignis, uel aestus, quo pars bestię aestuari dicitur: nisi inuidia, nisi liuoris, nisi iræ, nisi zeli, nisi æmulationis, nisi animositatis? De hoc igne legimus: Zelus apprehendit populum ineruditum, & nunc ignis aduersarios consumit. Angelo ergo phialam in solem effundente, datur aestu afficere homines & igni, id est, ipsum solem inflammari atq; aestuari: quia diuino iudicio agitur, ut igne tribulationis & aestu quibus afficiuntur exterius sancti, reciprocata uicissitudine, interius aestuent aduersarii. Vñ scriptum est: Si quis eos uoluerit nocere, ignis exiet de ore illoꝝ, & deuorabit inimicos eorum. Quod iam in priorum martyrum passionibus ita factum cognouimus. Ampliore enim tribulationem & angustiam nouimus sustinuisse persecutores in anima, q̃ sanctos martyres in carne. Isti in tormentis ridebant, illi dentibus stridebant: isti gaudebant, illi moerebant: isti deum laudabant, illi penē exanimis fiebant: isti uincebant, illi gemebant. Et ut ipsi sancti fatebantur, iudicantibus sublimiores, ferientibus robustiores manebant. Potest autem sicut iam diximus, ita intelligi, ut hūc ignem & aestum de prædicatione atque stabilitate sanctorum, ipse sol sibi iniat, id est, infideles seipsos in inuidiæ flammis consummant. Bene autē subditur: Et aestuauerunt homines aestu magno, & blasphema uerunt nomen domini dei, habentis potestatem super has plagas. Sicut enim uasa aenea incendio graui subacta, ab intimis exiliēdo, scatentia foris ebulliūt, & suæ capacitatis metas excedunt: sic & pars bestię in uictoria existens, cum Christi ecclesiam infatigabili uiderint dimicare constantia, intolerabilius inuidiæ facibus inflammati, concepti corde incendium oris impuri exhalant blasphemias. Quod autē super has plagas deus potestatem habere dī, sic intelligendum est, tanq̃ diceretur: Vtrum eas misericorditer a quibusdam amoueat, an iuste quibusdam eo locutionis modo irroget, quo Pharaōis (ut sæpe iam dictum est) cor dī indurare, cuius duritiam misericorditer non emollit, in eius potestate consistit. Habent autem & sancti potestatem super has plagas, quia ex eorū prædicatione prodeunt, de quibus dī: Hi habent potestatem claudere cæli nubibus, ne pluant diebus prophetiæ ipsoꝝ, & potestatem habent super aquas cōuertendi eas in sanguinem, & percutere terram plaga quotiescunq; uoluerint: sed in Christo, cuius ira (id est, æquitatis iudicio) eorum phialæ plenæ referuntur. Adhuc autem de uulneratis subiungitur: Neq; egerunt pœnitentiam, ut darent illi claritatem. Quod si agerēt, certe sanarentur. Vt qd autem pœnitentiam non agunt? Si à me quæritur, cito respondeo. Quia nec uolunt, nec possunt: & ideo non possunt, quia nec uolunt: atq; ideo nolunt, quia nec possunt. Aliud si millies à me quærat, non respondeo. Quid uero est, dare claritatē deo, nisi de præteritis sceleribus dignam ei cōfessionem exhibere? Ille etem claritatem deo dat, qui & iniquitates suas in conspectu eius accusat, & iusta iudicia eius collaudat. At cōtra blasphemantiū iste mos est, ut nō se impietatis, sed deum malint iniquitatis arguere: nec post plagas subaudis, peccata peccatis inflicta, pœnitentiam agere, sed etiam flagellati cōtumelias irrogare. Quo uidelicet in facto & peccatū cognoscit, & peccatū simul & plaga peccati, & pœna peccati. De quibus aptiore loco subsequenti disputabimus. Iam uero si in ipsa effusione phialæ supplicii persecutionis possit intelligi, quid p solem, qui eadē phiala perfunditur, intelligere debemus, nisi (ut beatus Gregorius) eos qui intra sanctā ecclesiam sapientiā uerbi uidentur fulgere? Vnde & hoc quod supra de simulatione antichristi nos intelleximus, Salomon de sanctis ueraciter dicit: Sapiens ut sol permanet, stultus ut luna mutatur. Quid est ergo, angelū in solem phialā effundere, nisi psecutiōis supplicii, uiris sapiētiæ splendore fulgētibus irrogare? Qd̃ idcirco fortasse, ut sæpe iam

diximus, per ecclesiam fieri creditur: quia ex eius prædicatione ad uim furoris incitati, infideles eam cuius uerbis debuerat obedire, immaniter persequuntur. Et datum est, inquit, illi aestu afficere homines & igni: quia dum sapientes uiri cruciatibus uicti, male operandi errore tanguntur: illorum exemplo persuasi infirmi quique, temporalibus desideriis inardescunt. Ruinae namque fortium, augmenta præstant perditionibus infirmorum. Hinc est quod superius in hac Apocalypsi per Iohannem dicitur: Tertius angelus tuba cecinit, & cecidit de caelo stella magna, ardens tanquam facula: & cecidit in tertiam partem fluminis, & in fontes aquarum, & nomen stellæ dicitur absinthium: & facta est tertia pars aquarum in absinthium, & multi hominum mortui sunt de aquis, quoniam amaræ factæ sunt. Angelus enim tuba canente, stella magna de caelo cadit: quia ecclesia prædicante, de credentium cordibus diabolus expellitur. Quæ bene absinthium uocatur, quia nulla in antiquo hoste internæ dulcedinis potio inuenitur. De caelo autem cadens, in tertiam partem fluminis & fontes aquarum uenit: quia ab electis exclusus, plus iniquos possidere incipit. Stellæ uero in amaritudinem atque in absinthium uertitur, quia hi quos humani generis hostis inuadit, sibi per omnia similes facit. De aquis quoque multi homines moriuntur, quia amaræ fiunt, scilicet quia prauorum exemplis, quos malignus spiritus arctius sibi astringit, infirmi quilibet depereunt. Et notandum quod non simpliciter aestuari, sed aestu magno dicuntur homines solis incendio tactu cruciari: uidelicet quia toto mentis desiderio, totaque intentione exempla terrenæ sapientiæ secuti, despectis cælestibus, terreno amore seipsos conflagrant. Quod uero subditur, & blasphemauerunt nomen domini dei, habentes potestatem super has plagas, & de sole ultra modum accenso, & de hominibus ab eo aestuatis debet intelligi. Sciendum uero, duobus modis homines pro irrogatis plagis deum blasphemare, uoce scilicet & cordis obduratione. Sciendum etiam, perniciosam esse oris blasphemiam, sed perniciosiorem cordis obdurationem: quia illa remissionem potest accipere, si quisquam blasphemare desinat: ista uero nequaquam, quia spiritus sancti est blasphemia. Blasphemia etenim spiritus sancti est, contemnere quemlibet ad poenitentiam redire, atque in hac obduratione usque in finem manere. Quia enim poenitentibus nobis per spiritum sanctum remissio peccatorum datur, ille in spiritu blasphemare inuenitur, cuius cor ad poenitentiam nunquam emollitur. Unde & hic cum diceret, blasphemauerunt nomen domini dei, habentis potestatem super has plagas: protinus addidit, neque egerunt poenitentiam. Ac si diceret: ideo ad irremissibiles blasphemias proruperunt, quia nunquam ad poenitentiam lamentum cucurrerunt. Ad quorum personam Paulus apostolus loquitur, dicens: Ignoras, quoniam benignitas dei ad poenitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam & cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii dei, in quo reddet unicuique secundum opera sua. Sequitur:

Apoca. 8.

Roma. 2.

Et quintus effudit phialam suam super sedem bestię, & factum est regnum eius tenebrosum, & commandauerunt linguas suas præ dolore, & blasphemauerunt deum cæli præ doloribus & uulneribus suis, & non egerunt poenitentiam ex operibus suis.

Hoc est sedes bestię, quod regnum eius, scilicet corpus diaboli. Sed & ipsa sedes bestię, uel regnum eius & ipsa bestia, una uidetur esse bestia, propter unitatem omnino unius corporis. Sed necessario genus diuiditur in species uel partes, ut aliquando eiusdem bestię nomine diabolus, aliquando autem antichristum, aliquando uero eiusdem peruersi hominis æque præpositos cum plebibus subiectis demonstret, quod totum unum corpus bestię agnoscitur. Hoc autem in loco bestię nomen diabolum significat, quod ut sæpe iam diximus, idcirco uel ipse, uel corpus eius bestia uocatur, quia aut latenter insidians, aut aperte fauens, agnum, id est corpus Christi, inuadere nititur. Effusa autem prædicationis phiala, sedes bestię uel regnum eius eo locutionis modo obscurat, quo præcedentibus infidelium meritis non illuminat. Unde & Paulus dicit: Quod opertum est euangelium nostrum, in his quod perit, est opertum: in quo deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio euangelii gloriæ Christi, quod est imago dei. Hinc Iohannes dicit: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Hinc

2. Cor. 4.

Iohann. 1.

lux diuina sepe ab origine mundi in tenebris operatur, non illuminata intendit: nam ex nostris tenebris, cum deus eo non quod dicitur. Significatio huius non hunc autem nature non deficiat in necessitate, illuminat nos per nostrum intellectum. Sed operatur illuminata in terra magis ac magis. Vultus tui, quod est cognoscere deum per effectum, scilicet apostolorum. Ite operatur illuminata in terra magis ac magis. Anima non potest seipsum illuminare, sed per lucem illuminatam in terra magis ac magis. Anima ob tenebrata magis ac magis, deus est sedes, regnum & gloria satane, & in ea diaboli uisus offertur.

Iohann. 5.
Iob. 38.
Psalm. 68.

Sententia adorant
ut vari adorantes qd sit
in sensibilibus malis, de q
in finitibus sit, qd dicitur
mi. & non dolui qd dicitur
causa a sepe gravi, qd
magis naut. i. p. dicitur
expositio nautis de mion
tam eo qd dicitur lopytur
sone

id est in singulari domo. Sic
hi qd opulenti opimul de ali
quone a se mion pro
dare, niti, qd sicut rabi de
canes in ferina rabiem de
uenerat, in p. fida mion
de uenerat qd in abisus dei
fium in uocis, Jam dicitur
sunt super
moda in
peccati
q. sic semini Psalm. 72.
am mion. i. mion, qd
ma. culti, Jam ipse redunt
testimonia mei. Pabere in
ferma p. mion, tursi
du, in qd a se mion mion
na. p. mion

alibi dñs in euangelio dicit: Lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras q̄ lucem. Hinc iustus Iob dicit: Auferetur ab impijs lux sua. Hinc & Psalmista nō opantis, sed prophetantis aīo dicit: Obscuretur oculi eorū ne uideant. Et quia pracedētibz meritis a luce non merentur illustrari, ipsa eis lux in tenebras cōuertetur. Quæ scilicet tenebræ pracedentium delictorū uulnera esse cognoscuntur, quorum dolore uulnerum commoti, utiq; insensibiles ac tenebrofi, ad hoc usq; perueniūt, ut linguas suas cōmanducent. Et quid significatur in impiorum comestione linguarum, nisi hoc quod aut iniustus laudatur, aut iustus uituperatur per linguam? Et notandum quod non ait, manducauerunt linguas suas, sed commanducauerūt: quod iuxta literam stare nullatenus ualet. Nunquid nā quilibet potest alterius linguā laniare, qui suam præ doloribus manducat? Sic enim dñs, commanducauerunt linguas suas: tanq̄ diceretur, Singuli suam alterius linguam dilaniauerunt. Quamobrem in commanducatione linguarum, mutua intelligitur exhortatio infidelium, qua se inuicem monent, monentes consentiunt, consentientes fauent, ueritatem non recipere & mendacium sequi, id est, Christum respuere, antichristum uero suscipere: hoc est em̄ infidelibus linguas suas præ dolore insensibilis uulneris cōmanducare. Istis namq; cibis miserabili pastu ad supplicium suas aīas enutriunt: istis ut durius concremētur, corda sua saginant. De quibus scriptum est: Quorum os locutum est uanitatem. Et rursum: Cogitauerūt & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsis locuti sunt. Quæ autem esset commanducatio linguarum, Iohannes ipse indicat: qui postq̄ dixisset præ dolore tenebrarum linguas suas commanducasse: fideles, statim subdens ait: Et blasphemauerunt deum celi præ doloribus & uulneribus suis. Qui em̄ præmisit, commanducauerunt linguas suas præ dolore: ac deinde subiunxit, & blasphemauerunt deum celi præ doloribus & uulneribus suis: ostēdit hoc esse linguas cōmanducare, quod est, mutua exhortatione deum celi blasphemare. De quibus adhuc subditur, Neq; egerunt pœnitentiam ex operibus suis. Ac si diceretur, Ita uehemens dolor ex plaga blasphemiae eos depressit, ut ad fructuosam pœnitentiam surgere nullatenus possent. Potest aut̄ hoc, quod regnū bestiae angelo phialam effundēte, obscurari dñs: atq; ipso uulneris dolore tenebrarū uidelicet, ad cōmanducandas linguas suas infideles excitari narrant, ac deū celi blasphemare, ita intelligi: ut ex peccato cōtemptæ prædicationis pmanentibus tenebris infidelitatis, odij adhuc atq; inuidiæ crassioribus obtenebrentur, cum ad persequendam ecclesiam dei incitantur. Has em̄ tenebras Iohannes in epistola sua designauit, cū diceret: Qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & in tenebris est usq; adhuc, & nescit quo eat, q̄ tenebræ occæcauerūt oculos eius. Ab his forte tenebris flagellantur, ab his uulnerantur, ab his intolerabiles dolores patiuntur: quibusq; uehementer afflictī ad hoc usq; pueniunt, ut præ ipsis doloribus, eo intellectu quo supra iam dixim⁹, linguas cōmanducent, ac deū celi blasphement. Vel certe effusa p̄dicationis phiala, quæ ad mundi cōtrēptū uocat, ad lamentū inuitat, dū non recipitur, sed tñ ingeritur, regnū bestiae obscurari dñs: quia spretis bonis cælestibus, terrenæ felicitatis contenebrantur laceritia: quicq; dum bona tpalia pro summa felicitate pariter possidendo collaudant, collaudando simul insumūt, linguas suas cōmanducant. Supcilio em̄ momētaneæ prosperitatis ut fumus elati, unde pœnitēdo conuerti debuerūt, inde cōtenebrati latent. Ducūt em̄ in bonis dies suos, ut Iob iustus ac probatissimus dicit, & in puncto ad inferna descendūt. Iam uero si ex phiala p̄dicationis creditur mūdo supplicij irrogari psecutionis, at tendamus intra sedē Christi, sedem bestiae latentē: qbus modis & ipsa nunc quasi lucida, tunc tenebrofa, ac præ dolore uulnerū hoīes linguas suas cōmanducent, deumq; celi blasphement. Nisi em̄ hæc sedes intra sedem Christi lateret, nequaq; per assumptam angelicam creaturā ecclesiæ suæ dominus loqueretur, dicens: Scio ubi habitas, ubi sedes est sathanæ. Hæc deniq; bestiae sedes uel regnum eius, tam diu lucere uidetur, quandiu intra fidei sinum latens, aduersitatibus non afficitur. At si pressuris cœperint fatigari, qui dudum intra sanctam ecclesiam uidebantur luce fidei resplendere, statim ad apertum iniquitatis errorem declinantes, iusto rectoq; dei iudicio fiunt tenebris infidelitatis obscuri: ut nouissima discussione futura iustē appareant tenebræ, qui dudum caput suum imitantes, qui se transfigurat uelut angelum lucis, ministros se esse iustitiæ ostentabant.

I. Iohann. 2.

Iob. 21.

Apocal. 2.

2. Corin. 11.

Sciendum uero q̄a sicut in bono specialiter dicuntur sedes dei, hi quos ipse omnium do-
minus præsiciens iudicio intimæ discretionis cuncta examinat, quanq̄ omnis electorum
ecclesia sit thronus dei, ita in malo sedes bestia: hi esse specialiter cognoscunt, quos in re-
gimine ecclesiasticæ disciplinæ positos, sub uelamento simulatæ fidei occultus aduersari-
us possidēs, negriam suæ iniquitatis abundantius exercet: quicq̄ nouissimis temporibus
phiala persecutionis propinati, recte dicuntur contenebrari, ut q̄ fidem operibus abne-
gantes, solo Christianitatis noīe censebātur, illud quoq̄ quo lucere uidebātur. i. fidē amit-
tentes, nulla iam ex parte lumen habere mereantur. Qui etiam linguas suas commandu-
cant, q̄a à fidei rectitudine persecutionis supplicio uicti declinantes, ipsam fidem quam
prius defenderant, impugnant: ac per hoc cū unus alteri dicit, non erat ipse Christus quē
colebamus, nec rectam fidem defendebamus, alterq̄ similiter respondet, atq̄ hoc ipsum
quod prior dixerat, affirmat: linguas suas sine dubio commanducant, mordentes s. incre-
dulitatis dente ac dilaniantes, quod dudum fuerant professi. Tropica em̄ locutio est, qua
solet plerunq̄ in diuina scriptura ab efficiente id quod efficitur, ostendi: tanq̄ hoc loco p̄-
fessio per linguam prolata, ponatur pro lingua. Quod autem præ doloribus & uulne-
ribus, siue linguas suas commanducare, siue deum cæli blasphemare dicuntur, quanq̄ ad
utrosq̄ dolores possit pertinere, siue s. corporales seu spirituales, uidetur tñ nobis magis
hoc de spiritualibus sentiri debere, q̄a per temporalia flagella in tenebras infidelitatis cō-
uerſi dicuntur. Quæ utiq̄ tenebræ præcedentiū suppliciorū tanquam s. corporales pla-
gæ, spirituales inflixerint plagas, q̄bus reprobi ad mortem uulnerati, linguas suas com-
manducant ac deum cæli blasphemant: & hoc est illis (ut dictū est) linguas suas cōman-
ducare, quod est, inutua exhortatione deum cæli blasphemare, addita insuper adhuc spi-
ritus blasphemia, qua semetipsos obdurantes, ad pœnitentiam nolunt reuerſi. Sequitur

Et sextus effudit phialam suam super flumen illud magnum Eu-
phraten, & siccauit aquas eius, ut præpararetur uia regibus ab
ortu solis.

¶ Hic iam in sexto angelo omnes, quos per partes enumerando, uulneratos ostendit, generaliter complectitur. Euphrates enim fluuius est Babylonie, qui (ut fertur) eadem Babyloniam ingrediens, plures in riuos diuiditur. Sic, sic nimirum, sic generaliter corpus omne malorum dum ad uoluptatum fluxus in confusionem decurrit, in diuersarum sectarum diuersorumq; schismatum riuos expanditur. Recte aut eiusdem fluminis uocabulo, malorum summam dicimus exprimi, quod in diuinis uoluminibus tam frequenter in malum uidemus poni. Hinc est quod ecclesia post huius exilij peregrinationem, post captiuitatis multimoda lamenta, iam in caelestibus constituta, membrorum suorum uoce dictura, pronunciat: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Sancta etenim ecclesia ex recordatione Sion, super flumina Babylonis sedens, plangit: quia confiderata caelestis patrie gloria, adhuc cum reprobis confusione permixta degens, illis superbiae undis tumescentibus, momentanea prosperitatis spumantibus gaudijs, non nouit cum illis erigi, sed inter illos humiliari: non nouit eorum gaudijs perfrui, sed suis lamentis cruciari. Pensat enim quod sit absurdum, in loco humiliationis uelle quempiam eleuari, in conualle plorationis cupere quemlibet gaudere. Rursum praefati fluminis Euphratis nomine, reproborum perditio figuratur, Ieremia propheta attestante, qui ait: Dies ille domino deo nostro dies ultionis, ut ulciscatur se de inimicis suis, & deuorabit gladius, & implebitur sagina eorum: quoniam sacrificium domini sabaoth in terra aquilonis, in flumine Euphrate. In die enim ultionis gladius deuorat, quia extrema animaduersionis sententia in aeterna poena reprobos damnat. Quorum scilicet sagina gladius impletur, quia nimirum sententia dei stricti iudicis, cum reproborum corda uitius impinguata damnat, eorum perditione quasi saturat. De qua interfectione recte nunc dicitur: Quoniam sacrificium domini sabaoth in terra aquilonis, in flumine Euphrate: sacrificium, subaudis, non placationis, sed iugulationis. In terra aquilonis, id est in frigidis reproborum cordibus: in flumine Euphrate, hoc est, in mentium scissuris. Quid autem in exiccatione eiusdem fluminis intelligimus, nisi reproborum consummatam nequitiam, tanquam si peracta persecutione, nihil iam remanserit, quod reprobi faciant, nisi ut

sine X^oo, sine op^oe, sic
 faciebat cogitatio quipublice
 recta predicatio videbatur
 & in suis adiunctis ultra
 in X^oo & op^oe de abat, &
 foris d^o q^o mo de non sint
 q^o modi p^ontis apostoli, qui
 b^o docet viam dei, & in sece
 ter suis prauis & emphati
 ter sententia p^ontur.

[illegible]

Psalm. 136. *videturque scribitur
terra. in babilonica
in iudaea. in antiochia.*

leue. 46

adhuc necem sanctorum uelut arida terra sitiant: Flumen eius exiccare, est persecutionē fluctus congefcerē, sed adhuc exercendae neqtiae mentis ardorem pati. Ita em̄ tunc reprobi, ita omnes iniq̄, ex illa ecclesiae nouissima praedicatione deteriorantur, ut cum dies iudicii aduenerit, nihilq̄ eis exercendae malitiae remanserit, uoluntatem tñ adhuc mali operandi habeant, necemq̄ sanctorū sitiant, si eos in pristino statu uiuere liceret. Vnde & dominus illis repulsis nequaq̄ dicit, Discedite à me q̄ operati estis iniquitatem, sed qui operamini. Tanq̄ diceret: Qui nunc usq̄ mali operandi uoluntatē habetis, & si effectum inuenire non ualeatis. Dicitur ergo de angelo: Effudit phialam suam in flumen illud magnū Euphraten, & siccauit aquas eius. Ac si diceretur: Oblata uitae caelestis praedictio, in tantam eos malitiam excitauit, ut cum eis de exercenda neqtia nihil remanserit, uolūtas tñ iniqua permaneret: satisq̄ iam esse ut debitum finem acciperent, quo tandem ignis diei iudicii propinquantis, eos uelut aridam terram examinando suscipiat. Sicut em̄ superius messis dñi maturitate aruisse, & uindemia occurrisse: sic quoq̄ & hic tropice aqua fluminis perhibetur siccata fuisse, s. nihil reprobis de exercenda malitia remansisse: sed (ut dictum est) propinquantī futurae examinationis igni praeparatos fuisse, quo uelndem cōburantur ut paleae, uel sancti approbentur ut aurū. Cur aut̄ aqua fluminis siccetur, causa subiungitur cum protinus subinfertur: Vt p̄paretur uia regibus ab ortu solis. Et quos hoc loco alios intelligimus reges, nisi sanctos apostolos atq̄ doctores ecclesiae? Qui idcirco ab ortu solis uenire dicuntur, quia à domino q̄ sol iustitiae uocatur, iudicandi potestatem accipiunt. Quiq̄ bene reges appellantur, quia & se & ecclesiam d. magno laboris certamine regere studuerūt, atq̄ aeterno regi incarnato principaliter inhæserūt. Qui uidelicet uiam transeundi p̄ flumen non, nisi exiccetur, inueniunt: quia si prius malorū nequitia fuerit consummata, nequaq̄ ad iudicandum apparebunt. Per eos em̄ transeunt, cum completam eorum nequitiam examinantes diiudicant. Ideo ergo angeli phiala flumen siccatur, ut per eum regum transitus praepararetur: q̄ uidelicet reprobi idcirco p̄dicationem uitae audiunt, non quo per eam in melius proficiant: sed quo deteriores effecti, mala sua adimplentes, iter iudicii in seipsis praeparant. In alia autem translatione quam Primasius exposuit, nequaquam dñi, ut praepararetur uia regibus ab ortu solis: sed, ut praepararetur uia uenienti regi ab ortu solis, Christo uidelicet, de quo legimus: Ecce uir oriēs nomen eius. Cui uenturo ad iudicandum, eo quo praediximus modo uia praeparatur. Sequitur:

Et uidi de ore draconis & de ore bestiae & de ore pseudoprophetae, spiritus tres immundos in modum ranarum exisse: sunt enim spiritus daemoniorum, facientes signa.

¶ Hic iam recapitulando quod praetermiserat, potius uē distulerat, summatim breuiterq̄ complectitur: & quid in illa saeva persecutiōe agatur, insinuat. Sed si (ut apparet) in dracone diabolus intelligitur, mirandum ualde est, quomodo ex eius ore spiritus immundus prodire dicatur, cum ipse sit non solum immundus, uerumetiam immundissimus spiritus, atq̄ spūm immundorum princeps. Quod cur ita sit dictū, facile animaduertimus, si & unitatem unius corporis attendamus: & qui sit exitus spirituum immundorum, intelligamus. Sciendum enim quia in his tribus personis totum malorum corpus, solitis compactum atq̄ connexum differentiis, spiritus sanctus demonstrat, illa memorans, quae maiorem potestatem obtinent in ipso malorum corpore, draconem s. diabolum, bestiam autem antichristum: pseudo uero prophetam, eiusdem peruersi hominis doctores cum subiectis plebibus. Atq̄ ut ostenderet omne illud corpus malorum se in his personis tribus designasse, & uniformi maligno spū agi, cum pro uariis uexationū passionibus cunctorumq̄ uitiorum iniquationibus, idem maligni spiritus diuersas qualitates habere dicantur, ab eis s. quos decipiunt, uocabula sortiuntur, sicuti spūs mendax, spiritus fornicationis, spūs immundus, spūs mutus & surdus. Totos tres hic immundos uocauit, unius uidelicet generis, imō (ut dictum est) uniformem spiritum immundum esse designauit. Vñ enim spm̄ immū dum uidit, sed pro numero partium eiusdem corporis, tres dicit: unum s. tanq̄ unitatem. Et quia de ore draconis spiritū immundū exire

dixerat, cum ipse sit spirituum immundorum princeps immundus: hoc esse ipsum draconem, bestiam ac pseudopphetam ostenderat, quod sunt spiritus tres immundi. Quid est autem, de ore eiusdem draconis, bestiae ac pseudopphetæ immundos spūs exire, nisi omne corpus diaboli ad apertas blasphemias ac persecutiones prorumpere? Quod apertissime in subsequenti uersiculo uera suffragante ratione demonstrabimus. Quæredum sane adhuc nobis est, cur postpositis alijs dæmonum nominibus, immundos de eis spūs in modum ranarum prodire dixerit, cum magis ad rem pertinuisse uideretur, si spiritum mendacem posuisset. Quamobrem sciendum nobis est, quia in hoc facto & sanctorum constantia roborari uidetur, & ignotorum atq; infirmorum mentibus iudicium præcauendæ suasionis ostenditur: malorumq; pars pro nihilo ducenda admonetur, antichristus scilicet eiusq; prædicatores, comparantur luto & cœno paludico: diabolus uero cum suis satellitibus, ranis. Ac si eis spūs sanctus diceret: O martyres dei, o milites inuicti, p nihilo ducite temporalem bestiae potestatem prædicatorumq; eius, quæ luto ac cœno comparat. Sed & uos o minus cauti, uerba eorū nolite attendere, quia ranæ foedæ atq; horrendæ sunt, quæ non loqui, sed magis perstrepere garrulis stridoribus uidentur. Talibus enim ranarum more tanq; animantibus lutulentis atq; cloaquois, erroris latratu nocte damnabiliter conuenit perstrepere. Ranæ enim & loco & uisu molestoq; strepitu, sic odibiles habentur, sicut diabolus cum suis cognoscitur abominabilis. Despiciatur ergo lutum, contemnuntur, imò irrideantur ranæ. Atq; ut hoc fiat, Iohannis uoce, imò spūs sancti exhortentur, dicentis: Vidi de ore draconis & de ore bestiae & de ore pseudopphetæ, spūs tres immundos in modum ranarū exire. Ac si aperte ab eo illis diceretur: Lutum est quod intuemini, non cælum: ranæ sunt perstreperes quos auditis, non sancti prædicantes. Nolite ergo cœnum, quod conuenit habitationi ranarum, comparare cælo. Nolite aurē ac commodare latratibus ranarum, tanq; uocibus prædicatorum. In quibus scilicet uerbis, bestiae uel pseudopphetæ horrendas (ut dictum est) blasphemias, tñ distare à doctrina asserit ueritatis, quantum ranas ab hominibus sanctis: quatenus per hoc (ut diximus) & sanctis constantia, & ignotis cautela tribuatur, ut q forte nequitiam fraudis illorū spiritu discretionis non ualent præcauere, ranarū saltē horrore perculsi, tales studeant deuitare. Sicut em ranæ corporalem getam impediunt, ita & isti spiritalem. Quorū latratu agitur, ne geto deuotionis ocio qdam percipiant ueritatem. Et quia idem tunc ministri sathanæ nō solū terroribus atq; blanditijs, uerū etiam falsis deceptionum signis seducent ad mortē pscitatos, idcirco de immundis spiritibus subiungitur: quia sunt spūs dæmoniorū, faciētes signa, subaudis, non uera, sed falsa: per quæ non Israel, sed Aegyptij decipiuntur. Talia em signa facturi sunt, qualia dudū per magos Pharaonis fecisse narrant. Nec immerito eorū meminit, facta mentione ranarū, nisi ministri sathanæ tunc quoq; similia pderent signa facturi. Tantummodo em usq; ad signum ranarū suis magi incantationibus ualere pmissi sunt. Huic sensui Paulus apostolus concinit, dicens: In nouissimis diebus instabunt tēpora periculosa, & erunt homines seipsos amantes. Atq; quibusdam interpositis, quemadmodum, inquit, Iamnes & Mambres restiterunt Moyse, ita & isti resistunt ueritati, homines corrupti mente, & reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia em eorū manifesta erit, sicut & illorū fuit. Ac si diceret: Non solum uerbis, uerum etiā falsis miraculorum signis obuiare conabuntur sanctis. Sed ultra non proficient, quia usq; ad signū ranarum tñ modo peruenire permittitur, ibiq; insipientia eorū manifesta uidebitur. Non proficient autē, subaudis ad sanctos dei decipiendos. Cito enim ab electis digito dei pro eis se opponente, i. spūs sancto, dinosci poterit, non sanctorū esse uerba quæ dicunt, sed ranarū quasi sum stridorem: nec electorum uera miracula quæ ostendunt, sed ranarū illusionem quæ fingunt. Vnde & superius cum de seductionum signis, quæ factura est bestia, diceretur, ita interpositum est: Et fecit signa magna, ut etiā faceret ignem descendere de cælo in terram in conspectu hoīm. Ac si diceretur: Omnium signorū potius signū ostendens, ignem de cælo faciet descendere in terrā. i. in similitudinē ecclesiæ spūs sanctū ignis appellatione signat. Om se accepisse ostendet, cum sit repleta spū seductionis. Sed in conspectu hoīm, q non sapiunt ea quæ dei sunt, sed quæ hoīm: in conspectu inquā hoīm, spūs sancti igneis linguis uerba formare credentur: sed in conspectu electorū, ranæ sine linguis

Exodi. 8.

2. Tim. 3.

Apoca. 13.

esse apparebunt: quia certum, expressum, ac definitum est, ultra ranarum signum eos sub oculis electorum non posse proficere. De quibus adhuc subiungitur:

Et procedunt ad reges totius terræ, congregare illos in prælium ad diem magnum dei omnipotentis.

¶ Quia in his tribus spiritibus horrēdis, ranarum similitudinibus comparatis, unitas malorum spirituum expressa sit, ex alio huius Apocalypsis loco facile animaduertimus. Quod enim hic plurali numero dicitur, procedent ad reges totius terræ, congregare illos in prælium: hoc illic, cum consummati fuerint mille anni, soluet sathanas de carcere suo. & exiit, & seducet gentes multas, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog & Magog: & congregabit eos in prælium, quorum est numerus sicut arena maris. Sed cum idem sint maligni spiritus in ipsis regibus, quomodo procedunt ad reges, nisi per seipsos ad ipsos, nisi in ipsis ab ipsis? Procedunt autem ad reges totius terræ, subaudi, per eosdem reges ad apertas blasphemias atque persecutiones. Congregant uero illos (ut dictum est) in prælium, non quo ex toto orbe ad unum locum colligant, sed quo unamquamque gentem in loco habitationis suæ, suis aptam uelint superstitionibus militare. Quæ sit autem magna illa dies, in qua reges terræ ad prælium congregantur: locus ille inferius manifeste indicat, quo per lothannem dicitur: Vidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, & cum exercitu eius. Et ut manifestius nobis insinueret, quamnam esset præfata dies, in qua idem reges terræ ad prælium congregantur, statim subiicit & ait: Apprehensa est bestia, & cum illa pseudopropheta, qui facit signa coram ipsa, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiae, & qui adolauerunt imaginem eius, uiui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulfure. Quis autem nesciat, in fine diei quo peragitur pugna, bestiam deuictam ac pseudoprophetam, antichristum scilicet eiusque prædicatores, æterna poena damnari? Quod est autem huius diei initium, quo principaliter reges terræ in prælium congregantur, nisi primordia nouissimæ persecutionis? Quia enim sicut textus istius reuelationis indicat, non adhuc alligatus, sed iam solutus diabolus hos reges in prælium congregat: nimis constat, quia specialiter per hanc magnam diem illa nouissima persecutio designatur, quam & a passione Christi putat ligatus ualuit, eosdem reges in prælium congregauerit. Vnde ipsa dies & magna, & dei uocatur: quia scilicet in ea principaliter agnus uictor cum suis contra ferocissimas bestias pugnabit. Hinc est etiam quod idem reges cum iam præcesserint, & nunc sint in mundo regnum tenentes, necdum tamen illud regnum accepisse narrantur, quod post bestiam sunt accepturi. Sequitur:

Ecce uenio sicut fur, Beatus qui uigilat & custodit uestimenta sua, ne nudus ambulet, & uideant turpitudinem eius.

¶ In figuratis locutionibus, ut sæpe iam diximus, nec obseruatur, nec requiritur ordo historicus. Prætermisit enim nunc etiam spiritus sanctus sequentem uersiculum, quo de aggregatione regum bellantium hoc modo concluditur: Et congregauit illos in locum, qui uocatur Hebraice Armageddon: atque ex persona dei filii loquentis, hunc interposuit quem nunc tractare conamur. Cur autem hoc fiat, sæpius exposuimus. Aptæ sane fueris comparatio non solum hoc loco, sed & in euangelio atque Apostolo de aduentu iudicis introducit. Sed non ideo homines pro uestimentis seruandis uigilare admonentur, ut dominus tanquam fur ueniens, eadem uestimenta proripiat: sed ut à malignis spiritibus custodiantur, ne cum dominus improuisus uenerit, nudos eos inueniat. Qui uidelicet aduentus quamquam in nouissimis esse credatur, sicut Paulus dicit, Dies domini sicut fur ita in nocte ueniet: tamen omni die sic dormientes quosdam preoccupat, ut (ut quod lugendum est) expoliatos eos ac confusione plenos inueniat. Hinc dominus admonet, dicens: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. Et quæ sunt hæc uestimenta, quæ uigilanti studio monentur seruanda, nisi baptismatis sacramenta? Quæ illam in omnibus peccatorum turpitudinem operire dicuntur, quam protoplasti à malignis spiritibus immortalitate nudati, pro certo cognoscuntur passi. Seruat autem hæc uestimenta, quisquis ea uel iterato baptismo non rescindit, uel criminum maculas superducens, nequaquam peccati corpus quod interius opertum fuerat, exterius ostendit. In utroque enim præuicatorum detegitur turpitudine, quam uigilantius perseuerans deu-

Mat. 24.

Luce. 12.

1. Thes. 5.

Mat. 25.

Luce. 12.

rat intentio. Sed ecce intra sanctam ecclesiam quanquam rari inueniatur, qui iterato baptis-
 matis sacramento se nudent: probrorum tamen maculis multi eadem uestimenta soe-
 dantes, peccati corpus nudatum exterius ostendunt. Toties turpitudine corporis peccati de-
 tegit, quoties glibet crimine admittit. Quid ergo agendum est, nisi ad secundum baptisma recur-
 rendum? Quod utique nec inhonestius operit corpus peccati, si auide à conuersis appe-
 tatur. Hoc denique negationis suae turpitudinem apostolus Petrus operuit, cum post eandem
 negationem, ad fontem lachrymarum iterum baptizandus cucurrit. Non solum enim de
 primo baptismate tinctis, sed etiam de secundo dicitur: Beati quorum remissae sunt ini-
 quitates, & quorum tecta sunt peccata. Sunt autem & alia preciosa uestimenta, quae non
 minori studio praecipuntur seruanda. Quae si quis non habuerit, cum sponsus caelestis tan-
 quam fur media nocte aduenerit, sine dubio ab ipsius sponsi nuptiis foras eicietur. Et quae
 sunt illa, nisi praecepta charitatis, de qua scriptum est: Charitas operit multitudinem pec-
 catorum. Quae scilicet charitas & una uestis dicitur, quia principalis est uirtus: & multa, quia
 ad cuncta uirtutum facta dilatur. Quaeque à duobus quidem praeceptis incipit, sed se ad
 innumera extendit. Huius namque initium dilectio dei est, ac dilectio proximi. Sed dile-
 ctio dei per tria distinguitur: quia ex toto corde, ex tota anima, ex tota uirtute diligi con-
 ditor iubetur. Qua in re notandum est, quod diuinus sermo cum deum diligi praecipit,
 non solum narrat ex quo, sed etiam informat ex quanto, cum subiungit, ex tota fortitudi-
 ne: ut uidelicet qui perfecte deo placere desiderat, sibi de se nihil relinquat. Proximi au-
 tem dilectio ad duo praecepta deriuatur, cum & per quendam iustum dicitur: Quod ab
 alio tibi odis fieri, uide ne tu alteri facias. Et per semetipsum ueritas dicit: Quae uultis ut
 faciant uobis homines, ita & uos facite illis. Quibus duobus scilicet utriusque testamēti man-
 datis, per unum malitia compescitur, per aliud benignitas praerogatur: ut malum quod
 non uult pati quisque, cesset à nocendi opere: & rursus bonum quod sibi fieri appetit, impen-
 dens erga utilitatem se proximi exerceat & benignitatem. Sed haec nimis duo dum so-
 licita intentione cogitantur, cor ad innumera uirtutum ministeria extendunt, ut ne uel ad
 inferenda quae non debet, desiderijs inquieta mens ferueat: uel erga exhibenda quae de-
 bet, ocio soluta torpescat. Nam cum cauet alteri facere, quod nequaquam uult ab altero
 ipse tolerare, sollicita se intentione circumspicit, ne superbia eleuet, & usque ad despectum
 proximi animum deiciens exaltet, ne ambitio cogitationem laniet. & cum hanc ad ap-
 petenda aliena dilatat, angustiet: ne cor luxuria polluat, & subiectum desiderijs per illicita
 corrumpat: ne ira exasperet, ne usque ad proferendam contumeliam inflammet, ne in-
 uidia mordeat: & alienis felicitatibus aemula, sua se face consumat: ne immoderate lin-
 guam loquacitas pertrahat, eamque usque ad lasciuiam obtreactionis extendat: ne odium
 malitiam excitet, & usque ad iaculum maledictionis irriter. Rursum, cum cogitat ut ea al-
 teri faciat, quae ipsa sibi fieri ab altero expectat: pensat nimirum, ut malis bona, & bonis me-
 liora repēdat: ut erga procaces mansuetudinem longanimitatis exhibeat, ut malitiae pe-
 ste languentibus gratiam benignitatis impendat, ut discordes ad pacem reducat, ut con-
 cordes ad concupiscentiam uerae pacis accendat, ut indigentibus necessaria tribuat, ut er-
 rantibus uiam rectitudinis ostēdat, ut afflictos uerbo & compassione mulceat, ut accen-
 sos in huius mundi desiderijs increpatione restringat, ut minas potentium ratione miti-
 get, ut oppressorū angustias quāta proualeat ope leuet, ut foris resistentibus patientiam oppo-
 nat, ut intus superbientibus patientiam exhibeat, ut erga errata subditorum sic mansuetudo zelum te-
 peret, quatenus à iustitiae studio non eneruet: sic ad ultionem zelus ferueat, ne tamen pietatis limi-
 tem seruēdo trāseat: utque ingratos beneficijs ad amorem prouocet, ut gratos ministeri-
 is in amorem seruet, ut proximorum mala cum corrigere non ualet, taceat: ut quae corrigi lo-
 quendo possunt, in horum silentio consensum esse pertimescat: ut sic ea quae tacet, toleret: ne
 timens, in animo uirus doloris occultet: ut sic maleuolis munus benignitatis exhibeat, ne
 tamen per gratiam à iure rectitudinis excedat: ut sic proximis cuncta quae ualet, impen-
 dat, ne haec impendendo tumeat: ut sic in bonis quae exhibet, tumoris praecipitium pau-
 eat, ne tamen à boni exercitatio torpescat: ut sic quae possidet tribuat, quatenus quanta sit
 largitas remunerantis, atcedat: ne cum terrena largitur, suam plusquam necesse est ino-
 piam pauca: & in oblatione muneris, hilaritatis lumen tristitia obscuret. Sic, sic nimis,

Matthaei. 26.

Psalm. 51.

1. Petri. 4.

Thobie. 4.

Matthaei. 7.

1. Corin. 13.

fic ab studiosis uestimenta seruantur, quibus multitudo peccatorum operitur. Quorum multipliciter uestimentorum bene Paulus enumerat, cū de una eademq; charitate loquitur, dicens: Charitas patiens est, benigna est. Non æmulatur, non inflatur, non agit perperam, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, nō cogitat malum, nō gaudet super iniquitate, congaudet autem ueritati. Patiens quippe est charitas, quia illa ta mala æquanimiter tolerat. Benigna uero est, quia etiā malis bona largiter ministrat. Non æmulatur, quia per hoc quod in præsentī mundo nil appetit, inuidere terrenis successibus nescit. Non inflatur, quia cum præmiū æternæ retributionis anxie desiderat, de bonis se exterioribus nō exultat. Non agit perperam, quia quo se in dei ac proximi amore dilatat, quicquid à rectitudine discrepat, ignorat. Non est ambitiosa, quia quo ardentius intus ad sua satagit, foris nullatenus aliena concupiscit. Non quærit quæ sua sunt, quia cū cetera quæ hic transitorie possidet, uelut aliena negligit. Cū qd sibi deesse cōspicit, non irritatur: quia & iniurijs laceßita, ad nullos se ultionis morus excitat, dum magnis laboribus maiora post præmia expectat. Non cogitat malum, quia in amore mūditiæ mentem solidans, dum omne odium radicitus amputat, uersare in animo quod inquinat nescit. Nō gaudet super iniquitate, quia sola dilectione erga omnes inhiat, nec de perditione aduersantium exultat. Congaudet autem ueritati, quia ut se ceteros diligens, per hoc quod rectum in alijs cōspicit, quasi de augmento proprii prouectus hilarescit. Sicq; fit, ut nulla ex parte nuditas uel turpitudine præuagationis appareat in quibus hoc uigilans studium permanserit. Sequitur autem uersus ordini conciso reddendus, quod: regibus terræ in prælium congregatis, dicitur:

Et congregauit eos in locum, qui uocatur hebraice armageddon.

Marci. 5.

Qualiter in præmissis tribus spiritibus unitas malorum spirituum designetur, hic apertissime declaratur. Quod em̄ superius quasi de tribus loquitur, præcedunt ad reges totius terræ cōgregare illos in præliū: hoc nūc idipsum inculcando tanq; de uno profertur, cōgregauit eos in locū qui uocatur hebraice armageddō. Quāobrem siue in tribus seu in septe, seu etiam in legione eorū neq; describatur, ad unū refertur. Hinc est quod dñs cū hoīem à legione liberat, tanq; unum interrogat, dicens: Quod tibi nomē est? Cui ipsa unitas rñdens, ait: Legio. Si enim in legione nō unus, sed multiplex spūs: cur nō ait, quæ uobis noīa sunt, sed quod tibi nomē est? Sic, sic nimis, sic cū tres nequā spūs de ore draconis & de ore bestię & de ore pseudopphetæ, ad reges terræ præcedunt: sathanas in illis de carcere suo. i. de abyßo, quæ sunt ipsi reges, uel bestia uel pseudopphetæ, ad seducēdas gētes idem ipse solut⁹ egreditur, subaudis, in apertā psecutionem excitatur. De ipsis em̄ egreditur, sed p ipsos exit ad ipsos. Quanq; aut̄ hoc esse dictum sit, præcedunt ad reges terræ toti⁹ cōgregare illos in bellū: qd̄ est, cōgregauit eos in locū qui uocatur hebraice armageddon: sicut in alia recapitulatiōe inferius dñs, cōgregauit eos in præliū, quorū est numerus sicut arena maris: innuit tñ nobis aliqd, cur ipse pñ locus tali uocabulo designetur.

Apocaly. 20.

Armageddon quippe, ut beatus Hieronymus dicit, in latino sermone cōsurrectio testitū impiorū sonat, siue mons à latrunculis, uel mons globosus. Nec immerito. Nam in eo diabolus reges terræ. i. om̄e regnū seculi in pñiū reuocat, quo principaliter cōtra Chrm & ecclesiā falsā loq; persuadet. Hinc Psalmista eiusdē redēptoris uoce ait: Insurrexerūt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. Recte aut̄ idem locus pugnæ, mons etiam à latrunculis uocatur. Et q; iste mons est, nisi ille caliginosus, q; se per illū damnatū quem assumpserit hominem, cunctis eminere uolens, dei filiū (de quo scriptū est, Erit in nouissimis diebus pparatus mons domus dñi in uertice montiū, & eleuabitur sup colles, & fluent ad eum oēs gentes) se esse mentitur? Qui uidelicet nō à fidelibus seruis, sed à latrunculis mons uocatur. i. à ministris eiusdem peruersi hominis, qui fidem electorū latēter pri-

Psalm. 26.

pere desiderāt, ut eos à monte tuto ac lucidissimo abstrahentes, in mōtem naufragosum impingere faciant: quia eius celsitudo tanto ab eisdem electis despicitur, quanto p inter-

Isaie. 2.

nam cōstantiam quicquid tpaliter transit, deridēt. Quibus & dñs: Ecce dedi uobis potestatem calcandi sup oēm uirtutem inimici. O q; magnus, o q; altus à latrunculis æstimabitur. sed deo gratias, quia fidelium seruoꝝ constantia atq; fortitudine ut uilissimus terræ puluis

Luce. 10.

conculcabitur. Recte etiam locus eiusdem pugnae, mons globosus dicitur. id est diabolus in antichristo, innumeris Christianae fidei insidiantibus bestiis constipatus, defatus, atque conglobatus. Vel certe ut uerius dixerim, ideo mons globosus uocatur, quia diuersos in suo corpore errores ostendit, dum hinc aperte sauit, illinc fraudulenter decipit. Quasi enim unum de bellantium globum contra electos emittit, dum eos per temporalem potentiam affligit. Sed dum eius insana potentia contemnitur, quem fortiolem dimittit, eum per miracula & falsa prodigia illaqueare satagit. Sequitur:

Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem: & exiuit uox magna de templo a throno, dicens: Factum est, & facta sunt fulgura & uoces & tonitrua, & terramotus factus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt in terra: talis terramotus, sic magnus.

In septimo angelo sic nouissimae persecutionis finis ostenditur, ut breui recapitulatione eiusdem persecutionis tempus complectatur. In eo enim quod angelo phialam effundente, uoce magna de templo a throno dicitur, Factum est, consummatio persecutionis declaratur. In eo uero quod subditur, & facta sunt fulgura & uoces & tonitrua, & cetera quae sequuntur, eiusdem persecutionis tempus recapitulatum comprehenditur. Hoc sane est templum, quod thronus in templo, electorum uidelicet ecclesia, quam dominus & inhabitando praesidet, & praesidendo inhabitat. Et a sedente in throno atque inhabitante in templo, uox ista procedit, cuius iudicio consummantur omnia. Videamus autem quae sint fulgura & uoces ac tonitrua, in eadem persecutione sonantia. Et quid aliud in fulguribus, nisi miraculorum signa: quid autem in uocibus, nisi praedicationes; quid uero in tonitruis, nisi comminationes figurari intelligimus? Sed quia inter uerba praedicationis, inter comminantium terrores, miraculorum signa narrantur futura: utrum illa miracula a parte bonorum falsitati contradicentium, an a parte malorum ueritati resistentium, ad exercendos bonos & obdurandos malos, an ex utraque parte alitersibi cohaereant, hic quidem non satis elucet. Sed cum ad alias sanctarum scripturarum paginas recurrimus, malos tunc signa facturos inuenimus: bonos uero, nescio si alicubi in eiusdem sacris literis inuenire possimus miracula facturos illis diebus. Quod enim ecclesiae persecutores miraculis coruscent illis diebus, testatur dominus, dicens: Tunc surgent pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Hinc est quod cum tormentorum omnium passiones iam sustinuerint martyres sancti, eadem persecutio omnibus perfertur, sicut hic dicitur: Factus est terramotus magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt in terra: talis terramotus, sic magnus. Cui sententiae dominus in euangelio concordans, ait: Erit tunc tribulatio qualis non fuit ex quo homines esse coeperunt super terram, usque ad tempus illud, sed nec fiet. Quae enim poenarum genera nouimus, quae non iam uires martyrum exercuisse gaudeamus? Alios namque improviso ictu immersus iugulo gladius strauit, alios crucis patibulum affixit: in quo mors & prouocata repellitur, & repulsa prouocatur: alios hirsutis serra dentibus attriuit, alios armata ferro insulcans ungula sparsit, alios beluina rabies moribus detruncando cominuit, alios ab intimis uiscerum per cutem pressa uis uerberum erupit, alios effossa terra uiuentes operuit, alios in altum dimerfos in mortem praecipitium fregit, alios in se piectos aqua repente absorbuuit, alios edax flamma usque ad cineres depasta consumpsit. Quid ergo est quod his tormentis tunc atrocius crescit, nisi hoc quod (sicut diximus) in euangelio per semetipsam ueritas dicit, surgent pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. In prioribus namque temporibus fideles nostri mira fecerunt, cum peruersa paterentur: illis uero extremis aduersarij fidelium etiam cum peruersa inferunt, mira facturi sunt. Pensamus ergo quae erit humanae mentis illa tentatio, quam pius martyr & corpus tormentis subiicit, & ante eius oculos miracula tortor facit. Cuius tunc uirtus non ab ipso cogitationum fundo quatiatur, quam is qui flagris cruciatur, miraculis coruscat? Hinc est forte quod dominus de diabolo eiusque uase antichristo dicit: Faciem eius praecedet egestas. Ante enim a fidelibus miraculorum diuinitas

Mat. 24.

Ibidem.

Ibidem.

Iob. 41.

subtrahuntur, & tunc contra eos antiquus ille hostis per aperta prodigia ostenditur: ut quo ipse per signa extollitur, eo à fidelibus sine signis robustius laudabiliusq; uincatur. Et forte in eius certamine signa à fidelibus non deerunt: sed tanta erunt illius, ut nostrorum si fuerint, aut pauca, aut nulla uideantur. Quorum tamen uirtus omnibus signis fit prior, cum omne quod ab illo fieri terribiliter conspicit, per internæ constantiæ calcem premit. Sequitur:

Et facta est ciuitas magna in tres partes.

¶ Ab exordio mudi usq; ad finem, duæ ciuitates edificari uidentur, quarum una est dei, altera diaboli: una quæ ab Abel iusto cœpit, altera quæ à Cain impio initium dedit: una quæ supra petram edificatur ut maneat, altera quæ super arenam ut cadat. Hoc autem in loco diaboli ciuitas in tres partes diuidi pronuntiatur, non quo & ante diuisa non esset, ut tunc solummodo diuidatur: sed quo certum sit, ex quibus hominū qualitibus ipsa impia ciuitas constet, quæ in futuro casura denunciatur. Cuius una pars & est & erit in gentilitatis errore, altera in hæreticis & Iudæis: & una in falsis fratribus, quæ nunc intra sinum fidei latet. Quæ uidelicet ciuitas, siue pro magnitudine populorum, seu propter immanitatem scelerum, magna (id est, uasta) uocatur: cuius etiam caput, propter immensitatem malitiæ, draco magnus appellatur. Sequitur:

Et ciuitates gentium ceciderunt.

¶ Genus in species diuisum, ipsam diuisam ciuitatē corruisse denunciat. Nam cū hic dicat ciuitates gentium cecidisse, inferius uero angelus clamat, Cecidit cecidit Babylon magna: ostendit proculdubio hoc esse ciuitates gentium, quod Babylonem ciuitatē magnam. Sed ideo hoc loco genus diuiditur in species, ne si diceretur, & facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitas magna cecidit, & Babylon magna uenit in memoriam ante deum, in honesta narratio contexeretur: uel quod uerius, ideo una eademq; res diuersis obūbratur figuris, ne facile cognita scriptura sacra, uilis putetur. Quæ scilicet reproborum ciuitas, in species ciuitatum diuisa: nunc quidem per partes, in nouissimis uero funditus ruet, cum persequendi sanctos ultra modū potestatem acciperit. Et quæ eius principalis ruina est, nisi superbia, per quam caput eiusdem ciuitatis de edificio cælestis patriæ ruit? Scriptum quippe est: Ante ruinam exaltabitur cor, & ante gloriam humiliabitur spiritus. Hinc Psalmista domino de cadentibus dicit: Detecisti eos dum alleuarentur. Quicq; admirādo subiungit, dicens: Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, & perierunt propter iniquitatem suam, uelut somno exurgentes? Ac si diceret: Quomodo desolationis ruinam penè ante passi sunt, q̄ in superbiam alleuarentur? Hinc per Daniele m dicitur: In aula Babylonis deambulabat rex, responditq; & ait: Nonne hæc est Babylon magna, quæ ego ædificaui in domū regni, in robore fortitudinis meæ, in gloria decoris mei? Sed hanc exaltationem quam concita sit ruina subsecuta, illico adiungit, dicens: Cum adhuc sermo esset in ore regis, uox de cælo ruit: Tibi dicitur Nabuchodonosor rex. Regnum tuum transiet à te, & ab hominibus efficiet te, & cum bestijs ferisq; erit habitatio tua. Hæc de principali reproborum ruina differimus. Caterū quot sunt scelera uitiorum, tot sunt ruinae malorum. Redit autem huius historiæ autor ab speciebus ad genus, & easdem ciuitates gentium unam ciuitatem esse designans, dicit:

Et Babylon magna uenit in memoriam ante deum, dare illi calicem uini indignationis iræ eius.

¶ Cum sit natura incommutabilis beat⁹ ille ac summus sp̄s, nullaq; uicissitudine in se dissimilis deus, Iacobo attestante qui ait: Apud quem non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio: nequaquam aut obliuiscitur, aut recordatur. Sed tamen scriptura sancta paruulis congruens, non solum hæc, sed & alia innumera quæ ad naturam dei non pertinent, humano more rellato studet referre, quatenus imitatione patris uel matris, balbutientibus paruulis, ut intelligi possint quæ ab ipsa dicuntur, & ipsa balbutiat. Quæ si ita non ageret, sed ut est diceret, hūana corda ad agnitionē suā nunq̄ leuaret.

Pro 16.
Psalm. 71.

Daniel. 4.

Ibidem.

Iacob. 1.

Sed quatenus nunc non suppetit, ut de omnibus obliuionis uel recordationis dei modis loquamur: tamen quosdam preterire non debemus, qui principaliter ad electos uel reprobos pertinere uidentur. Sciendum enim quia omnipotens deus quidam nunc ex parte electorum obliuiscitur, quidam uero recordatur. In futuro autem iudicio non quidem similiter, sed dissimiliter: quia ex ea parte quae nunc electorum obliuiscitur, tunc recordatur: & ex ea quae nunc recordatur, tunc obliuiscitur. Qui uidelicet obliuionis uel recordationis modi, eadem ratione reprobos personis aptantur. Quodam enim ex parte omnipotens deus nunc electorum obliuiscitur, quodam uero recordatur: quia & eorum bona opera in presenti non remunerat, & mala duris flagellis excruciat. At contra quidam eorum ex parte in iudicio recordatur, quodam uero obliuiscitur: quia & dilata eorum pia opera tunc remunerat, quae nunc quasi obliuioni tradens non remunerat: & mala tunc non d sanat, quae nunc iudicio seueritatis sciens cruciat. Quamobrem sicut dictum est, unde nunc obliuiscuntur, inde tunc recordantur: & unde nunc recordantur, inde tunc obliuiscuntur. Contra reprobi quodam nunc ex parte obliuiscuntur a deo, quodam uero recordantur: quia & hic per malis quae commiserunt, flagella non tolerant: & per bonis quae forte habere potuerunt, terrena munera recipiunt. In futuro uero iudicio ex ea parte obliuiscuntur, quae nunc remunerantur: & ex ea parte recordantur, quae nunc non flagellantur. Babylon ergo magna, corpus uidelicet diaboli, unde nunc obliuisci meruit, inde tunc ad memoriam redit: ut illic aeterna flagella suscipiat, quae hic cum electa ciuitate temporaliter affligi uerberibus recusat. Vnde & bene nunc de eadem dicitur: Venit in memoriam ante dominum, dare ei calicem uini indignationis irae eius. Et quod per calicem irae dei hoc in loco, nisi nouissima poena intelligitur? Quo uidelicet calice nunc Babylon electis semel propinat, cum eos carne tantummodo cruciat: sed eodem ipso nunc dupliciter propinabitur, quoniam carne simul & anima igne cremabitur. Vnde & in hac Apocalypsi inferius dicitur: Recordatus est dominus deus iniquitatum eius: reddite illi sicut uobis, miscete illi capulum. Ipsa enim (ut dictum est) quae nunc electos ex superiore parte calicis temporalium tribulationum uino debriat, bibitura est quoniam sine fine nouissimas feces, id est nouissimas poenas. Hinc est quod sermo diuinus enumeratis tribulationibus, huius temporis, quas plerumque & nolentes mali patiuntur cum bonis, de nouissima poena sententiam protulit, dicens: Rex Sefach bibet post eos: subaudis, finitis temporalibus pressuris, tanquam hausto de calice mero malorum, pars nouissimas poenas persoluet, tanquam feces ebibens. Ad quod per prophetam Ieremias loquitur, dicens: Bibite & inebriamini, & uomite, & cadite, neque surgatis a facie gladii, quem ego mittam inter uos. O timendum poculum, quod sic debriat impios, ut tantum a poenis nequaquam sensibiles reddat. O formidandus gladius, qui sic trucidat, ut ab interfectione non desinat: & eos quos indefinenter occidit, semper ad interfectionem reseruet. Poculum istud flamma sulfurea est, gladius iste uermis immortalis est. Illa interiorius hausta, animum necat: iste exteriorius saucians, corpus dilaniat. Quia enim aeternis supplicij deputatos, & ignis indeficiens exurat, & uermis immortalis ad rodatur, scripturae sacrae autoritas probat. Hinc Isaias ait: Quorum uermis non morietur, & ignis eorum non extinguetur. O quae multa ibi erunt, sed haec puro quia principalia ibi erunt. Erunt siquidem tenebrae exteriores, fletus & stridor dentium, domino in euangelio de seruo nequam dicente: Mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium. Erit sitis, sicut diues ad Abraham dicit: Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aqua, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Erit pavor & horror, ut Iob deprecans domino dicit: Dimitte me ut plangam paululum dolorem meum, antequam uadam & non reuertar, ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Erunt & alia innumera, quia profecto quaeque mala possunt esse, nil de his, damnatis deerit. De quibus melius lugendo interiorius, quam loquendo exteriorius aliquid proferimus. Sequitur:

Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.

¶ Insularum ac montium nomine, more solito ecclesiam complectitur: in insulis scilicet populorum fidelium subiectas plebes: in montibus uero, earumque plebium doctores designas. Audi denique quae sint istae insulae. Ait enim Isaias propheta: In doctrinis glorificate dominum, in insulis maris nomen domini dei Israel. Hinc idem alibi dicit: Audite insulae, & attendite populi de longe. Audi etiam qui sunt montes, Propheta namque ait: Erit in nouissimis die-

Apoc. 18.

Iere. 25.

Ibidem

Isa. 66.

Matt. 25.

Luca. 16.

Iob. 10.

Isaie. 24.

Isaie. 49.

Isaie. 2.

bus præparatus mons domus dñi in uertice montiũ, & fluent ad eum oēs gentes. Mons enim domus dñi in uertice montium præparatus, dñs est saluator noster, oĩm sanctorũ uirtutes transcendens. De qbus etiam mōtibz Psalmista dicit: Montes in circuitu eius, & dñs in circuitu populi sui. Et rursum: Leuaui oculos meos ad montes, unde ueniet auxilium mihi. Insulæ autem & montes non inueniuntur, subaudis mente, non corpore in medio peccatorum. Quibus per pphetam dñ: Exite de medio Babylonis, & saluate unusquisq; aĩas uestras, & immundũ ne tetigeritis. Vnde & in Apocalypsi inferius per lohãnem dñ: Audiui uocẽ de cælo, dicentẽ: Exi de ea populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiat, qm̃ peruenerunt pct̃a eius usq; ad cælum. Quo autẽ exeunt, nisi in solitudinẽ, sicut superius dñ: Mulier fugit in solitudinem, ubi alatur per tps & tempora & dimidium temporis, à facie serpentis. Vnde & dñs admonet, dicens: Tunc q in ludæa sunt, fugiant ad montes. Et ubi hanc inueniunt solitudinẽ, nisi in seipsis. Hinc enim per iustum lob dñ: Nunc dormiens filerem, & somno meo requiescerem cum his qui ædificant sibi solitudines. Ad hãc solitudinem Dauid regali fultus obsequio, populorum turbis circumdatus, fugerat qui dicebat: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Ille etenim in seipso solitudinem ædificat qua fugiat, q & tumultus uitioꝝ & gloriam temporalem per constantiæ uigorem interius premit. Vel certe hoc loco fuga electorum illa esse creditur, qua malorum societatem sic in extremis deserit, ut nulla eius deinceps cũ eisdem reprobis inueniatur cõfusa permixtio. Hinc superius dñ: Cælum recessit quasi liber inuolutus, & oēs montes & insulæ de locis suis motæ sunt. De locis enim suis mouentur, cum utiq; à communi reproborum conuersatione separantur. Neq; em̃ ut nũc, permixti reprobi intra bonos latebunt: q ignis tribulationis ubiq; accensus, dum aurũ probat, paleas comburit. Dicatur ergo: Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Ac si alijs uerbis diceretur: Sic tunc electorum ecclesia à reprobis commixtione separabitur, ut manifestum sit qui terræ inhæreant, & q ad superna euolent. Sequitur:

Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines, & blasphemauerunt homines deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est uehementer.

¶ Manifestæ rationis sensus exposcit, per grandinem hoc loco iram ultionis intelligi. Vnde scriptum est: Ira domini sicut grando descẽdens. Hac deniq; septem phialæ septẽ angelos plenæ fuisse memorantur. De hac Paulus dicit: Reuelatur ira dei de cælo super oẽm impietatem & iniustitiam hoĩm eoꝝ, qui ueritatẽ dei in iniustitia detinẽt. Talenti autẽ ponderis pro magnitudine uindictæ, ipsa grandinis ira fuisse perhibet. Quia enim septuagintaduag; linguag; gentes percutit, nullusq; ad mortẽ præscitus hanc mortẽ euadit, idcirco talenti ponderis magnitudinẽ eiusdem iræ spũs sanctus designat. Nec immerito. Nam talentum apud latinos, septuagintaduag; librarum pōdere pensatur. Quæ uidelicet ira non nisi præcedentis culpæ merito infligitur, Paulo attestante qui ait: Reuelatur ira dei de cælo super oẽm impietate. Præcedit ergo (ut dictũ est) pct̃m in hominibus, cuius merito grãdo descendit de cælo. Descendens autẽ, plaga magna reprobos uulnerat: q ipsius districti iudicis ira agit, ut q pct̃m cõmissum manu pœnitentiæ cito non tergunt, in aliud deterius cadant. Quod uidelicet nō iam pct̃m tĩmō est, sed pct̃m simul & plaga peccati, & pœna peccati. Omne quippe pct̃m, quod tñ citius pœnitendo nō tergitur, aut pct̃m est simul & plaga peccati & pœna peccati. Peccatum nanq; quod pœnitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud transit. Vnde fit ut non solum pct̃m sit, sed peccatum & causa peccati. Ex illo quippe uitio culpa subsequens oritur, ex quo cæcitate mens ducitur, ut peius & alio ligetur. Sed pct̃m quod ex peccato oritur, nō iam pct̃m tĩmō, sed pct̃m est simul & plaga pct̃i & pœna peccati. Quia iusto iudicio om̃ipotẽs deus cor peccantis obnubilat, ut præcedentis peccati merito etiam in alijs cadat. Quem em̃ liberare noluit, deferendo percussit. Non ergo immerito plaga simul & pœna pct̃i dñ, quod iusta desuper irrogata cecitate, ex præcedẽtis peccati ultione ppetratur. Quod

uidelicet agitur dispositione qdem superius ordinata, sed inferius iniquitate confusa; ut & præcedens culpa causa sit subsequenter, & culpa subsequens sit plaga simul & poena præcedentis. Et ut manifestius fiat quod dicimus, ecce dominus in euangelio de iudæis loquitur, dicens: Si non uenissem & locutus eis fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Quod uidelicet peccatum si citius conuersiōis poenitentia delere uoluissent, peccatum solummodo fuisset. At quia non est conuersiōis emendatione mundatum, non solum iam peccatum, sed peccatum simul & causa peccati exitit: quia ex se aliud genuit, ut uidelicet iusto internoq; dei iudicio qui Christum suscipere noluerunt, sibi promissum, suscipiant quandoq; antichristum, ipso domino dicente: Ego ueni in nomine patris mei, & non suscepistis me. alius ueniet in nomine suo, & hic suscipietis. Hinc Paulus dicit: Pro eo quod charitatem ueritatis non receperunt ut salui fierent, ideo mittet illis deus operationem erroris, ut credant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, sed consenserunt iniquitati. In quibus uerbis apte innuitur, quod præcedens culpa subsequenter causa exitit culpa. Quæ scilicet non iam peccatum solummodo, sed peccatum simul & plaga poenaeq; præcedentis peccati facta est. Hoc quippe agitur, ut culpis culpa feriantur, quatenus supplicia fiant peccantium, ipsa incrementa uitiorum. Nam quia omnipotens deus ad poenitentiam tempus indulget, quod tamen humana malitia ad usum suæ iniquitatis intorquet; nimis iusto iudicio augeri culpa permittitur, ut ad feriendum alius quam cumuletur. Hinc enim de quibusdam Paulus dicit: Ut impleant peccata sua semper. Hinc uoce angelica Iohanni dicit: Qui nocet, noceat adhuc; & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Hinc Dauid ait: Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, ut non intrent in iustitiam tuam. Hinc rursus de domino ab eodem Psalmista dicit: Immissiones per angelos malos, uiam fecit semitæ iræ suæ. Cor quippe dominus prioribus meritis aggravatum, iuste permittit etiam in subsequentibus malignorum spirituum persuasionem falli: quod dum digne in culpam trahitur, reatus eius in poena cumulat. Vnde & iræ suæ dominus uiam de semita fecisse perhibetur. Latior est enim uia quam semita. Ex semita uero iræ suæ uiam facere, est iræ causas districte iudicando dilatare, ut qui illuminati recta agere noluerunt, iuste cæcati, adhuc faciant unde amplius puniri mereantur. Hinc per Moysen dicitur: Non dum completa sunt peccata Amorrhæorum. Hinc per eundem Moysen dominus dicit: Ex uinea enim Sodomorum uitis eorum, & propago eorum ex Gomorra. Vitis eorum uua fellis, botrus amaritudinis ipsis. Furor draconum uinum eorum, & furor aspidum insanabilis. Nonne hæc congregata sunt apud me, & signata in thesauris meis? In die ultionis reddam illis. Quam multa eorum mala narrauit, & ilico adiungit, in tempore quo lapsus fuerit pes eorum. Ecce atrocissima eorum facinora describuntur, & tamen ad ultionis diem adhuc subsequens lapsus aspicitur, quo eorum peccata cumulentur. Habent iam quidem unde feriri mereantur: sed tamen sustinet adhuc peccatum crescere, ut peccantes possit atrocius poena cruciari. Iam meretur supplicium peccatum & causa peccati: sed expectatur adhuc, ut augmentum supplicii subroget peccatum & plaga peccati. Sciendum uero quia plerumque unum idemque peccatum, & peccatum & plaga est & causa peccati. Quis enim nesciat idcirco iudæos ad cognitionem Christi non peruenisse, quia de obseruatione legis tumetes, eandem spiritalem legem spiritualiter intelligere noluerunt? Et rursum quis ignoret eo peccati merito quo in eundem redemptorem credere noluerunt, ad hoc eos quique uenturos, ut antichristum suscipiant, quem nunc magni ardoris desiderio expectant? In tumore itaque de legis obseruantia & antichristi susceptione positus Christi contemptus, peccatum & plaga est & causa peccati. Peccatum uero est per semetipsum: plaga uero peccati est, quia præcedens culpa tumoris illud inflixit. Causa uero peccati est, quia subsequenter culpam qua diabolus in antichristo adorandus suscipitur, ex se genuit. Fit namque modo miserabili, ut unum idemque per semetipsum peccatum & plaga præcedens, & causa sit culpa subsequenter: quia & transacta dum exaggerat, damnat: & adhuc sequentia quæ damnari debeant, seminat. Dicatur igitur de uulneratis: Blasphemauerunt homines deum propter plangam grandinis, quoniam magnificata est uehementer. Ac si diceretur: Ira districti iudicis actum est, ut qui charitatem ueritatis non receperunt ut salui fierent, operationi erroris famulatum exhibeant ut pereant. id est honorem qui soli competit Christo, deferant filio diaboli. Et ut apertius propter minus intelligentes dicamus,

Iohan. 15.

Iohannis. 5.

2. Thes. 2.

1. Thes. 2.

Apocaly 22.

Psal. 68.

Psal. 77.

Genes. 15.

Deut. 32.

propter plagam grādinis deum blasphemare, est, propter præcedens peccati meritum. ira superni iudicis permittente, blasphemiarum plagas incurrere. Sic em̄ dñs, Blasphemaue-
runt homines deum propter plagam grandinis: tanq̄ diceretur, Ideo blasphemauerunt,
quia ipsius blasphemiarum plagas à grandine incurrerunt. Potest autem (ut arbitror) p̄ grā-
dinem de cælo super homines ruentem, ipsa persecutio nouissima intelligi, quæ ira dei
hominibus irrogatur, ut quod supra iam dixerat, terræ motus factus est magnus, qualis
nunq̄ fuit ex quo homines fuerunt in terra, talis terræ motus, sic magnus: hoc nunc repe-
tisse credatur, grando magna sicut talentum descendit de cælo in hoīes, & blasphemaue-
runt hoīes deū p̄pter plagā grandinis, qm̄ magna facta est uehementer: quatenus ipsis tē-
poralibus flagellis reprobis intra sanctā ecclesiam Christiani, ad blasphemandū deū co-
gantur, quē pridē iam reprobis operibus blasphemasse uidebātur. Sed ad superiorē in-
tellectū lectorē inuito; q̄a quo subtilior, eo inuenitur p̄ oīa uerior. Hæc de his septē nouis-
simis plagis, patrū traditionē sequentes, put dñs largiri dignatus est, disputauimus. Nūc
aut̄ q̄a & finis earundē plagarū adfuturus esse dñs, & hic liber quasi in immensum tendit̄
tur, nisi congruo fine terminetur. Accipiat tandē de uulneribus disputans, q̄etis repausa-
tionē uulnerat⁹, sed diuina misericordia sanāduS tractator, q̄ nouit dicere: Sana me dñe,
& sanabor: saluū me fac, & saluus ero. Et illud: Ego dixi, dñe miserere mei, sana aīam meā,
q̄a peccaui tibi. Quiq̄ Samaritani illius medici salutare infusionis cataplasimū, suis uulne-
ribus post alia cordis eloga fidei oculis cælitus cōspicit adhiberi, q̄a nec immemor eē co-
gnosceat beatā illius sententiā quā dñs: In q̄cūq̄ die p̄ctōr cōue. sus ingemuerit, saluus erit.

Ierc. 17.
Psalm. 40.

Iezech. 18.

AMBROSII

ANSBERTI PRESBYTERI, IN APOCALYPSIM

IOHANNIS APOSTOLI,

Liber octauus.

RARISSIMOS tractatorum fidelium inuenimus, quos nō
seculi literatura prius imbuerit, q̄ ad diuinas transierint
enodandas scripturas: quosq̄ de Aegypto exeūtes, nō Aegy-
ptiorum diuitiā locupletassent, ut Hieronymum, Augusti-
num, Cyprianum, Hilarium, Ambrosium & alios multos,
quod tñ mihi ultimo omnium, euenisse minime cognosco.
Non enim oneratus diuitijs exiui de Aegypto, quia nequaq̄
me in schola mūdānæ sapientiæ erudiri contigit. Nihil mihi
Plato, nihil Cicero, nihil Homerus, nihil Virgili⁹, nihil Do-
natus, nihil Pōpcius, nihil Seruius, nihil Sergius, nihil Pri-
scianus contulit, sed si qd̄ fortasse habere uideor, hoc de hor-
reo dñicæ prædicationis à Christo accepisse me fateor. nō quo mihi & eorū scientia fue-
rit denegata, sed quo plus delectat⁹ sim uerbis humilimi piscatoris, q̄ sup̄bissimi orato-
ris: plus diuinis intenderim, q̄ humanis eloquijs. Et ut uerū dicā, ecce corā deo in Ch̄so lo-
quor, quia cū ad hoc opus trāsire uellē, modos diuinæ locutionis ignorabam. quī si scire
tūc potuissem, quantū laborē, quantūq̄ sudorē celestiuū sacramenta deposcerent pertra-
ctanda: non solū hunc cunctis diuinarū scripturarū (ut mihi uidetur) obscuriorē librum
aggredi nō præsumpsissem, uerū etiā apertiora quæq̄ tāgere refugissem. Ingressus aut̄ tā
arduarū disputationis opus, uerū fateor, q̄a (ut est hūani ingenij p̄sumptio) prius docere q̄
discere cōcupiui, sed egit hoc diuina gr̄a, ut unde docere cupiebā, inde discerē: q̄tenus &
docēs discerē, & discens docerē. Et q̄a nūc usq̄ idip̄m ago, sit miro om̄ipotentis dei dispo-
sitionis ordine, ut quod heri nesciebā, hodie inueniā: & quod hodie cū magno difficulta-
tis labore cōprehendere nō ualeo, cras sine labore p̄cipiam. Quāobrem q̄a quotidie in do-
cēdo crescit sciētiæ fructus, dū ea quæ nūc dissero intēdo, ductis post tergū oculis, multa
quæ iā enodaui, subtilius iterato tangenda, si spatiū uitæ adfuerit, percenseo. Sed iam nūc
quia doctorum mundanæ sapientiæ discipulum me esse ueraciter denego, dicat beatus
Iohannes quī sit qui in ipso me doceat, Ait enim:

Et uenit ad me unus ex septē angelis, qui habebant septem phialas, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas.

¶ Et cuius hoc loco Iohannes personam gerit, nisi ecclesiæ? Cuius uero uero unus de septem angelis habentibus phialas, nisi dñi Iesu Christi, uel certe prophetarum & apostolorum, atq; omnium doctorum, q; spiritu sancto repleti, quæ sit damnatio impiorum, ecclesiam instruunt: quatenus cum malos in præsentia florere, seq; conspiciunt egere, ductis ad remunerationis terminum oculis, nihil de eorum prosperitatibus appetant, quos tam seueriter damnandos in futurum cognoscunt. Dicat ergo ecclesia de Christo, dicat de sanctis prædicatoribus: Venit ad me unus de septem angelis, dicens: Veni, & ostendam tibi damnationem meretricis magnæ. Ac si dicat: Ut præsentium rerum uoluptates quibus mundus à deo fornicando inhiat, pressu-

rasq; ac tribulationes quibus sanctos mali excruciant, pro nihilo ducam, præsentia Christi in carne apparentis, eiusdemq; prædicatorum, edocta sum. Et norandum quod & angelus ut Iohannem doceat, uenit: & idem Iohannes ut docendus ueniat, inuitatur. Gressus etenim angeli sunt ad Iohannem uenientes, siue interna Christi aspiratio, siue uox exterior prædicantium transiens ad corda auditorum. Gressus uero Iohannis sunt, fides auditorum, sequens uerba doctorum. Sciendum uero quia uox dolentis est, qua dñs: Veni, & ostendam tibi damnationem meretricis magnæ. Cui sententiæ Paulus apostolus concordans, ait fidelibus: Multi ambulant, quos saepe dicebam uobis, nunc autem & fletus dico, inimicos crucis Christi, quorum deus uenter, & gloria in confusionem ipsorum, qui terrena sapiunt. Hinc Isaias ait: Quomodo cecidisti de cælo lucifer? Vltula fili diluculi, subaudis, lamentum assume, uel sicut glia translatio habet, quomodo cecidisti de cælo lucifer q; mane oriebaris? quod magis ad corpus diaboli, q; ad ipsum referendū est, quodq; per quotidiana incrementa cælestibus ecclesia propinquante, ab eius conuersatione per præceptum ad ima uitiorum ruit. Considerans autem spūs sanctus corpus omnium perditorum, quod diuersis quidem, sed cōgruis uocabulis nominat, innumeris iam dudum excessibus progredi, corrumpi flagitijs, erroribusq; raptari, tātaq; impietate sauire, ut multis etiam aduersetur, congrua periturum circumscriptione depingit, meretricem suo cans: quia relicto creatore, demonibus se prostituit constuprandam. Magna autem, ut supra iam diximus, aut propter immanitatem præuaricationum, aut propter multitudinem populorum. Cui à domino per Isaiam prophetā sub specie Israelis dñs: Super montem excelsum & sublimem posuisti cubile tuum, & illic ascendisti ut immolares hostias, & post ostium & retro postem, posuisti memoriale tuum: cā iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum: dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eis foedus, dilexisti stratum eorum manu aperta, & ornasti te regio ungento, & multiplicasti pigmenta tua, misisti legatos tuos procul, & humiliata es usq; ad inferos. Cui etiam per Ieremiam prophetā dñs: Leua oculos tuos in directum, & uide ubi non prostrata sis, In uis sedebas, expectans

q; dñs non ponere obicem
de cælo, & non contradicere del
ictis, gesto autem aliquid in
nocte idololatriæ & facere
quātū malū in Iuan, in sancto
lo quātū possem, sicut paruum
nos in manu dei sineremus
Phil. 3.

Isaie. 14.

Isaie. 57.

Iere. 3.

Jeremi. 5.

Ibidem.

Ecc. 3.

Psalm. 72.

Iob. 40.

Luc. 12.

Hebra. 7.

Ier. 16.

no cortasset la raíz y
origen de una p[er]dition
setis aliam legē (deu pa[tr]i)
in m[er]itis meis et como y
esto tenemos a cabo de la
boja y p[er]fector de la
o q[ue] no lo, illud facit in p[er]
quēda vn[us] lib[er] q[ue] est
vno vna l[et]ta en el o[ra]to

abissus abissu in u[er]o car[ne] me
q[ue] sedere q[ue] trahi in re p[ro]p[ri]a
sentum, q[ue]o q[ue] diga[re] re
na q[ue]o in p[er]f. iohann. 2.

eos quasi latro in solitudine, & polluisti in fornicationibus tuas terrā. Et iterū: Frons meretricis mulieris facta est tibi, erubescere noluisti. Hinc specialiter de Israel & Iuda ad eundē Ieremiā dominus loquitur, dicens: Nunquid uidisti quā fecerit aduersatrix Israel? Abijt sibi met super omnem montem excelsū, & sub omne lignum frondosū, & fornicata est ibi. Et uidit prauaricatrix soror eius Iuda, quia pro eo quod mœchata esset aduersatrix Israel, dimissem eam, & dedissem illi libellum repudiij. & non timuit prauaricatrix soror eius Iuda, sed abijt & fornicata est etiā ipsa, & facilitate fornicationis suae contaminauit terram, & mœchata est cum lapide & ligno. Hæc de una specie fornicatiōis dixerimus, cæterum paulo inferius de genere alio simul atq; alia specie dicemus. Quia autem hic meretrix nunc super aquas multas, hunc super bestiam coccineam, nunc super septem montes, qui sunt septem bestiae capita, sedere dicitur: cum hoc totum una sit meretrix, scilicet diaboli ciuitas, Babylonis nomine designata: q̄ difficile sit minutias sacri eloqui ad liquidum cuilibet attingere, prudens lector facile animaduertit. Non solum autem, sed est adhuc ad explicandum difficilior, cum genus quo generaliter totum complectitur, sic uarias diuiditur in species, ut in ipsis etiā speciebus inueniatur genus expressum. Sicq; necessitate narrationis species quaelibet generi respōdet, ut subito & q̄si ex obliquo ipsum genus ab ea procedat. Et quis erit tam eloquentissimus tractator, ut cū hæc forte explanāda suscepit, nō statim eius lingua balbutiat? Sed est nobis ad hæc magna consolatio ipsa humilitas mentis, qua ultra uires nostras p[er]gredi nō tentamus. Scriptum nanq; scimus: Altiora te ne quæsieris. Quæ uidelicet nobis custodientibus, sit mirum atq; ineffabili diuinæ pietatis modo, ut plerunq; quod lingua carnis minime posse præsumit, spū sancti lingua eliciat, qui nos in omnem ueritatem inducit. Dicat ergo lingua nostra, prout loqui tribuit lingua spiritus sancti. Dicat inquam, ac nequaquam in dicendo tumeat, quia spiritus sancti locutionem nō explicat, nisi lingua eiusdem spiritus sancti eam ad loquendum moueat. Cum igitur (ut dictum est) hoc sint aquæ multæ, quod est meretrix super aquas sedens, sciendum nobis est, quia idcirco genus in uarias necessario diuiditur species, ut ostendatur ex ea parte amplius diabolus regnare in suis, quā a deo fornicātes reprobi, principaliter perire probantur. De quibus per Psalmistam deo dicit: Perdes omnes q̄ fornicantur abs te. Quæ uidelicet fornicatio nō solum spiritalis, uerū etiā & carnalis intelligenda est. Vnde & cum de huius meretricis capite dominus ad beatum Iob multa narrasset, principalem eius potentiam exprimens, ait: Fortitudo eius in lumbis eius, & uirtus illius in umbilico uentris eius. Seminarium quippe coitus, ut scripturæ autoritate beatus docet Gregorius, uiris in lumbis, inesse autem fœminis in umbilico cognoscimus. Quia enim seminarium coitus uiris in lumbis sit, dominus indicat, qui de refrenandis luxuriæ motibus discipulos admonet, dicens: Sint lumbi uestri præcincti. Hinc Paulus cum per Abraæ sacrificium Melchisedec tempore Leui sacerdotis diceret decimatum, ubi tunc in Abraæ corpore Leui lateret, ostendens, ait: Adhuc enim in lumbis patris erat. Quia uero seminarium luxuriæ fœminis in umbilico sit, propheta testatur, qui sub fœminæ specie prostituta, ludææ petulantiam increpans, ait: In die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus. In die quippe ortus umbilicum præcidere, est, conuersionis tempore carnis luxuriā refecare. Quia igitur in utroq; sexu potestas diaboli per luxuriæ inquinamenta principalis ostēditur, recte fortitudo eius in lumbis eius, & uirtus illius in umbilico uentris eius esse p[er]hibetur. Sciendum etiā, quā hæc ipsa corporalis fornicatio, propter diuersitatem causarū, diuersitatem etiā gignit culpæ, cum sit solummodo una carnis corruptio. Verbi gratia, cum quis petulantia carnis deuictus, uirginitatem carnis illicitè corrumpit, alterius pœna peccati est, si deo dicatus est: alterius uerò, si uotū sanctitatis minime professus fuit. Similiter etiam maioris culpæ reatui tenetur obnoxius, qui uiuente iugali, illicitis fruitur concubitis, q̄ is q̄ defuncto subternitur. Excellet autē reatus criminis oībus istis, cum q̄s relicto naturali usu, siue incestis, seu irrationabilibus iungitur amplexibus. Quia ergo fornicatio in reprobis principaliter ius potestatis exercet, recte super aquas multas meretrix sedet. Sciendum præterea quā hæc q̄dem ad concupiscentiā carnis, spiritalis uero fornicatio ad concupiscentiā oculorum pertinere probatur. Vnde & Iohannes in epistola sua dicit: Omne quod in muti

do est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum. Cum enim concupiscat caro cibum, potum, somnum, & cetera huiusmodi, non tamen incongrue specialiter carnis concupiscentia, ipsa fornicatio appellatur, quæ omnibus uoluntatibus antefert. Hinc est quod cum Paulus apostolus multa opera, quæ non nisi per corpus aguntur, enumeraret dicēs: Neque fornicatores, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum dei possidebunt: subiunxit, dicens: Fugite fornicationem fratres. Omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Vt enim de ceteris taceam, nunquid fur uel ebriosus uel maledicus uel rapax, extra operationem corporis ad effectum ipsius nequitiae, cuius uocabulum sortiuntur, potest peruenire, quamuis nec ipsa idololatria, nec ipsa auaritia aliter exerceri possint? Quid ergo est o beate Apostole, quod omne peccatum, excepta fornicatione, extra corpus ppulsa? Nunquid nam tu non dixisti, manifesta sunt opera carnis, atque executus es, dicens: quæ sunt fornicationes, immunditiae, contentiones, emulationes, animositates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, & his similia. Quæ prædico uobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non consequentur? Nunquid enim uidentur extra corpus fieri, emulationes, animositates, dissensiones, inuidiae, haereses, quæ tu opera carnis esse pronuncias? Quid ergo inquam est, quod cuncta opera carnis extra corpus excludis, solam uero fornicationem intra corpus esse phibes, nisi quia cetera uitia quæ à carnalibus committunt, nequaquam ita sibi unire ac uincire totum hominem posse doces, ut solum facere potest malum fornicationis? Non enim ut in alijs quibuslibet scelerum temporibus, ita fornicationis tempore facultas est animo humano, & unum eorum aliquid opari, & eo ipso tempore alia cogitatione distendi: quia sic totus homo absorbetur ab ipso & in ipso meretricis corpore, ut non iam dici possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit quod caro sit, & spiritus uadens & non reuertens. Hinc est quod expressius atque inculcatus idem Apostolus hoc malum hominibus præcauendum commendare uolens, exprobrando dicit: Tollens ergo membra Christi, faciā membra meretricis? Et execrans ac denegans, subiungit dicēs: Absit. An nescitis, inquit, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt, inquit, duo in carne una: quod omnino de alijs atque alijs quibusque facinoribus hominum dicere non auderet. Quamobrem (sicut iam diximus) recte ad comparisonem libidinis, cetera extra corpus quæcumque peccata excluduntur: atque hoc solo fornicationis malo in corpus proprium peccare homo dicitur, quo maiore libidinis ardore, quo superior nulla est uoluptas ipsius corporis, tenet seruū, efficitque captiuū. Iam uero spiritalis fornicatio, quæ ad uisum oculorum redigenda prædiximus, quantum sit multiplex, quod nunc explicet uerbis? Quicquid enim oculorum uisu animus concupiscit, nescio si magis aliud quam ad libidinem fornicationis pertinere uideatur. Nam si idolorum cultura recte spiritalis fornicatio intelligitur, domino per prophetam dicente: Vidit prauaricatrix Iuda, quia pro eo quod moechata esset aduerfatrix Israel, dimissem eam, & dedissem illi libellum repudij, & non timuit prauaricatrix Iuda soror eius, sed abiit & fornicata est etiam ipsa, & facilitate fornicationis suæ contaminauit terram, & moechata est cum lapide & cum ligno, & Pauli sententia uera esse pronuntiatur, qua dicitur: Et auaritia quæ est idolorum seruitus: quicquid in mundo carnaliter concupisci potest, iure ad fornicationis uitium refert. Dum enim alius aureā, alius argenteā, alius lapideam statuam pro deo ueneratur, alius nummorum multitudinem, uestium ac lapidum preciosorum, alius prædiorum summam, mancipiorum, uehiculorum, iumentorum copiam, humanæ carnis speciem, epularum indifferentem uoluptatem plusquam deum amare probatur, omnes simul reprobi uno fornicationis telo confossi, etsi non æquali pœna plectendi, moriuntur. Maius enim peccatum est, statuam auream quam nummorum multitudinem pro deo amare. Hæc est namque generalis illa perditio fornicatio, de quibus deo dicitur: Perdes omnes qui fornicantur abs te. Ac si diceretur: Tanquam adulteros damnabis, qui plus mundum quam te diligere probantur. At contra electorum persona mox subsequitur, dicens: Mihi autem adhærere deo bonum est, ponere in domino deo spem meam: non adultero scilicet ac terreno, sed casto cælestique sponso. Hinc Iohannes in epistola sua hoc quod supra præmisimus, admonet, dicens: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo

I. Cor. 6.

Ibidem.

Gal. 5.

quod impossibile est eandem
intelligere, & tractato actu
reguntur naturalis uoluntatis
sibi ipsi.

Psalm. 77.

I. Cor. 6.

Ibidem.

Ierc. 3.

Col. 3.

Ephes. 5.

Psalm. 72.

Ibidem.

I. Iohan. 2.

do sunt: quia si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo, quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia uitae, quae non est ex patre, sed ex mundo est. O quam multos non solum in seculari uita degentes, uerum etiam eos qui seculo renunciassent uidentur, haec sententia redarguit. Et uereor ne in illorum numero & ipse inueniar. Quem si forte dies ultima interroget, utrum seculum, a deo s. meretricans, uelim relinquere, & ad caelestis sponsi amplexus castissimos peruenire: renuo, pauesco, atque inducias uiuendi magnopere postulo. Ut quid hoc? Si enim ad alterum non amo, cur cum illo habitare cupio? Sed hac in re occurrit humanae infirmitati magna consolatio, si non sponte, sed inuitus hunc amorem tolero. Tanta est enim amicitia carnis & animae, tantaque amoris conglutinatio, ut etiam si ad culmen uirtutis perueniens, secundum interiore hominem cum Christo iam esse concupiscam, mori tamen secundum exterioris hominis infirmitatem, si fieri possit, refugiam. Hinc est quod beatus Apostolus ex uase iniquitatis uas electionis effectus, ad tertii caeli secreta perductus, euangelicae doctrinae reuelatione saturatus, gentium apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per dei patrem & Iesum Christum filium eius ordinatus, omnium apostolorum labores supergressus, cum ex uigore spiritus diceret, Cupio dissolui & esse cum Christo, multo autem melius: & rursum, Ego autem non solum alligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum pro nomine domini Iesu Christi; & itaque, Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod aedificationem habemus ex deo, domum non manufactam, aeternam in caelis: non tamen in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quae de caelo est, superindui cupientes, quid de carnis infirmitate sentiret, ilico aperuit, dicens: Si tamen uestiti, & non nudi inueniamur. Nam & quia sumus in hoc habitaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, ut absorbeat hoc quod mortale est, a uita. Cupit ergo Paulus dissolui, & non uult expoliari, sed superuestiri: quia hoc quod ex uirtute spiritus appetit, ex carnis infirmitate refugit. Hinc est quod beato Petro a saluatore dei: Cum es iunior, cingebas te, & ambulabas ubi uolebas: cum autem senueris, extends manum tuam, & alius te cinget, & ducet quo tu non uis. Quid uero per hoc dictum intelligi uellet, euangelista subsecutus exposuit, dicens: Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset deum. Sed hac in consolatione humanae infirmitatis breuiter dicta sint, nunc autem ad propositum expositionis ordinem reuertamur. Sequitur de illa meretrice, cum qua fornicati sunt reges terrae, & inebriati sunt qui inhabitant terram, de uino fornicationis eius. Quia ex duabus atque in duabus personis nefandum fornicationis committitur scelus, idcirco ordinem seruans spiritus sanctus, reges terrae cum meretrice fornicatos dicit, cum ipsa meretrix in illis regibus atque terrigenis diuisa intelligatur. Vnum enim idemque diaboli corpus in uarias, sed congruas species, iuxta morem sacri eloquii diuiditur. Quia namque antiqui hostis regnum, contempto creatore, terrenis uoluptatibus inhiat, recte meretricis uocabulo designatur. Quia uero momentaneae dominationis supercilio in superbiam erigitur, iure regum appellatione figuratur. Sic ergo de meretrice dei, cum qua fornicati sunt reges terrae: ac si diceret, Reprobis terrenos honores ac uoluptates superbe appetentes, ipsisque per deo utentes, unum meretricis corpus seipsos fecerunt. Hinc est quod Paulus nec de uiro proprie, nec de muliere proprie, sed indefinite exprobras dicit: Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis. Absit. An nescitis quoniam qui adharet meretrici, unum corpus efficitur? De qua adhuc subiungitur: [Et inebriati sunt qui inhabitant terram, de uino fornicationis eius.] Hic manifeste apparet, unum diaboli corpus uarias diuidi in species, uariis nuncupari uocabulis. Nunquidnam reges terrae cum meretrice fornicantes, terram non inhabitant? Aut nunquid idem ipsi qui meretrici adherent, de uino fornicationis eius non bibunt? Quis hoc dixerit? Ipsi ergo sunt (ut dictum est) ipsa meretrix, ipsi meretrici adherentes, ipsi terram inhabitantes, ipsi de uino meretricis ebrietate nutantes. Quia uero praecedentium malorum exempla, subsequenti sunt imitationis detrimenta: potest hoc loco ita unum meretricis corpus intelligi diuisum, ut ipso meretricis nomine ac regum terrae, autores malorum: inhabitantes uero terram, imitatores eorundem accipiantur. Quod superius simili penes sermone narrari uidetur, ubi de hac meretrice sub lezabelis specie angelo Thymotheo ecclesiae dicitur: Habeo aduersum te, quia permittis mulierem lezabel, quae se di-

Philip. 1.
Actu. 21.
2. Cor. 5.

Ibidem.

Iohan. 21.

1. Cor. 6.

Apo. 2.

cit propheten, docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothytis. & dedi illis tempus ut pœnitentiam agerēt, & non uult pœnitere à fornicatione sua. Ecce pono eam in lecto, & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam egerint ab operibus eius, & filios eius interficiam in mortem. Cum enim singulari numero de meretrice dicitur, dicit se prophetē, docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothytis: ac deinde plurali subiungitur, dedit illis tempus ut pœnitentiā agerent, rursumq; singulari addit, & non uult pœnitere à fornicatione sua: per hoc dictum patenter innuitur, quia & Iezabel & mœchantes cum ea, unum fornicariæ totius mundi corpus efficiunt. Sed quia ex hac fornicatione filij narrantur procreati, utiq; malæ imitationis soboles, ex præcedentium reproborum exemplis nascuntur. Recte autem incentiua fornicationis, uino comparantur ebrietatis. Vinum etenim quælibet inficiens, ita insensibilem reddit, ut non solum animæ, uerumetiam corporis periculum non trepidet. Sic, sic libido uitiorum, sic agit, cū mentes debriat reproborum. Quibus per Isaiam prophetam exprobrando spiritus sanctus loquitur, dicens: Fluctuate & uacillate, inebriamini & non à uino, mouemini & non ebrietate. Hinc Ioel propheta enumeratis uitiorum pestibus, quæ agrum cordis deuastant, admonendo intulit, dicens: Expergiscimini ebrij & flete, & ululate omnes qui bibitis uinū in dulcedine, subaudis, non uinum creationis, sed libidinis. Sequitur:

Isaie. 29.
Ioel. 1.

Et abscondit me in desertum in spiritu.

In scriptura sacra deserti nomine aliquando superna patria, aliquando uitæ huius peregrinatio, aliquando autem electorum corda, aliquando uero reproborum designantur. Deserti nomine in sacro eloquio superna patria figuratur, domino attestante, q̄ sub quodam paradigmatē in euangelio pharisæis loquitur, dicens: Quis ex uobis homo qui habet centum oues, & si perdidit unam ex illis, nōne dimittit nonagintanouem in deserto, & uadit ad illam quæ perierat donec inueniat? se scilicet hoc fecisse insinuans, qui derelictis in superna patria angelorum choris, humanum genus tanquam ouem perditam quærere dignatus est in terris. Vñ & alibi ait: Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. Eiusdem deserti nomine peregrinatio uitæ præsentis intelligitur, sicut Moyses electorum numerum sub specie Israelis à domino in hac peregrinatione tanquam ouem errantem inuentum testatur, dicens: Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris & uastæ solitudinis. In quo uidelicet deserto à serpentibus ferimur, faciemus ad momentum sitiq; laboramus, quia adhuc & suggestiones ignitæ uigēt, & ut est æterna satietas, plene à nobis non comprehenditur. Sed ne funditus extinguamur, serpentem æneum, id est, mortem redemptoris aspiciamus. Ne ab illa interna satietate ad plenum ieiunemus, manna cælesti in mysterio nutrimur. Electorum autem corda per desertum figurantur, sicut iustus Iob testatur, dicens: Nunc dormiens filerem, & somno meo quiescerem cum his qui ædificant sibi solitudines. Electi enim sibi solitudines ædificant, quia per uigorem mentis uitiorum repressis tumultibus, soli cum deo habitare contendunt. Vnde & Dauid regalibus fultus obsequijs, populorum circūdatus turbis, ait: Ecce elongauit fugiens, & mansi in solitudine. Quia uero reproborum corda deserti nomine figuntur, Ieremias propheta testatur, qui de Iudæa à deo derelicta loquitur, dicens: Quomodo sedet sola ciuitas, plena populo? Si enim plena populo, quomodo sola, nisi quia deo deserente draconum (id est, dæmonum) facta fuerat solitudo? Hinc Isaias ait: Vox clamantis in deserto, dirigite uiam domini. Hinc prima diaboli solitudo, ait domino: Ecce eieci me hodie, & à facie tua abscondar, ero que uagus & profugus super terram. An non iure desertum uocatur, quos omnipotens deus per gratiam non inhabitat? Dei enim absentia, solitudo dæmoniaca: dei præsentia, paradisi est frequentia. Quid autē hoc loco deserti uocabulo intelligere debemus, nisi iniquorum corda absentia diuinitatis cæcata? Cuius uero angelus figuram gerit, nisi (ut sæpe iam diximus) domini redemptoris, uel certe prædicatoris eius? Cuius quoq; Iohannes nisi ecclesiæ? Angelus enim Iohannē in desertū ducit, cū redemptor noster siue per internæ aspirationis doctrinā, siue per uocē prædicantiū,

Lucæ. 15.

Lucæ. 19.

Deut. 32.

Iob. 3.

Psal. 54.

Thren. 1.

Isaie. 40.

Genesis. 4.

ad intuentia ac discernenda reproborum opera, eorumque futuram damnationem inspicendam, ecclesiam instruit. Bene autem dñs, Abstulit me in desertum in spū: ac si aperte diceretur, Vt ad intelligentiam discernendi inter bonū & malū sapientia patris me perduceret, spū discretionis impleuit. Quamobrē obsecro patris unice, quia ualde obscura sunt ad quæ exponēda transire compellor, ut te in desertum me ducente, spūs ueritatis assumat: sicque huius deserti horribilia monstra perducto ostendat, quatenus uisis atque discretis quæ in ipso aguntur, non ibi permaneā, sed potius fugiendo pertranscam, Sequitur:

Et uidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiarum, habentem capita septem & cornua decem.

Eccl. 25.

¶ Ipsam uocat mulierem, quam paulo superius appellauerat meretricem. Et qd cōgruētius, quid uē magis cōueniens malorum corpori potest aptari, aut in cuius eū sermo diuinus potissimū specie subornaret, nisi in mulieris, à qua peccati initium sumpsit, & per quam (ut scriptura testatur) morimur oēs? Cum autem unum sit & meretrix & bestia, qd sit mulierē super bestiam sedere, supra exposuimus, asserentes scilicet, idcirco genus diuidi in species, ut ostendatur ex qua parte regnum diaboli amplius praeualeat: ex ea scilicet qua à deo fornicantes reprobi ad tempus exaltantur, & quasi inde super seipsos fiunt, unde amplius nocent: uel certe quia ipsius bestiae uocabulo nunc specialiter uel diabolus, uel habitaculum eius antichristus, uel totum antiqui hostis generaliter corpus designatur. Si hoc loco per bestiam non corpus, sed caput intelligitur: potest hoc quod mulier super bestiam sedere phibetur, & aliter intelligi. Sic enim ipsius bestiae uocabulo generaliter corpus omne malorum cōplectitur, ut subito & quasi ex obliquo specialiter ad caput referat. Quid est ergo mulierē super bestiam sedere, nisi malorum corpus super diabolum atque damnatum illum hominem, tanquam ciuitatem subito ruituram, constructum se gloriari ad similitudinem ecclesiae, quae super Christum quotidie edificatur? Sed illa ciuitas tanquam meretrix super bestiam agno contrariam, haec autem tanquam sponsa super agnum quae bestiam uincit. Illa super arenam mox ruitura, haec uero super petram in aeternum mansura. Quid autem haec bestia coccinea esse describitur, non iam ad caput solummodo, sed ad omne corpus refertur. Cruentus enim impietatis habitus hoc loco per coccum demonstratur, siue scilicet propter sanguinem martyrum, siue pro eloquijs scripturarum, male iuxta litteram intellectis, seu pro corruptionibus carnalium uiriorum. De qua adhuc subditur, Plena nominibus blasphemiarum: ac si diceret, Nulla pars in ea à blasphemijs uacat, quia opere simul & uoce blasphemiat. Ne enim quicquam eius deesse putetur excessibus, ideo plena dicitur blasphemiarum nominibus. quod sic generaliter ad omne reproborum corpus redigitur, ut tamen specialiter antichristi personam notare uideatur. Et quidem pro irrogatis uulnerum plagis, deum blasphemare in hac Apocalypsi saepe reprobi memorantur, sed nullus horum ita pessime, ut damnatus ille homo filius perditionis. Qui cum sit contrarius Christo, quod & nomen eius antichristus indicat, se uult haberi pro Christo, asserens se tanquam occisum, à mortuis surrexisse. De quo etiam per Apostolum dicitur: Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dñs deus, aut quod colitur, ita ut in templo dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus. Iam uero de septem bestiae capitibus, decemque eius cornibus differendum est. Appropinquante igitur nouissimae persecutionis tempore, decem reges futuros angelo narrante didicimus, qui Danieli loquitur, dicens: Bestia quarta, regnum quartum erit in terra. quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit uniuersam terram, & conculcabit & comminuet eam. Porro decem cornua, ipsius regni decem reges erunt. Quos uidelicet haec Apocalypsis in septem bestiae capitibus ac decem cornibus commemorat. Super quos etiam paulo superius idcirco diademata esse dixit, quod regnis omnibus interemptis, soli poterunt in toto orbe regnare. Nec mirum, si hoc significant septem capita quod decem cornua, cum mulier uel meretrix nunc super aquas multas, nunc super bestiam, nunc super septem montes, qui septem bestiae capitibus figurantur sedens, hoc totum unum corpus esse ostendat. Propter diuersitatem enim scelerum, nunc in septem bestiae capitibus, nunc in decem cornibus ipsa bestia diuiditur. Quae & fraude decipit, & ui premit: de quibus, agno adiuuante uictore, patrum sequentes sententias, subtilius dispo-

2. Thef. 2.

Daniel. 7.

rare intēdimus. Hoc sane primum scire debemus, sic per hos reges nouissimi temporis
 regnū designari, ut nunc quoq; iam in seculo, etsi nō tā in sublimi potestate regnum ui-
 deantur tenere. Si enim de eorū capite Iohannis sententia uera esse pronuntiatur, qua fi-
 delibus loquitur, dicens: Oīs spiritus q soluit Iesum Christum, de deo non est; & hic est *I. Iohann. 4.*
 antichristus, de quo audistis, qm ueniet, & nunc iam in mundo est: quid mirē, si iīdem re-
 ges futuri iam nunc uideantur regnare in mundo, quanq̄ propter excellentiam iniquita-
 tis, qua nouissimis diebus contra sanctos defauit, necdum regnum accepisse dicantur?
 Vñ & consequenter angelus Iohanni dicit: Bestia quam uidisti, fuit & non est, & ascensu-
 ra est de abyſso. Hinc est fortasse, quod cū singulari numero de antichristo Iohānes (sic
 ut prēmisiimus) diceret, nunc iam in mūdo est: subiicit & ait, Nunc antichristi multi fa- *I. Iohann. 4.*
 cti sunt. Sic enim una eademq; sententia specialiter nouissimum tempus describit, ut tñ
 retro ac gñaliter tpa comprehēdat. Quod si ita non est, qd sibi uult quod eidem Iohan-
 ni de futura (ut dictum est) bestia angelus loquitur, dicens: Fuit, & non est, & ascensura est
 de abyſso? Propterea aut septem capita, septem montes, septemq; reges esse per sapiētiā
 sensum in subsequētib; cognoscere angelus monuit: ut ad istorum regum similitudi-
 nem, Romam (quā sup septem montes præsiciens, omī quondā orbī monarchiā præsū-
 it dñatu) se adduxisse ostenderet: atq; in ipsius ciuitatis noīe, totius terreni regni potenti-
 am figurasse. Septenario em̄ numero uniuersitatem ipsius dñationis uoluit ostendere, eo
 q ex impari & pari .i. ex ternario & quaternario tanq̄ ediuerso cōfectus idē numerus
 uniuersitatē delignet: sicut satis in initio huius operis iam dictum est, quod de septem ec-
 clesiis in bonis prēmisiimus figuratum, cum una Christi ecclesia pronūciaretur orbem
 possessura terrarum. Cui nūc idem numerus ex aduerso in istis quos memorat, septem
 capitibus uidetur opponi. In quibus significata uniuersitate potentiā, aperte dī princi-
 pari, ut s. cōtra agnum eiusq; per orbem diffusam ecclesiam, septiformem scilicet .i. uniu-
 uersalem septiformiq; spiritussancti gratia repletam, bestia cū septē capitibus septemq;
 spiritibus neq; id est, septiformi spiritu repletis, ubiq; repugnans occurrat. Et in bono
 enim & in malo septenarium numē: frequenter poni scriptura sacra testatur. Nam cū
 spiritussanctus pro septenaria operatione, Isaia testante, septiformis esse credatur in bo- *Isaia. 11.*
 no, spiritus etiam nequam septiformis sēpius designatur in malo. Hinc est quod septem
 dæmonia de Maria Magdalene dñs eiecisse testatur. Et quoniā horum monarchia regū
 quā Christi ecclesiā contraria frequenter opponitur, non solum aperta oppressione po-
 tentiā fideles impugnat, uerum etiam sub euentū specie ueritatis illaqueare desiderat,
 manifestam eius potentiam in decem cornibus, uerū autem similem fraudem in septem
 capitibus designauit: tāq; scilicet bestia agno cōtraria, nūc cornibus potētiā uētiler, nūc
 Christi atq; ecclesiā similitudinem fraudulenter usurpans, ad nequitiam septem capitū-
 bus persuadeat. Hinc est quod de prædicatoribus antichristi sub figurata bestia locutio-
 ne superius per Iohannem dicitur: Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat *Apoca. 13.*
 cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco. Propterea & ipsius nouissimæ p-
 secutionis tempus, asperissimum ac uehementissimum pronūciatur adfuturū. In quo &
 ars fallendī, potētiā suffragatur: & quod simulationi deerit, potestate supplebitur, cum
 damnatus ille homo, filius perditionis, eiusq; ministri, nō solum per apertam nequitia,
 uerum etiam simulatis uirtutibus ac prodigijs deceperint plurimos. Cuius p̄stigia frau-
 dis spiritussanctus superius memorat, dicens: Et unum caput ex capitibus septem quasi *Apoca. 13.*
 occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est. Ex uniuerso s. potentatu secularis re-
 gni ecclesiā contrarij, unum caput .i. antichristus, q se pro Christo uult suscipi, asserens
 se à mortuis resurrexisse: quatenus quos nō potest uiolenter terroribus frangere, adumi-
 brata studeat ueritate seducere: & apertum declinantes errorem, uerū similem incurre-
 re adigat falsitatem. Hanc pestem dñs in euangelio docuit præcauendam, ita dicens: Cū
 immundus spiritus exierit ab hoīe, ambulat per loca inaquosa, quarens requiem, & non *Lucæ. 11.*
 inueniens, dicit: Vadam & reuertar ad domum meam unde exiui. Et tunc uadit, & assu-
 mit secum septem alios spiritus nequiores se, & ingressi, habitant ibi. & fiunt nouissima
 hominis illius peiora prioribus. Nonne de uno spiritu immundo superius loquebatur?
 cur alios septem introducit? Nunquid non suffecerat dixisse, uadit & assumit septem spi-

ritus nequiores se: Quid sibi uult, quod alios septem dicit, nisi quia & in uno septem uoluit intelligi, qui sic septiformis in aperto errore tanquam in decem cornibus cognoscitur, ut etiam latētibz malis in uerisimili fraude nequior septuplum inueniatur. Et ut quod dicimus manifestius appareat, spiritus bonus quo aduersitati resistēs impletur ecclesia, spiritus est sapiētia. Cui contrario malus opponitur spiritus insipientia, quo apta ueritati cornibus resistens, pars insanit aduersa: alter peior similatur sapiētia, quo in uerisimili fraude septies ac multiplicius pars aduersa ad seducendum praualeat. Spiritus bonus, spiritus intellectus: malus autem, spiritus stultitia: alter peior, simulatio disciplina. Spiritus bonus consilij, malus autem spiritus imprudentia: alter peior, simulatio prouidentia. Spūs bonus spūs fortitudinis: cui opponitur malus, apta ignauia spiritus: alter peior, infirmitas fallens obumbratione uirtutis. Spiritus bonus, spiritus scientia: cui contrarius opponitur malus, spūs ignorantia: nequior autem, usurpatio scientia. Spiritus bonus, spiritus pietatis: malus uero, spiritus impietatis: alter peior, falsa pietatis obtentus. Spiritus bonus, spiritus timoris dei, cui contrarius est spiritus temeritatis: alter peior, dolus ficta religiositatis. Hinc est quod ipsa bestia cū sit ex septem, ipsum septenarium excedens numerum, octaua inuenitur. Hinc per Psalmistam specialiter de antichristo dicitur: Sedet in insidijs cum diuitibus in occulto. De quo etiam Apostolus dicit: Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dñs Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet et illustratione aduentus sui, eum cuius est aduentus secundum operationem in sathana, in omni uirtute & signis & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis in his qui peunt. In uirtute sapertam potentiam: in signis uero & prodigijs mendacibus ac seductione iniquitatis, hypocrisin simulatae uirtutis designauit. Sequitur:

Et mulier erat circumdata purpura & coccino, & inaurata auro & lapide precioso & margaritis.

¶ Pulchre sermo diuinus unum idemq; corpus diuidens, in singulis partibus propriam etatem locutionis seruat. Quantum enim ad literam, cōtrarium esse uideretur, si uel mulierem cornua habere diceret, uel bestiam auro ac lapide precioso circumdatam pronūciaret: cum tamen in mystico intellectu (ut saepe iam diximus) hoc sit mulier super bestiam sedens, quod est bestia quae mulierem portat: ac per hoc in figura iam & mulier cornuta, & bestia deaurata inuenitur. Sic autem in his speciebus, purpura scilicet, coccino & auro uel lapide precioso uel margaritis, mundi ostenduntur diuitiae, quae reprobos animos ad uoluptates illiciunt, quatenus per eas eorundem uitia designentur: sicq; eisdem speciebus iniquorum figurantur mala, ut tamē alit̃secus per eas & bona figurentur electorum. Sed nec mirum, si illa quae reprobos mala significant, significant bona electorum: cum & ea quae in parte ecclesiae designent, reprobi se habere contendant. Vt enim de multis pauca perstringam, de hac meretrice dicitur, mulier erat circumdata purpura & coccino: de sponsa uero C H R I S T I Salomon loquitur, dicens: Stragulatam uestem fecit sibi, byssus & purpura indumentum eius, de meretrice dicitur, inaurata erat auro & lapide precioso & margaritis: de sponsa autem Psalmista deo dicit, Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumamicta uarietate. De qua etiam in hac Apocalypsi alibi dicitur, Lumen eius simile lapidi precioso. Quid ergo mirum, si una eademque res cum reprobos simulationem demonstrat, demonstret etiam electorum uerae fidei religionem? Quid autem in reprobos parte significatur purpuram uel coccinū, nisi simulati regiminis fucus? Et quia uera purpura in sanguine tingitur, per eam illa charitas designatur in bonum, de qua in euangelio dominus dicit: Maiorem hac charitate nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Coccus uero, ignis speciem tenet. Et quid per eū nisi eadē charitas figurat, quae per spū sanctū in cordibus nostris diffunditur? Sed nec mirum. Ipse enim spiritus sanctus ignis appellatione designatur. Hinc dñs dicit: Ignem ueni mittere in terram, & qd uolo nisi ut ardeat?

Psalm. 9.
2. Thef. 2.

Prover. 31.

Psalm. 44.

Iohan. 15.
Roma. 5.

Luce. 12.

Hinc in actibus apostolorum dicitur: Factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus uel hementis, & repleuit totam domum ubi erant sedentes; & apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis. Per hanc charitatem, contra delinquentes in zeli feruorem accenduntur electi; per huius simulationem, contra bonos in odij furorem excitantur reprobi; per hanc charitatem & ipsos quos patiuntur inimicos, diligunt electi; per huius simulationem, nec ipsis parcant sanctis reprobi. Hanc certe sectantur prædicatores sancti, cum ab errore ad cognitionem ueritatis reducant errantes; hæc se habere simulant peruersorum dogmatum sectantes, cum ueritate in mendacium trahere festinant dei electos. Quod autem infausta meretrix, inaurata auro & lapide precioso ac margaritis dicitur, ad eandem rem pertinere uidetur, ad reproborum scilicet simulationem, per quam plurimi decipiuntur. Quid enim per aurum, nisi sapientia; quid autem per omnem lapidem preciosum, nisi summa omnium uirtutum; quid uero per margaritas, nisi studium uitæ cælestis exprimitur? Quæ (ut dictum est) cum sola se Christi habere gloriatur ecclesia, fallaciter usurpare nititur pars aduersa: quatenus dum quolibet aperta potentia ad errorem trahere non ualet, obumbrata seductione uerique simili fraude decipiat; de quibus cum præcedenti uersu de septem bestiarum capitibus septemque nequam spiritibus ageretur, plenissime disputauimus. Quid autem intra huius pulchritudinem lateat aperitur, cum de contra meretrice subditur:

Habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione & immunditia fornicationis eius.

¶ Ipsa enim significatur per poculum aureum, quæ & per mulierem inauratam auro, propheta dicente: Calix aureus Babylon. quæ in manu (id est in operatione) foris quidem per simulationem quasi pulchra apparet, cum sit intus abominatione atque immunditia fornicationis plena. Aurum enim simulatæ ueritatis per hypocrisin fingit, ut facilius ad immunditiam fornicationis quemlibet bibendum inuitet. Tale enim quiddam in euangelio dominus exprobrans, dicit: Vae uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris quidem parent hominibus speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia. Sequitur:

Et in fronte eius nomen scriptum, mysterium: Babylon magna mater fornicationum & abominationum terræ.

¶ Ne superstitionis erroris pallio simulationis oblecta falleret incautos, diuina misericordia ex titulo frontis fecit esse sollicitos. Sed cur tam innumeros ipsa simulationis arte decipit, cum in fronte nomen Babylonis portet, id est, confusionis: nisi quia non omnibus datum est nosse mysterium eius, sicut nec omnibus datum est nosse mysterium regni cælorum? Nomen quidem eius in fronte, id est, in aperto scribitur, sed quibusdam in mysterio clauditur. Vnde & in hac Apocalypsi propter reprobos quidem, Iohanni angelica uoce dicitur: Signa quæ locuta sunt septem donitrua, & noli ea scribere. sed propter electos ab eodem angelo affatur: Ne signaueris uerba prophetiæ libri huius. Cum uero constet quia initium peccati à diabolo coeperit, quid sibi uult quod Babylon mater fornicationum uocatur, nisi quia antiquus hostis tanquam adulter semen fudit, mulier uero concepit & peperit? Et idcirco consequenter Babylon peccati mater appellari meruit. Ambo enim peccati genitores fuerunt, quia adulter & meretrix unum corpus effici meruerunt. Vel certe quia ex reproba actione malæ imitationis soboles procreantur, propterea Babylon in autoribus transgressionum mater fornicationum appellatur. Sequitur:

Et uidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu.

¶ Quis uidit? Iohannes, aut nos in Iohanne? Vt autem uerius dicam, & ille, & nos. Quid uidit ille? uel quid nos uidimus aut uisuri sumus? Mulierem utique sanguine sanctorum ebriam, quod præculdubio duobus modis potest intelligi, sicut in præcedenti libro iam diximus, scilicet uel quia corporaliter siue Iudæi seu gentes sanguinem sanctorum fuderunt, uel quia sensum prophetarum in carnalem intellectum commutauerunt, ideo carnis cor-

Apoca. 16.

ruptionibus addici meruerunt. Meritum enim effusi sanguinis exigit, ut carnalium corruptionibus tanquam sanguine debriati insaniant. Hinc est quod superius in dei laudibus angelus aquarum concrepat: iustus es, qui es & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti, quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere, ut digni sunt. Quasi enim ipsum sanctorum sanguinem bibunt, qui ob meritum effusionis illius, carnalium uitiorum illecebris debriantur. Sequitur:

Et miratus sum cum uidissem illam admiratione magna. Et dixit mihi angelus: Quare miraris? Ego tibi dicam sacramentum mulieris & bestiae quae portat eam, quae habet capita septem & cornua decem.

¶ Quid est beate Iohannes apostole, quod uisa muliere miraris? Nunquidnam quia in spiritu raptus corporalia cernis, & quod significant ignoras? Qui enim diuinitatis spiritu subleuatur, utique non corporalia corporalibus, sed spiritualia spiritualibus, oculis intuetur: atque ipsa spiritualis uisio in intellectu est. Quid inquam est, quod uisa meretrice miraris, nisi quia nostram personam in tua assumis? Qui dum in sacro eloquio obscura quaeque ac diuersarum figurarum umbris adoperta plerumque non intelligimus, mentis stuporem incurrimus. Hanc enim admirationis ignorantiam nos modo in tam obiectis locutionibus pateremur, nisi Iohannes in nostra persona ea quae iam nouerat didicisset. Quamobrem quasi ex hac occasione admirando dubitat, ut sacramentum meretricis & bestiae in nobis discat: quod sine dubio nunc usque fieri cernimus. Nam quotidie Iohannes in hac parte admirans & ignorans ab angelo docetur, cum praedicatores sancti, ut obscura quaeque in diuinis uoluminibus intelligere possint, in quibus antea sensu nutabant, subito per internam aspirationem à Christo instruuntur: quod mihi omnium minimo saepe euenisse congaudeo, hanc incorpoream uocem qua dicitur, quare miraris? ego ostendam tibi, interius frequenter audiui. Quamobrem obsecro mi beate angelorum angele, ut eo modo cetera quae sequuntur ostendas. Sequitur:

Bestia quam uidisti, fuit & non est, & ascensura est de abyssu, & in interitum ibit.

Psalm. 72.
Psalm. 73.
2. Thess. 2.

¶ Ab exordio mundi quo primum antichristi membrum Caim reprobis apparuit, usquequo ipse transgressionum autor antichristus appareat, huius bestiae corpus extrahitur, sicut ecclesia ab Abel iusto usque ad nouissimum Christi aduentum: & ideo de eadem bestia dicitur, fuit & non est, quia decedentium ac succedentium sibi generationum ordine suppletur. Ac si diceretur: Fuit in praecedentibus membris, non est adhuc in subsequendis. Quod uero de abyssu ascensura praedicatur, populus est populo exurgere narratur. Ipsa enim bestia abyssus est, de qua pars bestiae ascendere dicitur: in qua etiam nunc diabolus, ne quantum uult nocere ualeat, religatus tenetur. Bene autem natuuitas bestiae, ascensus uocatur: quia ab ipso exordio carnis, in superbiam contra autorem eleuatur: De cuius membris per Psalmistam dicitur: Posuerunt in caelum os suum, & lingua eorum transfuit in terra. Et rursum: Superbia eorum quae te oderunt, ascendit semper. Et de quorum principe specialiter dicitur: Aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur. Quod uero de praefata dicitur, in interitum ibit, generaliter hoc de omni malorum corpore intelligere debemus. Inter hæc autem extitisse quosdam scimus, qui hunc locum ita exponendum assumpserunt, ut in eo quod dicitur, Bestia quam uidisti, fuit & non est, & ascensura est de abyssu, Neronem fuisse putarent, ipsumque ab inferis resuscitandum & antichristum fieri assererent. Septem enim bestiae capita, septem Romanos reges intelligentes, & unum de eiusdem bestiae capitibus in mortem occisum, Neronem astruentes, qui seipsum interfecisse, ut & ipsi dicunt, narratur. Plagam mortis eius in eo curari dixerunt, quo hunc ab inferis resuscitandum putauerunt. Quem perfecto intellectu cuilibet sequi (ut minus sapiens) non facile dixerim, maxime cum & ab ipsis mediocribus quod sit absurdus, possit sciri. Sequitur:

Et mirabuntur inhabitantes terram, quorum non sunt scripta nomina in libro uitae a constitutione mundi, uidentes bestiam quae erat & non est.

Translationē noīn q̄s hoc in loco fieri non uideat. Nam ipsi sunt inhabitātes terrā, ex quibus damnandum bestiae corpus extruitur. Sed diuiditur corpus in partes, ut in caput ueluti occisum nomē bestiae specialiter transferat. Pars em̄ bestiae, quā bestia uidēs admiratur, i. unius corporis mēbra, quā in nouissimis uisa damnatione sui capitis cōtur batur. Ipsi nanq̄ quos finis seculi uiuētes inuenerit in carne, suā damnationis interitū experientes, sera cognitione mirātur, nō ipsum fuisse Christum quē putabāt, obumbrata bestiae seductione decepti: sed Christum utiq̄ nostrū, quem sine dubio iudicē sentiēt iustissime condemnati. Quod autem de hac bestia repetitur, fuit & non est: si specialiter ad ipsum transgressionis caput referatur, ita sentiendum est, sicuti generaliter de toto malorum corpore intelleximus. Dicatur ergo de principali bestia, id est, de capite bestiae, fuit & non est. Ac si aperte diceretur: Et in membris suis iam apparuit, & tamen adhuc ipsum membrorum caput per semetipsum non uenit. Quod beatus Iohannes in epistola sua confirmat, dicens: Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex deo non est. & hic est antichristus, de quo audistis quoniam ueniet. Hinc est, quod Apostolus cum de manifestatione eiusdem nequissimi hominis futura fidelibus patefactis, loqueretur, subiunxit dicēs: Non retinetis quod cum adhuc essem apud uos, haec dicebā uobis. Et nunc qd̄ detineat scitis, ut reueletur in suo tpe. Nam mysteriū iam opatur iniquitatis. Effertur sane idē homo p̄cti, de abyssō ascendere dī: q̄a de pfundissima iniquitatis iudaeorū populo gñatus, humanae naturae metas transcendens, supra omē quod dī deus aut quod colitur, eleuari nititur. Quis aut sit liber uitae, in quo reprobos noīa nō inueniūtur scripta, superius (nisi fallor) docuimus. Vis em̄ quaedam diuina est, qua ante secula electos praedestinauit ad uitam aeternam. Vt quid uero perditos noīa in libro hoc nō inueniuntur scripta, nisi q̄a in partē bestiae futuri, atq̄ ab electos corpore separandi, diuina p̄sciētia ante secula sunt praecogniti, quamuis & electos se nosse & reprobos ignorare dicat. Sicut enim nouit qui sunt eius, quibus se etiam dicturū esse repromisit, dicēs: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mundi: ita & qui non sunt eius, non habet scriptos in libro uitae a constitutione mundi, id est, ad uitam praedestinos, sed tanquam sibi incognitos & a longe praescitos, aeterni ignis supplicio tradet cruciandos, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quibus & dicet, nō noui uos. discedite a me operarii iniquitatis. Sed quia haec paulo superius latius digesta sunt, in his moras nobis facere non debemus. Sequitur autem autor huius reuelationis, admonens per sapientiae sensum ea quae ingerit, animaduertere. Ait enim:

1. Iohan. 4.

2. Thess. 2.

2. Tim. 2.

Matt. 25.

Matt. 7.

Et hic est sensus, qui habet sapiētiam. Septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt. Quinq̄ ceciderunt, unus est, alius nondum uenit. Et cum uenerit, oportet illum breui tempore manere.

Sape em̄ dixisse me recolo, in unaquaq̄ specie genus plerunq̄ ostendi, quod hic fieri prudens lector facile animaduertit. Nā quod est oīs bestia, hoc septem capita. Denique capita & septem montes, dicit esse & septem reges, id est, uniuersam malorum partem, quae in praepositis tanq̄ in regibus constat & subiectis plebibus. Hoc aut nūc requirēdū est, cur ipse septenarius numerus in quinario ac singulari bis posito diuidit. Nulli nanq̄ dubium, quin humanae uitae primordia, antequam rationis capax fiat, quinq̄ corporis sensibus regantur: scilicet uisu, auditu, gustu, odoratu & tactu: per quos non solū humanus animus, uerum etiam bestiarū, appetit quicquid demulcet, fugit quicquid offendit. Postquam autem utendi ratione tempus aduenerit, aut spiritalis intellectus qui ad aeterna regat, aut error qui ad interitū ducat, succedit. Et quia post primordia carnalis uitae error dominium in reprobis capit, quasi qnq̄ subactis regibus, unus superesse dī. Ac si apte diceret: Et ad p̄fectam intelligēdi aetate peruenerūt, & tñ errorē sup se regnare uoluerūt. Hinc est quod de q̄busdam deū cognoscentibus, & tñ errorē sequētibz dicit Aplūs: Cū cognouissent deū, nō sicut deū glorificauerūt, aut grās egerunt, sed eua-

Roma. 1.

Iohan. 4.

stulti facti sunt. Quorum speciem illa mulier Samaritana gessisse mihi uidetur, antequam ad spiritalem intellectum perueniret, cui a dño dñ: Quinq; uiros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus uir: non legitimo s. eam, sed adultero uti designans. Ac si eidem mulieri alijs uerbis diceret: Quinq; reges in te iam ceciderunt, unus autem q remansit, non est tuus: quia post primordia carnalis uitæ non spiritualis intellectus, q ad uitam æternā regat, sed nequissimus error uitæ dñari cœpit, q ad perpetuā mortem trahat. Quod autem sequitur, alius nondum uenit, illa eiusdem mali corporis residua pars intelligitur: quæ non solum per apertum errorem nocet, uerum etiam per uerisimilem fraudem miserabilius decipit: quæq; decedenti successura generationi, eodem maligno ac septiformi spiritu possidenda declaratur: illa s. quæ triennio & sex mensibus hinc aperto errore raptatur, illinc ne agnoscat, miraculorum signis obtegatur. Quia enim illius nouissimi temporis regnum per hanc residuam corporis partem designetur, huius reuelationis uerba testantur, quibus dñ: Cum uenerit, oportet illum breui tempore manere. Vnde & dñs in euangelio ait: Nisi abbreviati fuissent dies illi, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos abbreviabuntur dies illi. Sic autem in septimo q necdum uenit, residuam ac nequiores illam dicimus partem designari, ut in ipso septimo septē etiam intelligamus. i. quinq; & unum, & alium qui necdum uenerat: quia & si septenarium numerum excedit, tñ non alterius generis, sed ex septem esse perhibetur. Vnde & sequitur:

Mat. 24.

Et bestia quæ erat & non est, & ipsa octaua est, & ex septem est, & in interitum uadit.

Matt. 12.

¶ Ac si diceretur: Illa residua pars corporis, quæ iam in præcedentibus mēbris erat, sed necdum in subsequentibus apparuit, cum proprio inhaerit corpori: & septenaria & octaua erit, ut s. (sicut præmisimus) & eiusdem generis maligni eam ostenderet, & septenarium numerum transcendēdo, septuplum nequiores in hypocrisi simulata ueritatis designaret. Sicut enim dominus suo testimonio quasi de uno immūdo spiritu loquens, sed septem in eo designas, repente subiecit, dicens: Assumet secum septem alios spiritus, nequiores se: sic autor huius historiæ, nunc a septem inchoans, alios septem eiusdem generis. i. octauo, uoluit designare. Sciendum uero quia sicut iam diximus, cum eiusdē partis aduersa simulatio in septem capitibus describitur, aperta potētia in decem cornibus ostenditur: cum uero eiusdem obiecta fraus octauo numero supponitur, manifesta potētia in septem capitibus declaratur. Sicq; fit, ut diuerso narrationis ordine, cum septē ad decem respiciunt, occulta nequitia in septem capitibus: aperta uero potētia, in decem cornibus demonstratur. Et rursum cū septenarius septimus octauo loco suppositus, septem intendit, per septenarium septimum octauo loco subrogatum, uerisimilis fraus: p septem uero capita, manifesta nequitia declaretur. Ipsa uero reprobata ac nouissima pars corporis, & in decē cornibus per apertam sauit potētia, & in septem capitibus per uerisimilem decipit fraudem. Rursumq; & in septem capitibus per eandem secularem potētia ui premit, & septenarium numerum septuplum excedens, octaua per hypocrisin sanctitatis fallit. Quod autem de bestia subditur, & in interitum uadit, de omni pculdubio perditorum corpore dictum intelligere debemus, quando futuro iudicio caput cum corpore uidentibus cunctis præcipitabitur: quia cum sacræ historiæ scriptor de eadem bestia dicat, ex septem est, & in interitum uadit: absq; dubio eiusdem damnationis meritum unius generis esse confirmat. Sequitur:

Et decem cornua quæ uidisti, decem reges sunt, qui regnū nondum acceperunt: sed potestatem tanquam reges una hora accipiet post bestiam.

¶ Ipsum seculi regnum cum subiectis plebibus aperte contra Christum & ecclesiam sauiens, in decem cornibus describitur. Congruum enim erat, ut narrata imaginaria bestiae seductione, quam nunc in septem capitibus, nunc in octauo ac septenario septimo designauerat, de aperta eiusdem bestiae sauitia loqueretur, quam in decem cornibus constare præmiserat. Cum autem eadem decem cornua, id est, decem reges, iam p

cesserint, & sint in mundo regnantes, idcirco adhuc regnum necdum accepisse dicuntur: quia nunquam in retroactis temporibus ita in sublimi erecti sunt; sicut erigendi erunt cum caput eorum in mundo apparuerit, sicut & regnum ecclesiae ante redemptoris aduentum erat quidem in mundo, sed tunc in celsitudinem surrexit, cum caput eius in carne apparuit. Sic enim dicitur: Decem cornua quae uidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges una hora accipient post bestiam. Tanquam diceres: Et nunc quidem reges sunt, sed tamen ad comparationem illius extremae potentiae necdum perfecte regnum acceperunt: sed hanc potestatem post bestiam, id est, in subiectione illius capitis, quod quasi occisum simulate reuixit, tanquam membra & ipsi utique bestiam percipient. Vnde & per angelum Danieli dicitur: Bestia quarta regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit uniuersam terram, & conculcabit et comminuet eam. Porro cornua decem ipsius regni, decem reges erunt: & alius consurget post eos, uidelicet antichristus. & ipse potentior erit prioribus, & tres reges humiliabit: subaudi omnes sibi adiacentes, & sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret. Quid enim per quartum regnum, nisi Romanorum imperium designauit, in quo uidelicet isti decem reges esse memoratur, post quos utique antichristus dicitur surrecturus? Cum ergo eisdem reges haec apocalypsis necdum regnasse, sed post bestiam regnum dicat accepturos, quos Danielis prophetia antichristum praecessisse, & ab eo quosdam eorum humiliatos insinuat, constat proculdubio, quia & ante eum regnum tenuerunt: & tamen cum ultra modum erigi uellent, non ualuerunt, nisi eius ditioni subderentur. Quod autem unius horae spatium regnum eorum futurum esse post bestiam describitur, ipsius nouissimae persecutionis tempus insinuat: quo scilicet ultra modum seculi regnum contra Christum & ecclesiam tanto immanius saeuier, quanto nullam suorum disensionem ad malum habebit. Vnde & sequitur: Hi unum consilium habebunt, & uirtutem & potestatem suam bestiae tradent. Et quod erit hoc consilium, nisi illud quo tanquam bestia agnum inuadat, quo corpus Christi in suum corpus traiciant? Sed consilium bestiae, innocentia agni destruet. Scriptum namque est: Dominus dissipat consilia gentium, reprobata autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Consilium uero domini manet in aeternum, cogitationes cordis eius in seculum seculi. Et rursum: Non est sapientia, non est scientia, non est consilium contra dominum. Ut enim agni regnum dissipent, potestatem suam bestiae tradent, illi scilicet capiti, quod quasi occisum simulate reuixit. Sed illorum potius minuetur, quam regnum agni omnia regna comminuens, in aeternum stabit, & populus sciens deum suum, obtinebit & faciet. Vnde & sequitur:

Daniel. 7.

Psalm. 32.
Pro. 21.

Hi cum agno pugnabunt, & agnus uincet illos, quoniam dominus dominorum est & rex regum: & qui cum illo sunt, electi, uocati et fideles.

Cum partis aduersae certamen angelus exprimeret, congruentissime in consolationem electorum, agni uictoriam subiunxit. Quanquam enim singularis agnus inter lupos miserit suos, ipse tamen pugnat in suis, ipse uincit in suis, qui ante passionem ait suis: Gaudete, quia ego uici seculum. Quique usque in finem nobiscum se mansurum in certamine promittit, dicens: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Ne ergo paueant agni inter dentes luporum, attendant in se pugnantem agnum uictorem, audiant agni inter bestias constituti: Maior est qui in uobis est, quam qui in hoc mundo: audiant quod Ieremiae propheta in persona ecclesiae a domino dicitur: Bellabunt aduersum te, & non praeualebunt: quia ego tecum sum ut saluem te & eruam te, dicit dominus. Subiungitur autem causa tantae uictoriae, cum de agno dicitur: Quoniam dominus dominorum est & rex regum. Ac si diceres: Idcirco agnus triumphat in suis, quia et filii dei gloriae perdididerunt, dominum tantum eius non euaserunt. Vt et cum eis ad utilitatem sanctorum, etiam cum pugnat aduersus eorum perfidiam. Secundum etiam hunc intellectum Nabuchodonosor

Iohan. 16.

Mat. 28.

Iere. 1. 17.

Iere. 25.

Mat. 10.

Psal. 24.
Mat. 10.
Iob. 1.Iere. 4.
Iere. 1.

Isaie. 49.

Apoc. 19.

Ibidem.
Ibidem.
Apoc. 2.
Psal. 44.

seruus dei uocatur: & angelus refuga, spiritus domini malus. Adhuc autem subiungitur causa, cur agnus uincat in suis, cum dicitur: & qui cum illo sunt electi, & uocati, & fideles: subaudis, propterea reges exuperat. Bene autem praeiunguntur electi, ac deinde subiunguntur uocati & fideles: quia secundum saluatoris sententiam, multi sunt uocati, pauci uero electi. Tanquam apte diceretur: Agni sunt, ad agnum pertinentes, agno inharentes, non lupi, speciem agni simulantes. Quod multi ex his facere uidentur, qui tantummodo uocati, sed non erunt electi. Agni ergo sunt cum bestia bellantes, innocentes & recti: innocentes scilicet, quia morsum malitiae non habent: recti uero, quia luporum insidias cauēt. De quibus idem unicus agnus clamat & dicit: Innocentes & recti adhaeserunt mihi. Quos etiam adhortatur, dicens: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae. Hinc de iusto uiro dicitur: Erat uir ille simplex & rectus. Sed ecce iam agni innocentes sunt, quia malum pro malo non reddunt: iam recti sunt, quia malorum insidias cauēt. Nunquid in his tantummodo uincunt? Minime. Innocentem enim & rectum quemlibet esse, legitima aetatis est, atque ad bellum promptissima. Sed assumat necesse est gladium spiritus, quod est uerbum dei, quo possit hinc inde feriendo quosdam ad cenam dei praeprare, quosdam uero immundis uolucris in escam dare. Hinc Ieremias ait: Non tacebo, quoniam uocē buccinae audiuit anima mea, clamorem praelii. Hinc eidem propheta a domino dicitur: Ecce dedi uerba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gentes & regna, ut euellas & destruas, & disperdas, & dissipas, & aedifices, & plantes. Hinc Isaias ait: Dominus ab utero uocauit me, de uentre matris meae recordatus est nominis mei, & posuit os meum quasi gladium acutum. Hoc enim gladio idem agnus uti declaratur, sicut inferius in hac Apocalypsi Iohannem dicitur: De ore eius procedit gladius utraque parte acutus. Atque post paululum subditur: Vidi bestiam & reges terrae, & exercitus eorum congregatos ad faciendum praelium cum illo qui sedebat in equo. Rursumque post pauca: Ceteri quidem occisi sunt gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius. Hinc electorum ecclesiae angelica uoce dominus promittit, dicens: Venio tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei. De hoc gladio uenienti per pugnatorem per Psalmistam dicitur: Accingere gladio tuo circa femur tuum potētissime. Quid enim est, gladium circa femur redemptoris nostri accingere, nisi praedicationis suae doctrinam ex carnis assumptione roborare? Sed non diutius iam in his debemus immorari, quae nos superius latissime nouimus digessimus. Ergo sequentia uideamus, Ait enim:

Et dixit mihi: Aquas quas uidisti ubi meretrix sedet, populi sunt & gentes & linguae.

¶ Quid significant aquae, non humana, sed diuina uox per angelum docet. Sed cur ipsa meretrix super aquas sedere dicatur, cum ex ipsis aquis ipsa constare credatur, nobis inquirendum reliquit. Quod utique paulo superius iam nos fecisse meminimus, aperte scilicet ostendentes, idcirco unum idemque generale corpus in partes uel species diuidi, id est, in meretricem & in aquas multas, ut nobis pro certo daretur intelligi, quia ex parte regnum diaboli amplius dominetur in suis, id est, ex qua siue specialiter, seu generaliter, a deo reprobis fornicantes perire probantur. Meretrix enim super aquas sedet, quia dominationis regnum libido uitiorum in reprobis tenet: uel certe quia ipsum antiqui hostis regnum, ex multitudine populorum praesumptionis fastu gloriatur, ideo meretrix super aquas multas sedere describitur, tanquam s. unum corpus in abiectis membris principatum tenens. Sed haec quia paulo superius latius expressa sunt, ne ultra quam decet, lectori oneremus, ea nunc plenius repetere studiose uitamus. Sequitur:

Et decem cornua quae uidisti & bestia, odient fornicariam.

¶ Non arrogans debeo uideri, si difficultates huius Apocalypsis propter paruulorum sensum toties inculcando repeto, quoties uidentur incurrere: quia nec eos ad eius intellectum perducere ualeo, nisi qualiter iuxta literam sibi contraria sint quae narrat, insinuare studuero. Ecce etenim dicit: Decem cornua quae uidisti & bestia, odient fornicariam, cum decem cornua & bestia, sint ipsa fornicaria, De qua adhuc subiungit: Et carnes eius

manducabūt, & ipsam igni concremabūt. Nūquid enim aliud sunt carnes meretricis quā ipsa, ut carnes eius manducant, et ipsam igni concrement? Aut si hoc est fornicaria quod carnes eius, si eam manducant, quomodo carnes eius igni concremant? Sequitur autem & dicit: Deus enim dedit in corde illorū, ut faciāt quod illi placitum est, ut dent regnum suum bestiae. Quibus dedit, nisi bestiae & regibus, qui fornicariam odient? Quid in illorū cordibus dedit, nisi ut beneplacitū eius facientes, regnū suum bestiae tradant? Reges ergo & bestia qui odiant fornicariam, & desolatam & nudam faciunt illā, & carnes eius manducant, & ipsam igni concremant, in faciendo beneplacitum dei, potestatem suam bestiae tradunt: ac reges & bestia odiant fornicariam, ac idem reges & bestia potestatem suam bestiae tradunt. Quid est hoc? Et certe ut saepe iam diximus, & timeo ne forte fastidiose dixerimus, hoc sunt reges & bestia meretricem odientes, quod ipsa meretrix quae odio habetur: ac per hoc cum reges & bestia meretricem odiant, se ipsos odiūt. In quorum odium & ipsa bestia uenit, cui potestatem suam reges & bestia tradunt, quia unū est generale corpus, caput uidelicet & membra, sed propter minutias diuini eloquii in partes uel species diuisum, nobis penē inattigibile. Sed annuente agno uictore, cū quo reges & bestia pugnant, dicamus prout ualemus, utcūq; ualemus, qualiter accipiendū sit, quod idem reges & bestia fornicariam odiant. Quod uidelicet odium tribus modis ualet intelligi. Vnū igitur idemq; malorum corpus, diuisum in partes tanquā genus in species, cum fornicariam odit, seipsum odio insequitur: quia sicut scriptum est, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Cui tamen sententia illud domini dictum quasi contrarium esse uidetur, quo dicitur: *Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam aeternam custodit eam.* Sed sciendum nobis est, quia aliud est odium quo electorum animae in praesenti uita perduntur, ut in futuro custodiantur: atq; aliud quo reprobos in hoc seculo amantur, ut pereant. Et unde electi suas animas in praesenti uident odisse, inde amplius probantur dilexisse: atq; unde reprobi amasse, inde conuincuntur odisse. Ille etenim odiendo animam suam diligit, qui carnales eius concupiscentias in hac uita interficiens, ad capiendam futurae hereditatis dignitatem praeparat. At contra quasi diligendo quisq; animam suam odit, qui uoluptatū eius illecebras in hoc seculo nō refrenans, ad suscipiendam futurae famis miseriam aptat. Quā obrem concordari sibi uidentur utraq; dicta, quia & quisquis diligit iniquitatem, odit autem iustitiam, ipse utique male amando odit animam suam. Et e contra quisquis odit iniquitatem, diligit uero iustitiam, ipse proculdubio bene odiendo diligit animam suam. Vel certe, quia (sicut legimus) semper inter superbos iurgia sunt, idcirco reges & bestia fornicariam odisse, id est, seipsos, narrantur. De quibus per Paulū dicitur: *Inuicem inuidentes, inuicem odientes.* Vel certe reges terrae & bestia, fornicariam odisse, est, ipsas carnalium uiciorū illecebras nouissimi examinis die reprobos examinare. ac si angelus ex persona ecclesiae diceret: Carnalium desideriorū corruptiones, quas nūc reprobi à deo fornicantes ardentissime diligunt, cum circa finem se inuitabili iudicio damnandos agnouerint, manifestam agni uictoriam ultimo illucescente die perspexerint, in odium eis conuertent. sed nihil proderit odisse tunc malum quod fecerūt, quando ipso malo non carebūt. Accusabūt nanq; seipsos, sed in accusando nō excusabūt. Econtrario uero ipsi sua sententia cōdemnabūt, cū enumeratis à domino ecclesiae bonis dixerint se illa minime adimplesse. Quibus & merito dicitur: *Ite maledicti in ignem aeternū, qui praeparatus est diabolo & angelis eius.* De quibus adhuc sub specie meretricis subiungitur:

Et desolatam facient illam & nudā, & carnes eius manducabunt,
& ipsam igni concremabunt.

¶ Ecce est illud desertū quo Iohānes ducitur in spū ab angelo, ut damnationē meretricis aspiciat, illud scilicet, in quo deus non inuenitur pacis & charitatis habitator, quodq; secundū cuiusdam iusti prophetiam in membris suis dicere uidetur: *Recede à nobis, scientiam uiarum tuarum nolumus.* Hinc Ieremias, deserēte deo, desolatam Iudaeam aspiciens, lamentabili uoce deplorat, dicens: *Quomodo sedet sola ciuitas, plena populo? Si plena populo, quomodo sola, nisi quia deo deserēte idē populus factus fuerat draconū, ui-*

Psalm. 10.

Iohann. 12.

Gal. 6.

Mat. 25.

Thre. 1.

delicet immundorū spirituum solitudo? quid aut in nuditate meretricis accipere debemus, amissionē baptismatis, an charitatis, an immortalitatis? Sciendum pculdubio, quia dum alij baptismatis sacramenta iterado rescindūt, alij probroz maculis se respergūt, charitatisq; iura derelinquūt, alij neutra recipiūt, simul oēs reprobi immortalitatis ueste se nudāt. In eo em̄ qsq; immortalitē aīa pdit, quo uel eā p baptismatis sacramēta charitatisq; praecepta non suscipit, uel suscepta male uiuendo amittit. Et quia reproborum corpus ex apertis infidelibus, ac falsis fratribus, construitur, recte in expoliatione meretricis utraq; conueniunt, de qua adhuc subdit: Et carnes eius manducabūt, & ipsam igni cōcremabūt. O miserabilē pastum, o durum cruciatum. Quid enim est reges et bestiam sub specie meretricis carnes suas manducare, nisi inter immortalīū continuas uermium lacerationes, ipso suo cruciatu reprobos pasci? Quiq; seipsos igni concremāt, quia dum in hoc seculo uiuerent, ipsi sibi aeternum incendium quo crucientur, praeprauerūt, seq; ultro reprobis actionibus eisdem incendijs p̄cipites dederūt. Quibus iuste a domino per prophetam dicitur: Ambulate in lumine ignis uestri, & in flammis quas accendistis. Ac si angelus ex persona ecclesiae diceret: Persecutores mei qui nunc aduersum me confurgunt, atq; ut malitiae suae dentibus carnes meas comedant, super me appropinquāt, cum iudicii tempus aduenerit, immortalium uermium dentibus quos ipsi reprobis suis sceleribus acuerunt, carnes suas māducabūt: atq; in igne quem sibi p̄parauerūt, sine fine ardebunt. sicq; fiet ut dum uermes moribus incorruptibiliter, sed tñ miserabiliter laniāt, ipsi miserabili pastu eisdem lacerationibus ad poenā proficiāt, nec deficiāt. Manducāt em̄ carnes suas aeterno supplicio traditi: sed alienis dentibus, non suis, uermium scilicet immortalium, quos ipsi ad deuorandum se iniquitatibus exacuerūt: dumq; eisdem suis iniquitatibus quasi quibusdam lignis ignem quo comburantur indefinenter accendunt, ipsi se concremant. Sic enim usitata locutione quod in ipsis contigerit, reprobi facere perhibentur: sicuti nos quemlibet seipsum interfecisse dicimus, qui periculū mortis cum posset non declinauit, uel seipsum incendisse, qui semet uolens in ignem p̄cipitē dedit. Cur autem ista patiantur reprobi, aperitur, cum protinus subinfertur:

Deus enim dedit in cordibus eorum, ut faciant quod illi placitum est, ut dent regnum suum bestiae, donec consummētur uerba dei.

In quibus uerbis ualde perplexa nobis oritur quaestio. Et certe propter praecedentium peccatorum merita, potest ueraciter intelligi, ita deū dedisse in cordibus reprobis, ut dent regnum suum bestiae, sicut de quibusdam per Apostolum dicitur: Pro eo quod charitatem ueritatis non receperunt, ideo mittet illis deus operationem erroris, ut credant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderūt ueritati, sed consenserūt iniquitati. Nunquid autem ita quis desipiet, ut audeat dicere, hoc ipsum quod reprobi cōtra deum oppugnātes, regnum suum bestiae tradūt, uoluntatis eius esse? Qui enim hoc dicit, quod nefas est audire, deū iniquitatis conatur arguere. Et quomodo ueq; erit hoc, quod per Psalmistam dicitur, Diluxisti iustitiam & odisti iniquitatem? Si enim iniquitatem odit, quomodo ei iniquitas reprobis placet? Aut cur damnat eos, qui quod illi placitum est faciunt? Sed sciendum nobis est, quia sic dicitur, deus dedit in cordibus eorum ut faciant quod illi placitum est: tanquam diceretur, Praecedentium iniquitatū merita exigunt, ut reprobi in errorem a deo ire permissi ita agant, ut nō misericordia parentis saluentur, sed iustitia punientis damnētur. In eo enim dei placitum perficiūt, quo iniquitatem amando quā deus odit, iustitia se damnandos praeprāt, quae deo per omnia placet. Cui per Psalmistam hoc quod praemisimus, dicitur: Diluxisti iustitiam, & odisti iniquitatē. Cui enim placere nequaquam potest iniquitas reprobis, placet sine dubio iustitia, qua damnat perpetratas iniquitates ipsorum. Et exigente iustitia uolens perpetrata scelera punit, quae perpetrari nolens diu misericorditer tolerat. Quam obrem unde per omnia deo displicent, inde quod illi placitum est, perficiunt: qā ut dictum est, cui nunquam placet reprobis iniquitas, placet proculdubio sua iustitia, per quam eisdē ultionis irrogat poenā. Qui si facta eorundē dānare nollit, ei pfecto iustitia nō placeret. Manifestissime ergo apparet, deū nequaquā iniquitatis argui posse, q in eo qd reproboz ma

Isaia. 50.

2. Thess. 2.

Psalm. 44.

la minime correctā uolens damnat, ac per hoc placet ei quod facit, maxime iustitiā suā commendat. Nam & Apostolus huic intellectui cōcinit, dicens: Si iniquitas nostra iustitiā dei cōmendat, qd dicemus? Nunquid iniquus deus q infert iram? Secūdū hoīem dico. Absit. Ac si diceret: Si reprobos iniquitas a deo damnata, testimoniū illi dat, qā in eo q iram infert, non iniquitatē, sed iustitiā diligit: quō iudex aequitatis, argui poterit iniquitatis? Si em̄ iniquitas ei placeret, iniquos utiq; non damneret. At qā iustitiā diligit iniquitatem sine dubio minime correctā uolens damnat. Quod si nollet, ut prēmisi mus, iustitiā non amaret. Dicatur ergo de reprobis: Deus dedit in cordibus eorum, ut faciāt quod illi placitū est. Ac si diceret: Exigentibus illoꝝ meritis, summus ac uiuificator spūs ita eorundem corda permisit obscurari, ut sic agerent, quatenus illoꝝ sceleribus suā deus diligeret aequitatem, quā omne quod iniustum est, solet dānare. Vsq; quo autē reges terrā regnū suū bestiā tradentes, iustitiā quā deo placet, per quā & dānantur, contra se dirigunt, manifestatur cum subiungitur: Donec consummentur uerba dei. Ecce iteq; cum nodum quæstionis absoluisse nos gaudemus, in aliud perplexū quodammodo nolentes absoluendum locutionis inieci mus manū. Si em̄ uerū est quod ueritas loquitur, cælum et terra transibunt, uerba autem mea non transient: quō hic ipsa dei uerba consummari dicuntur? Qua in re notandum est nobis, quia & ad aliqd dei uerba consummant, & ad aliquid non transeunt. Consummant s. cū opere cōpleta fuerint, quā p̄dixerunt: nō transeunt autē, qā finem non habebunt quāq; futura narrauerunt. Tunc em̄ eadem dei uerba cōsummabuntur, cū iuxta illorū annūciationē, & electorū numerus misericorditer saluatus, & reprobos seueriter fuerit cōdēnatus. Tum inquā, cū electi ad regnū, & reprobi ad aternū transibūt supplicii. Cessabunt em̄ iam tūc uerba, cū uentū iā fuerit ad recipiendum quod eadem promiserunt uerba. Sic nanq; dī, Donec consummētur uerba dei, tanquam diceretur, Vsq; quo & boni & mali recipiant secundum eloga dei. Sequitur:

Et mulier quam uidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.

¶ Illa ipsa est, quæ corruptionibus carnis & sanguinis dedita, mundanūq; regni prēmisi floruisse potentia. Quæ cum ex ipsis regibus constet, sicut sæpe inculcauimus, super eos eam dicit more suo regnare, unam s. diuidens eandemq; per partes, tanq; a genere ad species, in muliere, in ciuitate, in regibus, super reges. Cur autē ipm̄ malorū corpus, nunc in meretrice, nunc in ags multis, nunc in bestia, nunc in septem bestiā capitibus, nunc in decem cornibus, nunc in ciuitate designet: cur etiam super aquas multas, ac super bestiā, septemq; eius capita meretrix sedere describitur, cum hoc totum una sit meretrix, paulo superius ut nobis diuina gratia largiri dignata est, expressimus. Super reges autē terrā regnū habere mulier uel ciuitas dī, qā ipsum reprobos corpus ex regibus terræ constans, sup̄ mūdani regni potentiā in fascibus eleuatur. Sic enim dī, Ciuitas enim magna habet regnum super reges terræ: ac si diceretur, Ipsum seculi regnum in cunctis terræna superbe petentibus regnat. Sequitur:

Et post hæc uidi alium angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est a gloria eius.

Apocalyp.
cap. XVIII.

¶ Nisi fallor, sæpe dixisse me recolo, non esse diuersitatem temporis in eo quod dicit, post hæc, sed ordinē narrationis. Hanc em̄ reuelationem sicut ipse Iohannes fatetur, una dñicæ resurrectionis die in spū eleuatus meruit uidere. Cur autē alium angelū uocat, cū idem ipse sit, quem in uno ex septem angelis paulo superius designauerat, nisi qā alia uisionis uocabulū sortitur idem angelus? Quasi em̄ alius est in diuersa uisione, q unus est in persona. Sic etiā nos de quolibet dicimus: Alius mihi uidebaris cū illa & illa uerba diceret, alius nūc appares cū cōsimilia loqueris. Et q̄s iste angelus est, nisi ille de quo in Isaia iuxta Septuaginta interpretes legimus, & nos nō incassum sæpe ptulimus, Vocabitur nomen eius magni cōsiliū angelus? Qui uidelicet de cælo descendere narrauit nō quo de loco ad locū transeat, q localis non est, & tñ ubiq; est: sed quo ab illa celsitudinis suæ potentia semetipsum exinat iens, atq; ut uideri posset a mortalibus, humanam carnem & animā de beata uirgine assumens, humilis inter eos apparuisse credatur, De quo & per Paulum

Apoc. I.

Isaia. 9.

Phil. 2.

Mat. 28.

Daniel. 7.

Isaie. 9.

Iohan. 9.

Iohan. 8.

Iohan. 3.

Iohan. 1.

Iob. 41.

dicatur: Cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æquale deo: sed semet ipsum exinanuit, formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, & habitu inuictus ut homo, humiliavit seipsum, factus obediens usque ad mortem. In eo autem quod potestatem magnam habere dicitur, siue illa intelligatur, quam ante secula cum patre habuit, siue ista quam in nobis homo factus, a patre accepit in tempore, utrumque aptissime convenit. De hac enim potestate quam in nobis a patre accepit in tempore, ipse in euangelio post resurrectionem dicit: Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. De illa uero quam ante tempora habuit, & habet cum patre, Danielis prophetia testatur, dicens: Potestas eius, potestas æterna. De quo adhuc apte subiungitur: [& terra illuminata est a gloria eius.] Quæ terra, nisi electorum ecclesia, quæ dudum in tenebris perfidiæ ambulasse cognoscitur, cum secundum principem aeris huius uiueret: Vnde & per Isaiam prophetam dicitur: Gentium populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Hinc eadem in euangelio lux a discipulis ait: Quam diu sum in mundo, lux sum mundi. Hinc rursus dicit: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Hinc iterum ait: Lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Hinc per Iohannem dicitur: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et rursus: Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Quia igitur iste angelus ad eius regnum destruendum uenerat, de quo dicitur, non est potestas super terram quæ comparatur ei: recte magnam potestatem habere perhibetur, ut uidelicet contra fortem fortior, contra potentem potentior aduenisse insinuetur. Quia uero ad euacuandam mundanæ sapientiæ tenebrosam fraudem accesserat, bene terra a gloria eius illuminata pronuntiatur. Ac si diceretur: Contra tumentem seculi potestatem, magna potestas: contra falsæ doctrinæ tenebras, ueræ scientiæ lux apparuit: ut scilicet terrenis regibus mundi quæ sapientibus, suæ uirtutis robore atque scientiæ fastu gloriantibus, & uirtute & scientia monstraretur inuictus; quatenus ad cōparationem eius, nec uirtus, nec sapientia ultra iam uocari posset, in quibus mundus ante glorians cōfidebat. Quod nos utique iam factum gaudemus, quod mundus in terræ principibus ac sapientibus suis, per piscatorem huius angeli atque idoloras salubriter eruditus uidemus.

Et exclamauit in forti uoce, dicens: Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis uolucris immundæ.

Et exclamauit in forti uoce, dicens: Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis uolucris immundæ.

¶ Fortem uocem, intelligimus prædicationem, qua idem angelus, deus ac dominus Iesus Christus, ita secularis regni molimina destruere exorsus est, ut diceret: Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum celorum. Quod enim in eodem euangelio propheta testimonio dicit, gentium populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis: atque mox subinfertur, exinde cepit Iesus prædicare & dicere, pœnitentiā agite: hoc nunc per Iohannem

Matt. 4.

Ibidem.

nem in hac Apocalypsi figuraliter profertur, cum de angelo loquitur: Terra illuminata est à gloria eius, & exclamauit in forti uoce. Quæ scilicet uox, ab ipso ore domini procedens, in modum generalis tonitruui per apostolos totum orbem clamore cõpleuit. Vnde scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Vnde & per Psalmistam eidem angelo dicitur: Vox tonitruui tui in rota. Quid autem clamar audiamus. Ait namq; Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum. Cuius uidelicet ruinæ modos nisi subtiliter considerantes indagemus, cum eam in melius reedificandam, destrui narramus: contrarium erit, quod sermo diuinus ruinam eius dæmoniorum habitationem narrat extitisse. Si enim ideo cecidit, ut ex lapidibus eius habitatio dei construat: quomodo ruina eius habitatio dæmoniorum extitisse narratur, nisi quia non uno eodemq; modo uel cecidit uel cadit? Alia namq; eius ruina est, qua prædicationis uerbo ab statu pristinae conuersationis, tanquam uetus diaboli ciuitas, Babylon impia, super arenam ædificata, deiicitur: ut cælestis uitæ studio informata, tanquam Ierusalem noua dei habitatio, supra petram nunquam ruitura construat: alia, qua in superbiam multa transgressionum immanitate erigitur, ut nunquam reedificandas ruinas patiens, antiqui hostis æternum existat habitaculum. Hanc enim ruinam habitator huius ciuitatis primus cum suis passus est, quādo sola superbia ab illo beato cælestiq; ædificio irreparabiliter ruit. Hanc & ipsa pati uidetur, quæ caput suū imitans, contra deum ad tempus in superbiam erigitur. Hinc namq; scriptum est: Ante ruinam exaltabitur cor. Hinc Psalmista domino dicit: Deiecisti eos dum alleuarentur. Alia autem eiusdem ciuitatis ruina est, quam ædificante diuina pietate, ne quantum uult nocere sanctis præualeat, à propria uirtute confracta, cadendo succubit. Quæ etiam in huius seculi latissimo mari dudum cõtra Christi fidem ualidis persecutionum fluctibus tumendo insurgebat, terminis arctioribus gemit frenata, & in modum utris fremit inclusa, Psalmista attestante qui ait: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum, congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos. Nam illa quæ pridem à Christianis timebatur, ipsa nunc metuit Christianos, cum eorum priuilegio religiosorum quoq; late principum decreta militare per orbem conspiciat. Alia uero præfata ciuitatis ruina est, qua diminutione rerum humanarum, ac contritione gentium diuersarum, à pristina decoris sui gloria humiliata sæpe deiicitur. In eo ergo quod diuina uoce dicitur, Cecidit cecidit Babylon magna, diuersos scilicet casus in repetitiõe uerbi significans, & ad illam partem quæ in melius reedificanda destruitur, & ad eam quæ corruens nunquam reedificatur, redigendum esse uidetur. In eo uero quod subiungitur, & facta est habitatio dæmoniorum, nō iam ad utraq; sed ad solam reprobam sortem pertinere probatur. More autem solito autor huius reuelationis unā eandemq; rem diuersis modis significās, habitatores ciuitatis impia in dæmonibus, spiritibus immundis, atq; in uolucris immundis describit, propter diuersitates scilicet operationum, quibus reprobī ab ipsis depereunt illecti. Ab eis enim quos decipiunt, & ipsi uocabula trahunt. Nam propter malitiam dæmones, propter carnis autem illecebras, spiritus immundus: propter mentis uero elationem, uolucres posuit. Hinc per aliam significationem à domino dicitur: Omnes bestia agri ludent ibi. Et quid per bestias, nisi (ut longe superior diximus) immundi spiritus figurantur? Vnde & de ipso malignorum spirituum principe contra Ephraim dicitur: Bestia agri scindet eos. Vel sicut Isaias ait, Mala bestia non transibit per eam. Quid autem per agrum, nisi præsens seculum designatur, sicut in euāgelio à domino dicitur: Ager autem est mundus? Agri ergo bestia in reproborum cordibus ludunt, quia proiecta de superioribus in hoc mundo dæmonia, prauis eorum operibus delectantur. Bestia ibi ludunt, cum reprobī spiritus humana corda ad illicitas cogitationes pertrahunt. An non spiritibus immundis ludere est, mentes hominum carnalium modo ficta promissione decipere, modo minis detertere: & nunc quidē transitoria gaudia eisdem reproborum cordibus quasi mansura imprimere, nunc mansuras poenas quasi transitorias leuigare? An non in eis ludunt, cum ea ad quæ uoluerint ludibria incitant? Quia enim reproborum cor ad omne uitiū sternitur, ut cuilibet irruenti maligno spūi praua cogitatione præparetur, recte illic dicit: Omnes bestia agri ludent ibi.

Psalm. 18.

Psalm. 76.

Pro. 16.

Psalm. 72.

Psalm. 32.

Job. 40.

Ose. 15.

Isaie 35.

Matt. 13.

Job. 40.

Isa. 34.

Iere. 23.
Psalm. 21.

Isa. 34.

Ac si aperte diceretur: Pro eo quod reprobis quibet nullum malum cogitando pratererunt, nulla est agri bestia, quæ in illorum cordibus non ludat. Hinc est namque quod de hac ipsa impia ciuitate per prophetam dicitur: Erit cubile draconum & pascua struthionum, & occurrent dæmonia, onocentaurus & pilosus, & clamabit alter ad alterum. Quid namque per dracones, nisi aperta malitia? Quid uero struthionum nomine, nisi hypocrisis designat? Struthio quippe speciem uolandi habet, sed usum uolandi non habet: quia & elatio hypocrisis cunctis intuentibus imaginem de se sanctitatis insinuat, sed tenere uitam sanctitatis ignorat. In peruersa igitur mente draco cubat, & struthio pascitur: quia & latens malitia callide regitur, & intuentium oculis simulatio bonitatis antefertur. Quid uero onocentauri nomine, nisi & lubrici figurantur & elati? Græco quippe eloquio ὄνος, asinus dicitur. Et appellatione asini, luxuria designatur, propheta attestante qui ait: Ut carnes asinorum, carnes eorum. Tauri autem uocabulo ceruicæ superbiæ demonstratur, sicut uoce dominica de iudeis superbientibus per Psalmistam dicitur: Tauri pingues obsederunt me. Onocentauri ergo sunt, qui subiecti luxuriæ uiribus, inde ceruicem erigunt, unde humiliari debuerunt. Qui carnis suæ uoluptatibus seruientes, expulsi longe uerecundia, non solum se amisisse rectitudinem non dolent, sed adhuc etiam de opere confusionis gaudent. Onocentauris autem dæmonia occurrunt, quia maligni spiritus ualde eis ad uotum deferuiunt, quos de his gaudere conspiciunt, quæ flere debuerunt. Vbi apte subiungitur: Et pilosus clamabit alter ad alterum. Qui namque alij pilosi appellatione figurantur, nisi hi quos græci panas, latini incubos uocant? Quorum nimirum forma ab humana effigie incipit, sed bestiali extremitate terminatur. Pulosi ergo nomine, cuiuslibet peccati asperitas designatur: quod etsi quando quasi ab obtentu rationis incipit, semper tamen ad irrationabiles motus tendit. Quasi enim homo in bestiam desinit, dum culpa per rationis imaginem inchoans, usque ad irrationabilem effectum transit. Nam sæpe edendi delectatio seruit gulæ, & seruire se simulat indigentiae naturæ. Cumque uentrem in ingluuiem extendit, membra in luxuriam erigit. Pulosus autem alter ad alterum clamat, cum perpetrata nequitia perpetranda malitiam prouocat: & quasi quadam cognationis uoce commissa iam culpa, culpam quæ committatur inuitat. Sæpe namque (ut diximus) gula dicit: Si abundantia alimento corpus non reficis, in nullo utili labore subsistis. Cumque mentem per desideria carnis accenderit, mox quoque luxuria uerba propria suggestionis facit, dicens: Si misceri deus homines corporaliter noller, membra ipsa coeundi apta non fecisset. Cumque hæc quasi ex ratione suggerit, mentem ad libidinum effrenationem trahit. Quæ sæpe deprehensa, patrocinium mox fallaciæ & negationis inquirat: reamque se non æstimat, si mentiendo uitam defendat. Pulosus ergo alter ad alterum clamat, quando sub aliqua ratiocinandi specie peruersam mentem culpa subsequens, ex occasione culpæ præcedentis illaqueat. Cumque hanc peccata dura atque aspera premunt, quasi conuocati in ea pilosi commorantur. Sicque fit, ut semper semitæ gressuum se deterius inuoluant, dei mentem reprobam culpa per culpam ligat. Sunt quicquid & alij in ruinam huius ciuitatis dæmoniorum innumerabiles lusus, de quibus nunc longissimum est disputare. Sequitur:

Et de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de uirtute deliciarum eius diuites facti sunt.

¶ Si Babylon quæ potestatem habere dicitur super reges terræ, ex gentibus ac rebus constat: cum gentes de ira fornicationis eius bibunt, ipsa nimirum se suis fornicationibus debriat. Et cum reges terræ cum illa fornicantur, ipsa utique secum fornicatur. Et cum mercatores terræ de uirtute deliciarum eius diuites fiunt, ipsa sine dubio ipsis delicijs ditatur. Sed more scripturarum, unum idemque corpus diuiditur in partes, ut uirtutum diuersa genera, reproborum diuersis ostendantur personis. Tria namque uitiorum genera hoc loco, totidemque personæ ponuntur: uoluptatum scilicet lasciuia, gastrimargia, & auaritia. In nomine enim fornicationis, lasciuia uoluptatum; in uirtute autem

deliciarum, gulæ appetitus: in ditatione uero mercatorum, avaritia designatur. Sed in eorundem mercatorum nomine, duorum personarum uitio: in nomine autem gentium ac regum, unius uitij personarum figurantur. Quia enim non de uirtute diuitiarum eius, sed de uirtute deliciarum diuites facti mercatores terrarum narrantur: aperte innuitur, quia deliciarum diuitijs iunguntur, ac per hoc duorum uitio: personarum in eisdem mercatoribus terrarum figurantur. Deliciae namque ad gulæ appetitum, diuitiae autem ad avaritiam pertinent. Sed libet intueri quæ sint perplexa sibi: connexa tria hæc uitio: genera. Quæ etsi in diuersis personis demonstratur, in una tamē cuiuslibet reprobæ persona inueniuntur. Quis enim potest separare a gulæ illecebris fornicationem? Nam cum immoderatus caro reficitur, statim membrum propagini dedicatum, uoluptuose ad illicita carnis desideria excitatur. An non per immoderatum appetitum ad nefandos atque incestuos Sodoma peruenerat amplexus, de qua per prophetam Iudææ fornicanti à domino dicebatur: Quid peccauit soror tua Sodoma, nisi quia panem suum in saturitate comedebat? In quo scilicet panis uocabulo, omnium generum deliciarum intelliguntur insertæ, sicut sapissime scriptura sancta commemorat. Rursum quis ualeat à carnis uoluptate avaritiā disungere? Eo enim quisque ad lucra mundi æstuat, quo cum uis ingens libidinis sibi ad uotum seruire ac famulari compellit. Vnde et Apostolus dicit: Qui sine uxore est, cogitat quæ sunt domini, quomodo placeat domino. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori. Hoc autem idcirco apostolica autoritate ingerimus, non ut omnes coniuges fideles, aut ille aut nos tales esse affirmantes damnemus, sed ut ostendamus quæ sit mundi maxima radix cupiditatis. Quia ergo reprobi in uoluptatum lasciuia resoluuntur, recte omnes gentes fornicatione meretricis inebriari, ac reges terrarum cum illa mœchari dicuntur: quia uero idem ipsi gulæ illecebris atque avaritiæ student, iure mercatores terrarum de uirtute deliciarum meretricis diuites facti memorantur. Quis pro deo uentri seruientes, quam terrenis lucris inhiant, pro abundantia temporalis suas infelici mercatu animas uenundant, contra dictis domini pagentes qui dicit: Quam dabit homo commutationem pro anima sua? & ut breuiter cuncta repetamus, si gentes, si reges, si mercatores Babylonia sunt, cum gentes de uino fornicationis Babyloniæ bibunt, ipsa (ut diximus) Babylonia sua se fornicatione debriat: Et cum reges terrarum cum illa mœchantur, utique ipsa Babylonia in regibus mœchatur: & cum mercatores terrarum de uirtute deliciarum eius ditescunt, ipsa sine dubio suis diuitijs locupletatur. Sed manente genere in sua proprietate, prodeunt ab ipso species, ut aut diuersæ uitio: qualitates in eis designentur, aut certe autores malorum atque imitatores eorum in hoc facto demonstrentur. Sequitur:

Et audiui alteram uocem de cælo, dicentem: Exi de ea populus meus, & ne participes fitis delictorum eius.

¶ Tempus quo de medio Babylonis exire quis possit, nunc est, quando delictorum participatio cauenda est. Et ille de medio Babylonis exit, qui per uerborum errores deuitat. Hinc alibi per prophetam dicitur: Exite de medio Babylonis, & immundum ne tetigeritis. Ac si dicere: Cauete contagia peccatorum, quia in eo tantummodo nunc exire ualeatis de medio reproborum. Ad quem autem uox ista dirigitur, nisi ad eum cui ipsa uoce dicitur, Exi de ea populus meus? Ex eiusdem enim populi persona, eandem uocem audisse se Iohannes testatur. Hanc quippe de cælo quotidie audit ecclesia, cum eam aut à sanctis prædicantibus aure corporis exterius percipit, aut cum eam sola diuina aspiratione aure cordis intelligit. Sed hanc quæ per officium prædicantium corporales percutit aures, simul electi & reprobi audiunt: illam uero quæ diuina aspiratione interiores pulsant aures, soli electi percipere possunt. De illa ergo aliquid loquamur, quæ electos de medio Babylonis exire compellit: quæque nisi interiores fidelium pulsauerit aures, in uacuum laborat uox dicentium ad aures exteriores. Vnde et Iohannes fidelibus dicit: Non necesse habetis ut aliquis doceat uos, sed unctio eius docet uos de omnibus. Sciendum uero, quia cum hac uoce per semetipsum humana corda deus instituens loquitur, sola nobis uis internæ aspirationis aperitur. Cum inquam hac uoce per semetipsum loquitur, de uerbo eius sine uerbis ac syllabis cor docetur: quia uirtus eius intima quadam subleuatione cognoscitur.

Actuum. 2.

tur, ad quam mens plena suspēditur, uacua grauatur. Pondus enim quoddam est, quod omnem animam quam replet, leuet. Incorporeum lumen est, quod & interiora repleat, & repleta exterius circumscribat. Sine strepitu sermo est, qui & auditum aperit, & habere sonitum nescit. Quid enim de aduentu sancti spiritus scriptum est: Factus est repente de cælo sonus, tanquam aduenientis spiritus uehementis, & repleuit totam domum ubi erant sedentes: & apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditq; supra singulos eorum. Per ignem quidem dominus apparuit, sed per semetipsum locutionem interius fecit: & neque ignis deus, neque ille sonitus fuit. Sed per hoc quod exterius exhibuit, expressit hoc quod interius gessit. Quia enim discipulos & zelo accensos, & uerbo eruditos intus reddidit, foris igneas linguas ostendit. Ad significationem igitur admota sunt elementa, ut ignem & sonitum sentirent corpora, igni uero inuisibili & uoce sine sonitu docerentur corda. Foris ergo fuit ignis qui apparuit, sed intus qui scientiam dedit. Et cum reginæ Candacis eunuchus currum prædens iter carperet, atque Isaiam in manibus non intelligens haberet, in corde nimirum Philippo spiritus dixerat: Adiunge te ad currum. Et cum ad euocandum Petrum timentes deū milites Cornelius direxisset, in mente proculdubio ab spiritu Petrus audiuit: Ecce tres uiri quærunt te. surge itaque, descende & uade cum eis. Spiritui enim dei quasi quædam nobis uerba dicere, est, occulta uel ea quæ agenda sunt intimare, & cor hominis ignarum, nō adhibito strepitu & tarditate sermonis, peritum repente de absconditis reddere. Nam quia auditus ea quæ ad se fiunt, non simul omnia dicta comprehendit, quippe qui & causas per uerba, & particulatim uerba per syllabas percipit: uisus autē nō in eo quo se direxerit, totū subito & simul apprehendit: dei locutio ad nos intrinsecus facta, uidetur potius quam auditur: quia dum semetipsam sine mora sermonis insinuat, repentina luce ignorantiam nostram ē tenebris illustrat. Lumen ergo incorporeū est, ostēdens qua egredi debeamus, ipsa uox, quæ nos etiā sine sonitu exterius personante admonet, ut reprobos consortia uitæ & morib; fugiamus, quos corporali abscessu relinquere nō ualemus. Sed ut dictū est, illos admonet, imō iter ostendens exire compellit, quos deus pater præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, quos etiā se ex nomine uocare insinuat. Si igitur creatoris nostri beata prædestinatio electos à reprobis dissociat atq; diuidit, ipsa utique est uox illa, quæ de medio Babylonis exire nos monet, nequaquam scilicet literis ac syllabis sonans uel transiens, sed ineffabiliter atque incessabiliter ipso pietatis opere clamans. Ostendit autem causam, cur eos à malorum consortio gratia præueniente separet, cum protinus subinfert:

Rom. 8.

Et non accipiat de plagis eius, quoniam perueuerunt peccata eius usque ad cælum.

Genes. 19.

¶ Ac si ipso pietatis opere diceret: Idcirco misericordia præueniente uos à delictorum eius disiungo inquinamentis, ne cum peccata eius fuerint cōsummata, pariter cum illa incipiat affligi. Quorum enim uitam conuersi similem in peccatis habere noluitis, ultionem cum eis parem non recipietis. sed hoc (ut dictum est) non nostris meritis, sed gratia ipsius saluantis. neq; enim nostris uiribus easdem plagas euadere possumus, cum nobis hoc solo dei beneficio concedatur, qui nos etiā post admonitionem retardantes, à ruina perfidæ ciuitatis uel quodammodo exire compellit. Quod figuraliter factum in Loth de Sodomis exeunte legimus, quem propter carnis consanguinitatem angelī retardantem manu apprehenderunt, atq; ab incendio eiusdem ciuitatis eruerunt. Sed rectum ordinem tenens spiritus sanctus, ac liberum arbitrium gratia præueniente & subsequente medio stabiliens, in eo quod dicit, Exi de ea populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & non accipiat de plagis eius: uoluit declarare, illos qui impietatis assensu non captiuantur in corde, nullatenus impiorum tormentis perstringi. Notandum uero quod Babylon nequaquam ad plagas ante peruenit, nisi cum peccata eius ad cælum pertingunt. Nam quilibet reprobū dum tempus penitentiae uertunt in augmentum culpæ, ira districti iudicis agitur, ut unde diutius expectantur, inde diutius pu-

niantur. Iam enim pro commissis sceleribus digni sunt æternis percuti plagis, sed expectantur adhuc ut amplius delinquant, quatenus qui conuerti à prauitatibus suis nolunt ut durius feriantur, non nisi consummatis delictis damnentur. Vnde & Apostolus dicit: *1. Theff. 2. Apoca. 22.* Vt impleant peccata sua semper. Hinc per angelum ad Iohannem dicitur: Qui nocet, noceat adhuc; & qui in sordibus est, sordescat adhuc. O quam multis abominationibus affectus fuerat populus Amorrhæorum; & tamen expectabatur adhuc, ut ad cumulum damnationis suæ ipsas abominationes augerent. Vnde & ingressum filiorum Israel in terram repromissionis, ipsa necdum cōpleta peccata prohibuisse narrantur, domino ad Abraam dicente: Necdum completa sunt peccata Amorrhæorum. Ac si diceret: Expectate interim usque dum impleant peccata sua, quia non est meæ consuetudinis ante eos feriando damnare. De quibus præcedente libro multa iam diximus, cum de septem nouissimis plagis tractarem. Et hæc quidem specialiter de singulis Babylonie membris, dixerimus, cæterum generaliter tunc peccata eiusdem corporis usque ad cælum peruenerunt, cum nouissime principaliter contra deum in superbiam erigitur. Sic quippe de reprobâ ciuitate dicitur, Peruenerunt peccata eius usque ad cælum; ac si diceretur, Immanitas transgressionis eius indicat, quia non est ultra quo peccado transeat. Cum enim aduerna compage membrorum, cōiunctio etiam per antichristum capite membris, de quo scriptum est, Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus aut quod colitur, hæc impia ciuitas intrinsece principaliter contra deum, tunc peccata eius usque ad cælos peruenerunt. Vox ergo qua dicitur, Exi de ea populus meus, & ne sitis participes delictorum eius: toto quidem nunc tempore aures electorum pulsât, sed tunc instantius clamabit, cum iam iamque delictis cælum tangentibus perfida ciuitas ad debitas suppliciorum plagas in articulo diei peruenerit. Dicatur igitur: Exi de ea populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & non accipiat de plagis eius, quoniam uenerunt peccata eius usque ad cælum. Ac si diceretur: Vt in æternis uerberibus cum reprobâ ciuitate non affligamini, dum adhuc modicum tempus superest, participationem delictorum eius fugite: quoniam iam terminus appropinquabit, quo peccata debitum finem accipiant. Sequitur:

Et recordatur est dominus deus iniquitatum eius: Reddite illi sicut & ipsa reddidit uobis, & duplicate duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit uobis, miscete illi duplum.

¶ Cum sit deus natura incommutabilis, nequaquam obliuiscens uel recordans, humano tamen more (ut supra plenius differuimus) scriptura sancta paruulis congruens loquitur. Quorum enim peccata nunc ferire dissimulat, quasi obliuiscitur. Sed cum peccata reproborum quæ diu tacens tolerauit, in publicum examen deducens damnat, quasi recordatur eorum. Vt enim illic recordentur, hic obliuiscuntur, id est, ut illic damnentur, hic non feriantur. At contra electorum hic recordatur delictorum, quia duris ea flagellis insequitur; illic uero obliuiscitur, quia illa quæ iam in præsentem percussit, non uult ut rursum peccata damnentur. In eo autem quod sequitur, Reddite illi sicut & ipsa reddidit uobis, quæstio nobis exoritur. Nam quia ecclesia in principibus religionis suæ sedes cum domino iudicabit, mirandum non est quod ad electorum eius personas de reprobâ ciuitate dicitur, Reddite illi. Sed mirandum ualde est, quod subiungitur, Sicut & ipsa reddidit uobis. Si enim diceret, Reddite illi sicut & ipsa fecit uobis, quæstio nulla esset. Certum est enim, ecclesiam tunc malis reddere, quod in illâ exercuerunt. Sed nunquid de eadem ecclesia aliquis in reprobos deliquit ut ab ipsis in præsentem affligeretur, cuius membra alloquitur Christus, Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orare pro persequentibus & calūniantibus uos? Quid sibi uult ergo quod dicit, Reddite illi sicut & ipsa reddidit uobis: nisi quia dum ipsa impia ciuitas in electos desauit, peccata quæ in deum commiserunt, uindicat? Virga enim dei est, quæ commissa electorum peccata corrigat. Vnde per prophetam dominus dicit: Vae Assur, uirga furoris mei. Dicat ergo, Reddite illi sicut & ipsa reddidit uobis: ac si diceret, Vindicate in illâ meâ iniuriâ, sicut & illa fecit in uobis. Quod autem subiungit, & duplicate duplicia secundum opera eius: sic intelligendum est tanquam diceret, Pro

eo quod impiorum ciuitas semper uoluit in carne manere, ne unquam peccare desineret; dignū est ut uestro iudicio, quia ab ipsa temporaliter afflictī estis, æternas pœnas secundum qualitatem uniuscuiusq; peccati, in singulis suis membris recipiat: quæ tñ non æternaliter, quia non potuit, cū uellet utiq; si posset, sed temporaliter deliquit, atq; æternis crucietur tormentis, quæ transitorijs fruebatur delicijs. Istæ etenim sunt illæ reproborum usuræ, de quibus electorum animas à domino liberari Psalmista testatur, dicēs:

Psalm. 71.

Ex usuris & iniquitate liberauit animas eorum. Quasi enim quædam reproborum usura sunt, æterna tormēta pro sceleribus temporaliter commissis. Ad quos iterato sentētia dirigitur, quā dicitur: In poculo quo miscuit uobis, miscete illi duplum. Et quid hoc loco in poculo Babylonis intelligere debemus, nisi supplicium passionis, quo martyres Christi temporalibus affligit tormentis? In quo scilicet poculo duplo propinatur: quia cum corpore simul & anima æternis supplicijs mæcipatur, quæ solam electorum carnē laceraffe cognoscitur. Sequitur autem de reprobā ciuitate, & dicitur:

Quantum glorificauit se & in delicijs fuit, tantum date illi tormētum & luctum.

¶ Cum de præcedenti uersum de hac reprobā parte dictum sit, duplicate duplicia secundum opa eius: quid sibi uult, quod nunc simplicia tantum dñi receptura, nisi quia in uno eodemq; corpore diuersorum actuum diuersæ significantur personæ, una plus, alia minus delinquens? Ac si diceretur: In quantum quis gloria tpali elatus, delicijs ac uoluptatibus deuinctus, semetipsum in hac uita procliuiorem præbuit ad peccandum, intantū date illi tormentum & luctū: uelut si etiā adhuc apertius sermo gratiæ electos admoneat, dicens: Vnicuiq; reproborum iuxta propriam operationem dupla reddite, et si alij minus, alij maius, unicuiq; autē duplicia date. Sed siue simpla seu dupla reprobi tunc recipiant, utriq; sententiæ illud cōtrarium occurrit, quod Psalmista in psona ecclesiæ exorat, dicēs: Redde uicinis nostris septuplum: nisi ita forte sentiendū sit, quia alius simpla, alius autem dupla, alius uero recipiat septupla. Et quidem ad comparisonem aliorum, alius simpla, alius dupla, alius recipit septupla. Sed cū subtilius ista inspicimus, uilescit talis intellectus, cum & septenarius ad retributionem malorū numerus, quātitatem simplicis uel duplicis habere uideatur. Quapropter sciēdum nobis est, quia propter discretionem pœnarum hæc ipsa impia ciuitas tñ recipit, in quantum deliquit. Propter quod autem æternis cruciatur tormētis, quæ temporaliter peccauit, duplicia recipit. Et quia nil mali in pœna illi deerit, quæ septenario dierum circulo uoluptatum omnium illecebris semetipsam maculauit, septula sine dubio recipit. Cur autē hæc illi in extremis contingant, aperitur cum subiungitur:

Psalm. 78.

Quia in corde suo dicit: Sedeo regina, & uidua non sum, & luctum non uidebo. Ideo in una die ueniēt plagæ eius, mors & luctus & fames, & igne cremabitur: quia fortis est deus qui iudicabit illam.

¶ Vniuscuiusq; electi anima uidua nō est, sed sedet regina: quia ab spiritali intellectu tanquam à uiro ad æterna regitur: ut si intimo discretionis examine terrena despiciat, supernis inhiet. Quo contra impudens ancilla, cum errorem q ad interitū minet, suscepit, intellectu spiritali sua intima disponere se iactat. Iam em̄ quinq; reges amisit, sed unus qui superest, nō est eius: quia & ad perfectam intelligendi ætatem post primordia uitæ, quæ quinq; corporis sensus regit, peruenit: & tamen non spiritalem intellectum qui ad æterna regat, sed errorē q ad p̄cipitiū minet, in se dñari uoluit. Cui recte à dño p̄ pphetā tam dñi: Descende, sede in puluere uirgo filia Babylon: sede in terra. non est solum filia Chaldaeorū, q̄ ultra non uocaberis mollis & tenera. Tolle molam, mole farinam, denuda tupidinē, discooperi humerū, reuela crus, transi flumina. Ac si ei aperte diceretur: quia cum spiritali intellectu superna non requiris, cum errore ad opus ancillæ (id est, ad terrena quærenda) descende. Sed cum hæc Apocalypsis Babylonē uocet, ualde notandum est, qd sibi uelit quod ppheta filiā Babylonis uirginē uocat. Sed hac in re opportuna nobis ratio occurrit, q̄ humana mens à propheta uirgo nō incorrupta,

Isaie. 47.

sed infœcunda uocatur. Quia em̃ Babylon confusio interpretatur, recte infœcūda mens filia Babylonis uocatur: quia in eo quod nequaquā bona opera germinat, dum nullo ordine rectæ uitæ componitur, quasi confusionis matre generatur. Cui etiam post descensum congrue per increpationem dicitur, Sede in puluere. Descendēs enim in puluere sedet, quia dum spiritali intellectu superna non requirit, amisso discretionis iudicio, terrenis cogitationibus aspersa, in infimis tabescit. Vbi adhuc ingeminando subiūgitur, sede in terra. Ac si exprobrās dicat: Quia te ad superna cum spiritali uiro erigere nolūisti, sub temetipsa prostrata in terrenis actibus humiliare. Vnde & necessario protinus additur, non est solum filia Chaldæorum. Chaldæi namq̃ interpretantur feroces. Valde autem feroces sunt, q̃ uoluntates suas sequentes, nec suis parcere mortibus sciunt. Ferocia sunt terrena desideria, quæ non solum contra præcepta conditoris, sed sæpe etiam contra percussionum uerbera duram atq̃ insensibilem mentem reddūt. Sed filia ferocium solum non habet, quia mens quæ ad amorem mūdi ex prauis desiderijs nascitur, atque in eisdem desiderijs obduratur, in eo quod se terrenis concupiscentijs subiicit, sedem iudicii amittit: nullumq̃ apud se solum præsidet, quia examine discretionis caret: & quasi à iudicii sui sessione repellitur, quia per exteriores cōcupiscentias uagatur. Liquet enim quod mens quæ intus consilij sedem perdiderit, foris se per desideria innumera spargat. Et quia agere intellecta dissimulat, cæcatur recte, ut etiam nesciat quod agat. Et sæpe iusto iudicio in ipsa sua uoluntate relinquitur, & sub ea quæ anxie appetit, laboriosa mundi ministeria relaxatur. Vnde apte illic subditur: Quia ultra nō uocaberis mollis & tenera, tolle molam, mole farinam. Constat nimirum quod teneræ suæ filia parentes parcut, nec duris atq̃ seruilibus hanc operibus affligunt. Omnipotens ergo deus quasi teneram filiam nominat, quando dilectam uniuscuiusq̃ animam à laboriosis huius mundi seruitijs reuocat: ne dum exterioribus actibus afficitur, ab internis desiderijs induret. Sed Chaldæorum filia mollis & tenera non uocatur: quia mens prauis desiderijs dedita, in eo quem anxie appetit, huius seculi labore relinquitur, ut foris mundo uelut ancilla seruiat, quæ intus deum ut filia nequaquam amat. Vnde & molam tollere, & farinam molere iubetur. Mola in gyrum ducitur, & farina profertur. Vnaquæq̃ autem mundi huius actio, mola est: quæ dum multas curas congerit, humanas mentes quasi per gyrū uertit, atq̃ ex se uelut farinas proijcit, q̃a seducto corde, semper minutissimas cogitationes gignit. Et quia reproborum mentes ad ea quæ turpiter interius concupiscunt, absq̃ ulla pudoris reuerentia exterius adimplenda perueniunt, apte illic subinfertur: Denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum tuum, reuela crus, transi flumina. Vnaquæq̃ enim mens turpitudinem suam denudat, dum hoc quod turpiter intus concupiscit, exterius sine reuerentia peragit. Humerum discooperit, dum opus quod pridem latenter operabatur, cunctis fieri palam non erubescit. Hinc de quibusdam dicitur: Peccata sua quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Flumina etiam reuelato cruce transit, quia actiones huius seculi quæ quotidie ad terminum defluunt, & indefinenter & aperte appetit. Dum que alia relinquit, alia assequitur, quasi semper de flumine ad flumen tendit. Sed quæ damnationis sententia Babyloniam sequatur superbientem, manifestatur cum per angelum subinfertur: Ideo in una die uenient plagæ eius, mors & luctus & fames, & igne cremabitur. Mors namque reproborum principalis illa est, quæ deo deserente interior moritur homo, manente exteriori cruciatu, quo & exterior & interior affligitur homo. Sicut enim anima discēdēte moritur corpus, sic deo deserente moritur anima. Et reuera nihil certius. Quo enim pacto uiuere potest anima, quæ non habet uiuificationem uitam æternam, etiam si non adsit exterius tormentum? Secundum hunc intellectum in hac etiam adhuc uita mortui pronunciantur illi, de quibus à saluatore cuidam in euangelio dicitur: Sine mortuos ut sepeliant mortuos suos. Luctus porro nefandæ ciuitatis ille est æternalis, de quo eisdem per eūdem saluatorem dicitur: Væ uobis qui ridetis nūc, q̃a plorabitis & flebitis. Et illud: ibi erit fletus & stridi-

Isa. 47.

Isa. 5.

Matth. 8.

Luc. 9.

Luc. 6.

Matth. 8. 13.

22. 24. 25.

Apocal. 1.

Matth. 5.

Psalm. 16.

Apocal. 2.

Ibidem.

Iob. 41.

Marc. 15.

dor dentium. De quo & Iohanni dicitur: Plangent se super se omnes tribus terræ. Etiam amen. Inter hæc autem cogit nos gemitus dicere, quam ineffabilis atque incogitabilis sit illa interminabilis pœna, quæ in nullo potest assimilari istis temporalibus pœnis. Nullus etenim ualet in tēporali positus igne, simul ardere, lugere, ac frig^o sentire, quod omnino ibi fiet, ubi de pœnis nil deerit: sed nec uicissitudo in eisdem pœnis succedit, ut nunc ista, nunc sœuiat illa. sed simul grassabunt oīa, simul undiq; miseros afficient oīa. Quod autem fame ciuitas meretrix dī cruciari, quanq̃ in illis malorum supplicijs inesse etiam fames secundum quam nunc corporaliter affligimur credatur, ubi nulla miseria deest: illa tñ deterior atq; immanior intelligenda est, qua impij a deī contemplatione in ppetuum remanebūt ieiuni. Sicut enim præsētia dei uita & cibus est electorum, sic eiusdem absentia mors & fames reproborum. Isto etem cibo iustos in futurū alendos dominus denūciat, dicens: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā, qm̃ ipsi saturabuntur. Hinc Psalmista ait: Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Hinc in hac reuelatione ex persona domini angelus dicit: Vincēti dabo edere de ligno uitæ, quod est in paradiso dei mei. Et iterum: Vincenti dabo manna absconditum. Tot autem tantisq; miserijs deprehensa ciuitas meretrix, igni in super corporali dicitur concremari. Bene autem subditur: Quia fortis est dominus qui iudicabit illam. Ac si diceretur: Idcirco in æternū cruciabitur, quia nullus eidem iudici, siue angelorum, seu hoīm, uel audebit uel ualebit uel cupiet precibus obuiare, cum fortem damnationis sententiam in reprobos dederit. Vnde & ipse ex de damnatione antiqui hostis eiusq; corporis ad beatum Iob multa loqueretur, subiecit & ait: Quis enim resistere poterit uultui meo? subaudis, nemo. Fortis enim est, nec flecti tunc ualet ad misericordiam, cum ira eius exarserit in peccatoribus. Sequitur:

Et flebunt & plangent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt & in delicijs uixerūt, cum uiderint fumum incendijs eius, longe stantes propter timorem tormentorum eius, & dicentes: Væ uæ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam una hora uenit iudicium tuum.

¶ Quia hæc eadem Babylonia diuersis nuncupetur uocabulis, & siue in regibus, seu in gentibus, siue in mercatoribus consistat, sæpe dixisse me recolo: & ualde laboriosum est, idipsum per singula inculcando repetere. Sed quia latebrosæ in singulis ad soluendum incurrūt quæstiones, inuiti quodammodo ad hoc ipsum pertrahimur. Quarendū em̃ nobis est, quomodo sit certum, præfatam Babyloniā diuersis significari uocabulis, eandemq; siue ex regibus terræ, seu ex gentibus, siue ex mercatoribus existere: cum ipsa successa, isti dicantur a longe consequēter stare, atq; eam non communi dolendo cruciatu, sed libera consideratione miserabiliter de flere. Qua de re sciendum est nobis, quia autor huius historiae, narrata omnium malorum extrema damnatione, recapitulando ad præsens tempus recurrit: unumq; diaboli corpus in partes diuidens, ostēdit qualiter Babylonia superstes, desolationem Babyloniæ pereuntis debeat. In hac enim recapitulatione seculi pompam impijs prædicat auferri, p quam prauis uoluptatibus adimplendis hinc inde circumfluens, carnalium deliciarum opportuna quodammodo inaportunitate suffragabatur occasio. Qua sublata, per defectum ad desolationē diuinis mundo iudicijs irrogatam, certi (ut dictum est) superstitēs aliorum perhibentur interitum plangere, qui simul uitam cum diuitijs amiserunt: & ideo dicuntur a lōge stare, ac metu similiis pœnæ formidare. Quod tunc eis minime licebit, cum laqueus ruinæ simul omnes apprehenderit. Quis est autem fumus incendijs eiusdem ciuitatis, nisi ipsa diminutio rerum humanarum ac pressuræ tribulationum? Quid enim præsentēs tribulatiōes, nisi (ut ita dixerim) fumus sunt futurarum pœnarum? Sicut enim fumus futuris dat indicium flammis, sic pæsentēs tribulatiōes futuroꝝ tormētōꝝ specimē esse uident, tanq̃ scilicet prænūciæ ignis æterni. Hinc dominus ad discipulos ait: Audīturi estis prælia & opiniones præliorum. uidete ne turbemini. Oportet hæc fieri, sed nondum est finis. Consurget em̃ gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentia & fames & terræmotus per loca. Hæc autem om̃ia, initia sunt dolorum, Ac si alijs uerbis diceret: Fumus sunt futuræ fornacis,

id est, specimen ignis aeterni. Quo contra istis propter metum pressurarum atque amissionem humanarum rerum lugentibus, electi nihil in hoc mundo appetentes, gaudere morientur, sicut in euangelio illis à dño dicitur: His autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita uestra, quoniam appropinquabit redemptio uestra. Tanquam eisdem aperius diceret: Cum crebrescentibus plagis mundi finis in proximo ostenditur, leuate uos capita, i. latificate corda; quia dum finitur is quem non amatis, prope fit redemptio quā quaesistis. Sed quid reprobi de mundi destructione lugentes dicāt, audiamus. Aiunt em̃: Vae uae ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam una hora uenit iudicium tuum. Ac si incomparabilibus gemituū lachrymis atque singultibus dicant: Cur praesentium rerum uoluptatibus non licuit perfrui his, quibus simul diuitias & uitam amisisse contigit? Hinc enim lugent, hinc mœrore semetipsos afficiunt, quia secundum illorum uotum nequaquam permittuntur carnalium rerum uoluptatibus in aeternum perfrui. Qui si possent, utique uellent semper in delicijs uiuere, & nunquam peccare desistere, uel hanc miserabilem uitam amittere. Vnam etenim horam pro praesenti tempore, ex quo apostolica uoce clamat: Filioli, nouissima hora est, à passione s. Christi usque ad seculi finē, positam intelligimus. Cuius nunc quidem medietas fumū arsuræ ciuitatis demonstrat, sed extremitas ad integrum succensam declarabit. Tota namque isto in tempore ligna, foenum, stipulam, quibus cremetur, ipsa meretrix aggregat: & quia non ut perpetuas poenas euadat, sed ut à temporalibus incipiens, ad aeterna tormenta perueniat, p̃ perpetratis facinoribus temporaliter p̃erunq; cruciatur: recte nunc fumari dī, ut quandoq; sempiternis tormentorum flammis cōflagretur, De qua adhuc sequitur:

Luce. 21.

1. Iohan. 2.

Et mercatores terrae flebunt super illam, quoniam merces eorum nemo emet amplius.

¶ Cum em̃ per orbem terrae quaedam prouinciarum loca clade desolantur, quaedam gladio consumuntur, quaedā hostili inuasionē praedant, quaedā fame cruciantur, quaedā terrae hiatibus absorbentur, in cunctis mūdi partibus hic mercatores fletus ostēditur. Iam em̃ propria mūdus gloria cecidit, iam ad cōparationem p̃teriti temporis inops ostenditur, iam nec tales in eo inueniunt, q̃ aut uirtute corporis, aut ingenio animi ipsas aedificiorum eius ruinas regere ualeant. Et hinc luget, hinc gemit mundus damnatus, mundus minime reconciliatus, mundus in maligno positus, qui radices cordis in praesentium rerum uoluptatibus & amore defixit, qui aeternam uitam non concupiscit, qui etiam in innumeris suorum nequaquam esse creditur. Qui nihil diligere nisi quicquid ad uoluptatem carnis illicit, nouit: quicquid scilicet uisu pulchrum, auditu canorum, tactu blandum, odoratu suauē, gustuq; est delectabile. Amat enim quod perdit ad praesens inuitus, nec amat quod in aeternum possideat uoluntarius. Enarrat proinde spiritus sanctus singulatim ac per partes, si qua humanis uisibus necessaria, si qua secularibus nouit utilitibus à cupidis atque carnalibus magnopere concupisci: nec non & illa, quae notissimis quinque corporis sensibus delectabiliter nouit hauriri, eaq; pronunciat defutura hoc modo:

Mercem auri & argenti, & lapidis preciosi, & margariti, & byssi, & serici, & cocci, & omne lignum thyinum, & omnia uasa eboris, & omnia uasa de lapide precioso & aëramento & ferro & marmore.

¶ Haec ad sensum oculorum rediguntur, quaeq; in tantū ardentius à carnalibus desiderantur, in quantū rariora ceteris inueniuntur. Quia uero (ut supra meminimus) ablatæ reproborum diuitiae, etiam hypocrisin simulatae ueritatis, quae plerunq; detecta uacuat, designant: libet prius inquirere, qualiter nunquam pereuntes electorum diuitias figurent: & sic demum, quibus modis ea sibi fallaciter pars aduersa usurpare nitatur, demonstrare. In auro siquidem solet eximio fulgore radians sapientia designari, unde scriptum est, Accipite sapientiam sicut aurum. Argenti autem nomine sacra figurantur eloquia, Psalmista attestante qui ait: Eloquia domini eloquia casta, argentum

Pro. 16.

Psalm. 119.

1. Petri. 2.
Isaie. 28.

1. Petri. 2.

Matth. 13.

Apocal. 21.

igni examinatum. Lapidis uero uocabulo, cum singulari numero ponitur, ipse saluator omnium designatur. Vnde & Petrus testimonium prophetae exponens, dicit: Ecce pono in Sion lapidem angularem, electum, preciosum: & qui crediderit in eum, non confundetur. Cum autem plurali numero interferitur, membra eiusdem redemptoris per eum figurantur: sicut idem beatissimus Petrus cum de Christo praemitteret dicēs, ad quem accedentes lapidem uiuum, ab hominibus quidem reprobato, à deo autē electum, preciosissimum; secutus adiunxit, Et ipsi uos tanquam lapides uiui superaedificamini in domos spirituales. Hinc est etiam quod murus caelestis Ierusalem ex omni lapide precioso constructus esse describitur. Margariti etiam nomine in singulari numero dñs Iesus Christus, in plurali uero apostoli eiusdem figurantur. Quia enim per margaritum singulari numero positum, ipse autor omnium designetur, euangelium testatur quo dicitur: Simile est regnum caelorum homini negociatori, quarenti bonas margaritas: & inuenta una preciosa margarita, dedit omnia sua, & comparauit eam. Quia uero margariti nomine apostoli figurētur, in hac Apocalypsi declaratur, cum de praefata caelesti Ierusalem quae est ecclesia, dicitur: Et duodecim portae, duodecim margaritae sunt per singulas, & singulae portae erant ex singulis margaritis. Iam uero quis non uideat in bysso iustificationes sanctorum, in purpura martyrium, in serico uirginitatem, in cocco charitatem, in ligno thyino ac precioso constantiam durabilem, in ebore uirtutum pulchritudinem, in aere fortitudinem ac longanimitatem uel praedicationem, in ferro subtilitatis acumen, in marmore inuictam humilitatem figurari? Haec denique oīa plerumque se habere, obumbrata ueri similitudine gloriatur bestia uel ciuitas meretrix, cum in auro uel argento, philosophorum uel haereticorum doctrinam ostendit: in lapide precioso ac margarito, uel pseudochristos uel pseudoprophetas atque haeresiarchas opponit: in bysso, iniustitiam obtentu iustitiae adoptam; in purpura, interfectionem haereticorum tegmine martyrum Christi uelatam: in serico, corruptionem mentis integritati carnis oppansam: in cocco, simulatione charitatis crudelitatem palliatam: in ligno thyino ac precioso durabili, constantia mentis obstinationem obumbratam: in ebore, simulatione uirtutum, uirtutum turpitudinem obiectam: in aere, firmissimae praedicationis tegmine durabilem atque sonabilem perfidiam palliatam: in ferro, acumine subuentionis astutiam deceptionis caelatam: in marmore, humilitatis similitudinē falsae subiectionis muscipula obumbratam anteponit. Quia igitur superno moderamine mundanae sapientiae fastus deiciuntur, eiusdemque doctores subtrahuntur, pseudochristi ac pseudoprophetae, haeresiarchae eorumque cōplices ad interitum tollunt, falsae religionis obtentus à uera Christi religione cōfunditur, mūdus in reprobis iisdem diuitiis inops effectus, flere describitur. Seguitur:

Et cinamomum & amomum, & odoramentorum & ungenti & thuris.

Eccī 24.
2. Corin. 2.

Canticor. 5.

Psal. 140.

¶ Haec iuxta literam ad olfactum pertinere uidentur & tactum. Cinamomum enim & amomum, diuersorumque odoramenta pigmentorum & thus, ad olfactum: unguentum uero, ad tactum simul & olfactum redigitur. Sed quia non sunt in hac Apocalypsi sine mysticis sensibus literae interpositae, quaramus (ut coepimus) qualiter illa quae in boni istae species significant, usurpet pars aduersa, quibusque ablatis amariter defleat. Et ut hoc par uitas nostra queat implere, prius quid boni significant demonstramus. Quid enim designatur per cinamomum & amomum, nisi odor uirtutum? Vnde & sapientia uoce ecclesiae dicit: Sicut cinamomum & amomum aromatizans odorem dedi. Hinc Paulus dicit: Christi bonus odor sumus deo in omni loco, & in his qui peunt, & in his qui salui fiunt. Quid uero in diuersorum odoramentis pigmentorum & thure, nisi orationes exprimuntur sanctorum? Hinc enim in Canticis canticorum sponsi uoce in laude ecclesiae dicitur: Quae est ista quae ascendit per desertum sicut uirgula fumi, ex aromatibus myrrhae & thuris & uniuersi pulueris pigmentarii? Sancta quippe electorum ecclesia cum ab hoc mundo in sanctis precibus ardenti amore se erigit, per desertum quod deserit, ascendit. Qualiter uero ascendat subiungit: Sicut uirgula fumi ex aromatibus. Fumus de incenso nascitur, Et per Psalmistam dicitur: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu

tuus. Fumus excutere lachrymas solet. Ita quæ fumus ex aromatibus, est compunctio orationis ex uirtutibus amoris. Quæ tamē oratio, fumus uirgula dicitur: quia dum sola caelestia postulat, secreta progreditur, ut ad terrena atque temporalia appetenda pro terreno studio minime reflectatur. Et notandum quod non uirga, sed uirgula nuncupatur: quia interdum in compunctionis ardore tantæ subtilitatis est uis amoris, ut hanc nec ipse animus possit comprehendere, qui illuminatus meruit habere. Bene autem dicitur, myrrhæ & thuris. Thus enim ex lege, domino in sacrificium incenditur. Per myrrham uero corpora mortuorum condiuntur, ne a uermibus corrumpantur. Myrrhæ ergo & thuris sacrificium offerunt, qui & carnem afficiunt, ne eis corruptionis uitia dominentur, & redolentem in conspectu domini amoris sui hostiam incendunt. Myrrham ergo, quia se cruciant, & cruciando a uitijs conseruant: thus uero, quia dei uisionem diligunt, ad quam uenire medullitus inardescunt, sequi ipsos ei in sanctis uirtutibus exhibet. Vnde & illic subditur: Et uniuersi pulueris pigmentarii. Puluis pigmentarii, est uirtus bene operantis. Et notandum quod uirtutes bene operantis, non pigmenta, sed pulueres dicuntur. Cum enim qualibet bona agimus, pigmenta offerimus: cum uero etiā ipsa quæ agimus retractamus, & ne quid in his sinistrum sit, iudicio retractationis attendimus, quasi ex pigmentis puluerem facimus, ut oronem nostrā domino per discretionem subtilius incendamus. Quid quoque ungenti nomen, nisi ipse autor suauitatis exprimitur, cui in Canticis canticorum dicitur: Vngentum effusum nomen tuum. Vngentum quippe effusum, est diuinitas incarnata. Si enim sit ungentum in uasculo, odorem exterius minorem reddit. Si uero effundatur, odor effusionis ungenti dilatatur. Nomen ergo dei, ungentum effusum est: qui cum ab immensitate diuinitatis suæ ad naturam nostram se exterius fudit, ab eo quod est inuisibilis, se uisibile reddidit. Si enim se non effunderet, nequaquam nobis innotesceret. Effudit autem se ungentum, cum & deum seruauit, & hominem exhibuit. De qua effusione Paulus dicit: Cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Quod enim Paulus dicit, exinaniuit: hoc Salomon, effudit. Nam & in alia translatione non dicitur, Vngentum effusum est nomen tuum: sed, exinanitum. Cui etiam in eisdem Canticis canticorum ecclesia dicit: Odor ungentorum tuorum super omnia aromata. Habet enim hic sancta ecclesia aromata, dum uirtute scientiæ, uirtute castitatis, uirtute misericordiæ, uirtute humilitatis, uirtute charitatis pollet. Si enim sanctorum uita odorem aromaticum ex uirtutibus non haberet, nequaquam hoc quod præmisimus, Paulus diceret: Christi bonus odor sumus in omni loco deo. Sed longe excellentior est illa unctio contemplationis dei, ad quam quandoque ducendi sumus. Longe excellentior est odor ungentorum dei, aromatibus uirtutum nostrarum: quia etsi iam magna sunt quæ accepimus, ualde tamen potiora sunt quæ de contemplatione creatoris nostri accepturi sumus. Iam uero si attendamus, qualiter hæc fraudulenter se habere dicat pars aduersa, quibusque ablati uehementer uideatur affligi, in cinamomo & amomo foetentem uitam hæreticorum sub obtentu odoris, qui manat ex uirtutibus sanctorum, imitandam opponit. Quo contra recte de illis dicitur: Et erit pro suauī odore foetor. In diuersis autē odoramentis, fictam hypocritarum orandi sedulitatem, bene orantium similitudine obumbratam, obicit: in ungento uero, pseudochristorum asperitatem sub uelamine lenitatis Christi rectam, ostentat. Quarum simulationum subtractis autoribus, amariter mundus flere describitur. Quis enim nostrum scire ualet, quātus mœror Neronis animum de nece Simonis magi tenuerit, qui usque ad necem apostolorum ipso mœroris cruciatu impulsus exarsit? Quātus dolor de interitu Arrij hæreticos astrinxit, qui eum nec damnatum imitari desierunt? Sic, sic mundus, sic in utrisque rebus ablati, flere cognoscitur in reprobis hominibus. Sequitur:

Et uini, & olei, & similia, & tritici.

Hæc secundum historiam, quæ nescio utrum in hac reuelatione facile inueniri possit, ad gustum rediguntur: quæque ita illiciunt fauces carnis, ut & ea quæ in ueritate significant, electorum demulceant cordis palatum: & ea quæ ex eorum falsa imitatione as-

sumunt, suauia credantur mentibus reproborum. Quid enim designatur per uinum, nisi nouum testamentum, quod auditorum mentes debrians, à mundi concupiscentiis insensibiles reddit? Hinc est quod dominus in nuptiis de aqua uinum fecisse narratur. Quid autem per oleum, nisi unctio spiritus sancti figuratur? Vnde & per Psalmistam uocem redemptori nostro dicitur: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus tuus oleo latitiæ præ consortibus tuis. De quo etiam oleo per prophetam dicitur: Computrescit iugum à facie olei. Hinc per Moysen dicitur: Suxerunt mel de petra, oleum de firma petra. Quid uero per similam uel triticum, nisi caro exprimitur redemptoris? Quæ & in passionis frictura cibum se exhibuit electorum: & ut granum tritici cadens in terram, ac post triduum resurgens à mortuis, multarum frugum exitit incrementum. De qua uidelicet electorum opulentiâ, rursum per Psalmistam dicitur: A tempore frumeti, uini & olei sui, multiplicati sunt. Ac si diceretur: Ab eo quod illud celeste granum in terram cecidit, atque euangelicæ prædicationis uinum mentes electorum debriare cepit, oleumque spiritus sancti de cælo missum, corda fidelium inunxit: itaque gratia ad granum pertinentes, multiplicati sunt. Hinc iterum per eundem Psalmistam dicitur: Vt reducat panem de terra, & uinum latificet cor hominis: ut exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet: subaudi, tempus aduenit. Deus enim pater de terra panem eduxit, quia de beata uirgine unigenitum suum, deum, hominem natum, mundo ostendit. Vnde scriptum est: Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Vinum autem cor hominis latificauit, quia euangelica prædicatione, de peccati mœrore ad spem ueritatis reformauit. Faciem uero in oleo exhilarauit, quia hoc quod dominus uoce pietatis promissit, spiritus sancti effusione confirmauit. Vnde & merito idem spiritus, paraclitus, id est, aduocatus uel consolator in nostra lingua sonare uidetur. Panis quoque cor hominis confirmauit: quia comesta redemptoris caro, ad tolerandas passiones roborauit. Quæ scilicet dum pars reprobæ ciuitatis obumbrata bestię seductione se putat habere, tanto amplius dolet, si contigerit perdidisse, quantum magnarum opum diuitias ista significare uidentur. Nam uinum & oleum amisisse se dolent, cum uinacea & amurcam perdididerint. Similam & triticum perdidisse se gemunt, cum zizania & paleas amiserint. Subaudi, existimant sibi ueræ fidei prædicatores subtractos, spiritali doctrina repletos, spiritus sancti illustratione afflatos, cælestibus sacramentis ad uitam nutritos, cum prauæ hæreseos seductores corrupta scientia infectos, spiritu dæmoniorum plenos, abusione diuinorum sacramentorum damnatos, si uellent, imò si possent, de mundo sublato cognoscere. Sequitur:

Et iumentorum & ouium & equorum & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum.

¶ Quia etenim in hac nostra expositione paruulis semper congruimus, ne cui forte dubium sit quid sint rhedæ, aperimus. Rhedas namque antiqui plaustra uocabant, siue scilicet illa quæ rusticanis usibus erant apta, siue quæ diuitibus huius seculi ad sedendum erant præparata. Quæ etiam alio uocabulo currus uocantur. Inter hæc autem quæri potest, quid sit quod spiritus sanctus cum mercem ex negocio mancipiorum de seculo auferri dicat, addat etiam animarum hominum. Nunquid nam mancipia homines non sunt, aut animam non habent? Quis hoc dixerit? Sed sciendum est nobis, quia sunt plerique qui solummodo ad exteriorem seruitutis conditionem precibus distrahuntur, manente interius animæ libertate, plerique uero simul anima captiuantur & corpore: & ideo distinctionem fecit inter mercem mancipiorum & animarum hominum. Iam uero si quaeritur quid boni ista significant, quæ se perdidisse pars aduersa dolet, cum tantum in uerisimili fraude eadem se habere ostenderit, breuiter dicimus, quia singulæ istæ species electos designant. Nisi enim aliquando in diuina scriptura iumenta electos figurarent, nequaquam eorum caput per Psalmistam deo patri diceret: Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. Et illud quod de seipso figuratim in euangelio expressit, dicens: Samaritanus quidam iter faciens, uidens uulneratum, misericordia motus est super illum: & appropians,

alligauit uulnera eius, infundens oleum & uinum, & imponens illum in iumentum suum. Nisi plerumque iumentorum nomine electi figurarentur, nequaquam Psalmista de deo diceret: Producens fœnum iumentis. Et tanquam quæreremus ab eo quid figurat liter per hæc expreſſerit, subsecutus exposuit dicens: & herbam seruituti hominũ. Quod autem oues electos omnes designent, nulli paruulorum dubium est. Hinc dominus ait: Oues meæ uocem meam audiunt & sequuntur me, & ego uitam aternam do eis. Hinc Petro dicit: Simon Iohannis, diligis me plus his? Cui cum respõderet, Domine, tu scis quā amo te: intulit, dicens: Pasce oues meas. Hinc alibi ait: Ecce ego mitto uos sicut oues in medio luporum. Sed & equorum uocabulo prædicatores figurari, nulli dubium est, dicente propheta: Misisti in mare equos tuos, turbātes aquas multas. Rhedarum etiam nomine eosdem prædicatores nouimus designari, Eliseo attestante, qui ad cælum Elia ascēdente, lamentabili uoce deplorat, dicens: Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius. Currus scilicet, quia infirmorum imbecillitates portant: auriga uero, quia ut ad destinatum patriæ cælestis locum tendant, quos portant, agitant. Si autem mancipia in bonum accipiantur, non facile dixerim: nisi forte pro carne spiritui subdita, alicubi figuratim posita inueniantur. Cuius uox in psalmis resonat, dicēs: Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? Spera in deum, quoniam adhuc confitebor illi. Psalmista denique aliās dicit: Sicut oculi seruorum in manibus dominorũ suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus dñæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereat nostri. Quo contra pars bestię supernis iudicijs mundo desolato, amisisse se dolet iumenta & oues, equos & rhedas, id est, ad portanda suorum onera uiros fortes atq; innocentes, cum debiles ad omne opus bonum & noxios in malum amiserit, gemit se perdidisse mundo exterius mortuos, cum interius nequiter eidem uiuentes perdiderit. Sequitur autem quæ ad uisum simul rediguntur & gustum. Nam dicitur:

Et poma tua desiderium animæ tuæ discessit a te.

¶ Hoc denique iuxta literam fit, cum insurgente regno in regnum, desolantur urbes, depopulantur agri, succiduntur arbores. Quod autem ad aspectum & gustum concupiscentia redigatur pomorum, testatur sacra scriptura quæ dicit: Vidit mulier quod bonum esset lignum ad uescendum, pulchrum oculis, aspectuq; delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit, deditq; uiro suo. Et notandum quod in solis pomorum fructibus hæc Apocalypsis adiungat desiderium animæ, cum certum sit plus homines in alijs rerũ speciebus delectari. Sed ne pro nihilo ducerent, illicite arborum fructus concupiscere, propterea malum desiderium in eo constituit, quo omnis mundus olim perijt. Cum autem soleant in pomis arborum uirtutes sanctorum signari, ut est illud sponsi in laudibus ecclesiæ dictum: Emissiones tuæ paradisi malorum puniceorum cum pomorum fructibus: & illud eiusdem ecclesiæ, Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languet: ostendunt tamen simulationem reprobos in hac nunc Apocalypsi. Reprehendi debeo in hac assertionem, si non pars bestię omnia se simulate dicit habere, quæ in ueritate pars possidet agni. Sequitur:

Et omnia illa pingua & clara perierunt a te, & amplius illa iam non inuenientur.

¶ Hæc quoque ad gustum uel gastrimargiam redigenda uidentur. Significant etiam ut cætera aliquid bonorum, dum ostendunt simulationem impiorum. Nam cum Psalmista dicat, Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: ostendit, saginam illam in significatione uirtutes esse animarum. Ista etenim sagina in nouæ uitæ prædicatoribus apparuit, quam se perdidisse in hæreticis dolet pars reprobos. Sequitur:

Et mercatores horum qui diuites facti sunt ab ea, longe stabunt propter timorem tormentorum eius, flentes & lugentes ac dicen-

tes: Væ uæ ciuitas illa magna, quæ amicta erat byssino & purpura & cocco, & deaurata auro & lapide precioso & margaritis, quoniam una hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ.

Matt. 16.

¶ Paulo superius pro gentium contritione ac mundi desolatione, reges terræ ac mercatores fleuisse descripserat. Sed quia eosdem seculi reges fleuisse simul ac propter metum tormentorum longe stetisse, mercatores uero solummodo lamentasse, non autem timore incendi à longe stetisse dixerat, idcirco hoc quod de mercatoribus prætermiserat, inculcando replicat, quanquam & ipsi reges mercatorum nomine debeant intelligi. An non mercatores terræ & ipsi reges sunt, qui pro terrenis lucris infelici mercatu suas animas commutant, domini dictis contraria agentes: Quam dabit homo commutationem pro anima sua? Et ne forte quis hanc sententiam ueram non esse contendat, audiat quid paulo inferius angelica uoce perituræ ciuitati dicatur: Vox sponsi & sponsæ non auditur in te amplius, quoniam mercatores tui erant principes terræ. Et qui alii principes terræ, nisi reges terræ? Cum ergo ipsi sint reges, qui & mercatores, in hac reuelatione sententiæ innuitur nobis, quia pro magnitudine fletus & planctus, in uno locutionis genere diuersas species tangens, in geminando synonymiam facit. Alijs sane pereuntibus, terrenisq; rebus sublati, propter metum tormentorum perfidæ ciuitatis, superstites eius (ut supra meminimus) à longe stare, est, talia perpeti, si fieri posset, omni mentis annisu fugere. Quod uero una hora tantas diuitias perisse denunciat, à passione domini usq; ad finem seculi hoc ipsum debemus intelligere, ex quo scilicet apostolica uoce clamatur: Filioli, nouissima hora est. Sequitur:

1. Iohan. 2.

Et omnis gubernator, & omnes qui in longum nauigant & nauitæ, & qui in mari operantur, longe steterunt & clamauerunt, uidentes locum incendi eius, & dicentes: Quæ similis huic ciuitati magnæ?

¶ Eosdem ipsos repetit, quos præcedenti uersu iam fleuisse descripserat. Locum autem incendi ciuitatis uidere dicantur, subaudis, per indicium fumi, id est, per præsentium tribulationum angustias, futurarum poenarum notitiam prægustare. Quid uero lugentes dicant, audiamus. Aiunt enim: Quæ similis ciuitati huic magnæ? Carnalium quippe animus nil nouit magnum, nisi quod corporeis oculis ualet intueri. Terrenam enim peregrinationem, pro habitatione deputat cælestis patriæ salutem corporis, pro summa ducit felicitate: carnis speciem in uisu atq; concubitu, dei amor præponit: consortia carnalium filiorum, confortijs præfert angelorum, auri fulgorem, argenti claritatem, gemmarum pulchritudinem, anteposit uitæ coronis: errorem nequitie, præfert ueritati. & idcirco sublati de mundo habitatoribus atq; diuitijs, certi superstites negando inferunt, dicentes: Quæ similis ciuitati huic magnæ? Ac si dicerent, nulla. De quibus adhuc subditur:

• cæteri

Et miserunt puluerem super capita sua, & clamauerunt flentes & lugentes & dicentes: Væ uæ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habent naues in mari, de precijs eius, quoniam una hora desolata est.

¶ Quid per caput, nisi hoc principale quod nostrum est, mens uidelicet, uocatur? Et quid per puluerem, nisi terrena concupiscentia signatur? Quid est autem mundo ab statu suo cadente, reprobos super capita sua puluerem mittere, nisi terreno amore, ne cælestia possint intueri, mentis suæ oculos corrumpere? Quod nos nunc quoq; dolentes fieri aspiciamus. Iam enim mundus à propria gloria cecidit, iam transeuntibus annis, à iuuentute ad senectutem perductus est: & tamen (ut ita dixerim) ad comparisonem præcedentium, ipsi qui remanserunt homunciones, hunc rursus in pristinum statum, etsi non ualentes, conantur erigere, terrenarum rebus fucis illam diu inueteratam faciem

exornare, strictisq; complexibus deosculari, qui si deformitatem eius conspicerent, proculdubio talem amare erubescerent. Sed cur deformis, pulcher apparet in eorum oculis, nisi quia (ut dictum est) super capita sua puluerem spargunt, id est, terreno amore oculos prae cordiorum suorum caecant. Quo contra conuersorum personae angelica uoce dicitur: Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, ut locuples fias, & uesti mentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuae. & collyrio inunge oculos tuos, ut uideas. Quibus emundatis, consequenter audire mereantur: Beati mundo corde, quoniam ipsi deū uidebunt. Sed iam qd diuina uox admonēdo subiūgat, audiamus:

Apocaly. 3.

Matth. 5.

Exulta super ea cælum, & sancti & apostoli & prophetae, quoniam iudicauit deus de ea iudicium uestrum.

In quibus uerbis ualde notandum est, cum secundum scripturæ autoritatem deus mortem nō fecerit, nec latetur in perditionibus impiorum: cur hoc loco desolatione reprobæ ciuitatis, electos admonet gaudere, quos suos imitatores fieri uoluit, quibus & dicit: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequētib; & calumniantibus uos, ut sitis filij patris uestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Et rursum, Estote perfecti sicut & pater uester cælestis perfectus est. Hinc Paulus admonet, dicens: Estote imitatores dei sicut filij charissimi. Si enim deus non lætatur in perditionibus impiorum, quomodo isti qui deum imitari iubentur, de interitu malorum lætari admonentur? Et certe Psalmista huic intellectui concinit, dicens: Lætabitur iustus cum uiderit uindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatorum. Sed sciendum nobis est, quia non super damnis impiorum, sed super iudicijs dei, quibus deus iuste mundum examinat, electi hilarēscere præcipiuntur. Vnde & hoc loco cum dicitur, Exulta super ea cælum, & sancti & apostoli & prophetae: protinus causa subiūfertur qua dicatur, quoniam iudicauit deus de ea iudicium uestrum. Sed nec Psalmista ait, Lætabitur iustus in perditione impiorum: sed signanter, cum uiderit uindictam impiorum. Iusto enim iudici non concordarent, si super iudicijs eius non gauderent. Sciendum etiam, idcirco electos in mundi desolatione super iudicijs dei delectari, non quo (ut dictum est) ipse perit, sed quo eorum gloria citius appropinquat. Hinc dominus cum mundi desolationem futuram denunciasset, admonendo subiūxit, dicens: His autem fieri incipiētib; respicite & leuate capita uestra, quoniam appropinquat redemptio uestra. Ac si diceret: Cum ex mundi desolatione finem eius appropinquasse cernitis, leuate uos capita, id est, ad amorem cælestis patriæ alacriter mentem erigite, corda exhilarate: quia cum diuino iudicio mundus desolatur, his suis tribulationibus æternas delicias appropinquasse denunciat. Dicatur ergo: Exulta super ea cælum, subaudis electorum ecclesia. Quod autem esset hoc cæsti, distincte exposuit, dicens: & sancti & apostoli & prophetae. Vt quid uero super ea exultare debeāt, causa manifestatur cum dicitur: Quoniam iudicauit deus de ea iudicium uestrum. Ac si diceretur: Quia iusto iudicio mundus à deo fornicans desolatur, gaudete super his iudicijs, quia prope est ut æternis bonis perfruamini. Verum quia multos ex hac contritione nouimus ad fructuosam pœnitentiam sæpe cōfugere, libet breuiter strictimq; ea quæ de reprobis diximus, qualiter cōuerforum possint aptari personis percurrere: qd ue sit eis, alijs pereuntibus, à longe stare, aut cur ex mundi destructione dicantur flere, ac sup capita sua puluerem iacere. Plures enim, ut certis tenemus exemplis, quos diuina p̄dicatio non potuit ad melioris uitæ studium inuitare, huius seculi aduersitatibus fracti, cælestia repedarunt. Hinc est quod de talium persona dominus per prophetam dicit: Ecce ego sepiam uias eius spinis, & sepiam eas maceria, & semitas suas non inueniet: & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos: quæret, & non inueniet eos. Tunc dicet: Vadam & reuertar ad uirum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc. Siue ergo ex regibus terræ, siue ex mercatoribus, siue ex gubernatoribus uel nauatis nauium, ex uniuerso scilicet potentatu secularis regni, alijs cadentibus, mundiq; desolationem patientibus, propter metum tormentorū à longe stare, est, ea mala quæ post

Sapient. 1.

Matth. 21. 5.

Ibidem.

Ephesi. 5.

Psalm. 57.

Luc. 21.

Osc. 2.

Psalm. 94.

1. Corin. 16.

Roma. 11.

Roma. 14.

Psalm. 102.

Genesis. 8.

Iob. 42.

Matth. 28.

1. Thef. 4.

Ibidem.

has tribulationes passura est impia ciuitas, poenitendo praeuere. Ille etenim à damnatione reproborum longe esse perhibetur, qui nunc confessionis lamento ab eorum prauis operibus elongatur. Ille à ruina malorum longe stare creditur, qui iram districti iudicis confessionis lamento praecupare nititur. Vnde & Psalmista admonet, dicens: Praecupemus faciem eius in confessione. Et notandum quod incendium ciuitatis per indicium fumi intuentes conuersi, non sedere, sed praetimore stare perhibentur. Ac si diceretur: Hi qui aeternum incendium praeuere desiderant, quanquam per confessionem iam ab eo elongauerint, nequaquam in torporis negligetia sedent, sed rectae fidei operatione stabiliti, huc illucque à sancto proposito intentionis pedem non mouentes, in eo quod coeperant, erecti contra uitia persistunt. Quibus iam per Apostolum praecipitur: Vigilate & state in fide, uiriliter agite & confortamini. De hac stabilitate cuidam superbienti idem egregius praedicator, dicit: Tu qui stas, uide ne cadas. Et iterum: Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Suo domino stat aut cadit. Stabit autem. Potens est enim deus iterum statuere illum. Quod non loci corporalis status, sed animi debet intelligi, immobilis constantia fidei atque operationis. Quorum uidelicet conuersio, gratia praeueniente diuina, ex eo initium dare uidetur, quo uiso ciuitatis flammaram fumo, easdem incendiorum flammis pertimescunt. Reputant enim plerumque tales sibi in animo dicentes. Si presentes tribulationes quas praecessores nostros pati conspiciamus, ad momentum ferre non ualemus, quo pacto de perpetratis iniquitatibus aeterna supplicia sustinebimus? Ac si aliis uerbis dicant: Si fumum arsurae ciuitatis nunc sustinere non ualemus, quomodo flammam incendiorum eius sustinebimus? Quod autem sublati temporalibus lucris idem conuersi lugere dicuntur, sic intelligendum est tanquam diceretur: iam in statu fidei & operationis solidati, pro eorum clementia lamentabunt: quia ea solummodo concupierant, quae unius horae spatio, id est, temporaliter perierunt. Ac si dicant: Vae tibi impia ciuitas, Vae tibi seculum in maligno positum: quia ubi thesaurizare quaesisti, ibi omnia perdidisti: & temporalia amifisti, & ad aeternas miseras peruenisti. Quid uero sit talibus conuersis, praeter ingenti tristitia puluerem super capita sua mittere, attendamus. Ut etiam supra meminimus, capitis nomine hoc quod principale nostrum est, mens uidelicet, designatur. Pulueris quoque uocabulo, consideratio infirmitatis ac reatus nostri demonstratur. Hinc Psalmista ait: Memeto domine quoniam puluis sumus. Hinc Abraam dei usus locutione, dicit: Loquar ad dominum meum, cum sim puluis & cinis. Hinc probatissimus Iob dicit: Vnum locutus sum, quod utinam non dixissem, & alterum, quibus ultra non addam: sed supponam digitum ori meo, & agam poenitentiam in fauilla & cinere. Puluerem ergo conuersis super capita spargere est, ex considerato propriae actionis reatu, humilia de seipsis sentire: uel certe ab errore ad ueritatem conuersi, puluerem super capita mittunt. Ac si diceretur: Principum suorum faciem exprobrant, à quibus seducti peribant. Subiungitur autem uox exhortantis, conuersorum personis congruens, qua dicitur: Exulta super ea caelum, & sancti & apostoli & prophetae: quoniam iudicauit deus iudicium uestrum de illa. Pridem enim fuerant ipsi illi reproba ciuitas, sed iam per gratiam redemptoris ad caelorum & sanctorum, apostolorum quoque & prophetarum numerum transierunt. Omnis autem ecclesia à principio usque ad finem decurrens, istis comprehenditur nominibus. Hanc quoque regulam dominus tenens, ait apostolis, utique nequaquam usque in finem seculi in hac uita mansuris: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Quae scilicet uerba omni electorum ecclesiae conuenire, nullus ambigit. Hanc Paulus tenens, dicit: Nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non praeueniemus eos qui dormierunt. Et rursus: Deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus. Secundum ergo hanc regulam ipsi conuersi sunt caelum, ipsi sancti, ipsi apostoli, ipsi & prophetae. Dicatur ergo: Exulta super ea caelum, & sancti & apostoli & prophetae, quoniam iudicauit deus iudicium uestrum de illa. Tanquam diceret: Gaudete ad Christum conuersi, quia cum essetis Babylon impia ciuitas, & contra salutem uestram ageretis, iudicauit in uobis deus quod illi displicuit in uobis, sed pro uobis.

Iudicium enim uestrum exercuit, cum uestris carnalibus desiderijs obuiauit: ac per hoc & se & uos de uobis uindicauit. O quam fauus ipse sibi extiterat Saulus ille persecutor, qui omni conamine contra semetipsum pugnabat. Et quis pro illo contra ipsum repugnaret, nisi uox illum de caelo prosterneret? Quamobrem gaudere & exultare debemus, cum aliqua aduersa in hac peregrinatione rebelles patimur, scientes proculdubio quia paterno affectu pro nobis ipse conditor noster iusto iudicio contra nos oppugnat. Huic sensui Psalmista concinit, dicens: Eripe me domine ab homine malo, a uiro iniquo libera me: subaudis, a me ipso. Hinc rursum dicit: Domine, libera animam meam a labijs iniquis, & a lingua dolosa. Hinc iterum exorat, dicens: Iudica iudicium meum, & redime me. Ac si diceret: Fac mihi uindictam de me. Et postquam uindicaueris a seruitute diabolicae dominationis, redime me. His igitur conuersorum personis congruenter aptatis, quae reproborum etiam conuenire uidentur, ad propositum nunc expositionis ordinem reuertamur. Sequitur:

Et sustulit unus angelus fortis quasi molarem magnum, & misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon magna ciuitas illa, & ultra iam non inuenietur.

¶ Quis igitur iste angelus est, nisi ille de quo (ut saepe iam diximus) à propheta dictum est, Vocabit nomen eius magni consilij angelus, uidelicet dominus Iesus Christus? Quia enim angelus interpretatur nuncius, & dominus de beata uirgine natus, euangelium (i. bonum nuncium) hominibus primus attulit, recte uocabulum angeli singulariter inter ceteros praedicationis suae nuncios accepit. Qui bene & unus, & fortis uocatur: quia & unus est deus, unus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus: & ad debellandas aerias potestates is, qui in carne infirmus apparuit, per internam diuinitatis suae uirtutem fortis & potens extitit. De quo scriptum est: Dominus fortis & potens, dominus potens in praelio. Et rursum: Dominus uirtutum ipse est rex gloriae. Quid autem significatur per lapidem magnum molarem, nisi pondus peccatorum quod ex temporali contrahitur actione? Quia enim per molam figuratim actio temporalis exprimitur, potest congruenter lapis molaris pro pondere peccatorum accipi, quod ex eadem actione contrahitur: tropica scilicet locutione, ab efficiente illud quod efficitur, ostendete. Recte namque per molam actio secularis designatur, quae mentes hominum dum pro appetendis terrenis uoluptatibus exercitatas reddit, quasi quibusdam rotatibus in gyrum uertit. Nam quae temporalis actio molae significetur uocabulo, testatur dominus qui de hominibus in extremitate seculi positus loquitur, dicens: Tunc erunt duae molentes in mola, quarum una assumetur, & altera relinquetur. Quod tale est tanquam si diceret: Cum dies iudicii improprie aduenerit, in actione seculari & electae animae quae in supernis assumantur, & reprobae quae deorsum mergendae relinquantur, inuenietur: propterea scilicet, quia quaedam earum frumentum ex quo reficiantur, quaedam uero zizania molendo conterunt, ex quibus caecentur: quaedam subauilis uirtutes, quaedam autem uitia in ipsis contrahunt actionibus. Si ergo per molam actio secularis exprimitur, non incongrue (ut diximus) pondus peccatorum, quod ex ipsa contrahitur actione, ipsius molaris magni nomine dicimus figurari. Quid uero profundum significat maris, nisi extremam damnationem peccatoris? Quid itaque est, angelum unum ac fortem quasi molarem magnum in mare mittere, & ad instar illius Babyloniam submergi denunciare, nisi dominum nostrum IESVM CHRISTVM, manentes sententias transeuntibus uerbis de reprobis extrema damnatione figuratim proferre? Quod tunc mihi uidetur per semetipsum primum fecisse, cum dixit: Qui scandalizauerit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Quod non de solo litis scandalo debemus accipere, sed de omni specie peccatorum, secundum illam regulam quam sancta scriptura frequentat. Hinc dominus ait: Si scandalizat te oculus tuus, manus uel pes, abscede eum & projice abs te. Et quod per oculum, manum, uel pedem, nisi carnalis cogitationum propinquitas hoc loco debet intelligi? Nunquid nam qui inimicos iubemur diligere, propter scandalum litis pro-

Actuum. 9.

Psal. 139.

Psal. 119.

Psal. 118. 11

Isaie. 9.

1. Tim. 2.

Psal. 25.

Matt. 24.

Luce. 17.

Matt. 18.

Ibidem.

Matth. 5.

- pinquos debemus abijcere? Absit. Sed propter illud scandalum peccati, quod ex eorum imitatione contrahit anima nostra. Hinc est quod Mariæ Magdalene post abiecta crimina dicitur: Vade in pace. Ac si ei diceretur: Nunc usque in peccati scandalo fuisti, sed iam in pace uirtutum perface cursum. Quod enim ad omnem peccatorum speciem scandalum nomen pertineat, testatur etiam Paulus apostolus, dicens: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror? subaudis, non scandalizor? In ipsa enim uisione, scandalum nomen inclusit: quia consequens ratio fuit, ut sicut negando dixit, quis infirmatur, & ego non infirmor: sic etiam diceret, quis scandalizatur, & ego non scandalizor? Quod utique compassione tantum ac pia simulatione eum fecisse dubium non est. Sed multum est quod dico, si hoc ex ipsius uerbis non affirmo. Ait enim idem egregius prædicator: Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, ut plures lucrificarem: & factus sum ludæis tanquam ludæus, ut ludæos lucrarer: his qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrificarem: his qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine dei lege non essem, sed in lege essem CHRISTI, ut lucrificarem eos qui sine lege erant. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrificarem. Quod si forte quis temere contendat, uisionem non pertinere ad scandalum peccati: respondeat quisque ille est, qualiter accipiendum sit, quod huic sensui consona uoce Psalmista concordans, dicit: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Et qui alij hoc loco per diem & solem & lunam & noctem intelligendi sunt, nisi Christus & ecclesia, uel certe prosperitas & aduersitas? Illos etenim per diem sol non urit, neque luna per noctem: qui in eo quod recte sentiunt de Christo & ecclesia, nequaquam erroris scandalum incurrunt, uel certe neque in prosperis elatione depereunt, neque in aduersis desperatione succumbunt. Quid est ergo dicere, qui scandalizauerit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedire ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris: nisi, tolerabilius est ut quispiam secularium actionum aggrauatus peccatis, ultima poena solus damnetur, quam ut religiosam uitam degentibus semet associans, atque exemplum malæ operationis præbens, torcularum tenentes ad peccati uoraginem trahat, & ad extremum cum pluribus suis sequacibus, imò pro pluribus æterna supplicia sustineat? Patet certe, ut mihi uidetur, omnes transgressionum species nomine scandalum generaliter designari. Quod autem post reprobæ ciuitatis subuersionem dicitur, & amplius non inuenietur: subaudiendum est, in Ierusalem, id est, in electorum ecclesia, in qua nunc communiter mali cum bonis præsentem uitam peragunt. Quodque ad similitudinem molaris magni mergenda prædicitur, non dei uoluntatis esse, sed suis peccatis perire iniquitatibus, cuius uox (ut arbitror) in psalmis resonat, dicens: Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauata sunt super me. Insinuat ergo dominus quo merito prauorum damnetur iniquitas, sedque ab his immunem esse denunciat, dicens: Nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Sequitur:

Et uox citharædorum & musicorum, & tibia canentium & tuba, non audietur in ea amplius.

- De illis quinque corporis sensibus sonum spiritus sanctus supra distulerat, quem nunc repetendo complectens, simul de mundo inter alia auferri prædicit. Ex cuius autem persona hoc idem spiritus dei dixerit, curiosus fortasse animus inquirat. Cui ad hæc respondere nobis quidem non pigrum, illi autem existimamus necessarium. nisi enim scilicet, iam sæpe in hoc nostræ expositionis opere dixisse me memini, quia præfatus spiritus in hac Apocalypsi cum per Iohannem loquitur, modo ex persona propria, modo ex uniuersalis ecclesiæ, modo autem ex eiusdem Iohannis, modo uero de domini saluatoris uerba depromit. Ex persona scilicet propria, cum dicit: Qui habet aurem audiendi, audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Ex uniuersalis autem ecclesiæ, cum dicit: Audiui alteram uocem de cælo, dicentem: Exi de ea populus meus. Et illud, Venit ad me unus ex septem angelis, habentibus septem phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem agni, Ex Iohannis uero persona, cum per

eum dicit: Ego Iohannes qui audiui & uidi hæc. Et postquam audissem & uidissem, cecidi Apoel. 11.
 di ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat. Ex dñi quoq; redemptoris,
 cū dicit: Vidi angelum descendantem de celo, habentem claritatem magnam, & terra il
 luminata est à claritate eius. Rursum hoc quod supra præmissum est, Sustulit unus ange
 lus fortis quasi molarem magnum, & misit illum in mare, dicens: Hoc impetu mittetur
 Babylon magna, & ultra iam non inuenietur, Et ut breuiter quæ ad huius loci pertinent
 consonantiam perstringamus, præmisit idem spiritus dei filium in forti uoce exclamasse,
 ac perfidæ ciuitatis ruinam iam factam narrasse; deinde ex persona ecclesiæ subiūxit,
 qualiter ab eodem sit cælesti uoce compulsa de medio Babylonis exire, atq; in extremis
 uindictam suis persecutoribus iubeatur rependere: qualiterq; omnia terrena atq; cadu
 ca de mundo sint peritura, ex persona propria consequenter ostendit: rursumq; ad per
 sonam filij dei redit, & ipsum loquentem introducit, qualis ad ultimum ruina malorū
 fit: indeq; ad propriam apostrophē facit, & hoc quod in præmissis uersu dicitur, ex sua
 commendat. Sed iam sequētia uideamus. Adhuc enim quæ ad usum humanæ uitæ per
 tineant, prosequitur & dicit:

Et omnis artifex & omnes artes non inuenientur in te amplius,
 & uox molæ non audietur in te amplius, & lumen lucernæ non
 lucebit in te amplius, & uox sponsi & sponsæ non audietur in
 te adhuc.

¶ Hæc quia aperta sunt, expositione non indigent. Quia uero expositione non egent,
 silentio præteriri debent. Cur autem his bonis fraudetur impudens meretrix, causa sub
 infertur qua dicitur:

Quia mercatores tui erant principes terræ, & quia in ueneficijs
 tuis errauerunt omnes gentes.

¶ Quod tale est tanquam si diceretur, quia in uita tua male usa es temporalibus bo
 nis, & ipsis iuste ultra fraudaberis, & supplicijs æternis damnanda submergeris. Ex ipsis
 enim principibus terræ ac mercatoribus, sed & ex omnibus gentibus ipsa impia ciuitas
 constat: & cum mercatores eius principes terræ fiunt, ipsa infelici commutatione p ter
 renis lucris, suorum animas uenales tradens, elationis fastu super subiectos in sublime
 tollitur: atq; cum in ueneficijs eius, id est, in maleficijs eius omnes gentes errant, ipsa p
 culdubio suis se maleficijs ut nutabundam reddit. Sed more solito diuiditur genus in
 species, ut intelligamus eos qui principatum super cæteros tenent, amplius avaritiæ stu
 dere, ac magnorum nefandis exemplis, uulgi multitudinem deperire. Sequitur:

Et in ea sanguis prophetarum & sanctorum inuentus est, & o
 mnium qui interfecti sunt in terra.

¶ Vtus diuinæ locutionis est, ut cum ad præsentem personam sermo loquentis diri
 gitur, subito tanquam de absente uerbum proferatur: quod in hac præmissa locutione
 prudens lector sæpiissime fieri facile animaduertit. Ita enim uariatur in singulis, ut modo
 ad secundā personā, mō de tertiā sermo pferat. Et ut in dubiū non ueniāt quæ dicimus,
 superiori uersu tanq; ad secundā p̄sentemq; personā dictū fuerat: Et omnis artifex & oēs
 artes nō inuenient in te amplius, & uox molæ nō audiet in te amplius, & lumen lucernæ
 nō lucebit in te amplius, & uox sponsi & sponsæ nō audietur in te adhuc: qā mercatores
 tui erant principes terræ, & in ueneficijs tuis errauerunt omnes gentes. In hoc uero se
 quenti, quasi de tertiā absenteq; dñi, Et in ea sanguis prophetarum & sanctorum inuen
 tus est, & omnium qui interfecti sunt in terra. In quibus utiq; uerbis apertissime declara
 tur, totum in una ciuitate Babylonia, corpus diaboli ex suis excessibus increpari. Si enim
 omnium qui interfecti sunt in terra, sanguis in ea inuentus est, sine dubio per totum or
 bem quo martyres interfecti sunt, ipsa execrabilis ciuitas crudelitatem necis exercuit.
 Sanguis autem in ea inuentus dicitur, subaudi, peccatum ex effusione sanguinis perpe
 tratum. Sciendum uero, quia (ut sæpe iam diximus) & illi sanguinem prophetarum at
 que sanctorum fudisse inueniuntur, qui dicta illorum in alium sensum q̄ prolata sunt, di

riuanes, prauæ hæreseos dogma conscripserunt: eo uidelicet locutionis modo, quo dicere solemus, cum quis sermones nostros cōtra uotum cassare uoluerit, occidit me. Secundum hunc etiam locutionis modum nunc usq; Christus ab hæreticis occiditur. Siue autem carnalium uitiorum autores, siue martyrum interfectores, cælestis iræ uindicta damnentur, super eorum perditionem iudicia dei dignis necesse est laudibus cumulari. Vnde & sequitur:

*Apoel'yp.
cap. XIX.*

Post hæc audiui quasi uocem magnam tubarum multarum, dicentiu: Alleluia, laus & gloria & uirtus deo nostro est, quia uera & iusta sunt iudicia eius, qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, & uindicauit sanguinem ser uorum suorum de manu eius. Et iterum dixerunt: Alleluia.

*Leuit. 25.
Numer. 10.
Ios. 6.*

Psal. 118.

Iacob. 5.

Mat. 23.

Leuit. 24. 33.

¶ Si querimus ex cuius persona hæc spiritus sanctus dicat, facile inuenimus, quia ex uniuersalis ecclesiæ cuius figuram tunc gerebat lohānes: hanc enim uocem ipsa proferit, hanc ipsa audit. Sciendum uero quia in eo quod dicit, post hæc: quantum ad uisionem pertinet huius reuelationis, non est diuersitas temporis, sed ordo narrationis. Quæ sit autem uox quam audierit, aperit cum subiungit: Quasi uocem magnam tubarum multarum. Magna scilicet quia ualde magnum est quod loquitur. Tubarum autem multarum, subaudis, prædicatorum multorum. Multæ tubæ, sed una uox: quia omne quod loquitur, in unius fidei concordia altrinsecus sibi coit. Istæ etiam sunt sacratissimæ illæ iubilei tubæ, quæ septenario dierum numero, quibus præsens tempus euoluitur, muros ierichūtinus mystice deiciunt. Vbi autem hæc uox auditur, nisi in cælo quod est ecclesiæ? In ipsa enim auditur, per quam & proferit. Sed iam quid dicat audiamus. Alleluia, laus & gloria & uirtus deo nostro est, quia uera & iusta sunt iudicia eius. Hoc præcedentes fortissimi patres, hoc nos infirmantes paruuli dicimus, hoc dicere admonemur, sicut omnes in eo laudem & gloriam & uirtutem dei prædicent, quo uera & iusta sunt iudicia eius. Alleluia enim interpretatur, laudate dñm, uel laus domini. Hinc namq; in psalmo canimus: Iustus es domine, & rectum iudicium tuū. In quo autem iusta & uera sunt iudicia eius, nisi in eo quo iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua? Terram itaq; in prostitutione sua meretrix corrumpit, cum carnales quilibet corpora sua simul & corda uoluptatibus enutriunt, quibus per Iacobum exprobrando dicit: Epulati estis super terram, & in luxurijs enutristis corda uestra in die occisionis. Subiungitur autē adhuc causa iudiciorum dei, cum dicit: Et uindicauit sanguinem ser uorum suorum de manu eius: subaudis in eo uera & iusta iudicia eius, quod se facturum esse per semetipsum repromisit, cum in euangelio de huius corporis persona generaliter iustorum sanguinem exigendū, sub specie Israelis prædixit. Ait enim: Ecce mitto ad uos sapientes & scribas, & ex illis occideritis & crucifigitis, & ex eis flagellabitis in synagogis uestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, ut ueniat super uos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terrā, à sanguine Abel iusti, usq; ad sanguinem Zachariæ filij Barachiz, quem occidistis inter templum & altare. Quod utiq; ad iudeorum quidem gentem specialiter pertinet: sed in illa specie, ut scripturæ moris est, genus locutionis interseritur. Quantum enim ad significationem templi atq; altaris, nomine populorum ac sacerdotum summa complectitur: quia templum ad populum, altare uero ad sacerdotes pertinere uidetur. Inter templum itaq; & altare sanguis prophetarum effunditur, quia nimirum populorum ac sacerdotum crudelitate Christi martyres iugulantur. Quod non solum in iudaica plebe atq; in incredulis nationibus corporaliter factum fuisse, uerumetiam nunc usq; in falsis Christianis spiritualiter ac per hoc nequius fieri cernimus. Et utinam non crudelius nunc persequerentur dei populum, malo imitationis exemplo animas occidendo, q̃ tūc persecuti sunt gladijs, sola corpora trucidando. Vtinam inquam non deterius nunc persequerentur sacerdotes Christianorum, tacendo ac male operando: q̃ tunc persecuti sunt pontifices iudeorum, contra Christum oblatrando. De quorum scilicet manibus auditorum, sanguis propheta attestante exquiratur, Quod autem de electis subditur, & iterum dixerūt alleluia,

in repetitione uerbi, indeficiens atq; succrescens eorundem laudis affectus super iudicijs dei declaratur. Ex quorum persona Psalmista loquitur, dicens: Benedicam dominū in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Quæ scilicet laus in hac quidem uita perfecta monstratur, sed post hanc uitam tunc erit perfectior, quando de reproborum damnatione nullus remanserit compassionis dolor. Sequitur autem adhuc de impiorum manentibus pœnis, sub specie ciuitatis meretricantis, ac dicitur:

Psalm. 33.

Et fumus eius ascendet in secula seculorum.

¶ Ac si diceretur: Aeternalis & tetra erit flamma, cuius fumus ascendere non desinet. Ecclesia enim in præmissa perseverante laudis lætitia, perditionis fumus permanet impiorum. Sed si superius hūc arsuræ ciuitatis fumum in præsentī adhuc uita reprobī degentes, atq; à præfata ciuitate longe stantes, uidisse perhibentur: quærendum nobis est, si de corporeo fumo ex corporeo utiq; igne ascendente, dictum est, quomodo cum hūdem reprobī ualuerint intueri? Et certe quia nihil aliud quod sano intellectui congrueret inuenire potuimus, per fumum eiusdem arsuræ ciuitatis, præsentēs tribulationes figuratas fuisse exposuimus, tanquam s. speciem ignis æterni, quod nunc reprobī ualent uidere. Nunc enim ipsa meretrix ciuitas ligna sibi quibus cremetur, id est, peccata aggregans, præsentium tribulationum angustijs fumat: quas uidelicet quia in futurum æterna pœna subsequitur, quasi post fumum flamma erumpit. Sed quia æternarum pœnarum finis in secula seculorum ascendere dī, præsentēs uero ac temporales pressuras cum tempore finire ueraciter dicimus, cogimur fateri, non uno modo fumum eiusdem ciuitatis intelligi debere: sed unum esse figuraliter expressum, qui nunc à reprobis aspicitur, & quandoq; finitur: alterum corporeum, qui nunc ab eisdem non uidetur, quos cum inuoluerit, nunquam finietur. Sequitur:

Et ceciderunt seniores uigintiquatuor & quatuor animalia, & adorauerunt deum sedentem super thronum, dicentes: Amen, Alleluia.

¶ Sicut plerumq; in scriptura sacra genus in species diuidit, sic sæpe genus generi iungitur, cum unum horum ad narrandum sufficere probetur. Hoc enim generaliter significant uigintiquatuor seniores, quod quatuor animalia, electorum uidelicet ecclesia. Quia enim subiectorum facta, uice dei examinat, recte per seniores: quia uero internæ uiriditatis pascua inquirat, digne per animalia figuratur. Quod autem hūdem seniores atq; animalia adorantes cadere dicuntur, ecclesiæ humilitas ac deuotionis intentio in hoc facto declaratur. Quid uero adorantes dicant, audiamus. Aiunt enim dicentes: Amen, Alleluia. Ac si iustorum ecclesia, quod supra iam fecerat, ingeminando dicat: In eo uero laudandus es, quo siue propter uoluptatum illecebras, seu propter sanctorum sanguinis effusionem, non nisi iuste reprobos condemnas. Amen quippe interpretatur, uere: Alleluia autem, ut supra meminimus, laudate dominum, uel laus dei. Sciendum sane quia hūdem ipsi generaliter thronus dei sunt, qui sedentem super thronum adorantes collaudant; hūdem specialiter in uigintiquatuor thronis sedere describuntur, quia una eademq; ecclesia & generaliter in cunctis suis membris, ut unus thronus præsidetur à Christo: & specialiter in quibusdam, bis duodenos mystice præsidet thronos. Sequitur:

Et uox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite deo nostro omnes serui eius, & qui timetis eum pusilli & magni.

¶ Hoc non semel, sed iam secundo in præmissa locutione ecclesia fecisse narrat, quod hic fieri iubetur. Iam enim in tubis cælestibus prædicans, iam in uigintiquatuor senioribus quatuorq; animalibus adorans, deum super iudicijs eius collaudasse describitur. Sed ut hæc eadem laus indeficiens perseveret, mutua membrorum suorum exhortatione semetipsam informat. Nam cum uox de throno exiens, seruorum aures penetrat, nimirum serui ad conseruos exhortationis sermonem proferunt. Pusilli itaque sunt in ecclesia, ad quos apostolica uox dirigit, qua dī: Non potui uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: tanq; paruulis in Christo lac uobis potum dedi, non escam. Nondum em̄ poteratis, 1. Cor. 3.

Matth. 5.

1. Cor. 2.

106. 3.

1. Iohan. 4.

Ibidem

Isaie. 58.

Philip. 2.

Heb. 1.

sed nec adhuc quidem potestis. Magni uero sunt, de quibus saluator in euangelio ait: Qui fecerit & docuerit sic homines, magnus uocabitur in regno celorum, subaudis, in ecclesia electorum. De quibus etiam per Apostolum dicit: Sapientiam loquimur inter perfectos. De utrisque autem iustus homo & ore domini laudatus, dicit: Paruus & magnus ibi sunt, subintelligis, in regno filii dilectionis dei. Inter hæc autem queri potest, cum Iohannes in epistola sua dicat, Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet: qui autem timet, non est perfectus in charitate: cur hoc loco simul magni cum seruis pusillis deum timere dicantur, quem amare iubentur? Si enim magni sunt, utique in charitate perfecti sunt: ac per hoc iam non est timor in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. In qua tamen soluenda questione nullus nos labor astringit, quia hanc sanctorum patrum sedulitas ad plenum enodauit. Est enim timor dilectionis charitati coniunctus, quo timeant magni perfectique serui, ne in ipsam dilectionem peccent, ne ipsam dilectionem amittant, propter quam omnia in hac uita peragunt. Deus enim charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. In hac itaque dilectione positus, tantum quis bonum operatur, quantum sobrie metuit: & tantum sobrie metuit ac bonum operatur, quantum caste diligit. Rursum est timor seruilis, à charitate seclusus, quo timeant serui imperfecti ne cadantur, ne torqueantur, ne damnentur: & ideo præcepta domini sui implere contendunt: nequaquam scilicet quia dominum diligunt, ac ne eius dilectionem amittant, iussa peragunt: sed quia, ut dictum est, damari metuunt. Sequitur:

Et audiui quasi uocem tubæ magnæ, & sicut uocem aquarum multarum, & sicut uocem tonitruum magnorum, dicentium: Alleluia, quoniam regnauit dominus deus noster omnipotens

[Hoc loco iustorum ecclesia quod fieri monuerat agens, non solum iam super iustitiam qua damnat iniquos, sed etiam super misericordiam qua saluat electos, deum dum prædicat, collaudat. In tuba itaque illa prædicatio exprimitur, de qua per Isaiam dicit: Quasi tuba exalta uocem tuam. Et quia hæc non alijs nisi populis congruunt, idcirco uox tubæ, prædicationis scilicet uox, aquarum multarum, id est populorum multorum esse perhibetur. In uoce autem tonitruum magnorum, non solum ille timor seruilis, quo diem iudicii serui pauescunt pusilli, uerum etiam ille designatur castus & sobrius, quo diligendo timentes, eundem diem aduenire desiderant magni. Quid itaque ecclesia siue concorditer prædicans, siue dissimiliter metuens dicat, audiamus. Ait enim: [Alleluia, quoniam regnauit dominus deus noster omnipotens.] Ac si singula eius dicerent membra: In eo fortiter à nobis collaudandus est, quo super nos qui dudum regnum eramus diaboli, regnare uoluit, moriens & resurgens pro nobis. Cuius etiam omnipotentia in eo principaliter esse cognoscitur, quo is qui potuit in principio temporis mirabiliter hominem formare, potuit etiam in fine temporum idem deus homo factus, mirabiliter reformare. Sed huius magis est diligenda, magis est amplectenda charitatis misericordia, quam admiranda potentia. Denique is qui omnipotens est, poterat (si uellet) quolibet alio ingenio redimere perditos homines, ut ipse deus non fieret pro hominibus homo: sed pietatis uisceribus tactus, ut ostenderet in quantum eum diligeret, formam serui accipiens, paulominus quam angeli minoratus, semetipsum exinaniuit. Hac sua charitatis misericordia eos qui perierant, quasiuit: hac sua humilitate quos quasiuit, inuenit. Inuenit autem puniendos, sed ex eis quos uoluit, misericorditer elegit saluandos. Ex his denique per sanguinem passionis suæ ecclesiam sibi adunauit: quamque ad tantæ dignitatis gloriam perduxit, ut eam sibi eligeret sponsam, quæ nec utilis esse meruerat serua. Quamobrem de tam ineffabili pietatis sacramento mutua exhortatione latari narrantur electi, cum eorum uoce protinus subinfertur:

Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quoniam uenerunt nuptiæ agni, & uxor eius præparauit se.

[Quis hinc non gaudeat, quis hinc non exaltet, nisi is qui se extraneum à Christi consortio existimat? Tempus autem nuptiarum non iam illud hoc loco significatur, quo tot

to isto in tempore per fidē & spem ecclesia Christo coniungitur, sed illud quō in fine seculi eidem per speciem unitur: nec illud quo eadem ecclesia hic se uirtutibus p̄parat, sed illud quo iam remuneranda illic peractas suas uirtutes enumerās, ad sponsi sui speciem se aptat. Deniq; audi tempus huius p̄parationis. Scriptum est enim: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus uenit, exite obuiam ei. Tunc surrexerunt omnes illæ uirgines, & ornauerunt lampades suas. Audi etiam tempus coniunctionis. Sequitur in eadē lectione, & dicit: Venit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerūt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Si quod igitur gaudiū, si qua exultatio in hac peregrinatione electis esse potest, imō quia potest, hinc proculdubio principaliter est. Inter mundi namq; pressuras, inter seculi aduersitates hinc gaudent electi, in spe per fidem ambulantes, & non per speciem. Quod autem istæ nuptiæ quæ in fine seculi celebrandæ sunt, iam aduenisse dicuntur, sic intelligendum est tanquam diceretur: Illa Christi ecclesiæq; ultima per speciem coniunctio, quæ adhuc futura est, iam in p̄scentia dei facta est. Quia em̄ nunc per fidē ambulat ecclesia, nec tñ specie fraudandam se credit, profecto quod futurū est tenet. Hæc igitur fidem & nos habentes, ad illam coniunctionis speciem spe anhelantes, dicamus singuli, dicamus oēs, atq; inter suspiria & gemitus, inter angustias ac tribulationes, his uerbis adhortemur: Gaudeamus & exulemus, & demus gloriam ei, qm̄ uenerunt nuptiæ agni, & uxor eius p̄parauit se. In eo autem illi damus gloriam, quo nullis p̄cedentibus bonorū actuum meritis, sed sola nos eius misericordia ad tantam dignitatem peruennisse fateamur. Pōtest autem hoc quod iam istæ nuptiæ aduenisse ab exultatibus narratur, ita intelligi, ut illo tpe spiritus sanctus ista dicentē perhibeat ecclesiam, quo ad ipsam coniunctionis latitiam peruenerit. Iuxta consuetudinem sane scripturæ, sponsa hoc loco uxor uocatur. Vñ & angelus sponso Mariæ dicit: Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam cōiugem tuam. Sic etiam & sp̄s uir uocat, iuxta illud quod in Apocalypsi dictum est: Cuiatē sanctam Ierusalem nouā uidi, descendētē de cælo, à deo paratam, sicut sponsam ornatam uiro suo: uel certe quia nunc per fidē & spem ecclesia Christo coniungitur, ideo iam uxor uocatur. Quia uero adhuc illi nō hæret per speciem, sed beatos ac desideratos eiusdem sponsi sui futuros expectat uisionis amplexus, idcirco interim tanquam annulo fidei atq; spei subarrata, sponsa uocatur. Quamobrem quantum ad fidē & spem, iam uxor: quātū uero pertinet ad speciem, adhuc per fidem atq; p̄ spem sp̄sa p̄dicatur. Sicq; fit, ut una eadēq; fides atq; spes, in p̄senti uita modo arræ desponsionis, modo uocetur nuptiæ coniunctionis. Ne autem tantæ dignitatis gratiam suis meritis tribuat, causa protinus subinfertur qua dicitur:

Et datum est illi ut cooperiat se byssino splendente candido. Byssinum enim, iustificationes sunt sanctorum.

¶ Si em̄ datum est illi, proculdubio nō à se habuit, sed desup accepit. Vnde & Apostolus dicit: Quid em̄ habes quod nō accepisti? Hinc Iacobus ait: Omne datū optimū, & omne donū perfectū, de sursum est, descēdens à patre luminū. Quod sit autē operimētū byssinū, quo sponsa nuptura induitur, ipsius reuelationis uerba testant: Byssinum em̄, iustificationes sunt sanctorū. Sed nobis quærendū est, in quo maxime iustificationes sanctorū consistat. Paulus deniq; ait: Iustificati ex fide, pacem habeamus ad deū per dñm nostrū Iesum Christum. Idem etiā Apostolus ex fide dicit Abraam iustificatū, nō ex operibus. sed quia fides sine operibus ociosa est, iungunt fidei opera, ut profit fides credenti quæ per dilectionem operatur. Et q̄dem in hac uita nō nisi in his iustificatur homo, in fide s. quæ per charitatem operatur, atq; in eisdē opibus fidei charitatēq; coniūctis. Sed quia cū ad amplexus sponsi cælestis nouissime puenerit ecclesia, transit fides, p̄manet charitas: nequaquā tunc fidei indumento, p̄ quā nunc iustificata induitur, sed sola charitate, quæ uestis est nuptialis, uestitur. Restat ergo ut cum Christi sponsam ad nuptias ingredientem, byssino (p̄ quod iustificationes figurantur sanctorū) coopertam audimus, charitatem in byssino intelligamus, quæ præmiū est fidei nostræ atq; opationis. In ipsa itaq; omnes sanctorū iustificationes principaliter cōsistunt, p̄pter quam cūcta p̄ fidem operant. Bene autē byssinū quo induit, splēdēs & cādīdū uocat: quia nequaquā delictorū maculis iam tñ ipsa electo

rum conscientia respergitur, quibus nunc quamuis in fide atq; operibus charitatis iustificet, carere ad integrum minime ualere probatur. Sed iam quid optata iubentis uox dicat, audiamus. Ait enim:

Et dicit mihi: Scribe, Beati qui ad cenam nuptiarum agni uocati sunt.

Iohann. 15. ¶ Et quis hoc dicit, nisi q hanc reuelationem per angelum misit? Cui aut hoc ipsum dicit, nisi ecclesie sue, nisi sponsae suae, cui singulariter notas facere uoluit diuitias gl'iae suae? Hinc enim idem ecclesiae sponsus ad discipulos suos loquitur, dicens: Omnia quaecumq; audiui a patre meo, nota feci uobis. Ait ergo: Scribe, Beati qui ad cenam nuptiarum agni uocati sunt. Tunc itaq; hoc ecclesiae ut scribat dicit, qn per internam aspirationem ad amorem hanc bonorum supernorum accendit. Scribit autem ea quae iubetur, imo quae diuinitus de aeterna refectione aspirantur, non tm in tabulis aut membranis stylo uel atramento, quantum in emundatis cordibus spu dei uiui. Quae sit aut nuptiarum coena, id est, interna diuinae contemplationis refectionis, dicere non ualemus: qia nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit deus diligentibus se. Desiderantes solummodo dicere ualemus, quod scribere iubemur: Beati qui ad cenam nuptiarum agni uocati sunt. De hac qdam in euangelio dñs dicit: Beatus qui manducabit panem in regno dei. Ad hanc cenam anhelabat Psalmista cum diceret: Satiabor dum manifestabitur gloria tua. In qua scilicet coena ipse dñs ministratur: se fidelibus repromittit, dicens: Amen dico uobis, quod praecingat se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. O beatum conuiuium, quod sic incipit ut nunquam finiatur: sic ab appetentibus sumitur, ut appetitum satietas, & satietatem appetitus comitetur: ubi non est aliud epulari q nubere, nec aliud nubere q epulari: ubi non sicut in carnalibus nuptiis quidam nubent, quidam non nubent, sed omnes nubent. Quod autem in euangelio dñs dixit, In resurrectione neq; nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli dei in caelo: de carnalibus nuptiis, carnalia utiq; sapientibus, hoc ipsum respondit. Quia itaq; istae nuptiae in fine seculi debeant celebrari, haec eadem Apocalypsis testatur, quae ad cenam nuptiarum agni uocatos secundum praedestinationem electorum, beatos appellat. Constat enim & uerum est, nequaquam omnes qui haec praesentis temporis nuptias, quibus per fidem & spem ecclesia Christo coniungitur, intrant, futuros beatos: sed eos solummodo, qui per electionis gratiam ad illas transeunt, quibus iam non per fidem & spem, sed per speciem eadem ecclesia sponso suo sociatur. Ista etenim contra bonos & malos, illae uero solos recipiunt bonos. Has multi exituri intrant, sed illas quisq; intrauerit, ulterius foras non exibat. Ad has quidem sine nuptiali ueste conueniunt, ad illas uero omnes induti byssino occurrunt. Patet certe de quibus nuptiis hoc loco mentio fiat, ad quae coenam uocatos haec scriptura beatos appellat. Inter haec aut sciendum nobis est, qia non uno modo in hac Apocalypsi coenae uocabulum accipitur. Sed aliquando etiam illud conuiuium per ipsum designatur, quo in unitate fidei electi aggregantur, ut in corpus Christi transeantur. Vnde & Petro dñs: Surge, macta & manduca. Ad quam scilicet mactationem coenae, cum electis reprobi etiam deducuntur. Sed uno eodemq; gladio bis acuto, dei uidelicet uerbo, hinc electi feriuntur, ut in corpus Christi transeantur: illinc reprobi iugulantur, ut uolatilibus caeli (id est, malignis spiritibus) esca tradantur. Quod paulo inferius in hac ipsa reuelatione, domino adiuuante, certis documentis declarabimus. Sequitur:

Et dicit mihi: Haec uerba dei uera sunt.

¶ Tunc ecclesiae hoc ipsum diuinitus dicitur, quando ei uerbum dei eadem ueritas reuelatur. Quasi enim uerba dei ad hominem fiunt, cum occulta atq; interna aspiratione motus cordis sine strepitu uocis idem dominus erudit. Quod mihi omnium minimo, quamuis peccatorum ponderibus aggrauato, quamuis ad capiendum minus idoneo, in hoc opere diuinitus factum fuisse, si tamen ita est ut sensi, cum gratiarum actione recoilo. Huius enim reuelationis uerba in eo uera esse audiui, si tamen utcumque audiui, quo spiritum qui uiuificat sequens, ne a litera occiderer, mysticis tantummodo sensibus deservire, ut minus sapiens, intellexi & docui, Sequitur:

Et cecidi ante pedes eius ut adorarem eum. Et ait mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Deum adora.

¶ Hic iam à genere ad speciem sermo recurrit, & angelus & Iohannes proprias personas resumit. Notandum autem quod is qui apparuit angelus, ex aëre corpus assumpsit, & idcirco pedes habere describitur, ante quos Iohannes ut adoraret, ruisse se dicit, cui protinus ab eo respondetur: Vide ne feceris, conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu, deum adora. Ac si ei diceret: Caue ne honorem qui soli competit deo, ad creaturam referre coneris, quin potius attende, gratiasque persolue: quia is quem adorare niteris, in nullo tibi superior, in nullo iam tibi excellentior inuenitur: quia unius domini conserui, unius ciuitatis sumus conciuues: licet pro dispensatione sacramenti, nunc tibi uideatur esse praelatus. Hinc certe agenda sunt gratiae redemptori omnium, quia natura illa quae dudum angelos adorabat, nec prohibebatur: iam per eius aduentum ab eis & adorari renuitur, & in nullo inferior iudicatur. Et ne hanc dignitatem soli competere Iohanni crederemus, cum ei idem angelus dixisset, Vide ne feceris, conseruus tuus sum: statim subiicit atque ait, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Quod sit autem testimonium, ipse aperiat, ipse exponat. Denique sequitur:

Testimonium enim Iesu, est spiritus prophetiae.

¶ Hinc per Iohannem dicitur: Spiritus est qui testificatur, quoniam CHRISTVS est ueritas. Omnis quippe summa prophetiae, in testimonio Iesu Christi consistit, cui ois lex & prophetia deseruit. Hinc est quod in monte sancto coram tribus discipulis idem dominus, dator legis & prophetarum doctor, gloriam suam ex parte demonstrans, inter Moysen & Eliam, uultus uestisque suae claritate resplenduit, ostendens scilicet testimonium se à lege & prophetis habere: cui hinc conscriptor legis, inde colloquitur propheta. Hinc est quod ipse Moyse testimonium perhibet, dicens: De me enim ille scripsit. Hinc post resurrectionem suam discipulis dicit: Necessè est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moyse & prophetis & psalmis de me. Hinc Lucas de ipso domino in uia cum duobus discipulis colloquente, ait: Incipiens à Moyse & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quae de ipso erant. Vbi subaudiendum est, non omnia quae in lege & prophetis scripta sunt, mysteriorum aenigmatibus obiecta fuisse: cum ea solùm modo in breuitate temporis interpretatus sit illis, quae de eo scripta erant in omnibus scripturis: in quibus scilicet pro his quae aliquid resonant, etiam illa quae nihil significant, connexa uidentur. Sicut enim in citharis & eiusmodi organorum musicis, non quidem omnia quae tanguntur, canorum aliquid resonant, sed tantum chordae: cetera tamen in toto citharæ corpore ideo facta sunt, ut esset ubi connecterentur & quo tenderentur illa, quae ad cantilenae suauitatem modulaturus est artifex: ita in propheticiis narrationibus quaecumque dicuntur, aut aliquid sonant in significationem futurorum, aut si nihil sonant, ad hoc interponuntur, ut sit unde illa significantia tanquam sonantia connectantur. Sic itaque omnis lex & prophetia Christo deseruire perhibetur, cum non omnia quae lex & prophetia narrant, de illo dicta uideantur. Habent autem hoc testimonium IESUS hi, qui non solum uerbotenus ea quae de illo prophetata sunt, credunt: sed qui ea fide polent, quae per dilectionem operatur: quia etsi per Iohannem dicitur, Qui credit in filium dei, habet testimonium dei in se: Paulus tamen ad hæc obuiat, & de quibusdam dicit: Confitentur se nosse deum, factis autem negant. Sed iam ubi omnis summa fidei de CHRISTO enunciata concluditur, ibi tandem huius prolixitas libri debito fine terminetur: quatenus ad modicum per silentium uiribus receptis, ad ea quae restant exponenda, ualidius exurgamus.

Iohan. 5.

Matt. 17.

Iohan. 5.

Lucæ. 24.

Ibidem.

I. Iohan. 5.

Tit. 1.

SCRIPTURA sacra diuinitus promulgata, quia diuersorum hominum uarijs qualitibus congruit, uarijs uocabulis nuncupatur. Aliquē enim lactis nomine, aliquē autē cibi, aliquē uero potus, aliquē quoque uoluminis, aliquē etiam speculi designatur: & nunc quidem gladij uel sagittarum, nunc autem spiritus uitæ, nunc uero defluentium aquarū, nunc quoque pluuiæ descendētis in terram, nūc etiam tenebrōsæ aquæ in nubibus aëris, uocabulo figuratur: plerunq; autem abyssi profunditati comparatur. Quia enim rudes adhuc in fide sola superficies pascit historiæ, recte lactis nomine designat. Vnde & Paulus ad Christum nu-

1. Cor. 3. per conuersis dicit: Tanquam paruulis in Christo lac uobis potum dedi, non escam: nō dum enim poteratis, sed nec quidem adhuc potestis, adhuc enim estis carnales. Ad quorū personam spiritus sanctus per Salomonē loquitur, dicens: Sufficiat tibi lac caprarū in cibos tuos. Ac si diceret: Vsq; quo tenera ætas solidū cibū non potest insumere. i. altitudinē diuini eloquij non ualet attingere, solo contenta sit lacte caprarum: Ab audis, ea doctrina prædicatorum, quæ sola historia nutrit animas paruulorum. Quia autem succrescente ætatis intellectu, quidam ab hac inchoatione ad maiora percipienda perueniunt, iure tanquam perfectus & solidus cibus eadem scriptura occurrit. Vnde & per egregium prædicatorem dicitur: Perfectorum est solidus cibus. Hinc rursum dicit: Sapientiam loquimur inter perfectos. Sicut enim solidus cibus ut glutietur, diu maditur: sic in scriptura sacra obscuræ sententiæ diu retractantur, ut in intelligentiæ corpus transiantur. Sed quis qui summa capit, etiam ad intelligendū faciliora, uilia æstimare non debet, recte post cibum, potum se præbet. Quia enim facilius potum q̃ cibum glutimus, non incongrue eiusdem potus nomine apertiora quæq; in diuinis uoluminibus designantur, quæq; plus solent ad amorem patriæ cælestis auditorum animos excitare, q̃ illa quæ figurarum umbris adoperta, multimoda indigēt expositione. Vnde & per Psalmistam deo dicitur: Poculum tuum inebrians quā præclarū est. Quia uero is qui summa intelligendi ingenij percipit, nequaquam in exterioribus seculi occupari debet actionibus, sed indefinēti meditatione diuinis eloquijs inhærere: bene post cibum uel potū, scriptura sacra legentibus uolumen se præbet. De quo scilicet per Psalmistā dī: In lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Hinc rursum idem Psalmista ait: Quō dilexi legem tuam dñe? Tota die meditatio mea est. Hinc Paulus dilectum discipulū admonet, dicens: Dum uenio, attende lectioni. De hac assidua meditatione scripturarum propheta commonetur, cum ei diuina uoce dī: Fili hominis, comede uolumen istud quod ego do tibi. Hinc Iohannī, imō etiam ecclesiæ in Iohāne dī: Accipe librū & deuora illū. Quibus utiq; uerbis memetipsum loquēdo pcutio, q̃ accepto intelligēdi ingenio, plerunq; nulla cogente necessitate per inania diffuio: plerunq; etiam sub obtēru prædicationis diuinæ, secularibus uiris plus quā decet familiaritate coniungor. Cui cōtraria opponitur sententia qua dī: Sapientiam scribe in tempore ocij: & qui minora ut actu, ipse percipiet eā. Sed in uno horum quæ dixi, occurrit nobis magna cōsolatio: q̃a quo propter multorū utilitatē charitate exigente ad ima descendimus, eo ualenter ad summa intelligenda con surgimus. Sed nec mihi si hoc agentes plus scimus, cū scriptū nouerimus: Plenitudo legis est dilectio. Inter hæc autē necesse est, ut cū familiari scripturarū meditatione ad officium egredimur prædicationis, atq; ab officio prædicationis ad familiarē rursum scripturarū

Pro. 27.

Heb. 5.

1. Cor. 2.

Psalm. 22.

Psalm. 1.

Psalm. 118.

1. Tim. 4.

1. Cor. 5.

Apoca. 10.

Ecc. 38.

Roma. 13.

meditationē reuertimur: sollicita inquisitione nosmetipsos discutiamus, & quæ uel quanta sint, in quibus aut proficimus, aut detrimentum passi sumus, sagaci intentione perpendamus: quatenus hinc inde & formidine & spe animū pulsantibus, nec elatio per præceps impingat, nec rursus desperatio in profundū uoraginē mergat. Et ut ea quæ cœpimus exequamur, quasi quoddam speculum scriptura sacra se nobis obijcit, in qua sanctorum dicta & acta considerantes, siue pulchritudinem uirtutum, seu fœditatem uitiorū nostrorū inspicere ualeamus. An non eloquia dei quasi quoddam speculum facta fuerant ei, qui dicebat: Tunc nō confundar, dum respicio in omnia mandata tua? An non diuina præcepta speculum humano generi facta conspexerat, qui dicebat: Estote factores uerbi, & non auditores tantum, fallentes uosmetipsos: quia si quis auditor est uerbi, & nō factor, hic comparabitur uiro consideranti uultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit: Quicquid pulchritudinem sanctorū in eo considerantium subiūgit, dicens: Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis & permanserit, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Sciendū præterea nobis est, quia hæc eadē dei præcepta, pro eo quod carnales quolibet per ora prædicantium à mundi amore separantur, nonnunquā gladii uocabulo figurantur, ut est illud saluatoris nostri euāgelicum dictum: Nolite arbitrari quia ueni mittere pacem in terrā, non ueni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suū, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrū suā. Hinc Paulus ait: Et gladiū spiritus, quod est uerbum dei. Hinc sæpe in hac Apocalypsi de ipso prædicationis autore dī: Gladius utraq; parte acutus exiebat de ore eius. Hoc nempe gladio uulnerata fuerat ecclesia, quæ in Canticis canticorū dicebat: Inuenerūt me custodes qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & uulnerauerunt me. Qui autem quorundā duritiā acutis inuectionum sententijs transfodiunt, bene sagittæ uocabulo designantur. Hinc propugnatori ecclesiæ per Psalmistam dī: Sagittæ tuæ acutæ potentissime, populi sub te cadent in corde. Hinc rursus idem Psalmista ait: Sagittæ tuæ pertransierunt. Et quasi quærerem⁹ ab eo de quibus sagittis loquerer, subiecit & ait: Vox tonitruī tui in rota. De his sagittis iterum dicit: Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum, quia scilicet uerba humilium, penetrarunt corda prauorū. Quia uero his quos à mundi amore diuina eloquia uelut gladius abscindunt, atq; duritiā cordis eorum tanquam sagittæ confodiunt, spiritaliter deinceps uiuunt: congrue post gladium & sagittas, & spūs & uita eis dē occurrūt. Hinc dñs discipulis ait: Verba quæ locutus sum uobis, spūs & uita sunt. Hinc per Salomonem dī: Fili, ausculta sermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam, & ne recedant ab oculis tuis: custodi ea in medio cordis tui. Vita enim sunt inuentibus ea, & uniuersæ carni sanitas. Hinc Iezechiel ppheta ait: Spiritus uitæ erat in rotis. subaudis, in diuinis eloquijs. Sciendum etiam, quia pro eo quod in sanctis prædicatoribus abundantiori largitate redundant hæc eadem diuina eloquia, per fluētium aquarum uocabula figurantur. Hinc est enim quod Psalmographus, Moyfi uirga mystice petra percussa, narrataquas manasse cum dicit: Percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrētes inundauerunt. Quem autem alium petra illa designabat, nisi principem prædicatorū, dñm uidelicet Iesum Christum, Paulo attestante qui ait: Bibebant autem de spiritali cōsequenti eos petra, petra autem erat Christus: Quæ scilicet petra uirga Moyfi percussa, aquas manauit: quia redemptor noster accusatione plebis Iudaicæ districtè iudicatus, flagellis cæsus, spinis coronatus, clauis affixus, lancea percussus, mortuus & sepultus, tertio die resurgens, legis ac prophetarum eloquia, tanquā s. a fonte flumina, à se habuisse monstrauit originem. Et quia hæc aquarū inundatio per gratiam sancti spūs de cælo missi, prædicatorū corda repleuit, recte illic additur: Et torrentes inundauerūt. Hinc Salomon ait: Aqua profunda uerba ex ore uiri, & torrens redundans fons sapientiæ. Hinc idem fons sapientiæ omī tpe aquas manans, in euangelio de doctrina, spūs Iudaicis dicit: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uētre eius fluent aquæ uiuæ. Hinc rursus ait: Qui biberit ex aqua quā ego dabo ei, nō sitiet in æternū, sed aq̄ quā ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salictis in uitā æternā. Sed quia hæc aquarū abundantia quæ corda prædicantium uelut quosdam torrentes redundare facit, discrete auditorum mētes irrigare debet, apte plu

Psalm. 118.

Iacobi. 1.

ibidem.

Matthæi. 10.

Ephe. 6.

Ap. 1. & 19.

Cantico. 5.

Psalm. 44.

Psalm. 76.

ibidem.

Psalm. 65.

Iohā. 6.

Prouer. 4.

Iezec. 1.

Psalm. 77.

1. Corin. 10.

Exod. 17.

Nume. 20.

Psalm. 77.

Prouer. 18.

Iohā. 7.

Iohā. 4. 1

Iohā. 4. 1

Iohā. 4. 1

Deute. 32.

Isaia. 5.

Ieremi. 3.

Psalm. 17.

Psalm. 41.

Isaia. 66.

Sapient. 7.

1. Corin. 1.

uiarum guttis scriptura sacrafiguraliter designatur. Hinc per Moysen dicitur: Attende cælum & loquar, & audiat terra uerba ex ore meo: expectetur sicut pluuia eloquiū meum, & descendant sicut ros uerba mea. Quo cōtra de reprobatione Israeliticæ plebis, sub uineæ figura dominus dicit: Nubibus mandabo ne pluant imbrem sup eam. Hinc alibi dicitur: Prohibitæ sunt stillæ pluuiarum. Deo autem gratias, quia etsi apud ludæos aquarum illa affluentia exaruit, gentium torrentes (id est, sanctos prædicatores) impleuit: atque illæ nubes quæ tenebrosam aquam continebant, nobis clarissimos imbres fuderunt. Quia enim eloquia prophetarum sub obscuris ænigmatum sententijs tegebantur, ac p hoc à uulgi multitudine non intelligebantur, recte tenebrosa aqua in nubibus esse pronunciabatur. Vnde & per Psalmistam dicitur: Tenebrosa aqua in nubib⁹ aëris. Sed ecce intra sanctam ecclesiam quidam tanquam paruuli lacte potationis scripturam sanctam percipiunt, usq; quo ad soliditatem cibi potusq; perueniant: quidam aut intelligēdi ingenio diuinitus percepto, assidua meditatione sacras paginas deuoluētes quasi deuorant, cum earum mysticos intellectus mentis sagacitate penetrant: quidam uero hoc solum in eis tanquam in speculo attendunt, utrumnam uirtutibus pulchri, an à uitijs appareant fœdi. Rursum alij carnalibus obligati uolupratibus, diuina gratia præueniēte, gladio præcepti se immolant ut hostia uiua fiant: omnia mundi deserunt, in cunctis semetipsos humilant, nihilq; eis amplius libet, q̃ ut ipsis mundus, ipsiq; mūdo mortui appareant. Alij autem mala cōsuetudine deuicti, subito duriciam præcordiorum suorum quasi quibusdam diuinorū eloquiorum spiculis confodiunt, ut nequaq; sibi ultra thesaurizent iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei: quicq; dum hoc in semetipsis interficiunt quod fuerunt, incipiunt uita uiuere qua mortui erant. Rursumq; alij tanta auiditate oblata sibi diuinitus sacra eloquia bibunt, ut in modum fluminis prædicationis uerba eructēt: sed tñ auditorum intuentes opportunitatē, ipsam aquarū abūdantiā in minutissimas guttas tanq̃ nubes conuertunt, quæ dudum in propheticis locutionibus obscura cernebantur. Ecce inquam intra sinum matris ecclesiæ, iuxta propriam mensuram atq; intentionem, prout possunt, ista quæ diximus capiunt ac subministrant. Sed quia in quibusdam suis sententijs sacrum eloquium abyssi profunditati comparatur, quis horum profunditatem eius ualeat attingere? Et quidem o prudens ac pie lector, in alijs diuinis uoluminibus quibusdam locis agnus penē transit, quibusdam autem elephas gurgiti mergitur innatat. In hac uero Apocalypsi à ripa in ripam, ab exortu usq; ad nouissimū decursum tanta profunditate tumescit, ut præ nimia altitudine tenebrosa appareat. Cuius profunditatem exponendo ingressus, uerum fateor, tantum de ea attingere possum, quantum homo haurire ex pfundissimo pelago. Sed nec hoc quidem ualerem, nisi abyssus abyssum inuocaret. Et qd est, abyssum abyssum inuocare, nisi obscurā atq; pfundā ad exponendū sententiā ut intelligi possit, ex alia scriptura uerq; testimonium requireret? si enim inuocante abyssio abyssus occurrat, penē nulla est in ea ita obscura locutio, ut alterius testimonio non fiat perlucida. Quod me in hoc opere defudante, ita sibi inuicem occurrisse cū gratiarum recolo actione: nō tamen per hoc profunditatem me Apocalypsis ad plenum attingisse profiteor. Deo itaq; gratias agētes, qui nos hoc ipsum posse donauit, eo quo cœpi mus more eius secreta ac mystica sacramēta pādāmus. Deniq; ut sæpe iam diximus, autor huius reuelationis qui sub uno (ut solet in historia fieri) non ualeat mysticis locutionibus simul uisa pandere mysteria, sapius recapitulando ac per partes eadem repetendo, cōplectitur. Nam ut præcedens locutio indicat, quam in octauo huius operis libro, qui istum præcedit exposuimus, ab aduentu redemptoris usq; ad finem seculi sermonē extendit. Nunc autem latius eadem repetens contexit, dicens:

Et uidi cælū apertum, & ecce equus albus. Et qui sedebat super eum, uocabatur fidelis & uerax, & iustitiam iudicat.

¶ Sæpe iam diximus, cælī nomine electorum ecclesiam designari: quia cū dominus p prophetam dicat, cælum mihi sedes est: Salomon autem occurrat, dicens: Anima iusti, sedes sapientiæ, Paulus uero confirmet Christum dei uirtutem & dei sapientiam: nimisq; cælū est iustorū ecclesia, Quod uidelicet cælū pridē fuerat clausum: quia ecclesiæ prædica-

tio ad oēs non peruenerat gentes. An nō clausum fuerat, qñ post resurrectionē dñi discipuli in uno cōclauī ppter metū iudaorū residebant, & sub silentio seip̄os tegebāt? Sed tunc coepit aperiri, cū peractis quinquaginta diebus, misso de cælis spūs sancto, oīm gentiū sunt linguis locuti: & q̄ prius nec in una lingua Christū cōfiteri audebāt, postea hūc innumera linguarū diuersitate publice prædicabant. Quid autē in equo albo accipimus, nisi carnem atq; animā nostri redemptoris, q̄ propter eiusdem carnis assumptionem ad patrem loquitur, dicens: Vt iumentū factus sum apud te, & ego semper tecū: tenuisti manum dexterā meam, & in uoluntate tua deduxisti me, & cū gloria assumpsisti me? Quid uero per sessorem eiusdem equi, nisi diuinitatē eius? Quæ non solū uenerabile illud corpus & animam quam sibi ueraciter coniunxit, uerumetiam omnem creaturam regendo præsidet. Hunc autem equum tunc diuinitas ascendit, quando spiritus sancto operante, intra uterū beatæ uirginis humanam sibi carnem & animam creando atq; suscipiendo uniuert. Cum autem aliud sit sessor, atq; alius equus q̄ regitur à sessore, absit ut alius ille, atq; alius intelligatur iste: sed unis idemq; ex uno præsidendo superior, ex altero semetip̄m subiiciendo inferior: ex uno sibi maior, ex altero minor. Bene autem equus, quem diuinitas singulariter præsidet, albus esse describitur: quia omnino in homine illo assumpto nullius peccati obfuscatio inuenitur. propter quod dicitur: Qui peccatū nō fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Cælo itaq; aperto, equus albus & sessor statim cōspicitur: quæ ecclesia prædicante, humanitas Christi eiusq; diuinitas gentibus manifestatur. De cuius adhuc diuinitate subiungitur: Et q̄ sedebat sup̄ eū, uocabatur fidelis & uerax, & iustitiā iudicat: fidelis s. quia quodcunq; promittit, sine dubio & implet: uerax autē, quia ipse est patris ueritas, quæ nunq̄ potest mentiri. Vnde & pro confirmatione sententiæ, angelica uoce superius in Apocalypsi dñ: Hæc dicit amen testis fidelis. Iustitiā uero ut rex seculorum iudicat, quia nec aliter potest, qui in omnibus iustus est. In quibus s. sententijs & spes pœnitentium, & formido declaratur negligentium. Dicatur itaq; de sessore equi, Qui uocabatur fidelis: ac si diceretur, Qui spem ueniæ conuersis tribuit, nō frustrabitur quenq; in suis promissionibus, quia fidelis est in omnibus: sed qui uana securitate post cōuersionis gratiam, à feruore sancti certaminis in tepiditatem ueniunt uitæ remissioris, cū attendunt fidelem ueniæ promissorem, debent utiq; pertimescere ueracem & iustum in suis sententijs iudicem. Vnde & hic dñ: Verax uocatur, & iustitiā iudicat: ubi subaudiendum est, quia si uerax est & iustitiā iudicat, nullum impœnitentem impunitū relinquit, nullum non conuersum misericordia saluat. De quo & sequitur:

Oculi autem eius sicut flamma ignis: & in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum quod nemo nouit nisi ipse.

¶ Quid enim per oculos huius intelligimus sessoris, flammæ ignis comparatos, nisi (ut sæpe iam diximus) spūs sanctum, qui ad fidem illuminat & accendit ecclesiam? Vñ & longe superius in hac reuelatione per Iohannē dñ: Vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium & seniorū agnū stantem tanq̄ occisum, habentem cornua septem & oculos septem, q̄ sunt septem spūs dei, missi in oēm terrā. Quid uero per caput illius, nisi patrem eiusdē nostri mediatoris, Paulo attestante q̄ ait: Caput Christi deus? Quid quoq; per diademata multa, nisi triūphus uictoriæ? Sciendū uero, quia cū sint etiam hæc diademata in Christo, per quæ aut in quo uincimus & coronamur, idcirco in patre solo eē narrant, quia oīa ad ip̄m referuntur, ex quo secundū Apostolū oīa esse p̄bant. Pater em̄ à seipso, filius autē à patre, non à seipso: spūs uero sanctus, à patre & filio cognoscitur esse. à quo ergo sunt oīa, in ipso & diademata multa. Et ut breuiter ac sub uno cuncta repetā, in equo. i. in homine Christo, quia corpus eius sumus, à diuinitate ipsius regimur ac præsidemur: in oculis autem eius. i. in spiritus sancto, illuminamur: in capite uero ipsius. i. in patre, post uictoriā coronamur. Sed in his quæ sequunt, ualde nodosissima atq; ad soluendū perplexa nobis exoritur quæstio, cum de equi sessore dñ: Habet nomen scriptū quod nemo nouit nisi ipse. Nunquid nam aut patri aut spiritui sancto hoc nomen incognitū esse pōt, cū sit pater & filius & spūs sanctus unius naturæ, unius eēntiæ, unius potētiae, unius maiestatis, unius æternitatis, solus & uer⁹, nō trinus, sed trinitas deus? Sed sciendū nobis est, quia quātū

Iohan. 20.
Actuum. 1.
Actuum. 2.

Psal. 72.

alius

I. Petri. 2.

Apoca. 3.

Apoca. 5.

I. Corin. II.

Rom. I. II.

Matt. 11.

1. Cor. 2.

Mat. 24.

Marci. 13.

1. Cor. 2.

Iohan. 3.

Matt. 54.

1. Cor. 6.

Eph. 5.

1. Cor. 2.

Matt. 13.

Iohan. 3.

Iohan. 14.

Ibidem

ad trinitatis attinet unitatem, usitata scripturarum locutione hoc fuit expressum: quia si quid solus filius nosse dicitur, omnis prorsus trinitas scire docetur: & si quid solus pater scire narratur, cum sua proculdubio sapientia quæ est Christus, uel cum suo suæque sapientiae spiritu nosse probatur: & si quid spiritus sanctus solus sapere perhibetur, omnino cum patre & filio, quorum spiritus est, scire creditur. Nam cum dominus in euangelio dicat, nemo nouit patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare: Apostolus tamen de spiritu sancto loquitur, dicens: Nemo scit hominum quæ sint hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: ita & quæ in deo sunt, nemo nouit nisi spiritus dei. Iam uero quod solus pater die iudicii scire narratur, quod ab hac cognitione sapientiam separaret patris, in qua hoc ipsum nouit? Quis ab hac cognitione separaret spiritum patris, eiusque sapientiam, qui scrutatur etiam profunda dei? Potest autem in eo quod filius diem iudicii nescire se dicit, illa locutionis regula intelligi, qua sciendo aliquid scientes facit, & nescientes efficit nesciendo. Hæc de æquali in diuinitate personarum cognitione dicta sufficiant: nunc uidemus, utrum hoc ipsum nomen, nulli alii nisi ipsi soli cognitum, ecclesiæ fuerit propalatum. Nunquid igitur ab hac cognitione dominus noster alienam uoluit fieri ecclesiam suam, sponsam suam, dilectam suam, unicam suam, columbam suam, perfectam suam, quam acquisiuit sanguine suo? Absit ut credatur. Mentior si hoc ipsum Iohannes non attestatur. Denique in subsequenti uersiculo idem de seffore equi ait: Vocatur nomen eius uerbum dei. Atque post pauca: Et habet in uestimento & in femore suo scriptum, Rex regum & dominus dominantium. Sed obsecro mi beate Iohannes, si nullus nomen eius scit, ut tu asseris, nisi ipse, quomodo tu ipsum nomen te scire perfiteris? Hic dicis, Habet nomen scriptum quod nemo nouit nisi ipse: illic autem affirmas, quia uocatur uerbum dei, & habet in uestimento & in femore suo scriptum, Rex regum & dominus dominantium. Et certe nisi subtiliter quod interius in his tuis lateat uerbis, rimetur, contraria sibi esse uidentur. Si enim nulli nomen hoc nisi ipsi nosse conceditur, quod per te uerbum dei & rex regum & dominus dominantium aperte prædicatur, nisi quia subaudiendum est, nemo extraneus cognoscit, nisi caput & membra, Christus uidelicet & ecclesiæ? Huic similis est illa saluatoris nostri locutio, qua per eum dicitur: Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis qui est in cælo. Vbi intelligimus quod si quis membrorum ascenderit, non per se, sed per ipsum & in ipso capite ascendere ualet. id est in domino Iesu Christo, qui hoc membris suis & sperare dedit promittendo, & posse dedit implendo, quia ubi fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Sic itaque & hoc loco solus Christus nosse dicitur, quod eius sponsa in ipso scire conceditur, per quem & in quo eadem beata sponsa instituitur atque docetur. Ipsa certe nouit quod ecclesiæ in ipso scire meruit: quia ut Apostolus dicit, qui adharet domino, unus spiritus est: & illud de Christo & ecclesiæ, Erunt duo in carne una. Quod uidelicet nomen nec Iudæi, nec incredulæ nationes, nec hæretici cognoscere meruerunt. Si enim cognouissent, nec Iudæorum nec gentium principes dominum gloriæ crucifixissent, eiusque ecclesiæ infesti essent, nec hæretici tanta diuersorum schismatum dogmata, Christo ecclesiæque contraria cõdidissent. Sed audi cur eum alii cognouerunt, cur alii ad eius notitiam non peruenerunt. Ipsum denique incarnatum uerbum ad discipulos ait: Vobis datum est nosse mysterium regni dei: cæteris autem in parabolis, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant. Hinc Iohannes baptista dicit: Testimonium eius nemo accepit, qui autem acceperit eius testimonium, signauit quia deus uerax est. Hinc à Thaddæo uoce omnium apostolorum respondetur: Domine, quid factum est, quia nobis manifestaturus es te ipsum, & non mundo? Ad huius cognitionem nominis necdum eos peruenisse conquerit, cum Philippo uisionem patris quærenti dicit: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui uidet me, uidet & patrem meum. Hanc etiam cognitionem quam nunc habent in fide & spe, habituros quandoque docuit in re, cum omnibus electis in apostolis repromisit, dicens: Vos uidebitis me, quia ego uiuo, & uos uiuetis: in illo die uos cognoscetis, quia ego in patre, & uos in me, & ego in uobis. De quo adhuc sequitur:

Et uestitus erat uestem aspersam sanguine, & uocatur nomen eius uerbum dei.

¶ Quid aliud est uestis uerbi dei, nisi corpus quod sumpsit ex uirgine? Quid uero in

asperfione sanguinis, nisi indicia demonstrantur passionis? Hanc quoque uestem longe ante
Isaias aspiciens per crucem passionis sanguine cruentam, dixit: Quare rubrum est indumentum
tuum, & uestimenta tua sicut calcantium in torculari? Cui ipse respondit: Torcular calca
ui solus. Solus enim torcular, in quo calcatus est, calcavit: quia sua potentia eam quam pa
tulit passionem, uicit. Nam qui usque ad mortem crucis peruenit, de morte cum gloria
surrexit. Bene autem dicitur, & de gentibus non est uir mecum. Quia hi pro quibus pa
ti uenerat, passionis eius esse participes debuerant: qui pro eo quod illo in tempore nec
dum crediderant, de ipsis in passione queritur, quorum uita illa passione querebatur.
Potest autem per uestem aspersam sanguine, ecclesia in beatis martyribus intelligi, de
quibus longe superius in hac Apocalypsi dicitur: Hi sunt qui uenerunt ex magna tribu
latione, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Vnde & Apostolus ad hanc se uestem per
tinere cognoscens, ait: De cetero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata Iesu in cor
pore meo porto. Et rursum: Compleo ea quae desunt pressurarum Christi, in carne mea,
memor scilicet uocis audita: Saule Saule, quid me persequeris? Quicquid enim ecclesia
patitur, Christus pati ueraciter comprobatur. Sequitur:

Isaia. 63.

Ibidem

Apocal. 7.

Gal. 6.

Col. 1.

Actu. 9.

Et exercitus qui sunt in caelo, sequebantur eum in equis albis, ue
stiti byssinum album mundum.

Sic dicuntur exercitus qui sunt in caelo Christum sequi, cum ipsi exercitus sint caelum,
sicuti in castris inire homines certamen, cum ipsa castra sint ipsi qui praeparantur ad bellum.
Propheta namque de sanctis angelibus dicit: Cum ambularent, quasi sonus erat multitudi
nis ut sonus castrorum. Recte autem multitudinem sanctorum, quae in hoc martyrii bel
lo desudat, exercitum uocat. Qui bene etiam in equis albis sedere feruntur, quia nimirum
eorum corpora & luce iustitiae, & castimoniae candore clarescunt. Equus quippe est uni
cuique sanctae animae, corpus suum: quod uidelicet nouit & ab illicitis continentiae freno
restringere, & rursus charitatis impulsu in exercitationem boni operis relaxare. Quod
etiam in byssino indumento mystice figuratur. Byssinum enim, ait, iustificationes sunt san
ctorum. Christum itaque sequuntur, quia utique imitantur, quibus & dicitur: Christus pas
sus est pro uobis, relinquens uobis exemplum, ut sequamini uestigia eius. Quicquid in Can
ticis canticorum eiusdem exercitus principi se praecedenti dicunt: Post te in odorem unguento
rum curremus. Sed nunquam soli hunc martyres sequuntur in equis atque in uestibus albis?
Sequuntur plane & alii, siue uirgines, siue continentes, siue coniugati, in pace ecclesiae con
stituti. Itaque cum in decore uirginitatis imitandus incedit, excellentior hunc, sed numero
minor exercitus sequitur. Cum autem ante continentes ac mundum relinquentes imitandus
in alijs uirtutibus graditur, robustissima quidem ac numerosior, sed minoris ecclesiae quam uir
ginum, hunc agmina sequuntur. Cum uero ante coniugatos, iam innumerabilis turba gra
dus sui honore praedita, eundem prosequitur: & si subtiliter intuemur, omnes hi etsi non
aperti, occulti tamen imitatione martyrii post eum currunt. Quia generaliter omnibus
arcta & angusta uia ad ambulandum proponitur, in commune omnibus dicitur: Non coro
nabitur nisi qui legitime certauerit. Sequitur:

Iezech. 1.

1. Pet. 2.

Cant. 1.

2. Tim. 2.

Et de ore ipsius procedebat gladius utraque parte acutus, ut in ipso
percutiat gentes, & ipse reget eos in uirga ferrea.

Per gladium utraque parte acutum, saepe iam diximus geminum testamentum figura
ri: quo scilicet alii a pristino errore abscissi, spiritaliter uiuant: alii a bonorum consortio extranei,
miserabili morte depereant. Quod non immemor Apostolus gentium, cum sanctam predi
cationem gladium spiritus diceret, qualiter & electi ad uitam & reprobis ad mortem
ex eadem percuterentur, alibi ait: Christi bonus odor sumus deo, & in his qui pereunt, &
in his qui salui fiunt: & alijs odor mortis in mortem, alijs odor uitae in uitam. De hoc gladio
sicut paulo superius diximus, dominus in euangelio ait: Non ueni mittere pacem in terram,
sed gladium. Cui etiam & per Psalmistam dicitur: Accingere gladium tuum circa femur tuum po
tentissime. Ac si diceretur: Ex incarnationis tuae mysterio non tantum potenter ut dudum
in prophetis, sed etiam potentissime gladio praedicationis in sanctis doctoribus accinge
re. Cum enim sanctos apostolos ex incarnata dei sapientia praedicationis uerbum contra

Ephes. 6.

2. Cor. 2.

Matt. 10.

Psal. 44.

Pro. 31. aduersarios roborat, Christum nimis circa femur gladio fortissime accingunt: uel certe ex ore eius gladius utraq; parte acutus egreditur, quia sicut de sapientia dñi, legē & misericordiam in lingua portat, tanquam si iudiciū & clementiam, seueritatem ac māsuetudinem. Quamobrem ex una parte gladii reprobos seueriter damnat, ex altera electos misericorditer saluat. Quia enim gladius gemino modo designatus, alios ad uitam percutit, alios ad mortem iugulat: hæc ipsa Apocalypsis manifestissime declarat, quæ & hic in bonum, & inferius in malum gentes percuti narrat. Hoc enim in loco gentes gladio percussæ, non aliæ q̃ bonæ intelliguntur, pro eo quod post percussionem in uirga ferrea regi dicuntur. illæ certe sunt, de quibus paterna uoce ad filium dñi: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in uirga ferrea, tanq̃ uas figuli confringes eos: subaudis, non alienam, sed tuam in uirga ferrea regendam à me pete hæreditatem. paulo uero inferius de reprobis contra Christū & ecclesiam pugnantibus dñi: Cateri occisi sunt gladio sedentis super equū albū, q̃ procedebat de ore ipsius. Quid aut̃ designatur per uirgam ferreā, nisi ipsius regni fortitudo uel certe inflexibilis iustitiæ rectitudo? Vnde & eidem per Psalmistam dñi: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga recta est uirga regni tui. Et quasi quæreremus ab eo quæ esset hæc uirga rectitudo, subiicit & ait: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. De quo & subdit:

Et calcet torcular uini furoris iræ dei omnipotentis.

¶ Quid p̃ torcular uini furoris iræ dei omnipotentis, nisi ut supra meminimus, mors intelligenda est? Quapropter primū originale delictū ad iracundiā deus puocatus hominibus infixit, quamq; misericorditer pro nobis dei filius suscipiens, in qua calcatus ē, calcauit: q̃a hæc, à mortuis resurgēs, potēti uirtute depressit: uel certe p̃ se calcet torcular uini furoris iræ dei omnipotentis, q̃a electos pariter & reprobos pressuræ angustijs deprimens approbat. Sicut em̃ in torculari uinæ calcibus tunduntur, ut uino prōptuariā repleantur: sic nimis electi pressuræ afflictionibus conteruntur, ut in cælestibus habitaculis recondantur. Et sicut una calcatione atq; una ponderis depressione, uinacea foras pr̃cienda à uino separantur: sic una eademq; tribulatione reprobi ab electorū uita & moribus, quorū iudicantur indigni consortio, disiunguntur. Dictum est aut̃, calcet torcular uini furoris iræ dei omnipotentis eos q̃ in torculari mittuntur calcandi. Sed cum sint uinum electi, & uinacea reprobi, cur uinum furoris uocantur, nisi quia in hoc pressurati tpe iram dei, quæ peccatoribus in perpetuum debetur, patienter sustinent, ut qñq; in perpetuum deum sibi placatum inueniant? Tanq̃ ipsi sint ira eius, q̃ temporaliter iram sustinent iudicis eiusdem. Vnde & per Petrum dñi: Tempus inchoatiōis iudicij ex domo dei. Electi ergo uinū furoris sunt, sed sciēdum q̃a tam diu, quoadusq; in torculari tanq̃ uinæ tunduntur, ut à uinaceis separentur: at ubi ad æterna prōptuariā post pressurarum angustias incurrerint, iam desistunt esse furor, quia desinit torcularis calcatio. Sequitur:

Et habet in uestimento & in femore suo scriptum, Rex regum & dominus dominantium.

¶ Per uestimentum, sicut & supra iam diximus, corpus illud designatur, quod uerbū patris, anima mediante, sumpsit ex uirgine: per femur uero, propagatio carnis intelligitur. Quia ergo per propagationem generis humani, sicut generationum ordines Mathæo uel Luca narrantibus describuntur, in hoc mūdo uenit ex uirgine, & per incarnationis suæ mysterium, quia rex esset & dominus, cunctis ubiq; gentibus indicat, in uestimento & in femore suo scriptum habuit, Rex regum & dominus dominantium. Vnde enim in mundo innotuit, ibi de se locutionis scientiam infixit. Potest aut̃ hoc hoco secundum superiorem intellectum, per uestimentum ecclesia designari: quam secundum Apostolum Christus mundauit lauacro aquæ in uerbo, ut exhiberet sibi ipse gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliqd̃ eiusmodi. Quæ uidelicet ut uestis mundatur, ne maculam incurrat: ut uestis extenditur, ne rugā contrahat. Per femur uero, posteritas seminis eius figuratur, de qua prosapia per Iohannem dñi: Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius: q̃ non

ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Ex deo s. subaudi per uerbum prædicationis & lauacrum regenerationis, quibus quotidie sacramentis Christus sibi generat hæredes. Non sibi ergo quisquā de prædicatione, non sibi applaudit de baptismatis sacramento: quia & per ora docentium Christus docet, & per manus sacerdotum Christus baptizat, cui successores hæredes tanq̃ defuncto fratris semen spiritaliter suscitant. Hinc est quod egregius prædicator, qui ab Ierusalem usq̃ in Illyricum omnia euangelio repleuerat, quibus ueraciter diceret, in Christo Iesu per euangelium uos genui: ut ostenderet non sibi, sed Christo hoc semen se suscitasse, Corinthios increpat, dicens: Nunquid Paulus crucifixus est pro uobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Ac si utraq̃ sententias concordaret, dicens: Ego quidem per euangelium prolem genui caelestem, sed in nomine prioris fratris defuncti, in quo benedicuntur omnes gentes terræ. In isto ergo femore tanquam in propagatis filiis, Christi notitia non atrimeto, sed spiritu dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus scribitur: qui cum regem regum & dominum fateantur omnium dominorum, quibusq̃ hæc inscriptio femoris reputatur credentibus in eum, & benedicuntur cum fidei Abrahæ. Sequitur:

Roma. 15.

1. Corin. 4.

1. Cor. 1.

2. Cor. 5.

Et uidi alium angelum stantem in sole, & exclamauit uoce magna, dicens omnibus auibus quæ uolabant per medium cæli: Venite, cōgregamini ad cenā magnā dei.

¶ Potest hoc loco per angelum in sole stantē, incarnatus dñs, quanq̃ ipse frequēter solis nomine designetur, potest & eius ecclesia intelligi. Solis autē nomine aliqñ, ut dictum est, idem dñs: aliqñ persecutio, aliqñ autem uita p̃dicantium, aliqñ uero de re qualibet manifestæ uisionis ostensio. Per solem qp̃e dñs figuratur, sicut in sapiētiæ libro perhibetur, quod oēs impij in extremi die iudicij cognita sua damnatione, dicturi sunt: Errauimus à uia ueritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Ac si aperte dicant: Interni nobis luminis radius non refulsit. Vnde & Iohānes longe superius in hac Apocalypsi dicit: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius. In sole etem illustratio ueritatis: In luna autem quæ menstruis suppletionibus deficit, mutabilitas tēporalitatis accipitur. Sancta

Sapi. 5.

Apoc. 12.

autem ecclesia, quia superni luminis splendore protegitur, quasi sole uestitur: quia uero cuncta temporalia despicit, lunam sub pedibus premit. Rursum sole persecutio designatur, sicut in euangelio ueritas dicit, quod nata sine radicibus semina, orto sole aruerunt: quia uidelicet uerba uitæ in corde terrenorū hominum temporali momēto uirentia, superueniente persecutionis ardore siccantur. Rursum solis nomine uita prædicantiū exprimitur, sicut in hac eadem Apocalypsi dicit: Cum aperuisset sigillum sextum, factus est sol tanq̃ saccus cilicinus. Nouissima qp̃e ætate seculi ad uesperascente, sol tanq̃ saccus cilicinus ostenditur: quia nimis ante oculos persecutorū, uita prædicantium despecta & aspera monstratur. Rursum sole manifestæ uisionis ostensio designat, sicut propheta dñm cūctorum clare apparentem denunciat, dicens: In sole posuit tabernaculum suum. Ac si di-

Matt. 13.

Mar. 4.

Luce. 8.

Apoc. 6.

Psal. 18.

ceret: Humanitatis assumptæ sacramentum, in lumine manifestationis ostendit. Et sicut eidem propheta diuina uoce dicit: Tu fecisti in abscondito, ego uero faciam uerbum istud in conspectu ois Israel & in conspectu solis. Quid enim per conspectum solis, nisi cognitionem insinuat manifestæ uisionis? Hoc autem in loco quid solis nomine designari credimus, nisi eandem ostensionem manifestæ uisionis? Redemptorem igitur nostrum, magni consilij angelum, in ostensione manifestæ uisionis stare dixit, ubi iam non lateat, sed toto orbe clarescat. De quo adhuc subditur: [Exclamauit uoce magna omnibus auibus quæ uolabant per mediu cæli: Venite, congregamini ad cœnam magnâ dei omnipotentis.] Aues in sacra scriptura pro locorum qualitatibus, aliquâ bonæ, aliquâ uero intelliguntur malæ. Bonæ s. illo in loco, quo in ramis illius arboris, quæ ex paruo sinapis grano orta est, nidificare dicuntur. Granum enim sinapis in horto seminatum, dñs noster est in horto sepultus. Iohann. 12. Qui sub alia figura de seipso loquitur, dicens: Nisi granum frumeti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Granum autem sinapis, minimum est omnium olerum seminibus: quia idem deus hō, tpe passionis despectior cunctis hominibus ab impijs uisus est. Sed granum sinapis creuit in arborem magnam, quia Christus surgens à mortuis, deus excelsus totum clauit per orbem. In cuius ramis aues cæli nidificant: quia sancti prædicatores, ut cælestis patriæ prolem gignant, in eloquiorum illius dictis quiescunt. Malæ autem aues intelliguntur, quæ iacta uerbi semina fidelium cordibus tollere narrantur. Hoc sane in loco auium nomine prædicatores sanctos intelligimus designari, sicuti & superius aquilæ uolantis per mediu cæli. Apocal. 8. Et ibi quidem propter unitatem aquilæ, hic uero propter multitudinem prædicantium, aues cæli introducuntur. Quæ etiam bene per medium cælum uolare dicuntur, quia nimis prædicatores sancti ut ad cælestia possint animas eleuare credentium, & quæ terrenis desiderijs inhaerent, sed per cæleste desiderium ad sublimia uirtutum pennis tolluntur. De quibus per prophetam dicit: Qui sunt isti qui ut nubes uolant, & sicut columbæ ad fenestras suas? In magna autem uoce ille respectus diuinæ gratiæ ostenditur, quo per internam aspirationem prædicatorum corda ad colligendas fidelium aias accendit. Vnde & ad Petrum in extasi positum spiritalis uox dirigitur, qua ei dicit: Surge Petre, macta & manduca. Iam sane aperte claret, ad quam cœnam aues cæli inuitentur: ad eam s. qua fidelium animæ gladio prædicationis à pristino errore funditus occisæ, in corpus Christi trañciunt. Sed ad hanc cœnam inter inuitatas aues occurrunt minime uocatæ, maligni uidelicet spūs, si quod forte morticinum proiectum, quo iniquitatis suæ uentrem tanquam milui & corui repleat, inuenire possint. Potest autem, ut supra meminimus, per angelum in sole stantem. i. in aperta ostensione, ecclesia Christi in sanctis prædicatoribus designari, qui succedentes sibi animarum præsules, ad lucrandas deo aias uerbo exhortationis accendunt. Sed & si ab specie ad speciem (ut solet) sermo recurrat, non incongrue per hunc angelum in sole stantem, eximium illum prædicatorem Eliam intelligimus: qui nunc humanis oculis substractus, in quadam terræ regione diuinitus celatur: sed in nouissimis seculi diebus ad cœnam dei aues uocaturus, in sole. i. in aperta manifestatione demonstrandus docetur, dño attestante qui ait: Elias ueniet, & ipse restituet oia. Inde fortasse & hæc cœna magna uocatur, quæ non solum gentium populos, uerum etiam Israeliticam plebem corpori Christi cōsociat. Quæ sit autem præparatio huius cœnæ, aperitur cum inuitatis auibus dicitur:

Vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum ac seruorum & pusillorum ac magnorum.

¶ Sicut solet scriptura sacra totum hominem per solam animam designare, ut est illud, Descendit iacob in Aegyptum in animabus septuaginta: sic plerumque per solam carnem, ut est illud, Videbit ois caro salutare dei nostri. Carnes enim regum, tribunorum ac fortium, aues comedunt cæli: quia sancti prædicatores gladio uerbi tales transfuerberantes, in Christi corpus quod est ecclesia, trañciunt. Percurrit autem deinde autor huius historiæ singulas hominum qualitates ad Christum conuerterem, & dicit, carnes equorum & sedentium in ipsis, & c. subaudis ad aues dicitur, ut manducetis. Et quid per equos, nisi

Gala. 46.
Exodi. 1.
Isa. 40.

prauis dogmatibus plebes seductas intelligimus? Vnde & scriptum est: Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et rursum: Equi emissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Hinc Psalmista admonet, dicens: Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Quid autem per sessores equorum, nisi haesiarchas intelligimus figurari? Qui dum eloquiorum scientia carnalibus eminent, quasi super bruta animalia confident, eisque iure potestatis ad quodlibet facinus abutuntur. Quid uero per liberos ac seruos, nisi carne uirgines & coniugio obligatos? Vnde & Apostolus dicit: Alligatus es uxori: noli quaerere solutionem: solutus es ab uxore, noli quaerere uxorem: uel certe quia iustitiae inobedientes, peccato autem subditos esse cognouit, idcirco eos liberos & seruos appellauit. Vnde & idem praedicator gentium dicit: Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiae. Quid quoque per pusillos, nisi promiscuum & ignobile uulgus? Quid etiam per magnos, nisi aut philosophos, aut gentes uel facultate sublimes debemus accipere? Ex quibus omnibus magnum illud coenae conuiuium ab exortu quidem sanctae ecclesiae praeparatur, sed in extremis eius abundantius immolandi occurrunt, quam etiam (ut dictum est) ipsi Iudaei ad Christum conuertunt. Hinc est quod beatus Iob typum capitis nostri eiusque corporis tenes, post flagella ac laboris certamina, dupla mystice recipit. Tunc ad eum fratres eius & sorores conueniunt, munera offerunt, conuiuium celebratur: tunc amici in oblatione septem tauros septemque arietes deferunt. Quae omnia mysticis plena sacramentis, ut beata recordationis docet Gregorius, ad illud nouissimum Christi ecclesiaeque conuiuium redigenda sunt. Sequitur:

Et uidi bestiam & reges terrae & exercitus eorum congregatos ad faciendum praelium cum illo qui sedebat in equo, & cum exercitu eius.

Pro locorum qualitatibus, ut supra meminimus, in Apocalypsi bestia intelligenda est. Aliquando enim diabolus, aliquando caput uelut occisum, id est antichristus: aliquando soli praepositi eiusdem peruersi homines, aliquando autem generaliter totum malorum corpus designat. Hoc uero loco, bestiae uocabulo diabolus cum suo quem assumpserit homine, antichristo uidelicet, exprimitur: regum uero atque exercituum, praepositi eiusdem cum subiectis plebibus figurantur. Et quando ab ipso redemptoris aduentu, bellum certaminis contra Christum & ecclesiam diabolus cum suis inierit, uersutius tamen atque ualidius tunc pugnam instaurat, quam nouissimis diebus seculi diuino solutus iudicio, propriis uiribus efferatur: quoniam non solum seculari potentia, uerum etiam signis & miraculis castra sanctorum turbare conatus fuerit, tunc arma sua subtilius exacuet: & quicquid nequiter ualuerit, callidis machinamentis inquireret, contra cuius durissimum bellum nostri inuent certamen. Sed quod dicit scriptura: Non fugabit eum uir sagittarius. Quid enim sagittas, nisi uerba praedicatorum accipimus? Quae dum ex uoce bene uiuentium dirigunt, auditorum corda transfigunt. His sagittis sancta ecclesia percussa fuerat, quae dicebat: Vulnerata charitate ego sum. De his sagittis Psalmista uoce dicit: Sagittae paruulorum factae sunt plagae eorum, quia uerba humilium, penetrauerunt animum superborum. De his sagittis ueniendi pugnatori dicit: Sagittae tuae acutae potentissime. populi sub te cadent in corde. Vir itaque est sagittarius, qui per sanctae locutionis arcum, audientium cordibus uerba rectae exhortationis infigit. Quia igitur efferatus contra bonos, tunc hostis inter uerba praedicantium despicit: & cum reproborum mentes male suadendo momorderit, durius inter iacula eas omnimodo non relinquit: recte dicit, Non fugabit eum uir sagittarius. Ac si aperte diceretur: A reproborum cordibus eum sancti praedicatoris sagitta non excutit, quia quisque ab illo apprehenditur, uerba iam praedicatorum audire contempsit. De quo rursum dicit: In stipulam uersi sunt ei lapides fundae. Quid per fundam, nisi sancta ecclesia figuratur? Funda namque dum in gyrum mittitur, sicut de illa lapides exeunt quibus aduersariorum pectora feriant, ita sancta ecclesia dum uolubilitate temporum per tribulationum circuitum ducitur, fortes ex illa uiri produunt, quibus quasi lapideis ictibus iniquorum corda turbantur. Vnde & ad prophetam de bonis doctoribus dominus dicit: Deorabunt & subicient lapidibus fundam. Sancti quippe doctores qui & ad uitam alios instruunt, hostes deuorant, dum eos intra corpus suum per uim conuersationis immutant. Quos lapidibus fundae subiciunt: quia dum fortes quosque in sancta ecclesia uiros instituunt, per eos ad

Psalm. 48.

Ieremi. 5.

Psalm. 31.

1. Corin. 7.

Roma. 6.

Iob. 42.

Iob. 41.

Cant. 2. 15.

Psalm. 63.

Psalm. 44.

Iob. 41.

ibidem.

Zach. 9.

- 1. Regum. 17.* uersariorum superbicium pectora dura constringunt. Vnde & Goliath immanissimus saxo fundæ moritur, quia singularis sanctæ ecclesiæ lapidæ diabólica celsitudo superat. Itaque quia solutus aduersarius quoslibet fortes ecclesiæ uelut infirmos despicit, eorumque uires tpaliter premit, recte nunc dicitur: In stipulam uersi sunt ei lapides fundæ. Ac si apte diceretur: Sanctorum robur quasi in stipulam molliem redigit, quorum lingua prius pectus illius duris ictibus tutudit. Sed cur eos eorumque prædicationis uerba non despiciat, qui per se suosque ministros miraculis coruscant? Scriptum namque est: Tunc surgent pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducant, si fieri potest, etiam electi. Qua in re ualde querendum est, quomodo aut hi qui electi sunt, in errorem possunt induci: aut cur, si fieri potest, ex dubietate subditur, cum quicquid fieri dimisit dominus, omnia sciens præstolatur. Sed quia electorum cor & trepida cogitatione concutitur, & tamen eorum conscientia non mouetur, una hac sententia dominus complexus est, dicens: Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Quasi enim iam errare est, in cogitatione titubare. Sed protinus, si fieri potest, subiungit: quia proculdubio fieri non potest, ut in errorem plene electi capiantur. Querendum etiam adhuc nobis est, quomodo aut hæc bestia ac reges terræ, sed & exercitus eorum insuperabiles esse, per hæc quæ protulimus dicantur, cum de eis in Apocalypsi spiritus sanctus aperte fateatur: Hi cum agno pugnabunt, & agnus uincet illos, subaudi, in electis suis: aut rursus, quomodo agnus inuictus esse perhibeatur in suis, cum de huius bestie potestate dicatur: Datum est illi bellum facere cum sanctis & uincere illos. sed sciendum nobis est, quia & bestia uincet cum suis, necem corporibus irrogando: & agnus triumphat in suis, usque ad mortem falsitatis resistendo. Bestia uincet crudelitate, agnus prudentia & mansuetudine. Hinc enim idem agnus inter fauces luporum agnos mittens, loquitur dicens: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. O beatum certamen sanctorum, in quo dum quis eorum ab infidelibus superari creditur, tunc ille magis superare comprobatur. O præclara uirtus sanctorum, o robusta uis nostrorum, quæ nec prauis dogmatibus irretitur, nec miraculis inclinatur, nec diuersis tormentis confringitur. Bestia siquidem illa, cui datum est os loqui ingentia, primo persuadet falsis prædicamentis: quæ cum nostri irridet, adhibet & falsa miracula: quibus dum assensum fideles non præbent, tanto contra eos acriori immanitate defauit, quanto se despiciet etiam clarescentibus signis dolet. Hinc etiam fit, ut ad exercendam malitiam suam cunctos reprobos in necem nostrorum unanimi crudelitate coniungat, quatenus sceleratam suam tanto robustius exerat, quanto & in eis quæ puerse agere appetit, nulla sibi sui corporis membra discordant. Vnde & Iohannes contra Christum & ecclesiam bellum præparari conspiciens, ait: Vidi bestiam & reges terræ & exercitus eorum congregatos, ad faciendum prælium cum illo qui sedebat in equo, & cum exercitu eius. Ac si diceret: Vnum uotum, unaque uoluntas in necem sanctorum reprobos constringet, cum per damnatum illum hominem antiquus aduersarius in seculari potentia se eriget. Ne autem infirmorum animus his auditis pauore stringatur, mox de huius bestie subiectorumque eius interitu consolatio subinfert quæ dicat:

Et apprehensa est bestia, & cum illa pseudopropheta, qui fecit signa coram ipsa, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestie, & qui adorant imaginem eius. uiui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulfure.

¶ Bestia, scilicet diabolus & antichristus, habitator cum habitaculo: pseudopropheta uero, prædicatores eiusdem antichristi cum subiectis plebibus. Quæ sint autem signa quæ pseudopropheta faciet coram bestia, quibus uel modis eiusdem signis seducet inhabitantes terram, uel quid sit accipere characterem bestie, eiusque adorare imaginem, iam superius amplissime differuimus: & idcirco eadem nunc repetere uitamus, ne fastidium lectori generemus. Quod uero hi duo caput uidelicet & corpus, uiui in stagnum ignis mitti dicuntur, duobus modis ualet intelligi. Viui etenim in stagnum ignis mittuntur hi, quos uiuentes in carne secundus inuenierit Christi aduentus: qui etsi momentaneam carnis mortem gustabunt, tamen quia in ictu oculi ipsa mors fiet, sicut & resurrectio mortuorum, nescio si mors dici poterit. Vel certe uiuentes in stagnum ignis mittuntur, qui tanquam scientes bonum, & malum

facientes, æterno supplicio damnantur: hi uidelicet, quos sanctæ prædicationis gladius, protegente obstinationis lorica, nō ualuit penetrare. De quibus per Psalmistam dī: De scēdant in infernum uiuentes. Viui em̄ sunt, q̄ sentiunt quæ erga illos fiunt, mortui aut̄ nesciunt omnino nec sentiunt. Mortui itaq; qui non sentiunt, pro nescientibus: uiuentes uero qui sentiunt, pro scientibus poni solent. Viuentes ergo est in infernum descendere, non ignotos iustitiæ, sed scientes præuaricatores æterno supplicio quosdam dimergi. Terribiliter autem loc⁹ supplicij, stagnū ignis & sulfuris esse perhibetur. Stagnum scilicet, q̄a dimergit: ignis autem, quia exurit: sulfur uero, q̄a quos dimergit, simul & exurit, & continuis fœtoribus replet. quia enim uoluptates mundi tanquam aquam hauserūt, inuidiæ ardoribus æstuauerunt, ac luxuriæ fœtoribus tabernaculum corporis sui sparserunt: digne in stagnum ignis ardentis sulfure, mitti cum illo perhibetur, quem ad hæc perpetrāda incentorem habuerunt. Quod autem nō ait, mittentur: sed missi sunt: secundum scripturæ autoritatem, quæ solet præterito uti pro futuro tempore, ut est illud: Forerunt manus meas & pedes meos: præoccupata narratione, quod adhuc extremo futurum est tempore, positum esse certissime retinemus. Sequitur:

Et cæteri occisi sunt gladio sedentis super equū, qui procedit de ore ipsius: & omnes aues saturatæ sunt de carnibus eorum.

¶ Narrata reproborum perditione, ad eos qui à pristinis erroribus ad Christum cōuerſi sunt, redit: eosq; gladio sedentis super equū, occisos narrat, illos scilicet, quos præueniente diuina gratia, à peruersorum societate in unitate sanctæ ecclesiæ prædicatio sancta collegit. Ex quibus omnes aues saturantur, quia nimirum prædicatores sancti dum tales in uentrem matris ecclesiæ prædicationis dente trañciunt, suauissimis (ut ita dixerim) cibis cōfortantur. Si quis autem hoc loco non electos, sed reprobos asserat gladio sedentis super equum occisos: sciendum nobis est, quia unum corpus diuiditur in partes, ut ostendantur etiam pridem mortui & illi, quos uiuentes in carne Christi secundus inuenerit aduentus: ut scilicet eosdem ipsos uiuos in stagnum ignis intelligamus missos, quos gladio sedentis super equum, audimus occisos. Sic enim sacra eloquia gladij nomine designata, occidunt electos ut uiuificent, sic reprobos percutiunt ut damnent, illos scilicet, de quibus in Apocalypsi dī: Cæteri mortuorū non uixerunt donec consummentur mille anni. Et de quibus saluator in euangelio cuidam dicit: Sine mortuos ut sepeliānt mortuos suos. Ex quorum carnibus si bonæ aues, id est, sancti prædicatores saturari narrantur, sic intelligendum est tanquam diceretur: Eo internæ contemplationis dulcedine interius satiantur electi, quo reproborum tormenta exterius conspiciunt, quæ diuina misericordia euaserunt. Hinc enim Isaias ait: Et erunt usq; ad satietatē uisionis omni carni. Quasi enim damnatio reproborum cibus est electorum: quia quo cruciatus eorū indefinenter aspiciunt, eo amplius diuinæ contemplationis gaudijs perfruuntur. De quorum unitate corporis per Psalmistam dicitur: Videbunt iusti & timebunt, & super eum ridebunt. Iustus cum iniquos omnes extrema ultione percuti cōspicit, ipse de gloria diuinæ retributionis hilarescit: nec damnatis iam tunc ex humanitate compatitur, quia diuinæ iustitiæ per speciem inharet, cuius intimo distractionis uigore solidatur. Erectas namq; in claritatem supernæ rectitudinis electorū mētes nulla misericordia afficit, q̄a has à miserijs altitudo beatitudinis alienas reddit. quin potius eorū (ut dictum est) tormentum aspicientes, de ereptione sua amplius lætantur: minus enim internam dulcedinem degustarent, si malorū cruciatū indefinenter non attenderent. Si uero hoc loco aues non bonas, sed malas accipimus, id est, angelos transgressores, cum ad interitum suos perduxerint sectatores, malo dēderio expleto, satiari dicuntur carnibus perditorum, de eorū scilicet captantes damnatione satietatem, quibus se autores præbuerunt ad errorē. Sed ut dictum est, istæ aues non uocatæ ad maculationem cœnæ occurrunt, sed tanquam corui & milui, si quod à fidelibus aut morticinū aut inutile proiectum fuerit, insumāt. His igitur ita sub duplici intellectu discussis, ad ea quæ sequuntur, quæq; ualde interius obscura sunt, illuminante gratia redemptoris, enodanda tranſeamus. Sequitur:

Psalm. 54.

Psalm. 21.

Apocaly. 20.
Matt. 8.

Isaie. 66.

Psalm. 51.

Apocalyp.
cap. XX.

Isaie. 9.

Iere. 23.

Philip. 2.

Heb. 2.
Psalm. 8.

Iohan. 3.

Psalm. 149.

Matt. 12.
Mar. 3.
Luce. 11.

Et uidi alium angelum descendē-
tem de cælo, habentem clauem
abyssi, & catenam magnam in ma-
nu sua.

¶ Ad finē usq; decursa oratione, ad
initium scriptor huius historiæ redit. &
recapitulando ut in tropicis locutioni-
bus fieri solet, quæ prætermiserat, per-
currit. Quem aut aliū in angelo descenden-
tem de cælo, accipimus, nisi illū de quo
per prophetā dicitur, Vocabit nomen eius ma-
gni consilij angelus, uidelicet dominum Iesum
Christum. Sed quo descendit, quod ubiq; est?
Nōne ipse per prophetā loquitur, dicens: Cæ-
lū & terrā ego impleo: nisi quia secundū
Apostoli sententiā, semetipsum exinanī-
uit, formā serui accipiens, in similitudi-
ne hominū factus, & habitu inuentus ut
homo, humiliavit semetipsum, factus obe-
diens usq; ad mortē. De cælo descendit,
quia homo factus, paulominus quā angeli mi-
noratus est. Ibi ergo descendit huma-
nitate, ubi erat diuinitate, ipso attestan-
te quod ait: Nemo ascendit in cælū, nisi qui de
cælo descendit, filius hominis qui est in cælo.
Quid uero clauis designat abyssi, nisi

uim diuinæ discretiōis, quæ persecutores ecclesiæ, & cum opportunū fuerit, de latebris
uitiorum ad salutem exire permittit: & rursum, ne quantum uolunt noceant, includit.
Quid quoq; abyssi uocabulo, nisi eorūdem persecutorum corda figurantur, quæ & per la-
psum fluida, & per duplicitatis sunt caliginē tenebrosa? Quid etiā per catenā magnā di-
cimus figurari, nisi inuitabilem atq; omnia cōstringentē diuinā maiestatis potentiam?
Hac enim catena illi narrantur à sanctis alligari, de quibus per Psalmistam dicitur: Exultati-
ones dei in faucibus eorum, & gladij ancipites in manibus eorum: ad faciendam uindictā
in nationibus, increpationes in populis: ad alligandos reges eorum in compedibus,
& nobiles eorum in manibus ferreis, ut faciant in eis iudicium conscriptum. Quod omnino
tunc fiet, quā ecclesia ex potestate capitis sui in iudicio malis retribuet uindictam. Iam quod
manus angeli significet, uideamus. Manus siquidem eiusdem angeli, id est diuinitas Christi, per
quam idem homo & deus uirtutes & miracula facit, per quā etiam deus pater omnia ope-
ratus est, cælestia & terrestria, uisibilia & inuisibilia: in qua uidelicet manu clauem abyssi
& catenam magnam habere dicitur, subaudi, uim quandā internæ dispositionis omnia mo-
derantem, atq; inuitabilem & ubiq; cōstringentem potestatem. De quo & subditur:

Et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus
& sathanas, & ligauit eū per annos mille, & misit eum in abyssum.

¶ Dei enim filius in carne infirmus, in diuinitate fortis, mortalium uisitans regionē,
fortior alligauit fortem: ut eos qui pridem uasa iræ fuerant, in uasa misericordiæ cōmu-
taret: hoc scilicet in sua passione peragens opere, quod ante promiserat in sua predicatione. Ne-
mo, inquiens, potest domū fortis intrare, & uasa eius diripere, nisi prius alligauerit for-
tem, id est draconem. Quiq; propter malitiā draco, propter uersutia serpens, propter iniqua
atq; exercitata consilia, antiquus uocatur. & quia à supernis ruens, semper per ima petit, dia-
bolus, id est deorsum fluens: quia uero Christo & ecclesiæ aduersat, sathanas (id est cōtrarius) ap-
pellatur. Millenarius autē numerus apud secularē scientiam idcirco perfectus habetur,

quia denarii numeri quadratum solidum reddit. Decem quippe decies ducti, fiunt centum: quæ iam figura quadrata, sed plana est. Vt autem in altitudine surgat & solida sit, rursum centum decies multiplicatur, & mille sunt. Sed quia nos qui iam prædicamenta uitæ suscepimus, hanc secularem scientiam pro nihilo ducimus, quæramus in ipsa sacra scriptura, ubi millenarius numerus perfectus habeatur. Millenarius etenim numerus in sacro eloquio perfectus accipitur, quia appellatione eius uniuersitas designatur. unde scriptum est, Verbi quod mandauit in mille generationes. Cum enim nequaquam credendum sit, quod ad centum usque generationes mundus extendatur: quid aliud mille generationibus, nisi generationum uniuersitas figuratur? Sic ergo & hoc loco millenario annorum numero, quo diabolus religatus dicitur, uniuersum pro perfectione sua hoc, quantumlibet sit, sanctæ ecclesiæ tempus exprimit. Sed cum antiquus hostis diuino iudicio ac potestate à bonorum cordibus religatus dicitur, mirandum ualde est, cur in abyssum, in qua & antea ut ueternosus coluber innatabat, mitti dicatur. Sed sciendum nobis est, quia idcirco illuc mitti perhibetur ubi erat: quia exclusus à non suis, quos iniuste detinebat, multiplicior inuenitur in suis, quibus ante mitius præerat. Eiectus enim à fidelibus, atrocius cœpit dominari in suis. Sequitur:

Psal. 104.

Et clausit & signauit super illum, ut non seducat amplius gentes,
donec consummentur mille anni: & post hæc oportet illum solui
modico tempore.

¶ Et quid est dicere, clausit, nisi aditum illi egrediendi interdixit, ne alibi gressus neque
tiam extendere præsumat, nisi quo occulta sed iusta dei iudicia atque potestas abire permit
tunt? De quo alius dicit: Qui fecit eum, applicauit gladium eius. Gladius quippe antiqui ho
stis est, ipsa nocendi malitia. Sed ab eo à quo bonus per naturam factus est, gladius appli
catur: quia eius malitia diuina dispensatione restringitur, ne ferire tantum mentes homi
num quantum appetit, permittatur. Quod ergo hostis noster & multum potest, & mi
nus percutit: eius gladium pietas conditoris astringit, ut replicatus intra eius conscien
am lateat: & ultra quam iuste desuper disponitur, sese in mortes hominum eius malitia non
extendat. Quod inquam ad multa fortiter præualet, hoc de principio magnæ conditio
nis potest: quod uetula a quibusdam uincitur, eius nimirum gladius ab autore replicatur.
De quo etiam rursum cuidam homini dicitur: Nunquid pones circulum in naribus eius?
Sicut enim per nares insidiæ, ita per circulum diuinæ uirtutis omnipotentia designatur.
quæ cum apprehendi nos temptationibus prohibet, miris ordinibus antiqui hostis insidi
as circumplectens tenet. Circulus ergo ei in naribus ponitur, dum circumducta protecti
onis suæ fortitudine, eius sagacia retinetur, ne contra infirmitates hominum tantum præ
ualeat, quantum perditionis argumenta latenter explorat. Potest etiam circuli nomine,
occulti iudicii adiutorium designari, quod in antiqui hostis naribus ponitur, dum à cal
lida sua crudelitate refrenatur. Vnde bene per prophetam cum ab Israelitarum læsione
prohibetur rex Babyloniarum, dicitur: Ponat circulum in naribus tuis. Ac si aperte diceretur:
Cogitando insidias suspiras, sed explere quæ appetis non ualendo, omnipotentia mea
circulum in naribus portas: ut cum bonorum mortem ardentius anhelas, ab eorum ui
ra uacuis redeas. Quia ergo superna pietas, crudelis aduersarii argumenta, undique nos
protegens, potentia uirtutis frangit, bene dicitur: Misit eum in abyssum & clausit. Quia uero
eiusdem maligni hostis humanæque notitiæ, qui sunt qui ad electorum numerum pertine
ant, absconditur, recte subiungitur: Et signauit super illum, id est, sigillauit. Quasi enim sub
quodam sigillo clausus in abyssu tenetur, quia qui sunt uel ex his quos iure potestatis te
net, uel ex his quos amittit, qui ad electorum numerum pertineant, nec ei qui in repro
borum cordibus clauditur, nec nobis à quibus excluditur, sed illi soli cognitum est à quo
includitur. Aliquando enim ex his qui eius esse uidebantur, subito ad electorum nume
rum transeunt: aliquando uero ex eis qui eius dominium euaserant, ad eum quem dese
ruerant, recurrunt: aliquando etiam multos ex eis quos post abrenunciationem resump
serat, ab ipsis faucibus amittit. Quod omnino ex quibus fiat, nisi cum factum fuerit, & il
li latet & nobis: quodque idcirco fortasse supernæ dispositionis incōprehensibili iudicio

Iob. 40.

Isaia. 37.

agitur, ne aut ille intra suos latentes electos conspiciens, dum eis dominari uideretur, funditus interimat: atque ab eorum tentatione quos iam amisit, recedat, aut reprobis cum quacumque excusatione pereant. Si enim hostis noster cognoscere posset qui sint ex his quos ad tempus possidere uideretur, qui ad Christum pertineant, sese in necem eorum extenderet. Sed diuina pietas quæ sola nos potentia uirtutis in omnibus ualet defendere, tales tamen abscondendo mauult protegere. Nisi enim in quibusdam suos celando protegeret, nequaquam eidem aduersario nostro sacramentum suæ dispensationis absconderet, cum contra eius ordinationem uenire ille non posset. Vt enim secundum hominē & ob ueniam Christi loquar, quasi timuisse uideatur, ut redemptionem salutis nostræ diabolus agnosceret, quasi eius ordinationi resistens, impedimenti quippiam præstare posset, cuius uoluntatem inuitus peragit. Absit ut credatur. Nam tanta dubietatis caligo cum tunc pressit, ut hunc quem in quibusdam locis dei filium tentando professus fuerat, ad suam perniciem nesciens morti destinarer. Hinc certe aperte colligimus, dubitantis atque tantis animo, à demonibus dei filium dominum nostrum appellatum fuisse, siue scilicet cum unus horum dicit: Si filius dei es, dic ut lapides isti panes fiant: siue cum multi, Scimus qui sis, filius dei: uel certe secundum alium euangelistam numero singulari, Scio qui sis, filius dei altissimi, obsecro te ne me torqueas: seu cum alibi multi clamant, Si ejcis nos, mitte nos in gregem porcorum. Si igitur dei filium eum esse agnosceret, cur & ad suam deiectionem & ad nostram salutem hunc occidi à membris suis uoluerunt? Rursus, si idem antiquus hostis scire posset, qui sint intra sanctam ecclesiam qui ad eius societatem non pertineant, nunquam eos tentare aut uellet aut præsumeret, ne uel ipse frustra in tentando laboraret, uel eos suis tentationibus meliores redderet. Dum enim electos tentare appetit, eorum prouectibus nesciens seruit. Hinc est quod redemptionem nostram futuram tarde conspiciens, Christum noluit crucifigi, quæ nesciens morti destinauerat, propter quam causam uxorem flagellauit Pilati. Rursumque, si eiusdem aduersarii membra, uidelicet omnes reprobis, cognoscerent, quia ad mortem essent præsciti, excusationem præstare possent: idcirco se bonum non operasse, ne à bonis æternis alieni, in uacuum decertasse uiderentur. Sed signatur super antiquum hostem occulta dispositione abyssus, ne (ut dictum est) aut eos quibus adhuc idem malignus hostis dominari uideretur, & ad electorum pertinent numerum, qualibet excogitata arte perimat, aut eos qui iam eius dominium euaserunt, ad prouectum tentare desistat: aut admixti fidelibus reprobis, cum aliqua excusatione pereant. Si enim quilibet sub sigillo claudatur, nec ille ab intus aliquem exterius, nec aliquis eum à foris ualet inspicere: sic, sic nimirum, sic & antiquo hosti membra celantur Christi, & eiusdem antiqui hostis corpus absconditur illis, qui uidentur esse in corpore Christi: ac per hoc agitur etiam, ut nec ille qui sint eius, ad plenum cognoscatur: nec nos, qui sint Christi, scire ualeamus. Sed hæc melius intelligimus, si in abyssi sigillo obsecrationis diuinæ firmitate accipiamus, ut scilicet ad seducendas gentes nullo pacto uersutus hostis egredi ualeat, nisi ille signatus resignet. De quo dicitur: Qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. In his plane quæ sequuntur, grauibus nobis ad soluendum quæstio oritur. Si ergo diabolus idcirco catenis ligatus, in abyssum missus, clausus atque signatus est, ut ultra iam non seducat gentes, donec consummentur mille anni: quid est quod tantas gentes seducat? Quod si alligatio eius in eo esse creditur, quo nunc gentes in Christum credentes, ad æternam mortem seducere non ualet, ut scilicet in uno gentium uocabulo, iuxta consuetudinem scripturarum, à toto pars intelligenda sit quæ non potest seduci: in eo quod sequitur, post hæc oportet illi solui modico tempore, earundem gentium seductio intelligenda erit: absit ut credatur. Nunquam enim ad æternam mortem ab illo seducens illæ gentes, ex quibus tota constat ecclesia, quasque ante mundi constitutionem deus elegit in Christo, quas etiam prædestinauit eripere de potestate tenebrarum, & transferre in regnum filii dilectionis suæ. De quibus certe paterna uoce eidem filio dicitur: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: subaudi, non alienam, uel à tua fide seducendam, sed possessionem tuam. Vnde rursum scriptum est: Firmum stat fundamentum dei, habens signaculum hoc, Nouit dominus qui sunt eius. Hinc dominus ait: Oues meæ uocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis. De quibus rursum dicitur: Nemo rapiet eos de

Matth. 4.

Marci. 1.

Luce. 4.

Matt. 8.

Matth. 27.

Apocal. 3.

Ephesi. 1.

Psalm. 2.

1. Timo. 2.

Iohan. 10.

Abidem.

manu mea. Ex his enim etsi ad momentum seducit, tamen ad æternam damnationem neque nunc alligatus, neque tunc solutus aliquem ille seducit: quia sicut nunc alligatus à perpetua læsione fidelium cohibetur, sic etiam tunc solutus à seductione uirtutis potentia cōprietur. In quo ergo alligatio eius atque solutio intelligenda est: constat namque & uerum est, & ideo eum alligatum esse, ne gentes in Christum credentes, quas antea seductas tenebat, donec consummentur mille anni alligationis eius, seducat: & rursum certissime credendum est, eandem cum solutus fuerit, nequaquam posse seducere. Et certe ordo uerborum talis est quo dicitur: Apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & sathanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit & signauit super illū, ut non seducat amplius gentes, donec consummētur mille anni: post hæc oportet illū solui modico tpe. Atque post paululū, cum cōsummati fuerint mille anni, soluet sathanas de carcere suo, & exhibit, & seducet gentes. Quā quæstionem ita absolui mus, ut in eo quod diabolū alligatū audimus, & funditus eū à seductione gentiū bonarū, & mō quodā à seductione gētiū malarū cohibitū esse doceamus. In eo uero quod absolutionē eius futurā audiuius, seductionē illā non in bonis, sed in malis gentibus intelligamus. Alligatur enim nunc antiquus hostis, includitur atque signatur, ut à læsione gentium in Christum crediturarum funditus cohibeatur, ne scilicet aliquem ex eis etsi ad modicum tentat, ad æternam mortem seducat. Alligatur etiam nūc, ne illas quas ad mortem seductas tenet, supra modum seducens, in necem sanctorum unanimes atque concordēs efficiat. Soluetur autē nouissimis seculi diebus, non tamen ut eas gentes quas Christus ante mundi constitutionem elegit, seducat: sed eas quas anteq̃ solueretur, seductas tenebat. Et quia seductio illa nequior erit omnibus seductionibus, ad comparisonem eius ista quæ nūc agitur, seductio esse denegat. Quia uero inter gentiū & gētiū seductionē, prout dñs posse nos dedit, fecimus discretionem: uideamus nunc quomodo & bonis & malis gentibus aptetur hoc, quod seductio illa millenario annorum numero terminatur. Sic enim interponitur: Donec consummentur mille anni. Cum igitur hoc ipm ad bonarū gentium protectionem redigitur, ita intelligendū est tanq̃ diceretur: Ideo clausit donec finiantur mille anni. i. totum tempus uitæ præsentis, usquequo ille tentare potest ut non seducat iam gentes. Cum uero ad malarum quandam restrictionem, ita subaudiendum est, usquequo idem diabolus diuino iudicio absoluitur, ab illa seductione cōpescitur, qua contra Christū & ecclesiam oēs gentes in præliū concitare perhibetur: tanq̃ s. idem millenarius annorū numerus, & ad electarū gētiū seductionē, nullū diem extra se relinquat: & ad reprobarū extremam deceptionem, triennium & sex menses superadiungat. Dicatur autem: Clausit & signauit super eum, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni. Ac si diceretur: Diuina nos ubiq̃ protegens uirtus, idcirco aduersarij uires repressit, ne aut ad uitam æternam gentes prædestinatas, toto nunc tempore uel aperte uel occulte decipiat: aut eas quas ad mortem seductas possidet, ita nequius ac deterius seducat, ut in necem fidelium unanimes atque concordēs efficiat. Quod si nunc ita eandem reprobas gentes seducere permitteretur, ut per eas sicut quandoq̃ facturus est, uim suæ uirtutis exereret: in tam longo tempore & tanta infirmitate multorū, plurimos tales quales deus id perpeti non uult, & fideles deiceret. Tunc autem eisdem gentibus seductis contra bonos proprijs uiribus efferari permittitur, qñ & breue tempus, i. triennij & sex mensium, erit. Et tales deus ad certamen præparabit, quā uinci eius tanto impetu nō possint, quorum nimis uirtus omnibus signis & uerberibus sit potior: quia omne quod ab illo terribiliter fieri cōspicit, p̃ internæ cōstantiæ calcē premit. Bonorū etenim hostis suis uiribus traditus, pauco q̃dem tpe, sed multa cōtra nos uirtute laxat: quæ tñ quis sæuitia ad crudelitatem dilatet, superna hūc misericordia breuitate tēporis coangustat. Hinc enim per semetipsam ueritas dicit: Erit tunc tribulatio magna, q̃lis non fuit ab initio mundi usque mō, neque fiet. Hinc rursum ait: Nisi breuiati fuissent dies illi, nō fuisset salua oīs caro, sed p̃pter electos abbreviabunt dies illi. Quia enim & superbos, nos, & infirmos dñs cōspicit, dies quos singulariter malos intulit, misericordia breuiatos dicit: p̃fecto ut superbia terreat de aduersitate, & infirmitatē refoueat de breuitate. Patet ergo, quia & cū solutus fuerit, ubiq̃ nobis diuina mīa succurrat: ac nequaquā gētes à patre Ch̃o traditas, ex quibus

uniuersalis constat ecclesia, ad æternam mortem seducet, sed magis publico certaminis bello cautiore ac fortiores reddet. Inter hæc autem fortasse infirma conscientia dicit, Cur omnipotens deus cum quem semel sua uirtute alligauit, solui quis modico tpe uoluit? Si autem me queritur cur hoc uoluerit, cito respondeo, quia magnæ pietatis consilio hoc ipsum fieri decreuit, ut electi intelligant quod fortis erat, quæ diuina uirtute etiam pusilli uincebatur: & idem malignus spiritus uirtute efferatus erubescat, quia nec tunc præualeat, quoniam solutus totis uiribus laeuat. Si enim nunquam solueretur, minus appareret eius maligna atque crudelis potentia. De quo etiam dicitur: Non est potestas super terram quæ comparetur ei. Si non solueretur, minus sanctarum gentium fidelissima patientia probaretur, minus uel perspiceretur, tam magno eius malo quam bene fuerit usus omnipotens deus. Sciendum præterea nobis est, quod superius memoria defuisse uidetur, quia ipsa alligatio diaboli, qua nunc in reprobos cordibus inclusus fremit, non solum tunc facta est, ex quo coepit ecclesia extra terminos iudeorum in alias nationes dilatari: sed etiam nunc fit, & fiet usque ad finem seculi, quo soluendus est proprijs uiribus: quia & nunc homines quoniam ab infidelitate uel prauis operibus, in quibus eos possidebat, conuertuntur ad fidem uel pia opera: ille utique fortis diuina uirtute alligatur, atque ab eo uas eius eripitur, ut inter uasa Christi adnumeretur. Sequitur:

Et uidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis.

Quid per sedes, nisi electorum ecclesia exprimitur? Qui per sedentes in sedibus, nisi prædicatores sancti designantur? Ipsa enim electorum ecclesia in una figuratur sede, quia hanc singulariter præsidet Christus: ipsa in pluribus, quia multis est rectoribus commissa: ipsa in una sede propter unitatem fidei, ipsa in pluribus designatur propter multipliciter religionum atque uirtutum. De hac enim longe superius in hac Apocalypsi per Iohannem dicitur: Sedes posita erat in caelo. Ac si diceretur, Ecclesia in caelesti conuersatione constituta. Et super sedem sedens, subaudis, unus ac uerus deus in trinitate perfectus, omnia uirtute suæ maiestatis regens & præsidens. Quam etiam uel propter generale regimen animarum, quo à praelatis disponuntur subditi, uel propter geminum testamentum, uetus scilicet & nouum, in uigintiquatuor seniores imox subdividit, & ait: Et in circuitu sedis sedilia uigintiquatuor & super thronos uigintiquatuor seniores sedentes. Nequaquam sane, ut quidam hæretici putauerunt, hoc de ultimo iudicio accipiendum est: sed more solito scriptor huius historiae, cum dixisset alligato diabolo per mille annos, seducendi ademptam fuisse solitam potestatem, eiusque solutionem futuram breui tpe indicasset: recapitulando quæ in his mille annis agat ecclesia, uel quid agatur in ea, texuisse credendus est. Cum enim de angelo de caelo descendente dicat, apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & sathanas, & ligauit eum per annos mille: atque post paululum, Vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis, & animas decolorum propter testimonium Iesu & propter uerbum dei, & uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis: rursumque post pauca, In his secunda mors potestatem non habet, sed erunt sacerdotes dei & Christi, & regnabunt cum eo mille annis, & cum consummati fuerint mille anni, soluetur sathanas de carcere suo: patet proculdubio, quia ante solutionem diaboli isti uoluantur anni mille, regnumque istud nunc teneat ecclesia cum Christo: in quo sicut textus narrationis modo nos docuit, has sedes atque in eis sedentes uidit Iohannes. Quod est autem hoc iudicium, quod accipiunt sedentes in sedibus, nisi iuste ligandi iustaque soluendi potestas? Vnde & Petro personam ecclesiae gerenti dicit: Tu es petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo claues regni caelorum. & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in caelis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in caelis. Hinc Paulus ait: Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? nonne de his qui intus sunt, uos iudicatis? Hinc rursum dicit: Nescitis quoniam angelos iudicabimus: quantomagis secularia? Angelos subaudis prædicatores, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirent de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Iudicantur siquidem & ipsi & reliquo angelorum, uidelicet sacerdotum, coetu: uel uerte angelos transgressores. id est spirituales nequitias in futuro examine iudicare dixit ecclesiam, Ac si diceret: Si subtilioris naturæ refugas spiritus

Iob. 41.

Apoca. 4.

Ibidem.

Ibidem.

Matt. 16.

I. Cor. 5.

I. Cor. 6.

Mal. 2.

iudicaturi sumus, quantomagis homines secundum carnem & non secundum spiritum ambulantes, secundum seculum & non secundum deum uiuentes? Sequitur:

Et animas decollatorum propter testimoniū Iesu & propter uerbum dei, & qui non adorauerunt bestiam neq; imaginem eius: nec acceperunt characterem eius in frontibus aut in manibus suis, & uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis.

¶ Cunctis uera scientibus liquet, unam eandemq; ecclesiam esse, nec diuisam, nec separatam, quæ iam & in quibusdam membris suis adhuc in bello desudans undiq; suspecta, cum Christo regnat in terris, Apostolo attestante qui ait: Propterea mortuus est Christus & resurrexit, ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Quod si hoc nō recte sentimus, cur præsens ecclesia regnū dei, regnumq; cælorum uocatur? De quo etiam regno zizania ab angelis colligi narrantur. Quod si nūc non regnat ecclesia in uiuis cū Christo, cur Isaias propheta de ipso ecclesiæ principē loquitur, dicens: Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & uocabitur admirabilis, consiliarius, deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis, super solium Dauid & super regnum eius, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia à modo & usq; in sempiternū? An forte regnat Christus nūc in uiuis & mortuis, ecclesia uero in solis defunctis? Quis hoc dixerit? Nunquid nam si iam secunda in defunctis regnat in cælis, non regnat in uiuis, cum armis uirtutum ipsum regnum defendat in terris? Regnat certe nunc cum Christo non solum in animabus decollatorum, uerum etiam in ipsis qui spiritaliter quotidie moriuntur pro Christo. Quibus & dī: Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cū Christo in deo. Ex quorū rursum persona Psalmista & Apostolus dicunt: Propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus ut oues occisionis. Regnat in quā nūc in singulis mēbris suis, in uiuis s. & mortuis, sed gloriosius in sanctis martyribus: & idcirco aīas decollatorū in gloria regnantū ceteris prætulit membris, in qbus totum ecclesiæ corpus cōprehendit. Quas etsi exutas corporibus, tñ propter unitatem ecclesiæ uiuis in carne electis nouerat coniunctas. Si em̄ separatae sunt ab unitate ecclesiæ, qd est quod Apostolus dicit, nos q uiuimus, q residui sumus in aduentu dñi, non praueniemus eos q dormierūt? Nunqd nam idem Apostolus eiusq; in præsentiā tunc tēporis socij, usq; ad aduentū dñi erūt in carne uicturi? Et certe ipsa repetitio uerborū indicat, quia in animabus decollatorū à parte totum significans, omnes electos comprehendit: siue s. spiritaliter in corpore mortuos, siue per ingentem martyrij gloriam, uel in pace ecclesiæ corporibus exutos. Nam subditur: Et qui non adorauerunt bestiam neq; imaginem eius, nec acceperunt characterē in frontibus aut in manibus suis: & uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis. Nunqd igitur ob aliam causam occisi sunt ab infidelibus martyres, nisi q non adorauerunt bestiam neq; imaginem eius, ut alios in animabus decollatorū, alios in his qui non adorant bestiam, intelligere uellet? Restat ergo ut in eisdem animabus decollatorum, totum electorum numerū comprehensum intelligamus. Quid autē hoc loco per bestiam, nisi diabolū eiusq; impiam ciuitatem, quæ ex apertis infidelibus ac reprobis constat Christianis, debemus intelligere? Ipse nanq; in infidelib⁹ aperta bestia, ipse in falsis Christianis imago est bestiae: q hoc quod illi apertis uocibus, hoc isti cōtradicunt reprobis moribus. Et q sunt q non adorant bestiam, nisi q & Iudæorū antichristū expectantiū perfidiam, & hæreticorū dogmata ac gentiū non sequuntur errorē? Vnde & Apostolus admonet, dicens: Nolite iugū ducere cū infidelibus. Quæ em̄ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidei cū infidelis? Qui autem consensus templo dei cū idolis? Qui uestro sunt qui non adorant imaginem bestiae, nisi q non imitantur simulationem reproborū, eorum s. qui fidei confessionem ore proferunt, sed infideliter uiuunt? Fingunt enim se esse quod non sunt, & ostendunt uerbis quali ueracē effigiem regis, sed operibus fallacem prætendūt imaginē peccatoris. De qbus per Paulum dī: Confitentur se nosse deū, factis autē negant. Hinc per Iacobū dī: Fides sine operibus mortua est. Hinc fons & origo sapientiæ dicit: Non oīs qui

Roma. 14.

Isaie. 9.

Col. 3.

Psalm. 43.

Roma. 8.

1. Thes. 4.

2. Cor. 6.

Tit. 1.

Iacob. 2.

Matth. 7. dicit mihi, dñe dñe, intrabit in regnum celorum: sed q facit uoluntatē patris mei q in celis est, ipse intrabit in regnū celorū. Ad eandē em bestiam pertinent nō solū apti inimici nominis Christi & eius gloriosissimæ ciuitatis, uerumetiam zizania, quæ de regno eius (i. ecclesia) in fine seculi colligenda sunt, & in ignem mittenda. Ad utraq aut cōueniūt ea, quæ de sanctorū constantia sequuntur, nec acceperunt characterē in frontibus aut in manibus suis. Repetitio em sententiæ, hoc ipm quod dixerat affirmat. Nam hoc est nō adorare bestiam neq imaginem eius, quod est, nō accipere characterē in frōtibus aut in manibus. Et qd per characterē, nisi infidelitatis nota? Quid aut per frontē, nisi cuiuslibet uitæ professio? Quid uero per manū, nisi opera exprimuntur? Non accipiunt ergo characterem in frontibus, uel q non recurrunt ad apertos errores, uel q non pmanent in aperto errore: non accipiunt in manibus, uel q non maculant uitā fidei prauis operibus, uel q non usq in finem perseuerant in ipsis. Ab his igitur malis alieni, siue adhuc in isto mortali corpore, seu iam de corpore egressi, regnant sancti cū Christo, ratione quadam huic temporī congrua, quod numero significatur mille annorum. Sequitur:

Cæteri mortuorū non uixerunt, donec consummentur mille anni.

Iohan. 14. **Col. 3.** **Roma. 6.** **Ibidem.** **Ibidem.** **Roma. 12.** **Matth. 8.** **2. Cor. 6.** **Ephē. 5.** **Iohan. 5.** **Iohan. 11.** **Iohan. 5.** **Mat. 25.** **Daniel. 12.**

¶ Viuunt enim post solutum carnis debitum sancti feliciter, uiuunt etiam adhuc in corpore constituti uiuificante spiritu, qui mortui esse comprobantur peccato. Illis namq dñs, quia ego uiuo, & uos uiueris: istis uero per Apostolum dñs, Mortui estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo. Et rursum: Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, subaudis Christi, simul & resurrectionis erimus: hoc scientes, quia uetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus pcti, ut ultra iā nō seruiamus peccato: atq idipsum inculcando explanat, dicens: Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Si enim mortui sumus cum Christo, credimus etiam quia simul uiuemus cū Christo. Atq post pauca subiungit, dicens: Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit deo: ita & uos existimate, uos mortuos esse peccato, uiuentes autem deo in Christo Iesu. Quibus etiam alibi ait: Obsecro uos per misericordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem. Qui uero sunt cæteri mortuorum qui non uixerunt, donec mille anni consummentur: nisi & illi qui exeuntes de corpore, æterna poena damnati sunt: & illi qui hoc degunt in tempore, atq re animæ non reuixerunt: De quibus saluator cuidam in euangelio ait: Sine mortuos ut sepeliant mortuos suos. Ac si diceret: Dimitte ut hi qui mortui intus sunt in anima, sepeliant exteriora mortuorum cadauera. Quod autem sic interponitur, donec consummentur mille anni, ita intelligēdum est, ac si diceretur: ut hi qui iam æterna poena damnati sunt, eo tempore quo post mortem quibusdam speratur uenia posse largiri, à perpetuis cruciatibus eripi ne quiuerunt: & hi qui adhuc expectantur ut redeant, eo tempore non uixerunt quo uiuere debuerunt, transeundo s. de morte peccati ad uitam iustitiæ. Hinc Paulus dicit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Hinc rursum admonet, dicens: Surge q dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. O si nūc hāc uocē audirent, & de morte ad uitam transirent. Hora enim secundum saluatoris eloquium nūc est, qñ mortui audiunt uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Hinc est quod ut Lazarum quatridentium annum suscitaret, uoce magna clamauit. Hanc enim uocem qua nunc per gratiam Christi animæ uiuificantur, quisquis non audierit, & de peccato ad iustitiam non surrexerit, proculdubio cum illa dies aduenerit, quo fiet corporum etiam resurrectio, non ad uitam de monumentis procedent, sed ad iudiciū, sed ad damnationem, quæ secunda mors erit, domino attestante qui ait: Veniet hora ut hi qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei, & procedent: qui bona fecerunt, in resurrectionem uitæ: qui uero mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Et rursum, Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam. Hinc per Danielelem dicitur: Multi ex his qui in puluere dormiunt, euigilabunt: alij in uitam æternam, alij in opprobrium ut uideant semper. Donec ergo finiantur mille anni, quicunque non uixerint, subaudis toto isto tempore quo agitur prima & beata resurrectio animarum, non audierint uocem filij dei, & ad uitam iustitiæ de morte peccati non transierint: profecto in secunda resurrectione,

quæ carnis est, ad mortem secundam (ut diximus) cum ipsa carne transibunt. Sicq; fiet, ut & electi de uita iustitiæ ad uitam transeant beatitudinis per carnis resurrectionem, & reprobis de morte peccati ad mortem transeant ultionis per eandem carnis resurrectionem. Sequitur:

Hæc est resurrectio prima, beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima.

¶ Hinc certe cunctis manifeste datur intelligi, in animabus decollatorum superius omnem designatam fuisse summam electorum, qui in prima resurrectione mille annis narrantur cum Christo regnare. De quibus & subditur: In his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes dei & Christi, & regnabunt cū illo mille annis. Nequaquam enim diceretur resurrectio prima, nisi sequeretur & secunda. Si ergo ante secundam resurrectionem hæc oīa fiūt, quæ superius narratur, in prima resurrectione fiunt: & quisquis in prima resurrectione partē nō habet, non de puluere ad carnis resurrectionē, sed de peccato ad uitam animæ transiit: constat proculdubio, quia in numero decollatorum uiuentes, mille annis cum Christo regnāt. Dicatur igitur: [Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima.] Ac si aperte diceretur: Felix qui dum adhuc in carne mortali uiuit, à morte animæ resurgit: quia dū resurrectio carnis aduenerit, simul cum eadem carne solutis doloribus, fugatis moeroribus, abstergisq; lachrymis in aterna lætitiā uiuit. Ille etenim post in carne feliciter resurget, q in hac uita à mentis suæ morte resurrexerit. Ille in quā post in corpore feliciter resurget, q non solum à morte quæ in peccatis est, reuiuiscit: uerum etiam in eo quo reuixerit, permanere studet: quia non qui cœperit, sed qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit. Hinc est illud quod superius dictum est: Beatus qui uigilat & custodit uestimenta sua, ne nudus ambulet, & uideant turpitudinem eius. Vestimenta etenim custodimus, cum præcepta innocentia in mente seruamus: ut cum nos iudicii culpa nudat, ad amissam redeuntēs innocentiam poenitentia operiat. Sequitur:

In his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.

¶ Subaudi, habet reliquos, de quibus supra iam dixerat, ceteri mortuorum nō uiuerunt donec consummentur mille anni: propterea s. qm̄ toto isto temporis interuallo, quod millenario designatur annorum numero, quātumcunq; in eo quisq; eorum uixit in corpore, non reuixit à morte animæ. Quod autem de electis dī, In his secunda mors potestatem non habet, sed erunt sacerdotes dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis: secundum intelligentiæ regulam nō solum de his qui carne exuti, post uictoriā in illa felicissima patria regnant, uerum etiam de illis intelligendum est, qui adhuc in præsentī uita, quæ (ut sæpe iam diximus) millenario annorum numero designatur, in certaminis bello laborant. Neq; enim regnare cum Christo desistunt hi, qui cum eo in acie contra hostes consistunt. Vnde & Apostolus hoc quod præmisimus, dicit: Ad hoc Christus mortuus est & resurrexit, ut & uiuorum & mortuorum dominetur. Et quia Christus rex & sacerdos nobis existit, rex s. quia regit quos condidit: sacerdos uero, qā semetipsum pro nobis in cruce sacrificium fecit: recte membra eiusdem summi pontificis ac regis, sacerdotes esse & regnare dicuntur. Hinc Petrus apostolus fidelibus dicit: Vos gentes regium, regale sacerdotiū. Quod omnino non de solis episcopis uel presbyteris, sed de his etiam, qui & supra motus carnalium cogitationum, quasi super subiectas plebes lege uirtutis regnant: & uoluptates carnis exercitio sancti certaminis mortificantes, hostia uiua fiunt. De quibus per prophetam dī: Isti sunt filij Sadoc, qui accedūt de filiis Leui ad dominum, ut ministrent ei. Sadoc nanq; latine dī iustus. Quis autem iustus est, nisi ipse cui dī, iustus es domine & rectum iudicium tuum? Qui uero sunt filij iusti, nisi hi de quibus scriptum est: Quotquot autē receperūt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his q credunt in nomine eius? Leui autem interpretatur, assumptus. Quis uero à domino assumptus est, nisi populus fidelis, qui per sacramenta fidei à perfidis est segregatus? Omnes ergo qui instanter spiritalibus actibus intendūt, filij iusti sunt. Et de filiis populi

Matt. 10.

24.

Apoc. 16.

Roma. 14.

1. Petri. 2.

Iezechi. 44.

Psalm. 118.

Iohan. 1.

assumpti accedunt ad deum, ut ministrent ei: quia de ipsis quoque fidelibus eliguntur, qui ad omnipotentis domini ministerium ueniant, & celestibus studiis pro eruditione populi insudent. Sed nobis solerter inquirendum est, qui sunt qui domino ministrent. Neque enim omnes qui legunt, omnes qui predicant, omnes qui propria tribuunt, omnes qui per carnis abstinenciam corpus castigant, omnes qui panem & uinum in commemoratione passionis Christi offerunt, omnes qui ea quae mundi sunt derelinquunt, omnes qui assiduus uigiliis insistent, omnes qui quotidianis lamentis semetipsos afficiunt, domino ministrent: sed qui in omne quod uiuunt, in omne quod agunt, non suam, sed domini gloriam quaerunt. Qui enim legendo atque predicando gloriam propriam quaerunt, largiendo quae habent, & corpus in abstinencia macerando, missarum solenniis inhaerendo, bona mundi deferendo, assiduus uigiliis insistendo, quotidianis lamentis semetipsos afficiendo, laudes ab hominibus recipere appetunt, sibi, & non deo ministrent. Quo contra per Psalmistam dominus dicit: Ambulans in uia immaculata, hic mihi ministrabat. Habet enim maculam in uia, qui in bono opere quod agit, transitoriae gloriae sibi praemium proponit: qui in hoc mundo recipere mercedem requirit, & coadat in conspectu dei speciem boni operis macula prauae intentionis. Fortassis etenim qui disciplinae studio intentus feruet, culpas delinquentium resecat: qui tamen ad haec agenda si non ex omnipotentis domini amore, sed zelo proprio ducitur, sibi in his, & non domino ministrat: alius, ne asper esse uideatur, multa leniter tolerat, quae praeue perpetratur. Iste autem qui uideri pro domino districtus non uult, per lenitatis suae studium sibi, & non domino ministrat. Restat ergo ut si uerbi ministerio fatigemur, seu indigentibus nostra largiamur, siue per abstinenciam carnem domemus, seu zelo moueamur, siue per patientiam aliquam leniter praua toleremus, seu aliquid ex reliquis bonis quae enumerata sunt faciamus: ut nos summo opere debeamus in intentione nostra discutere, quatenus omne quod agimus, non inanis gloriae cupiditate, sed domini amore agamus: ne in his quae facimus, nobis potius quam domino ministremus. Neque enim domino, sed sibi ministrauerant, de quibus Paulus dicebat: Omnes quae sua sunt quaerunt, non quae Iesu Christi. Idem uero Paulus cum coelectis fratribus non sibi ministrare, sed domino, & uiuendo & moriendo festinabat, dicens: Nemo nostrum sibi uiuit, & nemo nostrum sibi moritur. Siue enim uiuimus, domino uiuimus: siue morimur, domini sumus. Sibi enim sancti nec uiuunt, nec moriuntur. Sibi non uiuunt, quia per omne quod agunt, ad lucra spiritalia anhelant, atque orando, predicando, sanctis operibus insistendo, celestis patriae ciues multiplicare desiderant. Sibi minime moriuntur, quia in conspectu hominum deum de sua morte glorificant, ad quem peruenire etiam moriendo festinant. Pensemus itaque mortem sanctorum, quantum eorum opprobrium ab infidelibus fuit, sed quanta laus domini in corde fidelium excreuit: qui si suam laudem quaererent, profecto pati tot opprobria in morte timuissent. Sed nemo nostrum sibi uiuit, & nemo sibi moritur: quia suam gloriam nec uiuendo nec moriendo quaesierunt. Videamus si ipse primus pastor ecclesiae, qui sibi non uixit, sibi sit mortuus. Iohannes eius socius requiratur, & de uerbis dei ex morte pastoris eiusdem dicat: Hoc autem dixit, significans quia morte clarificaturus esset deum. Non ergo sibi est mortuus, qui deum glorificauit in morte. Discamus igitur intentionem nostram in omne quod agimus, sollicita inquisitione discutere, & nostra non quaerere, si omnipotenti domino uolumus ministrare. Formidolose namque debemus audire hoc quod de quibusdam ueritas dicit: Omnia opera sua faciunt ut honorificentur ab hominibus. Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Sed quia qualia esse debent membra summi sacerdotis, diximus, nunc ad propositum expositionis ordinem redeamus. Sequitur:

Et cum consummati fuerint mille anni, soluetur sathanas de carcere suo: & exibit, & seducet gentes multas quae sunt super quatuor angulos terrae, Gog & Magog: & congregabit eos in bellum, quorum est numerus sicut arena maris.

¶ Duas malarum gentium seductiones esse, quarum una nunc agitur, altera in nouissima persecutione completur, paulo superius secundum uires nostras exposuimus. Una etenim qua nunc occultus hostis innumerabiles gentes decipit, & a qua diuinitus non prohibetur: illa scilicet, qua agitur ut infideles ad Christi cognitionem isto nunc tempore non

pertingant: altera uero est, à qua & nūc religatur, & qñq; in fine seculi soluetur. Qua uis
delicet fiet, ut in electorū necem cunctas generaliter reprobas gentes unanimes atq; con-
cordes efficiat: & quidē easdem gētes iam ad hoc seduxit, ut contra ecclesiam desāuērēt.
Sed quia acrior erit immanitas nouissimæ psecutionis, quia (ut dictum est) contra eccle-
siam omnes reprobæ gentes seductæ unanimes exurgent, idcirco ad comparationem il-
lius ultimæ seductionis, ista quæ nūc agitur, seductio esse non dī. Ad hoc ergo tūc sedu-
cet, ut gñaliter in publicum bellum pertrahat. Nam & antea modis quibus poterat, per
innumera & grauia scelera seducebat. Exhibet ergo, ut dictum est, ad apertam persecutio-
nem de latebris erumpet odiorum. Quæ s. persecutio quia nō specialis, sed (ut dictū est)
generalis. i. non in partibus, sed ubiq; erit, quanq̃ uniuerſa ciuitas agni ab uniuerſa pati-
etur bestię ciuitate; non iam à duabus, sicut quidam arbitrati sunt, gentibus Gog & Ma-
gog ipsa persecutio, sed ab omnibus seductis gentibus exurget. Putauerūt enim pleriq;
Gog & Magog propter primas horū nominum literas, Getas & Massagetas specialiter
fuisse designatas. Sed absit ut duas tantummodō gētes tunc diabolū seducturū esse cre-
damus, maxime cum & in eisdem gentiū nominibus, Gog s. & Magog, iuxta ipsam hi-
storiæ literam, gentes multas legamus insertas. Sic em̃ dī: Exhibet & seducet gentes mul-
tas. Si ergo multæ, quō Gog & Magog duæ tantummodo, nisi quia (ut dictū est) in eis-
dem duobus gentium nominibus omnes reprobæ gentes scribuntur? Nam & ipsæ celi
plagæ, id est, quatuor anguli terræ, in quibus præfatæ gentes figuraliter sedere dicuntur,
sic sæpe significant summam reproborū, sicut plerunq; solent designare oēm plenitudi-
nem electorum. Sed neq; Getæ & Massagetæ quatuor incolunt angulos terræ, sed suis
terminis inter alias coartantur nationes. Dicunt etiam aliī, Alexandrum Magnum Ma-
cedonem, in partibus aquilonis has gentes Gog & Magog inclusisse. easq; intm̃ multipli-
catas fuisse, ut uiginti & quatuor regna de se reddidissent. Sed hæc sentētia humana est,
non diuina. Quæ s. etsi uera esset, de illis tamen hoc in loco dictum non fuisse quis ignora-
ret, cum istæ gentes non in una parte celi, sicut illæ in aquilonis, sed in quatuor plagis cæ-
li habitare dicantur? Quaramus ergo cur reproborum multitudo Gog & Magog no-
mine designetur. Gog nanq; interpretatum, sonat tectum, Magog uero, de tecto. Quid
igitur per Gog (id est, tectum) intelligimus, nisi reprobas gētes in quibus nunc tegitur
inimicus? Et quia idem malignus hostis eiusq; sequaces, caput scilicet & membra, unū
sunt corpus, Gog (id est, tectū) ad mēbra, Magog uero (hoc est, de tecto) ad caput re-
ferri uidetur: tanq̃ s. domus, & ipse qui procedit de domo. Ergo (ut dictum est) gentes
sunt, in quibus diabolū uelut in abyſso superius intelligebamus inclusum, & ille quodā
modo de ipsis egrediens & pcedens, ut (sicut iam inculcando præmisimus) illæ sint tes-
tū, iste uero prorumpens de tecto. Si autem (ut melius utraq; nomina referamus ad
gentes, & non unum horū ad illas, alterum uero ad diabolū) & tectum ipsæ sunt, quia
& inimicus in eis nunc latet, & contra bonos erūpere nō ualentes, infra latebras odiorū
tabescunt: & de tecto ipsæ erunt, qñ in aptam psecutionem prorūpent. Congregat sane
easdem gentes in præliū uersutus inimicus, nō ut ad unum eas locum colligat, sed (ut
dictū est) in necem sanctorū unitas atq; concordēs efficiat. De quibus etiam adhuc subdit:

Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circūierunt castra san-
ctorum & dilectam ciuitatem.

¶ Cum dominus in euangelio dicat, Multi uenient ab oriente & occidente, & ab aq-
lone & aſtro, & accumbent in regno dei: & rursum, Oportebat pati Christum & res-
surgere à mortuis tertiā die, & prædicari in noīe eius pœnitentiam & remissionem pec-
catorum p omnes gentes: & iterum, prædicabitur hoc euangelium in toto orbe, & tūc
ueniet consummatio: conſtat nimirū, quia usq; ad quatuor cardines celi pertendit eccle-
sia dei, quæ s. quia aduersariorū insidias præcauet, recte ciuitas: q̃a uero in publico certā-
minis bello desudat, bellos castra uocat. Si ergo in oībus gentibus erit ecclesia dei, quo
ascendēt reprobæ gētes, ut castra sanctorū & dilectam ciuitatē circūeant? neq; em̃ (ut p-
cedēti uersiculo iam diximus) ad unū locū uenturæ credēdæ sunt gētes, ut castra sancto-
rū & dilectā ciuitatē circūdent: quia nec in uno segregato loco futura erunt eadem ca-

ergo in fectat iustus gog
& magog. i. interior mini
dia & aperta discordia

stra sanctorum & dilecta ciuitas, cum hæc non sint nisi Christi ecclesia toto orbe diffusa. Quam obrem ubicumque tunc erit, quæ sine dubio in omnibus gentibus erit: quod significatum est nomine latitudinis terræ, ibi erunt castra sanctorum, ibi dilecta deo ciuitas erit: ibi ab omnibus inimicis suis immanitate illius persecutionis cingetur, pressuram angustiarum coartabitur, odiorum insidiis concludetur. Nec tamen credendum est, quod militiam suam deserat & succubabat, quæ uocabulo est appellata castrorum. Si inquam in omnibus gentibus tunc erit ecclesia Christi, quod reprobæ gentes ascendent, ut eandem circumuehant ecclesiam Christi, nisi quia unaquæque illarum in loco habitationis suæ ascendet, id est, in apertam persecutionem contra bonos per temporalem potentiam exurget. Sic enim dicitur: Ascenderunt super latitudinem terræ, & circumuehant castra sanctorum. Ac si diceretur: Per omnem terram habitationis earum, electorum ecclesiam pressuris artauerunt: inde ascendentes, unde contra electos tumentes, caput scilicet suum imitantes qui dixit: Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Et hic quidem super altitudinem nubium, illæ uero super terræ latitudinem ascendunt: quia uidelicet caput specialiter contra deum, membra uero generaliter contra electos. De quibus etiam per Psalmistam deo dicitur: Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. Sæpiissime enim ascensus nomine, superbiorum exprimitur electio. Unde & in Apocalypsi de societate diaboli dicitur: Vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem & cornua decem: & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiarum. Et rursum: Vidi bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco. Quo contra aliquem ascensus in bonum accipitur, sicut in Canticis canticorum de electis ecclesia sponso suo dicit: Capilli tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsurarum, quæ ascenderunt de lauacro. Omnes gemellis foetibus, & sterilibus non est inter eas. Hinc prædicatori plebium dicitur: Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion. Sed illi à superbia, ut ruant, isti ab humilitate ut nullum casum incurrant. Vnde scriptum est: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hinc propheta ait: Omnis uallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur. De reproborum enim persona dicitur: Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Libani: transiui, & ecce non erat: quasiui eum, & non est inuentus locus eius. De electorum uero per eundem Psalmistam dicitur: Ascensus in corde eius disposuit, in conualle lachrymarum, in loco quem disposuisti eis. Osi considerare possemus, quæ erit illa tunc uirtus sanctorum, quæ inter signa & prodigia, inter uirtutes & miracula, inter secularē tumorem atque potentiam, quibus aduersarii Christi super latitudinem terræ ascendere dicuntur: ita durabilis, ita inflexibilis permanet, ut miraculis penè aliena, uerberibus afflicta, flagris interrogata, carceribus tradita, equuleis suspensa, ad conuallem tamen plorationis mentis ascensu super affligentes se eleuetur. Nam quanto eas falsis prodigiis intumescere, ac seculari potentia eleuari martyres conspiciunt, tantum per internam constantiam, quicquid ab his fieri uel sibi iuberi cognoscunt, calce despectiois premunt, ut tanto gloriosiores de uictoria palmas reportent, quanto & inter signa atque flagella sine miraculis aduersariis resistunt. Sequitur:

Et descendit ignis a deo de caelo, & deuorauit eos.

¶ Sanctorum patrum sententiis potius debemus credere, quam nobis de nostris applaudere. Et quidem propter consonantiam sequentis uersiculi, potueramus forte hoc loco per ignem intelligere æternum supplicium, quo impios nouimus cruciari. Sed quia beata recordationis Augustinus hunc uersum exponendum assumens, cæli nomine ecclesiam, ignis uero appellatio inuidiam significari dixit, illi magis quam nobis credimus. Hoc autem solummodo regradum est, quod de ecclesia quod cælum uocat, ignis inuidiæ super reprobos a deo descendat, eosque consumat. Sciendum enim, quia dum omnipotens deus per ecclesiam suam quam inhabitat, uerbum prædicationis in reprobos aures iaculat, dum eam inter mortes & uerba fortissimam tanquam cæli firmitatem reddit, super eos ignem cæli descendere compellit: Quasi enim a deo ignis de caelo descendit, cum exaudita diuini uerbi prædicatione, aduersariis liuor inuidiæ accrescit: & unde alijs firmitas stabilitatis, inde illis descendit flamma liuoris, sicuti Paulo attestante, ex uno Christi bono odore alij uiuificantur, alij moriuntur.

Ait em: Christi bonus odor sumus deo in omni loco, & in his qui pereunt, & in his qui salui fiunt: & alijs odor mortis in mortem, alijs odor uitae in uitam. De hoc namque igne qui aduersarios consumere debet, alias scriptum est: Zelus apprehendit populum ineruditum, & nunc ignis aduersarios consumet. Hinc est etiam quod misso in terram igne spiritus sancti, quem dominus uoluit accendi, tertia pars terrae in malis arsisse describitur. Hinc de sanctis praedicatoribus dicitur: Si quis eos uoluerit nocere, ignis exiet de ore illorum, & deuorabit inimicos eorum: & si quis eos uoluerit laedere, sic oportet eum occidi. Ac si diceretur: Si quis reproborum sanctis praedicatoribus persecutionem inferre tentauerit, eorum uerba quae in alijs charitatis flammam accendunt, illis odiorum incendia per meritum reprobationis subministrabunt. Quod autem dicitur, si quis eos uoluerit laedere, sic oportet illum occidi: subaudiendum est, non eos hic corporalem uindictam recipere, sed in sola anima incendio sui liuoris perire. Quod mystice historialiter tunc factum fuisse cognoscimus, cum ad uerba Eliae duos quinquagenarios ignis de caelo descendens consumpsit. Sed quia paulo superius millenario anno rum numero praesens ecclesiae tempus, quantumlibet in longum prolegetur, significari diximus, eandemque ecclesiam non solum in his, qui adhuc post laborem certaminis sarcinam carnis deposuerunt, uerumetiam in his qui adhuc in bello certaminis carne uestiti desudant, usque quo pacta nouissima persecutione, apparente Christo ad iudicandum seculum per ignem, omnes indumentum uestiantur incorruptionis, modis omnibus regnare cum ipso redemptore asseruimus: magna nobis & difficilis, imo etiam ad soluendum penes impossibilis, exoritur quaestio, cum propinquant nouissima persecutione, quae triennio & sex mensibus contra electos defauiet, de diaboli solutione dicatur: Cum consummati fuerint mille anni, soluetur sathanas de carcere suo. In quibus uerbis, ab hoc millenario numero tres illi nouissimae persecutionis anni & sex menses excludi uidentur. Sed rursus cum de sanctis, siue iam carne exutis, siue adhuc in corpore uiuentibus dicatur, Animae decollatorum propter testimonium Iesu & propter uerbum dei, & qui non adorauerunt bestiam neque imaginem eius, nec acceperunt characterem in frontibus aut in manibus suis. & uixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis: quia praecipue in ipsa persecutione cum domino sancti regnabunt, aut ab eodem numero nequaquam uidentur excludi, aut certe eidem narrantur supadiungi. Quamobrem quia prius definit alligatio diaboli quam regnum sanctorum, quod utrumque significatum est millenario annorum numero, tempus illud nouissimae persecutionis quamuis exiguum, utrum ad mille annos pertineat, quibus & diabolus ligatus dicitur, & sanctos regnare cum Christo, an eisdem annis hoc spatium supaddat, atque extrema compute, merito ambigitur: quia si dixerimus ad eosdem mille annos pertinere illud tempus, proculdubio non tanto tempore, sed prolixiore cum Christo regnum sanctorum reperietur extendi, quam alligatio diaboli. Et certe sancti cum suo rege etiam in ipsa maxima persecutione, ut praefati sumus, regnabunt: mala tanta uincetes, quam iam diabolus non erit alligatus, sed solutus, ut eos uiribus omnibus persequi possit. quod ergo haec reuelatio eisdem mille annis utrumque determinat, diaboli alligationem, regnumque sanctorum, cum trium annorum & sex mensium interuallo prius designat alligationem diaboli, quam regnum sanctorum in his mille annis cum Christo? Si autem dixerimus, paruum illud persecutionis tempus non computandum in mille annis, sed eis impletis potius adiciendum, ut proprie possit intelligi, quod cum dixisset, sacerdotes dei & Christi regnabunt cum illo mille annis: adiecerit, & cum finiti fuerint mille anni, soluetur sathanas de carcere suo, quo modo & regnum sanctorum, & uinculum diaboli simul cessaturus esse significat: ac per hoc persecutionis illius tempus, nec ad sanctorum regnum, nec ad custodiam sathanam, quod utrumque mille annis determinatur, pertinere: sed supadditum, atque ex utraque computandum esse credamus: cogimur fateri, sanctos in illa persecutione regnatos non esse cum Christo. Sed quis uel desipiens audeat dicere, tunc cum illo non regnatura sua membra, quam maxime atque fortissime cohaerebunt: & quo tempore quanto erit acrior impetus belli, tanto maior gloria non cedendi: quanto durior pugna, tanto densior martyrij corona? Quocirca cum Christo regnantium plures erunt anni sanctorum, quam alligationis diaboli. Sed nunquid hanc quaestionem tam magno sudoris certamine uentilatam ita praeteribimus, ut de absolutione eius, etsi pedetentim, quid sentimus non aperiamus? Si enim ita relinquimus, non eius nodum absoluisse uidemur: sed quod esset

Psalm. 104.

ad soluendum perplexa, ostendisse. Sciendum igitur nobis est, quia sicut millenarius numerus in scriptura sacra mysticus habetur, ac per hoc quibusdam locis non ad supputationem litterarum sonantis, sed ad significationem refertur sacramenti: ut est illud, Verbi quod mandauit in mille generationes: sic potest hoc loco in singulis suis partibus, diaboli alligationis, regnique sanctorum, diuersas ac proprias plixitates habere, ut uidelicet ampliores regni sanctorum, breuiiores uero alligationis diaboli annos designet. Quod si ita est, restat ut cum audimus, sacerdotes dei & Christi regnabunt cum eo mille annis, & cum finiti fuerint mille anni, soluetur sathanas de carcere suo: nequaquam in presenti uita sanctorum, intelligamus annos mille finiri, sed alligationis diaboli. Alligatio etenim hostis nostri, quae a tempore redemptionis coepit, quandoque in fine seculi modico tempore esse desinet: regnum uero sanctorum hic quidem incipit, sed hic finem non accipit. Quamobrem in regno sanctorum millenarius numerus presenti tempore uitae aeternae coniungit: in alligatione uero diaboli, tantum praesens tempus usque ad nouissimam persecutionem designat. Dicatur ergo de membris summi pontificis, Regnabunt cum eo mille annis: ac si apte diceretur, A tempore inchoationis regni eorum, subaudis, a tempore redemptionis usque in aeterna secula ac sine fine manentia. Dicatur de antiquo aduersario, ligauit eum per annos mille: & cum consummati fuerint mille anni, soluetur de carcere suo: tanquam diceretur, A tempore quidem inchoationis regni sanctorum, alligatio ipsius coepit: sed manente regno sanctorum, modico tempore quandoque esse desinit. Absit autem ut millenarius annorum numerus, regni sanctorum finem significaret, cum hostis nostri alligationem quandoque futuram demonstrare uellet. Scriptum quippe est: Regnum tuum domine, regnum omnium seculorum, subaudis, & praesentium & futurorum seculorum. Hinc per Danielem dicitur: In diebus regum illorum suscitabit deus caeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur. Commineuet autem & consumet uniuersa regna haec, ipsum autem stabit in aeternum. Si enim ipsum regnum, uidelicet electorum ecclesia, in aeternum stabit, millenarius annorum numerus in parte sanctorum perpetuitate regnandi demonstrat: quod electorum (ut dictum est) regnum hic quidem cum alligatione diaboli inchoat, sed cum illa desinit, istud in infinita secula pertendit. Post hanc autem commemorationem nouissimae persecutionis, totum breuiter complectitur, quod ultimo iudicio antiquus hostis eiusque societas passura est. Nam sequitur:

Psalm. 144.
Daniclis. 2.

Et diabolus qui seducebat gentes, missus est in stagnum ignis & sulfuris, ubi bestia & pseudopropheta est, & cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.

Iohan. 9.

Matt. 22. 25.

1. Corin. 15.

Apoca. 10.
Psalm. 80.

¶ Sicut pro locorum qualitatibus solet autor huius historiae, appellatione bestiae specialiter nunc antichristum designat: pseudopropheta uero, praepositos cum subiectis plebibus. uel certe, ut quidam intelligi uolunt, bestia est ipsa diaboli ciuitas, id est, uniuersum eiusdem nequissimi spiritus corpus: pseudopropheta uero eius, antichristus. Cur autem reproborum tormenta stagnum ignis & sulfuris esse dicantur, supra iam diximus: pro eo scilicet, quod aeterna poena quos suscipit, demergit, recte per stagnum: pro eo autem quod eos quos demergit simul & exurit, perpetuis foetoribus replet, congrue designatur per sulfur. Sed cum in reproborum tormentis nequaquam dies illucescat, sed nox aeterna pseueret, domino attestante qui ait: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est: ueniet autem nox quando nemo potest operari: uel cum de quolibet impio dicitur: se esse in futuro fateatur, Tollite eum, & ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores: quod sibi uult, quod impij in inferno positi, die ac nocte cruciari dicuntur. Nunc quid nam tunc uicissitudo temporum erit, & non potius apud electos aeterna dies, apud impios uero aeterna nox? Sed sciendum nobis est, quia per defectum mutabilitatis malorum, die & nocte ponere uoluit. Hunc mutabilitatis reproborum defectum Paulus conspicies, ait: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Propter hunc malorum mutabilitatis defectum, cum finitis annorum curriculis tempora ista non succedant, angelo confirmante quia iam tempus non erit, tibi dicitur: Et erit tempus eorum in aeternum. Ac si diceretur: Sine omnino defectu deficiet hic qui a conspectu aeternitatis recedunt. Die ergo ac nocte in secula sanctorum cruciantur reprobi. Subaudis, & defectum mutabilitatis indefinenter patiuntur, & tantum deficiendo nunquam deficiunt, quia in secula seculorum ipse mutabilitatis defectus pseuerat, uel certe die ac nocte cruciantur, quia & ex recordata

electorum uita quam imitari noluerūt, & ex memoratis facinoræ suorū iniquitatibus afficiuntur, quasi em̄ in die cruciant, cū ad memoriā reuocāt bonū quod agere ipsi noluerunt: & quasi in nocte torquentur, cū malū quod uoluntate admiserunt, ad notitiam sui reducunt. Dies em̄ in sacro eloquio aliqñ uita iustī, & nox sæpe accipit uita peccatoris. Iuxta hūc ergo intellectū, cū die ac nocte cruciant, nō solū de suis reprobis actionib⁹ q̄s inhiāter ppe trauerūt, uet̄ etiā de aliorū sc̄is opib⁹, quos imitari noluerūt, in æternū torquent. Seq̄t:

Et uidi thronū magnum & candidum, & sedentē super eū, a cuius aspectu fugit terra & cælum: & locus non est inuentus ab eis.

¶ Præoccupata narratione, hoc quod p̄cedenti uersu exposuimus, de malorū tormentis interseruit: nunc autē recapitulando, qd in iudicio quo h̄c impī iudicabunt, agatur, contextit. Quid igitur in throno magno & candido accipimus, nisi electorum ecclesiam? Bene autē candidus esse thronus phibetur, q̄a recepta carnis incorruptione, nil iam tunc ex uetustate prioris uitæ in electis remanebit, quod nigredinis maculam superducatur. Sed cum dñs de semetipso dicat, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, tunc congregabuntur ante eum oēs gentes, & separabit eos ab inuicē, sicut pastor segregat oues ab hœdis: quō nos hunc thronum magnum & candidū, ecclesiam dicimus esse, ante quē electi simul cum reprobis congregari dicuntur, quō inquam ipsa & thronus & ante thronum consistens? Nam & Apostolus dicit, Oportet nos stare ante tribunal Christi, ut referat unusquisq̄ propria corporis, prout gessit, siue bonū, siue malum sit. Quapropter sciendum est nobis, q̄a sancta ecclesia in eo quod a p̄sidente cōditore regitur, sedes uocatur: in eo uero quod examinatur, ante sedem (i. ante seipsam, ante conscientiam uide licet suam, qua uel regitur uel examinatur) stare phibetur. Quod tñ melius intelligimus, si eandem ecclesiam & in quibusdam membris suis thronum, & in quibusdam ante thronum stantem dicamus. Nam cum omnem ecclesiam dñs singulariter p̄sideat, specialiter tñ illi sedes dicuntur, q̄ cū dño sedentes iudicant. De qbus scriptum est: Illic sederunt sedes in iudicio, sedes super thronum David. Potest autē per thronum magnum & candidum, solium iudiciariæ potestatis intelligi: hoc s. tropica locutione scriptura sacra designāte per thronum, quod agitur in throno: ualde admirabilis spectatio subinfertur, cum de sessore throni dicatur: A cuius aspectu fugit terra & cælum. Et qd est, ab eius aspectu terram & cælum fugere, nisi corporalium ignium concremationem speciem suam immutare, Petro attestante q̄ ait: Adueniet dies dñi ut fur, in qua cæli magno impetu transient, elementa uero calore soluentur? Hinc dñs in euangelio ait: Cælum & terra transibunt, uerba autē mea non transient: subaudis, transibunt per ignem ab ea specie quā nunc habent, sed ut ostendant pulchriorem quā nunc celant. Vnde & in Apocalypsi post paululum subditur: Vidi cælum nouū & terram nouā. Primum em̄ cælū abiit, & prima terra. Quod nos quoq̄ exemplo colligimus, q̄ hyemalium dieꝝ reuolutionibus uernū tempus abundantiore solis lumine superius splendescere, uarietatem florū inferius canescere conspiciamus. Hinc est quod per quandam similitudinem regnum dei ætati comparatur. Sciendum uero quia tantūmodo ipsa elementa per ignis conflagrationē transibunt, quæ iam diluuij quondam effusione perierant. Vnde rursum per Petrum dñs: Cæli erant prius & terra, de aqua & per aquā consistentes dei uerbo, per quā ille tunc mundus aqua inundatus perijt. Cæli autem qui nūc sunt, & terra, eodem uerbo repositi sunt, igni reseruati in diem iudicij & perditionis impiorum hominum. Inter hæc autem in disscussis præterire non debemus, quod qdā minus caute scripturæ sacræ lectionē considerantes, prius cælum & terram per ignem transire, & tunc dñm ad iudicium uenire: quidam uero ante resurrectionem mortuorum & iudicium fieri, & sic cælum & terrā per ignem transire confirmant. & istos enim, & illos minus circumspecta intentio fefellit. Si enī. n. elementa caloris igne ante soluentur, q̄ dominus ad iudicium ueniat: quid est quod Apostolus dicit, dies domini declarabit quia in igne reuelabitur? Quid est quod Psalmista dicit, ignis in cōspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas ualida? Quid est quod Petro dicente præmisimus, Adueniet dies domini ut fur, in qua cæli magno impetu transient, elementa uero calore ignis soluentur? rursum sicut quidam affirmāt & di-

Matt. 25.

2. Cor. 5.

Psalm. 121.

2. Pet. 3.

Matt. 24.

Marci. 13.

Lucæ. 21.

Apoca. 21.

2. Pet. 3.

1. Cor. 3.

Psalm. 49.

2. Petri. 3.

cunt, prius resurrectio mortuorum & iudicium fiet, q̄ celi & terra transeant? Quid est
 Job. 14. quod beatus Iob de eadem mortuorum resurrectione dicit, non euigilabunt donec at-
 Iohan. 5. tatur cælum? Restat ergo, ut & resurrectionem mortuorum, & elementorum conflag-
 rationem, sub uno aduenire credamus. Nam cū dñs dicat, Veniet hora qñ hi qui in mo-
 numentis sunt, audient uocem filiī dei, & procedent: qui bona fecerunt, in resurrectionē
 uitæ: qui uero mala egerunt, in resurrectionem iudicij; Paulus uero prosequatur, dicēs:
 I. Thess. 4. Nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu dñi, non præueniemus eos qui dormie-
 runt: qm̄ ipse dñs in iussu & in uoce archangeli & in tuba dei descēdet de cælo, & mortui
 q̄ in Christo sunt, resurgent primi: Psalmista quoq; ad hæc obuiet & dicat, Ignis ante eū
 Psalm. 96. præibit, & inflammabit in circuitu inimicos eius: & rursum, Ignis in conspectu eius ar-
 Psalm. 49. debet: pater p̄culdubio, q̄a & resurrectio mortuorum & cōcrematio elementorum simul
 adueniet, atq; omnia deo iudicante per ignē, cū aduersarios idem ignis inuoluens in in-
 fernum abstulerit, & purgatos quosdam electos ad regnū miserit, tūc cælum nouum &
 terra noua parebunt. Quod aut̄ de transeuntibus elemētis dī, & locus nō est inuentus ab
 eis: ita subaudiendum est, tanq̄ diceretur: Nullum recordationis uestigiū ex priore habe-
 bunt uisione, cū per ignem mundanda transierint. Vnde & Apostolus dicit: Præterit em̄
 I. Cor. 7. figura huius mundi. Ac si diceret: Figura p̄terit, natura permanet. Pōt autem per immu-
 tationem elementorū, depositio corruptionis intelligi: quæ a conspectu sedentis in thro-
 no tunc fugabitur, cum hi q̄ in monumentis sunt, audient uocē filiī dei, & p̄cedent. Lo-
 cus etiā nō inuenietur ab eis, subaudis, nullum uestigiū corruptionis. Quæ uidelicet
 incorruptio nō tm̄ ad carnis immortalitatem, quantum ad mentis incōmutabilitatē re-
 dīgitur. Vnde & Apostolus cū oēs dicat resurgere incorruptos, quæ sit tm̄ electorū mē-
 tis incorruptio, designat dicēs: Oēs qdē resurgemus, sed nō oēs immutabimur. Ergo q̄a
 nō solum incorruptionem corporis, uerumetiam incōmutabilitatem mentis recipiūt,
 ab ea specie quā nunc habent, tanq̄ terra & cælū, transeunt, in pulchriorē statū cōmu-
 tantur: & quasi ipsi iam nō sunt, sed alij, dum a uetustate primæ corruptionis in nouitatē
 transeunt secundæ regenerationis: nō quo (ut quidam hæretici putauerunt) ueritatem
 carnis habere definant, sed quo (ut dictum est) uetustatem corruptionis ac mutabilitatis
 amittant, Sequitur:

Et uidi mortuos magnos & pusillos, stantes in conspectu throni:
 & libri aperti sunt. & alius liber apertus est, qui est uitæ: & iu-
 dicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundum
 opera ipsorum.

¶ Qui sint mortui magni & pusilli, sequenti uersiculo declarabimus, nunc de apertio-
 ne librorum & libri, dicamus. Libros em̄ apertos uidisse se dixit & librū: sed librū cuius-
 modi non tacuit. Ait enim: Et alius liber apertus est, q̄ est uitæ: in quo, ut nobis uidetur,
 apertorū librorū scripturæ patuerunt. Liber namq; uitæ est ipsa uisio aduenientis iudicis,
 in quo quasi scriptū est omne mandatū: q̄a q̄s eum uiderit, mox teste conscientia, q̄cqd
 fecit uel q̄cqd non fecit, intelligit. Libri ergo aperti. i. uetus & nouū testamētū in libro
 uitæ legūtur, ut cum in eis ostenditur qd deus fieri præcepit, in illo clarescat qd horum
 q̄s non sit operatus, uel opere compleuerit. Aut certe libri aperti referuntur, q̄a iustorū
 uita tunc cōspicitur, in q̄bus mandata cælestia operibus impressa cernuntur. Et iudicati
 sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris: quia in ostensa uita iustorū, quasi in expansi-
 one librorū, legunt bonum quod agere ipsi noluerunt, atq; ex eorum q̄ fecerunt cōpara-
 tione damnantur. Ne ergo tunc unusquisq; uidens eos quod nō fecit, defleat: nunc in eis
 quod imitetur, attendat. quod qdem facere electi non cessant: m̄liorē namq; uitam consi-
 derant, & deteriores usus conuersatione immutant. Vnde sponsi uoce in Canticis cantū
 Cant. 7. corū sanctæ ecclesiæ dī: Duo hubera tua sicut duo hinnuli capreæ, qui pascuntur in lilijis,
 Cant. 2. donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Quæ enim sunt duo hubera, nisi ex ludæa ac gē-
 tilitate ueniens uterq; populus, qui sanctæ ecclesiæ corpore per intentionem sapientiæ
 arcana est corde infixus? Ex quo populo hi qui electi sunt, idcirco capreæ hinnulis com-
 parantur, ut intueri possimus, quia necesse est ut eorū qui illum perfecte secuti sunt, con-

speculis actionibus incitemur. Intueamur quod pulchra est agilitas sequentium, & uideamus quam turpis sit hebetudo pigrorum. Statim namque ut bene agentium gesta respicimus, nos ipsos confusione intima ulciscēte iudicamus: mox uerecūdia mentē cōcutit, mox iuste sauiens reatus addicit: & uehementer hoc etiam displicet, quod adhuc fortasse turpiter libet. Qui enim plenissime intelligere appetit qualis est, debet nimirum tales conspiciere qualis non est, ut in bonorum forma metiatur, quantum ipse deserto bono deformis est. Ex his quippe quibus plenissime bona adsunt, perpendit recta quæ sibi minus sunt: atque in illorum pulchritudine conspiciat foeditatem suam, quam in seipso & potest perpeti, & sentire non potest. Lucem namque debet conspiciere, qui uult de tenebris iudicare: ut in illa uideat quid de tenebris aestimet, per quas uidere præpeditur. Peccator namque si incognita uita iustorum semetipsum conspiciat, peccatorem se nullatenus deprehendit. Videre enim se non potest, quia fulgorem lucis nesciens, cum semetipsum conspiciat, quid aliud quam tenebras agnoscit? Iustorum ergo debemus uitam conspiciere, ut subtiliter deprehendamus nostram. Illorum enim species dum quasi quædam forma nobis imitanda proponitur, uiua lectio est uita bonorum. Sed hæc reprobi nesciunt, quia mentis oculos semper in infimis premunt: qui & si quando in uiam domini ueniunt, non ad meliorum uestigia, sed intuenda semper deteriorum exempla uertuntur. Neque enim eorum uitam considerant, quibus se humiliando postponant, sed quibus superbiendo se præferant. Deteriores namque respiciunt, quibus meliores esse gloriantur: & idcirco proficere ad meliora non possunt, quia hoc sibi sufficere aestimant, quod pessimos antecediunt. Hæc per excessum breuiter diximus, ut ostenderemus quam studiose in sanctorum patrum exemplis nunc uitam nostram tanquam in libris mandatorum attendere debeamus, si tunc cum ultimo iudicio eorum nobis opera ostensa fuerint, ex eorum comparatione damnari metuiamus. Nunc ergo ad propositum expositionis ordinem reflectamus sermonem. Sequitur:

Et dedit mare mortuos qui in eo erant.

Hoc namque prius fiet, quam libris apertis mortui iudicentur: sed more solito narrationis ordine postposito, potius uel paululum intermisso, præcedens uersus medio interseritur: quia de apertione librorum ac iudicio mortuorum breui expleta narratione, ad ordinem dicendi redit: & repetendo hoc quod prætermiserat, imò magis distulerat, contexat dicens: Dedit mare mortuos qui in eo erant. Iam (ut arbitror) liquet omnibus, quod hoc loco mare seculum significet, causarum negocijs tumidum, amaritudinibus plenum. Qui sunt autem mortui quos dedit mare, nisi illi quos & uiuentes in carne, & tamen iuxta quandam rationem mortuos, secundus in carne Christi inuenerit aduentus? Et boni scilicet & mali, mortuorum nomine sunt designati: boni, quibus dicitur: Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in deo: mali uero, de quibus saluator in euangelio cuidam dicit: Sine mortuos ut sepeliant mortuos suos. Possunt autem propter hoc etiam mortui uocari, eo quod mortalia corpora gerant. Vnde & Apostolus dicit: Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem uiuit propter iustificationem. Vtrunque enim in homine secundum carnem uiuente esse designat. Sic autem dictum est, Dedit mare mortuos qui in eo erant: tanquam diceretur, Sicuti inuenti sunt in seculo, præsentibus affuerunt, quia nec abscondi potuerunt. Magni uero & pusilli, siue in bonum propter differentiam uirtutum, siue in malum propter discretionem scelerum ponuntur. Sequitur:

Et mors & infernus dederunt mortuos qui in ipsis erant, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum.

Mortis nomine, pro locorum qualitatibus in Apocalypsi nunc figuraliter auctor mortis, nunc simpliciter mors carnis: nunc (ut supra meminimus) aut electi mundo, aut reprobi deo mortui designantur. Inferni autem uocabulo, modo societas diaboli, modo suppliciorum loca uidentur designari. Quia enim mortis nomine diabolus, inferni uero, societas eius designetur: sequenti uersiculo apertissime declaratur, quo dicitur: Et infernus & mors missi sunt in stagnū ignis, Ac si diceretur, & membra

Apocal. 6.

& caput, unū uidelicet corpus, inferni ac mortis noīe designatū, in stagnū ignis mitti referunt. De hac morte & de hoc inferno longe supius p̄ Iohānem in hac reuelatione dī: Cū apuisset agnus sigillum quartū, audiui uocē quarti aīalis, dicentis: Veni & uide. Ecce equus pallidus, & qui sedebat desup̄, nomē illi mors, & infernus sequebatur eum. Quia uero mortis uocabulo, simpliciter mors carnis; inferni autē, loca tenebrarū debeāt intelligi: uersus iste quē exponēdum in manibus tenemus, aptissime declarat quo dī: Et mors & infernus dederūt mortuos q̄ in ipsis erāt. Mors em̄ & infernus dederūt mortuos q̄ in ipsis erāt, subaudi, uitā de qua iam dixerat, reddiderūt. Sed cū cōstet oībus, q̄ mors carnis & electos & reprobos in iudiciū restituat, qd̄ sibi uult quod infernus pariter mortuos q̄ in ipso sunt, reddere narratur? Nunquid ham mors carnis non restituet in iudicio eos q̄ in tormentis p̄enarū sunt constituti? Neq̄ em̄ frustra uterq̄ mortuos reddere narratur, mors scilicet & infernus. Quamobrem sciendū est nobis, quia mors propter bonos qui tantummodo in corpore mori potuerunt, nō autē p̄enarum locis deputari, posita eē uidetur: infernus uero p̄pter malos, qui & p̄enas apud eum post mortē carnis perpeti meruerunt. Si enim nō mendaciter, sed uerissime credit, antiquos etiam sanctos qui dispensationis Christi fidem non solum uerbis, uerumetiam sanctis prophetauerūt actionibus, et si apud inferos, locis tamen a tormentis impiorū remotissimis fuisse, donec eos Christi sanguis descensusq̄ eius ad eadē loca exinde eriperet: profecto deinceps boni Christiani qui ea fide pollent, quā per dilectionem operatur, effuso illo precio iam redempti, prorsus inferos nesciunt, donec etiam receptis corporibus, bona recipiant dupplicia quā merentur. At qui nunc post redemptionis tempora ad inferos descenderint, nequaquā ad uitā, sed ad condemnationē in futurum de monumētis resurgent. Restat ergo ut alius ignis uel aliud supplicium esse credatur, per quod nunc purgandi transeāt illi, qui hic recte uixerunt, & tamen minima peccata uel nō uitauerunt, uel cōmissa non diluerunt, uel certe tempus p̄enitentiae in lamentis non expleuerunt, cum constet apud inferos nullū posse purgari, ille sane ueraciter esse creditur, qui supra fundamentū Christi aedificantes, alios eorum examinans ut aurum approbat, alios uero exurens ut stipulam concremat. Qui & si in illa uisione detrimentum patiuntur, tamen per ignem saluantur. Quod autem subditur, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum, ad superiorem locum subauditionē habet, quo dicitur: Vidi mortuos magnos & pusillos stātes in conspectu throni, & libri aperti sunt. Et alius liber apertus est qui est uitā, & iudicati sunt mortui ex his quā scripta erant in libris secundum opera ipsorum. Qualiter uero iudicati, imō etiam iudicandi sint, sequens uersus declarat quo dicitur:

Et infernus & mors missi sunt in stagnū ignis. Hæc mors secunda est stagnum ignis. Et qui nō est inuētus in libro uitā scriptus, missus est in stagnum ignis.

Isaie. 5.

¶ Præcedenti uersu præoccupando iam diximus, hoc loco inferni nomine omnes designari iniquos. Qui idcirco per infernum figurantur, uel quia locus tormentorū & habitantes in eis, una sunt domus: uel quia in præsentium rerū uoluptatibus positi, quo magis adipiscuntur quā desiderant, eo amplius ac multiplicius desiderii cōcupiscentiā in immensum expādunt, qbus illud uidetur cōgruenter posse aptari, quod dī: Dilatauit inferus aīam suā, & aperuit os suū absq̄ ullo termino. Inferus em̄ aīam suā dilatat, quia iniquos in terrenarū concupiscentiarū ambitu desiderio semetipsos expandunt. Os uero suū absq̄ ullo termino apit, quia hoc ipm̄ desiderii quo terrena concupiscūt, post adepta quā desiderant, in immensum extendunt. Quo em̄ terrena ambiendo quasi lambunt, eo post expletionē uoluptatū amplius esuriunt, atq̄ in apertione oris terminū nō habēt, quia adeptis carnaliū rerū uoluptatibus, sufficit, nunq̄ dicunt. Mors autē quā pariter cū inferno in stagnū ignis mittitur, ipse auctor mortis debet intelligi. Possunt qdē hæc non inconuenienter ita accipi, ut s. unū horū ad antiquū aduersariū: aliud uero ad iniquos hoīes referatur, eidē p̄ neq̄tiā coniunctos. Sed quia p̄misso inferni mortisq̄ noīe, ita terminat hic uersus, ut dicatur, & q̄ non est inuentus in libro uitā scriptus, missus est in stagnū ignis: quod utiq̄ ad hoīes p̄tinere uidet, de qbus per P̄ salmistam nō optantis aīo, sed p̄phetantis intentione dī: Deleantur de libro uiuentium, & cū iustis non scribantur: & de qbus lere

P̄ salm. 68.

mias ait, Recedentes à te in terra scribentur: melius hæc intelligimus, si inferni uocabulo
dæmonum multitudines significari dicamus. Maligni itaq; illi spiritus, quia & malitiæ
sua igne tabescunt, & in susceptione reproborum nequitia sinum in immensum expan
dunt, recte per infernum designantur. De quor; adhuc societate subiungitur: Et q; nō est
inuentus in libro uitæ scriptus, missus est in stagnū ignis: subaudis, reprobor; hoīm soci
etas atq; cōpago, tanq; in uno hoīe reprobata atq; damnata. Sciendū uero q; sic dī, q; nō
est inuentus in libro uitæ: ac si diceretur, q; nō est ad uitam p̄destinatus. Neq; em̄
liber iste carnaliter cogitandus est, & tanq; atramento uel quolibet ingenio exaratus, no
mina continere iustor;: quatenus deo notitiā p̄beat, ne obliuione fallat; atq; in eo relegat,
ut ad memoriam reuocet; sed p̄destinationem eor; significari, qbus æterna dabitur uita.
Nequaq; igitur nescit eos deus, & recognitionis (ut dictū est) libro legit ut sciat, sed po
tius ipsa eius præscientia, imō etiam p̄destinatio de illis quæ falli nō pōt, liber est uitæ, in
quo s. libro electi ante secula sunt conscripti: subaudis, p̄cogniti uel p̄destinati. Vnde &
Apostolus dicit: Quos præsciuit & p̄destinauit conformes fieri imaginis filiī sui, ut sit ip̄e
primogenitus in multis fratrib;. Quos aut; p̄sciuit & p̄destinauit, hos & uocauit: & quos
uocauit, hos & iustificauit: quos aut; iustificauit, illos & magnificauit. Hinc iter; ait: Bene
dictus deus & pater dñi nr̄i Iesu Christi, q; benedixit nos in omni benedictione spiritali
in cælestibus in Christo: sicut elegit nos in ip̄so ante mundi constitutionē, ut essemus san
cti & immaculati in cōspectu eius in charitate, q; prædestinauit nos in adoptionē filior;
per Iesum Christū in ip̄m, secūdu p̄positū uoluntatis suæ in laudē gloriæ gratiæ suæ.
Hinc rursum dicit: Secundū bonū placitū dei, quod p̄posuit in eo in dispensatione ple
nitudinis tēpor; instaurare oīa in Christo, quæ in cælis & quæ in terra sunt in ip̄o: in quo
etiam sorte uocati sumus prædestinati secundū p̄positū eius, q; oīa operat; secundum con
siliū uoluntatis suæ, ut simus in laudē gloriæ ipsius. Finito aut; iudicio, quo omnipotens
deus oīa examinabit p̄ ignē, Apostolo dicēte, Dies dñi declarabit q; in igne reuelabitur,
transductisq; p̄ eiusdē ignis cōflagrationē elemētis: restat ut nō solū de innouatiōe eorū dē
elemētor;, uer; etiā de sctōr; noua generatione figuratiter diuin; sermo loquat;. Ait em̄:

Et uidi cælum nouum & terram nouam. Primum enim cælum &
prima terra abiit, & mare iam non est.

¶ Vt em̄ secundū elemētōr; qualitātē cælū nouū & terra noua appareat, primū cælū
& prima terra abire describit; subaudis, ut q; pulchra sint quæ interius secundū naturā ce
lant, appareat: transducta per ignem, speciē uel figurā immutant; q; & Apostolus dicit,
p̄terit em̄ figura huius mundi. Vt uero iuxta mysticū intellectū idē cælū eademq; terra
noua appareat, primū cælū & prima terra abisse narrat;: ac si aperte diceretur, ut incor
ruptio atq; incōmutabilitas in electis nouam uitā ostendant, oēm corruptionis ac mu
tabilitatis uerustatem secunda gñatio ab eis dē fugabit. Et ne forte q; nos p̄ cælum nouū
& terrā nouā electos temere designari dixisse causetur, audiat qd Psalmista huic intelle
ctui cōcinens dicat. Ait em̄: Aduocauit cælum sursum & terrā, ut discerneret populū suū
um. Ac si diceret: Vt in iudicio inter electos & reprobos discretiōē faceret, cælū & ter
ram sursum aduocauit, inuolutos s. igni reprobos deorsum relinquens, electos iam inno
uatos ad superiora puexit. Quod Apostolus quoq; cōfirmat, dicēs: Simul rapiemur cū
illis in nubibus obuiā Ch̄so in aëra, & sic semp cū dño erimus. Et reuera cōgrue utriusq;
mutationis qualitas, cæli s. ac terræ, & elemētis mūdandis, & sanctis innouandis cōgruit.
Quod aut; sequitur, & mare iam nō est: utrū maximo illo cōcremationis ardore sicces, an
& ip̄m uertatur in meli; nō facile dixerim, maxime cū hoc ip̄m ex diuinis uoluminibus
affirmare nō possim. Cæm̄ qppe nouū & terrā nouā futuram legimus: de mari aut; no
uo aliqd me uspiā legisse nō recolo. Tñ B. Augustinus hac sententia confusus, quodam lo
co ait: Mare siccabitur. Quod forte autor huius historiæ, ut adsolet prophetica locutione
pprijs uerbis translata miscere, ac si quodammō quod dī uelare, non absurde credendus
ē de illo mari hoc dixisse, cuius uocabulo p̄sens seculū iam supra significasse se nouerat.
Iā em̄ tūc nō erit hoc seculū uita mortaliū turbulētū, causar; diuersitatibus pcellōsum,
rixar; uel discordiarū amaritudinib; plenū, quod p̄tinere uidet; ad maris q̄litatē. Segturs

Et ciuitatem sanctam Ierusalem nouam uidi, descendentem de cælo, a deo paratam, sicut sponsam ornatam uiro suo.

¶ Ipsi (ut arbitror) paruulis liquet, per hanc ciuitatem nihil aliud q̄ electorum ecclesiam intelligi debere. Quæ s. propter inhabitantem in se deum, ciuitas propter lauacrum regenerationis, sancta; propter uisionem intimæ pacis, Ierusalem; propter cælestē conuersationem uel futuram remunerationem, noua; & propter præcipuam dilectionē morumq; ornatus, sponsa uocatur. De cuius nouitate per Apostolum dī: Si qua in Christo noua creatura, uetera transierunt; & ecce facta sunt omnia noua. Quod alibi apertius intimat, dicens: Primus homo de terra terrenus, secundus de cælo cælestis. Igitur qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cælestis, tales & cælestes. Hinc rursum fidelibus dicit: Expoliantes uos ueterem hominem cum actibus eius, & induentes nouum cum qui renouatur in agnitionem dei. Ad ueterem enim hominem pertinet, ceruicē superbīæ contra deum erigere, uetita cōtingere, terrenis concupiscentiis inhīare, gulæ atq; ebrietati deseruire, luxuriæ inquinamētis sordidari, ira usq; ad diuisionem exulcerari, zelo atq; inuidia exuri, de aliorum felicitatibus contristari, de terrenis damnis mœrore affici, de adeptis lucris immoderatus lætari, elatione super cæteros extolli. At contra ad nouum hominem pertinet, omni humilitate creatori suo se subdere, illicita non præsumere, terrena despicere, cælestia appetere, ieiuniis uacare, castitate fulgere, pacis abundantia repleti, charitate uigere, de alienis felicitatibus gaudere, de terrenis damnis nullo mœrore affici, de adeptis lucris nunq̄ immoderatus lætari, cunctis electis fratribus semetipsum inferiorē existimare. Hæc enim sunt quæ ad nouam ciuitatem pertinere uidentur, quæ non in terra super arenam, sed in cælis super terram ædificatur. De cælo autem descendere dī, quia ab exordio sui iam illa cum capite suo descendit, cum quo & per quod sursum ascendit. Vnde & idem caput eius loquitur, dicens: Nemo ascendit in cælum, nisi q̄ de cælo descendit, filius hominis qui est in cælo. Tunc ergo cum illo descendit, q̄ intra uterū uirginis ei uniri meruit, de quo scriptum est: In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanq̄ sponsus procedens de thalamo suo. Vel certe ut beatæ recordationis sensit Augustinus, de cælo descendit ista ciuitas, quia cælestis est gratia, qua deus eam fecit: propter quod etiam ei per Isaiam dicit: Ego sum deus facies te. unde & hoc loco, a deo parata, sicut sponsa ornata uiro suo, de cælo descendere dī: De cuius etiam ornatu per Psalmistā deo dī: Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumamicta uarietate. Sed cum hæc pacis ciuitas, sponsæ similitudinē compareretur, cur non sponsus, sed uir eius dñs uocatur? Sciendum uero quia hoc iuxta consuetudinem scripturarum fieri uidetur, quæ solent sponsas coniuges uocare; ut est illud, Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam cōiugem tuam. Sic inquam & hoc loco sponsus uir uocatur. Nam & ipsa quæ nunc sponsa dī, paulo inferius uxor agni uocatur, quæ s. propter incomparabilem amorem uel fidei sacramenta, digne sponsa, propter æternos uero coniunctionis amplexus, recte uxor appellatur. Sequitur:

Et audiui uocem magnam de throno, dicentem: Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus eius erunt, & ipse deus cum eis erit deus eorum.

¶ Tunc Iohannes. i. ecclesia cuius figuram penē in omnibus locis tenet, à throno, hoc est, à sedente in throno, patre s. & filio atq; spiritus sancto, uno ac uero deo, q̄ angelicam atq; humanam præsidet creaturam: hanc uocem audit, cum per internā gratiam tabernaculum dei se effici cognoscit. Magna autem uox ista dī, q̄a de magnis loquitur, quibus maius nihil esse probatur, ut s. tabernaculum eius per gratiam homines fiant, cuius magnitudinem mundus non capit. Sic enim dicitur, Ecce tabernaculum dei cum hominibus: tanq̄ diceretur, Tabernaculum dei facti sunt homines. Vnde & bene hic subditur: Et habitabit cum eis: subaudis, cum his qui tabernaculum eius effici meruerunt. Hinc eidē ecclesiæ per prophetam dī: Exulta & lauda habitatio Sion quia magnus in medio tui sanctus Israel. Hinc Psalmista loquitur: Magnus dominus & laudabilis nimis, in ciuitate dei nostri, in monte sancto eius, O si considerare possimus, q̄ magnum sit pietatis sacræ

2. Cor. 5.

1. Corin. 15.

Col. 3.

Iohan. 3.

Psalm. 18.

Psalm. 44.

Matt. 1.

Isaia. 12.

Psalm. 47.

mentum, deum in hominibus quærere habitaculum, quem non capit calum: prauos hominum mores perseveranti patientia tolerare, qui angelorum deuotissimis obsequiis cognoscitur honorari. Sed non est mirum ut habitare dignetur in nobis, cuius pietate acium est, ut una ex trinitate persona, secundum carnem moreretur pro nobis. Dei enim filius à patre & spiritu sancto nunquam recedens, angelos nequaquam deferens, amore suo in terris quæsiuit nos, carnem assumens, inuenit nos: sanguinem fundens, redemit nos à morte resurgens, innouauit & uiuificauit nos: perpetua nobiscum habitatione defendit nos, quiq; ascensurus ad patrem, ait nobis: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Sed nos debemus considerare si habitaculum eius sumus. ipse enim dixit: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. In quibus uerbis aperte innuitur, eum effici posse tabernaculum dei, q; seruauerit sermonem dei. Et quis est hic sermo, nisi ille q; principaliter de dilectione loquens, omnia præcepta concludit, q; in sola dilectione tota lex pendet & propheta: De qua etiam per Apostolum dicit: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Qui enim hac dilectione plenus non est, quomodo habitaculum dei fieri potest? Et certe Iohannes in epistola sua dicit: Deus dilectio est: & q; manet in dilectione, in deo manet, & deus in eo. Quis est autem q; non manet in hac dilectione, nisi q; amorem dei in amore commutat seculi? Vnde & per eundem Iohannem dicit: Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo: q; omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Bene autem de electis subditur, Et ipsi populus eius erunt, & ipse deus cum eis erit deus eorum: subaudi, q; prius alterius fuerant populus, quem etiam pro deo habebant, gratuita benignitate populus dei fieri meruerunt. Et cuius antea fuerat populus, nisi seculi huius? De cuius populo Apostolus loquitur, dicens: Multi enim ambulant quos sæpe dicebam uobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi, quorum deus uenter & gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt. Quid autem o beate Paule iam de talibus populis dei effectis? Nostra autem, inquit, conuersatio in cælis est. Huic sententiæ Psalmista concinit, dicens: Eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum: quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: quorum filii sicut nouella plantationis, stabiliti à iuramento suo: filiae eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi, promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud: oues eorum foetosa, abundantes in itineribus suis, boues eorum crassæ: non est ruina maceriarum, neq; transitus, neq; clamor in plateis eorum: beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Tanquam diceret: Talia amantes, talia quærentes, ac per hoc deum habitatorem non habentes, talia protulerunt loquentes, id est, tales beatos dixerunt. Quid autem gens sancta, populus acquisitionis ad hæc respondet, innotescit dicens: Beatus populus cuius est dominus deus eorum. Sciendum uero nobis est, q; hoc habitaculum dei, hæc ciuitas dei, hæc sponsa dei, nunc quidem in hac peregrinatione fit noua habitatio dei: ex quo per huius seculi tempus, desuper gratia dei ueniente, per lauacrum regenerationis in spiritu sancto de cælis missio, subinde ciues eius accrescunt. Sed in ultimo iudicio dei, quod fiet per eius filium Iesum Christum, tanta eius & tam noua de dei munere claritas apparebit, ut nulla remaneant uestigia uetustatis, nec ultra iam dicat, Inueteraui inter omnes inimicos meos: quandoquidem & animæ ad incommutabilitatem, & corpora ad incorruptionem & immortalitatem noua ex uetere corruptione ac immortalitate transibunt. Vnde & autor huius reuelationis cum descensionem eius quæ nunc fit de cælo, atq; innouationem circumspectet quæ efficitur habitatio dei, repente oculos mentis ad finem reflectens, quæ sit eius maxima renouatio ad futura, innotuit dicens:

Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia.

¶ Quæ si non huic, sed futura uita certum est conuenire, Nunc enim in hac uita quanto

Matt. 28.

Iohan. 14.

Rom. 5.

I. Iohan. 4.

I. Iohan. 2.

Philip. 3.

Ibidem.

Psalm. 149.

Ibidem.

Psalm. 6.

Psalm. 41.
Psalm. 6.
Mat. 5.
Ier. 31.

Psalm. 114.

Roma. 7.

Apoc. 8.

I. Cor. 15.

quisque fuerit sanctior, sanctisque desideriis plenior, tanto est eius in oratione fletus huberior. Hinc enim dicitur: Fuerunt mihi lachrymae meae panes die ac nocte, dum deus mihi quotidie, ubi est deus tuus? Et illud, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo; & Caligauerunt oculi mei a fletu. & Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Illic uero dicitur: Quiescat uox tua a ploratu, & oculi tui a lachrymis. Libera autem intueri, quod sit quod omnem lachrymam spiritus sanctus ab oculis sanctorum dicat abstergi, cum sufficere potuisset, si diceret, absterget deus oculos eorum a lachrymis: sicut & Psalmista simpliciter dicit, Liberabit animam meam de morte, oculos meos a lachrymis. Sciendum uero quia diuersae sunt qualitates lachrymarum, quibus in hac uita affliguntur electi: & ideo in futurum fugatis doloribus omnis lachryma, multiplex uidelicet, ab oculis eorum deus abstergi. Aliquoniam enim propter timorem tormentorum, aliquoniam propter amorem uisionis dei, ac propter supernorum ciuium consortia, atque elongatam suam peregrinationem, qua nunc militat inter aduersa: aliquoniam propter errata sua & aliorum, electi lachrymas fundunt. Sed iam tunc omnis lachryma ab eorum oculis abstergitur, quia & a timore supplicii alieni, & deo sanctisque ciuibus coniuncti, atque a peregrinatione uitae praesentis educti, a suis quoque erratibus exuri, & a malorum compassione extranei, incommutabili laetitia perfruentur. Bene autem subditur, & mors ultra non erit: ac si diceretur, In electis uel animae uel carnis. Neque luctus, ille scilicet multiplex, quo nunc affliguntur item electi. Quod uero additur, Neque clamor, subtilius pertractandum est. Cunctis namque uera scientibus liquet, quia ad hoc primus homo in paradiso positus fuerat, ut si in creatoris sui obedientia uinculis se charitatis astringeret, ad caelestem angelorum patriam quoniam sine carnis morte transiret: sic autem immortalis est conditus, ut si peccaret, & mori posset: & sic mortalis est conditus, ut si non peccaret, etiam non mori posset: atque ex merito liberi arbitrii beatitudinem illius rectitudinis attingeret, in qua uel peccare uel mori non posset. Vbi igitur post redemptionis tempus carnis morte interposita electi transeunt, illic proculdubio parentes primi, si in conditionis suae statu perstitissent, etiam sine morte corporis transferri potuissent: ibi in magna quiete iam uiuerent, nec post peccatum resistente carne spiritui, clamorem pugnae tolerarent. Post peccatum namque homo quasi clamans laborat, qui contentione carnis propriae repugnans portat. Sed quietis silentium homo inuenit, cum contra hostem suum liberum uoluntatis arbitrium accepit. Cui quia sua sponte succubuit, mox de se quod contra se perstreperet inuenit, mox in certamine infirmitatis tumultus inuenit. Et quando in pacis silentio ab autore fuerat conditus, hosti tamen sponte substratus, clamorem de pugna tolerauit. Ipsa enim carnis suggestio, quasi quidam clamor est contra quietem mentis, quam ante transgressionem homo non sensit, quia nimirum quod de infirmitate posset tolerare, non habuit. Postquam uero se sponte hosti subdidit, adstrictus culpae suae uinculis, in quibusdam ei nolens seruit: & clamores in mente patitur, cum caro spiritui reluctatur. An non clamores intrinsecus audiebat, qui praeue contra se legis uerba tolerabat, dicens: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis? Qui uidelicet clamor etsi ad momentum coepescitur, cum electorum mens in contemplatione rapitur: post paululum tamen tanquam uiribus receptis, tamen altius tentationum uerberibus attollitur, quantum post silentium loquacitas linguae immoderatus relaxari uidetur. Vnde & haec Apocalypsis nequaquam hoc quietis silentium in hac uita posse perpetuum esse astruit, dicens: Factum est silentium in caelo quasi media hora. In caelo scilicet subaudi in mentibus electorum. Et notandum quod nec ipsa media hora idem silentium perdurasse describitur, cum haec orationis particula, id est quasi, anteponitur. Sed hic tumultuosus clamor quoniam interueniente quietis silentio reprimitur, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc idem clamor tumultuari contra electos cessabit, cum aeterna quies eos susceperit, quos mutabilitas temporalitatis in hac uita quiescere non sinebat. Sed & dolor post haec non erit, quia nequaquam electorum caro ultra spinas & tribulos, id est punitiones peccatorum, germinabit. Videamus autem utrum ad commutationem elementorum ista conueniat nouitas electorum. Superius enim de elementis dei, Vidi caelum nouum & terram nouam, primum enim caelum & prima terra abiit. Hic autem de electorum innouatione post abiectam uetustate

df, prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio oīa: ut uidelicet sicut emundata à uetustate quam nunc habent, per ignem elementa, tanquam transacta hyeme, fugatisq; nubibus quoddam uernum tempus ostendunt, sic à mortalitate corruptio nis humana corpora per gloriam resurrectionis innouata, abster sis etiam lachrymis, se dato fletu, compressio clamore, ablatoq; dolore, perfectam in se primi temporis qualita tem demonstrent. De hac electorum innouatione sponsi uoce in Canticis canticorum fi guraliter mihi dicere uidetur: Surge, propera amica mea, columba mea, perfecta mea, & ueniam enim hyems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerūt in terra, tem pus putationis aduenit, uox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, uineae florentes dederunt odorem. Quibus scilicet uerbis praterito pro futuro utens tēpore, ecclesiam ad amorē uerni temporis, id est, futuræ innouationis, inuitare cogno scitur sermo diuinus. Quid enim per hyemem uel imbrem, nisi tempus mortalitatis de signat? Bene autem post hæc subdit, flores apparuerunt in terra, tempus putationis ad uenit, uox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, uineae florentes dederunt odorem. Quibus proculdubio similitudinibus, ut supra dictū est, tempus fu turæ resurrectionis significari uidetur. Flores enim in terra apparuerunt, quia uidelicet resurgentium electorum corpora, & alba post uetustatem, & odorifera post corruptio nis putredinem apparent. Tempus putationis aduenit, subaudis separandi malos à bo nis, quando inutilia sarmenta in ignem proijcientur. Vox turturis audita est in terra no stra, tanquam diceret, Veniet hora qñ hi qui in monumentis sunt, audient uocē filij dei, & procedent. Ille etenim singulariter turtur uocatur, de quo per Psalmistam dñ: Passer in uenit sibi domum, & turtur nidum ubi reponat pullos suos. Cuius scilicet uox sicut flo res uisi in terra, tempusq; putationis uineae, sic uerni temporis figuraliter beatitudinem futuræ resurrectionis designet. Vel certe uox turturis in terra auditur, cum electorum ecclesiæ apparēte noua incorruptionis ætate, nouæ exultationis canticū, nouæ laudis uo cem emittit. Ficus protulit grossos suos: quia hi qui nunc intra sinum fidei quasi sub tegmine corticis latent, ut perfecte fructus ecclesiæ subsequens appareat, tanquam acerbæ ficus, illi⁹ iudicii turbine mox à soliditate eiusdē ecclesiæ casuri foris apparēt. Vineae flo rentes dederūt odorem, ga electi quiq; fructus diuinæ remunerationis quos in aternū habituri sint, in ipsa carnis resurrectione tanquā flores ostendunt odorem. Sequitur:

Canti. 2.

Iohan. 5.
Psalm. 83.

Et dicit mihi: Scribe, hæc uerba fidelissima sunt & uera. Et dixit mihi: Factum est.

¶ Quis dicit nisi dñs? Cui dicit nisi ecclesiæ? Scīdum uero quia hoc est hanc uocem audire, quod est in tabulis cordis carnalibus eadem scribere. Cum eīm per internam gra tiam desiderium nobis futuræ resurrectionis infunditur, ipsa nobis aspiratio & uox sit & stylus. Hanc eīm uocē cordis aure nos percipimus, hanc stylo spiritus sancti nos exara mus, cū de prædicta eiusdem resurrectionis gloria, eiusdem spiritus sancti promissa au dientes, fidei assensum præbemus, ac nequaq; de eius promissionibus dubitamus. Et no tandum quod nō ait, Scribe quia hæc uerba fidelia sunt, aut ceteris fideliora: sed ait, scri be quia hæc uerba fidelissima sunt. Ac si diceret: Eo in cordis memoria arctius debēt im primi quæ loquuntur, quo nullis uerbis dei comparantur, sed cuncta præcellere uidē tur. Et reuera dignum erat ut uerba fidelissima uocarentur, quæ de tota fidei summa, de tota spei fidutiā loquerentur. Qui autem de carnis resurrectiōe dubitant, ad beatū Iob recurrant: & quid de hac senserit, subtiliter attendant. Ait enim: Credo ga redēptor me us uiuat, & in nouissimo die de terra surrecturus sim: & in carne mea uidebo deū, salua rorem meū: quem uisuru sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Qui bus dubitantibus prout diuina gratia posse nos dedit, argumentis fidei ac diuersis scri pturarum testimonijs obuiaremus: nisi & beatæ memoriæ Gregorium ante nos excel lentissime hoc ipsum fecisse inueniremus, & hoc opere iam ad finem properante, tanto onere citius nos exonerari quæreremus. Qui uult ergo inde plenius satisfieri, ad prædi ctum egregium tractatorem recurrat. Nobis autem hoc loco ad confirmandam rei ue ritatem, sufficit illud quod sequitur: Et dixit mihi, Factum est, Quod omnino credi ma

Iob. 19.

Psalm. 21.

gis oportet quod exponi, præsertim cum sic dicat factum est de præterito, ut dubitare quæquam non sinat de futuro. Solet enim diuina scriptura ea quæ indubitanter fieri nouit uentura, tanquam iam facta narrare, ut est illud: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. & alia innumera hisque similia. Nam & hoc quod in nobis futurum est, iam in præsciencia dei factum est. Vt autem plenius dubietatis caliginem de his quæ dicta sunt, à fidelium cordibus remoueret, quis esset qui ista per angelum sit locutus, subiicit & ait:

Ego sum α & ω, initium & finis.

Iohan. 1.

Apoc. 5.

Rom. 10.

¶ Quod uidelicet nomē suū hoc iam tertio dei filius per angelū in hac apocalypsi inculcat, quatenus per hoc factum duo nobis quædam insinuet: unum scilicet, per quod intelligamus neque ad angelum proprie, neque ad Iohannem proprie pertinere, quæ in hac reuelatione continetur: quia sicut angelus ex alterius persona loquitur, sic Iohannes alterius personam gerit cui loquitur: aliud uero, quod scire possimus, ipsum esse & deum ante tempora, & hominem in fine seculorum. Quod autem subiungitur, initium & finis, repetitio sermonis esse uidetur. Initium quippe dicitur eo, quod ab illo omnis creatura quæ facta est, in tempore principium sumpsisse doceatur. Vnde scriptum est: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Hinc enim longe superius in hac Apocalypsi angelica uoce ad Iohannem dicitur: Hæc dicit amen testis fidelis, qui est principium creaturæ dei: subaudis, principium non quo ab alio ipsum coeperit, sed quo ab ipso cuncta processerint. Finis autem dicitur eo, quod cuncta consummet atque concludat. Vnde per Paulum dicitur: Christus finis legis ad iustitiam omni credenti, quique hac desideranda uoce subiungit, dicens:

Ego sitienti dabo de fonte aquæ uitæ gratis.

Rom. 6.

Iohan. 7.

Psalm. 35.

Iohan. 4.

Matth. 5.

Isa. 55.

Psalm. 41.

Psalm. 62.

Philip. 1.

¶ De hoc fonte irrorat nunc credentes in uia, quem uincens huberem hauriendū præbet in patria. Ne igitur in hac peregrini eremo siti deficiant, compluuntur stillarum guttis, ut ciues quandoque effecti, ex torrente deliciarum dei debriantur: utrumque autem gratis, quia gratia dei (ait Apostolus) uita æterna. Ad hunc fontem sitientes uocabat idem fons, cum diceret: Qui sitit, ueniat ad me & bibat. & qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uitæ. Et quis est iste fons uitæ, nisi beata atque inseparabilis trinitas, quæ est unus uerus deus? Pater enim fons, filius fons, spiritus sanctus fons: sed tamen non tres fontes, sed unus est fons. De hoc fonte illi potari narratur, de quibus per Psalmistam deo dicitur: Inebriabuntur ab hubertate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen. Huius fontis aqua se daturæ esse suis idem fons uitæ promittit, dicens: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. Et notandum quod non alijs, sed sitientibus iste fons potandus repromittitur, illis scilicet de quibus dicitur: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Quibus etiam per Isaiam prophetam dicitur: Omnes sitientes uenite ad aquas. Ad hunc enim fontem non pertingit, nisi qui uoluptates mundi haurire desistit. Ad hunc fontem non peruenit, nisi qui deum anxie querit. Videmus autem quo aestu ad hunc fontem electi anhelant. Psalmista denique ait: Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. Sitiuit anima mea ad deum uiuum: quando ueniam & apparebo ante faciem dei? Et rursum: Deus deus meus, ad te de luce uigilo: sitiuit in te anima mea, quæ multipliciter & cito mea. Ad hunc fontem intolerabili sitis ardore fatigatus pertingere quærebat Paulus, cum diceret: Cupio dissolui & cum CHRISTO esse, multo autem melius. O si nunc displiceret aqua cupiditatis, o si nunc carnalibus fastidio esset aqua uoluptatis, ut sitiri posset aqua uitæ quæ datur gratis: quæ sic debriat sitientes, ut & pleniter satiet, & satiatos amplius ad bibendum puocet, ut & sitim auferat, & bibendi desiderium non tollat. De quibus melius utcumque aliquid cogitare quæ dicere ualemus, Sequitur:

Qui uicerit, possidebit hæc, & ero illi deus, & ipse erit mihi filius.

¶ O ineffabilis pietatis affectus, & inæstimabilis ardor charitatis. Superius nanq̃ dixerat, Ecce tabernaculum dei cū hominibus, & habitabit cū eis, & ipsi populus eius erūt, & ipse deus cum eis erit deus eorum: nunc autem ait, Qui uicerit, possidebit hæc, & ero illi deus, & ipse erit mihi filius. Quid amplius debuit aut potuit promittere? Seipsum promisit in præmium dari possidendum, se partem adoptatis existere, atq̃ hæreditatem cū illis diuidere. Illa enim generatio hic uidetur describi, de qua per per euangelium Iohannis dicitur: Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neq̃ ex uoluntate carnis, neq̃ ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Hinc Paulus ad Galatas loquitur, dicens: Si ergo uos Christi, ergo semen Abraæ estis, secundum promissionem hæredes. Et post pauca: Quoniam estis, ait, filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, abba pater. Itaq̃ iam non est seruus, sed filius. Quod si filius, & hæres per deum. Atq̃ post paululum: Nos autem fratres secundum Isaac, promissionis filij sumus. Hinc ad Corinthios loquens, testimonio scripturæ usus est, dicens: Vos estis templum dei uiui, sicut dicit deus: qm̃ inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorum deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & separamini, dicit dominus: & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam uos: & ero uobis in patrem, & uos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotens. Et quidem in hac peregrinatione, in hac eremo, interim hac spe salui facti sumus: sed cum per spem peruenerimus ad rem, ipse deus erit electis æternæ beatitudinis præmium, quod ab eo possessi possideant in æternum. Vnde & Iohannes in epistola sua dicit: Charissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Qui sint autem ab hac filiorum dignitate, ab hac hæreditatis sorte indigni atq̃ extranei, sequens uersus declarat, dicens:

Iohann. 1.

Gal. 3.

Gal. 4.

ibidem

2. Cor. 6.

Leuit. 26.

Isa. 52.

1. Iohann. 3.

Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & ueneficis, & idololatriis, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulfure, quod est mors secunda.

¶ Et quos hoc loco alios timidos intelligere debemus, nisi aut eos qui persecutionis tempore, metu mortis uel ad fidem non accedunt, uel à fide recedunt: aut eos qui in pace ecclesiastica, siue malignorum spirituum, siue peruersorum hominum terroribus fracti, seu etiam sublato carnalis necis timore, æterna quidem supplicia pauescunt, & tamen bonum operari refugiunt? Sed in his hominum diuersis qualitatibus, duo tñ inueniuntur genera timoris. Siue enim persecutionis tempore quilibet uel ad fidem accedere territus non audeat, uel à fide recedat: seu in pace ecclesiastica terrore cuiuslibet bonum operari pauescat, unius generis timor esse uidetur. Restat autem aliud timoris genus, quod quidem reprobos in pace ecclesiæ constitutos, de poenis secuturis terret, sed eos ad bene operandum incitare non ualet. De illis nanq̃ dicitur: Illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Quo contra ad electos sermo dirigitur: Dico uobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt uos, & post hæc non habent quid faciant. Ostendam autem uobis quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Bene autem cuiuslibet istius generis timido sententia illa Salomonis aptatur, qua dicitur: Qui obseruat uentum, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet. Quid enim per uentum, nisi malignorum spirituum tētatio exprimitur? & quid per nubes quæ mouentur à uento, nisi aduersitates prauorum hominum designantur? A uentis uidelicet impelluntur nubes, quia immundorum spirituum afflatu prauī excitantur homines. Qui ergo obseruat uentum, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet: quia quis tentationes malignorum spirituum, quisque persecutiones prauorum hominum metuit, neq̃ nūc grana operis seminat, neq̃ tunc manipulos sanctæ retributionis secatur. Quo contra de constantibus uentum ac nubes non obseruantibus, sed imbres & frigus tempore

Psal. 13.

Eccl. 52.

Luc. 12.

Eccles. 11.

- Psal.* 125. fationis sustentibus, dicitur: Eunt ibant & flebant, mittentes semina sua. uenientes autem uenient in exultatione, portantes manipulos suos. De his autem qui aeterna quidem supplicia perterriti sunt, sed tamen malum operari non desistunt, recte per quendam sapientem dicitur: Cum sit timida nequitia, dat testimonium condemnationi. Ac si diceretur: Reprobis quilibet dum & poenam perpeti pro his quae operantur, pauent, & tamen pauentes, nequiter operari non desistunt: ipsi suae conscientiae testes existunt, quia quamuis eos timor excruciet, non tamen ab aeterna condemnatione liberos reddit. Quo contra cum sit electorum cogitatio ex considerata poena reproborum timida, dat testimonium saluationi: quia quo magis futura mala pauescit, eo amplius ad meliora operanda conualefcit. Percurrit autem consequenter ceteros diuersorum auctores uitiorum, & dicit: Et incredulis & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & ueneficis, & idololatriis, & omnibus mendacibus: incredulos scilicet uocans, siue apertos infideles, seu falsos Christianos, qui confitentur se nosse deum, factis autem negant. execratos autem, Iudeos atque haereticos: homicidas uero, siue qui materiali gladio, aut quolibet ingenio uiua corpora trucidant, seu qui odio fraterno semetipsos necant. Vnde scriptum est: Qui odit fratrem suum, homicida est. Fornicatores quoque siue qui per corpus nefandum illud opus exercent, seu qui spiritaliter a deo fornicantur: ueneficos etiam, qui potestatem (ut dominus docet) exercet super mundi amatores, & ipsi seculum amantes. Sed & idololatrias non alios quam cupidos atque auaros uult intelligi, qui mundi diuitias pro deo uidentur amare, cum iam praemiserit incredulos. Quia enim auaritia ad idolorum pertinet culturam, testatur Paulus, dicens: Et auaritia quae est idolorum seruitus. Nomina autem per ordinem singulorum auctoribus uitiorum, ad extremum intulit, & omnibus mendacibus. Vbi cum dicit, omnibus, aperte innuit, non unum mendacii genus, sed diuersa esse mendaciorum genera, quibus homines ad aeterna supplicia tendunt. Vt enim reuerendus pater Augustinus docuit, octo esse mendacii genera comprobantur: de quibus nunc longissimum est disputare, non autem pigrum. sed nec ulla necessitas cogit, maxime cum nouerimus summopere cauendum esse non quodlibet, sed omne mendacium, quamuis nonnunquam sit aliquod mendacii genus culpae leuioris, si quisquam praestando mentiatur. Scriptum quippe est: Os quod mentitur, occidit animam. & Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Hoc quoque mendacii genus perfecti uiri summopere fugiunt, ut nec uita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur: ne suae animae noceant, dum praestare nituntur carni alienae: quanquam hoc ipsum peccati genus facillime credatur posse relaxari, quoniam si sequenti pia operatione solet peccatum purgari, quanto magis illud facile abstergitur, quod mater boni operis pietas ipsa comitatur. Quodque factum fuisse in Rahab meretrice cognoscimus, quae nuncios Israeliticae plebis pie mentiendo abscondit: quaeque ad cognitionem unius dei pertingere, & in medio populi eius deinceps habitare meruit. Nonnulli uero ex obstetricum fallacijs conantur asserere, hoc mendacii genus non esse peccatum, maxime quod illis mentientibus scriptum est, quia aedificauit eis dominus domos. In qua magis recompensatione cognoscitur, quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quae eis in aeterna potuit ultia retribui, pro admissa culpa mendacii, in terrenam est recompensationem conuersa: ut in uita sua quam mentiendo tueri uoluerunt, ea quae fecerunt bona, reciperent: & ulterius quod expectarent, mercedis suae praemium non haberent. Nam et si subtiliter perpendatur, amore uitae praesentis mentitae sunt, non intentione mercedis: quia si hoc pietatis affectu, & non terrenae cupiditatis lucro fecissent, conuersionem earum ad deum Israel sicut Rahab meretrici, & non terrenae recompensationis lucrum eis a domino redditum in praesenti fuisse, scriptura sacra fortasse declararet. Quod si forte (ut quidam uolunt) in bonum eis ipsa recompensatio conuersa est, aliquod scilicet futurae remunerationis bonum significans: tanquam pro uiuificatione paruulorum aeterna illis deus praeparauerit habitacula: sciendum nobis est, nequaquam in eis remuneratam esse fallaciam, sed beneuolentiam, benignitatem mentis, non iniquitatem mentientis: ipsumque peccatum mendacii delectum fuisse pietatis misericordia, non ad imitandum laudibus profectum. Sicut enim mixtum absurdum non est, si

alio primo tempore commissa ab eis opera mala propter posteriora opera bona, uiuificationem s. paruulorum, deus uellet ignoscere: ita mirandum non est, quod uno tempore in una causa deus utrunque conspiciens, id est, factum misericordiae factumque fallaciae, & bonum remunerauit, & propter hoc bonum illud malum ignouit. Si enim peccata quae propter carnis concupiscentiam, & non propter misericordiam fiunt, propter posteriora tempora misericordiae dimittuntur; cur non merito dimittantur, quae propter ipsam misericordiam committuntur? Grauius est enim peccatum quod animo nocentis, quam quod a se subuenientis efficitur. Quamobrem si illud de se subsequente pietatis ope, cur hoc quod est leuius, non deleat ipsa pietatis misericordia, & precedente ut peccet, & comitante cum peccat? Veruntamen aliud est dicere, peccare non debui, sed opera misericordiae faciam, quibus deleam quod ante peccaui: atque aliud, peccare debeo, quia non possum aliter misereri. Aliud est inquam dicere, quia iam peccaui, benefaciamus; & aliud est dicere, peccamus ut bonum faciamus. Ibi dicimus, faciamus bona, quia fecimus mala; hic autem, faciamus mala ut ueniant bona. Quamobrem ibi exhaurienda est sentina peccati, hic cauenda est doctrina peccandi. Haec de mentientibus Aegypti obstetricibus duos egregios tractatores, Gregorium scilicet atque Augustinum sequens, neutrum eorum reprehendens, sed utrosque collaudans, sub duplici intellectu, prout potui diuina gratia adiutus, stylo proprio sum prosecutus, arbitrio lectoris relinquens, quem ex his duobus ad sequendum eligat sensum. Vnum sane firmiter debemus retinere, nullum mendacii genus inultum manere, quod hic relaxatum non fuerit poenitentia, uel quolibet opere pietatis.

Roma. 9.

✿ D. AMBROSII ✿

ANSBERTI PRESBYTERI, IN APOCALYPSIM

IOHANNIS APOSTOLI,

Liber decimus.

DECIMVS NOBIS, qui & extremus, ad exponendum huius operis remanet liber: & quia in eo maxima quaeque sacramenta, quae ad amorem patriae caelestis solent auditorum animos incitare, enodanda sese nobis ingerunt, libet hunc studiosius ac remissius tractare. Discussis enim multo sudoris labore locis obscurioribus, ueluti quibusdam opacitatum umbris spinarumque densitatibus adopertis, angustisque itinerum semitis pertransitis, albescentes liliis, uernantesque rosis campos ingredimur. In quibus tanto amplius immorari libet, quanto & manu locutionis decerpata, non marcescentem uultus decorem, sed perennem gloriae ostendunt candorem: non transeuntem suauitatis odorem, sed sine fine manentem demonstrant fragrantiam electorum. Ibi enim sponsa & uxor agni cultu regio decorata, ibi ciuitas aeterni regis omni lapide precioso constructa, angelorum custodia munita, auro purissimo utroque perlucido strata, habens portas ex margaritis: nec huius creationis templo, nec huius uisione luminis indigens: quia templum illius & lux, ipse est, cuius habitatio, ipsa ciuitas facta est, & a quo per gratiam illuminata est: cuius plateae flumen aquae, non cuiuscunque, sed uitae redundat: & ex utraque parte fluminis habens lignum uitae, quod

Gen. 3.

dudum uesci prohibitum fuerat, post transgressionem afferens fructus duodecim mensis duodecim: ibi continua uisio uultus dei, & cetera quae nunc enumerare nimis longum est, quae intantum sunt pulchra, ut etiam iuxta litteram ipsos animos paruulorum ad amorem excitent sui. Sed quia auide ista tractare concupiscimus, longas moras iam in praefatione ipsi nobis facere non debemus. Igitur postquam Iohannes ciuitatem sanctam Ierusalem, nouam, ac de caelo descendentem, sicut sponsam uidisse se dixit, quibusdam interpositis, qualiter haec sibi uel a quo ostensa fuerit, aperuit dicens:

Et uenit unus de septem angelis, habentibus phialas plenas septē plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendā tibi sponsam uxorem agni.

¶ In septimo huius operis libro dixisse me memini, septenario hoc angelorum numero nihil aliud q̄ ecclesiam septiformi spiritu repletā, in sanctis prædicatoribus designari: nihilq; in eo iuxta literam accipi posse, sed omnia mysticis sacramentis deferuire. Septem enim angeli, septem phialas habent: quia electorum ecclesia in sanctis prædicatoribus illustratione septiformis spiritus afflata, euangelium regni & annunciat & possidet. Quod uidelicet euangelium pacis, septem plagis nouissimis plenum esse memorat: quia in hac nouissima seculi hora clamans, omnes reprobos, dū non sanat, uulnerat. Iste autem angelus qui Iohanni hæc sacramenta ostendit, non solum à filio, sed etiam à patre & spiritu sancto, sicut circumstantia eiusdem reuelationis declarant, missus: hoc in loco personā incarnati uerbi, i. domini Iesu Christi, tenet. Et idcirco unus ex septem angelis, habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis, esse perhibetur: unus scilicet ex septem angelis, subaudis, quia carnem suscepit ex nobis, & in qua excepto peccato, similis factus est nobis, Apostolo attestante qui ait: Eum qui modico quā angeli minoratus est, uidemus Iesum per passionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum, per quem omnia, & propter quem omnia, quod multos filios in gloriam adduxerat, autorem salutis eorum, per passionem consummari. Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes: propter quam causam non confunditur fratres eos uocare, dicens: Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te. Hinc post paululū dicit: Quia ergo pueri communiter cauerunt sanguini & carni, & idem similiter participauit ipsdem. Quisq; fidelibus de Iudæis loquens, quia Christus unus ex septem angelis esset, antiquorum patrum memoriam faciens, innuit dicens: Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio & obsequium & promissa, quorum patres ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Hinc iterum de eodem angelorum angelo dicit: Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius dei in uirtute. Cur enim non uocetur unus ex septem angelis, qui secundum carnem filius est ecclesie, sicut scriptum est: Mater Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus: Cuius autem hoc in loco Iohannes figuram gerit, nisi (ut iam diximus) electorum ecclesie? Ac per hoc cum unus ex septem angelis ad Iohannem uenit, Christus utiq; ad septem angelos uenit: quia hoc est Iohannes, quod ipse septem angeli. Dicat ergo Iohannes, dicat, imò in Iohanne de Christo ecclesia dicat: Venit unus de septē angelis. Ac si diceret: Quia ad illum reuertī nec noueramus, nec ualebamus, pietatis uisceribus tactus, per id quod sumpsit ex nobis, uenit ad nos. Sed & quotidie iste angelus ad Iohannem uenit, quia per internā aspirationē ecclesiam suā erudit. potest autem, sicut & superius iam dictum est, in uno ex septem angelis, prædicatorum ordo figurari: In Iohanne uero, auditorum multitudo designari. Sed sciendum quia cum prædicatorum sancti ad auditorum mentes loquendo ueniunt, Christus utiq; per eos uenit, qui & per eos loquitur. Hac confidentia Paulus dicit: An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? Siue enim per internam aspirationis gratiam, per semetipsum sine sono uocis humana corda nunc illustrat, siue per sanctos prædicores eorum mentes uerbo fidei tangat, ipse uenit certe quod dixit: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Quia uero autor huius reuelationis, hanc sponsam uel hanc ciuitatem iam in præcedentibus de cælo descendente uidisse se dixerat, sed nec quomodo ostendētem, nec ut uiderat pleniter dixerat, idcirco & unum ex septē angelis ad se uenisse insinuat, & eadem quæ uiderat, recapitulando latius explicat. Sed querendum cur septem angelorum phialas plenas septem plagis nouissimis nunc introducat, cum eas superius iam effusas narrauerit. Si enim illas quas supra perhibuit effusas, nunc asserit plenas: mirādū ualde, quomodo mundo siluerit irrogatas: nisi forte, imò certe quod aperte datur intelligi, quia hic sensum uoluit perstringere, quod se latius iam nouerat di-

Heb. 2.

Psalm. 21.
Hebræ. 1.

Roma. 9.

Rom. 1. 1.
Psalm. 86.2. Cor. 13.
Iohann. 14.

gessisse: ut scilicet nec malorum omitteret mentionem, qui ex angelorum phialis. i. ex p dicatione ecclesie deficiunt, & intentionem suam ad bona mox ecclesie futura dirigeret. Quid autem siue per semetipsum interius sine sono uocis, seu per sanctos predicatorum exterius uerborum strepitu angelus Iohani, id est, Christus ecclesie dicat, audiamus. Ait enim: Veni, & ostendam tibi sponsam uxorem agni. Ac si diceret: Credulitatis passibus ad fidei cognitionem accede, & tunc spiritu sancto repleta, cognosces quanta tibi sit diuino munere dignitas collata, ut sponsa illius & uxor uoceris, cuius nec serua digna esse merebaris. Vnde & sequitur:

Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem, descendantem de caelo a deo, habentem claritatem dei.

¶ Liquet omnibus in spiritu Iohannem fuisse, quoniam haec omnia angelo narrante quod personam domini pro dispensatione sacramenti gerebat, uel audire uel uidere meruit. Sed sciendum quia illa quae narrat, nequaquam specialiter ex sua, sed generaliter ex persona ecclesie perfertur in sua: quae spiritu sancto afflata, quotidie ab angelo in monte ducitur, ut caelestem Ierusalem de caelo descendantem contempleretur. Et quod iste mons est, nisi ille de quo scriptum est, Erit in nouissimis diebus praeparatus mons domus domini in uertice montium: Domus enim domini, Israeliticus populus fuit. Mons itaque domus domini, ille appellatus est, qui in Israelitico populo incarnari dignatus est. Fuerunt autem in eodem populo sancti, qui montes iure uocarentur, quia per uitae meritum ad caeleste regnum propinquauerunt. De quibus alibi dicitur: Suscipiant montes pacem Isaie. 2.

populo tuo, & colles iustitiam. Sed incarnatus unigenitus his montibus aequalis non fuit, quia naturam & uitam meritoque omnium ex sua diuinitate transcendit. Vnde & recte mons super uerticem montium dicitur, quia excelsus ex diuinitate sua inuentus est etiam super cacumina sanctorum, ut hi qui in deum multo profecerant, eius uestigia uix potuissent tangere ex uertice cogitationis. Vnde & unus horum montium dicit: Veniet fortior me post me, cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere. Qui ergo per prophetam mons super uerticem montium, ipse per Iohannem mons magnus & altus uocatur, super quem aedificanda ecclesia in eodem Iohanne ab angelo, id est, ab incarnato dei filio, dicitur. Ipse enim angelus, ipse & mons iure uocatur. Quamobrem cum angelus Iohannem in montem magnum & altum ducit, Christus ecclesiam super semetipsum construendam adducit. Recte enim dominus per angelum signat & montem: quia & ipse nouus nuncius ecclesie apparuit, ad caelestem patriam electos inuitat: & ipse eandem electorum ecclesiam portat, & portando ad caelestia subleuat: quicquid in sancto euangelio loquitur, dicens: Qui intrat per ostium, pastor est ouium. Et paulo post, Ego sum ostium. Atque iterum, Ego sum pastor bonus. Si igitur ipse pastor, ipse ostium, & intrat pastor per ostium: cur non hoc in loco & ipse mons, & ipse angelus intelligatur, qui Iohannem. i. ecclesiam adducit in montem? Sed iam quod aedificium ciuitatis super hunc montem ostendatur, uideamus. Ait enim: Ostendit mihi ciuitatem sanctam Ierusalem descendantem de caelo a deo, habentem claritatem dei, Ipsa illa est, de qua in euangelio dominus dicit: Non potest Marc. 1.

test ciuitas abscondi supra montem posita, ecclesia uidelicet electorum super Christum stabilita. Ipsa inquam est, quæ in Iohanne supra montem adducta est. De qua etiam p Psal. mistam dñ: Ierusalem quæ ædificatur ut ciuitas. Quia em̃ illa internæ pacis uisio ex sc̃torũ ciuium congregatione cõstruitur, Ierusalem cælestis ut ciuitas ædificatur. Quæ s. in hac peregrinationis terra dum flagellis percutitur, dum tribulationibus tunditur, eius lapides quotidie quadrantur: & ipsa ciuitas, scilicet sancta ecclesia, quæ regnatura est in cælo, adhuc laborat in terra: & quanq̃ deposita carnis corruptione, illic quotidie ædificanda ducatur, ubi fundamētum eius est. i. in cælo, habet tamen hic in sanctorum moribus magnum iam ædificium suum. Nam & quædam sic de illa narratur, ut ad præsens tempus & ad futurum simul pertineat: quatenus quod hic ædificatur in sanctis moribus, illic appareat in præmio remunerationis. Cuius ciues in hac adhuc uita degentes, sanctis operibus super Christum ædificari conspiciens, affatur Petrus apostolus: Et uos tanquam lapides uiui superædificamini in domos spirituales. Quibus etiam Paulus dicit: Dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Sciendum uero quia sicut in ædificio materiali lapis lapidem portat, quia lapis super lapidem ponitur: & q̃ portat alterum, portatur ab altero: sic in sancta ecclesia unusquisque & portat alterum, & portatur ab altero. Nam uicissim se proximi tolerant, ut per eos ædificium charitatis surgat. Hinc enim Paulus admonet, dicens: Inuicem onera uestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Cuius legis uirtutem denũcians, ait: Plenitudo legis charitas. Soli autem lapides, qui in summitate atq; extremitate fabricæ ponuntur, ipsi quidem portantur ab alijs, sed alios nequaquam portant: quia hi qui in fine ecclesiæ. i. in extremitate mundi nascituri sunt, tolerantur quidē à maioribus, ut eorum mores ad bona merita componantur: sed cum non eos sequuntur qui per illos proficiant, nullos super se fidelis fabricæ lapides portant. Nunc itaque alij portantur à nobis, nos uero portati sumus ab alijs: omne autem pondus fabricæ fundamentum portat, quia mores simul omnium redemptor noster tolerat, de quo per Paulū dñ: Fundamentum aliud nemo potest ponere, proter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Portat fundamentum lapides, & à lapidibus nō portatur: quia redemptor noster mala nostra tolerat, sed in ipso malum nō fuit quod tolerari debuisset. Quicq; per prophetæ uocem de peruerse adhuc uiuentibus dicit: Laboraui sustinens. Non autem sustinendo dominus laborat, cuius diuinitatis omnipotentiam nulla fatigatio contingit: sed uerbis humanis loquens, ipsam suam circa nos patientiam, laborem uocat. Et notandum quod ista ciuitas prius in Iohanne super montem ducitur, & sic de cælo descendere uidetur: quia uidelicet electorum ecclesia prius uerticem fidei conscendit, & sic cælesti gratia per lauacrum regenerationis innouata, pijs operibus super ipsum montem in ædificiũ spirituale confurgit. Quæ uidelicet non suam, sed claritatem dei habere dicitur: quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminis. Nam etsi apostolis dicit, Vos estis lux mundi: tamen per hoc dictum, quia lumen non illuminans debeat intelligi, sed illuminatum, ipse alibi ait: Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Et iterum: Quam diu sum in mundo, lux sum mundi. Vnde & Iohannes euangelista ab illuminata luce uolens illuminantem discernere lucem, ait de Iohanne Baptista: Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Hinc ipsa lux illuminans, de illuminato lumine, id est, de eodem Iohanne baptista dicit: Ille erat lucerna ardens & lucens: subaudis, lucens in nocte, non in die: in tenebris radians, non in sole. Sequitur:

Lumen eius simile lapidi precioso, tanquam lapidis iaspidis sicut crystallum.

¶ In quibus uerbis ualde quærendum est, cum lapis iaspis uiridi sit specie, quomodo possit comparari crystallo, qui ex aqua mundissima relucet: aut cum sint alij lapides preciosiores quàm iaspis, cur lumen dei quod est præcipuum bonum ciuitatis Ierusalem, huic lapidi comparetur. Neq; enim à magno ista uacant mysterio, quæ iuxta literam ita sibi suis diuersitatibus contradicunt, Sed sciendum nobis est, quia tanto in spiritali intel-

lectu istarum similitudines concordari videntur, quāto & in superficie literarum ipsis suis qualitatibus discrepari: tantoque preciosiores esse in significatione, quanto sunt uiliores in descriptione. Ipsa enim internarum contemplationis lux quia uisione sua dum electos illustrat, aeternae uiriditatis pabulo nutrit, recte per iaspidem uiridi specie lapidem designatur. De hac uiriditate perennis lucis dominus in euangelio dicit: Per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet: ingredietur scilicet ad fidem, egredietur uero ad speciem, pascua autem inueniet in aeterna contemplatione. In his uirentibus locis ecclesia per mentis desiderium habitare conspexerat eius sponsus, qui in Canticis canticorum loquebatur, dicens: Quae habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire uocem tuam. In hortis enim sancta ecclesia, in hortis unaquaeque anima habitat, quae iam uiriditate spei est repleta. Quia ergo in hortis habitat, oportet ut sponsum suum uocem suam audire faciat, id est, canticum bonae praedicationis emittat, in qua ille delectetur quem desiderat. Quia amici auscultant, uidelicet omnes electi, qui ut ad caelestem patriam reuiuiscant, uerba uitae audire desiderant. Ista enim uiriditatis pascua indefinenter perfecti uiri mentis desiderio conspiciunt, & quo temporalia cuncta quasi arentia despiciunt, eo interno uiriditatis pabulo saginantur. Vnde & de unoquoque sanctorum sub figura onagri bene dicitur: Circumspicit montes pascuae suae. Montes etenim pascuae sunt, altae contemplationes internae refectionis. De quo post paululum subditur: Virentia quaeque perquirat. Arentia quippe sunt omnia, quae temporaliter condita, uenturo fine a iucunditate uitae praesentis quasi aestiuo sole siccantur. uirentia autem uocata sunt, quae nulla temporalitate marcescunt. Huic ergo onagro uirentia perquirere, est, sanctio unicuique uiro despectis rebus transitorijs, in aeternum mansura desiderare. Hinc per Isaiam prophetam sanctae ecclesiae dominus repromisit, dicens: Ponam iaspidem propugnacula tua. Omnipotens enim deus sanctae ecclesiae propugnacula iaspidem, qui lapis (ut supra iam diximus) ex uirenti specie constat, posuit: quia praedicatorum illius mentes internae uiriditatis amore solidauit, ut transitoria mundi cuncta despiciant, nihil in hoc mundo quod fine clauditur appetant, cuncta eius gaudia uelut arentia continent. Sicca quippe spes est huius seculi, quia omnia quae hic amantur, cum festinatione marcescunt. Quo contra primus pastor ecclesiae, auditores suos ad pascua aeternae uiriditatis uocans, de deo loquitur, dicens: Secundum magnam misericordiam suam rege-
nerauit nos in spem uiuam, per resurrectionem Iesu CHRISTI ex mortuis in hereditatem incorruptibilem & incontaminatam & immarcescibilem, conseruatam in caelis. Quia ergo uisio internae pacis electos dum illustrat, aeternae uiriditatis pastu reficit, recte lumen dei quo sancta illuminatur ciuitas, lapidi iaspidi, qui ex uirenti est specie, comparatur: quia uero praemium beatorum in ipsa uisione conspicitur, bene ipsa lux crystallo assimilatur. Crystallum enim ex aqua fieri probatur. Et quasi aqua crystallum effecta, in dei uisione cernitur, dum praemium ex aqua & spiritu renatorum ipsa contemplatio efficitur: quia quaeque fidei ac bonorum operum remuneratio esse potest, electi in ipsa dei uisione conspiciunt: imò ipsa eius uisio, fidei ac bonorum operum merces efficitur. Vnde
descriptum est: Erit deus omnia in omnibus. Sequitur:

Et habebat murum magnum & altum, habens portas duodecim,
& in portis angulos duodecim & nomina scripta, quae sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel.

Quantum ad speciem pertinere uidetur, murus ecclesiae singulariter dominus est Iesus Christus, Isaiam attestante qui ait: In die illa catabitur canticum istud in terra Iuda, Urbs fortitudinis nostrae Sion, saluator ponetur in ea murus & antemurale: quem & magnū legimus, & excelsū. Nam de eo scriptum est: Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. Quantum uero ad genus, ipsa ecclesia intelligitur in muro: quia cum de domino dictum sit, Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus: constat nimis, quia super ipsum idem murus ciuitatis construitur. Quodque in subsequētibz duodecim fundamenta habere phibetur, quae non omnia portat, quod absit credere, sed ecclesiam cum uno, imò in uno fundamento portare uidetur, Paulo attestante

Ephesi. 2.

qui fidelibus loquitur, dicēs: iam nō estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctoꝝ & domestici dei, superædificati sup fundamentū apostoloꝝ & prophetaꝝ, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo oīs ædificatio cōstructa crescit in templum sanctū in domino, in quo & uos coædificamini in habitaculū dei in spū sancto: quanq̃ & hī q̃ ædificiū ciuitatis cū dño portāt, ipsum dñm portare uideant in mēbris eius. Sed & si subtiliter cōsideramus, sicut in uno fundamēto, uidelicet Christo, duodecim fundamēta, i. duo decim apostolos, sic in duodecim fundamētis oēs sanctos ecclesiæ rectores cōiungi uideamus: q̃a cū Apostolus hoc qđ p̃misiimus, fidelibus dicat, iā nō estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctoꝝ & domestici dei, superædificati sup fundamentū apostoloꝝ & prophetaꝝ: quātū ad literā, nō iam duodecim, sed plura reperiūtur fundamēta. Siue ergo Christus, siue ecclesia murus, siue Christus fundamētū, siue apostoli atq; doctores fundamēta, oīa unū, oīa per unū, oīa cōstāt in uno: & hoc totū unus murus est, q̃a Christus & ecclesia, caput & mēbra, nō duo, sed unū sunt corpus. Sed iam quæ sint portæ muri ciuitatis, uideamus. Ipsi em̃ designātur p̃ portas, q̃ & p̃ fundamēta, sancti s. ecclesiæ p̃dicatores atque pastores: quia & ipsi eandem ecclesiam regendo quasi superimpositum sibi ædificiū portant, & portando aditum regni cælestis eidem aperiunt. Quisquis enim nobis ianuam regni cælestis ore suo aperit, porta est. Quid autem per angulos duodecim, qui sunt in portis duodecim, nisi minoris ordinis sacerdotes atque pastorum auditores, siue in ueteri, seu in nouo testamēto designātur? Qui etsi magna nō ualent, tñ minora quæ acceperūt, fideli populo annunciare nō desistunt. Labia em̃ sacerdotis custodiūt scientiam, & legē exgrunt de ore eius, q̃a angelus dei exercituū est. Et notandū quod in portis noīa duodecim tribuū Israel scripta referūtur: quod nequaquā solummō de illo hebraico populo dictū fuisse credendū est, sed de oīi ecclesia, quæ & Israel, i. uidēs deum, recte uocatur: & in duodenario sacro numero, pro eo quod in quatuor mundi partibus trinitatē quæ deus est, annunciat, digne figuratur. Siue em̃ tres p̃ quatuor, siue quatuor p̃ tria ducamus, ad duodenarium numerū puenimus. Absit autē ut solus ille Hebraicus populus, sicut q̃busdam placet, has portas in q̃bus duodecim noīa tribuum filioꝝ Israel scripta narrantur, & nō potius oīs ecclesia siue ex Iudaico, siue ex gentili populo habuisse & habere credat: cui iuxta superiorē de fundamentis intellectū, Christus porta singularis est, q̃ dixit: Ego sum ostium. p̃ me si qs introierit, saluabitur. Si em̃ non alius nisi qui per hanc portam introierit, saluabitur: & hæc ciuitas duodecim portas habere phibetur, cōstat nimis q̃a duodecim portæ in una porta inueniūt. Vñ & Psalmista dicit: Aperte mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas, cōfitebor dño. hæc porta dñi, iusti intrabūt p̃ eam: tanq̃ ecclesia ex gentibus ueniēs, sanctis p̃dicatoribus diceret: Aditum mihi fidei pandite, ut uestre religionis lumini inhærens, in unius dei confessionis laude pseuerem. Et ne forte hoc tantæ gratiæ bonū illis tribuere uellet, p̃ quos ad hanc fidē intrauit, Psalmista illico subiecit & ait: Hæc porta dñi, iusti intrabunt p̃ eam. Cōsequens enim iuxta literam ratio fuerat, ut cū dixisset, Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas, cōfitebor domino: subderet, Hæ portæ dñi, iusti intrabunt p̃ eas. Sed cum prius plurali numero portas sibi aperiri postulat, ac deinde portas ingressus, singulari numero unam apertam se uidisse testatur, p̃ quam iustos in ciuitatē intrare conspexit: patet proculdubio, q̃a quisquis per illas ingreditur, p̃ unam quæ principalis ac singularis est oīm, imō quæ in omnibus una est ac singularis, ingreditur. Videamus atq̃ qualiter in portis noīa duodecim tribuū filioꝝ Israel scribantur. Ait enim una ex magnis, & ipsa magna ecclesiæ porta, intrantibus per portas: Epistola nostra uos estis, scripta in cordib⁹ nostris, quæ scitur & legitur ab omnibus hoībus manifeste: qm̃ epistola estis Christi, ministrata a nobis & scripta nō atramento, sed spīritu dei uīui, nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Qđ si quisquam in duodecim portis patriarchas ac prophetas solummō uult intelligi, in duodecim uero angulis illos sacerdotes ac seniores, quorum dispēlatiōe ac ducatu illa gens mirabiliter gerebatur, omnino quia contrariū est, renitimur. Si autem ita in eisdem portis patriarchas atq; prophetas, in angulis uero similiter ita seniores illos ac sacerdotes populi illius intelligat, ut consequenter apostolos omnes ecclesiæq; doctores eisdem coniungat: & nos consentimus, quia nec aliter debemus. Nunquid em̃ quia patriarchæ

Malach. 2.

Iohan. 10.

Psalm. 117.

2. Corin. 3.

& propheta uenturum Christum in eadem gente prædicauerunt, ideo ipsi soli portæ huius ciuitatis exiuerunt, & non potius cum eis apostoli atq; omnes doctores, qui uniuersis gentibus ad fidem introitum præbuerunt? Sed sicut apostoli atq; omnes sancti doctores pariter cum patriarchis atq; prophetis in duodecim portis inueniuntur, sic nimirum patriarchæ atq; propheta in duodecim apostolorum omniumq; sanctorum prædicatorum fundamentis reperiuntur. Sequitur:

Ab oriente portæ tres, & ab aquilone portæ tres, & ab austro portæ tres, & ab occasu portæ tres.

¶ Illud hoc loco duodenarium complectitur numerum, qui in apostolis simul ac se-
dibus pro uniuersitatis plenitudine nobis insinuatur sæpe sacratu: quiq; ueteris ac noui
testamēti populum certissime designare uidetur, dño attestante qui ad apostolos ait: Cū *Matthæi. 19.*
sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super duodecim thronos,
iudicantes duodecim tribus Israel. Constat enim apostolos nō solas duodecim tribus Is-
rael iudicatu-
ros, sed ex circuncisione simul & præputio adunatos populos. Qui uideli-
cet duodenarius numerus propter quatuor qualitates hominum, quibus notitia trinita-
tis à sanctis prædicatoribus aperitur, in quatuor plagis cæli diuiditur. Habet em̄ electo-
rum ciuitas ab oriente portas tres, siue scilicet in patriarchis ac prophetis, qui gloriam
trinitatis Hebraico populo nunc aperte, nunc per ænigmata prædicauerunt: seu in apo-
stolis, qui ad eandem trinitatis confessionem primitias Iudæorum perduxerūt. Iure em̄
ille populus oriens uocatus est, de cuius carne ille natus est, qui sol iustitiæ à propheta *Malach. 4.*
uocatus est, de quo etiam prophetica uoce rursum dicitur: Vobis qui timetis dominū,
orietur sol iustitiæ. Habet autem ad aquilonem portas tres: quia sanctæ ecclesiæ prædi-
catores non solum Iudaicum populum, uerumetiam gentilem ad cognitionem sanctæ
trinitatis pduxerunt. Solet em̄ p aquilonem gentilitas figurari, quæ diu in perfidiæ suæ
frigore torpuit: & in cuius corde ille regnauit, qui attestate propheta, apud semetipsum
dixit: Ponā sedē meā ad aquilonē. Habet quoq; ab austro portas tres: quia eandē trinitatis *Isaiæ. 14.*
fidē, quā primi ecclesiæ prædicatoribus, siue Iudæis seu incredulis gētibus prædicauerūt, nunc
quoq; p totū tps ecclesiæ, quo iā sol meridianas horas cōscēdit, fides ad celsitudinis cul-
mē puenit, ex eisdē prædicatoribus, alijs p doctrinā sanctæ exhortatiōis gnati, etiā fidelibus
charitatis amore flāmati prædicare nō desistunt. Vñ & in hac Apocalypsi de sanctis aīali-
bus, uidelicet electis prædicatoribus dī: Requie nō habēt, die ac nocte dicētia: Sanctus, san-
ctus, sanctus, dñs deus oīpotēs. Requie s. nō habēt, subaudis clamare nō cessant. Qd nos
quoq; & si impares tantæ dispensationis officio, put ualemus, facere curamus, cū in uno
deo, in una diuinitatis substantia tres esse psonas prædicamus: & nec ipsum esse patrē q est
filius aut spūsanctus, nec ipsum esse filiū q est pater aut spūsanctus, nec ipsum esse spī-
ritūsanctū q est pater aut filius: cū tñ nō aliud patrē, aliud filiū, atq; aliud spūsanctū asse-
ramus. Sicut em̄ hanc trinitatē in psonis discernimus, ita unitatē in natura deitatis cōiū-
gimus: quia nec patrē à filio & spūsancto, nec filiū à patre & spūsancto, nec spūsanctū
à patre & filio separari posse prædicamus. Nam quia alius sit pater, alius filius, ali-
us spūsanctus, scripturæ nos autoritas docet: neq; enim pater aut spūsanctus car-
nem suscepit pro nobis, sed solus filius: nec spūsancti uox super ipsum mediatorem *Matthæi. 3.*
nostrum ad fluentia Iordanis sonuit, sed solius patris: nec pater in columbæ specie super
eū descendit, sed spūsanctus. Cū em̄ hinc ad ripā Iordanis incarnatū dei uerbum staret,
hinc de nube paterna uox sonaret, hinc spūsanctus sup eū in specie colūbæ descēderet, si
tñ hic in tali locutiōe oportet dicere: patet rō, nō unā psonā, sed tres deū esse, & tñ in his
tribus unū deū esse: quia dñs deus tuus, ut scriptū est in lege & euāgelio, deus unus est. De
qbus nulla nos necessitas cogit in scribēdo laborare, quæ iā totus mūdus & credit & p-
dicat: quoq; ita subtiliter, ita insigniter à pcessoribus nris tractata atq; discreta sunt, ut si
de his aliqd cōscribere conemur, magis fastidiū lectori q amorē gnemus. De qbus tñ ta-
cere oīmodis nō uidemur, nec debemus, maxime cū in hac trinitatis cōfessione baptize-
mur, in hac unitatis fide saluemur. Vnusquisq; enim de hac dicit prout ualer, cuius me-
moriam iam de mūdo perire non potest. quæ quia usq; ad finē seculi ab ore fidelīū & cor-
de non recedit, recte Ierusalem ciuitas electorū scilicet ecclesia, ab occasu portas tres ha-

bere memoratur, sanctos uidelicet prædicatores, q̄ dum Iudaicā perfidiam atq̄ errorē gentiliū nouissima prædicatione ad trinitatis notitiā reducunt, quasi tres portæ eis fiunt, quibus ad uitā aternā introeant. Sequitur:

Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorum & agni.

¶ Hoc loco murus ciuitatis non specialiter dominus, sed generaliter totum corpus eius quod est ecclesia, accipit. Quæ super duodecim fundamēta. i. super apostolos, pp̄hetarum, reliquorumq̄ doctorū soliditatē cōsistit, cū (sicut diximus) unū sit singulare eius fundamentum. i. Christus, sicut scriptum est: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. De quibus quīs superius aliquid p̄libati sumus, liber tñ adhuc subtilius inquirere, quōd possit hæc ciuitas duodecim habere fundamenta, cum fundamentum aliud nemo possit ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Et certe idem Paulus qui hæc dixit, alibi fidelibus ait: Iam nō estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici dei, superædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum. Si enim fundamentum aliud nemo pōt ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus: quomodo tu beate Paule ecclesiam dei super fundamentum apostolorum & prophetarum ædificatam, nisi quia in uno fundamento duodecim reperiunt fundamenta, ut uidelicet sicut est Christus rex regum & dñs dominantium, pastorq̄ pastorum, sic uocetur fundamentum fundamētorum? Vnde & idem Paulus cum apostolos & prophetas fundamenta uocasset, statim cui inhæreret subiecit, & ait: Ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in dño. Sic etiam apostoli in Christo lux esse meruerunt, ipso eis dicente: Vos estis lux mundi. cum tamen secundum euangelicā doctrinā, solus Christus sit lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Christus itaq̄ lumen illuminans, illi autem lumen illuminatum. Iacobus deniq̄ apostolus de dño dicit: Voluntarie genuit nos uerbo ueritatis, ut simus initium alii quod creaturæ eius. Securus tamen Apostolus plebem dei alloquitur, dicens: In Christo Iesu per euangelium ego uos genui. Generat itaq̄ deus per adoptionem gratiæ, generat Paulus in Christo uel sacramenti administratione uel p̄dicatione doctrinæ. Memor tamen diuinæ admonitionis qua dñs, Et patrem nolite uocare uobis super terram, unus est enim pater uester qui in cælis est: eos quos in Christo Iesu generauerat, alibi alloquit, dicens: Nunquid Paulus pro uobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Et rursum: Quid, inquit, est Paulus? Quid uero Apollo? Ministri eius cui credidistis, quatenus per hoc dictum omnem fidei intentionem atq̄ spem ab hominibus suspendens, in deum salubri doctrina defigeret. Huic etiam sensui psalmus concinit, dicens: Leuaui oculos meos ad montes, unde ueniet auxilium mihi, montes s. apostolos uocans atq̄ pp̄hetas, quos sol iustitiæ Christus principaliter irradiauit. Et ne in mōtibus fidutiā collocanda putaretur, protinus intulit, dicens: Auxilium meum à dño, qui fecit cælum & terrā. Sic, sic nimirum, sic etiam hoc loco, ut supra meminimus, duodecim fundamēta sanctos doctores, in uno tamen fundamento Christo Iesu, uocatos debemus agnoscere, ut sint illi fundamenta, ipse aut fundamentum fundamētorum. Ad hoc enim pertinet quod etiam nominatis fundamentis, agni nomen non siluit, sed ait: Et in ipsis duodecim noīa duodecim apostolorum & agni. Notandum uero quod in fundamentis apostolorum noīa esse dicuntur, quia uidelicet quisquis à tpe apostolicæ prædicationis doctrinā ac uitæ merito animarum regimē suscipit, locum apostolorum tenet. Quorū enim doctrinā & actus imitatur, cum ipsis imō in ipsis fundamentū ecclesiæ esse uidetur. Sicut em̄ in duodenario sedium numero, cum apostolis in cunctis suis p̄dicatoribus sancta ecclesia ad iudicandum sedet, sic in duodecim fundamentis, uidelicet eisdem sanctis apostolis, sequentis ordinis sanctos prædicatores fundamenta habet. Vel certe idcirco in duodecim fundamētis duodecim apostolorum noīa esse perhibentur, ut quæ sunt eadem fundamenta, ipsa nominum inscriptione simpliciter ostendatur. Sed ecce cum de ecclesiæ fundamentis loquimur, quæstio animum pulsat, quid sibi uelit quod Psalmista de eiusdem ecclesiæ fun-

amentis dicit, Fundamenta eius in montibus sanctis. Nunquid enim non fuerunt mon-
tes idem apostoli suscipientes pacem populo dei, qui portandum susceperunt ædificium
ecclesiæ dei? Sed hæc quæstio citius soluitur, si (sicut supra meminimus) nō solū aposto-
li, uergetiā prophetae intelligantur in montibus sanctis: super quos noui testamenti do-
ctores fundamēta ecclesiæ ponunt, q̃a eorū doctrina ad portandū ecclesiæ ædificiū muni-
unt, tanq̃ f. fundamenta sup̃ fundamenta, q̃a & ipsi montes fundamēta esse noscuntur. Vel
certe in montibus sanctis hæc fundamēta ponunt, q̃a in excelsis terræ uiuentiū locis. i. in
cælestibus, ubi & fundamentū fundamentorū secundū carnē conscendit, ubi & ip̃ius be-
atæ ciuitatis lapides super fundamentū ponendi quadrati perueniūt, in ip̃so spiritali ædi-
ficio prædicatores sancti tanquam firmiores ac preciosiores lapides coaptantur: non quo-
iam in portando aliquod laboris pondus sustineant, sed quo in illa beata remuneratio-
ne ip̃sum eis pondus laboris præmiū existat felicitatis, Sequitur:

Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam aure-
am, ut metiretur ciuitatem & portas eius & murum eius.

¶ Superius dicit sibi Iohannes arundinē datā, nunc uero angelum qui ei loquebat, au-
reā habere dicit arundinē. Et Iohanni qd̃ dictū est, Surge & metire tēplū dei & altare &
adorantes in eo: de angelo uero idē Iohannes dicit, habebat mensurā arundineā aureā, ut
metiretur ciuitatē & portas eius & murū eius. Quid igitur est, quod & Iohannes & ange-
lus spiritalis ciuitatis ædificiū mensura arundinea metiunt? Et q̃s hoc loco per angelū ci-
uitatem metientē intelligitur, nisi ille q̃ oīa sicut scriptū est, in numero & mensura & pō-
dere disposuit, dñs uidelicet Iesus Christus? Ipse est em̃ sapientia dei, attingens à fine usq̃
ad finem fortiter, & disponens oīa suauiter. Et reuera illi soli principaliter metiri ciuita-
tem cōuenit, q̃ hanc ædificauit. Cur ergo & Iohannes ædificiū eiusdē ciuitatis metit,
nisi quia per Iohannem atq̃ in Iohanne idem angelus metitur? Cuius autē figurā illo in lo-
co gessit Iohannes, nisi sanctorū p̃dicatores? An non in Iohanne angelus ædificiū metitur ci-
uitatis, cum idem ad angelos. i. dñs ad sanctos p̃dicatores, loquebatur dicens: Sine me ni-
hil potestis facere? Hinc Paulus nihil sibi de prædicationis sacramento tribuens, ait: An
experimentū queritis eius q̃ in me loquitur Christus? Quid autē per mēsurā arundineā
auream intelligimus, nisi diuini uerbi prædicationē? Quia em̃ arūdine scribitur, recte ab
efficiente illud quod efficitur. i. sacri eloquiū, designatur. Nisi em̃ per arundinem sancta
prædicationis figuraretur, nequaquā dñs per Psalmistam diceret: Lingua mea calām⁹ scribæ
uelociter scribentis. Bene autē arundo aurea esse describitur, q̃a dum quosdā metiens tan-
git, sapientiæ uerbo adimplet. Vnde scriptum est: Accipite sapiētiam sicut aurum. Quid
igitur est, angelum de arundine ciuitatem metiri, nisi redemptorem nostrū per gratiam
euangelicæ prædicationis electos suos uirtutibus perfici? Dum em̃ ex precepta nouæ ui-
tæ p̃dicatione ad hoc ecclesia proficit, ut in alio sermonem sapientiæ, in alio sermonem
scientiæ, in alio plenam fidem, in alio gratiā sanitatū, in alio operationem uirtutū, in alio
prophetiam, in alio discretionem spiritū, in alio genera linguarū, in alio interpretatio-
nem sermonū accipiat: hoc est nimis quod diximus, q̃a angelus de mensura arundineā
ciuitatem metitur. Sed cū sit dñs murus huius ciuitatis, Isaia attestante q̃ ait: Vrbs fortis
tudinis nostræ Sion, saluator ponetur in ea murus; quid sibi uult, quod angelus q̃ est uti-
que dominus cælestis ædificiū, murum metiri describitur, nisi quia sic in una horum quā
libet specie Christus ostenditur, ut consequenter etiam prædicatorum persona in ea de-
monstretur? Nam hoc loco angelus personam Christi gerit, portæ uero ciuitatis & mu-
rus eius, sanctorum prædicatorum officia designat: qui & ecclesiæ regni cælestis aditum
aperiunt, & contra mundi aduersitates murus eidem existunt, sed hoc cum Christo &
in Christo. Ipsi enim duodecim portæ in una porta, ipsi duodecim fundamenta in uno
fundamento, ipsi murus in muro, ac per hoc cōsequenter ipsi angeli in angelo. Cum er-
go hæc ita se habeant, quando angelus ciuitatem & portas eius & murum eius metitur,
seipsum utiq̃ metitur, siue f. caput in membris, siue membra per unum caput seipsa. Ni-
si enim sancti prædicatores hac mensura seipsos metirentur, nequaquā Paulus fidelibus di-
ceret: Non audemus inferere aut comparare nos quibuscumque qui seipsos cōmendat, sed

psal. 86.
psalm. 71.

Apoca. 11.

Sapi. 11.
Sapi. 8.

Iohan. 15.
2. Cor. 13.

psalm. 44.

Pro. 16.

Isaia. 16.

2. Cor. 10.

ipsi in nobis nosipsum metientes, & comparantes nosmetipsos nobis: nos autē non in inmensum gloriabimur, sed secūdū mensuram regulæ qua mensus est nobis deus mensuram pertingendū ad uos. Nos enim quasi non pertingētes ad uos superextēdimus nos: usq; ad uos enim peruenimus in euangelio Christi. Proprium namq; solet esse bonorū prædicatorū, ut qui alios uirtutibus perficere student, seipsos prius perfectos ostēdant; & eo de se humilia sentiant, quo ad meliora amplius proficiunt. Sequitur:

Et ciuitas in quadro posita est, & longitudo eius tanta est, quanta & latitudo.

In longitudine ac latitudine, æqualis omnis quadratura consistit. Quæ est autē longitudo huius ciuitatis, nisi longanimitas spei? Quæ uero latitudo, nisi charitatis amplitudo? Ipsa autem longanimitas spei & latitudo charitatis, uacua in cordibus fidelium non est. Nam per fidem quicquid ualet operatur. Vnde & per Paulum dicitur: In Christo Iesu neq; circumcisio aliquid ualet, neq; præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Quia ergo in uita fidelium iuxta quendam modum perfecta est longanimitas spei, perfecta latitudo charitatis, perfecta certitudo fidei, perfectum studium operationis, recte cælestis ciuitas in quadro posita esse describitur. In mensura autem quadra non aliud latus maius est, atq; aliud minus, sed cuncta simul quatuor latera æquali spatium tenduntur: quia & ipsas easdem uirtutes quas diximus, fidem scilicet, spem, charitatem atq; operationem, quandiu in hac uita uiuimus, æquales sibi esse apud nosipsum inuenimus. Idcirco autem maior spe & fide charitas dicitur, quia postquam ad auctoris nostri speciem peruenitur, spes quidem & fides transeunt, sed charitas permanet. Nam nunc & quantum credimus, tantum amamus; & quantum amamus, tantum de spe præsumimus. De fide quoque & operatione Iohannes apostolus fatetur, dicens: Qui se dicit nosse deū, & mandata eius non custodit, mendax est. Notitia quippe dei ad fidem pertinet mandatorum, custodia ad operationem. Cum ergo uirtus, tempus & locus operandi suppetit, tantum quis operatur, quantum deum nouerit: & tantum se nosse deum indicat, quantum pro deo bona operatur. Describatur ergo electorum ciuitas in quadro: quia unusquisque qui in actiua uitæ exercitio uersatur, tantum credit, quantum sperat & amat & operatur: tantum sperat, quantum credit, operatur & amat: tantum amat, quantum credit, sperat & operatur: tantum operatur, quantum credit, amat & sperat. Quia itaq; in sanctæ ecclesiæ populis multi sunt & robusti per fidem, & longanimes per spem, & ampli per charitatem, & efficaces per operationem, bene cælestis ædificij ciuitas in quadro posita esse perhibetur. Nam ut aliquid quoq; de electorum uirtutibus loquamur, sæpe ex eis quosdam uidemus prudentes per intelligentiam, fortes in aduersitate, iustos in operatione, temperantes à uoluptatibus, atq; in omni zelo discretionis se mensura moderantes. Qui dum prudentiam, fortitudinem, iustitiam atq; temperantiam, uel sicut eas enumerare quibusdam placet, prudentiam, temperantiam, fortitudinem atq; iustitiam tenent, mensuram spiritualis ciuitatis in quadro habent. Ecce etenim ipsæ uirtutes quas habere bonos & fideles diximus, ita in quadro sunt, ut una alteram non excedat. Magna quippe est prudentia, sed si minus est à uoluptatibus temperans, minus in periculis fortis, minus in operatione iusta, profecto minus est prudens. Magna est temperantia: sed si minus intelligit unde se temperet, si aduersa sustinere per fortitudinem minus ualet, atq; in timorem animum deijcit, si præcipitationē suā aliquā ad iniustitiæ opa proruit, minus est temperans. Magna est fortitudo: sed si minus intelligit quæ bona custodiat, quibus malis resistat, si minus à uoluptatis appetitu se temperet, sed uincitur delectatione, si iustitiæ opera minus tenet atq; aliquando iniustitiæ dominatione superatur, minus est fortis. Magna est iustitia: sed si minus quam debet, inter iusta & iniusta opera discernit, si minus cor à mundi delectatione temperet, si minus se contra aduersa confortat, minus est iustus. Mensuretur ergo perfectorum uita fidelium per quadrum: & tantum habeat cælestis ciuitatis latus unū, quantum latera singula: quia unusquisq; tū prudens est, quantum temperans, fortis & iustus: tū temperans, quantum prudens, fortis & iustus: tantum fortis, quantum prudens, temperans & iustus: tantum iustus, quantum prudens, temperans & fortis fuerit. Sequitur:

Gal. 5.

1. Corin. 13.

1. Iohan. 2.

Et mensus est ciuitatem de arundine per stadia duodecim millia.

Quid nāq; in duodecim milliū stadijs, nisi pfectionis summa in stadio currētū debet intelligi? Recte autem per stadium hoc figurari dicitur, quod in stadio agitur. Hinc Paulus fidelib⁹ dicit: Nescitis quod hi q in stadio currūt, oēs qdem currunt, sed unus accipit brauium? Sic currite, ut comprehendatis. Oīs enim qui in agone cōtendit, ab oībus se abstinet. Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Duodenarius uero numerus idcirco pfectus habetur, quia & decem praecepta legis, duoq; mandata charitatis, in quibus tota lex pēdet & pphetā, in se ostendit, & ex septenarij numeri multiplicatis partibus conficitur: in quo & perfectio euangelica, & trinitatis notitia declaratur. Siue em̄ quatuor per tria, siue tres per quatuor ducamus, duodenarij numeri summam implemus: quia uidelicet siue per euāgelium ad trinitatis notitiam pertingamus, seu per trinitatis cognitionem ad euangelicam perfectionem conscendamus, hoc est nimis quod diximus: quia ex multiplicatis septenarij numeri partibus, mystice in duodenario sacramento pficimur. Millenarius uero numer⁹, ut saepe iam diximus, & in seculari scientia, & in diuina scriptura perfectus ostenditur. In seculari sapientia idcirco perfectus habetur, qā denarium numer⁹ quadratum solidū reddit. Decem quippe decies ducta, fiunt centum. Quā iam figura quadrata, sed plana est. Vt autē in altitudinem surgat & solida fiat, rursus centum decies multiplicantur & mille sunt. In sacro autem eloquio idem numerus perfectus mōstratur, quia appellatione eius uniuersitas designatur. Vnde scriptū est: Verbi quod mādauit in mille generationes. Cum enim nequaquam credendum sit, quod non solum usq; ad ducētos, uerumetiam nec ad centum fortasse generationes mundus extendatur: quid aliud mille generationibus, nisi generationum uniuersitas figuratur? Huius numeri perfectionem illud etiam designat, quod probatissimus Iob in ueritatis historia figuraliter mille iuga boum & mille asinas post flagella recepisse describitur. Ad huius numeri perfectionem pertinet illud, quod beatissim⁹ Petrus fidelibus dicit: Vnum hoc nō lateat uos fratres charissimi, quia unus dies apud dñm sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus. Quia igitur siue duodenarius, siue millenarius numerus in sacro eloquio sua perfectione habetur sacratus, recte de angelo, redemptore uidelicet nostro, dī: Mensus est ciuitatem de arundine per stadia duodecim millia. Ac si diceretur: Etsi discretionis eius iudicio non omnibus omnia, sed singulis iuxta propriam mensuram spiritalium dona distribuit, sicut etiam de eius dono scriptum est: Omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult: omnes tamen quos eodem spiritu tangit, in his quae acceperūt, perfectos ostendit. Duodenarius quippe ac millenarius sacratus numerus, nulla ex parte habetur imperfectus: quia & si quorundam uita qui in stadio currunt, id est, in spiritali labore desudant, ad metas donorum omnium non pertingit, intra mensuram tamen qua currit, ad positam brauij coronam agiler peruenit. Absit autem ut dona spiritus sancti, qā non oībus oīa largiūtur, idcirco diuisa in singulis suis partibus imperfecta aestimentur, cum hoc quod alter non accepit in se, per charitatis studiū possideat in altero. Angelus em̄ qui ciuitatem metitur, sicut unicuiq; iuxta propriam mēsuram dona eiusdem spūs sancti partitus est, sic etiam singulis proprii cursus metas statuīt. Ad quas dum quisq; pertingit, statim coronae brauium accipit. Ecce etenim alij sermonem sapientiae, alij sermonem scientiae, alij plenam fidem, alij gratiā sanitatum, alij operationem uirtutum, alij prophetiam, alij discretionem spirituum, alij genera linguarum, alij interpretationem sermonum tribuunt: quatenus in uno eodemq; spiritu iste uerbo sapientiae polleat, nec tamen sermone scientiae, id est, doctrinae fulciatur: quia sentire atque inuenire sufficit, etiam quod per discendi studiū non apprehendit: ille sermone scientiae fulgeat, nec tamen in uerbo sapientiae conualeseat: quia & sufficit explere quantum didicit, & tamen ad sentiendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Iste per fidem & elementis imperat, nec tamen per sanitatum gratiam infirmitates corporū curat: ille orationis ope morbos subtrahit, nec tñ arenti terrae uerbis pluuias reddit. Iste operatione uirtutū ad praesentē uitam etiam mortuos reuocat, & tñ pphetia gratiā nō habet, quā sibi uetura sunt ignorat: ille uentu

1. Corin. 9.

Psal. 104.

Iob. 42.

2. Petri. 3.

1. Corin. 12.

1. Corin. 12.

ra quæq; uelut pſentia attēdit, & tñ in nulla opatione ſignorū ſe exerit. Iſte p diſcretionē in factis ſubriliter mentes cōſpicit, ſed tñ diuerſi gñis linguas nescit: ille diuerſi gñis linguas examinat, & tñ in rebus ſimilib⁹ diſſimilia corda nō pēſat. Alius in una lingua quā nouit, ſermonū pondera interpretādo prudēter diſcutit, & tñ reliqs bonis quæ nō habet, patiēter caret. Sic itaq; creator nŕ ac diſpoſitor cūcta moderat, ut q extollī poterat ex dono quod habet, humiliet ex uirtute quā nō habet. Sic cūcta moderat, ut cū p impē ſam grām unūquēq; ſubleuat, etiā p diſparē alteꝝ alteri ſubdat: & meliorē qſq; ex dono alio eſt q ſibi ſubijcit, attēdat: ac licet ſe pīre ex alijs ſentiat, eidē tñ quē ſuperat, ſe in alijs poſtponat. Sic cūcta moderatur, ut dū ſingula quæq; ſunt oīm, interpoſita quadā charitatis neceſſitudine, ſiant oīa ſingulorū: & unusquiſq; ſic quod nō accepit, in altero poſſideat, ut ipſe alteri poſſidendum quod accepit, humiliter impendat. Hinc enim per Petrum dicitur: Unusquiſq; ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrātes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ dei. Tunc nanq; bene multiformis grā diſpenſatur, qñ acceptum donum & ei⁹ qui hoc non habet, creditur: quando propter eum cui impenditur, datum putatur. Hinc per Paulum dŕ: Per charitatem ſeruite inuicem. Tūc enim nos charitas à iugo culpæ liberos reddit, cū uiciſſim nos nōſtro p amorē ſeruitio ſubijcit. Cum ergo aliorū bona, nōſtra credimus: & nōſtra alijs quaſi ſua offerētes exhibemus, ex multis mēbris unū corpus efficiimur. Hinc rursūm p Paulum dŕ: Nam corpus nō eſt unū membrū, ſed multa. Si dixerit pes qm̄ nō ſum manus, non ſum de corpore, nō ideo nō eſt de corpore? Si totū corpus oculus, ubi auditus? Si totū auditus, ubi odoratus? Et paulo poſt: Quod ſi eſſent oīa unū membrū, ubi corpus? Nunc aut multa qdem membra, unū uero corpus. Quid em̄ ſancta eccleſia, niſi ſuperni ſui capitis corpus eſt, in qua alius alta uidendo, oculus: alius recta operando, manus: alius ad luſta diſcurrendo, pes: alius præceptorum uocem intelligēdo, auris: alius malorum ſcetorem bonorumq; fragrantiam diſcernendo, naris eſt. Qui corporalium more membrorū dum uiciſſim ſibi accepta officia impendant, unum de ſemetiſiſ omnibus corpus reddunt: & cū diuerſa in charitate peragunt, diuerſa eſſe perhibent ubi continentur. Si autem unum qd cuncti agerent, corpus utique quod ex multis continetur, non eſſent: quia uidelicet multipliciter compactum non exiſteret, ſi hoc concors membrorum diuerſitas non teneret. Hinc rursūm per eundem Apoſtolum dicitur: Ex quo totum corpus compactū & con-

Epheſi. 4. nexum per oēm iūcturam ſubminiſtrationis, ſecundū operationē in mēſurā unus cuiuſq; membri augmentū corporis facit in ædificationē ſui in charitate. Sed cū miro cōſilio autor ac diſpoſitor nŕ huic illa largitur quæ aliq; denegat, aliq; hæc denegat quæ iſti largitur, extra menſuram arundinis egredi nititur, quiſq; poſſe pluſquam accepit, conaſ: ut forte iſis cui tñmodo datū eſt præceptorū occulta diſſerere, tētet etiā miraculis coruſcare: aut iſ quē ſupernæ uirtutis donū ad ſola miracula roborat, etiā diuinæ legis pandere occulta contendat. In præcipiti em̄ pedem porrigit, qui menſurarum ſuarū limitē non attendit. Et plerunq; amittit hoc & quod poterat, qui audacter ea ad quæ pertingere non ualet, arripere feſtinat. Nam & membrorum nōſtrorū tunc bene miniſterijs utimur, cum ſua eis officia diſtincte ſeruamus. Lucem quippe oculis cernimus, uocem uero auribus audimus. Si qſ aut mutato ordine uoci oculos, luci aures accommodet, huic utraq; incaſſum patēt. Si qſ odores uelit ore diſcernere, ſapores nare guſtare, utriuſque ſenſus ſibi miniſteriū, quia peruertit, interimit. Dum em̄ proprijs hæc uſibus non aptantur, & ſua officia deſerunt, & ad extranea nō aſſurgunt. Bene Dauid intra has diuinæ largitatis menſuras pedem cordis preſſerat, cum dicebat: Neq; ambulauī in magnis, neque in mirabilibus ſuper me. Super ſe quippe in mirabilibus ambularet, ſi appetere magna ultra q̄ poteſt quæreret. Super ſe nanque in mirabilibus attollitur, qui & in hiſ ad quæ non ſufficit, uidērī conatur. Bene intra has menſuras etiā in ipſa Paulus prædicationis ſuæ ſe latitudine coartabat, cum diceret: Nō enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit CHRISTVS. Quod uidelicet dum electi humiliter peragunt, tanto in cōſpectu metientis in hiſ quæ acceperunt perfectiores apparent, quanto & ad ea quæ necdum acceperunt, præſumptionis pedes non extendunt. Quia igitur omnium uirtutum dona in ſingulis eccleſiæ membris diuiſa charitatis compagine inueniuntur

1. Petri. 4.

Gala. 5.

1. Corin. 12.

Epheſi. 4.

Pſalm. 130.

Roman. 15.

perfecta, bene de angelo dñ: Mensus est ciuitatem de arundine per stadia duodecim milia. Sequitur:

Longitudo & latitudo & altitudo eius æqualia sunt.

¶ Omnipotens deus qui nec in magnis tenditur, nec in minimis angustatur, sic de tota simul ecclesia loquitur, ac si de una anima loquatur. Et sæpe quod ab eo de una anima dñ, nil obstat si de tota simul ecclesia intelligatur. Longitudo qppe ciuitatis ad longanimitatē patientiæ, quæ exhibetur pximo, pōt referri. Latitudo autē eius illam sine dubio charitatem designat, quæ sinū mentis aperit, & amicos simul atq; inimicos in amorē recipit, de qua Psalmista dicit: Latū mandatum tuū nimis. Nihil em̄ latius, q̄ omnes in sinu amoris recipere, & nullas odi angustias sustinere. Sic qppe lata est charitas, ut in amplitudine dilectionis suæ capere etiā inimicos possit. Vnde & dei dilectoribus p̄cipitur: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate p̄ persequentibus & calūniantibus uos. Altitudo uero eiusdem ciuitatis, ipsa est contemplatio diuinitatis: quia unaquæq; electorum anima de his quæ uidentur, ad ea quæ non uidentur, extenditur. Longitudo itaq; ciuitatis & latitudo atq; altitudo, æqualia sunt: q̄a quantū patiens fuerit mēs per longanimitatem, tantum lata erit per amorem: & quantum patiens fuerit p̄ longanimitatem, quantum lata per amorem, tantum & alta per contemplationem. Tantum em̄ ad ea quæ ultra nos sunt, per contemplationis excessum eleuamur, quantū ad toleranda mala proximorū per charitatis studiū nosmetipsos summittimus. Dicatur ergo de sancta ac noua ciuitate, Longitudo & latitudo & altitudo eius æqualia sunt: ac si diceretur, In quantum longanimitas inter aduersa, in quantum charitate erga omnes dilatata, intantum est electorum ecclesia alta per contemplationem. Sequitur:

Psalm. 118.

Matt. 5.

Et mensus est muros eius centū quadraginta & quatuor cubitorum, mensura hominis quæ est angeli.

¶ Denarius nanq; numerus per semetipsum multiplicatus, in centenariū surgit. Vñ & recte per centenarium magna perfectio designatur, sicut de electis dñ: Omnis qui reliquerit domum, uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitam æternā possidebit. Neque em̄ sanctus quiq; ideo terrena deserit, ut hæc possidere in hoc mundo multiplicius possit: quia quisquis terreno studio terram relinquit, terram non relinquit, sed appetit: nec qui unam uxorem deseruit, centum recepturus est: sed per centenariū numerum perfectio designatur. Postquam etiam uita æterna promittitur, quia quisquis pro dei nomine temporalia atq; terrena contemnit, & hic perfectionem mentis recipit, ut iam ea non appetat quæ contempsit, & in sequenti seculo ad æternæ uitæ beatitudinem peruenit. Centies itaq; recipit quod dedit, qui perfectionis spiritum accipiens, terrenis nō indiget, etiam si hæc non habet. Ille enim pauper est, qui eget illo quod non habet. Nam q̄ & non habens, habere non appetit, diues est. Paupertas quippe in inopia mentis est, non in quantitate possessionis. Nam cui cū paupertate bene conuenit, non est pauper. Hinc Paulus dicit: Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Quadragenarius autem numerus in scriptura sacra multimoda ratione habetur perfectus, siue s. propter quadraginta dierum inundationem diluuii, in qua effusione iuxta sententiā apostoli Petri, baptisimum figuratum est: siue propter sacratum ieiunij tempus, quod dominus & Moyses atq; Elias ieiunauerunt: seu etiam propter quatuor euangelia, in quibus decalogus legis quater multiplicatus ostenditur. Quaternarius uero, siue propter quatuor flumina paradisi, quæ euangelicam significāt doctrinam: siue propter quatuor cardines cæli, seu etiam propter quatuor principales uirtutes, de quibus paulo superius latissime disseruimus, sacratus monstratur. Quid quoq; per cubitum, nisi operatio designatur uirtutum? Quia enim manus in cubito est, recte per cubitum opus manuum exprimitur. Mensus est ergo angelus muros ciuitatis centum quadraginta & quatuor cubitorum: quia redemptor noster quotidie spiritalium donorum gratiam distribuens, uel in exhibitione boni operis per fidem, uel in sanctis desideriis per contemplationem, electorum perficit uitam. Et quia ipsa perfectio uirtutum quandoq; electos ad angelicam celsitudinem

Matt. 19.

2. Cor. 6.

1. Pet. 3.

Matt. 4.

Exod. 34.

3. Reg. 19.

perducit, recte subiungitur: Mensura hoīs quæ est angeli. Ac si diceretur: Ecclesiæ mensura quæ nunc est hominis, quandoq; fit angeli: quia quæ nunc in perfectione uirtutum solidatur, quandoq; ad ingenitam angelorum dignitatem perducitur. Idcirco autē non dicitur, mensura hominis, quæ erit angeli: quia ut moris est diuinæ scripturæ, præteritum tempus pro futuro in narratione contexitur: uel certe mensura hominis quæ est angeli, ciuitas metitur: quia tanta ad æternam patriam bene operantium graditur multitudo hominum, quantos illic contigit electos angelos remansisse. Vnde scriptū est: Statuit terminos gentium secundum numerum angelorum dei. Sic quippe dicitur, Mensus est muros ciuitatis mensura hominis quæ est angeli: tanquam diceretur, Talē in ea mensura sortem in numero ac perfectione hominem habere fecit, qualem habet & angelus. Quia ergo ex hominibus & angelis constat, tantaq; in ea multitudo erit hominum, quanta est & angelorum: recte mensura eiusdem ciuitatis, hominis & angeli esse perhibetur. Sequitur:

Et erat structura muri eius ex lapide & iaspide, ipsa uero ciuitas aurum mundum, simile uitro mundo.

¶ Superius iam diximus, idcirco per lapidē iaspidem, qui uiridis est coloris, electos designari: quia dum internæ uiriditatis gaudia quotidie appetant, ipsa eos diuinæ contemplationis lux dum illustrat, pascit. Hinc Psalmista ait: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocabit. Vñ & ipse prim⁹ pastor ecclesiæ auditores suos ad pascua æternæ uiriditatis uocans, de deo loquitur, dicens: Secundum magnam misericordiam suam regenerauit nos in spem uiuam, per resurrectionē Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem & incontaminatam, & immarcescibilem, conseruatam in cælis. Structura ergo muri ciuitatis ex lapide iaspide esse describitur, quia electi quicq; eo in amorē charitatis coniunguntur alijs, quo ardentius ad æterna pascua mentis desiderio quotidie transeunt. Iam uero quod sequitur, ipsa ciuitas aurum mundum, simile uitro mūdo: nō ad præsentis, sed ad futuri temporis ecclesiam referendum est. Aurum namq; metalla nouimus, potiora metallis omnibus, claritate fulgere. Vitri uero natura est, ut extrinsecus uisum, pura intrinsecus perspicuitate pluceat. In alio metallo quicquid intrinsecus cōtinetur, absconditur: in uitro uero quilibet liquor qualis continetur interius, talis exterius demonstratur: atq; ut ita dixerim, omnis liquor in uitreo uasculo clausus patet. Quid ergo aliud in auro uel uitro accipim⁹, nisi illam supernam patriam, illam beatorum ciuium societatem, quorum corda sibi inuicem & claritate fulgent, & puritate translucent? Quia enim sancti omnes summa in ea beatitudinis claritate fulgebunt, recte aurum mūdo ipsa ciuitas esse perhibetur. Et quoniam ipsa eorum claritas uicissim sibi in alternis cordibus patet, & cum uniuscuiusq; uultus attēditur, simul & cōscientia penetratur. hoc ipsum aurum uitro mundo simile esse memoratur. Ibi quippe uniuscuiusq; mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondet: sed patebit animus, patebit corporalibus oculis ipsa etiā corporis harmonia. Sicq; unusquisq; tunc erit conspicabilis alteri, sicut nūc esse nō potest conspicabilis sibi. Nūc autem corda nra quandiu in hac uita sumus, q̃a ab altero in altere uideri non possunt, nō intra uitrea, sed intra lutea uascula concluduntur. Cui scilicet luto per passionem mentis inhærere propheta formidabat, cum diceret: Eripe me de luto ut non inhæream. Quod nimirum habitaculum corporeum Paulus domum terrestrem nominat, dicens: Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex deo, domum non manu factam, æternam in cælis. In hac itaq; terrestri domo quousque uiuimus, ipsum (ut ita dicam) corruptionis nostræ parietem mentis oculis nullatenus penetramus, & uicissim in alijs uidere occulta non possumus. Vnde sancta ecclesia sponsi sui speciem uidere in diuinitate desiderans, nec tamen ualens: quia æternitatis illius formā quā intueri cōcupuerat, ab eius oculis assumpta humilitas abscondēbat, in Canticis canticorū moerēs dicit: En ipse stat post parietē nrm. Ac si apte dicat: Ego hūc in diuinitatis suæ specie iam uidere desidero, sed adhuc a uisione illius per assumptæ car-

Deutero. 32.

Psalm. 22.

1. Petri. 1.

Psalm. 68.

2. Corin. 5.

Cantic. 2.

nis parietē excludor. Quousq; utiq; in hac corruptibili carne uiuimus, cogitationes nostras in alterutrum non uidemus. Vnde rursum per Paulum dicitur: Quis scit hominū quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Et rursum: Nolite ante tempus iudicare, quoadusq; ueniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Illa utiq; ciuitas quæ sua uicissim singulis corda manifestat, ex auro dicitur esse, simili uitro mūdo, ut designetur auro clara, uitro perspicua. Sequitur:

Fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioso ornata.

De his lapidibus ueniēti ecclesiæ per prophetam dominus pollicetur, dicens: Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponā iaspidē propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles, & uniuersos filios tuos doctos à domino. Strauit namq; in illa per ordinem lapides, quia in ea sanctas animas meritorum diuersitate distinxit. Fundauit eam in sapphiris, qui s. lapides coloris aërii similitudinem tenent, quia robur ecclesiæ in animabus celestia petentibus solidatur. Et quoniam (ut sæpe iam diximus) iaspis uiridis est coloris, iaspidem propugnacula eius posuit: quia illi contra aduersarios pro sanctæ ecclesiæ defensione obiecti sunt, q̄ internis desideriis uirētes, nulla tēporalis rei ariditate marcescāt. Portas uero eius posuit in lapides sculptos. Hī quippe portæ sunt ecclesiæ, per quorum uitam atq; doctrinam intra eam multitudo credentium aggregat. Qui pro eo etiā quod magnis operibus pollent, & id quod loquentes asserunt, uiuendo ostendunt: nō puri, sed sculpti lapides esse memorantur. In quorum enim uita recta operatio cernitur, quasi in eisdem exprimitur quod egerunt. Vbi omnem quoq; sanctorum numerū generali collectione concludens, subdit: Omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. Et tanquam si audientes ista, peteremus ut hos lapides quos diceret indicaret, subiicit: Vniuersos filios tuos doctos à domino. Quod ergo Iohannes dicit, fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioso ornata: hoc dominus per prophetam eidem ciuitati repromittit, dicēs: Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponam iaspidē propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos. Sequitur autem idem Iohannes & enumerat fundamenta per ordinem, dicens:

Fundamentum primum, iaspis: secundum, sapphirus: tertium, chaledonius: quartum, smaragdus: quintum, sardonius: sextum, sardius: septimū, chrysolithus: octauū, beryllus: nonum, topazius: decimum, chrysoprasus: undecimum, hyacinthus: duodecimū, amethystus.

Istis similitudinibus lapidum, significantur omnia firmamenta uirtutum. Quibus & unusquisq; sanctorum spiritualiter perornatur, & ipsa tota ciuitas tanquam iisdem lapidibus & robore firma, & uarietatis ornatu compta describitur. Sed libet breuiter inquirere, qualiter lapidum istorum similitudines congruant ecclesiæ uirtutum ornamentis. Primum enim fundamentum iaspis, Christum designat, de quo per Paulum dī: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Qui uidelicet lapis (ut supra meminimus) uiridis coloris est, q̄a sanctorū æternæ uiriditatis resectio, Christus est. Lapis sapphirus in natura sua nequaquā est preciosus, sed in mysterio ualde inuenitur p̄clarus. Qui uidelicet aëris speciem tenet, cū purpura habēs pulueres aureos. Et quidē in colore aërio, nisi cælestis conuersatio? Quid autem in purpura, nisi charitas? Quid enim in pulueribus aureis, nisi diuini uerbī sapientiā demonstratur? Quia enim in aërio colore cælestis conuersatio exprimitur, scriptura sacra testatur, quæ ecclesiam ima deferētem cælestibus propinquare docet. Sustollam te, inquit, super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Iacob patris tui. Hinc Paulus dicit: Nostra conuersatio in cælis est. Quæ ergo quotidie de imis ad superiora tollitur, non est mirum si per hoc quo eleuatur, uita eius figuretur. Quia autem purpura charitatem designet, humana simul ac diuina ratione colligimus. Vera enim purpura, sanguinis specie fulget. Et dominus in euangelio testatur, dicens: Maiorem hac dilectionem nemo habet,

ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Quia uero auri uocabulum sapientiam figu-
 ret, scriptura testatur quæ dicit: Accipite sapientiam sicut aurum. Bene itaque lapis sap-
 phirus in natura quidem uilis, sed in figura preciosus, in fundamento ciuitatis ponitur;
 quia tales ad portandam ecclesiæ fabricam à dño electi sunt, qui & cælesti cōuersatione
 pollerent, & erga dei & proximi amorem flagrarent, & supernæ sapientiæ claritate res-
 splenderent: quatenus spiritalis ædificij lapides superponendi, tale in eis fundamentum
 reperirent, quod nec uita carnalis dissiparet, nec malum discordiæ cōmoueret, nec igno-
 rantia sapientiæ per omnem uentum doctrinæ circumferret. Chalcedonius lapis, ter-
 tio loco in ordine positus, multo uilior est in natura sua q̃ sapphirus, sed in mysticis sensi-
 bus ualde inuenitur & ipse preciosus. Ita em̃ (ut fertur) durissimæ atq; fortissimæ natu-
 ræ est, ut oīm sculptentium instrumentis resistat. Per quem nō immerito figuraliter do-
 ctorum inuicta demonstratur fortitudo, qui & ad portandum ecclesiæ pondus fortissi-
 mi, & in bello certaminis inueniuntur inuicti. Huius lapidis fortitudinem Paulum ha-
 buisse uideo, qui ait: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an p-
 secutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladi? sicut scriptum est, Quia propter
 te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oues occisionis. sed in his omnibus supera-
 mus propter eum qui dilexit nos. Quicq; de hac fortitudine adhuc subiūgit, dicens: Cer-
 tus sum enim, quia neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; instantia, ne-
 que futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia poterit nos
 separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Vt autem in Christo fundamentum ecc-
 lesiæ se esse ostenderet, fidelibus loquitur, dicēs: Imitatores mei estote, sicut & ego Chri-
 sti. Smaragdus, preciosus est lapis in sua natura, sed preciosior in doctorum figura.
 Quicq; tam uiridis est naturæ, ut si de primo optimoq; genere sit, oīm lapidū omniumq;
 uiriditatem superet herbarum. Reddit etiam imagines in se aspicientium, si moles eius
 fuerit ampla. Sciendum autem quia in his fundamētorum lapidibus, quidam sic tenēt
 generaliter figuram doctorum, ut tñ designent specialiter doctorem doctorum, ac fun-
 damentum fundamētorum. Et quid mirum si in quibusdam eorū inueniatur expressus,
 qui oīm fundamētorum principale est fundamētum? Et licet propter mysticum sacra-
 mentum duodecim illi uocētur fundamenta, tñ cum Christo, imo in Christo, unū sunt
 ecclesiæ fundamētū. Designet ergo hoc loco lapis smaragdus, oīm gēmarū uiridissimus,
 specialiter dñm Iesum Christum, q̃ est electorū æternæ uiriditatis resectio: designet san-
 ctos doctores, qui eisdem pascuis quotidie per mentis desiderium inhærēt. Ad huius la-
 pidis speciem illos pertinere præuiderat, de quibus in euangelio dñs dicebat: Per me si
 quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Hinc est q̃
 (sicut supra præmisimus) de electorū persona sub quadam figura dñs: Virentia quæq; p-
 quirat. Sardonyx lapis q̃nto loco suppositus, trium colorū species reddidit. Subterius
 em̃ ex nigro, medio autem ex candido, superius uero constat ex colore rubeo. Et quid p
 nigrum huius lapidis colorem, nisi præsentis uitæ tribulationem: quid autem per candi-
 dum, nisi cælestem intelligere debemus innouationem? Hinc est quod electorū ecclesiæ &
 terrenis tribulationibus depressa, & cælestis uitæ cōuersatione innouata, despici se à q̃-
 busdam pro eisdem suis tribulationibus cōspiciens, ait: Nolite me considerare quod fus-
 ca sim, quia decolorauit me sol. Ac si diceret: In præsentium tribulationum angustijs de
 spectui esse non debeo: quia quo magis exterius affligor, eo amplius illustrante dñi super
 sole iustitiæ, interius noua appareo. Huic sensui Apostolus concinit, dicens: Licet is qui
 exterius est homo noster corrumpatur, tamen interior renouatur de die in diem. Quid
 uero per mineum colorem accipimus, nisi aut martyrii gloriam, aut charitatis insignem
 decorem? Sardius lapis sexto loco subrogatus, terræ rubræ speciem habet. Quicq; in
 natura propria omnium est gemmarum uilissimus, sed in mysterio præclarus. Quid au-
 tem per eum designatur, nisi consideratio humanæ infirmitatis? ut scilicet cum doctor
 quilibet ad sublimia intelligenda perducitur, ne de accepto cælestis gratiæ dono extol-
 latur, semper ad memoriam, q̃s sit & unde uenerit reducat. Hinc est em̃ quod Iezechiel
 propheta cum ad sublimia contemplanda ducitur, frequenter filius hominis uocatur.
 Bene autem sexto loco iste lapis subrogatur, qui terræ rubræ speciem tenere uidetur:

quia & primus homo sexta die conditus inuenitur, cui dictum est: Terra es, & in terram
 ibis. Nam & ipse Adam in lingua nostra, terra rubra interpretatus sonat. Ne enim san-
 cti in magnis quæ acceperunt, elationis tabe corrumpantur, semper (ut dictum est) pro-
 priæ infirmitatis consideratione humiliantur. Hinc enim Abraam qui ad dei collocutio-
 nem ductus fuerat, propriæ infirmitatis nō immemor, ait: Loquar ad dñm meum, cum
 sim puluis & cinis. Hinc Psalmista ait: Memēto dñe quod puluis sumus. Chrysolithus
 lapis hoc loco in ordine septimus, auri colore resplendet, succino similis. In quo s. si in-
 carnata dei sapientia accipitur, nequaquā aberrari à uero creditur. Si uero sanctos do-
 ctiores eidem inhærentes sapientiæ, eandemq; contemplantes, quibus & dicitur, Accipi-
 te sapientiam sicut aurum, & hoc non inconuenienter fieri existimaf. Beryllus, lapis
 colore uiridis, sed pallorem habens, octauus in ordine inuenitur: per quem illorum uita
 designatur, qui & æternorum contemplationi bonorum ad tempus inhærent, & tamen
 cura fraternæ administrationis, ab illa uiriditatis refectione pallescunt: uel certe uiridi-
 tas in eis contemplationem, pallor ostendit timorem. Hinc est forte quod Paulus, q̄ unū
 quod retro oblitus, ad ea quæ in ante sunt per contemplationis uirtutem extendebatur,
 timore pauidus dicit: Castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne forte alijs præ-
 dicans, ipse reprobus efficiar. Et rursus cum ex uirtute contemplationis diceret, siue
 mente excedimus deo, pauidus tamen atque suspectus de transacta conuersatione, loqui-
 tur dicens: Non sum dignus uocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei.

Topazius inter omnes preciosissimus, nono loco cōstitutus, ex uiuenti quidem specie est,
 sed omni colore resplendens. Quia enim græca lingua pan, omne dicitur: pro eo quod
 omni colori resplendet, topazium, quasi topazion uocatur. Designet ergo idem lapis do-
 minum redemptorem, in quo omnium uirtutum summa consistit, & in quo omnes the-
 sauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi. Designet & illa eius membra, quæ ita sunt do-
 no spiritus sancti locupletata, ut quasi multis coloribus, sic multis uirtutibus luceant: uel
 certe, ut solet in mysticis locutionibus Meri, uirtutes sanctorum per partes in singulis la-
 pidibus enumerata, in hoc uno generaliter concludantur. Chrysoprassus, auri simul
 prasiniq; colore mixtus, ac parum à beryllo distans, decimo loco in fundamentis statui-
 tur. Quicq; si parum distat à beryllo colore, forte nil distat significatio eius ab illius signi-
 ficatione, nisi forte hominum qualitate sit diuersus in significatione, qui est similis in co-
 lore. Nam possunt per eum illa corda signari, quæ & uerbi sapientia fulgent, & internæ
 contemplationis refectione uigent. Hyacinthus, & nomine & natura illustris, undec-
 cimi ordinis tenet principatum. Quicq; caruleo colore resplendēs, nec rarus est, nec den-
 sitate obtusus, sed utroque temperamento lucens, purpuræq; refulgens. In quo scilicet
 & celestis uitæ conuersatio, & in his quæ agenda sunt, uera discretio: atque in dei ac pro-
 ximi amore, pia charitatis coniunctio declaratur. Nam & bene uiuere, & bona à malis
 separare, & charitatis concordia uniri, uere est fundamentum stabilitatis semetipsum
 quempiam ceteris exhibere. Amethystus, lapis purpureus, permixto uiolaceo colo-
 re, & quasi rosæ nitore leniter quasdam flammulas fundens, duodecimo atq; ultimo lo-
 co mystice statuitur: in quo uirtutum omnium constructio, imò solidamentū fidei osten-
 ditur: in purpureo scilicet colore charitatem, in uiolaceo humilitatē, (uiolæ enim quæ
 & odorem habent, & tamen in altitudinem non surgunt, humilitatem designant) in ro-
 saceo autem splendore martyrii coronam ostendere uidetur. His itaq; lapidum simila-
 tudinibus, ut supra iam dixi, significantur omnium firmamenta uirtutū, quibus & unus-
 quisq; sanctorum spiritaliter perornatur, & ipsa tota ciuitas iisdem tanquam lapidibus
 & robore firma, & uarietatis decore compta describitur. Et hic quidem firmatur uir-
 tutibus, in sequenti uero seculo perfectis datur remunerationibus: atq; hoc illic appa-
 ret in eius remuneratione, quod hic exercuit in labore. Sequitur:

Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt per singulas, &
 singulæ portæ erant ex singulis margaritis.

¶ Horum uerborum ordinem uix utcunq; in superficie historiæ intelligere ualemus,

Nam cū dictum sit, duodecim portæ duodecim margaritæ sunt, quid sibi uult quod additur, per singulas? aut cur repetitur, & singulæ portæ erant ex singulis margaritis, cum hoc ipsum iam præmissum sit, & duodecim portæ duodecim margaritæ sunt, nisi quia duodenarius numerus sacratus in singulis suis partibus ostenditur multiplicatus? Sic em̃ dñ, Duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas: ac si diceretur, per singulas portas duodecim portæ duodecim margaritæ sunt: tanq̃ s. duodenarius numer⁹ duodecies ductus, centesimum ac quadragesimum quartum cōsummans, in quo non solū apostoli, uerum etiam oīs doctorum summa cōcluditur. Quod uero additur, & singulæ portæ erant ex singulis margaritis: quasi ex obliquo innuitur, eundem duodenarium numerū non quantitate literæ, sed mysterio suis partibus multiplicari: quatenus & omnes doctores multiplicatos ostendat, & tñ duodenarius pmaneat: ac nequaquā species in genus cōuersa, dum p̃dicatores significat per portas, & illi designentur, q̃ nequaquā uerbo prædicationis aditum regni celestis ecclesiæ aperiunt. Ac si aperte diceretur: ne putaret aliquis solos pphetas uel apostolos & non omnes doctores, portas huius ciuitatis existere, idcirco duodenarius numerus suis est partibus multiplicatus, ut diceretur: Duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas: subaudis, per singulas duodenas portas, duodecim portæ duodecim margaritæ sunt. Ac ne ad uulgi multitudinem officium prædicationis referri uideretur, duodenarius numerus repetitus est, ut diceretur: & singulæ portæ erant ex singulis margaritis. Iam enim superius cētum quadraginta quatuor cubitos murus ciuitatis habere dictus fuerat. Qui numerus ex duodenario duodecies multiplicato confectus, omnem electorum summam demonstrat, quæ in doctoribus atq; auditoribus consistit. Sciendum sane, quia hoc quod de uno fundamento ac duodecim fundamentis satis superq; iam diximus, hoc etiam de una margarita ac duodecim debet intelligi: ut s. sicut duodecim fundamenta in uno fundamento quod est Christus, solidant̃, sic duodecim margaritæ in una inueniantur insertæ. Hanc enim sollicitus negociator, dum bonas margaritas quæreret, inueniens, uenditis omnibus comparauit: quia uidelicet electorum ecclesia dum noui testamēti patres ex desiderio quæreret, Christum per eos atq; in eis inueniens, despectis terrenis, mercauit. Sequitur:

Et platea ciuitatis aurum mundum tanquam uitrum perlucidum.

¶ Supra deniq; iam dictum fuerat, quod ista ciuitas auro mundo similis uitro mūdo, resulgeret: nunc autem de platea eius additur, & platea ciuitatis aurum mundum tanq̃ uitrum perlucidum. Nunquid nam ad descriptionem aureæ ciuitatis, platea pertinere non creditur, ut aliud esse ciuitas, atq; aliud platea ciuitatis narretur? Quod cur factum fuerit, duobus modis intelligi ualet. Sicut enim in hac uita alius inuenitur alio sanctior, sic in illa beatitudine alius inuenitur alio eminentior, Apostolo attestante qui ait: Stella ab stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Hinc est quod in domo patris mansiones multæ esse perhibentur. Hinc per B. Iob dñ: Paruus & magnus ibi sunt. Designent ergo specialiter fundamenta ciuitatis, fortissimos ecclesiæ doctores: murus aut̃ super fundamenta constructus, oēs perfectos, sed per Christum atq; in Christo. Platea uero eiusdem ciuitatis, minoris meriti conciuēs. Sicut enim platea ab ædificio ciuitatis inferius iacet, sic & tales quilibet minoris gloriæ loco uidentur saluari. Ex quoq; uoce Psal̃ mista loquitur, dicens: Imperfectum meum uiderunt oculi tui, & in libro tuo oēs scribentur. Et quia tanto bono etiam tales non fraudantur, ut & supernæ claritatis luce resplendeant, & uicissim intima sua uidentibus se indicent, bene ciuitatis platea, aurea esse describitur. Vel certe ut in mysticis locutionibus fieri solet, quia autor huius historiæ diuersis uocabulis perfectos designari uoluit, idcirco & ciuitatem & plateam ciuitatis, auream esse descripsit. Et cum hoc totum simul una sit ciuitas, ut s. ipsi per ciuitatem, ipsi p plateam ciuitatis designentur. Si enim per plateam quæ in latino eloquio latitudo sonat, recte intelligitur amplitudo charitatis, atq; in illa beata ciuitate null⁹ habitare creditur, qui non prius dilatetur in amorem dilectionis, non incongrue per eandem plateam perfectos oēs dicimus designari. Sed ecce dum ista cōjicimus, quæstionē nobis ipsi legamus. Si enim per fundamenta & murum portasq; ciuitatis perfecti oēs creduntur figurari,

Matth. 13.

1. Cor. 15.

Iohan. 14.

Iob. 5.

Psalm. 138.

quis erit in ea locus paruulorum, de quorum persona hoc quod protulimus, beatus Iob. 106.3. loquitur, dicens: Paruus & magnus ibi sunt: Sed sciendum nobis est, quia in illa beatorum forte, etsi ad comparationem alterius gloriæ, alius minus habebit, tñ quod in se non habet, per charitatis amorem in alio possidebit, ac per hoc imperfectus ibi nullus erit. Nam etsi diuersitas mansionum ibi erit, tamen unius denarii remuneratio æqualis omnibus erit. Nequaquam enim perfectum ibi de muneris largitate gaudium cunctis esset, si alia quo in illa sorte quispiam indigeret. Quod ergo sanctus Iob paruum cum magno in illa hæreditate dicit esse, non ad imperfectionem, sed ad disparilitatem meritorum redigendum credimus. Sequitur:

Et templum non uidi in ea. dominus enim deus omnipotens, templum illius est & agnus.

¶ Cum templum se in ea uidisse denegat, & tamen templum illius deū esse & agnum confirmat, nimirum uult nos ab his quæ uidentur, ad ea quæ non uidentur, erigere: nequaquam scilicet in ea templum materiale uel corporale ex lignis aut lapidibus esse, sed spiritale atq; incorporeum, quod cōstat diuina maiestate. Hinc enim Paulus dicit: Christus assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum, non manufactum, id est, non huius creationis, introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Et rursum: Non enim in manufactis sanctis idem Iesus introiuit. Erīt siquidem & ipsa beata ciuitas, quam deus nunc per fidem inhabitat, spiritale tunc templum illius, cum peruenerit ad speciem eius. Quamobrē & ipse dignāter in ecclesia, & ecclesia feliciter habitabit in illo, cum illud impletum fuerit, Erīt deus omnia in omnibus, & nos in illo. Si igitur templum dei æternum ecclesia est, quam inhabitat: & templum eiusdem ecclesiæ ipse deus est, in quo ipsa inhabitat: sciendum nobis est, quia inhabitat ille regendo, inhabitat ista quiescendo. In qua s. mansione quies ex tribus qualitatibus uigebit, id est, esse, nosse atq; diligere. Esse uidelicet feliciter, nosse perfecte, diligere caste. Dicuntur siquidem in illa beata remuneratione per significationem & alia multa, sed tamen illa cuncta ad hæc referuntur. In his enim tribus beatitudinum qualitatibus, omnis summa beatitudinis consistit. Quid enim est aliud feliciter esse, quā beate in æternum regnare? Quid est autem, deum perfecte cognoscere, nisi ipsa beata cognitione feliciter atq; æternaliter uiuere? Hæc est, inquit, uita æterna, ut cognoscant te unum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Quid uero aliud est, deum caste diligere, q̃ ipsa dilectione quæ deus est, æternaliter perfrui? Scriptū quippe est: Deus dilectio est, & qui manet in dilectione, in deo manet, & deus in eo. Dicatur itaq; de sancta ac beata ciuitate. Dominus deus omnipotens, templum illius est & agnus. Ac si aperte diceretur: Cum per fidem ad speciem peruenerit ecclesia dei, non iam per uirtutum exercitia laborabit, sed æterna illam quies suscipiet. Sed quid sibi uult, quod sigillatim agnus, nominato dño deo omnipotēte, subiungitur: nisi quia per hoc dictum quorundam hæreticorum figmenta uacuari uident, q̃ dum Iesum Christum purum hoīem existimantes, non unius naturæ cū patre in diuinitate esse, sed per gratiam adoptatum fuisse asserunt? Hinc itaq; conuincantur, hinc confundant, cum audiunt agnum in sua diuinitate cum patre templum requiei electorum esse: quicq; se in assumpta humanitatis carne dei templum commemorat, dicens: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Sequitur:

Et ciuitas non eget sole neq; luna, ut luceant in ea: nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus.

¶ His dictis aperte ostenditur, mentiū esse lucem quæ illuminat illam ciuitatē, quæq; non oculis corporeis, qui istam uisibilem lucem cernere consueuerunt, sed emūdati cordibus uidenda repromittit, dño in euangelio attestante, q̃ ait: Beati mūdo corde, qm̃ ipsi deum uidebunt: subaudi, felices qui cordis oculos mundos habuerint, quibus substantia illa diuinitatis potest intueri. Vnde & spiritus sanctus uolens mentes spiritualium ab usitata diurni nocturniq; hominis uicissitudine omnino suspendere, quā soli corporis oculi uidere nouerunt, & ad illud lumen incōmutabile, ad illam lucē ineffabilem atq; inacc-

cessibilem reuocare, quam soli cordis oculi ualent intueri, dicit: Et ciuitas non eget sole neq; luna, ut luceant in ea: nā claritas dei illuminabit eam. Quod uero subiungitur, & lucerna eius est agnus: sic dī, non quo in illa ciuitate aliud sit claritas dei, aliud lucerna agni: sed quo ut supra iam diximus, doceatur & ipse agnus cum patre & spiritus sancto lumen esse ciuitatis. Ipse enim est uerus filius, & uita aeterna, ueraq; lux, illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum. De illo namq; alibi scriptum est: Candor est enim lucis aeternae. Quia uero (ut dictum est) hāc lucem in ista mortali carne ut est, nullus intueri ualet, deo ad Moysen dicente: Non poteris uidere faciem meam, non enim uidebit me homo & uiuet: & iuxta illud Apostoli, Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem: quā sit eadem lux, melius explicari per linguam carnis non potuit, q̄ ut diceretur, Claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus. De qua opportuniori loco inferius dicemus. Sequitur:

Et ambulabunt gentes per lumen eius, & reges terrae afferent gloriam suam & honorem in illam.

Hoc quod gentes per lumen eius ambulare dicuntur, nō ad futuri temporis remunerationem, sed ad praesentis laborem referendum esse satis elucet. Neq; enim iam tūc in ambulando laborabunt, sed post laborem beate uiuentes quiescent. Tempus ergo nūc est quo ambulant peregrini per lumen agni, ut quandoq; peruenientes ad patriā in ipso quiescant lumine agni. Hinc ipsa lux & uia peregrinantium dicit: Quādiu sum in mūdo, lux sum mundi. Quādiu domine? Ecce ego, inquit, uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Quisq; adhuc exhortando subiungit: Ambulate dum lucem habetis uitae, ne tenebrae uos comprehendant. De hac luce per quam ad patriam redeunt illustrantur electi, per prophetam Isaiam dī: Surge, illuminare Ierusalem, quā uenit lumen tuum, & gloria dñi super te orta est. Atq; post pauca: Et ambulabūt gentes in lumine tuo, & cuncti reges in splendore ortus. uī. Qui sunt autem reges terrae, nisi q̄ & corpora sua & motus cogitationum disciplinae uigore regere nouerunt? Qui uidelicet in illam ciuitatem, gloriam & honorem suum afferre narrantur: tanquam diceret, Quia in hac peregrinatione gloriam seculi quā tantummodo reprobos est, non amauerunt, idcirco suam ad aeternam felicitatem detulerunt. Qui enim hic ab hominibus uoluntarie recipiunt gloriam & honorem, illic proculdubio iam quod deferāt, non habēt. De quibus scriptum est: Omnia opera sua faciunt, ut beatificentur ab hominibus. Amē dico uobis, receperunt mercedem suam. Vel certe gloriam suam & honorē in illam reges afferre, est, praedicatores sanctos qui propter regimen animarum iure reges uocantur, turbas fidelium ad aeternam patriam secum perducere. Hinc Paulus fidelibus dicit: Gloria uestra sumus, sicut & uos nostra in die dñi nostri Iesu Christi. Hinc rursum ait: Quod est gaudium nostrum aut corona? nōne uos ante dñm nostrum Iesum Christum? Recte enim gloria, regnum & honor uocantur hi, pro quibus nūc reges coronantur, quibus pro meritorum diuersitate dī: Esto tu super quinque ciuitates & tu super decem, ut scilicet cum tantis & pro tantis aeternos recipiant honores, quantos in hac uita spiritali uigore regere studuerunt. De quibus alibi dī: Reges in solio in perpetuum collocat, & illic erigentur: subaudis, quia hic in loco afflictionis sunt humiliati, illic in loco gaudij erecti. Sciendum praeterea, quia in alia translatione nequaquā dī, & afferent gloriam suam & honorem in illam: sed, conferent: ut scilicet per hoc dictum, debitis inuicem doceantur laudibus de honore conferre largitoris. Sequitur:

Et portae eius non claudentur per diem, nox enim non erit illic.

Sicut praedicatores sancti ad uitam ingredientibus portae aperta fiunt, sic quoque in nocte uitae praesentis, ne occultus aduersarius eosdem inuadat, aditū introeundi claudunt. Dum enim occultas iniicī insidias exhortationis uerbo praecauere insinuant, qđ aliud agunt, q̄ aditum ciuitatis pracludunt? An non aditum mutant, qui euangelica uoce in nocte uitae praesentis clamant, Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem? An non aditum ciuitatis per quē insidiator posset intrare, claudebat Petrus cum diceret: Sobrii estote & uigilate, quia aduersarius uester diabolus tāquam leo rugiens circuit, quā

Sapi. 7.
Exod. 35.
1. Cor. 13.

Iohan. 9.
Mat. 28.
Iohan. 12.

Isa. 60.
Ibidem.

Matth. 25.
Mat. 6.

2. Cor. 1.
1. Thess. 2.

Luce. 19.

Iob. 36.

Matth. 26.
1. Pet. 5.

rens quem deuoret, cui resistite fortes in fide? Huius ciuitatis aditum custodiūt, imo ipsius
us ciuitatis aditus contra inimicū obstructus fuit, de quibus per Salomonem dñ: Vni
uscuiusq; ensis super femur suum propter timores nocturnos. Et rursum: En lectulum *Carit. 3.*
Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel. Sed usq; quo ista custodia erit, *ibidem*
usq; quo ista portæ claudentur, nisi usq; quo nox uitæ p̄sentis, nox aduersitatis, nox mor
talitatis, nox corruptionis transferit: & dies æterna, dies pacis, dies immortalitatis, dies
incorruptionis illuxerit? Dicatur itaq; Et portæ eius non claudentur per diem, nox em̄
non erit illic. Ac si diceretur: Sublato noctis timore, diei securitas electos illustrabit. Sic
enim dñ, portæ eius non claudentur per diem, nox enim non erit illic: tanq̄ diceretur,
Ideo portæ eius non claudentur, quia iam ibi ultra nox non erit, sed perpetua dies fulge
bit. Non enim iam ibi diceretur, Vigilate & orate, quod utiq; ad noctis pertinet aduersa *Marci. 14.*
tatem: sed, Vacate & uidete quoniam ego sum deus, quod ad diei redigitur securitatem: *Psal. 45.*
ubi certe honeste diligeretur quod uidetur, sine cessatiōe laudabitur quod amatur: ubi nec
marcescit quisquam ocio, nec fatigatur laudis æternæ præconio. Sequitur:

Et afferent gloriam & honorem gentium in illam.

¶ Et qui alij gentium gloriam & honorem in illam afferent ciuitatem, nisi reges ter
ræ, prædicatores uidelicet sancti? Quid est autem, gloriam & honorem gētium in illam
ciuitatē afferre, nisi ex aggregata turba fidelium, ipsam electorū societate gloriosam atq;
honorificā reddere? Quod singulariter dñs facere phibeť, sicut per Paulum dñ: Cū tradi
derit regnū deo & patri. Magna em̄ gloria magnusq; honor gentiū in illa ciuitate affer
tur, q̄a maxima ex parte ex ipsis gētibus decoratur: nō solū s. ipsa gentiū numerositate,
uerumetiam inge.æ dignitatis adepta potestate. Quam utiq; Esau immoderatus terre
no cibo quærenti, uili precio cōparauit: quia despectis terrenis uoluptatibus, quibus car
nalis ille & hebraicus populus semetipsum illicet, in domo paterna primis sedibus pri
misq; recubitis honorari, ac primis ter.æ uiuentium funiculis meruit in possessionem dñ
latari, domino attestante qui ait: Multi uenient ab oriente & occidente, ab aquilone & au *Matt. 8.*
stro, & accumbent in regno dei: filij autem regni eiciētur in tenebras exteriores, ibi erit
fletus & stridor dentium. Quos aut̄ alios filios regni uocat, nisi ludæos? Quibus expulsis,
constat nimirum quia ex canibus filios sibi adoptauit in regnum. An non canes erant gē
tes, de quibus dñs in euangelio propter probandam eorū humilitatem, ad condemnan
dam hebræorū perfidiā, dicebat: Non est bonum tollere panē filiorū, & mittere canibus? *Matt. 15.*
Ad hæc ecclesia ex gentibus in illa Chananæa respondit: Vtiq; dñe, nam & catelli edunt
de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Hinc em̄ agendæ sunt gratiæ redē
ptori omnium, hinc ad amorem eius accendenda sunt corda fidelium, quia ex canibus fi
lij, ex seruis liberi, ex terrenis conciuēs celi, atq; ex deformibus gloria & honore condi
gni esse meruerūt. De quibus melius utcunq; interius animus aliquid concipit, q̄ lingua
exterius profert. Sequitur:

Nec intrabit in eam aliquid coinquatum, & faciens abomina
tionem & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro uitæ agni.

¶ Futuri temporis hoc loco, sicut & supra, ecclesia circumscribitur, qñ non sicut nunc,
permixtos cum bonis cohabitantes patitur malos: quia soli cum Christo boni regnabūt,
cum quo & in quo in eadem Ierusalem cælesti feliciter permanebunt. Quis sit autem li
ber agni, quid ue sit, in illo nomina iustorū scribi, paulo superius disseruimus. Inter hæc
autem indiscussum relinquere non debemus, quod quidam hæretici nō solum priscis,
uerumetiam nostris modo temporibus asseuerāt, post diem iudiciij posse ex æterno sup
plicio liberari eos, qui per gratiam Christi fidem & baptisma sunt consecuti: illisq; cru
ciatibus propter fidem quam sine operibus tenuerunt, posse purgari. Pro qua assertio
ne alijsq; inauditis blasphemijs, sanctorū concilium Origenē dudum eiusq; sequaces ana
thematis fulmine percussit. Quod quidem non facerem, maxime cum ad hoc ecclesiasti
cos doctores, de quibus unum nominatim exprimo, beatum Gregorium pontificē Ro
manum, ita argumentis fidei ac testimonijs scripturarū obuiasse cognoscā, ut ita eorū im
peritiā atq; perfidiā ora contuderint atq; oppilauerint, ut ultra quippiā de hac re loqui
nn

non possent: nisi nuper quidam ex numero fratrum, cuius nomen ideo reticeo, quia adhuc aut non audet, aut certe confunditur in publicum prorumpere, hæc quæ a sanctis patribus condemnata sunt, uera esse mihi pertinaciter ingessisset. Sed non ideo contra eius obiecta respondeo, ut eum qui eiusmodi est confundam: sed ut si forte hæc quæ scribimus, legerit, uera ratione superatus, ab errore uia: suæ pedem intentionis remoueat: aut certe quia nunc intra sanctam ecclesiam deesse tales non possunt, in illius tacita persona omnibus respōdeam. Initium autem uerborum illius ad me huiusmodi fuit: Indica, inquit, si in supplicio dānatis Christianis, post diem iudicii pōt esse aliqua purgatio? Cui ego: Si uerum est quod dñs de reprobis ac falsis Christianis dicit, Ibūt in suppliciu aeternū: nulla ratio admittit, ut post ueniā consequi possint: quia non pōt esse mendaciū, quod ueritas de aeterno supplicio dixit. Et ille: Sed hoc de igne potuit dici, q ppter diabolū eiusq; angelos uel incredulos exurendos, æternus uocaf, nam aperte scriptura nō eos dicit in ppetuū cruciari. Cui inquit: Si uerū nō est quod minatus est, falsum pculdubio erit quod pmissit. Ait em: Ibunt hi in suppliciu aeternū, iusti aut in uitā aeternā. Et ille: Da, inquit, apertū testimoniū, quo doceantur, quanq̃ multis sceleribus obnoxii, in ppetuū cruciari. Ad hæc ego nō meis, sed apostoli Pauli uerbis respondi: An nescitis q̃a iniq̃ regnū dei nō possidebūt? Nolite errare, neq; fornicarij, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorū concubitores, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces regnū dei possidebūt. Rursumq; ille: Potuit hoc de illo tpe d'ci, antequam fierent Christiani, maxime cum ita ipse concludat: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis. Cui inquam: Non nego quod abluti fuerint his malis, sed interrogo ut respōdeas, utrū possit hō post lauacri baptismū fieri iniquus, aut fornicarius, aut idolis seruens, aut adulter, aut mollis, aut masculorum concubitor, aut fur, aut auarus, aut ebriosus, aut maledicus, aut rapax. Ad hæc ille: Potest, inquit. Cui ego: Ergo si potest, nisi hūc fructus oīa pœnitentia ante diem obitus liberauerit, ut Apostolus docet, regnum dei non possidebit. Rursumq; ille ut erat obstinata mentis, ait: Si ergo quandoq; regnum dei non possidebit, quid est quod euangelium loquitur, dicens: Exactor mittet te in carcerem, amen dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem? Ecce, ait, in his uerbis aperte innuitur, tādū eum solummodo in supplicio cruciari, usquequo nouissimū quadrantem, id est, minimum persoluat peccatum. Cui ego: Si illa orationis particula, id est, donec, ita interponitur, ut post solum nouissimum quadrantem de carcere eum exire doceat: ergo, quod nefas est credere, & beata uirgo Maria post ortam in carne ueritatē, Ioseph uirum suum cognouit. Sic enim illic dicitur: Non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitum. Et illud, Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorū suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nobis. Ergo quandū seruis misereatur dominus, tandū oculi eorum intendent in eum: postquam uero misertus fuerit, auertent oculos suos ab eo? Ad hæc ille nil respondere ualuit. Cui cum dicerem, utrum nam adhuc in sua sententia perduraret, stulte respondit: nam nec illud, nec istud se credere professus est. Sed iam quia nec prolixiorē locutionem ex his habuimus, quid de hac re sentiamus, & illi & omnibus manifestius aperiamus. Constat namq; & uerum est, non de alijs dominum redemptorem dixisse, nisi de his qui fidei baptismum sunt cōsecuti: Multi sunt uocati, pauci uero electi. Si ergo multi sunt uocati, sed pauci electi, constat nimirum quia nullus nisi electus ad uitam aeternā intrabit. Apostolus deniq; de quibsdā Christianis dicit: Confitentur se nosse deū, factis aut negant. Et dñs definite ait: Qui autem me negauerit corā hominibus, negabo & ego eum coram patre meo & coram angelis eius. Quicq; alibi ait: Non omnis qui dicit mihi, dñe dñe, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit uoluntatē patris mei q̃ in cælis est, ipse intrabit in regnū cælorū. Quid apertius, quid lucidius super hac re potest inueniri? Ecce etē apertissime ueritas docet, non omnes deum per fidem confitentes, intraturos in regnum cælorū: & audet quisquā ore diabolico mēdaciter fingere, quod eadē ueritas denegat? Neq; em ait, q̃ me nūc p fidē inuocauerit, uoluntatemq; patris non fecerit, post inferni supplicia regnū cælorum intrabit: sed ait, non oīs qui dicit mihi, dñe dñe, intrabit in regnū cælorū, quod utiq; ad cōfessionē fidei p̃tinere uidet: sed

Matt. 25.

Ibidem.

1. Cor. 6.

Ibidem

Matt. 1.
Psalm. 122.

Matt. 20.

Tit. 1.
Mat. 10.

Matt. 7.

qui facit uoluntatem patris mei qui in cælis est, subaudis operando iustitiam, ipse intrabit in regnum cælorum. Testatur etiam dñs alibi in futurum impios dicturos: Domine dñe, nōne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in tuo nomine uirtutes multas fecimus? Quibus se ilico responsurum esse fatetur, dicens: Tunc confitebor illis, quia nunquam noui uos: discedite a me operari iniquitatis. Paulus quoque affirmat, dicens: Firmum stat dei fundamentum, nouit dominus qui sunt eius. Si ergo uerum est quod ueritas dicit, & si uerum est quod Apostolus concors ueritatis dicit, pauldubio quos nunq̃ se dñs nouisse in futurum protestatur, non sunt eius, quia nouit dñs qui sunt eius. Si inquam nouit dñs qui sunt eius, & in futurum de miraculis cōquerentibus dicit, nunq̃ noui uos: illos solummodo quos nouit, in libro uitæ scriptos tenet. Quo contra de illis quos non nouit, per Psalmistam dñ: Deleatur de libro uiuentiu, & cū iustis nō scribantur. Et ut nimis in longū sermo non prosiliat, in istius Apocalypsis locutione apertissime innuitur, post ultimū iudicii diem, nullū introeundi aditū ad electorū societatem reprobis esse. In hoc em̃ uersu, ex quo ista prouenit occasio de hac re disputandi, ita de sancta cælestiq̃ ciuitate dñ: Et omne maledictum non intrabit in eam, nisi qui scripti sunt in libro uitæ agni. Et quid est omne maledictū, nisi illud quod benedictionē illā suscipe nō mereat, de qua uoce redemptoris dñ: Venite benedicti patris mei, percipite regnū quod uobis paratū est ab origine mundi: sed illam maledictionē audire, discedite a me maledicti in ignem æternū, q̃ paratus est diabolo & angelis eius? Sed ecce dū ista finire querimus, ad memoriā redit quod superius eidem memoriæ defuisse uidetur: quod idem uir qui nos ad ista loquenda cōpulit, uehementissime quærebat, dicens: Si criminosi Christiani post supplicium non saluantur, quid est quod Apostolus de eo cuius opus arserit, dicit: Ipse autē saluus erit, sic tñ quasi per ignem? Ad hæc autem agilit̃ ego respondi, nequaquam ignem æternum esse in quo dies dñi reuelabitur, per quem & non alij nisi hī q̃ Christum in fundamēto habuerint, possunt saluari: hī s. qui ligna, scenum atq̃ stipulam, id est, minuta peccata quæ facile possunt igne cremari, in Christum credentes, committunt. Sed nunquid fornicarius aut adulter Christum habet in fundamento, & non potius meretricem in ruinosam arenam? Qui adhæret, inquit Apostolus, meretrici, unū corpus efficit. Et rursum: Qui adhæret domino, unus spiritus est. Ergo cui adhæret quisq̃, ipsum & pro fundamento habet. Concedat ergo quisquis ille est, illum posse per illum ignem purgatorium saluari, qui Christum habuerit in fundamento .i. qui fidem criminosis operibus hinc non detulerit maculatam, ac nequaquam gehennæ ignem dicat esse in quo dies domini declaratur, sed illum, qui secundum Petri sententiā hæc uisibilia elementa concremabit. Dicamus etiam illi qui eiusmodi est, si nos recipit, quid sit illud de quo dubitat, Amen dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem. Sic enim dicitur, Non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem: ac si diceretur, quousque etiam pro minimis peccatis mortis uindictam accipias. Nam & humana locutione sic homines dicere solent homicidis uel furibus in carceribus reclusis: Non exies hinc usq̃quo pro malis tuis ibidem moriaris. Quia enim æternum supplicium mors secunda uocatur, & eadem mors quos suscipit, semper quidem occidit, sed nunquam perfecte extinguit: in eo quod dñ, non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem, nō solum pro magnis, uerumetiam pro minimis peccatis ultionē æternā iniqui persolvere docentur. Sed iam ne ista resumpto locutionis flatu, ultra q̃ debent in immensum extendantur, postponenda sunt, maxime cum & de his beatum Augustinum atq̃ Gregorium sequens, in hoc opere alibi me disputasse recognoscam. Sequitur:

Et ostendit mihi flumen aquæ uitæ, splendeñs tanq̃ crystallum, procedens de sede dei & agni, in medio plateæ eius. & ex utraq̃ parte fluminis lignū uitæ, afferēs fructus duodecim, per mēses singulos red lens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentiū.

¶ Possunt cuncta hæc non incōuenienter ad præsens tempus referri, quo ad instar paradisi prædicationis flumine sancta rigatur ecclesia. Nisi enim prædicationis sancta fluminis uocabulo designaretur, nequaquā Salomon diceret: Aqua profunda, uerba ex ore uis

Matt. 7.

2. Tim. 2.

Psalm. 68.

Matt. 25.

1. Cor. 5.

1. Cor. 6.

2. Petri. 3.

Mat. 5.

Apocalyp.
cap. XXII.

Pro. 18.

ri: & torrens redundans, fons sapientiæ. Nisi prædicationis sermo per flumen exprimeretur, nequaquam dominus in euangelio dixisset: Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aqua uiuæ. Istis fluminibus gentilitatis corda irrigari cõspexerat Psalmista, cum diceret: Posuit desertum in stagnum aqua, & terram sine aqua in exitus aquarum. Quæ uidelicet sancta prædicationis, & unum est flumen & multa flumina: quia & unitatem fidei annunciat, & tamen ut multos irriget, per multorum ora diffunditur. De sede autem dei & agni, in plateam ciuitatis deriuatur, quia per prophetas atque apostolos ad gentes percurrit. Bene etiam flumen aqua uiuæ uocatur, quia quos irrigat, uiuificat. Recte crystallo splendido comparatur, quia quos irrigando uiuificat, ad aquam baptismatis perducens, mox & puritate splendidos, & robore fortissimos reddit. Ex qua procul dubio irrigatione fluminis, illud lignum in cordibus fidelium radicatur, de quo per Psalmistam dicitur: Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Quod est autem hoc lignum, ad humorem aqua uiuens, nisi incarnata dei sapientiæ, de qua per Salomonem dicitur: Lignum uitæ est his qui apprehenderint eam. Hoc inquam illud est lignum, ad quod nunc si quis extenderit manus, uiuet in æternum. Quod quæ ex utraque parte fluminis esse describitur, quia & uetus & nouum testamentum Christum annunciant. Qui sunt autem fructus ligni duodecim, nisi uirtutes sanctorum, quæ ex prædicatione nascuntur apostolorum. Sicut enim redemptor noster annus, sic apostoli non incongrue menses uocantur eiusdem redemptoris. Sicut etiam ille dies, sic isti horæ appellantur. Et quia dominus & ecclesia una est arbor, constat nimirum quia ex radice stirpis prædeunt duodecim fructus, quos rami per singulos menses reddunt. Ipse enim dixit, Sine me nihil potestis facere. Quid uero per folia ligni, quæ ad sanitatem gentium proueniunt, credimus designari, nisi ex doctrina apostolorum, ortos in ecclesia prædicatores, qui & fide uiuentes, & unitatis concordia inuicem inhaerentes, nullis tentationum flatibus, nullisque persecutionum turbinibus ab unitate ecclesiæ possunt euelli, Psalmista attestante, qui de eodem ligno loquitur, dicens: Folium eius non defluet. Quique in sanitatem gentium perficiunt, quia deus & in seipsis fidei uigorem atque unitatis concordiam ostendunt, & hæc eadem alijs prædicant, nimirum ex seipsis medicamentum quodammodo uulneris, exemplo & uerbo faciunt quod sanetur. Possunt quidem (ut dictum est) non inconuenienter hæc ita accipi, sed sequens uersus ad futurum tempus hæc eadem nos cogit referre. Dicat ergo: [Et ostendit mihi flumen aqua uiuæ, splendens tanquam crySTALLUM, procedens de sede dei & agni, in medio plateæ eius: & ex utraque parte fluminis lignum uitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum: & folia ligni ad sanitatem gentium.] Flumen aqua uiuæ, hoc loco ille debet intelligi, qui & fons, scilicet summus atque incircumscriptus spiritus, de quo scriptum legimus: Apud te est fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen. Supra denique dixerat, Ego sitienti dabo de fonte aqua uiuæ gratis. Vnde & Psalmista ut ostenderet fontem esse ipsum qui flumen est, ait: Filij hominum in protectione alarum tuarum sperabunt: inebriabuntur ab hubertate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons uitæ. Quod uidelicet flumen recte crystallo splendido comparauit, quia sitientes quos rigando satiat, incommutabili fortitudine solidat. Quodque a sede dei procedere dicitur, & in plateam ciuitatis deriuari. Vbi magnopere cauendum est, ne carnalis cogitatio surripiens, in his uocabulorum diuersis nominibus diuersa significari arbitretur: tanquam scilicet aliud cogitet esse sedem dei, de qua idem flumen emanat: atque aliud plateam ciuitatis, ad quam defluit: aut aliud arbitretur designari per sedem in sede, aliud per flumen uitæ procedens de sede, atque aliud per lignum uitæ ex utraque parte fluminis confutum: sed ipsam esse sedem dei & agni, quæ est & ciuitas & platea ciuitatis: atque ipsum esse qui sedet ut rex in throno, ipsum qui ut fons uitæ redundat in sede, ipsum qui ut flumen deriuatur ad ciuitatis plateam, ipsum etiam lignum uitæ, qui hinc inde positus est ad refectionem. Deus enim omnipotens, quia angelicam atque humanam creaturam præsidendo regit, recte super thronum sedet. Quia autem quos præsidendo regit, ipsa hubertatis suæ uisione debriat, bene in sede tanquam fons redundat. Quia uero ipsa hubertatis potationis quæ simul habetur ab omnibus, pro singulorum meritis unicuique distribuitur, iure in medio plateæ ciuitatis tanquam de fonte

Iohan. 7.

Psalm. 106.

Psalm. 1.

Pro. 3.

Iohan. 15.

Psalm. 1.

Psalm. 35.

Apoca. 21.

Psalm. 35.

deriuari dñ, ex quo unusquisq; habitator ciuitatis pro uiribus hauriat, pro meritis accipiat. Et quia angelicam atq; humanam naturam hinc inde satiat, ipsaq; uisiois * potatio ita est multimoda, ut quicquid tunc cuiquam in desiderium uenerit, hæc eadem uisio fiat, diuine lignum uitæ hinc inde positum esse describitur. Sed nec mirū, cum & ipsum manna filijs Israel de cælo attributum, per quod æterna satietas figurabat, hoc secundū scripturæ sententiā unicuiq; sapuerit in ore, quo fuisset delectatus. Ad hoc enim pertinere uidetur, quod de eodem summo atq; incomprehensibili spiritu dñ: Erit deus omnia in omnibus. Propter hanc nanq; rationem ipse lux illuminans, ipse uita uiuificans, ipse fons uel flumen uel torrens inebrians, ipse panis uel lignū uitæ satians uocatur. Qui sunt aut fructus ligni duodecim, redditi per mēses duodecim, nisi ipsa uisio satietatis sine fine manens? Solet enim in diuinis uoluminibus dei æternitas aliquando per unum diem, aliquñ per multos, aliquando per mensem uel menses, aliquando per annos designari. Aeternitas em̄ dei, unius diei spatium designat, sicut eidem per Psalmistam dñ: Melior est dies una in atrijs tuis super millia. Multorum aut dierum figuratur, sicut de dño per beatum Iob dñ: Qui nouerunt eum, ignorant dies illius. Mensis uero unius uel multorū, sicut per prophetam de electorum requie dñ, Et erit eis mensis ex mense; atq; sicut hac in Apocalypsi duodecim menses in reddito electorum fructu describuntur, annorum quoq; spatijs ipsa beata æternitas exprimitur: sicut eidem per Psalmistam dñ, In seculum seculi anni tui. Et rursum: Tu aut idem ipse es, & anni tui non deficient. Lignum ergo uitæ per duodecim menses duodecim fructus reddit: quia ipsa merces beatæ immortalitatis quæ fruuntur electi, nullum transiūm habet, sed sine fine manet. Quid uero hoc loco per folia ligni accipimus, quæ ad sanitatē gentium proficiunt, nisi perpetuæ laudis harmoniā, quæ ex ipsa uisione conditoris in electorū cordibus exoritur, in sanitatem cedit felici iam sorte laudantibus? Quo circa ubi æternus uigor, nulla unquam inesse sinitur ariditas; ubi perfecta & stabilis sanitas, nulla prorsus interpolat infirmitas, quod spiritus sanctus per prophetā re promittit, dicens: Gaudium & lætitiā obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus. Ibi em̄ gentiū sanitas uera, redemptio plena, & felicitas permanet sempiterna. Itaq; quasi quoddam sanitatis cataclasma ex folijs ligni, gentibus ad sanitatem imponitur, cum earum corda perpetua creatoris laus obtinens, nullam in eis fatigationem, nullam lassitudinē, nullam tristitiā, nullum mœrorem sinit inesse. Sequitur:

Et omne maledictum non erit amplius.

¶ Subaudis, in illa ciuitate, in illa sanctorum societate, in illa æterna felicitate. Nimirum quia & ipsa electa ciuitas in suis habitatoribus audiet: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis paratum est ab origine mūdi; & reprobam maledictionis sententiā accipiens, audiet: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Maledictum itaq; in illa ciuitate non erit, quia omnes tanquam filij benedictionis paternæ potientur. Quod Psalmista in spiritu sancto futurum præuidens, de præterito tanq; de futuro loquitur, dicens: Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob: remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum: mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. Sequitur:

Et sedes dei & agni in illa erunt, & serui eius seruiant illi.

¶ Vnam sedem singulari numero superius memorauerat, de qua flumen aquæ uitæ manare uidisse se dixerat: nunc autem plurali numero sedes introducit. Sed hoc significat plures sedes, quod una sedes, electorum scilicet ecclesiam, de qua per Psalmistam dñ: Illic fuderunt sedes in iudicio, sedes super thronum Dauid. Nam & in hac Apocalypsi in uiginti quatuor senioribus totidemq; sedibus, ipsa electorū ecclesia sæpe figuratur. Quæ scilicet & propter unitatem fidei in una sede, & propter diuersitatem gentium ac populi Israelis in uiginti quatuor sedibus exprimitur. & quia a summo sine fine inferior regitur, etiam in illa patria sedium nomina nullatenus amisit. Vnde scriptum est: Hic est deus noster in æternum & in seculum seculi, ipse reger nos in secula. Hinc rursum dñ: Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocabit, Ne autem ab hac sessione

Iohan. 15.

Psalm. 2.

Psalm. 45.

quasi creatura à summo atq; incommutabili spiritu secundum hæreticorum figmenta dei filius pro nobis incarnatus, putaretur alienus: idcirco dei & agni sedes in illa ciuitate esse referuntur, non quo scilicet alia sit agni sedes, alia patris & spiritus sancti, sed quo in sua diuinitate æqualis esse per omnia doceatur. Sed cum dominus discipulis adhuc mortalibus dicat, iam non dicam uos seruos, sed amicos meos: quia omnia quæcunq; audiui à patre meo, nota feci uobis: mirandū ualde est, quomodo iam immortales effectos, ipsaq; omnia quæ sibi facta fuerant, nota cernentes, seruos ista scriptura uocet: aut si iam à seruitute corruptionis liberati, ad libertatem & gloriam filiorum dei tunc peruenient, quomodo in illa æterna quiete seruire narrantur? Sed sciendum nobis est, quia in eo quod iam in laboris certamine non desudabunt, sed in æterna quiete fouentur, liberi erunt ac nulla seruitute obnoxii: quia uero à superiore etiam tunc reguntur, non timoris, sed amoris serui erunt. Nunc autem eis dñs, Seruite domino in timore: tunc autem, Vacate & uidete quoniam ego sum deus. Et quæ erit illa seruitus, nisi laus infatigabilis, laus indeficiens, laus semper amore succrescens? De quibus adhuc subditur:

Et uidebunt faciem eius.

1. Cor. 13.

1. Iohan. 3.

Iohan. 14.

Matt. 5.

1. Pet. 1.

Matt. 18.

Psalm. 16.

¶ Hic manifeste ostenditur, quæ sit illa seruorum seruitus, qui faciem domini sui indefinenter aspiciunt. Et quid per faciem dei, nisi cognitionem uisionis eius intelligere debemus? Absit autem ut aliquid corporeum in eo mens humana fingat, & talem cum faciem habere, qualem consuevit corporeis oculis uidere, existimet. De qua uisionis cognitione per Paulum dicitur: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Sciendum uero nobis est, quod fuere nonnulli, qui deum uiderent in illa regione beatitudinis, in claritate sua quidem conspici, sed in natura minime uideri: quos nimis mirum minor inquisitionis subtilitas fefellit. Neque enim illi simplici atq; incommutabili essentiae aliud est claritas, aliud natura: sed ipsa ei natura sua claritas, ipsa claritas natura est. Quia enim in illa beata inuisibiliq; natura, ut est quandoq; uidendus sit deus, testatur Iohannes in epistola sua, dicens: Charissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quod erimus: scimus autem quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Hinc dominus dilectoribus suis pollicetur, dicens: Si quis diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Ac si patenter dicat: Qui in uestra me cernitis, restat ut in mea me natura uideatis. Hinc rursus ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Sed quia de deo per primum ecclesiæ pastorem dicitur, In quem desiderant angeli prospicere: sunt nonnulli, qui nequaquam deum uidere uel angelos suspicantur, & tamen dictum per ueritatis sententiam scimus, Angeli eorum in cælis semper uident faciem patris mei qui in cælis est. Nunquid enim aliud ueritas, aliud prædicator insonat ueritatis? Sed si sententia utraq; cōspicitur, quia sibi nequaquam discordet, agnoscitur. Deum quippe angeli & uident, & uidere desiderant: & intueri sitiunt, & intuentur. Si enim sic uidere desiderant, ut effectus sui desiderio minime perfruatur, desiderium sine fructu anxietatem habet, anxietas poenam. Beati uero angeli ab omni poena anxietatis longe sunt, quia nunquam simul poena & beatitudo conueniunt. Rursus, cum eos dicimus de dei uisione satiari, quia & Psalmista ait, Satiabor dum manifestabitur gloria tua: considerandum nobis est, quoniam satietatem solet fastidium subsequi. Ut ergo recte sibi utraque conueniant, dicat ueritas quia semper uident: dicat prædicator egregius, quia semper uidere desiderant. Ne enim sit in satietate fastidium, satiati desiderant: & si desiderant, igitur sine labore sunt: quia desiderium satietas comitatur. & satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper acceditur. Sic quoque & nos erimus, quando ad ipsum fontem uitæ uenerimus. Erit nobis delectabilis impressa sitis simul atque satietas, sed longe aberit à siti necessitas, longe à saturitate fastidium: quia & sitientes satiabimur, & satiati sitiemus. Videbimus igitur deum ipsum qui erit præmium laboris nostri, & post mortalitatis huius terribilis accensa eius luce gaudebimus. Tam nunc requirendum est, utrum tunc illa beatitudine ineffabilem illam & inaccessibilem atque incommutabilem lucem, corporeis oculis uidere possimus: de qua scilicet uisione gloriosus antistes, pater Augustinus à quadam reli-

giola famula dei rogatus ut scriberet, autoritate plenam epistolam edidit: qui que petitionem eius diu distulit, quia (ut ipse ait) de tanta re diu multum quæ cogitandum fuit. Tandem autem ad scribendum compulsus, quia à multis de eadem re suam sententiam credi posse dubitabat, quod & contigit: adhibuit firmissimos ecclesiæ testes, hæc eadem quæ ipse sentiebat, affirmantes: Hieronymum scilicet presbyterum, in diuinis scripturis doctissimum, Ambrosium Mediolanensem, Gregorium Nazianzenum, Athanasium Alexandrinum. Et quanquam sua & eorum dicta non pro canonicis libris accipienda docuerit, ex eisdem tamen libris eadem dicta munita ostendit. Cuius ergo assertiones tam firmas tamque roboratas, huic opi credidi annectendas, sed non ea prolixitate uel ordine, quo ab illo digestæ sunt: quia & breuitatis compendio utens, pauca de multis asumo, & quædam stylo propriæ locutionis exprimo. Age nunc, uideamus primum utrum ad corpus, an ad spiritum sublimior atque beatior uisus pertineat: & tunc demum cautiissime pertractemus, an aliquando hoc possit intueri inferior, quod potest uisus superior. Cunctis itaque uera scientibus liquet, quia deus non corpus, sed spiritus est: spiritus autem nec localis nec circumscriptus, pater & filius & spiritus sanctus. Quis autem ita desipiet, ut neget uidere patrem filium, aut filium patrem, uel spiritum sanctum patrem & filium? Ergo si secundum rectam fidem & pater uidet filium, & filius patrem, & spiritus sanctus patrem & filium, quia & hoc scriptura sancta testatur, & tamen nec pater nec filius nec spiritus sanctus per corpus se uident: patet proculdubio, quia potior ac beatior uisus non corpori, sed spiritui tribuendus est. Non solum autem, sed & creaturam suam uidere deus is, qui nulla corporis mole circumscribitur, ut est illud in principio creationis mundi, Vidit deus lucem quia bona est, & firmamentum & mare & aridam & omne fœcundum atque omne lignum, solē, lunā, stellas, reptilia animarum uiuax uolatilia cæli. & ad extremum, Vidit deus omnia quæ fecerat, & erant ualde bona. Hæc de incircumscripti & incorporei spiritus uisione, qua & se & sua sine corpore uidet, dicta sufficiant. Iam uero si ad nosmetipsos recurrimus, longe præstantiorem, longe meliorem, longe clariorem inuenimus uisionem cordium, quam corporaliū oculorum: qua si quis perfruitur, clausis etiam corporalibus oculis, summa & infima ualeat intueri: qua si quis excluditur, etiam patentibus eisdem oculis, optima quæque non ualeat inspicere. Hinc nanque uidentes appellati sunt prophetae, non quia corporalibus, sed spiritalibus oculis uentura & abscondita uidebant. Secundum itaque potiorē uisionem, qua per spiritum spiritalia simul & corporalia inspicimus, uidere deum in futurum certissime retinemus: secundum uero inferiorem, qua per corpus corporaliam tantum atque localia aspiciamus, non facile dixerim: quia (ut dictum est) summus ille ac uiuificator spiritus, nec corporeus nec localis est. Erigamus ergo oculos ubi ad imaginē dei conditi sumus, & ibi deū uidere quæramus, ubi quantulacunque eius imago sumus. Sed ponenda sunt exempla, quibus probemus deū non corporalibus, sed spiritalibus posse intueri. Quis enim nesciat, charitatē minime posse oculis cerni corporalibus? Si igitur doceri potest, quod charitas corporalibus oculis ualeat intueri, fortasse potest & deus: si autem ista nunquam, multo minus ipse fons eius. Neque enim per oculos corporis, uel magnitudinem uel pulchritudinem charitatis ualemus uidere: quia nec corpus est aliquod, nec in loco uidetur charitas. Et quidem magna res est charitas, pulchra res est: sed (ut diximus) nec localis, nec corporalis res est. Quia uero nec localis nec corporalis res est, sine mole magna est, sine colore pulchra est, sine strepitu sonabilis est, sine uisu conspicabilis est, sine tactu palpabilis est, sine situ præsens est. Hanc quippe nec cum magnam intelligimus, aliquam molem intelligendo lustramus: nec cum pulchritudinem eius cogitamus, quosdam imaginarios colores introducimus: nec cum nobis ipsis loquitur, ut secundum eam uiuamus, ullos perstreperē sonos audimus: nec ut eam cernamus, corporalium lumen erigimus oculorum: nec ut eam teneamus, fortiter corporalium uires præparamus laertorum: nec cum nobis uenit, in mēte sentimus eius incessum. Quamobrem si pignus æternæ claritatis nec in loco uidetur, nec corporalibus oculis cernitur, nec circumscribitur uisu, nec tactu tenet, nec audit affatu, nec sentit incessu: quanto magis ipsa lux, fons & origo ipsius pignoris? Et ut inculcādo id ipsum repetamus, si interior noster homo quantum lacunę imago eius, non de illo genita, sed ab illo creata, quis adhuc renouet de die in diem,

Iohan. 4.

Genesis. 1.

iam tamen tali inhabitatur lumine, quo nullus oculorum corporalium sensus accedit: quanto magis deus qui lucē habitat inaccessibilem corporis sensibus, quo nec ipse nisi mundi potest esse cordis accessus? Si inquam optimum nostrum, hoc est, interior homo, inuisibilis est inferiori nostro, id est, homini exteriori: quomodo non magis id quod est melius optimo nostro, deus scilicet animæ nostræ, inuisibilis erit inferiori nostro, sub audis, corpori nostro? O corporis oculi, radios æterni solis animam illustrantes, non ualeatis inspicere, & in ipsum solem procaciter uultis intendere? Absit autem o quæcunque anima Christiana, ut tam exiguum rem deū esse arbitreris, quæ possit per oculos corporis, quantalibet excellentia illustratos, uideri. Introducit itaque idem beatus Augustinus ad hæc confirmanda testes idoneos, & dicit: Magni uiri & in scripturis sanctis doctissimi, qui plurimum ecclesiam dei & bona studia fidelium suis literis adiuuerunt, ubi eis occasio data est, dixerunt inuisibilem deum inuisibiliter uideri: hoc est, per eam naturam quæ nobis inuisibilis est, id est, per spiritum & cor mundum. Quicquid quatuor adhibet, sed mihi cuius studium est ista breuiter comprehendere, duo sufficiunt, præsertim cum scriptura pronunciet, in duobus uel tribus testibus stabit omne uerbum. Denique de uno horum idem sic loquitur: Sanctus, inquit, Hieronymus dicit non solum patris diuinitatem, sed nec filij quidem & spiritus sancti, quæ una in trinitate natura est, posse oculos carnis aspicere, sed oculos mentis, de quibus ipse saluator ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Quid hac manifestatione lucidius? Si enim tantummodo dixisset, nec patris, nec filij, nec spiritus sancti diuinitatem posse oculos carnis aspicere: nec addidisset, sed oculos mentis, forte diceretur, carnem iam non esse appellandam, cū corpus fuerit spiritale. Addendo ergo & dicendo, sed oculos mentis, ab omni genere corporis alienauit huiusmodi uisionem. Ne quis autem putaret eum tantummodo de præfati tempore locutum, subiecit etiam domini testimonia, uolens ostendere quos dixerit oculos mentis. Quo testimonio non præfati, sed futuræ uisionis promissio declaratur: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Quæ scilicet beati Hieronymi assertio ut firma maneret, alterius hanc idem pater Augustinus curauit testimonio corroborare, dicens: Hinc est quod etiam beatissimus Ambrosius Mediolanensis episcopus, in ipsa resurrectione dixit, non facile esse deum uidere, nisi his qui mundo sunt corde: & ideo scriptum est, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Quantos, inquit, iam numerauerat, & tamen eis uidendi deum non promiserat facultatem? Deinde adiungit & dicit: Si ergo hi qui mundo sunt corde, uidebunt, utique alij non uidebunt. Et ne illos alios acciperemus, de quibus dixerat, Beati pauperes, beati mites, & cætera, continuo subiunxit: Neque enim indigni deum uidebunt: indignos utique illos uolens intelligi, qui licet resurgant, deum uidere non poterunt, quoniam ad damnationem resurgent: quia per fidem ueram quæ per dilectionem operatur, cor mundare noluerunt: & ideo sequitur & dicit, neque is qui deum uidere noluerit, potest deum uidere: deinde quia occorrebat, etiam omnes impios uelle deum uidere, statim ut ostenderet quare dixerit, qui deum uidere noluerit, quia utique illo modo deum non uult uidere impius, quia cor mundare non uult quo ille uideri potest, secutus adiunxit & ait: Nec in loco deus uidetur, sed corde mundo: nec corporalibus oculis deus quaeritur, nec circumscribitur uisu, nec tactu tenet, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Quibus uerbis beatus Ambrosius uoluit admonere, quid debeant homines præparare, qui uolunt deum uidere: hoc est, cor mundare: per fidem, quæ per dilectionem operatur dono spiritus sancti, unde pignus accepimus, quo illam uisionem desiderare nouerimus. De qua etiam beata & (ut ita dixerim) inuisibili dei uisione, utrum ad oculos corporis referri potest credat, diligentius se inquisitum idem egregius tractator promittens, ad eandem religiosam ancillam Christi Paulinam præmisit: dicens: Donec diligenti inquisitione, si dominus adiuuerit, reperiat, quia secundum scripturas de spiritali corpore quod in resurrectione promittitur, probabilius sentiendum sit: interim nobis sufficiat, quod unigenitus filius idemque mediator dei & hominum, homo Christus Iesus, ita uidet patrem sicut uidetur a patre. Sed obsecro te doctor Israel, cur non addidisti, quomodo nunc filium uideat pater? Nunquid nam cum uoluerit uidere, corpus assumit ut per oculos eum conspiciat? Quod idcirco non fecisti, quia ipsos etiam paruulos intelligere credidisti,

Deutero. 17.

Matthæi. 18.

Matthæi. 5.

Ibidem.

nequaquam patrem per corpus intueri filium. Deinde subinfert & dicit: Nos autem ad illam uisionem quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorum transferre conemur: sed mundandis cordibus pio studeamus affectu, nec corporalem faciem cogitemus, cum Apostolum dicere audimus: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, præsertim cum expressius dixerit: Tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Si igitur tunc corporali facie deum cognoscemus, corporali nunc etiam facie (quod nefas est credere) ab ipso cogniti sumus. At, inquit, tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Vnde quis eum non intelligat, eo loco etiam nostram faciem significare illam uoluisse, de quo dicit alio loco: Nos autem reuelata facie gloriam domini specularantes, in eandem imaginem transformamur, de gloria in gloriam tanquam à domini spiritu: de gloria scilicet fidei, in gloriam contemplationis æternæ. Quæ esset autem hæc reuelata facies, idem adhuc beatus episcopus eiusdem Apostoli testimonio in subsequētibz explanat, dicens: Quandiu legi Moyse, id ipsum uelamen est super cor eorum. Ibi ergo electos reuelatam faciem habere dixit Apostolus, ubi uelamen est Moyse legis, id est, in corde. Itemq; de eadem futura uisione cuidam confacerdoti scribens, ait: Si enim hoc inuenerit inquisitio diligentior tantam futuri corporis mutationem, ut possit uidere inuisibilia, non (ut opinor) talis potentia corporis, mentis auferet uisionem, ut exterior homo deum uidere tunc possit, non possit interior: quasi tantum foris sit deus ad hominem, ut intus non sit, cum sit deus omnia in omnibus: aut ita sit intus ille, qui sine ullis locorū spatijs ubiq; totus est, ut foris tantum uideri ab exteriori homine possit, intus autem ab interiore non possit. Quod si absurdissime putatur, magis enim pleni erunt deo, non inanes intrinsecus, ab illo circumdabuntur intrinsecus: nec cæci eum intrinsecus quo pleni erunt, non uidebunt: & tantum forinsecus oculati eum quo circumdabuntur, uidebunt: restat interim, ut nunc de uisione dei secundum interiorum hominem certi simus: si autem etiam corpus mira commutatione hoc ualuerit, aliud accedet, non illud abscedet. Melius ergo id affirmamus, unde minime dubitamus, quod homo interior uidebit deum, quomodo solus potest uidere charitatem: quæ cum laudaretur, dictum est, Deus charitas est. Solus uidere potest pacem & sanctificationem, sine qua nemo potest uidere deum. Neq; enim charitatem, pacem, sanctificationem, & si quæ similia uidet modo ullus oculi carnis, quæ tamen omnia iam uidet (quantū potest) oculi mentis tanto purius, quanto purior. Ut autem eorum dementiam confutaret, qui post resurrectionem corpora nostra in spiritu conuerti affirmant, in hac ipsa epistola ait: Cogitandum est, ne quid insolenter audeamus, si dixerimus corpus non solum mortalitatem & corruptibilitatem, uerum etiam hoc ipsum quod corpus est, per gloriam resurrectionis amittere & spiritum fieri. Eo quippe modo aut conduplicabitur substantia spiritus, si & corpus spiritus erit: aut si unus erit spiritus hominis, ita ut commutetur, & conuerso in spiritum corpore, neq; geminatione neq; incremento conduplicetur, nec omnino ullius accessu quantitatis uigeatur, metuendum est, ne dici aliud uideatur, quam corpora non illa mutatione immortalia mansura, sed nulla potius futura & omnia peritura. Sed hæc idem uenerabilis ac facundissimus doctor agens, potentius talium dementiam fregisset, suamq; sententiam firmitus roborasset, si illo euangelico testimonio usus fuisset, quod post resurrectionem dominus discipulis apparens dixit: Palpate & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Absit autem ut non talis permanere in æternum credatur, qualis resurrexisset à mortuis comprobatur. An forte in illo permanebit ueritas carnis, in nobis commutabitur? Quis hoc uel desipiens dixerit, cum Apostolus clamat, saluatorem expectamus Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ? Erit ergo gloria corporis, sed permanebit ueritas carnis. De hac futura dei uisione idem doctor catholicus in libro de ciuitate dei extremo, cautissime disputans, ait: Cū ex me quaris quid acturi sunt sancti in illo corpe spirituali, non dico quod iam uideo, sed dico quod credo, scdm illud quod in psalmo lego: Credidi ppter quod locutus sum. Dico itaq; uisuri sunt deū in ipso corpe: sed utrū p ipsum, sicut p corpus nunc uidemus solē, lunā, stellas, mare ac terrā, & quæ sunt in ea, non parua quæstio est. Dux est enim dicere, quod sancti talia corpora tunc habebunt, ut non possint oculos claudere aut aperire,

1. Corin. 13.

2. Corin. 3.

Ibidem.

1. Iohann. 4.
Hebræ. 12.

Lucæ. 24.

Philip. 3.

Psalm. 115.

- cum uolunt: durius autem, quod ibi deum, quisquis oculos clauferit, non uidebit. Si enim propheta Eliseus puerum suum Giezi, absente corpore, uidit accipientem munera quæ dedit Naaman Syrus, quem propheta memoratus à lepræ deformitate mūdauerat, quæ seruus nequā dñō suo non uidente latenter se fecisse putauerat: quanto magis in illo corpore spiritali uidebunt sancti oīa, non solum si oculos claudant, uerum etiam unde sunt corpore absentes. Tunc enim erit perfectum illud, de loquens Apostolus: Ex parte, inquit, scimus, & ex parte prophetamus: cum autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Deinde ut quomodo posset aliqua similitudine ostendere, quantum ab illa quæ futura est, distet hæc uita non qualiūcūq; hoīm, uerum etiam qui præcipua hic sanctitate sunt præditi: Cū essem, inquit, paruulus, quasi paruulus sapiebam, quasi paruulus loquebar, quasi paruulus cogitabam: cum autem factus sum uir, euacuauī quæ paruuli erant. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autē facie ad faciem: nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Si autē in hac uita ubi omnium mirabilium excellentior prophetia, ita comparanda est illi uitæ, quasi paruuli ad iuuenem, uidit tamen Eliseus accipientem munera seruum suum, ubi ipse non erat: ita ne cum uenerit quod perfectum est, nec iam corpus corruptibile aggrauabit animam, sed incorruptibile nihil impediet illi ad ea quæ uidenda sunt, sancti oculis corporis, quibus Eliseus absens ad seruum suum uidendum non indiguit, indigebunt. Nam secundū Septuaginta interpretes, ita sunt ad Giezi uerba prophetæ: Nonne cor meum fuit tecum, quando conuersus est uir de curru suo in obuiam tibi, & accepisti pecuniam & cetera: sicut autem ex Hebræo interpretatus est presbyter Hieronymus, Nonne cor meum, inquit, in præsentī erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tuū. Corde suo ergo se dixit hoc uidisse propheta, adiutus quidem mirabiliter nullo dubitante diuinitus. Sed quanto amplius tunc omnes munere ipso abundabūt, cum deus erit omnia in omnibus. Habebunt tamen illi oculi corporei officium suum, & in loco suo erunt. Neque enim & ille propheta quia non eis indiguit, ut uideret absentem, non eis usus est ad uidenda præsentia, quæ tamē spiritu uidere posset, etiam si illos clauderet, sicut uidit absentem ubi cum eis ipse non erat. Absit ergo ut dicamus illos sanctos in illa uita deum clausis oculis non uisuros, quem spiritu uidebunt. Sed utrum uidebunt & per oculos corporis cum eos apertos habebunt, inde quæstio est. Si enim tantum poterunt in corpore spiritali, eo modo ubiq; etiam ipsi oculi spirituales, quantum possunt isti quales nūc habemus, proculdubio per eos deus uideri non poterit. Longe itaque alterius erunt potentia, si per eos uidebitur incorporea illa natura, quæ non continetur loco, sed ubiq; tota est. Non enim quia dicimus deum & in cælo esse & in terra (ipse quippe ait per prophetam, cælum & terram ego impleo) aliam dicturi sumus eum in cælo partem habere, & in terra aliam: sed totus in cælo est & totus in terrā, non alternis temporibus, sed utrunq; simul, quod nulla natura corporalis potest. Vis itaq; præpollentior oculorū erit illorū, non ut acrius uideant, q̄ quidam perhibentur uidere serpentes uel aquilæ. Quanta libet enim acrimonia cernēdi, eadem quoq; animalia nihil aliud possunt uidere quam corpora. Et certe quod saepe protulimus, quia deū cordis oculis in futurum sancti uidebunt, certissime retinemus, quia & hoc in euangelio legimus: Beati mundo corde, qm̄ ipsi deum uidebunt. Quos etiam Apostolus illuminari interius cupiebat, cum fidelibus diceret, illuminatos oculos habere cordis uestri. Sed utrum corporalibus oculis ibi etiam uideant, hoc in ista quæstione uersamus. Et quidem possumus ista uel illa autumantes dicere: sed non uidentur aperta scripturarum testimonia occurrere. Illud uero quod scriptum est, & uidebit omnis caro salutare dei: sine ullius modo difficultatis sic intelligi potest, ac si dictum fuerit: Et uidebit omnis homo Christum dei. Qui utiq; in corpore uisus est, & in corpore uidebitur, quando uiuos & mortuos iudicabit. Quod autem ipse sit salutare dei, multa sunt & alia testimonia scripturarum. Sed euidentius cenerandi illius senis Simeonis uerba declarant, qui cum infantem Christum accepit in manus suas: Nunc, inquit, dimittis domine seruum tuum secundum uerbum tuum in pace, quia uiderunt oculi mei salutare tuum. Illud etiam quod beatus Iob ait, & in carne mea uidebo deū saluatore meū, quē uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspēcturi sunt, & nō alijs

resurrectionem quidem carnis prophetauit, non tamen dixit per carnem meam. Quod quidem si dixisset, posset deus Christus intelligi, qui per carnem in carne uidebitur: nunc uero potest & sic accipi, in carne mea uidebo deum: ac si diceret, in carne mea ero cum uidebo deum. Et illud quod ait Apostolus, facie ad faciem, non cogit ut deum per hanc faciem corporalem, ubi sunt oculi corporales, nos uisuros esse credamus, quem in spiritu sine intermissione uidebimus. Nisi enim esset interioris etiam hominis facies, non diceret idem Apostolus: Nos autem reuelata facie domini gloriam speculantes, in eandem imaginem transformamur, de gloria in gloriam tanquam a domini spiritu: nec aliter intelligimus quod in psalmo canitur, Accedite ad eum & illuminamini, & facies uestrae non erubescunt. Fide quippe acceditur ad deum, quam cordis constat esse, non corporis. Sed quia spiritale corpus nescimus quantos habebit accessus, de re quippe in experta loquimur, ubi aliqua quae aliter intelligi nequeant, diuinarum scripturarum non occurrit & succurrit autoritas, necesse est ut contingat in nobis quod legitur in libro Sapientiae: Cogitationes mortalium timidae, & incertae prouidentiae nostrae. Ratiocinatio quippe illa philosophorum, qua disputant ita mentis aspectu intelligibilia uideri & sensu corporis sensibilia, id est, corporalia, ut nec intelligibilia per corpus, nec corporalia per se ipsa mens ualeat intueri, si possit nobis esse certissima, profecto certum esset, per oculos corporis etiam spirituales nullo modo posse uideri deum. Sed istam ratiocinationem & uera ratio & prophetica irridet autoritas. Quis enim ita sit auersus a uero, ut dicere audeat deum corporalia ista nescire? Nunquid ergo corpus habet, per cuius oculos ea possit addiscere? Deinde quod de propheta Eliseo paulo ante diximus, nonne satis indicat, etiam spiritu, non per corpus, corporalia posse cerni? Quando ergo seruus ille munera accepit, utique corporaliter gestum est: quod tamen propheta non per corpus, sed per spiritum uidit. Hac quippe sententia constat spiritu uideri corpora. Quid? Si tanta erit potentia spiritalis corporis, ut corpore uideatur & spiritus? Spiritus enim est deus. Deinde uitam quidem suam, qua nunc uiuit in corpore, & haec terrena membra uegetat facitque uiuentia, interiori sensu quisque non per corporeos oculos nouit: aliorum uero uitas, cum sint inuisibiles, per corpus uidemus. Nam unde uiuentia corpora discernimus a non uiuentibus, nisi corpora simul uitasque uideamus, quas nisi per corpus uidere non possumus? Uitas autem sine corporibus, corporeis oculis non uidemus. Quamobrem si fieri potest, ualdeque credibile est, sic nos esse uisuros mundana tunc corpora caeli noui & terrae nouae, ut deum ubique praesentem & uniuersa etiam corporalia gubernantem, per corpora quae gestabimus & quae conspiciemus, quaqua uersum oculos duxerimus, clarissima conspiciuitate uidebimus: non sic ut nunc inuisibilia dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur per speculum in aenigmate ex parte, ubi plus in nobis ualet fides qua credimus, quam rerum corporalium species, quas per oculos cernimus corporales: sed sicut homines, inter quos uiuentes motusque uitales exerentes, mox ut aspiciamus credimus uiuere: sed uidemus, cum eorum uitas sine corporibus uidere nequeamus. Quam tamen in his per corpora remota omni ambiguitate conspiciamus, ita quacunque spiritalia illa lumina corporum nostrorum circunferimus, incorporeum deum omnia regentem, etiam per corpora contuebimur. Aut ergo si per illos uidebitur deus, ut aliquid habeant in tanta excellentia mentis simile, quo & incorporea natura cernatur, quod ullis exemplis siue scripturarum testimonijs diuinarum, uel difficile est uel impossibile ostendere: aut quod est ad intelligendum facilius, ita deus nobis erit notus atque conspicuus, ut uideatur spiritu a singulis nobis, uideatur alter in altero, uideatur in seipso, uideatur in caelo nouo & terra noua, atque in omni quae tunc fuerit, creatura: uideatur & per corpora in omni corpore, quacunque fuerint spirituales corporis oculi acie perueniente directi. His dictis sancti Augustini aperte declaratur, quid de illa futura uisione certissime credendum sit, quid dubie aestimandum. Teneamus itaque interim plena fide, quod non solum ipse, uerum etiam alij tractatores ecclesiae certissime tenuerunt: suspiremus uero ad tantae uisionis claritatem, ad quam si ipsa illuminant peruenierimus, quod nunc nobis adhuc peregrinis latet, tunc ciuibus effectis patebit, Sequitur.

1. Corin. 13.

2. Corin. 3.

Psalm. 33.

Sapient. 9.

Iohan. 4.

* uidet.

Roman. 1.

Et nomen eius scriptum in frontibus eorum.

Roma. 8.
1. Cor. 13.

2. Cor. 5.
1. Cor. 13.

¶ Quid per frontem, nisi fides exprimitur? Sed cum constet omnibus, quia cum per fidem atq; spem peruenerimus ad rem, nequaquam ultra fides uel spes erit: qd sibi uult, quod in illa æterna felicitate electi nomen dei in frontibus habere perhibentur? Neque enim (ut dictum est) iam tunc fides aut spes erit: quia quod nunc fides credit, spes patienter expectat, in re apparebit, Apostolo attestante qui ait: Quod enim uidet quis, qd sperat? Ac si diceret, nihil. Hinc namq; idem ipse alibi ait: Cum uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Quid autem esset quod dicebat, ex parte, alibi exposuit, dicens: Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Vnde & hic cum diceret, cum uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: statim subiicit & ait, Videmus nunc per speculum in anigmate, tunc facie ad faciem: & nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Quid ergo est, quod in illa beatorum patria, iam in re uel in specie gaudentibus electis, nomen dei in frontibus esse perhibet: nisi quia ipsius fidei remuneratio, ipsius fidei retributio pro fide hoc in loco ponitur, tropica s. locutione ab eo quod efficit, illud quod efficitur, scriptura sacra demonstrante? Et reuera dignum fuerat, ut illud sacri uerbi scriptor præcipue commendaret, illic sanctos habituros pro titulo laudis, quod hic forte tenuerunt inter reprobos, etiam cum ignominia uituperationis. Hinc est etiam quod ipsa electorum societas, sicut & superius præfati sumus, in superna patria iam constituta, hoc ostenditur in suis habere remunerationum ædificationibus, quod hic gessit in sanctis actionibus. Quia enim per fidem ipsa ciuitas in hac uita secundum Apostolum iustificari creditur, sine qua etiam nullus deo placere probatur: recte cum acceperit quod per fidem credidit, ipsum fidei præmi- in pro titulo gloriæ in suis frontibus gestare uidetur. Ac si ipsa tunc frontium inscriptio loquatur, dicens: Hinc præmium nunc pro titulo laudis ferre uidetis, unde pridem iustificari meruistis. Sequitur:

Et nox ultra non erit, & nō egebunt lumine lucernæ, neq; lumine solis, & regnabunt in secula seculorum.

Apoca. 21.

indignus

¶ Hæc namq; supra iam dixerat, sed in repetitione uerbi demonstrat, quàm appetendum sit lumē illud, quod toties loquendo inculcat. Memorat autem transitura, quibus nūc fragilitas nostrorum indiget corporum, uicissitudinibus temporum & consolationibus elementorum. Nam nunc humana infirmitas ad exercenda diurna opera, noctis quiete redditur idonea, utitur etiam nocte pro consolatione lucerna. Tunc autem qm̄ erit deus omnia in omnibus, qui est lux uera illuminans omnes, his elementis nullus ibi indignus, nullus erit unquam obnoxius, maxime cum ipse sit (ut dictum est) lumen sanctis regnantibus, qui totius autor est operis. Si uero noctem intelligamus ignorantiam, lucernam uero uel solem, diuini uerbi prædicationem: neq; nox tūc erit, quia uitæ sapientiam oēs in cōmune habentes, nullus inter eos ignorans erit: neq; lux lucernæ aut solis opus erit, quia neq; perfectorum exhortatione, neq; legis diuinæ prædicatione, quæ nunc lucernæ esse dicuntur in obscuro loco, in illa beata regione aliquis indigebit, in qua æternæ sapientiæ inhærentes, perfecta scientia fulgebunt. Sequitur:

Et dixit mihi: Hæc uerba fidelissima & uera sunt.

¶ Cum potentiora cæteris in hac Apocalypsi spiritus sanctus narrat, ita interponit, ut tanto de his quilibet minus dubitet, quanto non solum fidelia, uerumetiam ad comparationem aliorum fidelissima uocantur. Tunc autem ecclesiæ in sc. anne hæc uerba fidelissima & uera esse ab angelo (id est, a Christo) intimantur, cum eidem per internā aspersionem ipsa uerborum ueritas reuelatur. Non itaq; tunc idem angelus, sicut in angelo dominus, de Iohānis diffidentia dubitabat, cum ipsa ueritas iam manifestius elucebat: sed ueram uisionem omni ecclesiæ, in qua cum magnis paruulos futuros nouerat, commendabat. Nullus autem in tantum hebes debet fieri, ut aliquo modo dubitet de his, quæ sub tam magno contestationis firmamento uerissima esse pronunciantur. Sequitur:

Et dominus deus omnipotens spiritus prophetarum, misit angelū suum ostendere seruis suis quæ oportet fieri cito.

¶ Sicut in initio huius operis dixisse me recolo, hanc Apocalypsim nō ab una sola de trinitate persona, sed à beata & inseparabili trinitate per angelum missam fuisse, imò in angelo ipsam fuisse cognoscimus: eundem uero angelū, nec patris, nec spiritus sancti, sed solius incarnati uerbi personam gessisse. In principio enim huius reuelationis eiusdem scriptor sic exorsus est, dicens: Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi deus palam facere seruis suis, quæ oportet fieri cito, & significauit mittens per angelum suum. Quis enim est qui incarnato filio hanc reuelationem dedit, nisi deus pater? Ipse ergo qui hanc dedit, ipse utiq; & significans per angelum misit, sed cum filio sibi coæterno, per quem eandē hominibus patefecit. Vnde & in fine eiusdem reuelationis idem filius per angelum loquitur, dicens: Ego Iesus misi angelum meum testificari uobis hæc in ecclesiis. Sed obsecro domine Iesu patris unice, si tu in angelo & per angelum loqueris dicens, Ego sum primus & nouissimus, & uiuus fui & mortuus, & ecce sum uiuens in secula seculorum, quid sibi uult, quod eundem angelum misisse te in ecclesiis hanc reuelationem testificari asseris, cum in eo tu ipse fueris, cū per eum tu ipse locutus fueris: nisi quia missio illa exterius ostendit angelum, interius celauit tuam patrisq; maiestatem? Iam itaq; apparet, quæ cum patre filius etiam hæc Apocalypsim miserit. Sed uideamus utrū nam & spiritus amborum eandem cum illis pariter miserit. Nam per eundem qui missus est angelum, siue filius de suo patrisq; spiritu, siue idem spūs sanctus de se tanquam de alio, seu etiam ipse angelus de eodem spūs sancto loquitur, dicens: Et dominus deus omnipotens, spūs prophetarum, misit angelum suum ostendere seruis suis quæ oportet fieri cito. Ipse enim est spiritus prophetarum, qui etiam spiritus sanctus, qui utiq; dñs deus omnipotens: ipse itaq; secundum regulam fidei specialiter per prophetas locutus fuisse cognoscitur, Petro dicente: Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritus sancto inspirati, locuti sunt sancti dei homines. Quia enim ipse sit dñs, per prophetam per quem locutus est, testatur dicens: Audiam quid loquatur in me dñs deus. Et illud, Principium loquendi dño in Osee. Propter unius ergo diuinæ trinitatis essentiam, opportune etiam hic spūs sanctum in angeli missione commendauit, qñ patris & filij nuper fecerat mentionem. Inseparabiliter enim pater & filius & spūs sanctus hæc cuncta reuelarunt mysteria, quanq̃ pro dispensatione sacramenti, angelus per quem missa est, solius (ut dictum est) incarnati uerbi personam gesserit. Et notandum quod non ait, dñs deus omnipotens spiritus prophetarum, misit angelum suum ostendere Iohanni quæ oportet fieri cito, cum supra dixerit, mittens per angelum suum seruo suo Iohanni. In quibus uerbis apertissime declaratur, exceptis illis in locis, quibus angelum uult adorare, nō propriam, sed semper ecclesiæ figuram portasse Iohannem. Qui enim non ait, misit angelum suum ostendere seruo suo, sed seruis suis, ostendit utiq; non uni specialiter Iohanni, sed omnium se utilitati in Iohanne generaliter prospexisse. Sequitur:

Et ecce uenio uelociter.

¶ Nulli dubium quin incarnati uerbi persona hæc dicat, quæ etiam in euangelio discipulos affatur, dicens: Estote parati, quia nescitis qua hora filius hoīs uenturus est. Velociter autem dei filius uenturum se dicit, quia omne tēpus uitæ præsentis, quīs longis morarum spatijs proteletur, tamen quæ non stat, sed transit, ipso suo cursu demonstrat quæ uelociter finitur. Propter hunc eius uelocissimū cursum, unius horæ spatio à Iohanne quantitas eius definitur, cum per eum dñs: Filij, nouissima hora est. Ob hanc causam etiam dñs noster ita nos aduentus sui præsentiam docuit præstolari, dicens: Vigilate, quia nescitis diem neq; horam. Sequitur:

Beatus qui custodit uerba prophetiæ libri huius.

¶ Ac si diceret: Qui omne quod loquitur, uerum & mysticum credit: omne quod minatur, timeret: omne quod iubet, adimpleret: omne quod pronuntiat, sperat. Sequitur:

Et ego Iohannes qui audiui & uidi hæc: & postquam audissem & uidissem, cecidi ut adorare ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat, & dixit mihi: Vide ne feceris conseruus tuus sum & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruāt uerba libri huius. Deū adora.

¶ Reuelationis attestatio, insinuat nominis firmatur indicio. Ne enim quisquam de conscriptione libri dubitaret, auctoritatem personæ interposuit. Hoc sane in loco, sicut & superius, & Iohannes & angelus resumunt proprias personas. Sed mirandum ualde est, cur Iohannes contra interdictum angeli, secundo eum uoluerit adorare. Superius enim iam illum simili modo adorare se uetuerat, unumque deum adorandum esse docuerat. Quid itaque sibi uult, quod contra præceptum eius, qui utique ei ut ueritatis nūcius, hunc reuerentiæ honorem non creaturæ, sed creatori cōpetenter offerendū esse prædixerat, eum iterato uult adorare: nisi quia aut forte istam & superiorē uisionem coniunxit, & hoc quod supra iam fecerat, a se factum repetiuit: aut certe magno uisionū stupore percussus, oblitum se fuisse quod eidem præceperat, eumque se adorare iterum uoluisse confitetur. Solet enim eos qui ad sublimia contemplanda ducuntur, quidam admirationis paucior concutere, propheta attestante qui ait: Domine, audiui auditum tuum, & timui, considerauī opera tua, & expaui. quique post pauca subiungit, dicens: Introiuit tremor in ossa mea, & subter me turbata est uirtus mea. Hinc Daniel contemplata uisione mirabili, elanguisse & ægrotasse per dies multos perhibetur. Inter hæc autem libet ad nosmetipsos oculos mentis reducere, & qui uel unde uenerimus, qui ad tantæ gloriæ dignitatem pertingere meruimus, ut angelis dei æquales simus, subtiliter considerare. Et certe de nostro genere scriptum est: Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quamobrem qui ab illa ingente dignitatis beatitudine per primæ præuaricationis culpam in primo pariete lapsi, iumentis insipientibus assimilati eramus, hinc factum est, ut angelis despectui haberemur. Nisi enim illis angelicis spiritibus dudum humana natura despicibilis uisus fuisset, nequaquam ab hominibus, non dicam impijs, uerumetiam iustis adorari se permisissent. Sed quia creator hominum & angelorum abiectam humani generis naturam suscipiens, fieri uoluit ipse quod fecerat, non amittendo diuina, sed suscipiendo humana: iam post eius aduentum refugiunt angeli ab hominibus adorari, iam uenerantur ut socios, quos dudum arbitrabatur abiectos. Sed nec mirum, si habere non dedignantur sub se in terris hominē socium, qui super se adorant in cælis deum hominem factum. Concors enim beata trinitatis humana natura in filio dei facta est: quia Christus deus & homo, una persona est: ac per hoc domina angelorum facta est, quæ dudum uilis ab angelis deducta est. Veneretur ergo necesse est ab angelis, deputetur socia etiā in peregrinis, quæ iam dñā est cognita in cælis. Cōsideret itaque humana fragilitas in precio suo quo redempta est, id est in sanguine Christi, quæ magna est quæ tamen ualeat, ppendat solícite quo caput processit, & quæ ad uiuendum præceptis adstringitur, ad sperandum exemplis roboretur: præsumat cælos, speret supernam patriam, angelorum societatem sciat, atque in suo capite prælatam se etiā angelis gaudeat: desideret uidere talem, per quem effici meruit talis. absentiam eius, morrēt: præsentiam uero, deputet uitam: omnique nisi atque omni instantia ita laboret, ita desudet, ut tantæ dignitatis gloria, uita non sit inferior. Sequitur:

Et dicit mihi: Ne signaueris uerba prophetiæ libri huius, tempus enim prope est.

¶ Quid est quod mediā huius reuelationis serie Iohāni dicitur, Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere: in posterioribus uero eius partibus eidem præcipitur, Ne signaueris uerba prophetiæ libri huius, tempus enim prope est? Quod duobus modis ualeat intelligi: aut enim illic propter malos signari præcipitur, de quibus in euangelio ad apostolos dicitur: Nolite mittere margaritas uestras ante porcos. & hic propter electos signari phibetur, quibus dicitur: Vobis datum est nosse mysterium regni dei, cæteris autem in parabolis: aut certe quod magis elucet, in eo quod dicitur, Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, ludæorum cæcitas specialiter designatur, quibus nunc diuina sacramenta clauduntur: in eo uero quod hic iubetur, Ne signaueris uerba prophetiæ libri huius, eorum nouissima in fine seculi illuminatio declaratur: uel certe quia præuidens dominus electorum ecclesiam, medio huius temporis interuallo in suis temporibus magna ex parte ignorantia caligine premi, ac nequaquam occulta sacramenta

inuestigare, idcirco huius reuelationis media locutione iubet ut signentur quæ septem tonitrua loquuntur. Ac si diceret: Illis sub quodam absconsionis sigillo diuina sacramenta latebunt, qui illa tempora incurrent, quo abscondit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Quia uero appropinquante extremo iudicio, sub nouissima antichristi persecutione ad priorem intelligentiæ suæ statum ecclesia recurrit, propterea in posterioribus hæc Apocalypsis signari prohibetur. Fallor, si hæc ipsa quæ dico, scriptura non loquitur. ad Danielelem namq; angeli uocē dī: Pertransibūt plurimi, & multiplex erit scientia; subaudiis, cum plurimi sine scientia pertransierint, tunc eadem scientia in extremis prædicatoribus largiter abundabit. Ecclesia enim quæ nunc in rectoribus suis obmutuit, tūc magnis clamoribus contra inimicos intonabit: & quæ nunc ignorantia tenebrescit, tunc scientia fulgescit; tunc etiam ita per ora docentium manifesta sese cælestia sacramenta diffundunt, ut etiam ludæorum obtenebratis perfidia mentibus illucescant. Tunc inquam hæc Apocalypsis signari prohibetur, quando Enoch & Elia apparentibus, ab oculis fidelibus ignorantia caligo abstergitur. Sed nec mirum, si propinquante futuro iudicio, largius q̃ nunc aperiri credantur scripturarum mystica sacramenta, quando fallax doctrina ubiq; contra ueritatem oppugnans, totum oblatrat per orbem. Quod magnæ pietatis dispensatione fiet, ut tunc sese lumen ueritatis manifestius q̃ nunc demonstret, quando totius mendaci tenebrosa nox totum in reprobis mundum obscurat. Sequitur:

Matth. 24.

Daniel. 12.

Qui nocet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc:
& iustus iustitiam faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc.

¶ Neq; imperatiuo modo, neq; optatiuo cuilibet diuinitus dicitur: Qui nocet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc: sed permittentis est uox. Ira enim districti iudicis exigit, ut qui eam sequi ad innocentiam contemnunt, adhuc magis nocere permittantur. Vnde scriptum est: Et non audiuit populus meus uocem meam, & Israel non intendit mihi: & dimisi eos secundum desideria cordis eorum, & ibunt in uoluptatibus suis. In qua scilicet sententia culpa præcessisse docetur inobedientiæ, per quam à deo dimissi, ire permitti sunt in uoluptatibus suis. Sed ualde à nobis cum tremore considerandum est, quod iustus & omnipotens deus cum præcedentibus peccatis irascitur, permittit ut cæcata mens etiam malis labatur. Vnde Moyses ait: Nondum completa sunt peccata Amorrhæorum. Dauid quoq; dicit: Appone iniquitatem super iniquitates ipsorum, & non intrent in iustitia tua. Propheta etiam alius dicit: Maledictum & mendacium & homicidium & furtum & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem terigit. Sanguis enim sanguinem tangit, quando peccatum peccato additur, ut ante dei oculos adductis iniquitatibus anima cruentetur. Hinc Paulus apostolus ait: Vt impleant peccata sua semper. Vnde etiam dominus per alium prophetam dicit: Si conuersus iustus à iustitia sua, fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo. Ac si aperte dicat: Quia uidere poenitendo noluit ubi iam impegit, iusto cum iudicio deferens, ponam ei ut alibi impingat. Quod tamen deum ponere, est, nequaquam ad peccandum premere, sed nolle à peccato liberare, sicut de Pharaone quod sæpe protulimus, dicitur: Ego indurabo cor eius. Non enim cor peccantis dominus obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratiōe non liberat. Misericors enim deus, tempus nobis ad poenitentiam relaxat. Sed cum eius prærogatam poenitentiam nos in augmentum uertimus culpæ, hoc ipsum tempus quod ad parcendum pie disposuit, districtius ad feriendum uertit: ut cum reuerti quis etiam spatio temporis accepto per hoc mala sua ad reatum augeat, per quod ea diluere potuit, si conuerti uoluisset. Vnde scriptum est: Ignoras quia benignitas dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam & cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii dei. De benignitate ergo omnipotentis dei, iram sibi in die iræ reprobis thesaurizant: quia dum ad poenitendum tempus accipitur, & ad peccandum exlibetur, ipsum remedium gratiæ uertunt in augmentum culpæ. Vnde & omnipotens deus, qui collata remedia conspiciat in culpæ augmentum trahi, ipsam benignitatem quam contulit, in iudicii districtiōem uertit: ut inde post amplius feriat, unde modo amplius expectat, Et quia homo deferere malum non uult ut uiuat,

Psal. 80.

Gene. 15.

Psal. 68.

1. Thess. 2.

1. Cor. 13.

Ex. 4. & 7.

Roma. 2.

Psal. 83.

Psal. 47.

Psal. 76.

auget unde moriatur. Sed ecce iam præcedentia mala fortasse diluimus digna poenitentia: iam displicent culpæ quas perpetravimus, iam placet iustitia qua uiuere cœpimus, iam forte in oculis hominum sine querela conuersamur. Nunquid in hoc gradu persistere, & non magis alios conscendere debemus? Scriptum quippe est: Ibunt de uirtute in uirtutem. Et rursum: Deus in gradibus eius dinoscetur, dum suscipiet eam. Si enim per uirtutum gradus cælestia conscendimus, nimirum quousq; uiuimus, semper in eisdem uirtutibus succrescere debemus, quibus (ut dictum est) quasi quibusdam passibus graduum, ad superiora conscendimus. Vnde & hic quoque bene nunc subditur, Et iustus iustitiam faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Quamlibet enim quisq; in hac uita sit iustus & sanctus, nunquam tamen ita perfectus, ut quotidie non inueniat quo in uirtutibus crescat. Quod Psalmista quoq; intues, ait: Nunquid obliuiscetur misereri deus? aut continebit in ira misericordiam suam? Et dixi, nunc cœpi. Quasi enim quædam inchoatio est electorum, ipse prouectus uirtutum. Quotidie enim electi inchoant, quia per momenta temporum uirtutibus uirtutes addunt. Sequitur:

Ecce uenio cito, & merces mea mecum est reddere unicuiq; secundum opera sua.

¶ Hæc locutio & electos ad meliora proficere, & reprobos, ne sine excusatione pereant, à malis recedere cohortatur. Satis autem hinc dicta sunt: hæc expositione non indigent, ipse locus seipsum explanat: multa diuinarum scripturarum huic sententiæ coattestantur oracula. Quæq; sicut aperta, sic uera sunt. Veritas ea loquitur, quæ etiam de seipsa adhuc testimonium perhibet, dicens:

Ego sum α & ω, primus & nouissimus, principium & finis.

Roma. 10.

Isa. 43.

Ecc. 36.

Baruch. 3.

¶ Quia non semel, bis, terq; sed iam quater idem q in angelo apparuit, α & ω se esse commemorat, secretioris mysterij intellectum, interius earundem expressionem literarum habere perdocet: accommodet quisq; prout ualeat, intellectum. Ego enim in eo quod sæpius iteratum hoc nomen uideo, non inaniter, sed certi causa mysterij factum fuisse cognosco. Siue igitur propter unius Christi diuinitatem & humanitatem sæpius insinuandam, in qua totius salutis summa consistit, ut scilicet ipse sit in α principium manens cū patre, ipse in ω finis consummans, temporaliter natus ex matre, Apostolo dicente: Christus finis legis ad iustitiam omni credenti, seu ut unius naturæ trinitas intimetur, quæ per angelum solius filij personam gerentem locuta est, quæ per prophetam dicit: Ante me non est formatus deus, & post me non erit: ego sum deus, & absq; me non est saluator; uel cui propheta dicit, Tu es deus, & in te est deus, & pter te nō est alius deus: seu aliquid melioris secretiorisq; intellectus, non tamen dubito ad hoc sæpius iteratum, ut intelligēdi gratia fidelibus maneat fructuosum. Puto enim, imò ueraciter credo, quia præuidit deus omnipotens quosdam intra sanctam ecclesiam hæreticos exurgere, qui negarent filium patri consubstantialem & coæternum, spiritum uero sanctum à patris & filij natura alienum. Quod Arrium eiusq; sequaces fecisse nulli catholicorum latet, & idcirco per angelum loquens, α & ω se esse insinuat, ut in eisdem græcis apicibus unius esse substantiæ ipsam beatam trinitatem, quæ ipse est, ostendat. Poterat enim dicere, ego sum primus & nouissimus, principium & finis, nisi aliquid secretius nobis in his literis quærendum indicare uoluisset. Sed iam quod in eisdem characteribus lateat mysteriū, aperiamus. Non sicut latini, ita numeros scribunt græci, sed in singulis alphabeti literis proprios numeros concludunt. In alpha enim quæ apud illos prima littera est, exprimunt mya, quod est unum: in ω uero extrema, octacos, qui sunt octingenti. Ut autem filium patri coæternū & consubstantialem ostendamus, huius numeri consonantiam, qui in α & ω inuenitur, in alio, imò in alijs nominibus, quæ patrem & filium aperte demonstrent, requiramus: deum certe Abraæ, quod nomen suum testatur, totam debere ac ipere trinitatem nouimus. Sed si huic nomini sempiternam quoq; ueritatem coniungimus, personarum profecto proprietates introducimus: ut scilicet nomine dei Abraæ, solius patris significari uideatur persona, sicuti & ille in Daniele locus insinuat, ubi dñs: & antiquus dierum sedit,

Daniel. 7.

rint, & hæreditatem in Christo accipient paternam, & potestate regnandi potentur semper
piterna: ipseque erit illis in præmium, cui omnem nunc debiti honoris exhibent famula-
tum. Vnde & superius cum dixisset, Ego sitiienti dabo fontem aquæ uitæ gratis: illico ad-
iunxit, Qui uicerit, possidebit hæc. & ero illi deus, & ille erit mihi filius. Quid excellentius
us, quid beatius dici potuit? Ecce semetipsum pro eius fide decertantibus dare in præ-
mium repromisit. sed potestati eorum ad fruendum tradere perhibuit, se filios ex seruis
facere testificauit. Quod autem hi qui ad tantam dignitatem perueniunt, ut lignum uitæ
(id est, dei filium) post laboris certamen in præmium accipiant, per portas in ciuitatem
intrare dicuntur: sic subaudiendum est, ut in pluribus portis una principalis porta, id est,
Christus in sanctis prædicatoribus intelligatur. Vnde & Psalmista cum plurali numero
diceret, aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor domino: statim singu-
lari numero intulit, dicens: Hæc porta domini, iusti intrabunt per eam. Cum enim fide-
les quilibet per ora doctorum aditum intrant regni cælorum, nimirum per illum ingre-
diuntur, qui per eos loqui uidetur. Hinc Paulus dicit: An experimentum queritis eius,
qui in me loquitur Christus? Ipse enim est principalis ac singularis porta cælestis, qui di-
xit: Ego sum ostium. per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, &
pascua inueniet. Et rursus: Nemo uenit ad patrem nisi per me. Sed hæretici qui per
has portas introire nolunt, sed aliunde ascendere cupiunt, id est, non per ueræ fidei doctri-
nam, sed per falsitatis figmenta aditum regni cælestis inuenisse se iactant, tanquam fures
& latrones à murorum custodibus longius propulsantur. Sed & omnes qui fidem apo-
stolorum uerbotenius tenent, fidei uero opera non habent, aditum per quem ad æternam
ualeant intrare uitam, non inueniunt: quia scriptum est, Fides sine operibus ociosa est.
Ostium enim quod fides aperit, opus reprobum claudit. Vnde & illi qui etiam per fidem
prophetauerunt, per fidem demonia eiecerunt, per fidem multas uirtutes in Christi no-
mine fecerunt, sed tamen illa fidei opera quæ ad æternam uitam perducit, non habuerunt:
in extremis ad ianuam beatæ ciuitatis pulsantes, audient: Nunquam noui uos, discedite
à me operarij iniquitatis. Vnde & hic quoque in secreto cæli iam receptis electis, subiungit:

Foris canes & uenefici & impudici, & homicidæ, & idolis serui-
entes, & omnis qui amat & facit mendacium.

Hæc magis cogitanda sunt, magis metuenda, magis uitanda, magis cauenda quam ex-
ponenda. Aperta enim sunt quæ narrantur, & ualde formidolosa, sed tamen eadem re-
proborum uitia studiosis per gratiam dei ad uitandum possibilia. Quæque superius iam
latius digesta sunt, amor solummodo mendacii in hac repetita locutione additur. Ibi enim
dicitur, & omnis mendax: hic autem, & omnis qui amat & facit mendacium. Multi itaque hu-
mana facilitate, malique linguæ consuetudine, non tamen studio atque amore peccandi, me-
tiuntur. Sed sicut isti in tali mendacio nisi emendationis studium subsequatur, perditione
ne non carent, scriptura testante, Perdes omnes qui loquuntur mendacium: & illud, Os
quod mentitur, occidit animam: sic isti grauioris uindictæ poena plectendi sunt, qui stu-
dio, uoluntate atque amore fallacis illaqueantur. Quia uero iam quibusdam expletionum
funibus nauem operis nostri ad terram quietis trahimus, & ea malorum uitia quæ in hoc
uersu narrantur, quibusque amatores mendacii interferruntur, à nobis discussa sunt, in ex-
positione iteranda non sunt: sed pauca quæ restant, breui etiam locutione transcurrenda.
Iam enim litus tenemus, & idcirco anxia frequentatione merces negotii nostri ad sinum
quietis pertrahimus. Sequitur:

Ego Iesus misi angelum meum testificari uobis hæc in ecclesijs.

Hic (sicut supra iam diximus) patenter elucet, cuius figuram Iohannes in hac reue-
latione tenuerit, cum in initio eidem ipsa reuelatio per angelum missa dicatur: hic autem non
specialiter illi, sed generaliter cunctæ ecclesiæ, quæ in septenario ecclesiarum sacro num-
mero figuraliter perfecta describitur. Pulchre autem finis libri cum principio consonat, cuius
resumpta series, intentione primæ reuelationis assignat. Ut enim prioribus posteriora con-
ueniant, & hic Iesus angelum ad plures ecclesias misisse se perhibet: & ibi Iohannes admo-
netur, ut ad septem ecclesias scribat, quas in sua persona iam tunc idem ipse ferebat. Quod

Apoc. 21.

Psalm. 117.

2. Cor. 13.

Iohan. 10.

Iacob. 2.

Matt. 7.

Psalm. 5.
Sapi. 1.

aút & hic Iesus angelum mittit, & tamen ipse est in angelo quem mittit, missio illa exterior deum celat interior. Gerit autem solius filij personam idem angelus, sed tota in eo trinitas, eiusdem filij atq; ecclesiæ pandit mysteria. Sequitur autem ex persona propria incarnatum uerbum, commendans humanitatem suam, & dicit:

Ego sum genus & radix David, stella splendida & matutina.

¶ Ac si diceret: Illam generationem, illamq; humanitatē assumpsi ex uirgine, quæ fuit in David. Nihil enim est aliud dicere, ego sum genus & radix David: nisi, ego sum ipsa natura David. Caterum secundum diuinitatem non genus & radix David, sed dominus est David. Nam cum hunc secundum carnem cæci quoq; illuminandi, filium David uocarent: tamen cum pharisæos idem interrogaret de filio hominis, id est, de seipso, cuius filius esset, atq; eidem responderent, David: continuo subiecit, & ait: Quomodo ergo in spiritu eum David dominum uocat, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis? Ergo ut dictum est, secundum diuinitatem ipse est dominus David: secundum humanitatem non alius, sed idem ipse genus & radix David, id est, natura David. Sed o genus & radix David, ætate & sapientia proficiens, esuriens & sitiens, lassescens & dormiens, opprobria sustinens & moriens, indica nobis qui ex potentia diuinitatis factus es, q in infirmitate carnis talis uisus es. Stella, inquit, splendida & matutina. Splendidam autem ac matutinam stellam, nos quoq; luciferum uocamus: quæq; dum extremas noctium horas illustrat, mane citius affuturum declarat. Sic, sic redemptor noster dum extrema mortalitatis nre tēpora resurrectionis suæ luce pfudit, naturæ quoq; nostræ innouationis mane in proximo demonstrauit. Ad quod utiq; peruenientes etiā nos, ipsi pfecta dies in æterno die erimus: quia secundū saluatoris sententiā, septies sole in regno patris eius fulgebimus. An non stella splendida & matutina nobis factus est, q discussis mortalitatis nostræ tenebris, noua uita fulgēs diluculo ab inferis resurrexit? Huius stellæ radios æterni diei prænuncios in nocte uitæ p̄sentis refulsisse Paulus conspexerat, qui dicebat: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Sequitur:

Matt. 22.
Psalm. 109.

Roma. 13.

Et spiritus & sponsa dicunt: Veni, & qui audit, dicat: Veni.

¶ Ac si diceret: Quia stella matutina iam fulget, relicto torporis lecto, discusso ignauia somno, ad æternam diem quælibet anima sancta festinet. Sciendum uero, quia pro eo quod sine additamento hoc loco spūs ponitur, qui ad incommutabilem diem electorum animas inuitat, non de sola spiritus sancti persona, sed de tota simul trinitate dictum intelligitur, quæ unus uerus & summus est spūs. Nam & in alijs scripturarum locis cum spiritus sine additamento ponitur, ad totā diuinitatē refertur. Vnde est illud saluatoris eloquiū, Deus spūs est. & illud, spūs est q uiuificat. Sic ergo (ut dictū est) & hoc loco pater & filius amborumq; spūs, unus uocatur spūs. Si enim de sola spūs sancti psona diceret, certe cum additamento interponeretur, s. aut spūs sanctus, aut spūs prophetarū appellaretur. Quāobrem manifeste colligimus, per angelum filij personam gerentem, totā trinitatem ecclesiam in Iohanne docuisse. Spiritus autem & sponsa dicunt, Veni: quia & omnipotens deus interior aspirando, & ecclesia exterior admonēdo, ad æternam diem, ad æternam claritatem electos inuitant. Bene autem subditur, & qui audit, dicat, Veni: quia cui iam uox uocantis dei efficitur in corde, necesse est ut proximo per prædicationis officium erumpat in uocem: & idcirco alium uocet, qā iam ipse uocatus est. Sequitur:

Iohan. 4.
Iohan. 6.

Et qui sitit, ueniat: & qui uult, accipiat aquam uitæ gratis.

¶ Quomodo qui uult, beatæ potationis aquam accipiat, si cuilibet gratis tūmō datur? Et certe Apostolus dicit, non uolentis neq; currentis, sed misipientis est dei. Quomodo q uult accipiat, si gratis accipit, nisi quia in utrisq; dei gratia commendatur, quæ & ex nolente quolibet uolentem efficit, & tamen iam uolentem ad hoc quod desiderat, gratuite perducit? Ac si eiusdem gratiæ largitor dicat: Qui gratuite inspiratus, æterna desiderare cœpit, gratuite etiam ad ea se pertingere posse confidat. Non enim alius nisi qui uult, aquam uitæ gratis accipit: quia nemo ad æternam uitam gratis etiam perducitur, nisi qui prius uelle cœperit gratia prauentus. Hinc alibi per egregium prædicato-

Roma. 9.

Philip. 2.

Roma. 7.

1. Cor. 4.

rem dicitur: Deus est enim qui operatur in uobis & uelle & perficere pro bona uoluntate. Huic autem suae sententiae quasi contrarius esse uidetur idem Apostolus, cum alio in loco dicit: Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Sed sciendum est nobis, quia in eo sibi uelle adiacere dicit, quo se hoc ipsum uelle diuinitus accepisse cognouit. Quod ipse quoque comprobans, ait: Quid habes quod non accepisti? Subaudis, per omnia nihil. Dicitur itaque: Qui sitit, ueniat, ac si diceretur: Qui aeternas delicias praeueniens se gratia desiderare coepit, passibus amoris ad eas tendat. Et qui uult, accipiat aquam uitae gratis: subaudis, qui ex nolente uolens effectus est, nullis praecedentibus bonorum actu meritis, sed gratum ita dei uoluntate, ex inuisibili fonte hubertim hauriat aquam aeternae delectationis. Sequitur:

Contestor ego Iohannes omni audienti uerba prophetiae libri huius: si quis apposuerit ad haec, apponet deus super illum plagas scriptas in libro isto: & si quis diminuerit de uerbis prophetiae libri huius, auferet deus partem eius de ligno uitae, & de ciuitate sancta, & de his quae scripta sunt in libro isto.

1. Iohan. 2.

7. 4.

¶ Eo tempore quo Iohannes ista conscripsit, surrexerunt in Asia haeretici, Valentinus scilicet, Ebion atque Cherintus, quos in epistola sua antichristos uocat: & idcirco hanc contestationem adiecit, ne aut in hac reuelatione adderetur quippiam ueneni prauae haereseos, aut doctrina salubris de ea minueretur. Quae ita nunc usque internerata mansit, & usque in finem manebit, ut nec in ea aliquid mendacii addatur, nec de ea aliquid ueritatis minuatur. Ceterum eos qui propter hanc uerborum occasionem Apocalypsim exponi non debere confirmant, irridendos potius ut hebetes atque stultos existimamus, quam audientes: quique si in hac sua dementia permanent, ad fortissimas ualde ecclesiae columnas ardeant: quibus frontes quidem suas impingendo, contundere ualent, sed eas mouere non ualent: Hieronymum uidelicet dico, Victorinum, Augustinum, Primasium, atque Gregorium. Quorum alij ad integrum eandem reuelationem exposuerunt, alij plura de ea in suis opusculis explanando assumpserunt. Ad confutandam autem dementiam talia dictum, obuiat spiritus sanctus per Salomonem loquens. & non solum in eis libris, sed de omni eloquio dei dicit: Ne addas quicquam uerbis illius, & arguaris inueniarisque mendax. Si igitur propter hanc sententiam qua dicitur, si quis apposuerit ad haec, apponet deus super illum plagas scriptas in libro isto: haec Apocalypsis exponi non debet, ergo nec omnia eloquia dei, quia & illis nihil addere spiritus sanctus uetat. Intelligent tandem in hac sententia hoc contestari, ut nec prauae haereseos aliquid in praefata historia admisceatur, nec de ea quicquam catholicum auferatur. Et quidem Salomon sine additamento minarum hoc fieri prohibuit, Iohannes uero etiam terrorem plagarum atque amissionem aeternorum bonorum adiecit: ut non solum monendo, pondere autoritatis urgeret, uerum etiam terrorum minis coereret temerarios. Sequitur:

Pro. 30.

Dicit, qui testimonium perhibet istorum: Etiam uenio cito. Amen.

¶ Quam magnae sint auctoritates quae in hac historia narrantur, hinc liquido colligitur: quod is qui se cito uenturum annunciat, id est, dominus Iesus Christus, testimonium perhibere probatur. Vnde mirandum ualde est, cur apud orientales secundum quorundam sententiam de hoc libro dubitetur, ac nequaquam plena auctoritatis putetur: maxime cum & fidelis eiusdem historiae scriptor Iohannes retineatur, & locus in qua uisa fu erit, a quo & per quem missa, a quo & per quem reuelata, cuiusque testimonio sit roborata, apertissime declaretur. Ne enim quisquam de his quae in ea narratur, dubitet: subiicit adhuc idem qui testimonium perhibet eorum, ac cito se uenturum, & tempus praedixit, solitaque confirmationis iuramentum, & ait: Amen, id est, uere siue fideliter. In alia sane translatione, domino dicente: Ecce uenio cito, amen: ecclesia respondere uidetur, [Veni domine Iesu Christe.] Hoc enim quotidie uocibus, hoc sanctus clamat desiderans, cum dicit: Adueniat regnum tuum: & illud, ostende faciem tuam, & salui erimus. Quia uero eandem ecclesiam noui praedicatores non per legem, sed per gratiam iustificari docuerunt, recte Iohannes in salutatione concludit, dicens:

Matt. 6.

Psalm. 79.

Gratia domini nostri Iesu Christi uobiscum, amen.

¶ A gratia enim cœpit, dicens: Gratia uobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui uen- Apocaly. 1.
 turus est: & ad gratiam recurrrens, finem locutionis fecit cum dixit: Gratia domini no-
 stri Iesu Christi uobiscum, amen: hoc scilicet in facto docens, quia & prœueniēte gratia
 saluamur, & subsequente iustificamur. Hanc enim cōsuetudinem prædicator gentium
 tenuit, q̄ & in principijs epistolarū suarū gratiā salutationis semp fidelibus præmisit. &
 in eisdem omnibus epistolis, ut ipse loquitur, sic terminauit. Ipsa enim præcedit hoīem,
 ut ei quo pergere debeat, iter ostendat: ipsa & subsequitur, ut ad id quod ostendit, etiam
 impellat. Inter hæc autem expleto in decem libris hoc ualde laborioso opere, ductis
 post tergum mentis oculis, dum considero quæ & quanta per Christum potui, admi-
 rās stupefco. Qui ad me ipsum intuitum reflectens, uita me peccatrice uiuere deprehen-
 do, qui doctrina cælestis gratia saltus appareo. Sed cum ex alio opera dei considero, ma-
 gis de uita peccatrice pauens tremisco, quā de gratia cælesti admirans stupefco. Quis
 enim nesciat deum omnipotentem brutos asinæ sensus in modos humanæ locutionis di-
 stinxisse? Quis nesciat Balaam ariolum, eiusdemq; asinæ fessorem, de CHRISTI ad-
 uentu luculentissime prophetasse? Quis nesciat Saulem reprobū regem, inter san- Nume. 22.
 ctos prophetas spiritu prophetiæ repletum uaticinasse? Quis nesciat Caiphā impijs Nume. 24.
 simum, remedia uitæ prophetando simul & nesciendo procurasse, & tamē neutrum eo 1. Regum. 19.
 rum ad uitā beatā peruenisse? & reuera nihil prodest prophetia, ubi fuerit reproba Iohan. 11.
 uita. Nihil inquam prodest bene docere & male uiuere. O quā multi recta & uera do-
 cuerunt, & tamen secundum ea quæ docuerunt, noluerunt uiuere. Sed obsecro mi do-
 mine, doctor angelorum & hominum, ne in talium numero computes eum, qui emē-
 datiore uita cum salubri doctrina arripere quærit. Et quia hoc ipsum nisi à te acce-
 perit, facere non potest: qui tribuisti scientiæ donum, quæso ut tribuas etiam uoluntatē,
 studium atque uirtutem operandi bonum. Quod si uoluntas, studium, uirtus que ope-
 randi bonum nō prosequitur scientiæ donum, satis mihi est domine, stultum hebetemq;
 esse: neque enim ideo patriam parentesq; reliqui, ut mihi scientiæ dona largireris, sed
 ut perfectione uirtutum ad uitā aternā perduceres. Nolo certe hanc commutatio-
 nem. Quod si uti quō non mereor, doctrinā scilicet atque operationem, aufer quæ-
 so doctrinā, tantum ut tribuas operationem uirtutum. Quid enim mihi prodest alijs
 iter perfectum ostendere, & me imperfecte ambulare? Sed quid si ista non dederis: nū-
 quid ideo laudandus ac prædicandus in his quæ dedisti, non eris? Magna sunt certe quæ
 dedisti, sed paruus & miser cui dedisti, recti autem & beati pro quibus dedisti. Ita enim
 me obscuritates huius libri densissimas elucidare fecisti, ut testimonia responderent scri-
 pturarū ad ea quæ dixi: sicq; illa testimonia ueritatis cuiuslibet sententiæ perhiberent, quæ-
 tenus in nullo à fide sanctorum patrum præue posita discreparent. Quantum itaque ad
 fidei attinet rectitudinem, ita in singulis sententijs cauta seruatur expositio, ut si forte ali-
 quis me uoluerit in his reprehendere, reprehendat etiam (ut de multis paucos comme-
 morem) Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, atque nostrum Gregorium. Et hoc
 ut dixi, quantum ad fidei pertinet sacramentum. Caterum nunquid ego tam occultas,
 tam mysticas, tam obscuras, tamq; profundas Apocalypsis locutiones ad plenum me at-
 tigiſſe iactans profiteor? Et quidem ad ea quæ dixi consona scripturarum testimonia oc-
 currerunt: sed qui ſciat, utrū ne aliquod ſecretius ac melius myſterij lateat in his quā
 ego intellexi? Quia enim ualde intima eſt eadem hiſtoria, atq; (ut ita dixerim) radices in
 cælo tenens, multa forte, imò certe in ea nobis latent, quæ angelis patent. Vnde per Pſal-
 miſtam quoq; cōditori noſtro dicitur: Extendens cælum ſicut pellem, qui regis aquis ſu-
 perioribus eius. Quid enim hoc loco cæli nomine niſi ſacra ſcriptura ſignatur, de qua no-
 bis & ſol ſapientiæ, & luna ſcientiæ, & ex antiquis patribus ſtellæ exemplorū atq; uir-
 tutum lucent? Quod uidelicet cælum ſicut pellis extenditur, quia per ſcriptores ſuos car-
 nis lingua formarum, ante oculos noſtros per uerba doctoꝝ exponēdo diſplicat. Quid
 uero aquarū nomine, niſi ſanctiſſimi angelorū ſignificantur chori? De quibus ſcriptū eſt, & Pſalm. 148.
 aquæ quæ ſup cælos ſunt, laudēt nomen dñi. Huius ergo cæli ſupiora dñs in aquis regit,

prauus

quia alta sacri eloqui & nobis adhuc incomprehensibilia, solis angelis sunt cognita. Cælum itaq; hoc & coram nobis extenditur, & tamen in aquis superiora illius conteguntur: quia & quedam sacri eloqui iam nobis per apertionem spiritus patet, & quedam quæ solis angelis possunt esse manifesta, nobis adhuc seruantur occulta. De quibus tamen occultis iam partem per spiritalem intelligentiam sentimus, quia uidelicet ea quæ per fidem cernimus, coattestantibus scripturarum sanctarum oraculis, spiritus sanctus uera esse demonstrat. Sed tandem ut in principio cœpimus, hoc opus orando claudamus: Sancta & incommutabilis trinitas, beata & inseparabilis unitas, adoranda & uera paternitas, præcipua & inaccessibilis claritas, clara & amanda charitas, pater & filius & spiritus sanctus, unus uerus, non trinus, sed trinitas deus: unus in natura, trinitas in personis: quantum ad unitatis substantiam, pater in filio, filius in patre, spiritus sanctus in patre & filio: quantum ad personarum proprietates, alius pater, alius filius, alius spiritus sanctus. Qui cum à nobis inuestigaris, ut es nō inueniris: cum amaris, apprehenderis: qui sic cælum & terram implet, ut tamen nulla moles aut corporalis aut spiritalis astimeris: qui sic es totus in totis, ut tamē in uno totus inueniaris: & nec maior in magnis, nec minor in paruis: sed in magnis magnus, & in paruis magnus, ac nusquam diuisus credaris: cuius nō alia pars in cælis atq; alia in terris, sed totus in cælis & totus in terris esse cognosceris: qui sic cuncta dispensas tempora, ut tamen ad æternitatem tuam non accedant tempora: sic omnia mutabilia disponis, ut nunquam ipse muteris: sic dissimiliter tuos diligis, ut dissimilis in te non inueniaris: sic prædicatorum eloquia in stylo diuersa conformas, ut non sit diuersum quod sonant. Te deum meum inuoco, te creatorem meum exoro, te redemptorem meum deprecor, ut attendas inuocantem, audias exorantē, suscipias deprecantē. Quæso domine misericordia mea, exoro redemptio mea, deprecor charitas mea, ut qui ignorantia meæ tenebras scientiæ luce perfudisti interius, operum etiam claritate circundes exterius: quatenus qui in doctrina parui clarus, in operatione quoq; non remaneam obscurus. Da etiam domine, ut hoc opus tanto labore confectum, ecclesiæ tuæ fiat acceptum. Nulliq; tuorum sit onerosum, quibus potest esse fructuosum. Et qui de meo nec tibi nec tuis placere possum, obsecro ut ex tuo & tibi & tuis complaceam. Illud autem attentius postulo, ut sic cui hoc opus ad manus uenerit, ipsumq; perlegerit, tua inspiratiōe tactus, meam orationem compleat ac dicat: Domine, fiat. domine, fiat. Amen, Amen.

AMBROSIVS qui & Ansbertus, ex Galliarum prouincia ortus, intra Samnii uero regionem apud monasterium martyris Christi Vincentii maxima ex parte diuinis rebus imbutus, non solum autem, sed & sacrosanctis altaribus ad immolanda Christi munera traditus, operante beata & inseparabili trinitate, suffragantibus etiam meritis beatæ Mariæ uirginis, temporibus Pauli pontificis Romani, necnon & Desiderii regis Longobardorum, sed & Arrochisi ducis eiusdem prouinciæ, quam incolō, hoc opus confeci atq; compleui. Quodq; propter facilitatem ipsum intelligendi, speculum paruulorum uocaui.

Coloniæ ex officina Eucharii Ceruicorni, Anno Christi nati
M, D. XXXVI. Paulo III. Carolo V. Ferdinando I. orbi Christiano præsidentibus,

233 *portulaca*

233

149

V

Antiquities
of the Jews
in Hebrew
and Greek

958